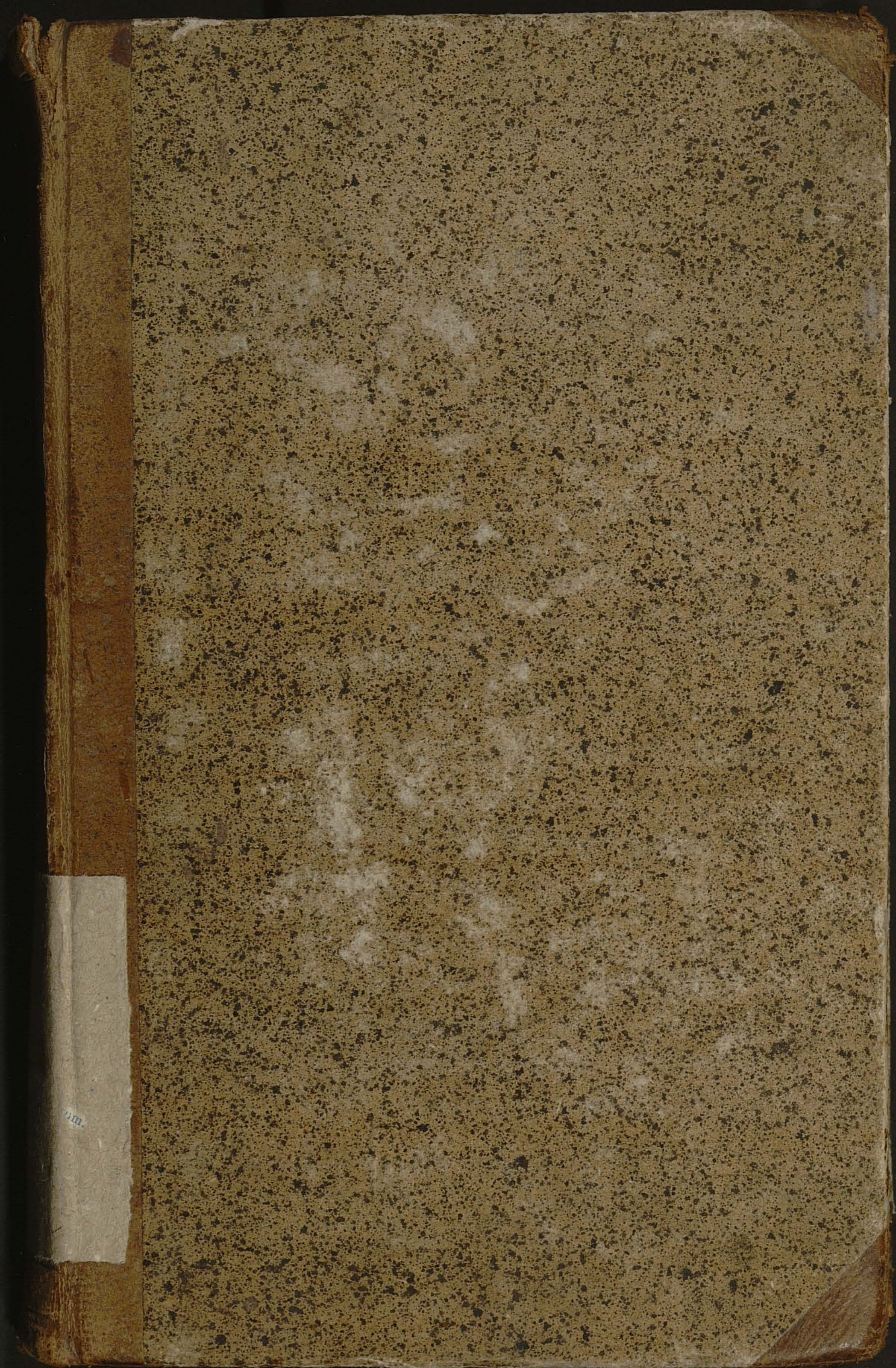
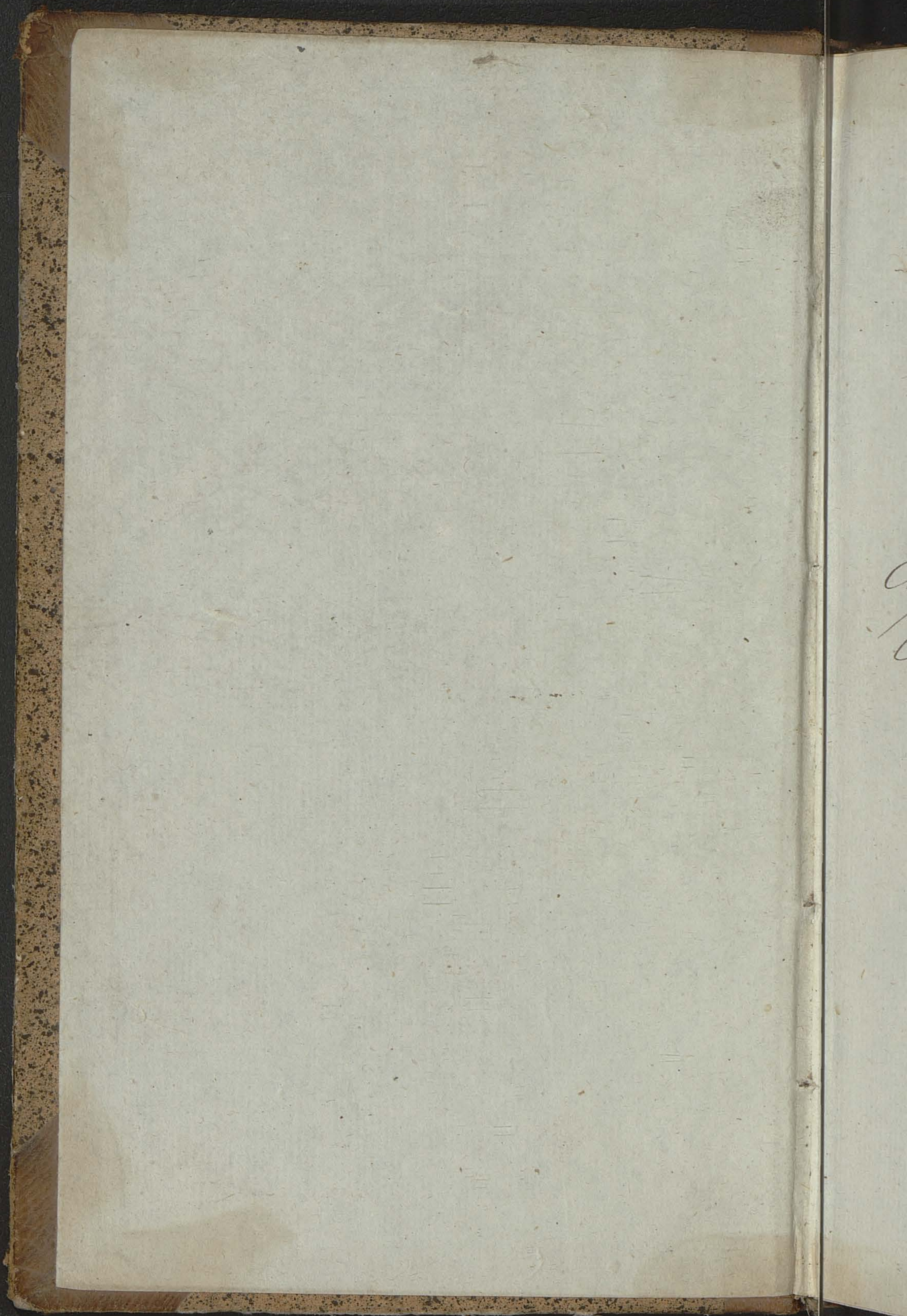

INSTITUTIONES THEOLOGICÆ

QUAS

AD USUM SEMINARIORUM

è Fuſioribus ſuis Prælectionibus contraxit

PETRUS COLLET

Presbyter *Congregationis Miſſionis*, Sacræ Theologiæ Profeſſor, & in Sorbona Doctor.

TOMUS SECUNDUS

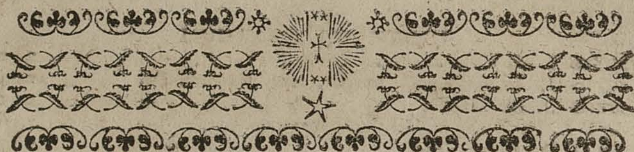
Continens Tractatus

I. DE PRÆCEPTIS DECALOGI.
II. DE PRÆCEPIIS ECCLESIÆ.
III. DE JUSTITIA & JURE.
IV. DE CONTRACTIBUS.
V. APPENDICEM DE DECIMIS.

Poſt Quintam Pariſienſem editionem Prima
CULMÆ IN PRUSSIA
§ M. DCC. LXV.

INDEX TRACTATUUM ET QUÆSTIONUM.

TRACTATUS DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

INDEX TRACTATUUM

TRACTATUS DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

TRACTATUS DE JUSTITIA ET JURE

PUN-

CON-

Se-

TRA-

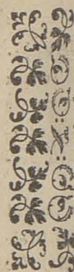
TRACTATUS DE CONTRACTIBUS.

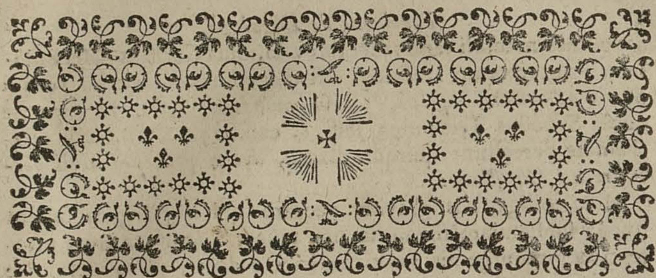
CONCL.

CAPUT

TRA-

TRACTATUS DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

DECALOGUS, græcâ nominis origine, decem sermones significat; ex usu verò Judæorum & Christianorum, decem significat Præcepta, quæ pluries in Scripturis *verba fœderis decem* * appellantur, & omnia hominis, sive ad hominem, sive ad DEUM officia continent. Et hæc est, ampla quidem, sed planè necessaria præsentis Tractatûs materies, quam DEO dante decem Capitibus exequemur; postquam tamen prævias aliquot quæstiones præmiserimus.

Quæres itaque 1mo. quis sit Decalogi author. R. DEUS ipse, qui decem præcepta ore ad os Moïsi dedit, & eadem proprio digitto *scripsit in tabulis, juxta id quod scripserat* in prioribus tabulis à Moïse confractis. Vide cap. 19. & 20 Libri Exodi.

Quæres 2do. an omnia Decalogi præcepta sint de jure naturæ. R. affirmat. excepto tertio, quod sub aliquo respectu ceremoniale est. Ratio est, quia præcipit natura, ut debitus supremo Numini honos ad creaturas non transferatur, ut parentes veneremur, ut neminem lædamus.

Dixi, *excepto tertio;* etsi enim natura ipsos Gentiles docuit, tempus aliquod publico Numinis cultui consecrandum esse, haud tamen præcepit, ut hæc potiùs quàm illa dies eidem cultui deputetur: unde Sabbato Judæorum successit apud Christianos dies Dominica.

Quæres 3tio. an Christiani Decalogo teneantur. R. affirmat. 1mo. quia Decalogus pertinet ad legem naturæ; porrò homines

* *Deut.* 4. 10.

nes omnes naturali lege tenentur; 2do. quia Christus observationem præceptorum Decalogi districtè commendavit his verbis: *Si vis ad vitam ingredi,* * *serva mandata*; 3tio. Id expresſè docet Synodus Tridentina ſeſſ. 6. can. 19. & 20. ubi anathemate percellitur quiſquis dixerit, *decem præcepta nihil pertinere ad Christianos.*

Hinc colliges eos graviter peccare qui Decalogum ſaltèm quoad ſubſtantiam memoria non tenent. Quiſque enim præcepti ſæpius urgentis notitiam habere debet, ut in occaſione meminiſſe poſſit quid ſibi præceptum ſit aut prohibitum. Si quis tamen Decalogi verba, vel ordinem non teneat memoriter, non erit reus peccati mortalis, niſi hæc ignoret ex contemptu, aut verborum ignorantia periculum ingeneret ignorantiæ ipſarum rerum. Neque verò memoriâ ſolùm, ſed & altiùs animo præcepta Dei imprimi neceſſe eſt, ità ut Pſaltæ exemplo ſincerè dicit poſſit: ** *In corde meo abſcondi eloquia tua, ut non peccem tibi*; ſecundùm id Proverb. 6. *Conſerva, fili mi, præcepta patris tui .... liga ea in corde tuo jugiter .... cùm ambulaveris, gradiantur tecum: cùm dormieris, cuſtodiant te.* Unde Paſtores, è quorum ore divinam legem requirere debent populi, plenam eorum omnium quæ ad Decalogum pertinent, notitiam aſſequi tenentur, ut dent *ſcientiam ſalutis* *** populo Dei, ejùſque peccata, ſibimetipſis alioqui imputanda, avertere conentur.

Quæres 4to. quibus mediis Paſtores debeant & poſſint populos ad Decalogi obſervantiam accendere. R. his præcipuè 1mo. oſtendent mandata hæc non eſſe ad *obſervandum impoſſibilia,* **** quidquid contra doceant Novatores, quorum blaſphemia verbo Dei directè adverſatur. *Mandatum hoc,* ait Deus ipſe Deut. 3. *quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt . . . ſed juxta te eſt ſermo valdè, in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum.*

2do. Varia Scripturæ & Patrum teſtimonia quibus eorumdem mandatorum difficultas & facilitas adſtruuntur, ſic conciliabunt, ut neque ſegnes exiſtiment negotium ſalutis rem eſſe, quæ abſque niſu vehementi, & tremore continuo peragi poſſit; neque ii qui viam perfectionis ingredi volunt, eandem ſibi repræſentent ut terram monſtris obſitam, quæque ſuos devoret habitatores. Prioris generis Chriſtiani monebuntur, Regnum cælorum vim pati, arctam eſſe viam quæ ad vitam ducit, &c. Poſteriores docebuntur, id quod apud homines impoſſibile eſt, apud Deum *ſuave* eſſe ac *leve*; ***** viam ſalutis quæ ſeculi amatori-

* *Matth.* 19. ** *Pſ.* 118. *** *Luc.* 1. **** *Trid. S.* 6. c. 22. ***** *Matth.* 11.

amatoribus dura & angusta videtur, amantibus Deum latam esse; leges mundi Dei legibûs longè asperiores esse; unde Sap. 5. fatentur impii lassatos se fuisse *in viâ iniquitatis*, &c.

3tio. Exhibebunt uberes fructus qui mandatorum Dei observatores, sive in hâc vitâ, sive in alterâ manent. In hâc quidem vitâ custodia legum, 1mo. *illuminat oculos*,* atque tam sublimi rerum divinarum cognitione mentem replet, ut viri idiotæ de Deo plerumque meliùs discurrant quàm Philosophi; 2do. *sapientiam præstat parvulis*, qui ad finem debitum debitis mediis properant, dum Sapientes hujus sæculi suis in cogitationibus evanescunt; 3tio. pacem multam procurat & gaudium, unde quicumque legi divinæ adhæserunt, ** *egentes* etiam, *angustiati, & afflicti*, in omni tribulatione suâ superabundabant gaudio. Est ergo *in Custodiendis Dei* mandatis *retributio, multa* jam nunc, sed major in futuro, talisque, ut oculus non viderit, nec auris audiverit, *quæ præparavit Deus iis qui*, verba ejus servando, *diligunt eum*.

Quæres 5to. quomodo dividantur Decalogi præcepta. R. Dividuntur in affirmativa, quæ aliquid fieri præcipiunt: ut hæc duo, Sanctifica Sabbatum; Honora parentes; & negativa, quæ aliquid fieri vetant, v. g. Nè quis alium occidat. Duplex præcipuè est inter ea præcepta discrimen: 1mo. negativa obligant semper & pro semper, seu in omni loco & tempore, nunquam enim, v. g. innocentem interficere licet. Affirmativa verò obligant quidem semper, sed non pro semper, neque enim in omni loco & tempore parentes honorare tenemur, sed loco & tempore debitîs, quando cum iis tractamus; 2do. præcepta negativa violantur peccato commissionis; affirmativa, peccato omissionis. Primum patet in eo qui alium occidit; secundum in eo qui patrem non honorat. Hîc tamen animadvertendum est, in præcepto negativo quo malum aliquod prohibetur, includi præceptum affirmativum quo bonum malo huic oppositum imperatur; sicut à contrario præceptum affirmativum quo actio bona jubetur, involvit præceptum negativum quo actio opposita prohibetur.

CAPUT PRIMUM

De primo Decalogi præcepto.

PRimum Decalogi præceptum sic habet: *Non habebis deos alienos coram me*,*** *&c.* ubi sic prohibetur adoratio creatu-

* *Psalm.* 18. ** *Heb.* 11. *** *Vid. S. Th.* 2. 2. *q.* 16. *art.* 1.

ræ: ut strictè præcipiatur cultus DEI, Quia verò juxta Augustinum cap. 2. Enchirid. *colitur Deus fide, spe & caritate,* idcircò de his virtutibus differemus in præsenti.

ARTICULUS PRIMUS.

De Fide.

TRia nobis hic discutienda sunt: 1mo. quid sit fides, & quomodo dividatur; 2do. an necessarium sit internos & externos fidei actus elicere; 3tio. quæ vitia vel peccata fidei opponantur.

SECTIO PRIMA.

De essentiâ & Divisione Fideï.

FIdes describitur ab Apostolo, * *sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium:* 1mo. quidem *substantia*, seu, ut fert græcus textus, *hypostasis*; id est, ut aliqui volunt, basis & fundamentum spei nostræ; vel, ut alii malunt, repræsentatio ac *persuasio super his quæ sunt in spe,* ** *acsi jam essent* à nobis possessa; 2do. *rerum sperandarum*, non quòd ea solùm credamus, quæ speramus cùm credamus infernum, quod spei nostræ objectum esse nequit; sed quia DEUS quem speramus, præcipuum est fidei objectum, ad quod quidquid revelatum est refertur; 3tio. *argumentum non apparentium*, id est, ostensio ac demonstratio earum rerum, quæ licèt nec percipiantur sensu, nec comprehendantur ratione, mentis tamen oculo repræsentantur ut tam certæ, ac si reipsâ coram expositæ essent.

Fides strictiùs definitur: Virtus theologica divinitùs infusa, inclinans mentem ad assentiendum firmiter ob veracitatem DEI omnibus quæ revelavit DEUS, & nobis per Ecclesiam credenda proposuit. Voces, *virtus theologica divinitùs infusa*, conveniunt spei & caritati, adeòque locum habent generis; aliæ verò voces soliùs fidei propriæ sunt, ideòque gerunt differentiæ vices.

Dicitur 1mo. *virtus.* Quia fides est habitus bonus; ad praxim inclinans, reddensque habentem & actum ipsius bonum.

2do. Dicitur virtus *theologica.* Fides enim DEUM habet pro objecto immediato, sive *materiali* & *quod*, quia DEUS ut gratiæ & gloriæ autor primariò attingitur à fide: cetera verò ratione ipsius

* *Hebr.* 11. ** *Estius his.*

ipsius; sive *formali* & *quo*, quia quidquid creditur, sive Deus sit, sive aliud, propter veracitatem Dei creditur: unde motivum fidei ultimatè resolvitur in autoritem Dei loquentis.

3tio. Dicitur *divinitùs infusa*. Nam nè ipsum quidem initium fidei solis naturæ viribus haberi potest, ut contra Semipelagianos definiit Ecclesia.

4to. Dicitur *inclinans mentem*. Mens enim habitu virtutis fidei donata, ex eo disponitur ad eliciendos actus eidem habitui conformes.

5to. Dicitur *ad assentiendum firmiter*, &c. nullus enim assensus firmior esse potest, quàm qui ipsâ Dei veracitate innititur: unde hæc propositio, *Assensus fidei supernaturalis & utilis ad salutem, stat cum notitiâ saltem probabili revelationis; imò cum formidine quâ quis formidat nè non sit locutus Deus*, proscripta est ab Innocentio XI. anno 1679. & an. 1700. à Clero Gallicano, ut *scandalosa, perniciosa, &* quæ *Apostolicam fidei definitionem evertat.*

6to. Dicitur, *omnibus quæ revelavit Deus*, res enim revelatæ, sunt adæquatum fidei objectum materiale, quia ad eas omnes & solas se extendit fides.

7mo. Dicitur, & *per Ecclesiam credenda proposuit*. Fictitia enim est immediata revelatio quam admittunt Protestantes: unde in materiis fidei recurrendum est ad propositionem Ecclesiæ, juxta tritum illud S. Augustini Lib. contra Epist. Fundam. c. 4. *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret autoritas.* Hinc prætensi Ecclesiæ reformatores: quibus, utpotè ducibus gregis, amplior rerum fidei notitia communicari debuisset, non modò circa insignes fidei articulos dissensêrunt inter se, dum alius v. g. præsentiam realem negat, quam alter astruit; sed circa ipsos Scripturæ Libros, dum Calvinus Epistolam, S. Jacobi ut Dei verbum veneratur, quam ut stramineam rejicit Lutherus.

Fides dividitur 1mo. in habitualem, quam modò definivi; & actualem, quæ est actualis & firma adhæsio rebus revelatis & ab Ecclesiâ propositis: eàque si exteriùs verbis aut aliter se prodat, vocatur fides exterior; interior verò, si in animo remaneat, ibique consummetur.

Dividitur 2do. in explicitam, & implicitam. Explicita est ea quâ assentimur alicui articulo speciali & determinato, putà Trinitati personarum, sive hic paulo distinctiùs concipiatur, ut ab eruditis; sive confusiùs, ut à plebe. Implicita est ea quâ generatim assentimur omnibus à Deo revelatis, sive ab Ecclesiâ propositis, sive aliquando proponendis.

Dividitur 3tio. in formatam, quæ gratiam habitualem & charita-

charitatem sibi in eâdem animâ conjunctas habet; & informem quæ justitiâ & charitate destituta manet; talis est fides hominis Catholici in statu peccati mortalis constituti. Neque enim qui à charitate excidit, excidit necessariò à fide, ut definiit Tridentinum sess. 6. can. 28. Hinc meritò proscripta ista Quesnelli propositio: *Quid aliud remanet animæ quæ Deum atque ipsius gratiam amisit, nisi peccatum?*

Dividitur 4to. à SS. * Augustino & Thoma, *in credere Deo, credere Deum, & credere in Deum.* Credere Deo, est credere id omne quod revelavit Deus, ob infinitam ejus veracitatem; credere Deum, est credere quòd Deus sit: credere in Deum, est credere Deum non simpliciter, sed ex affectu qui in Deum tendat, *Possumus dicere*, ait Augustinus, *Credimus Paulo, sed non credimus in Paulum ... Quid est ergo credere in eum? credendo amare, credendo diligere,* &c.

SECTIO SECUNDA.

De necessitate actûs Fidei.

NOt. 1mo. Potest quid ad alterius consecutionem esse necessarium necessitate vel medii, vel præcepti. Illud est necessarium necessitate medii, sinè quo, etiamsi inculpabiliter omitteretur, finis haberi non potest: talis est Baptismi necessitas respectu infantis. Illud est necessarium necessitate præcepti, quòd ita imperatum est, ut sinè eo finis obtineri non possit, nisi omissionem illiùs excuset causa rationabilis: sic restitutio boni ablati necessaria est ad salutem, ni à restituendo excuset justa causa, ut impossibilitas.

Not. 2do. Non hîc movetur quæstio de fidei habitu; ejus enim necessitas certò constat, quia non potest obtineri salus absque gratiâ sanctificante; & hæc nunquam infunditur sinè habitu fidei. Tota igitur difficultas est de fidei actu; idque respectu adultorum duntaxat, cùm infantes actûs fidei capaces non sint, & tamen per Baptismum capaces sint salutis.

Not. 3tio. Actus fidei duplex: interior qui consistit in assensu præstito veritatibus à Deo revelatis: & exterior, qui ipsa est exterior fidei professio, ore, vel opere, aut alio nutu sensibilis effecta. De utriusque actûs necessitate agitur in præsenti. sit.

PUNCTUM PRIMUM.

De necessitate actûs interioris Fidei.

VIdendum hîc 1mo. an ad salutem necessarius sit interior fidei actus; 2do. quod debeat esse ejus objectum; 3tio. quo tempore urgeat obligatio eliciendi actûs fidei. Sit.

* *Tract: 29. in Joan:*

Con-

CONCLUSIO. I. Interior fidei actus ad obtinendam salutem necessarius est adultis, necessitate tum medii, tum præcepti.

Prob. 1. pars: quia sinè aliquo fidei supernaturalis actu, etiamsi inculpabiliter omitti supponatur, salus obtineri non potest. Nemo enim salutem obtinere potest nisi accedat ad DEUM, eique placeat: atqui per solam fidem accedit quis ad DEUM, eique in ordine ad salutem placet, juxta id Hæb. 11. *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est:* & rursùs: *Sinè fide impossibile est placere Deo*, quod de fide actuali intelligitur, ut probat vox *accedentem*, quæ significat actu tendentem.

Prob. 2do. Illud necessarium est ad salutem, quod ad justificationem necessarium est: atqui ex Tridentino; fides actualis necessaria est ad justificationem. Fundamentum enim & radix ad id omninò necessaria sunt, cujus sunt radix & fundamentum; ut patet in trunco respectu ramorum, & fundamento respectu ædificii: atqui fides est *radix & fundamentum justificationis*, ex Trid. sess. 6. c. 7. ergo.

Prob. 2. pars: quia fides actualis expresse & pluries imperata est in Scripturis. Joan. 13. *Creditis in Deum, & in me credite.* Marc. ultim. *Qui non crediderit, condemnabitur.* Meritò itaque damnata est hæc propositio, *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale & secundùm se.*

Obj. 1mo. Cornelius Centurio nondum habebat fidem cùm monitus est ut accerseret Petrum, à quo fidei mysteria edoceretur: atqui tamen jam justus erat, cùm jam esset *vir religiosus ac timens Deum,* * *&c.* ergo potest quis sinè fide justificari.

R. neg. maj. ut enim docet S. Thomas, ** *De Cornelio sciendum est, quòd infidelis non erat; alioqui ejus operatio non fuisset accepta Deo, cui sinè fide nullus placere potest: habebat autem fidem implicitam, nondum manifestatâ Evangelii veritate.* Atque ut ait S. Gregorius Homil. 19. in Evang. *bonâ actione promeruit, ut Deum perfectè cognosceret, & incarnationis ejus mysterium cognosceret,* eo tempore quo explicita Christi fides, tanquam medium obtinendæ salutis proponi incipiebat.

Obj. 2do. Quod impossibile est adultis, necessarium esse nequit, saltèm necessitate præcepti: atqui habere fidem impossibile est pluribus adultis. Non enim possunt credere nisi audiant: porro multi sunt penes quos non est audire verba fidei.

R. dist. min. Impossibile est pluribus adultis habere fidem, impossibile, inquam, proximè & immediatè, C. mediatè & remotè. N. Illi enim mediatam habent potestatem perveniendi ad fidem, qui ope gratiæ quæ nè Infidelibus quidem deest, possunt naturæ legem servare, & servando ea consequi quæ ad

* *Act.* 10. ** 2. 2. q. 10. art. 4.

salutem proximè necessaria sunt: atqui Infideles ope gratiæ sibi concessæ possunt .... Prob. min. ex S. Thomâ q. 14. de veritate, art. 11. *Si*, inquit, *aliquis in sylvis, vel inter bruta animantia nutritus, ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni & fugâ mali, certissimè est tenendum quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea quæ sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei prædicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium.*

Inst. Si infideles mediatam credendi potestatem habeant, eorum infidelitas vincibilis erit, & ideo culpabilis: atqui falsum consequens. Alioqui infidelitas negativa esset peccatum, ac proin malè damnata esset hæc Baïi propositio n. 68. *Infidelitas purè negativa in his quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.*

R. ad 1. neg. maj. ut enim infidelitas non sit peccatum in iis etiam qui prioribus gratiis utendo ad ipsam fidem aliquando devenissent, sufficit ut prævidere non possint Deum ipsis subtracturum esse fidem, si legis naturæ præcepta violent; atqui moraliter loquendo, Infideles prævidere non possunt, fidem Trinitatis v. g. aut Christi, sibi esse subtrahendam, ex eo quòd naturæ præcepta transgrediantur; cùm tota quæ inter præceptorum naturalium observantiam & fidem Christi est connexio pendeat à liberâ Dei voluntate, & humanæ mentis intelligentiam excedat; ergo infideles ex ipso fidei defectu non peccant, & tamen remotam habent credendi potestatem.

† Quòd si Gentilis tot à Deo gratias reciperet, ut implicitè præsentiret fidei necessitatem, & ab eâ se averteret, tunc infidelitas ejus fieri posset peccatum, desineretque esse purè negativa, quia gratia idem in eo præstaret, ac minister exterior verbi.

Quod spectat ad objectum fidei, non conveniunt etiamnum Theologi, quid præcisè ad justificationem credi debeat, ut ergo quantùm fieri poterit, dubium eâ de re tollatur, sit

Conclusio II. Christianis necessaria est necessitate medii fides explicita, non solùm Dei ut remuneratoris, sed etiam Trinitatis & Incarnationis.

Prob. 1. Pars de fide Dei ut remuneratoris: 1mo. ex Apost. Hæbr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit*, ubi requiritur fides quæ pro objecto habeat Deum, non simpliciter, sed ut remuneratorem; in hâc autem propositione, *Deus est*, continetur quòd sit unus, independens, summè bonus, in illâ verò, *remunerator inquirentibus se*, quòd sit boni supernaturalis autor, & quòd anima non intereat cum corpore,

corpore; 2do. quia propositio hæc: *Non nisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris*, ab Innocentio XI. damnata est, & à Clero Gallic. an. 1700. * 3tio. quia ad justificationem & salutem necesse est eam in DEUM habere fidem, quâ spes nostra in DEUM excitetur: atqui spes nostra excitari nequit, nisi DEUM credamus qui inquirentibus se remunerator sit; ergo,

† Prob. 2. pars de fide Incarnationis: * 1mo. ex Joan. 3. *Sicut Moïses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Qui credit in eum non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filii Dei.* Ubi non minùs necessaria est fides Christi ad salutem animæ, quàm aspectus ænei serpentis necessarius fuit ad salutem corporis.

† 2do. Ex Tridentino sess. 6. c. 6. ubi decernitur ad obtinendam justificationem credenda esse *quæ divinitùs revelata & promissa sunt; atque illud in primis, à Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem quæ est in Christo Jesu;* unde sic: Nullius veritatis fides magis est necessaria, quàm illius quæ *in primis* credenda est: atqui redemptio per Christum præcipuè & *in primis* credi debet ad justificationem; ergo vel nullius alterius veritatis, vel redemptionis fides necessaria est necessitate medii.

Prob. 3. pars de fide explicitâ Trinitatis. Ex modò probatis, fides Incarnationis explicita necessaria est necessitate medii ad justificationem & salutem: atqui *mysterium Incarnationis Christi explicitè credi non potest, sinè fide Trinitatis, quia in mysterio Incarnationis Christi hoc continetur, quòd filius Dei carnem assumpserit; quòd per gratiam Spiritûs sancti mundum renovaverit, &c.* ergo. *post tempus gratiæ divulgatæ tenentur omnes ad explicitè credendum mysterium Trinitatis.* Ità S. Thom. 2. 2. q. 2. art. 8.

Obj. Ex opinione quæ explicitam Trinitatis & Incarnationis fidem requirit, sequitur eos qui ità hebetes sunt, ut mysteria tam ardua apprehendere non valeant, salutem non posse consequi. Idem dicendum de mutis ac surdis à nativitate, qui vix per signa de horum mysteriorum substantiâ instrui possunt, & quibus proinde neganda essent Sacramenta Pœnitentiæ & Eucharistiæ, quæ tamen iis satis communiter conceduntur.

R. neg. ant. & dico, nullum esse hominem ingenii adeò rudis, qui si sit rationis compos, mysteria Trinitatis & Incarnationis, sibi sufficienter proposita, quantùm ad substantiam & confusè apprehendere non possit, maximè ex auxilio gratiæ quæ omnipo-

omnipotens est, & à Deo non denegatur. Et verò homines illi qui obtusi adeò & hebetes supponuntur, satis in humanis rebus habent ingenii ut alios decipiant, & se decipi non patiantur; quidni ergo cum Dei auxilio id præstent, quod solis naturæ viribus, vel Diaboli adjutorio quotidie exequuntur? Idem servatâ proportione dicendum de mutis & surdis, qui per imagines & signa rudem aliquam mysteriorum nostrorum notitiam haurire possunt; vel, si perseveranter orent, neque gratiæ obicem ponant; à Deo ipso erudientur, quantùm ad salutem sufficit.

Si quis tamen contendat aliquos esse adultos qui præ ingenii debilitate non possint, quantumcumque enitantur, fidei mysteria percipere, dico eos se habere quantum ad hoc, sicut amentes & parvulos, qui sinè ullo fidei actu salvantur.

Hinc colliges quantùm peccent sive parentes, præceptores, patrini & similes, qui pueris, statim ut rationis usum nacti sunt, non exponunt præcipua fidei mysteria, & motivum ex quo credi debent; sivè Parochi & alii quibus incumbit animarum cura, si ovibus suis fidei obligationem sedulo non inculcent, sicque eos exponant periculo damnationis æternæ, quæ non nisi per explicitam Dei remuneratoris, trini & incarnati fidem vitari potest. Certè intimo, & justo quidem, doloris sensu percelluntur Pastores, si rescìant è Parochianis suis unum decessisse non recepto Pœnitentiæ Sacramento; & tranquilli manent, dum sciunt aut scire possunt, multos è suis quotidie mori absque ullâ Incarnationis fide: horum tamen quàm illorum certior est damnatio, cùm pœnitentiæ votum vices ministri supplere possit, nihil autem supplere valeat notitiam mysterii cujus fides necessaria est necessitate medii. Væ ergo Curatis qui satis esse putant si hasce veritates è suggestu vel in Catechismo aliquoties annuntient, cùm constet nec omnes cuilibet instructioni interesse posse, nec ea quæ palàm in genere dicuntur, à rudioribus apprehendi in particulari: væ dominis qui in pagis & oppidis vix servis concedunt ut intersint Missæ; nec domi supplent, id quod suis aliunde deest.

Conclusio III. Ad salutem necessaria est insuper necessitate præcepti divini, 1mo. fides eorum omnium quæ necessaria sunt necessitate medii; 2do. fides eorum [quoad substantiam scilicet] quæ in Symbolo Apostolorum continentur: 3tio. fides Sacramentorum quæ necessaria sunt necessitate medii, vel aliquando recipienda sunt. His addenda est notitia tum Orationis Dominicæ, ejusque necessitatis, tum præceptorum Decalogi.

Prob.

Prob. 1. pars; quia quo jure constituta est fides alicujus objecti ut medium ad salutem necessarium, eodem jure præcipitur obligatio medium illud usurpandi.

Prob. 2. pars,* quia hæc Christi verba, *Prædicate Evangelium omni creaturæ;* ut imponunt Apostolis obligationem prædicandi Evangelii, sic & populis imponunt obligationem audiendi & credendi eidem Evangelio: sed necessitas credendi Evangelio, saltèm importat necessitatem credendi articulos Symboli; ii enim præcipua sunt capita Evangelii, atque veluti ejus summa; unde ab ipso Ecclesiæ exordio, Catechumeni ad Baptismа non admittebantur, nisi priùs recitarent & intelligerent Symbolum.

Prob. 3. pars; quia præceptum recurrendi ad quædam Sacramenta, supponit præviam eorum notitiam & fidem: atqui extat præceptum Christi universale recurrendi ad Baptismum ad Pœnitentiam & Eucharistiam, imò & juxta multos ad Confirmationem, ergo horumce Sacramentorum fides & notitia, omnibus qui ejus capaces sunt, est præcepta. Unde necessaria est Pœnitentiæ cognitio iis etiam qui necdum mortaliter peccârunt, ut si peccent, aut saltèm dubitent an peccaverint, quod omnibns contingit, non ignorent secundam tabulam quâ ex naufragio redimi possunt.

Prob. 4. pars; quia omnes conveniunt necessum esse ut Fideles sciant esse orandum Deum, ab eòque petenda corporis & animæ bona: atqui hoc ipsum est scire Orationem Dominicam quoad substantiam, ejusque vim & necessitatem credere; ergo.

Prob. 5. pars*de præceptis Decalogi, quia jure naturali & divino tenetur quilibet eadem observare, ergo & ea cognoscere.

Dixi, ea quæ mox enumerata sunt, ex jure divino scienda aut credenda esse *quoad substantiam*, circa quod, notandum est 1mo. quòd articulorum fidei substantiam scire censetur, qui etsi nec ipsa præcisè verba, nec verborum ordinem memoriâ teneat, de quolibet tamen articulo interrogatus, respondere potest, quantùm exigit fundus seu substantia articuli. Ità aliqui, qui consequenter docent, non multùm vexandos, sed benignè tractandos esse qui rudes adeò sunt, vel memoriâ destituti, ut ista hoc rerum & verborum ordine memoriter retinere nequeant: quòd lubens quoque admiserim, si viri illi rudes debitam adhibuerint diligentiam ut hæc ediscerent; alioqui enim juxta Suarem, Navarrum & alios plures, peccant venialiter; atque hoc peccatum sufficiens est ratio differendæ absolutionis, cùm pœnitens jam monitus discere neglexit, nec aliter à somnolentiâ suâ excitari potest.

2do.

* *Marc.* 16. 15.

2do. Eorumdem articulorum substantiam verè ignorat, qui totum v. g. Symbolum memoriter tenet, sed idiomate sibi ignoto; non enim creditur id cujus omnis & quæcumque notio deest.

3tio. Non omnes articuli Symboli sunt ejusdem necessitatis. Sic Passio Christi longè alterius est momenti, quàm circumstantia ejus *sub Pontio Pilato:* unde ignorantia ipsius, ob materiæ parvitatem à culpâ saltèm gravi excusari potest.

4to. Licèt stando in jure divino sufficiat ut Symbolum, Oratio Dominica, & Decalogus quoad substantiam teneantur: Ecclesiastico tamen jure necessum est ut hæc memoriter teneantur; ut patet ex Can. 105. dist. 4. *De consec* qui sic habet: *Ante omnia Symbolum & Orationem Dominicam & vos ipsi tenete, & illis quos suscepistis de sacro fonte ostendite.* Meritò igitur præcepit S. Carolus, *ut qui *articulos omnes Symboli Apostolorum,* non tenet *insuper & præcepta Dei, sanctæque Matris Ecclesiæ universa quæ sub mortali obligant,* itèm *Orationem Dominicam, & Angelicam salutationem,* ut ** alibi innuit idem S. Pontifex, non absolvatur, *quin primo quoque tempore in addiscendis operam daturum se promiserit. Quanquam si aut à Confessario suo, eodem vel diverso, vel suâ ipse privatim conscientiâ jam aliàs monitus (quod diligentissimè exquiretur) eam adhibere diligentiam neglexerit, quæ pro illius ingenii captu ad ea discenda sufficiens sit, non prius absolvatur, quàm huic obligationi, aliquâ saltem ex parte fecerit satis. Si verò eâ de re nusquam anteà monitus fuerit, poterit tùm ei gratiam absolutionis impertiri, eâ tamen præmissâ semper instructione, quam pænitenti sufficere censuerit, ut tanto beneficio non sit indignus.*

Præterea *tenentur tàm majores quàm minores habere fidem explicitam de mysteriis Christi, præcipuè quantùm ad ea quæ communiter in Ecclesiâ solemnisantur & proponuntur,* ait S. Thomas: unde inferunt Sylvius & Nat. Alexander explicitè credi debere & sciri, non ea solùm quæ ad Sacramenta singulis necessaria pertinent, sed ea quoque quæ spectant ad Sanctorum cultum, venerationem Reliquiarum, usum indulgentiarum, existentiam Purgatorii, modum juvandi animas ibidem detentas; hæc enim omnia in Ecclesiâ solemnisantur: & id quoque sciendum est, Ecclesiæ parendum esse, extra illam neminem salvari, &c.

Antequam ulteriùs progrediamur, juvat aliqua prælibare de Symbolo. Itaque

Quæres 1mo. quid & quotuplex sit Symbolum.

R. 1mo. Symbolum accipitur in Ecclesiâ pro collectione

* *Act. part. 4. tom 1 pag 765. Edit 1596.* ** *V. Conc. 5. p. 211*

articulorum fidei ad quam multi concurrerunt, & pro ſigno quo Fideles ſe produnt exteriùs ut veros Chriſti milites, & ab iis qui tales non ſunt, diſtinguuntur.

R. 2do. quatuor recenſeri poſſe Symbola. Primum eſt *Apoſtolorum.* qui, ut una eſſet credentium omnium loquela, ſicut erat cor unum, collegerunt brevem capitum fidei ſummam, ante cetera Proſelytis tradendam. Secundum eſt *Nicænum*, quod editum eſt in Concilio Nicæno, ad convellendam Arii impietatem, quâ negabat Filium Patri conſubſtantialem eſſe. Tertium eſt *Conſtantinopolitanum*, quod à Nicæno non diſcrepat niſi ob duas additiones, quarum prior impugnat Manichæos aſſerentes DEUM non eſſe rerum *viſibilium* conditorem; poſterior Macedonianos ferit, qui abnegatà Spiritui ſancto divinitate, negabant conſequenter eum cum Patre & Filio adorandum eſſe & conglorificandum, Quartum circumfertur ſub nomine S. Athanaſii; quia plenè exhibet doctrinam quam S. Doctor mirâ eruditione, & patientiâ labores inter & ærumnas, ad mortem uſque propugnavit.

Quæres 2do. quid circa unumquemque ex 12. Symboli Apoſtolici articulis explicitâ fide credendum.

R. circa primum, credendum eſt unum eſſe DEUM, cuï nihil ſit impoſſibile, quique omnia creaverit.

Circa 2. *Chriſtum* eſſe Patris æterni *Filium unicum* ac proinde naturalem; eundèmque eſſe *Dominum noſtrum*, cui proinde, non ut alicui è Sanctis, ſed ut ſummo mortalium principi obſequium & honos impendi debent.

Circa 3. eundem Chriſtum qui, ut unicus Patris Filius eſt ab æterno, in tempore tamen *conceptum eſſe de Spiritu ſancto*, ac proinde abſque operatione humanâ, & ſic de *Virgine* cuì nomen *Maria.*

Circa 4. Credendum eſt Chriſtum paſſum eſſe & mortuum, idque non ſimpliciter, *ſed propter nos homines, & propter noſtram ſalutem;* Chriſtus enim explicitè credi debet ut redemptor noſter, & ut objectum tenerrimæ noſtrûm omnium gratitudinis * *ob nimiam charitatem quâ dilexit nos.*

Neque mors ſolùm, ſed & mortis genus ſeu crucifixio credi debet: 1mo. quia is Symboli articulus ità gravis eſt, ut Apoſtoli eum crebrò & conſtanter ſeorſum à paſſione & morte Chriſti explicuerint, juxta id Pauli, ** *Prædicamus Chriſtum, & hunc crucifixum*, 2do. quia ſignum crucis eſt quaſi viſibile ſymbolum quo Chriſtiani ab exteris diſtinguuntur; [unde plures peccati mortalis eos accuſant qui culpâ ſuâ crucis ſigno ſignare ſe neſciunt] porrò neceſſum eſt ut Chriſtiani noverint ſignum

* *Epheſ.* 2. ** *I. Cor.* 2.

gnum suum; neque illud nosse possunt nisi crucifixionis mysterium noverint,

Quintus articulus duo proponit, descensum ad inferos, & resurrectionem à mortuis tertiâ die. De resurrectione à mortuis non ambigitur quin necessariò sit credenda sub pœnâ peccati gravis, cùm speciale sit fidei & spei nostræ fundamentum, juxta id * Apostoli, *Si Christus non resurrexit ... inanis est fides nostra.* Sed quæritur an necessario credenda sint, sive circumstantia diei tertiæ, sive descensus ad inferos.

R. ad 1. Circumstantia diei tertiæ non potest ignorari sinè peccato: 1mo. quia in omnibus Symbolis apposita est, & ab Apostolis apertè inculcata: Act. 10. *Hunc Deus suscitavit tertiâ die.* & I. Cor. 15. *Tradidi vobis inprimis, quoniam Christus ... resurrexit tertiâ die;* 2do. quia hujus circumstantiæ cognitio multùm conducit ad confirmandam mortis ipsius veritatem, tollendàmque suspicionem nè reipsâ mortuus non esset, qui statim vivus appareret; 3tio. quia eadem circumstantia & in Scripturis & ab ipso Christo expresè prædicta fuit. Non tamen ausim, ait Lugo, peccati mortalis damnare hujus solius circumstantiæ ignorantiam quia cùm Petrus die Pentecostes Christi doctrinam & resurrectionem prædicavit, hanc omisit circumstantiam, solùmque dixit: *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni.* **

R. ad 2. certius videri, ignorantiam circumstantiæ descensûs ad inferos, pro gravi peccato habendam esse. Quia descensus ad inferos non tam est alterius articuli circumstantia, quàm articulus per se stans, ut ità loquar; continètque aliquid quod ad notitiam Christi redemptoris plurimùm conducit; cùm hinc doceamur Christum redemptoris partes agentem, non in terram modò, sed & in inferos descendisse, ut inde educeret animas Sanctorum, qui pretio nondum pro ipsis soluto, ibidem detinebantur.

Sexto articulo docemur Christum ascendisse ad cœlos, ibique sedere ad dexteram Patris: quibus tria præcipuè significantur: 1mo. Christum secundùm corpus ascendisse ad cælos; 2do. eum prout Deus est, esse æqualem Patri in gloriâ; 3tio. eum, prout etiam est homo, supremam accepisse potestatem in Angelos & homines, *** ità ut *data sit ei omnis potestas in cælo & in terrâ.* Hæc autem quoad sensum & substantiam ab omnibus Fidelibus vulgò cognoscuntur, & cognitu necessaria sunt.

Docet articulus septimus, Christum è cœlis *iterum* venturum esse *judicare vivos & mortuos;* id est bonos & malos, ut explicat Augustinus. Et is articulus dubio procul à Fidelibus necessario

* I. *Cor.* 5. ** *Act.* 2. *** *Matth.* 28.

cessariò explicitè credi debet, ut constat ex Act. 17. *Praecepit nobis praedicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est à Deo judex vivorum & mortuorum.*

Octavus articulus, quo credunt Fideles *in Spiritum sanctum*, suppositâ Trinitatis fide, quam medii necessitate necessariam esse diximus, nihil speciale habet.

Articulus nonus duo complectitur, fidem scilicèt sanctae Ecclesiae Catholicae, & sanctorum communionis. Quod ad primum spectat, nemo est Christianus, qui ignoret dari Fidelium multitudinem congregatam sub uno visibili capite successore S. Petri: neque mirum est articulum tam fundamentalem Symbolo insertum fuisse; cùm ii qui ad fidem accedunt, in primis credere debeant existere veram Ecclesiam, quae sola veritates ad salutem necessarias, genuinósque Scripturae fontes in quibus eaedem reperiuntur, tradere & explicare potest.

Ex unitate Ecclesiae sequitur communio Sanctorum, seu mutua bonorum spiritualium communicatio, quâ Fideles, utpotè ejusdem corporis membra, se invicem juvant, quatenus bona unius opera ceteris prosint.

Articulus decimus profitetur *remissionem peccatorum*, quam sicut qui peccato infecti sunt, sibi procurare tenentur, sic & media quibus ea procuratur, explicitè scire debent: unde duo unicuïque Fideli scienda sunt; 1mo. esse in Ecclesiâ remittendî peccati potestatem; 2do. potestatem hanc in Baptismi & poenitentiae Sacramentis praecipuè exerceri.

Articulus undecimus exhibet *carnis resurrectionem*, quae scilicet fiat in eodem corpore quod vivi olim habuimus: & id explicitè credendum est.

Articulus ultimus *vitam aeternam* promittit, seu, *vitam venturi seculi*: porrò vitae nomen generale est, & utramque vitam beatam iis qui piè vixerunt; infelicem iis qui malè, complectitur.

Ut expendatur quo tempore eliciendi sint fidei actus,* not. 1mo. cum S. Thomâ,* dari *praecepta in lege divinâ de actibûs fidei, spei & charitatis; dicitur enim Eccli. 2. Qui timetis Deum, credite illi:* unde proscripta est ab Innocentio XI. propositio ista, *Fides non censetur cadere sub praeceptum speciale, & secundum se.* Haec item ab Alexndro VII. *Homo nullo unquam tempore tenetur elicere actum fidei, spei & charitatis ex vi praeceptorum divinorum, ad eas virtutes pertinentium.*

Not. 2do. duplex esse fidei praeceptum, aliud negativum, prohibens nè quis fidei mysteriis dissentiat, aut de iis dubitet; affirmativum aliud, praecipiens ut iisdem veritatibus assensus detur. Primum obligat pro semper, quia nullum est tempus quo

* *1. 2. q. 62. art. 1.*

quo fidei mysteria sufficienter proposita rejici possint. Secundum aliquando quidem obligat, ut ex dictis patet, sed quo præcisè tempore, controvertitur. Sit

CONCLUSIO IV. Fidei præceptum sæpius urget in vitâ, tum ratione suî, tum per accidens.

Prob. 1. pars 1mo. quia præceptum de re gravis momenti, quæ vitæ christianæ basis est, sine quâ diu in justitiâ perseverare non possumus, non rarò, sed sæpius obligat: atqui præceptum fidei est de re gravis momenti, cùm primùm sit ex omnibus præceptis, & millies in Scripturis inculcetur: est etiam vitæ christianæ basis, cùm ut ad primam justitiam, sic & ad ejus augmentum, necessarium sit: tale demum est ut sinè eo in justitiâ diu perseverare non possimus, cùm ii soli Diabolo circumeunti resistere valeant, * qui *fortes* sunt *in fide*; ergo.

Prob. 2do. quia *justus ex fide vivit.* ** ergo eo fermè modo fides est animæ necessaria, quo corpori cibus: atqui non semel, sed sæpius cibum sustentando corpori sumi necesse est, ergo & sæpius fidei actus elici oportet: unde qui per eos actus, prout dat DEI gratia, virtualiter adhærere DEO negligunt, venialiter peccant: nec dubium est quin, si eos omittant in variis occasionibus in quibus strictiùs urget fidei præceptum, mortaliter peccare possint, licèt non possit mathematicè definiri quo momento tanti peccati reatum incurrant.

Porrò casus in quibus potissimùm urget per se præceptum fidei, sunt juxta saniores Theologos, 1mo. cùm fides Catholica sufficienter proposita est Infidelibus, Hæreticisve, vel iis qui in infantiâ baptisati, rationis usum attingunt. Ratio est, quia quæ credenda proponuntur, vel credenda sunt ex necessitate medii, vel ex necessitate præcepti. Si 1. grave subit periculum salutis qui differt credere, quia culpâ suâ medium omnino necessarium omittit. Si 2. gravissimè etiam peccat, qui Symboli substantiam discere ac proinde credere negligit; quia non paret in re gravi, cùm parere debet; 2do. in quolibet probabili mortis periculo: tunc enim tenetur unusquisque saluti suæ consulere quantùm potest, tenetur omni nisu ad DEUM accedere, ut non confundatur in die malà; tenetur superare tentationes quæ in hoc instanti maximè desæviunt; tenetur munire se contra mortis terrores, & in se divinæ misericordiæ spem excitare; quæ omnia sinè fidei usu præstari non possunt; *** *Hæc enim est victoria quæ vincit mundum, fides nostra*; ea spes salvos facit, quæ nititur fide Christi pro perditissimi cujusque salute mortem perpessi; 3tio. cùm pulsat gravis contra fidem tentatio: contraria enim contrariis repelli debent; 4to. cùm quis in hæresim vel voluntariam dubitionem

* I. *Petr.* 5. ** *Gal.* 3. *** *I. Joan.* 5.

tationem circa fidei myſteria lapſus eſt: 1mo. quia injuria primæ veritati illata reſarciri debet; 2do. quia explicitus fidei actus ad juſtificationem neceſſarius eſt in adulto, qui excidit à fide.

Prob. 2. pars: quia ſæpe fit ut ſinè actu fidei varia Dei vel Eccleſiæ præcepta, ut par eſt impleri, varia itèm peccata vitari non poſſint. Sic ſeclusâ fide magis aut minùs explicitâ, nec Deum orare dignè Deo, nec peccatorum in Sacramento Pœnitentiæ remiſſionem conſequi, quiſquam poteſt: ſic etiam aliquando tam graves carnis adversùs ſpiritum exurgunt motus, ut certò ſuccumbat qui non quæſierit robur à fide, repræſentando ſibi eum judicem qui corpus & animam gehennæ tradit.

Ex dictis colliges 1mo. eum qui cùm neſciret fidei myſteria, abſolutionem recepit, teneri ad præteritarum confeſſionum repetitionem, utpotè quæ nullæ fuerint, cùm per eas juſtificationem conſequi non potuerit. Quòd ſi inſtet periculum mortis, curabit ante omnia Confeſſarius, ut pœnitentem inſtruat de præcipuis fidei myſteriis, ac præcipuè de his quæ neceſſaria ſunt neceſſitate medii; excitabit etiam in eo dolorem de prætertiâ negligentiâ; 2do. Confeſſarium teneri ad examen pœnitentis, quoties cum fundamento ſuſpicatur in hâcce materiâ ignorantiam; quam quidem de iis ſuſpicari debet qui rudes ſunt, ſalutis incurii, & in frequentandis Catechiſmis aut Concionibus negligentes: atque hoc examen ad eos etiam extendi debet mundanos homines, qui in tractandis ſeculi rebus pleni ſolertiæ, vix Deum, & multò minùs intricata fidei myſteria ſcire & credere videntur, 3tio. Confeſſarium, etiamſi Paſtor non ſit, teneri aliquando ex charitate ad edocendos pœnitentes, qui non poſſunt. vel præ pudore non audent ad proprium Paſtorem recurrere,

PUNCTUM SECUNDUM.

De exteriore Fidei actu.

NOt. 1mo. Actus exterior fidei nihil eſt aliud quàm exterior teſtificatio vel profeſſio, ſive fidei totius, ſive alicujus ex ejuſdem myſteriis.

Not. 2do. dari indubiè præceptum fidem exteriùs profitendi: quia ex Apoſt. * *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.*

Not. 3tio. Duplex eſt circa confeſſionem fidei præceptum, aliud affirmativum, quo jubemur aliquando fidem profiteri; aliud negativum, quo prohibetur ejuſdem fidei negatio, ſeu expreſsè & per verba, ſeu virtualiter per ſigna, nutus, tergiverſatio-

* *Rom.* 10.

nes & similia. His positis videndum est quando utrumque obliget, & censeatur violari, sit.

Conclusio I. Præceptum confitendi exteriùs fidem *non semper... est de necessitate salutis, sed* duplici in casu, *quando scilicet per omissionem hujus confessionis, aut subtraheretur honor Deo debitus, aut etiam utilitas proximis impendenda.* S. Thom. hic q. 3. art. 2.

Prob. 1. pars: Quia præceptum affirmativum non obligat semper & pro semper.

Prob. 2. pars: Quia in duplici quem assignavimus casu omitti non potest fidei professio sine Dei contemptu & damno proximi. Contemnitur enim Deus, cùm honos eidem debitus aufertur; sicut etiam inuritur damnum proximo, cùm retardatur à suscipienda fide quam non habet, vel ab eâ quam jam tenet, ubi opus est profitendâ; atqui utrumque, vel saltèm alterutrum contingit in casibus de quibus loquimur. Ubi tamen notandum vocem *subtrahendi,* quâ utitur S. Thomas, accipi contrariè vel privativè, ità ut tunc censeatur Deo honor subtrahi, quando Deus magnâ afficitur injuriâ, vel magno privatur honore, quod non contigisset, si quis fidem professus esset. Similiter utilitas proximo impendenda subtrahitur, cùm vel avertitur à fide, vel à necessariâ ejusdem professione.

Hinc peccant debitum Deo honorem subtrahendo, 1mo. qui à personâ publicâ, etiam à Tyranno & non legitimo judice, interrogati, an Christiani sint, silent; tum quia in hoc casu tacere, est Christum, si non negare, saltèm erubescere: porrò *qui me erubuerit,* ait Christus, * *& sermones meos, hunc Filius hominis erubescet;* tum quia Martyres cùm steterunt ante Reges & Præsides, ad Christi confessionem se semper crediderunt obligatos; si non ob authoritatem interrogantium, at certè ob honorem Dei, quem qui non confitetur in hoc casu, ipsius Christi præcepto resistit. Meritò igitur reprobata est ab Innocentio XI. hæc propositio, *Si à potestate publicâ quis interrogetur, fidem confiteri, ut Deo & fidei gloriosum consulo: tamen ut peccaminosum per se non damno.*

Eadem urget obligatio etiamsi authoritas publica non publicè interroget, ut cùm Judex solus solum Fidelem exposcit quæ sua sit Religio. Ratio est. 1mo. quia Judex etiam cùm solus est, servat aliquid publicæ authoritatis, nec ei ut alii privato dici potest: *Quid tuâ refert, sìmne non Christianus?* 2do. quia Judex qui privatim interrogat, paulò post publicè interrogare potest; ergo id privatim responderi debet, quod publicè respondendum esset, nè Judex occasionem habeat, fidem nostram insimulandi æquivocationis, &c.

* *Lucæ.* 8.

Sed

Sed poteritne tacere, qui privatim interrogatur, ut majus ab eo vectigal extorqueatur? Non poterit: ideo enim Judex Ethnicus majores à Christiano quàm ab alio divitias extorquere nititur, quia Religionem ejus odit? ergo qui nè divitias perdat, fidem dissimulat, fluxas opes fidei præferre convincitur, cùm tamen nè ipsam quidem vitam eidem præferre debeat.

Fatendum tamen eum qui à privato, sinè charactere & authoritate interrogatur, quam teneat fidem, posse absque ullo peccato quasi ad ineptam interrogationem respondere, *Quid tuâ refert? Quis te constituit Judicem?* & id patet tùm ex communi Fidelium sensu; tùm quia nemo est qui ex hoc responso colligere possit eum qui ità respondet, Christianum non esse, sed solùm contemni eum qui stultè interrogat. Si tamen vir gravis hâc suâ taciturnitate, grave scandalum pareret in populo, vel in eo esset statu ut ingens utilitas aut necessitas populi positivam fidei professionem exigeret, tenetur fidem suam apertè profiteri.

Peccant 2do. Ex eâdem divini honoris subtractione Fideles qui Gentili aut hæretico fidem palàm irridenti, sacrasve Imagines conculcanti, non resistunt etiam cum vitæ periculo; nam illatas Deo injurias ferre patienter, hominis est re minùs quàm nomine Christiani. Si tamen prudenter judicatur impios ex contradictione ansam arrepturos graviùs impetendi fidem, tolerandum est id quod impediri nequit: unde nec apud Infideles qui Diis immolant, nec apud Hæreticos qui corruptos sectæ suæ ritus exercent, tenentur Catholici palàm resistere. Imò sæpiùs, seclusâ speciali S. Spiritûs motione, sinè peccato non resisterent Mahumetanis Christiani & Sacerdotes qui apud Turcas degunt; hoc enim agerent unum, ut in certam & infructuosam mortem se se præcipites darent; non sinè magno detrimento captivorum, quibus utilia obsequia impendere possunt.

Peccant 3tio. Ex eâdem causâ, qui fidei professionem omittunt cùm omissio hæc sit implicita fidei negatio: ut si dum plures simul interrogantur an sint Christiani, aliis affirmantibus, alii taceant, & abire permittantur, dum priores servantur ad necem; aut contrà si dùm multi de fide interrogati, eandem abnegant, alii tacent, & unà cum negantibus dimittuntur.

Peccant quoque proximum debitâ utilitate privando, qui fidem retinent: 1mo. quando adest dubium prudens, quòd alii publicâ eorum confessione commoti, vel fidem amplexuri sint, aliàs in falsâ Religione permansuri, vel in verâ fide confirmandi sint, aliàs vacillaturi; 2do. cùm ex suppressione confessionis futurum est ut alii in errore aut falsâ Religione confir-

mentur; quod ultimum iis temporibus quibus grassatur hæresis, sæpius evenire potest.

Quæres an persecutionis tempore liceat Tyrannum fugere, ut declinetur confessio fidei.

R. 1mo. Id aliquando licitum esse, ut patet tum ex Matth. 10. *Cùm vos persequentur in civitate istâ, fugite in aliam*; tum quia Salvator, & ejus Apostoli è manibus persecutorum fidei quandoque aufugerunt: * quod & fecêre Martyres & Confessores non pauci, ut Sylvester, Cyprianus, Polycarpus, & inprimis Athanasius, qui multò plùs fidem juvit fugiendo, quàm juvisset pro eâ moriendo.

R. 2do. Non tamen semper licitum est fugere: unde graviter peccant ii quorum præsentia necessaria est, sive ad promovendam fidem, sive ad confirmandos in eâ imbeciles, qui auxilio destituti, fidei negandæ periculo exponentur; tunc enim urget illud Christi: *Debemus pro fratribus animas ponere*; ** nè ei similes simus, *qui videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit, quia mercenarius est.*

Quia tamen *non vituperatur* quis præcisè *quia fugit, sed quia dimittit oves*, ideò si possit fugere non dimittendo oves, non peccabit: ut autem judicetur an Pastor oves periculosè dimittat, videndum est an persecutio Pastorem solum impetat, an gregem unà cum Pastore. Si solus Pastor impetatur, grex verò tranquillus maneat, aut non careat aliis qui vices Pastoris supplere possint, Pastor sibi fugâ consulere potest, prout fecerunt Sancti. *Si autem quæratur totus grex*, *** *aut oportet quòd Pastores omnes simul remaneant cum ovibus, aut oportet quòd aliqui ex eis remaneant, & aliqui recedant; si enim totaliter deserant gregem*, charitatem simul & justitiam violant, & multò plùs peccant, quàm nautæ qui sub mortali tenentur etiam cum periculo vitæ, tempestatis tempore non deserere navim.

Hic quædam notanda, 1mo. in dubio an fugere licitum sit, prudenter se geret Pastor, si aliorum qui DEUM vereantur: & Ecclesiæ necessitates cognoscant, consilio se regi sinat, nè in causâ propriâ, nativo vitæ suæ amore ducatur, aut ductus existimetur; 2do. si comministri inter se non consentiant, quis fugere, quis remanere debeat; res, si verè dubia sit, sorte definiri potest; 3tio. qui jam ob fidem captus destinatur morti proximæ, aliquando fugere potest, ut fugit S. Petrus Act. 12. aliquando non, ut si prævideat eos v. g. qui secum captivi tenentur, confirmatore & duce destitutos, recessuros a fide.

Sed

* *Joan.* 10. *II. Cor.* 15. ** *Joan.* 20. *** *S. Thom. in Joan.*

Sed quid si Tyrannus jubeat Christianos gestare signum quo ab aliis secernantur, ut eosdem morte condemnet; censebunturne fidei proditores, qui idem signum non ferent? R. cum pluribus secluso scandalo nullam esse legi huic obtemperandi obligationem: 1mo. quia lex ea verè injusta foret: imò etiamsi justa esset, non obligaret, cum tanto incommodo; 2do. quia alioqui posset Tyrannus condere legem, quâ quisquis ultro non compareret, vel persecutionem fugeret, censeretur fidem abnegasse, quod nemo dixerit.

Conclusio II. Datur præceptum negativum, quo prohibetur negatio fidei, & id *pro semper* obligat.

Prob. Contra Priscillianistas, quorum hæc erat formula: *Jura, perjura, secretum prodere noli:* 1mo. quia fidei abnegatio sub æternæ damnationis pœna prohibetur, tum à Christo Matth. 10. ubi dicitur; *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo;* tum II. ad Timoth. 2. *Si negaverimus, & ipse negabit nos;* 2do. quia fidem negare est quid ab intrinseco malum. Vel enim negat quis fidem exteriùs simul & intùs, judicando eam esse falsam, vel exteriùs tantùm: si 1. est infidelitas divinæ veracitati opposita; si 2. est mendacium in re gravissimâ, quod nè cruciatus quidem licitum reddere possunt.

Ceterùm etsi censent aliqui eum qui exteriùs solùm contradiceret rei revelatæ, quæ relativè ad mores & fidei dogmata, levis esset, non nisi venialiter peccaturum; contraria tamen opinio longè verior apparet, 1mo. quia ex S. Thomâ 2. 2. q. 100. art. 4. *mendacium, si sit circa res divinas, non solùm opponitur virtuti charitatis, sed etiam virtuti fidei & religionis; & ideo hoc mendacium est gravissimum & mortale:* sed qui scienter aut temerè aliquid docent contra Scripturam, mentiuntur in materiâ quæ ad fidem & ad religionem pertinet; ergo. 2do. qui vocat Deum in testem mendacii, quantumlibet levis, peccat letaliter; ergo & letaliter peccat qui mentitur contrà id quod in Scripturâ revelatum est, quidquid illud esse possit: quia sicut in priori casu Deus efficitur testis rei falsæ, sic & in posteriori, exhibetur ut revelator rei quæ vera non est; Jam videndum quibus modis præceptum negativum fidei violari censeatur.

PUNCTUM TERTIUM.

Quis negativum Fidei præceptum violare censeatur.

Quæres 1mo. an neget fidem, qui negat se esse Christianum. R. affirm. cum S. Augustino, qui Tract. 113. in Joannem

Joannem docet, *non solùm ab eo negari Christum, qui dicit eum non esse Christum, sed ab eo etiam, qui cùm sit, negat se esse Christianum.* Atque hoc fuit crimen Petri, qui præ metu ter negavit se esse Christi discipulum.

Hinc qui ab Hæreticis interrogatus sitne Papista, negat se talem esse, fidem negat; quia negat se sectatorem Ecclesiæ Apostolicæ, quam Protestantes iisce nominibus per contemptum designant. Haud tamen negaret fidem Monachus aut Sacerdos, qui etiam in odium fidei interrogatus, ut fit in Angliâ, negaret se Monachum esse, aut Sacerdotem; quia stat quempiam Monachum non esse, & esse Christianum.

Quæres 2do. an fidem neget qui de Religione suâ interrogatus, respondet se Turcam esse, aut Lutheranum. R. affirm. quia sic profitetur sectam Catholicæ fidei essentialiter adversam.

Quæres 3tio. an licitum sit falsam fidem simulare, R. neg. 1mo. quia nunquam licet Christum erubescere; sed qui falsam simulat Religionem, usurpando ejusdem ritus, adolendo v. g. thus Idolis, erubescit Christum, cujus hosti palàm & apertè sacrificat; * 2dò. quia non licet ètiam exteriùs cultum tribuere dæmoni: sed qui Idolis thus adolet; exteriorem dæmoni cultum tribuit; ejus enim actio pro loco & tempore significat, eum idem de Idolo sentire ac qui ipsum colunt: sicut locutio illius qui dicit se Mahumetanum esse, exprimit eum de Mahumete idem sentire ac ejus sectatores. Hinc Libellatici, qui ne cruciarentur pro fide, vel ad Magistratus traherentur, numeratâ pecuniâ emerant à Judicibus Libellos; quibus constaret eos ex Imperatorum præscripto Idolis sacrificasse, hi, inquam, fidem negasse existimati sunt, & gravissimâ affecti pœnitentiâ, ut videre est apud S. Cypr. Epist. 15. 31. &c.

At, inquies, Naaman ab Idolatriâ ad fidem conversus, adorabat fictè Idolum in Templo Remmon: atqui tamen nihil unquam in hoc fecit mali, cùm ageret sciente & approbante Eliseo. Major & minor constant ex IV. Reg. cap. 5.

R. neg. maj. Et dico Naaman solummodò civilem & politicum cultum exhibuisse non Idolo, sed Regi, cujus manum de more sustinere non poterat, si rege flectente genu, ipse rectus pedibus stetisset. Neque magis dici potest Naaman Idolum fictè adorasse, aut adoranti domino cooperatum esse, quàm impietati domini cooperentur servi, qui nudo capite Synagogam, aut Idolorum Templum ingrediuntur, & syrma dominorum deferentes, variis eorum motibus, intra ut & extra Templum, se se accomodant, sicque ad eos velut mechanicè & per accidens se habent, atqui isti non peccant seclusо perversionis aut scandali periculo; ergo neque etiam peccavit Naaman,

qui

qui nec ſubverſionis periculum ſubibat, nec cuiquam poterat eſſe ſcandalo: eò quòd utique palàm profiteretur ſe non Idolorum, ſed ſolius veri Dei cultorem eſſe, prout non clanculùm, ſed coram toto comitatu ſuo promiſerat Prophetæ, dicens: *Non faciet ultrà ſervus tuus holocauſtum aut victimam Diis alienis, niſi Domino.*

Inſt. Naaman veniam à Deo precatur pro actione ſuâ: ergo hæc erat peccatum.

R. Concipi non poſſe quo pacto Naaman petierit veniam peccati, cujus denuò committendi propoſitum ſervabat: ſenſus ergo verborum ejus, ex Eliſei reſponſione depromi debet. Cùm itaque reſponderit Propheta, *Vade in pace*, id eſt, noli ea de re turbari; verba Naaman non debent haberi ut petitio veniæ pro crimine deinceps committendo, ſed ut quædam interrogationis ſpecies an in talibus circumſtantiis peccaret, ſuum, ut anteà, miniſterium exhibendo Regi Syriæ, ſed animo planè, & quidem palàm & evidenter diſpari.

† Ex dictis colliges 1mo. graviſſimi peccati reos fore, qui coram Idolo genu flecterent tametſi ſuam hanc actionem ad Deum aut ad Crucifixum ſub veſte ſuâ vel alienâ abſconditum dirigerent; 2do. eos etiam peccare, qui ut Hæreticos aliorum ſenſus detegant, ſimulant ſe eandem cum ipſis habere fidem; 3tio. non eos ſolùm peccare, qui diſſimulant in materiâ fidei: ſed & eos etiam qui diſſimulant in materiâ morum, quales ſunt 1mo. Confeſſarii, Concionatores, Paſtores, & tot hodie Eccleſiaſtici qui Magnatum menſas aucupantur, quique de arctâ Cœli viâ convicti, metu tamen mundano, ſanctam Evangelii ſeveritatem mitigant, & ut omni quâ poſſunt arte, pœnitentibus faveant, eadem in praxi rejiciunt principia, quæ ſpeculativè admittunt; 2do. tot utriuſque ſexûs, qui doctrinam Chriſti non confitentur in iis circumſtantiis in quibus confitenda eſt, putà cùm ab impiis facto aut verbo impugnatur; aut qui contemptûs timore, quæ meliora vident & probant, in praxim reducere non audent; ſpectaculis interſunt, nè conſuetudini reſiſtere videantur; veſtes parùm modeſtas gerunt, &c. Hi utique, cùm non ex prudentiâ, ſed ex mollitie muti remanent, Chriſtum erubeſcunt, ſi non ut magiſtrum fidei; certè ut magiſtrum morum, quod utrumque prohibuit Salvator his verbis: *Qui me erubuerit, & ſermones meos, hunc Filius hominis erubeſcet.* Chriſti enim ſermones ut ad fidem, ſic & ad morum directionem pertinent.

Quæres 4to. an fidem diſſimulare cenſeatur, qui Infidelium vel Hæreticorum veſtibus aut ſignis utitur.

R. 1mo. Non licet ad occultandam fidem uti Infidelium veſtibus

vestibus per se primò institutis ad Idoli cultum, aut quamcumque aliam falsam fidei professionem. Ratio est, quia ex S. Thomâ 2. 2. q. 111. art. 1. *non refert utrùm aliquis, verbo, vel quocunque alio facto mentiatur*, & fidem abnegat: sed qui utitur vestibus ad falsæ fidei professionem institutis, mentitur facto; quia utitur signo ad falsi cultûs significationem determinato: sicut ergo magni scandali reus esset qui diceret se adorare Baal, cujus nomine Deum verum tacitè intelligeret; sic & in casu proposito magni conscius esset peccati, qui sacerdotalibus Judæorum: aliorumve Infidelium vestibus uteretur, quia non minùs hoc facto Judæum se vel Turcam diceret, quàm si id exprimeret verbis. Et verò qui videret hominem iisce vestibus indutum, prudenter judicaret eum à verâ fide ad falsam defecisse: atqui non potest quisquam sinè gravi peccato dare alteri occasionem tale judicium ferendi, ergo.

R. 2do. Neque etiam licitum videtur uti vestibus institutis ad distinguendam, non dico nationem à natione, sed sectam à sectâ. Ita S. Antonin. Navarrus & alii multi contra multos. Ratio est 1mo. quia qui utitur vestimentis sectæ alicujus propriis, v. g. qui gestat pileum flavum iis in locis ubi soli Judæi tali pileo utuntur; itèm qui tobaliam * assumit in ea regione ubi qui tali utitur, ab omnibus accipitur pro Musulmano, palàm dicit & testatur, non quidem verbis sed factis, se Judæum esse vel Musulmanum; nec est quispiam, qui prudenter non judicet eum quem cum talibus signis obvium habet, non esse Christi discipulum, sed hostem infensissimum.

R. 3tio. Licitum est Christianis apud Infideles degentibus assumere vestes quibus natio uti consuevit, quæque non sunt infidelitatis, sed nationis characteres. Ratio est, quia exigit prudentia Christiana, discretio & charitas, ut semoto scandali periculo, iis in victu & vestitu conformemur quibuscum degimus, juxta receptum id: *Cùm Romæ fueris Romano vivito more.*

Obj. Contra secundam responsionem: 1mo. licitum est Religioso per Hæreticorum terras transeunti, habitum suum dimittere, ut fit in Angliâ ergo & licitum est Christiano cuilibet, Infidelium vestes gerere; 2do. licitum est exploratoribus, vulgò *Espions*, uti linguâ & signis Infidelium: licitum quoque est Christianis contra Turcas dimicantibus, eorum vexillis uti, ut eos capiant, aut nè ab iis capiantur; ergo à pari.

R. ad 1. neg. conseq. Licèt enim fidem aliquando celare, & hoc solùm facit Religiosus habitum dimittens: at nunquàm licet fidem negare, aliisve præbere causam existimandi nos ab ea recessisse.

* Turban.

ea recessisse. Porrò qui Infidelium vestibus sectam ut sectam profitentibus utitur, negare videtur fidem, &c.

R. ad 2. dato antecedente, neg. conseq. qui enim signum sectæ infidelis quâ talis proprium gerit, non solùm Religionem suam celat, sed & virtualiter profitetur falsam, absque eo quòd quispiam prudenter judicare possit eum à fide pristinâ non recessisse: qui verò varios in acie motus fingit, nihil molitur quod hostibus ambiguum & suspectum videri non debeat: sciunt enim hostes aut scire debent hæc esse posse totidem belli stratagemmata.

Quæres 5to. An Hæreticorum vel Infidelium Templa adire liceat, eorumve concionibus interesse.

R. 1mo. Id esse licitum: 1mo. in casu necessitatis, ut si quis in Templum se recipiat ut ab hostibus se tueatur; 2do. in casu obsequii, ut si servus vel ancilla herum vel dominam ad Templum comitari teneantur; modò tamen non possint id effugere sinè gravi incommodo, & ità se gerant ut solùm dominis suis, non autem Hæreticorum ritibus reverentiam exhibere videantur. 3tio. in casu publicæ utilitatis, ut si negotium aliquod hic tractandum sit absque ordine ad cultum loci.

R. 2do. Si immineat periculum seductionis aut scandali, licitum non esse Hæreticorum concionibus interesse; è contrario licitum id esse doctis, ad detegendos & confutandos Infidelium errores; tùm quia assistentia hæc non est falsæ fidei professio; tùm quia id docet communis virorum etiam timoratorum praxis.

R. 3tio. Non eodem arguendi sunt modo qui curiositatis causâ Infidelium Templa ingrediuntur, quàm qui concionibus eorum intersunt: tum quia in uno nullum, in alio magnum esse potest periculum subversionis; tum quia Infidelium Templa invisuntur sicut ædes profanæ, ob architecturæ elegantiam.

R. 4to. Non possunt plebeii indocti sinè peccato Hæreticorum conciones audire; imò peccatum hoc est mortale, saltèm si pluries iis concionibus intersint.

Ratio primæ partis est, tùm quia curiositas illa præcisè sumpta virum Catholicum non decet; tùm quia sæpiùs aliquid habet periculi, unde sæpiùs fieri potest ut mortaliter peccet etiam qui semel tantùm iis concionibus interest, putà si iis intersit quâ die prævidet futurum ut Hæretici contra præsentiam realem, aut alia in quibus à nobis diffident fidei capita insurgant; itèm si intersit, incertus quæ materia in concione tractanda sit, quia exponit se periculo gravi. Non arguerem tamen peccati gravis eum qui concionem audiret, cùm certus est nihil ibi agitandum esse, nisi quod in Catholicorum Cathedris

thedris tractari consuevit; & qui solùm animadvertere vellet methodum quam suis in concionibus sequuntur Hæretici. Et hæc omnia ex circumstantiis loci & personæ, loquentis, vel audientis æstimanda sunt.

Ratio secundæ partis est, quia qui frequenter Hæreticorum Templa ad audiendas eorum conciones ingreditur, & gravi se exponit periculo; & aliis grave scandalum ingenerat, cùm prudenter judicetur saltèm Hæreticorum amator.

Quæres 6to. Quid faciendum si Princeps Hæreticus, ut suam promoveat vel honoret Religionem, præcipiat Catholicis ut Hæreticorum Templa adeant, concionibus eorum aut precibus adstituri. R. moriendum potiùs esse quàm impio huic edicto parendum: 1mo. ob triumphum quem ex hoc Catholicorum concursu reportare solent Hæretici; 2do. ob definitionem Pauli V. qui consultus à Catholicis Angliæ, an tali Regis sui edicto obsequi possent, his respondit verbis: *Non licet vobis hæc facere sinè detrimento Dei cultûs, & vestræ salutis.*

Quæres 7mo. An circa seductionis periculum liceat Hæreticorum Templa ingredi ad recipienda ab eis Sacramenta, in casu necessitatis.

R. 1mo. Licitum non esse à Calvinianis aut Lutheranis Eucharistiam recipere, quia non habent verum Sacramentum, ex defectu Sacerdotum: imò nec velim Eucharistiam recipi à Græcis & Armenis, licèt validè consecrent. Si quis tamen in eorum Ecclesiis occurrat dum post consecrationem Corpus Christi elevant, utique debet ipsum adorare, sicut & ibidem Imagines Sanctorum qui in Ecclesiâ Romanâ coluntur, venerari: neque enim sic approbat cultum Schismaticum, sed cultum Catholicis & Schismaticis communem.

R. 2do. Baptismum cùm à Catholicis haberi non potest, à quibuscumque Hæreticis exigi posse; est enim eorum Baptismus idem cum nostro, nec institutus est ad cultum falsæ, sed veræ Religionis.

Quæres 8vo. An Catholicis inter Hæreticos degentibus licitum sit diebus prohibitis carnes edere, nè ab Hæreticis agniti, plectantur.

Constat. 1mo. Id extra casum necessitatis illicitum esse, quia semper & ubique obligant Ecclesiæ præcepta, cùm sinè gravi incommodo servari possunt; 2do. id nunquam esse licitum in casu in quo id præciperet Tyrannus in contemptum veræ Religionis; quia divinâ & naturali lege Religionis contemptum etiam cum propriæ vitæ periculo vitare tenemur. Jam.

R. Si esus carnium sit solùm omissio confessionis fidei, licitum erit vesci carnibus, cùm non obligat præceptum fidei profitendæ:

fitendæ: si verò idem esus importet falsæ fidei professionem, planè illicitus erit. Ratio primæ partis est, quia, sicut non peccat Religiosus qui habitum suum dimittit, quia non negat, sed solùm tacet se Catholicum esse, quod aliquando licitum est; sic nec peccat qui in eâdem suppositione carnes comedit. Ratio secundæ partis evidens est, nunquam enim licet id facere quod fidei negationem involvit.

Sed difficultas est quandonam esus carnium importet fidei negationem. Circa quod credo eum non importare negationem hanc in iis Regionibus, ubi Infideles carnibus utuntur ex antiquâ Gentis consuetudine, & sine ullo ad Catholicos respectu. In Anglia verò ubi instituta est carnium comestio *ad hæresos protestationem*, & ut signum quo Reformati à Catholicis distinguantur, illicitum videtur carnibus vesci: 1mo. quia is carnium esus in hoc casu non minùs habet mali, quàm usus vestimenti proprii sectæ infidelis quâ talis: hujus autem vestimenti usum esse illicitum, suprà docui cum *S.* Antonino; 2do. quia cùm res ex indifferenti sit determinata ad usum falsum, jam eâ uti non licet: atqui esus carnium in Angliâ determinatus supponitur ad protestationem hæreseos; ergo licèt ex se non sit signum falsæ Religionis, est tamen falsæ hujus Religionis signum eo in loco; cùm Hæretici hâc carnium comestione significent, & ab aliis credant & velint significari Ecclesiæ Romanæ contemptum, ejusque legum irrisionem; 3tio. quia hæc nostra opinio & securior est, & non minùs probabilis quàm opposita.

At, inquies, si Hæretici instituere possint ut fidem negare censeatur qui carnes comedit, poterunt hoc instituere de eo qui panem, piscesve comedit; unde nè negetur fides, erit pereundùm fame.

R. Fieri aliquando potest ut potiùs inediâ & fame moriendum sit, quàm cibo aliquo utendum, ut si Tyrannus in contemptum legis Ecclesiasticæ præcipit ut carnem comedas, nisi comederis occidendus: hoc enim casu illicita est ex omnium consensu, ista comestio; 2do. si Princeps ut ad cibi prohibiti comestionem adigeret, quodcumque aliud cibi genus auferret, vel juberet te escam omnem quâ uti paratus esses, in honorem Idoli comedere, ridiculum hoc præceptum cum risu potiùs & contemptu excipiendum esset, quàm seriò, servandaque lex naturalis quæ vitam quocumque modo foveri jubet, quoties necessitas, etiamsi ab extrinseco sit, transit in necessitatem naturæ, ut transiret in præsenti. Censet tamen Lugo, præmittendam tunc esse protestationem, quâ quis declaret se non in odium fidei, sed solius vitæ tuendæ gratiâ, cibis

aliunde

aliunde illicitis frui: quod an planè necessarium sit, dubitari potest, quia necessitatis casus per se loquitur.

SECTIO TERTIA.

De Peccatis Fidei oppositis.

NOt. 1mo. fidei opponitur infidelitas: eaque vel est negativa, vel privativa, vel positiva seu contraria. Infidelitas *negativa* est carentia fidei in eo qui vel nihil de fide audivit, audireve potuit, * vel cuï fides non est annuntiata sufficienter, ut credere possit & debeat. Infidelitas *privativa* est carentia fidei in eo cuï fides sufficienter est annuntiata ut credere debeat, & qui tamen credere omittit, tametsi nec dissentiat positivè, nec ullum errorem fidei contrarium admittat. Infidelitas *positiva* est carentia fidei in eo qui non solùm non credit revelatis, sed positivè negat aliquid revelati, vel errorem fidei contrarium tenet.

Not. 2do. positivæ infidelitatis tres assignantur species à S. Thomâ. Paganismus scilicet, ** judaïsmus, & hæresis, ad quam reduci potest apostasia. *Paganismus* est infidelitas eorum qui renituntur fidei nondum susceptæ, & qui rejecto moraliter veteri & novo Testamento, nullum agnoscunt Redemptorem, qui venerit, aut venturus sit: hinc Mahumetismus, sicut & Atheïsmus, ad Paganismum reducitur. *Judaïsmus* est infidelitas eorum qui vetus Testamentum admittunt, novum rejiciunt, Messiamque expectant venturum, sed venisse negant. *Hæresis* est infidelitas eorum, qui vel admisso utroque Testamento, vel saltèm susceptâ Christi ut præsentis professione, aliquas tamen fidei veritates negant. *Apostasia* est infidelitas eorum qui à Christianismo, totaque ejus professione discedunt.

Ceterùm quia Hæretico qui fidem in re suscepit, & fides, & fidei motiva multò notiora sunt quàm aliis; sicut etiam notiora sunt Judæo qui fidem in figurâ suscepit, quàm Pagano, qui eam nunquam suscepit; ideo hæresis est gravius peccatum quàm Judaïsmus, &c. unde qui ad Sacramentum Pœnitentiæ accedit, debet confiteri qualitatem infidelitatis in quâ fuit: & quia ex hæresibus aliæ aliis graviores sunt, ipsa hæresis qualitas aperiri debet.

Circa hæresim quæ in his partibus sola moram injicere potest, videndum 1mo. quid & quotuplex sit, & quibus subjaceat pœnis; 2do. an & quid cum Hæreticis commercii haberi possit.

PUN-

* *Polman.* ** 2. 2. q. 10. art. 5.

PUNCTUM PRIMUM.

De essentiâ, divisione & pœnis Hæreseos.

HÆresis definiri potest: error voluntarius & pertinax contra aliquam veritatem Catholicam, in homine Christianismum profitente.

Dicitur 1mo. *error voluntarius*, quia hæresis grande est peccatum; ac proinde voluntarium.

Hinc qui ex metu aut malitiâ thus adoleret Idolo, aut Christi Corpus conculcaret, tamen idem interiùs sentiret quod anteà, esset quidem immanis peccati reus, sed reipsâ Hæreticus non esset, quia nulla est hæresis sinè voluntario dissensu veritatibus Catholicis. Unde ulteriùs homo ille non incurreret in foro interno pœnas contra Hæreticos latas. A fortiori Hæreticus non est, qui nolens graves infidelitatis & blasphemiæ contra DEUM ejusque Sanctos tentationes patitur. Imò docet S. Bonaventura prædictas tentationes contemni debere, eodemque cum iis agendum esse modo, ac si non sentirentur.

Dicitur 2do. *pertinax*, quia ex Augustino Epist. 43. *qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam, nullâ pertinaci animositate defendunt... corrigi parati, cùm verum invenerint, nequaquam sunt inter Hæreticos deputandi.* Unde Hæreticus non est qui ex ignorantiâ etiam crassâ & affectata credit aliquid fidei contrarium, quia non est in errore pertinax. Atqui licèt non habeat voluntatem adhibendi diligentiam ut sciat quæ sint à DEO revelata, potest tamen universalem habere voluntatem credendi firmissimè omnia quæ sibi proponentur ut à DEO revelata; quæ voluntas non compatitur cum pertinaciâ ad hæresim requisitâ. At verò indubiè Hæretici sunt 1mo. qui ità propriæ sententiæ adhærent, ut parati sint eam non abjicere, etiamsi ab Ecclesiâ damnetur; 2do. qui judiciorum Ecclesiæ formam ità ordinant, totque conditiones scitu impossibiles, eidem apponunt, ut quandiù velint, negare possint Ecclesiam esse locutam; 3tio. qui contra Ecclesiæ determinationem sentiunt, parati, inquiunt, à sententiâ suâ recedere, si argumentis convincantur; 4to. qui credunt fidei capita, non ob ipsius Ecclesiæ definitionem, sed ob evidentiam rationum quam sibi affulgere putant, alias minimè credituri; 5to. qui voluntariè de rebus fidei dubitant, sive judicando incertum esse id quod sibi proponitur; sive suspendendo consensum ob motiva fidei contraria.

Dicitur 3tio. *contra aliquam veritatem Catholicam.* Ea porrò dicitur veritas Catholica, quæ à DEO revelata est, & ut talis per Ecclesiam proponitur.

Dicitur

Dicitur 4to. *in homine Christianismum profitente*, qui enim etiam Christianismum abjicit, non dicitur Hæreticus sed Apostata.

Hæresis dividitur in formalem, & materialem. Formalis ea ipsa est quam definiimus. Materialis, est error quo quis aliquid credit contra fidem, ignorans id esse contra fidem. Hæresis formalis dividitur in mentalem, seu purè internam, & in externam simul & internam. Mentalis ea est quæ nullo exteriori signo se prodit; interna simul & externa ea est, quæ non in solâ mente consummatur, sed exteriùs se manifestat.

Prima hæreseos pœna est excommunicatio major latæ sententiæ, quæ in toto titulo *De Hæreticis*, decernitur adversùs *Hæreticos universos*, * *quibuscumque nominibus censeantur*. Hæc censura in Galliis non est reservata Papæ.

* Quæres an Hæretici sint excommunicati jure divino.

R. Negat. 1mo. quia Christus nullam per se censuram instituit, ut alibi ** docebimus.

2do. Quia licèt excommunicatio contra Hæreticos, omnium censurarum quæ jure canonico institutæ sunt, antiquissima videatur, reipsâ tamen hæc antiquiori jure non erat latæ, sed ferendæ sententiæ, juxta quod antiquum jus locutus videtur S. Thomas 2. 2. q. 11. art. 3. his verbis: *Ecclesiæ misericordia non statim condemnat Hæreticum, sed post primam & secundam correptionem, ut Apostolus docet. Postmodùm verò si adhuc pertinax inveniatur, Ecclesia... aliorum saluti providet, eum ab Ecclesiâ separando per excommunicationis sententiam.* Jam verò si Hæretici divino jure excommunicati essent, excommunicatio eorum non posset per Ecclesiæ misericordiam suspendi, & satis inutiliter decerneretur ab Ecclesiâ, cùm jam ab ipso DEO lata esset.

3tio. Quia si excommunicatio in Hæreticos jure divino lata esset, eodem quoque jure suos omnes haberet effectus: atqui falsum consequens. Effectus enim excommunicationis minui possunt & suspendi ab hominibus. Sic admittit Ecclesia Hæreticos ad participationem suffragiorum communium, feriâ sextâ majoris hebdomadæ.

Obj. Varios Scripturæ textus ad Gal. 1. Si quis vobis *evangelizet, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* ad Titum 3. *Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem devita.* II. Joan. *Nec ave ei dixeritis*, &c. atqui hæc verba exhibent excommunicationem ab Apostolis institutam; ergo.

R. neg. min. & dico 1mo. nullum esse è prædictis textibus qui

* *Cap. 13.* De Hæret. ** *Part. 1, de Cens. cap. 2.*

qui de excommunicatione propriè sumptâ necessariò intelligi debeat. Et quidem de eâ intelligi non debet textus Epistolæ ad Galatas, cùm in eodem S. Paulus dicat anathema Angelo qui falsam doctrinam afferret: Porrò Angelus censurâ propriè dictâ affici non potest, cùm Ecclesia nullam in eum habeat jurisdictionem. Et verò vult idem Apostolus I. Cor. 16. ut *si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema;* an ergo excommunicati sunt peccatores omnes qui Dominum non amant?

Quod alium S. Pauli textum attinet, nihil est in eo undè colligatur Hæreticum jure divino excommunicatum esse: imò est unde eruatur contrarium; si enim Hæreticus ipso divino jure excommunicatus esset, vitandus esset simul ac de ejus hæresi constaret, nec post alteram ejus correptionem differenda esset devitatio.

Ad textum S. Joannis, dico eum intelligi debere, non de omni Hæretico, & quocumque in casu, sed de Hæretico hæresim suam disseminante; vel de Hæretico qui ex bonâ Catholici receptione audacior redditur, ut sæpe evenit; aut demùm de Hæretico quem qui recipit, aliis scandalum præbet: porrò nihil mirum si nè *ave* quidem talibus dici possit.

Dico 2do. Etiamsi in citatis textibus ageretur de verâ excommunicatione, non statim sequi eam juris esse divini, ut alibi dicemus.

† Secunda pœna præcedenti affinis, est privatio jurisdictionis spiritualis, circa quam grandis hâc nostrâ ætate exarsit controversia. Alii censent hæresim in eo ipso quo publica est & notoria, inducere privationem jurisdictionis, absque eo quòd ullâ opus sit denuntiatione. Alii privationem jurisdictionis, hæresi quidem alligatam esse fatentur, non tamen ratione ipsiusmet hæreseos, sed ratione excommunicationis eidem annexæ: unde quia excommunicati non privantur jurisdictione, nisi nominatim denuntiati sint, colligunt Hæreticos non excidere à jurisdictione suâ, nisi nominatim denuntiati sint: ac proindè eosdem validè approbare ad excipiendas confessiones, validè etiam absolvere à peccatis, validè dispensare, & ad eos recurri posse in iisdem casibus in quibus Sacramenta à malo Sacerdote recipi possunt. Unde etiam fatentur plures esse casus, in quibus ad Hæreticum recurri non potest, ut si inde oriatur scandalum, vel periculum subversionis; si Sacramenta ritu hæretico ministrentur; si ad alium Sacerdotem recurri possit, &c. Hæc opinio cum iisce limitationibus omninò tenenda videtur.

1mo. Quia opinio adversariorum ex quâ, ut eorum aliqui palàm conclamant, sequitur vix ullum in toto Regno esse Sa-

cerdotem

cerdotem qui validè absolvat, & cujus Missa sinè peccato audiri possit, quatenus, inquiunt, alii Hæretici sunt notorii, alii verò nihilominùs cum iisdem mediatè vel immediatè communicant; opinio, inquam, tam gravis consequentiæ, totque scrupulos, nè dicam turbas parere nata, nec potest, nec debet admitti sinè argumento cogente & ineluctabili: atqui talia non sunt adversariorum argumenta. Quis enim ea argumenta pro cogentibus habet, quæ è decem Theologorum millibus, qui pro tuendis Ecclesiæ decisionibus sanguinem fundere parati sunt, vix unum aut alterum movent, & quæ aliunde probabiliter solvuntur?

* 2do. Quia ideò, juxta adversarios, Hæretici à jurisdictione excidunt, quia jure divino excommunicati sunt: atqui id communiori Theologorum sententiæ repugnat; ut statim dictum est.

3tio. Si nulla in Hæreticis notoriis remaneat Jurisdictio, vel propter excommunicationem quâ ligantur, vel ex naturâ rei propter hæresim quam profitentur: atqui neutrum dici potest. Non 1. quia alioqui excommunicati omnes notorii, à jurisdictione exciderent, quod post Bullam *Ad vitanda scandala*, falsum est. Non 2. si enim Hæretici etiam ante excommunicationem privati sint omni jurisdictione: 1mo. exponant adversarii quem notorietatis gradum habere debeat hæresis ut jurisdictionem auferat. Sufficietne ut duo noverint Parochum suum hæresim profiteri? Poteruntne ii duo ab eo validè absolvi? Privabiturne erga eos jurisdictione, quam erga alios servabit? Quo pacto revincentur qui hæresim duobus solùm cognitam, negabunt notoriam esse? 2do. exponant quare Hæreticus occultus, aut etiam purè mentalis, non excidat à jurisdictione, sicut eum excidere putat Turrecremata. Nam exterior fidei professio efficere quidem potest ut Ecclesia quæ de internis non judicat, suam Hæretico jurisdictionem non auferat: at in adversariorum systemate, jurisdictio à solo DEO dependet; ergo ubicumq; erit hæresis, quæ ex naturâ rei, jurisdictionem aufert, cessabit hæc jurisdictio. Quòd si DEUS eam conservare dicatur, donec hæresis foras erumpat, quidni dicatur eam conservare donec Hæreticus per sententiam excommunicetur? 3tio. Ideò Hæreticus, juxta adversarios excidit à jurisdictione, quia ipsâ suâ hæresi constituitur extra Ecclesiam: atqui hæc ratio nulla est. Nam excommunicati notorii sunt etiam extra Ecclesiam, * ut docent plures cum Sylvio: atqui tamen excommunicati notorii non privantur jurisdictione, nisi nominatim denuntientur; ergo potest quis extra Ecclesiam esse, & tamen ex Ecclesiæ dispensatione jurisdictionem servare.

* *Sylvius* 2. 2. q. 39. art. 3.

† Obj.

† Obj. Patres constanter docent *omnes omnino Hæreticos & Schismaticos nihil habere potestatis & juris*, ità S. Cyprianus Epist. 76. atqui ubi nulla est potestas, ibi nec esse potest jurisdictio.

R. Frequens est apud Patres, * ut qui potestatem quam recipit, sinè peccato exercere non potest, eam perdidisse dicatur. Mirum certè est quòd adversarii authoritate S. Cypriani utantur, cùm in Epistolâ citatâ non tam loquatur de potestate jurisdictionis, quàm de potestate Baptismi validè administrandi, quam Hæreticis malè denegabat Cyprianus.

Tertia pœna est irregularitas; de quâ vide quæ dicam in Tract. de Irregularit. parte 3. cap. 5.

Quarta pœna est privatio Beneficiorum anteà acquisitorum, & inhabilitas ad nova deinceps acquirenda. Circa hanc inhabilitatem nulla est difficultas; quia cùm Hæreticus excommunicatus sit & irregularis, collatio Beneficii eidem facta, pleno jure irrita est, & expressè irrita declaratur in jure, cap. 2. *De Hæret.* in 6. In Galliâ cùm cessat hæresis, cessat & irregularitas: qui tamen durante hæresi Beneficium recepit, novâ indiget provisione.

Quod spectat ad vacationem Beneficiorum quæ quis ante hæresim possedit, dicendum est ea ipso facto non vacare per hæresim saltèm in Galliâ. *Vide fusiorem nostrum Tractat. de Fide, p.* 315.

PUNCTUM SECUNDUM.

De commercio cum Hæreticis.

DUo hìc inquiruntur, 1mo. an Fideles possint Hæreticos in matrimonium ducere; 2do. an cum Infidelibus disputare, vel Hæreticorum libros legere liceat. Sit.

CONCLUSIO I. Matrimonia Fidelium cum Hæreticis jure Ecclesiastico prohibita sunt; non sunt tamen nulla, imò accedènte Romani Pontificis dispensatione contrahi aliquando possunt

Prob. 1. pars: Ex Concilio Chalcedonensi can. 14. ubi sic: *Hæreticum conjungere matrimonio, nulli liceat, nisi utique persona quæ orthodoxæ conjungitur, se ad orthodoxam fidem convertendam spondeat.* Idem decernunt plures Synodi, & præcipuè Concilia duo Provinciæ Burdigalensis an. 1583. & 1584. quæ sub pænâ suspensionis ipso facto incurrendæ vetant nè quis, seu regularis sit aut secularis, Hæreticos conjungere ausit. Idem locum habet in Diœcesi Parisiensi.

* *Sylvius.*

Prob. 2. pars: Quia si Matrimonia hæc invalida forent, vel jure naturali, vel jure divino, vel demùm jure positivo: atqui non sunt invalida: 1mo. jure naturali: nam Moïses duxit Sephoram filiam Sacerdotis Madian, Ester Assuerum gentilem, & hæc matrimonia semper pro veris & legitimis nuptiis agnita fuêre; ergo non erant nulla, imò nec absolutè prohibita jure naturali, in quo nè ipse quidem Deus dispensare potest. Non 2do. jure divino; quia alioqui Joseph, Moïses & Esther divinam legem violassent in puncto admodum gravi, quod nemo dicere ausit. Non 3tio. jure positivo; cùm è contra jus illud supponat matrimonia Catholicorum cum Hæreticis valida esse, ut patet ex cap. 14. *De Hæret.* in 6.

Nec nocent Canones Ecclesiæ Græcæ, quia hæresis potest matrimonium dirimere apud Græcos, absque eo quòd illud dirimat apud Latinos.

Prob. 3. pars; Quia causæ propter quas Moïses & alii ducere potuerunt Infieles, in novo Testamento occurrere possunt. Aliunde etiam fieri potest, ut nullum in eâ conjunctione subsit periculum subversionis, imò ut ex ea multùm boni sperari possit, putà conversio Principis Hæretici, favor ab eo præstandus Catholicis qui ditioni ejus subsunt, &c. atqui in hisce circumstantiis potest Papa dispensare, prout de facto sapè dispensavit: sic enim concessit Clemens VIII. anno 1603. ut Dux Barensis Catharinam Henrici IV. Francorum Regis Sororem, sed hæreticam duceret. Idem anno 1625. permisit Urbanus VIII. Henricæ Ludovici XIII. Sorori, erga Carolum I. Anglorum Regem hæreticum, ut Catholici in Angliâ degentes humaniùs tractarentur.

Circa difficultates è Sacramenti profanatione petitas vid. Tournely de Matrimonio. p. 107. Ut solvantur cetera quæ hîc moram injicerent.

Quæres 1mo. an necessaria sit Papæ dispensatio, si Hæreticus conversionem promittat. R. stando in jure dispensationem Pontificis non esse hoc in casu necessariam, quia Concilium Chalcedonense suprà citatum permittit hæc matrimonia, cùm Hæretici *se ad orthodoxam fidem convertendos spondent.* Si tamen, ait Lugo, * usu receptum sit ut in hoc etiam casu petatur dispensatio, utique petenda erit, quia consuetudo vim habet legibus derogandi. Adde quòd longè tutius sit in hoc casu recurrere ad superiorem.

Quæres 2do. an liceat nuptias contrahere cum Hæretico qui nullam conversionis spem injicit. R. affirm. tùm quia etiam sublatâ conversionis spe, cessare potest periculum propter

* *Disp.* 22. *n.* 17.

pter quod matrimonia hæc jure naturali prohibita essent; tum quia etiamsi non speretur hæretici conversio, sperari possunt alia bona quæ defectum hunc insigniter compensent· v. g. libertas fidei profitendæ, quæ antea negabatur, Catholica prolis educatio, &c. tum denique quia Sancti qui in antiquâ lege Infidelibus nupserunt, ut Esther Assuero, nullam eorum conversionis spem conceperant.

Ceterùm communiter loquendo, gravior requiritur causa ut Hæreticus accipiat uxorem Catholicam, quàm ut Catholicus accipiat Hæreticam, quia vir uxoris animum potentiùs movere solet, quàm uxor moveat animum viri.

CONCLUSIO II. Matrimonium inter baptizatos contractum non dissolvitur quoad vinculum per hæresim alterius, benè verò quoad thorum & habitationem.

Prob. 1. pars: Ex Concilio Trid. ubi sic: * *Si quis dixerit propter hæresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam à conjuge dissolvi posse matrimonii vinculum, anathema sit.*

Prob. 2. pars: Ex eâdem sacra Synodo quæ sic loquitur: ** *Si quis dixerit Ecclesiam errare cùm ob multas causas separationem inter conjuges quoad thorum, seu quoad cohabitationem, ad certum, incertumve tempus fieri posse decernit, anathema sit.* Porrò hæresis quâ exitialius nihil fingi potest, non infimum habet locum eas inter causas quæ ad divortium sufficere possunt; præsertim cùm sit fornicatio quædam spiritualis, corporali deterior, ut docent S. Augustinus & S. Thomas.

Nec nocet quòd Christus Matth. 5. insinuare videtur uxorem à marito, *exceptâ fornicationis causâ,* discedere non posse. Hic enim loquitur Christus de separatione perpetuâ, quæ in solo fornicationis casu locum habet: sed non ideò alias excludit causas divortii ad tempus donec scilicet is à quo separatur alter, ad meliorem sensum redierit. Ratio autem cur fornicatio rigorosius puniatur, hæc est, quòd crimen illud committatur in materiâ matrimonii propriâ, & per ipsum violetur carnis unitas.

Quæres 1mo. an Catholicus teneatur redire ad conjugem qui ab hæresi suâ recessit. R. vel Catholicus authoritate propria ab Hæretico discessit, vel interveniente Judicis authoritate. Si 1. Catholicus ad Hæreticum reverti, aut eum suscipere debet; & *si reverti noluerit, compellatur,* aït Urbanus III. cap. 6. *De divortiis,* idque verum est, etiamsi Catholicus Ordines sacros receperit, vel voverit in Religione: quia citatum caput indistinctè loquitur. Si 2. potior sicut & communior nobis videtur

* *Sess. 24. Can. 5.* ** *Trid. ibid. Can. 8.*

videtur eorum ſententia, qui exiſtimant Catholicam à viro ſuo, judicio Eccleſiæ ſeparatam, non teneri ad eum cùm reſipuerit redire, ſi Religionem profeſſa fuerit; ſecus, ſi necdum profeſſa fuerit. Ratio eſt, quia non aliter conciliari poſſunt variæ Pontificum Decretales eodem titulo relatæ.

Quæres 2do. an Catholicus teneatur ad ſeparandum ſe à comparte hæreticâ. R. Catholicum aliquando teneri ad ſeparationem, quoties ſcilicet hæc neceſſaria eſt, ſeu ad vitandum propriæ perverſionis periculum; ſeu ad retrahendam ab hæreſi compartem, ſi hâc viâ retrahi poteſt. Aliunde verò poteſt aliquando Catholicus cedere juri ſuo, etiam poſt ſententiam Judicis, quia totum divortii jus conceditur Catholico in ipſius favorem; poteſt autem quilibet renuntiare favori ſibi conceſſo, ſi nihil aliud obſit.

Quæres 3tio. an copula Catholici cum Hæretico ſit tacita & virtualis condonatio, qua ſemel positâ jam non poſſit Catholicus divortium facere. R. per copulam condonari adulterium non autem hæresim: quia non eadem ratio militat in utroque caſu. Injuria enim adulterii eſt divisio carnis, quæ per ſubſequentem copulam quaſi connaturaliter redintegratur: hæreſis verò eſt peccatum infidelitatis contra Deum, circa quod copula ſubſequens eodem modo non operatur, nisi ex parte Catholici intersit explicita vel implicita condonandi voluntas.

Ceterùm ſi Catholicus nuptias contrahat cum Hæretico, renuntiat juri divortii: fruſtrà enim contraheret, ſi non intenderet, non obſtante hæresi, thorum habere communem. Si tamen Hæreticus conversionem ſuam, vel præſtandum Catholicis favorem ſpopondiſſet, nec ſtaret promiſſis; itèm ſi Catholicus ex cohabitione cum Hæretico amittendæ fidei periculum ſibi imminere ſentiret, poſſet à comparte recedere; quia in priori caſu, frangenti fidem in re tanti momenti, non eſt ſervanda fides; in poſteriori verò, non obligat promiſſio de re quæ illicita evadit.

Quæres 4to. an ſicut in adulterio carnali datur compenſatio, ſic & detur in ſpirituali hæreſeos adulterio. R. ſi ambo conjuges in hæreſim lapsi ſunt, non magìs unum ab alio recedere poſſe, quàm ſi ambo adulterium commiſerint; quia jus divortii nonnisi Catholico conjugi conceſſum eſt. Idem dicendum, ſi ambo redierint ad fidem, quia jus divortii non conceditur nisi contra Hæreticum in hæresi permanentem. Si verò alio in hæresi permanente, alter ad fidem redeat, poterit ab alio recedere: quia hæresis præterita neque dat jus ad divortium, neque jus conjugis ad finem reversi impedire poteſt; imò & jus illud poteſt adaugere, cùm uxor converſa,

plùs

plùs aliquando mali timere poſſit à conjuge Hæretico, quàm ſi ſemper Catholicè ſenſiſſet. Jam dicendum de diſputatione cum Hæreticis.

Diſputatio de rebus fidei duplex inſtitui poteſt: alia *formalis*, quæ fit ad defendendum aut perſuadendum alteri id quod ab eo negatur; alia *materialis*, quæ fit cùm duo idem credunt ſolumque exercendi ingenii gratiâ diſputant. Non loquimur hîc de diſputatione ſolùm materiali; hæc enim *per ſe* licita eſt, cùm & animo Catholico fiat, & eo fine ut fidei veritates nervoſiùs defendantur contra Hæreticos. Cavendum tamen nè hujuſmodi concertationes vel habeantur linguâ vulgari coram plebe, quæ difficultates facilè percipit, ſolutiones non ità; vel ex aliquâ diſputantis dubitatione procedant: alioqui enim peccaret *tanquam dubius in fide*, *& infidelis*, aït S. Thomas. * Quæſtio igitur tota eſt de diſputatione formali circa fidei dogmata.

Conclusio III. Diſputatio cum Hæreticis ſi fiat cum debitis conditionibus, licita eſt, ſed non omnibus.

Prob. 1. pars: 1mo. ex Scriptura. Ad Tit. 1. *Oportet Epiſcopum eſſe amplectentem eum qui ſecundùm doctrinam eſt fidelem ſermonem, ut poſſit eos qui contradicunt arguere.* I. Petr. 3. *Parati ſemper* eſtote *ad ſatisfactionem*, græcè, *ad apologiam*, *omni poſcenti vos rationem de eâ quæ in vobis eſt ſpe, ſed cum modeſtiâ.* Atqui non poteſt is qui ſecundùm doctrinam eſt fidelis ſermo defendi contra infideles, abſque aliqua cum iis diſputatione; & hæc neceſſaria etiam eſt ad faciendam fidei apologiam, quam Chriſtianis imperabat Apoſtolorum Princeps.

Prob. 2do. Ex conſtanti SS. Patrum exemplo qui, ut ex polemicis eorum operibus conſtat, omne omnino infidelium genus impugnarunt, debellârunt, protriverunt, ſecundùm id Auguſtini: ** *Cum Hæreticis, verbis etiam agendum, diſputatione pugnandum, ratione vincendum.*

Prob. 2. pars: ad diſputationem enim duo requiruntur ex parte diſputantis: 1mo. ut eam habeat in fidei firmitatem, quæ impediat nè diſputationis occaſione dubii quidpiam patiatur: aliàs fieri poſſet ut excideret à fide, dum fidem perſuadere ſatageret; 2do. ut doctus ſit & capax, quantùm opus eſt. Hæc autem capacitas ex adverſariorum viribus metienda eſt: minùs enim requiritur ſcientiæ ut quis cum Hæretico imperito congrediatur, quàm ut cum docto & ſagaci. Porrò eruditio ad hujuſmodi prælia non tam ex ipſo ſcientiæ fundo æſtimanda eſt, quàm ex uſu, ac facilitate quâdam ſe ſe explicandi ad captum audientium, quæ ſi deſit, diſputatio facilè cedet in contemptum fidei, & auditorum periculum. Ex

* 2. 2. q. 10. art. 7. cap. 3. ** Epiſt. 93. alias 8.

Ex parte verò illius quocum initur diſputatio, requiritur ut hæc ei profutura prudenter judicetur. Regulariter enim loquendo, illicitum eſt cum iis diſputare qui non ex ignoratiâ ſed ex malitiâ errant; qui nihil verentur magis quàm nè aperiantur ſibi oculi. Ratio eſt, quia tunc diſputatio non ſolùm otioſa eſt, ſed & ſcandaloſa, quatenùs ſine utilitate præbetur Infideli occaſio committendi nova peccata per obſtinatam proprii erroris defenſionem.

Dixi *regulariter*; quia permiſſa aut etiam neceſſaria eſſe poteſt diſputatio cum Hæreticis, 1mo. ſi ſperetur auditores qui Hæretici ſunt hinc convertendós eſſe; 2do. Catholicos in fide à quâ fortè deficerent, confirmatum iri; 3tio. Hæreticos ipſos deinceps timidiores fore, nec tam inſolenter Catholicis inſultaturos.

3tio. Requiritur ex parte auditorum, ut diſputatio iiſdem nocere non poſſit; quòd magìs cavendum eſt, cùm auditores aliàs in fide tranquilli, argumentis contra fidem proponendis facilè moveri poſſunt, quia rudes ſunt & imperiti; itèm cùm locus eſt timendi nè perturbari incipiant, cogitando ea in dubium revocari de quibus nuſquam hactenus dubitaverant, qui primus eſt ad introducendam hæreſim gradus. Si tamen viri ſimplices probabiliter ſollicitandi ſint ab Hæreticis, & timeri poſſit nè ex ſilentio noſtro colligant malam eſſe cauſam quàm tuemur, tunc inſtituenda erit coram iis diſputatio, ut ſaltèm confusè intelligant Eccleſiæ fidem ſuis niti momentis, licèt hæc non ſatìs poſſint ab omnibus percipi.

4to. Ex parte modi requiritur modeſtia & ſincerus veritatis amor in diſputante, adeò ut adverſarios tam moribus vincat, quàm rationum pondere: unde procul abeſſe debent injuriæ, æſtimatio, &c. Et verò nè diſputatio fructu careat, neceſſe eſt ut adverſarius gratè audiat: *Gratè autem affici eum qui injuriis afficitur, vix contingere poteſt*, ut bellè aït S. Chryſoſtomus.

Prob 3. pars: ex cap. 2. *De Hæret.* in 6. ubi ſic: *Inhibemus nè cuïquam Laïcæ perſonæ, liceat publicè vel privatim de fide Catholicâ diſputare: qui verò contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur*; ergo jure poſitivo graviter prohibitum eſt Laïcis nè diſputent.

Fatendum tamen legem hanc per uſum contrarium abrogatam videri in regionibus ubi graſſantur hæreſes: unde iis in locis, ſub oculis & cum plauſu Epiſcoporum, Laïci verè capaces frequenter diſputant cum Hæreticis. Ità Suarez, Lugo, &c.

Jam de lectione librorum Hæreticorum, ſit

CONCLUSIO IV. Lectio hujuſmodi librorum multis prohibita eſt jure naturali, & multò pluribus jure eccleſiaſtico.

Prob. 1. pars: Quia lectio hæc ex naturâ rei periculosa est multis, cùm pauci vafritiem & tricas Hæreticorum detegere valeant; pauciores ab eorum laqueis & difficultatibus se expedire; ergo meritò dixit Sylvius, rudes & in Theologia leviter instructos, quales, inquit, sunt ii *ferrè omnes qui duobus aut tribus* tantum *annis Theologiæ studuerunt, non sinè gravi peccato legere posse istiusmodi Libros, etiamsi nulla esset lex ecclesiastica.*

Prob. 2. pars: ex Bullâ 76. Pii IV. per quam omnibus quantâcumque dignitate fulgentibus, exceptis pravitatis Hæreticæ Inquisitoribus, librorum Hæreticorum lectio severè interdicitur.

Verùm in Galliis pleno jure Hæreticorum libros legunt, tùm Episcopi eorumque Vicarii Generales qui & hanc facultatem iis impertiunt, quibus expedire judicant; * tùm Doctores qui hæresim & Hæreticos impugnare, libros approbare, de iisdem judicium doctrinale ferre consueverunt, quæ omnia præstare nequeunt, nisi eorundem libros evolvant. Quædam hîc animadvertenda.

1mo. Itaque Hæreticorum librorum lectio etsi speciali locorum lege interdicta non sit, est tamen jure naturali prohibita iis omnibus quibus periculosa esse potest, id est, pluribus. Hæc autem juris naturalis prohibitio pro iis etiam locum habet, qui obtentâ à Superioribus Ecclesiasticis libros illos perlegendi facultate, se se ea lectione moveri, & in fide debilitari sentirent. 2do. Multæ sunt Diœceses in quibus speciali statuto vetita est librorum Hæreticorum lectio, eorum præsertim qui à posterioribus Hæreticis conscripti sunt; idque, ut fieri solent, sub pœnâ excommunicationis ipso facto incurrendæ.

Hæc autem censura incurritur 1mo. ab iis qui etsi linguâ non exprimant id quod legunt, percurrunt tamen oculis: nam & ii legere dicuntur; 2do. & ab heris qui præcipiunt famulis, ut sibi tales libros legant. Si quis tamen, aït Sylvius, neque hæresi neque Hæretico favens, quempiam audiat tales libros legentem, valde probabile est quòd censuram non incurrat: tùm quia is nec per se nec per alium propriè legit; tùm quia verba pœnalia strictè accipienda sunt. 3tio. Qui legeret librum authoris Catholici, cuï addita essent scholia authoris Hæretici fidei contraria, is si etiam scholia legeret, non esset à censura immunis; quia volumen illud duos, ut ità dicam, continet libros, quorum alter est authoris Hæretici. Imò subjaceret censuræ qui solum libri proëmium, vel Epistolam dedicatoriam legeret: tùm quia prohibito libro, quælibet ipsius

* *Balbin Tom. 1. in Decal. p. 116.*

pars prohibita censetur; tùm quia periculum est nè lectio prœmii vel Epistolæ dedicatoriæ, quæ vulgò magnâ cum arte exarata sunt, ad reliqui operis lectionem trahat.

Quæres an in lectione libri Hæretici detur materiæ parvitas. R. negat. quia libri Hæretici præcipuè & communiter prohibentur ob periculum seductionis, à quo nemo nisi superbior, & hoc ipso decipi facilior, immunem se æstimare debet in materià tam lubrica: atqui periculum illud in quâlibet libri Hæretici parte rationabiliter timeri potest. Una enim linea continere prtest vel gravissimæ contra fidem probationis initium; vel antecedens plurimas maximi momenti consequentias inferens: unde vel dubium grave, vel ingens plura legendi prurigo enascatur; ergo cùm ille qui Hæreticum librum aperit, ignoret quam in periodum oculos ad aperturam conjicere possit, ac proinde quo in loco lateat respectu sui periculum quod Ecclesia præcaveri voluit, consequens est quòd graviter se exponat, & proinde quòd graviter peccet, sicque censuram incurrat.

Secundùm hanc regulam judicandum est de lectione librorum impurorum, vel aliunde periculosorum, quales sunt libri multi Romanenses, fictæ Fontanii * historiæ, Dictionarium Bailii, quo tota Christi Religio concutitur, & cujus lectione novimus non ità pridem subversam fuisse adolescentis alicujus mentem, qui in Deismo vel Atheismo miserè mortuus est.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Spe.

VIdendum hîc 1mo. quid sit Spes, quomodo dividatur; quod sit ejus objectum; quod subjectum; 2do. quæ proprietas; 3tio. qui effectus; 4to. quæ vitia eidem adversentur.

SECTIO PRIMA.

De naturâ, divisione & objecto Spei.

SPes spectari potest genericè vel specificè. Spes genericè sumpta definitur, Motus appetitûs efficaciter prosequentis bonum absens, arduum & possibile, cum fiduciâ assecutionis.

Dicitur 1mo. *motus*, id est, tendentia quâ *appetitus* fertur in objectum quod apprehendit ut naturæ suæ conveniens.

Dicitur 2do. *efficaciter prosequentis*; quia spes necessariò distinguitur tùm à purâ velleitate, tùm à simplici complacentia,

* Contes de la Fontaine.

tia, quales esse possunt in plebeïo regiam majestatem contemplante; & qui licèt eam utcumque exoptet, non tamen sperat.

Dicitur 3tio. *bonum absens*, * & sic spes differt tùm a timore, *qui est de malo*; tùm ab amore, qui est boni præsentis, sicut & absentis; tùm à gaudio, quod est fruitio boni præsentis.

Dicitur 4to. *arduum*, id est obtentu difficile. Hoc sensu spes distinguitur à desiderio simplici, quod versatur circa bonum absens & obtentu facile: ** *Non enim aliquis dicitur aliquid sperare minimum, quod statim est in suâ potestate ut habeat.*

Dicitur 5to. *possibile*; *** quia *nullus movetur ad id quod æstimat impossibile adipisci.* Et verò impossibilitas finis obtinendi desperationem creat; unde obiter inferes, nullum spei actum ab iis elici posse qui putant mandata DEI sibi etiam conantibus, & volentibus esse impossibilia.

Dicitur 6to. *cum fiduciâ assequendi*, quia nemo efficaciter intendere potest id cujus consequendi nullam habet fiduciam.

Spes sumpta specificè, seu spes Theologica definitur, Virtus Theologica per quam certâ cum fiduciâ expectamus à DEO tùm beatitudinem æternam, tùm media illius consequendæ.

1mo. Spes est *virtus*, quia facit habentem se & actum ejus, bonum: bonum enim est tendere in DEUM, & auxilio ejus inniti. Unde id: **** *Bonum est sperare in Domino.*

Nec nocet quòd spes reperiatur in peccatoribus, qui quâ tales boni non sunt. Virtus enim non dicitur *facere bonum habentem se*, quasi quælibet virtus hominem simpliciter & absolutè perfectum efficiat; sed quia nulla est virtus quæ hominem non perficiat in genere suo; & id ipsis quoque peccatoribus convenit, qui licèt ut peccatores, mali sint, ut tamen in DEO sperant, laudabiles sunt & hoc sensu boni.

2do. Virtus *Theologica*, quia pro objecto immediato habet DEUM ut summum hominis bonum, & supernaturaliter possidendum.

3tio. *Per quam certâ cum fiduciâ expectamus, &c.* quia spes DEI promissis potenter innixa, animam firmat velut anchora, juxta id Hebr. 6. *Confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam.*

4to. Per quam expectamus *à Deo beatitudinem & media illius* quæ verba exhibent duo spei objecta, aliud primarium, quod est ipsa DEI possessio; secundarium aliud, quod à DEO & à nobis pendet. A DEO, quia sinè ejus gratiâ nihil possumus; à nobis, quia quisque debet eniti nè gratiam DEI in vacuum recipiat. Spes

* *S. Thom.* 1. 2. *q.* 40. *art.* 1. ** *Ibid.* *** *S. Thom* 1. 2. *q.* 25. **** *Psalm.* 117.

Spes ſicut & fides dividitur in *formatam*, quæ in juſtis cum charitate reperitur; & *informem*, quæ reperitur in Chriſtianis qui à charitate exciderunt per peccatum, modò peccatum illud non ſit deſperationis; quia ſicut fides per peccatum infidelitatis deſtruitur, ſic & ſpes per peccatum deſperationis extingui debet. Quòd autem ſpes informis, ſit vera virtus, ac donum Dei ſupernaturale, patet ex Trid. Seſſ. 6. cap. 6. ubi de pecatoribus dicitur, quòd *ad conſiderandam Dei miſericordiam ſe convertendo in ſpem eriguntur fidentes Deum ſibi propter Chriſtum propitium fore.*

Jam quæritur quodnam ſit ſpei objectum. Nulla quidem eſt difficultas de objecto materiali. Patet enim ex dictis primarium ſpei objectum eſſe Deum, ſecundarium verò eſſe media omnia ſeu ſpiritualia ſeu temporalia per quæ Deus decrevit homines adducere ad ſuî poſſeſſionem. At de objecto formali variæ ſunt Theologorum opiniones. Alii objectum formale ſpei reponunt in *arduitate* objecti ſperati, alii in bonitate relativâ ejuſdem objecti, &c. Sit.

Conclusio. Objectum formale ſpei, prout ſpes eſt deſiderium beatitudinis, eſt bonitas Dei reſpectiva: objectum verò formale ejuſdem ſpei, prout eſt erectio mentis adversùs difficultates quæ à conſequenda beatitudine retardant, eſt virtus Dei auxiliatrix, prout per divinam promiſſionem nobis quodammodo obligata.

Prob. 1. pars: Quia deſiderium eſt eſſentialiter motus animi bonum aliquod quâ tale proſequentis; ergo ſpes Thologica, prout eſt deſiderium, tendere debet in Deum qua bonum, atqui non tendit in Deum quatenùs abſolutè & in ſe bonus eſt: is enim Deum proſequendi modus, pertinet ad charitatem, quæ Deum propter Deum diligit, ergo ſpes tendit in Deum prout nobis bonus eſt.

Prob. 2. pars: Illud eſt *ratio ſub quâ* ſpei, cuï ſpes innititur tanquam medio obtinendi vitam æternam: atqui ſpes virtuti Dei auxiliatrici, prout ſibi per divinas promiſſiones quodammodo obligatæ innititur tanquam medio beatitudinis obtinendæ. Ideo enim ſpero vitam æternam, quia confido & Deum ſatis eſſe potentem ut mihi conferat gratias quarum ope beatitudinem conſequi valeam, & ſatis in me miſericordem, ut eas de facto mihi conferre velit. Hinc Pſaltes in medium ſpei aſſumit auxilium Dei, * non poſſibile duntaxat, ſed certum & quoties opus fuerit, præſto futurum: *Deus meus*, inquit, *adjutor meus, & ſperabo in eum.* Hinc Deus ipſe ut Abrahæ animum ad ſpem beatitudinis erigeret, ſuam ei protectio-

* *Pſalm.* 117.

protectionem spondet: * *Ego*, inquit, *sum protector tuus, & merces tua magna nimis.*

Obj. Objectum spei debet esse DEUS ipse; alioqui spes non erit virtus Theologica: atqui virtus DEI auxiliatrix non est ipse DEUS, sed aliquid creati à DEO dimanans.

R. 1mo. Necesse non est ut virtus Thologica solum DEUM habeat pro objecto, sed sufficit ut ipsum habeat pro objecto partiali primario, ità ut tamen DEUS ipse sit ratio per quam eadem virtus in alia objecta minùs præcipua tendit: idque evidens est; tùm in charitate, quarum prior pro objecto habet, non DEUM modò, sed & id omne quod revelatum est; posterior verò attingit bonum omne quod creatura Cratori propter ipsum velle potest.

R. 2do. neg. min. Nam objectum spei non est solum auxilium creatum, quo DEUS nobis succurrit, sed & ipsa increata DEI bonitas, prout gratiæ ad salutem nostram necessariæ fons & origo: unde se habet gratia nobis in tempore concessa, ad spem, sicut se habet revelatio exterior ad fidem; ergo sicut fides ità innitur externæ DEI revelationi, ut simul quoque increatæ ejusdem veracitati innitantur; sic spes ita creato DEI auxilio confidit, ut ulteriùs iis innitatur DEI attributis à quibus auxilium illud descendit, potestati scilicet & pietati divinæ.

Inst. Auxilium DEI quod spei naturam ingreditur, non potest esse nisi gratia efficax; alioquì spes incerta esset: atqui auxilium efficax non potest esse spei motivum; cùm DEUS illud suis etiam amicis sæpe deneget; ergo ratio formalis spei, in auxilio DEI reponi nequit.

R. nec maj. Et dico spei motivum esse gratiam quæcumque ea sit, modò certus sit homo eam sibi defuturam non esse, nisi prior ipse eidem defuerit. Hæc veritas disertè traditur à Trid. Sess. 6. cap. 13. his verbis: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare omnes debent; Deus enim nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ità perficiet.* Ergo auxilium cuï innititur spes nostra, tale est ut ei homines deesse possint & sæpiùs desint; ac proinde non est gratia efficax cuï homo nunquam resistit.

† Quæ sit spei certitudo, & qualiter hæc cum systemmate nostro concilietur, dicam inferiùs. Unum annotare sufficiat, impossibilem esse spei Thologicæ actum in systemmate Janseniano: spes enim præcipuè nititur promissis DEI, ergo sublata DEI promissione necesse est spem tolli: jam verò nulla est DEI promissio de danda cuïpiam gratiâ efficaci; ergo.

Quæres quod sit spei subjectum, seu in quibus reperiatur spes. R. 1mo.

* *Genesis* 25.

R. 1mo. Spes reperitur in omnibus viatoribus, nisi sint Infideles, Hæretici, aut de salute suâ desperantes. Ratio est, quia Christiani viatores, vel sunt justi, & tunc omni virtutum Theologicarum apparatu instructi esse debent; vel sunt peccatores, & in his perseverat spes, nisi vel excidant à fide quæ spei & charitatis fundamentum est, vel in desperationem spei capitaliter infensam agebant. A contrario Infideles & Hæretici qui fidem non habent, nec spem Theologicam habere possunt, sed solùm acquisitam, quæ est amor quidam naturalis summi boni, & humana quædam in ipsum tendentia.

R. 2do. Remanet spes in animabus quæ purgatoriâ flammâ turquentur: 1mo. quia eædem animæ fidem quæ spei fundamentum est conservant, cùm non videant facie ad faciem; 2do. quia in his occurrit expectatio sancta boni absentis, & ità ardui ut nonnisi per graves cruciatus obtineri possit; quod ad spem satis est.

R. 3tio. Nulla manet spes in damnatis: quia ad eorum statum pertinet ut de ejus perpetuitate certi sint. juxta id Job 15. *Non credit quòd reverti possit de tenebris ad lucem.*

R. 4to. In comprehensoribus non remanet spes, saltèm prout est in nobis: quia jam fruuntur beatitudine, quæ in nobis præcipuum est spei objectum.

† SECTIO SECUNDA.

De proprietatibus Spei.

SPei proprietates sunt 1mo. ejus cèrtitudo: 2do. necessitas eliciendi actûs ejusdem; 3tio. honestas eorundem actuum, præsertim verò amoris concupiscentiæ, quem spes naturaliter importare videtur.

PUNCTUM PRIMUM.

De certitudine & necessitate Spei.

PSeudo-reformati existimant fidem esse certam animi fiduciam, quâ unusquisque indubitanter sibi applicat promissiones futuræ beatitudinis generatim factas: unde sequitur unicuïque firmiter esse credendum se esse ex prædestinatorum numero. Contra eos sit

Conclusio. Spes est certa ex parte Dei, incerta verò ex parte nostrî: debet tamen dici spes simpliciter & in se certa.

Prob. 1. pars; * ex Scripturâ. Rom. 8. *Spes non confundit* II. Timot. 1. *Scio cui credidi, & certus sum quia potens est depositum*

positum meum servare. Unde sic: Si spes incerta esset ex parte Dei, spes suo quandoque frustraretur effectu, quia Deus creaturis suis deesset, sicque confunderentur ii qui sperant in Domino: atqui hoc repugnat citatis Scripturæ textibus; ergo.

Prob. 2. pars: Quia spes pendet à conditione dequâ nec certi sumus, nec, seclusa Dei revelatione, certi esse possumus. Spei enim exitus pendet à bono gratiæ nobis concedendæ usu: atqui de bono illo usu certi non sumus. Alioqui enim nullus esset nobis locus ex parte nostra timendi in negotio salutis, sicut non est timendi locus ex parte Dei: id autem toti Scripturæ repugnat. Eccles. 9. *Nescit homo utrùm amore vel odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta.* Rom. 11. *Tu autem fide stas, noli altum sapere, sed time.* Phil. 2. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini.* Quæ loca dum timorem & sollicitudinem imperant, necessariò excludunt certitudinem absolutam, quæ cum metu ac tremore tanto compati non posset.

* Prob. 2. ab absurdis. Si spes ex parte nostri absolutè certa sit, poterit ac proinde tenebitur unusquisque certò credere se esse ex prædestinatorum numero: atqui consequens est plusquam absurdum; ipsi enim Protestantes pro certo habere debent paucos esse ex ipsis qui electi sint: qui ergo fieri potest ut ii omnes indubitata fide se prædestinatos esse credant? Meritò itaque Tridentina Synodus: * *Si quis dixerit.... neminem verè esse justificatum, nisi qui credat se esse justificatum.... anathema sit.*

† Prob. 3. pars: Res quælibet denominari debet ex iis quæ sunt ei propria, non autem iis quæ ipsi per accidens adveniunt; atqui ex dictis, spes est ratione principii sui & intrinsecè certa, cùm præcipuè fundetur in omnipotentiâ & providâ Dei bonitate, quæ sinè peccato in dubium revocari non possunt. Quòd autem sperans incertitudini obnoxius sit, non oritur à motivo spei, quo nihil firmius; sed ex instabilitate humanæ voluntatis, qua nihil debilius; ergo sicut ars & prudentia meritò habentur ut habitus in se certi & infallibiles, tametsi subjectum cui insunt sæpius aberret à scopo; ità & à pari spes verissimo illo sensu dici potest in se & simpliciter certa.

Obj. Ea virtus non est certa ratione suî, quæ est causa timoris & anxietatis: atqui spes, &c. Ubi enim est spes, ibi necessariò est desiderium possidendi bonum obtentu difficile: atqui ubi est tale desiderium, ibi necessariò est anxietas & timor, nempe non obtinendi idem bonum; ergo.

R. dist. maj. Ea virtus certa non est, quæ ratione suî est causa timoris, C. quæ per accidens solùm & propter defe-

* *Sess. 6. cant. 14.*

ctum

ctum alterius est causa timoris, N. Porrò timor excidendi ab objecto spei, non nascitur ex ipsa spe, sed ex defectu hominis qui meritò timet nè divinæ bonitatis divitias contemnat: at nihil inde contra spei ipsius certitudinem colligi potest; sicut ex eo quòd artifex, cùm præsertim materiam pretiosam tractat, anxius sit & plurimùm timet nè contra artis regulas peccet, nihil contra ipsam artis certitudinem inferri potest.

Ceterum timor quem parit spes, suam habet suavitatem; imò hoc habet quòd objecti sperati desiderium adaugendo, spem ipsam adaugeat, juxta id Psalm. 13. *Qui timent Dominum speraverunt in Domino.* Unde colliges 1mo. eum qui verè sperat in Domino, exuere utcumque humanitatem, & induere fortitudinem DEI, ut jam cum Apostolo dicat: *Cùm infirmor, tunc potens sum; omnia possum in eo qui me confortat.* Quid enim non possit qui innititur omnipotentiæ & bonitati divinæ, quam docet fides nobis non esse defuturam, nisi priores ei defuerimus? Hinc confidenter S. Bernardus: * *Si insurgant adversùm me prælia, si sæviat mundus, si fremat malignus, si ipsa caro adversùs spiritum concupiscat in te ego sperabo.* 2do. in id præcipuè Confessariis & Pastoribus incumbendum esse, ut spei spiritu eos impleant, quorum saluti deserviunt, eosque doceant, timorem illum quem Ecclesia donum DEI esse credit, nedum animos deijciat, & removeat à DEO, imò ad ipsum totis velis impellere; quod ut præstet, & in spem erigi debet, & annexam habere sui ipsius diffidentiam.

Unum addo, quòd licèt spes ex parte nostrî sit incerta, non desunt tamen signa ex quibus & amor DEI in nos, & nostri in DEUM affectus quasi certò cognosci, ac proinde mens in spem firmam erigi possit; ut si nihil in nobis grave & letale redarguat conscientia; si constans divinæ legis desiderium experiamur; si crebrò revocemus illud Scripturæ, ** *Qui timet Deum nihil negligit.*

Quòd spectat ad necessitatem spei, quæritur an, quando, & quibus spes necessaria sit. Quâ de re

Dico 1mo. Spes est necessaria necessitate medii, & præcepti tum naturalis, tum divini.

Prob. 1. pars. Homo vel est peccator, vel justus: atqui utrique necessaria est spes: 1mo. quidem peccatori: is enim sinè spe justificationem obtinere non potest; *** cùm Tridentinum inter dispositiones adultis peccatoribus necessarias exigat ut *in spem erigantur, fidentes sibi Deum propitium fore.* Atque hanc spem requirebat Christus his similibusve verbis: *Confide, dimittuntur tibi peccata tua.* 2do. Nec minùs est necessaria

* *Serm. 9. in Psalm. 90.* ** *Eccles. 7.* *** *Sess. 6. cap. 6.*

necessaria spes homini justo, cùm eâ seclusâ gratias ad perseverandum in bono necessarias nec postulare ut par est, nec proinde assequi valeat, juxtà id Scripturæ: *Non ergo* * *æstimet homo ille*, qui hæsitat diffidentiâ, & proinde germanam spem non habet, *quòd accipiat aliquid à Domino.*

Prob. 2. pars. Quod enim necessarium est necessitate medii, est etiam necessarium necessitate præcepti naturalis cum præcipiat lex naturæ ut media ad finem necessaria, adhibeamus: sed quæ mox dicta sunt, probant spem esse necessariam necessitate medii; ergo.

Prob. 3. pars. 1mo. Quia lex divina innumeris propè in locis spem imperat. Sic Psalm. 65. *Sperate in eo omnis congregatio populi.* Oseæ 12. *Spera in Deo tuo semper.* II. Petri. cap. 1. *Sperate in eam quæ vobis offertur gratiam.* 2do. quia Alexander VII. hanc reprobavit propositionem, *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei, & charitatis, ex vi præceptorum divinorom ad eas virtutes pertinentium;* eademque anno 1700. à Gallicano Clero proscripta est ut *scandalosa, in praxi perniciosa, erronea, Fidei & Evangelii oblivionem inducens:* ergo datur præceptum divinum de eliciendis spei actibus, ac proinde spes necessaria est necessitate præcepti divini.

Jam ut intelligatur quando urgeat præceptum spei, notand. spei præcepto duo imperari, nempe spem ipsam beatitudinis, & damnationis æternæ timorem; duo itèm prohiberi, desperationem scilicèt, & temerariam præsumptionem. His positis,

Dico 2do. Præceptum negativum spei *pro semper* obligat, præceptum verò affirmativum ejusdem spei, aliquando obligat per se, aliquando per accidens.

Prob. 1. pars: Quia hæc est præcepti negativi conditio, ut semper & pro semper obliget; unde nunquam est desperandum, nunquam præsumendum.

Prob. 2. pars: Ut præceptum spei aliquando obliget per se, aliquando per accidens, sufficit ut detur speciale præceptum spei, tunc enim obligabit per se; & ut sæpiùs aliarum quæ ad salutem necessariæ sunt virtutum actus, sinè spei auxilio exerceri non possint, tunc enim obligabit per accidens: atqui 1mo. datur speciale spei præceptum, sicut & datur de aliis virtutibus Theologicis, ut patet ex censurâ propositionis mox adductæ; 2do. sæpiùs contingit ut virtutum ad salutem necessariarum actus sinè prævio aut concomitante spei actu elici non possint: sic ex Tridentino pœnitentiæ & contritionis actus requiruntur ut homo in spem erigatur, *& Deum sibi propitium fore confidat;* ergo. Porrò

* *Jacobi 1. v. 7.*

Porrò ſpei præceptum ſeu per ſe, ſeu per accidens in iiſdem caſibus obligare videtur, in quibus & ipſum fidei præceptum; de quo ſuprà.

Tertia hîc occurit quæſtio an ſpes in omni præſentis vitæ ſtatu ſit neceſſaria. Non defuerunt poſtremis hiſce temporibus myſtici qui crediderint Fideles aliquos eo uſque perfectionis aſſurgere, ut jam nullo niſi puri amoris motivo conducantur; qui quidem purus amor ità ab omni *intereſſe* proprio remotus ſit, ut ipſum felicitatis æternæ deſiderium, velut aliquid mercenarii excludat; unde fit ut anima abſoluto ſacrificio ſalutem ſuam æternam devoveat, & ſuæ reprobationi ſimpliciter acquieſcat. Ità ſentiebat Michàël Molinos Hiſpanus Preſbyter, vir ad deceptionem natus; atque hoc ejus ſyſtema exhibet iſta ejuſdem propoſitio, quæ ſeptima eſt inter 68. quas anno 1687. damnavit Innocentius XI. *Non debet anima cogitare nec de præmio, nec de punitione, nec de Paradiſo, nec de inferno, nec de morte, nec de æternitate.*

Ceterùm quia docebant ſpurii myſtici hominem ad ſublimem hunc perfectionis gradum pervenire, *non reflectendo ampliùs ad proprias operationes*, * ſed manendo in quiete, & ſinendo ut Deus operetur in nobis ſinè nobis, hinc inditum iis Quietiſtarum nomen.

Doctrinam hanc quatenùs ſpem è perfectorum ſtatu excludit, & abſolutum æternæ ſalutis ſacrificium continet, renovare, ac proinde Semi-quietiſmum inducere viſus eſt vir omnimodâ pietete, ſublimitate ingenii, teneroque in Eccleſiam affectu commendandus, Illuſtr. D. Franciſcus de Fenelon Archiepiſcopus, Dux Cameracenſis, in Libro cuï Titulus: *Explication des maximes des Saints*, ut patet vel ex primâ hâc ejus propoſitione *Datur habitualis ſtatus amoris Dei, qui eſt charitas pura, & ſinè ullâ admixtione motivi proprii intereſſe. Neque timor pœnarum, neque deſiderium remunerationum habent ampliùs in eo partem. Non amatur ampliùs Deus propter meritum, neque propter perfectionem, neque propter felicitatem in eo amando, inveniendam.* Contra quod.

Dico 3tio. Non datur in hac vita ſtatus in quo mens Deum tam purè diligat, ut jam nec pœnarum metu, nec mercedis deſiderio moveatur; & multò minùs in quo imperfectum ſit elicere actus ſpei & virtutum quæ ad utilitatem noſtram relativæ ſint.

* Prob. 1mo. Quia hæc Quietiſtarum & Semi-quietiſtarum opinio dum charitatem commendare videtur, eam ſubvertit de facto. Primum enim maximum Dei mandatum unicuïque præcipit, ut proximum diligat ſicut ſeipſum: ** atqui in ſta- tu in

* *Prop.* 58. ** *Matth.* 22.

tu in quo DEUS unicè propter se diligeretur, absque ullo ad nos respectu, jam homo semetipsum non diligeret, sed ità DEUM quæreret, ut nec sollicitus esset de merito suo, nec de propriâ suâ perfectione, & felicitate æternâ; ergo in hoc statu non impleretur primum DEI mandatum.

Prob. 2do. Hæc Christi verba, *Quærite primum Regnum Dei*; hæc itèm, * *Sic orabitis... adveniat Regnum Tuum*, ad omnes prorsus Fideles diriguntur; atqui hæc verba spem necessariò involvunt, & ad proprium hominis commodum relativa sunt. *Non* enim, aït Augustinus, ** *sic dicimus, veniat Regnum Tuum, quasi optemus ut regnet Deus; sed hoc est quod cogitamus & rogamus, ut nobis veniat.*

† Prob. 3tio. Mystici hujus temporis, perfectiores non sunt, quàm fuerint Abraham, Moyses, David, S. Paulus, & alii qui *de omni corde* suo DEUM dilexerunt: atqui ii nunquam eò usque perfecti fuère, ut desiderium remunerationis nullam apud eos partem haberet; imò fictitiam eam perfectionem ubique à se exclusam voluerunt. Abraham enim *expectabat fundamenta habentem civitatem, cujus artifex & conditor Deus*, Heb. 11. Moyses *aspiciebat in remunerationem*, ibid. David, *Inclinavi*, *** aïebat, *cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem.* S. Paulus de Christianis omnium perfectissimis hæc loquebatur Rom. 8. *Ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum expectantes... spe enim salvi facti sumus.*

† Obj. 1mo. caput 32. Exod. & cap. 9. Epist. ad Romanos, in quorum priori Moyses optat deleri de libro vitæ; in posteriori verò Paulus à Christo anathema esse desiderat. Sed utrumque locum solvemus in Tractatu de Religione.

Obj. 2do. Ex Apost. I. Corint. 13. *Charitas non quærit quæ sua sunt*: atqui quæreret quæ sua sunt, si proprium *interesse* quæreret; ergo.

R. dist. Charitas non quærit quæ sua sunt, modo inordinato, C. nullo modo, subd. id est qui ex charitate agit, pro tunc solo DEI intuitu movetur, C. id est malè vel imperfectè agit, cùm inspirante DEI gratiâ motivo spei, aliisve similibus conducitur, N. Sic enim sæpe egerunt Sancti, ut patet ex tertia nostra probatione.

PUNCTUM SECUNDUM.
De bonitate seu honestate Spei.

JAnseniani nullum vitiosam inter cupiditatem & laudabilem charitatem, medium admittentes, actum spei nisi à chari-

* *Matth.* 6. ** *Serm.* 57. *de divers.* *** *Psalm.* 118.

tate ipsa imperetur, defectuosum esse crediderunt. Quod ut impugnemus, sit.

CONCLUSIO I. Amor concupiscentiæ quo DEUM prosequimur ut summum nostri bonum, honestus est & supernaturalis; unde licitum est ac virtuosum operari intuitu beatitudinis solius.

Prob. 1mo. ex Tridentino Sess. 6. can. 31. *Si quis dixerit justificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis bene operatur, anathema sit:* atqui in systemâte adversariorum peccat qui intuitu æternæ mercedis operatur; quia in hoc systemate peccat quisquis non agit ex motivo charitatis strictè sumptæ: porrò ex eo motivo non agimus, dum DEUM non propter se & absolutè, sed prout nobis bonum diligimus & prosequimur; ergo adversariorum opinio à Concilio Tridentino reprobata est. Reprobata quoque fuit ab Alexandro VIII. qui has propositiones damnavit: *Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties, intuitu licèt beatitudinis operatur,* & iterum: *Intentio quâ quis detestatur malum, & prosequitur bonum, meré ut cælestem obtineat gloriam, non est bona nec Deo placens.*

* Prob. 2do. Ideo censent adversarii actum spei seu amoris concupiscentiæ per se solum non elici, sinè peccato, quia existimant nullam esse actionem ex omni parte bonam, nisi quæ refertur ad DEUM propter se dilectum: atqui id omnino falsum est, ut probavimus in Tract. de Actibus humanis p. 95.

† Prob. 3tio. Quia alioqui vituperandi essent quotquot fuerunt in utroque Testamento viri sanctiores qui, ut suprà probatum est, *propter retributionem* operati sunt, unamque beatitudinem intendere videbantur; atqui impium consequens.

Nec solùm honestus est amor ille, sed & supernaturalis: 1mo. quia per hunc amorem diligimus DEUM ut summum nostrum bonum supernaturale, nobisque per actus beatificos uniendum: porrò amor quo sic diligimus DEUM, necessariò superat naturæ vires; 2do. quia amor per quem disponimur ad justificationem, debet esse supernaturalis & à gratia proficisci: atqui per amorem spei ad justificationem disponimur, ex Tridentino suprà citato; ergo.

Obj. 1mo. Amor cupiditatis est ex omni parte vitiosus: atqui amor spei seu concupiscentiæ est amor cupiditatis ex S. Bernardo Tractat. de diligendo DEO cap. 12. ubi sic: *Facit & mercenarius opus DEI; sed quia non gratis, propriâ trahi cupiditate convincitur. Porrò ubi proprietas... ibi sinè dubio sordes.*

R. dist. min. Amor concupiscentiæ malæ de quo loquitur

S. Bernardus est, amor cupiditatis, C. amor concupiscentiæ bonæ & sanctæ, qualis ille est quo quis vult *Deo frui*, ut ait S. Thomas, N. Is enim fuit amor Prophetæ qui *unam petiit à Domino*, Domini ipsius possessionem. Is est amor quem Deus in hominibus accendere curat, cùm iis se ut eorum mercedem magnam nimis proponit: is denique est amor qui aliorum hominis amorum scopus est; cùm juxta omnes mundi Catechismos homo ideo creatus sit ut Deum cognoscat, & amet, & hoc pacto vitam æternam consequatur.

Inst. Ille amor non est bonæ sed malæ concupiscentiæ amor, per quem homo Deum ad se refert, ac proinde se non autem Deum amare convincitur: atqui talis est amor spei; cùm is Deum amet non propter Deum, sed ut ex eo sibi bene sit.

R. dist. min. Homo per amorem concupiscentiæ Deum ad se refert, relatione sibi permissâ, nec permissa solùm sed & præcepta, C. relatione Deo injuriosa, & homini prohibita, N. Qui enim Deum ad se referunt hoc sensu, Deo ipsi obsequuntur; idipsum enim est quod præcipitur Deuter. 12. his verbis: *Observa & audi omnia quæ ego præcipio tibi, ut bene sit tibi.* Ecquis redarguere ausit amorem qui prorsus est secundùm ordinationem Dei? Quis vituperet amoris ordinem à Deo ipso institutum & præceptum?

R. 2do. aliter dist. Per amorem spei homo Deum ad se refert, ut ad subjectum cui tantum bonum desiderat, C. ut ad finem ultimum, N. Nedum enim homo Deum ad se ut ad finem referat, imò cùm Deum unicè concupiscit, refert se ad eum ut in bonum quo obtento nihil amplius desiderare possit.

Obj. 2do. Amor proprius est vitiosus: atqui amor concupiscentiæ quo Deum diligimus ut nobis bonum, est amor proprius. Est enim merus amor benevolentiæ respectu nostri; ergo.

R. dist. maj. Amor proprius quo bona sensibilia nobis inordinatè concupiscimus est amor vitiosus, C. amor proprius sumptus pro amore quo Deum ut nostrî summè perfectivum nobis uniri desideramus, est amor vitiosus, N. Amor enim ille nedum vitiosus sit, imò à vitio retrahit, atque in id unum tendit ut nos Deo intimè conjungat. Quia verò alii in extremum aliud impingentes, amorem hunc ab ipsâ charitate oriri volunt, sit

Conclusio II. Amor quo Deum diligimus ut summum nostrum bonum, non est amor charitatis, quæ proinde pro objecto habet Deum propter se dilectum, & ità dilectum propter se, ut adhuc diligeretur si futurus non esset summum hominis bonum.

Prob. 1mo. autoritate S. Thomæ, quo nemo majori cum præcisione in hisce materiis locutus est: *Spes,** inquit, *& omnis appetitivus motus ex amore derivatur ... Amor autem quidam est perfectus, quidam imperfectus; perfectus quidam amor est, quo aliquis secundùm se amatur,* [*utpotè cuï aliquis vult bonum, sicut homo amat amicum: imperfectus amor est, quo quis amat aliquid non secundùm ipsum, sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat, sicut homo amat rem quam concupiscit. Primus autem amor pertinet ad charitatem quæ inhæret Deo secundùm seipsum: sed spes pertinet ad secundum amorem, quia ille qui sperat aliquid sibi obtinere intendit; & ideo in viâ generationis spes est prior charitate,* &c. Idem expresse docet Scotus in 4. dist. 27. n. 3. docet proinde universa Thomistarum ac Scotistarum Schola; neque ii solùm, sed & *pars multò maxima Theologorum tradit id omni actui charitatis intrinsecum esse, ut anima Deum diligeret, etiamsi nullam ab eo speraret beatitudinem*, verba sunt ipsius Bossueti, in Tractatu cuï titulus, *Mystici in tuto* p. 99.

* Prob. 2do. ex S. Augustino, â quo nos recedere clamitant adversarii. Sic ille lib. 21. de. civ. DEI c. 15. *sed si, quod absit, illius tanti boni spes nulla esset, malle debuimus in hujus conflictationis molestiâ remanere, quàm vitiis in nos dominationem non eis resistendo permittere.* & Serm. 385. n. 4. *Amicus gratis amandus est, propter se se, non propter aliud. Si hominem te hortatur amicitiæ regula, ut gratis diligas; quàm gratis amandus est Deus, qui jubet ut hominem diligas!* Unde sic: Amor ad quem hîc exhortatur Augustinus est amor charitatis, ut patet: atqui amor ille ità tendit in DEUM propter se, ut DEUM diligat gratis, atque etiamsi nulla spes esset ejus possidendi; ergo amor charitatis habet pro objecto DEUM propter se dilectum.

† Prob. 3tio. ratione: 1mo. Non minùs DEUS præcisè propter seipsum diligi potest, quàm homo: atqui homo quotidie propter se ipsum, & absque ullo ad proprium commodum respectu diligitur. Sic quandoque heroës & summi ingenii viros ob præclaras quibus referti erant cordis & animi dotes eo usque diligimus, ut æternam eorum damnationem seriò defleamus; 2do. Si DEUS absque æternæ mercedis intuitu diligi non possit, jam diligendus non fuisset ab homine, si æternam ei mercedem non destinasset: atqui id falsum est, & communi Theologorum Catholicorum sententiæ repugnat; ergo.

* Obj. 1mo. Augustinus lib. 2. de Doct. Christ. c. 22. *Tunc,* inquit, *est optimus homo, cùm totâ suâ vitâ pergit ad incommutabilem vitam, & toto affectu inhæret illi.* & S. Bernard. Serm. 25. de divers. *Hæc sunt pro quibus incessanter ... ad Deum clament*

* 2. 2. q. 17. a. 8.

clament desideria tua, ut ... gloriam ejus videre, & ipso frui in perpetuum merearis; ergo non datur amor Dei purè gratuitus, ac proinde amor charitatis, ad Deum ut in se, simùlque nobis bonum tendit.

R. neg. conseq. ii enim & similes textus probant quidem contra Novatores licitum & sanctum esse operari intuitu mercedis æternæ; sed non probant vel Deum non fore amandum, si mercedem non destinasset homini, vel neminem esse cui quandoque tota Deum diligendi ratio non sit summa & absoluta Dei amabilitas.

† Obj. 2do. Amor quo Deum ut nobis summè bonum prosequimur, est amor quo tendimus in Deum ut finem ultimum: atqui amor quo tendimus in Deum ut finem ultimum, pertinet ad charitatem strictè sumptam; ergo amor quo diligimus Deum ut nobis bonum est amor charitatis.

R. neg. min. ille enim solùm amor juxta nos, & *juxta Theologorum partem multò maximam*, pertinet ad charitatem, quo Deus diligitur propter se solum, seu propter absolutam suî bonitatem: atqui Deus non diligitur gratis & propter se solum per amorem omnem quo in eum ut in finem ultimum tenditur. Qui enim tendit in Deum ut sibi ab eo bene sit, ùtque in eo obtento suaviter conquiescat, ille profectò non alium habet finem ultimum quàm Deum: porrò implicat in terminis, ut quis in sensu composito Deum ut sibi ab eo bene sit quærat, & tamen Deum gratis diligat & propter se; alioqui enim & gratis & simul *mercenariè* diligeret; ergo aliud est operari propter Deum propter se dilectum, aliud operari propter Deum tanquam ultimum finem.

Quæres qui & quot sint vivæ spei affectus.

R. quatuor: 1mo. enim spes sperantem reddit bonis operibus intentum. Si enim spes spectata ut mera passio, id habet proprii ut acuat solertiam; prout monente Christo cernere est in hujus seculi filiis, qui ut divitias comparent, improbo labori incumbunt: quid non præstabit, quid non aggredietur spes viva Christianorum? habet hæc pro objecto bonum, quod oculus non vidit, nec auris audivit; ergo quò nobilior est finis ille, eò ardentiùs media omnia quibus in eum tendat, inquiret fidelis homo, & inquisita amplectetur.

2do. Spes theologica firmat in adversis, & mentem inter innumeras vitæ hujus varietates Deo arctis nexibus conjungit. Hinc justi tot ab Apostolo, encomiis ditati, adversa quæque contempserunt; *Circuierunt in melotis ... egentes,* * *angustiati, afflicti,*** *quibus dignus non erat mundus.* In his autem omni-

* *Heb.* 11. *c.* 37. * *Ibid, v.* 10. &. 14.

bus superabundabant gaudio: quare verò? quia expectabant *fundamenta habentem civitatem, cujus artifex & conditor Deus.*

3tio. Eadem spes timorem mundanum fugat: mundanus enim dicitur ille timor, quo quis bonis temporalibus ità addictus est, ut, nè ea perdat, paratus sit vel legem apertè transgredi, vel eam falsis interpretationibus eludere: atqui timorem hunc ut planè sibi oppositum procul ejicit spes viva, secundùm id Scripturæ, Isaï. 51. *Quis tu ut timeres ab homine mortali . . . qui quasi fœnum ità arescet* Matth. 10. *Nolite timere eos qui occidunt corpus.* Ergo quisquis spe vivâ instructus est, id solùm timet, nè quidquam præter DEUM timeat.

4to. Demùm spes DEI amorem inspirat, & fovet. *Timor enim,** aït S. Thomas, *ex amore nascitur;* quandoquidem *illud timet homo amittere quod amat:* atqui in spe theologicâ reperitur amor DEI, ejusque possidendi desiderium; ergo ex eâdem spe nascitur timor supremum hoc bonum amittendi, qui ipsissimus est timor DEI.

SECTIO TERTIA.

De peccatis Spei oppositis.

DUpliciter contra spem peccatur, omissione scilicet, cùm non elicitur actus spei eo tempore quo urget ejusdem eliciendi præceptum, de quo suprà; & commissione, cùm de misericordiâ DEI præsumitur aut desperatur.

Præsumptio est Inordinata fiducia beatitudinem à DEO obtinendi aliter quàm ipse statuit obtinendam esse: ut cùm quis confidit se consecuturum gloriam, vel per solas naturæ vires, quæ est præsumptio Pelagiana; vel per auxilium B. Virginis, cuï satis esse credunt aliqui si quoddam orationis pensum quotidie persolvant, & si interim vivant carnaliter; vel, ut vulgò dicitur, per bonum *peccavi*, in horâ mortis emittendum.

Desperatio est voluntaria animi dejectio, per quam abjicitur spes obtinendæ beatitudinis, ** *propter existimatam impossibilitatem ejusdem obtinendæ;* ut cùm quis ob peccatorum suorum multitudinem exclamat, cum Caïn: *Major iniquitas mea,* *** *quàm ut veniam merear.* Itèm cùm apprehendit aliquis peccati fugam, aut mandatorum DEI executionem ut adeò difficilem, ut desperet futurum ut illa vitare, & ista implere possit.

De præsumptione & desperatione tria inquiruntur: 1mo. an sint infidelitati conjunctæ; 2do. an sint peccata letalia, & letalium gravissima; 3tio. quæ sint eorum causæ & remedia. Sit

CON-

* *2. 2. q. 19. a. 3.* ** *S. Thom. 1. 2. q. 8. 4.* *** *Gen. 4.*

CONCLUSIO I. Præſumptio & deſperatio ſemper denotant fidem infirmam, non tamen ſemper infidelitati connexæ ſunt in Catholicis.

Prob. 1. pars. Præſumptio ſpem injicit divinæ bonitati malè intellectæ innixam; deſperatio verò avertit oculos ab eximiâ eâ charitate quâ * *Deus ſic dilexit mundum ut Filium ſuum unigenitum daret*: atqui utrumque fidem admodum infirmam deſignat. Qui enim fide vivâ inſtructus eſt, ** cum timore & tremore ſalutem ſuam operatur, & non tardat converti ad Dominum, quia fide cognoſcit eos qui in peccato ſuo conſenuerunt, à viâ ſuâ difficilè admodum recedere; ergo ubi eſt fides viva, ibi præſumptio locum non habet. Aliunde verò neque ibidem locum habet deſperatio: quia fides viva hanc Apoſtoli ſententiam præ oculis ſemper habet. *Qui etiam proprio Filio non pepercit* .. *** *quomodo non etiam cum illo nobis omnia donavit Quis ergo nos ſeperabit à charitate Chriſti?* Hæc autem ſententia ſpem inflammat, ac proinde deſperationem abigit; ergo.

Prob. 2. pars: quia ex his qui deſperant, multi ſunt quibus perſuaſum eſt DEUM omnium hominum ſalutem velle, & iis media ad eam conſequendam neceſſaria largiri; licèt hæc ob ignaviam, & vim tentationis non amplectantur. Aliunde multi ex iis qui præſumunt: pœnitentiæ difficultatem, horrorem judiciorum DEI, anguſtam ſalutis viam, abundè norunt, & datâ occaſione prædicant; tametſi iidem officia ſua perfunctoriè adimpleant, languidè orent, ſtudium & plerumque nugas præferant meditationi, &c. ergo poteſt quis & fidei dogmata ſpeculativè credere, & eadem non credere, **** in praxi, ut ii faciunt qui *confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.*

CONCLUSIO II. Deſperatio & præſumptio, ſi ſufficiens adſit conſenſus, ſunt peccata ex genere ſuo letalia: non tamen omnium maxima, niſi hoc ſenſu quò omnium ſint maximè perniciosa.

Prob. 1. pars: 1mo. ex S. Auguſtino Serm. 87. de verb. Evangel. *Iſta duo occidunt animas, aut deſperatio, aut perverſa ſpes.*

Prob. 2do. ratione S. Thomæ. *In quolibet peccato mortali, principalis ratio mali & gravitas eſt ex hoc quòd avertit à Deo:* atqui peccata de quibus loquimur neceſſariò avertunt à DEO. Et id quidem evidens eſt, 1mo. in deſperatione: qui enim deſperat ſic à DEO avertitur, ut jam ad comparandam ipſius poſſeſſionem laborare nolit; 2do. idem patet in præſumptione; qui enim præſumit, pœnitentiam differt ſpe miſericordiæ & tacitè dicit: Per annos 20. vel 30. leges omnes infringam, & tunc remit-

* *Joan.* 2. ** *Eccli.* 3. *** *Rom.* 8. **** *Ad. Tit. v.* 16.

ermittes quidquid deliquero, quia deliquiſſe pœnitebit: hæc agendi ratio tetram à Deo averſionem involvit.

Dixi. 1mo. *Si adſit ſufficiens conſenſus*: quia licèt conſcientiæ timidioris homines, ſe aliquando deſperationis accuſent, plerumque tamen aut nullum aut nonniſi imperfectum præſtant conſenſum turbulentis quibus quatiuntur deſperationis motibus. Unde veritatem explorare debent Confeſſarii; inquirendo præſertim an pœnitens ex illo affectu conſueta pietatis officia intermiſerit. Si enim, ut ſolebat, officio ſuo ſatisfecerit, judicandus eſt non conſenſiſſe; quia deſperatio ab exercitio virtutis, utpotè jam inutili avocat; ſecùs ſi neglexerit, præſertim urgente præcepto: tunc enim pro negligentiæ gradu & præcepti gravitate plùs aut minùs conſenſiſſe reputabitur.

Dixi 2do. *Peccata ex genere ſuo letalia:* quia ſicut levis offenſa contra charitatem proximo debitam, charitatis habitum non aufert, ſic videtur poſſe fieri ut leviter peccet qui leve aliquod peccatum committit, præſumens ſe ejus veniam facilè obtenturum; aut qui aliquem virtutis actum omittit deſperans ſe eum ut par eſt, exequi poſſe.

Raro tamen præſumptio & deſperatio à mortali vacant: unde gravis peccati reos ſe faciunt, 1mo. qui ex diffidentiâ de Dei bonitate, vellent nunquam fuiſſe, vel annihilari; 2do. qui ſe vitam æternam abſque pœnitentiâ conſecuturos temerè confidunt; 3tio. qui ex ſpe miſericordiæ Dei, vel in peccatis perſeverant; vel poſtquam in unum mortale lapſi ſunt, alia plura perpetrant, hoc prætextu quòd tam facilis ſit plurium quàm unius venia.

Prob. 2. pars: quia deſperatio minus eſt peccatum quàm odium Dei blaſphemia, & ſacrilegium; cùm crimina hæc Deum ut in ſe eſt impugnent, & majorem ejus contemptum includant; idem dicendum de præſumptione.

Prob. 3. pars: quia ſpes revocat à malis, & inducit ad bona; ergo à contrario ſenſu qui deſperant, vitiis omnibus laxant fræna, ut ſaltèm in hoc mundo bonis aliquibus fruantur. Hinc Jerm. 18. *Deſperavimus: poſt cogitationes noſtras ibimus, & unuſquiſque pravitatem cordis ſui mali faciemus.*

Eundem effectum parit præſumptio, quia qui præſumit, facilem cujuſque criminis veniam ſibi ſpondet. Meritò igitur Auguſtinus Serm. 28. *Si deſperes, peris; ſi ſperes peris; ubi tibi tutus locus erit ut ab utrâque foveâ te eripias ? malè deſperabas, audiſti*, In quacumque die converſus fuerit iniquus, omnes iniquitates ejus obliviſcar; *malè ſperare cœperas, audiſti*, Ne tardes converti ad Dominum.

Obj. contra ſecundam Concluſionis partem. Peccatum contra

tra Spiritum sanctum, ceteris est gravius; cùm ideo sit remissu difficilius: atqui ex S. Thomâ, aliisque omnibus, desperatio & præsumptio sunt peccata contra Spiritum sanctum.

R. neg. maj. & dico peccatum minùs grave, aliquando & periculosius esse & remissu difficilius, quàm peccata alia in se graviora: quia fieri potest ut peccatum etsi minùs grave quàm aliud, majorem habeat oppositionem cum spiritu pœnitentiæ, sinè quo non remittuntur peccata. Sic, & hoc utinam aliquando ponderent & ponderari faciant Oratores Christiani, furens vindictæ appetitus facilè magìs coercetur, quàm frigiditas erga proximum, etsi hæc minùs sit gravis quàm ille; ergo non semper ex remissionis difficultate æstimanda venit gravitas peccati sed ex oppositione peccatoris cum spiritu pœnitentiæ. Hanc porrò cum pœnitentiæ spiritu oppositionem habent peccata contra spiritum sanctum, ut saltèm de desperatione & præsumptione patet ex iis quæ hactenus dicta sunt; ergo licèt minùs gravia, sunt tamen condonatu difficiliora.

Conclusio III. Duæ sunt desperationis causæ, luxuria, & præcipuè acedia: duæ itèm causæ præsumptionis, superbia, & inanis gloria.

Prob. 1. pars, quia homo luxuriæ deditus, ità venereis delectationibus abripitur, ut cœlestia bona nihili ducat; vel cùm ad proprium cor reverti incipit, desperet tum de miseræ & adhæsivæ libidinis victoriâ, tum de beatitudinis consecutione.

Prob. 2. pars, quia acedia est languor & tædium in exercitio virtutis, quam quis nimis difficilem reputat, & ideo abjicit; atqui vitium illud præcipua est desperationis causa; cùm impediat nè bonum sperandum videatur possibile; & idcircò maximè adversetur spei, quæ subsistere nequit nisi subsistat objecti sperati possibilitas.

Prob. 3. & 4. pars, præsumptio aut propriis viribus innititur, cùm existimat homo se propriâ industriâ consequi posse id *quod propriam virtutem* * *excedit;* aut *innititur inordinatè divinæ misericordiæ*, cùm quis *speret se obtinere gloriam sinè meritis, vel veniam sinè pænitentiâ;* vel demum se cùm volet & ubi volet facturum esse pœnitentiam: atqui prior præsumptionis species oritur ex inani gloriâ; cujus proprium est ut in id tendat quod supra vires suas positum est: posterior verò nascitur ex superbiâ; quia qui sic præsumit, *tanti se æstimat* ut credere videatur quòd *Deus eum etiam peccantem non puniat; vel non excludat à gloriâ*, aut saltèm & tempus & efficacem pœnitentiæ gratiam, ad nutum sit ei concessurus. Et verò an non intolerandæ est superbiæ, quòd vir mortis, ** dignus gehennâ, nedum

* *S. Thom.* 1. 2. *q.* 21. *a.* 4. ** *Habert.*

nedum Deum sibi precibus & lachrymis propitium reddere enitatur, de illius misericordiâ disponere præsumat, tanquam dominus qui famulo diceret; Recede nunc, non placet operâ tuâ uti, præsto eris cùm vocavero, vel in id solùm nunc adesse te volo, ut iniquitatibus meis servias: atqui hæc tamen est præsumptoris agendi ratio. Cùm enim pœnitentiam differt, nonne legem Deo imponit, præscribitque ei tempus quo debeat opitulari? Nonne se gerit, quasi salus non jam sit Dei miserentis opus, sed volentis hominis? &c.

Cùm contraria contrariis curentur, luxuriæ, quæ desperationem parit, opponendus est amor castitatis cuï annexa est spes beatitudinis, secundum id Matt. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Acediæ substituendus cœlestium gustus, ità ut mens cogitet quæ sursum sunt. Superbiæ vices excipere debet humilitas, & humilitatis comes profunda justitiæ Dei, ejusque judiciorum meditatio. Cogitandi sunt dies antiqui, & sæpe revolvendum id I. Thess. 5. *Dies Domini sicut fur in nocte. Nè tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem.* Eccli. 5.

ARTICULUS TERTIUS.

De Charitate.

Cum charitas sit ea nuptiarium vestis, quam qui non habet, mittitur in tenebras exteriores, quam econtrâ qui gestat, multitudinem exuit peccatorum;* ideo nobis de ipsâ quàm fieri poterit accuratè differendum est. Itaque dicemus 1mo. de essentiâ, divisione & objecto charitatis; 2do. & 3tio. de necessitate & ordine ipsius; 4to. de ejus actibus internis & externis; 5to. de peccatis charitati oppositis.

SECTIO PRIMA.

De naturâ & objecto Charitatis.

Charitas, aït Augustinus Serm. 349. *alia est divina, alia humana; alia humana licita, alia illicita .... licita est humana charitas, quâ uxor diligitur, illicita, quâ meretrix vel uxor aliena:* &c. De charitate primo sensu acceptâ loquimur in præsenti. Hæc verò in genere habitus considerata definitur: Virtus infusa theologica, quâ Deum propter se super omnia diligimus, & cetera propter ipsum.

Dicitur

* *S. Thom. 2. 2. q. 23. & seq*

Dicitur 1mo. *virtus*. Charitas enim facit hominem simpliciter & ex omni parte bonum, cùm & ab eo excludat omne peccatum saltèm grave, & virtutes omnes perficiat; ceteri verò habitus non faciunt hominem bonum nisi secundùm quid.

Dicitur 2do. *infusa*; quia tanta virtus propriis viribus comparari nequit; unde Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*, &c.

Dicitur 3tio. *theologica*, quia Deum pro objecto immediato habet, eùmque attingit perfectissimè, fides enim credit, spes inquirit, at charitas quasi tenet, & aliunde non evacuatur; sed manet in æternum;* *major* ergo est omnium virtutum *charitas*.

Dicitur 4to. quâ Deum *propter se* diligimus; & sic distinguitur amor charitatis ab amore spei qui pro objecto habet bonitatem divinam non in se simpliciter, sed prout est bonum nostrum. Hinc amor charitatis dicitur amor *benevolentiæ*, quia per eam Deo bene volemus & facimus quantùm in nobis est, non nostri, sed illius gratiâ. Unde pro praxi sequitur charitatem non in sterili complacentiâ de Dei perfectionibus, sed in operatione totam consistere, secundum illud S. Joannis,** *Non diligamus verbo, neque linguâ, sed opere & veritate.* Qui ergo verba hæc ingeminat,*** *Sanctificetur nomen tuum*, & tranquillus manet, cùm læditur honor Dei, cùm detrahitur proximo, cùm impura verba proferuntur, ille profectò verbo tenus, non reipsâ Deum amat amore benevolentiæ.

Dicitur 5to. *super omnia*; quæ paucis exponam infrâ Sect. 3.

Dicitur 6to. *Deum, & proximum propter Deum*, quæ indicant adæquatum charitatis objectum.

Charitas dividitur in habitualem & actualem. Actualis dividitur in perfectam quæ multos habet intensionis gradus, & imperfectam quæ pauciores habet. An autem imperfecta, homini justificando per se sufficiat, expendunt Theol. ubi de Pœnitentiâ. Hic ergo sufficiet charitatis objectum aperire.

Ut autem intelligatur charitatis objectum, notandum est cum S. Thomâ,**** aliquid diligi posse, 1mo. ut diligitur amicus; 2do. ut diligitur res amici. Aliud enim est persona ipsa amici cui bonum volumus, aut de cujus bono delectamur, aliud bonum ipsum quod volumus amico, aut quod in eo esse gaudemus. Ut quis ex charitate diligatur tanquam amicus, necesse est ut in eo eluceat divina bonitas, & ut capax sit beatitudinis, in cujus communicatione fundatur amor charitatis; sed hæc necessaria non sunt ut quid tanquam res amici diligatur. His positis, sit

Conclusio I. Objectum charitatis cui bonum volumus, est 1mo. Deus; 2do. nos ipsi; 3tio. proximus.

Prob.

* *II. Cor.* 13. ** *I. Ep. c.* 3. *** *Habert.* **** *Hic q.* 25. *a.* 2.

Prob. 1. pars, quia charitas ad DEUM primariò terminatur; cùm DEUS ametur propter se, cetera verò non nisi propter ipsum.

Prob. 2. pars. Qui jubetur proximum diligere sicut seipsum, ille seipsum diligere debet: atqui homo proximū diligere jubetur his Christi verbis:* *Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

Prob. 3. pars, quia charitas id omne pro objecto materiali habet in quo relucet objectum formale charitatis: porrò formale charitatis objectum, quod est divina bonitas, & in nobis & in proximo relucet. Quod enim DEUS per essentiam habet, hoc proximus & nos habemus per participationem.

CONCLUSIO II. Objectum materiale charitatis quod diligitur tanquam res amici, est illud omne quod aliis velle possumus in ordine ad beatitudinem. Res per se patet. Porrò ea quæ DEO vel proximo volumus, sunt 1mo. propagatio divini cultûs; 2do. ipsamet charitas, aliæque virtutes quas proximo exoptamus, &c.

CONCLUSIO. III. Objectum formale charitatis quâ DEUM & proximum diligimus, est bonitas DEI absoluta; seu est infinita illa perfectio quâ DEUS redditur summè amabilis.

Prob. 1. pars de charitate erga DEUM. Objectum formale virtutis, est ratio formalis sub quâ eadem virtus objectum suum attingit; seu, ut loquuntur alii, est motivum quo agens ad ejusdem virtutis exercitium determinatur; atqui summa & infinita DEI perfectio, illa est ratio, illud motivum quo ad charitatis exercitium determinamur. Hæc enim unica assignari potest ratio charitati; quæ si proprium in exercitio suo commodum & *interesse* quæreret, jam non esset charitas, sed amor concupiscentiæ, ut patet ex dictis suprà p. 52.

Confirm. Objectum charitatis debet omnium esse præstantissimum; ergo motivum ejus debet esse omniū præstantissimum: atqui nullum esse potest motivum præstantius quàm ipsa infinita DEI perfectio, propter se solam dilecta; ergo.

Prob. 2. pars, de charitate erga nos & proximum. Ut divina bonitas sit objectum formale charitatis quâ nos & proximum diligimus, satis est ut per charitatem non diligamus proximum in se & simpliciter, sed vel prout in eo relucet divina perfectio, vel prout proximus est quoddam bonum quod DEO volumus propter DEI ipsius gloriam: atqui res ità se habet. Dilectio enim proximi propter ipsum non esset virtus theologica, quia DEUM non haberet pro objecto; ** sed esset *alia amicitia differens à charitate secundùm alias rationes quibus homines amantur*, aït S. Thomas: ergo ratio diligendi proximum ex charitate

* *Luc.* 10. ** 2. 2. *q.* 103. *art.* 3. *ad.* 2.

ritate est sola Dei bonitas, quæ in proximo consideratur, vel sola Dei gloria cui proximum volumus ut bonum quoddam quo ipsa extrinsecè augeri potest.

SECTIO SECUNDA.

De necessitate, & conditionibus Charitatis.

CErtum est 1mo. dari præceptum de diligendo tùm Deo, tum proximo. *Diliges* ait Christus Matth. 22. *Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, &c. *Hoc est maximum, & primum mandatum. Secundum autem simile est huic; Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Atque ea diligendi proximi obligatio ad ipsos etiam inimicos extenditur; unde Matth. 5. *Ego autem dico, Diligite inimicos vestros.*

Certum est 2do. præceptum charitatis negativum obligare omni tempore, quia nihil unquam agere licet quod Dei proximive charitati adversetur. Tria igitur hîc discutienda manent: 1mo. quando obliget amor Dei; 2do. quando amor proximi; 3tio. quæ in amore inimicorum servandæ sint leges.

Conclusio. I. Præceptum charitatis Deo debitæ, prout affirmativum, non obligat semper & pro semper; obligat tamen sæpissimè.

Prob. 1. pars, tùm autoritate S. Thomæ, * tùm ratione quâ utitur S. Doctor, & quæ sic proponi potest: Si præceptum charitatis obligaret pro semper; seu, ut loquitur S. Thomas, si modus charitatis caderet sub præcepto erga omnes cujuscumque virtutis actus, quisquis eliceret actum virtutis absque charitatis imperio; peccaret mortaliter, quia, ut expresè docet Angelus Scholæ, *quicumque non servat præceptum* charitatis quo tempore obligat, *peccat mortaliter:* atqui *hoc est inconveniens*, & eo usque inconveniens ut sit hæreticum; quia alioqui homo nunquam peccaret nisi mortaliter; ergo.

Prob. 2. pars, 1mo. ex censurâ tùm à Romanis Pontificibus, tùm an. 1700. à Clero Gallic. latâ adversùs scandalosas laxiorum Casuistarum propositiones, quarum prima est: *Præceptum amoris Dei per se tantùm obligat in articulo mortis.* Secunda, *Probabile est nè singulis quidem rigorosè quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.* Tertia, *An peccet mortaliter qui actum dilectionis Dei semel tantùm in vitâ eliceret, condemnare non audemus.* Quarta, *Tunc solùm obligat quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam quâ justificari possimus.* Quinta. *sufficit ut actus moralis tendat in finem ultimum interpre-*

* 1. 2. *q.* 100. *art.* 10. *ad.* 1.

pretativè; hunc homo non tenetur amare, neque in principio neque in decursu vitæ mortalis. Quæ ultima propositio damnata est ut hæretica.

Prob. 2do. ex Deuter. 6. *Diliges Dominum Deum tuum .... eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis* [notent Parochi, ut per eos notent parentes] *& meditaberis in eis sedens in domo tuâ, & ambulans in itinere dormiens atque consurgens.* Quare autem meditandum est præceptum de dilectione Dei, nisi quia implendum est? quare verò tam crebrò meditandum est, nocte scilicet & die, nisi quia crebrò implendum est?

† Sunt tamen casus non pauci in quibus saniorum Theologorum judicio charitatis actus sub præceptum cadit. * Sic 1mo. juxta multos docet S. Thomas, hominem à primo usûs rationis momento teneri sub mortali ad eliciendum amoris Dei actum quo Creator ceteris omnibus præferatur. Hæc doctrina, etsi non paucis videtur severior, ad duo tamen inservire potest, 1mo. ut moneantur parentes, magistri, tutores, quantâ curâ parvulis suis Deum prout super omnia amabilem proponere debeant, ut sensim adolescente ratione ad efformandum veræ charitatis actum habiles & prompti efficiantur; 2do. ut in dubio an officio huic satisfecerimus in infantiâ, peccatum hoc quod multi contra multos grave esse putant, apud Confessarium deponamus.

2do. Urget charitatis præceptum in quolibet probabili mortis periculo, etiamsi recepta sint Sacramenta. Ratio est 1mo. quia veniente sponso virgo prudens lampadem suam ornare debet, eique obviam exire ardentissimo quo possit amore; 2do. quia tunc, si unquam, necessarius est charitatis actus ad muniendum cor adversùs tentationes, quæ in hoc instanti præcipuè desæviunt. Meritò igitur Pastores & Confessarii à morientibus fidei, spei & charitatis actus exigunt; & nisi exigant, graviter delinquunt.

3tio. Cùm vitandum est mortale peccatum: tenetur enim quisque amplecti media ad peccati fugam necessaria.

4to. Cùm necessarius est contritionis actus, putà si quis Confessarii copiam non habens, Sacramenta conficere aut ministrare debeat: quia is contritionis actus actum charitatis involvit.

Ex iis colliges nè unam quidem hebdomadam, (sponte dicam, nè unam quidem diem] sinè actu charitatis prætermittendam esse, ut si fortè sæpius nos amare contingat, quàm tenemur sub peccato tantum saltèm amemus quantùm tenemur. Curent ergo qui Seminariis præsunt, juvenes sibi commissos ad elicien-

dos

* 1. 2. q. 89. a. 6.

dos virautum theologicarum actûs sic assuefacere, ut eos illi nullâ unquam die omittant, & deinceps plebem in Parochiis sibi credendam ad eandem praxim quæ jugum leve est, informent.

Charitatis conditiones quatuor numerantur: 1mo. enim debet esse interior, quia alioqui non potest esse ex toto corde; 2do. summa, * eo sensu quòd *nihil amplius diligere debemus*, quàm Deum; *qui enim amat partem aut mortem plusquam me, non est me dignus*, aït Salvator Matth. 10. Unde S. Bernardus: *Modus diligendi Deum*, est *diligere sine modo;* 3tio. gratuita, ** *Causa diligendi Deum Deus est*, aït idem ibid .... *non sinè præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit.* Et verò non distinguitur amor charitatis ab amore concupiscentiæ, nisi quia prior Deo propter Deum adhæret, posterior non itèm; 4to. efficax, & in opere universalis: neque enim charitas est mera de divinis perfectionibus complacentia, sed affectus voluntatis efficaciter movens ad faciendum id omne quod sinè peccato saltèm gravi omitti non potest, & econtrà. Quapropter verus Dei amor continet propositum actuale vel virtuale omnibus Dei mandatis adhærendi, secundùm id I. Joan. 5. *Hæc est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus.* Unde Christus: *Qui habet mandata mea & servat ea,* *** *ille est qui diligit me.*

Conclusio II. Tenemur proximum diligere actu interno, & hoc præceptum sæpe obligat.

Prob. 1. pars, 1mo. quia tenetur unusquisque proximum suum diligere, sicut seipsum: atqui nemo est qui seipsum non diligat amore interno; 2do. Joan. 15. *Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem sicut dilexi vos*: atqui Christus interno amore dilexit nos; ergo jure proscriptæ sunt ab Innocentio XI. an 1679. duæ istæ propositiones: I. *Non tenemur proximum diligere actu interno.* II. *Præcepto proximum diligere satisfacere possumus per solos actus externos.*

Ad legitimam proximi dilectionem tria requirit S. Thomas: 1mo. ut sit sancta; 2do. ut sit justa; 3tio. ut sit vera. Tunc enim & non aliter proximi dilectio similis erit ei quâ unusquisque semetipsum prosequi tenetur.

Ut proximi dilectio sit *sancta*, necesse est ut sicut nos, sic & proximum propter Deum diligamus, *Ille* enim, aït Augustinus, *veraciter amat amicum, qui Deum amat in amico, aut quia est in illo, aut ut sit in illo.* Unde amicitia quâ sponsus uxorem, pater filium, aut alius alium naturaliter diligit, licèt honesta sit, toto tamen cœlo differt à charitate primo Dei præcepto imperatâ. Numquid, aït Augustinus, *pro magno laudaturus*

* *Aug. Lib. de morib. Eccl.* 2. 11. ** *Lib. de dil. Deo.* *** *Joan.* 4.

turus sum in homine, quod video in tigride? Si non amaveris pater filium, *à serpentibus vin:eris.*

Ut dilectio proximi sit *justa,* * requiritur *ut aliquis non condescendat proximo in aliquo malo, sed solùm in bonis sicut & suæ voluntati satisfacere debet homo solùm in bonis.* Concinit Augustinus Serm. 335. ubi sic: *Cùm inveneris in proximo odium, & iniquitatem sic coneris expellere morbum animi, quomodo amicus seculi, morbum corporis. Ad hoc ama ut facias quod tu es, & erit in te perfecta charitas.*

Ut dilectio proximi sit *vera,* ** necessum est *ut non diligat aliquis proximum propter propriam utilitatem vel delectationem* .... alioqui enim *non verè diligit proximum, sed seipsum.*

Ex his genuinæ charitatis characteribus perspicuum est, raro admodum impleri hoc præceptum. *Diliges proximum tuum,* &c. Ut enim filios seculi prætermittam, qui in amicis suis vel ipsa eorum vitia, vel propriæ libidinis gustum inquirunt, nonne in usu est ut patres in filiis, cognati in cognatis sanguinem ament; ut qui aliorum consuetudine lubenter utuntur, vel indolis similitudinem, vel commodum temporale sectentur, &c? Et tamen is unus proximum diligere censendus est, *** *qui agit quantùm potest ut proximus salvus corpore, salvusque animo sit.* Quoti verò proximum tam sanctè, tam justè, tam verè diligunt.

Prob. 2. pars, duplex distingui potest amor proximi. *affectivus* qui in benevolo voluntatis erga proximum affectu consistit: & *effectivus* qui ipse est effectus à prædicto affectu exteriùs erumpens: atqui præceptum charitatis fraternæ ad utrumque sæpius obligat. 1mo. quidem ex præcepto charitatis fraternæ, sæpe tenetur homo ad amorem proximi effectivum, quoties nempe proximo sive spiritualiter sive corporaliter indigenti suppetias ferre potest, prout infrà dicam agendo de Eleemosynâ, & Correctione fraternâ; 2do. sæpius quoque ex eodem præcepto tenetur ad amorem affectivum. Ratio est, tùm quia præceptum dilectionis fraternæ *simile est* præcepto dilectionis Dei; hoc autem sæpius obligat, ut mox dictum est; ergo & illud: tum quia Oratio dominica pro omnibus fundi debet, & quidem frequenter, ut ex ipsâ ejus lectione constat: atqui hæc Oratio piè & utiliter dici non potest, sinè aliquo charitatis saltèm latiùs sumptæ impulsu; hæc autem charitas etiam latiùs sumpta, cùm disponat ad charitatem propriè acceptam pertinet ad primum Decalogi præceptum, ut docet S. Thom s. Verùm hæc ex modò dicendis magis elucescent.

Conclusio III. Præceptum charitatis fraternæ prohibet sub mortali

* *S. Thom. Ibid.* ** *S. Thom.* *** *Aug. de morib. Ecc. c. 26.*

mortali odium inimici; & internum ejus amorem, idque multis in occasionibus, præcipit etiam sub mortali.

Prob. 1. pars, ex I. Joan. 3. *Omnis qui odit fratrem suum homicida est;* porrò homicida mortaliter peccat.

Prob. 2. pars, Matth. 5. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos; & orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Grave præceptum,* aït Augustinus, *sed grande præmium*: atqui per præceptum illud interior erga inimicos imperatur charitatis affectus: 1mo. quia vox *diligite*, distinguitur contra vocem *benefacite*; ac proinde si hæc externum, illa interiorem charitatis motum significat; 2do. quia ibidem præcipitur oratio pro inimicis, hæc autem sinè interiori cordis affectu vera oratio esse non potest.

Prob. 3. pars, recensendo praxim & occasiones amoris iis qui oderunt nos, exhibendi: 1mo. itaque, cùm inimici nostri verè proximi nostri sint, id omne iis debemus quod debemus proximo; 2do. omnem in eos odii & vindictæ affectum procul abjicere debemus; adeò ut etiam perseverante in eis contra nos omni malâ voluntate, perseveret in nobis erga eos charitas, & exterius charitatis testimonium. *Benedicite persequentibus vos,* aït Apostol. Rom. 12. *benedicite, & nolite maledicere ... nulli malum pro malo reddentes.* Et verò, * *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.*

Hinc peccant contra charitatem, 1mo. qui de malo inimici prout ejus malum est lætantur, qui de bono ejus, prout ejus bonum est dolent; qui ex malo in personam affectu, injuriæ sibi illatæ vindictam à Deo & ab hominibus expectant; 2do. qui excludunt inimicum à communibus orationibus, & resalutatione, à venditione mercis expositæ, ab eleemosynis, quæ toti communitati fiunt, vel certis diebus porriguntur egenis omnibus qui ad januam se offerunt. Eâdem de causâ peccat, per se loquendo, qui à salute quam vicinis omnibus dat, inimicum excludit; qui ad prandium cui interesse solebat, accedere non vult, eò quòd ad idem invitatus sit inimicus; qui inimicum alloqui se volentem arcet à colloquio; qui inimico in necessitate constituto non benefacit, quantùm proximo benefaciendum est: ut si bestiam ejus errantem non reducat, si malum ipsi in famâ aut bonis imminens non impedit cùm impedire facilè potest. Et hoc peccatum grave est, si malum quod avertere potuisti, grave sit.

Si quis tamen inimicum suum invisere aut alloqui noluit, vel quia novit eum ingenii adeò periculosi esse, ut nihil nisi mali ab ejus commercio expectandum sit, vel quia, ut loquitur S.

* *Matth.* 6.

Bernardinus, *probabiliter timet ex hoc aliquid pejus accidere*, abstinendum erit ab exterioribus illis amicitiæ signis, cum duplici tamen cautione; prima, ut hujus suæ agendi rationis causam *debeat intuentibus propter vitationem scandali propalare, si bono modo hoc facere potest*: secunda, ut cordi suo invigilet, nè sub circumspectionis prætextu intus servetur odium.

Quod spectat ad specialia charitatis signa, docet S. Thomas, eorum exhibitionem non esse de *necessitate salutis, nisi secundum præparationem animi*, * *ut scilicet inimicis subveniatur in articulo necessitatis*, secundum illud Proverb. 26. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum*. Ratio est, quòd ut impleatur præceptum dilectionis proximi ut sic, satis est communiter loquendo, ut extra casum necessitatis, ametur in communi, eique communia benevolentiæ signa pro cujusque conditione & statu exhibeantur.

Aliquando tamen & specialis erga inimicum charitas in corde vigere debet, & specialia eidem charitatis hujus signa exhiberi. Et id locum habet, 1mo. cùm acceptâ gravi ab aliquo injuriâ, imminet periculum odii, vixque ab optando ei malo abstineri potest; tunc enim exurgentis inimicitiæ sensus opposito amoris & orationis actu cohiberi debet; quia amor ille medium est ad peccati fugam, & mandati observationem necessarium; 2do. cùm alioqui futurum est ut proximo scandalum detur, 3tio. cùm inimicus veniam orat, vel specialia amicitiæ indicia prior exhibet; tunc enim non respondere, est vindictam charitati contrariam exercere, 4to. cùm exigit spiritualis aut temporanea inimici necessitas, ut plùs ejus gratia præstes, quàm alioqui consueveras; 5to. cùm subest probabilis ratio sperandi fore ut inimicum DEO tibique reconcilies, si speciali amore, salutatione, v. g. vel alloquio, eum prævenias; quia obligat charitas ad avertendum grave proximi damnum, præsertim spirituale, licet ex ejus culpâ proveniens, cùm illud absque gravi incommodo avertere possumus; 6to. si ante injuriam consueveras inimicum salutare, alloqui, &c. hæc etsi specialia sint benevolentiæ signa, eodem post offensam modo ac ante præstare debes; tùm quia specialia amicitiæ signa nunquam ex solo injuriæ acceptæ motivo denegari possunt, cùm hoc ad vindictam pertineat: tùm quia horumce signorum suppressio, odium nutrit & proximo scandalum creat, ut quæ contemptûs indicium reputetur.

Fatentur tamen omnes, alias circumstantias, aliam aliquando agendi rationem postulare. Ut 1mo. si prudenter judicetur specialis dilectionis exhibitionem plùs obfuturam inimico

* *Hìc. q. 25, a. 9.*

quàm profuturam, 2do. si prævideatur eum austeriori vultu ad agnoscendam culpam adductum iri; 3tio. si is qui læsus est certam in eos qui læserunt superioritatem habeat, qualem habent pater in filios, Prælatus, aut alius Superior in inferiores. In his tamen sedulò cavendum nè ex passione agat, qui ex zelo agere se putat, aut nè officio suo desit Superior, cujus est turbatos subditorum animos ad sanam mentem reducere; quod plerumque non faciet, nisi jure suo cedat paulisper, & ovem à grege profugam misericorditer inquirat.

Hinc casus in hâc materia frequentes ex circumstantiis & injuriarum naturâ, definiri debent. Nec enim reum habebo maritum patrèmve, qui ut vim conjugi vel filiæ illatam, publicè detestetur, non iisdem ac ante oculis stupratorem intuetur; imò haud satis scio an cuipiam ejus agendi ratio placeret, si eodem ac priùs modo cum infami hoc homine conversaretur: quantò severiùs gerere se debebit, si præceps delicti condonatio, novæ insultationis periculum inducat? Sed hîc stringendæ magìs quàm laxandæ habenæ, ob summam hominis in vindictam & odia propensionem.

Ut solvantur aliæ loci hujus difficultates,

Quæres 1mo. quis in ineundâ reconciliatione servandus sit ordo. R. hunc esse servandum 1mo. qui alterum injustè offendit, is prior viam ad pacem aperire debet: id enim exigit justitiæ ratio; 3tio. si duo mutuam sibi injuriam intulerint: tunc, si offensio utrinque ejusdem sit gravitatis, nec ulla sit ratio cur alter alterum præveniat, utrique incumbit obligatio fratrem suum præveniendi: si autem offensio unius gravior fuerit, debet is præire, etsi in offendendo posterior; 3tio. etiamsi inferior à Superiore gravius læsus sit, nunquam tamen potest ei salutationis, allocutionisve officium subtrahere; hæc enim officia iis qui erga nos Dei locum tenent, tam strictè debita sunt, ut vix unquam subsit legitima ratio, quæ ab iis etiam ad tempus dispenset.

Quæres 2do. an inimico veniam petenti statim ac injuriam intulit, exteriora veniæ signa exhiberi debeant. R. affirmativè, si de privatis agitur. Ratio est 1mo. quia Christus & Sancti sui id nos exemplis & verbis docuerunt. Sic enim Salvator & discipulo neganti, & latroni gratiam primùm postulanti pepercit. Sic etiam Stephanus pro inimicis actu lapidantibus oravit; sic Christus Luc. 17. *Si* frater *septies* [imò & septuagies] *in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me, dimitte illi*; 2do. quia in eâdem mensurâ quâ nos metitur Deus, & nos proximo remetiri debemus. Hinc S.

Chrysologus Sermone 67. *O homo qui vis semper tibi dimitti, dimitte semper.*

Dixi, *si de privatis agitur:* quia, ut jam dixi, possunt aliquando Superiores externa veniæ signa differre, ut qui contra eos peccârunt, culpam suam sentiant: quamquàm & hæc in Superioribus veniæ dilatio suos habere debet limites nè subditos hinc ultra modum affligi contingat. Ceterùm non una omnium est veniæ petendæ ratio: neque enim filius aut famuli, si à patre vel hero læsi fuerint eadem ab ipsis exigent humiliationis signa, quæ pater aut herus à famulis vel filiis.

Quæres 3tio. an pars læsa possit apud judicem satisfactionem prosequi, cùm is qui læsit, satisfactionem offert prudentum arbitrio sufficientem. R. negat. 1mo. Quia qui tam rigorosè proximum insequitur, non facit alteri id quod sibi fieri rationabiliter optaret; 2do. quia qui pro centum denariis tam acerbè vexat, ut quid decem talentorum millia sibi remissum iri confidere potest; 3tio. quia inimicum expensis onerare, absque eo quòd quidpiam inde capias utilitatis, ipsis etiam justitiæ legibus repugnat.

Et verò etsi litigatio in universum prohibita non sit, est tamen hæc plena periculi: 1mo. quia qui litigant eò impelli solent nimio temporalium amore, vîxque ab odio, & detractione abstinere possunt; 2do. quia litibus, quasi ex naturâ rei annexa est jactura temporis, & pacis illius internæ sinè quâ difficilè admodum moventur pedes in viâ pietatis: unde litigatores pro temporali bono, à quo etiam excidunt sæpius, in discrimen boni longè præstantioris veniunt.

Aliquando tamen expedit, vel etiam necesse est satisfactionem injuriarum coram judicibus prosequi; ut si offensa gravem creet infamiam, quæ in totam familiam recidet, nisi satisfactione juridicâ diluatur. Itèm si reus sit noxius Reipublicæ, & concives injuriâ afficere solitus.

Quæres 4to. quis sit sensus horumce Christi verborum, Matth. 5. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversùm te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo, &c.*

R. cum S. Augustino sensum esse quòd pergendum sit ad fratrem, *non pedibus corporis, si longiùs absit, sed motibus animi, ut te humili affectu prosternas fratri, ad quem carâ cogitatione cucurreris, in conspectu ejus cui munus oblaturus es,* id est sincere protestando ei, qui corda & renes scrutatur, paratum te esse ad placandum quâcumque legitimâ viâ læsi fratris animum, quod statim ac penès te erit, exequêris. Quod si frater tuus non absit longiùs, adeundus est, quàmprimum

prudentiæ

prudentiæ ratio, tempus & locus permittunt. * Et hæc obligatio leniendi fratris justè irati, tam arcta est, ut qui proximum graviter læserunt, non antè, communiter loquendo, debeant absolvi, quam cum eo redierint in gratiam, vel redire pro virili conati fuerint.

SECTIO TERTIA.

De ordine Charitatis.

RECtè Augustinus Lib. de doct. Chr. c. 27. *ille justè & sanctè vivit, qui ordinatam dilectionem habet; ne ampliùs diligat, quod minùs est diligendum; aut æquè diligat, quod vel minus vel ampliùs diligendum est, aut minùs vel ampliùs quod æque diligendum est.* De hoc charitatis ordine nobis est in præsenti disserendum: quod ut fiat, hominem comparabimus; 1mo. cum Deo; 2do. cum semetipso; 3tio. cum proximo. Sit

Conclusio. I. Tenetur homo Deum magis quàm se & proximum diligere, tum objectivè, tum appretiativè.

Prob. 1. pars: quia aliquem magis diligere objectivè, est ei majus velle bonum, sive per complacentiam, sive per desiderium: atqui majus Deo bonum velle debemus, tùm per complacentiam, quia magis de infinitis ejusdem perfectionibus gaudere debemus; tum per desiderium, quia majorem ei gloriam quàm omnibus simul creaturis velle & optare debemus, secundùm id Rom. 16. *Soli Deo honor & gloria.*

Prob. 2. pars. Ille plùs unum, quam alia quæcumque diligit æstimativè, qui sic affectus est, ut malit ceterorum omnium jacturam pati, quàm hujusce unius: atqui homo sic Deum diligere debet; secundùm id Christi: *Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus.* Unde S. Paulus: *Quis seperabit nos à charitate Christi.*

Quæres quibus signis dignosci possit an Dei amor dominetur in nobis.

R. quatuor præcipuè. Primum est summa Deo placendi cura, ac proinde declinandi à malo, & bonum prosequendi, juxta id Joan. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Et verò, ut bellè notat Augustinus Præfat. in Psalm. 31. *Numquid charitas permittit aliquid mali facere ei quem diligis.... dilectio vocari non potest, nisi & mali nihil operetur & quidquid potest boni operetur.*

Secundum signum est constantia in observatione mandatorum, & fugâ peccati. Sicut enim arbor vi ventorum facile & citò

* *Jansen. hic*

citò dejecta non videtur bene radicata fuisse, tametsi aliquando verè radicata fuit; sic charitas quasi momentanea, admodum suspecta esse debet.

Tertium signum est frequens & libens cogitatio de Deo: quia ut docet Christus Matth. 6. *Ubi thesaurus tuus, ibi cor tuum est;* ubi autem cor ibi cogitatio & oculus. *Libenter* enim *aspicimus, quem multùm diligimus,* aït Richardus Victorinus.

Quartum signum est sincerus proximi amor. *Redeat,* aït Augustinus Tract. 5. in Ep. Joan. *unusquisque ad cor suum; si ibi invenerit fraternam charitatem securus sit.*

Conclusio II. Unusquisque vi præcepti charitatis tenetur se magis quàm proximum æstimativè diligere, quoad bona spiritualia necessaria; imò & communiter loquendo, quoad bona temporalia, quæ homini præcipiuntur, ut vitæ propriæ conservatio. Aliud est si agatur de iisdem bonis temporalibus comparatè ad spiritualia proximi bona, eidem proximo necessaria.

Prob. 1. pars. Bona spiritualia nobis necessaria, ea sunt quorum privatio ab æternâ salute, aut saltem à Deo nos removeret: atqui tenemur nos proximo in hisce bonis præferre. Alioqui licitum nobis esset peccare, ut proximi peccatum impediremus; & proximi salutem, etiam cum propriæ salutis dispendio procurare; & id etiam illicitum esset etiamsi mundi universi salus per leve mendacium procuranda esset, quia *non sunt facienda mala, ut eveniant bona,* Rom. 3.

Hinc colliges animarum Directores, ac divini verbi Ministros, quos experientia docet se munia hæc sinè peccato non exequi, ab iis quantùm in se est abstinere debere, nec ad ea reverti, nisi postquam omni bonorum operum genere se se contra peccatum præmunierint.

Obj. 1mo. Magis placet Deo ut unum fiat veniale peccatum, quâm ut mundus totus ob peccatum mortale damnetur; ergo debeo paratus esse ad peccandum venialiter, ut mundi totius damnationem avertam.

R. dist. magis placet in genere, quia Deus generatim mavult leviter offendi, quàm gravissimè, C. magis placet in particulari, hoc sensu quòd Deus, velit me venialiter peccare, ut mortalem aliorum offensam, & annexam ei damnationem removeam, N. Imò contrarium vult, qui vult ut me plus amem quàm proximum.

Obj. 2do. Potest quis, ceteroqui piè magis in Religione victurus, manere in seculo, ut proximorum saluti allaboret: atqui hoc fieri non posset, si unusquisque spirituale bonum suum, proximi bono præferre teneretur; ergo.

R.

R. neg. min. & dico 1mo. & thesim nostram procedere de bonis spiritualibus necessariis, qualia non sunt ea de quibus loquitur Objectio. Dico 2do. eum qui Dei intuitu spirituale quoddam lucrum abjicit, aliunde compensatum iri. Certè magis impossibile est, ut qui de bono sibi alioqui plurimùm profuturo, spiritualem proximo eleemosynam erogat, non recipiat centuplum à Deo quàm ut idem non recipiat, qui de bono corporali sibi necessario eleemosynam facit.

Quæres, an ob spirituale proximi bonum liceat exponere se periculo peccandi.

Nota, bonum proximi duplex: aliud necessarium, ut si homo sinè baptismo moriturus sit, nisi ad eum baptisandum convoles; aliud non necessarium. Periculum verò triplex à quibusdam distinguitur, remotum, proximum, & probabile, quod inter utrumque medium esse putant. His positis,

R. 1mo. Licitum est exponere se remoto peccandi periculo propter bonum proximi etiam non necessarium. Hoc enim faciunt qui aliorum peccata excipiunt in confessione etiam absolutè non necessariâ: ibi enim multiplex occurrit periculum, negligentiæ, tædii, impatientiæ; &c.

R. 2do. Nunquam licitum est proximo etiam venialiter peccandi periculo exponere se ob bonum spirituale etiam necessarium proximi. Ratio est, quia in moralibus idem est peccatum committere, & proximo illius committendi periculo se exponere: idque præcipuè verum est quando periculum est in materiâ determinatâ in quâ se quis fragilem esse jam sensit. ergo cùm nunquam liceat etiam leviter mentiri ob spiritualem proximi salutem, neque etiam ejusdem peccati proximo periculo se se exponere licitum est.

Confirm. ex censurâ hujus propositionis: *Licitum est quærere directè occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.* Major est difficultas de periculo probabili, circa quod arbitror cum Sylvio, quòd si periculum ità sit probabile, ut probabilior sit lapsus quàm perseverantia; non liceat ei se propter alios exponere: 1mo. quia unusquisque plùs suam quàm aliorum salutem diligere debet; 2do. quia probabile periculum vix differt à periculo proximo, quocum etiam sæpius confunditur: non licet autem proximo peccandi periculo se objicere; ergo tunc solùm proximo periculosè opitulari tenemur, * *quando etsi sit periculum magis tamen speratur peccatum non secuturum*: & hoc quidem magis ab eo sperari potest, qui non temporali, sed præstanti fraternæ charitatis motivo ducitur. Quòd si, aït Suarez, periculum in confuso animad-

* *Sylvius.*

animadvertatur, non poteſt certa tradi regula, ſed res pro ratione neceſſitatis & periculi abſolutè vel relativè ſumpti penſanda erit.

Prob. 2. pars Concluſionis, nempe quòd communiter loquendo quilibet ſe etiam proximo præferre debeat quoad bona temporalia neceſſaria prob. inquam, 1mo. quia ut ait Auguſtinus lib, de mendacio. c. 6. *Si quis pro alterius vitâ temporali ſuam ipſam temporalem perdat, non eſt jam diligere ſicut ſeipſum; ſed pluſquam ſeipſum, quod ſanæ doctrinæ regulam excedit;* 2do. quia ſe habet vita noſtra ad vitam proximi, ſicut anima noſtra ad animam proximi; ergo ſicut hanc, ſic & illam alteri præferre debemus.

Dixi *communiter loquendo*, quandoque enim neceſſarium eſt homini privato vitam ſuam exponere pro ſervandâ vitâ alterius hominis, putà Principis, aut alterius perſonæ ad Reipublicæ ſalutem neceſſariæ; itèm ſi malum communitati imminens aliter averti non poſſit, quandoque autem illud licitum eſt: ſic 1mo. licet incurrere ſat probabile mortis periculum, ut proximus eripiatur morti certiſſimæ; quia periculum reipsá incertum mortis meæ, minus eſt malum quàm mors non ſolùm probabilis ſed etiam certiſſima proximi mei; 2do. licet ab eo mortem accipere, cuï utpotè injuſto invaſori mortem inferre poſſes; tùm quia ſic conſulis æternæ ejus ſaluti; tùm quia præceptum ſervandæ vitæ quatenus affirmativum, non obligat cum graviſſimo incommodo: porrò hominis alterius occiſio eſt medium quod pluribus duriſſimum videri poſſit.

Gravior eſt difficultas an poſſit quis certæ morti ſe objicere, ut alterius ſibi planè æqualis vitam conſervet. * Circa quod docet Sylvius id eſſe illicitum; 1mo. ſi is qui morti ſe exponit, vel æternæ ſalutis diſcrimen meritò vereatur, quia ſentit ſe etiamnum peccato adhærere; vel multùm utilis ſit Reipublicæ, aut iis quorum ipſi cura incumbit; 2do. ſi vitam pro amici vitâ profundendo, ſolam, ut olim, Ethnici, moralis virtutis quæ huic agendi rationi annexa eſt, honeſtatem attendat. Ratio eſt, quia in his caſibus charitas eſſet prorſus inordinata, utpotè quæ rem minoris pretii, qualis eſt honeſtas purè naturalis præferret rei quæ erga nos multò majoris eſt momenti.

Tota igitur quæ hîc ſupereſt quæſtio, in eo jacet an alterius privati vitam, vitæ tuæ diſpendio ſervare poſſis ex motivo Chriſtianæ virtutis, putà quia ſic proximum ſubtrahes damnationi æternæ; aut inſigne animi bene memoris exemplum exhibebis, conſervando vitam patris, alteriùſve intimi amici, cuï pro collatis in te beneficiis nihil æquè dignum rependere potes. Quâ de re Dico

* *Sylv. pag.* 160. c.

Dico cum S. Thomâ in 3. dist. 29. a. 5. quòd in casibus modò allatis, aliisve similibus, *tradere seipsum morti propter amicum, est perfectissimus actus virtutis: unde hunc actum magis appetit virtuosus quàm vitam propriam corporalem.* Ratio est; 1mo. quia *majorem hanc dilectionem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis:* * atqui hæc Christi sententia intelligi potest non solùm de spirituali; sed etiam de temporaneâ proximorum salute; & sic reipsa intelligitur à S. Chrysost. L. 2. de Sacerdotio.

* 2do. Quia hæc Apostoli verba Rom. 5. *Vix pro justo quis moritur, nam pro bono forsitan quis audeat mori?* insinuant eum laudabiliter acturum esse qui pro alio moreretur, sed paucos esse qui id faciant: porrò mors his verbis commendata, ea est quæ pro justo in extremâ necessitate corporali constituto subiretur; neque enim vir justus in extremâ necessitate spirituali supponi potest.

3tio. Quia quamvis illicitum sit plùs amare vitam amici præcisè quâ vita est, quàm propriam vitam, licet tamen plus amare actum præstantissimæ virtutis, quàm propriæ vitæ conservationem; prout ibidem docet S. Thomas: atqui vitam pro vita proximi profundens, amat & facit actum præstantissimæ virtutis; cùm supponamus eum hoc uno virtutis motivo determinari. Et verò summis omnium laudibus extolluntur, tùm Tobias qui pro sepeliendis fratrum corporibus se toties morti exposuit; tùm ii qui peste infectis temporalia ministrant, moraliter certi se hinc evasuros non esse; tùm sanctus Eduardus qui dum conservandæ virginitatis gratiâ à nuptiis abstinendo, mortem subiit, non alio titulo excusari potest, quàm quia magnam virtutem innato vitæ amori præposuit.

† Ex his sequitur quòd si duo sint in extremâ necessitate; potest alter alteri ex virtutis motivo cedere panem quem unicum & uni tantùm sufficientem habet. ** Si in naufragio, potest ei dimittere tabulam cujus auxilio salvari posset. Non posset tamen tabulam quâ jam uti ipse cœpisset cedere alteri, si cedere non posset nisi conjiciendo se in mare, quia hæc sui in mare projectio, ad sui ipsius occisionem pertinere videtur, nisi ob natandi peritiam abesse judicetur periculum mortis.

Dixi in Conclusione, teneri hominem se plus quàm proximum diligere in bonis temporalibus necessariis; nam aliud est si agatur de bonis quæ non sint nobis, nostrisve necessaria: si enim ea contemnere possumus, possumus & in alios conferre rationabili de causâ, ac proinde alios nobis hoc in puncto præferre.

Ut probetur tertia Conclusionis pars, nempe quòd spiritualia proximi

* *Joan.* 15. ** *Sylvius.*

proximi bona eidem necessaria, bonis nostris temporalibus etiam necessariis præferre teneamur; not. 1mo. triplicem esse proximi necessitatem, extremam, gravem, & communem. *Extrema* ea est, in quâ salus vel est absolutè impossibilis proximo nisi hic & nunc juvetur, ut si infans ob pestem inter Infideles derelictus sinè baptismo decessurus sit; vel difficultatis tantæ, ut moraliter loquendo censeri possit impossibilis vitatu. *Gravis* est ea, in quâ potest quidem aliquis sinè alterius auxilio salvari, sed valde difficilè; ut si homo peste infectus, & inveteratam habens peccandi consuetudinem, non habeat Confessarium; is enim etsi per veram contritionem peccati veniam obtinere potest, rationabiliter judicatur sinè contritione moriturus, si nemo eum pœnitentiæ viam hactenus penè ignotam docere festinet *Communis* ea est, in quâ potest quis absque magnâ difficultate salvari sinè alterius auxilio; talis est necessitas eorum qui expositi sunt commun peccandi periculo leviori in aliis, in aliis graviori.

Not. 2do. non omnes habere eosdem respectus ad proximum: alii enim ex officio eidem invigilare debent; alii ad ejus curam non nisi generali charitatis lege tenentur. His positis

Dico 1mo. unumquemque teneri ad subveniendum cum periculo vitæ propriæ, proximo suo spiritualem extremam necessitatem patienti, si spes sit quòd juvari possit. Ità cōmuniter.

Prob. 1mo. quia ex Christo, Joan. 13. & 15. tenemur proximum diligere, sicut diligimus nos, & *sicut dilexit nos Christus*; atqui sic nos diligere debemus, ut æternam vitam vitæ corporali præferamus: sic etiam nos dilexit Christus, ut vitam suam pro salute nostrâ tradiderit; * ergo & *nos debemus pro fratribus animas ponere*; quæ Christi lex, saltèm in extremâ fratrum necessitate spirituali obligat.

*, Prob. 2do. ex S. Augustino lib. de mendacio c. 6. ubi sic *Temporalem planè vitam suam, pro æternâ vitâ proximi, non dubitabit Christianus amittere*, Hîc tamen observandum cum Sylvio, *eos qui ex purâ malitiâ exponunt se damnationis periculo, non necessariò tractandos*, ** *tanquam qui sint in extrema necessitate; cujusmodi sunt qui bellum injustum sponte ingrediuntur, duellum suscipiunt & similes qui propriâ voluntate facilè possunt se eripere, si velint.*

† Ex his colliges; 1mo. infanti qui Christianorum filius sit, [nam de filio Infidelis dubitant Doctores] & qui alioqui sinè baptismate statim sit moriturus, subveniendum esse etiam cum propriæ vitæ periculo. Haud tamen licitum est, ut alteri subvenias, quidpiam facere quo tibimetipsi mortem directè infer-

* *I. Joan.* 3. ** *Hic pag.* 162.

re videaris: quapropter ut puerum baptises, non potes te in aquam dare præcipitem, si nulla affulgeat spes evadendi: esset enim hæc directa tui occisio, quæ lege DEI prohibita est.

Colliges 2do. defendendam esse cum vitæ tuæ periculo vitam adulti, qui ebrius, dormiens, vel non cogitans occidendus sit in statu pecati mortalis, in quo eum esse certò moraliter cognovisti.

Colliges 3tio. matrem gravidam, in desperatione partûs naturalis teneri ad patiendum sectionem cæsaream, ut baptisetur proles quam utero gestat, & quæ aliàs sinè baptismo moritura sit: modò tamen & mulier ità robusta sit, & Chirurgus ità solers, ut spes adsit probabilis operationem illam nec matri nec infanti fatalem fore, etsi nunquam fieri possit ut ea careat periculo.

Colliges 4to. obstetricem sagam, quæ infantes absque solitâ baptismi formâ baptisavit, absolutionis incapacem esse nisi crimen suum reparare velit, etiam prodendo se Magistratui, à quo consequenter extremum luet supplicium; si omnibus maturé perpensis nulla alia tanti sceleris reparandi via possit excogitari. Ratio est, quia licèt in hoc casu nihil debeat intentatum relinqui ut obstetricis vitæ consulatur, postulant tamen justitia & charitas ut multò magis provideatur æternæ infantium saluti, qui per summam injuriam in tantum discrimen conjecti sunt. Eâdem de causâ prægnans extra matrimonium, non potest instante morte absolvi, nisi cum jacturâ famæ det Confessario licentiam crimen ab eâ commissum revelandi, ut infantis saluti consulatur.

Colliges 5to. teneri te cum eodem periculo ad ferendam opem peccatori etiam rationis compoti, quem extremo morbo laborantem, prudenter judicas sine sufficienti contritione ex instructionis defectu moriturum. Imò aïunt multi, si vir instructus, sed nequam, sit in proximo periculo moriendi absque confessione, sine quâ non nisi difficillimè salvari potest, quamvis absolutè possit perfectæ contritionis actum elicere; ei tamen succurrendum est, quia ubi proximi salus tantopere periclitatur, necessitas censeri debet extrema.

Haud tamen tenemur proximo in extremâ necessitate posito opitulari; 1mo. cùm valdè probabile est inutilem ei fore operam nostram, putà si infantulus nondum baptisatus antè certò moraliter debeat in flammis suffocari quàm ad eum perveniri possit: unde ut alteri cùm vitæ periculo subvenire tenearis, oportet ut prudenter judices te illi profuturum; quia nemo tenetur ad opus prorsus inutile, aut quod prudenter tale præsumitur, cum proprio gravi damno. Si valdè probabile sit operam

ram tuam alicui necessariam non esse, putà quia est vir doctus, prudens, pius solitus sæpe peccata confiteri, non teneberis ei cum certo vitæ periculo subvenire, nisi sis proprius Pastor; quia homo ille, etiamsi supponeretur à gratiâ excidisse; non est in extremâ, sed ad summum in gravi necessitate, cùm assuetus sit actibus contritionis, &c.

2do. Neque etiam proximo succurrere tenemur, cùm alius est qui possit & velit succurrere. Unde non tenetur privatus quisque ad Indos proficisci, quia non desunt qui id velint & faciant; aliunde verò quoti sunt, Turcæ v. g. & Sinenses, apud quos spes est certa promptæ mortis, nulla verò aut penè nulla prosperi successûs.

3tio. Idem dicendum de iis quorum vita vel etiam bona, communi Ecclesiæ aut Reipublicæ bono necessaria sunt: quod locum habere potest in Regibus, & in iis quorum vita præservandæ ab Hæreticis multitudini necessaria est; debent enim ii publicum bonum particulari bono anteponere. Certè Principis unius internecio, innumera mala non temporanea solùm, sed & spiritualia invehere solet: quapropter quod diximus in Conclusione, intelligendum est per se loquendo, comparando salutem proximi cum vitâ nostrâ, non autem salutem unius cum salute multorum.

Dico 2do. in casu gravis non autem extremæ necessitatis, nemo cum periculo vitæ, aliis succurrere tenetur, nisi vel ad id obligatur ratione officii, vel necessitas sit publica.

Prob. 1. pars, quia non exigit charitas ut morti me exponam ad liberandum eum, qui absolutè liberare se potest, & cujus specialem curam non suscepi.

Tenemur tamen ex charitate proximo in gravi necessitate spirituali constituto, subvenire non solùm cum levi, sed etiam cum gravi aliquo damno temporali proprio. Exigit enim ordo charitatis, ut magis diligamus proximum in spiritualibus, quàm nosmetipsos in temporalibus: atqui ad hoc necesse est ut spiritualem eàmque gravem proximi necessitatem removeamus cum gravi damno temporali proprio; ità ut comparetur gravitas necessitatis tollendæ, cum gravitate damni subeundi.

Prob. 2. pars; 1mo. quia Pastores, qui ex officio tenentur ad avertenda gregis sui mala, arctiùs ad id tenentur quàm ceteri: atqui ceteri tenetur cum vitæ suæ periculo subvenire proximis extremam necessitatem patientibus; ergo alii quibus ex officio cura hæc incumbit, ad id tenentur in gravi proximi necessitate; 2do. quia Pastores ex officio tenentur, subditos suos pascere, tùm Sacramentis, tùm verbo DEI, & hoc præsertim cùm id ad eorum salutem est vel absolutè vel graviter necessarium.

Hinc

Hinc colliges Parochum in prædicto casu non posse officio suo renuntiare; aliàs nullus Pastor ad ferendam ovibus suis opem teneretur, sed unusquisque cessionis beneficio quamprimùm uti posset. Videtur tamen Parochum ea duntaxat cum vitæ periculo Sacramenta administrare teneri, quæ absolutè necessaria sunt ad salutem, ut baptismus & pœnitentia; addi posset & extrema unctio, si pœnitentia moribundo administrari non posset.

Prob. 3. pars: 1mo. quia gravis necessitas communitatis semper conjuncta est cum extremâ quorumdam privatorum necessitate, cùm admodum probabile sit futurum ut multi in hâc necessitate pereant; 2do. quia periculum vitæ privati alicujus, minus est malum; quàm gravis multitudinis totius necessitas, quæ profectò non minoris æstimanda est quàm extrema necessitas alicujus privati. Hinc si Hæreticus falsâ doctrinâ plebem inficiat, teneris etiam cum periculo vitæ obsistere si possis, & nemo præter te adsit idoneus; * aut si adsint quidem alii idonei, sed qui neque se opponant neque videantur se oppositurì. Itèm si in persecutione vel hostium incursione plebs gravibus peccandi periculis exposita foret, teneretur Sacerdos ei opem ferre, si deesset, aut etiam ex nimio mortis metu recessisset proprius Pastor.

Dico 3tio. *Proximo in communi spirituali necessitate constituto*, ** *nemo succurrere tenetur cum periculo vitæ, imò nec cum gravi bonorum temporalium detrimento; tenetur tamen, si potest sine suo damno, vel cum exiguo.*

Prob. 1. pars, quia communis necessitas non est simpliciter & absolutè necessitas, cùm qui eam patitur, pluribus modis ab eâ expedire se possit.

Prob. 2. pars, quia *mandavit Deus unicuique de proximo suo*, Eccli. 17. ergo proximo consulere tenemur cùm facilè possumus: possumus autem facilè, cùm vel sinè ullo, vel sinè gravi damno possumus.

Jam videndum an sicut homo se rebus extraneis præferre, sic & ex rebus extraneis alias aliis præferre teneatur. Sit

CONCLUSIO III. *Oportet magis unum proximorum quàm alium diligere.* Ità S. Thomas q. 26. a. 6.

Prob. quia si proximus omnis æqualiter diligi deberet, æqualia forent peccata omnia contra dilectionem proximi; falsum consequens, graviùs enim peccat qui patrem, quàm qui alium non amat. *Unde Levit.* 20. *** *præcipitur ut qui maledixerit patri aut matri morte moriatur, quod non præcipitur de his qui alios homines maledicunt.*

CON-

* *Sylv. pag.* 162. ** *Idem Ib.* *** *Idem. Ib.*

Conclusio. IV. In eodem bonorum & necessitatum genere qui nobis conjuncti sunt seu sanguine, seu amicitiâ, officio Religione aut convictu, extraneis præferri debent.

Prob. quia charitas non destruit sed perficit naturam: atqui natura constanter ad hoc inclinat, ut plùs eos diligamus, qui arctiùs nobis conjuncti sunt, quàm extraneos. Unde Apostolus: * *Si quis suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.*

Dixi, *in eodem genere*, &c. si enim in eodem bonorum genere extraneus gravem, conjunctus verò communem tantùm necessitatem patiatur, extraneo potiùs quàm ei qui tibi conjunctus est succurrendum erit. Rursus si ambo gravi necessitate laborent, sed extraneus spirituali, consanguineus verò corporeâ, erit is dimittendus ut alteri provideatur. Ratio est, quia hæc agendi ratio charitati congruit, opposita verò eidem repugnat.

Conclusio. V. E conjunctis ii per se loquendo in eodem bonorum & necessitatum genere aliis præferri debent, qui nobis propinquiores sunt, & ex æquè propinquis, qui sunt digniores.

Prob. 1. pars, quia si conjunctio naturæ, aut alia similis, efficiat ut consanguineos extraneis præferre debeas; major conjunctio efficere debet, ut propinquiores præferas minùs propinquis.

Prob. 2. pars, quia magìs diligibiles præ ceteris diligi debent: porrò ex æquè propinquis digniores majori dilectione digni sunt.

Per accidens tamen fieri potest ut plùs charitatis & subsidii dignioribus quàm propinquioribus debeatur: putà si digniores, sint personæ publicæ; vel nobis causæ fuerint vitæ spiritualis, à quâ nos avertere conati sint consanguinei. vel demum conjunctio secundùm spiritum sit maxima; quæ verò secundum carnem est, valde remota, ut in quarto aut quinto gradu.

Conclusio VI. Qui nobis secundùm sanguinem propinquiores sunt, debent præferri aliis in iis quæ ad naturam pertinent.

Prob. quia conjunctio sanguinis unitate fundata, omnium est prima, & maximè immobilis. Aliæ enim quæ fundantur in gratiâ, in ejusdem loci incolatu, imò in professione ejusdem Religionis, accidentales sunt, & aliquando cessant, ut cùm homo excidit à gratiâ, alium in locum transit, aliam Religionem amplectitur: ergo.

Dixi, *in his quæ pertinent ad naturam:* in iis enim quæ ad alias conjunctiones pertinent, pater postponi potest. ** *Sic in bello*

* 1. *Tim.* 5. ** *S. Thom.*

bello magis obeditur duci quàm patri; in Religione magis Superiori, &c.

Sed nònne saltèm parentes spirituales carnalibus sunt in eâdem necessitate præferendi? Non sunt; quia, ut docet S. Thomas in 3. dist. 29. a. 7. *charitas ordinem naturæ non mutat, sed perficit:* atqui ordine naturæ parentes præferuntur aliis: ergo etiam ordine charitatis; ac proinde non solùm in naturalibus, sed & in spiritualibus, quia ad hæc duo extendit se charitas.

Ut hæc meliùs percipiantur, is inter consanguineos statuendus est ordo; 1mo. aliis omnibus præferendi sunt parentes, etiam filiis; tum quia unusquisque plura à patre recepit beneficia, quàm à filio, tùm quia pater eminentiorem boni rationem habet erga filium, quàm filius erga patrem: pater enim est principium, filius est solùm effectus; porrò plus debet effectus causæ, quàm effectui causa.

2do. Pater per se loquendo præferendus est matri, ut qui nobilius sit prolis principium.

3tio. Uterque parens uxori præferendus est appretiativè, quia patri magis quàm uxori succurrendum est in extremâ necessitate; licèt enim vir & uxor fiant una caro, filius tamen spectatur ut totum cum patre, eique plus debet.

4to. Uxor à marito præferenda est filiis, sicut & à parentibus filii fratribus præferendi sunt. Uxor enim, utpotè quodam sensu una caro cum marito, eidem est conjunctior quàm filiis; filii verò, utpotè pars à parte decisa, plus cum eo necessitudinis habent quàm fratres. Censet tamen Sylvius ordinem mox expositum non obligare sub mortali, quia, inquit, excessus unius supra alterum non est notabilis.

5to. Fratres cognatis, & ex iis viciniores remotioribus anteponi debent. Unde in naufragio filius patrem matri, matrem uxori, uxorem filiis, filios fratribus, fratres consanguineis, consanguineos pro suo quemque ordine præferre debet.

Hìc tria notanda; 1mo. exigere possunt circumstantiæ, ut alteri præferatur qui naturaliter deberet postponi. Sic mater bona, & quæ prolis curam dignam gerit, plus diligenda est quàm pater helluo & malus: neque etiam saltèm graviter delinqueret maritus, qui uxori clamosæ & inutili filium sibi in temporalibus penè necessarium præferret? 2do. eadem doctrina non habet locum nisi in casu extremæ necessitatis; extra eum enim debet uxor maritum præferre patri, & pater filios propriis genitoribus: * *Non debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis*; cùm necessitas spiritualis sit corporali gravior

* *II. Cor. 12.*

vior, si pater gravi corporeâ, alii verò etiam extranei, gravi spirituali laborent, erunt hi parentibus anteponendi, quia proximum in hoc casu etiam cum gravi fortunæ nostræ dispendio adjuvare tenemur, ut supra dixi.

SECTIO QUARTA.

De actibus Charitatis, & primò de Eleemosynâ.

ACtus charitatis alii sunt interni, * amor scilicèt, gaudium, pax animi, & misericordia. Alii verò externi; beneficentia nempe, fraterna correctio, & eleemosyna. His duobus immorabimur, quia plus habent difficultatis.

PUNCTUM PRIMUM.

An & quando obliget præceptum Eleemosynæ.

ELeemosyna vel latiùs sumitur pro omni misericordiæ etiam spiritualis actu; ** vel strictiùs pro eo actu quo aliquid ex misericordia datur indigenti, ad sublevandam ejus necessitatem. De eâ sic acceptâ, sit

Conclusio I. Datur præceptum eleemosynæ.

Prob. 1mo. ex Scriptura * Proverb. 12. *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur*, Eccl. 4 *Eleemosynam pauperis nè defraudes, & oculos tuos nè transvertas à paupere.* † Matth. 25. *Ite maledicti in ignem æternum; esurivi enim, & non dedistis mihi manducare.* Jacobi. 2. *Judicium sinè misericordiâ illi qui non fecit misericordiam*; quod satis superque probat exemplum divitis epulonis, qui æternis ignibus cruciatur, eo quòd Lazari pauperis misertus non fuerit: atqui hæc omnia testimonià præceptum indicant, & quidem sub mortali; cùm constet neminem damnari propter omissionem actûs qui vel nullatenus, vel graviter præceptus non fuerit.

Idem adstruunt Patres: notum est id S. Ambrosii: *Pasce fame morientem, si non pavisti, occidisti.*

Prob. 2do. Illud graviter obligat, sinè quo non potest conservari charitas toties & tam seriò præcepta, atqui sinè eleemosyna non potest servari charitas; ut docet S. Joannes his verbis: *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo ?*

Jam

* *S. Thom. q. 27. a. 1.* ** *S. Thom. q. 32.*

Jam expendendum quando urgeat lex eleemoſynæ, circa quod

Not. 1mo. ut quis ad eleemoſynam teneatur, requiri, ut proximi miſeriam ſublevare poſſit; & ut eandem cognoſcat ſaltèm modo generali, quomodo cognoſcitur eos qui in carceribus includuntur multis indigere. Quin & Paſtores, aliique qui ex officio multitudini providere debent, tenentur inquirere nonne aliqui è ſubditis ſuis indigeant. Si verò non geramus aliorum curam, * *non oportet nos quærere quibus* ſtipem *impendamus*, *ſed ſufficit quòd impendamus eis qui nobis occurrunt*; modò tamen ii qui curâ pauperum ex officio habent, eâ ut par eſt fungantur; aliàs enim vera eſt hæc regula Nat. Alexandri: *Non obviis tantum pauperibus eroganda eſt eleemoſyna*, *ſed pauperes quærendi*, *& illis maximè ſubveniendum qui præ verecundiâ petere non audent*.

Not. 2do. bona quibus pauper ſublevari poteſt, duplicis eſſe generis; alia *neceſſaria*, alia *ſuperflua*. Porrò tam neceſſarium quàm ſuperfluum, aliud eſt reſpectu *naturæ*; aliud reſpectu *ſtatûs*.

Neceſſarium naturæ dicitur illud ſinè quo non poteſt aliquis ſuſtentare vitam ſuam & ſuorum, id eſt eorum quos alere tenetur, cujuſmodi ſunt parentes, uxor, filii & domeſtici, qui abſolutè dimitti non poſſent: qui enim abſolutè dimitti poſſunt, magis pertinent ad decentiam ſtatûs quàm ad conſervationem naturæ. Hinc ſuperfluum naturæ eſt id ſinè quo poteſt quis ſe & ſuos ſuſtentare.

Neceſſarium ſtatûs, eſt illud ſinè quo non poteſt quis decenter vivere ſecundùm conditionem ſuam. Superfluum ſtatûs, eſt ſinè quo quis vivere poteſt ſecundùm decentiam ſtatûs ſui.

Sed quid ſtatui ſuperfluum cenſeri debeat, hoc opus, hic labor, hæc fœcunda laxiorum opinionum origo; adeo ut ſtupenda hæc verba alicubi legantur: *Vix in ſecularibus invenias*, *etiam in Regibus ſuperfluum ſtatui. Et ità vix tenetur aliquis ad eleemoſynam*, *quando tenetur tantùm ex ſuperfluo ſtatui*. Quæ propoſitio anno 1700 proſcripta eſt à Clero hujus Regni, *ut temeraria*, *ſcandaloſa*, *pernicioſa*, *erronea*, *& Evangelicum de eleemoſynâ præceptum peſſumdans*.

Ut mediâ viâ procedamus, ſupponendum eſt, 1mo. neceſſarium ſeu vitæ, ſeu præcipuè ſtatûs, non conſiſtere in indiviſibili, ſed moraliter accipiendum eſſe; & ideo viri prudentis arbitrio ſæpius dimittendum, ut perpendat an hoc vel illud ſit vitæ, vel ſtatui neceſſarium aut ſuperfluum. Hinc ** ſicut non

* *S. Thom.* ** *Sylvius.*

ſtatim habendum eſt pro ſuperfluo id quod aſſumit aliquis in uſus honeſtos, à quibus alii ejuſdem conditionis homines abſtinent, ut cùm vir nobilis nobiles alios paululùm excedit in ornatu ſui vel ſuorum, in hoſpitibus excipiendis, &c. ſic nec exiſtimandum eſt omnem veſtium, ciborum, aut famulorum abundantiam, omnemve copiam munerum quæ largâ manu conferuntur iis qui non indigent computari poſſe inter neceſſaria ſtatùs. Res ergo tota coram DEO cordium ſcrutatore ponderanda eſt; & ibi quidem * *ſi* detegas quòd *nihil ampliùs habes in ſubſtantiâ tuâ, quam tibi aut in victu, aut veſtitu rationabili, aut mediocri ſufficiat; ſola tibi poteſt bona voluntas ſufficere. Sed rogo te, diligenter conſcientiam tuam interroga, nè fortè aliquoties per ebrietatem*, per ludum & ſimilia *perdas quod per elemoſynam dare potueras.*

Supponendum 2do. in æſtimatione neceſſarii non ſolùm habendam rationem temporis præſentis ſed & futuri. Unde prudentis arbitrio neceſſarium judicari poteſt id quod licèt nunc neceſſarium non ſit, probabiliter tamen *intra aliquod menſes aut annos* futurum eſt neceſſarium; ut pro nuptiis & dote filiorum aut filiarum, pro infirmitatibus pro ſenectute; imò & *pro augendo decenter patrimonio. vel etiam ſtatu.* ** Unde, ait Sylvius, ſi quis probabiliter ſperet ſtatum altiorem, non debent ſuperflua judicari quæ nunc reſervat ad ſtatum illum acquirendum.

Sed quia principia hæc licèt in ſe ſana, perpetuam duritiei divitum in pauperes occaſionem præbent, magnâ hîc intentionis ſinceritate opus eſt, quam rariſſimam eſſe conſtat.

1mo. Itaque cavendum nè: ut ſæpe fit, omittatur eleemoſyna ſub pretextu neceſſitatis non tam futuræ quàm imaginariæ. *Non oportet*; aït ſolidè S. Thomas, *quòd* homo *conſideret omnes caſus qui poſſunt accidere in futurum:* *** *hoc enim eſſet in craſtino cogitare, quod Dominus prohibet, ſed debet dijudicari ſuperfluum ſecundùm ea quæ probabiliter ut in pluribus occurrunt*, attentâ conditione negotiorum quæ alicuï incumbunt, valetudinis, ætatis, &c.

2do. Quod dicit Sylvius de ſpe altioris ſtatûs, niſi ſanè intelligatur, multos in præcipitium trahit. Ut ergo ſpes ſtatûs altioris, eleemoſynam reddat legitimè parciorem, neceſſe eſt 1mo. ut ſit *probabilis* & bene fundata, non autem merè aut quaſi merè poſſibilis; 2do. ut ambitionis peccatum excludat; ad quod neceſſe eſt ut innitatur meritis propriis, & capacitati de Republicâ vel Eccleſiâ bene merendi, non autem ſoli pecuniæ, & deſiderio exeundi à ſtatu in quo plerumque vult DEUS nos eſſe, & extra quem ſalvare nos non conſuevit. Unde Apoſto-lus

* *Serm.* 306. *apud S. Aug.* ** *Sylv. Ib.* *** *Hic. q.* 32. *a.* 5.

lus aïebat I. Timot. 6. *Divitibus seculi hujus præcipe non sublime sapere*, nec proinde statum suo majorem ambire.

Nemone igitur è nativo suo statu assurget? Absit: homines enim opulenti & potentes, sunt quasi Reipublicæ nervi & ossa: sed ii ad majora assurgent quos ad majora natos declarabit DEUS ipsâ ingenii omniùmque animi qualitatum conditione: alii verò quorum labori aspiraverit DEUS, vel commodiorem in eodem statu vitam agent, vel ad statum statui suo priori vicinum pedetentim gradum facient: quod utique iis præsertim contingit qui clamori pauperum aures suas non obturaverint: hæc enim est benedictio misericordibus multoties promissa in scripturis, & sæpius concessa.

Sed nonne possunt parentes filiis divitias relinquere? Possunt sed moderatas, & in quarum collectione nunquam omittatur pauperum cura. Possunt, sed attendendo filios qui absque labore ullo omnibus abundant, desides manere, Reipublicæ inutiles, vitiis omnibus deditos; unde eos omnia sua paucos intra annos cum extraneis devorare contingit, secundùm id Eccles 6. *Est & aliud malum sub sole, & quidem frequens apud homines: vir cui dedit Deus divitias, & substantiam, & honorem.... nec* tamen *tribuit ei Deus potestatem ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud.*

Supponendum 3tio. tot esse divites, qui contra præceptum eleemosynæ peccent ob præsentem boni sui abusum, quot qui ob malè providam ejusdem boni in futurum reservationem. Neque enim ii soli violatæ charitatis rei sunt, qui congerunt pecunias in superba ædificia, fastuosos currus, hortos regales; sed & ii qui mensam, supellectilia, statuas, gemmas, & similia ex divitiarum copiâ metiuntur; quique cùm sint homines novi, viros nobiliores æquant aut vincunt fastu; crescentibus divitiis delicias, luxum, famulos ingeminant; eleemosynam verò vel minuunt vel non adaugent; qui acceptâ pingui hæreditate, non sunt in pauperem largiores, sed profusiores in commoda sua; qui orbati filio quem secundùm decentiam statûs sui cum aliis sustentabant, defuncti partem jam superfluam non dividunt cum pauperibus, sed quasi filiis superstitibus necessariam servant.

Hæc doctrina, si ob corruptos seculi mores paulo asperior videbitur, non est mea, sed Patrum. *Si plus habes*, aït Hieronymus Epist. 150. *quam tibi ad victum & vestitum* conditioni tuæ convenientem *necessarium est, illud eroga.* S. August. in Psal. 38. divites qui hinc se excusatos volunt, quòd filiis suis superflua servent, carpit in hunc modum: *Ista est excusatio iniquitatis .... filios habes? unum plus numera, da aliquid & Christo.*

Supponendũ 4to. triplicem distingui pauperis nececessitatem, extremam, gravem & communem. Necessitas *extrema* ea est, quam patiuntur ii quos defectus cibi, potûs, vestitûs, aut alterius rei exponit evidenti mortis periculo, sive statim, sive in posterum, & consequenter ad actualem inediam subeundam. Necessitas *gravis* ea est quæ inducit periculum damni alicujus minoris quidem morte, sed tamen notabilis, morbi v. g. gravis; item cùm decentia statûs vel absolutè servari nequit, vel non nisi cum maxima difficultate. Necessitas *communis* est quidem vera indigentia, & aliquo sensu gravis momenti, sed infra gravem sensu mox exposito acceptam. Talis est regulariter necessitas eorum qui de aliorum charitate communiter vivunt. Etsi enim ii valde indigent, tantùmque videntur poscere necessaria ad vitam tenuiter sustentandam, quia tamen ab omnibus petunt, & à multis accipiunt; non sunt in gravi necessitate, sed in communi. His positis, sit

CONCLUSIO. II. Proximo in extremâ necessitate posito tenemur eleemosynam erogare ex iis quæ vitæ superflua sunt, licèt sint necessaria ad decentiam status. Eidem in necessitate gravi constituto succurrere tenemur ex iis etiam quæ ad aliqualem statûs decentiam necessaria sunt. Eidem demum communiter necessitatem patienti succurrere debemus ex iis quæ statui superflua sunt. Et hæc triplex obligatio urget sub mortali.

Prob. 1. pars. 1mo. quia bonum ad solam statûs nostri decentiam necessarium, est longè inferius bono proximi in extremâ necessitate constituti; cùm proximus tunc solum in extremâ necessitate constitutus dicatur, quando vitæ, vel sensûs, vel ut alii volunt, famæ totius aut omnium bonorum discrimini obnoxius est; 2do. qui extremam patitur necessitatem, licitè diviti surripere potest ea quæ naturæ superflua sunt; neque in hoc dives rationabiliter potest esse invitus: atqui si dives posset sinè peccato pauperi extremam necessitatem patienti denegare id quod propriæ vitæ superfluum est, jam esset rationabiliter invitus, cùm illud sibi subripitur; alioqui daretur bellum ex utraque parte justum: ergo pro certo statuendum est teneri unumquemque sub mortali, proximo in extremâ necessitate posito subvenire, etiam cum gravi bonorum suorum dispendio, atque ideo detrahere de status sui splendore, famulorum numero, vestium & domorum ornatu.

Dixi, *ex iis quæ vitæ superflua sunt*, quia postulat ordo charitatis ut unusquisque vitam suam vitæ alterius præferat, exceptis casibus de quibus suprà.

Prob. 2. pars, 1mo. ex hâc Christi sententiâ, *Ite maledicti*

in ignem

in ignem æternum. Esurivi enim & non dedistis mihi manducare. Unde sic: Multi ob violatum eleemosynæ præceptum damnabuntur; cùm significet Christus plerosque divites ob id præcipuè damnatum iri: atqui pauci damnarentur, si præceptum eleemosynæ in extrema solùm necessitate obligaret, cùm hæc sit admodum rara; ergo. Et verò necessitas cui non occurrerunt divites à Deo maledicendi, consistit in esurie, siti, nuditate, creditoris molestiâ: porrò hæc frequentem indicant necessitatem, quæ proinde extrema non est.

* 2do. Idem docent SS. Patres, quorum instar sit Ambrosius Lib. de Offic. c. 3. *Grandis culpa; si sciente te fidelis egeat, si scias eum .... fame laborare, ærumnam perpeti, præsertim si mendicare erubescat, & non adjuves.* Ubi S. Doctor loquitur de necessitate ad summum gravi; & tamen grandis culpæ accusat divites qui eidem non succurrunt.

3tio. Idipsum probat ratio, Qui enim amicum deserit non solùm in extremâ, sed etiam in gravi necessitate, censetur amicitiæ renuntiare; ergo qui gravi pauperis necessitatis opem negat, peccat contra charitatem tũ proxĩi tùm Dei, cui denegatur quod pauperi denegatur, secundùm id Matt. 25. *Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.*

† Quòd autem pauperi in gravi necessitate posito subveniendum sit, etiam cùm aliqua proprii statûs imminutione, sic ostendi potest. Tenetur quilibet Proximum suum amare sicut seipsum, *non verbo & linguâ, sed opere & veritate*: sed qui non vult incommodi aliquid pati, ut proximum suum à gravi malo liberet, eum non diligit sicut seipsum. Non enim facit ei id quod rationabiliter sibi fieri vellet in eodem casu. Quisque enim rationabiliter vellet à malo valdè gravi liberari cum aliquo alterius incommodo longè minori, qualis est diminutio aliqua decentiæ statûs, ut si quis de splendore convenienti, de ornatu vestium, de lautitia mensæ, etiam aliquid notabile detrahat.

Dico *aliquid etiam notabile*, quia ut gravitas necessitatis suam habet latitudinem, sic & imminutio decentiæ statûs aliquando major, aliquando minor esse debet; ità ut tantò minus sibi ex hac parte concedant divites, quantò plus ex aliâ parte exigunt Pauperes. Sunt tamen quædam adeò requisita ad decentiam statûs, ut nemo iis carere teneatur nisi cùm extremæ necessitati seccurrendum est; quâ in re viri prudentis judicium requiri debet.

Prob. 3. pars, nimirum quòd pauperi communem necessitatem patienti succurrendum sit ex iis quæ naturæ & statui superflua sunt, idque sub pœnâ damnationis æternæ. Probatur, inquam

quam, 1mo. ex Scripturis. Deuter. 15. *Præcipio tibi ut aperias manum fratri tuo egeno & pauperi;* ergo pauperi omni quisquis fuerit, eique proinde qui gravem necessitatem non patitur. I. Timot. 6. *Divitibus hujus seculi præcipe facilè tribuere:* sed qui extremam gravemve proximi necessitatem expectaret, non tribueret facilè, sed solùm in magnis rerum angustiis. Matth. 25. *Ite maledicti,* quæ verba, ut jam ponderavi; æternam damnationem comminantur omni qui fratrem in communi & obvia necessitate non adjuverit.

* Prob. 2do. ex SS. Patribus. *S.* Basilius homil de avaritiâ: *Vidi,* inquit, *multos jejunantes, orantes, præteritorum pænitentiâ suspirantes, egentibus verò ne obolum quidem præbentes. Quid hîc cetera virtutum diligentia prodest? non propterea Regnum Dei consequentur.* Augustinus in Psalm. 147. *Superflua divitum, necessaria sunt pauperum. Res alienæ possidentur, cùm superflua possidentur.*

Obj. contra 1. partem, ex ea duo absurda sequi: 1mo. scilicet virum nobilem ut servet vitam rustici quem alioqui prædones occisuri sunt, teneri opulentum patrimonium distrahere; 2do. divitem teneri ad dandum gratis egenti, satis verò non esse ut eidem det mutuo.

R. ad 1. neg. sequelam. Nemo enim tenetur in pauperem esse liberalior quàm in semetipsum: porrò si quis ab hostibus captus esset, non teneretur se quantâcumque summâ redimere cum totali status sui suæque familiæ subversione, nisi talis esset persona ex quâ penderet salus Reipublicæ; ergo multò minùs tenetur alium tanto cum incommodo redimere.

R. ad 2. Divites aliquando teneri ad dandum gratis, aliquando satis esse ut dent mutuo. Sufficit mutuum vel commodatum, 1mo. si is qui hoc in loco indiget, alibi habeat, aut paulò pòst sit habiturus, unde satisfacere possit. Hinc si agricolæ nec habeant frumentum quod ferant, nec pecuniam unde emant, satis vulgò erit eis vel commodare, vel credito vendere; 2do. si res quâ quis indiget non sit usu consumptibilis, neque sit ei quoad substantiam, sed tantùm quoad usum necessaria, ut si cui opus fuerit equo, quo periculum fuga devitet; 3tio. si non desperetur eum qui indiget, aliquando ad meliorem fortunam esse reversurum, sive ope pinguis hæreditatis quam consequi potest, si plures moriantur; sive ope laboris non insoliti; tunc enim extrema ejus necessitas satis sublevatur per mutuum. Si verò indigens vel absolutè, vel non nisi labore insolito & nimio emergere possit à necessitate, tunc ei gratis succurrendum erit ab iis qui poterunt, quales sunt advocati patrocinando, medici invisendo, &c. quia mutuum esse

non

non potest, ubi rationabiliter exigi vel prævideri non potest accepti redditio. Et certè ex constanti Ecclesiæ doctrinâ eleemosyna cadit sub præceptum: atqui sola gratuita donatio est propriè eleemosyna: mutuum enim dare, commodare, vel credito vendere, non est propriè dare eleemosynam; cùm is qui tunc recipit, maneat ex justitia obligatus, non is qui recipit eleemosynam.

Objiciuntur multa contra tertiam partem: 1mo. quòd alioqui innumeri divites damnarentur, imò & continuò peccarent superfluum retinendo; 2do. quòd nemo ad altiorem statum posset ascendere, quod virorum etiam piorum agendi rationi repugnat; 3tio. quòd nemo ex superfluis Ecclesias ædificare, dotare, aut ornare, aliosque in usus pios pecuniam suam impendere posset; 4to. quòd sufficiat curare ut pars boni vitæ tempore collecti, detur pauperibus post mortem. Verùm hæc facilè solvuntur.

Ad 1. itaque, nego absurdè dici quòd divites multi damnentur, cùm hoc primus omnium dixerit Christus Matth. 19. his verbis: *Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm divitem intrare in Regnum Cœlorum.* Quibus consonat id 1. ad Timot. 6. *Qui volunt divites fieri incidunt in tentationem & in laqueum diaboli.* Ponderent id divitum Confessarii, qui aliquando satis habuêre roboris ut nudi nudam crucem sequerentur, sed satis non habent ut absolutionem denegent divitibus qui notabiles prodigunt summas in luxus vestium, conviviorum delicias, canum turbas, &c. dum interim nec communi, nec sæpius etiam gravi pauperum necessitati sibi notæ medentur.

Ad 2. neg. sequelam. Ratio est quia communis pauperum necessitas per modicum quid juvari potest: porrò modicum illud non arcet à superiori gradu. Sed hîc quatuor attendenda, 1mo. ut ascensus ille sit probabilis; 2do. ut non sit effectus cupiditatis; 3tio. ut non impediat quominus communis pauperum necessitas sublevetur; 4to. ut in casu gravis pauperum indigentiæ renuntietur ascensui, nè renuntietur eleemosynæ.

Ad 3. utile est sanctum diligere decorem domûs Dei; sed malè eum diligeret, qui quidquid haberet boni in materialia Templa profundendo, spiritualia, pauperes nimirum negligeret: *Hæc ergo oportuit facere, & illa non omittere.* Unde qui piè in Ecclesiam affecti sunt, saltèm ex parte pauperibus in necessitate etiam modicâ positis subvenire debent; alioqui enim letaliter peccant, aït Azor.

Ad 4. neg. ant. Præceptum enim quod actu urget, actu impleri

pleri debet: atqui præceptum eleemosynæ è superfluo in communi necessitate pauperibus erogandæ, actu urget.

PUNCTUM SECUNDUM.

Quanta & quibus è bonis fieri debeat Eleemosyna.

Circa primum variæ fuerunt variorum opiniones. Hæc ceteris brevior & tutior quàm filium suum docuit Tobias: *Quomodo potueris ità esto misericors.* * *Si multùm tibi fuerit, abundanter tribue. Si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude;* ergo moraliter loquendo dandum est pauperibus, vel saltèm iis ante omnia curatis, pios in usus impendendum est quidquid superfluum remanet: ità tamen ut nunquam minus detur quàm superfluum, & aliquando plùs detur; quia ut dictum est, exigit interdum gravis pauperum necessitas ut iis aliquid tribuatur de necessario statûs.

Circa secundum duplex occurrit difficultas, 1mo. an eleemosyna fieri possit ex bonis alienis; 2do. an ex illicitè acquisitis. Sit

Conclusio I. Regulariter loquendo non licet dare eleemosynam ex alienis bonis.

Prob. Quia unicuique præceptum est ut proximum adjuvet ex substantiâ boni sui juxta id Isaiæ 58. *Frange esurienti panem tuum..* Unde si multi sint divites qui proximo subvenire nolint, tu ex propriis eum quasi in solidum juvare teneberis.

Dixi, *regulariter loquendo*: tùm quia præsumptus proximi consensus aliquando sufficere potest; tùm quia Magistratus agens authoritate publica posset ex alienis largiri, si divites sponte largiri nollent; tùm quia si propria non haberes, posses aliena tollere, ut homini in extremâ necessitate posito subvenires.

An autem excusandus esset vir honestus clanculum subripiens, nè mendicare cogeretur, non convenit inter Casuistas. Negat Navarrus, nec immeritò: tùm quia opinio contraria viam furti bene multis aperiret: tùm quia qui hanc servaret agendi rationem, patibulo se exponeret.

Quæres, an qui ex bonis per usuram partis stipem dedit homini ceteroqui morituro, possit id quod dedit pro soluto habere. R. affirm. modò donator alia tunc bona non haberet: quia non magis obligari potest ad restituendum, qui in hoc casu dedit alienum quod habebat apud se, quàm si hoc in alterius domo positum sustulisset.

Conclusio II. Eleemosyna fieri nequit ex bonis injustè aquisi-

* *Tob.* 4. 3.

acquisitis: sed fieri potest ex iis quæ licèt illicitè comparata, justè retinentur.

Prob. 1. pars: Quia bona injustè acquisita reddi debent domino suo, si eidem sinè gravi incommodo reddi possunt, ut communiter reddi possunt per manus Confessarii; ergo ex iis eleemosyna fieri non potest. Hinc usurarius bona per usuram parta pauperibus largiri non debet, sed ea iis reddere à quibus iniquè extorsit.

Aliud est: 1mo. si ignoretur dominus: tunc enim bona hæc, cùm neque retineri possint, neque reddi vero eorum domino qui ignoratur, pauperibus restituenda sunt; 2do. si obstet dispositio legis: sic pretium pro Beneficio acceptum, non ei qui dedit, sed Ecclesiæ restituendum est.

Prob. 2. pars: Quia fieri potest ut proprietas boni illicitè acquisiti, verè tamen nostra sit. Sic pecunia homini data propter laborem die festo peractum, verè est ipsius. Sic etiam lucrum à comœdiis perceptum, ab iisdem illicitè simul & validè percipi videtur, saltèm ob Reipublicæ concessionem.

PUNCTUM TERTIUM.

A quibus dari possit Eleemosyna.

DIfficultas est de servis, de Religiosis, de filiis-familias, & de uxoribus. Sit

Conclusio I. Servi nihil ex dominorum bonis donare possunt, nisi legitimè consensum eorum aut ratihabitionem præsumant.

Prob. Quia alioqui donarent alienum, quod non licet.

Possunt tamen servi ex iis quæ sua sunt dare, imò & ad id tenentur, si ex bonis, vel ex pretio quo conducti sunt ultra necessarium habeant. Ii tamen quorum totus fundus est labor, vel famulitatis stipendium, plùs in futurum servare possunt, quàm qui annuos habent reditus sibi semper certò adfuturos.

Conclusio II. Superiores Religionum possunt & debent eleemosynas facere.

Prob. Quia licèt bonorum Communitatis domini non sint, debent tamen ea prudenter, & ad Evangelii normam dispensare: atqui id faciunt, cùm sublatis Fratrum necessitatibus, eadem in eleemosynas erogant.

Inferiores verò non possunt stipem dare nisi in quibusdam casibus, ut 1mo. si adsit * *licentia Abbatis, vel expressè habita, vel*

* *S. Thom. hic art. 8.*

ta, vel probabiliter præsumpta; ea autem præsumitur cùm pauper magnam patitur necessitatem, nec ad Superiorem recurri potest; 2do. si occurrat pauper *in articulo extremæ necessitatis;* tunc enim *licitum esset* Religioso *furari* ut eleemosynam daret; 3tio. si ex consuetudine Religionis sufficienter à Superioribus approbatâ, pios in usus impendere possit ea quæ sibi ab amicis aut à consanguineis donantur; 4to. si Beneficium aliquod Monasterio non incorporatum possideat: omnis enim titulus Beneficii Canonicè obtenti tribuit facultatem impendendi reditus in congruam sui sustentationem & opera pia; cùm Beneficii administrator, sit etiam administrator fructuum; 5to. Idem est de Regulari, qui extra Monasterium moraretur, sive studii, negotiive aut peregrinationis causâ. Ratio est 1mo. quia ità habet consuetudo recepta; 2do. quia scandalum daret Religiosus longum cum sæcularibus iter agens, eorumve in mensæ sumptibus imitator, si nè obolum quidem porrigeret pauperi.

CONCLUSIO III. Potest filius-familias ex bonis castrensibus aut quasi castrensibus eleemosynam etiam invitis parentibus facere; non potest verò communiter ex bonis parentum.

Prob. Quia filii plenum in bona prioris generis dominium habent; non autem in bona generis alterius.

Dixi, *communiter:* * quia potest filius *dare* pauperi *panem & hujusmodi quæ non inferunt sensibile damnum, de quibus satis constare potest quòd parentibus placeat;* 2do. quia si filius absit studiorum causâ, vel parentum negotia gerat, potest eas erogare eleemosynas quas solent alii ejusdem conditionis filii, & generaliter eas omnes quas bonâ fide credit placere parentibus; 3tio. idem est, si filius parcè vivendo, aliquid de iis quæ sibi ad victum concessa sunt, reservet: hujus enim proprietatis capax est, non itèm Religiosus.

CONCLUSIO IV. Uxor ex bonis viri dispositioni subjectis *eleemosynas dare non debet sinè consensu viri vel expresso vel præsumpto,* ** *nisi in articulo necessitatis, sicut de Monacho dictum est.* Sed *si habeat alias res præter dotem quæ ordinatur ad sustentanda onera matrimonii, vel ex proprio lucro, vel quocumque alio licito modo, potest dare eleemosynas etiam irrequisito assensu viri, moderatas tamen, nè ex earum superfluitate vir depauperetur.* Conclusio paulò fusiùs explicanda est.

Itaque uxor eleemosynam erogare potest & debet, 1mo. cùm possidet bona paraphernalia, sibi scilicet à parentibus aut aliis, suos in usus præter dotem concessa.

2do. Cùm sufficientem dotem dedit viro, & nihilominùs arte

* *S. Thom.* ** *Idem. a. 8.*

arte vel induſtriâ quædam lucratur, abſque eo quòd debitam familiæ adminiſtrationem deſerat: de hoc enim lucro ſicut & de bonis paraphernalibus liberè diſponere poteſt, niſi reſiſtant leges loci, quæ idcirco conſulendæ erunt.

3tio. Quando licèt uxor nihil præter dotem habeat, uſu tamen & conſuetudine loci receptum eſt, ut modicas panis, vini, & minutæ pecuniæ eleemoſynas donet. Tunc enim id facere poteſt quòd communiter faciunt ejuſdem conditionis fæminæ: & licèt maritus id aliquando prohibeat, ipſa tamen, ait Sylvius, poteſt credere, vel quòd maritus hîc & nunc approbaret ejus eleemoſynam, ſi præſentem pauperis neceſſitatem videret; vel quòd non niſi exceſſum prohibere velit. *Solent enim mariti*, ait S. Raymundus lib. 2. Summæ tit. 8. cap. 9. *facere prohibitionem uxoribus abſolutè, ut ſic temperent eas, non à toto, ſed ab exceſſu quem ſuſpicantur.* Si tamen uxor certa ſit eleemoſynam ſuam marito diſplicere, nec ſuam ea de re conſcientiam deponere poſſit, docet idem Sanctus eam teneri abſtinere à dando, *& dolere quòd non poteſt dare; niſi videret pauperem indigere ad mortem: tunc enim deberet dare intrepidè, aliàs peccaret.* Idipſum docet Pontas v. *Aumône.* caſ. 12.

PUNCTUM QUARTUM.

Quibus facienda ſit eleemoſyna.

ETſi præſtat eleemoſynam dare ei qui fortaſſe non indiget, quàm negare verè indigenti, unde nec curioſiùs inquirendum eſt an qui petunt, paupertatem ſimulent; quia tamen eleemoſynam prudentem eſſe oportet, & nonnulli ſunt caſus in quibus ambigi poteſt an ſit prudens, putà ſi dandum ſit homini nequam, vel ei qui aliunde dives eſt, idcirco ſit.

Conclusio I. Hominibus etiam facinoroſis eroganda eſt eleemoſyna.

Prob. 1. ex Tob. 4. *Noli avertere faciem tuam ab ullo paupere.* Luc. 6. *Omni petenti te tribue.* Rom. 12. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum:* atqui ii textus neminem ab eleemoſyna excludunt; imò ſub ejus lege includunt inimicos, qui quâ tales coram Deo mortui ſunt.

Obj. id Eccle. 12. *Da miſericordi & nè ſuſcipias peccatorem. Benefac humili, & non dederis impio.*

R. Non hîc agi de eleemoſyna, ſed de collatione beneficiorum, quæ ex amicitiâ, aut juſtitiâ diſtributivâ tribuuntur: in his autem magno opus eſt delectu, nè iis conferantur qui ea contra noſtram aut proximi utilitatem adhibeant. Addit Sapiens

piens non esse dandum impio, imò prohibendum nè panes illi dentur, hoc est arcendum eum esse à convictu & communione familiari, nè inde prævaleat, & benefactoribus suis paulatim factus potentior; eosdem opprimat.

Hic duo moventur dubia, 1mo. an facienda sit eleemosyna inimicis Reipublicæ; 2do. an iis quos si ex necessitate extremâ in quâ positi sunt eripuerimus, certum est nobis mortem illaturos esse.

R. ad 1. Reipublicæ hostes in ordine ad animæ salutem diligendos esse; non in ordine ad vitam corporis, quam ne gladio sic & inediâ eis auferre licet. Imò peccaret qui hostibus in bello justo ad angustias redactis, victum præberet.

R. ad 2. Eum qui quempiam aggressurus est, deseri posse in necessitate extremâ, si constet mortem ab eo certò inferendam esse, adeò ut neque fugâ neque aliter declinari possit. Vide quæ dicam ad quintum Decalogi præceptum.

CONCLUSIO II. Pauperibus qui voluntariè tales sunt *voluntate* virtutis, erogari debet eleemosyna, secùs si tales *voluntate* otii.

Prob. 1. pars: Quia iis facienda est eleemosyna, qui legitimum sunt misericordiæ objectum: porrò tales sunt ii qui propter Christum sive intra, sive extra Religionem pauperes se fecerunt. Ii enim Evangelicum sequuntur consilium, & eo solùm fine omnia abjiciunt, ut liberiùs orationi, & piis operibus vacent.

Prob. 2. pars: 1mo. Quia hujusmodi segnes non sunt verè egeni, ac proinde non licet iis ex eleemosynâ vivere, cùm ex proprio labore vivere possint; 2do. quia eleemosyna fovet eorum ignaviam, quæ vitiorum omnium mater est; ergo eos insequi debent Magistratus Christiani, ut vel laborent, si id ferat ipsorum conditio, vel exeant ex urbibus; ergo vel nulla, vel modica, nec ità facilè eleemosyna iis erogari debet.

Quæres 1mo. Quid dicendum de Magistratibus qui solos pauperes indigenas mendicare permittunt, extraneos verò abigunt ex urbibus suis. R. Magistratibus potiorem quidem de pauperibus indigenis curam habendam esse, ab eâ tamen non omnino excludendos esse peregrinos & advenas: 1mo. quia sic violatur præceptum hospitalitatis in Scripturâ pluries iteratum; 2do. quia charitas ad omnem proximum se extendit; 3tio. quia multi sunt pauperes qui è natali solo secedere coguntur, sive ob paupertatem loci in quo conficerentur inediâ, sive ob persecutionem quam ibi sustinent, sive quia fortunæ ludibrium facti, mendicare cogerentur ubi primas sedes tenuerunt; sive demum quia ut S. Ignatius, contempti apud

extrane-

extraneos vivere volunt, qui apud ſuos honore ſibi debito donarentur.

Quæres 2do. An is cui committitur diſtributio eleemoſynarum, poſſit, ſi indigeat, earum partem ſibi applicare. R. poſſe, quia non eſt pejoris quàm ceteri conditionis. Et hoc verum eſt 1mo. de ipſo etiam Confeſſario qui verè pauper eſſet; neque enim ea præſumi poteſt fuiſſe pœnitentis ejus dura & mala intentio ut ipſum excluderet. Cavere tamen debet Sacerdos, ſi præſertim paupertas ejus ignoretur, nè ullam fidelitatis ſuæ ſuſpicionem ingerat.

2do. Idem locum habet in diſtributore cujus inopiam cognoſcebat dominus pecuniæ; neque enim eum excluſiſſe cenſendus eſt, eò quòd ſuam ei pecuniam committendo, nullam ejus mentionem fecerit; ſed è contrario credendum eſt eum vel oblitum eſſe inopiæ diſtributoris, vel noluiſſe ei pudorem afferre, permittendo conceptis verbis, ut aliquam hujus pecuniæ partem ſibi applicaret. Aliud foret, ſi cui commiſſa eſt eleemoſynæ diſtributio, huic aſſignatæ ſint perſonæ quibus eadem ſit dividenda: tunc enim ſecluſo neceſſitatis extremæ caſu, non poſſet quidpiam ſibi ex ea retinere; aliàs violaret & fidem domino datam, & juſtitiam debitam aliis pauperibus quorum rem uſurparet. Poſſet tamen idem diſtributor dicere domino ſe cognoſcere aliquem non minùs quàm alios indigentem, & cui ſi eleemoſynæ ſuæ partem dari permittat, valdè coram DEO merebitur.

Quæres 3tio. Ad quid teneantur qui ſimulatâ paupertate eleemoſynam recipiunt. R. eos & peccare, quia veris pauperibus nocent, & teneri ad reſtituendum quidquid acceperunt; quia in caſu præſenti non ſubſiſtit cauſa finalis eleemoſynæ, quæ eſt paupertas ſublevanda; ergo hæc eleemoſyna debet reſtitui, ſive pauperibus aliis, ſi modica ſit, iiſque perinde ac tibi donata fuiſſet; ſive ei qui dedit, ſi tanta ſit, ut prudenter judicare queas hanc ab eo aliis donandam non fuiſſe, ſed ideò ſolùm conceſſam tibi, quia paupertatem tuam hoc vel illo modo expoſuiſti. Atque hinc obiter inferes, divites qui Collegiorum burſas, pauperibus deſtinatas, ſibi arripiunt, ad reſtitutionem obligari.

PUNCTUM QUINTUM.

Eleemoſynæ effectus, & conditiones.

QUinque ſunt eleemoſynæ effectus: 1mo. enim ſi fiat ex ſupernaturali DEI auxilio diſponit ad uberiorem gratiam; ſecun-

ſecundùm id Luc. 11. *Date eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis;* 2do. *Eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat,* Tob. 4. Unde S. Chryſoſtomus Homil. 21. in Acta Apoſt. *Non eſt,* inquit, *peccatum quod non poſſit purgare eleemoſyna,* ea ſcilicet quæ fructus eſt pœnitentiæ; 3tio. ſi fiat ex charitate: vitam æternam promeretur, juxta id Matth. 25. *Percipite Regnum quod vobis paratum eſt.... Eſurivi enim,* &c. Eleemoſyna verò in peccati ſtatu facta de condigno non meretur gloriam, prout docet id Apoſtoli: * *Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas .... charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt;* 4to. auget fiduciam apud DEUM, juxta id Tobiæ ibid. *Fiducia magna erit coram ſummo Deo eleemoſyna omnibus facientibus eam.* Unde Pſaltes: ** *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die malâ liberabit eum Dominus;* 5to. Eleemoſyna plerumque majoris abundantiæ temporalis cauſa eſt, juxta id prov. 19. *Fæneratur Domino qui miſeretur pauperis.*

Suas, ut ex omni parte bene fiat, habere debet conditiones eleemoſyna. Et quidem 1mo. debet eſſe *juſta,* id eſt ex bonis propriis: *Qui enim offert ſacrificium ex ſubſtantiâ pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui,* Eccli. 34. *Ego Dominus diligens judicium & odio habens rapinam in holocauſto,* Iſaïæ 61. Unde id Malach. 2. *Operiebatis lachrymis altare Domini, fletu, & mugitu;* id eſt, conſecrabatis DEO, quæ à plebe gemebundâ extorſeratis.

2do. *Diſcreta,* ità ut detur iis quibus danda eſt; & ex iis quibus danda eſt, ii aliis præferantur qui præferri debent: putà conſanguinei propinquiores remotioribus, remotiores extraneis, juſti peccatoribus; perſonæ publicæ privatis; beneficus non benefico; creditor non creditori; nobilis ignobili.

3tio. *Liberalis* & copioſa ſecundùm uniuſcujuſque facultates, ut egenos inter & divites; aliqua *fiat æqualitas, ſicut ſcriptum eſt: Qui multùm non abundavit, & qui modicum non minoravit,* II. Corint. 8. Certè *qui parcè ſeminat, parcè & metet; & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet,* ibid. cap. 9.

4to. *Prompta,* non autem quaſi per vim extorta. *Nè dicas amico tuo, Vade & revertere,* *** *cras dabo tibi, cùm ſtatim poſſis dare.* Hinc Job pauperum pater: *Si negavi,* inquit, cap. 31. *quod volebant, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci.* Perdunt ergo magna ex parte eleemoſynæ meritum, qui vel ob ſolam pauperis importunitatem, ſtipem donant, **** *Non enim eſt perfecta eleemoſyna quæ precibus extorquetur;* vel eam poſt extrema

* I. Cor. 1. ** Pſ. 40. *** Prov. 3. **** Auguſt. hom. 39.

extrema fata donandam reſervant; quaſi verò multùm mereatur qui donat id quod jam retinere nequit, quaſi etiam certus ſit ſe ſemper habiturum bona, qui hodie bonis abundat; quaſi demum in uſu ſit ut ſuprema morientis voluntas ab hærede ſuperſtite adamuſſim impleatur.

5to. *Cum hilaritate fieri*, ſecundùm id Eccli. 35. *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Cui conſonat id Apoſtoli: *Non ex triſtitiâ aut ex neceſſitate; hilarem enim datorem diligit Deus.* Unde Auguſtinus in Pſalm. 42. *Si panem dederis triſtis, panem & meritum perdidiſti.*

6to. *Cum humilitate.* Matth. 6. *Cùm facis eleemoſynam, noli tubâ canere ante te, ſicut hypocritæ faciunt ..... amen dico vobis receperunt mercedem ſuam; vani vanam*, ait Auguſtinus. Etſi verò humilitas elemoſynam comitari debet, haud tamen latebras quærere ſemper debet Chriſtianus, ut egenis medeatur, cùm exemplum charitatis præbere debeat.

7mo. *Perſeverans*, nè audiatur id Apoc. 2. *Habeo adverſùm te, quòd charitatem tuam primam reliquiſti.*

8vo. *Urbanitatis & amicitiæ plena*; ac proinde ab omni aſperitatis & contemptûs ſenſu aliena. * *Qui enim deſpicit pauperem, exprobrat factori ejus.* Curent ergo divites ut teſtentur pauperi quantùm miſeriæ ejus compatiantur, quàm enixè plus in ejus gratiam facere vellent.

9no. Demum, adjuncta, quantùm licet, habere pietatis verba, quibus pauperes, gratiæ ut plurimùm magis egeni quàm pecuniæ, ad patientiam, ſpem in Deum, curam animæ, corporis curæ ad minus parem paternè incitentur. Certè nuſquam efficaciora ſunt divitum verba, quàm cùm eleemoſynam ſibi conjunctam habent.

Haud tamen approbandi ſunt, qui pauperi eleemoſynam, aut mendicandi licentiam negant, donec ſacramentaliter confeſſus fuerit: tùm quia omnibus etiam impiis, imò & infidelibus danda eſt eleemoſyna; tùm quia ſi generatim & indiſtinctè præexigatur confeſſio, periculum eſt ſacrilegii: unde ſæpius decepti ſunt Confeſſarii, qui vix aliis quàm pœnitentibus ſuis ſtipem erogant. Utendum ergo bonâ bonorum pauperum voluntate; mali verò ad meliorem frugem ſenſim & diſcretè adducendi ſunt.

SECTIO QUINTA.

De Correctione fraternâ.

Correctio faterna, ** eſt externus miſericordiæ ac proinde charitatis actus, quo monitione ſalutari peccator ad emendationem

* *Prov.* 17. ** *S. Thom.* 2. 2. *q.* 33.

dationem inducitur. Hinc differt à correptione paternà, quâ Superior cum authoritate corrigit delinquentem, tum ut is emendetur, tùm ut tollatur ſcandalum: hæc enim & ſpecialem ſupponit authoritatem in corripiente, & ad commune bonum ordinatur. Ampla admodum eſt correctionis fraternæ materia; eam tamen breviter tractabimus, quia fuſiùs tractare non licet.

PUNCTUM PRIMUM.

De neceſſitate & objecto Correctionis.

CONCLUSIO I. Datur præceptum correctionis fraternæ.

Prob. 1. ex Scripturâ. Eccli. 19. *Corripe amicum.... nè iterum addat facere. Corripe proximum nè fortè iteret.* Matth. 18. *Si peccaverit in té*, id eſt, coram te, vel contra te, *frater tuus, vade & corripe eum.* Ubi ſpecies peccati contra nos, ponitur pro quocumque peccato: cùm ideo corripere debeamus fratrem, ut lucremur eum, prout ibidem monet Chriſtus. II. Theſſ. 3. *Nolite quaſi inimicum exiſtimare, ſed corripite ut fratrem.*

Prob. 2do. ex Patribus. *Legem corrigendi*, ait Auguſtinus, *æternam, Catholicam atque invariabilem omnibus Chriſtinis indixit* DEUS.

Prob. 3tio. Ratione; Major eſt neceſſitas ſubveniendi proximo ſpiritualiter laboranti, quàm ſi corporaliter ſolùm laboret; ergo cùm hæc ſtrictè obliget, & illa ſtrictè obligare debet. Unde S. Bernardus Lib. 4. de Conſc. cap. 6. *Cadit aſina, & eſt qui ſublevet eam: perit anima, & nemo eſt qui reputet.*

Hinc colliges præceptum hoc obligare ſub mortali ex naturâ ſuâ, tùm quia eſt in materiâ gravi; tùm quia non minùs, imò plùs obligare debet præceptum correctionis fraternæ, quàm eleemoſynæ; quod tamen graviſſimè obligat.

Dixi, *ex naturâ ſua*: quia qui proximum venialiter duntaxat peccantem non corripit, peccat ſolùm venialiter, ob materiæ parvitatem: niſi tamen ſubſit periculum morale, nè ex venialibus ſequatur mortale, vel grave ſcandalum, vel damnum magnum ſpirituale in aliquâ Communitate. Quapropter fatentur Doctores, eos qui Communitatibus præſunt, teneri ſub pœnâ mortalis ad obſiſtendum culpis venialibus quæ diſciplinæ regularis vigorem notabiliter lædunt: notabilis enim diſciplinæ jactura etiam per defectus leves, eſt grave Religionis malum, quod Superiores ex officio avertere tenentur.

Porrò ſicut mortaliter aliquando peccat, qui venialibus cul-

pis non obſiſtit, ſic & venialiter ſolùm peccare aliquando poteſt qui graves non coërcet. Ut 1mo. ſi omittatur gravis peccati correctio ex inadvertentiâ minimè craſsâ; 2do. * *quando timor & cupiditas tardiorem facit hominem ad corripienda delicta fratris.* Tunc enim homo pudore quodam correptus, & timore amittendi boni temporalis quod juſtè deſiderat, non invenit verba & modum quibus prudenter corrigat, ſinè quibus correctio ſale ſapientiæ deſtituta, ſæpius nocet quàm proſit.

Conclusio II. Præceptum correctionis non in ſolos Superiores, ſed & in inferiores cadit.

Prob. 1mo. ex Script. Eccl. 17. *Mandavit unicuique de proximo ſuo.* ſi unicuique; ergo nemo correctioni faciendæ idoneus, ab eâ immunis eſt, Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum:* ubi ſermo dirigitur ad eos omnes qui fratris ſui peccatum coërcere poſſunt.

Prob. 2do. ex cap. 12. *De Hæret.* ubi ſic: *Fratrem peccantem occultè corripere ..... quiſque tenetur ..... ſecundùm regulam evangelicam.*

Prob. 3tio. ratione. Dives tenetur in eo genere in quo dives eſt, ad erogandam pauperi eleemoſynam in eo genere in quo iſte pauper eſt: ſed qui ſanum habet rationis judicium, dives eſt in genere correctionis, cùm utiliter emendare poſſit: contrà verò in eodem genere pauper eſt, qui opus habet ut emendetur; ergo.

Dices: Si res ità ſit, inferior tenebitur ad corrigendum Superiorem, & ipſe peccator ad corrigendum eum quem viderit delinquentem: atqui utrumque repugnat. Primum quidem ordini naturali: ſecundum verò his Chriſti verbis, Matth. 7. *Ejice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis ejicere feſtucam de oculo fratris tui.*

R. neg. min. 1mo. enim corrigendi ſunt ipſi etiam Superiores, quia ſunt ex charitate diligendi: unde S. Paulus ** Coloſſenſes monet ut Archippo hujus Eccleſiæ Preſbytero dicant: *Vide miniſterium quod accepiſti in Domino ut illud impleas.*

Verum hîc tria præcipuè ſervari debent, 1mo. ut qui Superiorem corripit non ſit moribus & conditione vilis, alioqui non prodeſſet emendando, ſed noceret exaſperando: talis ergo muneri ſuo ſatisfaciet, ſi perſonas digniores admoneat, quæ poſſint & velint corripiendi Superioris onus aſſumere. Si tamen *** *periculum ſalutis Prælatorum eſſet admodum grave, nulluſque alius eos corriperet, corripere deberent inferiores quamvis viles, modò eſſet apparentia profectus;* 2do. ut inferiores Superiorem correpturi ſequantur id Apoſtoli: *Seniorem nè increpaveris,*

* *S. Thom. hîc. a. 2.* ** *Cap. 4.* *** *Sylvius.*

paveris, sed obsecra ut patrem, I. Tim. 5. 3tio. ut Superiorum correctio non fiat palam: * *Patrem enim suum delinquentem nulli licet reprehendere manifeste.* Si tamen peccata Prælatorum admodum scandalosa sint, & multitudini perniciosa, ut si hæresim, aut aliquid aliud bonis moribus contrarium doceant, possunt publicè reprehendi, si hâc viâ speratur eorum, vel populi salus. Unde hîc duo verbi divini præconibus sunt attendenda, 1mo. ut cùm Superior mala exempla præbet, generatim ostendant, obediendum esse Superioribus dum recta docent; at *secundùm opera eorum* non esse faciendum, cùm malè vivunt; 2do. ut palàm coram promiscua plebe non insectentur Sacerdotes aut Religiosos, qui aliquando vel pauci adsunt vel nulli: hinc enim nullus fructus, sed sola plebeculæ offensio expectari potest.

Potest etiam peccator delinquentes redarguere. Etsi enim expedit valdè, ut qui alios redarguit, ipse redargui non mereatur, fieri tamen potest ut utiliter arguat; ** quia ad corripiendum utiliter, sufficit *rectum judicium rationis;* aliunde verò peccatum neminem liberat ab obligatione præcepti divini, quale est præceptum correctionis fraternæ. Arguit quidem Christus Pharisæos objectis Matthæi verbis; sed quia corripiebant non ex charitate, sed ad ostentationem. Quanquam summoperè optandum est ut priores à peccato recedant, qui alios à peccato avertere satagunt. Imò ad id vi præcepti correctionis tenentur, 1mo. ii qui cùm alios erudire debeant ex officio; animadvertunt se inefficaciter ob depravatos mores suos loqui & instruere; 2do. & ii qui licèt ad erudiendos alios ex officio non teneantur, iisdem tamen pravo exemplo facti sunt causa peccandi, nec jam eos à peccato monitionum ope revocare possunt, nisi saltèm exteriùs resipiscant.

Quæres, an non Superiores strictiùs quàm alii ad correctionem fraternam teneantur. R. affirmat. quia tenentur ex officio: unde colliges 1mo. non sufficere ut Prælatus qui hâc in re mortaliter peccavit, dicat se omisisse fraternam correctionem alicujus, sed exprimere debere quòd subditi sui; 2do. Prælatos ad fraternam correctionem aliquando teneri, cùm alii ad eam non tenentur, imò etiam cum vitæ suæ periculo, si nempe subditus sit in gravi necessitate; 3tio. eosdem Prælatos in subditorum vitam & mores inquirere debere, ut eos cùm deviant, emendent. Hîc tamen prudentiâ opus est, nè nimia aut temeraria inquisitio Superiorem reddat odiosum, & in suspicando præcipitem: unde non debet inquirere per homines qui magis solliciti sunt, ut inveniant vitia, quæ reprehendant, quàm ut detegant

* C. 12. De Hæret. ** *S. Thom.*

gant virtutes quas prædicent. Qui verò aliorum curam non habent, eorum vitam & mores insidiosè observare non debent, nè ex eorum numero esse videantur qui quærunt * *impietatem in domo justi*

Quæres 2do. quinam nomine Prælatorum hîc intelligantur R. Prælati & Superioris nomen in re præsenti non solùm competere Parocho, Abbati, vel ** *Episcopo regenti plebem suam; sed etiam pauperi regenti familiam suam, marito regenti conjugem suam, patri regenti prolem suam, judici regenti provinciam suam, Regi regenti gentem suam.*

Observat tamen Sylvius Principes, cùm bonum politicum pro fine respiciant, non teneri omnia populi sui peccata corripere, sed solùm graviora, ea præsertim quæ in aliorum detrimentum cedunt, & tranquillitati adversantur. Quanquam id curare debent Principes, ut Magistratus ac Episcopos gubernandis populis idoneos præficiant, & identidem rescìant an ii ut par est officio suo fungantur.

Cùm objectum correctionis sit peccatum & ipse peccator, duo hîc quæruntur, 1mo. an peccatum etiam leve sit materia correctionis; 2do. an corripiendus sit qui nondum peccavit, aut qui actu peccat, sed ex ignorantiâ.

Conclusio III. Peccatum tùm mortale, tùm etiam veniale correctioni fraternæ est obnoxium; mortale tamen præcipuè.

Prob. Tam ad minus peccat qui cùm potest non avertit spirituale proximi malum etiam leve, quàm qui cùm potest non avertit damnum ejus temporale etiam leve: atqui peccat iste; ergo & ille.

Hæc conclusio, prout peccata venialia correctionis fraternæ materiam facit, negatur à pluribus.

Qui verò eam admittunt, docent simul neminem fere nisi admodum familiaris sit, aut ex officio peculiarem proximi curam gerat, teneri ad corrigendum de venialibus proximum: quia emendatio singulis ferme passibus necessaria, perpetuam scrupulorum causam invegeret; 2do. quia gravem proximo molestiam facilè procrearet, & exprobrandi potiùs quàm corrigendi animo fieri videretur; 3tio. quia indubiè traheret ad peccata graviora, qualia sunt murmur, indignatio, piorum derisio; 4to quia qui minima quæque vellicaret, intolerandum se faceret in societate civili, & omnis boni incapacem: unde nec coërceret à veniali, nec, datâ etiam occasione, à mortali. In his ergo casibus, satius est, ut plurimum dissimulare, quàm arguere; nisi, ut mox dixi, emendatio fiat vel à familiari amico,

 vel

* *Prov.* 24. ** C. 35. XXIII. q. 4.

vel ab eo qui bene novit piam indolem proximi. Aliquando tamen culpæ etiam leves sub pœnâ gravis peccati corrigi debent, ut dictum est suprà.

Conclusio IV. Peccata commissa & non emendata, sunt propria materia correctionis; ad quam etiam aliquatenus pertinent peccata proximè committenda.

Prob. 1. pars. Ad correptionem pertinet ut qui persistit in peccato, ab eo statu revocetur, cùm non aliter videtur revocandus quàm salutari monitione; ergo in hoc casu urget præceptum correctionis fraternæ; præsertim verò, ait Sylvius, si frater sit in periculo iterum peccandi.

Prob. 2. pars: quia qui fratrem in proximo peccandi periculo positum non admoneret cùm potest, peccaret mortaliter, utpotè qui non diligeret eum sicuti diligendus est: porrò monitio tunc proximo debita revocari potest ad correctionem fraternam, ob suam cum ipsâ connexionem.

Quæres, num corripiendus sit qui nec in affectu peccati commissi persistit, nec in periculo relabendi; sed tamen nullam de peccato suo pœnitentiam agit. R. affirm. quia verum est quod is peccaverit, & quòd permaneat peccator; ac proinde, quòd charitatis nostræ objectum esse debeat.

Conclusio V. Qui ex culpabili sive facti, sive juris vel divini vel humani ignorantiâ malè operatur corrigi debet, si fructuosè corrigi potest. Qui verò ex inculpatâ juris divini vel humani ignorantiâ jus idem transgreditur, corrigi aliquando debet, aliquando non.

Prob. 1. pars: quia transgressio peccaminosa corrigi debet, cùm utiliter corrigi potest: atqui transgressio procedens ex ignorantiâ culpabili facti vel juris, est peccaminosa; ergo.

Imò si actio transgressoris in aliorum perniciem cedat, ut si quis ex ignorantiâ doceat hæreses, erit is etiam à privato homine corrigendus, tametsi ejus conversio non speretur, modo tamen ejus reprehensio possit aliis prodesse. Pastores verò & alii qui plebem ex officio docere tenentur, eos etiam docere debent quos putant non emendandos quia quæ sui sunt officii adimplere debent *opportunè & importunè*. Hinc Paulus Act. 19. *Mundus sum*, inquit, *à sanguine omnium; non enim subterfugi quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis.*

Hinc etiam corrigi vel potiùs instrui debet qui propter ignorantiam versatur in proximo letaliter peccandi periculo, si spes sit futurum ut monitio eidem prosit. Quia sicut teneris, cùm sinè gravi incommodo potes, fratrem ab imminente mortis periculo tueri, sic & multò plus eum servare debes, nè in peccatum incidat.

Prob.

Prob. 2. pars. Ut quis corripi debeat duo necessaria sunt, 1mo. Ut speretur emendatio; 2do. ut non timeantur majora mala: atqui hæc duo aliquando ocurrunt, aliquando non, cum quis ex inculpatâ juris divini vel humani ignorantiâ operatur, ergo in his casibus aliquando omitti debet, aliquando admitti correctio fraterna. Hinc à simili, qui ex ignorantiâ facti contra legem divinam aut humanam agit, non semper est admonendus, cùm prudenter judicari potest monitionem plus invecturam mali, quàm boni. Quapropter, aït Sylvius, si quis matrimonium inire velit cum aliquâ, quam invincibiliter ignorat sibi consanguineam esse vel affinem: qui impedimentum hoc cognovit, tacere debet, si majora ex suâ revelatione mala jure & meritò vereatur. Hâc de causâ Innocentius III. consultus de quibusdam invalido matrimonio junctis: *Dissimulare poteris*, aït cap. 6. *De consang. ut remaneant in culpa sic contracta, cum ex separatione grave videas scandalum imminere.* Quo fundamento nixus idem Sylvius negat mulierem quæ se viduam bonâ fide existimans alteri nupsit, esse admonendam, si vel futurum sit ut non credat, ideòque divortium facere nolit; vel ex divortio majora sequi debeant mala. *Vide quæ dixi* Tom. I. *ubi de Conscientiâ erroneâ.*

PUNCTUM SECUNDUM.

De tempore & conditionibus Correctionis.

JAm pluries monui sub omni præcepto quo præcipitur actus virtutis involvi præceptum negativum, quo peccatum eidem virtuti oppositum prohibetur. Sit itaque

Conclusio I. Præceptum correctionis fraternæ negativè sumptum obligat semper & *pro semper.*

Prob. Præceptum correctionis negativè sumptum prohibet nè verbis, aut quomodocumque approbetur proximus cum peccat, puta cùm detrahit, impudicè loquitur, &c. atqui tale præceptum semper obligat, cùm nunquam licitum sit malo, aut malè agentibus blandiri; ergo.

Imò non sufficit ut non applaudas malo, sed necessum est insuper ut exteriori vultus compositione ostendas illud tibi non probari; secundùm id Proverb. 25. *Ventus aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem*; adde impudicam, blasphemam, impiam, &c. Certè plerique detractionis & impudicitiæ sermones non alio fine palàm proferuntur quàm ut oblectent; ergo nisi ostendas te eorum participem fieri nolle, causa es cur protrahantur; ergo præceptum correctionis fraternæ

etiam negativè sumptum, hoc aliquali sensu, & his in circumstantiis obligat semper & pro semper.

Quia tamen correctio fraterna sæpius sumitur pro salutari monitione, aliter quàm hujusmodi signis expressâ, & aliunde multa debent corrigi quæ vel hujusmodi signis corrigi non potuerunt, ut si quis te absente peccaverit, vel iisdem signis sufficienter correpta non fuerunt, sit

Conclusio II. Præceptum correctionis fraternæ hoc ultimo sensu acceptum, non obligat nisi sub certis conditionibus.

Prob. earumdem enumeratione. Prima est, ut corripiens sit moraliter certus proximum vel jam peccasse & permanere in peccato; vel esse in proximo labendi periculo. Ratio est quia correctio de culpa incerta regulariter loquendo, esset actus imprudens & temerarius. Cùm enim correptio pudorem ingerat, & aliquid habeat odiosi, homo intempestivè correptus, justè conquereretur de temerario corripientis judicio; ipsùmque lacessens correctorem, ostenderet eum peccare contra id Eccli. 20. *Priusquam interroges, non vituperes quemquam.* Et verò in dubio utrinque æquali, potiùs præsumendum est pro justitiâ fratris, quàm contra illam, * quia *charitas non cogitat malum.*

Si tamen adsint probabiles mali conjecturæ cum aliqua infamia, proximus licèt non debeat absolutè corrigi ut reus, debet admoneri; ut si quas dedit suspicionis causas amoveat. Verùm hæc Superiores magis spectant quàm æquales; nisi vel familiares sint, vel proximus sit in proximo mortis periculo constitutus, & desit pastor qui illum commoneat. Regulariter enim nemo in alterius mores inquirere tenetur, nisi superior; cui etiam sufficit suspicio vel dubia cognitio, quia cum ex officio gregi suo invigilare teneatur, tenetur etiam malis dubiis occurrere. Quòd si reus meritò præsumatur absque correctionis auxilio emendandus, ut præsumi potest de his qui verè Deum timent, & peccato assueti non sunt, nulla erit correctionis necessitas, quia hæc spiritualis eleemosynæ species, nonnisi in necessitate proximi locum habet.

Secunda conditio est, ut sit spes emendationis. Ratio est, quia ad actum inutilem nemo tenetur. Sed hìc notandum, non requiri spem certam emendationis, sed sufficere probabilem; modò etiam sit probabile correptionem non esse nocituram. Quapropter si dubites de fructu correctionis, & simul certior sis eam non esse obfuturam, teneris ipsam adhibere; quia & adest materia correctionis, & ex ea nihil mali, sed boni aliquid, ipsa scilicet emendatio sperari potest.

Quòd si probabile quidem sit correctionem profuturam esse; sed

* 1. Cor. 13.

ſed probabilius vel æquè probabile, quòd nocitura ſit, non erit *ordinariè* adhibenda, quia correctio utpotè charitatis actus tendit in bonum proximi: porrò nullum apparet bonum, cùm æquè timetur malum ac ſperatur bonum; ergo, aït Habert, eos quorum ingenium nobis ignotum eſt, non tenemur corrigere ob quodvis peccatum etiam mortale, nè potiùs fiant pejores quàm corrigantur.

Dixi, *ordinariè*, quia aliquando facienda eſt correctio, etiamſi dubitetur num ſit profutura, ut 1mo. ſi quis in proximo mortis periculo verſetur, nec præſto ſit alius qui ipſum corripiat 2do. ſi quis in familiari congreſſu, contra fidem vel bonos mores, aut bonum tertii vel Reipublicæ quidpiam efferat, unde afficiantur aſtantes, corripiendus erit, quamvis deterior futurus, modò ſperari poſſit correctionem aliis profuturam. Pari de causâ corripiendi ſunt blaſphemi, licèt non ſperentur emendandi: * modò id citra corripientis periculum, vel aliquod aliud malum fieri poſſit; quia ipſorum correctio ad Dei honorem quadantenus reſtaurandum directè ordinatur.

De cetero hîc obſervandum, correctionem omitti non debere propter aliquam delinquentis triſtitiam, irâmve cum levi aliqua culpa, ſi tandem ſperetur emendatio; quia hæc præter intentionem accidunt, & ad impediendum majus malum permitti poſſunt. Docet etiam Auguſtinus Epiſt. 210. correctionem fieri debere, ſi decurſu temporis, licèt non ſtatim, ſperetur fructus.

Tertia conditio eſt, ut correctio ſit peccanti neceſſaria. Unde ſi probabile ſit proximum ſua ſponte emendatum iri; vel corrigendum eſſe ab alio magis idoneo, non teneris ad corrigendum.

Quarta conditio eſt, ut correctio opportuno tempore fiat; ſicut enim nocet corpori medicina quæ nulla habita temporis ratione porrigitur, ſic mentem ulcerat correctio intempeſtivè oblata. Videant ergo qui zelo zelati ſunt legem Dei nè fervore ſuo præcipitanter abrepti, id inutiliter aut periculosè, ſtatim corrigere velint, quod utiliter poſt aliquot dies, pacatis jam animis corrigerent.

Aliam alii conditionem requirunt, nimirum ut correctio fraterna fieri poſſit citra grave incommodum. Verum conditio hæc expoſitione indiget, unde quatuor cum Sylvio ſtatuenda ſunt.

1mo. Itaque cùm peccator eſt in gravi neceſſitate ſpirituali, à qua per correptionem liberari poteſt, quilibet eum corripere tenetur cum aliquo boni ſui temporalis damno: qui enim nullam

* *Sylvius.*

lam rei suæ temporalis jacturam pati vellet pro fratris salute, minùs eam diligeret quàm diligenda sit.

2do. In simili necessitate Pastores & alii qui ex officio curam gerunt salutis proximi eum etiam cum vitæ suæ periculo corripere tenentur: quia debent parati esse animam pro ovibus suis ponere.

3tio. in extrema spirituali necessitate, quilibet delinquentem corripere tenetur, non obstante vitæ periculo: quia quilibet magis animam proximi quàm corpus suum diligere tenetur, quod maximè locum habet in necessitate extrema.

4to. extra necessitatem extremam non tenentur privati peccatorem corripere cum notabili honoris, bonorùmve temporalium detrimento: tùm quia alioqui eadem esset privatorum obligatio, quæ Pastorum, quod nemo dixerit; tum quia salus proximi tunc tantùm vitæ nostræ necessariò præferenda est, cùm in extremâ necessitate versatur, & ei aliter succurri nequit.

Hinc deduces hominem etiam privatum, licèt rariùs alios redarguere teneatur quàm qui eorum curam gerit, ad id tamen satis frequenter teneri. Et quidem 1mo. semper redarguere debet exhibendo faciem tristem, ut anteà dixi; 2do. cùm pleraque exteriora peccata vel in contumeliam Dei cedant, ut blasphemiæ, vel in malum proximi, ut calumnia, detractio, sermones bonis moribus contrarii, nemo est qui in hisce casibus frequentem correctionis materiam non habeat, cùm ex dictis, qui hæc admittunt peccata, corrigi debeant, quoties sinè corripientis & correpti periculo corripi possunt.

PUNCTUM TERTIUM.

Quis servandus ordo in Correctione fraternâ.

Conclusio. Ordo à Christo Matth. 18. præscriptus obligat sub gravi culpa, nisi aliud prudentia dictaverit.

Prob. 1mo. quia Christus eodem modo loquitur de ordine servando in executione præcepti correctionis, ac de ejusdem substantiâ, ut patet ex his verbis: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum ... si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos ... quòd si non audierit eos, dic Ecclesiæ*: atqui substantia præcepti correctionis obligat sub gravi culpâ, ut suprà ostendimus; ergò & ordo præscriptus sub eâdem culpâ obligat.

Prob. 2do. Lex naturæ præcipit, ut quantùm fieri potest, consulamus famæ proximi; ergò si sufficit secreta monitio, non licet adhibere testes; si sufficit unus, non licet duos adhibere; si

duo satìs sint, non est deferendum crimen ad tribunal Superioris, ubi res non ità tractari possunt, quin inde sequatur delinquentis infamia.

Dixi, *nisi aliud dictaverit prudentia*: cùm enim præceptum correctionis sit affirmativum, non obligat pro omni tempore & loco, sed juxta charitatis & prudentiæ dictamen: unde in ejus sicut & in aliorum, plerorumque executione, magis attendenda est Domini intentio, quàm verba. Fuit autem & esse debuit hæc Christi intentio, ut peccantem fratrem eo quo fieri posset suaviori modo coerceremus, ubi verò mansuetudinis viam inutilem esse prudenter judicaremus, viâ paulo duriori uteremur, sive statim redarguendo coram testibus, sive omisso testium medio, recurrendo ad judicem. Quapropter ex omnium consensu prædictus ordo, non obligat, 1mo. cùm crimen est publicum. Ratio est, * *quia* tunc *non est tantum adhibendum remedium ei qui peccavit, ut rectior fiat sed etiam aliis in quorum notitiam devenit, ut non scandalisentur:* unde cum scandalo huic nemo possit meliùs mederi quàm Superior, constat crimen publicum ad eundem pleno ductu esse deferendum. Quòd *si crimen nondum in publicum devenit, sed est in viâ deveniendi, tunc etiam denuntiandum est, ut scandalo futuro occurratur.* Ità S. Thomas in 4. dist. 19. q. 2.

2do. cùm crimen etsi occultum vergit in grave aliorum detrimentum spirituale vel corporale: ut si quis artem veneficam exerceat, monetas adulteret, civitatis proditionem, & bonorum proximi ruinam mediteтur; errores disseminet; in confessione sollicitet ad turpia, & non constet eum per secretam monitionem impeditum iri. Ratio est, quia cùm *mora denuntiationis est periculosa,* ** *non oportet expectare admonitionem, sed statim procedere ad denuntiationem.* Et id præcipuè verum est de hæreticis, qui, ut benè monet S. Leo Serm. 5. de jejun. 10. mensis, *humiliter irrepunt, blandè capiunt, molliter ligant, latenter occidunt;* ac proinde sinè dilatione coercendi sunt, & quidem efficaciter; quod fieri nequit, nisi ad superiores deferantur.

3tio. Non obligat etiam, cùm meritò judicatur, nec nostram, nec aliorum privatorum admonitionem profuturam esse, ut prodesse non solet iis qui ex habitu vel *** *quasi per risum operantur* scelus: tunc enim opus est potentiori remedio, ac proinde peccatum denuntiandum est Superiori, sive ut singulari personæ quæ tenet locum testis, & quæ magìs quàm alii proficere valet; sive etiam ut personæ publicæ quæ monitionibus minas, minis pœnas adjungere potest.

4to.

* *S. Thom. q. 33. a. 7.* ** *S. Thom.* *** *Prov. 10.*

410. Immediatè etiam Superiori denuntiari potest, qui cessit jure quod habebat ut privatim moneretur. Ut enim docet S. Thomas hic a. 1. *In arbitrio uniuscujusque est pati detrimentum famæ suæ* [prout sæpius fecerunt Sancti] *nisi id vergat in aliorum detrimentum.* Errant tamen qui contendunt Religiosam Professionem esse ex se cessionem juris ad propriam famam, adeò ut cujuscumque Religiosi culpa statim & absque prævià correctione possit ad Superiorem deferri. Imò aït S. Thomas hîc a. 7. *Si Prælatus expressè præciperet contra ordinem à Domino institutum*, ut sibi immediatè denuntiarentur inferiorum culpæ, *& ipse peccaret præcipiens, & ei obediens, quasi contra præceptum Domini agens.*

SECTIO SEXTA.

De peccatis Charitati oppositis.

OMnia quidem peccata charitati hoc sensu adversantur, quòd eandem destruant vel formaliter, si mortalia sint, vel dispositivè, si venialia. Quia tamen charitas DEUM habet pro objecto primario, & proximum pro secundario, manifestum est ea peccata præcipuè eidem adversari, quæ DEUM vel proximum impugnant, de his hîc dicendum.

PUNCTUM PRIMUM.

De Scandalo.

§ I. *Quid & quotuplex Scandalum, &c.*

SCandalum definitur, * *Dictum vel factum minùs rectum præbens occasionem ruinæ* spiritualis. Dicitur 1mo. *dictum vel factum*, quia omnis & sola actio externa ruinæ spiritualis occasio esse potest. Porrò hîc sub dicto & facto intelliguntur negationes oppositæ, quia affirmatio & negatio ad idem genus reducuntur: unde sicut scandalo est qui detrahit; sic & qui missam, Horasve omittit.

Dicitur 2do. *minùs rectum*, quia scandalum oritur non solùm ex actione per se malâ, sed & ex eâ etiam quæ speciem habet mali. Sic scandalo est Clericus, qui licèt castimoniam servet illibatè, apud se tamen puellam retinet; quia factum ejus speciem habet mali. Contrà verò fieri potest ut fornicarius, qui sub specie negotii necessarii mulieris domum frequentat, neminem scandaliset propter rationem oppositam.

Dicitur

* S. *Thom. hic. q. 43. a. 1.*

Dicitur 3tio. *præbens occasionem ruinæ;* quia ad scandalum necesse non est ut ruina proximi actu sequatur, satis est ut eidem detur ruinæ occasio.

Scandalum dividitur in *activum* & *passivum*, Activum est illud quod mox definitum est, & subdividitur in *directum* & *indirectum*. Scandalum directum, est dictum vel factum quo expressè intenditur ruina spiritualis proximi, sive hæc ruina intendatur in genere moris, quod rarum est & diabolicum; sive, ut vulgò fit, intendatur solùm propter utilitatem aut delectationem, ut cùm quis puellam sollicitat ad crimen. Scandalum indirectum est cùm quis non intendens ruinam proximi, nonnulla facit in sui ipsius commodum aut oblectationem quæ aliis sunt occasio peccandi.

Scandalum passivum est ruina spiritualis proximi, orta ex dicto vel facto alterius: & hoc quidem scandalum subdividitur in *acceptum quia datum*, & *acceptum licèt non datum*. Primum est ipsa proximi ruina spiritualis orta ex alterius dicto vel facto, quod reipsâ natum est ad malum impellere. Secundum verò est ruina spiritualis, ex propriâ malitiâ vel infirmitate orta, occasione dicti vel facti recti aut indifferentis, quod proinde non debuit peccati occasionem dare. Hinc scandalum iterum duplex distinguitur, aliud *pharisaïcum*, aliud *pusillorum*. Prius nascitur ex merâ accipientis malitiâ; tale fuit scandalum Judæorum, qui ex bonis Christi operibus, propriæ ruinæ occasionem sumpserunt. Posterius nascitur ex propriâ scandalisati ignorantiâ vel infirmitate.

Scandalum Pharisæorum semper est acceptum non datum, unde contemni debet. Quapropter cùm dictum esset Christo Matth. 15. *Scis quia Pharisæi audito hoc verbo scandalisati sunt?* respondit Salvator: *Sinite illos, cæci sunt;* id est, nè habeatis rationem eorum scandali, quia oritur ex malitiâ eos excœcante. Hinc S. Gregorius Homil. 7. in Ezech. *Utilius*, inquit, *nasci permittitur scandalum, quàm quòd veritas relinquatur.* Et verò justi à DEO constituti sunt tanquam luminaria in medio nationis perversæ, ut corrupta mundi opera vel tacitè factis contrariis vel verbis expressè redarguant; porrò munus hoc implere justi non possent, si habenda esset scandali pharisaici ratio: virtutis enim exercitium, iis qui mali sunt est petra offensionis; ergò negligi debet scandalum pharisaicum, licèt aliquando ad tempus abscondi debeat veritas quam infirmi non patiuntur.

At pusillorum scandalum summopere caveri debet. Unde facta nostra, quantumvis recta, sic temperari debent, ut infirmis non sint occasio ruinæ, quia alioqui haberent malitiam scandali dati. Jam videndum qualis hæc sit malitia. Sit

Conclusio Scandalum, etiam sine intentione expressâ alium inducendi ad malum, est peccatum ex natura sua mortale, & speciale, contra charitatem; unde ad scandalum propriè dictum sufficit intentio interpretativa. Ità SS. Thomas, & Antoninus, & alii passim.

Prob. 1. pars: 1mo. ex Matth. 18. *Qui ... scandalisaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris. Væ mundo à scandalis; necesse est enim ut veniant scandala: verumtamen væ homini illi per quem scandalum venit.* Unde sic: Scandalum de quo agitur in hoc textu, grave est peccatum, ut patet ex gravi pœnâ quam ei Christus comminatur: atqui scandalum de quo ibidem agitur est præcipuè scandalum indirectum. Nam scandalum de quo loquitur Christus, illud est quod passim ante oculos obversatur; quodque quasi necessario propinatur habitâ ratione perversitatis hujus mundi: atqui hæc nonnisi scandalo indirecto conveniunt. Si enim impossibile est ut non videantur & audiantur illicita multa quæ continua sunt peccandi occasio: at non impossibile est ut vitentur, qui nos ad malum directè consiliis aut suasionibus inducant; ergo cùm scandalum de quo loquitur Christus, sit frequens, obvium, & vitatu difficile, oportet scandalum illud non esse nisi indirectum.

Prob. 2do. ratione. Intentio interpretativa ea est qua quis prævidet, aut prævidere potest, proximum ex dicto vel facto suo minùs recto, expositum iri periculo ruinæ spiritualis: atqui talis intentio sufficit ad peccatum. Nam 1mo. hæc intentio sufficeret ad homicidium corporale; ergo & ad spirituale sufficit? 2do. peccat qui delinquentem fraternè non corripit; ergo & ampliùs peccare debet, qui non solùm non amovet, sed & ante alium ponit id quod potest & debet prævidere eidem futurum esse peccandi occasionem; 3tio. qui liberè facit id quocum cognoscitur aut cognosci potest conjunctum esse alterius peccatum, aut peccandi periculum, ejusdem peccati autor meritò existimatur: atqui id facit quisquis etiam indirectè scandalosus est; ergo.

Hinc colliges eum qui peccat coram iis, quos nec prævidet nec prævidere potest, exemplo suo ad peccatum esse alliciendos putà qui blasphemat coram Religiosis, esse quidem reum blasphemiæ sed non scandali. Perfecti enim, ut docet Hieronymus Homil. in cap. 18. Matth *scandala non recipiunt*; imò ex conspectu prævaricantium ad detestationem peccati, & Dei amorem inflammantur, secundùm id Psalmi 118. *Vidi prævaricantes & tabescebam*; unde ibidem dicitur: *Pax multa diligentibus legem*

legem tuam, & non est illis scandalum. Aliud est igitur mirari aut indignari de peccato alterius, aliud de eo scandalisari. Prius convenit sanctis, posterius regulariter loquendo, non item.

Dixi scandalum etiam indirectè datum, esse peccatum ex genere suo mortale, quia veniale est, cùm non nisi culpæ venialis occasio esse potest.

Sed hîc notand. 1mo. scandalum quod est occasio culpæ venialis, futurum mortale, si hæc culpa in grave proximi detrimentum vergat: *quâ de causâ mortaliter peccat Superior qui culpas etiam veniales inferiorum non corripit, cùm ex iis gravis sequi potest disciplinæ subversio 2do. ut actio sit letaliter mala in genere scandali, necessum non esse ut qui eam videt, peccet defacto; sed satis esse ut possit & debeat prævideri expositus peccandi periculo: unde dari potest scandalum activum sinè passivo, sicut in pharisæis fuit passivum sine activo; 3tio. peccatum quod grave est in se, aliquando leve esse in ratione scandali. Sic qui gravem viro sancto quem scit inde non nisi leviter commovendum, alapam infligit, graviter peccat in ratione injuriæ, & leviter in ratione scandali.

Prob. 1. pars; quia scandalum indirectè datum pugnat contra specialem virtutem charitatis, quâ proximum sicut nos diligere tenemur, ac proinde malum ejus avertere, & bonum procurare; ergo scandalum est peccatum speciale, & consequenter in confessione explicandum, cùm de fide sit circumstantias quæ speciem peccati mutant, esse explicandas.

Quin & ii etiam qui negant scandalum indirectum esse peccatum speciale, fatentur illud exponendum esse in confessione, quia est causa cur comittantur peccatum numero distinctum: unde qui fornicando, peccati sui testes ad simile quid inducit, non suæ solùm fornicationis reus est, sed & alienæ, etiamsi eam directè non intenderit, imò etiamsi de eâ doleat, ut si commissa sit cum filiâ sua.

Ex his innumera infiniti momenti corollaria erui possunt; hæc è pluribus seligo; 1mo. itaque mortaliter contra charitatem & castitatem peccant mulieres quæ ornatus ad lasciviam provocantes gerunt, quæque scandalosas scapularum, & pectoris, nuditates exhibent, sicque pariunt scandalum infirmis, id est, multò pluribus, quos ad complacentias & desideria prava inducunt. Idem est de puella, quæ ex mera vanitate, & sine animo amorem excitandi, se sinè justa causa conspiciendam præbet iis, à quibus putat se malè concupiscendam.

2do. peccant in eodem genere qui imagines nudas faciunt aut palàm exponunt, seu venales, seu in ornamentum domûs hæ,

* *Sup. p. 96.*

hæ enim non secusac obscœni sermones trahunt ad peccatum. 3tio. & ii qui turpes cantilenas, libròsve amatorios typis exprimunt, recitant, scribunt, aliisve legendos subministrant. Idem est de iis qui tragœdias vindictam spirantes, vel comœdias periculosas ratione factorum, gestuùmve componunt vel agunt; 4to. qui alios etiam jocular iter fatigando, eosdem inducunt ad blasphemiam; graves contumelias aut imprecationes.

Ex quo inferes 1mo. actum etiam ex objecto indifferentem, nonnunquam mortalem esse in ratione scandali, cùm periculum est nè infirmi vel imperiti inde sumant occcasionem mortaliter peccandi: unde Apostolus I. Corint. 8. *Si esca scandalisat fratrem meum non manducabo carnem in æternum, nè fratrem meum scandalisem;* 2do. numerum eorum qui scandalo spiritualiter occisi sunt, in confessione aperiendum esse, non secus ac numerum eorum qui uno ictu corporaliter occisi fuissent: numerus enim multiplicat peccatum, & imbibitur in objecto peccati; 3tio. aliquando abstinendum esse à quibusdam operibus, quæ licèt mala non sint, habent tamen speciem mali. Quod ut ampliùs innotescat, sit

§. II. *Quæ bona metu Scandali omittenda.*

Ex actionibus quæ præsentis controversiæ objectum esse possunt, aliæ sunt bonæ, aliæ indifferentes. Bonæ vel sunt præcepti, vel consilii solum: ex his verò, & à fortiori ex indifferentibus, aliæ pro loco & tempore speciem habent mali, aliæ non. His positis,

Dico 1mo. Ad vitandum scandalum nihil unquam facere licet contra jus naturale.

Prob. quia nihil fieri potest contra jus naturale, sinè peccato saltem veniali: atqui* *nullus debet Deum offendere* etiam *parum, nè alius offendat multùm; cùm homo ex ordine charitatis se plus quàm proximum in spiritualibus bonis diligere teneatur.*

Dixi, *contra jus naturale*: aliud enim est de jure solùm positivo; potes enim & teneris non interesse Sacro die festa, si dùm intereris, exortura sit tuos inter cives cædes vel rixa gravis.

Dico 2do. Bona opera quæ sunt consilii, nec omitti, nec differri debent propter scandalum pharisaicum, quando subest rationabilis causa non differendi. Eadem verò opera omitti vel differri debent propter scandalum pusillorum, donec tollatur occasio scandali.

Prob. 1. pars: 1mo. quia alioqui improbus quisque opera perfectionis impediret ad libitum; ergo nè id faciat, debet con- temni

* *S. Thom.*

temni ſcandalum ejus, prout contempſit Chriſtus ſcandalum Judæorum; 2do. quia nulla eſt ſpes quòd dilatio actûs boni ſit utilis ei qui phariſaicè ſcandaliſatur; nec enim ſperari poteſt futurum ùt hac dilatione removeatur ſcandalum.

Dixi *quando ſubeſt cauſa*, &c. quia charitas vetat ne ſinè cauſa offeramus proximo, etiam ex malitia peccaturo, occaſionem peccandi. Unde inferes 1mo. punitionem peccatorum eſſe omittendam, quando ex ea ſequerentur plura & majora peccata, ut diſſenſiones, ſchiſmata, &c. 2do. filium aliquando teneri ad breve tempus abſtinere ab ineundo Religionis aut Clericatûs ſtatu, cùm inde futurum eſt ut parentes ejus graviter turbentur, & peccent jurando, malum imprecando; non tamen ad longum tempus, quia ſi pergant ſcandaliſari, ſcandalum hoc tandem deſinet in phariſaicum; 3tio. mulierem non teneri ad dimittendum ornatum ſtatui ſuo convenientem, niſi fortè ad breve tempus; & cùm valdè probabile eſt, eam ſi cum tali ornatu prodeat, alteri lapſus occaſionem eſſe præſtituram. * Eſſet enim grave onus, ſi propter incerta ſcandala, vel alicujus malitiam, diu ab ornatu licito abſtinere cogeretur.

Prob. 2. pars: 1mo. ex Chriſti exemplo, qui ut ſcandalum vitaret, ſolvit tributum ad quod non tenebatur; ergo & nos quæ ſinè peccato & commodè à nobis omitti poſſunt, omittere tenemur; 2do. qui ex facto tuo ruinæ ſpiritualis occaſionem ſumpturus eſt, eſt in neceſſitate ſpirituali, eaque non omnimodè voluntariâ, cùm oriri ſupponatur ex ignorantia & infirmitate quæ libertatem minuunt; ergo eidem ſubvenire debes, id omittendo quod alioqui laudabiliter fueras præſtiturus.

Dixi, *donec tollatur occaſio ſcandali:* hæc autem tollitur cùm redditur actionis noſtræ ratio, ** quâ redditâ, ſi adhuc ſcandalum duret, *jam videtur eſſe ex malitiâ.* Si tamen hæc ratio non ſatis caperetur, ſivè ob momenta quæ apparent in contrarium, ſive ob hebetudinem mentis eorum quibus proponitur, adhuc abſtinendum eſſet à bonis ſpiritualibus non neceſſariis, donec qui ſcandalum capiunt, pleniùs informentur; modò tamen bona hæc abſque notabili jacturâ omitti poſſint. In his enim caſibus, comparanda eſt quantitas ſcandali puſillorum, cum quantitate boni quo privabuntur qui ejuſdem ſcandali vitandi cauſâ, ab opere bono abſtinebunt. Ut ſolvantur aliæ difficultates quæ hîc examinari ſolent.

Quæres 1mo. an propter ſcandalum dimitti debeant bona temporalia. R. Vel domini ſumus hujuſmodi bonorum, ut ſi ſint propria; vel ſolum diſpenſatores aut curatores, ut ſi ſint Eccleſiaſtica, vel aliena. Si 1. bona hæc *dimittere*, vel *ea tribuendo*,

* *Sylvius.* ** *S. Thomas art.* 7.

buendo, * *si penes nos ea habeamus, vel non repetendo, si apud alios sint, propter scandalum quandoque debemus, quandoque non. Si enim scandalum ex hoc oriatur propter ignorantiam vel infirmitatem aliorum .... tunc vel totaliter dimittenda sunt;* modò tamen jactura non sit magna, cùm hæc non sit necessariò sustinenda quando proximus non est in extremâ necessitate: *vel aliter scandalum est sedandum, scilicet per aliquam admonitionem* & instructionem; *& hoc quandoque magis prodesset,* nè alioquin is qui bona hæc detinet in suo errore foveatur. Quòd si post instructionem adhuc perseveret scandalum, communiter malitiæ potiùs quàm infirmitati attribuendum erit. Si tamen, ut absolutè fieri potest, scandalum pergit esse effectus infirmitatis, debet tunc aliqualis bonorum temporalium jactura sustineri, cùm scandalum illud aliter coërceri non potest. *Propter eos* autem *qui scandala* pharisaïca *concitant,* non sunt temporalia dimittenda, quia hoc & noceret bono communi, daretur enim malis rapiendi occasio; & noceret ipsis rapientibus, qui retinendo aliena, in peccato remanerent.

Si 2. *bona* hæc *non sunt propter scandalum dimittenda, sicut nec alia quæ sunt de necessitate salutis;* quia non possumus aliis dare id quod nostrum non est; nisi id necesse sit ad avertendum malum longè gravius, putà perseverantiam in hæresi, quam plures ejurare nolunt, nè Ecclesiæ bona restituere cogantur.

Quæres 2do. an ei qui aliter à graviori peccato averti nequit, liceat suadere minus peccatum. R. nunquam licet suadere directè peccatum etiam levius; quia peccat quisquis ad peccatum etiam leve inducit. Ei tamen qui jam omninò determinatus est ad adulterium aut fornicationem, licet suadere, ut in fornicatione sistat; quia sic non suadetur commissio minoris peccati, sed omissio gravioris.

Quæres 3tio. an reus sit scandali, qui proximo dat aut vendit rem vel operam, quâ is malè usurus prævidetur aut probabiliter putatur.

Respondent vulgò Theologi etiam accuratiores, illicitum esse hæc dare aut vendere, quando sinè gravi damno denegari possunt: contrà verò non peccari, si adsit causa justa & proportionata excusans, & desit intentio cooperandi peccato alterius; nec alter re illâ contra bonum Reipublicæ vel Ecclesiæ sit abusurus; nec demum res vel opera quæ præbetur, ex se, aut ex talibus circumstantiis proximè adjuvet ad peccatum.

Prima pars patet, quia tenetur unusquisque impedire malum proximi, saltèm cùm id sinè gravi incommodo potest; ergo & à fortio-

* *S. Thomas.*

& à fortiori tenetur non suppeditare ei materiam vel operam, quâ usurus est ad peccatum. Unde peccant mortaliter caupones, qui præbent carnes die jejunii, illis de quibus dubitant, aut dubitare debent; an non iisdem contra Ecclesiæ prohibitionem usuri sint; vel vinum copiosum iis quos inebriandos prævident.

Secunda pars, quæ meo quidem judicio, non parum habet difficultatis, probari potest; 1mo. ex communiori Theologorum sensu; 2do. quia qui aliis rem de se licitam, v. g. vinum militibus eo ad ebrietatem abusuris, suppeditat, cùm illud sine damno vitæ vel bonorum denegare nequit, non censetur in hoc casu eorum peccato cooperari, sed solum illud permittere ex urgenti causâ: porrò urgenti de causâ licet permittere alterius peccatum; imò & id ponere, unde contra nostram intentionem secuturum est. * Sic licitum fuit Judith justâ de causâ offerre se Holoferni cum *omnibus ornamentis suis*, & *incomparabili decore: cui etiam Dominus contulit splendorem*, etsi prævideret ipsa Holofernem oculis suis capiendum esse. Sic gravi de causâ potest juramentum exigi à Mahumetano qui licèt sine peccato jurare possit, prævidetur tamen super Alcorano juraturus. Licet etiam ab usurario mutuam pecuniam postulare, quam is non sinè peccato concessurus est. Ratio est, quia in his casibus gravior urget obligatio, quàm vitandi scandali cujus materia subministratur.

Si dicas cauponem qui militibus vinum præbet, velle interpretativè eorum ebrietatem. Dicam 1mo. eum si vinum deneget, velle interpretativè mortem suam, vel excidium domûs, aut blasphemias & execrationes, ipsa ebrietate majores. Dicam 2do. non censeri quempiam velle interpretativè, id quod contra intentionem suam justa & gravi de causa fieri permittit.

Hîc tamen certas exigunt conditiones Theologi. Prima est ut materia peccandi quæ proximo subministratur, sit ex se bona vel indifferens. Si enim communiter ad usus malos soleat destinari, ut venenum, illud præcipuè quod vix ad aliud quàm ad nocendum deservire potest; tunc neganda erit hæc materia, nisi hîc & nunc moraliter constet cessare periculum pravi usûs, v. g. venenum illud peti ad confectionem remedii vel colorum. Eadem de causa non possunt artifices vendere id quo certa hominum conditio nunquam utitur absque peccato, putà idolum Pagano.

Secunda conditio est, ut subministratio materiæ aut facultatis etiam remotæ, non fiat ex prava intentione v. g. inducendi, aut

* *Judith.* 10.

aut juvandi hominem in actione peccati. Is enim influxus est directa ad malum cooperatio semper prohibita.

Tertia, ut qui materiam hanc indifferentem præbet, non teneatur ex officio peccatum impedire, ut Pastor, Superior, Magistratus.

Quarta, ut quamvis non subministrares materiam peccandi, peccatum tamen eodem modo committendum sit; alioqui enim esses reipsa causa peccati, nisi tamen aliunde tunc gravius urgeret præceptum, ut jam dictum est.

Quinta, si is cui materiam subministras, ea contra justitiam abusurus sit, tunc subministrare non potes, [nisi damnum quod alioqui tibi ille comminatur tam grave sit ut non tenearis illud subire ad impediendum damnum tertio inferendum:) strictior enim est obligatio impediendi alterius peccatum tertio nociturum, quam si soli suo autori noceret? quia is quidquid subit damni, voluntariè patitur, alter verò cui vides malum præparari, hoc non subit nisi invitus. In his quidem decisionibus multa hinc & inde stabiliuntur principia, quæ non admodum cohærent: sed quid in praxi melius quàm à saniorum Theologorum placitis non recedere?

PUNCTUM SECUNDUM.

De aliis peccatis Charitati oppositis.

QUæres 1mo. quid sit odium, quotuplex, & quale peccatum?

R. 1mo. odium est actus mentis objectum aversantis. Odium duplex, aliud *inimicitiæ*, quo quia personam odimus, optamus ut ei malè sit. Aliud *abominationis*, quo personam aversamur, non præcisè ratione sui, sed ut nobis noxiam.

R. 2do. Odium quodcumque DEI, est gravissima noxa; odium verò proximi, si sit inimicitiæ, semper peccatum est; si autem sit abominationis, quandoque est peccatum, quandoque non.

Prob. 1. pars, tum quia odium DEI directè evertit formalem rationem charitatis, & expresè contemnit id quod est summè diligendum tùm quia non sinè gravi supremi entis injuria optari potest ut non sit, aut ut aliqua careat perfectione; quod fit per odium.

Prob. 2. pars, quia ex I. Joan. 3. *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est.* Potest tamen proximi odium veniale esse ob materiæ levitatem, ut si ex levi personæ displicentia, leve ei malum

malum optetur. Aliud eſt de odio DEI, quod materiæ levitatem non admittit, quia vel leviſſimum malum exoptare DEO eſt graviſſimam eidem injuriam irrogare.

Prob. 3. pars, quia, ſi ut juſti ſolent, perſonam diligas, ſolùmque vitia ejus oderis, laudem mereris, nedum vituperia. Unde ſic aiebat Pſaltes Pſalm. 138. *Nonne qui oderunt te Domine, oderam? Perfecto odio oderam illos;* quæ verba expendens Auguſtinus: *Hoc eſt,* inquit *perfecto odio odiſſe, ut nec propter vitia homines oderis. nec vitia propter homines diligas.*

Hinc nota 1mo. circumſtantiam eorum qui odio habentur, ſi ſit ſpecie diversâ, eſſe in confeſſione aperiendam. Unde qui odit parentes, uxorem, filios, fratres, benefactores de ſe eximiè meritos, Superiores Eccleſiaſticos. Principem ſuum, &c. id in confeſſione exprimere debet; 2do. exprimendum etiam eſſe in confeſſione malum quod proximo exoptatum eſt. Nam exoptare proximo æternam damnationem, mortèmve, vel infamiam, ſunt actus qui licèt ab uno eodemque ſpecificè odio imperentur, diverſas tamen habent deformitates; 3tio. illicitum eſſe optare, vel imprecari malum proximo ut ejus malum eſt; aut dolere de ejus bono, qua tali: quia hæc totidem ſunt actus charitati repugnantes; adeòque mortales ex genere ſuo, niſi excuſet conſensûs imperfectio aut levitas materiæ. Item illicitum eſt gaudere de malo proximi, quamvis non ut malo ipſius, ſed præcisè propter bonum minus ſive noſtrum ſive proximi. Hinc damnata eſt ab Innocentio XI. propoſitio iſta: *Licitum eſt abſoluto deſiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, ſed ut bonum cupientis, quia nimirum obventura eſt ei pinguis hæreditas.*

Poteſt tamen aliquis, ait S. Thomas in 3. diſt. 30. art. 1. *ſalva charitate optare malum temporale alicui, & gaudere ſi contingit, non in quantum eſt malum illius, ſed in quantum eſt impedimentum malorum alterius quem plus tenetur diligere, vel communitatis, vel Eccleſiæ ... vel ſecundùm quod per malum pœnæ impeditur frequenter malum culpæ ejus.* Sic deſiderare potes affectu inefficaci, ut inſignis nebulo morbo afficiatur, quo tandem reſipiſcat à peccato. Sic gaudemus de juſto hoſtium excidio, de Tributorum damnis, de ſceleſtorum ſupplicio, ob utilitatem regni vel Eccleſiæ.

Ex dictis colliges * maledictionem, ſeu imprecationem, qua quis ſibi vel alteri malum optat, eſſe peccatum nunc grave, nunc leve. Grave quidem 1mo. ſi tibi vel alii optes ex animo malum grave, putà ut diabolus te rapiat, ut moriaris &c. 2do. ſi quamvis id non exoptes ex animo, exoptes tamen vel *ſcandalosè*

* *Vid Sylvium* 2. 2. *q.* 76.

losè, ut faciunt parentes coram liberis, quos hoc ſuo exemplo, ſibi vel aliis malum grave imprecari docent; vel *contumelioſè* ut ſi perſona cui mala hæc oretenus imprecaris, ſingulari veneratione digna ſit. * Eſt tamen à gravi culpa immunis, qui *ex levi motu, vel ex ludo aut ſubreptione aliqua talia verba profert, quia peccata verborum maximè ex affectu penſantur.*

Hic tamen diſcernendum eſt tempus paſſionis, à tempore quietis: quandoque enim evenit ut præterita paſſione, nollet quis evenire malum quod tamen invaleſcente paſſione ſatis ſerio & deliberatè imprecatus eſt: ſicut ei accidit qui vehementi tentatione abreptus concupiſcit mulierem, quam uno poſt momento concupiiſſe pœnitet, & tunc neuter à peccato letali excuſatur. ** Curabunt ergo Confeſſarii ut maledicos interrogent, an ex animo vel non, an unum vel plura mala, & cujus generis; an iis quibus plùs charitatis & reverentiæ debent; an uni vel multis fuerint imprecati. Id etiam attendent quòd creaturis irrationalibus diabolum vel mortem optare, ut ruſtici ſolent, ſit per ſe peccatum veniale, cum ſit *otioſum & vanum, ac per conſequens illicitum.* *** Imò vacat à culpa maledictio illata non rei ſecundùm ſe, ſed conſideratæ ratione mali quod in ea aut per eam accidit, aut cujus origo fuit & principium. Sic David maledixit montibus Gelboe. Graviter tamen peccaret qui malediceret creaturæ irrationali, vel quatenus eſt homini utilis, vel quatenus eſt opus DEI: in primo enim caſu cenſeretur æquivalenter maledicere homini; in ſecundo, adversùs DEUM blaſphemaret.

Quæres 2do. quid ſit diſcordia. R. Diſcordia **** eſt diſſenſio voluntatis à voluntate alterius in iis in quibus alter alteri conſentire tenetur ex charitate DEI vel proximi. Eſt autem peccatum ex natura ſua mortale, cùm dicat DEUS Proverb. 6. ſe deteſtari *eum qui ſeminat inter fratres diſcordias.* Si quis tamen bona fide putet malum vel minus bonum eſſe, id quod alteri bonum videtur, poterit hic vel leve, vel nullum ſubeſſe peccatum, & ſic excuſatur diſſenſio Paulum inter & Barnabam ſuborta. ***** Quòd ſi diſſenſio nimiæ pertinaciæ annexa ſit, vel ſit cum errore circa ea quæ ſunt de fide, aut neceſſitate ſalutis difficile eſt ut diu à peccato etiam gravi immunis ſit.

Quæres 3tio. quid ſit contentio. R. eſt altercatio verborum quibus inordinatè alter alteri contradicit. Eſt autem culpa mortalis, 1mo. Si impugnetur veritas *formaliter*, id eſt, ex intentione eam impugnandi ſeriò; veritas inquam, ad fidem, bonos mores, pietatem, juſtitiam, vel grave proximi bonum pertinens;

* *S. Thom:* ** *Sylv.* *** *S. Thom.* **** *S. Thom.* 2. 2. q. 37.
***** *Act.* 15.

tinens; 2do. si impugnetur veritas *virtualiter*, ut cum hæretici impugnant id quod malè credunt falsum esse; 3tio. si veritas licèt *materialiter* solùm impugnetur, solius nempe exercitii vel inquisitionis causa, impugnetur tamen cum gravi aliorum scandalo, vel cum excessu notabili in verbis, conviciis, maledictis.* Nihilominus non solùm homunciones ac mulierculæ, sed & viri ceteroqui spectabiles, sæpe etiam Theologi & sacerdotes, etsi data occasione, in eosdem excessus semper prolabantur, vix unquam suam hanc agendi rationem, ab Apostolo ** inter opera carnis quæ excludunt à regno DEI enumeratam in se redarguunt.

Quæres 4to. quid sit schisma; quotuplex, quale peccatum; & quibus pœnis subjaceat?

R. ad 1. schisma seu scissio, *** est actio qua baptisatus se voluntariè separat ab unitate Ecclesiæ, prout hæc unitas consistit vel in mutua membrorum inter se communicatione, vel in ordine membrorum omnium ad unum caput: præcipua enim ratio cur Ecclesia sit una, est ipsa membrorum inter se & cum capite connexio. Unde schisma tribus modis contingere potest; 1mo. cùm quis separat se à capite, licet non expressè à ceteris membris, ut is faceret qui institueret vel sequeretur Pseudopontificem: 2do. cùm quis etsi non separet se expressè a capite, separat se à membris Ecclesiæ, ut si quis nolit communicare Gallis aut Hispanis, quantùm ad ea quæ sunt Religionis; aut *ab Episcopo suo ita se dividat ut nolit ipsi tanquam Pastori subjici.* **** Quin & separatio ab uno Fidele cum ceteris communicante, est virtualiter separatio ab omnibus aliis quibuscum ille communicat, 3tio. cùm quis expressè vel opere ipso recedit à capite & membris, adeò ut nec capiti subesse velit, nec iis communicare, qui ipsum ut verum Pontificem sequuntur.

R. ad 2. Duplex est schisma, aliud *purum* quod paci solùm, charitati, vel obedientiæ opponitur; aliud *conjunctum hæresi*, quod dissensionem in fide annexam habet. Schisma purum est actio qua quis totam Ecclesiæ Romanæ fidem conservans, separat se à Capite, vel à membris. A Capite, inquam, non quidem negando Romanum Pontificem esse Caput Ecclesiæ; jam enim esset istud schisma hæresi conjunctum: sed negando temerè hunc in particulari esse Papam, aut sic se gerendo cum eodem ac si Papa non esset, ut si quis Antipapam eligere velit, &c. & is est usitatior schimatis modus. A membris verò, ut si quis ità se separat à reliquo corpore Ecclesiæ, ut cum eo in Sacramentorum participatione communicare nolit. Schisma con-

* *Habert.* ** *Galat.* 5. *** *S. Thom.* q. 39. **** *Sylvius.*

junctum hæresi, importat dissensum in ipsa fide; tale est schisma Græcorum qui negant primatum Papæ, &c.

R. ad 3. Schisma est peccatum speciale, & gravissimum. Speciale quidem, quia specialis in eo reperitur deformitas; læsio scilicet unitatis tam speciali modo facta, ut eam non violent eodem modo etiam scelestissimi peccatores, qui non obstante peccato suo Ecclesiæ uniri pergunt. Gravissimum verò, tùm quia lædit præclarissimum quoddam bonum, scilicet unitatem Ecclesiæ, tùm quia semper à Patribus inter immania quæque scelera recensitum est. Unde Augustinus Epist. 152. *Quisquis ab hac Catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quòd à Christianitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

R. ad 4. Schismatici 1mo. excommunicantur tùm in Bulla Cœnæ, tùm, ut satis probabile videtur Suarezio, in capite *Nulli*, dist. 19. 2do. inhabiles sunt ad suscipienda beneficia, donec abjurato schismate, cum eis fuerit dispensatum, cap. 5. *De elect* 3tio. nec beneficia valide conferunt, nec licitam dant Ordinum executionem, unde ab iis scienter ordinati, ab eorumdem Ordinum exercitio suspensi sunt, cap. 1. & 2. *De schismat.* Censet tamen Suarez hasce pœnas non incurri à schismaticis puris ante condemnationem: quia inquit, omnia jura continentia easdem pœnas loquuntur de schismaticis simul hæreticis, & hæc est communis sententia. A fortiori ergo non privantur schismatici jurisdictione, cùm nè hæretici quidem ea priventur, ut dixi supra pag. 31.

CAPUT SECUNDUM.

De secundo Decalogi præcepto.

SEcundum Decalogi præceptum his exprimitur verbis, Exodi 20. *Non assumes nomen Dei tui in vanum: nec enim insontem habebit Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.* Præceptum hoc quatenus affirmativum est, præcipit, ut *sanctum* Dei nomen honoretur; quatenus verò est negativum, prohibet nè idem nomen *terribile* quacumque irreverentia violetur.

Porrò Dei nomen multipliciter honoratur: 1mo. *cûm in omnium conspectu Deum ac Dominum nostrum fidenter confitemur*

mur, * *Christúmque salutis nostræ autorem prædicamus;* de quo suprà pag. 17. &c.

2do. *Cùm verbo Dei,*** *quo voluntas ejus enuntiatur, sanctè & diligenter operam damus; in ejus meditatione assiduè versamur; studiosè illud addiscimus, aut legendo aut audiendo, perinde ut cujusque personæ, & muneri* seu statui *aptum & consentaneum est.* Unde colliges inhonorati divini nominis reos esse non tantùm Pastores, qui verbi ministerio instare negligunt, quive è sacro suggestu res ineptas proferunt, aut Scripturas adulterant, vel in alienos sensus detorquent; sed & eos etiam qui sic vivunt, ut per ipsos *** *nomen Dei blasphemetur in gentibus.* Itèm & eos qui impietati non obsistunt, cùm utiliter obsistere possunt, aut qui saltèm non dolent quòd DEI nomen tam indignè profanetur. Alia sanè fuit agendi ratio Matathiæ cujus profundum ex conspecta Judæi unius impietate dolorem tam graphicè expressit Scriptura, Machab. I. c. 2. *Et vidit, & doluit, & contremuerunt renes ejus, & accensus est furor ejus secundùm legem.* Alia S. Pauli, **** cùm Athenis *videns idololatriæ deditam civitatem, incitabatur spiritus ejus in ipso.* Alia, nè Sanctos omnes nominem, Theresiæ, quæ infidelium tenebras perpetuis deflebat lacrymis.

3tio. *Divinum* ***** *nomen veneramur & colimus, cùm officii & religionis causa, divinas laudes celebramus, ac de omnibus rebus tùm prosperis tùm adversis illi singulares gratias agimus,* secundùm id Psalm. 33. *Benedicam Dominum in omni tempore;* cui mirè concinebat Job, cum in ipso dolorum æstu hæc placidè verba proferebat: *Sit nomen Domini benedictum,* & c. 6. *Qui cœpit ipse me conterat ... & hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore non parcat, nec contradicam sermonibus sancti.*

4to. *Neque minùs Dei nomen honoratur, si fidenter opem ejus imploramus quò scilicet aut nos ab* ærumnis, ceterisque malis *liberet, aut ad eadem fortiter perferenda constantiam & robur largiatur.* Hoc *enim fieri vult Dominus:* Invoca, *inquit; Psalm.* 49. me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me.

5to. Denique *Dei nomen honore prosequimur, cùm fidei faciendæ causa Deum testamur* ope juramenti legitimi; vel cùm vota sanctè emittimus, & emissa fideliter implere conamur.

Non minor est extensio ejusdem præcepti, si sumatur ut negativum est; 1mo. enim eo prohibetur juramentum quodcumque imprudenter & temerariè prolatum; 2do. & a fortiori perjurium omne; 3tio. votorum debite emissorum neglectus & inobservantia; 4to. blasphemia, & quidquid ad irreligionem pertinet; 5to. indiscreta, nec pia satis divini nominis usurpatio, cujus

* *Catech. Trid.* ** *Ibid.* *** *Rom.* 1. **** *Act.* 17. ***** *Catech.*

cujus reos ex malo quodam habitu faciunt se viri timoratæ ceteroqui conscientiæ. Nè verò gratis id & quasi judaice dictum videatur; oro ponderari tum id Eccli. 23. *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis*; tum id Theodoreti interrog. 41. in Exod. *Ego puta divinam legem statuere, nè quis nomen Dei pronuntiet sinè aliqua ratione aut docendi, aut orandi, aut necessariæ cujuspiam occasionis. Solent enim nonnulli, etiam ludentes & ridentes ut inciderit, reverendum Dei nomen linguâ proferre. Hoc arbitror divina lege prohiberi.*

Quod de nomine Dei, idem servata proportione tùm de Mariæ nomine, tùm de Scripturæ verbis intelligendum, quæ multi ad vilissima, quin & ad nugatoria temere, irreverenter, ac proin non sinè culpa quotidie insumunt.

Circa hanc tanti momenti materiam non est quòd pluribus hic immorer; quia præcipuas quæ circa votum, juramenta & blasphemiam moveri solent difficultates, expendi in Tractat. de Religione.

CAPUT TERTIUM

De tertio Decalogi præcepto.

TErtium Decalogi præceptum exhibent hæc verba Exodi 20. *Memento ut diem Sabbati sanctifices ... non facies omne opus in eo*, &c. Huic Sabbato diem Dominicam substituerunt Christiani 1mo. quia ea die resurgens Christus à laboribus suis quievit in perpetuum; 2do quia eadem die in Apostolos illapsus est Spiritus sanctus; 3tio. quia extincta Judaica lege, Festa ejus extingui debuerunt. Haud tamen extingui debuit publicus & solemnis cultus Dei, quia præceptum de sanctificatione Sabbati, licet quoad hunc diem ceremoniale, morale erat quantum ad necessitatem certo quodam tempore divina beneficia contemplandi, & celebrandi nomen Omnipotentis, quo meliori modo fieri possit.

Ut autem Judæis quædam die Sabbati prohibita, quædam imperata, erant, sic & Christianis; ea porrò ut bene intelligantur, sit

ARTICU-

ARTICULUS PRIMUS.

Quæ Christianis Dominicâ die prohibita sint.

CErtum est 1mo. non id omne Christianis prohiberi Dominicâ die, quod Judæis Sabbato vetitum erat. Licet enim apud nos parare cibum, & coquere, colligere fructus mensæ apponendos, animalia minora, pullos v. g. & lepores occidere, non tamen majora ut vitulos, & oves, nisi anticipatam eorum occisionem impedierit caloris æstus. Ea quoque tolerantur quæ pertinent ad nitorèm domûs, aut ad decentem hominis compositionem; ut sternere lectum, quædam ædium loca verrere, leviter lavare vasa nonnulla, vestium sordes abstergere, in iisdem vestibus parum quid reficere, quod antè prævisum non fuerit: quæ enim ex istis pridie peragi facilè possunt, ad ipsam Domini diem remitti non decet.

Certum est 2do. quædam esse quæ Christianis non minùs interdicta sint quàm Judæis: quod ut intelligatur, triplicis generis opera distingui debent, servilia scilicet, liberalia, & communia. *Servilia* opera sunt ea quæ à servis & infimâ plebe, seu mercenariis hominibus exerceri solent; qualia sunt artium omnium mechanicarum opera, ut fodere, arare, suere, &c. Hæc porrò opera etsi gratis fierent, aut recreationis, vel piæ intentionis causa, non desinerent esse servilia, quia intentio non mutat naturam operis, unde si plebeis prohibita sunt Dominicis diebus, sunt etiam ingenuis prohibita. Opera *liberalia* sunt ea, quæ sive habeant, sive non habeant effectum materialem, animo magìs quàm corpore exercentur, aut ad animum ordinantur principaliter, ut v. g. docere, canere, studere, scribere, dare consilia & responsa, linearum domûs, munimenti, picturæ, vel operis textorii adumbrationem ducere. Opera *communia* sunt ea quæ plebeis perinde ac nobilibus competunt, ut iter agere, venari, piscari, ludere & similia. His positis, sit

Conclusio I. Peccant graviter qui Dominicis, Festisve diebus exercent opera servilia, aliaque divino vel humano jure prohibita, nisi excuset pietas, necessitas, aut levitas materiæ.

Prob. 1. pars: Tùm ex praxi & sensu timoratorum omnium; tùm ex consuetudine in Ecclesiis omnibus receptâ; tùm ex traditione Patrum. *Vacatio à servilibus operibus imperatur*, ait S. Augustinus Epist. 36. *unde illud est, quòd lapidare Deus hominem jussit, qui ligna collegerat.* * S. Leo Lib. XI. Epist. 3. *Dominicorum die*, inquit, *à labore terreno cessandum est, atque omnino orationibus insistendum.* Atqui id Deus ipse pluries

& terribili-

& terribiliter docuit: *Multi nostrorum visu,* aïunt Patres Concilii VI. Parisiensis, *multi etiam quorundam relatu didicimus, quosdam in hâc die ruralia opera exercentes fulmine interemptos, quosdam artuum contractione mulctatos, quosdam etiam visibili igne corporibus ossibusque simul sub momento absumptis, in cinerem subitò resolutis, pœnaliter occubuisse. Et multa alia terribilia judicia extiterunt, & hactenus existunt, quibus declaratur, quòd Deus in tanti diei dehonoratione offendatur.*

† Prob. 2. pars: Quia Festa violantur per opera, quæ licèt strictè servilia non sint, sunt tamen juxta Dei vel hominum leges pejora servilibus, aut iisdem æqualia. Sic Festa violantur per peccatum, & quidem magis quàm per quodcumque *aliud corporale opus licitum,* ut docet S. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4.

Sic etiam vetant leges plurimæ 1mo. nè diebus Festis habeantur strepitus forenses, imò quidquid fit tunc temporis judicialiter, ipso facto irritum est; 2do. ne feratur sententia capitis, aut alterius pœnæ: (quod juxta aliquos locum non habet sive in castris, ubi quis ad aliorum terrorem sinè processu, statim ut apprehensus est in delicto, suspenditur; sive cùm metuere est nè dilata sententia executioni mandari non possit.) 3tio. nè fiat juramentum quodcumque etiam extrajudiciale, putà ad confirmationem contractûs; nisi illud exigat utilitas gravis, aut pia quædam ceremonia, vel fidei professio; 4to. nè habeantur mercatus, sive ii consistant in nundinis solemnibus, iisve ad quas singulis hebdomadibus concurrere solent rustici, grana, butyrum & similia vendituri; sive consistant in qualibet emptione, venditione, conductione, locatione & similibus, quæ profestis diebus fieri debent, si possunt. De his adi Pontas * v. *Dimanche* cas 5. Videantur hac de re Constitutiones Benedicti Papæ XIV. Prima quæ incipit *Paternæ charitatis* nono Kal. Sept. 1744. altera quæ incipit? *Ab eo tempore* 5. Novemb. 1745. quæ licet sint directè prolatæ pro statu Ecclesiastico, ad alia tamen loca commodè applicari possunt.

Prob. 3. pars: Quia *non vetantur ea opera, quæ ad divinum cultum attinent, etiamsi servilia sint, ut altare instruere, Templa alicujus Festi diei causâ exornare, & reliqua hujus generis... Sed neque earum rerum opera hâc lege prohiberi, existimandum est, quarum jactura facienda sit, si die Festo prætermittantur.* Ità Catechismus Tridentini Concilii, cujus tamen doctrina cum aliquâ limitatione intelligenda est, ut patebit Coroll. 2.

Hinc

* Pontasii doctrinam in eo quod pertinet ad nundinas, restringit author Coll. Andeg. Tom. 2. in Decalog, p. 208. ita ut nundinas non quidem diebus Dominicis, Festisve Patroni aut solemnibus, sed iis quæ minus solemnia sunt haberi permittat.

Hinc colliges 1mo. prohibita esse feriatis diebus non crassiora tantùm opera, ut metere, fœnum siccare vertendo, exercere artes ferrariam, textoriam, fabrilem quoque cujuslibet ea sit generis, ut sculpere sigillum, celare in auro, &c. sed & ea etiam opera, quæ à nobilibus fæminis fiunt, ut acu pingere, versare fusum, & similia; quæ licèt a quibusdam Confessariis permittantur hoc prætextu, quòd melius sit iis vacare quàm ludo, & aliunde humana mens Cœlestium meditationem totâ die ferre non possit, haud tamen videntur esse permittenda, 1mo. quia repugnant Ecclesiæ legi quæ generalis est; imò quæ acupictiles operas exprefsè prohibuit in Concilio Aquisgranensi cap. 22. 2do. quia sinè fundamento repetitur servilitas operis ex intentione lucri; alioqui Princeps, torni, aliarumve hujusmodi artium scius, iisdem sinè culpâ vacare poterit per longum temporis festivi intervallum. Quod si cui ludus opere servili deterior videatur, abstineat ab utroque, ut faciunt non pauci. Quanquam dubito an DEI jussu lapidatus fuisset Judæus, qui ligna collegit Sabbato, si tantùm honestâ aliquâ recreatione etiam ludi, animum levasset.

Colliges 2do. prohiberi ea etiam servilia opera quæ pietatem sapiunt. Unde peccant 1mo. Monialis, quæ diebus Festis Scapularia, vel Rosaria conficit; quo ferme modo peccaret artifex, qui Christi aut Virginis statuam ex piâ etiam intentione fabricaret; 2do. aulæorum opifex, qui iisdem diebus, tapetibus ornat Ecclesiam, quam priùs ornare potuerat; itèm qui serta pro altaribus conficeret, qui panes consecrandos faceret, qui mappas, corporalia, aut Ecclesiam lavaret, nisi gravis urgeret necessitas; quia hæc opera remotè tantùm & præsuppositivè ad DEI cultum & ad Festos dies se habent; 3tio. peccant à fortiori qui tabellas pingunt, sicut & qui exsculpunt statuas: itèm qui Typographicos characteres ordinant, aut subjiciunt prælo.

Colliges 3tio. graviter peccare tùm patres familias, qui pro virili non obstant nè filii sui serviliter laborent; tùm eos qui domesticis suis boves vel oves pascendas committunt, quo tempore Sacrum peragitur, ita ut servi Missam quandoque non audiant; tùm Oenopolas & alios, qui tempore Officii divini tabernas aperiunt pro concivibus, quod Ecclesiastico perinde ac civili jure prohibitum est.

Colliges 4to. innumeros circa hanc materiam, ut & alias plerasque, proponi casus, qui non aliter quàm ex circumstantiis definiri possunt: quæritur v. g. an barbitonsores, pistores, minutarum mercium propolæ Festis diebus operari, aut merces vendere possint; quâ de re videndum est, an & quale pas-

suri sint, vel aliis procreaturi incommodum, si ab artis suæ exercitio abstineant. Si enim abstinendo, tantum damni ferant, ut se suosque jam sustentare non possint, indubiè laborare possunt: rursus si ex labore profesti temporis, satis quidem lucri percipiunt, ut hinc vivere possint, sed grave aliis incommodum parituri sint non laborando, non sunt arguendi si laborent aut vendant. Hinc qui in pagis barbam radunt diebus feriatis, non peccant ut plurimum; quia rustici perpetuo depressi labore, vix ac nè vix quidem alio tempore sibi prospicere possunt. Pariter urbium mercatores rusticis calceos, vestimenta, &c. modò citra scandalum, vendere possunt, cùm ii non aliâ die ad urbem accedere valeant. Demum transitorios pisces, ut sunt halecia & scombri, piscari licitum est *ingruente necessitate, præterquam in majoribus anni solemnitatibus*, cap. 3. *De feriis.*

Sed hîc nota eos qui in gratiam solius gulæ laborant, quales sunt qui panes à furno calentes præbent, vel artocreata conficiunt, non excusari, nisi cùm alioqui grave sibi damnum imminet. Quin cupedinarii pistores, qui diebus Dominicis, & Festis compluribus laborant, rei sunt perjurii, cùm in receptione suâ spoponderint, se prædictis diebus abstenturos à labore de quo loquimur: utique enim crustula seu ut aiunt, biscocta pro infirmis conficere non prohibentur.

Colliges 5to. non peccare eos, qui ob aëris intemperiem hostiles incursus, &c. messem, vindemiam, fœna colligunt. Necessum tamen est ut antè obtineant Pastoris consensum, nisi periculum sit in morâ, tunc enim laborare possent ex præsumpto ejus consensu: sed cum magnâ cautione utendum ejusmodi licentiâ præsumptâ. Interim in casu privatæ necessitatis certò cognitæ sufficit licentia Parochi; si verò publica sit necessitas, & laborem per plures Festos dies duraturum postulet, recurrendum est, si commodè possit, ad Episcopum, ut omnia fiant secundùm ordinem.

Ex eadem necessitatis causâ excusantur sartores, qui vestes funereas ipso necessarias die, aut vestes militum eadem die profecturorum absolvunt. Item & salinarii, nautæ, aurigæ, ii etiam qui coquendis lateribus, calci, vitro, ferro, & cerevisiæ allaborant, quoties opera hæc semel inchoata sinè gravi damno intermitti non possunt, ut non possunt communiter. Circa viatores autem sequenda est hæc regula N. Alexandri: *Itinera diebus Dominicis & Festis licita faciunt pietas & necessitas, non quæstus & utilitas temporalis, sive lucrum,* minimè necessarium, *aut voluptas sive recreatio.* Unde strictè prohiberi debent vanæ eæ peregrinationes, in quibus permixti utriusque sexûs juvenes, pietati ferè nihil, sed gulæ, & libidini potissimùm indulgent.

Quæres

Quæres quoti temporis labor, gravis in hâc materia censeatur. R. unam laboris horam videri quid grave. Nihil autem intereſt an quis per ſe, an per famulos laboret, quia per ſe quis facit, quod per alium. Imò nè quidem Ethnicum labori addicere velim, tùm quia aliàs nuſquam is obligaretur tertio præcepto, quod tamen majori ex parte morale eſt; tùm quia pejor eſſet infidelis ſervi conditio apud Chriſtianos, quàm apud Judæos; quorum ſervi indiſtinctè à laborando abſtinere jubebantur.

Conclusio II. Opera liberalia vel communia Feſtis diebus prohibita non ſunt; iis tamen non niſi intra juſtos limites vacandum.

Prob. 1. pars: quia Eccleſia prohibet ſolùm opera ſervilia; non ergo cetera.

Hinc per ſe licitum eſt ſtudio vacare, diſputare, legere libros aut componere; Advocatum conſulere, conſilia dare in ſcriptis, ſcribere & tranſcribere ea quæ pertinent ad litis informationem, accepti & expenſi rationes inire ac ſubducere, eaſdem è diurno libro in alium transferre, inſtrumenta muſica movere, digladiare, exercere milites, præliari; quia hæc vel ſervilia non ſunt, vel pro ſervilibus non reputantur. Itèm nec illicitum videtur piſcari arundine, leporem inſequi cum uno aut altero cane, aucupari retibus exiguis. Aliud eſſet ſi venatio & piſcatio tali fierent retium & inſtrumentorum apparatu, qui plurimùm exigeret laboris & tumultûs.

Etſi labor Notariorum propriè non eſt ſervilis, quia tamen comites habere ſolet partium diſceptationes, multò ſalubrius eſt ut ab eo pœnitus abſtineatur, niſi urgeat neceſſitas exſcribendi, v. g. teſtamentum, aut inſtrumentum hominis jam profecturi, vel multitudinis, quæ aliâ quàm Feſtivâ die convocari facilè non poſſit.

Prob 2. pars, quia ſic prædictis laboribus ſerviendum eſt, ut nihil eorum prætermittatur, quæ ad piam feſtivitatum celebrationem neceſſaria ſunt: hinc indubiè peccat qui ſecluſo urgentis neceſſitatis caſu, brevi Miſsâ contentus, ceteras Officii divini partes negligit. Quin & eò graviùs delinquit, quo vacat operæ vel inutili magìs, vel quæ plus à Deo avocet. Unde vir nobilis, qui auditâ Miſsâ, majori diei parte venatur, videtur reus dubii ſaltèm peccati mortalis; imò hîc letale peccatum arguerem, ſi vir ille à venatione reverſus nihil amplius in gratiam Dei faceret. A fortiori ſacrorum dierum violatores cenſeri debent, qui magnam eorum partem in popinis tranſigunt, aut vinum tranſigentibus præbent.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quid à Christianis die Dominicâ præstandum.

CErtum est ad sanctificationem Festorum haud satis esse, ut quis ab opere servili cesset, & otio indulgeat; cùm otiositas sit ex S. Bernardo *mors animæ, & sentina omnium malorum.* At non ità facilè definiri potest, quid præcisè requiratur, ut fideles obligationi suæ faciant satis, quantùm necesse est ut vitent peccatum leve vel grave. Quæ certiora videbuntur proponemus, parati quòd minùs rectè dictum fuerit, ex Doctorum judicio emendare. Rem totam duplici Sectione expediemus, quarum prior de Missâ differet, posterior de ceteris pietatis operibus.

SECTIO PRIMA.

De Missâ.

CIrca Missam quatuor hîc indaganda, 1mo. an audiri debeat, 2do. quæ, 3tio. quomodo, 4to. quibus de causis omitti aliquando possit.

Conclusio I. Fideles omnes rationis usum adepti, sub gravi peccato Missam Festis ac Dominicis diebus audire tenentur.

Prob. 1. Ex unanimi Doctorum, & simplicium fidelium sensu; 2do. ex innumeris Conciliis, quæ, ut Aquense anno 1585. *Missam sinè gravissimi peccati culpâ prætermitti non posse* declarant; 3tio. ex censurâ hujus propositionis, quam reprobavit Innocentius XI. *Præceptum servandi Festa, non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus;* porrò eo ipso quo præceptum servandi Festa, obligat sub mortali, debet & in eodem genere obligare præceptum audiendæ Missæ, quod præcipuam divini cultûs partem importat.

Conclusio II. Fideles Parochiali Missæ, identidem interesse tenentur sub mortali.

Antequam probetur hæc magni momenti Conclusio, animadvertendum est eos, qui pro & contra pugnant, convenire 1mo. eum esse Ecclesiæ spiritum, ut fideles quantùm possunt, Parochiali Missæ intersint; 2do. ubicumque viget lex Missam solemnem audiendi, eidem esse obediendum sub peccati pœnâ; quia lex ea justa est, & * *leges si justæ sunt, habent vim obligandi in conscientiâ;* 3tio. peccare mortaliter eos, qui continuis

* *S. Thomas.*

nuis Dominicis tribus abfuerint à Missâ solemni, iis in locis ubi sub censuræ pœnâ prohibetur nè quis eidem culpabiliter desit; 4to. ejusdem letalis peccati reos esse, qui desunt eidem Missæ vel ex contemptu, vel cum scandalo, vel cum periculo ea ignorandi, quæ in *Pronao* edocentur. His præmissis, quæ utrinque recepta sunt, tota lis est an eo præcisè peccet quis letaliter, quòd Missæ Parochiali tribus continenter Dominicis non intersit, quæ lis ut pro modulo dirimatur.

Prob. Conclusio. Ut fideles sub gravi peccato teneantur interesse Missæ Parochiali, quatuor sufficiunt: 1mo. ut id iisdem præceptum sit; 2do. ut præcipi potuerit; 3tio. ut præceptum illud etiamnum sit in vigore; 4to. ut sit in materiâ gravi: atqui hæc omnia constant, 1mo. quidem præceptum est fidelibus ut Parochiali Missæ intersint, idque naturali, & Ecclesiastico jure. De jure naturali patet; quia si naturali jure tenetur Pastor oves suas informare, eodem tenentur jure oves audire vocem Pastoris, ut qui pervigilet quasi rationem pro earum salute redditurus: atqui hæc nullatenus præstare possunt, qui Missæ Parochiali defuerint. Cùm in ea & quidem solâ Pastores Dei legem exponere, idonea Parochianorum malis remedia propinare, Episcoporum Documenta perlegere consueverint; ergo.

At, inquiunt, suppleri potest Parochialis instructio per conciones in Ecclesiis Regularium habitas.

R. 1mo. Saltem hinc sequi maximam rusticanorum partem interesse debere Missæ Parochiali; quia pluribus in locis desunt Regulares, nec ubicumque sunt, publicè concionantur.

R. 2do. Regularibus quibuscumque deesse tria, quæ obstent, nè cùm majori etiam scientiâ & fortè zelo, id præstent quod Parochus. Is enim 1mo. gregis sui morbos, usuras v. g. dissidia familiarum, artificum fraudes, superstitiones, &c. melius nosse debet, quàm Regulares intra ædium suarum limites conclusi; 2do. majori pollet authoritate quâ eorum frangat contumaciam, qui ex malitiâ & temeritate peccant: 3tio. potiorem Dei gratiam sibi à DEo spondere potest, qui quos regendis populis præfecit adjuvat potentiùs. Hinc tantopere præcepta Parochis residentia; & meritò cùm experientiâ compertum sit, eorum absentiam nequidem Vicarii periti æquè ac vigilantis curâ & laboribus suppleri.

Quod spectat ad jus Ecclesiasticum, sufficiet hîc adduxisse Concilium Trident. Sess. 24. cap. 4. *De reform.* ubi sic: *Moneat Episcopus populum diligenter, teneri unumquemque Parochiæ suæ interesse, ubi commodè id fieri potest, ad audiendum verbum Dei;* quod *inter Missarum celebrationem* exponi debet

ex eod.

ex eod. Concilio Seſſ. 22. cap. 8. * Malè igitur Henno contendit hoc Decreto & ſimilibus *ad ſummum inculcari obligationem Miſſam in Parochiâ propriâ audiendi, ſive interim ſit privata, ſive ſolemnis;* quod & aliqui confirmare nituntur ex voce *moneant*, quâ utuntur Tridentini Patres, quæque, inquiunt, exhortationem ſonant, non præceptum. Malè, inquam, 1mo. quia vox *teneri* de ſe & naturâ ſuâ ſtrictam importat obligationem, eamque gravem ſi ejuſdem capax ſit materia, prout in aliis agnoſcunt adverſarii; 2do. quia, ut dixi, ſacra concio in Miſsâ ſolemni habetur, & ut plurimum haberi debet juxta veterem & novam Eccleſiæ diſciplinam; 3tio quia vox *moneant*, millies invenitur applicata ad actiones ſtrictè præceptas: ſic Tobias cap. 1. *Monita ſalutis dabat*, id eſt, docebat ad ſalutem neceſſaria: ſic Deuteron. 21. Pater & Mater de filio præceptis paternis rebelli aiebant: *Monita noſtra audire contemnit;* ſic nos in Miſsâ dicimus: *Præceptis ſalutaribus moniti.*

† 2do. Eadem lex ferri potuit. Qui enim ordinariâ poteſtate Eccleſiam regunt, poſſunt ſtatuere legem ſanctam, plenam utilitatis, & ad fidelium regimen quaſi neceſſariam: atqui Epiſcopi ordinariâ poteſtate regunt Eccleſiam: unde multa ſive in Synodis ſive alibi conſtituunt, quæ nec à Pontificibus Romanis, nec à Conciliis generalibus ſancita fuerunt: aliunde verò lex quæ Parochiali Miſſæ fideles adſtringit, ſancta eſt, plena utilitatis, &c. ut hinc patet quòd prioribus Eccleſiæ ſeculis fuerit in uſu, & gravibus ſubnixa momentis; ergo.

Confirm. Ex Clero Gallicano, qui anno 1700. geminam hanc Jacobi Vernantii propoſitionem, I. *Nullus in foro conſcientiæ Parochiæ ſuæ intereſſe tenetur, nec ad annuam confeſſionem, nec ad Miſſas Parochiales, nec ad audiendum verbum Dei, &c.* II. *Talem legem in hâc materiâ nec Epiſcopi, nec Concilia Provinciarum nec Nationum ſancire; nec delinquentes aliquibus pœnis, aut Eccleſiaſticis cenſuris mulctare poſſunt;* his confixit notis: *Harum propoſitionum doctrina, falſa eſt, temeraria, jam à Clero Gallicano graviter condemnata, ſacris Canonibus, Concilio Tridentino, & Apoſtolicæ Traditioni contraria, dicente Apoſtolo,* Hæb. 10. Non deſerentes collectionem noſtram, ſicut conſuetudinis eſt quibuſdam.

3tio. Lex Miſſæ Parochialis audiendæ in vigore eſt; tùm quia executionem ejus quotidie urgent Epiſcopi & Parochi; tùm quia eam exequuntur melioris notæ fideles. Certè ſi lex à pluribus neglecta vim ſuam amittat, delenda erit in urbibus ampliſſimis lex Jejunii, imò & abſtinentiæ.

4to. Demum, prædicta lex verſatur in materiâ gravi. Ea enim

enim materia debet reputari gravis, quæ seriam plurium Conciliorum attentionem promeruit, quæ generalia Cleri Comitia multoties exercuit, quæ debitæ fidelium institutioni summoperè prodest, quæ Parochos inter & eorum subditos pacem conciliat, vel dissolvit: atqui talis est frequentandæ Parochiæ obligatio; ergo.

Obj. 1mo. Innumeri ferè Pontifices sanxerunt seculares universos *libere Missas diebus Dominicis & aliis majoribus Festis audire in Ecclesiâ Fratrum Mendicantium licitè posse dummodo in contemptum Ecclesiarum Parochialium non faciant;* ità Clemens VIII. anno 1592. quod & statuit Urbanus VIII. anno 1625. uterque, ut liquet, post Synodum Trident.

R. Breve Clementis VIII. obreptitiè fuisse impetratum. Scilicet expositum fuerat Clementi quosdam Regularium hostes contendere, eum qui Parochialem Missam audire non valens, privatam audiret apud Mendicantes, non facere satis Ecclesiæ præcepto; quod idem Pontifex meritò rejecit. At ubi compertum habuit Mendicantes eò tendere ut à Parochiali Missâ fideles averterent, iisdem *authoritate Apostolicâ* per Legatum suum præcepit, *ut in concionibus & catechismis, populum ipsum, tum ad reverentiam Parochorum, tum ad eorum Missas præsertim Dominicis & aliis solemnibus diebus audiendas frequenter moneant & adhortentur.* Eodem solvitur modo Breve Urbani VIII. quod permittit quidem ut quis apud Regulares Missam audiat, sed supponit semper, quod jam ab anno 1517. supposuerat Leo X. id non fieri *in contemptum Ecclesiarum Parochialium;* ac proinde justâ urgente causâ: cùm quisquis sinè causa, & ex merâ negligentiâ non obtemperat Superioris præcepto, illud contemnere censeatur, de quo judicent vel ipsi Regularium Superiores.

Obj. 2do. Si fideles strictè ad Missam Parochialem teneantur, utique ad audiendum Dei verbum: atqui hæc obligatio non potest esse stricta: 1mo. quia alioqui peccarent graviter, etiam semel Parochialem Missam omittendo; 2do. quia iis liberum non esset solemnem Cathedralis Ecclesiæ Missam audire, cùm in ea jam dudum desint præconium & sacræ conciones; atqui falsum utrumque consequens.

R. ad 1. 1mo. neg. maj. quia divini verbi auditio est quidem gravis Parochialem Missam audiendi ratio, sed non tota; cùm insuper agendum sit ut plebs adunata Pastori spiritum gratiæ potentius attrahat; & multa in communibus Præconiis annuntientur magni momenti, putà quæ ad matrimonia, ad monitoria, ad jejunia, ad pauperum necessitates pertinent.

R. 2do. neg. min. ad 1. probat. Agnoscunt Sorbonici

quatuor Doctores in decisione anno 1701. eos qui vel semel à Parochiali Missâ absunt, cùm interesse commodè possent, peccare; & reipsâ jam supponuntur contumaces, licèt misericors Ecclesia eorum contumaciam puniri nolit; nisi cùm tribus Dominicis perduravit. Quale verò sit illud peccatum; itèm an *semper & in omnibus circumstantiis* incurratur, *peritioribus dijudicandum relinquo*, prout reliquit Merbesius. Interim qui tribus septimanis Parochiam ritè non frequentaverit, peccati letalis reus videtur, etsi idem Merbesius absentiam toto mense, ab iis qui gravi instructionis necessitate laborant, continuatam utcumque exigat.

Ad 2. prob. Dico cum Doctoribus modò citatis, non satisfieri Ecclesiæ præcepto per auditionem Missæ in Ecclesiâ Cathedrali, nisi ibidem Officia Pastoralia exerceantur. Adde & nisi Cathedralis in iis solemnitatibus frequentetur, in quibus seu ob ipsam Festivitatem, seu ob insolitos populi labores, nulla in Parochiis concio, nulla monitio haberi solet.

Conclusio. III. Ad legitimam Missæ auditionem requiritur præsentia moralis, integra & religiosa.

Prob. 1. pars: Quia lex Ecclesiæ est de audiendâ Missâ: atqui ipsum *audiendi* verbum, præsentiam moralem requirit; cùm non audiat nisi qui humano modo præsens est, quod est moraliter præsentem esse.

Hinc Missam non audiunt 1mo. ebrii; 2do. qui per Missæ tempus dormiunt; 3tio. qui per idem tempus peccata confitentur, nisi excuset brevitas confessionis; 4to. qui alios etiam venialia confitentes audiunt. Ratio est quia ii omnes materialem solùm præsentiam exhibent Sacrificio. Et verò attentio quam Missa requirit, debet esse per modum orationis, qualis non est in perscrutandis culpis, earumque circumstantiis, & in dialogismis inter pœnitentem & Confessarium. Sed audiunt, adeoque & audire tenentur, 1mo. cæci ac surdi, quia eo ipso quòd piè sunt in loco unde restitutis sensibus audire & videre possent sicut alii, meritò judicantur moraliter præsentes; 2do. & ii quoque qui post altare, vel Templi columnam, vel in loco Capellæ conjuncto, vel è domo seculari Templo contiguâ per fenestras intersunt Missæ. Idem est de iis, qui extra Ecclesiam multitudinis totius non capacem, consistunt: modò tamen ad multitudinem assistentium moraliter pertinere censeantur; ac proindè nimio ab eâ intervallo non distent; 3tio. qui pauculo tempore pulsant campanas, vinum quærunt, excitant thuribulum; tùm quia hæc ad actionem Sacrificii aliqualiter pertinent; tùm quia cùm his mens ad Deum attendere potest.

Prob. 2. pars: Ex Concilio Aurelianensi anno 511. prohibente, nè *populus antè discedat, quàm Missæ solemnitas compleatur.* Idem jubent Concilia Burdigalense anno 1582. & Turonense anno 1583.

Hinc colliges 1mo. cum S. Antonino non satisfacere præcepto, qui tertiam Missæ partem omiserit. Imo, ait Cabassut. *Communior & probabilior sententia est docentium, omissionem auditionis à principio usque ad Epistolam exclusivè, non esse* quidem *partem notabilem; sed si ipsa quoque omittatur Epistola; neque ulla excuset necessitas, materiam esse mortalis delicti.*

Colliges 2do. Eos qui culpabiliter non ab initio sed ante lectam Epistolam Sacrum audiunt, eos itèm qui peractâ communione egrediuntur, venialiter peccare; imò non dubitem quin mortaliter peccent, qui recederent, vel voluntariè distraherentur tempore Consecrationis; quia ex S. Cæsario Arelat. *Tunc fiunt Missæ quando munera offeruntur,* præcipuè verò *cùm Corpus vel Sanguis Domini consecrantur.*

Colliges 3tio. Eum qui ad Missam peractâ jam Consecratione accedit, teneri relinquum audire, si aliam audire non possit: se enim habet uti qui caret Breviario; is autem etiam ad quartam Officii partem tenetur, si eam memoriter sciat.

Colliges 4to. Meritò proscriptam esse ab Innocentio XI. hanc propositionem: *satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit.* Ratio est quia Missa necessariò est quid constans ex Oblatione, Consecratione, Communione, ac proinde ex partibus successivis; porrò implicat quòd partes necessariò successivæ simul & unâ ponantur.

Colliges 5to. Eum qui auditâ Missâ à Consecratione ad finem, aliam audit ab Introitu ad Consecrationem non implere præceptum. Ratio est quia ex iis partibus quæ nullum ad se ordinem habent, non fit unum Sacrificium; sicut nec fieret si Sacerdos Hostiam sumeret, quam heri consecravit; quia sumptio unius Hostiæ, & Consecratio alterius Missam non constituunt; sicut mactio ovis unius, & alterius combustio non faciunt Holocaustum.

Quæres an possit quispiam duas quæ simul inchoantur Missas audire. R. negat. 1mo. quia Missa auditur per modum actionis unius; 2do. quia id repugnat communi sensui fidelium: ii enim ità ad unam Missam se determinant; ut non ausint derelictâ longiore quam elegerunt, ad breviorem se convertere, nisi sub initium, cùm alterutra tam parum provecta est, ut qui eam ab hoc puncto audit, integram audire censeatur.

Prob. 3. pars: 1mo. quia Ecclesia Missæ auditionem præcipit ut actum præstantissimum religionis: atqui sine reverentiâ exteriore & interiore non impletur actus religionis. Qui enim actum religionis verè adimplet, nonnihil habet meriti: sed qui irreverenter se gerit, nihil meretur, nisi maledictionem latam Jerem. 47. contra eos qui faciunt *opus Domini fraudulenter.*

Prob. 2do. Ex censurâ nefandæ hujus propositionis: *præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro satisfit per reverentiam exteriorem tantùm, animo licèt voluntariè in alienâ, imò & pravâ cogitatione defixo;* quæ quidem propositio juxtà Galic. Patres anno 1700. *temeraria est, scandalosa, erronea, impietati favet, & præcepto Ecclesiæ illudit.*

Hinc colliges præceptum Ecclesiæ non impleri 1mo. ab iis qui Missæ tempore confabulantur, corrident, oculos quoquò versùm convertunt: 2do. neque ab iis qui ad Ecclesiam præcisè veniunt ut *videant,* * *vel videantur ab amatoribus,* ut dominos comitentur, ut funebrem pompam honorent: 3tio. nec ab iis; qui ut omnes decori modos servent, in id penè unum intendunt ut salutent & resalutent; 4to. nec ab his qui toto tremendi Sacrificii, quod cùm primùm in Cruce oblatum est, sol obtenebruit, terra mota est, petræ scissæ, & aperta monumenta, qui, inquam, toto tanti Sacrificii tempore stant vel sedent, sinè necessitate, vixque cùm elevantur Mysteria genu alterum flectunt; mente interim minùs quàm corpore compositi. Ut hæc pleniùs intelligantur.

Quæres 1mo quoti temporis interna vel externa distractio peccatum mortale inducat. R. indevotè audire, idem esse ac omittere prorsùs; ac proindè illud sufficere tempus quod æquivalet omissioni partis notabilis, de quâ statim. Porrò voluntariè distracti censentur, qui cùm ad Missam veniunt, mentem habent negotiis, profanisve cogitationibus gravidam, nec, ut par est, corda sursùm habere enituntur; 2do. qui licèt devotè accesserint, mentem quam aliò abire sentiunt, revocare non student.

Quæres 2do. an novum committat peccatum, qui Missæ interest in statu peccati.

R. 1mo. Eum qui est in statu peccati, novum audiendo Missam peccatum non admittere, sed è contrà; si piè & attentè audiat, ut potest auxilio gratiæ actualis. Undè Tridentinum Sess. 22. cap. 2. docet altaris *Sacrificium vere propitiatorium esse; per ipsumque fieri, ut, si cum vero corde & rectâ fide, cum metu & reverentiâ, contriti ac pænitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur....* Vid. Tom. I. pag. 565.

* *S. Antonin.*

R. 2do.

R. 2do. Cum Tournely, Tom. II. de Euchar. pag. 329. Nullum peccatorem publicè non excommunicatum à Sacrificio Missæ arcendum esse, quibuscumque tandem ille criminibus oneratus sit. Novum quidem ille peccatum habet, si obfirmatâ in malo voluntate, & cum actuali affectu peccati, sinè debitâ reverentiâ, sinè ullo de peccatis dolore, vel saltem aliquo desiderio resipiscentiæ ac divinæ gratiæ obtinendæ, mysteriis nostris interfuerit.

1mo. Nullum peccatorem non excommunicatum à sacrificio arcendum esse, certissimum est: tum quia urget certis diebus de audiendo Sacro Ecclesiæ mandatum: tum quia Sacrificium excellentissimum est Religionis officium, ex quo tum Sacerdos offerens, tum peccatores homines, pro quibus offertur, magna ad salutem subsidia reportare possunt, si cum debitâ animi præparatione ad illud accesserint.

2do. Debitas requiri ad Missam reverenter & cum fructu audiendam conditiones seu dispositiones, constat 1mo. ex Concilio Trident. Sess. 22. cap. 2. ubi ait, *Sacrificium illud verè propitiatorium esse; per ipsumque fieri, ut si cum vero corde & rectâ fide, cum metu & reverentiâ, contriti ac pœnitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno.* Constat 2do. ex eo quod oblatio sacrificii quædam est tum orationis, & quidem præstantissimæ, tum externæ satisfactionis DEO pro offensa illi irrogatâ, species: atqui in peccatum ac meram irrisionem vertitur oratio illius & satisfactio, qui quem orat ac placare vult, offendere semper ac lædere proponit, magis ille profectò ad iracundiam quàm ad indulgentiam DEUM sic accendit & provocat. Constat 3tio. quia cùm Ecclesia præceptum audiendi Missam imponit, non tantùm opus externum, sed & modum internum, quo debet illud impleri, præcipit. Unde meritò Clerus Gallicanus sequentem propositionem proscripsit: *Eidem præcepto* (Sacrum audiendi) *satisfacit, per reverentiam exteriorem tantùm, animo licèt voluntariè in alienâ, imò & pravâ cogitatione defixo.*

Neque tamen ab audiendâ Missâ deterrendi sunt peccatores etiam obdurati; sed agendum ut spiritum meliorem induant, & sanctissimam religionis actionem ea quâ decet pietate exerceant. Quin & si non respectu humano, sed ex sincero servandæ Ecclesiasticæ legis desiderio Ecclesiam frequentent, palam est eos moveri quodam DEI timore, qui sapientiæ initium esse possit.

Quæres 3tio. quæ potior sit Missæ audiendæ ratio. R. eam ceteris præstare, quâ tacitè sequimur Sacerdotis actionem &

orationes. Neque hæc eſt ardua methodus, cujus plebs incapacem ſe credere debeat. An enim difficile eſt ut dum Sacerdos *in plano* peccata ſua confitetur, ut tua ſincerè deteſteris. Dum gloriam Deo in excelſis peroptat, & in terra pacem hominibus bonæ voluntatis; tu nomen Dei laudes, eique de acceptis beneficiis gratiam referas. Dum ille Epiſtolam & Evangelium recitat; petas tu verbum Dei à corde tuo vacuum non reverti. Dum offert dona, tu corpus, animam, & paſſiones, eo quo voluerit modo immolandas offerre coneris, & ſic ab initio ad finem & Sacerdotis & Victimæ oblatæ ſpiritum ingrediaris.

Quia tamen nonnulli imaginationis ſuæ parum compotes ſunt, ſuadet Collator. Andeg. ut hi Ordinarium Miſſæ piè pervolvant. Id quidem improbant aliqui; ſed jam eo uſque Ordinarium illud innumeris Libris ſaniorum etiam Præſulum juſſu editis habetur, ut qui id arguunt, Paſtores ſuos carpere videantur. Qui verò legere neſciunt, vocales pre es, aut B. Virginis coronam percurrant, habitâ nihilominus identidem ad actiones Sacerdotis attentione.

Conclusio IV. Triplex eſt legitima Miſſæ non audiendæ ratio, impotentia, charitas, & Officium. Incertum an his addi poſſit conſuetudo.

Prob. 1. pars: Impotentia vel eſt Phyſica quæ vinci abſolutè nequit, vel moralis quæ vinci quidem poteſt; ſed non ſinè gravi difficultate: atqui excuſat, tum prima quia de ea ſaltem intelligitur tritum iſtud: *Ad impoſſibile nemo tenetur;* tum ſecunda, quia non obligant teneræ matris Eccleſiæ præcepta cum graviori incommodo. Quia tamen hîc annexum eſt Eccleſiaſtico præcepto præceptum naturale, qui Sacro intereſſe nequit, tenetur id Oratione, lectione piâ, internis animi affectibus, aliiſve ejuſdem generis compenſare, ſecundùm id Auguſtini Serm. 367. *Qui* ad Eccleſiam venire *non poſſit, ſaltem in domo ſuâ oret, & non negligat Deo ... reddere penſum ſervitutis.*

Hinc audire Miſſam non tenentur, 1mo. incarcerati, detenti lecto, aut domi, navigantes in mari, aliique quotquot vel Sacerdotem non habent, ut in quibuſdam infidelium terris, vel habent interdictum à divinis, aut ipſi interdicti ſunt; quia non poſſumus, niſi quod poſſumus ſinè peccato; 2do. qui Sacro intereſſe non poſſunt ſinè gravi vitæ, honoris aut bonorum periculo. *Vitæ*, ut ſi languidus è morbo recidivam metuas; ſi peſtem, ſi mortem à ſicario per viam verearis. *Honoris*, ut ſi puella quæ bonum nomen habet, nec alibi deliteſcere poteſt, Templum adire nequit, quin ſe gravidam prodat, aut ſi

raptum

raptum timet. *Bonorum*, ut si domus vel oves, ob furum vel hostium incursus deleri non possunt: si à sociis itineris, qui Missam audire nolunt, discedere non possis propter ignorantiam aut pericula viarum.

Sed hic not. 1. Infirmum qui debitis ad recuperandas vires mediis non uteretur, excommunicatum item qui à censuris absolvi non satageret, reos fore non audiendo Missam, quia qui ad legem tenetur, tenetur & ad removendos legis exequendæ obices; 2do. eum cui ex privilegio concessum esset interdicti tempore audire Missam, & ad eam obligatum iri, quia cessante impedimento præceptum vires resumit. Eadem de causa ad Missam teneri puto tùm infirmos, qui jus habent ut ea coram se in cubiculo celebretur; tùm eos qui non nisi stipendio Sacerdotem accersere possunt; modò tamen id satis commodè possint; 3tio. eos qui in terrâ infideli ubi nulla celebratur Missa, sine causa degunt, tandiu versari in peccati mortalis habitu, donec ad Catholicos redeant. Est autem legitima causa salus animarum, necessitas Reipublicæ, aut utilitas magna: item mercatoris indigentia, cui nisi ad infideles identidem divertat, mederi non possit. Ceterum liquet hæc omnia ex circumstantiis plurimùm metienda esse; sic viæ difficultas, & imbrium copia quæ feminam unâ leuca à Templo distantem excusat, non continuò rusticum robustum, & toto ævo assuetum aëris inclementiæ excusabit.

Prob. 2. pars: Tùm quia propter charitatem convenienter omittitur, quod propter eandem institutum est; tùm quia in concursu legis naturalis & Ecclesiasticæ, hæc illi postponi debet.

Hinc 1mo. Qui curam agunt infirmi, Missam omittunt meritoriè si ex absentiâ suâ grave eidem periculum immineat; aut si indè multùm pati debeat anxietatis. Neque enim ad periculum grave, necessum est ut morbus notabiliter augeri debeat: sed res ex æquo & bono pensandæ sunt. In dubio an periculosum sit ægrum deserere, non censeo deserendum; sicut in dubio an convalescens capax sit Officii recitandi, satius est omittere.

Hinc 2do. Qui præsentia suâ, fures gravem proximi bono stragem parantes, arcere valet, debet abstinere à Sacro: sicut & is qui prævidet alioqui futurum, ut eorum qui jam rixari cœperunt, alter alterum graviter vulneret. Unde sequi videtur, posse quem deesse Sacro ut blasphemias, & similia coërceat, vel ut præveniat rixas, quæ ob vetera odia, vel sessionis ordinem & gradum indubiè suborirentur. Hæc tamen licèt à Soto, & aliis pluribus admissa, multùm pendent à circum-

14 stantiis.

ſtantiis. Quidni enim homo verè Chriſtianus infimum in Eccleſiâ locum occupet ad tempus, donec debitam ſibi ſedem in judicio recuperet?

Prob. 3. pars: Quod debetur ex Officio, debetur ex juſtitiâ, ac proinde ex præcepto naturali: atqui præceptum naturale præire debet Eccleſiaſticæ legi de audiendâ Miſsâ; ergo.

Hinc 1mo. Nec miles ſtationem, nec Dux milites tempore prælii deſerere poſſunt, ut Miſſam audiant. Imò graviter peccarent ambo ob grave damnum quod inde ſuboriri poſſet; 2do. idem quandoque dicendum de nutricibus, quas ſæpius non decet infantes ad Eccleſiam ducere; 3tio. de paſtoribus, qui ſæpè nec latum unguem à pecoribus recedere poſſunt; 4to. de famulis, quibus per dominos non licet adire Eccleſiam; 5to. de opificibus qui in fuſuris ferrariis, aut vitrariis agentes, ab incœpto opere, ſinè gravi tùm ſui, tùm dominorum jacturâ diſcedere nequeunt. Eæ tamen regulæ cum grano ſalis intelligendæ ſunt. Sic bubulci, & ovium cuſtodes, niſi aliud ferat omnimoda neceſſitas, pecora domi continere poſſunt per tempus Miſſæ, aut aliam audire Miſſam in vicinis pagis ſi poſſunt, etiam cum aliquo ordinarii ſomni diſpendio. Sic qui dominis impiis ſerviunt, quæritare debènt religioſiores, qui non negent tempus ſerviendi Deo: neque hîc excuſaret lucri majoris intuitus; ſi enim alibi habeant alimenta, & quibus tegantur, contenti eſſe debent. Sic demum vitricæ officinæ artifices, alii aliis ſuccedere debent, ut reddentes dominis, quæ dominorum ſunt, Deo reddant quæ Dei ſunt. Quòd ſi ſervi, & operarii, quorum fundus totus eſt labor, à dominis quibus neceſſariò adhærent, impiè detineantur, dum Officio vel ſacris Catecheſibus intereſſe oporteret, utique immunes erunt, modò mentem, quo meliori poterunt modo erigant ad Cœleſtia.

Prob. 4. pars: Conſuetudinis eſt quibuſdam in locis, 1mo. ut feminæ per aliquot poſt partum dies, etiamſi plenè convaluerint, ab Eccleſiæ ingreſſu abſtineant; 2do. ut viduæ ſtatim poſt obitum mariti non exeant è domo, ſicque Miſſam omittant, aliæ diutiùs ut nobiles, aliæ tempore breviori, ut plebeiæ; 3tio. ut nobiles puellæ, quæ jam nubiles ſunt, è maternis ædibus non diſcedant: atqui demptâ hâc tertiâ conſuetudine, quæ evidens eſt abuſus; incertum videtur an prima & ſecunda conſuetudo ab audiendâ Miſsâ diſpenſent. Nam 1mo. affirmant viri graves ut S. Antoninus, cui juxta Suarem ſuffragantur *ferè omnes Thomiſtæ*, favetque pro priori caſu Innocentius III. cap. unic. *De purificat.* 2do. aſſentiri videntur Epiſcopi, qui non reclamant; imò quorum aliqui, ut S. Carolus

Carolus in Concilio I. Mediolanensi, sinunt ut viduæ *sint* per mensem, non tamen amplius, *sinè Missæ auditione;* 3tio. exigit usus, à quo quæ recedere vellent, plus probabiliter murmurum, scandali & suspicionum præberent, quàm facerent boni Missam audiendo. Aliundè verò ex adversâ parte pugnat Pontas v. *Messe*, cas. 46. ubi nititur 1mo. authoritate Concilii Mexicani quod anno 1585. consuetudinem hanc reprobavit; 2do. ipsâ consuetudinis hujus naturâ, quæ cùm antiquis Ecclesiæ legibus repugnet, nec ullâ transgressionem præcepti compenset utilitate, ad abusus amandari debet.

Postremam hanc opinionem sequerer in praxi, sed cum multiplici præcauto, 1mo. enim non clamarem altis faucibus damnatum iri viduas omnes, quæ patrium morem secutæ abstinuissent à Missâ; 2do. paulatim edocerem quàm adversetur consuetudo illa sinceræ charitati in defunctos, qui devotâ sacri unius auditione juvantur efficaciùs quàm exteriori quocumque luctûs apparatu; 3tio. consacerdotes deprecarer in Christo ut quod adstruerem, & ipsi adstruerent; imò eâ de causâ recurrerem ad Episcopum si liceret; 4to. eximiæ pietatis matronas horrarer, ut induto spiritu virili, adversùs antiquam superstitionem, Christianæ pietatis vexillum attollerent; 5to. tandem rebus jam maturis loquerer altiori voce, & quæ secus facere pergerent, facerem extorres à Sacramentis.

SECTIO SECUNDA.

An aliis piis operibus Fideles vacare oporteat.

SUppono imprimis præceptum de sanctificatione Sabbati malè impleri ab iis qui solâ Missâ quam breviorem invenire queant, contenti, reliquam diem in otio, ludis ac cursibus transigunt. Quantùm hæc ab Ecclesiæ & religionis spiritu abhorreant, aperiunt hæc verba Concilii Turonensis anno 813. Can. 40. *Die Dominicâ oportet omnes Christianos in laude Dei & gratiarum actione usque ad Vesperam perseverare.*

Sed quia consilia cum præceptis confundere non licet, districtiùs expendere juvat quænam his diebus sinè peccato prætermitti non possint. Movetur autem difficultas, 1mo. de actu Contritionis: 2do. de actibus Virtutum Theologicarum; 3tio. de auditione Verbi divini; 4to. de Officii vespertini frequentatione. Sit.

CONCLUSIO I. Convenit & necessarium est, ut existens in peccato mortali actum eliciat contritionis, aut aliquid simile.

Prob. 1. pars: Tum ex unanimi pene omnium Theologorum

rum consensu; tum quia congruit Christianum meritoriè operari; ac proinde eo quo potest meliori modo se disponere ad gratiam quæ est principium meriti.

Prob. 2. pars. Si enim actio illius, qui in habituali peccato degens Missam audit sine ullo doloris sensu, sine ullo saltem resipiscentiæ desiderio, novum sit peccatum, aut de eo plurimum suspecta, indubiè in negotio tanti momenti pars tutior sub præceptum cadit: atqui ex dictis supra, qui positus in peccati statu audit Missam, absque ullo vel sensu doloris; vel desiderio resipiscendi novum admittit peccatum, aut de eo plurimùm & fundatè suspectus est; ergo si sibi quantum ad impletionem gravis præcepti consulere velit, necessum est ut ad Deum recurrat per dolorem aut resipiscendi desiderium.

Conclusio II. Etsi mathematicè definiri nequit quando præcisè eliciendi sint Virtutum theologicarum actus, hortandi tamen sunt fideles ut explicitos earumdem virtutum actus Dominicis festisque diebus exerceant.

Prob. Quia fideles diebus præsertim Dominicis Deum colere debent: atqui Deus non meliùs colitur quàm fide, spe & charitate, cùm illæ virtutes omnium sint nobilissimæ; ergo.

Conclusio III. Diebus Dominicis fideles concioni & vespertinis Officiis interesse debent.

Prob. ex Concilio Remensi an. 1583. tit. *De dieb. Fest.* ubi sic: *Diebus Dominicis & Festis in suas Parochias populus conveniat, & Missæ, Concioni ac Vesperis intersit.* Plura non congero in re ubique præscripta.

Quæres an & quale committat peccatum, qui Vesperis non interest, cùm posset. R. videri eum venialis peccati reum; quia hic quædam apprehenditur obligatio ab iis etiam qui conscientiæ sint paulò latioris; unde cùm sinè causa Vesperas omiserunt, solent de eo se accusare. Unde etiam discipulos magistri, filios patres, servos domini ad hæc Officia urgere consueverunt. Haud tamen gravis est hæc culpa, cùm nec consuetudo, nec Ecclesiastica lex gravem hic subesse culpam insinuent.

Ceterùm qui Vesperis non intersunt, absentiam suam aliis virtutis operibus compensare debent. Graviter enim, intra lineam venialis peccaret, qui mediam diei partem in otio, vanisque confabulationibus tereret, ut ii faciunt quibus quæcumque occasio legitima est se se divinis ab Officiis dispensandi causa.

CAPUT

CAPUT QUARTUM.

De quarto Decalogi præcepto.

QUartum Decalogi præceptum iis redditum eſt verbis Exodi 20. *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut ſi longævus ſuper terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi*, ſeu in præſenti ſeculo, ſi id ſaluti expediat; ſeu præſertim in futuro, ubi DEO dante fruemur *terra viventium.*

Etſi verò patris & matris nomine ii præcipuè intelliguntur, à quibus corporalem vitam hauſimus; *in hoc* * tamen *præcepto intelligitur mandari quidquid pertinet ad reddendum debitum cuicumque perſonæ* ſuperiori. Hinc etiam nomine parentum intelliguntur, 1mo. Eccleſiæ Paſtores, qui *in Chriſto Jeſu per Evangelium* genuerunt nos; 2do. ii qui Reipublicæ præſunt, ſeu ſuprema pollent autoritate ut Reges, ſeu precariam habent ut Magiſtratus; 3tio. qui legitimam in alios juriſdictionem quæcumque ea ſit; excercent, ut viri in uxores, domini in mancipia, heri in famulos, &c. 4to. qui ex ipſa quam adepti ſunt provectiori ætate, non nihil ſuperioritatis habent. Horum omnium præcipua, quæ difficultatem parere valeant; nec alibi à nobis diſcuſſa fuerint, exponemus in præſenti.

ARTICULUS PRIMUS.

De mutuis Patrum ac Filiorum obligationibus.

DUo hic inveſtiganda: 1mo. quid filiis debeant parentes; 2do. quid parentibus filii.

SECTIO PRIMA.

De obligationibus Parentum erga liberos.

CONCLUSIO. I. Parentes temporalem filiis ſuis curam exhibere tenentur.

Prob. Temporalis liberorum cura duo exigit, 1mo. ut avertatur ab iis corporale detrimentum; 2do. ut iis ſuppeditentur ad vitam neceſſaria, atqui parentes filiis ſuis utrumque debent, tùm

* S. Thom. 2. q. 122. a. 5. I. Cor. 4.

tùm jure naturali, quod monet ut quibus vitam dederis, iis vitam conſerves, alioqui immanitate ſuperaturus feras feriſſimas, quæ fœtus ſuos nutriunt, & tuentur; tùm Jure ſeu civili, ut videre eſt Leg. 1. 2. & 3. Cod. *De alendis liberis*: ſeu canonico ut patet ex c. 14. diſt. 30. ubi ſic: *Si quis dereliquerit proprios filios ſuos, & non eos aluerit ... sed ſub occaſione continentiæ negligendos putaverit, anathema ſit.*

Hinc graviter peccant parentes 1mo. qui, quantùm moraliter fieri poteſt, non cavent nè quid liberis, præſertim cùm pueruli ſunt, eveniat mali; putà nè luſci, claudi, vel aliter difformes fiant; nè noceant ſibi nimio ploratu, nè cadant in ignem vel aquam nè in eodem ſecum lecto dormientes ſuffocentur; qui caſus multis in Diœceſibus reſervatur. A fortiori peccant gravidæ matres, quæ immoderato labori vacant, currunt, ſaltant, comedunt nociva non ſinè gravi temporaneæ ac perpetuæ infantium ſalutis diſpendio. Itèm patres qui cum periculo fœtûs, conjuges percutiunt, vexant, ærumnâ & dolore afficiunt, &c.

2do. Qui victum, veſtitum, habitationem, medicamenta tempore morbi, imò poſt mortem congruentes funeris impenſas, & preces pro defunctorum requie filiis denegant. Itèm qui iiſdem non provident in futurum (ſaltem cum mediocri diligentia, quæ ſufficere creditur, niſi majorem requirant urgentiores circumſtantiæ] ſeu edocendo per ſe vel alios artem unde vivant, ſeu congruas opes iiſdem præparando; quod utinam plures tam pura præſtent manu ut nec proximo noceant, nec duriores fiant in egenos.

3tio. Qui ut ſumptibus parcant, & extra caſum neceſſitatis verè gravis, infantes ſuos exponunt; neque tunc deeſt reſtituendi obligatio, ut docent S. Antoninus, & Pontas. Qui verò criminis occultandi, vel inopiæ cauſa filios exponunt, obſervare debent locum tempus, ac circumſtantias, quin & ſigno aliquo efficere ut prolem deinceps agnoſcant, quò inſtitutioni ejus provideant, ſi pinguior ſibi fortuna obtigerit. Certè qui plures diverſi ſexûs exponunt, vereri debent nè frater ſororem ducat.

4to. Qui competentem filiæ nubere volenti dotem negant. Idem dic ſi negent dotem ad ingreſſum Religionis, vel ad Clericalis ſtatûs profeſſionem.

5to. Qui poſt primæ uxoris fata ad ſecundas nuptias tranſvolando falſa cudunt inventaria, ut filios ex priori conjugio ſuſceptos *legitima* defraudent. Item qui tot erogant bona in pias fundationes ut non poſſint pueris ſuis decenter providere.

Hic quædam notanda: 1mo. nomine filii intelligitur etiam ſpurius, proſcriptus à Principe, excommunicatus, &c. Quin & filio-

filiorum nomine veniunt filiorum uxores: pater enim non solùm filiis alimenta præbere, sed etiam filios in sustinendis istorum oneribus adjuvare tenetur: porrò filii est onus ut uxorem suam alat; 2do. in filiorum nutritione aliæ sunt patris, aliæ matris partes. Siquidem mater filios ad triennium usque alere debet, seu per bonam nec morbo infectam nutricem, seu per se ipsam, nisi obstet infirmitas, aut gradûs splendor. At verò patrum est triennes jam filios alere: quod nisi fecerint redit onus illud ad matrem, & in ejus defectum ad avos aliòsque ascendentes; 3tio. non debet pater alimenta filio, si huic sufficientia bona suppetant; aut artem calleat, modò sibi non indecoram; denique si filius mentis sit adeò ingratæ, animive tam flagitiosi ut secundùm jura exhæreditari mereatur.

Quæres 1mo. an pater teneatur reddere alimenta filio, qui aliunde vixit. R. si filius ut viveret, debita contraxerit, hæc à patre solvenda esse; ut quæ contracta fuerint nomine patris quem supponimus filio alimenta debere. Si verò quis filium volens enutrierit, nihil est quod pater filio refundere teneatur: quia pater alimentum debens, non debet alimenti pretium ei, qui aliunde habuit unde viveret.

Quæres 2do. an hæredes vel donatarii parentum, istorum filios alere teneantur.

R. ad 1. affirmat. Unde si pater filii spurii dederit bona sua Monasterio in quo professus ipse fuerit, quod certis in locis licitum est, Monasterium de alimentis filio providere tenebitur.

R. ad 2. æquitati consonum esse, ut donatarius filios etiam spurios benefactoris sui alat: neque enim præsumi potest patrem naturali officio deesse voluisse. Unde si Petrus probare non possit se filium esse Titii, sed id probabiliter cognoscat Joannes Titii donatarius, is pro rata cognitionis Petrum juvare tenebitur.

CONCLUSIO. II. Parentes sedulam Christianæ filiorum institutioni manum admovere tenentur.

Prob. 1mo. ex Apostolo. I. Timoth. 5. *Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit; & est infideli deterior.* Eccl. 7. *Filii tibi sunt, erudi illos, & curva ab adolescentia sua.* Quæ quidem attentis seculi depravatione, & puerorum neglectu, fletibus magis indigerent quàm commentario.

* Prob. 2do. quia non alio fine matrimonium ad Sacramenti dignitatem evectum est, quam ut nata proles renascatur Christo, renata eat de virtute in virtutem, & tandem ad æternæ felicitatis portum deveniat: atqui varii ii fines obtineri non

possunt

possunt sinè Christiana, eàque sollicita filiorum institutione. Cùm enim tenella voluntas vitium inter & virtutem media consistere nequeat, sed ad malum de se tota prona sit, dubio procul in peccatum proruet, nisi potenter & penè invita flectatur ad bonum: porrò * *adolescens juxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab ea.*

† Ut spiritualis parentum erga filios obligatio facilius retineri possit, juvat hanc ad certa capita revocare: 1mo. itaque solliciti esse debent ut pueri quàm primùm regenerentur; utque in forma certiori baptisentur, qui ob periculum, festinationem aut inscitiam obstetricis, in forma dubia baptisati sunt.

2do. Curandum ut pueruli statim ac fieri potest, Orationem Dominicam, Angelicam salutationem, & Symbolum Apostolorum addiscant, non ut psittaci qui sonos reddunt, sed ut homines ad Dei cultum sensim efformandi. Quod ut fiat paulatim edocebuntur se alium quem non vident habere patrem qui regnet in cælis, eòsque pie ac sanctè viventibus præparaverit, &c.

3tio. Et in id incumbendum, ut ubi affulserit ratio, ad Deum se per amorem convertant.

4to. Satagendum ut fidei & morum rudimenta teneant, ut maturè Ecclesiam frequentent, ut catechismis intersint & concionibus, ut peccata deponant, ut virtutem sectentur ex affectu, v. Tobiam, cap. 4.

5to. Dehortandi sunt juvenes à fallacibus mundi illecebris à terrenorum bonorum cupidine, ab eo omni quod superbiam, & aliorum despicationem sapit. Monita hæc salutis dabunt parentes occasione seu eorum, qui ut Salomon, omnia experti voluptatum genera; agnoverunt tandem omnia vanitatem esse; seu tot fortunæ filiorum qui in altum sublati sunt, ut ruerent graviore lapsu; seu tot clara è progenie Sanctorum, qui sponte in hac vita pauperes, cum Christo regnant in æternum.

6to. Etsi redargui non possint, qui alienæ manui filios suos committunt; at ii graviter sunt in culpa, qui quem primum invenerint hac cura donant. Itèm qui non expendunt an Pædagogi suo, ut par est, officio fungantur, an non labefactent mores pupillorum. Generatim loquendo satius est ut puer paterna in domo, modò pia, enutriatur; quam ut cum aliis pluribus, quos omnes unus inficere possit convictor existat.

7mo. Meminerint parentes id Proverb. 23. *Qui parcit virgæ, odit filium suum; qui autem diligit, instanter erudit.* Cavendum tamen nè virtus sola verberum ope persuaderi credatur: cùm è contra hinc adeo aspera parvulis appareat, ut ad solum ejus

* *Prov.* 12.

ejus nomen exhorreſcant. Adde quò repetita verbera animum tandem obruant: unde Apoſtolus Coloſſ. 3. *Patres nolite ad indignationem provocare filios veſtros nè puſillo animo fiant.* Interim videndum ſimul nè intempeſtiva lenitate remiſſiùs arguatur, id quod ſeveriùs fuerat ulciſcendum. *Heli*, ait, S. Hieronymus, Lib. 1 contra Pelagianos, *corripuit filios & punitus eſt, quia non corripere ſed ſolùm, abjicere debuit.* Lege cap. 4. Lib. I. Reg. & tempera a lacrymis, ſi potes.

8vo. Peſſimè filiis conſulunt parentes. qui iiſdem plenam quælibet frequentandi conſortia licentiam indulgent: cum conſortia hæc plerorumque juvenum mentes inficiant. Alia ſanè mens erat mortalium ſapientiſſimi, cùm malè providam ætatem præmonere volens, aiebat: *fili mi: ſi te lactaverint peccatores, nè acquieſcas eis .... prohibe pedem tuum à ſemitis eorum. Pedes enim illorum ad malum currunt.* * Inſiſtendum verò præcipuè ut *ſexus femineus ſexui ſuo jungatur; neſciat puella, imò timeat cum pueris ludere.*

9no. Nec melius provident filiis, qui iiſdem Romanenſium Librorum lectionem permittunt, eo prætextu quòd hinc fiant ad bene dicendum habiliores. Eſto enim in iis lectionibus colligant facundiæ flores; quid tum, ſi pudicitiæ perdunt? ſi quas in aliis laudari vident ambitionis ac vindictæ paſſiones, in ſe accendant?

10mo. In id præ ceteris incumbere debent parentes ut pueris bono exemplo ſint. Ad quid enim verba & verbera, ſi quod utriſque docent, dedoceant exemplo. Hinc graviter peccant contra charitatem & juſtitiam ſcandaloſi ii patres qui coram pueris blaſphemant, detrahunt, loquuntur obſcœna, ebrietati ſtudent, tabeſcunt ira, obvios quoſque præſertim è familia ſua conviciis impetunt, Eccleſiam raro frequentant, rariùs conciones, rariſſimè Sacramenta. Horum filii, ſi in æternum pereant, ut pereunt ſæpiùs, ingement his S. Cypriani verbis Lib. de lapſis: *Perdidit nos aliena perfidia, parentes ſenſimus parricidas.*

11mo. Curandum ut pueri non in paterno lecto quieſcant. Satius utique eſt ut durius ſubeant cubile, quàm ut à teneris unguibus diſcant, quæ ignorare licitum, ſcire nefas. Eadem de cauſa nunquam tolerandum ut frater cum ſorore recumbat: inde enim denſa oritur ſeges malorum, quæ liberalis Confeſſarius facilè avertet, aliquid impendendo unde egeni parentes lectum comparent.

12mo. Cavenda filii unius præ ceteris dilectio, ipſis etiam Sanctis pertimeſcenda. *Iſrael* ait ſacer textus Genes. 37. *diligebat*

* *S. Hieron.*

gebat Joseph super omnes filios suos .... fecitque ei tunicam polymitam. Sed quo cessit ea prædilectio? *Videntes fratres ejus quod à patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacificè loqui.* Neque est quod regerat pater se alii alium præferre quòd formæ sit elegantioris, urbanioris ingenii, animi ad scientias multò expeditioris. Eæ enim frivolæ sunt iniquæ agendi rationis excusationes: quia filius quocumque sit in statu, non desinit esse filius; imò quò miserior est ratione corporis vel animi, plus indiget nè novis afficiatur ærumnis.

Hinc colliges plerumque non expedire ut parentes in bonorum suorum distributione sortem unius, alterius sorte meliorem faciant, etsi id secundùm loci leges facere permittantur. Is enim inæqualis parentum amor exitialia sæpè parit odia filiorum in parentes, & fratris in fratrem. Quidquid ergo leges hac in specie indulgeant parentibus, debent hi meminisse id Apostoli: * *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* Hæc tamen non obstant quin plus quidpiam erogari possit filio, qui id speciali in parentes affectu promeruerit, aut aliis feriantibus rem familiarem adauxerit non improbo labore; quin & is par labori suo stipendium repetere potest, prout dicam alibi.

13tio. Adhuc diligendi sunt filii cùm ad vitium flectuntur. Inhærendum vestigiis sanctæ Monicæ, quæ tam crebros totis decem annis ante DEUM gemitus pro Augustino fudit, ut non posset *filius istarum lacrymarum* perire. Quòd si filius *in se reversus* sanctiorem viam ingredi cœperit, eà debet benignitate suscipi, quam expressit Christus in parabola filii prodigi. **

SECTIO SECUNDA.

De officiis Liberorum erga parentes.

ETsi plurima parentibus debent filii, ea tamen ad quatuor capita revocari solent, quæ ut pleniùs intelligantur, sit

CONCLUSIO I. Filii sincerum amorem & exteriora ejus signa debent parentibus.

Prob. quia exigit natura ut eos sincerè diligamus, qui nobis plura majorisque momenti bona contulere: atqui in hoc ordine primas tenent parentes respectu filiorum, quos & edidere cùm non essent, & multis curis aluerunt; *Memento* igitur *Quoniam nisi per illos, natus non fuisses: & retribue illis, quomodo & illi tibi.*

Hinc peccant graviter 1mo. qui parentes interiùs oderunt, vel

* *I. Cor. 6.* ** *Luc. 15.*

vel aſpernantur; de temporanea vel æterna eorum ſalute nihil anxietatis habent; non curant maturè muniri Sacramentis; teſtamenta vel negligunt vel differunt exequi, preces & ſacrificia mortuis denegant. Item qui de eorum adverſitate lætantur; de proſperis dolent, infortunia optant, aut quod deterius eſt, ipſam mortem; 2do. qui etſi parentes diligunt interiùs, ſi tamen verus is amor eſt, eoſdem tamen affligunt exteriùs torvis oculis intuentur, & alloquuntur tam aſperè, ut eos odiſſe videantur. Audiant hi id Proverb. 30. *Oculum qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corvi de torrentibus & comedant eum filii aquilæ.*

CONCLUSIO II. Filii parentibus reverentiam omnimodam debent.

Prob. Reverentia duplex, interior quæ poſita eſt in recognitione ſuperioris, ac venerabundo quodam ejus timore; & exterior quæ conſiſtit in ſignis quibus interioris animi ſenſus manifeſtetur: atqui præceptum honorandi parentes utramque reverentiæ ſpeciem exigit. Quippe ex Eccli. 3. *Qui timet Dominum, honorat parentes, & quaſi dominis ſerviet his qui genuerunt ſe:* porrò ſervus internam, externamque reverentiam dominis præſtat ſi verè ſervus eſt; eoſdem agnoſcit ut ſuperiores, humiliter & modeſtè alloquitur, &c.

Contra hoc pietatis officium graviter peccant, 1mo. qui parentes percutiunt contra id Exod. 21. *Qui percuſſerit patrem ſuum aut matrem morte moriatur.* Neque excuſat à mortali levitas percuſſionis, ob conditionem perſonæ; unde etiam non eſſet, à gravi noxa immunis, qui manum attolleret ad percutiendos parentes, etiam ſine animo percutiendi.

2do. Qui patri vel matri maledicunt, quod etiam Exodi & Levit. 20. ſub pœnâ mortis vetitum eſt: hanc autem pœnam non rarò per ſe infligit ſupremus læſæ pietatis vindex, ſecundùm id Prov. 20. *Qui maledicit patri ſuo vel matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris.* Sceleris hujus rei ſunt, qui parentes ſubſannant, aut deridendos præbent, ad iram provocant, etſi non ſequatur ira. De cetero ſibi potiſſimùm invigilare debent filii, cùm parentes habent præ ſenio aliquo ex caſu jam deliros. Certè debitus patri honor non innititur ejuſdem virtutibus, quas ſæpe nullas habet; ſed ipſius naturæ legibus, quas conſtanter ſervari neceſſe eſt. Hinc Eccli. 3. *Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eum in vita illius: Et ſi defecerit ſenſu, veniam da; & nè ſpernas eum in virtute tuâ.*

3tio. Qui nativitatis ſuæ obliti parentes egenos agnoſcere erubeſcunt. Si quis tamen ſe hujus filium profitendo vitæ,

honoris, aut fortunæ bonorum grave discrimen incurreret, posset ortum suum dissimulare. Neque ad id semper requireretur parentum consensus etiam tacitus, ut patet in casu de vitanda morte, aut gravi infamia: ea præsertim quæ parentibus nihil profutura sit.

4to. qui parentes criminis accusant, quive contra eos testari vellent. Excipiuntur casus tùm hæreseos quam pater disseminaturus sit, tùm proditionis regiæ, quam idem pater meditetur: tunc enim esset is post impensam omnem malo avertendo operam, ante criminis perpetrationem accusandus; quia commune bonum privato bono etiam patris præferri debet.

Circa hæc & similia generaliter supponendum 1mo. filios gravis peccati reos esse posse, etiam ex facto levi, aut quod ab omni peccato vacet, ut si coram patre id faciunt, unde eum irâ gravi commovendum esse suspicantur; 2do. odium, injuriam, &c. quæ contra extraneum essent aliquid mediocre, grave quid reputari adversùs patrem, ob singularem quæ ipsi debetur reverentiam; 3tio. quidquid contra extraneum foret peccatum mortale, id duplicem habere malitiam cùm de parentibus agitur, quia ultra virtutem quam violat hoc vel illud filii peccatum, semper violatur pietas.

Conclusio III. Filii tenentur parentibus obedire in iis in quibus iisdem subsunt.

Prob. 1mo. Ephes. 6. *Filii obedite parentibus in Domino: hoc enim justum est;* & ità justum ut filius patri ac matri rebellis, Deo mandante, lapidibus obrui deberet, Deuter. 21.

* Prob. 2do. exemplo Christi qui non tantùm Patri æterno obediens fuit usque ad mortem, sed & Mariæ ac Josepho tanquam parentibus * *subditus* esse voluit. Extant præclara obedientiæ exempla in veteri Lege. Sic Isaac patri à quo immolandus erat, nihil reluctans, nihil interrogans obedivit. Sic Rechabitæ à vino constanter abstinuerunt; quia aiebant, ** *Jonadab filius Rechab pater noster præcepit nobis: dicens: Non bibetis vinum vos & filii vestri in sempiternum.*

† Dixi *in iis in quibus filii parentibus subsunt.* Subsunt autem 1mo. in iis omnibus quæ spectant ad bonos mores & salutem; qualia sunt abstinere à periculosis occasionibus, à tabernis, contractibus qui usuram aut simoniam sapiant. Itèm catecheses, Ecclesiam ac Sacramenta frequentare; 2do. in his quæ spectant ad regimen domesticum, pacem, bona, & decus familiæ. Unde si præcipiat pater ut filius tali hora maneat domi, ut tali arti vacet, ut nihil de familiæ rebus distrahat, itèm ut filia dulces literulas non recipiat, aut furtim munuscula, vel ut

maneat

* *Luc. 2.* ** *Jerem. 39.*

maneat in Monasterio donec nuptui tradatur, erit prorsus obediendum. Imò in casu alienationis rei domesticæ, generali quodam præcepto vetitum censetur, quidquid expresse permissum non fuerit, nisi res levioris sit momenti.

Non subsunt verò parentibus filii in iis quæ præceptis aut consiliis Evangelii adversantur. Unde filius patri duellum aut pravos contractus imperanti; filia matri comœdias, spectacula, choreasve, pectoris nuditatem, & similia præcipienti obedire non tenentur, secundùm id Act. 5. *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.*

Quæres quid parentibus debeant liberi in ordine ad electionem status. Quæstio præcipuè movetur de fixo Sacerdotii, Religionis, aut matrimonii statu. Quoad hanc enim vel illam professionem, si æquum est ut filius obtemperet patri, æquum etiam est ut pater non cogat filium; cui ars [utique nec mala nec indecora respectivè] in quam naturaliter propendet, succedet feliciùs, quàm ars invisa. Jam

R. 1mo. graviter peccare parentes, qui directè vel indirectè prolem cogunt ad susceptionem status fixi. Ratio est; tùm quia non hominis est sed Dei hominem vocare quò voluerit; tùm quia ex coacta vocatione pessimi quique exitus scaturiunt. Hinc perpetua in matrimoniis odia, odiorùmque effectus adulteria; hinc sacrilegia & scandala in Clericali statu, ac demum in Monasteriis tædium, rebellio, furor, & desperatio. Vide Trident. sess. 25. de Regul. c. 18.

R. 2do. peccare etiam parentes qui cæco liberorum aut sui amore eosdem à Religione, Clericatu vel matrimonio retrahunt sinè causa. Si enim retrahant à Religione vel Clericatu, jam avocant à meliori proposito, & privant Ecclesiam bonis quæ iidem parituri erant: proh! quantum Ecclesiæ damnum, si S. Thomas domesticis ærumnis victus à pio Dominicanorum instituto recessisset. Si autem retrahant à matrimonio, imò si diutiùs consensum suum differant, innumeris eosdem peccatis, si non facti, certè oris, aspectus & cordis exponunt, non animadvertentes *melius* esse *nubere quam uri.*

Dixi, si retrahant *sinè causa.* Possunt enim, & tenentur parentes impedire nè filius ineptus, Clericalem Religiosumve statum ingrediatur, aut nè eam Religionem amplectatur, unde exulat ordo, vel sana fides; nisi, quod rarum est, conjici possit futurum ut mala hæc & cessent deinceps, & Candidatum ab iis corde & animo distantem non inficiant. Interim sibi suisque sanctè consulunt parentes, qui prolis vocationem sedulò examinant, & eorum proposito opponunt se ad tempus, ut

probent an ex ſincero crucis ferendæ deſiderio Monaſterium ſubire velint; an non ex volatili fervoris æſtu agant.

R. 3tio. Non poſſunt filii, quibus de divina vocatione conſtat, obſequi parentibus qui Religionem aut Clericatum diſſuadent: quia ut ſolidè docet S. Hieron. * *Scriptura quidem præcipit parentibus obſequendum; ſed quicumque eos ſupra Chriſtum amat, perdit animam ſuam*: porrò parentes ſuprà Chriſtum amat, qui nè diſpliceat iiſdem divinam vocationem abjicit.

Neque etiam filii parentibus obſequi debent cùm iidem iniqui aliquid præcipiunt vel ſuadent in ordine ad ſacri miniſterii functiones, vel Beneficiorum fructus. Hic, ſi unquam, dicant cum Scriptura *patri ſuo & matri ſuæ, Neſcio vos, & fratribus ſuis, Ignoro vos.*

R. 4to. Quod ſpectat ad matrimonium graviter peccant filii, 1mo. cùm inconſultis parentibus conjugium ineunt. Vult enim Scriptura ut pater ** filiam ſuam tradat *homini ſenſato*; quomodo autem eam tradet, ſi poſſit hæc inconſulto patre, ei nubere quem volet! Et verò matrimonium res eſt aleæ tam gravis, ut etiamſi filius ſui plenè juris eſſet in ceteris, in hoc eſſe non poſſet; 2do. cùm eam non ducunt uxorem quam duci præcipiunt parentes, ut ſopiantur ſimultates periculoſæ, vel magnæ parentum neceſſitati ſubveniatur.

Excuſantur tamen qui puellam à parentibus propoſitam rejiciunt, cùm ejus nuptiæ nec pacem domûs nec conſcientiæ tranquillitatem ſpondent, ut ſi moribus ſit malè compoſitis, ſi deformis, infirma, aut talis quam ex naturali antipathia filius diligere non poſſit. Itèm qui ſinè prævio parentum conſenſu ineunt matrimonium, quia ab iiſdem parentibus tractantur aſperè, vel quia parentes ex avaritia conſenſum denegant, aut filiorum collocationem ad diuturnum tempus remittunt ſinè causâ: quanquàm cavendum nè præ amoris magnitudine videatur diuturnum tempus quod reipsâ breve ſit.

CONCLUSIO IV. Filii parentibus ſubvenire tenentur in ſpiritualibus & in corporalibus.

Prob. 1mo. ex Eccli. 7. *Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ nè obliviſcaris, & retribue illis quomodo & ipſi tibi*: atqui parentes in ſpiritualibus & in corporeis proli ſuæ provident; ergo & hæc illis in utroque hoc genere providere debet.

Prob. 2do. quia ſubventio prædicta primarius eſt quarti præcepti finis. Unde Chriſtus Matth. 15. graviter increpat Phariſæos qui bona à filiis eroganda parentibus, in oblationem accipiendo

* *Epiſt. 1. ad. Heliod.* ** *Eccleſ. 7.*

accipiendo, *irritum* faciebant *mandatum Dei* de honorandis parentibus. Meritò igitur S. Ambrosius Lib. 8. in Luc. *O fili,* inquit, *si paveris matrem, adhuc non reddidisti dolores, non reddidisti cruciatus quos pro te passa est, non reddidisti obsequia quibus te illa gestavit.* Posterior hæc probatio necessitatem juvandi spiritualiter parentes à fortiori demonstrat. Si enim tanti sceleris reus est qui patrem corporaliter non fovet, quanti reus erit qui negligit salutem ejus?

Hinc colliges 1mo. graviter peccare filios, qui cùm animadvertunt parentes blasphema vel impudica loqui, alienum retinere, nullam gerere salutis suæ curam, eosdem amicè & reverenter non admonent. Multò magis delinquunt qui iisdem in periculo mortis de prudenti & docto directore non provident, imò qui quos eorum saluti utiles esse posse norunt, eliminant. Itèm qui impediunt nè parentes testamentum condant stipèmve & preces pro æterna sua pace indicant; qui differunt legata eorum præsertim pia, quæ hic & nunc exsolvere possent; qui demum bona ab iis malè parta apud se retinent.

Colliges 2do. reos etiam esse eos omnes 1mo. qui parentibus graviter egenis vestitum & alimenta denegant, hoc prætextu quòd artem statui suo indecoram exercendo, victitare possint? 2do. qui eosdem non visitant cùm infirmi sunt, nec eorum sanitati consulunt ad minus ut suæ; 3tio. qui eosdem cùm injustè gravati sunt, non tuentur pro virili; 4to. qui eorum exequias secundùm facultatem suam non curant. Hæc de filiis etiam illegitimis dicta sunto; & hi enim verè filii sunt; sicut in præsenti verè patres censentur, non ii tantùm à quibus proximè trahimus originem, sed avi quoque, proavi, & ceteri ascendentes.

Quæres 1mo. an & ob quam parentum necessitatem teneatur filius ab ingressu Religionis abstinere.

R. 1mo. Nemo tenetur ab ingressu Religionis abstinere ob *communem* parentum necessitatem: 1mo. quia hæc necessitatis species habetur pro levi; cùm tolerabilis sit eorum conditio, qui licèt careant utilibus, necessariis tamen non carent, sed ea, etsi serio labore, sibi comparant; 2do. quia ubique receptum est ut filius eo in casu sibi potiùs quàm alii cuicumque provideat.

R. 2do. Debet filius Religionis ingressum omittere, cùm parentes ejus sunt in *extrema* vel *gravi* necessitate. Extrema quidem, ut si parentes alioqui fame perituri sunt: gravi verò ut si iidem vel non nisi cum notabili legitimi status jacturâ victitare possint; vel non possint sustentari absque magna rerum necessariarum penuria. Ratio est, quia non potest impleri con-

filium cum præjudicio præcepti naturalis: quod in præſenti agnoſcit ipſa naturæ vox.

Ampliatur hæc reſponſio, 1mo. etiamſi patrum neceſſitas nondum ſit præſens, modò probabiliter credatur futura, taliſque quam filius avertere valeat. Et id præſertim locum habet cùm parentes ære alieno gravati ſunt, vel onuſti puellis, quæ ſi deſerantur, in apertum honoris diſcrimen venient; 2do. etiamſi filius voviſſet Religionis ingreſſum; quia vel vovit, cum jam indigebant parentes, & tunc votum utpotè cum præcepto naturali incompoſſibile non obligat pro tempore tantæ egeſtatis; vel vovit ante parentum indigentiam, & tunc executio voti propter materiæ mutationem ſuſpenditur. * *Quòd ſi filius non obſtante hac parentum neceſſitate, Religionem ingrediatur, non licet ei facere Profeſſionem: ſi fecerit, valebit quidem,* ut docent communiter Theologi, *ſed tenebitur egredi, & voti ſeu Profeſſionis executionem ſuſpendere, quando, ſi egrediatur, tali patris neceſſitati poterit ſubvenire.*

Quatuor autem, ut filius ab ineunda Religione abſtineat, conditiones exigit Henno. Prima eſt, ut filius in ſeculo remanens; non ſit in proxima peccati mortalis occaſione: quia, inquit, quiſque ſpiritualem ſuam corporeæ parentum ſaluti anteferre debet. Fatendum tamen occaſionem peccandi per preces & Sacramenta vinci poſſe: quanquam hæc periculoſiùs imminet puellis, iis præcipuè quarum pudicitiam exponunt parentes, ut à divitibus earum amaſiis ſubleventur. Secunda, ut deſint alii qui poſſint & velint parentibus ſuccurrere. Tertia, ut vera ſubſit ſpes parentibus ſubveniendi; ut eſt communiter in maribus, rariùs puellis quæ ſæpiùs gravant quàm levent. Quarta, ut Religionis ſuſceptio ſubventionem hanc impediat. Si enim in Religione parentibus æquè ac in ſeculo mederi poſſim, non eſt cur ab eadem deterrear.

R. 3tio. In extrema, aut quæ ad extremam accedat, parentum neceſſitate, poteſt filius etiam Profeſſus è Monaſterio egredi, petita, licet non obtenta, ſuperiorum licentia. Ita multi contra paucos. Ratio eſt quia filius etiam poſt Profeſſionem manet verè filius; ergo in eo ſubſiſtit tota naturalis præcepti obligatio, cui cedere debet quæcumque obligatio voti. Et id verum credo etiamſi dicat pater ſe cedere juri quod habet in prolem ſuam. Reipsâ enim ut pater mortem ſibi inferre nequit, ſic nec poteſt cedere juri quod habet ut in extrema miſeriâ ſublevetur à filio.

Porrò Religioſus è Monaſterio in parentum gratiam exiens, debet 1mo. eſſentialia Religioſo ſervare quantùm poteſt; 2do. habitum

* *Sylvius.*

habitum ferre regularem, nisi is obsit lucro ad parentum sustentationem necessario; 3tio. ad Religionem reverti statim ac providerit parentibus.

Ceterùm arbitror valere votum illius, qui Religionis ingressum vovit, quo tempore parentes ejus tanta penuria vexabantur; unde is transactâ necessitate parentum tenetur ingredi Religionem. Ratio est 1mo. quia in pari casu valeret ipsa Professio Religiosa, ut agnoscunt communiter Doctores; 2do. quia voti hujus objectum est res bona; ex eo autem quòd hæc non possit actu impleri, fit quidem ut suspendatur obligatio voti, non autem ut extinguatur; 3tio. quia maritus qui Religionis ingressum vovit, eandem ingredi debet post mortem uxoris, licèt eadem vivente, nec consentiente, non possit validè profiteri, ex c.3. *De convers. conjug.* ergo à pari.

R. 4to. Si parentum necessitas sit gravis tantum; vel hæc Communitati nota erat, cùm filium admisit. vel ignota, seu quia hanc celaverit filius, seu quia hæc Professionem ejus fuerit subsecuta. Si 1. debet Superior, si per eleemosynas Monasterii opem ferre non valeat, inferiori exitum permittere; quia ad id virtualiter se se obligasse videtur, quatenus rem acceptando, onus rei annexum acceptare debuit. Si 2. [etsi asperiùs agi potest cum eo qui celatâ patris necessitate Communitatem utcumque decepit] existimo pensandam esse conditionem patrum, & naturam necessitatis, cui ex filiorum carentia obnoxii sunt. Si. v. g. pater, vir sit ingenuus ac militaris, qui apud Principem inique accusatus, exciderit ab omnibus bonis, adeò ut jam non nisi famulando vitam tolerare possit, difficilè crediderim peccare filium, qui ut eidem opituletur, exit è clastro, petitâ humiliter sed non obtenta Prælati sui facultate: [modò, quod ubique supponendum est, non judicetur incurrere grave propriæ salutis periculum.] Si verò pater sit homo plebeius, cui multò minùs indecorum est famulari, arare, &c. crederem tunc cum vulgo Theologorum, non posse filium citra obtentam superioris licentiam egredi è Monasterio, ut eidem succurrat. Posset tamen in hoc casu filius clanculum vices pietatis implere laborando, celebrando, eleemosynas sollicitando, servata tamen de cetero observantia regulari.

Quæres 2do. an propter fratris vel sororis necessitatem abstinendum sit ab ingressu Religionis. R. si frater aut soror adhuc subsint paternæ curæ, non licet Religionem ingredi, quia tunc eorum necessitas, ipsissima est parentum necessitas, cui occurrere debet filius cùm potest. Si verò frater aut soror sint extra patriam potestatem, etsi absolutè loquendo committi possint providentiæ, ut propria salus ponatur in tuto, tantæ tamen

est charitatis, personas tam arctè conjunctas fovere, ut propter id differri possit, vel omitti Religionis ingressus: & hoc præcipuè viget cùm soror premitur penuria. Puellæ enim fragiliores sunt, & periculis gravioribus obnoxiæ.

Quæres. 3tio. quid sibi debeant consanguinei collaterales, atque etiam affines. R. eos mutuum sibi debere amorem, & in necessitate subsidium, idque ratione speciali. Si enim præcipit Scriptura ut fideles omnes se diligant, sibique mutuo opitulentur, quantò plus id à naturâ censeri debet præceptum iis, qui carnis aut affinitatis nexibus sibi cohærent.

Hinc colliges 1mo. prædictæ cognationis circumstantiam, ut quæ speciem mutet, aperiendam esse in sacro tribunali, quoties agitur de gravi injuria, detractione, contumelia, odio, percussione & similibus; 2do consanguineos vel affines sibi invicem auxilium debere, etiam in necessitate ordinaria: quia sibi invicem majori ligantur obligationis vinculo, quàm extraneis quibuslibet. Quin & viget obligatio hæc, ubi etiam frater, soror, &c. facti sunt sua culpâ indigentes: quia culpa hæc etsi vituperium mereretur, haud tamen naturalis pietatis vinculum tollit. Ut tamen iis demeretur in eosdem excessus relabendi cupido, utve ad laborem assuefierent, possent deseri ad tempus, modò desertio hæc nihil vitæ vel sanitati noceret.

ARTICULUS SECUNDUS.

De mutuis Patrum, Filiorumque spiritualium officiis.

PAtrum spiritualium nomine hîc veniunt, 1mo. Pastores qui gregem suum informare debent ut Episcopi, Parochi, Superiores; 2do. Præceptores qui alumnorum mentibus pietatem & scientiam instillare tenentur; 3tio. patrini seu in Baptismo seu in Confirmatione. De his ea solùm dicam, quæ Tom. 1. omissa sunt.

Conclusio I. Pastores gregem suum *pascere* debent *exemplo conversationis, verbo prædicationis, fructu orationis.* Ità S. Bernard.

Prob. ex Joan. 21. ubi Christus gregem suum Petro his verbis ter commendat: *Simon Joannis amas me? Pasce agnos meos ... pasce oves meas:* atqui hoc Christianas oves pascendi onus, nec sanctè magis nec magis efficaciter impleri potest, quàm exemplo conversationis, &c.

1mo. Quidem opus est exemplo conversationis, [cujus nomine non

ne non intelliguntur colloquia ſola, ſed vitæ totius inſtitutum.* Hinc Apoſtolus Timotheum erudiens, ait: *Exemplum eſto fidelium in verbo, in converſatione, in charitate, in fide, in caſtitate,* * & ad Titum. cap. 2. *In omnibus te ipſum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate.* Hinc S. Auguſt. Serm. 46. *Omnis qui malè vivit in conſpectu eorum quibus præpoſitus eſt, quantùm in ipſo eſt occidit & fortes oves* & S. Gregor. Paſtor. part. 3. Admonit. 5. *Scire Prælati debent, quia ſi perverſa unquam perpetrent, tot mortibus digni ſunt, quot ad ſubditos ſuos perditionis exempla tranſmittunt: unde neceſſe eſt ut tanto ſe cautiùs à culpa cuſtodiant, quanto per prava quæ faciunt non ſoli moriuntur.* Multò tamen gravior eſt mors quàm ſibimetipſis inferunt Paſtores. Qui enim obſcœnum quid v. g. coram plebe effutiunt, triplex ſibi in uno crimine crimen parant, quatenus & caſtitatèm lædunt ex hypotheſi; & charitatem, cui opponitur ſcandalum datum? & juſtitiam, iis nocendo, quibus ex officio prodeſſe debent.

† 2do. Debent Paſtores gregem paſcere verbo prædicationis.* Patet id 1mo. ex Ezech. 33. ... *Si non fueris locutus ut ſe cuſtodiat impius à via ſua, ipſe impius in iniquitate ſuâ morietur, ſanguinem autem ejus de manu tua requiram;* ergo æternam ſibi mortem adſciſcunt ** *canes muti, non valentes latrare, videntes vana, dormientes & amantes ſomnia.* † Hinc Apoſtolus II. ad Timoth. 4. Paſtores omnes in perſonâ unius ſic compellat: *Prædica verbum, inſta opportunè importunè; argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrinâ.*

Patet 2do. idem ex Concilio Trident. Seſſ. 5. de reform. c. 2. ubi *ſtatuit omnes* prorſus *Eccleſiarum Prælatos teneri per ſeipſos, ſi legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum ſanctum Jeſu Chriſti Evangelium ... Archipresbyteri quoque, Plebani, & quicumque Parochiales: vel alias curam animarum habentes Eccleſias quocumque modo obtineant, per ſe, vel alios idoneos, ſi legitimè impediti fuerint, diebus ſaltèm Dominicis & Feſtis ſolemnibus, plebes ſibi commiſſas pro ſua & earum capacitate paſcant ſalutaribus verbis; docendo, quæ ſcire omnibus neceſſarium eſt ad ſalutem, annuntiandoque eis cum brevitate & facilitate ſermonis, vitia quæ eos declinare; & virtutes quas ſectari oporteat; ut pœnam æternam evadant, & cæleſtem gloriam conſequi valeant.* Quàm ergo graviter peccant, qui abſque ſcientia competenti, & proportionatâ dicendi facultate, Paſtorale onus ſuſcipiunt; qui Catechiſmos quibus penè ſolis tenera juventus in bonum flecti queat, omittunt quaſi rem nullius momenti; qui nullas penè aut jejunas admodum conciones habent

* 1. *Timot.* 4. ** *Iſai.* 56.

habent; qui econtrà sublimiori stylo utuntur, itá ut nec capiantur ab aliis, nec semper capiant se ipsos; qui in pœnitentiæ tribunali quasi elingues manent, nihilque habent unctionis, quò terreant eos qui terreri debent, & qui indigent solatio amicè consolentur; qui demum à confessionali abhorrent, quoties saltèm de excipiendis plebeculæ confessionibus agitur.

3tio. Tandem debent Pastores gregem pascere fructu orationis: 1mo. quia *neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus* interiori gratiæ suæ rore: atqui gratiam hanc bonorum feracem solis columbæ seu Ecclesiæ gemitibus largiri consuevit Pater Cœlestis; unde Act. 6. aiebant Apostoli, *Nos orationi & ministerio verbi instantes erimus.* * Unde etiam qui plures ad Deum animas converterunt, ut Franciscus Xaverius, & Salesius, tempus fere totum orationem inter & ministerium verbi ex æquo partiebantur; 2do. quia Pastor se habet ut mediator Deum inter & homines; ac proinde ab iis iram Dei avertere, & eorum infirmitati subvenire debet: atqui neutrum hoc aliter exequi potest quàm orationibus, sacrificiis, &c. Sic nempe Dei furorem sedarunt Moyses & Aaron. *Aaron stans inter mortuos, & viventes pro populo deprecatus est, & plaga cessavit;* Num. 16. *Moyses orabat Dominum ... placatusque est Dominus ne faceret malum, quod locutus fuerat,* Exod. 32. Ergo *Inter vestibulum & altare plorabunt Sacerdotes Ministri Domini, & dicent: parce, Domine, parce populo tuo,* Joël. 2.

† Conclusio II. Debent fideles Pastoribus amorem sincerum, obedientiam in iis quæ ad salutem pertinent, reverentiam, & vitæ subsidia.

Prob. 1. pars: Quia Pastor quilibet est pater, & quidem in eo genere cui multùm amoris debeatur: veri enim Pastores in gratiam pecoris sui nihil relinquunt intentatum; parcè vescuntur nè quid desit egenis, studio vacant, nè quid subtrahant utilium; mediâ nocte, spretâ rigidi Cœli inclementiâ surgunt è lecto, nè pereat ovicula, &c. quis porrò nisi ferrei cordis sit, tanto amori mutuas amoris vices deneget?

Prob. 2. pars: Ex Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit,* & Hebr. 13. *Obedite Præpositis vestris, & subjacete eis, &c.* Etsi verò oves Pastorum voces audire debent, non eorum tamen qui contra Superiores suos rebellant, & in mortifera pascua deducunt.

Prob. 3. pars: Quia eos insigniter revereri debemus, qui Christum speciali ratione repræsentant; qui dignius exercent tùm in se tùm erga nos ministerium; qui plus apud Deum possunt & prosunt: atqui sic se habent Pastores nostri.

Prob.

Prob. 4. pars: Quia * *dignus est operarius mercede suâ;* & eò dignus magìs quo impensiùs laborat, secundùm id I. Timoth. 5. *Qui bene præsunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur; maximè qui laborant in verbo & doctrinâ.*

Hîc nota quòd sicut Regi etiam improbo debitus est honos respondens regiæ ejus dignitati; sic & improbo etiam Sacerdoti suus esse debet honos ob sacram quâ inunctus est dignitatem. Atque id suo nos docuit exemplo Christus *Rex & Judex & Deus noster.* Is enim, ait S. Cyprian. Epist. 65. *usque ad passionis diem servavit honorem Pontificibus & Sacerdotibus, quamvis illi nec timorem Dei, nec agnitionem Christi servassent.*

Conclusio III. Patrini filios suos ad virtutem informare tenentur sub gravi.

Prob. Quia, ut solidè ait S. Thomas q. 67. art. 8. *Unusquisque obligatur ad exequendum officium quod accepit:* sed *qui accipit aliquem de sacro fonte assumit sibi officium pædagogi;* & id patet ex multiplici patrinorum nomine: vocantur enim à Patribus sponsores, fidejussores, fidei Doctores, hodieque vulgò patrini, quasi patrum carnalium substituti: porrò rem variis iis nominibus expressam adimplere non possunt, nisi eos quos de lavacro susceperunt, erudire, redarguere, & omni quâ possunt viâ ad pietatem movere conentur.

Hinc colliges, 1mo. ad patrini Officium neminem à Parocho admitti debere, *nisi eâ sit ætate, judicio & moribus, ut prædictis omnibus satisfacere possit;* ità sanciunt Synodi plures; 2do. cavendum nè Hæreticus unquam in patrinum assumatur, cùm patrini munia obire non possit; 3tio. Etsi censent plures Officium patrini cessare, cùm is quem levavit è fonte sacro jam est sufficienter eruditus; existimo tamen cum aliis teneri patrinum, omni quâ poterit ope filiolum ab hæresi, v. g. aut dissolutis moribus revocare ad fidem & bonos mores; sive jam careat parentibus, sive habeat quidem, sed qui ex inertiâ non satis proli suæ invigilent. Patrini enim semper sunt quidam patres; ergo semper corrigere debent, quandiu ex correctione non nihil succesŝûs sperare possunt. Ceterùm non est quòd anxii sint patrini circa filiolos qui piam domi educationem habent, catecheses, concionesve sacras frequentant, &c.

Conclusio IV. Filii spirituales patrinis suis debent amorem reciprocum, reverentiam filialem, & obedientiam.

Prob. Quia efficere debent filii spirituales ut patrini Officio suo fructosè & cum gaudio defungantur: porrò ad id requiritur ut amorem amori rependant, ut patrinos velut alteros patres revereantur, ut demum iis obtemperent in his omnibus quæ

* *Lucæ* 10.

quæ patrinorum partes ſunt; alioqui ſpecialiter peccant contra pietatem.

ARTICULUS TERTIUS.

Quid debeant alii quaſi patres ſuis reſpectivè, &c.

AD parentes ſuo etiam modo revocantur, 1mo. qui famulos habent in miniſterio; 2do. Tutores, Curatores, &c. Sit

Conclusio I. Debent domini famulos amare, inſtruere, corripere, eorumque operam juſto ſtipendio remetiri.

Prob. 1. pars. Eccli. 33. *Si eſt tibi ſervus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua, & quaſi fratrem ſic tracta eum.* Et verò ſervi eundem ac heri Dominum & Patrem habent in Cœlis; inſuper ſi verè ſervi ſunt, ſtudent dominis placere; demum non rarò fit ut iis famulentur, quorum patres patribus ſuis ſervierant; ergo diligi debent ut fratres, ut amici ſuo modo, ut quorum conditio manſuetudine leniri debeat, non imperio rigidiore aſperari. Hinc Epheſ. 6. *Et vos Domini eadem facite illis, remittentes minas: ſcientes quia & illorum & veſter Dominus eſt in Cælis.*

Prob. 2. pars: ex I. ad Timoth. 5. *Si quis ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negavit:* atqui hanc ſuorum curam non habet, qui eorum ſaluti non conſulit ſeu per ſe, ſeu per alios; qui non curat ut Dei & Eccleſiæ mandata ſciant & adimpleant, ut mane & veſpere Deum orent, (ad quod in domibus piè conſtitutis tota ſimul familia, veſpere præſertim convenire ſolet) ut Dominicis Feſtiſque diebus Miſſæ, ceteriſque, quantùm fieri poteſt, Officiis interſint, ut Sacramenta frequentent, ut à periculosâ inter ſe familiaritate procul diſtent. Hæc tamen eſt plerumque dominorum ſomnolentia, ut vix ſciant quam profiteantur Religionem ſervi ſui. Si quempiam in famulum admittere velint, pluribus interrogant quid ſciat, quid poſſit, ubi ſervierit; de pietate verò nè voculam quidem habent: quin & ſæpiùs eos non ferunt, qui plus in virtutem propenſionis nacti ſunt; iiſque vix concedent tempus audiendæ Miſſæ, omniumque breviſſimam audiri præcipient: & tamen ex famulorum corruptione ut plurimum ſequitur filiorum familias depravatio.

Prob. 3. pars: Quia ex S. Auguſtino Lib. 19. de Civ. Dei cap. 16. domini *veri patres-familias ſunt:* atqui ex eodem S. Doctore verus pater familias, eum *qui in domo per inobedientiam*

entiam domesticæ paci adversatur, corripit seu verbo, seu verbere, seu quolibet alio pœnæ genere justo atque licito, quantùm societas humana concedit, &c. ergo.

Hîc quædam notanda, 1mo. pœnam ut *justa* sit, *& licita*, culpæ parem esse debere. Unde sanctæ correptionis, limites excedunt, qui pro leviori culpâ, nè dicam defectu, aspera quæque verba, aut etiam verbera adhibent; 2do. eas præ ceteris culpas plecti debere, quæ Deum offendunt: & hæ tamen ut plurimùm inultæ manent; 3tio. pensandum esse dominis id Concilii III. Mediolan. *Ne patiatur in familiâ esse quempiam qui blasphemus sit, qui perjurus, qui corruptis moribus, qui obscœnè quidquam vel loquatur vel agat, qui* aleis ludat, qui *cæteris turpis vitæ exemplum præbeat.*

Si grave non fuerit famuli crimen, ejusque expulsio magnam domino perniciem allatura sit, & verisimile appareat, eum expulsum deteriorem fore, consultius est eum retinere domi, opportuna adhibendo remedia; nisi esset scandalo, ut esset famulus qui in domo heri sui concubinam retineret.

Prob. 4. pars: Quia ex Matth. 10. *Dignus est operarius cibo suo*, & mercenarius mercede suâ: unde Levit. 19. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque manè.*

Hinc peccant juxta materiæ gravitatem, qui famulis necessaria ad victum denegant; qui stipendium eorum differunt; qui famulos quibus indigent, ultra infimum pretium conducunt, aut nullâ factâ pactione recusant quod justum est, qui ægrotos non curant, vel statim dimittunt, nisi mittant ad xenodochia, in quibus, ut decet, curari debeant. Hæc tamen deportatio confestim facienda non est; quia meritò affliguntur famuli & ancillæ, qui tam citò se à dominis abjici vident. Alia sanè fuit agendi ratio Centurionis, qui per seipsum sanitatem servi sui flagitavit à Christo.

Non debent tamen domini stipendium famulis pro tempore quo infirmi decubuerint: imo nec majores eorum expensas, Medicis exsolvere tenentur extra casum extremæ aut gravis necessitatis: at omnimodè efficere debent nè servis suis desint spiritualia Ecclesiæ remedia.

Conclusio II. Servi dominis obedientiam debent, reverentiam, obsequium & fidelitatem.

Prob. Ex Scripturâ, quæ hæc omnia à servis exigit; obedientiam quidem Ephes. 6. *Servi, obedite dominis carnalibus, & non tantùm bonis & modestis;* * *sed etiam discolis.* Reverentiam seu honorem I. Timoth. 6. *Servi Dominos suos omni honore dignos arbitrentur.* Obsequium rationabile, ut non sint; *ad oculum*

* *I. Petri 2.*

* *ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes Dei voluntatem ex animo:* est autem hæc Dei voluntas ut qui stipendium recipit, non stet otiosus, sed pactum pensum impleat. Fidelitatem denique, nam *servos oportet dominis suis subditos esse... non fraudantes, sed in omnibus bonam fidem ostendentes*, ad Tit. 2.

Contra hæc officia peccant, 1mo. qui in obmurmurationes erumpunt, cùm sibi quidpiam præcipitur; qui id se fecisse simulant, quod non fecerunt; qui laboris sui partem committunt aliis, quos domini ære compensant; qui cùm arguuntur, paratum habent mendacium quo se defendant; 2do. qui occultos dominorum defectus extraneis detegunt, & ità exaggerant, ut vix inveniant qui sibi famulari velint. Itèm qui dominos inter se deridenr quod tamen ita frequens est ut *inimici hominis*, esse soleant *domestici ejus;* 3tio. qui debitam rerum sibi creditarum curam non habent, easque aut compilari ab aliis etiam conservis, aut fieri deteriores sinunt. Itèm qui pacto sibi salario minimè contenti, clanculùm quid subripiunt, titulo compensationis; qui demum cibos, grana, & alia id genus furantur etiam pro filiis, aut pecoribus dominorum. Et verò fortè legitimam habet rationem dominus prohibendi nè plus jumentis suis detur, & parcendi sumptibus. Adde quòd non sit famulorum de domini rebus disponere eodem invito, vel non consulto, cùm dubia est ejus voluntas. Aliud esse posset si avarus senex omnino necessaria pecudibus denegaret: quanquàm satius fortè fuerit ab ejus obsequio discedere; præsertim si diutius in eadem agendi ratione perseverandum esset.

Ceterùm meminisse debent famuli & ancillæ, Deo magis obediendum esse quàm hominibus, quoties ab eis exigitur quidpiam divinæ voluntati adversum; ut si jubeantur vinum & similia promere alicui qui jam ad ebrietatem vergat: carnes parare bene valentibus; literas ad venerem aut ad duellum sollicitantes deferre; serviliter operari Festis diebus.

Conclusio III. Tutores temporaneam & spiritualem curam debent pupillis suis.

Prob. Tutores in vicem parentum constituuntur jure publico; ergo pupillis debent in ordine spirituali, quidquid iis debent genuini patres; ac proinde eos monitis, adhortationibus, bonis præsertim exemplis ad pietatem accendere tenentur. Debent insuper rem eorum domesticam, ad minus ut suam tractare, augere prout possunt secundùm Dei & Ecclesiæ leges, tempore præscripto rationem reddere, &c.

Conclusio IV. Pupilli tutoribus debent amorem, honorem & obedien-

* Coloss. 3.

& obedientiam in iis quæ ad tutelam ſpectant. Sequitur ex ipsâ conditione patrum quam habent tutores. Undè ſi his pupilli reſiſtant, aut erga eos gerant ſe irreverenter in materiâ gravi, mortaliter peccant.

Hîc addendum ſuam quoque ſenibus reverentiam deberi; quod de iis præcipuè verum eſt, qui vitam labis puram agunt. Etſi verò vitium in ſenibus, qui jam æternitatis limen pulſant, neſcio quid habet magìs odioſi, nihilominus qui cum corrupto ſene agunt, præ oculis habere debent id Apoſtoli I. Timoth. 5. *Seniorem nè increpaveris, ſed obſecra ut patrem.* Quanquàm & ipſa ſenum depravatio, cùm aliter oppreſſæ innocentiæ ſuccurri nequit, palàm eſt reſeranda, prout fecit Daniel in causâ Suſannæ.

Ut ſenibus honorem & reverentiam debent adoleſcentes, ſic adoleſcentibus omnimodæ virtutis exemplum debent ſenes; cui ſi officio deſint, grave recipient judicium à ſupremo judice, ad quem, velint, nolint, totis pedibus properant. Senſit hoc & in praxim redegit Eleazarus ille ſenex, qui rogatus inſtanter ut mortis vitandæ gratiâ fingeret veſci porcinâ carne, reſtitit conſtanter, * nè *multi adoleſcentium, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum; & ipſi propter* ejus *ſimulationem* deciperentur.

ARTICULUS QUARTUS.

Quid ſibi debeant Conjuges.

CONjugum debita ſigillatim exponemus, ut ſolvantur præcipui caſus unicuique obligationi correſpondentes.

SECTIO PRIMA.

De obligationibus à debito conjugali diſtinctis.

CONCLUSIO I. Conjuges ad mutuum ſanctum, & ſpecialem amorem obligantur.

Prob. Ex Epheſ. 5. *Viri diligite uxores veſtras ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam:* atqui Chriſtus ſancto ſpecialique amore dilexit Eccleſiam; ergo idem facere debent conjuges. Quod enim hîc de viris dicitur, cadit in uxores: quibus etiam præcipitur ad Titum. 2. ut *viros ſuos ament.*

Contra hanc legem graviter peccat uterque conjux, 1mo. ſi rixas ſuſcitet aut foveat; ſi alium ad iram gravem, vel aliud grave

* *II. Machab. 6.*

grave peccatum excitet; si vir uxorem, & à fortiori si uxor virum graviter percutiat; 2do. si se dedat zelotipiæ vitio, undè tot perversa judicia; tot diu noctuque perturbationes; quibus una ferè mederi potest oratio acris & intensa; si cœco quodam amore se rapi sinant: is enim gràvia crimina parit, præsertim verò coïtus nefandos, & in coïtu *retractum*, ne nascatur proles vitæ matris nociva.

Conclusio II. Conjuges secum cohabitare debent quoad domum & thorum, nisi legitima causa excuset.

Prob. 1mo. Ex his Christi verbis: * *Dimittet homo Patrem & Matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne unâ*; quod sine prædictâ cohabitatione fieri non potest; 2do. quia susceptio prolis, conveniens ejusdem institutio, obsequia sibi mutuò à conjugatis præstanda, &c. absque conjugali hâc societate subsistere non valent.

Licitum est tamen viro à domo recedere ad breve tempus sinè licentiâ uxoris, sed non vice versâ: imò posset vir abesse diù, si id exigeret res familiaris, Principis obsequium, aut gravis infirmitas: aliàs, *Cùm vir & uxor una caro sint, non debet alter sinè altero* (nisi de ejus consensu) *esse diutius*, ex cap. 1. *De conj. lepros.*

Quæres 1mo. an teneatur uxor sequi maritum qui aliò divertit. R. non teneri, 1mo. si maritus vagari velit quò sibi videbitur; 2do. si uxori eundem secuturæ immineat periculum gravis peccati, mortis, aut defatigationis maximæ, ut si maritus ad bellum proficiscatur; 3tio. si maritus absque necessitate verâ in Regionem admodum remotam, ut Indias, migrare velit; est enim transmigratio hæc onus tam grave, ut nemo eam absque præcedenti pacto censeatur imposuisse; 4to. si inter partes convenerit ut habitationem non mutent: hæc tamen conventio non impediret, nè uxor maritum sequi teneretur, si hunc aliò avocaret justa & gravis necessitas, putà insalubre Cœlum mutandi, exequendi jussa Principis, & similia; ex quibus tamen mulier grave periculum non subeat.

Quæres 2do. an & quibus de causis possint conjuges, sivè quoad tectum, sive quoad thorum à se invicem separari. R. licitum esse utrique conjugi ab alio secedere, ídque in perpetuum propter adulterii crimen. Patet id ex Matth. 5. *Omnis qui dimiserit uxorem suam, exceptâ fornicationis causâ facit eam mœchari*, ergo ait, S. Augustinus Lib. 2. de adult. conjug. cap. 5. *licitè dimittitur conjux ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris* conjugii.

Circa hoc not. 1mo. non minùs uxori quàm viro licitum esse

* *Matth.* 19.

esse divortium propter fornicationem: quia non minùs vir quàm uxor fidem violat conjugalem adulterando, quæ injusta fidei læsio divortium inducit. Non potest tamen uxor ob adulterium solum insequi conjugem intuitu separationis quoad tectum: licèt eidem marito adulterium objicere efficaciter possit, nè ab eodem separetur; 2do. adulterium hîc sumi etiam pro concubitu sodomitico, & bestialitate activa vel passiva: quia sic etiam dividitur caro contra matrimonii fidem, quæ exigit ut *duo* sint *in carne unâ*. Aliud est de amplexibus, vel tactibus impudicis, si desit copula, etsi non desit proprii aut alieni corporis pollutio. Hæc etiam licèt adulterii suspicionem parere possint, haud tamen ad divortium sufficiunt; tùm quia per hosce actus non violatur consummatè fides matrimonii: tùm quia in odiosis, strictè leges intelligi oportet; 3tio. quatuor esse casus in quibus adulterium non sit legitima causa divortii.

Primus est, cùm adulterium vacat à culpâ; ut si femina ab eo cognoscatur, quem virum suum esse credit; si vi opprimatur, nisi monita ut fugeret, fugere noluerit; si rebus, ut decebat, exploratis novum ineat matrimonium, modò ab eo recedat, statim ut certior facta fuerit de vitâ legitimi conjugis.

Secundus est cùm vir fuit vel est uxori suæ adulterandi causa; veluti si eam prostituat, si in factum ejus consentiat, à fortiori si idem consulat. Ratio est, quia consentienti non fit ea injuriæ species quæ divortii causa sit. Idem est de eo qui scit crimen, & non prohibet, quando posset prohibere: quia *qui* in hoc casu *tacet*, * *consentire videtur.* Aliud est si taceat ex metu gravi. Imò mulier quæ virum non reprehendit, non censetur communiter consentire; quia vocem præcludunt timor & reverentia: si tamen uxor commodè contradicere posset, jam consentire judicaretur nisi fortè dissimularet ad tempus, ut indubiè detecto per testes facinore, divortium juridicè prosequi posset.

Si maritus uxorem domo ejiciat, sive neget alimenta vel debitum, & hæc dedat se crimini; negant plures cum S. Thoma in cap. 7. I. Corint. eam dimitti posse: quia licèt adulterium nullam recipiat excusationem, haud tamen æquum est ut illud quasi minimè reus plectere possit, qui ad ipsum quasi coëgit iniquâ suâ ac crudeli agendi ratione.

Tertius casus est cùm conjux alter, ipse quoque adulterium commisit; ità omnes ex cap. 7. *De adulteriis, &c.* ubi *paria crimina mutuâ compensatione* deleri dicuntur. Ne refert quòd alter

* *Regum 43. in 6.*

alter altero priùs, graviusque aut sæpiùs ceciderit: quia licèt in crimine desit paritas quoad numerum aut malitiam, est tamen paritas quoad conjugalis fidei violationem, quam jura præcipuè attendunt, & ut radicem divortii assignant.

Sed an non poterit is qui occultè solùm peccavit, ab ea quæ publicè peccavit, separari, aut ei saltèm debitum denegare. Negant SS. Thomas & Bonaventura, & cum iis plures; quia iniquiunt, *non videtur quòd pari crimine infectus, alium de eodem punire possit.* Quia tamen aliquando fieret ut maritus alioqui parum patiens, non reclamando seipsum adulterii suspectum redderet, addunt Canonistæ quidam posse eum se gerere quasi qui injuriam publicè nocenti condonet: imò aiunt iidem, si ob publicum scandalum teneretur publicè nocentem dimittere, dimittere deberet ad breve tempus, & iterum recipere simulando injuriæ condonationem, vel potiùs injuriam, quâ parte publica est verè condonando. Quòd * *si vir egisset pœnitentiam, & uxor nollet agere, sed perseveraret in adulterio, posset sine peccato accusare & dimittere.*

Quartus casus in quo conjux compartem adulteram dimittere non potest, est cùm suum ipsi crimen condonavit: ut condonare potest non solùm marito uxor, sed & maritus uxori; nisi hæc in crimine palàm vivere pergat; tunc enim urgeret illud Proverb. 18. *Qui tenet adulteram stultus est & insipiens;* imò & adulteræ peccati *reus & particeps*, ex cap. 3. *De adulteriis*, &c.

Porrò potest conjux innocens nocenti adulterium remittere, vel *expressè*, cùm id verbis, aut literis manifestè indicat vel *tacitè*, quod fit, 1mo. cùm conjugem ad copulam admittit, 2do. cùm ei amicitiæ signa seu licita, seu prohibita concedit; 3tio. cùm eum non obstante criminis notorietate, retinet domi: nisi tamen retineat vel ex ignorantia juris sui, vel ex male fundato judicis præcepto, vel ex metu præjudicii sibi imminentis. Ceterùm prædicta signa idem operantur postquam partes judiciali sententia separatæ sunt, ac ante; quia semper licita est condonatio, extra casum scandali.

Sed quid si conjugibus post alterius adulterium reconciliatis, fornicetur qui ante innocens alterum dimiserat, poteritne is vice sua dimitti. R. affirm. quia prior injuria fuit omnino deleta per reconciliationem. Æquum tamen esset ut qui tibi resipiscenti pepercit, & ei parceres resipiscenti.

Ut huic adulterii materiæ imponatur finis, expendendum; 1mo. an privata autoritate divortium fieri possit; 2do. an & quando innocens teneatur sontem dimissum recipere; 3tio. an facto

* S. Anton.

facto ex adulterii causa divortio licitum sit partibus Religionem ingredi; de quibus dico.

Ad 1. Si sermo sit de sola separatione quoad thorum, fatentur omnes partem innocentem ab adultera discedere posse ante judicis sententiam: modò tamen insonti de sontis crimine constet certò moraliter, id est, per indicia non * *probabilia*, sed adeò *violenta* ut in judicio fidem facere possint puta si *nudum cum nuda in eodem lecto jacentem* viderit, &c. Si verò sermo sit de omnimoda separatione, generatim opus est prævia judicis sententia etiam in casu notorii adulterii: nisi tanta sit criminis notorietas, ut hoc nemo in dubium vocet; ut si conjux cum adultero palam vivat; si liberos habuerit, quos certum sit mariti fœtum non esse; si adultera crimen suum juridicè confiteri coacta sit. Aliud esset si adulter suum & mulieris crimen confessus esset, quia ex cap. fin. xv. q. 3. *Nemini, præterquam de crimine læsæ majestatis de se confesso credi potest super alienum.*

Ad 2. dico 1mo. Semper licet innocenti conjugem adulterii causa dimissum, ac pœnitentem recipere; ità omnes ex c. 7. xxxii. q. 1. neque verò innocens acquiescendo sententiæ Judicis, cessit jure suo; cùm eidem sententiæ non nisi in sui favorem acquiescat.

Dico 2do. non tenetur innocens dimissum recipere etiam pœnitentem. Ratio est, quia pœnitentia tollit quidem culpam apud Deum, sed nec injuriam homini factam nec pœnæ reatum tollit. Et verò potest innocens adulterum conjugem, cujus crimen didicit, in ordine ad divortium insequi, etiamsi is pluribus jam ab annis inculpatè vivat; ut colligunt omnes ex cap. 8. xxxiii. q. 2. ergo multò magis potest ipsum etiam pœnitentem non recipere. Quanquam si innocens sine magno incommodo recipere potest conjugem emendatam, & hoc expedit saluti ejus, alioqui v. g. ad vomitum reversuræ ad id teneri videtur ex charitate. Non desunt casus in quibus adulter dimissus recipi debeat: hi nempe 1mo. si dimittens in adulterium ceciderit; 2do. si condonaverit; 3tio. si comperiat sententiam Judicis ex falsa præsumptione latam fuisse; 4to. si patitur incontinentiæ periculum: huic enim secluso, ut diximus, scandali metu, mederi debet per legitimum conjugem, cùm per alium non possit.

Dico 3tio. Tenetur pars adultera, etiam post sententiam Judicis ad innocentem reverti, si revocetur. Ratio est, 1mo. quia divortium in favorem innocentis institutum est: *Quod autem ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium*

* C. 12. De præsumpt.

retorquendum; 2do. quia alioqui præberetur conjugibus maritorum pertæsis adulterandi occasio.

Ad 3. Licet innocenti edere votum simplex castitatis, vel Ordines recipere, vel ingredi Religionem, ibique irrevocabiliter profiteri, post divortii sententiam. Sed non eadem est conditio nocentis. Is enim sine innocentis licentia non potest ingredi Religionem quia revocari potest ab insonte. Si tamen adultera peracta biennio toto pœnitentia adhuc rejiciatur ab innocente, postquam hunc Episcopus aut alius vir gravis crebro hortatus fuerit ad veniam, potest ea in Monasterio profiteri: quia tunc vel concessa est ei facultas profitendi, ut ampliùs lavetur ab iniquitate sua, vel injustè denegata censetur. Addit Pontas v. *Divorce*, cas. 13. uxorem à viro revocari non posse, cùm is cognito ejusdem Novitiatu ac Professione non reclamavit: quia tunc tacere, idem est ac assentiri.

Secunda divortii totalis causa est fornicatio spiritualis, seu lapsus in hæresim, aut gentilismum. De quo vide quæ dixi supra pag. 35.

Tertia causa est periculum animæ, quando scilicet conjugum alter alterum ita inducit ad crimen, puta ad sodomiam vel furtum, ut is jam cum eo habitare non valeat sinè gravi salutis periculo. Haud tamen potest conjux in exteriori foro à conjuge discedere efficaciter, nisi probet se ab illo ad ea crimina vividè sollicitari; quia sollicitatio hæc, utpotè crimen, non præsumitur, sed probatur. Quod ad forum interius spectat, mulier cujus saluti verùm à viri cohabitatione periculum imminet, cohabitare non potest etiamsi ad id per censuras compellatur.

Quarta divortii causa, sunt sævitiæ, seu malæ alterutrius conjugis tractationes, v. g.* *percussiones graves & atroces, aut abortum causantes. aut sanguinolentæ, aut in capite vel oculo illatæ*; *adde etiam verbera*; *si illa sint immoderata*: quæ omnia à Judice definiri debent *attenta qualitate personarum & fæminæ quæ vexatur*: *quia si illa nobilis*, *pudica*, *honesta & morigerata fuerit*, *minores molestiæ censeri debent nomine sævitiæ*; unde licet innocenti coram Judicibus agere in seperationem, nisi pars quæ sævitiam exercuit spem injiciat moderatioris convictûs. *Si* tamen ** *capitali odio ita mulierem vir prosequitur*, *quod merito de ipso* ejusque promissis *diffidat*, *alicui honestæ mulieri usque ad causæ decisionem custodienda studiosiùs committatur in loco*, *ubi vir*, *vel parentes ejus*, *mulieri nullam possint violentiam inferre*. Porrò ut uxori contra maritum, sic marito contra uxorem licet agere titulo sævitiæ. Quidni enim à muliere dœmoniaca

* *Sylvius*. ** *Cas.* 8. De Divort.

moniaca ſeparari velit maritus, ut hæc velle poteſt à viro ejuſdem farinæ ſeparari?

Nota tamen 1mo. iram prætereuntem, rixas leves, minora jurgia, & ſimilia, legitimam non eſſe cauſam divortii; quod nè propter minutiora hæc tentetur totis viribus obſtare debent Paſtores, qui & marito prudentiam, quam debet habere majorem, & uxori patientiam qua præſtare debet, ſollicitè commendabunt; 2do. percuſſionem etiam atrocem, quæ ex inſolita perturbatione proceſſerit, nullùmque pro futuro ſimilis exceſſus periculum inducit, non eſſe ſufficientem divortii cauſam: 1mo. quia ex inſolito motu non colligitur ſævitia viri: 2do. quia cum ceſſat mariti ſævitia, eique ſufficienter proviſum eſt, tenetur uxor ad eum reverti; ergo multò magis tenetur non diſcedere, cùm nihil eſt quod in poſterum vereatur.

Quæres an ſit divortio locus, ſi mulier peſſima ſua agendi ratione, conviciis, petulantia, &c. virum commoverit. R. affirm. quia poteſt quidem uxor ob delicti ſui qualitatem puniri, ſed à judice, non à marito. *Præceptoris enim nimia ſævitia culpæ adſignatur*, Leg. 6. ff. *Ad leg. Aquil.*

Quinta legitimæ ſeperationis cauſa eſt cum timet mulier, nè in mariti ſui criminibus involvatur; & propter illa vitæ, bonorum aut honoris diſpendium incurrat. Hic tamen cavendum nè falſum imponatur crimen, vel verum detegatur, cùm non debet: unde prudenti opus eſt conſilio.

Sexta cauſa eſt pietas, quam ut impenſiùs ſectentur conjuges, ab eodem lecto divelli poſſunt de communi conſenſu, non tamen ab eadem habitatione, niſi eorum alter Ordines ſacros recipiat, vel in Religione profiteatur; & tunc *ſi ita uxor ſenex eſt* & caſta, *quòd ſinè ſuſpicione poſſit eſſe in ſeculo, diſſimulare* poterit Epiſcopus, *ut ea in ſeculo remanente & caſtitatem promittente, ad Religionem tranſeat vir ejus*: alioqui & ipſa, quantumvis extra incontinentiæ ſuſpicionem poſita, ſi juvenis ſit, ad Religionem amplectendam compellenda erit, c. 4. *De converſ. conjugat.*

Quæres an ad ſeparationem quacumque ex cauſa, requiratur ſententia Judicis. R. ſeparationem quoad thorum & tectum regulariter loquendo nec licitè nec valide fieri abſque Judicis arbitrio, etiamſi fiat ex cauſa juſta, modò non adulterii. Ratio eſt, tùm quia divortiis & iniquis accuſationibus aperiretur janua, ſi conjux alter ab altero ſecedere poſſet pro nutu; tum quia cùm partes publica autoritate conjunctæ ſint, eaſdem ſimili autoritate divelli convenit. Unde uxor quæ à marito diſceſſum parat, ante omnia libellum ſupplicem Judici exhibere debet, & poſtea in communitatem aliquam, dum lis agitur, ſecedere,

Dixi 1mo. *regulariter*, quia si ex mora immineat periculum grave, ut imminere potest præsertim ex furore mariti, licet sibi illicò per fugam consulere, & deinceps implorare opem Judicis.

Dixi 2do. *excepto adulterii casu;* quia mulier quæ adultero debitum redderet, censeri posset ei condonare; & sic excideret à jure divortii.

CONCLUSIO III. Conjugum alter alteri alimenta debet.

Prob. quia conjuges *non sunt duo sed una caro*, ex Matth. 19. atqui ex Ephes. 5. *Nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fovet eam;* ergo conjugum alter alterum nutrire debet.

Hinc, generaliter loquendo, peccat graviter maritus, qui vel negat uxori alimenta cùm habet; vel non adhibet diligentiam saltem mediocrem ut acquirat & conservet quantum necesse est boni ad decentem uxoris sustentationem. Sic enim lædit officium capitis familiæ, & justitiam; cùm ideo dotem dotisque administrationem recipiat, ut uxorem & familiam sustentet.

Quòd si mulier non attulerit dotem, etiam tunc tenetur vir eam etsi divitem sustentare, posito quòd gratum habuerit ut sibi dotem non constitueret. Secus, si nulla dotis mentio facta fuisset, & mulier esset dives: tunc enim tacitè conventum esset de futura constitutione dotis.

Dixi *generaliter loquendo*, non enim tenetur maritus uxorem alere, 1mo. cùm hujus pater non vult promissam dotem solvere; aliud esset si evasisset impar solvendo. Imò si pater ex nimia duritie nec filiam recipere vellet, nec dotem pendere, teneretur maritus rem propriam cum ea partiri; 2do. cùm uxor pro libitu discedit à viro, eumve ob causas futiles deserit, ut quia aliquid paulò durius locutus fuerit, aut leviter excesserit in ejus castigatione. Secus si recesserit propter correctionis acerbitatem, aut periculum morbi exitialis; 3tio. si dotem consumpserit inscio marito, vel ea ob perpetratum scelus meruerit à Judice privari. Quanquam nec crediderim uxorem in his casibus à maritò deseri posse totaliter; etsi sponte fatebor cum ea tunc durius agendum esse. Pari de causa mulier ex bonis suis debet alimenta præbere viro, ob sua etiam delicta ad carcerem, aut triremes detruso.

SECTIO SECUNDA.
De debito conjugali.

CONCLUSIO. Conjuges in eo quod ad debitum conjugale spectat, sibi invicem obsequi tenentur, nisi excuset ratio legitima. Prob.

Prob. ex I. Cor. 7. *Uxori vir debitum reddat: similiter & uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Quæ verba thesim nostram continent & probant.

Hinc inferes, 1mo. obligationem debiti conjugalis esse sub mortali; tùm quia est obligatio justitiæ, & in materia gravi; tùm quia ex debiti negatione conjicitur alter conjux in periculum multiplicis incontinentiæ. Unde ei qui serio, & rationabiliter petit etiam tacitè, negare debitum vel semel sinè justa causa, non vacat à noxa. Aliud erit si petat remisse, & dilationem facile concedat, nec sudeat incontinentiæ periculum; 2do. novi peccati reum esse qui mediis illicitis, v. g. voluntaria pollutione, vel commercio fornicario reddit se impotentem ad satisfaciendum uxori debitum juxta prudentiæ leges exigenti. Peccaret etiam qui indiscretis jejuniis vel mortificationibus se ad idem officium notabiliter impotentem redderet.

Priusquam variæ, quæ circa practicam hanc materiam occurrunt difficultates, expediantur, *Rogo vos fratres* cum S. Cæsario Arelat. Serm. 88. *mihi indulgeatis, quia pro salute animæ vestræ cum grandi timore, & cum verecundia de talibus rebus vos admonere videor, quia & hoc mihi expedit dicere, & vos oportet audire,* utpote non semel iis de rebus interrogandos. Quapropter,

Quæritur 1mo. an conjuges aliquando teneantur petere debitum. R. non teneri per se loquendo; cùm *liberum sit unicuique juri suo renuntiare.* At tenentur per accidens, 1mo. si alter præsertim uxor, ex signis vel dispositione remedium hoc cupere videatur, licèt ex verecundiâ taceat: quia tacita petitio non desinit esse vera petitio; 2do. cùm etsi nè tacitè quidem petatur, sentitur tamen conjugem alterum versari in periculo incontinentiæ. Quisque enim grave proximi peccatum impedire debet, cùm facilè potest; 3tio. cùm id ad fovendum amorem mutuum, vitandaque odia necessarium est; 4to. cùm prolis generatio necessaria est ad avertendum grave damnum Religionis præsertim & Reipublicæ.

Quæres 2do. an & quando conjux possit non reddere debitum. R. debitum negari posse, 1mo. cùm qui petit, verè ebrius est, amens, aut furiosus, quia tunc petitio non est humana. Potest tamen & debet uxor mariti petitioni acquiescere, ut vitentur majora mala, v. g. pollutio compartis. Si uxor ipsa amens sit, & subsit periculum abortûs, non licet petitioni ejusdem acquiescere.

2do. Cùm qui petit, non potest rationabiliter conqueri de denegatione; ut si debitum reddi nequeat sinè periculo gravis

 ægritudi-

ægritudinis ex copula secuturæ. At non licet negare debitum propter incommoda graviditatis, & ordinariam partûs difficultatem.

3tio. Cùm conjux à petendi jure excidit per adulterium, si tamen scelus istud ab alterâ parte ignoretur, aut dissimuletur, licebit si non exigere ut strictè debitum, saltem petere ut concedendum benevolè: non enim tenetur adulter manifestare crimen suum.

4to. Cùm petitur frequentiùs: id enim rationi dissentaneum est, & graviter incommodum.

Quæres 3tio. quandonam debitum absolutè debeat negari. R. quoties pars à quâ petitur, necessariò peccaret concedendo. Hinc 1mo. concedi nequit vel in loco sacro, etiam ad vitandam petentis incontinentiam, ut alibi dixi; vel cùm is qui petit debitum concubitûs modum ità prætermittit, ut non possit recipi semen, prout ad generationem recipi debet. Ratio est, * quia talis congressus est prohibitus ob circumstantiam ipsi actui inhærentem quare perinde est ac si vir peteret ut uxor sibi ad pollutionem cooperaretur. Undè nè mortis quidem ipsius timor excusaret tunc feminam reddentem.

2do. Cùm vir præ senio copulam perficere nequit. Si verò semel in uno aut altero mense perficiat; certum videtur uxorem illius ad debiti redditionem sub peccato mortali teneri.

3tio. Cùm vir detestabile Onami crimen comittit, ** & semen fundit extra vas; ídque mulier ex continuâ experientiâ compertum habet. Aliud est si vir identidem copulam perficiat, quia non licet ob incertum crimen jure suo radicali quempiam spoliare. Interim uxor virum seriò monere debet ut à tanto crimine abstineat.

Sed quid si mulier versetur in gravi incontinentiæ periculo; poteritne debitum reddere, aut petere. Poterit quantùm existimo, saltèm sinè gravi culpâ, si post adhibita remedia orationis, eleemosynæ, &c. idem grave incontinentiæ periculū continuari supponatur. Sicut enim ob gravem causam licet Sacramenta petere ab infami Ministro, quia potest is id quod petitur legitimè dare; sic & videtur uxor uti posse jure quod habet ad copulam, quia penes maritum est legitimè copulari. Equidem constat eum non id facturum sinè peccato; sed constat etiam malum Parochum non daturum Sacramenta sinè crimine.

Quæres an qui castitatem voverat, teneatur ante matrimonii consummationem religionem ingredi. R. negat. cum Sanche & Cabassut. 1mo. quia ut quis debitum suâ etiam culpâ contra-

* Pontas hic cap. 39. ** Pontas.

pâ contractum solvat, necesse non est ut dura quæque & extraordinaria media assumat; 2do. quia Religionis status requirit vocationem moraliter certam; cùm in malè vocatis fœcunda sit miseriarum seges: quis verò puellam v. g. quæ promissâ Deo castitate, nubit, illico asserere ausit ad Religionem ritè vocatam esse? 3tio. quia Joannes XXII. cap. unic. *De voto*, &c. statuit ut qui inconsultâ uxore sacros Ordines suscepit, *ad ingressum* Religionis, si matrimonium consummatum non fuerit, per Episcopum *instanter* moneatur: *Quod si*, inquit, *forsan renuerit adimplere, ipsum, si sponsa ejus institerit, per censuram Ecclesiasticam compellendum decernimus contractum matrimonium consummare:* porrò si credidisset ille Pontifex necessum esse ut homo votum habens castitatis, ejusdem servandi causâ ingrederetur Religionem, non jussisset eum per censuras adigi ad matrimonii consummationem, sed econtrario eundem, vetitâ per censuras matrimonii consummatione compulisset ad ingressum Religionis.

4to. Debet negari debitum cùm uxor uterum gerit, & ex redditione incurreret periculum abortûs, fœtu etiam nondum animato. An autem & quousque secluso abortûs periculo peccent conjuges qui eo tempore matrimonio utuntur, non convenit inter Theologos. Communior opinio non nisi veniale peccatum hîc cognoscit cum S. Thoma; idemque est de concubitu cum mestruata, * vel tempore puerperii, *nisi* tamen *aliquod damnum inde sit rationabiliter timendum;* putà si probabile sit infantem necdùm ablactatum, vitiato ex concubitu lacte graviter debilitatum iri.

5to. Si mulier hactenus mortuos filios edidit, arbitror cum Sambovio, Haberto, & aliis pluribus contra Sylvium, eam marito graviter instanti obsequi debere: quia nonnunquam contingit ut quæ pluries abortum fecerat, pariat tandem feliciter. Et verò abortus plerique è sola prodeunt culpâ conjugum, qui vel intemperantiùs utuntur matrimonio, ità ut impediatur plena fœtûs conformatio; vel sibi prægnationis tempore non satìs consulunt, seu uterum arctiùs constringendo, nè gravidæ videantur, seu onera nimia deferendo.

Quæres 4to. qui futiles sint negandi debiti prætextus. R. esse plures. Sic peccat mulier, 1mo. quæ marito etiam publicè excommunicato debitum negat; quia obligatio naturali jure imposita per excommunicationem non relaxatur.

2do. Quæ marito hâc in parte obsequi non vult, quia de recipiendâ sacra synaxi cogitat, aut festam diem sanctiùs transigere intendit. Unde si petens monitioni non acquiescat, non

* *Sylvius.*

non erit jure suo frustrandus; quanquam is, secluso gravi incontinentiæ periculo, non sit immunis à culpa; quia * *omnia tempus habent... tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus.*

An autem eadem die permitti possit Eucharistiæ receptio, non nihil habet difficultatis. Negasse videtur Synodus Illiberitana anno 305. Si tamen ** *aliqua causa oppositum suadeat, ut Festi solemnitas, dies indulgentiarum, specialis devotio, aut nota quædam ex communionis omissione*, licebit ad sacram mensam accedere. (Idem obiter dicendum de iis qui nocturnas illusiones vel sinè sua culpa, vel ex causâ leviori passi sint.) Nisi tamen *effectus aliqui maneant, ut turpium cogitationum occursus, mentis distractio, &c.* tunc enim *congruum est abstinere*, nisi gravior suppetat causa, ut *Festi solemnitas, specialis aliqua devotio, vel infamiæ evitatio communionem postulet.*

3tio. Nec potest saltem moraliter conjux conjugi recusare debitum metu prolis numerosæ. Est enim in eo diffidentia quædam de providentia, quæ dando benedictionem uteri, frequenter etiam dat benedictionem boni temporalis.

4to. Haud licet negare debitum leproso, vel epileptico, præcisè, nè proles iisdem morbis inficiatur: *Melius*, enim *est prolem sic esse* *** *quàm penitus non esse.* Aliud esset si ipsi conjugi immineret periculum mortis ex debiti redditione.

Quæres 5to. quæ crimina conjugem alterum vel utrumque privent jure petendi debitum. R. quatuor assignari, adulterium, affinitatem, baptismum & susceptionem prolis seu communis, seu quam alter conjux ex alio genuerit. De adulterio dixi suprà, de ceteris agam in præsenti.

Et quidem 1mo. affinitas, quam contrahit alteruter conjux per commercium formaliter incestuosum & completum cum consanguineis conjugis alterius in primo vel secundo gradu, privat reum jure petendi debiti: ex cap. 1. *De eo qui cognovit.*

Dixi 1mo. *affinitas quam contrahit alteruter conjux*; quia in hâc materia idem est jus uxoris, ac mariti: nec interest an crimen occultum sit, necne; quia nulla lex requirit ut sit publicum.

Dixi 2do. affinitas *per commercium formaliter incestuosum*: unde mulier per vim à mariti sui consanguineo cognita, non excidit à jure suo, quia nullam commisit culpam. (Aliud esset si mulier metui ipsius mortis cessisset: quia non cessisset, nisi gravissimè peccando.) Hinc etiam non excidit à jure suo maritus qui cognoscit feminam, quam uxoris suæ consanguineam

* *Eccl.* 3. ** *Sylvius.* *** *Thomas.*

neam esse ignorat; licèt affinitatem contrahat cum aliis cognitæ consanguineis. Ratio est, quia citato cap. 1. *De eo qui cognovit*, &c. expresśè requiritur scientia ad incurrendam petendi debiti privationem. Haud tamen excusaret ignorantia facti vel affectata vel tam crassa, ut æquivaleret affectatæ quia utraque dolo, & proinde scientiæ æquiparatur.

Dixi 3tio. *& completum*, scilicet per penetrationem vasis debiti, & in eo seminis emissionem.

Dixi 4to. *cum consanguineis conjugis alterius*. Si quis enim propriam suam consanguineam, cognatamve spiritualem, aut legalem, vel affinem uxoris suæ cognoscat, non erit huic pœnæ obnoxius; quia id nullibi constitutum est in jure; & sæpè minorem culpam plectunt Canones; non punitâ graviore, quia rariori.

Dixi 5to. cum consanguineis *in primo vel secundo gradu*: quia cùm Tridentinum affinitatem ex copulâ fornicariâ ortam, in ordine ad matrimonium contrahendum ità restrinxit; ut non nisi in primo & secundo gradu locum haberet; eandem indirectè restrinxit quantum ad usum matrimonii: cùm cohabitatio ut potè matrimonii accessoria: naturam principalis sequi debeat. Et ità declaravit Sacra Congregatio.

Dixi 6to. *privat reum jure debiti*: conjux enim innocens jus suum semper retinet. Si uterque conjux incestum commiserit, videndum an id ideo factum sit ut alter alterum fraudaret, an solo voluptatis intuitu. In secundo casu neuter petere potest, aut petenti reddere. An verò idem dicendum sit in priori casu colligetur ex iis quæ à pari dicentur in casu quo ambo conjuges suam prolem baptisaverint.

Sed nonne reviviscet jus conjugis incestuosi, si conjux alter adulteretur. R. negat. quia impedimentum ex affinitate, non nisi per dispensationem tollitur. Hinc etsi incestuosus debitum reddere debet, & de facto innocenti petenti reddidit, nusquam tamen exigere potest, donec obtinuerit dispensationem. Et licèt eam invito innocente obtinere possit, potest semper pars minimè rea eidem debitum negare, non ratione affinitatis cujus vinculum dispensatione sublatum est, sed ratione adulterii.

Hîc addo conjugem, qui alterius incestui consentit, à suo jure excidere, non secùs ac si ipse commisisset incestum: ideo enim Canones innocenti permittunt ut debitum petat, quia *non debet suo jure sinè sua culpa privari*: porrò hæc ratio locum non habet cùm alter alterius culpæ consensit.

Secundum delictum vi cujus conjugum alter privatur jure petendi debiti, est cùm pater v. g. culpabiliter baptisat, vel in Baptismo aut Confirmatione suscipit seu communem, sui nempe &

pe & uxoris suæ filium, seu prolem quam uxor sua ex alio legitimè vel illegitimè habuerit. Ita Theologi plerique post SS. Thomam & Bonaventuram, à quibus recedi nolim, tùm quia hujusmodi pœnæ ope consuetudinis, quæ ambiguas leges optime interpretatur, induci possunt; tùm quia à tutiori parte non est facilè recedendum.

Dixi; 1mo. *cùm pater* v. g. quia eadem est matris ac patris in præsenti casu conditio.

Dixi; 2do. cùm *culpabiliter baptisat.* Si enim baptiset in casu necessitatis, aut quia nescit eum quem baptisat, suum esse, aut conjugis filium, immunis est à pœna, sicut à culpa: unde etiam vir propriam uxorem ad fidem conversam urgente necessitate baptisans; nullam cùm ea contraheret cognationem conjugalis officii impeditivam.

Sed quid si vir communem, aut uxoris filium baptiset absente quidem Sacerdote, sed præsentibus aliis qui baptisare possent. R. cum Sambovio, Pontas, &c. posse virum hunc, ut antea, matrimonio uti, 1mo. quia Joannes VIII.* subindicat tunc tantùm peccare patrem cùm in præsentia Sacerdotum prolem suam baptisat; 2do: quia pœnæ, quantùm fieri potest intactâ Canonum litera, restringi debent; 3tio. quia hæc nostra opinio tot in Diœcesibus docetur, ut ibidem approbata esse videatur.

Quòd si quis videns filii sui necessitatem, etiam præsentibus aliis pene indeliberatò accurreret, eùmque periculo territus baptisaret, laudem potiùs mereretur quàm vituperia, & à pœnâ immunis esset; quia in tanta necessitate vix suppetit deliberandi locus.

Dixi 3tio. vel *suscipit in baptismo*, &c. nimirum personam gerens veri patrini; hoc enim in casu multò probabilius est incurri privationem juris conjugalis, non quòd extet ulla lex quæ id disertè probet, sed quia ita sentit longè major Doctorum copia, à quibus non est temerè recedendum.

Dixi 4to. *filium communem, aut filium uxoris suæ proprium.* Si quis enim baptiset filium concubinæ suæ, contrahet quidem cum ea affinitatem ex qua eandem deinceps ducere non poterit uxorem, at nihil inde contrahet impedimenti relative ad propriam conjugem.

Quanquam verò conjux ex baptismo vel susceptione prolis ** *amittit jus petendi debitum*, donec *secum dispensetur, tamen debet reddere* petenti alteri, *quia ex ejus culpa non debet aliquod incommodum alius reportare.*

Sed quid si alter conjugum prolem baptisaverit altero connivente, vel si uterque idem fecerit.

R. si

* *7. XXX. q. 1.* ** *S. Thom. in 4. d. 4.*

R. ſi uterque conjux id fecerit ex malitia, id eſt, animo alterum fraudandi jure conjugali, quamvis uterque exciderit à jure ſuo, ac proinde petendo peccet, tenetur tamen alteri petenti reddere. Ratio eſt, quia cùm hæc pœna ſolo poſitivo jure infligatur, debet reſtringi prout ab eodem jure reſtricta eſt: porrò jus contentum c. 2. *De cognat. ſpirit.* ſic prædictam pœnam reſtrinxit, ut conjugem alium alii petenti debitum reddere ſanxerit, ne iis ſua fraus patrocinaretur. Hæc ſolutio communis eſt, ſed difficilis.

Si verò uterque culpa ſua, ſed non animo alterum defraudandi, contraxerit illud impedimentum, neuter tenetur nec licitè poteſt alteri reddere. Ratio eſt, & quia excidit uterque à jure ſuo; & non viget in hoc caſu jus ei ſimile quod pro præcedenti caſu allegavimus.

Quæres 6to. quid conjugibus licitum ſit aut vetitum in dubio de valore matrimonii ſui.

Conſtat in primis eum qui de conjugii ſui nullitate certus ſit, nec petere poſſe nec reddere debitum; quia is foret acceſſus ad non ſuam, qui utpotè intrinſece malus, nullis in circumſtantiis licitus eſſe poteſt. Quin etſi cenſuris urgeretur pars nullitatis conſcia, haud tamen cohabitare poſſet: unde generaliter pronuntiat Innocentius III. [c. 44. *De ſent. excomm.* quòd conjux *pro certo* ſciens *impedimentum conjugii* ... *debet potiùs excommunicationis ſententiam humiliter ſuſtinere, quam per carnale commercium peccatum operari mortale.* His præmiſſis,

R. Vel dubium de quo agitur fundatum eſt & probabile, vel leve & nulla innixum ratione probabili. Si ſit grave, vel præceſſit matrimonium, vel eidem jam contracto ſupervenit, vel demum eodem angitur uterque conjux, vel alteruter.

Si dubium leve ſit, *explorata ad Paſtoris ſui conſilium conſcientia levis & temerariæ credulitatis, licitè poteſt* pars dubitans, *non ſolùm reddere, ſed exigere debitum conjugale.* Ità Innoc. III. ibid.

Si dubium ſit grave, & matrimonium præceſſerit, poterit qui dubitat, dubio permanente reddere debitum, non autem petere ſi verò uterque in dubio matrimonium inierit, neuter petere aut reddere poterit.

Quòd in priori caſu non poſſit peti debitum, patet, quia qui ſtante tali dubio debitum petit, exponit ſe fornicationis periculo, cui ſe non exponit ab eadem petitione abſtinendo.

Quòd autem in eodem caſu debitum reddi oporteat, non minùs liquet; 1mo. quia cap. 2. *De ſecundis nupt.* dicitur: *Si aliquis vel aliqua de morte prioris conjugis ſibi exiſtimat dubitandum, ei qui ſibi nupſit, debitum non deneget poſtulanti*; 2do. quia

quia qui bona fide rem possidet, non est ea ob malam alterius fidem spoliandus: porrò conjux qui nullum circa matrimonii sui validitatem dubium habet, bona fide alterius conjugis corpus possidet; 3tio quia in dubio minus malum eligi debet, cùm utrumque vitari non potest, atqui minus est malum reddere debitum conjugi qui jus illius bona fide possidet, quàm non reddere. Reddendo enim ad summum committetur fornicatio; denegando autem gravis, & admodum periculosa committetur injuria; 4to. quia ità sentiunt SS. Thomas, Bonaventura, & Antoninus.

Quòd autem in posteriori casu neuter exigere possit aut reddere. Prob. quia nemo potest uti re de qua prudenter dubitat an sit sua, aut ejus usum permittere; sed qui ambo de matrimonii sui valore dubitant, ex motivo gravi, dubitant prudenter an corpus alterius sit suum; ergo non possunt ejus usum petere ergo nec possunt reddere alteri etiam dubitanti, cùm is nec ullum habeat jus justitiæ ad petendum, nec tranquillam possessionem.

Præcipua difficultas est quid facto opus sit cùm dubium grave suboritur contracto jam matrimonio. Hæc nobis videntur statuenda: 1mo. si matrimonium necdum consummatum est, non erit primo bimestri consummandum; quia tunc ex Ecclesiæ concessione debitum inculpatè denegari potest, ac proinde ob dubium denegari debet.

2do. Si jam consummatum sit, & conjugum alter nihil habeat dubii, acquiescendum erit petitioni ejus, nihil autem ab eo exigendum, donec res seriò expensa fuerit.

3tio. Si post serium examen idem quod priùs dubium perseveret, credimus contra multos, reddi quidem debere debitum conjugi qui non dubitat, haud tamen licitum esse illud ab eo exigere: 1mo. quia qui post seriam inquisitionem dubitare pergit an v. g. prima sua uxor mortua sit, exponit se evidenti fornicationis periculo; cum solidè & graviter dubitet an sua sit ea ad quam accedit: dubitat enim sicut ab initio dubitavit; cùm ex hypothesi totum quod instituit examen, nullâ ex parte dubium ejus imminuerit; ergo non magis post examen illud debitum exigere potest, quàm potuerit initio dubii.

2do. Quia ideò censent Pontasius & alii, eum qui post sufficiens examen, rei veritatem assequi non potuit, dubium abjicere posse ut frivolum, quia, inquiunt, jam versatur in ignorantia invincibili, quæ ab omni peccato excusat atqui hæc ratio nulla est, & in ambiguo ludit. Etsi enim, qui rebus maturè perpensis pergit ut anteà dubitare, veritatem ignorat, quia nescit v.g. an reipsa prima conjux obierit, haud tamen ignorat invinci-

biliter

biliter peccandi periculum cui se se objicit: cum ut incertus est an eadem uxor mortua sit, sic & incertus sit ob gravia momenta an non vivat; ergo non ea laborat ignorantiæ invincibilis specie, quæ excuset à peccato; quæque tunc solùm occurrit, cum nulla menti seriò attentæ obversantur momenta, quæ eam ab agendo deterreant.

3tio. Quia ex. c. 44. *De sent. excom. Cùm conscientia* conjugis *pulsat animum ex credulitate probabili & discreta, quamvis non evidenti & manifesta, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet, ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conscientiæ committat offensam*; atqui hæc verba ad minus generalia sunt; imò magis intelligenda videntur de dubio examinato, quam de dubio nascente. Cùm supponi soleat eos qui in hujusmodi casibus versantur, nihil neglexisse, quo ad rerum ut in se sunt notitiam devenirent; ergo.

Hinc colliges, si idem sit utriusque conjugis dubium, & utrique cognitum, teneri ambos abstinere etiam à redditione debiti. An autem & quandò alter alteri sua dubitandi motiva pandere possit, res est ex prudentis Confessarii judicio definienda, qui eam ipse ex circumstantiis resolvet.

Quod si conjux non dubitet solùm, sed ex momentis multò gravioribus moraliter certam habeat matrimonii sui invaliditatem tunc nequidem petenti debitum reddere poterit, nisi fortè motiva hæc viro sapienti longè minora videantur quàm ipsi conjugi.

SECTIO TERTIA.

De conjugum peccatis extra vel intra usum Matrimonii.

ACtus conjugalis exerceri potest, 1mo. intuitu generationis; 2do. intuitu reddendi id quod alteri debitum est ex justitia; 3tio. vitandi peccatum proprium, v. g. mollitiem; 4to. sanitatis; 5to. solius delectationis; 6to. partim delectationis, partim generationis. Jam

Quæres 1mo. quando peccent conjuges in usu matrimonii. R. Copula alio quocumque quàm generationis aut justitiæ fine exercita, semper est peccatum.

Prob. 1mo. quia ità sensêre SS. Patres, à quibus nè uno quidem passu recedet vir sinceræ ethicæ studiosus. S. Augustinus Lib. de bono conjug. c. 10 *Concubitus*, inquit, *necessarius causa generandi, inculpabilis .... Ille autem qui ultra istam necessitatem progreditur, jam non rationi, sed libidini obsequitur. Et huuc*

Et hunc tamen non exigere, sed reddere conjugi, nè fornicando damnabiliter peccet, ad personam pertinet conjugalem. Unde sic: Peccat qui non obsequitur rationi, sed libidini: atqui ex S. Doctore, libidini obsequitur, quisquis matrimonio utitur alio fine quam ut liberos generet, aut comparti debitum reddat.

Eadem fuit sententia totius retro traditionis, ità ut in eam calculo unanimi conspirent Doctores Angelicus, Seraphicus, & Subtilis. Sic, ut ceteros omittam, S. Thomas: * *Duobus solis modis conjuges absque omni peccato conveniunt, scilicet causa prolis procreandæ, & debiti reddendi, alias autem semper est ibi peccatum ad minus veniale.*

Prob. 2do. Si copula extra duos casus à nobis assignatos immunis esset à peccato, maximè cùm habetur ad præcavendum propriæ incontinentiæ periculum: atqui valdè probabile est eam nè in isto quidem casu vacare à peccato. Prob. min. ex Apost. I. Cor. 7. ubi postquam dixit, *Revertimini in id ipsum, nè tentet vos satanas propter incontinentiam vestram,* subdit: *Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium. Quis* autem *esse peccatum neget, cum dare veniam facientibus Apostolica autoritas fateatur,* ait S. Augustinus, Enchir. c. 78. Unde S. Thomas ibid. ad. 2. *Si* quis per actum conjugalem *intendat vitare fornicationem in se, sic est ibi aliqua superfluitas; & secundùm hoc est peccatum veniale; nec ad hoc matrimonium est institutum, nisi secundùm indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus.* Nempe verò, ait Nat. Alexander Reg. 3. de usu matrim. *aliis modis convenientioribus, scilicet per orationem, jejunia, aliaque pia opera vitare quis potest fornicationem, & continentiam à Deo impetrare. Conjugis autem intemperantiæ, cui ex fide matrimoniali obviare tenetur, aliter mederi non potest, cùm aliena voluntas non sit in nostra potestate.*

Hinc colliges pari de causâ reum esse; 1mo. qui in usu conjugali solam sanitatem quærit; 2do. qui partim prolis partim voluptatis amore coit: quia is ex parte *obsequitur libidini;* ** 3tio. à fortiori qui solius voluptatis intuitu agit. Hinc Innocentius XI. hanc propositionem an. 1679. proscripsit: *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni prorsus caret culpa, ac defectu veniali.*

Obj. contra responsionem nostram, quâ parte statuit veniàliter malum esse usum matrimonii intuitu vitandæ propriæ incontinentiæ; 1mo. quòd hæc Apostoli verba. *Hoc autem dico secundùm indulgentiam,* non significent ignoscentiam mali minoris: sed concessionem minoris boni: adeò ut is sit eorum sensus, *Revertimini in idipsum; ne tentet vos satanas. Hoc autem*

* *In 4. dist. 31.* ** *August. supra.*

tem dico ex indulgentia, quia perfectius esset ab iis abstinere; non autem imperando; vellem *enim vos omnes esse sicut me ipsum*, & æquè cœlibes vivere. Et verò inquiunt, Apostolus non potuisset dare indulgentiam venialiter peccandi, 2do. alioqui peccaturam esse Ecclesiam, quæ senum matrimonio assistit; cùm sciat eos matrimonio usuros ad minus ob sedationem concupiscentiæ; 3tio. matrimonium secundariò institutum esse in remedium concupiscentiæ, secundùm id Pauli ibid. *Propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat*; &c. 4to. non minùs imò magis licitum esse uti matrimonio ad sedandos proprii corporis motus quam ad subveniendum concupiscentiæ uxoris; quo tamen in casu matrimonii usum approbant omnes; 5to. ità sentire viros graves, quos inter stat S. Antoninus. 3. part. tit. 1. cap. 20. Verum hæc absolutè solvi possunt. Unde

Ad 1. Allata à nobis expositio textus Apostolici, autores habet multos magni nominis Patres, & convenit lectioni græcæ, quæ propriè significat veniam seu condonationem peccati. Neque tamen ideò Apostolus consuluit peccatum veniale, sed habita infirmitatis humanæ ratione, tolerat minus malum, ut gravius avertat.

Ad 2. Non peccat Ecclesia nuptiis senum assistendo. Ii enim non peccant si solùm individuam vitæ societatem, mutuumque solamen intendant. Si verò intendant copulam, venialiter quidem delinquunt, sed sua non Ecclesiæ culpa.

Ad 3. Fatemur matrimonium in remedium concupiscentiæ institutum esse, sed secundario ut nimirum concupiscentia per copulam licitam, id est, habitam amore prolis, non ita stimulet ad fornicariam; ad quod etiam confert gratia sacramentalis concupiscentiæ coercitiva. Negamus verò matrimonium sedandæ sensualitatis gratia directè & primariò institutum fuisse.

Ad 4. Potest quis suæ non alienæ libidini mederi; quia suam non alterius voluntatem penes se habet.

Ad 5. Magna profectò est S. Antonini in moralibus autoritas, sed major Augustini, qui ex adverso pugnare videtur.

Interim ex ea opinionum varietate colliget sagax Confessarius vix unquam vel à matrimonio contrahendo, vel ab ejusdem usu avertendos esse pœnitentes, qui aiunt quæritare se medelam concupiscentiæ; ne forte dum Apostolo accuratior esse volet, eos in gravia peccata conjiciat, quos à venialibus ex zelo minus prudenti retrahere moliebatur. Eadem servanda est methodus cum iis qui pari de causa ad uxores senes vel gravidas accedunt. Neque id rigidioribus Theologis improbatum iri puto; iis præsertim qui Fromundum legerint in citatum Apostoli textum.

Ceterùm una eſt Theologorum ſententia, peccatum, quod tunc faciunt conjuges, eſſe ex ſua natura duntaxat veniale, juxta id Auguſtini L. de bono conjug. c. 7. *Reddere debitum conjugale nullius eſt criminis: exigere autem ultra generandi neceſſitatem, culpæ venialis.*

Coitûs tamen intemperantia eſt peccatum mortale, 1mo. quando graviter nocet valetudini petentis, vel reddentis: tunc enim ſe habet ut peccatum gulæ, quod in pari caſu letiferum eſt.

2do. Cùm agitur ex fine graviter malo, puta ut mulier moriatur in partu, ut filii aliquando formentur ad latrocinia patris.

3tio. Cùm actus conjugalis exercetur coram aliis: & hic potiſſimùm cavere ſibi debent pauperes, qui ſub eodem tecto cum pueris degunt

4to. Cùm prætermittitur naturalis concumbendi modus, & inde imminet periculum ſeminis perdendi alioqui enim plures culpam hic ſolùm venialem agnoſcunt; quia illicitè quidem, ſed tamen intra fines matrimonii quæritur voluptas. Hæc tamen culpa, ut in genere ſuo gravis, ſeriò increpanda eſt à Confeſſariis. Ceterùm ſi vir debitum ſitum prætermittat, eo quòd corporis diſpoſitio naturalem ſitum non patitur, immunis eſt à culpa, ſecluſo pollutionis periculo.

5to. Dum conjuges generationem impediunt, aut prolis per abortum ejiciendæ vel graviter ledendæ periculo ſe exponunt.

6to. Cùm vir retrahit ſe, vel completè non ſeminat in vaſe. Idem eſt cùm mulier ſuſceptum ſemende induſtria ejicit, aut ejicere conatur; aut ſemen proprium de induſtria privatim effundit.

Quæres 2do. an obſcœni tactus & aſpectus inter conjuges ſint peccata. R. prædictos tactus aliquando eſſe ab omni culpa immunes; aliquando habere culpam ſolùm venialem; aliquando demum non vacare à culpa mortali.

1mo. Immunes ſunt à culpa, cùm abſque pollutionis periculo adhibentur ut neceſſarii ad coitum vere maritalem: quia tunc non fiunt voluptatis intuitu, ſed intuitu copulæ, quæ cum inter conjuges licita ſit, licitum facit id quod ad eandem diſponit.

2do. Culpam habent venialem, cùm etſi ad copulam ordinantur, ad eam tamen neceſſarii non erant. Ratio eſt, quia nè ipſa quidem copula maritalis vacat à peccato, cùm ſolius voluptatis intuitu habetur; minus à peccato vacant, quæ non niſi ob copulam licita eſſe poſſunt, & ad eandem haud neceſſaria eſſe ſupponuntur.

3tio.

3tio. Iidem tactus mortaliter mali sunt, quoties proximum habent periculum pollutionis: hæc enim conjugatis ipsis graviter prohibita est; ergo & iis graviter prohibitum est ejusdem periculum. Unde ab iis sub gravi tenentur abstinere conjuges, quoties advertunt se per conjugalem actum pollutioni obviam ire non posse.

Ex dictis facilè colliges non immerito dixisse Apostolorum Principem, quod *non expedit nubere.* Certè conjugalis castitas tam rara est ut teste Augustino Lib. de bono conjug. c. 13. *Multi homines facilius se tota vita ab omni concubitu abstineant, quam modum teneant non coeundi nisi prolis causa.* * Quia tamen *non omnes capiunt verbum istud;* & aliunde *melius est nubere quam uri* sciat & curet quisquis matrimonio junctus est, *vas suum possidere in sanctificatione & honore non in passione desiderii,* I. Thessal. 4.

CAPUT QUINTUM.

De quinto Decalogi præcepto.

QUintum præceptum, *Non occides*, etsi in speciem breve, multa complectitur. Ut enim ait S. Thomas, ** *Omnia nocumenta quæ in personam proximi inferuntur, intelliguntur in homicidio, sicut in principaliori* Hinc homicidii nomine veniunt ea quibus iniquè mulctatur hominis corpus, ut verbera, injusta incarceratio, & alia id genus; quæ quædam sunt mortis inchoatio. Quin & in lege Christi, quæ spiritu magis quam opere externo adimpletur lex non occidendi prohibet etiam interiores affectus qui suapte natura ad inferendam proximo necem, aut vim quamcumque externam tenderent; quales sunt odium, ira, amor vindictæ, prava alienæ mortis desideria, gaudium ex ea, vel quibuslibet adversis proximo evenientibus inhumanè perceptum, invidia item, contumelia, irrisio, obtrectatio, aliæque similes injuriæ. Sed quia horum præcipua alibi expendo, hic de solo homicidio loquar.

Homicidium prout quinto præcepto vetitum est, definitur injusta hominis occisio, seu Corporis humani injusta peremptio. Injusta, inquam, ideòque deliberata, & ab eo facta qui potestatem non habet; occisio enim licita non dicitur strictè homicidium. Quamquam hic latiùs sumam nomen homicidii: quod ut fiat,

* *Matth.* 19. 2. *Cor.* 7. ** 2, 2. q. 122. art. 6.

Notand. quod homicidium latiori sensu sumptum pro omni occisione justa vel injusta, dividitur 1mo. in homicidium sui, & alterius; 2do. homicidium alterius, in illud quod fit autoritate publica, & illud quod fit privata; 3tio. quod fit autoritate privata, vel fit ob necessariam sui defensionem, vel non; 4to. quod fit sinè hac necessitate, vel est casuale, vel voluntarium; 5to. voluntarium, vel directè volitum est, vel indirectè duntaxat; 6to. quod est directè volitum, vel fit ex condicto, vel non. Varias illas homicidii species expendemus, sed ordine paululùm immutato.

ARTICULUS PRIMUS.

An licita sit sui ipsius occisio.

DUobus modis potest quis se occidere: directè, ut si gladio se confodiat; & inderectè vel negativè, ut si se quibusdam periculis exponat, vel id omittat quo vitam servare posset.

Conclusio. I. Non licèt homini semetipsum directe & proprio motu occidere.

Prob. 1mo. ex citato Decalogi præcepto, *Non occides*: atqui per hæc verba, tam nostra quam proximi occisio prohibetur; imò nostra magis quam proximi: tùm quia non plus habet juris homo in propriam quam in proximi vitam: tum quia hæc est charitatis bene ordinatæ conditio, ut à nobismetipsis incipiat, & hac de causa jubemur proximum sicut nos ipsos diligere. Hinc Augustinus L. 1. de Civ. Dei, c. 17. *Si non licet privata potestate alicui hominem occidere vel nocentem, cujus occidendi licèntiam lex nulla concedit; profecto etiam qui se ipsum occidit homicida est.*

Prob. 2do. Non licet facere id quod Deo parentibus & Reipublicæ gravem injuriam infert: atqui sui ipsius occisio, 1mo. gravem infert injuriam Deo cujus jura usurpantur. *Tu es*, enim, * *Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem*; 2do. eadem occisio est perniciosa Reipublicæ cui civem; & parentibus, quibus filium adimit. Gravior tamen esset noxa Principis, ducisve egregii, à quo penderet populi salus. Is enim majorem quam alii populi perniciem creando, majorem inferret injuriam.

Obj. 1mo. Licet id facere quod viri sancti sanctè fecerunt: atqui viri sancti sanctè mortem sibi intulerunt. Sic L. Judic. 16. Samson semetipsum *cum Philistiim* obruit; 2do. Eleazar sup-

* *Sap.* 16.

ſuppoſuit ſe elephanti cujus mole oppreſſus interiit, I. Machab. 6. idem fecit Razias, II. Machab. 14. 3tio. eadem fuit agendi ratio S. Apolloniæ, quæ ſe conjecit in rogum quo conſumpta fuit.

R. diſt. viri ſancti mortem ſibi ſanctè intulerunt ſpeciali S. Spiritus inſtinctu, C. motu proprio N. Itaque vel ſancti non ſunt, qui ſibi mortem intulere, vel ſi Sancti ſunt, ſpeciali S. Spiritus inſtinctu ad hoc determinati ſunt; ut conſtat de Samſone, qui nonniſi poſt imploratam Dei opem columnas concuſſit, adeoque ſecum Philiſtæos interemit Spiritu latenter jubente *qui per eum miracula faciebat.* Auguſtin. ibid c. 21.

Quod ſpectat ad Eleazarum & Raziam quos Patrum aliqui redarguunt, aliqui commendant, ii vel à ſeipſis mortem quæſierunt, & tunc non mortui ſunt *nobiliter* niſi juxta propriam ſuam opinionem, vel à S. Spiritu impulſi fuere, ut de Samſone dictum eſt: quamquam Eleazarus mortem directe ſibi non conſcivit; ſperare enim potuit elephantem in alterutram partem caſurum, aut ſe receſſurum prius quam caderet.

Idem dicendum de his Chriſti Sponſis quæ irruerunt in flammas. *Hoc* enim *fecerunt*, ait S. Auguſtinus ibid. c. 26. *non hùmanitus deceptæ, ſed divinitus juſſæ; ſicut de Samſone nobis fas non eſt aliud credere;* cùm eum Apoſtolus Heb. 11. Sanctis annumeret. Adde virgines illas excuſari poſſe ex ignorantia qua crediderint licitum eſſe *ſuicidium;* cum grave fidei vel caſtitati periculum impendet.

Obj. 2do. Ex Chriſto, * *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam ſuam ponat pro amicis ſuis;* ergo ſaltem licet pro amicis ſe interimere,

R. diſt, ant. ut animam ſuam ponat pro amicis ſuis, mortem ſibi illatam pro iiſdem patienter ferendo, ut fecit Chriſtus, qui eo loci ſuam erga Apoſtolos charitatem commendat, C. mortem ſibimet proprio motu inferendo, N. Non enim exercet charitatem, qui charitatis ſibi debitæ præceptum propria autoritate tranſgreditur.

Hinc colliges 1mo. non licere ei qui crudele ignis ſupplicium timet, venenum haurire ne duriora patiatur. Quia non licet medio prohibito infamiam aut cruciatus effugere; 2do. nec licitum eſſe Magiſtratui autoritate publica donato, qui grave commiſerit crimen, pœnam mortis contra patriæ hoſtes latam in ſe exequi: quia is Judex non occideret ſe publica autoritate, quam erga alios, non erga ſe recepit, ſed privata, quod grande eſt ſcelus.

* *Joan.* 15.

Conclusio II. Licet homini se indirecte & negativè occidere.

Prob. quia licet homini justa de causa variis se periculis objicere. Licet etiam ei vel quædam omittere media quibus vitam conservare posset, vel asperum vivendi genus amplecti quo fieri possit ut breviori tempore consumatur; ergo.

Quæres quibus in casibus censeatur homo se non nisi indirecte occidere. R. multos numerari. Primus est cum agitur de bono Reipublicæ totius unde nemo dubitat quin miles possit in hostes irruere cum certo mortis periculo, si id patriæ saluti opportunum esse viderit. Sic etiam potest quis vitam exponere navigando ob publicam utilitatem.

Secundus casus est cum agitur de avertendo proximi damno sive spirituali, sive temporali. Hinc non peccat, sed magnæ charitatis actum exercet, qui vel servit peste infectis cum propriæ vitæ periculo, vel se interimi sinit ab injusto aggressore, ne eum interimendo in æternam damnationem conjiciat. Ita communiter Theologi, qui tamen hoc limitant: 1mo. si qui se interimi permittit, persona sit publica & Reipublicæ admodum utilis; quia salus populi suprema lex esse debet; 2do. si possit per fugam saluti suæ consulere; 3tio. addunt aliqui, si ipse credat se esse in peccato mortali, quia propriam salutem alienæ saluti anteponere tenemur. Hæc tamen exceptio parum fundata videtur, quis enim credat eum vere contritum non esse, qui pro suis etiam inimicis animam ponit?

Tertius casus est, cum vita propria nonnisi difficillimis mediis servari potest. Sic non habetur ut homicida sui, qui abstinet à pretiosissimis medicamentis in quibus profundi deberent opes patrimonii: item qui non vult gravissimos cruciatus, pedum v. g. vel brachiorum sectionem pati, ut vitam diutius protrahat; cum hujusmodi media moraliter impossibilia sint; unde actus ille utpote nimium difficilis non posset præcipi à Superiore. Docent tamen Theologi hominem teneri pati membri abscissionem, si hæc sine gravissimis doloribus fieri possit: imo & debere eum ingentes cruciatus pati, quin & ad eos cogi posse, si vita ejus bono communi necessaria foret. Quod si homo ne moderatos quidem dolores pati velit, ut vitam servet, poterit etiam invitus abscindi de mandato eorum qui curam ejus gerunt, ut pater, tutor, Superior &c.

Quartus casus est, cùm quis ut Deo & justitiæ faciat satis, non arripit media quibus incolumem se præstet. Sic licet ei qui juste ad mortem condemnatus est ea quæ ad mortem præambula sunt facere, ut 1mo. se offerre Judici, secundum S. Thomam; 2do. non egredi è carcere, etiamsi se offerat opportunitas

portunitas, & noverit paratam sibi esse mortem: & reipsa Martyres non crediti sunt sibimetipsis mortem inferre, cum patentibus portis è carceribus non exierunt.

Quæres 2do. an peccent, qui ut theriacæ suæ virtutem commendent, hauriunt venenum, aut se à vipera morderi permittunt.

Affirmat Henno, quadruplici hac conditione, 1mo. ut theriacæ confector, sit vir artis suæ peritus; 2do. ut vim ejus in bruto expertus sit; 3tio. ut certo credat nihil subesse periculi; 4to. ut si forte sentiat theriacam suam propulsando veneno imparem esse, præsto habeat remedium aliud infallibile. Alias ob periculum graviter peccat.

Quæres 1mo. an liceat corpus torquere jejuniis & pœnis quæ vitam efficiunt breviorem?

R. 1mo. graviter peccare eum, qui consultò aut etiam advertenter jejuniis aut vigiliis sanitatem aut vitam suam immoderate læderet: tum quia faceret contra charitatem sibi debitam in re gravi; tum quia, ut ait S. Hieronymus, *nihil interest parvo aut magno tempore te interimas.*

R. 2do. qui corpus moderate affligit, pietatis opus exercet; 1mo. quia sequitur exemplum Apostoli, qui I. Cor. 9. aiebat: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo;* 2do. quia ejusdem Apostoli consilio patet: sic ille Coloss. 3. *Mortificate membra vestra;* 3tio. quia viri austera pœnitentia celebres, longe diutius vixere, quam qui carni blandiuntur; 4to. quia tam licet jejunio & abstinentia vitam minuere propter Christum, quam liceat propter temporale lucrum artes profiteri, quæ vitam sensim atterunt. Abesse tamen debet minuendæ vitæ intentio; qui enim vel horam sibi auferret, esset occisor sui. Deinde in his omnibus standum est sapientis Confessarii judicio, ad quem pertinet nimios aliquando nascentis pietatis impetus coercere. At ea vivimus ætate; qua tales excessus vix timeri debeant.

Plus imminet periculi ex liquorum usu, & crapula, propter quam *multi obierunt*, * unde qui hujusmodi poculentis inserviunt, sunt in continuo sui homicidio, & sic in perpetuo statu peccati. Quin & cùm eo devenere, ut jam quæcumque nimia potus iteratio mortem acceleret, nisi ad angustos limites reducatur, toties letaliter delinquunt.

Conclusio III. Nemini licet mutilare se extra casum necessitatis.

Prob. quia non magis homo membrorum suorum dominus est, quam vitæ, cujus totalitas à membrorum integritate pendet: porro ex dictis homo non est vitæ suæ dominus. Hinc cap. 6. dist.

* *Eccli.* 37.

6. dist. 55. *Qui partem cujuslibet digiti sibi ipsi volens abscidit hunc ad Clerum Canones non admittunt.*

Dices ex Matth. 5. *Si oculus tuus scandalisat te, erue illum;* ergo saltem cùm aliter vitari peccatum nequit, licet membrum sibi amputare.

R. neg. conseq. verba enim Christi methaphorice intelligenda sunt, & significant eas peccandi occasiones, quæ oculis ipsis cariores sint, procul abjici debere. Hinc S. Chrysostomus per *oculum dextrum* intelligit mulierem amicam; Augustinus amicum periculosum; alii aliud quo in peccatum trahi possimus.

Ex his colliges 1mo. graviter peccasse Origenem, eosque ejus immitatores, qui illud Matth. 19. *Sunt Eunuchi qui scipsos castraverunt*, ad literam sumunt. Hic enim non corpoream abscissionem, quæ passiones non sedat, sed castitatis studium commendat Christus; 2do. approbari non posse factum Ammonii, qui referente Sozomeno, aurem sibi præcidit, ne Episcopus crearetur, &c. 3tio. gravioris adhuc peccati reos esse eos, qui pueros etiam consentientes abscindunt, ut eis vocis svavitatem etiam in Ecclesiæ obsequium conservent.

Dixi in Conclusione, *extra casum necessitatis*, quia ordo postulat ut partem in gratiam totius resecare liceat; quia pars est propter totum quo pereunte periret ipsa. Hinc licet 1mo. membrum putridum amputare; 2do. abscindere manum, si quis ea ligatus incendium aliter vitare non possit; 3tio. idem docent plures de eo, cui mortem minatur tyrannus, nisi sibimetipsi aurem, aliamve corporis partem abscindat; quia etsi graviter peccat, qui barbariem hanc præcipit, haud tamen videtur peccare, qui partem cæteroqui perituram cum toto in gratiam totius impendit.

ARTICULUS SECUNDUS.

De homicidio publica autoritate facto.

SECTIO PRIMA.

De Reorum occisione.

WAldenses negabant licitum esse Principibus ipsis malefactores morti addicere. Scotus verò, juxta quosdam, docuit eos solum occidi posse quos lex divina expressit, quales sunt arioli, homicidæ, blasphemi; non alios; sit contra.

Conclusio. Licet malefactores occidere, & eos etiam qui in Scriptura non exprimuntur. Prob.

Prob. 1. Pars ex cap. 22. Exodi, ubi sic: *Maleficos non patieris vivere; qui coierit cum jumento morte moriatur.* & Levit. 20. interfici jubentur, qui maledixerint patri aut matri, qui declinaverint ad magos, qui cum nuru aut noverca peccaverint; ergo lex quæ Exodi 20. prohibet ne quis occidat, generalis non est, sed cum restrictione multiplici intelligenda.

Prob. 2 pars: 1mo. ex S. Paulo Rom. 13. *Si malum feceris time* Principem, *non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum operatur;* ergo Princeps, ut Dei minister, morte eos punire potest, qui mala præsertim Reipublicæ perniciosa operantur.

* Prob. 2do. quia alioqui Catholici Principes nunquam possent Hæreticos tranquillitatis publicæ oppugnatores morti addicere: atqui hoc est contra veterum Patrum sententiam. *Si enim*, ait S. Cyprianus de exhort. ad Martyrium c. 5. *ante adventum Christi hæc servata sunt*, * ut falsus Propheta interimeretur, & morte moreretur homo, qui superbiret nolens obedire Sacerdotis imperio, *quanto magis post adventum Christi servanda sunt.* Dicendum ergo cum S. Bernardo Serm. 66. in Cant. *Melius procul dubio gladio coercentur .... quam in suum errorem multos trajicere permittantur.*

† Porrò ad hujusmodi malefactores occidendos requiritur autoritas publica. *Qui enim sine publica ulla administratione maleficum occiderit, velut homicida judicabitur; & tanto amplius quanto sibi potestatem à Deo non concessam usurpare non timuit*, Augustinus Lib. de Civ. Dei.

Obj. 1mo. Lex Dei vetat Exodi 22. ne fur diurnus occidatur; 2do. Christus abrogavit præceptum puniendi adulterii, ut patet ex his ejus verbis ad mulierem adulteram: *Neque ego te condemnabo;* ergo saltem crimina quæcumque adulterio minora puniri non possunt in nova Lege.

R. ad 1. dist. ant. vetat id, quia necessarium non erat ut fures occiderentur, C. vetat ut rem intrinsecè malam N. Itaque cum Hebræa gens latrociniis addicta non esset, sufficiebat mitior pœna ad cohibendos fures. At verò furtis adeò crescentibus ut inde pax Reipublicæ, & commercii securitas turbaretur, pœnam augeri oportuit. Neque id impedire potest lex Mosaica, quæ quoad judicialia non obligat.

R. ad 2. neg. ant. nam 1mo. aliud est mulierem unam in casu singulari absolvere, aliud prohibere nè ulla deinceps puniatur; 2do. Christus eò loci non locutus est ut Legislator, sed ut pater misericors; ergo exemplum dedit quod judices sequi aliquando possint, non quod tenere necessario debeant.

Obj.

* *Deut.* 17. & 18.

Obj. 2do. cum Protestantibus, Falsum est quod hæreticos occidere liceat: 1mo. quia id vetuit Christus cum ait Matth. 13. *Sinite crescere utraque*, triticum scilicet & zizania, *usque ad Messem*; 2do. quia Apostolus ad Tit. 3. solum præcipit ut hæreticus *post unam & alteram correptionem* devitetur; ergo occisio ejusdem Apostolicæ praxi repugnat; 3tio. quia sententia quæ hæreticos addicit morti, adversatur judicio puriorum ac priorum Ecclesiæ Doctorum, quales fuere Ignatius Martyr, Irenæus, Justinus, Tertullianus, Augustinus, &c.

R. 1mo. mirum esse quod Novatores occisionem hæreticorum prohibitam esse tantopere contendant, cùm ipsi tot Innocentum millia ferro & flammis extinxerint; cùm nulla doctrina ipsi vitæ Regum plus adversetur, quam quæ à Pseudoreformatis fabricata est; cùm denique Calvinus ipse Servetum vivum comburi curaverit, & eos qui profanas Anglicanæ Liturgiæ novitates impatienter ferebant *gladio ultore* coercendos esse definiat in Epist. 93. ad Angliæ Protectorem.

R. 2do. Si id solum velint Protestantes, Hæreticum, qui sibi soli nocet hæreticè vivendo, nec venenum suum diffundere conatur, miseratione digniorem esse quam pœna; jam id docent quod in praxi sequi solent Magistratus Catholici, qui adversus tales ne pœnam quidem exilii decernunt. His præmissis,

Ad 1. Non soli hæretici, sed & impii quicumque intelliguntur nomine zizaniorum, *Zizania*, ait Christus ipse, *filii sunt nequam*: porro qui vetat ne passim occidantur impii, non vetat ne is vel ille occidatur. Et verò si suspenditur latro qui temporanea solum bona aufert, quidni interimi aliquando possit, qui auferendo fidem, bonum temporali quocumque potius aufert: præsertim cum fur etiam pœnitens necetur; hæreticus verò non nisi post plures Ecclesiæ monitiones. Adde quod ut notat Augustinus Lib. 3. contra Parmenian. cap. 2. non prohibet Christus ne zizania eradicentur, sed solum nè eradicentur, cùm ita similia sunt tritico ut discerni facile non possint; aut cùm subest periculum schismatis.

Ad 2. Loquebatur Apostolus non Magistratui sed Episcopo, cujus est solis censuris animadvertere in hæreticos.

Ad 3. quòd prioribus Ecclesiæ seculis in hæreticos capitali pœna animadversum non sit, partim accidit, quia Principes necdum erant Christiani: partim quod experientia paulatim docuit lenioribus remediis malum non minui, sed augeri. Primò enim adhibita est excommunicatio, deinde pecuniariæ mulctæ, subinde exilia; quæ cùm parum proficerent ad extrema supplicia deveniendum fuit. Et id ægre quidem tulerunt, atque

etiamnum ferunt viri christianè mansueti: sed tulerunt tandem & hodie ferunt, nè modicum fermentum totam massam vitiet. Hinc Augustinus cujus ea * *primitùs sententia erat, neminem ad unitatem Christi esse cogendum*, alios tandem spiritus induit quasi invitus. Unde Parmeniano conquerenti, quòd Constantius Donatistas capitali pœnâ damnasset, his respondet verbis Lib. 1. cap. 8. *Quid non isti justè patiuntur? priùs probent se non esse Hæreticos vel Schismaticos, tùm demum de indignis pœnis suis lividam emittant vocem.* & Tract. 11. in Joan. *Sempiternas mortes faciunt, & temporales se perpeti conqueruntur.*

Quæres 1mo. an reus morte condemnari possit, non servato juris ordine. R. vetitum esse Deut. 19. nè quisquam *occidatur, uno contra se dicente testimonium.* Porrò si reus sinè sufficienti testimonio occidi nequit, nec à fortiori damnari potest sinè examine, accusatione, convictione, ac defensione.

Hinc peccat Judex 1mo. qui gravem non adhibet diligentiam in examine rei, circumstantiarum accusatoris & testium; 2do. qui reum contra se testimonium dicentem facilè audit, & ex dictis condemnat; quia ex trito apud sanos Judices axiomate, *Nemo auditur perire volens;* 3tio. qui eundem reum in sui gratiam verba facientem perturbat audire renuit, eive negat Advocatum; 4to. qui eum interrogat de rebus, quarum nè indirectè quidem præcessit accusatio ulla, vel juridica suspicio; 5to. qui eum addicit torturæ sinè probatione semiplenâ, qualis ea est quæ petitur à teste *de visu*, eoque omni exceptione majori, (& is nec esse potest reus ad mortem damnatus, nec qui ab alio vulneratus declaraverit in ipso mortis articulo, se ab hoc vel illo vulneratum fuisse) aut ab indiciis pluribus, quæ gravia sint, vehementia & manifesta; 6to. qui eundem graviùs aut inutiliter *torqueri* mandat; ut cùm jam satis constat de crimine per testes indubios; nisi tamen legitimè præsumatur crimen non ab uno solùm perpetratum fuisse, sed à sociis pluribus quos detegi oporteat.

Ceterùm tortura seu quæstio ** *res est fragilis & periculosa, & quæ veritatem fallat. Nam plerique patientiâ, sive duritiâ tormentorum ita tormenta contemnunt, ut exprimi veritas nullo modo possit: alii tantâ sunt impatientiâ, ut quodvis mentiri, quàm pati tormenta velint.* Flebile veritatis hujus exemplum refert Charondas de marito qui tormentis victus, confessus est se uxorem suam furno inclusam combussisse, quæ tamen in litis decursu sana comparuit.

Si Judex ex cognitione injustè extorta reum damnet, peccabit

Epist. 48. ** *L.* 1. *ff.* De quæst.

cabit graviter, & restitutioni obnoxius erit: quia cognitio injustè extorta nullum dat jus; ac proinde ea uti non licet, cùm medio injusto uti non liceat.

Porrò iniquè extorquetur criminis confessio, cùm reus interrogatur nullâ præcedente infamia, vel semiprobatione, vel sine indiciis competentibus; 2do. cùm elicita est confessio ex quæstione cui reus injustè subjectus fuerit; sive quia deerant indicia ob quæ pœna hæc de se gravis inureretur; sive quia non patiebantur infirmitas, ætasve, privilegium, aut dignitas ut reus torturæ addiceretur: 3tio. cùm delicti confessio dolosè obtenta fuit v. g. promissa impunitate aut pœna mitiori: tunc enim reo servanda erat fides, quæ etiam hosti servanda est; 4to. cùm criminis confessio pendet à confessione Sacramentali; putà cùm improbus Sacerdos pænitentis crimen revelavit absque expressissima istius licentia; aut cùm testes, qui alterius elatiori voce peccata deponentis, delictum audierunt, contra eundem deponunt judicialiter; aut demum cùm inventa est schedula continens peccata in confessione Sacramentali deponenda aut deposita. Licet tamen Judici veritatem elicere blandis verbis, & quibusdam industriis, ut fecit Salomon cùm infantem jussit vivum dividi.

Ceterùm potest aliquando reus præmisso generaliter processu judiciario in ipso temporis articulo interfici, 1mo. cùm periculum est nè elabatur seu arte magica, seu quia illico aderunt, qui eum liberent; 2do. cùm Reipublicæ graviter interest ut qui in flagranti delicto repertus fuerit, statim ad aliorum terrorem plectatur; ut quandoque contingit in bello. Operæ tamen pretium fuerit ut capitalem Judicem, qui milites quosdam continuò suspendi jubet, semper comitetur Confessarius, qui iisdem ad seriam contritionem excitatis absolutionem largiatur. Imò in defectum Confessarii debet Judex reum monere de eliciendo contritionis actu.

Moris est Romæ & pluribus in locis, ut Eucharistia reis morte damnatis ipsa etiam supplicii die administretur; & id fieri posse absque eo quòd ii jejuni sint docent complures; quia tunc datur per modum Viatici. Alia est Galliæ praxis, eaque improbari nequit: quia Christus hanc Ecclesiæ potestatem concessit, ut in Sacramentorum dispensatione, salva eorum substantia id statueret, quod Sacramentorum venerationi judicaret expedire. Hâc fretus potestate S. Cyprianus sanxit in Concilio Episcoporum, peccatorem, qui non nisi in mortis periculo cœpisset veniam deprecari, Communione Sacra prorsus esse privandum: quanto plus servari id debet erga eos qui ad mortem usque impœnitentes esse solent, & crimina sua, etiam

prævio veritatis aperiendæ juramento, constanter negare. Hîc obiter nota Confessariis cavendum, nè à reis, qui in carceribus diu languent, decipiantur præsertim tempore Paschali: unde hi benignè quidem in confessione audiendi sunt; sed haud facilè absolvendi; nec absolvendi unquam nisi parati sint Judici juridicè interroganti veritatem aperire.

Quæres 2do. dè quibus Homicidam aut mutilatorem interrogare debeat Confessarius. R. Interrogare debet 1mo. an occiderit ex repentino furoris motu, an ex veteri odio, vi cujus occidendi voluntatem pluries iteraverit; an provocaverit occisum, aut ab eo provocatus fuerit; an plures adhibuerit socios; quia pro eorum numero multiplicantur peccata ipsius; 2do. an occisus affinitate vel sanguine sibi jungeretur, an non Clericus foret, aut Religiosus; an non plùs vel minùs superior, ut Magistratus, Tutor, Præceptor, Herus; 3tio. an idem occisus prolem haberet aut uxorem quam labore suo sustentaret; an non plures tempore morbi in medicos expensæ factæ fuerint, &c.

Quæres 3tio. quid sentiendum de legibus, quæ patri & marito permittunt ut filiam, aut uxorem turpiter inventam occidant. R. eas leges justas esse, quatenùs hanc patris aut mariti agendi rationem non puniunt; quia admodùm difficile est ut pater & maritus, altum quo hisce in circumstantiis utuntur, dolorem coërceant. Unde Ecclesia ab excommunicatione eximit eum *qui in Clericum cum uxore, matre, sorore, vel filiâ propriâ turpiter inventum, manus injecerit violentas.* At eædem leges injustæ sunt, si supponantur hujusmodi homicidia approbare: 1mo. quia nullibi data est potestas patribus aut maritis filias aut uxores pro libito necandi; 2do. quia non patitur æquitas ut quis inauditus & non condemnatus occidatur: fortè enim dicet puella se vim pati, &c. 3tio. quia charitati repugnat, ut quis eo occidatur in statu in quo damnationem æternam fugere vix ac nè vix quidem potest. Meritò igitur reprobata est ab Alexandro VII. sequens ista propositio: *Non peccat maritus occidens propriâ authoritate uxorem in adulterio deprehensam.*

Quæres 4to. an aliquando liceat interficere innocentem. R. negat. quia hoc & natura vetat, ut malum intrinsecè; & expressè prohibuit Deus Exod. 23. his verbis: *Insontem & justum non occides.* Hinc non licet suffocare rabiosos ne aliis noceant, sed includere & alligare. Hinc etiam homicidæ sunt qui in bello etiam justo interficiunt innocentes, ut sunt parvuli, mulieres, agricolæ, peregrini, Religiosi, Moniales, Clerici. Quòd si innocentes nocentibus permixti, ab iis discerni non

possint

possint, licet alios cum aliis involvere, sed tunc tantùm quando bellum justum aliter expediri non potest.

Sed quid si tyrannus civitatem obsidens, innocentis mortem petat, minitando se alioqui omnes Reipublicæ cives perempturum. R. eum non posse à civibus occidi; tùm quia generaliter vetat Deus nè innocens occidatur; tùm quia etsi civitas civium suorum vitam exponere potest jubendo ut contra hostes pugnent, iis tamen auferre vitam nequit, nisi Reipublicæ perniciosi sint: porrò innocens quâ talis non nocet Reipublicæ, sed potiùs prodest.

Imò nec tyranno tradi potest innocens ab eo occidendus: sed tunc ut suorum concivium stragem avertat, tenetur ex charitate & justitiâ legali se tradere; potestque id ei Respublica præcipere; & nisi obediat, jam ab ea tradi poterit, ut qui non sit ampliùs innocens; quatenùs & privatum bonum suum pluris æstimat quàm commune, & Superioribus id ad quod jam tenetur præcipientibus obedire recusat.

* SECTIO SECUNDA.

De Occisione quæ fit in bello.

Bellum definitur, Publica armorum assumptio, Reipublicæ ab extraneis tuendæ, aut vindicandæ gratiâ. Hinc bellum duplex est, aliud defensivum, quo vis ab aggressore illata vi propulsatur; aliud offensivum, quo hostis hostem aggreditur, ut ab eo illati sive in bonis, sive in honore damni compensationem obtineat. Hinc etiam bellum distinguitur à seditione, quæ inter ejusdem Regni incolas suboritur: quanquam bellum civile nuncupatur seditio in qua pars quædam Regni contra aliam dimicat.

Jam quæritur, 1mo. an bellum licitum sit, & qua conditione; 2do. quæ in bello aut ejus occasione committantur peccata.

PUNCTUM PRIMUM.

An licitum sit Bellum, & quibus conditionibus.

Bellum rem esse de se malam censuerunt Manichæi. Lutherus verò ità bellum contra Christianos, Papam præsertim & Papistas approbavit, ut docuerit non licere bellare cum Turcis; quia est id reluctari Deo nostras per eos iniquitates visitanti. Sit.

Conclusio I. Licitum est etiam Christianis belligerare, positis ponendis. Prob.

Prob. 1mo. Quia antiqui Patriarchæ, ut Abraham, Moïses, Josue, Gedeon, David, aliique innumeri piè & sanctè bella gesserunt: atqui hæc belligerandi licentia nullibi in novâ Lege revocata est, sed è contrario satis apertè confirmata; 2do. quia rogatus Joannes Baptista à militibus, * quid sibi ad æternam salutem facto opus esset; non præcepit *ut se militiæ subtraherent*, prout notat S. Augustinus Epist. 5. 3tio. quia Christus Matth. 8. Centurionis se milites sub se habere dicentis, fidem laudavit, non autem imperavit militiæ desertionem; 4to. quia Centurio alius Act. 10mo. prædicatur ut vir justus ac timens DEUM; & is tamen & miles erat, & miles esse non destitit; ergo.

Et verò quia vim vi repellere omnia jura, legesque permittunt: porrò inter Principes vis illata armis, non aliter quàm armis repelli potest.

Obj. Qui prohibet nè resistatur malo, & mortem per gladium comminatur iis qui acceperint gladium, ille bellum omnino vetat: atqui Christus utrumque hoc fecit. Primum quidem Matth. 5. *Ego autem dico vobis non resistere malo.* Secundum autem Matth. 26. ubi ait: *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.*

R. ad 1. part. dist. min. Christus prohibet nè resistatur malo, animo passionis, C. prohibet purè & simpliciter, N. Itaque cùm bella & lites sint innumerorum malorum radix, monet Salvator, ut ad hæc remedia raro & cautè deveniatur. Atque idem docuit Apostolus I. Corint. 6. ubi ait: *Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis patimini?* Sed neque Magister, neque discipulus absolutè prohibuit nè suam quisque rem juridicè repeteret, seu armis, seu lite coram Judicibus intentata: cùm ipse Paulus qui Christi mentem textu citato genuinè reddidit, non absolutè lites Christianis interdicat, sed vel eas quæ ad ethnicos Judices cum Infidelium & Fidelium scandalo deferebantur; vel eas quæ ex injustitia fiebant, aut saltèm avidiori rei suæ repetendæ desiderio, quod Apostolus vocat *delictum*, id est, virtutis infirmitatem.

Ad 2. part. dist. Christus mortem comminatur iis qui propria authoritate gladium acceperint, prout fecit S. Petrus, plus agens quàm sibi fuerat imperatum, C. qui gladium acceperint authoritate publica, N.

CONCLUSIO II. Ut bellum sit omnimodè licitum requiritur at fiat 1mo. authoritate publica; 2do. justa de causa; 3tio. recta intentione; 4to. cùm justo moderamine.

Prob. 1. pars: 1mo. quia privati habent Superiores coram quibus

* *Luc.* 3.

quibus jus ſuum proſequi poſſint; ergo illud inſequi non debent vi armorum, quæ tunc ſolùm licitè ſumuntur, cùm & authoritate publica ſumuntur, & deeſt alia quævis juris ſui conſequendi via; 2do. quia bellum eſt actus juſtitiæ vindicativæ; porrò injurias vindicare, ad eum ſolum pertinet, qui publicam habet authoritatem.

Hinc bellum indicere non poteſt niſi Princeps ſupremus, aut Reſpublica perfecta, id eſt, quæ alterius Reipublicæ pars non ſit. Poteſt tamen quævis Communitas etiam imperfecta injuſtum invaſorem armis repellere; eſt enim id conſonum rationi; nec deeſt tacita Superioris licentia.

Prob. 2. pars: Bellum eſt actus juſtitiæ vindicativæ, & quidem gravis: atqui actus tanti momenti non niſi juſta de cauſa exerceri poteſt.

Porrò belli cauſa, generaliter loquendo, una ſolùm eſt, illata ſcilicet injuria, nec reſarcita. Verùm neceſſe eſt 1mo. ut illata injuria vel ſit gravis, vel niſi compeſcatur, in gravem abitura ſit; 2do. ut bellum non ſit illaturum majora Chriſtianæ Reipublicæ damna, quàm ea ſint quorum intenditur reparatio: quia tunc ſe habet Princeps ut pars Reipublicæ totius, cujus commune bonum particulari ſuo præponere tenetur; 3tio. ut non antè ad bellum deveniatur, quàm tentatæ fuerint aliæ ſatisfactionem obtinendi viæ. Unde teneri videtur ex juſtitiâ princeps acceptare ſatisfactionem ſibi oblatam flagrante jam bello; quia ſtatim ac congrua offertur ſatisfactio, bellum deſinit eſſe neceſſarium; ergo & licitum eſſe deſinit; cùm ob innumera, quæ parit mala, non niſi ob neceſſitatem licitum eſſe poſſit, ut docet Auguſtinus.

Hæc tamen vix inſervire poſſunt in praxi; quia cùm ſæpe offeratur ſatisfactio ut hoſtis à fauſtâ confligendi occaſione deturbetur, utve exercitus numeroſior habeat ſpatium accedendi, vix ut plurimùm definiri poteſt, an hoſtis ſatisfactionem paret, an inſidias.

† Sed quid ſi dubitetur juſtane ſit belli cauſa.

R. Vel Princeps ipſe dubitat, vel ſubditi ejus, vel extranei qui ſub vexillis ejus dimicare vellent.

Si 1. ante omnia ſerium rei totius inſtitui debet examen. Et quidem ſi de injuriæ cauſa agitur, non licet movere bellum; quia nec licet dubiam injuriam certa tot hominum ſtrage ulciſci. Si verò de poſſeſſione ſermo ſit, in dubio favorabilior eſt conditio poſſidentis. Res tamen diſcutienda erit, admiſſis illius qui non poſſidet, legatis; qui ſi rejiciantur, bellum indicere licebit. Si competitorum alter plus altero juris habeat, ei rem pro rata juris ſui proſequi conceſſum eſt.

Si

Si 2. ſubditi Principis, & militiæ nomen dare poſſunt, & jam inſcripti decertare debent abſque examine: 1mo. quia in dubio quiſque Superiori parere tenetur, cùm id exigat & ſubordinatio debita, & poſſeſſio poteſtatis præcipiendi, quæ Principi ineſt; 2do. quia grave caperet præjudicium publica res, ſi ob militum dubia quieſceret bellum, cùm nec omnes de cauſis belli inſtrui poſſint; nec qui inſtrui poſſent, ſemper inſtrui expediat.

Quod de militibus ſubditis, idem dicendum de iis qui ante bellum ſtipendiarii erant. Habet enim Princeps jus certum in eorum opera; quo, in caſu dubii, privari non poteſt.

Si 3. tenentur extranei illi inveſtigare juſtitiam belli, & quandiu perſeverat dubium abſtinere à militia. Ratio eſt, quia abſtinendo ab armis, nulli injuſtitiam faciunt; cùm extraneo Principi obedientiam non debeant: militando autem exponunt ſe periculo gravem hoſtibus injuriam inferendi.

Prob. 3. pars: De intentione rectâ: tùm quia hæc in ſingulis actionibus requiritur, & à fortiori in iis, quæ ſunt gravioris momenti; tùm quia, ut ait Auguſtinus Epiſt. 189. bellum geritur, ut pax acquiratur.

Is tamen rectæ intentionis defectus, charitati ſolùm, non autem juſtitiæ adverſaretur. Unde ſuppoſitis æquâ bellandi cauſa, & authoritatis publicæ ſigillo, nulla incumberet obligatio reſtituendi; niſi vindictæ libido traxiſſet ultra metas.

† Prob. 4. pars: Quia dum geritur bellum meminiſſe debent duces & milites, ſe non latronum aut ſicariorum partes agere, ſed legitimæ vindictæ miniſtrorum: unde etſi occidere poſſunt, ſpoliare, &c. debent tamen vitare quidquid crudelitatem ſapit, & ordinarios limites prætergreditur. Hinc quoad vitam parcere debent innocentibus, quorum nomine hîc veniunt infantes etiam Turcarum, pueri, ſenes, ruſtici, mercatores, peregrini, amentes, Clerici, Religioſi, & quicumque geſtandis armis impares ſunt. Si tamen Clerici, Religioſi, aut ipſæ mulieres ſe ſe bello immiſceant aggeres erigendo, &c. jam digni ſunt aliorum ſorte, eorumque mors directè intendi poteſt.

Etſi verò Clericorum, & advenarum qui ſe ut tales gerunt, vitæ parcendum eſt, poſſunt tamen eorum auferri bona, ſi prævideatur hoſtem iis uſurum eſſe. Si quid tamen ex iis ſuperſit finito bello, reſtitui debet: quia res Deo ſacræ, v. g. tolli non potuerunt niſi ad præcavendam hoſtium utilitatem, quæ jam non indiget præcaveri.

Quod ad eos attinet, qui in bello nocentes reputantur, quia cenſentur iniquè præliari, his etſi ſe ſupplices victori dedant,

quandoque vita eripi potest in pœnam criminis, ad aliorum terrorem, quandoque benigniùs agendum est; & id pendet à circumstantiis tùm temporis, tùm & hostium quibuscum manus conseruntur.

PUNCTUM SECUNDUM.

De peccatis eorum qui Bello inserviunt.

QUæ hactenus de bello dicta sunt, paucis proderunt Confessariis; multò majoris sunt usûs quæ nunc veniunt disputanda. Sit

Conclusio I. Multipliciter peccant Duces exercituum, seu primarii, seu subordinati.

Prob. Quia peccant 1mo. cùm vi, fraude, vel dolo milites conscribunt; de quo infrà.

2do. Cùm sine necessitate, * aut Papæ licentiâ, Clericos in sacris, etiam sponte se offerentes recipiunt; quia gravi eorum sacrilegio cooperantur.

3tio. Cùm eosdem pro Clericis sacris cognitos non dimittunt.

4to. Cùm milites suos vendunt, aut commutant; nisi de eo conventum sit saltèm tacitè.

5to. Cùm eorum curam quoad animam & corpus non gerunt; cùm percutiunt injuriosè, cùm asperioribus verbis alloquuntur.

6to. Cùm promissam abeundi copiam suo tempore invitis denegant: aliud enim esset si amicè ad longius ministerium allicerent.

7mo. Cùm debita militibus stipendia subtrahunt, vel minuunt; potumve vel cibum vitiatum aut periculosum præbent, ut parcant sumptibus. Et hi restituere debent stipendia militibus, & damnum à militibus illatum ut viverent.

8vo. Cùm militum rapinas, concussiones, stupra, aliaque crimina, nec puniunt, nec impediunt quantùm licet. Item cùm merces interdictas, contra Codicis militaris legem vel transferunt ipsi, vel à militibus transferri sinunt.

9no. Cùm periculosæ gloriæ avidi, urbem vi capiunt, quam in deditionem certis & æquis conditionibus accipere potuerant. Urbem enim expugnare impetu vix unquam licet ob immania quæ inde subsequuntur flagitia.

10mo. Cùm in expugnatæ urbis deprædatione, non obstant pro virili nè spolientur Ecclesiæ, aut comburantur, nisi arcium

* Sylvius. p. 241.

instar munitæ sint: nè miles virginum Monasteria ingrediatur.

11mo. Cùm pagos quosdam nimiâ militum copiâ gravant; vel militum instar recipi faciunt qui milites non sunt; vel à ceteris pagis munera recipiunt, ut milites ducant vel immittant in alium pagum hospitaturos: sic enim duo loca gravant pro uno contra jura civium.

12mo. Cùm accipiunt xenia ad impediendas militum vexationes, quas ex officio impedire tenentur.

13tio. Cùm temerè ineunt prælium, aut absque rationabili causa exponunt militum vitam.

14to. Cùm ignaviter decertant, & militibus extra casum necessitatis præbent fugiendi exemplum: multò magis cùm ante conflictum è capite phalangis suæ discedunt.

15to. Cùm in spoliorum aut onerum distributione justitiam distributivam violant.

16to. Cùm pauciores habent milites, & stipendium recipiunt pro pluribus; nisi, quod satis rarò evenit in id consentiat Princeps, ut Duces perpessis damnis fatigati novas cogere copias possint. Itèm si in turbarum lustratione suppositos milites educant coram Inspectore.

Neque id licet etiam in compensationem stipendii, quod de suo contulerint militibus: 1mo. quia compensatio mendaciter extorta, non vacat à peccato; 2do. quia hæc agendi ratio potest esse admodum exitialis Principi, qui ratus se tot habere milites, non plures mittit ad castra: unde fit ut hostes, si non vincant, at saltèm non vincantur; 3tio. quia causa sunt gravis peccati, quod committunt fictitii illi milites injustitiæ cooperando, quam & in defectum Ducis resarcire tenentur, nisi egerint metu gravioris mali; quo sensu excusari solent rustici, qui prædas vehunt.

Etsi verò in plerisque ex casibus modò recensitis inferiores Duces ad restituendum tenentur, hæc tamen restitutionis obligatio quandoque cadit in Principem supremum, ejusque ministros, 1mo. cùm imperio aut consilio iniqua bella movent; 2do. cùm in bello justo milites à deprædationibus iniquis, incendiis, stupris, &c. pœnarum severitate non coërcent; 3tio. cùm militibus non subministrant necessaria; unde eos, nè fame pereant, furari necessum est.

Conclusio. II. Multipliciter quoque peccant milites gregarii.

Prob. 1mo. Quia peccant contra Principem, cùm bona ejus tueri non curant; cùm eum produnt seu transmigrando ad hostes; seu secreta belli revelando; cùm deserunt stationem suam tametsi periculosam; cùm latentes hostes non indicant;

cùm in prælio ignaviter pugnant, vel fugiunt victoriâ necdum desperatâ. Hæc peccata sunt contra justitiam; quia milites stipendio conducuntur, ut cum ipsius vitæ periculo fideliter serviant.

2do. Peccant contra subordinatos Duces, 1mo. cùm à signis discedunt: unde desertores non modò equum, vestem & arma, aut pretium quod inscriptionis tempore receperunt, restituere debent, sed & valorem obsequii quod præstituri erant attento spatio temporis, quo inservire tenebantur. Peccant etiam tunc & contra Deum ob violatam juramenti militaris fidem; & contra seipsos, quia certo mortis periculo se objiciunt, si deprehendantur; 2do. cùm Duci parere detrectant; 3tio. cùm sinè ejus licentiâ recedunt à castris, à quibus si pro nutu abesse liceret, qui superessent, irruenti hosti strenuè excipiendo impares efficerentur; 4to. cùm à militiâ ante condictum tempus sub mendaci prætextu excedunt: pacta enim conventa servari debent.

3tio. Peccant contra hospites suos, aliosve, cùm eos indebitè gravant, vel dicteriis impetunt. Neque eos excusat dissimulatio Principis, * aut Capitanei authoritas, (nisi hoc fieret in pœnam civibus justè inflictam; vel istis per modum tributi impositum sit, ut minora quædam subministrent copiis apud se transeuntibus, aut hyemantibus.) Inde verò quanta restitutionum seges, & quàm rarò ab iis quibus debetur collecta.

4to. Peccant contra hostilium terrarum incolas, cum injussi, & à fortiori cùm contra Ducis prohibitionem, ferro & flammis omnia depopulantur; cùm eos qui *contributiones* pendunt, barbarè spoliant; & à fortiori cùm abutuntur virginibus. In his autem injustitiæ casibus tenentur ad restituendum vel ipsis rerum dominis, si dignoscantur; vel multitudini læsæ, idque per manus Episcopi, vel Parochorum.

Hic notandum & Duces & milites plerosque ob paratam duelli inferendi vel acceptandi voluntatem esse absolutionis incapaces.

Conclusio III. Multipliciter quoque peccant castrensis annonæ venditores, seu vivendarii, & provisores, seu Ammonitionarii.

Prob. 1. pars: Vivendarii communem mercatorum legem sequi debent: ergo peccant & ad restituendum tenentur, 1mo. cùm facto inter se monopolio conveniunt, ut panis, vinum, paleæ, avena, aut nimio, aut non nisi rigoroso pretio distrahantur: 2do. cùm taxatum castrensi lege pretium transgrediuntur;

* *Sylvius.*

diuntur; 3tio. cùm Duces muneribus circumveniunt ut milites obligent ad emendum apud se, non apud alios.

Prob. 2. pars: Graviter enim peccant victuum provisores, cùm frumentum, avenam, fœnum, & alia vel corrupta, vel vilioris pretii, quàm de quo conventum erat, subministrant extra casum necessitatis; & tunc de natura rerum monere debent, ut quantùm fieri licebit, avertatur damnum ex rei vitiatæ usu impendens; 2do. cùm Provinciarum Præpositos seu Intendentes donis inducunt, ut grani pretium taxent viliori pretio, aut privatos prohibeant ab emendo, ut interim emant ipsi, quo penè voluerint pretio; 3tio. cùm opinatores excæcant muneribus, ut fraudem, quam vident, reticeant; 4to. cùm de indebito panum, candelarum, liquorum numero conveniunt cum belli Ducibus in præjudicium Principis; 5to. cùm non provident tempore suo militibus necessaria; unde eos fame, frigore & miseriâ confici evenit, aut ubilibet deprædari; 6to. cùm Regis nomine abutuntur, ut ab iis frumenta extrahant qui ab eo onere immunes sunt.

Peccant etiam ærarii bellorum Tribuni, seu Thesaurarii, 1mo. cùm fingunt se non habere pecuniam regiam, ut extundant munera a militibus, quibus se ex ære proprio anticipatam facere solutionem simulant; 2do. cùm solutionem differunt, ut interim mutuo dent pecuniam regiam, & ex ea lucrentur; 3tio. cùm in stipendiorum solutione utuntur cambiis usurariis, fingendo v. g. se in Alsaciâ solvere, id quod Parisiis solvunt; 4to. cùm in militum inspectione conveniunt de substituendis suppositis militibus ut stipendia quæ fictitiis hujusmodi turmis reipsa non solvuntur, dividant inter se; quod & jure naturali vetitum esse liquet, & regiis Constitutionibus prohibitum est sub pœnâ exauctorationis. Ut solvantur quædam difficultates,

Quæres 1mo. an qui vigente bello justo sinè Principis authoritate decertant, ad restituendum teneantur. R. affirmat. si desit etiam tacitus Principis consensus. Ratio est 1mo. quia sic fieret bellum privatâ authoritate, quod non licet; 2do. quia malè ordinata privatorum prælia plus plerumque nocerent Principi & Reipublicæ, quàm prodessent. Nescit enim plebs sibi permissa intra moderationis limites sistere; unde sæpiùs aggeraret iras hostium, etiam cùm leniri expedit.

Hinc peccant rustici, * qui cùm militiæ nomen non dederint, occidunt, spoliant, &c. Si tamen rustici à parte hostium stantes, rusticos nostros expolient, his videtur licitum excurrere in agros eorum etiam hostium à quibus nihil damni

 pertulere:

* *Sylvius.*

pertulere: quia sunt membra Reipublicæ, quæ quam fecit injuriam reparare non vult; & censetur virtualiter consentire Princeps, ut hoc modo jacturam suam reparent, qui eandem aliter reparare non possunt.

Quæres 2do. an bellum utrinque justum esse queat. R. bellum non posse utrinque justum esse materialiter: quia fieri nequit ut res quam repetit alter ut suam, alter autem reddere non vult, sit simul utriusque. At verò bellum potest utrinque justum esse formaliter, id est, justum utrinque bonâ fide reputari. Se enim habet bellum ut privatorum lites, in quibus tam petitor quàm defendens, rem de quâ lis est, suam ambo esse inculpatè credunt.

Quæres 3tio. an peccent, qui per vim ad militiam cogunt, & ad quid teneantur.

R. Ad 1. peccare eos graviter; 1mo. quia in materiâ gravi Regiis Sanctionibus contradicunt; 2do. quia homini invito durum opus imponunt; 3tio. quia parentes, totamque aliquando familiam solatio & subsidio privant.

R. Ad 2. eos teneri de damno toto quod patitur, seu is qui vi aut dolo militiæ inscriptus est, seu parentes ejus, uxor, liberi, creditores, &c. sequitur ex dicendis ubi de Justitiâ.

Quæres 4to. an in bello insidiis & stratagematibus uti liceat. R. affirmat. Sic licitum est hostium vestibus ac signis militaribus uti, & fugam simulare, prout mandante Deo, fecit Josue. * Unde Augustinus, q. 10. in Josue, *Cùm*, inquit, *justum quis bellum susceperit, utrùm apertâ pugnâ, an per insidias vincat, nihil ad justitiam interest;* secundùm id Poëtæ: *Dolus an virtus quis in hoste requirat?* Et verò jam ab uniuscujusque belli limine præmoniti sunt hostes, se ab hostibus omni quâ potuerint viâ circumveniendos esse; ergo si falluntur culpa sua falluntur.

Neque tamen quibuscumque insidiis contra hostes uti licebit. Sic nec excubias agentem inebriare licet, nec quemquam sollicitare ad occidendum Principem suum, ad prodendam civitatem, &c. est enim id inducere ad grave peccatum, & facere mala ut eveniant bona.

Quæres 5to. an diebus festis præliari licitum sit. R. affirm. Patet id 1mo. exemplo Machabæorum, ** & eorum etiam è Christianis Principibus, qui majori pietate floruerunt; 2do. quia Festorum observatio non impedit quominus possit suam quisque vitam tueri. Quin & bellum offensivum Festis diebus licitum est, ut obtineatur, quæ aliàs fortassis obtineri non posset, insignis victoria. Extra necessitatem verò bellare prædictis

* 8. *Josue v.* 8. & 15. ** *Lib.* 1. *cap.* 1.

ctis diebus, modò non omittatur auditio Missæ, non excedit culpam venialem ex Sylvio & aliis pluribus.

ARTICULUS TERTIUS.

De homicidio privatâ authoritate facto.

HOmicidium quod fit independenter à Judicis authoritate, vel est *necessarium*, cùm quis occidit, nè occidatur; vel *voluntarium*, cùm quis vult mortem alterius seu in se ipsa, seu in causa ab eadem morte prorsus inseparabili; vel *casuale:* idque duplex est, casuale *simplex*, quod præter agentis intentionem sequitur ex actione, ex qua nec prævidebatur, nec moraliter prævideri poterat secuturum; & casuale *mixtum*, quod quis reipsa non intendit, sed prævidere potuit, & ideo impedire.

Constat homicidium simpliciter casuale, utpotè involuntarium excusari à culpa. Hinc non est homicidii reus, 1mo. qui inculpabiliter ebrius alium òccidit; imò nec reus esset homicidii, qui sua culpa ebrius, haud prævidere potuisset homicidium quod perpetravit; 2do. qui admisit quidem culpam, sed inefficacem respectu homicidii: ut si quis leviter vulneravit alium, cui vulnus, vel chirurgi negligentia, vel incuria propria corruptum, mortem attulerit; 3tio. qui causam de se mortiferam posuit, sed adhibita omni, quæ viri prudentis judicio adhiberi potuit, diligentia; ut si venator explosa fistula, postquam satis circumspexit, num adesset aliquis, hominem occiderit.

Constat rursùs homicidium mixtum, esse peccatum plus aut minus grave, prout plus minusve habet voluntarii. Hinc homicidii rei sunt, 1mo. qui actum etiam licitum, sed periculosum faciunt, non adhibita sufficienti diligentià; ut patet in nutrice, quæ infantulum relinquit in loco unde deciderè potest; 3tio. qui actum ponunt periculosum, nec in potestate habent ut sint sufficienter diligentes. Hinc graviter peccant parentes, qui cùm somni tempore in omnem partem se versent, tenellos infantes in eodem secum lecto reponunt; quia cùm nec à somno abstinere, nec sibi dormiendo invigilare queant, in perpetuo suffocandæ prolis periculo, adeoque & statu peccati versantur; 3tio. qui omittendo aliquid ad quod tenentur, causa sunt cur alter pereat; ut Medici, quorum negligentia vel imperitia ægro mortem affert; Advocati, qui innocentis causam malè tuendo, causa sunt cur capite plectatur, &c.

tur, &c. Etsi verò graviter peccat, & homicidii latè sumpti reus est, qui omisit quidpiam, ad quod ex charitate sola tenebatur, non est tamen restitutioni obnoxius aut irregularitati, de quibus alibi.

Jam dicendum de abortu, de occisione ad sui suorumve defensionem, & de duello.

SECTIO PRIMA.

An liceat Abortum procurare.

ABortus est ejectio præmatura fœtûs animati, vel inanimati, quem mulier gestat. Unde ejectio seminis ante conceptionem, nec propriè abortus est, nec abortûs pœnas inducit.

Abortus intendi potest vel directè, vel indirectè, & tunc melius aliquando diceretur permitti, aut non impediri, quàm intendi. Directè quidem, ut si mulier potionem sumat eo fine ut uteri sui fructum ejiciat; indirectè verò, ut si quid faciat, unde per accidens & contra intentionem sequi possit ejusdem fructûs extinctio. Patebit utrumque gemino exemplo: Mulier, quæ infamiam veretur, projicit se per fenestram, ut abortum faciat; en directa abortûs intentio. Mulier quæ multis precibus prolem poposcit à Deo, irruente flammâ, per eandem fenestram se projicit, en abortûs non tam intentio quàm permissio. Prima agit *ex desiderio* abortûs: secunda agit *cum periculo* abortûs, sed abortum verè non intendit. Sunt tamen multi casus inter utrumque medii: sic non eadem est conditio mulieris gravidæ, quæ ut saltet elegantiùs, uterum cingit zonâ strictiori, quàm illius quæ ut victum lucretur, fert onus nimium; & hæc plurimùm adhuc differt ab ea, quæ nè viva comburatur, insilit per murum.

Jam tria quæruntur, 1mo. utrùm puellæ, quæ honori suo aliter consulere non potest, liceat abortum sibi procurare, saltèm cum fœtus necdum est animatus; 2do. an peccet Medicus, quia aliter vitæ matris succurrere non valens, tradit ei potionem ex qua moraliter certus est secuturam esse fœtûs ejectionem; 3tio. quibus subjaceant pœnis qui abortum procurant. Sit

Conclusio I. Abortum procurare in primo casu, mortale est peccatum.

*Prob. 1mo. Ex Concilio Anciranο anno 314. ubi sic: *De mulieribus quæ agunt ut partus utero conceptos excutiant, antiqua* * Concilii Illiberitani *definitio, usque ad exitum vitæ* eas

* *Concil. Illiber. anno.* 305. *Can.* 63.

eas ab Ecclesiâ removet; humaniùs autem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus secundùm præfixos gradus pœnitentiæ largiamur. Grande profectò oportuit esse scelus propter quod usque ad exitum vitæ aliquis ab Ecclesia ejectus erat, & deinde per indulgentiam decem annorum pœnitentiæ subjectus.

† Prob. 2do. Ex Tertulliano Apologet. cap. 9. *Homicidii festinatio est prohibere nasci: nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet. Homo est, & qui est futurus:* atqui homicidii festinatio peccatum est mortale; ergo.

Prob. 3tio. Ex censura geminæ hujus Propositionis: I. *Licet procurare abortum ante animationem fœtûs, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.* II. *Videtur probabile omnem fœtum, quandiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primùm incipere eandem habere, cùm paritur; ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.* Quas quidem nefandas theses, nè quis defenderet meritò prohibuit Innocentius XI. idque sub pœnâ excommunicationis ipso facto incurrendæ, & Apostolicæ Sedi præterquam in articulo mortis reservatæ.

CONCLUSIO II. Quando fœtus, est aut esse putatur animatus, imò cùm de hoc dubitatur, non licet matri etiamsi alioquin versetur in certo mortis periculo, præbere medicinam de se tendentem ad occisionem fœtûs.

Prob. 1mo. Quia hoc esset directè cooperari ad occisionem innocentis, quod per se malum est; 2do. quia ex cap. 10. XIV. q. 5. *Si non potest subveniri alteri nisi alter lædatur, commodius est neutrum juvari, quàm gravari alterum;* 3tio. quia inde futurum est ut infans spiritualem & corporalem vitam perdat; vel saltem dubium est an non tali periculo exponatur.

Sed licetne, si fœtus nondum sit animatus, præbere matri alioqui certò perituræ, medicinam quæ ex natura sua ad abortum tendat? R. negat. 1mo. quia non magis licet mulieri abortum procurare ad vitandum mortis periculum quæ ipsi ab intrinseco impendet, quàm eidem liceat impedire conceptionem ad vitandum idem periculum quod experta est sibi imminere ex partu, aut eidem ex detectione criminis imminet, si concipiat, & fœtus in lucem prodeat: atqui non potest mulier in secundo casu conceptionem impedire, &c. ergo nec in primo abortum procurare sibi potest.

2do. Non sunt facienda mala ut eveniant bona: sed abortum procurare per se malum est, ut patet ex dictis; ergo.

Quid ergo, inquies, quid præcisè in tota abortûs materia fieri potest. R. Cum

R. Cum ſanioribus Theologis, quibus religioſè inſiſtam; 1mo. nihil unquam ſumere licet aut dare ex intentione abortûs procurandi, etiamſi agatur de ſervanda, non dico, fama, ſed etiam vita matris. Et id locum habet tametſi fœtûs necdum anima donatus ſit. Sequitur ex dictis.

R. 2do. Cum mater vexatur morbo, quo minimè veriſimile eſt illam extinctum iri, prolem verò perdendam, ſi aut venam incidat, aut ſumat certum aliquod medicamentum, non licet remedia hæc tentare: quia mulier pluris animam fœtûs, imò procreationem hominis inchoatam æſtimare debet, quàm propriam valetudinem. Quin ſi dubium duntaxat fuerit, an ex potione perdenda ſit proles, cenſeo potionem prorſus eſſe repudiandam; quia ratio præcedens etiam pro caſu dubii militat.

R. 3tio. Si prudenter judicent Medici matrem certò morituram eſſe, niſi utatur medicamento, quod inducat periculum abortûs, poteſt medicamentum hoc dari & recipi, ſi fœtus necdum ſit animatus, modò remedium de ſe ſit ſalutare, & ad abortum non tendat, nec proindè alio detur intuitu quàm matris innocenter ſublevandæ. Ità communiter Theologi, ait Comitolus, Sylvius, Habert, Moralis Gratianopol. 1mo. quia tunc abortus neque ex intentione operantis, neque ex intentione operis ſequitur ex medicina: 2do. quia pati poteſt homo quaſdam inciſiones, etſi periculum ſit nè propter eas pereat, v. g. ex gangrena; 3tio. quia tunc conſulitur vitæ matris, cum lucro fœtûs, qui pereunte matre peribit certò, eadem verò liberata fortè liberabitur.

R. 4to. Idem dicendum eſſe, etiamſi fœtus ſit animatus modò certò conſtet & matrem alioqui morituram eſſe, & fœtum ſinè baptiſmo extinctum iri. Ità iidem. Ratio eſt 1mo. quia deſperata ſalute temporali matris & æterna, ut ſupponimus, ſalute infantis, nihil meliùs fieri poteſt, quàm ſi uterque juvetur quo meliori modo licet: atqui tunc proles non poteſt meliùs juvari, quàm ſi juvetur mater; neque hæc meliùs poteſt juvari, quàm medicamine de ſe ſalutari, ex quo quidem fortè ſequetur abortus, ſed fortè etiam ſequetur ſanitas matris ſinè abortu; 2do. quia ſe interficere videtur ea quæ medicinam de ſe propulſivam morbi & mortis ſumere renuit. Quid enim intereſt an vitam ferro ſibi exhauriat, an recuſato alimento, vel medicamine ad conſervandam vitam inſtituto? Recuſat, inquies, nè noceat proli. Sumit, inquam ego, ut ſervet prolem, cujus vita vitæ ſuæ alligata eſt; & quæ extingui quidem poterit ex medicina, ſicut ex eadem extingui poterit mater; ſed contra agentis intentionem, & actu quem ſupponimus de ſe ad obortum non ordinari.

R. 5to.

R. 5to. Si spes sit, extincta matre, proditurum infantem & baptisandum, non licet curare matrem cum vero prolis periculo. Ratio est, quia *temporalem vitam suam, pro æterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere*, ex S. Augustino. Aliud erit 1mo. si medicina habeat se indifferenter ad abortum, id est, neque promovendo, neque impediendo; 2do. si æquale sit periculum abortûs, sive medicina sumatur, sive non; tunc enim sine majori fœtûs periculo consulitur vitæ matris.

Quæres 1mo. quo tempore fœtus animâ donetur.

R. Theologi fermè cuncti adhærentes Glossæ; corpus maris die 40. feminæ autem die 80. absolvi & anima informari volunt. Huic opinioni adhærendum est, quando agitur de pœnis Ecclesiasticis, quia eam hoc in puncto sequitur sacra Pœnitentiaria, ut ex Navarro tradit Sylvius 2. 2. q. 64. art. 7.

Si concepti fœtus indicium quæras, hoc dabit Hippocrates apud Comitolum ibid. *Mulieri dormituræ incœnatæ, mulsam aquam* frigidam *præbeto: si ventris tormina passa fuerit, concepit; sin minùs, non concepit.*

Quæres 2do. quibus subjaceant pœnis qui animati fœtûs ejectionem procurant; & qui procurare eam censendi sint.

R. Ad 1. eos si *Clerici fuerint*, * *omni privilegio Clericali, Officiis, dignitatibus, & beneficiis Ecclesiasticis* ☼ *ipso facto privari, & in futurum inhabiles* esse *ad ea suscipienda;* nec *ad sacros Ordines promoveri, aut in susceptis Ordinibus ministrare ullo modo* posse. Quòd si *Clerici non fuerint* plenam etiam irregularitatem contrahunt; ** nec non & excommunicationem à qua hodie absolvi possunt à quolibet *Confessario tam seculari quàm regulari ad Christi fidelium confessiones audiendas, & ad hos casus specialiter per loci Ordinarium deputato:* ubi cùm Ordinarii licentiam requirat Gregorius, patet non sufficere deputationem à Provinciali, nisi respectu suorum; quia erga istos, non erga seculares est Ordinarius.

Nota *quòd si dubitatur utrùm ex percussione vel rei sumptione secutus fuerit abortus, vel alia ex causâ, vel utrum puerperium esset formatum, vel non, si probabiliter dubitat, debet à promotione & ministerio abstinere, ne periculo se committat.* Ità S. Antonin. 3. part. tit. 28. cap. 2.

R. Ad 2. prædictas pœnas incurri ab iis 1mo. qui abortum directè intendunt, eive cooperantur, seu *percussionibus, venenis.*

* *Sixtus V.* ** *Gregorius. XIV.*

☼ Nota privationem beneficiorum à Sixto V. decretam, non habere locum nisi post sententiam Judicis, nisi procuratio abortûs sit simul parricidium.

venenis, medicamentis, potionibus, oneribus, laboribusque mulieri prægnanti impositis; seu *opem, consilium, favorem scienter dando, ac etiam scribendo literas,* vel *aliis verbis, aut signis* juvando vel consulendo. Ita Sixtus V. cujus Bullæ nihil in hac parte derogatum est à Gregorio XIV. 2do. & ab eis qui abortum volunt interpretativè solum, ut si quis prægnantem feminam acriùs verberet; si mulier gravida saltet immoderatè; si experta se abortum facere, quando fert onus grave, illud tamen portandum suscipit; nisi hoc inadvertenter faciat; * & tunc quamvis incogitantia ejus possit non vacare à mortali, videtur non incurrere excommunicationem.

SECTIO SECUNDA.

An occidi possit Invasor vitæ, bonorum, &c.

NOt. 1mo. Quæstio prima procedit de aggressore actuali: satis enim convenit quòd antè vel post moralem actum aggressionis non liceat quempiam occidere; quia non aliter vi uti licet, quàm ad vim repellendam. Hinc non licet occidere aut repercutere, eum qui postquam aggressus est, fugæ se dedit, quive accepto vulnere, jam nocere non potest. Eadem de causa non licet prævenire eum qui te ad occidendum quærit, quia non est aggressor: aggressor tamen censetur, qui jam in præsentia parat se ad actu invadendum: aut qui solvit efferum animal à quo vorandus sim.

Not. 2do. Non agitur hic nisi de injusto aggressore: unde carnifices aut lictores à reo licitè occidi non possunt. Pari de causa si propter enorme scelus permisisset Respublica, ut quisquis occurreret Titio eundem occideret, posset is quidem fugere, non autem resistere.

Not. 3tio. Agitur de invasore à quo quis occidendus est si non occidat: quis enim fugiendo vitam tueri potest, fugere tenetur. Si quis, ait S. Antonin. *nè reputetur pusillanimis, vult resistere.... non excusaretur ab homicidii crimine.*

Not. 4to. Eos qui occidere licitum esse putant, quasdam exigere conditiones, quarum prima est, ut occisio fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, ità ut homo id tantùm faciat quod ad sui defensionem necessarium est: unde moderamen hoc non servat, qui eum interficit quem ab occisione sui cohibere posset, solùm vulnerando, aut mutilando; qui mutilat, cùm satis esset percutere; qui percutit, cùm sufficeret minari, clamare, fugam arripere. Hinc docent multi mulierem, quæ

* *Sylvius.*

quæ in lecto sub pulvinari pugionem invenit, eo contra maritum uti non posse, sive clamare & opem implorare possit, sive non possit; quia mariti animus mille viis mutari potest, & aliundè non licet inimicum prævenire, ut suprà dictum est. Existimant tamen alii maritum in hac hypothesi esse morali modo invasorem, dum de mala ejus intentione constat, & uxor aliter evadere nequit. Ego quidem facilè crediderim cum Soto non nisi ex circumstantiis judicari posse, an in hujusmodi casibus sit præventio, an necessaria sui defensio: unde in his cautè procedendum.

Secunda conditio est ut actio iniqui invasoris sit vera per vim aggressio. Hinc non licet occidere iniquum Judicem, aut falsos testes qui vitæ tuæ insidiantur; 1mo. quia hic non occurrit vis illata sed solum calumnia, quæ proinde Juris ordine non violentia propulsari debet; 2do. quia alioqui aperiretur via homicidio; facilè enim sibi persuaderent homines se iniquè accusari, & mortem nonnisi accusatorum & Judicum morte vitare posse; 3tio. quia damnata est ab Alexandro VII. propositio ista: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem à quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.*

Tertia conditio, quam requirit S. Thomas, * est ut qui injustum aggressorem occidit, non ejus mortem, sed sui tantum defensionem intendat. Sed haud satis scio an qui plumbeam glandem non nisi in caput inimici sui explodere potest, possit mortem ejus non intendere: facileque ab adversario præveniretur & occumberet, qui diutius expenderet an hic vel ibi possit eum ferire, ut mortem ejus non ut medium intendat, sed ut defensionis effectum permittat.

Not. 5to. Duplex est de proposita quæstione Theologorum & ut opinari quis possit, Ecclesiæ Patrum sententia. Alii putant licitum non esse injustum invasorem occidere, quocumque moderamine id fiat. Alii longè plures numero, & ex iis etiam qui à laxioribus opiniunculis abhorrent, credunt id licitum esse si fiat cum conditionibus mox assignatis. Ita Estius, Sylvius, Decoq? Pontas & alii, quibuscum sit

Conclusio. Qui vitam suam tueri aliter non potest, potest iniquum invasorem occidere.

* Prob 1mo. ex c. 22. Exodi. *Si effringens fur domum sive effodiens fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis: quòd si orto sole hoc fecerit homicidium perpetravit.* In quem locum sic scribit Augustinus: *Intelligitur, ergo tunc non pertinere ad homicidium si fur nocturnus*

* 2. 2. q. 64. art. 7.

nus occidatur; si autem diurnus, pertinere .... poterat quippe discerni quod ad furandum, non ad occidendum venerit. Hoc & in Legibus antiquis secularibus invenitur, impunè occidi nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem si se telo defenderit; jam enim plus est quam fur. Ergo licet occidere furem sive nocturnum, quia nescitur an animo veniat occidendi; sive diurnum, quando constat eum non ad furandum modò se ad occidendum venire.

† Prob. 2do. ex variis Romanorum Pontificum decisionibus. Et quidem sententiam hanc expresse tradit Alexander III. c. 3. *De senten. excom. Si*, inquit, *Clericum vim sibi inferentem, vi quis repellat, vel lædat, non debet propter hoc ad Apostolicam Sedem transmitti, si in continenti vim vi repellat, cum vim vi repellere omnes Leges omniaque jura permittant.* * Idem docet Concilium Viennense his verbis: *Si furiosus, aut infans, seu dormiens hominem mutilet, vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit: & idem de illo censemus qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit vel mutilat invasorem.* Quibus concinit Innocentius III. c. 2. *De homic. volunt.* Unde sic: Illud censeri non debet prohibitum lege divina, quod Leges omnes omniaque jura permittunt; quod tutò fieri potest, modò non fiat ad sumendam vindictam; quod non subjacet pœnis quibus subjacet homicidium quodcumque peccaminosum; quod denique comparatur actionibus infantis aut dormientis, quæ prorsus à culpa vacant: atqui tale est ex Jure Canonico homicidium ad sui defensionem; ergo.

Prob. 3tio. ratione: 1mo. quia ex S. Augustino Lib. 22. contra Faustum c. 70. *Ille utitur gladio malè; qui nulla Superioris ac legitima potestate, vel jubente, vel concedente, in sanguinem alicujus armatur:* sed qui in hypothesi nostra occidit, armatur legum omnium id concedentium potestate. Hic enim conspirant lex naturæ, quæ proximi vitam nostræ postponi suadet; lex divina Exodi 22. lex civilis & Ecclesiastica, uno verbo *leges omnes & omnia jura*; 2do. quia ut notat Comitolus Lib. 4. q. 10. n. 10. *Opinio* contraria, *arma certa ministrat injustitiæ cædi bonorum, Rerumpublicarum eversioni, tyrannidi vitiorum: tollit* Itèm *divinæ providentiæ præscriptionem, quæ non patitur ut parricidarum temeritas & improbitas, innocentiæ dominetur, eamque perimat.*

* Jam proponenda sunt alterius partis momenta. Primum desumitur ex S. Augustino Lib, 1. de lib. arb. c. 5. ubi sic: *Quomodo apud divinam providentiam liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet humana cæde polluti sunt?* atqui ibi

* *Clement un.* De homic.

ibi S. Doctor inter res contemnendas eas ponit, quas inviti amittere possumus, cujusmodi est *vita, libertas, pudicitia*; ergo censet S. Doctor nequidem ad propriæ vitæ defensionem occidi quempiam posse.

Secundum desumitur ex S. Cypriano Epist. 57. juxta quem *occidere innocentibus nec nocentem licet.*

Tertium ex S. Ambrosio Lib. 3. de Offic. c. 4. ubi negat *quòd vir Christianus quærere sibi vitam aliena morte possit aut debeat.*

Quartum petitur ex Nicolao Papa Can. 6. dist. 50. ubi consultus an *qui se defendendo paganum occiderunt, posteà per pœnitentiam emendati, possint ad gradum pristinum redire, aut ad altiorem conscendere. Scito,* inquit, *nos nullam tribuere eis licentiam quemlibet hominem quolibet modo occidendi.*

† Quintum desumitur ex variis rationibus. Prima hæc est: Ex S. Augustino Lib. de mendacio capite 6. *Temporalem plane vitam suam pro æternâ vitâ proximi non dubitabit Christianus amittere;* ergo cùm invadens si occidatur damnandus sit per propriam vitam ei consulendum est: quia tunc est in extremâ necessitate spirituali.

Secunda. Si occisio invasoris licita foret, invasus ad eam obligaretur : quia tenetur unusquisque medium licitum non omittere, cùm agitur de servandâ vitâ ; atqui falsum: consequens

* R. ad S. Augustinum, quod licet in alteram sententiam propenderit in Lib. de lib. arb. inde tamen certò colligi non possit ejus sententia; quia Librum hunc scripsit valdè juvenis, & in eo multa tradidit inquirendo potiùs & disputando, quàm firmiter asseverando, ut ipse tradit Lib. 1. Retract. c. 9.

Ad S. Cyprianum. Loquitur S. Doctor de casu persecutionis, quæ, cùm inferatur jubente Principe, per vim repelli non potest.

S. Ambrosius loquitur de homine, qui alteri naufrago tabulam eripit; & qui proinde innocentem occidit; ergo exemplum illud eit extra rem.

† Quod attinet ad argumenta è ratione petita, hæc gravem moram non injicient.

Ad 1. fateor ei qui in extrema est necessitate spirituali, succurendum esse meliori modo quo potest: at nego eum qui alii vitam eripere vult, in extrema necessitate versari; necessitas enim in qua quis constitutus non est nisi ex libera sua voluntate, & quæ cessabit statim ut eam cessare volet, extrema vocari nequit atqui, &c. Et vero si quis tibi dicat: *Da mihi quidquid habes*

boni

boni, alioqui me suspendam: non teneris dare, eo quod suspendium futurum non ex propriè dicta necessitate oriatur, sed ex alterius malitia, quæ eidem patrocinari non debet; ergo multo minus vitam tuam tradere teneris.

Ad 2. nego teneri homines mediis quibuscumque licitis vitam servare: contrarium patet ex iis quæ diximus supra. Dicendum igitur cum S. Antonino 3. p. tit. 4. c. 3. quod *nullus tenetur ad hoc quod permittat se occidi; sed majoris perfectionis esset, si potiùs permitteret se interfici quam se defendendo occideret.*

Quæres an etiam hominem ebrium vel amentem occidere liceat. R. affirmant plures; quia; inquiunt, etsi nec demens nec ebrius me invadendo formaliter peccant, vim tamen inferunt, quam vi repellere licet. Quia tamen spiritualis necessitas ebrii est adequate extrema, neque hic & nunc ab eodem auferri potest; solito vehementius pensari vellem jam citatum id Augustini: *Temporalem vitam suam, pro æterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere.* Consonat id S. Antonini ubi supra: *Si constat quòd puer moreretur sine baptismate ubi Sacerdos diverteret ad vitæ suæ defensionem, præeligenda est mors corporalis Sacerdotis morte spirituali pueri ..., ubi autem foret dubium probabile de morte vel de vita pueri .... adhuc crederem præeligendam mortem Sacerdotis, maxime Parochi.*

Quæres 2do. an possit quis & debeat occidere injustum invasorem, qui alteri vitam eripere conatur, cùm isti aliter succurrere non potest.

R. 1mo. posse? quia qui proximum sicut seipsum diligere debet, eum, cùm injuste impugnatur sicut seipsum defendere potest. Et hoc saltem de parentibus nostris & familia probat vetus Pœnitentiale à Morino citatum, ubi sic: *Si quis se defendendo vel parentes suos, vel familiam suam, occidisset aliquem, ille non erit reus.*

R. 2do. non convenire Theologos an qui alium defendere potest per alterius mortem, ad id necessario teneatur. Opinamur 1mo. quibusdam in casibus occidi debere alienæ vitæ invasorem. Ut si illius qui invaditur vita ad commune bonum necessaria sit; aut si invasus sit pater tuus, mater, filius, conjux, aliquisve quem titulo speciali defendere tenearis, & multo plus si qui impetitur à sicario, sit actu in peccato mortali; 2do. alios esse casus in quibus nec tenearis, nec teneri possis servare alteri vitam per mortem alterius; ut si innocentis invasor esset pater tuus, vel solum filius.

Si invasus nollet defendi, sed animam suam pro inimici anima ponere vellet; mallem sinere ut præstantissimæ virtutis

actum exerceret, quam invasorem ejus æternæ morti addicere.

Jam quoad bona fortunæ, honoris, &c.

Dico 1mo. Non licet propter bona fortunæ, ea etiam quæ magni sunt momenti, & aliter recuperari non possunt, furem occidere.

Dixi *propter bona magni etiam momenti.* Quia constat res pretii levioris postponi debere vitæ proximi. Unde proscripta est ab Innoc. XI. hæc thesis: *Regulariter possum occidere furem pro conservatione unius aurei.*

Prob. itaque 1mo. Præceptum illud, *Non occides*, neque in Scriptura, neque in Patrum decretis, aut Jure Canonico limitatur, cùm de fortunæ bonis sermo est; ergo homicidii reus est qui pro illis bonis hominem occidit.

Prob. 2do. Exodi 22. expresse prohibetur ne fur diurnus occidatur quia, * *poterat discerni quod ad furandum, non ad occidendum venisset;* ergo eum qui ad furandum duntaxat venit, occidere non licet.

Prob. 3tio. ex S. Augustino Lib. 1. de lib. arbit. *Quomodo* inquit, *apud divinam providentiam liberi erunt, qui pro his rebus quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt?* Et id quidem nullibi temperavit S. Doctor, prout id visus est temperasse, quod contra eos dixerat, qui occidunt nè occidantur.

Prob. 4to. Non licet præferre bonum ordinis inferioris, bono ordinis longe superioris, ei præsertim cujus irreparabilis sit jactura: porrò fortunæ bona sunt ordinis longe inferioris, quam vita, quæ amissa jam reparari nequit.

Obj. 1mo. Caput 2. *De homicidio volunt.* ubi sic: *Interfecisti furem aut latronem ubi comprehendi poterat absque occisione ..... si te tuaque liberando*, non teneris ad pœnitentiam.

R. cum Fagnan. in his verbis, *te & tua liberando.* Particulam *&* non esse sumendam disjunctive, sed copulatim, adeout sermo sit de fure qui bona simul & vitam invaserat, quem qui occidit, à culpa eximi solet, juxta ea quæ supra dicta sunt.

Obj. 2do. Vim vi repellere, omnes Leges & Jura permittunt: sed vim infert qui bona temporalia eripere vult; ergo.

R. dist. maj. Jura permittunt vim vi repellere per media legitima, C. secus, N. Occisio autem non est medium legitimum cùm de solis fortunæ bonis agitur: si enim bona temporalia exponi debent ad conservandam proximi vitam, à fortiori occidere non licet ad hujusmodi bonorum defensionem. Licet tamen eum à quo injuste invaduntur, repellere, percutere, imo & pro gravitate rei vulnerare, modò absit occisionis periculum. Ratio est, tum quia impunitatis præsumptio furibus ad

* *Sup. p. 205.*

diripiendum animos adderet; tum quia res alicujus momenti præferri poteſt tranſitorio dolori furis, qui ſui tunſionem & plagas quærit ex malitia ſua.

Dico 2do. Iniquum famæ aut honoris invaſorem occidere illicitum eſt, non ſolum Clericis, ſed & ſecularibus.

* Prob. 1mo. quia ſine totali ordinis ſubverſione fieri nequit, ut alium quis occidat pro vani honoris jactura. Bonum enim conſiſtens in verſatili aliorum opinione, ſine ſumma ordinis ſubverſione præferri non poteſt temporali & æternæ alterius ſaluti: atqui .... ergo merito dixit Auguſtinus Lib. 5. de Civ. c. 17. *Nec ſi pro magno haberi debuit honor humanus quia nullius ponderis eſt fumus.*

† Prob. 2do. quia opinio contraria ſtragi & homicidio viam aperiret. Quis enim mundanis perſuadebit, id quod ubique in mundo pro honore habetur, honorem reipſa non eſſe?

Prob. 3tio. Si honorem morte ulciſci liceret, tunc præcipue cum vir nobilis alapa cæditur; hoc enim illud eſt injuriæ genus quod ſolo ſanguine elui poſſe dicunt: atqui falſum eſt quod quis alapa cæſus injuriam hanc inimici etiam vilis morte ulciſci poſſit, Si enim nemine vidente percuſſus eſt, tunc nullam honoris jacturam fecit, ſi verò palam percuſſus fuerit, poteſt percuſſorem ſuum teſtium ope ad ſibi ſatisfaciendum coram Judicibus adigere, & hac quæ licita eſt via honorem ſuum recuperare. Et vero quis ſincere Chriſtianus honorem ab eo verè recuperatum credat, qui contra charitatis leges fratrem ſuum æternæ damnationi objicit? An quia alium occideris, ſtatim falſum reputabitur, id quod contra te dixit: imò an non potius exiſtimabitur verum eſſe? Merito itaque propoſitionem hanc proſcripſit Innocentius XI. *Fas eſt viro honeſto occidere invaſorem qui nititur calumniam inferre, ſi aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum ſi quis impingat alapam, vel fuſte percutiat, & ...... fugiat.*

Neque etiam licet alapam pro alapa reddere: quia tunc non eſſet defenſio, quæ locum non habet niſi in actuali aggreſſione, ſed mera vindicta, quæ non conduceret ad ſervandum honorem jam per injuriam ablatum, ſed duntaxat ad acquirendum alium apud mundanos honorem, ex falſo fortitudinis inhumanæ nomine. Si tamen qui jam percuſſit, percuſſionem novam tentet, repercuti poteſt, in defenſionem non honoris, ſed corporis.

Hinc colliges, jure proſcriptam eſſe ab Alexandro VII. nefariam hanc propoſitionem: *Eſt licitum Religioſo, vel Clerico, calumniatorem gravia crimina de ſe, vel de ſua Religione ſpargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non ſuppetit;*

Dico 3tio. Non licet injuſtum pudicitiæ invaſorem occidere. Ita plures.

Prob. 1mo. ex S. Auguſtino Lib. 1. de lib. arb. c. 5. ubi ſic: *Legem quidem non reprehendo quæ tales,* ſtupratores ſcilicet, *permittit interfici, ſed quo pacto iſtos defendam qui interficiunt, non invenio.*

Prob. 2do. Si liceret ſtupratorem interficere, utique ad virtutis tantæ conſervationem: atqui virtus caſtitatis aliter poteſt quam ſceleſti invaſoris morte defendi. Ad hoc enim ſatis eſt, ut conſtanter diſſentiat perſona quæ vim patitur tunc enim id dicere poterit quod olim S. Lucia tyranno: *Si me invitam juſſeris violari, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam.*

Tenetur tamen puella modis omnibus obſiſtere, fugiendo, clamando, pugnis, pedibus, morſu agendo, imò rariſſime fit ut puella ſi ſerio velit, ſui ſtuprum impedire nequeat; utve vir delectationem turpem ab omnino invita captare velit.

Sed quid ergo in hac materia licitum eſt ad conſervanda ſeu ſibi, ſeu proximo, honoris, fortunæ aut pudicitiæ bona.

R. 1mo. Si de fama ſola ſeu noſtra ſeu alterius etiam Principis aut patris agitur, nec lædere licet, nec percutere graviter calumniatorem: quia bonum hoc alia via recuperari poteſt, imò nec iſta ullatenus recuperaretur.

R. 2do. Tenetur quiſque ex charitate, ſecluſo tamen gravi incommodo, proximi bona contra iniquum defenſorem tueri, repellendo, percutiendo, imò & lædendo citra periculum mortis, ſi id exigat rei ablatæ pretium, & ea aliter ſervari non poſſit. Ratio eſt, quia charitas proximo debita, exigit ut in gratiam ejus iiſdem prope mediis utamur, quibus in noſtri gratiam uteremur. Si tamen proximus cujus ſegetes vaſtantur, &c. opem noſtram recuſet, non licebit invaſorem vi propulſare: quia licitum eſt invaſo, quem rei devaſtatæ dominum ſupponimus, cedere jus ſuum.

R. 3tio. Ad tuendam oppreſſæ virginis pudicitiam licitum eſt nobis, quod & eidem licitum eſt. Ratio deſumitur ex eadem charitatis lege.

SECTIO TERTIA.

De Duello.

DUellum definitur, Periculoſum certamen duorum paucorumve ex condicto initum.

Dicitur 1mo. *periculoſum certamen,* ut excludantur pugnæ

quæ fiunt armis ad graviter lædendum ineptis, pugnis v. g. levi baculo.

Dicitur 2do. *duorum*, & sic duellum differt à rixa, in qua plures contra unum dimicare possunt, & vicissim. Est tamen duellum verum in pugna plurium; cùm singuli contra singulos decertant; principalis, v. g. contra principalem, socii unius contra alterius socios.

Dicitur 3tio. *ex condicto*, id est, ex provocatione unius, & alterius acceptatione. Hinc si adversarius adversarium quærat, ejusve transitum exploret, ac cum eo dimicet, deerit duellum, quia deerit condictum.

Addunt plures, *tempore & loco designatis;* quia hæc loci aut temporis designatio necessaria est ut incurrantur pœnæ contra duellatores in Canonibus constitutæ. De quo infra.

Duellum dividitur, 1mo. in solemne & simplex. Solemne illud dicitur, quod fit servata quadam forma circa tempus, & locum securitatis, adhibitis etiam testibus, seu patrinis, literis item provocatoriis, aut earum loco nunciis. Simplex est illud quod fit ex condicto, statutisque tempore & loco, sed absque aliis solemnitatibus.

Dividitur 2do. in illud quod fit autoritate publica, & quod fit autoritate privata. Jam quæritur an duellum sit licitum. Sit

Conclusio I. Duellum privata autoritate initum peccatum est mortale; unde illud nec offerre licitum est, nec oblatum acceptare.

Prob. 1mo. ex frequenti totius Ecclesiæ judicio quod hisce verbis repræsentavit Synodus Trid. Sess. 25. c. 19. *Detestabilem duellorum usum fabricante diabolo introductum, ut cruenta corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur*, &c.

Prob. 2do. quia duellum repugnat charitati, tùm nobis tùm proximo debitæ; cùm utriusque decertantis vitam & æternam salutem morali periculo exponat.

* 2do. Quia duellum nulla justa de causa suscipi potest. Non 1mo. ad virium jactantiam, gloriamque inanem; hæc enim gloria & medium quo procuranda intenditur, perinde futilia sunt.

Non 2do. cum agitur de lite terminanda, aut manifestanda veritate, detegendave innocentia: duellum enim non est medium quod ad hunc finem assumi possit; tùm quia horrendi sacrilegii plenum est, nempe vel divinationis, si fœlix exitus à dæmone expectetur; vel tentationis Dei, si exitus speretur à Deo tùm quia sæpe contingit ut in bello seu publico seu privato succumbant, quos justam habere causam certum est.

Non 3tio. ad vindicias religionis contra hæreticos aut infideles; tùm quia nullibi permisit Deus ut privatus contra privatum aliter quam verbo Dei & Ecclesiæ decretis veram fidem tueretur; tùm quia æquum non est religionem ex fallaci medio suspendi; hinc geminum duelli ob religionem susceptì exemplum refert Voetius, quod ita cessit ut semel à Scoto quodam hæretico occisus sit miles Gallus; semel autem à nobili catholico vir hæreticus. Ergo ne ipsius quidem religionis causa licitum est duellum; secluso speciali S. Spiritus instinctu, qui vix unquam præsumi potest.

Non 4to. ad propulsandam ignominiæ labem. Ignavus enim & infamis haberi non potest ille quem ut verè fortem, passionisque omnium petulantissimæ, falsi nempe honoris dominum agnoscunt Edictis suis Reges, Decretis suis Pontifices, suffragio & applausu quotquot Respublica sapientes habet: sed qui duellum constanter recusat, hunc ut verè fortem agnoscunt, &c. patet id non tantum ex judicio Episcoporum plus quam viginti, Doctorumque Parisiensium 53. suffragio, sed & ex nobilium complurium sententia; quæ ad longum repereris in Opusculo inscripto: *Recueil des Edits ... concernant les duels*, &c. meritò igitur proscripta est ab Alexandro VII. propositio hæc, *Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, nè timiditatis notam apud alios incurrat.* Absit enim ut timidus judicetur qui seipsum vincit, qui virtutem, unam veri honoris regulam sequitur, qui Christi patientiam & mansuetudinem imitari studet. Sanius utique senserunt Gentiles, quos inter Horatius cum ait: *Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit mœnia.*

Conclusio II. Duellum publica autoritate justè aliquando iniri potest, rarissimè tamen.

Prob. 1. pars: 1mo. quia occurrere possunt causæ ei similes, quæ Davidem impulit ad ineundum duellum contra Goliath; 2do. quia satius est ut Princeps de causæ suæ justitia certissimus, sed copiis longè inferior certam suorum ruinam in dubiam victoriæ spem commutet, duellum acceptando aut etiam offerendo, quam ut pene certo exercitus sui excidio, crudelis & infesti belli gravaminibus, ac Provinciarum suarum vastitati se suosque exponat.

Prob. 2. pars, quia extra casus mox adductos, aliosve non dissimiles, duellum quacumque autoritate fiat, non vacat à gravi peccato. Hinc letaliter delinquet Princeps duellum indicendo ad solam virium aut dexteritatis ostentationem, ad spectaculum, ad vindictam, ad probandum crimen quod quis alteri objicit, aut ad purgandum quod ab altero objicitur. Ratio

est, quia in his omnibus vel tenditur ad pravum finem, vel ad bonum sed medio illegitimo.

Quæres an duobus ultimo supplicio juste addictis possit duellum à Judicibus præcipi hac lege, ut vita fruatur, qui à pugna sospes evaserit. R. negat. 1mo. quia sic facile fieret, ut reus plus patiatur, quam meruerit. Esto enim meritus sit suspendium, at non meruit lentis extingui doloribus, quos forte ex imperita alterius manu persentiet; 2do. quia sic uterque reus proximo peccandi periculo exponitur. Ita enim uterque concitabitur, nec se justitiæ ministro, sed hosti infensissimo commissum censebit. Inde vero quale discrimen animæ nihilo fere minus, quam quod in alio quocumque duello reperitur.

Obj. Potest Princeps è reis duobus unum eligere, qui alterius carnifex sit, carnifici spe vitæ oblata; ergo à pari.

R. neg. conseq. 1mo. quia Princeps unum faciendo carnificem alterius, nisi inique agat, reum magis minus reo subjiciet; in duello autem fieri poterit ut qui nequior est, sospes evadat; 2do. qui alium extra duellum necabit, aget pro utilitate publica tanquam justitiæ minister, in duello autem non nisi pro vita sua decertabit; 3tio. extra duellum reus flagitia sua detestabitur, eorumque veniam supplici prece à Deo impetrabit, in duello solam adversarii sui necem intendet, & in eum furibundè proruet; sicque vix poterit christiane mori.

Conclusio III. Graves duellatoribus, iisve qui ad duellum quoquomodo concurrunt, pœnæ sacris Canonibus inflictæ sunt.

Prob. ex Concilio Trid. Sess. 25. c. 19. ubi præcipitur, ut omnes etiam Reges, *qui locum ad monomachiam in terris suis inter Christianos concesserint, eo ipso sint excommunicati .... Qui vero pugnam commiserint, & qui eorum Patroni vocantur, excommunicationis, ac perpetuæ infamiæ pœnam incurrant, & si in ipso conflictu decesserint perpetuo careant Ecclesiastica sepultura. Illi etiam qui consilium in causa duelli tam in jure quam in facto dederint, aut alia quacumque ratione ad id quemquam suaserint nec non spectatores, excommunicationis ac perpetuæ maledictionis vinculo teneantur: non obstante quocumque privilegio, seu prava consuetudine, etiam immemorabili.*

Decretum hoc tam quoad personas, quam quoad pœnas ampliavit Clemens VIII. per Bullam suam 13. an. 1592. quæ Constitutio quia dubiis pluribus locum fecit,

Quæres 1mo. an prædictis pœnis subjaceant viri duo, qui vel ob injuriam actualem subita ira correpti, vel ob veterem causam exardescentes in occursu, alio alium ad pugnam provocante, statim congrediuntur. R. negat. est enim rixa non duellum

quia

quia duellum fieri debet ex condicto, locoque & tempore designatis; quod hic locum non habet. Eadem de causa si quis viso inimico domum convolet, ensem accingat, adversarium suo se gladio tueri jubeat, deerit veri duelli ratio; quamvis non grande desit piaculum.

Quæres 2do. quid juris, si duo in Ecclesia aut Principis domo rixari cœperint, & dicat alter alteri, *Non est idoneus is locus definiendæ quærelæ, eamus foras*, vel *egrediamur in vicinum pratum*. Eritne id veri nominis duellum R. seclusa locorum consuetudine, quæ vim habet leges interpretandi, uterque casus totam duelli rationem habere videtur; est enim pugna singularis, ex condicto, & in loco sufficienter determinato. An enim deerit ratio duelli, quia ambo dixerint, *Digladiemur in primo qui ad pugnam commodior occurret loco?* Neutiquam sanè nisi Ecclesiæ decreta nescio qua subtilitate eludantur. Pari de causa duelli suspicarer reos, qui convenissent de prælio ubicumque solus soli occurreret ineundo. Saltem in hoc casu multo tutius absolvi ad cautelam.

Quæres 3tio. quid dicendum de duobus, qui solo honoris defendendi animo se provocant & comparent constituto tempore & loco, certi moraliter neutrum quid passurum esse mali; quia sic inter se convenerint.

Respondet Pignatelli, prædictos homines in exteriori foro pro excommunicatis babitum iri; non tamen in foro conscientiæ; quia actio hæc non est duellum, sed duelli simulatio. Et certe sicubi actio hæc sub canonicis pœnis prohibita foret maxime his Clementis VIII. verbis: Declaramus: *iisdem pænis, ... teneri eos, inter quos pactiones initæ sunt de dirimendo certamine, cùm primum alteruter vulneratus fuerit, &c.* atqui perperam verba hæc contra præcedentem decisionem à quibusdam objiciuntur. Aliud enim est pacisci te nihil alteri illaturum esse mali, aliud te pacisci ad primam sanguinis effusionem recessurum esse à prælio. Primum vacat ab omni periculo: secundum vitæ ipsius discrimen injicit, cùm fieri possit ut errante manu, aut crescente ira eum lædas graviter, cui leviorem plagam præparaveras. Quia tamen jubet Apostolus Christianos ab omni specie mala abstinere, graviter peccaret qui simularet duellum sicut & ii qui fornicationem fingerent, aut à se commissam etiam falso gloriarentur.

Quæres 4to. an quisquis duelli spectator fuerit, canonicis pœnis subjaceat. R. eos duntaxat ad effectum contrahendæ censuræ reputari communiter duellatorum spectatores, qui ex proposito ad locum duelli conveniunt, seque adeo exhibent quasi duelli approbatores: unde à censuris eximi solent non ii

tantum qui eo conveniunt, ut duellum impediant: ſed & ii qui in tranſitu fortuito pauliſper ſubſiſtunt etiam ex curioſitate, aut qui è feneſtra duelli loco vicina rem intuentur. Multò tamen ſatius fuerit, ſi malum cohiberi non poteſt, recta adverſiſque oculis tranſire: cùm adſtantium corona animos addat, & majorem ex impia victoria gloriam quaſi polliceatur.

Quæres 5to. quomodo ſe gerere debeat Parochus circa pœnam privationis Eccleſiaſticæ ſepulturæ. R. cum Barboſa conſulendum eſſe ſi fieri poſſit Epiſcopum; præſertim cùm quis non in conflictu ſed uno aut altero poſt die deceſſit, quia pœnæ canonibus latæ eos tangunt, non qui ex duello, ſed qui in duello mortui ſint. Ceterum qui in ipſo conflictus loco, aut extra eum, ſed paulo poſt, eadem v. g. die deceſſiſſet, attento Canonum rigore non poſſet in terra ſancta ſepeliri, etiamſi pœnitens & à cenſuris abſolutus deceſſiſſet. Patet id tùm ex cap 1. *De Torneamentis*, tum ex Rituali Pauli V. ubi ſic: *Negatur Eccleſiaſtica ſepultura morientibus in duello, etiamſi ante obitum dederint ſigna pænitentiæ;* & id in quibuſdam Diœceſibus expreſſe ſancitum eſt.

Quæres 6to. quis ab excommunicatione propter duellum contracta abſolvere poſſit. R. Galliæ Epiſcopos ab ea cenſura abſolvere per ſe, vel per eos quos ad hoc approbare voluerint; quapropter ſollicite conſulenda ſunt Diœceſeon Statuta.

CAPUT SEXTUM.

De ſexto Decalogi præcepto.

ETſi ſolum àdulterium his ſexti Præcepti vocibus, *Non mæchaberis*, prohibitum eſſe videtur, longe tamen major eſt ejuſdem mandati extenſio; cum per illud oris etiam & mentis immunditia vetita ſit prout edocuit nos Chriſtus Matth. 5. v. 27. Varia hæc peccatorum monſtra totius hujus Capitis materia erunt, lubrica quidem, ſed quam aſpirante virginum ſponſo pudice tractabimus. Dicendum itaque de fornicatione, ſtupro, adulterio, inceſtu, ſacrilegio, raptu, & peccatis contra naturam, &c.

ARTICULUS.

ARTICULUS PRIMUS.

De Fornicatione.

FOrnicatio, vel late sumitur, vel strictiùs. Fornicatio late sumpta est concubitus quilibet illicitus & extra matrimonium. Fornicatio strictè sumpta est concubitus naturalis soluti cum soluta jam deflorata: id est viri & feminæ, qui liberi sint ab omni vinculo seu matrimonii, seu voti solemnis, Ordinis sacri, consanguinitatis, aut affinitatis, & qui proinde habiles sint ad contrahendum inter se matrimonium.

Fornicatio dividitur in simplicem, quæ transitorie exercetur cum una aut pluribus; & continuatam cum eadem, & hæc vocatur concubinatus. Jam quæritur 1mo. quale sit pecatum utraque hæc fornicatio; 2do. an solius fornicationis rea sit sponsa de futuro, quæ alteri quam desponsato vitiandam se permittit, &c. Sit

Conclusio I. Fornicatio quælibet est peccatum mortale, jure divino & naturali graviter prohibitum.

Prob. 1. pars de jure divino, ex Scriptura I. Corinth. 6. v. 9. *Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt.* & v. 15. *Nescitis quoniam corpora vestra sunt membra Christi? tollens ergo membra Christi? faciam membra meretricis? absit*, &c. Apoc. 21. *Homicidis & fornicatoribus ... pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure*; ergo prima hæc assertionis nostræ pars est de fide, cùm diserte exprimatur in Scripturis.

Prob. 2. pars de jure naturali. Illud jure naturali graviter prohibitum est, quod omnibus concubitus legitimi bonis adversatur: atqui talis est fornicatio. Duplex enim à natura intenditur finis è legitimo concubitu, nempe bonum prolis ipsius, & commune Reipublicæ bonum, ad quod singuli cives conferre debent: atqui fornicatio duplicem hunc scopum per se & ex natura sua impugnat: 1mo. quidem impugnat bonum prolis, quod in eo situm est, ut proles debite instruatur, & ubi opus erit, defendatur: cum quotidiana experientia probet curam hanc illegitimæ prolis vel nullatenus, vel imperfecte admodum haberi: ita ut ex mille spuriis vix unus à parentibus decenter informetur; 2do. fornicatio nocet communi bono; cum de se scandala, querelas, ignorantiam, pravamque civium institutionem in Rempublicam invehat; quæ omnia commune bonum insigniter labefactant. Meritò igitur damnata fuit ab Innocentio

centio XI. hæc thesis: *Tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam quia interdictam, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Porrò si tantum sit scelus fornicatio simplex, quantum esse debebit concubinatus qui fornicationi addit perseverantiam; quique annexum habet continuum saltem virtuale peccandi propositum. Hinc à fornicario regulariter exprimendum est in confessione, non tantum quoties crimen suum, aliasque turpitudines commiserit, sed & quandiu concubinam tenuerit; cùm nec eam probabiliter tenere potuerit absque gravi aliorum scandalo, nec satis aperire possit statum suum in quo pravis cogitationibus millies consentit. His addit Sylvius, illos qui concubinarii publicè existimantur, etsi non sint, non ante debere absolvi, quam vel eas ejecerint, quæ pro concubinis suis habentur, vel sufficienter ostenderint iis qui scandalisati fuere, *quod illæ mulieres non sint vel concubinæ vel fornicariæ; quia debent occasionem scandali tollere, si velint esse vere pænitentes.*

Obj. 1mo. Quod fornicatio nullibi in antiqua lege prohibita sit; imo permissa veteribus Patriarchis, qui concubinas habuisse leguntur; 2do. quod à Deo præcepta sit Oseæ; 3tio. Quod proli melius sit esse quam non esse. Verum hæc nihil nocent. Unde

Ad 1. neg. ant. fornicatio enim aperte vetatur his 23. Deuteron. verbis: *Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.* Et vero nisi fornicatio pro gravi crimine habita esset, cur lapidata fuisset puella quæ exciderat à virginitate; & tamen lapidibus obrui jubetur, Deut. 22. Quod spectat ad Patriarcharum concubinas, eæ erant veri nominis uxores, quibus inditum fuit concubinarum nomen, eo quod sine solemnitate ductæ essent & indotatæ.

Ad 2. Præcepit quidem Deus Oseæ, ut duceret mulierem, quæ ante fuerat fornicaria, non autem ut ei fornicarie copularetur.

Ad 3. neg. conseq. Melius quidem est proli esse quam non est melius parentibus eam generare quam non generare. Et verò sic probaretur licitum esse adulterium, quia quæ à marito pueros non suscipit, plerumque susciperet ab alio.

Ceterum fornicatio tam evidenter mala est, ut vix apud Christianos quispiam esse possit, quem sua hoc in puncto excuset ignorantia; nisi hominem fingas inopem ingenii, surdum & mutum à natura, quemque ii quibuscum vixit, nedum dehortati sint à malo, ad istud potius impulerint.

Con-

Conclusio II. Fornicatio desponsatorum peculiarem habet malitiam.

Prob. quia desponsationis circumstantia efficit ut fornicatio graviter adversetur justitiæ. Magnam enim sponso injuriam facit sponsa quæ totam ei se promisit & debet, cum ab alio se cognosci permittit. Idem dicendum de sponso, qui cum alia peccat: quia sponsam privat re notabili, jure scilicet quod habet ad corpus suum integrum; ergo desponsationis circumstantia necessario in confessione aperiri debet. Hinc qui cum desponsata peccavit eandem circumstantiam aperire debet: non enim peccavit cum plene libera, sed cum ea quæ corpus suum ei debet, cui idem solemniter spopondit.

Quæres 1mo. an simpliciter fornicari dicendus sit, qui peccat cum Judæa aut Gentili, cum ea item cujus tutor sit; posito quod eæ omnes sint solutæ. R. contra Sylvium negat. 1mo. quia Christianus Judæa aut Gentili abutens gravem religionis nostræ despectum parit; 2do. quia cùm ob disparitatem cultus prohibeatur matrimonium, censeri debet specialiter prohibita copula de se illicita; 3tio. quia subest periculum ne proles in infidelitate educetur. Quod spectat ad tutorem; is cum patris vices gerat, longe magis reus esse debet, cum puellam curæ suæ specialiter concreditam vitiat, quam cum aliam quamcumque.

Quæres 2do. de quibus interrogandi sint fornicarii & fornicariæ. R. interrogandos esse an peccaverint ex habitu, an cum scandalo, an compartem induxerint ad scelus, quod feminis aliquando, viris sæpius contingit; 2do. an nuptias promiserint, an promissionem firmaverint juramento, an non eodem modo pluribus promiserint; 3tio. an nihil fecerint quod ad sodomitam tenderet, aut quo conceptum impedirent; 4to. an non fœtum extinxerint; 5to. quoties iteraverint crimen; 6to. an eo consummato non devenerint ad tactus novæ copulæ præambulos; 7mo. an prolem neglexerint; eamve exposuerint, cum alendæ ei pares essent. Hæc tamen interrogata prudentiam & castitatem comites habere debent. Si pœnitens copulam solam exprimit, interrogandus est de suo & compartis statu, an conjugatus sit; & ea conjugata; an non ambo affines sint vel consanguinei, &c.

Graves adversus concubinarios pœnas sanxit Trid. Synodus Sess. 24. c. 8. *De reform.* ubi statuitur *concubinarios, tam solutos quam uxoratos, cujuscumque conditionis existant, si postquam ab Ordinario, etiam ex officio, ter ea de re admoniti fuerint, concubinas non ejecerint, seque ab earum consuetudine non sejunxerint; excommunicatione feriendos esse, à qua non absol-*

vantur

vantur, donec reipsa admonitioni factæ paruerint, &c. Hanc sacræ Synodi Constitutionem pleraque Galliæ Concilia, suis Canonibus inseruere, puta Concilium Rothomag. an. 1581. Bituricense an. 1584. Aquense an. 1585. &c.

Quod spectat ad Clericos qui eidem vitio inhærent, ejusve suspicionem inducunt; hæc in Jure statuuntur, 1mo. *Qui in sacris Ordinibus sunt positi, nisi mulieres abjecerint & caste vixerint*, deponendi sunt *ab omni eorumdem graduum dignitate;* * 2do. Clerici etiam non in Sacris si ab Episcopo moniti *acquiescere contempserint, à Beneficiis Ecclesiasticis usque ad congruam satisfactionem* suspendi debent. *Et si* easdem mulieres *suspensi præsumpserint detinere, ab eisdem Beneficiis perpetuo* sunt removendi, ex c. 4. & 6. *De cohabitat. Cleric.* &c. Easdem pœnas ampliavit Synodus Trid. Sess. 25. c. 14. *De reform.* ejusque dispositio, quam consuli oportet, pene desumpta est ex Pragmatica Sanctione Caroli VII. tit. 19. & Concordato an. 1518. tit. 13. ex iis vero sequitur Clericum notoriè etiam notorietate facti concubinarium, debite & specialiter admonitum à Superioribus suis, contrahere irregularitatem, quæ licet videatur ex infamia, non cessat tamen per pœnitentiam, sed per solam Episcopi dispensationem; & hac quidem dispensatione semel concessa, *si Clerici* ** *recidivo vomitu ad hujusmodi publicum concubinatum redierint, sine spe alicujus dispensationis ad prædicta prorsus inhabiles* manere debent, ac proinde nunquam denuò dispensari.

Quæres qua pœna plecti debeat Clericus in sacris, ob fornicationem. Taceo de nefando sodomiæ crimine, contra quod terribiles decrevit pœnas S. Pius V. gemina Constitutione, *Cum primum;* & *Horrendum illud scelus.*

R. 1mo. Si Clericus committat fornicationem qualificatam stupri, v. g. adulterii sacrilegii, incestus cum filia spirituali ex baptismo, vel ex confessione, indubium est quod depositionis pœna puniri possit: ita sancitum est Can. 9. & 10. xxx. q. 1. ubi sermo est de crimine *quod in conscientiam populi devenerit.*

R. 2do. Si Clericus simplicem fornicationem admittat, puniri debet arbitrio Judicis juxta qualitatem personæ & circumstantiarum. Ratio est, quia varias varii Canones pro scelere isto pœnas sanxerunt, magis aut minùs acerbas, quod argumento est crimen hoc aliter puniri posse, puta aliquando suspensione, aliquando graviori pœna.

ARTICU-

* *Cap.* 11. *dist.* 32. ** *Ibid.* §. 4. & 8.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Stupro, Raptu & Adulterio.

Stuprum est illicita defloratio virginis præsertim invitæ: Dic. 1mo. *defloratio*, seu virginalis claustri per primam carnalem copulam illicita corruptio; 2do. *virginis*, id est, personæ omnis, quæ necdum ullam cum altera copulam habuit; 3tio. virginis *præsertim invitæ;* si enim copula quæ habetur consentiente virgine ad id blanditiis, promissis, datisve muneribus inducta, sit verè stuprum, ut statim dicam, à fortiori stuprum erit copula quæ habetur cum invita.

Hic duo notari velim, 1mo. *virginis* nomine intelligi etiam nostri sexûs juvenes; adeò ut stupri rea sit mulier quæ à juvene copulam extorserit per vim, metum gravem, dolos, preces admodum importunas, & similia quibus vix obsisti possit. Etsi enim adolescens nec signaculum naturale perdit, nec tanto coram hominibus dedecore afficitur quàm puella; stat tamen suam ei virginitatem eripi, adeòque & eum specialem coram Deo injuriam sustinere; 2do. perditos eos nebulones, qui condiscipulos adhuc nescios mali pelliciunt ad mollitiem, quadantenus etiam stupri reos esse, ut qui virginitatis decus excutiant incautæ ætati. Adde quòd prima sint origo tot ejusdem naturæ scelerum, in quæ spontè proruunt, qui semel miseram nefariæ hujus actionis voluptatem experti fuere. His positis, sit

Conclusio. Stuprum est luxuriæ species distincta à fornicatione, 1mo. si puella opprimatur, invita; 2do. etiamsi volens cedat stupratori.

Prob. 1. pars: Quia stuprum fornicationi simplici grandem superaddit injuriam; cùm per eam violentè privetur puella sigilli virginalis integritate, quæ in ordine ad susceptionem statûs maximæ apud homines est æstimationis.

Prob. 2. pars: Quia si puella quacum peccatur parentes habet, gravis eis infertur injuria; quandoquidem illis invitis violetur integritas cujus custodiam habent: sicut injuria fieret horti custodibus, si iisdem invitis frangerentur ejus sepes; quamvis consentiret horti proprietarius, sub eorundem custodum tutelâ existens; is enim utpotè custodum curæ commissus, citrà eorum injuriam consentire non posset.

Obj. Scienti & volenti nulla fit injuria: atqui ex hypothesi puella est volens; ergo.

R. dist.

R. dist. min. Puella est volens de facto, C. de jure, N. Vult quidem puella de facto opprobrium suum, sed nec vult, nec velle potest de jure, quia jure divino velle prohibetur. Sic pupillus in sui præjudicium liberè sinè tutoris assensu contrahens, vult de facto; reipsâ tamen vult inefficaciter, quia efficax ejus volitio jure expeditur.

Hîc notandum feminam teneri ad resistendum omnibus quibus potest modis, præsertim vicinorum opem clamoribus implorando, etiamsi (modò tamen clamor speretur profuturus) stuprator districto in ejus pectus pugione mortem comminetur; quia certum usque ad gradum consentit, quæ non resistit quantùm licitè potest. Undè Deuter. 22. puella in civitate oppressa lapidari jubetur, *quia non clamavit.* Hinc jure proscripta est à Clero Gallicano anno 1700. hæc propositio: *Potuisset Susanna in tanto periculo infamiæ & mortis negativè se habere, & permittere in se eorum libidinem, modò interno actu in eam non consensisset, sed eam detestata & execrata fuisset*, tanquam *temeraria, scandalosa, piarum aurium offensiva, erronea, & legi Dei contraria.*

Quæres ad quid teneatur stuprator respectu virginis à se vitiatæ. R. id à nobis expensum iri in Tract. de Justitia. Unum hîc addam, nempe si aliquo in loco puellæ sub promissione matrimonii facilè seducerentur, melius futurum esse ut eæ promissiones, fortè etiam juramento confirmatæ, nihili ducerentur ab Episcopis utpote totidem libidinis incentivæ.

Raptus est violenta alicujus personæ abductio, causa libidinis explendæ, vel contrahendi cum ea matrimonii. Circa hoc.

Dico 1mo. Raptus grave est & speciale luxuriæ crimen, quia opponitur castitati simul & justitiæ, Castitati quidem, quia raptor actum venereum exercere intendit vel extra matrimonium, vel in matrimonio quidem, sed indebitè contracto. Justitiæ verò, quia violatur jus personæ raptæ, vel eorum sub quorum potestate ac curâ existit. Jus porrò aliter læditur in raptu, quàm in stupro, adulterio, &c.

Dico 2do. Non omnis raptus ejusdem est gravitatis: sed is inter feminarum raptus ordo esse videtur, ut gravissimum peccatum sit raptus Monialis, deinde ejus quæ simplex castitatis votum fecit, posteà consanguineæ vel affinis, conjugatæ demum, virginis, viduæ, & meretricis. Ità Sylvius.

Quæres quæ constitutæ sint Jure canonico raptoribus pœnæ. R. eas haberi in Tridentino Sess. 24. cap. 6. de Reformat. Matrim. Prima est, ut *inter raptorem & raptam, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum* possit *consistere matrimonium*. Secunda, ut *raptor ipse, & omnes illi consilium, auxilium*

lium & favorem præbentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuo infames, & si Clerici fuerint, de proprio gradu decidant. Tertia, ut *teneatur præterea raptor mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio Judicis dotare.*

Adulterium est illicitus concubitus conjugatorum, utriusque, vel alterutrius. Hinc adulterium dividitur in simplex & duplex. Simplex est carnalis copula conjugatæ cum soluto, vel solutæ cum conjugato. Duplex, est concubitus conjugati cum conjugatâ alterius. Jam

Dico 1mo. Adulterium est gravissimum luxuriæ crimen à ceteris specificè distinctum.

Prob. 1. pars: Ex Proverb. 6. *Qui adulter est, turpitudinem & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur.* Job. 31. adulterium vocatur *nefas & iniquitas maxima, ignis usque ad perditionem devorans*, &c.

Prob. 2do. Gravitas pœnarum delicti gravitatem arguit: atqui adulterium gravibus semper obnoxium fuit pœnis, morti scilicet; idque Dei, & hominum judicio: Dei quidem; ut liquet ex Levit. 2do. ubi jubentur occidi adulter & adultera; hominum verò etiam divina lege destitutorum; sic enim de Rebecca Isaaci conjuge aiebat Abimelech Genes. 26. *Qui tetigerit hominis hujus uxorem, morte morietur:* sic & Romani adhuc Gentiles capite plectebant adulteros.

Suas etiam adulteris pœnas, easque gravissimas indixit Ecclesia, nempè annorum 25. pœnitentiam, ut patet ex Can. 38. apud S. Basilium.

Prob. 2. pars: Quia adulter ultra fornicationis crimen, Sacramento injuriam facit, lædit compartis jura, officit bono prolis, nocet familiæ, scandala ciet, malisque innumeris se objicit, ut docet omnium temporum experientia.

Dico 2do. Datur adulterium aliud alio gravius.

Prob. Tum quia gravius est adulterium duplex quàm simplex; cùm istud jus unum, illud jura duo violet: tum quia deterius est adulterium conjugatæ cum soluto, quàm conjugati cum solutâ. Vel enim copula conjugatæ cum soluto generationi nocet, ut sæpè fit; & tunc graviter peccatur contra maritum, qui liberis scelestè orbatur: vel mulierem, tametsi à duobus cognitam, parere contingit; & tunc dubia proles, & fortè plus quàm dubia, hæreditatem ad quam nullum habet jus cum legitimâ prole dividit: hæc porrò incommoda conjugati cum soluta copulam non sequuntur.

Quæres 1mo. An adulterium consentiente marito commissum, veri adulterii rationem habeat. R. affirmat. 1mo. quia

ex Rom.

ex Rom. 7. ad adulterium nihil aliud requiritur, quàm accessus ad non suam: *Mulier enim vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro:* atqui posito etiam mariti consensu stat eum qui peccat, accedere ad non suam; ergo stat eum verè adulterum esse.

2do. Quia adulterium id habet mali, 1mo. quòd noceat generationi, aut congruæ educationi prolis: 2do. quòd violet Sacramenti sanctitatem; 3tio. quòd lædat jus maritale: atqui triplex hoc mali genus habet adulterium etiam de consensu mariti perpetratum: 1mo. enim nocet vel generationi, vel congruæ prolis educationi. Quis enim, generaliter loquendo, eandem spuriæ aut dubiæ prolis curam geret, quàm certæ? Nemo sanè, nisi metaphysici supponantur casus, qui esse possunt, nec sunt unquam; 2do. violat dignitatem Sacramenti, cui maritus quantumcunque velit, renuntiare non potest; 3tio. demum lædit jus maritale. Ideo enim non læderet, quia maritus est volens, & volenti non fit injuria: atqui hæc ratio nullius est momenti; quia reipsa maritus non est volens validè, nec nisi invalidè jure suo cedere potest. Totum enim mariti jus in eo fundatur, quòd ipse & uxor sint caro una; ergo non aliud habet jus in uxorem quàm habeat in membra sua: atqui jus hominis in propria membra, eò totum reducitur ut iis uti possit, non ut de iis possit pro nutu disponere; sicut ergo verè injustus est, qui alii volenti membra abscindit, ità & qui alterius volentis uxore abutitur. Jure ergo propositionem istam reprobavit Innocentius XI. *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.*

Quæres 2do. De quibus interrogandi sint adulteri.

R. Præter ea quæ pro fornicariorum examine superiùs dicta sunt, interrogandos esse adulteros, 1mo. an adultera ex illicito coïtu conceperit; 2do. an proles ex mariti bonis nutriatur ut legitima; 3tio. an eadem proles cum legitimis filiis successerit hæreditati sibi indebitæ; 4to. an non adulter cum socia criminis familiæ suæ bona dilapidet; 5to. an non habeat cum eadem consuetudinem peccandi, an uterque sit conjugatus.

ARTICULUS TERTIUS.

De Incestu & Sacrilegio.

INcestus, est peccatum luxuriæ cum persona cognata vel affine intra gradus prohibitos.

Dicitur 1mo. *peccatum luxuriæ*, quia non solus coïtus, sed

tactus

tactus etiam impudici, aspectus, &c. inter personas consanguineas aut affines participant rationem incestûs, inducendo malitiam actûs principalis ad quem ordinantur.

Dicitur 2do. *cum persona cognata* sive cognatione carnali, sive legali, vel spirituali; ex ista enim fit ut crimen sit sacrilegium, & incestus, ut patet ex cap. 6. *De cognat. spirit.*

Dicitur 3tio. *vel affine*, id est quæ consanguinea sit illi quam quis licitè vel illicitè cognovit.

Dicitur 4to. *intra gradus prohibitos* seu à natura seu ab Ecclesia; quales sunt omnes gradus consanguinitatis & affinitatis ex matrimonio contractæ usque ad quartum inclusive; affinitatis autem ex copula illicita usque ad secundum.

Quæres 1mo. An copula Confessarii cum ea cujus confessionem exceperit, sit incestus. R. probabile est quod non. Est tamen concubitus ille quædam sacrilegii species, eò gravior quòd fiat cum persona, quam Confessarius ex officio patris, medici, judicisque à peccato retrahere tenebatur, nedum ad illud allicere: unde circumstantia hæc in confessione necessariò aperiri debet. Erit autem adhuc gravius peccatum, 1mo. si Pastor ad crimen adducat; quia specialiter incumbit ei cura spiritualem ovium suarum perniciem avertendi; 2do. si Confessarius, quisquis ille sit, sollicitet in ipsa confessione, aut occasione vel prætextu illius: ut si ad turpia eam inducat, cujus fragilitatem ex confessione didicit; aut si eam crebrò invisat, specie quidem quasi spiritualem ipsius animæ curam habiturus, reipsa autem ut pudori ejus insidias struens: quia in his casibus, Sacramentum, aut saltèm pietatis larva assumuntur instar medii ad peccatum.

Hic notandum Benedictum PP. XIV. per suam Constitutionem quæ incipit *Sacramentum Pœnitentiæ* Dat. Kal. Jun. 1741. Sacerdoti complici cujuscunque actus impudici, omnem potestatem absolvendi complicem penitus ademisse; & absolutionem ejusdem complicis, sub pœna Excommunicationis ipsimet Pontifici Romano reservatæ prohibuisse: quâ in re huic Constitutioni inhærendum est. Quæ vero in eadem Constitutione statuuntur de deferendo ad Judicem Confessariò sollicitante, ea locum tantum habere videntur in illis Regionibus ubi viget Sanctum Inquisitionis Officium.

Quæres 2do. Quale peccatum sit incestus, & an incestus quilibet ejusdem sit speciei.

R. ad 1. Incestus gravissimum est crimen. Patet id 1mo. ex Levit. 20. ubi diversis incestuosorum gradibus mortis pœna constituitur, quia *rem nefariam* operati sunt. Accedit gravis

pœna ab Apostolo lata in incestuosum, * qui satanæ traditus est *in interitum carnis.*

2do. Ex S. Augustino, qui Lib. de adulter. conjug. ait: *Adulterii malum vincit fornicationem, vincitur autem ab incestu.*

R. ad 2. Dari incestum alio graviorem: unde in confessione exprimendum est, quo in gradu peccatum fuerit. Ratio est quia incestus cum matre gravior est quàm cum filia; cum filia, gravior quàm cum sorore; cum sorore, gravior quàm cum consobrinâ; cum novercâ, gravior quàm cum uxore fratris: uno verbo gravior est incestus, quo propinquior est consanguinitatis vel affinitatis violatæ gradus.

Quæres 3tio. Quas incurrat pœnas, qui peccavit cum uxoris suæ consanguinea. R. eum, si incestum in primo, aut secundo gradu consummaverit, non posse jam sinè peccato mortali petere debitum, nisi anteà dispensationem obtinuerit, quam hodie moris est ut concedant Episcopi.

Sacrilegium hîc definitur peccatum venereum, quo res aut persona sacra violatur.

Sacrilegium ratione rei sacræ, committitur ab iis qui actum quemlibet venereum exercent in loco sacro, qualis est Ecclesia quævis sacro cultui inserviens, vel Cœmeteria, aut Capellæ, Episcopi authoritate ad cultum Dei deputatæ. Ecclesiæ verò nondum benedictæ: Monasteria quoque, dormitoria, vel cubicula Religiosorum, non sunt locus sacer ad effectum constituendi illius, de quo nunc loquimur, sacrilegii. Idem est, juxta Sanchem & Sylvium, 1mo. de spelunca constructa sub Ecclesia, nisi hæc destinata sit ad sepulturam fidelium; 2do. de turri ubi collocantur Ecclesiæ tintinnabula; 3tio. de oratoriis sine Episcopi authoritate erectis; ac etiam de locis illis, quæ neque sunt benedicta, neque divino cultui mancipata, tametsi ex Episcopi licentia interdum ibi celebretur.

Ego quidem facilè cum his authoribus crediderim non pollui Ecclesiam, si quis vel supra tectum ejus, vel extra lineam quam attingunt valvæ cùm occluduntur, fornicationem aut homicidium commiserit: sed difficilè credam crimen in ipso Templi limine, & quasi sub oculis Christi admissum, non esse deterius eò quòd alibi perpetraretur. Certè qui sub Regis fenestra tale quid moliretur, graviùs vapularet. Unde si quis eò usque deliret, ut in tali loco delinquat, ad minus suadebo ut circumstantiam hanc aperiat, eumque graviori mulctandum pœnitentia censebo. Hîc repetenda quæ dixi Tom. I. p. 319. Jam de sacrilegio ratione personæ.

Dico illud esse peccatum grave, & eò graviùs quò magis Deo

* I. Corin. 5.

Deo dicata est persona quæ castitatem lædit; & inhonestior actio qua se inquinat.

Prob. 1mo. Quia si fornicatio Christiani præcisè quà talis, fit crimen adeò fœdum ut *membra Christi* faciat *membra meretricis;* * quantò deterior erit culpa illius, qui consecrationem suam impiè violaverit? Senserunt id Ethnici, qui Vestales suas, licèt infamibus diis mancipatas, crudeli morte, si quando pudicitiam temerassent, ** conficiebant. Quod ergo ad fideles omnes dicit Apostolus: *Fornicatio & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet Sanctos,* majorem in Clericis sacris locum habere debet.

Prob. 2do. Ex gravibus pœnis, quæ adversùs Clericos sacrilegii reos sancitæ sunt. *Qui post acceptum sacrum Ordinem lapsus in peccatum, carnis fuerit,* ait S. Gregorius Lib. 3. Ep. 26. *sacro Ordine ità careat, ut ad altaris ministerium ulteriùs non accedat.* Quòd si, ait idem S. Papa in Epist. ad Lucensem Episcopum, Presbyter pro crimine hoc, à Sacerdotii ordine dejectus, ministerium suum exercere præsumpserit, sacra Communione privatus in pœnitentiam redigatur, *ità ut usque ad diem obitûs sui in eadem excommunicatione permaneat, & viaticum tantummodo exitûs sui tempore percipiat.*

Prob. 2. pars: Quia eò gravior est noxa, quò gravior est ejusdem materia, & graviùs prohibita: atqui sodomiæ v. g. materies, gravior est quàm adulterii, & hæc gravior est quàm fornicationis: aliunde hæc graviùs prohibita est Sacerdoti, quàm Diacono, Religioso, quàm seculari personæ, quæ se simplici tantùm voto constrinxerit; ergo.

Hinc, ut rite detegatur sacrilegii culpa & gradus, aperire debet pœnitens voto ligatus, 1mo. an seipsum fœdaverit cogitationibus, desideriis, aspectibus, tactibusve impudicis; 2do. an non idem fecerit in persona alterius, quæ pari voto ligaretur; 3tio. an simile quid passus sit ab alio, & quis ille sit. Neque satis est ut qui castitatem solemniter vovit, dicat se fecisse contra votum: quia solemnis voti circumstantia peccati speciem mutat, vel peccatum aggravat notabiliter. Necesse tamen non est ut quis iterati pluries voti circumstantiam aperiat cùm hæc delictum non aggravat ex communiori opinione; quia qui rem semel Deo promisit, non minus eam debet, quàm qui millies: nec plus qui millies, quàm qui semel.

Verùm censeo eum qui Religiosus simul & Sacerdos fornicatus est, ad utriusque circumstantiæ declarationem teneri; quia duplicem violat consecrationem ratione sui maximè diversam.

* *I. Corinth.* 6. ** *Ephes.* 5.

ARTICULUS QUARTUS.

De peccatis contra naturam.

ETsi peccatum omne est contra naturam, quatenus rectæ rationi adversatur; ea tamen præcipuè scelera contra naturam esse dicuntur, quæ repugnant ordini à natura præscripto ad humani generis propagationem. Is autem ordo exigit 1mo. ut duo commisceantur, contra quod facit pollutio; 2do. ut iidem ejusdem sint naturæ, contra quod facit bestialitas; 3tio. ut sint diversi sexûs, contra quod est sodomia, &c. De his omnibus dicenti, adesto Deus, sed & adesto legenti.

Mollities, seu pollutio, est voluntaria seminis ejaculatio extra concubitum. Circa eam quæritur 1mo. quale sit peccatum; 2do. an & quando poni possit actio ex qua eadem secutura prævidetur; 3tio. an licitum sit eandem desiderare, &c.

Dico 1mo. Mollities est peccatum letale ex natura rei.

Prob. 1. pars: Ex Apostolo I. Cor. 6. ubi sic: *Neque adulteri neque molles Regnum Dei possidebunt.* Et verò actio Onam qui semen fundebat in terram, dicitur res detestabilis, Genes. 38.

Prob. 2. pars: 1mo. ex censura hujus propositionis, quæ inter damnatas ab Innocentio XI. est n. 49. *Mollities jure naturæ prohibita non est, unde si Deus eam non interdixisset, sæpè esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.*

† 4to. Si mollities naturali jure prohibita non sit, Gentiles destituti positiva Dei lege hoc crimen vetante, nihil fecissent mali corpus suum polluendo: atqui tam falsum quàm horribile consequens; ut hinc patet quòd Martialis Pöëta ceteroqui minimè scrupulosus, Ponticum quemdam tetri hujus sceleris mancipium acriter perstrinxerit.

Hinc colliges nè mortis quidem vitandæ causa licitum esse minimam mollitiem sibi procurare; eive etiam cùm in somnis cœpit cooperari. Unde plus vel minùs peccat, qui fluentis seminis tempore evigilat, *si ei pollutio propter delectationem placeat.* * *Quod quidem erit veniale peccatum, si sit ex subreptione talis placentiæ,* aut sentiatur à semidormiente; *mortale autem, si sit cum deliberato consensu, & præcipuè cum appetitu futuri.*

Quæres an mollitiei malitia invincibiliter ignorari possit. R. vix id posse supponi præsertim apud fideles: unde qui peccata

* S. Thomas.

cata sua pluries confessus, crimen hoc reticuisset, & causaretur se id ex ignorantia fecisse, ad iterandas confessiones teneretur: nisi fingantur hypotheses, quæ nusquam fortè fuerunt à parte rei.

Dico 2do. Mollities, quam quis patitur etiam invitus, toties tunc duntaxat est peccatum, quoties oritur à causa quæ vitari potuit & debuit tanquam hujus effectus productiva.

Prob. 1. pars: Pollutio toties peccatum est, quoties voluntaria est in se, vel in causa: atqui toties & tunc tantùm voluntaria est in causa, quoties causa hæc vitari potuit, & debuit; ergo.

Hinc qui vacat rei quæ de se ad mollitiem notabiliter disponit, ut sunt aspectus turpes, cogitationes morosæ, lectiones, locutiones, graviter impudicæ, reus est mollitiei subsequentis; quia hæc ex natura rei graviter & directè tendunt ad excitandos venereos motus, & miserias quæ inde sequi consueverunt, non quidem semper hîc & nunc, sed aliquantò pòst saltèm in somno.

Si causa etiam in genere luxuriæ mala, non nisi venialiter mala sit; leviterque solum ac remotè influat in mollitiem, *verius videtur*, ait Sylvius, *quòd quis non teneatur abstinere ab illâ causa sub peccato mortali; quòdque pollutio inde contra voluntatem proveniens, solùm sit peccatum veniale: quia non est voluntaria nisi leviter & imperfectè.* Favet S. Antoninus 2. part. tit. 6. cap. 5. *Si quis*, ait, *comedit nimis, vel nimis calida, ex quo dubitat sibi ex hoc sequi pollutionem in somnis, quia aliàs expertus est hujusmodi, non tamen propter hoc illa sumit, sed ut satisfaciat gulæ, non propter hoc est mortale.* Ubi tamen pondera S. Doctorem loqui de pollutione non quacumque, sed *in somnis;* eaque non certò futura, sed utcumque dubia.

Quòd *si causam quidem præcognoscas:* * *& possis vitare, sed non tenearis: pollutio inde subsequens non tibi imputabitur, modò nullum sit periculum consensûs, quia per accidens & præter voluntatem accidit ex miseriâ naturæ per peccatum corruptæ. Non teneris autem causam vitare, quando est aut necessaria, aut utilis, aut honesta, tuoque statui consentanea. Ità excusantur illi, qui præter voluntatem patiuntur pollutionem confessiones audiendo, turpia propter studium legendo, vel ea ad dandum consilium audiendo:* Chirurgi itèm Medici, infirmarii, qui ex officio impudica tangere tenentur, vel intueri; milites, sive qui negotiorum causa ex equi motu ad mollitiem excitantur, ii demum qui in tali situ non inverecundo recubant, aliàs non dormituri. Dices,

* *Sylvius.*

Dices, Qui vult causam, vult in ipsa effectum: atqui Confessarius qui ex audita mulieris confessione, mollitiem suam prævidet, vult ejusdem causam; ergo.

R. dist. maj. Qui vult causam culpabiliter, vult effectum, idque magis aut minùs culpabiliter, ut dicam infrà, C. qui vult causam inculpabiliter, N. Itaque qui vult culpabiliter causam, censetur & effectum velle, sic qui ad iram celer vult ebrietatem, judicatur velle homicidium in ea fortè perpetrandum: sed qui legitimam habet rationem volendi causam de se honestam, non censetur velle, sed solùm permittere effectum ex ea sequentem: sic Princeps qui turrim hostilem decidit, immunis est ab innocentium morte, tametsi, hæc actioni suæ quasi necessariò annexa sit.

Hic obiter animadvertendum, quidquid de mollitiei causis diximus, ob paritatem rationis applicandum esse causis quæ pariunt vehementes motus in partibus venereis.

Jam dicendum de ceteris contra naturam peccatis. Hæc enim materia licèt fœda haud tamen prætermitti potest, præsertim quia sodomia & bestialitas ubique ferè sunt inter casus reservatos. Itaque.

Sodomia ut sic, est Coïtus libidinosus cum persona indebita, seu ejusdem sexûs, vel debita quidem, sed in vase indebito. Hinc sodomia duplex, perfecta una, altera imperfecta. Prior, quæ sodomiæ nomine communiùs intelligitur, est concubitus masculi cum masculo; feminæ cum feminâ. Posterior est concubitus viri cum feminâ extra vas naturale; & hæc species differt à perfecta. Unde negant plures eam esse reservatam in Diœcesibus ubi reservatur sodomia simpliciter dicta. Ethica amoris, &c.

Bestialitas est coïtus cum bruto; ad eam reducitur concubitus viri aut mulieris cum dæmone succubo, vel incubo, si quis sit. Jam

Dico: Immania sunt sodomiæ & bestialitatis crimina, pejus tamen bestialitatis.

Prob. 1. pars: 1mo. Genes. 19. Deus civitates quinque nefandi hujus sceleris reas, ultricibus flammis abolet. Rom. 1. idem illud scelus exhibetur ab Apostolo ut cæcitatis ac furoris apex, superbiæque & idololatriæ par remuneratio. *Feminæ eorum*, inquit, *immutaverunt naturalem usum, in eum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis*... Et sic *tradidit illos Deus in reprobum sensum.*

Prob. 2do. Quia graves & acerbæ pœnæ seu civili jure seu canonico sodomitis constitutæ sunt. Civili quidem pœna

ignis secundùm id Cod. Theodos. *hujusmodi scelus, spectante populo, flammæ vindices expiabunt.* Jure autem canonico, præsertim Bulla 72. Pii V. privatio Clericalis privilegii, officii & dignitatis cujuscumque.

Prob. 2. pars: 1mo. ex Levit. 20. *Qui cum jumento & pecore coïerit, morte moriatur, pecus quoque occidite.* quod hodieque in Judiciis observatur; 2do. ex Canone XI. Pœnitentiali, ubi sic: *Qui coïerit cum brutis, pæniteat plusquàm septem annis.*

Prob. 3. pars: ex S. Thomâ 2. 2. q 194. art. XI. ad 4. ubi sic: *Gravissimum est peccatum bestialitatis, quia non servatur debita species. Unde super illud Genes. 37. cap.* Accusavit fratres suos crimine pessimo, *dicit Glossa, quòd cum pecoribus miscebantur. Post hoc autem est vitium sodomiticum, cùm ibi non servetur debitus sexus.*

Circa hæc quædam à confessariis sunt observanda, 1mo. si persona conjugata sodomiam committat, debet conjugii sui statum aperire, quia grandem matrimonio, & alteri conjugi injuriam facit. Simili prope de causa exprimendum est an personæ sint consanguineæ, affines, vel Deo sacræ; quia tunc sodomiæ accedit incestus, & sacrilegium aliquando duplex, si utraque persona sit Deo sacra. Si puellam à muliere turpiter tractari contingit, exprimenda erit circumstantia labefactatæ virginitatis.

2do. Exprimi etiam debet quis agens fuerit, quis patiens; quia longè turpior est agentis conditio quàm patientis.

3tio. Qui coïerit cum bestia, non tenetur exprimere cujus ea speciei foret.

Ex dictis colliges quàm justè proscripta sit ab Alexandro VII. hæc propositio: *Mollities, sodomia, & bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideòque sufficit dicere in confessione; se procurasse pollutionem.* Certè enim peccata hæc, tam differunt specie infima, quàm furtum, detractio & homicidium, quæ eidem justitiæ virtuti adversantur.

ARTICULUS QUINTUS.

De peccatis Luxuriæ non consummatæ.

Luxuria non consummata, quam alii simpliciter vocant impudicitiam, ea est quæ ad mollitiem usque non progreditur; eaque ut plurimùm consistit in aspectibus, osculis, tactibus venereis, turpiloquio, scripturâ, picturâ, indecenti mulierum ornatu, choreis, & spectaculis.

SECTIO PRIMA.

De Osculis, Tactibus, &c.

IN hac difficili materia suppono 1mo. cum S. Thoma, * *osculum, amplexus, vel tactus, secundùm suam rationem,* id est, ex natura rei non esse *peccatum mortale*, imò nec veniale; quia *possunt hæc absque libidine fieri*, &c.

Suppono 2do. oscula cuipiam ob triplicem finem libari posse, 1mo. in signum amicitiæ, pacis, urbanitatis, &c. 2do. præcisè ob sensum delectationis illius organicæ, quæ ex ipso osculo exurgit, & quàm necessariò experitur qui teneram infantis carnem osculatur; 3tio. ob delectationem veneream. Cùm autem delectatio venerea, sit complacentia in re venerea; & res venerea sit vel fornicatio aliusve quilibet actus exterior luxuriæ, vel deliberata ejusdem cogitatio seu imaginatio; ** satis evidens est osculum libidinosum esse illud, quod fit cum animo, aut saltèm cum gravi periculo degustandi delectationem carnalem; eam nempe quæ est cum voluntate copulæ, aut cujusvis alterius speciei luxuriæ; aut cum voluntaria & affectuosa ipsius imaginatione, quamvis nulla sit voluntas consummandi eos luxuriæ actus. His præmissis,

Dico 1mo. Oscula honesta secundùm patriæ consuetudinem facta, causa amicitiæ, urbanitatis & pacis, non sunt peccata.

Prob. Tùm quia primævi fideles etiam diversi sexûs; se invicem salutabant in osculo sancto; tùm quia nulla ibi apparet turpitudo, cùm oscula hæc tantùm sint signa unionis animorum, amicitiæ & honestatis.

In his tamen omnibus servandum est decorum personæ, & cavendum à scandalo. Nam quod Religiosi, per oscula amicitiam aut benevolentiam puellis, mulieribusve etiam consanguineis testentur, neque decens est, neque caret periculo scandali: idem est si Religiosæ viros etiam cognatos deosculentur.

Duo hîc moventur dubia, 1mo. quid juris si dum oscula secundùm se licita dantur aut recipiuntur, sentiantur motus sensualitatis; 2do. an femina, quæ advertit eum à quo tangitur secundùm loci consuetudinem, & sub honestatis specie, reipsâ libidinoso erga eam affectu moveri, contra niti teneatur.

R. ad 1. Cum Sylvio, amplexus tales cùm subest causa, esse licitos, modò voluntas in ejusmodi motus ac delectationem non consentiat.

R. ad 2. Si tactus est impudicus, mulier tenetur eum impedire,

* 2. 2. q. 154. art. 4. ** *Sylvius.*

pedire, sive palàm attentetur, sive in secreto: quia alioqui cooperaretur ad actum hic & nunc malum. * *Si verò tactus de se nihil habeat impudici, fiatque juxta ritum patriæ, tunc videndum an aliqui præsentes sint, an non. Si 1. dissimulare potest; cùm subest periculum nè pravam adstantium animis ingerat de proximo suspicionem. Si 2. id est, si nulli adsint, aut præsentes quidem sint aliqui, sed coram quibus circa incommodum, aut periculum scandali, possit mulier declinare contactum, seu retrahendo se, seu repellendo virum, tunc amplexum etsi de se honestum declinare debet; quia quisque proximi peccatum, quantùm potest, arcere tenetur.

Dico 2do. Oscula & tactus de se honesti, si ex mera levitate, joco, aliave simili causa fiant, juxta plures non excedunt peccatum veniale; modò absit affectus omnis libidinosus, & periculum gravis peccati tam in se quàm in alio, nec habita ratione constitutionis personarum veneream commotionem multùm excitent: ab his tamen omnibus serverè est abstinendum.

Prob. 1. pars: Quia secluso tùm libidinis affectu, tum ejusdem periculo, prædicti amplexus non sunt mali secundùm se, porrò levitas, jocus, & similia, non possunt actui de se honesto communicare turpitudinem, quæ ad peccatum mortale pertingat.

Prob. 2. pars: Quia hujusmodi lusus apud personas graves, & quæ Deo sincerè adhærent, locum non habent, sed passim apud juvenes ventosi ac mobilis ingenii, & virtutis ad summum tepidæ: quis porrò non credat ex prædicta jocandi ratione multò plus imminere periculi hominibus sic constitutis, & quibus in re jam utcumque periculosa non aspirat speciale Dei auxilium?

Dico 3tio. Oscula propter delectationem organicam data obiter & more solito, absque ulterioris consensûs periculo, ejusdem sunt conditionis ac ea de quibus actum est in Conclusione præcedenti. Ità S. Antoninus, Comitolus, &c.

Prob. 1. pars: 1mo. Quia eatenus osculum est mortale, quatenus est libidinosum, nec tale est in principiis S. Thomæ, nisi quatenus fit cum consensu saltèm interpretativo *in delectationem peccati mortalis* atqui oscula de quibus agimus in præsenti, nec expressum nec interpretativum involvunt consensum in delectationem peccati mortalis. Se enim habent in genere tactûs, sicut in genere visionis habet se aspectus pulchræ mulieris: porrò aspectus ille, si ob solam pulchritudinis delectationem fiat: ut fieri potest ab homine, qui & concubitum mulieris,

* *Sylvius.*

mulieris, & quamcumque de eo cogitationem, & ipſam fortè mulierem deteſtetur, nec involvit nec involvere poteſt conſenſum in delectationem peccati mortalis. Hinc Chriſtus Matth. 5. non dixit ſimpliciter; *Omnis qui viderit mulierem*, ſed: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam; jam mœchatus eſt eam in corde ſuo.*

2do. Quia venialiter tantùm peccat, qui comedit ob delectationem guſtûs; ergo & qui propter organicam tactûs ſuavitatem oſculatur.

3tio. Quia amplexus non ſunt de ſe libidinioſi, ſed tantùm ex intentione aut periculo agentis: atqui & malam intentionem & verum ejus periculum abeſſe ſupponimus.

Quorſum ergo, inquies, damnata eſt propoſitio hæc. *Eſt probabilis opinio, quæ dicit eſſe tantùm veniale oſculum habitum ob delectationem carnalem & ſenſibilem, quæ ex oſculo oritur: ſecluſo periculo conſenſûs ulterioris & pollutionis.*

R. Damnata eſt, quia per delectationem carnalem communiter intelligitur delectatio venerea: porrò, juxta S. Sedem, probabilis non eſt opinio, quæ in actu quocumque, propter intentam delectationem veneream etiam levem exercito, peccatum agnoſcit ſolùm veniale; de quo infrà.

Objiciuntur duo: 1mo. quòd immunditia excludat à Regno Dei; * porrò præfati amplexus ad immunditiam pertinent; 2do. quòd moraliter fieri nequeat ut à talibus oſculis abſit venereæ delectationis periculum.

R. ad 1. Oſcula ſolùm libidinoſa pertinere ad eam immunditiam, quæ per ſe excludit â Regno Dei.

Ad 2. diſt. Fieri nequit ut annexum non ſit grave periculum talibus oſculis ſi fiant moroſè, ac repetitis vicibus, aut modo inter probos inſolito, C. ſi fiant *obiter, & ſolito more*, prout ſupponimus, N. Itaque oſcula moroſa, ea itèm quæ fiunt vicibus aliquoties repetitis, ſemper ſunt mortalia; tùm quia per ſe non parum excitant ſpirituum genitalium commotionem, & delectationem veneream, quæ in hoc miſero rerum ſtatu, phyſica quadam neceſſitate oritur ex delectatione ſenſibili diuturna vel pluries repetita; tùm quia ſaltèm inducunt morale periculum conſensûs in delectationem moroſam, adeoque ſunt cauſaliter libidinoſa, etiamſi fortè non ſequatur libido. Sed non eſt cur idem prorſus ſtatuatur de quibuſcumque genarum oſculis: quanquàm & ab iis ſedulò temperare debent veræ caſtitatis amatores; tùm quia in itinere tam lubrico facilis eſt deſcenſus à ſenſibili delectatione ad veneream; tùm quia qui moraliter certus eſt ſe libidinosè commotum non iri, de perſona cui oſculum figit, reſpondere non poteſt.

* *Epheſ.* 5.

Dico 4to. Oscula libidinosa inter personas etiam ejusdem sexûs sunt peccata letalia.

Prob. Quia complacentia deliberata de objecto mortali, putà de homicidio, furto, & similibus, semper est mortalis: atqui osculum cui annectitur delectatio venerea, importat complacentiam deliberatam de objecto mortali. Objectum enim delectationis hujus vel est præsentatio copulæ, aut actuum qui eò tendunt; vel saltèm commotio spirituum generationi subservientium: atqui objecta hæc sunt graviter illicita. De copula & actibus qui ad eam proximè tendunt, nulla esse potest difficultas. Sed neque seria moveri potest quæstio de spirituum genitalium commotione. Magis enim peccat qui eam per oscula inquirit, aut exortam liberè approbat, quàm qui cogitationi simpliciter morosæ indulget: & is tamen mortaliter peccat, ut alibi probavimus; ergo & ille à fortiori peccabit mortaliter.

Et verò si delectatio quamvis modica de homicidio, modò sit deliberata, ex omnium opinione letalem culpam continet, eam à fortiori continebit delectatio quantumlibet tenuis de turpitudinibus modò assignatis, nisi excuset inadvertentia: quia communiter loquendo longè facilius est suam de alicujus occisione lætitiam moderari, quàm pessimam de qua loquimur delectationem certos intra gradus sistere. Unde etsi delectatio venerea ex levitate materiæ levis fieri posset, semper tamen præsumenda esset gravis, ob periculum ulterioris consensûs.

Hic duo observanda: 1mo. quoties oscula veneream habent delectationem, exprimenda est circumstantia personæ etiam innocentis, cui datum est osculum; an voto ligata sit, an consanguinea, vel affinis, an alteri desponsata: quia actus turpis imbibit malitiam coïtûs ad quem sua natura tendit; 2do. id quod de osculis dictum est, dictum censeri debere de tactibus, verbis amatoriis & similibus, quæ ad eandem veneream delectationem proximè disponunt. Et verò qui certas alieni præsertim corporis partes tangit, non movetur nisi libidine propriè dicta; atque etiamsi, dum tangere incipit, fingeretur expers libidinis, quæ ridicula est hypothesis, proximum delectationis venereæ periculum subiret.

Porrò ad libidinem graviter provocant: 1mo. partes pudendæ aut iisdem vicinæ; quas idcirco qui etiam trans vestes tetigerit, aut tangere simulaverit, graviter reus censeri debet; 2do. mamillæ potissimùm puellæ jam puberis. Neque solùm peccat, qui præfatas partes tangit sed & quæ se in iis tangi patitur; tùm quia alieno delicto cooperatur, tùm quia etsi per impossibile deesset affectio libidinosa, non deesset unquam periculum ejus. An

An autem & quousque peccent nutrices & ancillæ, quæ infantes tangunt in secretiori parte, definiendum est ex circumstantiis; unde quæ ex libidine agunt, graviter; quæ ex necessitate sola nè venialiter quidem delinquunt. An verò quæ sola curiositate moverentur, à gravi culpa immunes essent ob infantilem ætatem, ambigi potest. Mihi quidem satis dubium est, an non curiositati huic semper inhæreat nescio quis libidinis sensus. Unde multò satius fuerit hæc ad minus otiosa fugere & cum admissa fuerint, confiteri ut dubia mortalia. Aliud esse, potest de matribus, quæ quidquid prolis suæ est stulto potius quam obscœno amore tangunt.

Quæres quid sentiendum de aspectibus. R. Aspectus libidinosi, seu nostri, seu personarum utriusque sexus, semper sunt mortales. Libidinosi verò sunt aspectus personarum diversi sexus, quoties fiunt in partibus pudendis, aut quæ pudendis vicinæ sint.

Prob. 1. pars, quia actus quicumque cum libidine sufficienter deliberata, aut gravi ejusdem periculo exercitus, nunquam vacat à peccato mortali; neque ab eo propter materiæ levitatem excusari potest, ut infra dicam.

Prob. 2. pars quia libidinosi sunt aspectus, qui fœdæ libidinis imagines, animis ceteroqui purioribus potenter exprimere nati sunt: atqui tales sunt aspectus prædicti; idque verum est etiamsi res illæ è loco remoto conspiciantur: *David* enim * *de longe vidit illam in qua captus est; mulier longe, libido prope .... numquid tu fortior quam David.*

Ex dictis Colliges 1mo. graviter reos esse tot omnis ætatis homines, qui in via, plateis, ipsis etiam templis sinè attentione, nè dicam de industria, oculos quoquò versum intendunt.

Colliges 2do. graviter quoque ab iis Deum offendi, qui picturas, imagines, statuasve obscœnas faciunt, exponunt, aut intuentur, præsertim cùm iis repræsentantur personæ grandiores, Ratio toties decantata est imminens venereæ delectationis periculum. Hinc prorsus neganda est absolutio iis omnibus qui prædictas imagines vel statuas fingunt, vendunt, aut retinent, nisi vel eas ad honestatem reconcinnaverint tam profunde ut ad pristinum statum reduci non possint, vel eas penitus deleverint. Et verò qua ratione impendi possit absolutio iis qui non unius tantum peccati, sed tot delictorum reos se faciunt, quot peccatis antiquitatum suarum spectatores exponunt?

Colliges 3tio. Episcopis & Pastoribus enitendum esse ut statuas,

* *August. in Psalm.* 50.

tuas, turpesve imagines non tantum à locis publicis, sed etiam ab hortis, a recessibus, domibusque auferri curent, vel saltèm emendari. Porrò Pastoribus opem ferre debent Magistratus, quia agitur de re, quæ mores corrumpit, juventutem depravat, stragem infert cordibus, ideoque communi bono graviter adversatur.

Ne tamen hactenus dicta, præsertim quæ ad mulieris aspectum pertinent, scrupulum pariant, addendum credo non teneri secularem quemque demissis oculis incedere per plateas, aut mulierem non alloqui. * *Imo tanta præcautio posset aliquando plus obesse quam prodesse: quia timor excessivus facit cogitare de objecto timoris. Non est ergo per se illicitum personas alterius sexus intueri, sed ex complacentia vel curiositate intueri, vel etiam oculos figere in earum aspectu. Unde Augustinus Epist. 211. dicit:* Oculi vestri etsi jaciantur in aliquem, figantur in neminem.

Circa muliebrem ornatum, quæres 1mo. an & quo in gradu peccent mulieres, quæ fuco utuntur. R. cum S. Thoma 2. 2. q. 169. a. 2. *Quod mulierum fucatio .... est quædam species fictionis, quæ non potest esse sine peccato .... Non semper tamen talis fucatio est cum peccato mortali, sed solum quando fit propter lasciviam, vel in Dei contemptum. Sciendum tamen quod aliud est fingere pulchritudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa provenientem, puta ægritudine, vel aliquo hujusmodi,* ut vulnere vel incendio: *hoc enim est licitum;* non illud.

Quæres 2do. an mulieri licitum sit vestem induere virilem, & è converso. R. cum S. Thoma ibid. *De se vitiosum est quod mulier utatur veste virili aut è converso; & præcipue quia hoc potest esse causa lasciviæ, & specialiter prohibetur in lege. Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causa se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti,* &c.

Multo gravior erit noxa si vestium mutationi accedat larvæ assumptio, quæ communiter à gravi peccato excusari nequit, sicut nec ars eorum qui hujusmodi larvas conficiunt; & quibus, nisi artificium hoc factitare desinant, absolutionis beneficium constanter denegandum est. Nec est quod regerant se, dempta sibi hac arte, non habere unde vivant. Ea enim excusatione tueri se posset idolorum artifex in Sinensi regno, & tamen idola fabricare non licet.

Circa feminarum vestimenta notandum eas, quæ inordinate vestiuntur, seu contra morem patriæ, seu supra conditionem status

* *Ethic. amor.*

ſtatus, ſeu propter mollitiem & delicias, plus vel minus peccare, prout plus vel minus ab ordine recedunt. Sane non ſunt à gravi immunes, 1mo. cum veſtium forma, idonea eſt quæ libidinem accendat; 2do. & à fortiori cum mulier ornat ſe hac intentione ut viros alliciat in concupiſcentiam ſui; 3tio. cum tanta eſt veſtimentorum ſumptuoſitas, * ut propter eam vel non ſolvantur debita, vel non reſtituantur ea, quæ debent reſtitui,

Quæres 3tio. quid ſentiendum ſit de calathis muliebribus, gallicè *paniers.* R. uſum hunc à diabolo ſolo inventum eſſe, eique proin fortiter reſiſtendum à Confeſſariis, donec vel totus è medio tollatur, vel quod ſervata rei ſubſtantia difficillimum erit, ad limites adeo anguſtos revocetur, ut nihil inde timendum ſit pudori. Certe quæ cum tartareo hoc apparatu incedunt, in loco pauliſper ſublimi ſedent, genu unum alteri ſuperponunt, &c. eæ verecundiam minus delicatam conſternant. Quin etſi minus reæ ſunt, quæ anguſtiorem calathum geſtant cum crocota ſubtus poſita, eo tamen redargui merentur, quod & pareant mori, cui crimen ortum fecit; & eas confirment quæ immenſi voluminis cophinos deferunt. Hoc igitur in Puncto parentibus reſiſtere deberent puellæ, & quoad penſionarias ſuas, Moniales, quæ ſi quid, ut morem hunc extirpent, patiantur damni, à Deo in ſponſas ſibi fideles munifico, hac etiam in vita compenſabuntur.

Quæres 4to. quid dicendum de iis qui turpia loquuntur. R. eos qui turpia loquuntur, audiunt, vel legunt ſine juſta neceſſitate, communiter reos eſſe peccati mortalis. Docet id Apoſtolus Epheſ. 5. ubi ſic: *Fornicatio & omnis immunditia .... nec nominetur in vobis, ſicut decet Sanctos; aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas quæ ad rem non pertinent.* & I. Cor. 15. *Nolite ſeduci, corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Ex quibus conſtat turpiloquium & his ſimilia non vacare à peccato: atqui vix fieri poteſt ut peccatum illud, ſi de rebus verè obſcœnis ſermo ſit, non ſit letale. Peccatum enim letale eſt, ubicumque reperitur libidinoſa voluptas, aut ejuſdem periculum: hæc autem vix aliquando deeſt, cum quis ſpontaneè turpia loquitur, legitve vel audit. Quare enim ſaltem ut plurimum turpia loquitur, auditve, &c. niſi quia hæc mentem jucunde titillant, rapiunt & alliciunt.

Dixi, *ſine juſta neceſſitate*, aut utilitate. Confeſſarii enim, Medici, Chirurgi, Theologi multa audire vel legere poſſunt, quæ non poſſent alii.

Hic quædam obſervanda, 1mo. quod cum ex verbis etiam non

* *Sylvius.*

non graviter turpibus imminet grave venerei consensus periculum, tunc ab iis illico recedendum est; 2do. in misero esse statu qui æquivocis dictionibus assuescunt obvia quæque flectunt ad sensus impuros, cantilenis immunditiam spirantibus occupantur. Et tamen, ait S. Cæsarius, *quam multi rustici, & quam multæ mulieres rusticanæ;* sed heu! quam plures urbium incolæ, *cantica diabolica, amatoria, & turpia memoriter retinent, & ore decantant? Ista possunt tenere & parare quæ diabolus docet; & non possunt tenere quod Christus ostendit* 3tio. enitendum esse Pastoribus, Confessariis, patribus-familias, iis demum omnibus, qui aliquid in alios potestatis habent, ut gravissimum turpiloquii horrorem incutiant; cum ex hoc pars hominum maxima triste subeat naufragium pudoris, & sensim in peccata & habitus proruat, è quibus vix jam emergere possit. Unde qui turpia coram se narrata non approbant interius, & tamen præbent aliis occasionem ea incipiendi, vel continuandi; & sic turpiloquiis autoritatem præstant, mortaliter delinquunt: quia exterior rei mortalis approbatio, est peccatum mortale.

Quod ad eos spectat qui turpia componunt, ut poëses & cantilenas; aut qui citra utilitatem tractatus edunt de rebus obscœnis; hi profecto peccant gravissimè; etiamsi, quod vix supponi potest, mentem habeant à turpi cogitatione liberam. Ratio est quia ii omnes scire possunt & debent, se eorum plerisque à quibus perlegentur, peccati & ruinæ spiritualis occasionem futuros esse. Unde habentur à probis quibuslibet ut publici animarum venefici, qui tot rei sunt mortium, quot habuere lectores. Sensit hoc sero, sed tandem profunde sensit Fontanius, qui positus in extremis commenta sua cum lachrymis detestatus est.

De literis amatoriis, quæ sub reverentiæ & urbanitatis larva, amorem, teneramque propensionis flammam spirant, nihil est quod dicam: quia quantum iis insit periculi intelliget quisquis homo fuerit. His porro qui tales receperint, injunget Confessarius ut statim comburant. Sunt enim idola quædam, quibus cor jam læsum facile denuo possit accendi. Idem de acceptis ab amasio vel amasia munusculis dicendum.

SECTIO SECUNDA.

De Saltationibus, & Spectaculis.

MAteriam hanc non minus practicam, quam præcedens, paucis expediam. *Sit*

Conclusio I. Saltatio non est de se mala.

Prob.

Prob. ex Scriptura. Eccl. 3. *Tempus plangendi, & tempus saltandi.* II. Reg. 6. *David saltabat totis viribus ante Dominum,* & saltando Domino placebat, ut patet ibid. Porrò; ait S. Thomas in cap. 3. Isaiæ: *Istæ circumstantiæ videntur in ludo choreali observandæ; Ut non sit persona indecens, sicut Clericus vel Religiosus; ut sit tempore lætitiæ, ut .... in nuptiis & hujusmodi; ut fiat cum honestis personis, & cum honesto cantu; & quod gestus non sint nimis lascivi,* item ut absit periculum libidinis, ut choreæ nec in loco sacro, nec tempore Officii divini, imo nec Festis diebus agantur; de quo infra.

Conclusio II. Choreæ inter personas ejusdem sexus, absque turpi gestu aut affectu permitti possunt. Sequitur ex dictis. Unde puellæ, quæ absoluto diei penso paululum iis saltationibus vacant, peccati cujuslibet expertes esse possunt. Idem est de adolescentibus à puellarum consortio remotis.

Conclusio III. Choreæ inter personas diversi sexus, possunt vacare à peccato: vix tamen permitti possunt à Confessariis; quia vix unquam habent conditiones, quæ ab omni peccato excusent.

Prob. 1. pars, quia cùm choreæ de se sint absolute indifferentes, possunt bene vel male fieri, pro affectu personarum, quæ eisdem vacant; ergo si vitiosus absit affectus, nec malæ intersint circumstantiæ; ut fieri potest inter eximiæ probitatis personas, nihil hic suberit peccati.

Prob. 2. pars, choreæ, ut fieri solent, sunt ludi quidam in frequenti virorum feminarumque concursu, quorum ne unus quidem eo ivit ut Deo placeret, sed mulieres toto cultu ornatæ, ut leporibus formæ & saltandi gratia omnibus placerent; viri verò ut mulierum decore, colloquiis, saltatione, & illecebris, oculos, aures, animosque pascerent. Illic præludentibus instrumentis, quæ lenibus numeris jam animos emolliunt, puellæ solito immodestiores per intervalla saltitant, manu apprehenduntur, oscula recipiunt, gratulatoriis plausibus, amatoriis verbis afficiuntur, &c. atqui fieri nequit, posita, quanta est, hominis ad malum pronitate, ut tales ludi non importent multiplex peccati periculum. Et verò quantum ibi periculum aspectûs impudici, amplexûs libidinosi, verbi quo profundum vulnus infligetur? Quæ puella etiam libidinem exosa, confidat se nulli futuram esse gravis peccati occasionem? quæ sperare possit cor hactenus forte, non cessurum tandem in loco, qui per se vigilantiam, & orationis spiritum excludit. Merito igitur Trullana Synodus vetuit *publicas mulierum saltationes,* ut *multam noxam, exitiumque afferentes.*

Dices S. Franciscus Salesius Lib. 3. Introduct, ad vitam devot

devot. c. 33. permittit Philoteæ, ut rarò quidem, sed aliquando tamen, choreis intersit, si *bene* se ab iis excusare nequeat; ergo.

R. dist. ant. permittit, & simul efficaciter probat, hac licentia vix unquam utendum esse, C. permittit ut rem undequaque licitam, imo & prorsus indifferentem, N. Itaque consultus de choreis S. Præsul respondet æquivalenter id quod respondemus, tripudia scilicet non esse rem de se adeo malam, ut ei nunquam cedi possit sine crimine, etiam recreationis causa, & cum personis honestis. Verum attente totum caput legenti constabit, exercitium hoc Genevensi Episcopo visum fuisse plenum periculi, & stultitiæ. Hinc de choreis dicit, quod de fungis Medici, horum optimos quosque, esse insalubres. Hinc choreas exhibet ut theatrum in quo certatur de vanitate, à qua inquit ad pravos affectus, & periculosos amores facilis est transitus. Hinc, nè quid ex iis remaneat impressionis malæ, vult ut quæ saltaverunt, statim sibi revocent, ea ipsa hora qua saltarunt, plures in inferis cruciari animas ob peccata in tripudiis commissa. Quæro autem an ii sint actionis prorsus inculpatæ characteres; & an qui choreis interesse amant, ea observent, quæ à S. Præsule observari jubentur. Ratum sit igitur choreas peccandi periculum præbere 1mo. antequam adeantur, ratione vanitatis & ornatuum, quibus ad eam actionem præluditur; 2do. dum fiunt, ob liberiores intuitus, oscula, &c. 3tio. postquam desierunt ob profunde animo inserta passionum omnium zelotypiæ præsertim & amoris vestigia.

Conclusio IV. *Spectaculorum & Comœdiarum frequentatio periculosa est castitati, & multimodis animæ noxia. Unde vix absque peccato interesse, spectaculis & comœdiis Christianus potest.* Ita Natalis Alexander, cujus resolutio pro secunda parte pene laxior videtur.

Antequam probetur Conclusio not. 1mo. comœdiam esse vulgo Poëticum drama, quo civilis & privata actio, cum læto & ut plurimum nuptiali exitu repræsentatur; 2do. repræsentationem comicam innocenter fieri in Collegiis, ubi comœdiæ mores juvenum castigant ridendo, eosque instruunt ad publice dicendum, sine periculo, cum nulla scenam alioqui honestam conscendat persona muliebris, aut muliebriter vestita; 3tio. ut sane judicetur de comœdia spectari eam debere non abstracte, sed secundum omnes loci, temporis poëmatis ipsius, actorum scenicorum, auditorumque circumstantias. Jam

Prob. Conclusio. Christianus qui spectaculis interest, vel habet mores corruptos, vel in corruptionem propendet, vel quod rarum est, mentem hactenus à passionibus fœdis liberam serva

vit: atqui nullus ex his ſpectacula adire poteſt ſine peccato. Probatur minor de tertio: ſic enim probabitur efficaciter de duobus primis. Prob. inquam ſic: Nemo citra grave piaculum poteſt iis intereſſe ludis, qui ſive ex parte argumenti ſive ex parte circumſtantiarum funeſtos effectus parere nati ſunt: atqui tales ſunt ludi ſcenici: 1mo. quidem ex parte argumenti ſeu materiæ, vix eorum ullus eſt, qui ad vitia potenter non inclinet. Theatralis enim fabulæ argumenta ſunt ut plurimum amores, conjugia mille generum omnium artibus quæſita, rivalitates, odia ad furorem uſque protenſa, &c. quæro autem an fieri queat ut hæc lepide dicta, vivide inſinuata, vocis ac geſtus adminiculo fulcita, animum non flectant quo voluerint actores. Et verò an menti hactenus puræ *cornea fibra eſt* ut non moveatur ?

2do. Scenici ludi de ſe periculoſi, ratione circumſtantiarum fiunt periculoſiores. *Quis* enim, ait Caſſiodorus Lib. 1. Epiſt. 27. *mores graves in ſpectaculis requirat? Ad circum* ſeu theatrum *neſciunt convenire Canones*, ſed eò paſſim confluunt adoleſcentes moribus perditi; feminæ molles quæ id unum ambiunt, ut videant & videantur; Actrices non rarò pudicitiæ venalis, & laſciviam ſpirantes, profeſſione ſua infames, forſitan infamiores moribus. Merito igitur S. Carolus Boromæus hæc Oratori ſacro præcipit: *Spectacula, quæ ab Ethnicorum moribus originem ducunt, diſciplinæque Chriſtianæ adverſantur, perpetuo deteſtabitur; demonſtrabit incommoda, publicaſque ærumnas inde in populum Chriſtianum dimanare.*

Nec dicas ſpectacula a SS. Patribus prohibita fuiſſe, quia id idololatriam trahebant, & erant verbis obſcœniſſimis referta; utrumque autem nunc exulare à comœdiis. Falſum eſt enim Patres antiquos non prohibuiſſe ſpectacula niſi rationibus quæ hodiernæ ſcenæ ludos non attingant. Hæc enim redarguit Tertullianus Lib. de Spectac. c. 24. eo quod reprobentur in iis Scripturæ locis, ubi *concupiſcentiæ ſeculi damnantur*; eo quod qui ſpectaculis intereſt quaſi invitus corrumpi poſſit; eo quod demum ſcenici ludi ſint res adeo mala, ut eorum Actores, *cum acceptiſſimi ſint non* ſint *ſine nota* infamiæ: atqui hæc non minus hodierno theatro quam Veteri conveniunt, ſicut & id S. Chryſoſtomi: * *In theatro riſus, turpitudo, pompa diabolica effuſio, inſumptio temporis, concupiſcentiæ abſurdæ præparatio, adulterii meditatio, ſcortationis Gymnaſium.*

Sed an non poterit vir eruditus ut de fabula judicet, aſſiſtere primæ ejus repræſentationi, ex qua certus ſit ſe male affectum non iri ? an nefas fuerit honeſtæ mulieri tragœdiam ſanctam adire

* *Hom. 42. in Act.*

adire? Affirmant aliqui, iisque assentiri videtur N. Alexander, cum Christianum non simpliciter, sed vix sinè peccato spectaculis interesse posse dicit. In idem utcumque propendet S. Franciscus Salesius ubi supra L. 1. c. 23. qui tamen ad comædiam eas requireret conditiones, quas ad choreas ab eo requiri vidimus, id est, conditiones de quibus nemo cogitat in praxi.

ARTICULUS SEXTUS.

An detur parvitas in materia Impuritatis.

SUppono 1mo. id omne quod castimoniam lædit sexto Decalogi præcepto prohibitum esse.

Suppono 2do. duo esse actionum genera, quæ castitatem lædant, aliæ mere sunt sensibiles, puta quæ fiunt ex curiositate, joco, levitate, aut delectatione mere organica, secluso delectationis venereæ consensu aut etiam periculo. Aliæ sunt libidinosæ, quæ involvunt complacentiam, vel periculum grave complacendi in rebus venereis, iis scilicet, quæ ex se aut ex communi sapientum judicio tendunt ad generationem, ut amplexus turpes, tactus, turpiloquia, mollities & partium turpium commotio.

Suppono 3tio. causas quæ remotè tantum tendunt ad mollitiem v. g. gravemve commotionem carnis aut spirituum generationi inservientium, proximè aliquando & per se concurrere ad commotionem levem: quia quæ nec ex se nec ex ratione subjecti, carnem graviter commovere nata sunt, eandem possunt leviter commovere. Sic aspectus mulieris aut etiam amici, paulo diuturnior, aut utriusque manuum compressio, aliquid inordinati in venereis partibus ciere facile potest; nec tamen graves usquam motus ibidem excitabit, nisi accedat nova voluntatis consensio, & nova ad malum gravius tendentia.

Suppono 4to. eum qui certas levium motuum causas ponit, vel eosdem motus intendere, vel non intendere, sed pati invitum; idque vel ex legitima ratione, vel non. His positis.

Dico 1mo. Datur materiæ parvitas in sensualitate castitati opposita.

Prob. quia ex dictis supra conformiter ad communissimam Theologorum etiam minime suspectorum opinionem, dantur aspectus, imò & amplexus ex quadam curiositate, vel levitate facti, qui à gravi noxa immunes sunt. Dantur & inter amicos

teneriora quædam verba, quæ quidpiam sensualitatis habent, & quibus tamen qui justo suavius afficiuntur, mori malint, quam fœdari, aut in levi, quæ inde aliquando suboritur commotione complacere; ergo stat quædam esse quæ pudicitiam non nisi leviter offendant: hæc tamen toties dixi, sedulo vitanda sunt, ne paulatim trahant ad majora; ne mentem inquietent; nè exponant periculo ea, quæ statum gratiæ requirunt, operandi in dubio an non à gratiæ statu excideris.

Dico 2do. Non datur parvitas materiæ in re venerea in se volita,

Prob. 1mo. quia Præpositus Generalis S. J. jussit à suis omnibus rejici ut *intolerabilem* doctrinam, quæ dicit *in re venerea exiguam aliquam delectationem deliberatè quæsitam, propter levitatem materiæ excusari à peccato mortali*; neque in hoc puncto rigidior est Societas, quam Dominicanorum Ordo, ut testatur Vincentius Baron; 2do. quia Clemens VIII. & Paulus V. osculum omne ob delectationem veneream datum, mortalem habere culpam eo usque crediderunt generatim & indistinctè, ut voluerint eos qui secus sentirent, Inquisitoribus denunciari; 3tio. quia Sanchez opinionem contrariam, quam aliquando tenuerat, re considerata maturius, diserte retractavit.

Prob. 2do. quia vel voluntas fertur in objectum venereum grave, ut est mollities, aut notabilis genitalium spirituum commotio, & tunc fatentur omnes graviter peccari; vel in objectum physice leve, ut est levis eorumdem spirituum motus; & tunc quoque letaliter rea videtur. Ut enim ibi sit peccatum mortale sufficit ut subsit proximum ulterius progrediendi periculum: sed qui delectationem veneream, etiam physice levem deliberate quærit, proximum & evidens incurrit periculum progrediendi ulterius. Neque enim in materia tam de se libidinis incentiva, sistit quis statim ac sistere proposuit; sed iis similes qui glaciatum flumen decurrunt, vel fertur extra metas, vel eas prætereundi periculum subit; ergo.

Confirm. ex communi Doctorum mente. Propositio, quæ osculo ob veneream delectationem dato, malitiam adscribebat olum venialem, modo deesset ulterioris consensus periculum deo damnata est, quia falsum supponit; nempe dari posse delectationem veneream sine ulteriori periculo; ergo ex communi sapientum sensu, ubicumque est consensus in modicam delectationem veneream, ibi necessario est periculum proximum consensus ulterioris; ergo & grave peccatum.

Obj. 1mo. Levis commotio non est objectum grave; ergo nec est materia gravis peccati.

R. dist. ant. Levis commotio non est objectum grave præ-
cise

cise ratione sui, esto: ratione periculi progrediendi ulterius, N. Porro complacentia in commotione levi, periculum hoc semper annexum habet.

Dixi *esto*. Censent enim plures nullam delectationem veneream, ratione sui levem esse, sicut nec ullum Dei odium blasphemia item vel simonia, levitatem materiæ habere possunt.

Obj. 2do. In aliis plerisque peccatis, ut furto, datur parvitas materiæ; ergo à pari.

R. neg. conseq. disparitas est; quod in aliis peccatis periculum ulterius, si quod sit, ordinarie sit remotum. At in delectatione venerea proximum imminet consensus ulterioris periculum, ob lubricitatem materiæ, & infinitam prope corruptæ naturæ ad graviora propensionem.

Dico 3tio. Si res venerea sit tantum volita in causa, datur in ea parvitas materiæ; id est, si quis faciat actionem ex qua ordinarie non sequatur nisi levis spirituum generationi subservientium commotio, absque periculo consensus, venialiter tantum peccabit. Imo ne quidem peccabit venialiter, si justam actionis hujus ponendæ causam habeat. Ita Sylvius, Habert, &c.

Prob. 1. pars. Ideo in re venerea in se volita non datur parvitas materiæ, quia qui in motus etiam leves actu consentit, exponit se periculo ulteriori: sed qui leves tantum motus vult in causa, vel potius non tam vult quam patitur occasione causæ, non exponit se tali periculo; cum supponatur, quod facile in iis qui Deum timent supponi potest, abesse periculum consentiendi in ipsos motus, qui insurgunt; ergo.

Confirm. Si motus leves in causa permissi, essent semper peccatum mortale, qui ex vanitate & ut solertiam suam ostendat, eqvum ascendit, eaque, ut evenit pluribus, occasione leves motus patitur, jam esset reus mortalis peccati, si id suspicatus esset, vel non statim desiliret ex eqvo. Idem esset de eo qui curiosam lectionem, nihil obscœni habentem, non statim dimitteret; aut qui ut placeret amico vini scyphum, unde leviter commovebitur, hauriret præter consuetudinem: atqui hæc à nemine, quod sciam, admittuntur; nec si à quopiam admitterentur, ideo essent admittenda. Qui enim hæc ad mollitiem disponere dicerent, fateri deberent, dispositionem hanc nimis esse remotam, ut inducat peccatum letale. Unde prædicti motus se habent ad mollitiem, sicut duo vel tria communis vini pocula se habent ad ebrietatem, aut ira levis ad homicidium; ergo.

Prob. 2. pars, quia si graves etiam motus ex honesta causa

permitti possint à Confessario, vel Chirurgo, leves à fortiori permitti poterunt.

Porro quo gravior oritura prævidetur corporis commotio, eò gravior ad eam cohonestandam requiretur causa; & à contrario. Hinc nè venialis quidem culpæ insimulare velim eum, qui ut animum labori magis idoneum faciat, cum alicujus commotionis periculo aut sensu, eqvo vehitur ad iter, quod pedes conficere possit: aut qui ut afflictum amicum consoletur, tenera quædam adhibet verba, quibus ipse non nihil moveatur, prout meticulosis quibusdam contingit.

Obj. Quilibet etiam levissimus carnis motus, est pollutionis inchoatio; cum, ex Hippocrate, semper è lumbis ad partes obscœnas decidat aliquid seminis: sed velle mollitiem etiam inchoatam letale est peccatum; ergo & velle motus quibus eadem annexa fuerit, grave erit peccatum.

R. neg. maj. Etsi enim in quolibet carnis motu aliquid è lumbis decidere supponatur, id tamen non magis pro veræ pollutionis initio haberi potest, quam pro initio homicidii haberi possit rixa, aut pro ebrietate inchoata, in eo qui nec ebrietatem amat, nec facile inebriatur, unus aut alter vini haustus præter consuetudinem. Ea igitur duntaxat spirituum commotio spectari potest ut inchoata pollutio, quæ in homine sano notabilis est, adeò ut ejaculandi seminis periculum includat; quod in motu levi non in se, sed in causa tantum permisso minimè contingit.

Posset etiam negari minor ad sensum objectionis intellecta: alioqui enim simplex distillatio seminis, quam aliqui, & sæpe timorati levissimis de causis patiuntur, etiam cùm his de causis non absolutè necessariis nascitur, esset grave peccatum, quod nemo dixerit, aut dicendo persuadebit. Quia tamen tenerior quædam in amicos propensio, aut jocationes *quæ ad rem non pertinent*, hujusmodi miserias ciere solent, æquum est ut earum causæ, cum sine incommodo, aut ridiculo fieri potest, omittantur.

Quî gerere se debeat homo circa motus in inferiori parte exortos, colligi potest ex iis quæ diximus in Tract. de Peccatis.

ARTICULUS SEPTIMUS.

De officio Confessarii in materia Luxuriæ.

TRia in qualibet materia, sed potissimum in materia luxuriæ præstanda sunt à Confessariis: 1mo. enim agere debent

bent ut ſufficientem peccati notitiam habeant; 2do. ut congrue moneant pœnitentes, iiſve differant abſolutionem; 3tio. ut idonea malo remedia præſcribant.

Quod ſpectat ad examen pœnitentium, debet illud pro perſonarū varietate variè inſtitui. Porro pænitentium alii ſunt. ſoluti, adhuc incerti quem eligant ſtatum, adeòque vulgò juvenes; & hi vel ſoli, vel cum aliis peccant: alii cogitant vel de matrimonio, vel de amplectendo Clericali ſtatu: alii demum jam ſunt conjugati.

Ante omnia certum eſt Confeſſarium nuſquam majori indigere ſapientiâ & Spiritûs Sancti auxilio quàm cùm agitur de diſcutiendâ circa impudicitiam Pœnitentium conſcientiâ. Hîc declinandum ſeu ab imprudeniâ, quæ curioſitatem aut verborum intemperantiam ſapit; ſeu à conſcientiâ quâdam delicatiori, quæ nè plus dicat, non dicit ſatis. Si Confeſſarius plus æquo inquirat, verendum eſt, nè gravem ruinæ cauſam ſibi & pænitenti ſuo præbeat. Si è contrà vocem præcludat pudor intempeſtivus, timendum nè fœdus coluber in intimo cordis receſſu deliteſcens, foras prodire non auſit; aut nè id quod reipſa grave eſt, pro levi malo habeatur. * *Neceſſe* igitur *eſt* ait Gerſonius, *ut Confeſſor habeat artem hanc obſtetricandi ſpiritualem, ad educendum colubrum talem peſtiferum ab animâ.* & iterum *Sentiat alius quod voluerit, ego coram Deo teſtor, me plures talibus remediis induxiſſe ad confeſſionem, qui fatebantur nunquam etiam in articulo mortis fuiſſe dicturos talia cuicumque. Laudabant tamen* poſtea *Deum, totis viſceribus gratias agentes: quod ità ſe aperuerant, &c.* Sit igitur quoad ſolutos præſertim.

Regula I. Quidquid horrendi audiat Sacerdos, diſſimulet pœnam, nec os vultumquè gerat hominis ſtupefacti in ipſo confeſſionis decurſu, ſed, quoties opus erit, pœnitentis fiduciam adaugeat, *quaſi non curans, aut ferè audiens* res ſibi notas & præſcitas; quin & culpam quam præſentit dictu turpem præveniat, *dicendo ſic. Ego bene video, tu feciſti ſic & ſic; conſequenter dic ergo totum in nomine Domini; Si diceres omnia mala mundi, non inde pejus haberes, dic ergo audacter. Imo & quœri poterit, ſi velit confitens, ut ſuper omnibus diligenter interrogetur; & ſi ſic,*

Perget ** *Confeſſor a generalioribus ad ſpecialiora à minus turpibus ad turpiora.* Et quidem 1mo. interrogationis exordiū non ducet ab exterioribus factis, ſed à cogitationibus; an non pœnitens inhoneſtas quaſdam volverit animo? an advertenter an non progreſſus ſit ad deſiderium uſque? quod fuerit deſi-

* *Gerſ. Tom*: 2. *p.* 448. ** *Conſid.* 18.

derii hujus objectum? ubi tunc haberet manum? an diu se tetigerit? an nihil occasione tactûs effluxerit? an solus decumbat, an cum socio? an non fuerint turpia locuti? an passus sit se tangi? an non par pari retulerit? an non in utroque subsecuta sit effusio seminis, & quam in partem ciciderit? an non insuper *talium peccatorum erga alios causa, vel ruinæ occasio fuerit, verbis, osculis, amplexibus, aut aliis signis, vel forte picturis & figurationibus inhonestis ? an cum alia persona in carnalem commixtionem inciderit, & cujus gradus vel conditionis foret persona? an uxorata, aut virgo, an genere propinqua & in quo gradù? an Sanctimonialis, aut in sacris Ordinibus constituta?* an hæc *consensit*, an non *ei violentiam intulit? an denique ejusdem sexus aut alterius erat, & exprimatur modus.* * Interogari etiam poterunt juvenes, an non in fluvio nataverint, cum sociis? an non natantes intuiti sint? an non indé deventum sit ad turpiloquia, ad tactus, &c. cavendum tamen nè ultra justæ interrogationis limites excurratur.

Quod ad puellas attinet, curabit etiam Confessarius, nè has dedocendo peccatum, illud edoceat. Ubi tamen conjicere erit eas non omnino castas esse, interrogandæ erunt an non ornaverint se ut in sui amorem quosdam allicerent? an non hunc in finem usæ sint fuco? an non brachia, scapulas & pectus denudaverint, & quo fine? an non tali hora talem frequentaverint Ecclesiam, aut in limine vel fenestra comparuerint, ut conspicerentur? an non cum sociis turpe quid dixerint? an non cuipiam adhæreant amore teneriori? quid ei circa seipsas permiserint? quid ab eo optaverint? an & quid hac occasione passæ sint? ubi denuo prudentiam, & circumspectionem commendare non piget.

Si forte ad extrema deventum est, interrogabitur puella an non impedierit prolis conceptum? an non fætum extinxerit?

Regula II. Qui de matrimonio proximè ineundo cogitant. aut jam desponsati sunt, monitis pluribus indigent, nè cedant libidini quæ tunc eò insidiatur efficaciùs, quò faciem gerit minùs inhonestam. Itaque monebuntur 1mo. in electione conjugalis statûs, interrogandam esse Dei voluntatem in oratione, eleemosyna, & bonis operibus; conjugem non ad dies aliquot, sed ad vitam totam duci; frequentius nihil esse quàm exitus infelices nuptiarum, quæ ex amore insano, ambitione, aviditate lucri contractæ sint; matrimonii voluptates citò præterire; onera & fastidia subsistere usque ad mortem.

2do. Continentiam supplicibus votis à Deo postulandam esse; præ-

* *Gers. tom. 1. p. 444.*

se, præsertim cùm pudicitiæ gravius impendet discrimen; prout impendet cùm crebrò invisenda est, blandèque excipienda persona de cujus nuptiis deliberatur. Hic expendet Confessarius delectationem ex repræsentatione actus conjugalis, si tanquam præsentis, esse mortiferam; si tanquam futuri, vix à culpa vacare, quia vix vacat à periculo.

3tio. Salutationes seu visitationes, quæ tunc temporis in usu sunt, nec quotidianas esse debere, nec longiores; nusquam verò in tenebris aut in solitudine, sed coram parentibus. Quod si data matrimonii promissio frangatur, aut non nisi post diuturnum tempus impleri queat, raro & breviter habenda erit conversatio inter amantes; nè alter alteri peccandi occasionem nectat etiam invitus.

4to. Matrimonia legitimè & ex sufficienti rerum examine proposita, quam cito ineunda esse; quia multiplex est periculum in morâ.

5to. Tempus sponsalia inter & nuptias medium, consecrandum esse pietati, ut Sacramentum ritè suscipiatur, & cum eo singulares gratiæ, quibus destituti tot conjuges, jam â præsenti vitâ infernos cruciatus præsentiunt.

6to. Multopere cavendum esse puellœ nè desponsatum aliis quàm antea oculis intueatur. Utrique post sponsalia prohibitum esse, quidquid ante prohibitum fuerit. Porrò puella deterrenda erit à crimine, duplici præcipuè motivo: 1mo. quia si cedat amosio, vix, antequam nubat, absolutionis beneficio donari poterit; & sic obnoxia erit periculo profanandi Sacramenti; 2do. fieri poterit, ut qui eam nunc deperit, postquam senserit fragilem, exhorreat. Sic Amnon amore Thamar ad insaniam usque & ægritudinem succensus, ubi eâdem per vim etiam oppressâ potitus est, * *exosam eam habuit odio magno nimis.*

7mo. Attendet Confessor gravius esse peccatum venereum desponsatæ, quàm si plenè libera sit.

Regula III. Qui de amplectendo Clericali statu deliberant, multò severiùs probandi sunt, quàm qui in seculo remanere volunt. Res per se patet: 1mo. quia Laici habere possunt matrimonii ope, unde concupiscentiam aliquatenus temperent; cui remedio renuntiant, qui sacris initiari contendunt; 2do. quia *qui divinis ministeriis applicantur*, ** *perfecti in virtute esse debent*; perfectio autem cùm includat firmum & constantem statum, firmam probationem præsupponit.

Quoto autem tempore probari debeat quis ante Subdiaconatum, varii varie sentiunt. Mihi res ex omnibus circumstan-
tiis

* *II. Reg.* 13. ** *S. Thom.*

tiis dimetienda videtur. Inſpiciendum ergo quandiu quis adhæſerit vitio; an incontinentiæ ſoli ſervierit; an non progreſſus ſit ad fornicationem, aut aliquid pejus; an ex quo Eccleſiaſtici ſtatûs ingreſſum meditari cæpit, cæperit præteritas ſordes eluere oratione, lachrymis, mundi mundanorùmque fugâ; an non, ut moris eſt, ad ipſum Seminarii tempus tepidè, ſegniter, nè dicam frigidè & forſan impudicè vixerit.

Si vi extraordinariæ tentationis raptus ſit, & penè inſtar S. Petri repente converſus fleverit amarè; ac conſtanti paſſu pœnitentiæ ſtadium decurrerit, ſubsitque ſpes eum * *itá charitate & caſtis moribus* conſpicuum fore, *ut præclarum bonorum operum exemplum, & vitæ monita ab eo poſſint expectari*, poterit fortè poſt primos ſex Seminarii menſes ad Ordinem ſacrum evehi; niſi publicum admiſiſſet ſcelus, quod ex hominum memoriâ longiori tempore obliterandum eſſet.

Sin autem diu ſolus aut cum aliis peccaverit; ſi ex tunc vitam adeò languidam degerit, ut vix ſceleris ſui horrorem ſentire videatur; ſi per aliquot menſes emendatus, denuo reverſus ſit ad vomitum, jam opus eſt experimento longiri. *Nè unquam*, ait S. Gregorius Papa Lib. 4. Epiſt. 26. ad Januarium, *nè unquam ii qui ordinati ſunt pereant, provideri debet quales ordinentur, ut prius aſpiciatur ſi vita eorum continens in annis plurimis fuit;* ergo nè anni quidem totius probatio ſufficit juxta S. Doctorem, virum alioqui minime auſterum; præſertim cùm probatio quæ fit in Seminariis, non ſit valentiſſimum caſtitatis argumentum; ſicut nec validè conſtantiam ſuam hinc probaret miles, quòd permanſerit in urbe munitâ, à quà procul aberant hoſtes. Scio equidem doctrinam hanc à pluribus rigidiorem judicatum iri: ſed precor & deprecor ut interrogent Sacerdotes antiquos, qui non niſi ex experentia ſuâ reſpondeant. Sciſcitentur ab eis an è juvenibus quinquaginta, qui per Seminarium utcumque ſibi vim fecêre, duo vel tres, tepidi aliunde & in negotio ſalutis ſegnes, ad ſeculum reverſi diu ſteterint in viâ ſuæ qualiſcumque juſtitiæ. Sciſcitentur an non eorum plures relapſi ſint, quandoque minùs, ſed tamen graviter, ante Diaconatum. Sciſcitentur an non ſaltem pauco poſt Sacerdotium tempore, innumeris ſe ſacrilegiis polluerint: adeo ut ſi, quod raró faciunt, ad eundem recurrant Confeſſarium à quo ad primos Ordines admiſſi ſunt, is molitiem ſuam deteſtari cogatur. Ergo et ſi illud S. Gregorii *in annis plurimis*, leniri & utcumque temperari poſſe dicatur ad 18. aut 20. menſes, haud tamen ad ſpatium brevius reſtringendum erit.

Hactenus

* *Trid. Seſ.* 23. c. 14.

Hactenus de iis verba feci qui ſegniter & parum intensè Deo adhærent; quia in hoc ordine poſita eſt pars major hominum. Ceteri qui ad Deum revertuntur in charitate non fictâ, parum dant moleſtiæ & impedimenti? quia id unum verentur, nè non ſatis parati ad Ordines accedant; tantùmque eorum ſuſceptionem verentur, quantum alii ambiunt.

Regula IV. Graviter & ſerio à Confeſſariis monebuntur conjunges, multo periculoſiorem quàm putent, eſſe matrimonii ſtatum; errare eos qui omnia ſibi in matrimonii uſu permiſſa eſſe cogitent; & hic non raro peccari letaliter. Etſi verò cavendum eſt Sacerdoti, nè dum exactam perfectionem inſpirare ſatagit, graviores culpas procuret; ſunt tamen multa, quæ, ſi ſe det occaſio, præterire nequit; imò circa quæ pænitentem, ſi dubiæ ſit pietatis, etiamſi ad hæc viam non aperiat, examinare tenebitur. Sic interogabit an comparti debitum exigenti denegaverit & quare? an quid fecerit nè numeroſiorem prolem haberet, aut nè uxor ex conceptu in aliquod vitæ periculum veniret.

Hic obiter addam, conceptionem immoderato caffæi ac chocolati uſu impediri poſſe. Ità docet Autor Collat. Pariſ. Tom. 1. pag. 372. & addit ſe cognoviſſe quæ vim remedii hujus expertæ, illud amicas ſuas docuerint. Certè quæ hâc intentione, aut cognito horum liquorum periculo, iis aut ſimilibus ultra modum utuntur, graviſſimè peccant; & pro ſe, & pro aliis quas ſecretum hoc edocuerint, pœnitentiam agere tenentur

Quæres quæ ſint contra impuritatem remedia.

R. duodecim eſſe præcipua. Primum eſt intima convictio poſſibilem eſſe caſtitatis praxim; cùm æquior & benignior ſit Deus, quàm ut jubeat impoſſibilia. Et verò cur non poſſet vir hactenus incontinens quod divinâ fretus ope potuit Auguſtinus? quod potuere tot ſummæ & infimæ ſortis virgines? quod tam egregiè executus eſt Joſeph, juvenis & ſervus?

Secundum eſt oratio frequens & vivida; *Miſerere meî Domine*, aïebat Rex Propheta, *quoniam infirmus ſum*, &c. *Cor mundum crea in me, Deus. Mites fac & caſtos*, &c. Orationi accedat lectio piorum Librorum, quæ mentem avocat à terrenis cogitationibus, & ſancta in corde deſideria parit: itèm meditatio pia tùm Chriſti qui pro impudicitiis noſtris maledictum factus, eaſdem ſæviſſimis doloribus expiavit; tùm pœnarum quæ libidinoſis in æternum conſtitutæ ſunt: *Memorare noviſſima tua, & in æternum non peccabis*, Eccli. 7. *Momentaneum quod delectat, æternum quod cruciat.*

Tertium

Tertium est custodia sensuum, maxime visûs. * *Virginem nè conspicias; nè forte scandaliseris in decore illius... Propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.* Quale & quantum veritatis hujus exemplum in David, in Salomone, &c. Meritò igitur Augustinus Epist. 109. *Oculi vestri etsi jaciuntur in aliquem, figantur in neminem .... Nec solo tactu, sed affectu, quoque & aspectu appetitur & appetit femina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos.* Hinc Job. 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.*

Quartum est moderatus vini usus, quod & modicè, & aquâ plurima dilutum bibi, præsertim à juvenibus omnino oportet. Est enim *luxuriosa* res vinum. Nec à potu solum, sed & ab immoderato ciborum usu abstinendum: nimia enim sanguinis & humorum congeries, carnis pruritus excitat: ** *Hæc fuit iniquitas Sodomæ superbia, saturitas panis, & abundantia & otium ipsius & filiarum ejus.*

Quintum fuga tùm otii, quod *** *multam malitiam docuit*; tùm occasionum, unde castitas labefactari queat, quales sunt juvenum depravatorum frequentatio, lectio Librorum amatoriorum, spectacula, choreæ, comœdiæ, longa cum personis alieni sexus colloquia. *Mulier & caro duplex & cumulata infirmitas*, ait S. Hildebertus Cenomanensis. Ceterum sua sunt ipsi sanguinis propinquitati pericula unde monendi sunt, imò cogendi parentes, nè fratribus etiam & sororibus communem lectum permittant, statim ut eorum alter rationis usum attigit; quin ubi jam puberes fieri incipiunt, & antea forte, sinendum non est ut in eodem cubiculo noctu commorentur: hæc enim primas esse multiplicis mali radices docet experientia.

Sextum vera & profunda humilitas; **** *Initium* enim *omnis peccati*, & præsertim impudicitiæ *est superbia*, quæ exsiccat fontem gratiarum, & à Deo graviorum lapsuum permissione punitur secundum id Augustini Lib. 14. de Civ. Dei c. 3. *Audeo dicere superbis esse utile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum, unde sibi displiceant, qui jam sibi placendo ceciderant.*

Septimum est frequens confessio, & communio ad arbitrium prudentis Confessarii. Proderit confessio iis etiam, qui necdum sentiunt se à vinculis liberos. Certe si amicus sagax insipientem amicum quandoque retrahit à præcipitio; quid non aget, Deo juvante, director pius? His accedat mortificatio carnis, quæ ut cruciat semper, semper cruciari debet. *Mortificate* igitur *membra vestra, quæ sunt super terram.* Offerte corpora vestra in hostiam

* *Eccli.* 9. ** *Ezech.* 16. *** *Eccli* 33. **** *Eccli.* 10.

in hostiam viventem. Ejicite per orationem & jejunium, dæmonem pessimum, qui non aliter ejici potest.

Octavum est amor effusus in pauperes, eleemosyna, aliique actus misericordiæ, quibus præteritæ labes redimuntur, & ad præcavendos lapsus impetrantur uberes Dei gratiæ.

Nonum est pia ad Dei præsentiam attentio. Provideat igitur homo *Dominum in conspectu* suo *semper*; recordetur præsto adesse Angelum corporis sui custodem. Quis id coram Deo facere ausit, quod me præsente non auderet.

Decimum est gravis & vivax repulsa tentationis statim ac ea se se obtulerit. Allidendi sunt ad petram parvuli Babylonis, ne cùm vires sumpserint, sumunt autem facilè, jam expugnari non possint. Ceterum resistere quis potest ad alia objecta animum convertendo: si tamen perduret tentatio recurrendum erit ad orationem; cogitandum de morte, aut manu ad ignem admota, dicendum cum Solitario quodam: Qui umbratilem æstum ferre non potes, quomodo habitare poteris *cum igne devorante*, *cum ardoribus*, qui indubia sunt luxuriæ remuneratio?

CAPUT SEPTIMUM.

De septimo Decalogi præcepto. Remissivè.

SUmmum Dei erga homines amorem exhibet & demonstrat tota Decalogi series: scilicet enim supremum numen non modò vitæ, corporisque nostri, famæ & existimationis patrocinium suscipit, cùm homicidium & mæchiam severe prohibet; sed & bona etiam nostra suam recipit in fidem, eaque contra invasores tuetur septima hac Decalogi lege, *Non furtum facies*; quæ cum generalis sit, ad omnes prorsus dirigitur; ita ut nec divitibus, quia potentes sint, liceat opprimere viduam & orphanum; nec pauperibus quia egeant, fas sit divitum bona deprædari, vel imminuere.

Præceptum hoc sicut cetera, duas in partes dividitur, quarum altera quæ furtum vetat, apertè est enuntiata: alterius vis, qua jubemur liberales esse in proximos, in priore occulta est.

Utramque partem fidelibus crebro inculcandam esse convincit praxis S. Pauli, qui jam ab initio Epist. ad Rom. furtum his increpat verbis: *Qui alium doces, teipsum non doces; qui prædicas non furandum, furaris.* Multò magis commendavit sanctus Gentium Doctor liberalitatem in pauperes, eos præsertim qui ob susceptam Christi fidem penuria conficiebantur! huc

nempe

nempe collineant pleraque ejusdem Epistolæ. Non deerunt sane è Pastoribus, qui quoad primum caput Apostolum facilè imitentur; cum pauci admodum sint indolis adeò perversæ ut alienum rapiant: at deerunt multi, qui eundem in sanctæ erga pauperes profusionis exemplo efficaciter æmulentur. Nempe vero Sacerdotalis progenies sæpiùs tenax est & avara, lucro inhians, avide quærens quæ sua sunt, de obolo pene disceptare parata; adeòque inefficaciter exhortans ad misericordiam, quam ipse non præstat.

Utraque delicti species, furti scilicet & durioris in pauperes animi, præsentis Capitis materia esset, nisi de his alibi dissertum foret: sed quia de furto, & restitutione; ample dicam in Tract: de Justitia & jure, de mutuo item gratis dando, in Tract: de Contractibus; de eleemosyna autem & Ecclesiasticorum bonorum usu jam dixi, eò Lectorem remitto.

CAPUT OCTAVUM.

De octavo Decalogi præcepto.

OCtavum præceptum his exprimitur verbis: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.* Hic autem per proximum, intelligitur, omnis qui testimonio nostro eget, sive ille propinquus sit, sive alienus, sive civis, sive advena, sive amicus, sive inimicus. Neque enim adversus inimicos falsum loqui licet, cùm eos Christus sincere diligi præcipiat. Quin & proximi nomine unusquisque nostrum respectu sui intelligitur; unde nec nobis contra nos mendaces esse licet.

Præcepti hujus sicut & præcedentium duæ sunt partes: altera prohibet ne falsum dicamus testimonium, sive extra judicium, sive intra, imò ne sinistre de proximo cogitemus, præcipit altera, ut simulatione, fallaciisque sublatis, dicta, & facta nostra simplici veritate metiamur. Itaque ut octavum præceptum explicetur quantum est, agendum 1mo. de mendacio; 2do. de diffamatione proximi apud nos interius facta, & consectariis ejus detractione & contumelia; 3tio. de falso apud Judices testimonio. De detractione dicam in Tract: de Justitia cetera hic prosequar.

ARTICU-

ARTICULUS PRIMUS.

De Mendacio.

MEndacium definiri poteſt, Locutio, aut ſignificatio contra mentem, cum intentione fallendi. Eſt 1mo. *locutio aut ſignificatio;* * quia ut ait Auguſtinus Lib de mendacio c. 3. *Ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis vel quibuſlibet ſignificationibus enuntiat.* Eſt 2do. locutio *contra mentem*: quia mentiri eſt contra mentem ire: atque ideo ad mendacium neceſſe eſt, ut homo id falſum eſſe putet quod dicit. Unde liquet mendacium non tam opponi veritati, quam veracitati, quæ eſt virtus mentem inclinans ad efficiendum ut ſigna, quibus animi cogitationes exprimimus, iiſdem cogitationibus ſemper congruant.

Hæc additio *cum intentione fallendi*, conſonat his S. Auguſtini verbis, Enchir. 22. *Omnis qui mentitur, contra id quod animo ſentit, loquitur voluntate fallendi.* Certè qui diceret: *Hodie huc reverſus ſum è Conſtantinopoli*, nugari cenſeretur, non mentiri, quia non intenderet fallere.

Mendacium triplex, *perniciofum* quod alteri nocet, ut cum falſum quis alii crimen impingit; *jocoſum*, quod fit animo oblectandi eos, quibus falſum quid narratur; & *officioſum*, quo bonum alicujus intenditur ſine alterius injuria. Jam quæritur an mendacium omne ſit peccatum, & quale. Sit

CONCLUSIO. I. Mendacium omne eſt peccatum. Eſt præſertim contra Priſcillianiſtas, qui mendacio & perjurio hæreſim ſuam occultabant.

Prob. 1mo. ex Script. Levit. 23. *Mendacium fugies*, utique quia malum. Epheſ. 4. *Deponentes mendacium.* I. Joan. 2. *Omne mendacium ex veritate non eſt*: ſed quod non eſt ex veritate, malum eſt eſſentialiter; quia eſſentialiter repugnat DEO qui eſt ſumma veritas.

*, Prob. 2do. ex SS. Patribus, quorum alii, ut Juſtinus Martyr Apolog. 2. ſcribunt Chriſtianos mori malle quam mentiri; alii ut Auguſtinus omne prorſus etiam officioſum mendacium condemnant, adeo ut velint ſine baptiſmo relinqui infantem, qui non niſi poſt deceptos mendacio cuſtodes baptiſari poſſit. *Si ergo*, ait S. Doctor c. 20. Libri contra mendacium, *ſi veritas doceat nec propter hominem baptiſandum facere quod contrarium eſt caſtitati, quomodo nos docebit facere propter baptiſandum*

* *T. 6. p. 4.*

fandum hominem quod ipsi est contrarium veritati? Augustinum porro secuta est tota Theologorum Schola: ipseque Pontifex Alexander III. c. 4. *De usur.* statuit quod *Scriptura sacra prohibet pro alterius vita mentiri.*

† Prob. 3tio. ratione: Quod multam includit deformitatem licitum esse non potest: atqui mendacium .... 1mo. enim nocet mentienti: cum qui in levibus mendax deprehenditur, amittat fidem in majoribus, seque ipsum ad officia Christiana, & civilia inhabilem reddat; 2do. nocet proximo, cujus animum imbuit falsitate: est enim falsitas malum mentis, sicut mentis bonum est veritas; 3tio. nocet Reipublicæ: hujus enim bonum in mutuo hominum commercio situm est; & hoc utique tollitur, si frater fratrem mendaciter circumveniat.

Conclusio II. Mendacium perniciosum est peccatum ex natura sua mortale, jocosum autem & officiosum sunt tantum venialia.

Prob. 1. pars: Illud est mortale peccatum, quod non modo veritati, sed & charitati ac justitiæ adversatur! porro tale est mendacium perniciosum, ut ex ipsius definitione liquet. Unde Sap. 1. *Os quod mentitur, occidit animam.* Idem tamen peccatum ratione indeliberationis, aut propter illati nocumenti levitatem, potest esse solum veniale.

* Prob. 2. pars, ex S. Augustino in Psalm. 5. ubi sic: * *Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non magna culpa est, sed tamen non sunt sine culpa, cùm aut ut prosimus* proximo *mentimur.* Consonat id S. Gregorii Lib. 18. Moral c. 2. *Summopere cavendum omne mendacium, quamvis nonnunquam sit aliquod mendacium culpæ levioris.* Et verò mendacia jocosum & officiosum veritati quidem repugnant, sed non nisi leviter adversantur charitati, tùm quia opinio quam generant, nulli graviter est nociva; cum sit circa res de quibus parvi tua refert an sic vel aliter sentias; tum quia finis intentus, est solum levis aliqua delectatio, vel unius commodum sine alterius præjudicio saltem gravi; ergo.

† Obj. contra primam Conclusionem, 1mo. quod mentitæ sint obstetrices Ægyptiæ, & tamen Deus ædificavit illis domos; 2do. mentita est Raab pro exploratoribus, & ideo liberata est; 3tio. David I. Reg. 21. narrat Abimelech Sacerdoti se ad eum à Rege missum fuisse; 4to. negat Amos esse se Prophetam, & tamen Propheta erat; 5to. Paulus Act. 23. aït se nescisse illum cui maledicebat, summum esse Pontificem, quem tamen vel ex ipsis vestibus cognoscebat indubie; 6to. melius esse puellam cui imminet stuprator, mentiri, fingendo v. g. se nuptam esse; quam

* T. 4. p. 18.

quam incurrere dispendium vitæ, & forsan æternæ salutis. Sed hæc non nocent. Unde.

R. 1mo. generaliter cum Augustino Lib. contra menda 6 cap. 9. *Constat, quod non omnia, quæ à sanctis vel justis viris legimus facta, transferre debeamus in mores.* Quoniam verò solutio hæc omnibus quæ objecta sunt exemplis accommodari nequit, singula singulatim perstringenda sunt. Unde

Ad 1. & 2. nec obstetrices Ægyptiæ, nec Raab excusari à mendacio possunt: *Quod ergo scriptum est bene Deum fecisse cum Hebræis obstetricibus, & cum Raab .. non ideo factum est; quia mentitæ sunt, sed quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia,* aït Augustinus ibid. cap, 15. Adde quod Raab & obstetrices à peccato propter bonam fidem forte immunes fuerint, quia *utrum sit aliquando vel pro cujusquam salute mentiendum, cum quæstio sit in qua dissolvenda etiam doctissimi fatigantur valde illarum mulierecularum in illis populis constitutarum & illis moribus assuefactarum excedebat modum.* Ibid. n. 33.

Ad 3. erat David sicut & *omnis* alius *homo mendax*: unde absit ut quidquid ab eo factum est, *in mores* & exemplum *transferre debeamus.*

Ad 4. Sensus Amos est, eum nec prophetasse usquam, nec à parentibus efformatum esse, & quasi præparatum ad Prophetici spiritus receptionem; cum eum ex improviso tulit Deus è grege, & dixit ei: *Vade Propheta, ad populum meum Israel.* Ibi autem quid vel specie tenus adversum veritati.

Ad 5. Duplex est expositio verborum Apostoli, Alii censent eum ironice locutum, ut sensus sit: Nesciebam Pontificem esse sed potius pro tyranno habebam hominem, qui nedum jus mihi faciat, contra fas omne jubet me ignominiose cædi. Alii & communius censent reipsa ignotum fuisse Paulo summum Sacerdotem; tum quia tunc temporis ob exiles admodum causas mutabantur summi Sacerdotes; ita ut Ananiam de quo agitur non nisi tres menses Sacerdotium gessisse scribat Josephus Lib. 20. Antiquit. c. 8. tum quia Paulus à septem solum aut octo diebus redierat Jerosolymam, ibique tot distentus erat negotiis, ut facile potuerit non videre summum Pontificem, cujus aliunde conspectum reformidabat. Ceterum Pontifex non nisi in templo penes vestem ab aliis distinctus erat.

Ad 6. una sufficiet nobis Apostoli responsio, *Non sunt facienda mala ut eveniant bona,* Durum quidem est vitam amittere, sed durius offendere Deum. Interim quæ pudicitiam mendacio redimere non vult, mirum si dum ex tam puro Dei amore

amore ſtuprum patitur invita, adeo deſeratur ut intus delectetur actione nefaria.

Obj. contra ſecundam Concluſionem: Ex Auguſtino Lib. contra mendac. c. 5. mortaliter peccat qui mentitur, *ut ab errore ac furore* hæreſeos *liberet homines:* atqui ſi in hoc caſu letaliter peccatur, à fortiori in ceteris.

R. neg. maj. non enim ſimpliciter docet Auguſtinus mortaliter peccari ab iis qui mentiuntur, ut hæreticos liberent ab errore: ſed qui mentiuntur fingendo ſe pariter eſſe hæreticos: quiſquis autem ſic agit, Auguſtino graviter reus videtur, nec immerito: quia *latens videt vera*, & *volens loquitur falſa* in materia fidei.

Ex his colliges 1mo. nullam eſſe occaſionem in qua liceat mentiri; unde peccat qui mendacium confingit ut detegat hæreticos: ut reparet detractionem; ut caſtitatem, aut vitam ſuam ſervet; ut ſervet vitam vel infantis ſine baptiſmo morituri, vel innocentis ad mortem quæſiti.

Colliges 2do. mendacium eo eſſe gravius, quo gravius non veritati ſolum, ſed & charitati aut juſtitiæ adverſatur. Hinc graviter peccant, 1mo. Theologi, Caſuiſtæ, Juriſperiti, Medici, &c. qui ſeu in fide, ſeu in materia morum, ſeu in interpretandis legibus aliquid docent, unde grave immineat proximo nocumentum temporale aut ſpirituale: nec ulla in fide aut moribus excuſare poteſt levitas materiæ; 2do. qui in Concionibus ſacris, vel potius ſacrilegis, annuntiant falſa miracula, fictas indulgentias: aut reliquias. Item qui Sanctis quorum præcones ſunt, imaginarias dotes attribuunt, tum quia ſic religionem, religioniſque heroës exponunt ludibrio, tum quia graviter indecens eſt, ut qui funguntur legatione pro Chriſto, non loquantur *quæcumque vera*, *quæcumque ſancta;* 3tio. qui in confeſſione vel falſum ſibi crimen imponunt, quod rarum eſt; vel verum ſic imminuunt ut ex letali peccato faciant veniale. Aliud eſſet, ſi ex quadam ſimplicitate dicant ſe quid pluries feciſſe, quam fecerint, quia verentur ne non dicant ſatis.

Colliges 3tio. ſimulationem, hypocriſim, adulationem, & jactantiam, totidem eſſe peccata; quia vel mendacia ſunt, vel includunt mendacium. Haud tamen æqualis ſunt deformitatis: cùm non æqualiter offendant Deum; aut æqualiter proximo noceant vel Reipublicæ. Quod ut pateat magis, juvat hic pauliſper immorari. Itaque

Simulatio eſt mendacium facti, ſeu fictio qua quis per aliqua ſigna rerum aut factorum ſignificat contrarium ejus quod habet in mente; ut dum qui intus ardet odio, exterius amicitiam exhibet. Simulatio ſic propriè ſumpta ſemper eſt peccatum

tum & mortale quoties proximus inique decipitur in re gravi.

Hypocrisis est species simulationis, qua quis factis, verbisve aut utrisque simul, exterius fingit sanctitatem quam reipsa non habet. Grave est peccatum hoc cum quis sanctitatem contemnit, aut eam simulat *ut falsam doctrinam disseminet, vel ut adipiscatur Ecclesiasticam dignitatem indignus,* * *vel quæcumque alia temporalia bona in quibus finem constituit.* Atque id indicat repetitum illud Christi: *Væ vobis hypocritæ*, & Isaïæ 9. *Omnis hypocrita, est & nequam.* Non omnis tamen qui sanctitate caret, etiamsi alium de peccatis reprehendat; nec omnis qui sua peccata occultat, ne alios scandaliset, hypocrita est dicendus; sed is qui eo fine sanctitatem simulat, ut quam non habet, habere videatur.

Adulatio qua quis erga proximum excedit in laude vel complacentia, semper est peccatum; quia ut aït Hieronymus Epist. ad Celantiam, *nihil est quod tam facile corrumpat mentes hominum; nihil quod tam dulci & molli vulnere animum feriat: unde & quidam Sapiens aït,* Verba adulatorum mollia, feriunt autem interiora ventris. Non est tamen adulatio peccatum mortale, ** nisi cum *charitati graviter contrariatur: puta cum aliquis laudat alicujus peccatum* mortale *** aut *alicui adulatur ad hoc quod fraudulenter ei noceat vel corporaliter vel spiritualiter; aut cum laus adulatoris fit alteri occasio peccandi, etiam præter adulatoris intentionem. Et in hoc considerare oportet utrum fit occasio data vel accepta, & qualis ruina subsequatur,* aut subsecutura prævideri potuerit.

Jactantia est species mendacii, quo quis exterius se effert supra id quod in ipso est. Hæc peccatum est, non tamen semper letale.

Quæres an veritatis amor exigat ut homo homini patefaciat, quidquid habet in animo, vel quidquid cognoscit veri. R. negat. *Aliud* enim est mentiri, ait S. Augustinus in Psalm. 5. *aliud verum occultare.* Quin & duo hæc adeo differunt, ut vituperio dignus sit, qui falsum loquitur ne amicum prodat; contra vero dignus sit laude, qui ut amicum servet, veri quid supprimit. Quapropter ut actus veracitatis ad virtutem pertineant, oportet ut non manifestetur veritas, nisi quando & quomodo rectæ rationi est consentaneum. Et vero præceptum veri dicendi affirmativum est; & proinde non obligat *semper & pro semper,* sed tunc solum cùm exigit ordo virtutis. Quoniam vero materia hæc non nullius est momenti, idcirco duabus regulis explicanda est. Sit ergo

Regula I. Homo veritatem occultare debet, quoties ex ejus manife-

* *S. Thom.* ** *S. Thom.* 2. 2. q. 115. art. 2. *** *Sylvius hic.*

manifestatione gravior, quam ex ejusdem reticentia sequetur Dei, suive aut proximi injuria. Ratio est, quia exigit æquitas, ut homo nec Deo, nec sibi aut proximo gratis noceat; aut saltem ut malum quod prævidet per accidens ex actione sua secuturum, majori bono compensetur.

Hinc 1mo. occultanda est veritas cœlestis, seu cùm prævidetur ab auditoribus deridenda, secundum id Matth. 7. *Nolite dare sanctum canibus*, &c. seu cùm auditorum captum excedit; qua de causa aiebat Salvator Joan. 16. *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*; seu demum cùm ex aperta veritatis prædicatione prævidentur tumultus, divino honori & saluti populorum perinde exitiosi.

Hinc 2do. occultare veritatem debet, qui eam detegendo sibi gratis noceret: sic dicere debuit Samuel senioribus Bethlehem, se venisse ad immolandum Domino, & reticere se & magis venisse ad ungendum David in Regem; quia secundæ hujus veritatis evulgatio boni nihil peperisset, mali plurimum. Pari de causa qui scit initas contra hostem molitiones, proditor est, & graviter delinquit, si easdem revelet.

Quòd si agitur de damno quod quis pati potest sine cujusquam præjudicio, tunc potest is veritatem detegere, sed non tenetur. Sic mercator qui novit brevi futuram mercium copiam aut penuriam, potest suum sibi secretum servare. Sic qui arcanam morbi propellendi rationem callet, haud tenetur eam spargere in vulgus, nisi id exigat bonum universale.

Hinc 3tio. veritatem supprimere debet, qui eandem sinè iniqua tertii denigratione pandere non potest, juxta id Proverb. 4. *Detrahentia labia sint procul à te.* Idem est de eo qui loquendo proderet secretum, quod sinè cujusquam injuria servare potest; contra id Prov. 11. *Qui ambulat fraudulenter revelat arcana; qui autem fidelis est animi, celat amici commissum.*

Regula II. Manifestanda est veritas, quoties id exigit rectus ordo. Exigit autem 1mo. cum ex veritatis manifestatione virtus roboratur, aut ex ejusdem suppressione imminutionem patitur, 2do. cùm eam pandi præcipiunt politici aut Ecclesiastici Superiores absque ullo suæ potestatis abusu; 3tio. cùm est è bono Ecclesiæ aut Reipublicæ veritatem palam efferri; ut si alioqui immineat periculum hæresis, aut occulta machinatio contra Principem, vel contra innocentes, quos à nefariorum artibus servari exigit commune bonum; 4to. cùm quis juridicè interrogatur seu intra seu extra forum conscientiæ, de quo paulò post. In his porrò casibus remoto procul æquivocationum

aut

aut restrictionum mentalium usu, quisque ita sincerum se exhibere debet, ut nec unguem recedat à veritate.

ARTICULUS SECUNDUS.

De interna proximi Diffamatione.

POtest alius de alio sinistrè cogitare per dubium, suspicionem, opinionem & temerarium judicium. Quæ omnia, quoniam materia frequens est & gravis, accuratè evolvere conabimur. Dubitatio est hæsitatio animi, non magis declinantis in unam, partem, quam in aliam.

Suspicio est propensio mentis ad assentiendum uni parti potiùs quam alteri, ita ut tamen mens nondum plene assentiatur; quia licet videat, aut videre credat aliquam veri speciem, in una parte, non in altera, nihil tamen percipit, quo ad plenum judicium conducatur.

Opinio est verus assensus, sed non ita firmus ut excludat formidinem errandi; seu est determinatum judicium de veritate unius partis, cùm formidine de contrario.

Judicium est assensus fixus & firmus, adeoque omnem errandi formidinem excludens. Omnia hæc uno eodemque patefient exemplo. Videt Titius Petrum nescio quid insusurrare auribus Joannis, non magis judicat eos de se fausta quam infausta loqui; en dubitatio. Paulo post propendet ut credat eos contra se mali quid effutire, necdum tamen id judicat; en suspicio. Judicat subinde eos de se male loqui, quanquam & sentit se posse falli; en opinio. Demum certo pronuntiat intus, se totam colloquii materiam esse; en judicium. Hæc autem omnia respectivè temeraria erunt, si nitantur indiciis quæ non sufficiant ad fundandum dubium, suspicionem, &c. unde temerariè suspicatur aut judicat, qui progreditur ultra quàm permittat gravitas motivorum, quibus ad suspicandum vel judicandum determinatur.

Levia porrò censeri debent indicia, quæ habita ratione facti, personæ, loci, temporis, ceterarumque circumstantiarum, non sufficiunt ut vir prudens moveatur ad sic dubitandum, suspicandum, opinandumve aut judicandum de proximo. Contra verò gravia reputari debent, quæ virum prudentem moverent ad sic vel sic judicandum. Sic si videas hominem qui nocte & clanculum alienas ædes perforat, aut per fenestras ascendit, habes sufficienter unde judices eum furtum aut mali quidpiam animo meditari: secùs si hæc ab eo plena luce & coram omni-

bus fieri videas. Sic minora sufficiunt indicia, ut malum imputes, v. g. ebrietatem, ei qui ebrietatis consuetudinem habet, quàm ut alteri. Sic si persona quæ alterius actionem refert, sit proba, nec assueta detrahere de aliis, aut incerta pro certis spargere, aliunde verò nihil sit inter utramque odii; grave indicium est commissum fuisse id quod refertur, si referatur de vulgari quopiam, qui simile quid operari idoneus sit. Si verò ille de quo delictum narratur, sit etiam persona notæ probitatis, jam viri etiam honesti testimonium non sufficit ut judices, imò nec ut opineris; sed sufficere poterit ut dubites, & intus dicas; Fortè fecit, quia alioquin talis non assereret, fortè non fecit, quia vir est bonæ frugis, & potest alter decipi. Ratio est quia motiva quæ ad judicium non sufficiunt satis esse possunt ad opinionem; sicut quæ ad opinionem aut suspicionem satis non sunt, sufficere possunt ad dubitationem.

Hinc colliges famam de peccato alterius quandoque excusare à temeritate suspicionis, aut judicii, quandoque non. Excusabit, si autorem habeat certum, dignum fide, & qui nihil nisi undecumque probabile retulerit: secùs, si nullo certo nitatur autore, aut certo quidem, sed levi, & qui fidem non mereatur.

Ceterùm notat Cajetanus aliud esse judicium de opere, aliud de persona. Audit quis v. g. alios scurrilia loquentes, & ex inscitia credens actum hunc esse secundùm se peccatum mortale, judicat eos qui hæc locuti sunt, peccasse, mortaliter; * *Non incurrit is peccatum judicii temerarii . . . quoniam non judicat personam sed opus, nec errat in judicio personali sed in judicio rerum. Tunc autem temerarie judicaret, quando esset judicium personale, ita quòd ex parte intentionis, seu animi loquentium judicaret* hujusmodi collocutores pessimè esse affectos; nihil salutem suam curare, &c. & tunc gravius adhuc peccatum erit, & detractionis malitia cumulatum, si judicium ipse suum, aut pravam quam animo concepit suspicionem aliis aperiat. Jam sit

SECTIO PRIMA.

De Judicio, & Suspicione.

CONCLUSIO I. Judicium temerarium est peccatum mortale idque contra justitiam, quoties est notabiliter temerarium verè voluntarium, & in materia gravi.

Prob. 1mo. ex Luc 6. *Nolite judicare, & non judicabimini nolite*

* *Cajetan.*

nolite condemnare, & non codemnabimini; ergo qui grave contra proximos Judicium ferunt, graviter condemnabuntur.

Rom. 14. *Tu quis es, qui judicas alienum servum?* I. Cor. 4. *Nolite ante tempus judicare*, &c.

Prob, 2do. Peccatum quod gravem proximo injuriam infert, justitiam mortaliter lædit: atqui tale est judicium temerarium; tùm quia lædit jus quod quisque habet ne reputetur malus, donec sufficienter probetur talis; tùm quia sicut graviter noces ei quem apud alium infamas, sic ei graviter noces, quem infamas apud teipsum.

Dixi 1mo. *quoties est notabiliter temerarium*, id est, quoties motiva quibus innititur, notabiliter distant ab iis quæ necessaria forent viro prudenti, ut is idem judicium ferret. Quod si motiva judicii tui parum distent à sufficientibus, veniale erit peccatum, quia levis fuit temeritas: imò poteris falsum judicare, nec tamen judicare temerariè, secundùm id S. Thomæ quodlib. 12. a. 34. *Judicium de personis licèt quandoque sit falsum, non tamen semper est peccatum, nisi quando est omnino temerarium.* Sic judicare potes hominem ebriosum, sua hodie ut semper culpa ebrium esse, etsi fieri absolutè potest, ut alterius dolo inebriatus fuerit.

Dixi 2do. *quoties est verè voluntarium.* Unde si judices ex sola mentis promptitudine absque deliberato consensu nullum erit peccatum! tunc enim non tam erit judicium, quam repentina cogitatio, circa quam interrogatus quis an certò credat de proximo, id quod statim de eodem cogitavit, sæpiùs responderet se nec credere certò, nec credere velle: Hinc Confessarius non statim mortalis peccati reos existimabit tot homines, qui verentur nè temerè judicaverint de proximo; verùm considerabit statum & dispositionem pœnitentis. Si pœnitens timoratæ sit conscientiæ, & credat se non fuisse consensurum malæ cogitationi, si cùm hæc irruit, animadvertisset ipsam esse temerariam, regulariter non erit metuendum de mortali, etsi diu perduraverit cogitatio: & hæc regula habet etiam locum in timoratis, qui variis circa fidem & castitatem cogitationibus & tentationibus affliguntur. Si verò pœnitens sit parum de salute sua sollicitus; sed aliorum vitam carpere solet, & in eam inquirere, ut faciunt devotæ quædam, tunc in dubio an pravæ cogitationi consenserit, semper habere debet scrupulum de mortali, ideòque rem totam confiteri ad minus ut dubium mortale. Quòd si cuipiam suum de alio sensum maligne patefecerit, jam peccavit dupliciter, 1mo. quia sic utcumque consensum suum firmavit; 2do. quia plerumque imprudenti hac agendi

ratione pejorem de proximo ideam inseruit aliis, quàm haberet ipse.

Dixi 3tio. *& in materia gravi.* Gravis porrò censetur materia, 1mo. peccatum mortale, quia quisquis hujus reus esse judicatur, judicatur esse Dei inimicus. Excusant tamen non ignobiles Theologi, à gravi peccato eos qui ex parvis indiciis judicant hominem ebriosum, esse ebrium, juvenem perditum, qui cum puella loquitur procaci modo, eamdem sollicitare ad malum, &c.

2do. Peccatum etiam veniale; cùm per judicium mentis affingitur alicui, de cujus æstimatione multùm detrahit, attentis personæ statu & qualitate; ut si judices Sacerdotem vel Religiosum ex consuetudine mentiri, Monialem munditiam vestium ad inanem gloriam affectare, vanos in locutorio cum secularibus miscere sermones; &c.

3tio. Quin & gravis materia esse potest; id quod licèt non sit in se peccatum, graviter tamen lædit honorem proximi, ejusque si pervulgatum esset, famam detereret notabiliter: ut si temerè judices virum honestis ac catholicis parentibus natum, spurium esse, vel à Judæis progenitum; eùmque ideo contemnas, aut honoribus indignum existimes. Item si fatuum censeas illum qui nulla aut insufficientia dedit amentiæ signa. Ratio est, tùm quia dementes facilè despicimus; tùm quia cùm actus exterior mortale est peccatum, actus interior à quo ille procedit, est etiam peccatum mortale: porrò vocare aliquem fatuum, injuriose & contemptibiliter, mortale est peccatum; juxta id Matth. 5. *Qui dixerit* fratri suo, *fatue reus erit gehennæ ignis.* Addit Sylvius mortaliter peccare eum, qui sciens grave aliquod crimen commissum fuisse, judicaret illud commissum esse ab aliquo hujus Communitatis, non determinando personam, sed corpus duntaxat, cujus eam membrum esse judicet: ita ut ejusmodi judicium redundet in contemptum vel perversam æstimationem Communitatis.

Cùm peccatum justitiæ oppositum inducat obligationem restituendi, certum est eam ex judicio temerario nasci debere: hanc autem adimplebit temerariè judicans, 1mo. quæ iniquè tulit judicia interiùs retractando; 2do. quæ sibi deinceps circa personam suborientur dubia, meliorem in partem interpretando de quo infra.

Conclusio II. Qui temerariè de proximo opinatur in malum, licet minus peccet, quàm qui temerariè judicat, mortaliter delinquit.

Prob. quia opinio licèt minùs firmum, verum tamen judicium includit; ergo cùm quisquis de proximo temerariè judicat

in materia

in materia gravi letaliter peccet; letaliter peccare debet, qui malè & sine sufficienti causa de proximo opinatur.

Confirm. quià supra citati Scripturæ textus non modo firmum & constans de proximo judicium, sed & malum quodcumque judicium generaliter reprobant; ergo & illud reprobant genus judicii, quod opinioni necessariò inhæret. Neque enim ad grave peccatum requiritur certitudo judicii; cùm quis in fide, mortaliter peccet, nisi excuset indeliberatio.

Circa suspicionem duo quæruntur, 1mo. an criminosum sit ex levibus conjecturis de aliorum actionibus temere suspicari; 2do. an dubia proximi dicta vel facta, quæ nimirum pro secreta ejus intentione bona esse possunt vel mala, meliorem in partem interpretari oporteat. In re admodum controversa.

Dico 1mo. Non peccat, qui de proximo malum suspicatur ob causas sufficientes.

Prob. quod licet in genere judicii, hoc in genere suspicionis licitum esse debet: porrò licèt judicare malam esse proximi actionem, cùm adsunt sufficientes id existimandi causæ. Est enim judicium istud consentaneum prudentiæ, quæ permittit, si non imperat, ut malum judicetur quidquid sufficienter constat esse malum.

Dico 2do. Qui ex malo erga proximum affectu grave de eo malum deliberatè suspicatur ex levibus causis peccat mortaliter.

Prob. 1mo. Peccat mortaliter, qui sciens & volens immoratur cogitationi proximo graviter injuriosæ: atqui sic se habet qui ex malo erga proximum affectu grave de eo malum deliberatè suspicatur. Si enim virum Religiosum, qui bonum nomen habet, suspicaris impudicum esse, quia jocosi quidpiam dixerit, & malè in eum es affectus jam liberè immoraris cogitationi, quæ eidem graviter est injuriosa: 1mo. quia agis contra jus quod habet, nè probitas sua ob causam tam levem in dubium vocetur; & à fortiori, nè ut in suspicione contingit, magis propendeas in condemnationem quàm in absolutionem ejus. 2do. quia si sciret is quid de se cogites, haberet se graviter offensum: tuque in pari casu similia de te sentiri ferres ægerrimè; ergo.

Prob. 2do. Talis est interior animi actus, qualis exterior qui ab eo profluit: atqui actus exterior à prædicta suspicione procedens indubiè mortalis esset. Si quis enim rogaretur, an Parochus, cui semper publica fama mores dedit integros, Catholicus sit aut pudicus; & propter levia indicia responderet, se de eo dubitare, quin & in id propendere ut credat contrarium, is sanè peccaret graviter, etiamsi rem non daret ut certam; ergo etiam

go etiam graviter peccat, cùm ſciens & volens talem in ſe ſuſpicionem ſervat aut tale dubium non ejicit.

Dico 3tio. Qui ex errore intellectûs grave quid ex levi cauſa de proximo volens ſuſpicatur, aut dubitat, reus videtur mortalis ad minus dubii.

Prob. 1mo. quia hic urgent probationes mox adductæ. Etſi enim qui non movetur ſpeciali malevolentia, minùs peccat, quàm qui ex malo affectu malum proximi ſuſpicatur; certum tamen eſt eum in corde fovere cogitationes proximo graviter injurioſas; quas poſtquam ſatis advertere potuit expellere tenebatur: atqui hæc ratio gravem videtur deformitatem importare; ergo tutius eſt ut pœnitens id confiteatur ad minus uti dubium mortale.

Prob. 2do. quia ſi res coram Deo appendatur, facilè apparebit, hujuſmodi ſuſpiciones, quoties in perſonam cadunt; non oriri quidem ex ſpeciali malevolentia erga hominem fortè ignotum, ſed ex generali ea malignitate, qua omnes nativo quodam impetu aliorum mores inquirimus, & carpimus; ut ſi mali ſumus, eos nobis eſſe pares gratulemur; ſi boni, phariſaïcè lætemur, quòd non ſimus *ſicut ceteri*, aut plerique *hominum*.

Obj. Si dubitatio, ſuſpicio, & opinio eſſent peccata letalia, ſocialis hominum converſatio plena eſſet ſcrupulis, ac periculis quandoquidem, ut aït S. Auguſtinus, * *in his rerum tenebris: ſuſpiciones vitare non poſſumus*: Atqui conſequens indignum eſt bonitate Dei, qui novit figmentum noſtrum, & quam nativo pondere feramur in ſuſpiciones; quas ut aliis erga nos indulgemus, ſic alii nobis erga ſe indulgere debent.

R. neg. maj. etſi enim perarduum eſt ſuſpiciones repentinas impedire; deliberatas tamen ac præſertim graves excludere haud difficile eſt iis, qui pròximum diligunt ſincerè, & aliis facere nolunt, quod ſibi fieri nolunt.

SECTIO SECUNDA.

De Dubio.

JAm videndum an ſicut non licet de proximo dubitare in malum ob exiles cauſas, ità & illicitum ſit cauſas verè dubias, & actiones quæ inde profluunt meliorem in ſenſum non interpretari. Circa quod

Not. 1mo. factum aliquod bonam in partem explicari poſſe, negativè vel poſitive. *Poſitive*, cùm abſolutè judicas illud eſſe bonum

* *Tract: 90. in Joan.*

bonum, *negativè*, cùm nec judicas illud bonum esse, nec malum: sed judicium suspendis nè proximum lædas.

Not. 2do. dubium quodlibet vel esse de re, vel de persona; quod autem de persona est, vel esse de nobis vel de proximo denique quod de proximo est, vel ejus tantùm honorem respicere, vel curam eorum quæ ad nos pertinent. Jam sequentes statuimus regulas.

Regula I. Dubia quæ ad bona à nobis possessa pertinent, nec in meliorem, nec in deteriorem sensum sunt interpretanda, sed dividenda lance pene æquali. Ratio est, quia si dubitem an gemma hæc sit mea an alterius, non possum totum ejus valorem servare, sed eum cum altero partiri teneor, ita ut tamen quia possessor sum, melior sit conditio mea. Pariter si dubitem an conjux hæc mea sit, an non, ratione impedimenti dirimentis; possum quidem & teneor ei nihil dubitanti reddere debitum conjugale: sed simul abstinere teneor ab exigendo.

Regula II. Dubia quæ cadunt in actus nostros relativè ad conscientiam, deteriorem in partem interpretari debemus, ubi vertitur animæ periculum. Ratio est, quia alioqui nulla esset necessitas confitendi dubium mortale; quod nemo admittere ausit. Cavendum tamen nè ut certum aperiatur, quod verè dubium est.

Regula III. Dubia de rebus ut in se sunt, in benigniorem partem flecti non debent; sed suis momentis æstimanda. Ratio est, quia *in judicio in quo de rebus judicamus*, * v. g. an merx ista tanti valeat, an tres contractus sint usurarii; *non attenditur bonum vel malum ex parte ipsius rei, sed attenditur solum bonum judicantis, si verè judicet; vel malum si falsò.*

Regula IV. Quoties de præcavendo nostri, aliorùmve damno agitur; licitum est dubia pejorem in partem interpretari, non judicando quidem aut suspicando positivè: sed *per quamdam suppositionem*, ** id est, exteriùs ita nos gerendo, quasi is quîcū agimus, reipsa improbus esset; tametsi non credatur talis. Ratio est, quia talis est hæc agendi ratio, ut nec de ea conqueri possit proximus, qui nos in parî casu pari mensura metiretur; nec nobis ullam perniciem inferre possit; cùm omnibus prudentiæ regulis congrua sit. Et verò sic nos *omnem* erga proximum *decet implere justitiam*, ut non deficiamus à charitate quam nobis, nostrisque debemus: ab ea autem deficeret, qui ignotæ aut dubiæ fidei viro, se sua, suòsque sinè prævio examine committeret; unde tritum illud: Diffidentia mater est securitatis.

Hinc si conjugatus videt juvenem, qui cum uxore vel filia sua

* *S. Thom. hic. a.* 4. ** *S. Thom. ibid.*

sua sermones miscere quærit; haud equidem judicabit mores ejus esse corruptos; poterit tamen impedire colloquium. Hinc patres qui in filiis, domini qui in servis, superiores qui in inferioribus dubia nequitiæ signa detegunt, etsi intus nihil debent suspicari mali, cum iis tamen ex quadam suppositione mali agere possunt & debent, non puniendo quidem, sed monendo objiciendo verisimilitudinem mali, quædam etiam interdicendo. Hinc qui suffragii jus habent, & de Novitii idoneitate dubitant eundem finito novitiatu possunt & debent excludere. Neque sic eum judicabunt incapacem, sed judicabunt tantùm se non invenisse in eo sufficientia idoneitatis argumenta, ut ipsum positivè judicent capacem.

Regula V. Ubi non agitur de præcavendo nostri, eorùmve qui ad nos pertinent, damno, dubia de proximis meliorem sunt in partem interpretanda. Ratio est 1mo. quia ita docuerunt Sancti, His verbis: Nolite judicare: ut non judicemini, *nihil aliud nobis præcipi existimo*, ait Augustinus Lib. 2. Serm. in monte, c. 18. *nisi ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.*

2do. Quia idem docent sequentes Juris regulæ: *Dubia in meliorem partem sunt interpretanda. In dubio nullus præsumitur nocens. In pari delicto vel causa potior est conditio possidentis:* porrò si dubia in deteriorem sensum liceat interpretari, jam quis præsumetur nocens in dubio: jam non erit melior conditio possidentis; quandoquidem in dubio & propter dubium proximus è boni quod habet nominis possessione deturbabitur.

3tio. Idem efficaciter probat hæc Christi regula: *Omnia quæ vultis* rationabiliter *ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Nemo enim est, qui malus haberi velit pro actione, quæ tam in bonam partem explicari potest, quàm in malam.

Regula VI. Non semper necessum est dubia de proximo suborta meliorem in partem interpretari positivè, id tamen necesse est ex hypothesi, quòd suspensio judicii nostri sit proximo nocitura.

Prob. 1. pars, quam docent Cajetanus, Bannes, Sylvius, Henricus à S. Ign. 1mo. quia præceptum bene judicandi de proximo est affirmativum; porrò præcepta affirmativa non obligant *pro semper* sed suo loco & tempore. Unde non dixit Christus: Semper judicate in bonum, sed *Nolite judicare* in malum; 2do. quia in casu rationabilis dubii objectum est neutrum; ergo si quis tunc habeat se neutro modo, habet se prout patitur natura objecti; quod cùm rectæ rationi congruat non potest esse peccatum: sicut nec potest esse peccatum, quod quis ex indiciis ad suspican-

ſuſpicandum verè ſufficientibus verè ſuſpicetur; 3tio. quia plus non debemus ei qui dubia mali dedit indicia; quam qui nulla prorſus: atqui non tenemur ſemper actu poſitivo judicare, eum eſſe probum, qui nulla improbitatis argumenta dedit; ergo* *non apparet cur debeamus nobis caput frangere, ut prorumpamus in formalem actum opinionis, quo abſolute judicemus talem hominem eſſe probum.*

Prob. 2. pars, quia ſuſpenſio judicii quæ damnum inferret proximo, eidem neceſſario eſt injurioſa, ut quæ ob cauſam inſufficientem fiat. Hinc 1mo. quando ex ea ſuſpenſione futurum eſt, ut bonam quam hactenus de eo habuiſti opinionem imminuas, teneris dubium meliorem in partem interpretari: quia alioqui noces proximo, qui jus habet ut alii de ipſo bene judicent, donec de ejus malitia conſtet; de qua nec conſtat, nec conſtare poteſt, quandiu ſolùm eſt dubium. Hinc 2do. extra cautelæ caſum de quo ſupra Reg. 4. oportet proximum in dubio perinde tractare ac ſi bonus eſſet; unde ei conſueta charitatis & honoris officia exhiberi debent. Id enim poſtulat juſtitia; quæ non ſinit ut propter rem incertam ſpolietur homo ſolitis benevolentiæ teſtimoniis.

Obj. 1mo. Qui actionem boni & mali ſenſus capacem interpretatur benignè, exponit ſe errandi periculo; ergo non ſequitur regulas prudentiæ, ac proinde malè judicat.

R. 1mo. eum qui dubia interpretatur negativè, nulli obnoxium eſſe erroris periculo; quia non tam judicat, quam judicium ſuſpendit.

R. 2do. diſt. ant. qui actionem boni & mali ſensûs capacem benigné interpretatur, exponit ſe periculo erroris ſpeculativi, tranſeat. erroris practici, N. Eſto itaque quòd homo favorabiliter de actione dubia judicans, exponat ſe erroris ſpeculativi periculo; quia fieri poteſt, ut quod ex pura intentione factum eſſe judicat, ex peſſima factum ſit; at certè non exponit ſe periculo erroris practici, quem fideles in moribus præſertim effugere debent. Eſt enim practicè certus ſe in caſu dubio debere formare judicium, quod charitati, prudentiæ & ſanctioribus regulis conveniat; tale porrò eſt illud quod intentionem dubiam interpretatur in bonum.

Confirm. Ex duobus malis, quæ ſimul vitari non poſſunt, eligendum eſt minus: porrò multò minus eſt errare ſpeculativè; judicando bonum id quod fortè malum eſt, quàm errare practicè, inhonorando ut malum, eum qui fortè nihil fecit mali. Sicut multò minus eſt malum ſtipem dare nebulonibus decem

qui

* *Ethic. amor.*

qui extremam paupertatem fingunt, quàm eandem negare pauperi ad extremas angustias verè redacto.

Dixi, *transeat*; quia ipsum speculativi erroris periculum vitari facile potest, si dubium ita bonam in partem à nobis explicetur, ut judicium speculativum de intrinseca actionis dubiæ bonitate uni Deo relinquentes, solum illud practicum judicium efformemus, fratrem scilicet nostrum tandiu à nobis habendum esse pro bono, donec constiterit eundem esse malum.

Obj. 2do. In dubiis præsumendum est id quod accidit frequentius: atqui multò frequentiùs contingit malam esse hominum intentionem, quàm bonam.

R. dist. maj. præsumendum id quod accidit frequentiùs, si absque injuria & contemptu proximi præsumi potest, C. secùs, N. Porrò in hypothesi nostra malum præsumi nequit absque contemptu proximi: is enim à gradu quem habebat apud nos excidit sinè sufficienti causa.

Obj. 3tio. ex Reg. 8. Juris in 6. *Semel malus semper præsumitur malus;* ergo licebit saltèm dubia eorum qui mali deprehensi fuerint, interpretari in malum. R. Regulã hanc procedere in ordine ad forum exterius, in quo, v. g. à testimonio ferendo excluditur, qui semel perjurii convictus est; in quo item uxor, feroci marito non restituitur, quia *qui semel fuit sæviens, semper nimium sævire præsumitur.* * Potest & eadem regula assumi in ordine ad cautelam; neque enim æquum est ut pater in domum suam admittat juvenem, quem semel viderit puellæ cujusvis castitati insidiari. At eadem regula in ordine ad judicium quod de dubiis proximi actionibus fertur, adhiberi nequit, nisi sanctiores aliæ Juris regulæ supra adductæ convellantur.

ARTICULUS TERTIUS.

De externa Diffamatione proximi.

Bifariam à nobis extra nos diffamari potest proximus, in judicio scilicet & extra judicium. Diffamatur extra judicium per detractionem, calumniam, & similia, quæ alibi expendemus; diffamatur in judicio per eos omnes qui malo judicio cooperantur quales esse possunt accusator, testes & reus ipse, de quibus idcirco dicemus in præsenti.

SECTIO

* *Cap.* 3. De rest. Spol.

SECTIO PRIMA.

De Accusatione, & Denuntiatione.

DIfferunt inter se accusatio, denuntiatio, & testimonium.

Accusatio, aïunt Canonistæ, est patrati criminis apud Judicem delatio scripto facta ad punitionem publicam, cum onere probandi sub pœna talionis.

Denuntiatio est delatio minùs solemnis, criminis vel criminosi vel utriusque apud Superiorem tanquam Judicem vel patrem. Unde denuntiatio dividitur in Evangelicam & judicialem. Denuntiatio Evangelica est ea quæ fit Superiori tanquam patri non ad vindictam publicam delicti, sed ad emendationem sontis denunciati. Ut denunciatio hæc ritè fiat, & secundùm id Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus*, &c. gradatim procedendum est, ità ut moneatur reus, 1mo. privatim; 2do. coram uno duobusve testibus; 3tio. si se corrigere nolit, deferatur ad Superiorem ab eo corripiendus tanquam à patre. Denuntiatio judicialis; ea est quæ fit Superiori tanquam Judici: & hæc subdividitur in canonicam & civilem, privatam & publicam.

Canonica est delatio alicujus personæ, vel criminis ad Judicem Ecclesiasticum sinè solemnitate; seu ut præcaveatur malum impendens, v. g. celebratio matrimonii cum impedimento dirimente; seu, ut compescatur malum jam factum, v. g. ut rescindatur matrimonium invalide contractum. Civilis, quam Canonistæ & Legistæ plures cum judiciali confundunt, est minùs solemnis delatio criminis ad Judicem laïcum; eaque si fiat principaliter ad vindictam publicam, aliorùmque terrorem, vocatur *publica*; si verò fiat simpliciter ad proprium interesse, seu ad reparationem damni quod quis passus est, *privata* nuncupatur.

Testimonium est assertio qua quis testatur se rem talem vidisse vel audisse; puta se vidisse Titium districto gladio irruentem in Bertham.

His positis inquirunt hîc Theologi, 1mo. an & quis alium accusare possit aut teneatur de delicto; 2do. an accusationem præcedere debeat monitio secreta; 3tio. an ad accusandum teneatur qui probare non potest; 4to. an possit accusator ab accusatione inchoata desistere; 5to. ad quid obligetur qui injustè accusavit. Sit

Con-

Conclusio I. Regulariter tenetur quilibet accusare de delicto publico, non de privato.

Prænotandum. per publicum crimen illud hîc intelligi, cujus punitio ad utilitatem publicam maximè pertinet. Tale est 1mo. illud omne quod directè fit contra Deum, res divinas, vel religionem ut hæresis, blasphemia &c. 2do. illud quod fit contra dignitatem Principis aut Reipublicæ; ut omnia crimina læsæ majestatis: 3tio. quod licèt contra privatam personam commissum sit, ex dispositione tamen juris habetur pro publico; ut homicidium, parricidium, adulterium &c.

Crimen privatum est illud, quod privatos ut tales afficit. Tale est crimen injuriarum, furti citra vim, &c. Jam

Prob. 1. pars Conclusionis, Pars tenetur etiam cum aliquo sui detrimento prospicere incolumitati *totius*: atqui nisi accusaret de delicto publico, non prospiceret bono totius, cùm delictum publicum sit illud quod *toti* graviter nocet; ergo.

Imò si non aliter quam accusando aut denuntiando impediri possit grave malum privato cuipiam impendens, putà mors, aut devastatio quam quis alteri parat, necessum erit ut, si id citra grave incommodum fieri potest, denuntietur vel accusetur, qui perniciem hanc moliri cogitat; tùm quia exigit lex charitatis ut avertat unusquisque cùm haud difficile potest, malum proximi sui, tùm quia hic etiam concurrit ratio boni communis; cùm postulet utilitas publica innocentes servari innoxios.

Dixi *regulariter*, quia ab accusando liberi sunt, ii quorum accusatio recipi prohibetur, quales sunt infames saltèm infamiâ juris, excommunicati, suspecti calumniæ, ut Pagani, Hæretici, Judæi, inimici capitales, filii relativè ad patres, &c. Hi tamen omnes ad accusandum admittuntur, quando agitur de crimine læsæ majestatis, aliisve atrocibus, vel exceptis, ut sunt simonia magia, sacrilegium, falsa moneta, latrocinium, & paria. Porrò qui ab accusatione repelluntur, non prohibentur denuntiare; neque etiam accusare, si suam suorùmque injuriam prosequantur. Imò à quocumque nunc porrigatur querela, Judices eam admittunt ex consuetudine.

Prob. 2. pars; quia etsi unicuique licitum est recurrere ad Judicem pro obtinenda reparatione damni, quod in fama, membris, vel bonis fortunæ perpessus est; modo procul absint odium, aliique inordinati affectus; potest tamen is & injuriam & damnum inde proveniens condonare, ut efficaciùs dicat: *Dimitte nobis debita nostra*, &c. Haud tamen licita esset condonatio exterior, si ex ea grave sequeretur incommodum tertii, ut si pater prolem suam præ egestate nimia enutrire jam non possit, si superioris infamia in grave communitatis detrimentum vergat.

Conclusio II. Regulariter loquendo necesse non est ut denuntiationem judicialem præcedat monitio privata.

Prob. Monitio secreta tunc solùm præmitti debet, cùm agitur de solâ delinquentis emendatione: porrò de hâc non agitur, quando agitur de bono communi, de terrendis malis, & de pendendâ Reipublicæ satisfactione: Hinc licet denuntiare hominem jam emendatum; potestque Judex eum debitâ plectere pœnâ, ut alii exemplo ipsius terreantur.

Confirm. Ideo præmittenda esset monitio, ut consuleretur famæ proximi: atqui cùm Reipublicæ interest, ut nocens plectatur, postponenda est ejus fama bono communi; ergo nec debet, nec aliquando potest præmitti secreta monitio.

Idem est cùm quis grande alteri damnum parat. Tunc enim eligi debet pars innocenti tutior; præsertim cùm timere est nè qui malum meditatur, privatim monitus pœnitentiam simulet, & certiùs deinceps exequatur id quod statuerat.

Obj. Christus Matth. 18. præcipit ut peccator antè corripiatur privatim, quàm deferatur ad Ecclesiam; ergo.

R. neg. conf. Loquitur enim Christus de denuntiatione, quæ fit ad privatum proximi bonum, & quâ quis intendit lucrari fratrem qui contra se peccavit; hic porrò loquimur de denuntiatione ad Reipublicæ bonum & satisfactionem ordinata.

Haud tamen desunt casus in quibus ante denuntiationem tentanda sit secretæ monitionis via, cùm utilis fore meritò præsumitur. Et id locum habere debet non modò in injuriis personalibus, de quibus ptæcipuè loquitur Salvator, sed & in pluribus, quas non admodum interest Reipublicæ judicialiter puniri. Idem est cùm denuntiatio plus pareret scandali, quàm vindicta boni: ut si secretò grave admisisset crimen vir magni & intemerati nominis, aut Religiosus quispiam magnæ famæ; tunc enim plus noceret multitudini infamatio utriusque, quæ viros probos adduceret in contemptũ, quàm pœna fortè mitior quâ afficerentur.

Conclusio III. Qui *sufficientem* criminis *probationem adhibere non* potest, *non tenetur ad intentandum accusationem.* Ità S. Thomas.

Prob. *quia ad hoc nullus tenetur, quod non potest debito modo perficere.* Hinc Augustinus: relatus c. 27. 11. q. 7. *Plerumque boni viri propterea sufferunt aliorum peccata, quia sæpe deseruntur â publicis documentis, quibus ea quæ ipsi sciunt, Judicibus probare non possunt.*

Fatendum tamen delicta quæ vergunt in perniciem vel Reipublicæ totius, vel innocentis cujuspiam, posse & debere denuntiari *ad cautelam* quia ad id satis est moneri Judicem ut

vigilet, attendat, & quo meliori fieri poterit modo præcaveat grande detrimentum quod Communitati vel privatis impendet. Et verò quis nisi pessimè affectus dicere ausit, posse tacere eum, qui solus scit quempiam civitatis proditionem aut incendium meditari?

Ceterum Superiores ab uno tantùm moniti ponderare debent rei totius seriem & circumstantias, ut nec denuntiatum habeant pro convicto, nec inquirendo rei veritatem, imprudenter odio vel ictibus denuntiantem exponant.

Conclusio IV. Potest & aliquando debet accusator ab accusatione inchoatâ desistere.

Prob. Quia violat aut violare pergit justitiam, 1mo. cùm prosequitur ut certam accusationem quæ sibi jam apparet dubia: 2do. cùm attribuit Petro, quod tandem comperit factum à Joanne. Quòd si â testibus desertus, aut deceptus ab Advocato, sentiat probari non posse, id quod primò crediderat indubiè probandum, æquum est ut desistat, quia ad actum inutilem, & multò magis ad actum sibi nocivum nemo tenetur.

Conclusio V. Qui iniquè accusavit, damnum totum injustè accusato refundere tenetur.

Prob. quia alioqui subsisteret inæqualitas, quam tamen auferri necesse est.

Si quis tamen bonâ fide accusaverit, seu crimen inculpatè credendo verum, seu ratus illud probari posse, non videtur in interiori foro ad restituendum obligatus; quia nec ditior factus est, nec actione formaliter injustâ proximo nocuit.

SECTIO SECUNDA.

De Testibus.

Quatuor hic discutienda, 1mò. an testis semper ad ferendum testimonium teneatur; 2do. an qui testificari potest, restituere debeat, si testimonium non tulerit; 3tio. quis falsum testimonium perhibere censeatur; 4to. an graviter peccet, & ad quid teneatur testis falsus.

Dico 1mo. Testis legitimè citatus aut interrogatus testimonium ferre tenetur; imò aliquando testimonium ferre debet, etiam non vocatus.

Prob. 1. pars: quia Judex legitimè citans, & interrogans, & Superior est, & justa præcipit; ergo merito dixit S. Thomas q. 70. a. 3. quod *testificari est de necessitate salutis, supposita testis idoneitate & ordine Juris.*

Porrò non interrogatur legitimè, qui interrogatur à Judice

non

non legitimo, vel à legitimo quidem, sed non secundum formam juris, ut si interrogetur contra eos, contra quos testimonium ferre non tenetur; vel de re sibi per confessionem sacramentalem notâ, aut sub secreto naturali commissâ: quanquàm in rebus quæ *pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid aliud est hujusmodi* ... nemo nisi Confessarius *contra hoc debitum obligari potest per secreti commissum*, ut docet ibid S. Thomas a. 1.

An autem juridicè interrogatus censeatur, & proin veritatem aperire debeat testis unicus, gravis est quæstio & admodum agitata. Sanè si mihi de Superioris voluntate constaret, censerem à peccato vacare, qui humiliter obsequeretur: strictè tamen in re tam intricatâ ad revelandū adigere non auderem, nisi ageretur de resarciendâ gravi injustitiâ, aut de avertendo damno impendenti seu Reipublicæ seu privato; modò indubium foret rem de quâ agitur prorsùs occultam esse.

Prob. 2. pars: quia fieri potest, ut nisi quis se spontè offerat in testem, periclitetur bonum commune, vel grave bonum innocentis; ergo cùm quisque mala hæc ex charitate avertere teneatur, ubi potest sinè gravi incommodo; imò cùm grave totius Communitatis malum quandoque teneatur homo propellere etiam cum vitæ suæ periculo: consequens est quòd tunc se, etiam non citatus, offerre teneatur. Et hæc obligatio in eos cadit qui etiam de jure à testificando eximuntur, ut Episcopi; quia charitatis debitum omnes ligat.

Dico 2do. Qui à Judice ad testificandum citatus, non comparet; vel si comparet, dolosè efficit nè interrogetur, tenetur ad resarciendum quidquid ex silentio suo evenit damni. Idem est de eo qui fugit, vel abscondit se nè citaretur.

Antequam id probetur, not. 1mo. apud omnes receptum videri, ut à restitutione liber sit, qui non ultrò se offert ad testimonium; quia etsi sæpissimè teneatur ex charitate ad se offerendum, non tamen tenetur ex justitiâ; 2do. satis etiam certum esse, eum qui citatus non comparet, quia videt sibi vel suis, imminere grave periculum ex revelatione, nec teneri ad restitutionem, nec peccare: quia non ea esse potuit intentio Superioris, ut quis alienum bonum cum proprii boni dispendio promoveret, nisi vel boni publici necessitas, vel longè gravius proximi nocumentum, aliud postulet. His præmissis

Prob. 1. pars. In moralibus ea opinio præferenda est, quæ & tutior est, & æque probabilis, si non probabilior: atqui talis est opinio nostra; 1mo. quidem tutior est, quia magis ab omni peccandi periculo removet; 2do. est etiam probabilior, tùm ab ex-

ab extrinſeco, cùm communior ſit, & à majori Doctorum numero propugnatâ, tùm ab intrinſeco; quia multò probabilius eſt teſtem citatum, ex officio ſibi à Republica impoſito teneri ad revelandam veritatem; eumque, ſi tacet, dolosè nocere parti, quæ legum adminiculo ejus auxilium implorat.

Confirm. Juſta Judicis ſententia tribuit jus ad bona alterius ergo juſta Judicis lex tribuit actori vel reo jus ad teſtimonium alterius.

Prob. 2. pars. Ideo Lugo, & alii paſſim à reſtituendo eximunt eum, qui de induſtriâ latitat, & fugit nè compareat coram Judice, quia is ejuſdem Judicis præcepto, utpote ſibi haud intimato non ligatur: atqui hæc ratio nulla eſt. Quia lex cenſetur ſufficienter intimata iis omnibus, qui doloſe impediunt nè eadem ſibi intimetur; alioqui malis ſua fraus & dolus patrocinarentur, quod admitti non poteſt.

Dico, *Qui culpabiliter aut dolosè impediit.* Qui enim bonâ fide, è loco ubi ferendum eſſet teſtimonium, aliò proficiſcitur ad negotia ſua, nihil de ferendo teſtimonio cogitans, nec ad illud vocatus à Judice, ad nihil tenetur propter omiſſam in iiſce circumſtantiis teſtificationem. Ubi tamen reverſus fuerit, tenebitur offerre ſe ultro, ſi id exigat charitas, vel debita Superioribus obedientia: unde & incurret excommunicationem monitorio decretam, ſi hæc necdum fulminata ſit.

Dico 3tio. Falſi teſtimonii graviter reus eſt, non is tantum qui falſum pro vero, ſed & qui incertum pro certo aſſerit.

Prob. quia prior contra juramenti, & probitatis leges veritatem offendit: poſterior gravi ejuſdem offendendæ periculo ſeſe exponit.

Quæres an liceat quempiam inducere ad aſſerendum id quod reipſa verum eſt, ſed ab eodem neſcitur. R. negat. nemo enim ab alio petere poteſt, quod is ſine gravi culpa præſtare nequit: porrò non poteſt quis aſſerere ut verum, id cujus veritas ſibi comperta non eſt. Qui tamen hâc fraude cauſa eſt ut alter debitum ſuum recuperet, non tenetur ad reſtitutionem ſummæ, quæ debita ſupponitur.

Quæres 2do. an induci poſſit quis ad aſſerendum ut verum id quod verum credit, ſed ex errore.

R. 1mo. non poſſe id fieri, ut quis hâc arte obtineat id quod ſuum non eſt, aut quod ſinè aliorum præjudicio obtinere nequit. Unde Scholaſticus qui magnâ anni parte Academicas lectiones omiſit, non poteſt condiſcipulos ſuos, qui eum moraliter præſentem fuiſſe cenſent, inducere ad teſtandum eum, ut decebat, Scholas frequentaſſe; quia ſic gradus aliàque Univerſitatum jura contra fas, & non ſine aliorum diſpendio conſequeretur.

queretur. Atque id utinam ponderent tot juvenes qui nihil agunt nisi quod agere non debent; & qui ad Beneficia gradibus suis uti nequeunt, nisi tempus otiosè perditum reparaverint deinceps, posito tamen quòd Scholas accuratè frequentaverint: prout nuper resolverunt Doctores Sorbonici complures.

R. 2do. neque id licitum esse ut quis rem suam obtineat: quia est id inducere ad perjurium materiale, quod non magis licet, quàm inducere liceat ad vescendum carnibus, eum qui invincibiliter ignorat prohibitionem Ecclesiæ.

Dico 4to. Peccat letaliter, quisquis falsum testimonium juramento confirmat; qui autem sine juramento falsum deponit, reus est peccati ex genere suo letalis, & obnoxius restitutioni.

Prob. 1ma pars. quia qui falsum confirmat juramento, DEUM in mendacii testem adducit quantùm in se est, quod sine gravi culpâ fieri nequit.

Prob, 2. pars Proverb. 6. *Sex sunt quæ odit Dominus .... testem fallacem.* ibid. 21. *Testis mendax peribit.* & cap. 25. *Jaculum & gladius & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium.* Quæ omnia totidem sunt gravis peccati characteres.

Prob. 2do. ex c. 1. *De crimine falsi,* ubi sic: *Falsidicus testis tribus personis est obnoxius; primùm Deo cujus præsentiam contemnit; deinde Judici, quem mentiendo fallit; postremo innocenti, quem falso testimonio lædit: Porrò uterque reus est & qui veritatem occultat & qui mendacium dicit.*

Sed nònne licet saltem ei qui verum amisit instrumentum, aliud simile fabricari, si futurum est alioqui ut causa gravissimi momenti cadat? Non licet, quia etsi nulla eo in casu irrogatur injuria proximo, irrogatur magna veritati. Hinc etiam Clericus qui testimoniales vel dimissorias Episcopi sui literas, aut Parochi de baptismo fidem facientes perdidit, non potest alias supponere ut ad Ordines promoveatur. Idem est de Regulari, qui obedientiales literas amisit. Et verò hæc agendi ratio fallit publicam fidem, falsariis decipiendi viam aperit, & Notarios qui publicis instrumentis subscribunt ad perjurium inducit.

Quæres an testis qui bonâ fide falsum testificatus est, teneatur testimonium suum retractare. R. cum Sylvio & aliis penè omnibus, eum ad retractationem hanc teneri non solùm ex charitate, sed & ex justitiâ, modò tamen & retractatio profutura esse credatur, & sinè gravi damno fieri possit. Ratio est 1mo. quia qui alienum detinet invito domino, tenetur restituere cùm primum advertit id quod detinet esse alienum: porrò

qui alterum in judicio infamavit, quasi detinet ejus famam; 2do. qui alienis ædibus ignem applicuit inadvertenter, eundem si sine gravi periculo possit, extinguere tenetur; quia quisque agere debet, nè alteri ex actione suâ damnum contingat; ergo à pari. 3tio. quia non retractare est virtualiter perseverare in primâ sua depositione ac proinde se virtualiter & scienter cōstituere alieni damni autorem; quod quisque vitare debet cùm utiliter, & sine gravi damno potest.

Quòd si damnum avertere nequeas; putà quia quem accusasti, sat aliunde contra se testium habet ut condemnari debeat probabilius videtur id quod contra Cabassutium docet Gibert, nimirum te adhuc teneri ad retractationem. Ratio est quia per supernumerarias depositiones robur accrescit anterioribus: decem quippe testimonia magis movent & determinant quàm duo etsi duo absolutè sufficiant. Ubi enim duo tantùm testificantur eò magis Judex librat & perpendit omnia, cavetque ne iniquum ferat judicium: ubi verò adsunt decem, tanta apparet facti certitudo, ut quasi in judiciū proruat absque ampliori examine. Idem de iis dicendum qui in judicio suffragantur. Certè multò plus habet ponderis sententia unanimi omnium calculo comprobata, quàm quæ nisi suffragiis absolutè necessariis munita est: inde enim fit, ut pars læsa non ausit appellare, aut cassandum impugnare judicium, si sit supremum. Demum in materia famæ, qui inique damnatus fuerit, grande hinc solatium percipiet, quòd duo trésve Consiliarii graves à partibus suis steterint, ejusque dedecori non consenserint cum aliis.

Hic not. 1mo. difficile admodum esse ut quis inculpate prorsus falsum testimonium ferat: 2do. eum qui in hoc casu versatur, teneri ubi errorem suum comperit, eum admonere, qui ex errore suo lucrum percepit, ut restituat rem malè partam; 3tio. eum qui ex veniali negligentiâ falsum testatus esset non quidem teneri ad damni totius restitutionem, sed tamen ad tantam partem teneri posse, ut nisi restituat, peccet letaliter; prout dicam in Tract. de Justitia.

SECTIO TERTIA.

De Reo.

DE reo septem quæruntur: 1mo. an semper debeat respondere; 2do. an verum fateri; 3tio. an socios detegere; 4to. an possit occultos aut falsos testibus vel accusatori defectus opponere; 5to. an appellare; 6to. an fugere; 7mo. an in fugâ juvari.

Conclusio I. Reus respondere debet, cùm interrogatur juridicè; secus si contra ordinem juris interrogetur. Ità S. Thomas.

Prob. 1. pars: Quilibet Superiori legitimè præcipienti obedire tenetur: atqui legitimè præcipit Judex cùm interrogat servato ordine juris: imò tunc præcipit non solùm id quod potest, sed & id quod præcipere tenetur ex officio.

Prob. 2. pars, quia Judex nihil potest nisi secundùm ordinem juris; ergo cùm ordinem hunc non servat, non magis eidem obsequi tenetur reus quàm alii cuivis privato.

Porrò tunc juxta S. Thomam reus interrogatur juridice *cùm præcessit infamia super aliquo crimine, vel aliqua expressa indicia apparuerunt, vel etiam cùm præcessit probatio semiplena.*

Infamia censetur interrogationem præcedere, cùm quis in perpetrati criminis suspicionem vocatur à multis qui viri probi habentur & graves, non malevoli neque maledici: aut cùm is populi totius voce talis delicti reus conclamatur. Indicia sunt circumstantiæ & signa, ex quibus prudenter de aliorum actionibus judicari solet. Semiplena probatio est assertio testis unius jurati omni exceptione majoris, qui rem vel viderit, vel ab ipso reo audiverit. Unde debet Judex reo aperire statum causæ probationes, indicia, & testes ut sciat se juridice interrogari; & si quid habeat contra, possit illud opponere. Ità colligitur ex c. 21. & 24. *De accusat.* Interim non licet accusato mentiri vel æquivocationes adhibere: unde oportet ut appellet à Judice quasi qui ordinem legibus constitutum violet; aut Judici dicat se non teneri ad respondendum; aut saltem se negare proposita, sicut proponuntur: nempè verò proponuntur ut publica, quæ publica nec sunt nec esse possunt.

Sed quid si dubitet vel reus an interrogetur juridicè, vel Judex an jus habeat interrogandi?

R. ad 1. Non tenetur reus respondere; quia in dubio rationabili, & ubi aguntur res tanti ponderis, & quæ dividi non possunt æquum est ut melior sit conditio possidentis.

R. ad. 2. Si ex omissa rei interrogatione immineat publicæ rei malũ, debet Judex dubium deponere, & meminisse se custodem esse publici boni, cui proinde plus consulere debeat, quàm bono rei. Si verò res patitur moram, reo magis quàm alii cuilibet favendum est.

Conclusio. II. Mortaliter peccat reus qui juridicè interrogatus, diffitetur crimen suum etiam ut mortem evadat. Ità S. Thomas.

Prob. quia *quicumque facit contra debitum justitiæ* in re maximi mo-

mi momenti, *mortaliter peccat:* * atqui reus qui crimen suum negat: aut veritatem reticet, facit contra debitum justitiæ in re gravissima. Ad id enim sufficit ut Judex jus habeat eundem interrogandi: atqui Judex legitimus, & juris ordinem servans, jus habet interrogandi, ut manifestum est ex gentium omnium consensu; & hinc etiam patet, quod illæsâ justitia reum torturæ applicare possit ut ab eo veritatem eliciat. Deinde materia præsens gravissimi est momenti; 1mo. quia ex eâ pendet civium salus & commune bonum, quæ insigniter deperirent, si Reipublicæ perturbatores judicia eludere possent mendacio aut fraudibus; 2do. quia negatio veritatis plerumque graviter noceret accusatori, qui pro calumniatore haberetur; ergo si præstito, ut in Galliâ præstari solet, veritatis aperiendæ juramento, reus veritatem neget, peccat contra eandem veritatem ratione mendacii, contra justitiam ratione juris in judice, & aliquando in accusatore, & contra religionem ratione juramenti.

Obj. Non potest quis cogi ad testificandum contra consanguineos; ergo minùs cogi potest ad testificandum contra se. Qui enim magis consanguineus quàm quisque sibi?

R. 1mo. antecedens falsum esse in plurimis casibus, ut cùm agitur de proditione regni, de criminibus læsæ majestatis, de hæresi, &c.

R. 2do. neg. conseq. Depositio enim contra consanguineos capitalia in familiis odia inveheret: hæc autem incommoda locum non habent in eo, qui contra se ipsum testificatur. Hinc leges quæ vetant nè parentes contra se invicem in materiis cōmunibus testimonium ferant, præcipiunt ut Judex reum interroget, & is torqueatur nisi respondeat.

Ex his colliges reum qui juridice interrogatur, non posse sacramentaliter absolvi, nisi seriò veritatem confiteri proponat: quia alioqui est & esse pergit in statu mortalis peccati. Imò si videat Confessarius hominem satis convictum negare in sacro tribunali, se delicti autorem esse; aut si ex iis quæ etiam extra juridicam interrogationem respondet, sentiat futurum ut rectâ viâ coram Judicibus non procedat; absolutionem negabit prorsus: alioqui Sacramentum manifestæ profanationi exponit.

Monet hic Sylvius, à Confessariis, antequam reorum confessiones excipiant sedulò inquirendum esse, sintne omnia ità secundum ordinem juris, ut reus nonnisi juridicè interrogetur. Alias enim eos inducent vel in jacturam corporis, temerè jubendo ut confiteantur; vel in jacturam animæ, non jubendo ut confiteantur quando debent. Sed & id cavendum nè auditâ confessione aliquid verbo, vel gestu prodant, quod suspicionem criminis

* S. Thom.

criminis perpetrati ingerere & sic sacramentale sigillum infringere possit,

Si Confessarius animadvertat violari juris ordinem, tenebitur reum admonere: quia postulat charitas ut malum iniquè paratum avertatur quantùm potest: cùm præsertim *magis reo favendum* sit in dubio *quam* cuique contra eum *actori.*

Quæres an prolatâ à Judicibus absolutionis aut pœnæ sententia reus veritatem aperire teneatur. R. ei qui è Judicis manibus evaserit, satis esse ut peccatum sacramentaliter confiteatur, non autem requiri ut deinceps contra se revelet; quia jam est extra Judicis potestatem; neque Judex ullam ejus confessionem exigit. Aliud esset si necessarium foret aperiri crimen ne innocens cui imponi cœpit, grave hinc periculum subeat.

An autem post sententiam mortis teneatur reus revelare crimen suum, controvertitur. Placet affirmativa, quam tenent Medina; Ledesma, Cabassut. Lib. 4. c. 6. n. 3. 1mo. quia reus ad criminis confessionem tenetur quandiu sub juridicâ potestate detentus est: detinetur autem sub eâ donec sententia executioni mandetur; 2do. quia qui falsam & publicam depositionem non retractat, judicatur in eâ perseverare, ac proinde ad mortem usque mentiri, vel iniquo judicio perire; 3tio. etsi sciunt omnes reos crimina sua negare solitos esse, vix tamen quisquam suspicabitur hominem qui crimen sibi imputatum constanter negavit, & tandem seriò pœnitens videtur, idem commisisse scelus, si illud ante mortem non fateatur; 4to. quia hæc est praxis constans Sorbonicorum Doctorum, qui Parisiis sontes ad patibulum comitantur; 5to. quia ex eâ reorum confessione pluries & non pridem evenit, ut indebitam mortem evaserint innocentes, qui venerant in suspicionem criminis ab alio commissi. Hæc enim opinio prorsus in praxi tenenda.

Quæres quid de eo sentiendum, qui ut torturæ cruciatus fugiat, falsum sibimet imponit crimen in judicio, unde morti addicitur. R. eum peccare mortaliter: tum quia reum se facit mendacii, quo fallit fidem publicam in re gravi; tùm quia directè & positivè est causa moralis injustæ mortis suæ. Ceterùm qui falsum confessus est crimen, debet confessionem suam retractare ad minùs, 1mo. cùm sperat se hac ratione mortem evasurum; 2do. cùm ex ejus non retractatione notabilis in alios redundat infamia, quæ per retractationem vel auferetur, vel minuetur notabiliter.

Conclusio III. Reus complices suos quandoque patefacere tenetur, quandoque non.

Prob. quia ad id tenetur; quoties istud postulant charitas & ordo juris. Postulat autem charitas cùm avertendum est ma-

lum

lum communi bono aut privato imminens; postulat autem juris ordo quoties agitur de criminibus, ut aïunt, *exceptis*, qualia sunt hæresis, crimen læsæ majestatis, falsatio monetæ, proditio, veneficium, assassinatus, & sacrilegium, Tunc ergo absolvi non potest reus à Confessario si complices prodere renuat.

Conclusio IV. Non licet reo falsum accusatori aut testi crimen imponere, quo testimonium ejus infringat. Potest tamen occultos utriusque defectus propalare, si sic futurum est ut evadat: alias non potest.

Prob. 1. pars. 1mo. ex censura hujus propositionis:* *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alteri, ut suam justitiam & honorem defendat, & si hoc non sit probabile, vix erit opinio probabilis in Theologia*; de quâ thesi sic an. 1700. censuit Clerus Gallicanus: *Hujus propositionis doctrina falsa est, temeraria, scandalosa, erronea, spatiosam calumniatoribus & impostoribus portam aperit; & clarè detegit quàm nefaria placita probabilitatis nomine inducantur*

2do. Quia graviter peccat qui mentitur in materia gravi: sed qui falsum crimen imponit testi (aut cuïvis detractori) mentitur in materia gravi; cùm grave crimen gravis sit materia ut levis est materia delictum leve; ergo.

Prob, 2. pars: quia is qui ad labefactandam testis assertionem occultum ejus crimen propalat, utitur jure suo. Quisque enim jus habet præferrendi bonum suum majus aut æquale bono proximi sui: atqui vita cujus quis discrimen incurrit, bonum est proximi famâ præstantius; ergo potest ut sibi consulat eandem disperdere, seu potius non custodire; sicut potest non sarvare depositum, qui grave ex ipsius custodiâ periculum incurrit. Neque is cujus culpam detegis conqueri potest quòd eum infames; quia culpam admittendo exposuit se periculo videndi eam detectam, si quando id exigeret grave alterius commodum. Unde censent plures eum cuï crimen alterius sub fide secreti naturalis commissum est, aut qui illud dolo extorsit, aut per fraudem expiscatus est, posse adhuc idem declarare ut se tueatur: quomodo si quis equum furatus esset, posset tamen eo uti in urgente necessitate etiam cum equi interitu.

Dixi, *si futurum est ut sic evadat;* non enim potest quis objicere testi crimen quod ad sui defensionem impertinens sit: imò nec crimen v. g. perjurium anterius, quod etsi sufficit labefactando ejus testimonio, reipsâ tamen hic & nunc sententiam Judicis avertere nequit, sive quia crimen satis probari non potest; sive quia non desunt alii testes idonei quorum numero & pondere

* 44. *Innoc. XI.*

pondere obrui debeat. Quorum omnium hæc est ratio, quod id tantùm nobis liceat, quod defensionis puræ rationem habet, non autem vindictæ: atqui infamare inutiliter, mera est vindicta, non defensio inculpata: cùm ea solùm defensio inculpata sit, in quâ quis non excedit ac proinde assumit medium efficax perinde & necessarium: quod, ut patet ex terminis, in præsenti casu non eveniret.

Atque hinc si reus aliam habet rationem minus noxiam, qua testis depositionem elevet, hanc arripere tenebitur: cum infamare nequeat, nisi quatenus ad justam sui defensionem est necessarium.

Conclusio V. Reo vel inique vel contra juris ordinem condemnato licitum est ab inferiori Judice ad superiorem appellare; secus non licet.

Prob. 1. pars: quia appellatio remedium est quod omnia jura offerunt ei, qui vel innocens damnatus est, vel tametsi nocens, damnatus est ad pœnam justo graviorem, aut contra ordinem juris; prout patet tùm ex tit. 28. Lib. 2. Decretal. qui est *De appellationibus*, tùm ex ipsa S. Pauli agendi ratione, qui Cæsarem appellavit: tum quia nihil juri naturali consentaneum est magis quam ut quisque se suaque tueatur, quoties inculpatè poterit; ergo. Prob. 2. pars 1mo. quia ex cap. 61. *De accusat. Appellationis remedium non* est *ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ institutum*; 2do. quia appellans à sententia cujus justitiam prudenter impugnare non potest, facit injuriam tùm Judici, tùm adversario suo. Judici, quia hunc arguit imperitiæ vel iniquitatis: adversario, quia rem ejus & famam quantum est de se perturbat. Unde damna ex appellatione prodeuntia utrique compensare tenetur.

Conclusio VI. Potest reus ad mortem condemnatus, fugere.

Prob. 1. pars, quia non præsumitur * Judex pòtestatem hanc auferre velle reo: neque eum conjicere in carcerem ut ibi sponte remaneat. Sic enim ob summum quem habent homines vitæ amorem, exponeretur reus gravi & inutili inobedientiæ periculo: gravi quidem, quia nemo est qui in pari casu data evadendi facultate non utatur, aut eam dari vehementer non exoptet: inutili vero quia reus facile aliter detineri potest.

Docet tamen Sylvius Judicem posse reo quem morti addicit, fugã interdicere; quia quem Judex vita privare potest, potest & privare aliquo actu quo vita conservari possit. Ut ut est, fatentur universi eum qui voto, juramento, aut speciali promissione

* *S. Thom.* 2. 2. *q.* 69. *art.* 4.

missione sibimet fugiendi jus ademit, fugere non posse sine peccato. Atque hinc colligit Suarez Religiosum perpetuo carceri mancipatum, peccare fugiendo; quia quam Superiori vovit obedientiam, præstare debet in omnibus quæ sunt secundum regulam.

Dixi, *reus ad mortem condemnatus;* qui enim justè damnatus esset ad carcerem temporarium ex communiori sententiâ teneretur parere; sicut & is parere tenetur, qui mittitur in exilium, aut cuï pecuniaria mulcta imponitur. Quòd si carcer perpetuus esse deberet, simulque asper, docent plerique licitum esse fugere: & id solet extendi ad eos qui triremibus addicti sunt; tùm quia triremium labor & habitatio res sunt durissima tùm quia non damnatur reus ut ibi spontè maneat, sed ut detineatur. Si tamen ad preces rei justa mortis pœna in càrcerem perpetuum mutaretur, *non videtur,* aït Sylvius, *quod liceret ei fugere: quia tacitè videtur renuntiare juri quod habere posset ad fugiendum per hoc quod peroptat pœnam carceris, loco supplicii mortis.*

Quæres 1mo. an fugere possit is ex cujus fuga sequitur grave damnum custodi carceris. R. affirmat. 1mo. quia Angelus qui peccare non potuit, eduxit Petrum è carcere, etsi probabiliter sciret custodes Petri, ob fugam ejus capitali sententia mulctatum iri; 2do. quia si, ut nemo ambigit, liceat reo fugere nè capiatur, aut jam capto excutere se à justitiæ ministris, modo eis vim nullam inferat; quidni jam damnato licitum sit evadere si potest.

Quæres 2do. an reus ut fugiat, possit rumpere vincula. R. id posse regulariter fieri ab eo cuï fugere licitum est: quia cuï licita est fuga, ei & licitum est removere obices ad fugam. Neque is Judici resistere dicendus est, sicut nec diceretur ei resistere, qui damnatus ad bestias, easdem occidere niteretur.

Dixi, *regulariter;* quia non liceret reo evadere, si ex fugâ ejus longè gravius Reipublicæ aut custodi malum immineat, quàm quod reus vitare intendit. An enim fugere tibi licitum erit, si eadem quam aperis via fugere debeat vir nequam, qui urbem totam strage & luctu oppleturus sit? an ut aliquot mensium detentionem evites, fugere poteris, si inde custos subeat periculum capitis, vel totius fortunæ?

Quæres 3tio. an qui ut fugeret, mœnia diruit, de damno sic illato tenetur. R. affirmat. quia se habet reus carceris mœnia subvertens, sicut se habet qui ut vitam à sicario tueatur alienum equum rapit, quem insigniter fatigat: is porrò licèt non peccaverit rapiendo equum alterius, tenetur tamen de damno equi.

Quæres

Quæres 4to. an possit consuli fuga reo: an item ei dari possint instrumenta ad fugam, ut lima, malleus, funes. Affirmant Cajetanus, Medina, Sylvius & alii plures, quorum decisio mihi falsa videtur: 1mo. quia tam is qui fugæ consilium, quam qui instrumenta subministrat, facit contra disertam superiorum voluntatem, qui consilii perinde & instrumentorum artificem pœna propriè dicta plecterent, si certò comperirent; 2do. quia falsum est semper consuli posse, id quod quis sine peccato facere potest. Potest enim quis licitè semel tantùm in anno confiteri; nec tamen licitè potest quis consulere ut semel tantùm in anno confiteatur. Potest latro & viarum grassator effugere, imò & ad id uti clave adulterinâ quam repererit, nec tamen licet adulterinam ei clavem præbere, vel ei consulere fugam; quia sic consuleretur aliquid communi bono multopere nocivum.

Quæres 5to, an reus qui fugere potest, fugere teneatur. R. neg. 1mo. quia ex S. Thoma licet reo se Judici offerre puniendum; ergo à fortiori licet ei non fugere; 2do. quia qui non fugit, non se se necat, sed solum vitam suam non tuetur: atquî potest quis non tueri vitam, quoties causam habet ad id sufficientem, qualis in præsenti causa multiplex reperitur, ut studium satisfaciendi pro peccatis, aut ædificandi proximos.

CAPUT NONUM.

De nono Decalogi præcepto.

IN his quæ in Exodo continguntur se verbis: *Non concupisces uxorem proximi tui; non domum, non agrum*, duo præcepta agnoscit Augustinus, & meritò: quia potest quis alterius uxorem, v. g. vel libidinis intuitu desiderare, vel solo lucri studio; ut si eam quasi familiæ suæ regendæ idoneam concupiscat. Prima desiderii species quæ libidinem intendit, nono præcepto; secunda quæ lucro potiùs quàm voluptati studet, decimo præcepto prohibetur: hæc ut ad avaritiam pertinens, illa pertinens ad impudicitiam.

Ceterùm etsi constat Deum prohibendo furtum & mœchiam, simul prohibuisse horùmce criminum desideria, haud tamen superflua judicari debent postrema hæc duo præcepta: 1mo. quia Judæi plerique solius cogitationis peccata pro nihilo reputabant, ut patet ex Matth. 5. 2do. quia postrema hæc præcepta summam Dei majestatem impensè commendant:

prohibet

Prohibet homo exteriores actus: Dei est solius etiam internos prohibere. *Non concupisces, non desiderabis:* is ille est Dei sermo, sermo illius qui scrutatur corda & renes.

Major est difficultas, an ut verba hæc: *Non mœchaberis*, omnem impudicitiam vetant, sic & ista: *Non concupisces*, concupiscentiam omnem vetent, Quæ ut solvatur,

Not. 1mo. concupiscentia generatim sumpta definitur, Commotio quædam ac vis animi, quâ impulsi homines, quas non habent res jucundas appetunt. Porrò concupiscentia alia est recta, alia inordinata. Concupiscentia recta vel spiritualia appetit vel sensibilia, ut cùm *spiritus* concupiscit *adversus carnem*;* sensibilia, ut cùm intra rationis limites ea concupiscimus, quæ corpori necessaria sunt. Concupiscentia inordinata ea est quæ in appetitu modum rationis non servat, neque sistit intra fines à Deo constitutos.

Certum est, 1mo. non omnem sensibilium concupiscentiam postremis duobus Decalogi præceptis prohiberi. Hæc enim non prohibent nisi malum: non est autem malum *si cibum aut si potum appetimus.* ** A fortiori non hic prohibetur spiritualis illa rectæ mentis cupiditas, quâ ferimur ad superna bona. Ad eam enim hortatur nos crebro Scriptura, ut Sap. 6. *Concupiscite sermones meos.* Eccli. 34. *Transite ad me omnes qui concupiscitis me.*

Certum est 2do. ex alibi dictis, involuntarios concupiscentiæ motus, quibus *caro concupiscit adversus spiritum*, non prohiberi hîc ut peccata propriè dicta: alioqui enim noceret concupiscentia non consentientibus, quod & Tridentino Concilio & rationi perinde adversatur. Ea ergo hîc reprobatur concupiscentia, cuï homo liberè consentit, sed non sola: cùm simul damnetur carnalis quilibet affectus verè liber. Quod ut intelligatur

Not. 2do. duplicem secerni carnalem affectum, efficacem alium, qui & desiderium dicitur, quique efficaciter quantum est de se ordinatur ad operis executionem. Alium inefficacem, qui morosa delectatio nuncupatur, & est actus quo quis sibi voluntarie complacet in malo, absque mali exequendi desiderio. Quoniam verò eorum quæ ad hanc materiam pertinent, multa jam pertractavimus agendo de Peccatis, hæc leviori calamo transcurremus in præsenti. Sit itaque

Conclusio I. Mortaliter peccat quisquis turpibus concupiscentiæ desideriis consentit.

Prob. Mortaliter peccat, qui Dei legem in materiâ gravi transgreditur: atqui Dei legem transgreditur in materia gravi, qui

* *Gal.* 5. ** *Catech. Roman.*

qui turpibus carnis desideriis consentit. Quòd transgreditur Dei legem patet, tùm quia præcipit Apostolus Galat. 5. ut *abstineamus à carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam;* tùm quia vetat idem Rom. 6. nè *regnet peccatum in nostro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus.* Quòd autem transgressio hæc sit in materia gravi, patet à fortiori ex iis quæ paulò post dicemus de Delectatione morosa.

Porrò constat desiderium speciem suam sumere ab actu exteriori in quem tendit. Unde si desideres concubitum solutæ, actus tuus habet malitiam fornicationis; si conjugatæ adulterii; si Deo sacræ, sacrilegii, si personæ sexus tui, sodomiæ. Si verò idem desiderium ordinetur ad species luxuriæ imperfectas earum etiam iniquitatem imbibet, putà mollitiei, tactûs, aspectus impudici, &c. si mollitiem, tactûsve aut impudicos amplexus desideres. Unde qui in Pœnitentiæ tribunali turpia desideria confitetur, statim interrogandus est quò hæc tenderent, an ad tactus inhonestos, an ad ipsum carnis opus, an ad solutam, consanguineam, &c. quæ ut magis explicentur sit.

Conclusio II. Peccat letaliter, tum is qui concupiscit alterius uxorem ut polluendam adulterio, tùm & is qui eam legitimo intercedente matrimonio fruendam exoptat.

Prob. 1. pars, quia qui concubitum uxoris alienæ desiderat, directè transgreditur præceptum istud, *Non concupisces uxorem proximi tui.*

Prob. 2. pars: quia si Judæis vetitum fuerit, nè concupiscerent uxores alienas, quas faciliùs interveniente divortio ducere poterant; *nunc gravius* erit id *peccatum,* * *cùm* in lege nova, *mulierem etiamsi à viro repudiata sit, alteri in matrimonium ducere non liceat; nisi marito mortuo. Itaque qui alterius uxorem concupiscit, facilè ex una in aliam incidet cupiditatem: aut enim illius virum mori, aut adulterium admittere cupiet.*

Conclusio. III. Mortaliter quoque in nonum præceptum delinquunt, qui mulieres aliis viris desponsatas, aut desponsatas Christo, seu susceptione Religiosi veli, seu emissione simplicis voti continentiæ, in uxores expetunt.

Prob. 1. pars; quia qui viro alteri desponsatam concupiscit, vel eâ quâ tali frui peroptat, vel saltèm pactum ejus cum alio rescindere studet: atqui utrumque nefas est. Primum enim involvit cupidinem fornicationis simplicis cupidine graviorem; secundum verò sanctum fœdus rescindere studet.

Prob. 2. pars; quia si viro alteri desponsatam concupiscere grave sit piaculum, gravius erit eam quæ jam nupsit Agno immortali, vel ad nuptias ejus se præparat, hinc retrahere velle.

Prob.

* *Catech. Rom.*

Prob. 3. pars; quia qui virginem simplici castitatis voto obstrictam, sibi in uxorem concupiscit, vel peroptat eâ quatenus tali perfrui, quod sine gemino scelere fieri nequit; vel intendit eandem sollicitare ut remissionem voti à summo Pontifice, sine causâ legitimâ obtineat; & id quoque evidenter grave est peccatum.

Quòd si quis graves ob causas inducere aliquam velit, ut voti dispensationem inquirat, ejusque in hâc hypothesi matrimonium exoptet; nullius ille peccati reus erit, nisi speratâ voluptate tanquam præsenti cor libidinosè reficiat.

Conclusio IV. Non modò desiderium rei letaliter malæ, sed & voluntaria de eâdem re delectatio est peccatum mortale.

Prob. tùm ex S. Gregorio Lib. 21. Moral. c. 2. ubi, sic: *Per Moysen luxuria perpetrata, per Christum verò luxuria cogitata damnatur:* tùm ex iis quæ diximus in Tract. de Peccatis.

Conclusio V. Delectatio morosa speciem sumit tùm ab obiecto proximo circa quod versatur, tàm ab ejusdem obiecti conditionibus.

Prob. 1. pars. Per obiectum proximum hîc intelligitur illud genus criminis quod quis libidinosè in animo volvit: atqui delectatio morosa hinc speciem necessariò sumit; alioqui non plus peccaret qui copulam sibi representat, quam qui simplex osculum: quod absurdum est; ergo delectatio ex hujusmodi obiectis speciem sumit: & ut ab amplexu specie differt coitus, sic & à complacentia in uno, differt complacentia in altero.

Hinc pœnitentes sicut exprimere tenentur an ad desiderium usque progressi sint, an autem in merâ delectatione steterint; sic & debent exprimere an delectatio sua pro obiecto habuerit tactum, an copulam, an hanc simpliciter, vel cum pessimis circumstantiis. Unde cùm malè instituta confessio, saltèm quâ parte malè instituta est, repeti debeat, tutò sibi suisque pœnitentibus providebit Director, qui satager ut quod incautè omissum est cautè suppleatur.

Prob, 2. pars: Si delectatio morosa non sumeret speciem à conditionibus obiecti cui libidinosè immoratur, delectatio de copulâ soluti cum solutâ non pertineret ad speciem fornicationis, de copulâ cum conjugato ad speciem adulterii, de copula cum Moniali vel Religioso ad speciem sacrilegii, &c. eæ enim sunt objecti conditiones de quibus disputatur in præsenti; atqui falsum consequens. Prob: min. 1mo. ex S. Thomâ q. 15. de verit. a. 6. *Delectatio alicujus operationis, & ipsa operatio ad idem genus peccati reducuntur.*

2do.

2do. Ex eodem S, Thomâ art. 8. suprà: *Nullus delectatur in aliquo, nisi afficiatur ad illud;* ergo qui volens delectatur de copulâ cum Sanctimoniali afficitur ad illam: atqui hujusmodi affectus necessariò habet malitiam sacrilegii. Affectus enim qui suo modo tendit in objectum totum, totam habet malitiam quam inducere potest idem obiectum: atqui affectus prædictæ copulæ tendit suo modo in totum objectum; nempe in copulam cum tali: aliunde verò objectum inducere potest malitiam sacrilegii; ergo.

Confirm. Quod proximo sacrilegii periculo exponit, in ratione sacrilegii mortiferum esse debet; sicut quod proximo simpliciter peccandi periculo exponit, mortiferum est in ratione peccati simplicis: atqui delectatio morosa de coitu cum Moniali, exponit proximo sacrilegii periculo. Exponit enim turpi ejusdem desiderio, cùm uno tantùm gradu desiderium & cogitatio lubenter nutrita dividantur, ut quotidiana docet experientia; ergo ex hâc saltèm parte morosa cogitatio induet malitiam conditionis personæ.

Obj. Quod non apprehenditur ut objectum delectationis, non dat speciem delectationi: atqui conditio personæ non apprehenditur ut objectum delectationis. Illud enim solùm apprehenditur ut objectum delectationis, quod delectationem excitat: atqui copula sola, non autem conditio personæ delectationem excitat; ergo.

R. ad 1. & 2. neg. maj. Actus enim speciem sumit, ab eo omni quod objecto intrinsecè adhærere cognoscitur, sive illud ad delectationem excitandam concurrat, sive non. Et verò cogitatio morosa se habet ut aspectus interior mentis objectum malum blandè contemplantis; ergo sicut qui exteriùs turpiter contemplatur personam Deo sacram, sacrilegii reus est, etsi à statu ejus non moveatur, sed abhorreat; ità qui interioribus aanimi oculis eandem fœdè intuetur, non potest à sacrilegio immunis esse. Sanè adversariorum ratiocinatio probaret, eum qui, ut fit non raro, uxorem alienam concupiscit, abstrahendo, vel etiam dolendo de ejus statu, non esse reum mœchiæ spiritalis.

Ceterùm fatentur adversarii, 1mo. eum qui de concubitu cum consangvineâ quâ tali delectaretur, teneri necessario circumstantiam hanc confiteri: sicut, inquiunt, necessariò declaranda foret circumstantia copulæ sodomiticæ, cùm delectatio etiam simplex ab illâ non abstrahat; 2do. conjugatum qui delectaretur de cogitatione coitûs cum uxore non suâ, reum fore adulterii interioris, quatenus violaret fidem in matrimonio datam, quâ promisit se mentem & corpus custoditurum

illibata; 3tio. consultum esse exprimere in confessione conditionem personæ, quæ delectationis objectum fuit.

Conclusio VI. Peccat etiam mortaliter in genere & in specie, qui delectatur de opere malo in se, sed inculpabiliter admisso. Unde quæ delectatur quòd per vim à Principe conjugato, aut à Ministro in sacris cognita sit, peccat letaliter. Idem est de eo qui aliam pro uxore suâ inculpatè à se cognitam esse gaudet ex pòst facto.

Prob. 1mo. quia cùm delectationi deest causa excusans, quæ adfuit actioni, delectatio non minùs in genere suo peccaminosa est, quàm fuisset actio sine eâdem causâ excusante: atqui actio citra causam excusantem, v. g. vìm vel ignorantiam peracta fuisset peccatum mortale; ergo & delectatio de eâdem seclusis hujusmodi causis, quæ quantùm ad consensum attinet, semper desunt, erit peccatum mortale. Et illud quidem peccatū ejusdem erit speciei ac ipsum opus; quia ex dictis post S. Thomam. *Delectatio operationis, & ipsa operatio ad idem genus peccati reducuntur.*

Prob. 2do. Si liceret de actione solùm materialiter mala delectari, liceret filio lætari de parricidio à se in ebrietate perpetrato: atqui tamen damnata fuit ab Innocentio XI. hæc propositio n. 15. *Licitum est filio gaudere de parricidio à se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.*

Obj. Non Magis delectatio de opere pravo cogitato est peccatum, quàm delectatio de cogitatione operis pravi: atqui hæc non est peccatum: prout ipsi fatebamur in Tract. de Peccatis.

R. neg. maj. Delectatio enim de cogitatione fornicationis,* *quandoque est veniale tantum, putà cùm aliquis inutiliter, non* tamen libidinosè *cogitat de eâ, quandoque autem sine peccato omnino; puta cum aliquis utiliter de ea cogitat, sicut cùm vult de eâ prædicare vel disputare.* Verùm longè aliter se res habet, cum delectatio est de ipso opere malo: tunc enim opus malum placet in se, & in se approbatur: gaudes quidem quod inculpate feceris, sed tamen gaudes quod feceris; ergo similis es filio qui lætatur quòd inculpatè patrem interfecerit: & is tamen lætando peccat, ut patet ex propositione modò relatâ.

Quæres quâ ratione discerni possit, an quis delectatus sit de re ipsâ malâ, an solum de cogitatione ejus. R. Spectari debet occasio, quæ delectationem peperit. Si quis enim ex occasione studii, vel confessionum quas excepit, prava animo cogitet & revolvat, in dubio præsumendum est delectationem ejus versatam esse circa cogitationem, non circa objectum cogitatum.

Si verò

* *S. Thom.* 1. 2. q. 74. a. 8.

Si verò nata sit delectatio ex occasione pravâ, putà ex inanibus colloquiis, vanis lectionibus, liberiori aspectu, timendum, saltem iis qui parum sibi invigilant, nè delectatio sit de objecto ipso.

Eadem methodus servari debet erga eos, qui non de rebus ipsis, sed de artificio quo factæ sunt aut compositæ, se se delectari contendunt. Etsi enim potest quis furtum non approbando delectari de industriâ, qua fur solers crumenam abscidit, plerumque tamen in luxuriæ materiâ contingit, ut quem res ipsæ tangunt, solo se artificio moveri existimet. Et id multò magis erit probabile in eo, qui res pias, pios v. g. & elegantes versus fastidiet, tantùmque, aut saltem multò lubentiùs iis immorabitur, qui obscœna tractant.

Ceterùm non rarò fit ut delectatio de cogitatione, viam præparet delectationi de re ipsâ: & id præcipuè locum habet in rebus venereis, quæ cor, nisi *omni custodiâ* servetur, sensim alliciunt. Ubi primùm ergo sentit quis se à delectatione licitâ ad illicitam quasi furtim avolare, necesse est ut eum supplex deprecetur, in quo solo *ignea nequissimi tela* extinguere datum est.

Sed quid si dubitet quis an de objecto ipso, an de solâ objecti cognitione delectatus sit.

R. expendendum 1mo. an reflexerit quis se venereâ ipsa delectatione titillari. Si enim erraticæ imaginationis impetu mens ab objecto in objectum rapta sit per modum distractionis, deficiente libero consensu in objectum turpe, deficiet & peccatum; tametsi sæpe diu perduraverit cogitatio, nec de eâ monitus quis fuerit, nisi per rebellionem carnis; 2do. ubi animadversum est loco cogitationis utilis aut necessariæ ingruere tentationem, videndum an eam repellere nisus fuerit, & quo conatu. Si oraverit, alio mentem converterit seu cum aliis colloquendo, seu exteriùs quid agendo, ut cogitationem cogitatione propulsaret, haud præsumi debet consensisse. Sin autem segniùs se gesserit, verendum nè consenserit saltèm imperfectè; eritque eò gravior suspicio mali, quò diutiùs post reflexionem permanserit in eâ cogitatione. Ceterùm ex bono vel inordinato statu eorum, qui pravis cogitationibus quatiuntur, dijudicari solet an consenserint, necne, prout dixi agendo de Peccatis, ubi etiam probatum est consensum negativè præstitum pravis concupiscentiæ motibus, ad gravem noxam sufficere.

Quæres an omnibus omnino illicita sit delectatio de re venereâ. Difficultas est tùm de solutis qui de nubendo cogitant; tùm de desponsatis, qui propiùs ad idem se disponunt; tum de conjugibus præsente vel absente comparte; tùm de viduis.

CAPUT DECIMUM.

De ultimo Decalogi præcepto.

TRia hic expendemus, 1mo. quid vetet Deus his verbis: *Non concupisces domum proximi tui, non servum. &c.* 2do. quid iisdem verbis præcipiat; 3tio. an qui quasi momentaneè peccat contra Decalogi præcepta, fiat illico damnationi æternæ obnoxius. Sit

Conclusio I. Vetat decimum præceptum nè alienum bonum appetatur, seu ut injustè possidendum, seu ut possidendum cum damno & incommodo proximi.

Prob. quia cùm non prohibeat Deus nè alienam rem, cùm necessaria est, appetamus ut possidendam justo emptionis aut donationis titulo, superest ut vetet nè eam appetamus ut possidendam vel injustè, vel si non injustè prorsus, saltèm cum proximi detrimento. Hinc toties reprobata in Scripturis alieni boni cupiditas: *Nemo vestrum*, ait S. Petrus Ep. I. c. 4. *patiatur ut fur, aut alienorum appetitor*, & Apostolus I. Thess. 4. *Nullius aliquid desideretis.* Quare verò, quia *qui volunt divites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociva.*

Hinc rei sunt contra decimum præceptum, 1mo. qui sic dispositi sunt, ut in venditionibus, emptionibus ac permutationibus; ætate vel simplicitate proximi abuti velint; 2do. qui debita sua ad rigorem juris exigunt, aut exigere differunt, donec eo creverint, ut jam solvi nequeant, nisi vendita domo, cui inhiabat creditor; 3tio. * *qui ludis* etiam licitis *immoderatè abutuntur* lucri gratiâ; 4to. qui servos, aliosve qui vel mercede conducti, vel amore observantiaque impulsi, aliis operam præstant, verbis, spe, aut præmiis corrumpunt, ut eos deserant quibus se addixerunt. ** Et tunc *si ante id tempus, quo se in illorum famulatu fore promiserant, ab illis recesserint, hujus præcepti autoritate admonendi sunt, ut ad eos ipsos omnino revertantur.*

Hinc not. 1mo. eum qui tantum alii subripere optat, quantum de facto ablatum sufficeret ad mortale; reum esse letalis peccati. Idem est de eo qui alterius domum aut vites demoliri vellet; 2do. malæ hujus intentionis objectum & motivum in confessione aperiendum esse; objectum quidem, quia qui bonis Ecclesiæ inhiat, reus est sacrilegii, motivum verò quia qui ex invidiâ

* *Catechis. Trid. n.* 37. ** *Catechis. Rom.*

invidiâ aut odio ſtragem alterius appetit, peccatum peccato cumulat.

Conclusio II. Præcipit eodem mandato Deus, ut eſſe velimus non quales eſſe ſuadet concupiſcentia, ſed quales non eſſe vult Deus.

Prob. quia ſingula Decalogi præcepta id commune habent; ut unum vetando, aliud præcipiant oppoſitum: atqui nihil eſt alieni boni concupiſcentiæ oppoſitum magis quàm plena voluntatis noſtræ cum divinâ conſenſio, vi cujus eum præ ceteris ſtatum amplectamur, in quo nos Deus eſſe voluerit, adeò ut erumpamus ſponte in hæc verba ſancti Job: *Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſit nomen Domini benedictum;* aut ſaltem exclamemus cum Sapiente Eccli. 23. *Domine Deus ..... omne deſiderium averte à me. Aufer à me ventris concupiſcentias & concubitus concupiſcentiæ nè apprehendant me.*

His porrò mediis pravam quamcumque concupiſcentiam in cordibus fidelium ſopire conabuntur Paſtores. Oſtendent 1mo. divitiarum cupidinem eſſe ſaluti admodum pernicioſam, juxta citatum id ſupra Apoſtoli: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli*, &c. Et verò *Si amaveris illas* [divitias] ait Auguſtinus Serm. 113. *peribis cum illis.* Hinc illud Scripturæ anathema adversùs inexhauſtam habendi ſitim: *Væ qui conjungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis uſque ad terminum loci: numquid habitabitis vos ſoli in medio terræ ?*

2do. Eò lugendam magis eſſe hanc bonorum cupidinem, quo inutilior ſit; quia ut in ſpiritualibus, ſic & in temporaneis indubium eſt illud S. Pauli, *Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat; ſed qui incrementum dat Deus*, I. Cor. 3.

3tio. Hinc conſequenter fieri ut reipsâ infelices ſint quos cruciat auri ſacra fames; cùm è contra beati ſint, qui ex Apoſtolo didicerunt alimentis, & quibus tegantur contenti eſſe.

4to. Ex nimiâ terreſtrium aviditate naſci ſollicitudinem temporalium à Chriſto ſeverè prohibitam his verbis Matth. 6. *Ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini.* Etſi enim qui juſſit hominem in ſudore vultûs ſui veſci pane, laborem reprobare non intenderit; at eam indubiè proſcripſit anxiam ſollicitudinem, quâ animus varias in partes diſtractus, vexat ſe & angit: hæc autem inquieta ſollicitudo pravæ temporalium concupiſcentiæ nexu indivulſo cohæret.

Quod attinet ad tertiam quæſtionem jam ab initio propoſitam, ſenſerunt Calviniſtæ habitualem gratiam non deperdi à

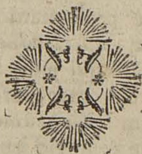
fidelibus qui Decalogi leges violarent per adulteria, homicidia, aliaque id genus. Sit contra

Conclusio III. Quisquis etiam transitoriè; modò deliberatè aliquod Decalogi præceptum in materiâ gravi transgreditur, vel eorum quidpiam agit de quibus dictum est, Quòd *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur*, peccat letaliter.

Prob. 1mo. ex Matth. 10. *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo*, nisi scilicet sincerè resipuerit: atqui stante Calvini systemate, non omnis qui Christum negasset, ab eodem negari mereretur. Eos enim solùm negat Christus, qui à justitiæ gratia exciderunt: atqui non omnes qui negarent Christum, exciderent à gratiâ; quandoquidem eam servarent, qui raptim & ex metu idolis litarent; ergo.

Confirm. Mortaliter peccavit S. Petrus, quando Christum negavit: atqui tamen eum non nisi ex metu, & ad modicissimum tempus negavit; cùm penè statim egressus foras, crimen suum amarè defleverit; ergo.

Prob. 2do. quia nemini mortalium licet ea quæ in Scripturis generaliter & indistinctè prolata sunt, fictitiis interpretationibus & glossis restringere: atqui tamen hujus se criminis reos faciunt qui impium hoc dogma sequuntur. Dicit enim simpliciter Scriptura, *Non habebis deos alienos coram me. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Non mœchaberis*: nullibi verò dicit: Non habebis deos alienos *habitualiter*, non pejerabis *habitualiter* non mœchaberis *habitualiter*; ut quid ergo suam hanc *habitus* glossam alligant. Hanc utique ignoravere S. Cyprianus, totque cum eo piæ memoriæ Antistites, qui Christianos, etsi obiter & ex gravi persecutionis metu idololatras, gravis lapsûs reos constanter judicarunt.

TRA-

TRACTATUS
DE
PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

QUinque expendemus Ecclesiæ præcepta, his expressa versibus:

Festa colas præsens sacro; jejunia serves;
Annua sit saltem scelerum confessio; Paschæ
Tempore percipies Christi venerabile Corpus.

CAPUT PRIMUM.

De primo Ecclesiæ præcepto.

CErtum est 1mo. Ecclesiam posse instituere Festa; 1mo. quia non minor est ejus hoc in puncto potestas quam Synagogæ, quæ defacto diu post promulgatam Moysis legem instituit Festum sortium, Esther. 9. Festum in memoriam debellati unà cum Holoferne Assyriorum exercitûs, Judith. 16. Festum dedicationis templi, I. Machab 4. quod Christus ipse celebravit, ut videre est Joan. 10. v. 20. quia Ecclesia jam à prioribus seculis Festa instituit, Apostoli enim & Martyres non aliâ quàm Ecclesiæ autoritate certis diebus honorari potuerunt: atqui tamen vel à primis Ecclesiæ temporibus honorati fuere, ut patet ex sermonibus quos habuit S. Leo in Festivitate tùm SS. Petri & Pauli, tùm S. Laurentii; ergo.

Certum est 2do. posse Ecclesiam solemnem viris sanctitate eximiâ celebribus cultum decernere; tùm quia id fecit ab initio tùm quia æquum est ut honore donentur, qui honorari meruerunt, secundùm id Eccli. 44. *Sapientiam ipsorum narrent populi & laudem eorum nuntiet Ecclesia.*

Neque, quidquid contra senserit Wiclefus, probabile est eandem Ecclesiam hic erraturam esse: 1mo. quia, ut docet S. Thomas Quodlib. 9. a. 16. *In Ecclesia*, quam ut sponsam suam

diligit, semperque diliget Christus, *non potest esse error damnabilis: sed hic esset error damnabilis, si veneraretur tanquam Sanctus, qui fuit* & mortuus est *peccator;* sicque supplicibus fidelium votis toto terrarum Orbe invocaretur ut Dei amicus, qui tanquam ejusdem hostis sepultus esset in inferno; ergo. 2do. quia vix ac nè vix quidem credi potest, Deum in materiâ graviter ad religionem spectante deserere Ecclesiam suam, omni, quâ potest ope enitentem nè deseratur: porrò si permitteret Deus ut reprobus quis pro Sancto coleretur, jam Ecclesiam suam desereret, & in materiâ quæ graviter ad religionem spectat, & in casu in quo, omni quâ potest viâ, conatur non deseri. Neminem enim albo Sanctorum inscribit Pontifex Romanus, nisi claruerit miraculis adeò insignibus, ut vel ipsi Ecclesiæ hostes quædam pro miraculis agnoverint, quæ Romæ admissa non sunt. Aliunde verò indicit idem Pontifex jejunia & preces publicas, ut Dei voluntatem habeat compertam. Demum res tota tam maturo subjicitur examini, tandiùque secundũ omnes sui partes discutitur, ut nihil amplius à Christianâ sapientiâ exigi possit.

His positis, quia ratione eadem coluntur Festa, quâ Dominicæ dies, superest ut quædam dicamus de Festis tùm Dei & Christi, tùm B. Virginis. Sit igitur

---

ARTICULUS PRIMUS.

De Festis in honorem Dei directè institutis.

Quanquam universa Ecclesiæ Festa, & ea etiam quibus coluntur Sancti, instituta sint in honorem Dei, qui electos suos glorificavit; habet tamen plebs Catholica Festivitates quasdam ita uni Deo specialiter addictas, ut eæ Dei ipsius Festa peculiari ratione nuncupari possint. Harum solemnitatum præcipuas, quoniam omnes indagare non licet, breviter evolvemus.

Quæres itaque 1mo. quando instituta sit Dominica dies, quo fine, & qualiter celebranda.

R. ad 1. Dominicam diem à primis Ecclesiæ temporibus servatam fuisse, ut fatentur ipsi Protestantes, & ex primævâ traditione constat. Ità quippe docent Ignatius in Epist. ad Magnesianos, Justinus Apologia 2. Tertullianus Lib. de coronâ militis. Et verò adeò distincta erat dies Dominica à ceteris ipso Apostolorum tempore, ut hanc diei Dominicæ vocabulo

designet

designet S. Joannes Apocal. 1. his verbis: *Ego Joannes fui in spiritu Domininica die.*

R. ad 2. institutam fuisse Dominicam diem, quia cùm diem aliquam divino cultui deputari conveniat, nec conveniat ut serventur abrogatæ Mosaicæ Legis Sabbatha, aliam Sabbatho diem substitui oportuit. Prima autem hebdomadæ dies ceteris fuit anteponenda, 1mo. quia hac ipsâ die orsus est Deus creationem mundi; 2do. quia eadem die roravit mannam in deserto, nobilissimam Eucharistiæ figuram; 3tio. & præcipuè, quia hac eadem die surrexit Christus; Apostolorum mentes inebriavit Spiritu sancto; Ecclesiam suam efformare cœpit, &c. unde liquet Domini diem peculiari cultu à fidelibus celebrandum esse, ut quæ iisdem tam multiplici titulo sacra esse debeat. Hinc

R. ad 3. triplex præsertim initio Ecclesiæ erat in Dominicâ ritus: 1mo. enim vacabant Fideles ab opere servili; 2do. conveniebant in Ecclesiam ad lectionem, sacrificium, & sacram synaxim; 3tio. non jejunabant. His Dominicæ diei exercitiis adeo intenti erant priorum temporum fideles, ut ab iis nè ipso quidem mortis metu ab ethnicis Imperatoribus indictæ deterrerentur. Hinc interrogati a Magistratibus sodales S. Saturnini in Africâ Sacerdotis, cur contra Principis jussum convenirent, id unum responderunt: *Intermitti Dominicum non potest: lex sic jubet lexque sic docet.* En norma quam sequi debeant fideles, quibus nihil hodie pietas sua affert periculi.

Quæres 2do. quid de Adventu sciri oporteat.

R. 1mo. Annum Ecclesiasticum quatuor in partes dividi, quarum prima Adventum & subsequas Christi infantis solemnitates complectitur; secunda Quadragesimam; tertia tempus Paschale, quod usque ad Octavam Pentecostes elabitur; quarta denique tempus quod ab Octava Pentecostes usque ad Adventum succedit.

R. 2do. institutionem Adventus non esse novam in Ecclesia, cum de sancto hoc tempore mentionem faciant plura septimi seculi Concilia, ex quibus insuper colligere est, Adventum habitum fuisse ut Quadragesimam Dominicæ Nativitati præviam. Neque verò hæc multopere distabat à Quadragesimâ Paschali. Unde illud Amalarii Lib 4. de Offic. Eccles. c. 37. *Nos observamus tres Quadragesimas, ante Pascha Domini; ante Festivitatem S. Joannis, & ante Nativitatem Domini.* Hinc hodiedum Clerici Officio mancipati, easdem flexis genibus fundunt per Adventum preces, quæ esurialibus feriis addictæ sunt. Demum in Adventu lugubribus, violaceis nimirum vestimentis passim utebatur Ecclesia, & etiamnum utitur.

R. 3tio.

R. 3tio. ex dictis liquidò patet enitendum esse fidelibus ut Adventus stadium singulari pietate decurrant; ad quod operæ pretium est, 1mo. ut Ecclesiæ spiritum induti, vulnus nobis primigenio peccato inustum sincerissimè defleant, 2do. ut proprias plangant infirmitates; 3tio. ut Mediatorem repetitis suspiriis invocent, exclamando cum Isaia, *Rorate cæli desuper, & nubes pluant justum: aperiatur terra & germinet Salvatorem.* & rursus, *Emitte agnum Domine, dominatorem terræ;* 4to. ut venturi Messiæ gratiam sibi promereantur prece magis sedulâ, eleemosynâ largiori, mundi mundanorumque fugâ; 5to. ut primi ultimique Adventus ideam consocient, prout intendit Ecclesia quæ jam à primâ Adventus Dominica legit Evangelium, quo viva judicii generalis imago exhibetur, &c,

Quæres 3tio. an primævæ sit antiquitatis Festum Nativitatis Christi; 2do. quid singulare habeat ejusdem ritus; 3tio. quo præcipuè animi sensu debeat celebrari.

R. ad 1. Christi Nativitatem jam ab initio in Ecclesia Occidentali, & multo serius apud Græcos celebratam esse. Neque tamen apud Græcos honoris cujuscumque expers erat beata hæc Nativitas; sed simul cum Epiphania & Baptismo Christi celebrabatur die 6. Januarii.

R. ad 2. Id speciale habet Natale Christi, 1mo. quod ejus solemnitas non à primis tantùm Vesperis incipit, ut moris est sed à Laudibus Vigiliæ, quæ duplici aut semiduplici ritu persolvuntur; 2do. quòd Christiana plebs, partem noctis maximam divinis Officiis incumbat; 3tio. quod Ministri altaris Missarum solemnia ter celebrent, quo triplex indicetur Christi Nativitas, prima quidem ex utero Patris ante luciferum; secunda ex utero matris in ipsa temporum plenitudine; tertia per gratiam & pacem in *hominibus bonæ voluntatis.*

Hinc nota Ecclesiæ præcepto satisfieri ab iis, qui Missam unam audiunt; tametsi optandum est ut tres audiant, qui tres audire possunt;

R. ad 3. opus esse 1mo. vividâ fide, cui soli datum est in præsepi, fœno & fasciis eum revereri, *quem proni vident, tremunt adorant Angeli;* 2do. spe firma, quæ Dei, misericordiam suscipiat *in medio templi* ejus; 3tio. ardenti charitate, quæ nihil non ausit in gratiam illius, qui pro nobis *cùm inimici essemus,* ea fecit & passus est, quæ nemo nostrum pro amicis suis facere velit aut pati; 4to. singulari animi bene memoris sensu, quo facile perfundetur, qui seriò perpenderit, quis veniat, ad quem veniat, quo fine veniat; 5to. constanti voluptatum aspernatione ad exemplum illius qui jacet in præsepi nudus, & austeri cœl. inclementiam patitur, &c.

Quæres

Quæres 4to. quid circa tempus Paschæ præambulum animadverti oporteat.

R. tempus illud tres in partes dividi, quarum prima Quadragesimam præcedit; secunda eandem complectitur dempta majori hebdomada; tertia majori hac hebdomadâ continetur.

Pars temporis Paschæ prævii, quod Quadragesimam præcedit, constat Dominicis tribus, Septuagesimæ nimirum, Sexagesimæ & Quinquagesimæ, quas censent multi ab Ecclesia fuisse institutas, ut bacchanalia quæ grassari cœperant, compescerentur. Jam nunc enim Ecclesia lugubres induit amictus, supprimit *Alleluia*, & in sacris Officiis fideles revocat ad memoriam eorum, quæ Deus contra Adamum, contra Terræ incolas temporibus Noe, ac demum contra Sodomitas gessit. Hæc autem Officiorum immutatio cùm extraordinariam celebritatem prædictis Dominicis tribuerit, potuit & iisdem tribuere nomina, quæ Quadragesimam prænuntiarent, & ab ea ordine retrogrado denominarentur.

Secunda pars temporis Paschæ prævii vocatur Quadragesima eaque vel traditionis est Apostolicæ, vel paucissimo post Apostolos tempore instituta. Instituendi ratio è veteri, potissimùm autem è novo Testamento desumpta est. Moyses enim, Elias, & Christus dies 40. jejunavere. Adde quod deceret ut fideles temporaneis sæpè rebus immersi, decimam anni partem pœnitentiæ consecrarent: quo autem tempore posset id fieri congruentiùs, quàm quo Ecclesia passionem & mortem Sponsi sui recolere intendit.

Is porrò Quadragesimam sanctè transiget, 1mo. qui sanctam jejunii legem sedulò servabit; 2do. * qui sanctificabit jejunium oratione, eleemosynâ, crebra divini verbi auditione; 3tio. qui adamussim exequetur id quod canit Ecclesia: *Utamur ergo parcius verbis, cibis & potibus*, &c.

Tertia pars ejusdem temporis Paschæ prævii, complectitur hebdomadam majorem, quæ etiam hebdomada *sancta*, & *pœnosa* nuncupatur, ut hinc discant fideles, sibi nihil non eo tempore tentandum esse, ut *Christo passo & ipsi eadem cogitatione* armentur.

Hebdomadam majorem pie & salubriter agent, 1mo. qui jejunio, si fieri poterit, arctiori incumbent; 2do. qui ab hominum consortio recedent accuratiùs; 3tio. qui plus solito vacabunt orationi; 4to. qui Christi dolores meditabuntur profundius 5to. qui ad recipienda Pœnitentiæ & Eucharistiæ Sacramenta majori se studio disponent; 6to. qui, quàm frequenter licebit, aderunt

* *Joel. 2.*

aderunt solemnibus officiis; 7mo: qui satagent ut mente assequantur quidquid tunc mysterii celebrat Ecclesia.

Porrò in Dominica Palmarum celebratur ingressus triumphalis Christi in Jerusalem; cui Hebræa plebs cum palmis obvia, fausta quæcumque acclamabat his verbis: *Hosanna filio David*, sex postea diebus misere clamatura, *Tolle tolle; crucifige eum.* Unde sanctam hanc diem ex mente Ecclesiæ aget, qui Christum de dæmonibus triumphantem adorabit, qui ejusdem imperio se suaque submittet, qui mundi judicia, mobilesque ejusdem plausus detestabitur.

Feria quintâ renovatur memoria eorum, quæ fecit Salvator pridie quam pateretur: tunc autem lavit pedes Apostolorum Eucharistiam instituit, traditus est Judæis, & ab his dura quæque sustinuit.

Feriâ sexta exhibentur præludia mortis Christi, mors ipsa, & ejus appendices ex Evangelio notæ.

Ut major his diebus percipiatur gratia, operæ pretium est ut feria quinta animo revolvatur tùm singularis humilitas Christi ad Apostolorum & Judæ ipsius pedes amanter prostrati; tùm impensa ea charitas quâ se suis in potum & cibum dedit; tùm nox illa plena amaritudinis, qua verè languores nostros tulit, & ea specie visus, est, cui non erat decor; ita ut reputaretur *novissimus virorum.* His considerationibus piè inhærebit fidelis anima in variis stationibus quæ eadem die decurri solent.

Quod ad feriam sextam attinet, id in eâdem agendum, 1mo. meditanda historia passionis Christi; 2do. Christo compatiendum, addendumque aliquid hâc die, si fieri potest, ad rigorem jejunii; 3tio. orandum cum Ecclesiâ pro omnibus omnino hominibus, etiam pro Judæis & infidelibus; 4to. adoranda reverenter crux in quâ salus mundi pependit.

Quæres 5to. cur institutum Pascha Christianorum; & quo animi sensu celebrandum.

R. ad 1. quòd sicut apud Judæos institutum est Pascha, [id est, transitus] ut eâ die ageretur memoria tùm transitûs Angeli, qui Ægyptiorum primogenitos percussit, Hebræos autem pertransiit intactos; tum exitus Israel de Ægypto, ubi sub Pharaonis servitute tot annos ingemuerat; sic & ad normam institutum sit apud Christianos Festum Paschatis, ut celebretur memoria Resurrectionis per quam Salvator de morte transiit ad vitam, eôque transitu solvit nos a dura dæmonum servitute; & *vitæ æternæ nobis aditum devicta morte reseravit.*

R. ad 2. Pascha ab iis ex Ecclesiæ sensu celebrari, 1mo. qu nihil non impendunt ut cum Christo resurgant; & qui proinde sic moriuntur peccato, ut *Deo viventes* perpetuò in novitate

vitæ

vitæ incedant. Hi porrò Deo vivunt, qui ſpretis mundi honoribus, divitiis, ceteriſque quæ cupiditatem incendunt, *quæ ſurſum ſunt* ſapiunt indeſinenter, * *non quæ ſuper terram;* 2do. qui in Reſurrectione Chriſti, Baptiſmum, vi cujus eidem Chriſto conſepulti ſunt, & contractas in eo obligationes revocant ad memoriam. Hunc in ſcopum tanto fœdere Baptiſmum noſtrum & Chriſti Reſurrèctionem ſociavit Ecclesia. Hinc olim remiſſum Catechumenorum Baptiſma ad ſolemnitatem Reſurrectionis; hinc in eadem ſolemnitate, conſecrati Fontes regenerationis.

Quæres 6to. quid ſibi velit nomen Pentecoſtes; 2do. quæ ejus apud Judæos tam ſolemniter peragendæ ratio; 3tio. quæ ratio apud Chriſtianos; 4to. quo animo celebranda ſit ea feſtivitas.

R. ad 1. & 2. Dies Pentecoſtes idem eſt ac dies quinquageſima hæc autem ideo tantæ apud Judæos erat ſolemnitatis, quia Lex die quinquageſima poſt egreſſionem ex Ægypto data eſt Hebræis ad radicem montis Sinai.

R. ad 3. Pentecoſten Judaïcam fuiſſe typum Chriſtianæ Pentecoſtes, quæ id circo multo plus à nobis exigit reverentiæ: 1mo. quia hâc eâdem die Spiritus Sanctus in Apoſtolos, ceteroſque Diſcipulos deſcendit, ut Legem Dei non in tabulis lapideis, ſed in eorum cordibus ſcriberet; 2do. quia hâc die primitiæ meſſis Apoſtolicæ Domino conſecratæ ſunt, cùm ad primam Petri Chriſtum redivivum annuntiantis vocem, tria Judæorum millia Evangelio nomen dederint; 3tio. quia Apoſtoli hactenus vinci faciles invicto eo animi robore donati ſunt, cui tandem cedere oportuit Orbem univerſum.

R. ad 4. imprimis opus eſſe ut fideles juſtam donorum S. Spiritus, quæ hac die pleniùs conferuntur, ideam ſibi efforment; 2do. ut ab eodem Spiritu in ſe impleri flagitent, quod ille olim in Apoſtolis operatus eſt; quodque his expreſſit verbis Ezechiel. c. 11. *Dabo eis cor novum, & ſpiritum novum tribuam in viſceribus eorum: & auferam cor lapideum de carne eorum;* 3tio ut maximè cogitent conſummata eſſe hac ipſa die Chriſti myſteria abſolutumque opus ad quod ille miſſus erat. Hinc agendæ Chriſto grates, tanquam capiti quod membra ſua diligit, fovet, & jugi tutatur auxilio.

Quæres 7mo. an aliqua ſit Feſtum inter Trinitatis & Corporis Chriſti affinitas; à quo itèm poſtremum iſtud fuerit inſtitutum, & cur tam ſero.

R. ad 1. multam eſſe cognationem inter utrumque Feſtum. Ut enim Feſta quæcumque ad Trinitatis cultum referuntur, ſic Euchariſtia

* *Rom. 6. Coloſſ. 3.*

Euchariſtia juge eſt ſacrificium quo tanquam præſtantiori medio colitur eadem Trinitas. Sicut ergo in Feſtis omnibus honoratur Trinitas quæ nobis Verbum incarnatum ejuſque myſteria, & Verbi matrem, ſanctoſque omnes largita fuit; ſic Feſta omnia Euchariſtici ſacrificii actione potiſſimum celebrantur.

R. ad 2. Feſtum Corporis Chriſti ſeu Euchariſtiæ in Eccleſia Leodienſi jam ab an. 1246. celebratum, ad totam Eccleſiam extenſum fuiſſe ab Urbano IV. an. 1264. Agnoſcit porrò in Bulla ſua ſummus ille Pontifex, 1mo. Feſtum Euchariſtiæ ſingulis diebus celebrari, quia ſingulis diebus immolatur & colitur ſalutis noſtræ victima; 2do. merito tamen ſanciri ut idem Feſtum *feſtivitate ac celebritate præfulgeat ſpeciali, quatenus in eâ, quod in aliis Miſſarum officiis circa ſolemnitatem eſt forſitan prætermiſſum, devota diligentia ſuppleatur.* Adde æquum fuiſſe, ut quo tempore Euchariſtia majori niſu, à Berengario, & Albigenſibus impetita jam fuerat, ei plus honoris à fidelibus impenderetur.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Feſtis in honorem Deiparæ, &c.

SUppono in primis meritò inſtitui Feſta in honorem B. Virginis & Sanctorum: 1mo. quia ea fuit Eccleſiæ primitivæ praxis, ut liquet ex his S. Cypriani verbis Lib. 4. Epiſt. 5. *Martyrum paſſiones & dies anniverſaria commemoratione celebramus;* 2do. quia Feſti dies recte inſtituuntur ad recolenda Dei beneficia, ut patet de feſto ſortium apud Judæos: atqui quod Chriſtiani quidam ſanctè conſummentur, præſertim per martyrium, ſingulare eſt beneficium Dei. Inde enim novum ſibi civem accedere geſtit Eccleſia triumphans. Inde novum ſibi apud Deum adeſſe interceſſorem gaudet Eccleſia militans, &c.

Quod dicunt Pſeudoreformati, cultum Sanctorum idololatriam ſapere, ridiculum eſt. Tam enim immunis eſt ab idololatria cultus, qui Sanctis exhibetur poſt mortem, quam quì iiſdem exhibetur adhuc viventibus. Neque enim Sanctos colimus ut deitates quaſdam, ſed ut amicos Dei: quos idem Deus qua tales honorari jubet: unde nec vota, nec altaria dicamus Sanctis, ſed ipſi Deo in honorem Sanctorum, id eſt, tum ut eidem gratias agamus ob beneficia quibus Sanctos pleniſſimè cumulavit; tum ut ab eo ad ipſorum preces, ſi non paria, ſaltem ſufficientia conſequamur. Jam

Quæres

Quæres, quæ præcipua sint Mariæ Festa.

R. Sunt ea Conceptio, quæ die Decembris 8. Nativitas, quæ pari Septembris die; Præsentatio in Templo, quæ die 21. Novembris; Annuntiatio, quæ Martii die 25. Visitatio, quæ 2. Julii; Purificatio, quæ 2. Februarii; Compassio, quæ feria sexta post Dominicam Passionis; & Assumptio, quæ 15. Augusti celebratur.

Festum Conceptionis XII. seculo in Ecclesia tùm Orienrali, tum Occidentali celebrari cœpit. Hujus solemnitatem Decreto confirmavit Capitulum Lugdunense an. 1145. Piam hanc novitatem Epist. 174. impetiit S. Bernardus: at crescente in Deiparam fidelium affectu, invaluit tandem celebritatis hujus consuetudo, & à Synodo Basileensi confirmata est; eique indulgentias affixit Sixtus IV. an. 1476.

Institutionem Festi Nativitatis consignat Baronius an. circiter 800. quæ epocha quibusdam videtur antiquior. Festo huic suam adscripsisse octavam fertur Innocentius IV. ut voto ante Prædecessoris sui electionem ea de re facto satisfaceret.

Festum Præsentationis diu ante in Orientali Ecclesia celebratum est, quam in Latina celebraretur. Primus ipsum in Gallias invexit Carolus Rex hujus nominis V. illudque in sancta sua Capella celebrari jussit, præsentibus multis Galliæ Præsulibus, & Papæ Nuntio qui facundissimam ea de re orationem habuit.

Festum Annuntiationis, quod idem est ac Festum Conceptionis Verbi, uno eodemque cultu cum Christi Nativitate celebratum est à SS. Patribus. Sensim tamen sua fuit Annuntiationi celebritas specialis; eaque passim alligata fuit diei 25. Martii; quia, ut ait Augustinus Lib. 4. de Trin. c. 5. *sicut à Majoribus traditum, suscipiens Ecclesiæ custodit autoritas, octavo Kalendas Aprilis conceptus creditur* Christus, *quo & passus.*

Festum Visitationis, quo recolitur charitas Mariæ cognatam suam in montana Judææ invisentis, institutum est ab Urbano VI. confirmatum primò à Bonifacio IX. an 1389. deinde à Concilio Basileensi Sess. 45. an. 1441.

Festum, Purificationis, (Græcis hypapante; seu obviatio; quia Christo ad Templum delato occurrerunt Simeon, Anna, aliique, ut probabile est, complures justi) circa an. 542. promulgatum est à Justiniano. Quanquam censet Baronius solemnitatem hanc jam utcumque institutam fuisse à Gelasio, cum Romæ abolevit Lupercalia.

Festum Compasionis institutum est in memoriam profundi doloris, quo icta est sacra Virgo, dolorum pendentis è cruce

Filii

Filii conſcia. Feſtum hoc inſtituit, vel ſaltem præſcripſit Synodus Colonienſis an. 1423. ut, quâ meliori via poterat facinora contra Virginem ab Huſſitis commiſſa repararet.

Quod ſpectat ad Aſſumptionem, conſtat aliquando dubitatum eſſe de B. Virginis obitu: *Non dico*, ait S. Epiphanius hæreſi 78. *quod immortalis manſit, ſed neque affirmo an mortua ſit.* Aliter hodie tota ſentit Eccleſia, & Mariam ex hoc ſeculo *pro conditione carnis* migraſſe profitetur: ſed neque iis aſſentit, qui eandem martyrio vitam finiiſſe contendunt.

An autem Maria corpore ſimul & animâ in cælum aſſumpta ſit, ut piè ſentiunt fideles, difficilis eſt controverſia, quam hîc expendere non vacat; quæque aliquando rationibus parum firmis & defenditur & oppugnatur. Sic malè quis aſſumptionem ideſt corpus, ex ipſo aſſumptionis vocabulo tueatur; tùm quia quod hodie Aſſumptionis nomine exprimimus, hoc antiqua Adonis & Uſuardi Martyrologia *dormitionem* dicunt, alia verò *pauſationem* ſeu requiem Virginis; tùm quia beata Sanctorum mors, aliquando nominibus tranſitûs, depoſitionis, ſomni, atque etiam aſſumptionis deſignata eſt. Sic etiam malè quis eandem plenam aſſumptionem neget, ex eo quòd non pauci Patres dixerint Chriſtum ſolum reſurrexiſſe deinceps non moriturum; cùm exiſtiment Hilarius, & Epiphanius, quos ſecuti ſunt Janſenius Iprenſis; aliique plures, Sanctos quorum monumenta in Chriſti morte aperta ſunt, ad immortalitatem reſurrexiſſe. Ut ut eſt, nemo fidelium refugiet modeſta Petri Bleſenſis verba Serm. 28. *Hodie veriſimile eſt, quod B. Virgo & animæ beatitudinem & corporis glorificationem adepta eſt; quod ne cui prorſus veniat in dubium autoritatibus adſtruimus, opinando tamen, non aſſerendo, &c.*

Quæres qua ſanctiori ratione coli poſſint Mariæ feſtivitates.

R. quædam eſſe pietatis exercitia cujuſque Feſti propria, quædam generalia.

Propria cujuſque Feſti, relationem habere debent ad myſterium quod in eodem Feſto colendum ſibi proponit Eccleſia. Sic in Conceptione & Nativitate, petendum eſt à Deo ut præveniat nos in benedictionibus ſuis, ut amori ejus parem & nos amoris vicem rependamus. Sic in Præſentatione, unà nos cum Maria Deo offerre debemus; diligere, ut & ipſa dilexit, decorem domus Dei; & diem unam in atriis Domini tranſactam, meliorem æſtimare ſuper millia. Sic in Annuntiatione precari decet, ut quæ Dei mater facta eſt, fiat & mater noſtra, quæ ut virginitate placuit, & humilitate concepit, ſingularem nobis caſtimoniam, & tutricem caſtimoniæ humilitatem promereatur Sic in Purificatione optandum ut exemplo Virginis, ſingulas

Dei & Ecclesiæ leges servemus, & contra infractores tueamur pro virili, &c.

Quod spectat ad generalia pietatis exercitia, quibus Mariæ Festa coli possunt: 1mo. æquum est ut de collatis eidem á Deo beneficiis singulares habeamus gratias bonorum omnium autori: præsertim cùm dona hæc non in solius Mariæ, sed & in nostri quoque gratiam concessa sint; 2do. & hæc esse debet pars cultus nostri præcipua, omni studio enitendum est ut Deiparæ virtutes, quantum licebit tenuitati nostræ, imitemur. Etsi porrò juxta Damascenum Mariæ virtus *omnem encomiorum laudem excedit, nec si omnes in toto Orbe dispersæ linguæ in unum coeant, ejus laudes oratione consequi possent*; æquum est tamen ut pro modulo intueamur puritatem ejus, fidem intensam, obedientiam alacrem, amorem Filii tenerrimum, solitudinis studium, constantiam in adversis, silentium juge, & similia quæ mentibus erga Deiparam pie affectis ultro se prodent. His qui vacaverint, Mariam experientur Matrem; ceteri nequaquam. Ne ergo, ait Contenson è Prædicatorum familia, "
» nè te periculosè decipias, arbitrans salutem tuam in tuto
» positam, si alicui Mariæ sodalitati nomen dederis, vel si ali-
» quo externæ pietatis officio fungaris, tametsi de vita seriò
» mutanda non cogites, sed in eisdem flagitiis perseveres. Dic,
» sodes, Rosarium, Scapulare, Cingulum, suntne aliquid Eu-
» charistia sanctius, aut securius. Minimè gentium, inquies &
» rectè dices: Et heu quot & quantis cibus ille vitalis mortem
» affert? Sed instabis: De confratribus Rosarii dictum est,
» *Nemo Mariæ cliens in æternum perit*: de gestantibus Scapu-
» lare revelatum est; *In quo quis moriens æternum non patie-*
» *tur incendium.* Sed amabo, nonne de Eucharistia & quidem
» Christo contestante, & Autore canonico scribente dictum est:
» *Qui manducat hunc panem vivet in æternum.* Et ... quot
» myriades, quot chiliades Christianorum ... gravius pro certo
» damnandi, quod cibum illum immortalitatis sacrilego ore
» accipere attentarint. "

* Ut quædam solvantur difficultates, quæ hic proponi possunt.

Quæres 1mo. an officia Ecclesiæ peregrina lingua fieri possint. R. suam circa hoc disciplinæ punctum mentem his aperiunt verbis Tridentini Patres Sess. 22. cap. 8. de Sacrificio Missæ: *Etsi Missa magnam contineat fidelis populi eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus, ut vulgari passim lingua celebraretur. Quamobrem, retento ubique cujusque Ecclesiæ antiquo ritu, ne oves Christi esuriant, neve parvuli panem petant, & non sit qui frangat eis, mandat sancta Synodus Pastoribus &*

singulis curam animarum gerentibus, ut frequenter inter Missarum celebrationem, vel per se vel per alios ex iis quæ in Missa leguntur, aliquid exponant; atque inter cetera sanctissimi hujus Sacrificii mysterium aliquod declarent diebus præsertim Dominicis & Festis. Quod autem disciplina hæc, quæ à Protestantibus superstitiosa judicatur, nihil habeat mali, patet 1mo. quia etsi linguæ hebraicæ usus jam à tempore Babylonicæ captivitatis desierit vulgaris esse apud Judæos, ità ut viri etiam eruditi linguam hanc non intelligerent, prout de Philone constat, ii tamen in sacris ritibus hebraica lingua usi sunt semper, & hodiedum utuntur; & tamen hæc praxis nec à Christo nec ab Apostolis culpata est unquam.

2do. Quia redarguere id quod *tota per Orbem frequentat Ecclesia ... insolentissimæ insaniæ* est, ut ait Augustinus Epist. 54. atqui cùm à communione nostra recesserunt Protestantes, ritus aliena utendi linguâ in mysteriorum celebratione, totâ frequentabatur in Ecclesia extra Sclavoniam, prout fateri coguntur vel ipsi, qui bonæ fidei sunt Protestantes.

3tio. Quia cùm incommoda omnia, vitari non possunt, ea indubiè pars tenenda est, quæ multò graviora tollit: atqui Mysteriorum celebratio in linguâ quæ fixa sit, ideoque & expers mutationum quibus obnoxiæ sunt linguæ vulgares, multò graviora tollit incommoda. Gravia enim sunt incommoda, quod deteratur majestas Religionis; & quòd fideles erroris periculo exponantur; atqui incommoda hæc tollit solùsque tollere potest usus linguæ fixæ, ideoque non vulgaris: 1mo. enim multùm deperit majestati Religionis ex eo quòd Officia ejus vulgari linguâ peragantur. Hinc Psalmi Davidis gallicam in linguam translati à Theodoro Beza & Clemente Marot, elegantissimis ævi sui Scriptoribus, uno minùs seculo eò usque deridiculi evaserunt, ut risum moveant, nedum pietatis sensum instillent.

2do. Celebratio Officiorum linguâ vulgari populos erroris periculo exponit. Certè enim vel unius literæ additio errorem invehere potest, ut patet in *omoiousio*, & *omousio*: unde multi refert ut Scripturæ, sacrorumque rituum versiones ab Episcopis approbentur: porrò qui fieri potest ut ab Episcopis approbentur versiones editæ linguis, quas nè unus quidem forte Episcopus capit, ut est Vasconum lingua? & licèt identidem approbari possint, an approbari poterunt quoties novas proferri exiget mutatio linguæ?

At, inquies, praxis Deum ignota linguâ publicè laudandi expressè redarguitur ab Apostolo I. Cor. 14. ubi sic: *Nunc autem, Fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero;*

dero; niſi vobis loquar aut in revelatione aut in ſcientiâ ..... etenim ſi incertam vocem det tuba, quis parabit ſe ad bellum? Ità & vos niſi manifeſtum ſermonem dederitis, quomodo ſcietur id quod dicitur? Eritis enim in àëra loquentes .. ſi ergo neſciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus, &c. Unde ſic: Ille non patitur ut ſacra fiant alia quam vulgari linguâ, qui hominem ignota linguâ loquentem comparat tubæ incertam ideoque & inutilem vocem danti; qui eundem in àëra loqui contendit; qui denique eum pro barbaro habet: atqui S. Paulus hæc docet in verſibus citatis; ergo.

R. ad 1. neg. ant. 1mo. quia redarguere non potuit Apoſtolus id quod ipſe propriâ praxi comprobabat: atqui Apoſtolus quoties legalia obſervabat in templo, propriâ praxi confirmabat uſum linguæ minimè vulgaris; prout eum comprobaverat ipſe Chriſtus, ut diximus ſupra, 2do. quia ſi Praxis ignota lingua utendi Scripturæ adverſatur, Scripturæ hoſtis fuit Lutherus qui Miſſam ſuam Latina aliquando, aliquando vernaculâ lingua celebrari volebat; ejuſdem quoque hoſtes erunt Lutherani qui Miſſam magnâ ex parte faciunt Latinâ linguâ: ut quid ergo & Lutherum Beati nomine dignantur Calviniſtæ; & publico decreto Synodi Nationalis apud Carentonium habitæ an. 1631. ſanxerunt, ut Lutherani ad Matrimonia & Cœnam in Calvinianis templis admitterentur.

R. ad 2. neg. maj. aliud eſt enim improbare ut privatus quis in publico fidelium cœtu peregrina linguâ loquatur, aliud improbâre ut publica Officia linguâ minimè vulgari perſolvantur. Primum & meritò redarguit Apoſtolus, prout redargueremus in Galliâ Italum aut Anglum, qui è ſuggeſto Italicè, vel Anglicè concionaretur; at de ſecundo nè verbum quidem habetur in citato textu. Totus enim in eo eſt Apoſtolus ut emendet Corinthios, qui ex aliquo vanæ gloriæ ſenſu, donum linguarum his temporibus frequens, præferebant donis ceteris, iis etiam quibus alii inſtrui potuiſſent & ædificari. Certè, inquit v. 19. *in Eccleſia volo*, ſeu mallem *quinque verba ſenſu meo*, id eſt, quorum ſenſum intelligam, *loqui; ut & alios inſtruam, quam decem millia verborum in lingua*, cujus vim & energiam non ſic aſſequar, ut poſſim alios inſtruere. En Apoſtoli intentum, ad quod neceſſe non fuit, ut expenderet an Eccleſiæ Officia vulgari idiomate fieri deberent, an non. Et verò locum hunc Pauli non de publicis Officiis, ſed de exhortationibus notâ lingua faciendis intellexere Cyprianus, Auguſtinus, Baſilius, Ambroſius, Theodoretus, aliique quos citat Bellarminus.

Quæres 2do. an expediat augeri numerum Feſtorum. R.

 etſi

etsi olim major fuit, quam sit hodiè Festorum numerus, ut constat ex Canstitutionibus Apostolicis Lib. 8. cap. 33. ubi præter quindenam Paschalem in qua ab omni opere servili cessabatur. Sabbatum hebdomadis cujuscumque pari ritu celebrabatur cum Dominica; satius tamen videri inspecta temporum iniquitate, ut minuatur potiùs quam augeatur numerus Festorum. Nempe verò ut vividò aiebat Gerso in Concilio Remensi an. 1408. ob frequentiora Festa *subintroeunt magno agmine ebrietates, lites, lusus improbi, expensæ sumptuosissimæ, choreæ plenæ peccatis & insaniis, & carminibus blasphemis, imò & per Inquisitorem damnandis dissolutiones quoque luxuriosæ; & ad breve verbum subingreditur malum omne; ita ut quod pro honore Dei & pro salute animarum fuit sapienter institutum, vertatur in contumeliam ejus & salutis detrimentum.*

Cavere tamen debent qui Festa auferunt, nè ea tangant quæ à primis Ecclesiæ seculis observata sunt; aut quæ licèt recentiùs instituta, auferri non possent quin turbaretur Ecclesiæ harmonia.

CAPUT SECUNDUM.

De secundo Ecclesiæ præcepto.

† SUppono 1mo. potuisse Ecclesiam jejunia quædam Christianis Præcipere: 1mo. quia non minor est potestas Ecclesiæ in Lege nova, quàm in antiqua fuerit potestas vel Synagogæ erga totam Judæorum gentem, vel Jonadab patris Rechabitarum erga universam domum suam: atqui potuit Synagoga constituere jejunia à Deo minime præcepta, ut patet tùm, ex Esther. 9. ubi indicitur jejunium in memoriam liberationis â persecutione Aman; tùm ex cap. 8. Zachariæ, ubi sermo est de jejuniis quarti, quinti, septimi & decimi mensis, quæ à Reipublicæ Præpositis, non autem à Moyse constituta erant. Potuit etiam Jonadab filius Rechab filiis & nepotibus suis usum vini prohibere *usque in sempiternum;* & obedientiam legi tam severè ab ipsis præstitam, laudavit & remuneravit Deus; ut patet ex Jerem. cap. 35. ergo.

2do. Quia si licitum fuit Apostolis sanguinis & suffocati usum prohibere ad bonum finem, nimirum ut faciliùs Gentiles in unum cum Judæis corpus coalescerent; quidni Apostolorum successoribus licitum sit certa prohibere alimenta, in finem perinde honestum, videlicet ut coerceatur carnis petulantia, mens sursum elevetur, &c.

* Quia

* Quia Ecclesia prioribus, ideòque & purioribus seculis jejunium inculpate exegit; ut patet. 1mo. ex Can. 68. inter Apostolicos, ubi sic: *Si quis Episcopus vel Presbyter vel Cantor sanctam Paschæ Quadragesimam non jejunat ... præterquam si propter imbecillitatem corporalem impediatur, deponatur, si laïcus sit, segregetur;* 2do. ex Patribus, quorum instar in re clara sint Tertullianus, juxta quem in Lib. de jejunio, *bene* est quòd *Episcopi universæ plebi mandare jejunia assolent.* Hieronymus qui in Epist. ad Marcellam: *Nos*, inquit *unam Quadragesimam secundùm traditionem Apostolorum tempore nobis congruo, jejunamus ..... non quo & per totum annum, excepta Pentecoste, jejunare non liceat; sed quia aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre;* ubi S. Doctor jejunium Quadragesimæ necessarium vocat, & à voluntariis Novatorum jejuniis discernit.

4to. Quia Ecclesia potest condere leges de rebus quæ bonæ sint & utiles ad salutem, & aliunde homini possibiles: atqui tale est jejunium. Unde in Anglicana Ecclesia moris est jejunia identidem constituere: quin cùm reformata est, vel potius insigniter depravata hujus Ecclesiæ Liturgia sub Eduardo VI. vetitum est nè quis feriâ sexta & Sabbato carnibus vescеretur; sancitumque est à Curiis Londinensis Senatûs an. 1548. ut exceptis ægris, debilibus, iisque qui à Rege dispensationem obtinuissent, servarent omnem abstinentiam Quadragesima, Quatuor temporibus, aliisque diebus quibus carnium comestio prohibita esset; ergo.

† Obj. Abstinentia Evangelicæ libertati adversatur, ut patet ex his verbis tùm Christi apud Luc. 10. *Manducate quæ apponuntur vobis;* tùm Apostoli 1. Cor. 10. *Omne quod in macello venit manducate, nihil interogantes propter conscientiam.*

R. ad 1. neg. ant, ad textum Christi, dico hunc esse sensum ejus ut cùm hospitio recipiuntur divini verbi præcones, non quærant delicatiores cibos, sed his, qui apponentur, etiamsi vilibus contenti sint. Et verò an præcipiebat Christus ut Apostoli toxicum comederent, si apponeretur, vel carnes suillas, quandiu vigebat lex Moysis?

Ad textum Pauli, dico Apostolum voluisse ut fideles non inquirerent curiosiùs an carnes in macello propositæ, immolatæ essent; non autem ut emerent indiscriminatim quidquid expositum erat. Nec usquam contrarium probabunt Evangelici ex Scripturà, ex quâ tamen quidquid asserunt, probare tenentur. Et verò ex Protestantium confesso emere carnes prohibitis diebus esset saltèm peccatum scandali; ergo non potuit id Apostolus præcipere; præsertim cùm in ejus principiis, satius sit non

 manducare

manducare carnes in æternum, quam fratrem suum scandalisare.

Inst. 1mo. Ille præcipit ut fideles sine discrimine quibuslibet cibis utantur, qui expresse vetat nè iidem fideles redarguantur *in cibo aut potu:* atqui Apostolus Coloss. 2 .... *Nemo* inquit, *vos judicet in cibo aut potu.*

R. dist. min. vetat Apostolus nè fideles judicentur in cibo aut potu, id est, nè damnentur eò quòd cibis à Moyse prohibitis utantur. C. vetat nè damnentur, si utantur cibis ab Ecclesiâ prohibitis, N. Certè enim Apostolus ipse legem Jerosolymitanam, quâ sanguis & suffocata prohibebantur, tanquam *præceptum* servari instanter mandavit.

Inst. 2do. Apostolus I. Timoth. 4. *In novissimis diebus*, inquit, *discedent quidam à fide, jubentes abstinere à cibis quos Deus creavit:* atqui hæc bellè quadrant in Pontificios, omnesque qui cibi cujuscumque usum interdicunt; ergo.

R. neg. min. ut enim post Tertullianum docet Hieronymus Lib. 2. adversùs Jovin. Apostolus hic *Marcionem designat & Tatianum, & cæteros hæreticos, qui abstinentiam indicunt perpetuam, ad destruenda & contemnenda, & abominanda opera Creatoris.* Et certè si Apostolus quemcumque cibi delectum & jejunia omnia prohibuisset, nusquam potuisset fieri, ut vel ipsa ejus ætate; vel ætate proximè admodum secuta, [qua ità ut loquar adhuc calebat sanguis Christi, & quot Christianos, tot fermè numerabat heròés Ecclesia) contraria jejunii consuetudo in toto terrarum Orbe dominata esset: dominata est tamen, dominatur etiamnum; & invitis iis, qui sub libertatis prætextu, ventri suo student, *usque ad consummationem sæculi* dominabitur.

Neque obstat illud, *In novissimis diebus.* Ea enim vox in Scripturæ phrasi, res etiam parum tempore dissitas exprimit. Sic Jacob annuntians filiis, quæ iisdem eventura erant *novissimis diebus*, multa quoad Simeonem & Levi annuntiat, quæ contigere statim ut 12. Tribus terram Chanaan sorte divisam possederunt.

Suppono 2do. jejunium Ecclesiasticum esse abstinentiam à certo victuum genere, juxta Ecclesiæ præscriptum cum una refectione horâ competenti sumenda. Jam quæritur 1mo. quousque & quos ea lex obliget; 2do. quæ ad eam legitimè implendam necessaria sint; 3tio. qui ejusdem observationis fructus.

ARTICULUS

ARTICULUS PRIMUS.

Quomodo & quos lex Jejunii obliget.

REm duplici Conclusione expediemus. Sit

Conclusio. I. Lex jejunii sic obligat, ut qui eam transgreditur, etiam sine contemptu, & non ex consuetudine, peccet mortaliter. Est contra tùm veteres, tùm etiam nostri temporis Hæreticos, qui jejunia vel libera esse volunt, vel ea ut nullius momenti rejiciunt, vel ea confundunt cum sobrietate: sed malè, cùm sobrietas semper servanda sit, jejunium non item.

Probatur autem 1mo. quia gravis pœna pro culpâ levi non infligitur: atqui Canones iis qui jejunium violant, gravem indicunt pœnam. Sic Can. 68. inter eos qui Apostolici dicuntur; jejunii violatores, si Clerici sint, deponi, si Laici, privari communione debent.

Prob. 2do. ex Patribus quos inter S. Leo Serm. 3. de jejunio decimi mensis ait, *impium* esse *negligere* jejunium ab Ecclesia præscriptum.

Prob. 3tio. quia lex in materiâ gravi graviter obligat: atqui jejunii materia semper in Ecclesia reputata est gravis; ergo meritò proscripta est ab Alexandro VIII. hæc propositio, *Frangens jejunium Ecclesiæ ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel ex inobedientia hoc faciat.*

Quæres an non solùm peccent qui jejunium frangunt; sed & caupones, aliive qui iis cibos offerunt vel prohibitos, vel non prohibitos quidem, sed eo tempore quo verisimile est futurum ut propter hoc jejunium frangant.

R. cum Navarro, & alliis pluribus, hujusmodi caupones sive certò sciant, sive dubitent, aut dubitare debeant, eos quibus tales talive tempore cibos offerunt, jejunium soluturos esse, peccare mortaliter: partim quia cooperantur gravi aliorum peccato; partim quia etsi fortè non sint causa peccati, quantum ad initium pravæ voluntatis, sunt tamen causa actus quo perpetratur & continuatur peccatum. Et hoc verum est, ait Sylvius, etiamsi cibi illi offerantur in terris Hæreticorum: cui enim illicitum est certis cibis vesci, illicitum est eos cibos præbere ubicumque sit: imò vult idem Theologus, ut si cui nondum pranso, paranda sit cœna vespere, moneat caupo eos qui inde scandalisari possent, illum cui paratur cœna, necdum pransisse.

Hinc sequitur quod mortaliter peccet qui hominem jejunio

obligatum invitat ad cœnam, etiamsi ille dispositus sit ad cœnam, si cœnandum invenire possit: quia non licet ad malum invitare quemquam etiam paratum ad illud malum. Imò videris peccare, etiamsi is quem invitas ut tecum cænet, erat certò alibi cœnaturus: 1mo. quia hoc est cooperari peccato alterius; 2do. quia non licet tibi peccare, eò quòd alii sint peccaturi. Aliud fortè dicendum esset; si quis alibi cænaturum invitat, ut apud se cœnet, non tam invitare velit ad cœnam, quàm retrahere à majori malo: ut si mater filio nebuloni cœnam apud se offerat, quia alioqui apud meretricem cœnaturus est, & cùm eâ peccaturus; neque tunc magis cooperatur mater peccato filii, quàm aliquis cooperetur peccato meretricis, cùm eidem locat domum in eâ civitatis parte, in quâ commercium ejus toleratur.

An non ergo, inquies, unquam licet, cauponi carnes præbere iis qui apud se divertunt?

R. licere 1mo. cùm ii qui etiam pransi cœnam petunt, satis evidenter apparent à jejunii lege immunes ut adolescentes, infirmi, nutrices; 2do. cùm viri sunt honesti, talesque qui probabiliter judicari possint Ecclesiæ præcepta revereri; quo in casu scrupulosius inquirendum non est an legitimam habeant jejunii solvendi rationem; 3tio. cùm jejunii infractio sine gravi damno averti non potest: ut si perditi homines minentur incendium domus, vel necem aut vulnera hospiti, nisi carnes die vetito iisdem ministret. Item si probabile immineat majoris mali, blasphemiæ v. g. & perjurii periculum Ità Sylvester, Angelus, Medina, & S. Antoninus 2. p. tit 6. c. 3. §. 1. Idem tenet Sylvius. qui hac de causa excusat famulos qui heris jejunare nolentibus cœnam apponunt, cùm id sine magno sui damno recusare non valent.

Conclusio II. Jejunium omnes obligat Christianos quibus est competens ætas: hæc incipit à 21. anno completo; & usque ad mortem perseverat.

Prob. tùm ex S. Leone, qui Serm. 11. de Quadrag. c. 2. sic loquitur: *Adest maximum, sacratissimumque jejunium, quod observantiam sui universis Fidelibus sine exceptione denuntiat;* tùm ex unanimi Fidelium sensu; tùm denique quia rationes ob quas institutum fuit jejunium, in omnes sive justos sive injustos cadunt; ii nempe corpus domare, peccata præterita abluere, aut saltem adversus futura sese munire debent: ad hæc autem inservit jejunium.

Dixi *à completo 21. ætatis anno.* Juvenes enim *quandiu sunt in statu augmenti, quod est (ut in pluribus) usque ad finem tertii septennii, non tenentur ad ecclesiastica jejunia. Conveniens tamen*

men est ut etiam in hoc tempore se ad jejunandum exerceant plus vel minùs secundum modum suæ ætatis; Ita S. Thomas. * qui monet quædam aliquando in *magna tribulatione* indici jejunia, quibus ipsi juvenes necdum 21. annos nati adstringuntur.

Ceterùm pueri etiam septennes in Quadragesima nec carnibus, nec ovis, cum hæc vetita sunt, vesci debent, peccantque qui ea ipsis ministrant. Imò qui ante 21. annum vegeti sunt & robusti, à parentibus & Confessariis ad jejunium sunt inducendi, si non per totam Quadragesimam, saltem per alternos, vel certè per duos tresve in hebdomada dies ad arbitrium viri pii & prudentis; etsi enim fortè excusantur ab ecclesiastica jejunii lege, non tamen à lege naturali quæ ebullientes hac præsertim ætate concupiscentiæ impetus refrænari jubet: unde S. Basilius Orat. 2. *Pueri*, inquit, *velut plantæ virides, jejunii aqua irrigantur.*

Hinc graviter errant, qui eo quòd sibi desint aliquot dies ad complendum ætatis annum 21. à jejunio penitùs abstinent; quasi aliquot dies magnā in corporis & constitutione immutationem parere valeant, & hodie jejunio impar sit, qui paulo post eidem par esse censebitur.

Quæres an Religiosi ante annos viginti & unum Professi, teneantur ad jejunia, quæ per Regulam Professis omnibus imperantur. R. affirm. & dico juniores v. g. Franciscanos, etsi non magis teneantur ad jejunia per Ecclesiam præcepta, quam alii ejusdem ætatis juvenes, teneri tamen ad jejunandum unaquaque feria sexta, & Quadragesima, quia utrumque per Regulam expresse imperatum est, Ratio est 1mo. quia juvenes annis 21. minores, capaces sunt jejunii, cum aliquandò jejunent sive propria voluntate, sive ex Confessarii præcepto. Noluit quidem Ecclesia eos ante illud tempus generaliter obligare; non tamen quia eos jejunando prorsus impares censebat, sed ex mera indulgentiâ, cui si velint, renuntiare possunt; 2do. quia ut tenentur ii adolescentes ad jejunium, si ad illud voto se obstrinxerint; sic & ad illud obligantur, si per Religionis professionem ei se Regulæ mancipaverint qua jejunia quædam præcipiuntur. Ita Azor, Sylvius, Henno, Pontas v. *Jeûne* cas. 2. & alii pene omnes, qui etiam notant pueros qui Jubilæi participes esse volunt, ad jejunia per ipsum præscripta obligari.

Dixi 3tio. *ad mortem usque.* Indubiè enim tenendum quod docent melioris notæ Theologi cum S. Antonino senes *ratione senectutis tantum non excusari à jejunio, si sunt fortes ad illud sufferendum: neque* enim *est determinata ætas ab aliquo usque* *ad quos*

* 2. 2. q. 147. a. 4.

ad quos annos quis tenetur ad jejunium. Et certè non desunt septuagenarii qui jejunent sine gravi incommodo, imò tam commodè quam varii qninquagenarii & quadragenarii.

Quod docent aliqui, uxorem, si maritus repugnet, ab Ecclesiæ jejuniis, sicut & ab iis quæ vovit, liberam fieri, falsum est; dato enim quòd uxorum vota à maritis irritari possint, non tamen Ecclesiæ præcepta. Si tamen ex uxoris jejunio, ipsam inter & maritum oriatur notabilis discordia; itèm si fiat ad familiæ curam moraliter impotens, censet *Sylvester*, jejunium in alia opera pia, superioris autoritate commutandum esse.

Conclusio. II. Causæ à jejunio excusantes, tres recenseri possunt; impotentia, necessitas, & pietas seu majus aliquod bonum.

Prob. Conclusio singularum partium explicatione: 1mo. itaque excusat *impotentia*, cùm scilicet aliquis vel jejunare non potest, vel id non potest, sine magno sui aut alterius detrimento. Ratio est, quia Ecclesiæ leges hoc in casu non obligant.

Varii porrò sunt impotentiæ modi. Nam 1mo. alia est impotentia quæ oritur ab ætate, de qua statim dictum est; 2do. alia est quæ oritur à morbo & languore, ratione cujus * *excusantur non tantum ægroti lecto decumbentes, sed etiam languidi, valetudinarii, & qui à morbo adhuc sunt debiles, quando sine valetudinis læsione non possunt unica refectione tantum sumere, quantum naturæ sustentandæ est necessarium; aut non possunt expectare competentem horam refectionis. Quibus annumerandi sunt illi, qui tam infirma sunt complexione, ut vacuo stomacho capitis dolorem aut vertiginem patiantur, vel noctes ducant insomnes.* Circa hæc communiter loquendo, medici eruditi & Deum timentis judicio adhærendum est; cavendumque ne nobis, quod sæpè solet, nimiùm blandiamur; iisve inhæreamus medicis aut Casuistis, quibus omnis & quæcumque infirmitas, plena solvendi jejunii ratio est.

Hinc nostro & saniorum Theologorum judicio; non sunt à jejunio eximendi, 1mo. qui duo aut plura habent cautera, cùm hæc non ita extenuent habentem, ut cœna indigeat; 2do. etsi defessus ex quocumque labore etiam flagitioso à jejunio per aliquos Casuistas excusetur, reipsa tamen violati jejunii reus haberi debet; quia ea solum impotentia à peccato excusat quæ involuntaria est, non ea itèm quæ prævisa est, aut prævideri debuit: unde qui post amasiam currendo defatigatus, jejunare non potuit, vel duplex admisit peccatum, vel unum duplici æquivalens quia commisit crimen ex cujus admissione potuit, & debuit prævidere secuturam legis Ecclesiasticæ violationem.

Tertius

* *Sylvius.*

Tertius impotentiæ modus oritur ex conditione personarum: unde, ait S. Thomas, *à jejuniis Ecclesiæ excusari videntur illi* pauperes *qui frustatim eleemosynas mendicant, quique non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.* Adde cum Pontas, & qui nihil fere recipiunt, in villis præsertim, quam panem quod escæ genus ad tolerandum jejunium non sufficit. Alii verò pauperes *qui possunt sufficienter habere quod eis sufficiat ad unam comestionem non excusantur propter paupertatem.* Huc pertinet conditio mulierum prægnantium aut nutricium, eæ enim communiter excusantur, quia non sibi solum, sed & aliis edere debent; nec proinde iis una sufficit refectio; imò peccarent juxta Navarrum, jejunando cum periculo prolis. Ceterùm etsi gravidis & nutricibus permittitur non jejunare, haud tamen permittitur carnibus vesci, quia carnibus verè non egent ut declarat experientia: nisi fortè tam avido in eas ferantur appetitu, ut si resistant, periculum sit abortus.

Secunda causa à jejunio excusans est *necessitas* cùm quis ad opus aliquod cum quo jejunare non potest, obligatur sive ut inde vivat, sive ut suum vel alterius damnum vitet, sive ad tuendam salutem animæ vel corporis.

Ex hac causa excusantur 1mo. illi & soli artifices qui opus protunc necessarium faciunt, quo adeò defatigantur, ut simul cum jejunio laborare non possint. Tales sunt fabri ferrarii, lignarii, fossores, lapicidæ, bajuli, agricolæ, vinitores, aurigæ, & cursores: sed non excusantur barbitonsores, pictores, advocati, scribæ, notarii tota licèt die scribentes, typographi qui torcular non tractant, sed solùm characteres ordinant; musici, nentes, vestimenta sarcientes, & alii quicumque ea faciunt opera quibus non adeò debilitantur vires corporis, ut jejunio impares efficiantur. De sutoribus. textoribus, aurificibus, aliisque ejusdem generis, prudentiæ Confessarii relinquendum est, ut attento labore qui non est semper idem, attenta etiam complexionis personarum qualitate, eos à jejunio exemptos dicat, aut ad illud obligatos. Professores, & ii qui multùm atque etiam utiliter student, non eximuntur à jejunio, ut patet ex timoratorum praxi: iis tamen paulò major cœnula permitti posse videtur, quia longè plures spiritus animales consumunt.

Sed possunt ne agricolæ & similes qui pœnalia opera exercent, jejunium non servare ea die quâ opera hæc intermittunt, ut si jejunium concurrat cum die festa quâ non laboratur. R. examinandam esse à Confessario tùm complexionis qualitatem, tùm naturam laboris cui vacant artifices: ea enim aliquando esse potest laboris magnitudo & diuturnitas, v. g. in cursoribus ut à jejunio immunes debeant censeri non ii solum qui eo defuncti

functi sunt diebus præteritis, sed & ii quibus idem labor proximè imminet, quique sapienter judicant futurum ut non possent officio defungi; si corpus jejunio debilitent. * Adde quòd plerique eorum qui rure laborant, tàm malis utantur alimentis ut etsi parùm laborent, à jejunio immunes videantur, imò jejunium quoddam perpetuum observent.

Excusantur 2do. qui iter faciunt, sed hac triplici conditione, 1mo. ut ** *peregrinatio commodè differri non possit, vel quia tempus jejunii hominem in via præoccupat, vel quia dies festus alicui imminet, ad quem ex devotione homo pergere cupit*: hoc enim prohibere non intendit Ecclesia, aït S. Thomas. Quòd *si peregrinatio, & labor operis* quod aggrediuntur artifices, *commodè differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, aut exterioris status, qui requiritur ad conservationem corporalis, vel spiritualis vitæ, non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Unde peccant non jejunando, qui jejunare possent, si minùs laborarent, & minus laborare possunt *sive quia alias divites sunt, sive quia minori labore qui secum jejunium compatitur, lucrari sufficientia* sibi & familiæ suæ *possunt.* Ità S. Thomas in 4. dist. 15.

Hinc colliges 1mo. peccare eos *** *qui operarios conducere nolunt, nisi hoc pacto ut jejunium solvant*, quò ampliùs laborent; *nisi fortè sit causa necessaria quæ festinationem operis pro quo laboratur exposcat.*

Colliges 2do. notabilis lucri occasionem non esse rationem solvendi jejunii; si hâc etiam omissa occasione spes sit futurum ut consueto labore qui cum jejunio compatitur, ea quæ ad victum sufficient, deinceps haberi possint.

Colliges 3tio. eum qui in die jejunii venatur solius recreationis causa, non excusari propter eundem laborem qui alteri ex officio venanti excusando sufficeret; & idem est de iis qui pilæ lusu & similibus, multùm defatigantur.

Colliges 4to. studiosum qui vacationum tempore de urbe in urbem pedestris ambulat animi causa, debere in die jejunii iter intermittere ex toto vel ex parte, si simul jejunare non possit, modò non nimium inde percipiat detrimenti. Imò peregrinans ad Loca sancta, si possit in alium diem iter differre, peccat si non jejunet: idque verum est etiamsi statuerit ea die proficisci satiùs enim est id quod incautus statuisti, revocare, quàm Ecclesiæ cui obedire facilè potes, vocem aspernari.

Secunda causa excusans viatores a jejunio, est necessitas**** *magnas diætas faciendi.* An verò ad magnam diœtam sufficiant leucæ

* *Pontas.* ** *S. Thom. in 4. ubi infra.* *** *S. Thomas.* **** *S. Thom.*

ant leucæ tres, ut aliqui volunt, an quatuor vel quinque; ut aliis placet certò determinari non potest: tùm quia viri robusti minùs gravantur confectis octo vel decem leucis, quàm alii minùs vegeti, confectis duabus aut tribus defatigentur; tùm quia plus aliquando fatigant duæ vel tres leucæ, quàm aliæ quinque vel sex, ut si incedendum sit tempore magni æstus, aut per vias præruptas, lutosàsve aut alio modo difficiles. Standum ergo est ipsius S. Thomæ explicationi, juxta quam illi soli ratione itineris excusantur à jejunio qui labore itineris adeò affliguntur, * *ut simul cum jejunio itinerari non possint.* In his utique ut in ceteris, plurimùm inservit pia & sagax conscientia, secundùm quam qui satis virium in se animadvertit, jejunare debet; qui se nimis labore exhaustum judicat, non jejunet: qui dubius est, sine dispensatione jejunium solvere non præsumat.

Tertia causa est, ut iter eo fiat modo qui reipsa fatiget, v. g. pedibus. Non nego fieri posse ut qui vel equo moroso utuntur, vel præcipiti gradu, sicut cursores, incedere cogantur, vel diebus multis iter continuaturi sunt sive sub ardenti sole, sive sub immani vento, à jejunii lege liberi maneant. Idem est de iis qui in plaustro non pensili per asperum pavimentum gradiuntur: ii enim hâc peregrinatione non minùs alterari possunt, quàm si plures leucas pedibus decurrerent. Ex quibus patet in materiâ jejunii res ex æquo & bono ad arbitrium viri prudentis pensandas esse: neque enim vel damnari possunt omnes qui ob iter jejunium omittunt, vel omnes absolvi. Unde proscripta est an. 1700. à Clero Gallic. hæc propositio, *Excusantur absolutè à præcepto jejunii, omnes illi qui iter agunt equitando utcumque iter agant, & etiamsi iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei conficiant.*

Ultima causa à jejunio excusans est *pietas* seu opus aliquod pium & sanctum, quod melius est jejunio, & cum jejunio fieri non potest. Hâc de causa excusantur à jejunio, qui adeò laborant, v. g. plures eadem die conciones habendo, confessionibus, aliisve piis functionibus, die tota, vel magna diei parte vacando ut viribus inde multùm exhaustis, jejunium ferre nequeant. Ut autem excusentur hujusmodi homines, sufficit juxta Sylvium, & alios communiter, ut hæc pietatis opera vel ex officio peràgere teneantur, vel propter singularem utilitatem expediat ut hæc tali die fiant, putà quia major est concursus; vel etiam ex mera pietate, hac die fieri consueverint, nec commodè in aliam possint transferri: quia jejunium quod propter bonum præcipitur, excellentius charitatis bonum impedire nequit. Idem censendum est de iis qui ut infirmo spiritualiter aut corporaliter

ter

* *Idem in 4. d. 15. ar: 1.*

ter assistant, totâ nocte, aut majori noctis parte vigilias agunt, magnæque defatigationi & pluribus molestiis subjacent. An autem ex his operibus merces aliqua vel retributio percipiatur; nihil interest, quia ut à jejunio excusent, satis est ut fiant ex officio, vel pietate, aut utilitate singulari, nec differri commodè possint. Sed in his omnibus cavendum nè laboris pii occasio captetur in fraudem jejunii idque ne jejunes facerè velis, quod alii qui jejunium non omittent, non minus benè facturi sint.

Si petas an vir qui jejunando debitum comparti reddere non potest, dispensetur à jejunio. R. negat. 1mo. quia non tenetur ad illud justitiæ opus, nisi quantùm Dei & Ecclesiæ mandata simul servare potest: ac proinde nullam tunc comparti facit injuriam; 2do. quia nedum conjuges jejunium violare possint, ut reddant debitum, quin potiùs vehementer optat & suadet Ecclesia ut jejunii tempore ab opere conjugali abstineant. * *An illam*, ait S. Ambrosius, *pænitentiam quisquam putat, ut ipsius copulæ conjugalis usus?* Censet tamen Henno, quòd si ex denegato debito adducatur sponsa in periculum evidens incontinentiæ, possit maritus, si id necesse sit, sæpius comedere; non quidem inquit, ex virtute justitiæ, sed charitatis, cui debet præceptum ecclesiasticum cedere.

Hinc sequitur multò minus posse puellam violare jejunium, eo quòd jejunando pallida fiat, sicque minus placeat amasio, cujus nuptias ambit: eæ enim considerationes, nisi casus perraros finxeris, prorsùs humanæ sunt, & Christianis indignæ.

Ut explicentur aliæ quædam difficultates,

Quæres 1mo. penes quos sit potestas dispensandi in Jejunii lege. R. eam competere Superioribus Religionum erga inferiores suos, etiamsi facilis sit ad Episcopum recursus, quia sic est usu receptum. Idem possunt Vicarii absentibus Parochis.

Quæres 2do. quo pacto gerere se debeant qui à jejunio dispensant, aut dispensantur.

R. 1mo. Dispensatio concedi potest, cùm vel ipsi Parocho vel medico pio & experto causa dispensandi sufficiens videtur Pietatem jungo cum experientiâ, quia plures sunt medici, qui carni & sanguini nimiùm indulgent, qui ne alios suum in locum substitui videant, divitibus, & feminis ob levem, sæpiùsque imaginariam infirmitatem, carnis usum concedunt, quique dùm aliorum corpora fovent, propriam animam occidunt.

2do. In dubio an adsit sufficiens dispensationis causa Prælatus & Parochus dispensare possunt: tùm quia vix necessaria est in hac materia dispensatio, cùm necessitas clara est; tùm quia periculum

* *L. 2. de pænit cap. 10.*

periculum eſt nè pleniorem expectando cauſam, inanis & tardior reddatur diſpenſatio. Neque, ait Sylvius, Superior in caſu dubii, facilè ſubditos conſcientiæ ſuæ relinquere debet ut expendant an jejunare poſſint, necne; *ſed ubi ſuppetit cauſa quamvis non certa, ſaltèm probabilis abſolute declaret eos non teneri jejunare; quando verò eſt dubia; etiam ex conſilio medici, aut remittat ad Epiſcopum, ſi facilis eſt ad eum recurſus, aut commutet in aliud opus.* Sed nè credas ſolam jejunandi difficultatem, cauſam eſſe quæ ad diſpenſandum ſufficiat, cùm pauci ſint, ex iis præcipuè qui jejunare non conſueverunt, qui jejunium facilè ferant: neque illud verò inſtitutum eſt ut recreet corpus; ſed ut ipſum affligat. Ea tamen difficultas quæ primo terret, conſuetudine vincitur, & aſpirante Dei gratia paulatim evaneſcit.

3tio. Quò amplior eſſe debet diſpenſatio, eò major requiritur infirmitas: unde ſecunda refectio faciliùs permittitur, quam eſus carnium. Etſi porrò cenſent aliqui, diſpenſatum ſuper carnium eſu pro Quadrageſimâ totâ die, iis poſſe veſci diebus veneris & ſabbati, id tamen ſpeciali attentione dignum eſt; unde nec concedendum eſt, niſi cauſa ſufficienter id requirat. Mirum enim eſſet, quod qui ante Quadrageſimam feriâ ſexta & ſabbato à carnibus abſtinebat, iiſdem uteretur per Quadrageſimam, perſeverante priori ſuo ſtatu.

4to. Diſpenſatio non plus valet quàm ſonat. Unde 1mo. cui permiſſum eſt ut jentet, quia mane docet Scholaſticos, & tenui utitur valetudine, non ſtatim permiſſum eſt ut cœnet, ſi reliquum jejunii ſervare poteſt; 2do. qui Quadrageſimâ tota jejunare non poteſt, poteſt autem per aliquot in hebdomadâ dies, iiſdem jejunare tenetur; 3tio. quibus conceſſum eſt ut carnem manducent, ſive ob piſcium penuriam, ſive quia eoſdem digerere nequeunt, unica refectione contenti eſſe debent, niſi excuſet naturæ debilitas vel morbus. 4to. quibus permiſſa ſunt ova, non ſtatim carnes: quibus vero permiſſæ ſunt carnes, & ova permitti videntur; maximè quia ova permittuntur etiam cùm prohibitæ ſunt carnes.

ARTICULUS SECUNDUS.

De requiſitis ad Jejunium.

Conditiones ad legitimè jejunandum requiſitæ, aliæ ſe tenent ex parte qualitatis ciborum, aliæ ex parte tùm quàntitatis tùm numeri refectionum; aliæ ex parte temporis quo refectio ſumenda eſt. De quibus. Dico

Dico 1mo. Tempore jejunii, abstinendum est à carnibus, aliisque cibis particularium Ecclesiarum consuetudine prohibitis. Hæc propositio, quæ tum ex Doctorum, tùm ex Fidelium sensu unanimi constat, probatione non indiget, sed explicatione.

1mo. Itaque abstinendum est *à carnibus*; quia earum privatio quoddam est supplicium carni; unde ad eam recurrerunt qui Deum sibi vel aliis conciliare nisi sunt. Sic Daniel:* *Caro inquit, & vinum non introierunt in os meum.* Vid. Tob. 12. Judith. 9.

Porro carnium nomine intelligitur, tum substantia animalium, prout distinguuntur à piscibus; tum ea quæ substantiæ hujus partes sunt, ut sanguis, adeps & similia; tùm ea quæ carnis substantiam continent, ut jusculum è carnibus expressum. Pisces verò, aliave animalia quæ ad pisces reductivè pertinent, ut ranæ, testudines, galinæ aquaticæ, marini anates, jejunii tempore manducari possunt, vel quia frigidum habent sanguinem, vel quia diù extra aquam vivere nequeunt, vel quia id piorum etiam Religiosorum usu receptum est. Sicubi tamen quædam sint animalia, de quibus ambigatur an inter jejunandum assumi possint, consulendi sunt Episcopi; imò si quæ in una diœcesi tolerantur, in aliâ prohibita sint, nunquam commedi debent ubi vetita sunt, ut de ovis fieri consuevit.

Quæ autem carnis quantitas necessaria sit ad peccatum mortale, non convenit apud Casuistas.

Quà de re tria dico: 1mo. in comestione carnium dari parvitatem materiæ; tùm quia sic ubique apertè sentiunt Doctores & viri timorati, nemine Episcoporum reclamante; tùm quia modicissima carnis sumptio est quid leve, tùm in se, tùm in ordine ad finem quem Ecclesia ex jejunio reportari intendit: porrò materia ex omni parte levis non præcipitur sub peccato mortali. Dico 2do. non posse certò definiri quæ quantitas ad peccatum grave requiratur: unde qui etiam octavam unciæ partem degustavit, id tanquam mortale dubium confiteri tenetur, imò fortè tanquam mortale certum, quia hujus periculo se exposuit; hoc enim facit, quisquis voluntariè facit aliquid, quod an mortale sit, an veniale, certò definiri non potest.

Sed an non potest qui aliis præter panem careret cibis, carnem comedere? Non potest, præsertim si agatur de personis robustis, quæque vilioribus cibis assuetæ sint; iis enim non ita grave est uno vel altero die, solo pane vesci. Neque durius id videbitur iis qui meminerint, quòd cùm imperante Justiniano gravis Constantinopolim premeret fames, jussissetque Princeps secunda Quadragesimæ hebdomada carnes in macello venum

* *Daniel. c.* 10.

num exponi, Fideles unanimi quasi concentu exclamaverint, *mortem sibi potius tolerandam ac subeundam* esse *quam ut quidpiam de Patriis moribus ac Traditionibus immutarent.* Eâ tamen penuriâ paulò diutius perseverante, obtinenda esset dispensatio, si ad Superiores recurri posset.

2do. Abstinendum non à carnibus solùm sed & ab aliis cibis juxta locorum consuetudinem prohibitis. Sic lacticinia & ova certis in diœcesibus prohibita, ibidem sine peccato comedi non possunt, ut patet ex censurâ hujus propositionis: *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova & lacticinia in Quadragesima obliget.* Ut enim docet S. Thomas, *Quisque observare debet* jejunium, *secundùm morem eorum inter quos conversatur.* Porrò lex ab ovis abstinendi obligat sub mortali ut cum sanioribus Theologis ex communi Fidelium sensu probat Henno, Eadem verò lex extenditur non solùm ad ova solitariè sumpta, sed & ad ea etiam quæ ex ovis coalescunt: unde ubi prohibentur ova, prohibiti censendi sunt panes biscocti; nisi resistat particularis consuetudo loci legitimè præscripta, vel in hujusmodi panibus tam parum sit ovi, ut parum pro nihilo reputetur.

Dico 2do. Ad jejunium requiritur ut non fiat nisi una refectio; cui tamen ex præsenti Ecclesiæ usu additur cœnula, seu *collatio.* Hæc conclusio sicut & præcedens solâ indiget explicatione.

1mo. Itaque qui jejunat, refectione unicâ contentus esse debet. Hinc peccat letaliter: 1mo. qui plures in una die refectiones sumit, etiamsi nec ex contemptu id faciat, nec ex inobedientiâ; 2do. qui tertiam & quartam refectionem sumit; quia licèt, postquam duas sumpsit refectiones jam jejunium ex toto servare nequeat, potest tamen adhuc illud servare ex parte; 3tio. qui plura etsi parva extra refectionem frustula comedit, cùm ad notabilem quantitatem devenerit. Hinc proscripta est laxior hæc propositio: *Qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit non frangit jejunium.*

Porrò refectionis nomine ea intelligitur sumptio cibi, quæ fit ad alendum corpus & ideo sumptio medicinæ, aut medicinalium quæ ad reficiendum corpus non ordinantur, jejunium ecclesiasticum non solvit. Ei autem qui medicinam sumpserit, jusculum herbarum permittit Henno; idque consuetudine receptum est apud timoratos.

Quæres 1mo. quid de hoc sentiendum sit communi effato, *Liquidum non frangit jejunium.*

Nota. Senserunt laxiores Casuistæ, 1mo. licitum esse *intra diem jejunii bibere vinum, mustum, cerevisiam, aquas ex herbis*

vel eodem vino distillatas, etiam de mane, & ob solam delectationem, etiam multoties in die; 2do. eum qui sæpiùs bibit, toties nè potus noceat, sumere posse aliquid cibi, v. g. duas ficus, aut quinque vel sex amigdalas saccharo confectas. Alii chocolatæ, thæi, caffæi, &c. usum etiam ad sedandam famem permiserunt, alii, poma, pira, mala aurea, benignè concesserunt; eoque omnes vel plerique nisi sunt principio, quòd hæc omnia ex se suaque natura sumantur per modum potûs, potus verò jejunium non frangat. Circa quæ

R. 1mo. Jejunium etiam potu olim violabatur. Patet id ex Historia tùm S. Fructuosi Tarraconensis Episcopi qui cùm ad martyrium traheretur, oblatum potum recusavit, quia jejunii dies erat, & necdum illuxerat hora nonæ; tùm ex eo quod narrat Rufinus Lib. 2. de Vitis Patrum c. 31. his verbis: *Discipulus Sylvani invenit aquam, & volebat bibere. Cui Abbas Sylvianus: Zacharia, jejunium est hodie.* Quin & certum videtur prioribus Ecclesiæ seculis, vini usum tempore jejunii interdictum fuisse, *Jejunamus*, ait S. Cyrillus Jerosol. Cath. 4. *à vino & carne abstinentes.* Theophilus Alexandrin. Epist. Pasch. 3. *Jejunii tempore à vino & carnibus abstinendum.*

R. 2do. cùm S. Thoma *Ecclesia instituendo jejunium non intendit interdicere abstinentiam potus* illius *qui magis sumitur ad alterationem* seu refrigerationem *corporis, & digestionem ciborum assumptorum, quam ad nutritionem, licet aliquo modo nutriat & ideò licet jejunantibus pluries bibere.* Circa quæ verba, quoniam iis multi abutuntur, quædam sunt notanda:

1mo. Quidem facultas extra refectionem bibendi à S. Thoma concessa, iis solùm in locis admitti potest, ubi contraria consuetudo non viget. Porrò consuetudinem bibendi extra refectionis tempus in Gallia non vigere indicat praxis timoratorum, qui nequidem aquam bibunt nisi premente siti, solita majori; ergo etiamsi liquidum certis in locis jejunium non frangit, ad minus incertum est an id locum habeat in Gallia, aliisque vicinis Diœcesibus; ac proindè ibi temperandum est à potu, juxta mentem ipsius S. Thomæ, qui vult ut quisque observet *morem eorum inter quos conversatur.*

2do. Iis etiam in locis ubi non præciperetur abstinentia potus, non liceret, seclusa communi etiam piorum consuetudine, bibere nisi ad refrigerationem corporis simulque ad digestionem ciborum assumptorum; ac proinde id, in mente S. Thomæ, ante prandium illicitum foret.

3tio. Eum duntaxat potum permittit S. Thomas, qui licèt aliquo modo refocillet & nutriat, ad nutritionem tamen non assumitur;

assumitur; ac proinde qui assumitur * *ut merus potus, non ut multum nutritivus;* ergo si quis extra refectionem utatur cerevisia crassâ, vino quod saccharo aut similibus conditum sit, aut quod alioqui multum nutriat, is violati jejunii reus censebitur, idque ad mentem S. Thomæ. Nam S. Doctor non aliter potum permittit, quam electuaria: atqui de electuariis sic loquitur: *Electuaria etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed digestionem ciborum: undè non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio, nisi fortè aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi*, hoc est, ad nutritionem, ait Sylvius. Ex quibus patet 1mo. quòd sicuti jejunium solvit qui electuariis utitur in magna quantitate, & non per modum medicinæ decoquendis cibis necessariæ, sic & jejunium frangit ex D. Thomâ, qui potu aliter utitur quam ad digestionem, medicinæ instar, aut saltem ad sedandam sitim quæ vix tolerari possit; 2do. eos à S. Thomæ scopo aberrare, qui censent hominem qui ad ebrietatem usque potaret, peccaturum quidem contra temperantiæ, non autem contra jejunii leges.

4to. Adde, quòd etiamsi intendisset S. Thomas, potum præcisè ut potus est, & prout nihil ferè ad nutritionem conduceret, non nocere substantiæ jejunii, vix tamen ex ejus opinione sic intellecta, posset quidpiam concludi in gratiam mollioris Ethices patronorum: 1mo. quia docet expressè S. Thomas in 4. dist. 15. q. 3. a. 4. eum qui sic biberet, *meritum jejunii* amissurum esse, *vel in toto vel in parte*: an verò præcipit Ecclesia jejunium quod nullius meriti esse possit? 2do. quia quantacumque sit S. Thomæ autoritas, non desunt Doctores multi qui, [si fortè ità sensit] contra eum sentiant, illos qui extra refectionis tempus, nimio potui indulgent, non solùm temperantiæ, sed & ipsius jejunii legem transgredi; ità Pontas. v. *Jeune* cas. 12.

Hinc inferes caffæi, thæi salviati, & aliorum id genus sumptionem extra tempus refectionis, licitam non esse nisi cùm hæc medicinaliter sumuntur, & ad curandam realem infirmitatem; alias verò esse prohibitam, & eò magis quo hæc plùs ad nutritionem inserviunt. Unde præcipue à chocolato abstinere debent qui jejunant, quia plurimùm nutrit, cùm testetur Strabba Mèdicus Anglus, unciam cacao, ex quo partialiter conficitur chocolatum, plùs producere humoris nutritivi, quàm producat libra carnis bubulæ.

Quæres 2do. an & quousque refectio dividi possit absque peccato, R. cum Sylvio ** non posse unâ certa regula definiri

* *Sylvius.* ** *Q.* 147. c. 6.

quanta possit esse interruptio, sed id prudentum arbitrio in particularibus casibus esse judicandum, habita ratione tùm negotii propter quòd interrumpitur refectio, tùm temporis, loci & intentionis illius qui interrumpit. Sic non culpatur Parochus, qui in medio prandii monitus ut infanti, vel seni jam jam morituro, baptismum aut unctionem extremam ministret, refectionem dividit. Idem servata proportione dicendum; tum de eo qui pecuniam recipit à rustico mox proficisci coacto, & à quo vix aliàs eam recipere possit; tum de mercatore qui mensam relinquit ut aliquid notabile vendat, aliàs non vendíturus; tùm de ministris & mensæ lectoribus qui aliquid ante mensam sumunt, * *non ante horam legitimam, sed ante commoditatem plenæ refectionis; & ut præservativum ne deficiant.* Ii enim omnes justam habent dividendæ refectionis causam, eaque causa veræ jejunandi intentioni conjuncta efficit, ut in iisce occasionibus una sit refectio moraliter, etiamsi plures sint refectiones physicè discretæ,

" Ex quo sequitur, eum, qui absque rationabili causa refectionem tanto dividit intervallo, ut moraliter loquendo jam non una sit refectio sed plures, frangere jejunium, etiamsi unam sumere refectionem intenderit, quia intentio cui opere ipso contradicitur, nihil operari potest, Quotum autem temporis intervallum requiratur ut quis divisâ refectione mortaliter peccet, vix definiri potest. De duabus horis non dubitat Sylvius quin ad peccatum mortale sufficiant; de una magis ambigit. Ut ut est, qui per horæ unius spatium, refectionem divisit, hoc ad minùs ut dubium mortale confiteri debet.

De collatione vespertina credimus cum Sylvio quòd ejus quantitas non possit *aliqua regula definiri: sed attendenda est cujusque loci ad quem venitur consuetudo inter bonos communiter observata; & ita modicè aliquid sumendum est: ut cænula non vertatur in cænam, imò nec æquivaleat ei quod pro jentaculo accipi solet*[à juvenibus in diebus quibus non jejunatur, ait Nat. Alexander.) *Similiter etiam consuetudini standum est, quantum ad qualitatem ejus quod pro collatione sumitur. Non est illicitum, modicum panis accipere cum fructibus, herbis, aliisque cibis levioribus, cujusmodi sunt ficus, uvæ, nuces, poma, vel alia ex saccharo condita, imò aliquid butyri vel casei, ubi ita consuetudo obtinuit*, ut passim in Gallia. *Pisces autem pro collatione comedere .... non credimus esse licitum*, sicut nec juscula ex iis expressa quæ maximè nutriunt, quæque propter spiritus quibus abundant, multæ ciborum copiæ ad instar sunt.

Etsi

* *Ibid.*

Etsi porrò eorum quæ in collatione sumi possunt, mensuram determinare, non possumus; cùm quantitas nec in omnibus, nec ubique eadem esse possit, sed alia & alia secundùm diversitatem complexionis, laboris & regionum, quæ quia & aliis frigidiores sunt, plùs minùsve cibo indigent, utiliter tamen animadvertemus S. Carolum nonnisi *unciam panis cum dimidia & vini poculum* pro cœnula permisisse; neque iis assentiemur, qui vel mediam panis libram, vel quartam cœnæ ordinariæ partem concedunt.

Dico 3tio. Non licet jejunium solvere ante horam meridianam aut circiter. Ratio est, quia, ut bene docet S. Thom. in 4. dist. 15. q. 3. a. 4. *ille jejunium solvit,* ac proinde graviter peccat, *qui Ecclesiæ determinationem non servat: unde cùm Ecclesia instituerit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit.* Porro tempus quo, juxta præsentem Ecclesiæ disciplinam, jejunantes comedere possunt, est hora meridiana aut circiter. Neque id factum est sine gravi antiquæ disciplinæ immutatione, cùm prioribus Ecclesiæ seculis jejunium non ante solis occasum solveretur, juxta id S. Augustini Lib. de morib. Eccles. cap. 33, *Quotidie semel sub noctem reficere corpus in diebus jejunii, usquequaque usitatissimum* est.

Tametsi verò ** non intendat Ecclesia arctare ad subtilem temporis inspectionem,* certò tamen tenendum est eos mortaliter peccare qui ad tres aut quatuor horas, horam refectionis antevertunt: ii enim in re gravi *Ecclesiæ determinationem non servant.* Quod autem dicunt laxiores casuum arbitri, refectionis horam esse jejunio accidentalem, omnino falsum est, cùm æquè sit de ratione ipsius, ac unica refectio, eàque ex cibis talibus confecta, ut patet ex Can. 50. *De consecrat.* dist. 1. ubi *nullatenùs jejunare* dicuntur qui *ante manducaverint quam vespertinum celebretur officium,* id est, priusquam hora eo tempore ad solvendum jejunium præscripta advenisset.

Haud tamen arguendæ sunt variæ Communitates & Seminaria, in quibus media ante meridiem horâ prandetur: tùm quia earum consuetudo sive ab Episcopis, sive à Romanis Pontificibus approbata est; tùm quia eæ Communitates plerumque constant ex adolescentibus, qui primo manè surgentes, & continuam labori improbo operam navantes aliquali egent indulgentia. Sed hic ponderandum quod docet, nec solus docet, Nat. Alexander notabilem anticipationem, qualis est, inquit, anticipatio horæ integræ letale esse peccatum. Quid ergo de iis sentiendum, qui jam ab hora sesquidecima prandent, sub prætextu

 operis

* *Id. ibid.*

operis quod aliud in tempus differri non posse censent? certe primum viri Christiani opus est ut ab Ecclesiæ lege non recedat.

Addit idem Doctor, eum qui manè jentaculum sumit, prandio in vesperam dilato, jejunium violare ac peccare mortaliter, nisi necessitas vel infirmitas cogat: collationem verò meridie sumere, plena refectione in serotinum tempus dilata non licet, nisi legitima subsit causa, ut si ante vesperam prandere nequeas ob negotia, proficiscendi necessitatem, hospites vespere venturos, aut summam vacuo stomacho dormiendi difficultatem. Addit insuper idem Theologus, ab iis jejunii meritum plùs aut minus perdi, qui ciborum ac liquorum delicias, & varia gulæ irritamenta jejunii diebus exquirunt; qui iisdem, jejunii tempore ac alio quocumque, voluptatibus etiam licitis, ludis, v. g. venationibusve indulgent, qui eleemosynam jejunii comitem non faciunt; qui non dimittunt injurias: quasi quam proximo negant, à Deo misericordiam obtinere possint.

ARTICULUS TERTIUS.

De fructibus Jejunii.

JEjunii fructus, quos paucis iis exprimit Ecclesia, *Qui corporali jejunio vitia comprimis, mentem elevas, virtutem largiris & præmia;* quinque præcipuè recensentur à Bellarmino: 1mo. enim jejunium domandæ carnis libidini plurimum inservit, & eo nomine placet Deo cui gratum est ut carnem cum vitiis ejus & concupiscentiis crucifigamus, exemplo Apostoli de se dicentis I. Corint. 9. *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo;* quod de jejunio interpretantur Chrysostomus, Ambrosius, &c.

2do. Jejunium animam ad orationem, rerumque cœlestium contemplationem erigit. *Jejunium*, ait Chrysostomus Hom. 1, in Genes, *animæ nostræ alimentum est, leves ei pennas producit ut in sublime feratur & summa contemplari queat.** Hinc Moyses præparavit se ad colloquium Dei jejunio dierum 40. Hinc totidem jejunavit dies Elias ut Deum sub specie auræ tenuis conspiceret. ** Hinc Danieli post ternæ hebdomadæ jejunium apertæ sunt Dei revelationes. Hinc demum Pauli Eremitæ, Antonii, aliique qui jejunii dono emicuere, ita divinis immersi erant, ut in iis dies noctibus penè continuarent.

3tio. Utile est jejunium ad cultum Dei quatenus est actio, quæ si

* *Exod.* 34. ** III. *Reg.* 29.

quæ si ritè fiat, Deo placet & ab eo acceptatur; ut hinc patet quòd tantis virtutum miraculorumque donis veteres eremorum incolas perpetuo jejunio mancipatos cumulaverit, ut facti sint spectaculum mundo, Angelis & hominibus.

4to. Jejunium divinam justitiam placat, eique Christi meritis admixtum satisfacit. Hinc S. Basilius Orat. 1. de Jejun. *In morbum incidimus per peccatum, sanemur per pœnitentiam. Sed pœnitentia sinè jejunio otiosa & infrugifera est, per jejunium satisfacito Deo*, & S. Ambrosius Lib. de Jejunio; &c. c. 3. *Jejunium* est *culpæ mors, excidium delictorum: remedium salutis;* adeoque *reconciliationis sacrificium*, ibid. cap. 9. Idem luculentè probant exempla Scripturæ: I. Reg. 7. jejunant filii Israel cum Samuele, & placant Deum. III. Reg. 21. Achab Principum nequissimus, & qui *venundatus* erat *ut faceret malum in conspectu Domini, cum* expavisset minas Eliæ, *operuit cilicio carnem suam, jejunavitque* & his pietatis facinoribus cœlestem iram mitigavit ex parte. Ninivitæ indicto solemni jejunio Deum placare studuerunt, & reipsâ placaverunt.

5to. Prodest jejunium ad impetranda & merenda beneficia Dei temporalia & æterna. Sic Anna Helcanæ conjux Samuelem jejuniis impetrat. Sic Sara * per jejunium à dæmonio, & Judæi, ** ab inimicis suis liberantur.

Confirm. ex Matth. 6. *Cum jejunas unge caput tuum .... & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Quid porrò reddet nisi mercedem ei oppositam quam jam receperunt jejunatores hypocritæ. *Qui* ergo sunt, aiebat S. Ambrosius Epist. 82. *hi præceptores novi, qui meritum excludunt jejunii?* eant & interrogent majores suos, sibi superiores pietate, nec dispares scientia. Respondebunt alii cum Augustino Serm. 142. in Append. *Jejunium indulgentiam peccatorum, aut præmium regni cælestis* acquirere. Alii cum S. Leone Serm. 1. de Jejun. septimi mensis, jejunandum esse, *ut per humilitatem jejunii contra omnes hostes nostros divinum mereamur auxilium.* Nemo idem cum Pseudoreformatis loquetur nisi Jovinianus, nemo cum Joviniano nisi Ecclesiæ hostes.

* Objicit Kemnitius 1mo. historiam Alcibiadis qui cùm in carcere *solo pane & aqua* pro more suo vesci vellet, *Attalo revelatum est non recte facere Alcibiadem, qui & creaturis Dei minime uteretur, & aliis scandali exemplum fieret;* 2do. argumenta quibus contra Montanistas utebantur Catholici. Hi nempè urgebant id præsertim Isaiæ 58. *Numquid tale est jejunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam, &c.* ergo, ait Kemnitius. sententia Catholicorum de merito jejunii,

* *Tob.* 3. ** *Esther.* 4.

jejunii, congruit cum ſententiâ Montaniſtarum, quæ ab Eccleſia proſcripta eſt. Verùm caduca ſunt hæc deſperatæ cauſæ fulcimenta. Unde

* Ad 1. dico non caruiſſe Alcibiadis agendi rationem vitio cujuſdam inconſiderantiæ. Exigebat enim charitas & prudentia, ut homines variis quotidie tormentis debilitati, vires ſuas paulo plùs reficerent, & iis uterentur dapibus quæ etiam ſolito delicatiores Martyribus præbebantur à Chriſtianis, ut narrat Tertullianus: unde cùm id facere nollet, afflixit ſocios ſuos; itaque probabiliter ſuſpicati ſunt eum infici errore illorum, qui cibos quoſdam habebant ut immundos: quam cogitationem ut ab eis averteret, cœleſti Atali revelatione monitus, cœpit iiſdem veſci cibis; quibus ceteri veſcebantur. Ex iis vero quid contra meritum jejunii.

Ad 2. facit hic Tertullianus contra Catholicos ſcribens, id quod faciunt Proteſtantes, id eſt, iiſdem imponit Non arguebant Catholici Montaniſtas, quod jejunium & Deo gratum & meritorium eſſe contenderent: id enim ſentiebant ipſi, cùm non alio animo præſcriptam Quadrageſimæ legem ſervarent tam auſterè: verùm ægrè ferebant, quòd iidem Montaniſtæ non modò tres inducerent quadrageſimas, ſed & in iis perpetuam xirophagiam ſervari vellent, idque non ſine ſpecie ſuperſtitionis, ut vel hæc Tertulliani verba indicant: ** *Nos xirophagias obſervamus, ſiccantes cibum ab omni carne, & omni virulentiâ, & vividioribus quibuſque pomis, ne quid vinoſitatis vel edamus, vel potemus.* Hæc certè generaliter pro omnibus conſtituta ſuperſtitioſam diligentiam demonſtrant; & merito, ut in his non eſſe religioſam ſummam oſtenderent Catholici, allegabant id Scripturæ: *Non eſt hoc jejunium quod elegi, &c.* at non ideo jejunii meritum expungebant Catholici; cùm jejunium ut actionem multopere meritoriam tota commendaverit, & exercuerit antiquitas.

CAPUT TERTIUM.

De Præcepto Abſtinentiæ à carnibus.

HIc tria ſolùm inquiruntur, 1mo. quo tempore urgeat abſtinentiæ lex extra caſum jejunii: 2do. an pridem obliget; 3tio. cur quibus obligat, his potiùs quam aliis diebus obliget.

R. ad. 1.

* *Euſeb. l. 5. Hiſt. c. 3.* ** *L. de Jejun.*

R. ad 1. abstinentiæ solius legem obligare singulis hebdomadis feria sextâ & Sabbato, ac triduo Rogationum. Quanquam postrema hæc non ubique viget.

R. ad 2. abstinentiæ legem pro singulis hebdomadis admodum esse antiquam, ut statim patebit: verùm hæc nec eadem die ubique servata est, nec eodem gradu. Olim quippe abstinentia hæc jejunio conjuncta erat; alicubi non solùm feria sexta & Sabbato, sed & feria quarta jejunabatur; alibi jejunabatur feria quarta & sexta, non autem Sabbato; quod præcipuè locum habuit & hodiedum habet apud Græcos.

R. ad 3. abstinentiam feriæ sextæ & Sabbati institutam fuisse tùm in honorem mortis & sepulturæ Christi; tum ut præparationem ad diem Dominicam, quæ Christi resurrectionis memoriam renovat. Abstinentia verò, seu etiam feriæ quartæ jejunium in usu fuit juxta Augustinum Ep. 36. quia feria quarta ceperunt Judæi consilium occidendi Salvatoris, & hac ipsâ die pactus est cum iis Judas Iscariotes de eo tradendo. Quod ad jejunium Sabbati spectat, hoc in Ecclesia Romana jam pridem observari testatur Innocentius I. Epist. 1. c. 4. *Non ergo* inquit, *nos negamus feriâ sextâ jejunandum, sed dicimus & Sabbato hoc agendum; quia ambo dies tristitiam Apostolis, vel his qui Christum secuti sunt, induxerunt.*

Quod spectat ad abstinentiam quæ fit pluribus in locis in diebus Rogationum, hæc decenter stipat solemnes supplicationes, quæ his diebus fiunt, maximè ut Deus fructus terræ, qui grave eâ tempestate periculum subeunt, dare & conservare dignetur. Confidit enim Ecclesia, se accedente ad orationem abstinentiâ, faciliùs id quod efflagitat, impetraturam esse. Ideo autem his diebus servatur abstinentia sine jejunio, quia ex veteri Ecclesiæ lege tempore Paschali non viget jejunium.

Ceterùm Litaniæ quæ fiunt die S. Marci vocantur *majores*; minores verò quæ triduò fiunt ante Ascensionem, quia Litanias S. Marci instituit Romanus Pontifex S. Gregorius Magnus, eàsque primùm observavit Urbs Roma: minores contra institutæ sunt à S. Mamerto Viennæ in Gallia Episcopo.

CAPUT QUARTUM.

De Præcepto annuæ Confessionis.

PRæceptum illud continetur Canone 21. Concilii IV. Lateranensis sub Innocentio III. habiti an. 1215. en ejus

» verba;

» verba: « Omnis utriusque sexûs fidelis, postquam ad annos » discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur » fideliter saltèm semel in anno proprio Sacerdoti, & injun- » ctam sibi pœnitentiam studeat pro viribus adimplere; susci- » piens ad minus in Pascha Eucharistiæ Sacramentum; nisi » fortè de consilio proprii Sacerdotis, ob aliquam rationabilem » causam, ad tempus ab ejus perceptione duxerit abstinendum; » alioquin & vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur, & moriens » christiana careat sepultura. Unde hoc salutare statutum » frequenter in Ecclesiis publicetur, ne quisquam ignorantiæ » cæcitate velamen excusationis assumat. Si quis autem alieno » Sacerdoti voluerit justa de causa sua confiteri peccata, licenti- » am priùs postulet & obtineat à proprio Sacerdote; cum aliter » ille ipsum non possit solvere vel ligare. « Circa Decretum hoc quod laudat & confirmat Tridentina Synodus Sess. 14. c. 5. plura proponi solent; unde

Quæres 1mo. an hæretici, aliique Infideles baptisati Lateranensi lege teneantur. R. affirm. quia hæretici ceteris Ecclesiæ legibus tenentur, nisi cum iis dispenset Ecclesia: atqui nulla legitur dispensatio Lateranensis Decreti relaxativa quoad hæreticos; ergo non minùs hujus Decreti lege tenentur, quàm aliis Ecclesiæ legibus: imò magis quia lex semel in anno confitendi, solùm determinat legem ab ipso Christo latam.

Nec nocet vox, *Fidelis*, qua utitur Decretum: quia idem est sæpè fidelis ac baptisatus; & plerumque infidelis dicitur qui nè ratione quidem Baptismi ad Ecclesiam pertinet.

Quæres 2do. quis discretionis annos censeatur attigisse, R. Omnis & solus qui capax est peccati saltem mortalis: quod quidem non est dijudicandum ex sola ætate, sed & multò plus ex ingenii gradu, & discretione boni & mali: quæ in aliis major est anno sexto, quam in quibusdam anno octavo. Unde refert S. Gregorius Lib. 4. Dialog. c. 18. puerum quinquennem damnatum esse propter blasphemias in quibus diu vixerat. Porrò spiritus discretionis iis communiter inesse creditur qui apprehendunt. v. g, quid sit mendacium, qui de impuris quibusdam hujus ætatulæ actionibus erubescunt, &c.

Hic quædam notanda; 1mo. iis qui puerorum confessiones excipiunt, cavendum esse ut monet S. Carol. Borr. *ne absolutionem iis præbeant, in quibus nec idonea materia, nec ea rationis plenitudo reperitur, ut citra controversiam judicare possint eos hujus Sacramenti capaces esse.* Unde explorandum est an pueri actus fidei, spei, & charitatis noverint; an ea quæ necessitate medii necessaria sunt sciant non Psittacorum more, sed cum aliqua specie judicii; an inter confitendum vagentur oculis; &

præcipue

præcipuè an dum differuntur, ut differri debent, quo plenius exploretur eorum -intelligentia, an inquam salutaria Confessarii monita secum pro modulo revolverint, & observaverint saltèm ex parte. Si sic, judicari potest eos non solo sensu moveri, sed & ratione, adeòque & obstrictos esse lege confessionis, ad cujus gratiam sensim præparandi sint; 2do. iis qui in pueris dubium saltèm mortale peccatum animadvertunt, satagendum esse ut peccatum hoc intra annum deponant, idque vi Concilii Lateranensis; nisi jam mortaliter rei eodem anno confessi fuerint; de quo infra; 3tio. non omnes amentes ab hac confessionis lege eximi: stat enim quosdam in aliqua, imo in omnibus fere materiis rationis esse expertes, qui tamen in materia confessionis ratione utantur.

Quæres 3tio. quomodo computetur annus intra quem semel obligat Præceptum Confessionis.

R. annum videri computandum, ut solet à prima die Januarii ad ultimam usque Decembris inclusive: ita ut quisquis intra hoc spatium sua deposuerit peccata, is satisfecerit Lateranensi Edicto, quod ita Paschale tempus pro annua Communione determinat, ut nullum pro annua Confessione tempus determinet. Equidem Tridentina Synodus morem Quadragesimæ tempore confitendi maximè probat & amplectitur, sed *tanquam pium*, non tanquam strictè obligatorium. Si quis tamen jam confessus, denuò labatur in peccatum grave, is propter annuæ Communionis præceptum denuo confiteri tenebitur. Quòd sicubi, ut in Gallia, speciali Diœceseon lege sancitum sit, ut annua Confessio fiat sub tempus Paschale, huic legi obsequendum erit.

Quæres 4to. an qui venialia solum habet peccata, Confessionis annuæ præcepto teneatur.

R. partem affirmativam ut tutiorem, nec probabilem minùs sequendam esse in praxi: 1mo. quia eam docent SS. Bonaventura & Thomas in 4. d. 17. q. 3. a. 1. ubi sic: *Ex vi Sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, sed ex institutione Ecclesiæ, quandò non habet alia quæ confiteatur*; 2do. quia Canon Lateranensis omnes utriusque sexus generaliter afficit; ergo & eos etiam qui solùm habent venialia; cùm ubi lex non distinguit, nec nos saltèm sine gravi causa distinguere oporteat; 3tio. quia idem Canon excommunicationem, & Ecclesiasticæ sepulturæ privationem iis comminatur, qui Paschali defuerint Officio: atqui eæ pœnæ non nisi contra notorios quosdam peccatores executioni mandari possent, nisi etiam venialiter rei peccata sua deponere tenerentur. Ceteri enim statim responderent se, propitio DEO in nullum grave peccatum lapsos esse;

neque

neque id una tantùm vice sed annis singulis, imò in toto vitæ decursu respondere possent. Sed de his paulo fusiùs ubi de Pœnitentia. Interim qui opinionem nostræ oppositam cum pluribus tenebunt, saltem *ad præceptum Ecclesiæ implendum* agere debent, *ut se Sacerdoti repræsentent, & se ostendant absque conscientia mortalis esse, & hoc eis pro confessione reputabitur.* Ita S. Thomas ubi supra ad 3. fuit enim hic impeditus S. Doctor.

Quæres 5to. an qui post confessionem recordatur mortalis peccati, quod sibi alia sua peccata confitenti exciderat e memoria, illud hoc anno confiteri teneatur. R. negat. quia jam verè satisfecit præcepto Christi & Ecclesiæ, quo jubetur solùm ut quis ea quæ post sufficiens examen meminit, peccata confiteatur. Aliud esset si quis ex negligentia graviter culpabili vel peccati oblitus esset, vel debita caruisset contritione; quia per confessionem voluntariè nullam, utpotè nec piam, nec hominis cum DEO reconciliativam, non satisfit præcepto Ecclesiæ prout definierunt Alexander VII. & Clerus Gallicanus an. 1700. Constat tamen eum qui peccati alicujus oblitus est, non debere diù confessionem ejus differre.

Quæres 6to. an reus peccati, quod hic & nunc declarare non tenetur, [purà quia declarando se vel alium gravi damno corporali, aut spirituali exponeret] debeat alia confiteri peccata, ut præcepto satisfaciat. R. multò tutius videri ut quis ea confiteatur peccata, quæ actu potest confiteri, quia certissima est Ecclesiæ lex confessionem urgens, certa verò non est dilatio quam ab ea concedi supponunt adversarii.

Quæres 7mo. an sub initium anni sequentis confiteri debeat, qui intra annum confessus non est, & an unica hac confessione pro anno præsenti & præterito satisfaciat.

R. ad 1. affirmat. quia annus non assignatur ut terminus quo elapso cesset obligatio legis, sed ut spatium ultra quod eadem obligatio differenda non sit; sicut ergo qui summam quam in Paschate solvere debuit, & non solvit, eandem quam primùm potest, solvere tenetur; sic & à pari. Imò qui quamprimùm potest, non confitetur, peccat deinceps & continenter donec confiteatur; tandiu enim transgreditur legem, quâ superiori anno ad confessionem obligabatur, & cujus obligatio crescit & augetur indies, donec ei satisfactum fuerit.

R. ad 2. Quod si ex speciali locorum lege annua confessio certo tempori annexa sit, ut in Galliâ quindenæ Paschali, haud dubie qui antea confessus esset: denuo confiteri teneretur. Unde etiam quidquid sit de rigore juris, in praxi consulendum est veluti tutiùs, ut dùm adhuc currit annus secundæ confessionis,

is qui confessionem omisit, bis confiteatur, semel pro anno præterito, ut defectum suum reparet, & semel pro anno currenti, ut ejusdem anni præceptum impleat. Neque ideò tamen qui per annos 20. confessionem omisit, eodem anno vicies confiteri tenebitur quia alia est Ecclesiæ mens & timoratorum praxis in hoc casu alia in præcedenti. Tenetur etiam ex probatiori opinione prævenire confessionis tempus qui prævidet futurum ut debito tempore confiteri non possit, sicut die Festi tenetur Missam diluculo audire, qui videt se alioqui eidem hac die non esse interfuturum.

Quæres 8vo. Quis intelligatur nomine proprii Sacerdotis cui annuâ confessionem fieri vult Sinodus Lateranensis. R. paucis per proprium Sacerdotem eum intelligi cujus jurisdictioni subjacet quis immediate; (qualis est in Parochia Rector, Superior in Monasterio, Sacerdotes Nosocomiis quibusdam præfecti; & ideò, aiunt aliqui, non dixit Concilium Parocho, sed Sacerdoti] salvo tamen Superiorum, Episcopi scilicet & Romani Pontificis jure.

Ergo inquies, poterunt Regulares sola Papæ autoritate freti Secularium confessiones invitis locorum Episcopis excipere.

R. Si potest Papa ubique terrarum confessiones excipere, potest & committere qui excipiant: sed potestas ejus ad Canonum normam exerceri debet: unde quia violarentur Episcoporum jura, quia quandoque parum periti excipiendis confessionibus præficerentur & seriùs interdicerentur ministerio quos quandoque ab eo statim retrahi necesse est; merito constitutum fuit ut Regularis sicut & Secularis nemo, tanti momenti ministerio, nisi à proprio loci Episcopo applicaretur.

Quæres 9no. an valida sit confessio Paschalis facta sine Parochi consensu seu Regulari quem approbaverit Episcopus, seu alterius Parochiæ Sacerdoti generaliter tantùm approbato.

R. ad 1. affirmat. quia si *proprii Sacerdotis officium & jus in proprii Episcopi dignitate nobiliùs & excellentiùs continetur* prout declaravit an. 1657. Clerus Gallicanus, possunt Episcopi eos quos aptiores judicaverint, excipiendis fidelium confessionibus præficere, Parocho etiam contradicente. Unde an. 1484. Facultas Parisiensis, hanc Joannis Lalletii thesim proscripsit: *Confessi Religiosis Mendicantibus præsentatis & acceptatis secundum formam Decretalis,* dudum, *non sunt absoluti, & tenentur peccata confiteri Curato.*

R. ad 2. cum Haberto, vel Episcopus consentit saltèm tacitè ut Diœcesani sui cuilibet approbato Sacerdoti confiteantur, vel strictè urget executionem Decreti Lateranensis. Si 1. valet confessio. Si 2. non valet, & ideò in variis Diœcesibus statuitur

confessionem

confessionem hanc esse iterandam. Hinc si Regularis non nisi sub Parochi beneplacito approbetur, deficiente istius consensu non potest facultatibus suis uti; quia pendent à conditione non impleta.

Quæres 10mo. an Parochi facilè Parochianis concedere debeant licentiam extra Parochiam confitendi. R. cum S. Thoma in Suppl. q. 8. a. 4. *Peccaret Sacerdos si non esset facilis ad præbendum licentiam alteri confitendi, quia multi sunt adeo infirmi, quòd potiùs sine confessione morerentur, quam tali Sacerdoti confiterentur. Unde illi qui sunt nimis solliciti, ut conscientias subditorum per confessionem sciant; multis laqueum damnationis injiciunt, & per consequens sibi ipsis.* Non est ergo unde sibi blandiuntur aliqui, quòd Parochianos omnes adduxerint, ut sibi confiteantur. Inde enim sæpè oriuntur sacrilegia usque ad mortem pravo Sacramentorum usu continuata. Quin ubi solus laborat Sacerdos, expedit ut aliquoties Sacerdotes extraneos advocet, & urgeat Parochianos, ut iisdem se sistant: si enim levamen istud Monialibus *bis aut ter in anno* offerre debeat Episcopus ex Trident. quantominus erit id denegandum rusticis, qui cum serviliter magis à Parocho pendeant, & ingenii sint imbecillioris, plus etiã malæ verecundiæ sortiti sunt à natura.

Quæres 11mo. an tanta esse debeat hæc Parochi facilitas ut quibuslibet concedere debeat licentiam adeundi quos voluerint ex Sacerdotibus ab Episcopo approbatis. R. negat. quia fieri potest ut ex Sacerdotibus approbatis alii obreptitiè approbati sint alii sint quidem indubiè periti, sed in praxi laxiores, aut rigidiores; alii demum nullatenus noverint pænitentem qui nisi adeat hominem à quo sit fama notus, celabit usuras, iniquos contractus & gravem in officii sui exercitio negligentiam. Itaque Potest aliquando Parochus generalem plebi suæ licentiam largiri, quemcumque in tota vicinia volet Confessarium eligendi ex approbatis: aliquando certum assignare debet Confessarium, aut potiùs unum è tribus aut quatuor. Quòd si de personis bene moratis sermo sit, non est quod ad hunc vel illum arctentur; nisi fortè ad improbum Ministrum, sibi non satis notum recurrere velint.

Quæres 12mo. an Parochus parochiani sui confessionem audire possit extra Diœcesim propriam.

R. posse, modò id fiat sine scandalo aut Parochi alterius offensione. Ratio est, quia jurisdictio sine strepitu exercenda, extra proprium territorium exerceri potest. Aliud est de Regularibus: hi enim ex Bulla *Supernâ* Clementis X. data an. 1670. *non possunt in alia Diœcesi absque Episcopi diœcesani approbatione audire* confessiones eorum etiam qui *subditi sint ejus Episcopi, à quo ipsi Religiosi jam fuerunt approbati.*

CAPUT QUINTUM.

De Præcepto annuæ Communionis.

CErtum est 1mo. Eucharistiæ perceptionem adultis sufficienti ad hoc ratione utentibus necessariam esse necessitate præcepti divini; idque expresse docent hæc Christi verba Joannis 6. *Nisi manducaveritis Carnem Filii hominis, & biberitis ejus Sangvinem non habebitis vitam in vobis.*

Certum est 2do. Ex præcitato Concilii Lateran. textu, ejusdem Sacramenti receptionem semel in anno, & quidem *in Paschâ* necessariam esse necessitate præcepti Ecclesiastici. Ut ergo quædam solvantur difficultates hîc proponi solitæ.

Quæres 1mo. Quinam Ecclesiastico Communionis præcepto teneantur.

R. Teneri eos omnes qui sat habent rationis, ut, juxta Apostoli præceptum, Corpus Domini dijudicent. Is autem rationis gradus aliis ociùs putà circa annos 10. aliis seriùs nempe circa annos 14. contingit. Si tamen puer aliquam Eucharistiæ discretionem habeat, etsi non quanta desideraretur, si liceret per tempus, debet is in periculo mortis sacro Viatico refici, ut præcepto divino satisfaciat, uti docent saniores Theologi.

Ex dictis colliges peccare parentes & Parochos nisi curent, ut crescente in pueris rationis lumine, crescant dispositiones ad dignam tanti Sacramenti perceptionem necessariæ.

Quæres 2do. Quid per Paschæ tempus à Lateran. Synodo Communioni assignatum intelligi debeat.

R. Ex Eugenio IV. & ex communi fidelium praxi intelligi quindenam, quæ à Dominica Palmarum, usque ad Dominicam in Albis effluit. Sicubi tamen invaluerit legitima & præscripta consuetudo huic legi satisfaciendi quolibet Quadragesimæ die, *sufficeret se conformare illi*, ait Navarrus. * *Hortamur tamen*, addit idem, *nè quis protinus à primâ confessione in annum integrum dilatâ communicet, sed expectet aliquandiu ad arbitrium prudentis Confessarii; & posteà denuo confessus ea, quæ memoriæ occurrerint, & intereà perpetrarit, mundiùs ad illam purissimam, sanctissimamque Cœnam accedat.*

Quæres 3tio. An qui Communionis præceptum stato tempore non implevit, eidem quamprimùm satisfacere teneatur. R. affirmat. cum S. Thomâ, & aliis multò communiùs: 1mo. quia ex dictis suprà, qui confessionem suo tempore neglexit, quàm

* *Man. cap.* 21.

quàm citò potest culpam hanc reparare tenetur: atqui nulla est solida ratio quæ obstet nè ad idem teneatur respectu Communionis; 2do. quia Ecclesia præcipiendo Communionem in Concilio Lateran. duo reipsa præcipit, nimirum & ut communicetur semel *ad minus in anno*, & ut si semel solùm communicetur, id fiat in *Pascha*; ergo præceptum Ecclesiæ directè cadit in ipsam Communionem, & secundariò tantùm in hoc vel illud tempus; ergo iterum licèt elapso tempore Paschali præceptum quoad circumstantiam temporis impleri jam non possit, potest tamen & debet impleri quoad ipsam rei substantiam. Unde in praxi tenendum est cum Suare, & Azor, eum qui Paschali Officio defuit, novam semper admittere culpam, quoties data opportunitate legem Ecclesiæ non implet. Est enim ea lex & affirmativa quatenus Communionem imperat, & implicitè negativa, quatenus Communionis dilationem ultra Pascham prohibet: porrò præceptum negativum semper & pro semper obligat.

Quæres 4to. An qui prævidet futurum ut in Paschate communicare nequeat, teneatur prævenire.

R. 1mo. Si prævidet futurum ut reliquo anno communicare non possit, tenetur ad præveniendum. Ratio est, quia se habet sicut is cui præceptum est ut aureos centum solvat ad minus semel in anno, idque in Paschate: atqui is si prævideat se toto post Pascha tempore, futurum solvendo imparem, prævenire tenetur; ergo à pari. Et verò currit annuæ Communionis obligatio, sicut obligatio audiendæ Missæ in Dominica; ergo sicut Missam diluculo audire debet, qui videt se alioqui eam auditurum non esse; sic à pari in proposito. Aliud esse videretur si quis jam communicasset eodem anno: quanquam, ut monet Pontas v. *Communion*, cas. 24. satius est ut qui hoc etiam anno Eucharistiam recepisset, eandem adhuc ante Paschale tempus reciperet.

R. 2do. Si prævideat quis se non nisi diu post Pascha, etsi eodem anno communicaturum esse, meliùs est ut præveniat, sicut melius est ut Horarum tempus anticipet, qui alioqui multum ab eo recedere tenebitur: quia, ut ait S. Antoninus, prævenire diligentiæ est, tardare verò negligentiæ. * Imò cum exigat Ecclesia ut ad minus semel in anno communicent fideles; quòd non facit qui vix intra 15. vel 18. Menses semel eo Officio defungitur, operæ pretium est, ut qui eo in casu versantur, nihil agant inconsulto Confessario.

Quæres 5to. an qui prævenit Paschale tempus, quia timebat obicem qui defuit, rursum in Paschate communicare teneatur, si possit. Affirmant

* *Sylvius.*

Affirmant plures; quia, inquiunt, non satisfecit alteri obligationis parti, quæ est ut quisque in ipso Paschate communicet. Hæc tamen ratio non omnino urget; quia sicut tempus in quod Communio justâ de causâ prorogatur, æquivalet Paschali, sic & eidem æquivalere videtur tempus, quo justâ itidem de causâ ex pii Confessarii opinione anticipata fuit Communio. Quoniam verò neque hæc ista ratio major est omni exceptione, strictè monendus est quisquis Communionem anticipavit, ut denuo cùm potest, in Paschate communicet. Indubiè porrò qui extra casum anticipationis prædicto modo factæ, vel ipso Passionis Sabbato Communicasset, ad novam in quindenâ Paschali Communionem teneretur.

Quæres 6to. Quid de eo sentiendum, qui in Paschate non communicat, quia censura ligatus est.

R. Non peccare eum quòd in sensu composito censuræ à sacrâ mensâ recedit, sed quòd fortè censuram quâ irretitus est sibi per absolutionem relaxari non curat. Sic reus est, qui debitam Communionem omittit ex odio, aut voluntate non restituendi, &c. is enim novè peccat; nemini namque malitia sua debet prodesse.

Quæres 7mo. Ubi Communio annua debeat fieri.

R. Sumendam esse Eucharistiam in propriâ Parochiâ, de manu proprii Pastoris, alteriusve ob eo deputati. Constat id tùm ex Libris Ritualibus, variisque Synodis, tùm ex consuetudine quæ vim legis habet. Unde non satisfaceret præcepto qui in Ecclesiis Regularium communicaret, uti declaravit sacra Congregatio anno 1638. & 1682. Sed usu receptum videtur ut Sacerdotes satisfaciant huic præcepto ubicumque celebrent. Vidi tamen & Episcopos, qui in Paschali quindenâ saltèm semel Sacrum facerent in Parochiâ cujus intra limites ad tempus commorabantur; idque consulendum est, nisi quid obstet.

Ceterùm censent Barbosa & alii, Parochiæ nominè non venire Ecclesiam Cathedralem nisi respectu eorum qui sunt de Parochiâ Cathedralis. Unde Cathedralis non est generalis omnium Diœcesanorum Parochia, ut hinc constat quòd nullum sit matrimonium coram Parocho illius sinè proprii Parochi licentiâ contractum. Imò qui ab inscio loci Episcopo Eucharistiam suscepisset, præcepto satisfecisse non videretur: quia non intendit Episcopus à communi lege citra causam dispensare: unde qui extra Parochiam Paschali Officio fungi cogitat, is proprii Parochi, vel Episcopi licentiam obtinere debet. Quod de annuâ Communione, hoc dicendum de primâ, quæ ex usu communi in propriâ Parochiâ fieri solet.

Quæres 8vo. An qui aliàs intra quindenam communicavit, aut

aut communicaturus est in propriâ Parochiâ, possit ipsa Resurrectionis die ad sacram Cœnam accedere in Ecclesia Regularium.

R. negat. 1mo. Quia Sacra Congregatio Concilii Trident. interpres, censuit die 22. Maji. anno 1610. quòd *si quis intra tempus Paschale de manu Parochi Eucharistiam acceperit, vel intendat, priusquam Octava Paschalis labatur, de manu illius ad satisfactionem Ecclsiæ accipere, non tali tamen licitum esse ipso die Resurrectionis de Religiosorum manibus communicare:* quam declarationem etiam in Belgio usu receptam esse insinuat Boudartius Canonicus Insulensis; 2do. quia id præscriptum videtur Can. 9. Concilii Burdigalensis, ubi sic: *Nemo ad diem Paschæ Eucharistiam ab alio quàm à proprio Curato sumere præsumat.* Imò in quibusdam Diœcesibus purà Lingonensi & Parisiensi vetitum est * *omnibus Presbyteris, tam Sæcularibus quàm Religiosis etiam mendicantibus, nè quibusvis personis quantumcumque illis notis, nec etiam cujusvis Confraternitatis aut societatis prætextu sacram Eucharistiam tempore Paschali absque Parochi consensu administrent.*

Quæres 9no. Qua ratione gerere se debeat Parochus erga infirmos, qui ante quindecim Paschatis dies communicavere. R. Iis intra quindenam deferendum esse sacrum Christi Corpus. Si tamen moribundus qui paulò ante Palmarum Dominicam Viaticum recepisset, non posset hâc die aut proximè sequentibus jejunus communicare, is nec teneretur nec posset iisdem diebus communicare sinè Episcopi licentiâ;

Quæres 10mo. An advenæ & Peregrini Paschali Officio satisfacere possint per Communionem apud Mendicantes factam. R. negat. contra Navarrum, aliosque non minimi nominis Doctores: 1mo. quia transitoria peregrinorum in hoc vel illo loco mora eosdem verè facit huic vel illi Parocho subditos; quatenus præbet ipsis domicilium eo modo quo sunt capaces: unde si hîc letali morbo corripiantur non nisi à Parocho Viaticum recipere debent; si hîc decedant, ibidem non alibi, nisi id exegerint speciatim, tumulandi sunt; 2do. quia in dubio gravi pars tutior minùs tutæ præsertim cùm agitur de Sacramentis, præferri debet porrò tutius est ut advena communicet in Parochiâ loci ubi obiter commoratur; sic enim nè ipsi quidem Regulares præcepto satisfieri diffitentur; contrà verò nè ipsi quidem Regulares Communionem in Ecclesiâ suâ factam indubiè habebunt ut impletivam præcepti.

Quòd spectat ad Sæculares qui sunt de Monasteriorum exemptorum familiâ, ii cùm à Parochiâ & ab Ordinario exempti sint

* *Ritual. Paris. p. 63.*

sint per Tridentinum Seff. 25. de Regular. cap. xi. in ipso Monasterio Euchariſtiam in Paſcha recipere poſſunt.

Quæres 11mo. An qui mediam anni partem in una Parochia tranſigit, mediam in altera, poſſit quam volet ad annuam Communionem eligere.

R. *Poſſe aliquem duobus locis habere domicilium*, ut patet ex cap. 3. *De ſepultur.* in 6. cùm ergo poſſit quis ubicumque domicilium habet, Paſchali Officio fungi, palàm eſt in hoc caſu liberum eſſe hìc vel illic communicare. Si quis tamen multò plus in uno quàm in alio loco commoraretur, præferendum eſſet ad Communionem domicilium majoris moræ. Etſi verò qui Pariſiis actu degit, poſſit ſe recipere in villam ibidem communicaturus, ſatius tamen eſt generaliter loquendo ut ubi actu manet, hìc recipiat Sacramenta.

Quæres 12mo. An Confeſſarius rationabili de cauſa Communionem Paſchalem pœnitentis differre poſſit. R. poſſe & ſæpiùs debere, ut ſi judicet neceſſariam eſſe pœnitenti confeſſionem generalem; itèm ſi probare velit an concubinam ejecturus ſit; an cum inimico rediturus in concordiam, &c. Et verò quoties alioqui teneretur Director ſanctum dare canibus? Quin & poteſt Confeſſarius confeſſionis auditionem differre, non quidem ut pœnitentis mollitiem foveat, ſed ut ei ſufficientis examinis, aut inchoandæ pœnitentiæ tempus concedat: hæc enim diſpenſationis ſpecies haud reſervata eſt Superioribus. Ceterùm qui Communionem differt cùm differre debet, non peccat: peccavit tamen, cùm negligentia ſua in eo ſe conſtituit ſtatu ut differre deberet.

Quæres 13tio. An pœnitens proprio nutu atque ſui humiliandi cauſa poſſit annuam Communionem differre. R. cum S. Thoma 3. p. q. 80. art. 11. *quòd ſicut Gregorius dicit in Paſtorali, illa vera eſt humilitas, cùm ad reſpuendum quod utiliter præcipitur, pertinax non eſt:* porrò quis à pertinacia excuſet eos, qui contra centies repetitas Eccleſiæ leges, pro phantaſia ſua à Communione recedunt?

Quæres 14to. An qui manè Euchariſtiam recepit Officio Paſchali facturus ſatis, eadem die, ſi fortè ad interitum vergat, Viaticum Domini recipere teneatùr. R. negat. 1mo. quia ſaniores Theologi penè omnes oppoſitam ſententiam tenent vel in ſpecie cùm cauſam hanc expendunt, vel ſaltèm generaliter cùm indiſtinctè pronuntiant licitum non eſſe bis die eadem communicare extra Miſſam, niſi fortè ob Sacramenti reverentiam neceſſe ſit ut Euchariſtia ab aliquo conſumatur; quæ unica exceptio firmat regulam in contrarium.

2do. Quia alioqui fieri poſſet ut homo bis intra mediam horam

ram communicare teneretur, putà si statim post Communionem morbo oppressus incurreret mortis proximæ periculum. Porrò consequens in praxi nunquam visum est.

Quæres 15to. An præcepto annuæ Communionis satisfiat per Communionem sacrilegam. R. negat. cum omnibus hodie Theologis: 1mo. quia non magis implet quis legem Ecclesiæ per Communionem sacrilegam, quàm impleat naturæ legem de alendo corpore omnibus impositam, per comestionem venenosi cibi: atqui hanc dubio procul non implet hoc modo; ergo nec illam; 2do. quia præcipit Ecclesia ut *omnis utriusque sexûs fidelis suscipiat reverenter Eucharistiæ Sacramentum:* atqui non suscipit *reverenter*, qui suscipit sacrilegè; 3tio. quia hæc propositio inter damnatas ab Innocentio XI. n. 55. *Præcepto Communionis annuæ satisfit per sacrilegam Corporis Domini manducationem*, damnata est à Clero Gallicano anno 1700. n. 16. ut *temeraria, scandalosa, erronea, impietati & sacrilegio favens, & illudens præceptis Ecclesiæ.* Iisdemque penè notis confixa est hæc quæ jam reprobata erat ab Alexandro VII. *Qui facit confessionem voluntarié nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.*

Hinc colliges eum qui sacrilegæ Communionis in Pascha reum se fecit, teneri quamprimùm poterit, Ecclesiæ legem nova & pia Communione exequi;

Quæres 16to. Quid agendum Parocho erga eos è suis, quos scit Paschali Communioni defuisse.

R. Qui Paschali Officio defuêre vel vivunt, vel jam obiêre. Si 1mum. corripiendi sunt secretò, & instanter monendi nè hoc pietatis munus differant. Si renuunt, minabitur Parochus è suggestu, sed generalibus terminis, se eos Episcopo denuntiaturum esse: si non cedant minis; denuntiandi erunt: & tunc res tota penes Episcopum erit, cui à Parocho parendum.

Si 2dum. Vel Episcopus necdum contra eos sententiam tulit, vel jam tulit ut potest & fortè raró debet. Si tulit sententiam, non potest Parochus hominem impœnitentem Ecclesiastica donare sepulturâ, Si non tulit, recurret Parochus ad Episcopum, ejusque mandata exequetur. Si verò ad Episcopum ejusve Vicarios Generales recurrere nequit, ob locorum distantiam, vel quia turbas metuit, non potest authoritate propriâ Ecclesiasticam sepulturam negare Parochiano: est enim negatio hæc effectus censuræ, quam comminatur quidem, sed non infert Concilium Lateran. & quam Parochus per se decernere nequit. Addunt alii nequidem à Parocho negandam esse sepulturam iis quos jam ad mandatum Episcopi palàm & ex Cathedrâ declarasset Paschali Officio defuisse; & quorum nomina dedisset Promotori, ut contra eos ageretur.

TRACTA-

TRACTATUS
DE
JUSTITIA ET JURE.

IN hoc ſummi momenti Tractatu dicemus 1mo. de juſtitiâ, 2do. de jure, 3tio. de reſtitutione in genere, 4to. de diverſis ejuſdem ſpeciebus.

CAPUT PRIMUM
De Juſtitia.

JUſtitia quæ aliquando accipitur pro complexione omnium virtutum, ut Matth. 5. * *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam*, ſumitur in præſenti pro unà è quatuor virtutibus Cardinalibus, & definitur ab Ulpiano, Conſtans & perpetua voluntas jus ſuum unicuique tribuendi; meliùs verò Virtus moralis firmans voluntatem ad perpetuò reddendum alteri jus ſuum ad æqualitatem.

Dicitur: 1mo. *Virtus*. Virtus enim eſt habitus naturæ modo & rationi conſentaneus, hominemque & hominis opus bonum efficiens: atqui juſtitia, talis eſt habitus. Quid enim naturæ & rationi conſentaneum magis, quam ut homo alteri reddat quod eidem debet?

Dicitur 2do. Virtus *moralis*. Neque enim eſt Theologica, cùm objectum ejus immediatum non ſit Deus, ſed jus alteri reddendum, adeoque creatum aliquid & finitum.

Dicitur 3tio. Virtus inclinans ad reddendum alteri *jus ſuum*, ſeu id quod alteri debitum eſt plus aut minùs rigorosè; debitum enim juſtitiæ commutativæ ſtrictius eſt quàm debitum juſtitiæ legalis.

Dicitur 4to. *ad æqualitatem*; quæ quidem æqualitas eſt commenſuratio rei quæ reddi debet, cum jure alterius. Et hæc eſt cauſa cur juſtitia dicatur attingere medium *rei*, quod ſem-

 per

* *S. Thom. 2. 2. q. 58.*

per idem est respectu cujuscumque personæ, seu nobilis, seu plebeiæ: aliæ verò virtutes servant medium *rationis*, quod pro personarum diversitate diversum est; sic temperantia infirmo aliter & sano mensuram alimentorum determinat.

Justitia dividitur in *generalem*, quæ etiam *publica* & *legalis* dicitur; & *particularem*.

Justitia generalis, est virtus firmans voluntatem privati ad tribuendum communitati id quod ei debitum est ratione juris quod habet communitas in personas privatas, earumque bona, quibus uti potest prout exigit Reipublicæ utilitas. Hinc non desunt casus in quibus jûstitia legalis ad rationem justitiæ strictè sumptæ accedat, & versetur circa debitum strictè sumptum. Sic communitas, aut qui eidem præest, habet verum jus ad exigenda à subditis ea quæ ad Reipublicæ bonum necessaria sunt; adeo ut hæc à subditis etiam invitis extorqueri possint; unde subditi in conscientia tenentur ad hæc subministranda, prout diximus agendo de Lege tributorum.

Justitia particularis, dividitur in commutativam, & distributivam. *Commutativa* definitur, Virtus firmans privatum, ad reddendum alteri privato quod ei debitum est, servata æqualitate rei ad rem. *Distributiva* verò est Virtus firmiter inclinans communitatem, vel illum qui eam repræsentat, ad servandam debitam proportionem inter ea quæ distribuuntur, & conditionem personarum quas distributio respicit. Hinc justitia commutativa servat proportionem arithmeticam, quæ ipsa est æqualitas rei ad rem: v. g. dati ad acceptum, mercedis ad laborem, rei restitutæ ad sublatam. Justitia verò distributiva servat proportionem geometricam, quæ est adæquatio proportionis rerum distribuendarum, cum proportione conditionis personarum quibus eæ res distribui debent: ita ut in bonorum communium distributione tantò plùs tribuatur uni præ altero, quantò major est dignitas aut meritum istius præ illo; unde si sex recipiat nummos, qui dignus est ut duo, duodecim recipere debet qui dignus est ut quatuor. Contra verò in distributione onerum communium, si nummos centum contribuat qui viginti nummorum millia habet; quinquaginta tantùm præbere debet, qui summam habet media parte breviorem.

Justitia commutativa est justitia propriè & strictè sumpta, ex cujus violatione sequitur obligatio restituendi. Aliter sentiendum de justitia distributiva: quia jus membrorum communitatis quibus aliquid distribui debet, non est jus strictum, ut patet in Beneficiis, vel Officiis secularibus, quæ à Superiore Ecclesiastico aut seculari ita distribui possunt, ut qui nullam vel levem eorum partem recipiunt, de ejusdem superioris agendi

ratione,

ratione, tanquàm strictè injusta, conqueri non possint; qui enim alicui digno Officium confert non aufert alteri etiam digno quod suum est.

Certum est nihilominùs Principem communitatis plerumque teneri ad restitutionem, non præcisè quia violat justitiam distributivam; sed quia eam lædendo, simul & commutativam lædit. Sic, quod summoperè notandum est, ad restituendum tenentur, 1mo. qui indignis Officia conferunt; quia Respublica multùm inde recipit detrimenti, quod quidem detrimentum avertere tenentur qui eidem Reipublicæ præsunt; 2do. qui animo vindictæ; aut examinis defectu inter lances & ollas, ut frequentiùs evenit, variis oneribus, puta militum hospitio annuis tributis, privatos gravant, ut parentibus suis parcant, aut Magnatum favorem sibi concilient: 3tio. qui in concursu minùs dignum præferunt digniori. Ex pacto enim quod intervenit in concursu, nascitur jus strictè sumptum in iis qui concurrunt; 4to. Parochi qui in distributione eleemosynarum singulis loci cujusquam pauperibus legatarum, devorum gregem, garrulum quandoque & inertem, abundè reficiunt, dum pauperiores familiæ fame & inediâ consumptæ languent & tabescunt; 5to. Duces qui contra Regis intentionem, expugnatæ urbis spolia dividunt, absque ullo respectu ad eos qui acriter magìs, aut minùs decretavere; 6to. qui Beneficia vel Bursas, in Seminariis aut Collegiis pro paupere quâdam familia fundatas alienigenis conferunt, & sæpe non indigentibus.

Justitia vindicativa est virtus reddens malefactori pœnam culpæ ejus debitam & adæquatam. Hæc justitiæ species summoperè est necessaria seu Principibus, cæterisque Superioribus, qui nisi eam servent non raró contrahunt obligationem restituendi; sive privatis qui plerumque quod amiserunt recuperare non valent; sive toti communitati, quæ gravia propter Judicis in puniendo negligentiam, pati potest detrimenta. Et verò non minùs tenetur Judex ad restituendum, cùm impunitos sinit eos qui civium vitæ & bonis insidiantur, quàm ad id teneatur custos horti, qui accepto stipendio ut malas herbas auferat, iisdem bonum semen suffocari permittit: atqui, &c.

Quæres an explicata hactenus justitiæ divisio legitima sit.

R. affirmat. quia totuplex est justitia, quotuplex est ordo in quo reddi potest alteri quod suum est: atqui triplex est hujusmodi ordo in Republica; totius nimirum ad partes, ad quem respicit justitia distributiva, quæ partibus reddit quod ipsis debitum est, tum in præmiis, tum in pœnis; partium ad totum, pro quo assignatur justitia legalis, per quam quælibet pars communi bono invigilat; partium denique ad se invicem, in quo

servatur justitia commutativa, qua pars comparti quod ejus est reddit; ergo.

Cæteras quæstiones quæ hîc agitari solent circa justitiæ causas & partes, omittimus consultò, ne tricis adhærendo graviora prætermittere cogamur.

CAPUT SECUNDUM.

De Jure.

JUs prout præsentis est instituti, definiri potest, Legitima potestas disponendi de re tanquam nostrâ, per se efficiens ut nemo, nobis rationabiliter invitis, de eadem re disponere possit.

Dicitur 1mo. *potestas*, quæ est habitudo ad id circa quod jus habere dicimur. Ea verò vel concipitur per modum potentiæ activæ, ut cùm agitur de jure quod habet Judex ad ferendam sententiam: vel per modum potentiæ passivæ, ut cùm dicitur filium habere jus ut nutriatur à patre: vel permodum potentiæ resistendi, quale est jus quo impedire potes nè alius ædificet in tali loco, nè altiùs ædificet, nè fenestram aperiat unde prospicere possit quid in areâ tuâ fiat.

Dicitur 2do. *legitima*, hoc est concessa à lege, sive naturali; uti est jus ad tuendam vitam; sive divinâ, uti est jus ad percipienda Ecclesiæ Sacramenta; sive demùm humanâ, uti est jus præscribendi jus hæreditarium, &c.

Dicitur 3tio. *disponendi de re tanquam suâ.* Ubi nota 1mo. rei nomen latè sumi pro eo omni quod utcumque ad nos pertinere potest, sive sit substantia ipsa boni; quo sensu filius habet jus in hæreditatem paternam: sive sit simplex rei usus, quomodò jus habet in hortum, qui ejus usum habet à proprietate distinctum: sive sit mera functio, v. g. pronuntiandæ sententiæ, aut quasi functio, putà jus retinendæ conditionis in quâ sumus; vel negatio functionis, ut non militandi, non solvendi tributi ad quod alii obligantur; 2do. verbum *disponere* non id tantùm respicere quod actu possidemus *possessione facti*, ut aiunt; sed id etiam quod possidemus *possessione juris*, id est quod ut nobis jam debitum & obligatum prosequi possumus.

Dicitur 4to. *efficiens ut nemo, &c.* Si enim res verè mea sit, injuriam facit mihi, qui de ipsa contra voluntatem meam, sinè legitimâ causa disponit.

Jus dividitur in *jus ad rem, & jus in re.* Jus ad rem, est jus quod quis habet ut res fiat sua; & hoc jus non dat actio-

nem

nem in rem, sed in personam, à quâ res tradi debet. Jus in re illud est quod quis habet in re jam sua & obtenta, & hoc jus dat actionem in rem; quæ quòcumque transeat, repeti potest ab eo qui tale in ipsa jus habet. Res enim transit cum onere suo; rei verò onus est, ut ejus sit cui tradita est, aut à quo apprehensa fuit. In Beneficiis qui prior est *in data*, ut aiunt, censetur habere jus in re: unde præfertur ceteris priùs provisionem atque etiam possessionem adeptis.

Ad jus ad rem refertur jus quod habes per electionem, postulationem, præsentationem ad Beneficium; imò per collationem Beneficii ante acceptationem. Ad jus in re revocantur dominium rei, usus & ususfructus, servitutes & alia de quibus seorsim dicendum.

ARTICULUS PRIMUS.

De Dominio.

DUæ erunt hujus Articuli sectiones. Prima explicabit naturam, divisionem, subjectum & objectum dominii. Secunda varios acquirendi dominii modos expendet.

SECTIO PRIMA.

De Dominii essentiâ, divisione, &c.

DOminium est jus disponendi de re vel ex toto, vel ex parte. Unde dominium aliud est plenum, aliud non plenum.

Dominium plenum est jus disponendi de re, & commodis ejus, v. g. usu, usufructu, &c. unde continet proprietatem tum rei, tum commodorum ejus. Dominium non plenum est illud quo vel tantùm rei proprietas habetur, vel ejus duntaxat usus aut ususfructus, hinc dominium non plenum subdividitur in *directum* & *utile*. Directum est illud quo habetur sola rei proprietas: tale est dominium quod habet dominus in agro quem tradidit ad emphyteusim. Dominium utile solam rei commoditatem & utilitatem complectitur: tale est quod habet emphyteuta in agro sibi ad emphyteusim tradito. Unde dominium plenum, prout directum & utile complectitur definiri solet, Jus in re extendens se ad omnem ejus usum, seu dispositionem, nisi lege prohibeatur.

Dicitur 1mò. *Jus in re*, quæ vox excludit omnia jura ad rem, & habet locum generis: quia omne dominium est jus in re, sed non è contra; qui enim habet pignus, vel usumfructum rei, habet jus in re, non tamen dominium plenum.

Dicitur 2do. *extendens se ad omnem usum*, &c. quæ voces dominium plenum distingunt ab alio quocumque: nam dominium directum, per se solum non extenditur ad usum aut usufructum; dominium verò utile, ipsam rei proprietatem non complectitur.

Dicitur 3tio. *nisi lege prohibeatur:* quia qui habet dominium rei, non semper suâ in illam potestate uti potest, lege impediente. Sic pupillus, licèt bonorum suorum dominus, ea tamen alienare nequit, quia id ei legibus vetitum est.

Ad dominii acquisitionem sufficit apprehensio, quoties agitur de re quæ nullius erat. Si verò agatur de dominio ab uno in alium transferendo, tunc jure communi requiruntur ordinariè titulus & traditio. Titulus quidem, quia titulus definitur radix dominii, seu id in quo totum jus primitùs fundatur, ut emptio, donatio, successio hæreditaria. Traditio verò, quia ex lege 22. Cod. *De pactis. Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.* Et verò traditio est actus quo quis in possessionem rei anteà non suæ mittitur: is autem actus ad dominium requiritur.

Dixi *ordinariè*, quia certi sunt casus in quibus jure communi non requiritur traditio, ut dominium acquiratur. Sic 1mo. in Beneficiis, jus in re acquiritur per solam collationem & acceptationem. Illud tamen jus in re seclusa possessione parùm prodest, de quo alibi; 2do. in hæreditate: hæres enim, sive ab intestato, sive ex testato, sinè traditione dominium acquirit, *aditâ* tamen *hæreditate;* aditur verò hæreditas, dum acceptatur verbo vel facto. Apud nos in locis consuetudinariis valet hæc regula, *Le mort saisit le vif:* neque ibi opus est institutione; 3tio. in legatis, quorum legatarius de jure communi dominium acquirit, statim ut hæreditas acceptatur ab hærede; 4to. in donatis, venditis, aut relictis ob pias causas, v. g. in gratiam Monasteriorum, Hospitalium, vel in redemptionem captivorum; 5to. si alteri domum vel fundum tradideris, ea lege ut alimenta tibi præberet, illo non præbente, statim ad te revertitur rei tuæ dominium absque traditione. Sed in his consulendæ sunt privatæ locorum Leges.

Præter divisiones dominii superiùs allatas, alia est ejus divisio, in dominium *altum*, & *humile*. Altum, illud est quod habet Princeps, velRespublica in bona privatorum, de quibus disponere possunt, cùm id exigit bonum commune; Humile est illud quod habet unusquisque in rem suam, quâ, ut aiunt, uti vel abuti potest absque eo quòd alteri cuipiam homini injuriam faciat.

His præmissis duo investiganda manent, 1mo. an homo quilibet

quilibet ſit capax dominii; 2do. quodnam ſit humani dominii objectum. Circa primum triplex eſt difficultas. Prima, an peccatores & infideles; ſecunda, an amentes & parvuli; tertia, an filii familias ſint dominii capaces. Circa ſecundum, duo inquiruntur; 1mo. an homo ſit famæ ſuæ dominus; 2do. an homo hominis alterius dominus eſſe poſſit. Quæ omnia theſibus quinque proſequemur. Sit

Conclusio I. Peccatores & Infideles ſunt capaces dominii. Eſt contra Wiclefum & Joannem Hus.

Prob. 1mo. Peccatores & impii erant Pharao, Saül à Deo reprobatus, Cæſar & alii id genus: atqui tamen ii omnes verum in Imperio quiſque ſuo dominium habebant, ità ut de facto juſtitiam læſiſſet qui Cæſari non reddidiſſet ea quæ erant Cæſaris. Hinc S. Auguſtinus Lib. 5. de Civ. Dei, cap. 21. *Deus dat Regnum terrenum & piis & impiis, ſicut ei placet, cui nihil injuſtè placet.*

* Prob. 2do. Si peccatores & Infideles dominium non haberent, maximè quia fides & gratia eſſent fundamentum & radix dominii: atqui falſum conſequens: 1mo. quia fundamentum dominii; manifeſtum eſſe debet, ut dominium probari poſſit: porrò fides & gratia non ſunt quid manifeſti; 2do. quia ſi fidei aut ſanctitatis defectus aliquem dominio privet, jam licebit negare tributum dominis præſertim diſcolis; quin & eorum bona uſurpare licebit: atqui hæc nedum licita ſint, è contra expreſsè prohibita ſunt; ergo.

† Obj. Rom. 13. *Non eſt poteſtas niſi à Deo:* ſed impii non habent poteſtatem à Deo, juxta illud Oſeæ 8. *Ipſi regnaverunt, ſed non ex me;* ergo.

R. neg. min. Mali enim dicuntur non regnaſſe ex Deo, non quia non fuere Reges legitimi, ſed quia non regnaverunt ſecundùm Dei voluntatem: unde ſtatim additur, *Principes extiterunt, & non cognovi;* id eſt, non approbavi. Adde quòd Propheta alludere potuerit ad eos qui ut Amri, & Sellum, tyrannicè regnum invaſerunt.

Conclusio II. Parvuli & amentes ſunt capaces Dominii.

Prob. Tum quia parvulis & amentibus injuriam facit qui eorum bona uſurpat; tum quia bona eorum nec ſunt Reipublicæ, nec Principis, nec curatorum aut tutorum; ergo ſupereſt ut parvuli ipſi eorum habeant proprietatem. Hinc Galat. 4. *parvulus* dicitur *dominus omnium.*

Obj. Ad dominium requiritur poteſtas liberè utendi vel abutendi; atqui infantes & amentes poteſtatem hanc non habent; ergo.

R. Sufficere ad dominium poteſtatem diſponendi de re, ſive

per

per se, sive per alium qui de ea non suo sed alterius nomine disponat: hoc enim est evidens dominii signum, si alter rem ut tuam tractet, non ut suam; tunc enim supponeris habere dominium, ille meram administrationem.

Non loquimur hîc de servis qui apud Romanos mancipia dicebantur, apud nos Gallicè, *esclaves:* quia quisquis Galliam ingreditur, etiam servus, eo ipso libertatem vulgò consequitur.

Conclusio III. Filiifamilias verum habent in certa quædam bona dominium, aliquando plenum, aliquando non plenum.

Antequam probetur Conclusio, notand. quadruplex esse genus bonorum quæ à filiis non emancipatis haberi possunt. Primum genus est castrensium: secundum, quasi castrensium: tertium, adventitiorum: quartum denique, profectitiorum. Atque varia hæc bona Romani *peculium* dicunt.

Bona *castrensia* sunt ea quæ à filio in militia justa, vel occasione militiæ, sivè mari, sivè terrâ comparantur, qualia sunt stipendia militum: prædæ de hostibus, donativa Ducum aut commilitonum; testamentum & legata occasione militiæ; mobilia à parentibus intuitu militiæ data filio ad militiam proficiscenti. Castrense etiam dicitur id omne quod acquirit filiusfamilias in obsequio & aulâ etiam Principis, sive Principis largitione; sive propria industria, in castelli aut arcis custodiâ etiam tempore pacis, & quidquid ex iis bonis provenit per contractum legitimum; ut si filiusfamilias ex illis emat fundum frugiferum, ludat, negotietur atque lucretur.

Bona *quasi castrensia*, sic dicta quia gaudent privilegio castrensium, acquiruntur ratione militiæ sacræ, togatæ, vel literatæ. Quadruplex est peculii quasi castrensis genus: *Clericale* quod à filiisfamilias post Clericatum acquiritur; sive ex Beneficio Ecclesiastico, sive aliunde: unde quidquid in aliis filiis adventitium foret; illud post Clericatum quasi castrense est; bona tamen ante Clericatum possessa, post ipsum ejusdem remanent naturæ. *Forense* quod acquiritur in foro, vel ratione alicujus Officii publici non mechanici, putà Judicis, Assessoris, Notarii: *Palatinum*, quod datur à Rege, vel Regina, aut à supremis principibus; & *Scholasticum*, quod acquiritur occasione liberalium artium, & multò magis ex professione Theologiæ, Jurisprudentiæ, &c.

Bona *adventitia* sunt ea quæ non proveniunt à patre, neque ejus causâ vel intuitu principaliter dantur filio. Talia sunt ea quæ filius, vel proprio labore, non ex rebus patris, vel successione, vel donatione facta alio quàm patris intuitu, comparat; vel quæ filio fortuitò obveniunt, ut si thesaurum inveniat, aut quæ propria acquirit industriâ, ut si ex pecuniâ mu-

suo acceptâ, negotiando lucretur. Bona hæc dicuntur adventitia respectu patris, quia ab eo non proveniunt.

Bona *profectitia*, ea sunt quæ filius acquirit, vel ex bonis patris: v. g. ex iis negotiando, aut ea administrando: vel intuitu patris, ut si quis ob amicitiam aut obsequium patris, filio bona quædam largiatur; secùs si hæc daret ob amicitiam filii, putà quia filium patris negotia strenuè gerentem amavit: tunc enim pater esset causa nimis remota, ut bona hæc illius intuitu filio concessa judicarentur.

His præmissis; dico quòd filiifamilias bonorum castrensium aut quasi castrensium plenum ac perfectum habeant dominium, bonorum adventitiorum proprietatem solam, non usumfructum; profectitiorum verò nec usumfructum nec proprietatem, sed solam administrationem. Ita habetur in Inst. Lib. 2. tit. 9.

Hinc sequitur 1mo. filium-familias, nisi lex ob tenellam ipsius ætatem resistat, de bonis castrensibus posse pro nutu disponere, ea alienando, donando, &c. patrem verò si quid ex iis subtrahat; teneri ad restitutionem.

Sequitur 2do. Filium non posse secluso patris consensu disponere de bonis adventitiis, quia eorum utilitas pertinet ad patrem: patrem quoque, si eorundem bonorum substantiam dilapidet, teneri ad restituendum, per se vel hæredes suos, quia proprietas eorum penes filium manet. Quod si dilapidatio fructus tantùm concernat, nulla erit restitutionis obligatio.

Sunt tamen, etiam secundùm jus Romanum, aliqui casus in quibus pater adventitiorum filii bonorum usumfructum non retinet: Ut 1mo. si bona filiofamilias relinquantur hâc solùm lege, ut ususfructus non pertineat ad patrem; 2do. si pater cum filio succedat alteri filio in bonis adventitiis; pars enim quæ devenit ad filium superstitem, non debet usumfructum patri; 3tio. si filius aliquid acquirat titulo donationis, aut successionis, patre irrationabiliter contradicente; quia non est æquum ut inde pater commodum reportet, 4to. si pater incestas nuptias contrahat, si fiat Judæus, si Hæreticus: sed videndæ locorum consuetudines; 5to. si filio non relictus sit nisi ususfructus: quia ususfructus alterum usumfructum non habet.

Gravis hic movetur quæstio, an quæ filius paternâ in domo lucratur, pertineant ad ipsum, an ad patrem; an non, dum præ cæteris filiis laborat, aliquid retinere possit instar salarii.

R. 1mo. Lucra non ex bonis patris, sed ex operibus filii provenientia, putà si filius sit musicus, fistulator, &c. numerari inter adventitia, ac proinde posse à filio recuperari post patris; obitum; deductis tamen impensis quas in alendo filio fecit

pater

pater: quia non tenetur pater alere filium habentem propria, id est, castrensia, quasi castrensia, vel adventitia bona. Ratio est quia ex lege 10. *De obseq. parentibus præst.* ff. *Pietatem liberi parentibus, non operas debent*, nisi pauperes sint.

Si tamen filius opificis, operam suam patri præstet, nulla expressè, vel tacitè petitâ mercede, præsumitur illam patri remittere titulo pietatis; unde si mortuo patre repetere illam à fratribus velit, non est audiendus. * *Cessat tamen hæc præsumptio in foro conscientiæ, si filius certus est de sui contraria voluntate, quam patri ex reverentia vel metu non sit ausus significare.* Idem docent probatioris notæ Theologi; & hoc in Gallia *consuetudinaria* pro certo habendum est, quia in ea filius nihil ex bonis adventitiis acquirit patri, præter commoditatem, & durante minoritate administrationem. Idem vivâ voce declaraverunt mihi Causidici Parisienses, quos ob injectum ea de re scrupulum consului.

Respondet 2do. Cabassut. aliique multi contra non paucos, filium v. g. fabri, aut mercatoris, qui ex bonis paternis, ipso patris nomine & authoritate lucratur, jus habere in hujusce lucri partem. Addunt iidem filium, si præ metu reverentiali jus illud suum petere non ausit, aut sciat se, si peteret, passurum repulsam, nec sibi jus illud computatum iri, posse sibi clam assumere unde operam suam compenset, sive vivente, sive mortuo patre. Ratio est, inquiunt, 1mo. quia hoc peculii genus, non omninò profectitium est, sed mixtum ex perfectitio quoad paterna bona, & adventitio ratione proprii laboris & industriæ; bona autem adventitia ad filium pertinent; 2do. quia filius non debet esse deterioris conditionis quàm extraneus, qui dubio procul debito non careret stipendio, 3tio. quia filius non tenetur jure naturali pro patre non indigente laborare. Si ergò pater nullam lucri hujus partem quasi societatis jure filio largiatur, tantùm ei salarii debet quantùm extraneo: nisi remittat filius, qui consequenter si clanculum servaverit summam labore suo non majorem, eam retinere potest, ut ait Pontas v. *Compensation.* cas. 5.

Hic tamen certas quasdam conditiones exigunt citati Casuistæ. Prima est, ut filius ea deducat quæ tunc temporis expendit pater in eo alendo, & vestiendo. Secunda, ut filius usumfructum lucri hujus sibi non vindicet ante emancipationem suam, vel patris mortem. Tertia; ut pater per se vel per alium minori pretio id facturus non fuisset, quod fecit filius. Quarta, ut filius non teneatur operam suam egenti patri vel matri gratis & pietatis titulo præstare. Quinta, ut non, resistant

* *cabassut.*

resistant leges locorum, prout in Armoricâ resistere monuit me vir eruditus.

Hæc opinio, licêt ob authoritates, quibus nititur, tuta appareat, magnam in praxi cautionem exigit.

Conclusio IV. Homo est dominus suæ famæ.

Prob. Ille famæ suæ dominus est, cui competunt primarii actus dominii circa famam: atqui, &c. Potest enim homo famam proprio labore acquirere; ablatam potest ut rem suam in judicio repetere; potest demum restitutionem ejus sinè cujusquam injuria condonare; ergo homo famæ suæ dominus est, eamque multis in casibus amittere potest: putà 1mo. ad petendum consilium; 2do. ad sui humiliationem, vel ad misericordiæ divinæ commendationem: qua ratione declarat S. Paulus se blasphemum fuisse.

Hoc tamen hominis in famam suam dominium ligatum est, cùm vergit in alterius nocumentum. Vergit autem 1mo. cùm ex nostri diffamatione sequitur alterius infamia: sic fama patris, Superioris, Prælati vix violari potest, absque eo quod inde infametur filius, vel Communitas; 2do. cùm ex læsione famæ sequitur scandalum proximi; & hoc maximè locum habet in Sacerdotibus, qui satis ponderare nequeunt id S. Augustini Lib. de bono viduit. cap. 21. *Nobis necessaria est vita nostra, aliis fama nostra.*

* Dices, Homo qui passus est multilationem membri, potest restitutionem ejus condonare: atqui tamen non inde sequitur hominem esse dominum membrorum; ergo, ex eo quòd possit homo remittere obligationem restituendæ sibi famæ, non sequitur eum famæ suæ dominum esse.

R. dist. maj. Potest condonare restitutionem membri, secundùm quod illius dominium habet, C. maj. secus, N. maj. Homo habet dominium utile membri, quatenùs ad nutum membro uti potest; & secundùm hoc potest nullam exigere reparationem: an verò si membrum secundùm se restitui posset, non posset restitutionem ejus remittere; quia nemini concessit Deus dominium plenum in membra sua. Aliud est de famâ, hæc enim secundùm se restitui potest, adeòque verè illius esse dominus debet, qui illius restituendæ obligationem remittit.

† Conclusio V. Homo alterius hominis dominus esse potest; adeoque licet homini hominem servum facere aut habere.

Prob. Ut homo alterius dominus esse possit sinè peccato, satis est ut servitus non pugnet contra jus vel naturale, vel divinum, vel humanum: atqui servitus non pugnat 1mo. contra jus naturale. Homo enim habet dominium utile membrorum

brorum suorum: porrò non vetat natura ut qui tale dominium habet, vel ipsum transferat in alium per voluntariam servitutem, vel eo per necessariam servitutem privetur; 2do. non pugnat servitus contra jus divinum. Quin è contra: nam Exodi 21. mentio fit de servis etiam Hebræis qui se vendiderant; & I. ad Timot. 6. hortatur Apostolus, ut *quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos* etiam infideles *omni honore dignos arbitrentur;* non pugnat contra jus Ecclesiasticum, quod inter positiva jura majoris est momenti, idque patet ex variis Juris Canonici titulis, ubi multa differuntur de servis Christianis. Vide Caus. 12. q. 2. cap. 55. & sequent.

Ubi tamen legibus Principum prohibetur servitus, ut in Galliâ, admitti non debet: quanquam & Galli servos habent in Americâ.

Hic notandum jus dominorum in servos, ultra rationabile servitium non extendi; unde non licet domino servum necare; imò S. Thomas & post eum alii multi negant servum per vim & fraudem à contrahendo matrimonio impedire posse. Posset tamen impedire à recipiendis Ordinibus, quia tunc efficeretur liber; posset & impedire ab ingressu Religionis, ad quam si transiret invito domino furtum sui domino faceret, deberetque ei restitui, si ante finem triennii eundem repeteret, cap. *Si quis*, XVII. q. 2.

* Quæres an licitum sit servis fugere.

Quæstio non movetur de servis qui se in servitutem vendiderunt, aut ex matre aliter quam per bellum servâ, servitutem contraxerunt: ii enim tam numerantur in rebus domini sui, quàm ceteræ ejus possessiones. Neque etiam de iis sermo est qui ad infidelitatem, aut quodlibet aliud mortale peccatum periculosè sollicitantur, quibusve dominus necessaria vitæ auxilia denegat: ii enim omnes jus habent, domini sui jure potius, vitam suam seu corporalem, seu spiritualem tuendi. Præcipua ergo difficultas est utrùm servo qui in bello captus est, jure postliminii fugere liceat. Jus postliminii est jus recuperandæ rei suæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ.

R. Servi in bello etiam justo capti fugere possunt ad suos, non tamen dominis persequentibus vi resistere.

Prob. Ex consuetudine ubique receptâ, quæ habet ut servi bello capti ad suos sinè conscientiæ scrupulo fugere possint: is enim ubique est usus eorum qui bella gerunt, ut nunquam petant aut mittant pretium eorum qui fugâ libertatem recuperavere; ergo.

Dixi 1mo. Servos *posse fugere ad suos:* non enim liber-
tatem

tatem recuperant, quandiu intra hostium à quibus capti sunt confinia morantur; adeoque servi manent, donec *ad suos* devenerint.

Dixi 2do. Eos *non posse dominis persequentibus vi resistere.* Habet enim dominus verum jus eos retinendi, quandiu extra hostium fines non pervenerint; ergo cùm bellum utrinque justum esse non possit, non possunt vi se tueri.

Obj. Servus fugiendo privat dominum justa sua possessione; servus enim ante fugam, justo, ut supponimus, belli titulo possidetur; ergo.

R. dist. Servus dominum possessione suâ privat secundùm legem ubique receptam, C. secus N. Itaque habent domini jus in servos ut eos retineant, iisque opportunitatem fugæ eripiant: sed non habent jus ut servi oblatâ fugiendi occasione non utantur: jus enim gentium iis concedit ut libertatem, si possint, ambabus ulnis amplectantur.

† SECTIO SECUNDA.

De variis acquirendi Dominii modis.

NOtandum bona quæ comparantur multiplicis esse generis, 1mo. enim quædam sunt quæ dominum nullum unquam habere, aut saltèm nunquam habuisse censentur, ut feræ complures, Insulæ hactenus inhabitatæ, metalla, gemmæ, &c. 2do. quædam sunt quæ dominum habuerunt, vel jam pridem, ut thesauri, vel non ità pridem, ut bona defectu hæredum & testamenti vacantia; itèm bona derelicta, vel nuper amissa; 3tio. demùm quædam habent dominum, & nihilominus absque ejus consensu in alterum transferuntur. Bona quæ nullius fuerunt, dicuntur *occupari:* quæ jam pridem possessore carent, aut nuper amissa sunt, dicuntur *inveniri:* quæ verò sinè domini consensu ad alium deveniunt, dicuntur *præscribi.* Itaque dicendum est de acquisitione dominii, 1mo. per occupationem; 2do. per inventionem; 3tio. per præscriptionem; 4to. differemus de aliis quibusdam acquirendi dominii modis.

PUNCTUM PRIMUM.

De occupatione animalium, gemmarum, &c

BEstiarum, aliæ naturâ suâ feræ sunt, ut cervi & lepores: aliæ cicures, ut oves & gallinæ; aliæ cicurantur ex feris, ut cervi: aliæ efferantur ex cicuribus, ut capræ quæ feræ evadunt. Sit

Conclusio I. Animalia naturaliter mansueta & domestica, etiamsi dominorum potestatem longiùs evaserint, occupari ab alio non possunt.

Prob. Ideo animalia hæc ab alio occupari possent, quia censerentur libertatem recuperasse: atqui non possunt censeri libertatem recuperasse, cùm natura sua mansueta sint & domestica; atque ideo ad restituendum tenentur, 1mo. qui horumce animalium lanam, plumas, vel ova suos in usus converterent; 2dò. qui ovem aut ovis partem eriperent è faucibus lupi, quia tandiu domini sui est, quandiu subsistit.

Conclusio II. Animalia cicurata, quæ consuetudinem habent revertendi, aut facilè reducuntur, non cedunt capienti, sed priori domino restituenda sunt: secùs si amiserint *animum revertendi.* Ità habetur in Instit. Lib. 2. tit. 1. n. 15.

Hinc qui in columbario ponunt illecebras ut aliorum columbas retineant, tenentur ad restituendum; secùs si duntaxat melius pabulum columbis suis præbeant, aut columbarium in loco commodiori ædificent.

Quandonam autem animalia animum revertendi exuerint, arbitrio viri prudentis definiri debet. Columbæ quæ tribus aut quatuor diebus continuis ad columbarium non revertuntur, videntur aliquibus amisisse revertendi animum, secùs de cervis & apris, qui licèt per dies aliquot juxta domum vagantur; & sponte non redeant, facilè se reduci permittunt.

Quæres an columbaria sint licita.

R. affirmat. Patet id tum ex consuetudine; tum quia columbæ notabile damnum non pariunt, ut quæ vescantur non tantùm bonis, sed & malis seminibus quæ sata suffocarent, ut lolio; tum quia legitimæ suppetunt rationes quibusdam concedendi jus illud, etsi aliis onerosum. Quibus autem licita sint columbaria, ex locorum consuetudinibus definiendum est.

Ex dictis colliges, peccare rusticos etiam pauperes, qui sementis tempore columbas occidunt; (nisi certò cognoscant illas eorum esse qui jus columbarii non habent: quod vix fieri potest, cùm columbæ diversorum locorum aliæ aliis permixtæ vivant, & sæpe à columbariis suis plusquam leucis duodecim recedant.) Ratio est, quia jus columbarii est velut servitus quædam in vicinos agros dominis non gratuito sed onerosò titulo concessa: tenentur enim Dynastæ Regem ad Bellum proficiscentem aliquando comitari, expositos infantes alere, &c.

Curare tamen debent qui columbarii jure fruuntur, ut columbas suas alant eo præsertim tempore, quo vicinis agris damnum inferrent, nisi vicini omnes agri, eorum ipsorum sint.

Conclusio III. *Bestiæ, feræ, & volucres, & pisces, & omnia*

animalia, quæ mari, Cælo & terrâ naſcuntur, ſimul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium ſtatim illius eſſe incipiunt, quod enim ante nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur. Verba ſunt ſimul & probatio Juſtiniani in Inſtitutis, ubi ſupra num. 12.

Idem dicendum de animalibus feris quæ libertatem recuperaverunt: eam autem recuperaſſe cenſentur, quando tam difficilis eſt eorum proſecutio, ac anteà erat quàm primâ vice occuparentur. Hinc ibid. Juſtinianus: *Examen apum quod ex alveo tuo evolaverit, eò uſque intelligitur eſſe tuum, donec in conſpectu tuo, nec difficilis ejus proſecutio eſt; alioquin occupantis fit*, etiamſi in alieno fundo occupet. Hæc generalia Romani juris principia magnas in Galliis modificationes habent, quæ ut intelligantur.

Quæres 1mo. an Princeps poſſit ſibi, abſque populi conſenſu, venationem in locis publici juris reſervare ad ſolam recreationem.

R. Poſſe; quia cùm multos pro Republica labores ſuſcipiat, æquum eſt ut proprio quodam & ſpeciali modo animum recreare poſſit. Adde quòd id etiam pertineat ad Principis dignitatem.

Neque ſolus Princeps venationem ſibi reſervare poteſt, ſed & ii etiam qui jus illud habent à Principe, aut à conſuetudine legitimè præſcripta. Ii tamen cavere debent, nè feræ nimis multiplicatæ, nimiam agris perniciem inferant; alioqui tenentur ad reparationem damni, niſi fortè agros incolis cum hoc onere diviſerint. Imò tenerentur adhuc ad reſtituendum, etiamſi permitterent animalia hæc occidi ab iis in quorum agros devenerint; occidendis enim feris quæ ſata devaſtant, vix ac nè vix quidem vacare poſſunt pauperes ruſticani.

Quæres 2do. An peccent, & ad reſtituendum teneantur qui contra prohibitionem venantur.

Not. Venationem prohiberi poſſe quinque de cauſis: 1mo. ratione ſtatûs; & ſic vetita fuit Clericis & Religioſis; 2do. ratione temporis: ſic prohibita eſt venatio diebus feſtis, & tempore partûs & educationis fœtuum; 3tio. ratione publicæ utilitatis, nè feræ, aves, piſces funditus tollantur, ſi omnibus pro libitu ſuo liceat venari, vel piſcari; 4to. ratione inſtrumenti, propter eandem publicæ utilitatis cauſam; quomodo non ità pridem prohibitum eſt, nè piſcatores maritimi ſtrictis quibuſdam retibus uterentur quæ etiam piſciculos comprehendebant; 5to. ratione loci. Locus autem triplex diſtinguitur. Primus eſt proprius ipſius domini, muro circumcluſus: ſecundus, pro-

 prius

prius quidem ipsius domini, sed non circumclusus: tertius, publicus & Communis. His præmissis,

R. 1mo. Clericos & Religiosos qui proprio in fundo venantur, restitutioni obnoxios non esse, cùm alienum non invadunt, peccare tamen contra religionem & obedientiam, prout alibi diximus.

R. 2do. Peccare eos qui venantur, cùm venatio prohibita est ratione publicæ utilitatis; quia communi bono nocent. Unde qui magnam piscium vim veneno inficit, qui ferarum multitudinem maximam necat, easve ex silvis & agris seu arte magicâ, seu pravâ alia machinatione extrahit, debet restituere Reipublicæ.

R. 3tio. Eos qui in alterius fundo muris aut sepe circumcluso venantur, peccare & teneri ad restitutionem animalium quæ ibidem capta sunt. Ratio est, quia dominus fundi, verè dominus est hujusmodi animalium, quæ cùm volet, facilè apprehendere potest, quæque naturalem libertatem moraliter loquendo amiserunt. Hac de causa furti reus est, qui piscatur in alieno stagno, vivario & quolibet loco clauso. Non etiam licet in Gallia piscari in rivis minoribus, etiam cum linea, ut aiunt, piscatoria: jus enim ibi piscandi pertinet ad dominos quorum terras hi fluvii allambunt: ita ut ad duos pertineat, si rivus duorum jugeribus allabitur. In fluviis navigabilibus, lineâ uti licet, non autem retibus, nisi iis qui professione sunt piscatores, & quibus id juris concessum est à Rege, qui rerum communium, puta viarum, littorum, maris, & fluminum dominus est.

R. 4to. Peccare eum qui invito domino venationis jus habente, in ejus loco non circumcluso venatur, non tamen teneri ad ferarum restitutionem. Peccat quidem, 1mo. quia alteri rationabiliter invito injuriam facit, 2do. quia gravi sese pœnæ exponit, exilii scilicet & triremium, 3tio. quia ejusmodi venatores sic affecti esse solent, ut saltuum custodes potiùs necent, quàm arma deponant.

Addo eos tamen non teneri ad ferarum restitutionem: quia animalia quæ ex uno loco in alium quotidie transmigrant, ut rusticulæ, coturnices, turdi, &c. reipsa nullius sunt domini, nec sunt fructus silvarum aut agrorum, adeoque sunt primi occupantis.

Excipiuntur columbæ, cuniculi, garenæ, phasiani, & alia id genus quæ magnis impensis aluntur, & non magis à dumetis suis discedunt, quàm columbæ à columbario.

Conclusio IV. *Lappilli & gemmæ, & cetera quæ in littore maris inveniuntur, jure naturali statim fiunt inventoris.* Instit. Lib. 2. tit. 1. §. 18.

Quod

Quod ſpectat ad venas auri & argenti quæ in terræ vi ceribus deteguntur, ex jure Gallico ſunt Regis, qui fundum proprietario ſolvere tenetur, hinc Dynaſtæ etſi in theſauros, at in metallicas, venas nihil juris habent.

Quæres 1mo. ad quid teneantur qui contra juſtam prohibitionem paſcunt, aut cœdunt ligna.

R. eos graviter contra juſtitiam peccare, ſi grave damnum Reipublicæ inferant, ut ſi ſtirpes multæ notabiles cædantur ſi vero non ita graviter Reipublicæ noceatur, cenſet Sylvius non niſi venialiter peccari, nullamque eſſe reſtituendi obligationem; quia ligna quæ cædis, etiam poſt Reipublicæ prohibitionem tua ſunt; nec aliunde tot cædis, ut ſupponitur, quin aliis quoque cædenda alia ſuperſint. Ergo peccas quidem, quia legem juſtam tranſgrederis; non peccas tamen graviter, quia in rei veritate nemini injuriam ſtrictè dictam facis.

Quæres 2do. quid ſentiendum de pauperibus qui ligna cædunt in ſilvis quæ ad alios pertinent.

R. 1mo. eos qui arbores cædunt, [quod ſæpius efficiunt ruſtici, ut eas poſt aliquot dies extrahant quaſi ſponte ſua aridas invenerint] ad reſtituendum teneri; quia rem alienam rapiunt invito domino.

R. 2do. non licere pauperibus ruſticis lignum ullum ex ſilvis quæ uſuariæ ſeu communes non ſunt, auferre, niſi contraria eaque legitima vigeat conſvetudo; quæ, ut talis cenſeatur, fundari debet in expreſſo aut tacito proprietariorum conſenſu, qui ſupponitur 1mo. cùm domini hanc lignorum exportationem vident, & non arguunt; 2do. cùm ea quæ auferuntur tam exigui ſunt momenti, ut domini obſiſtere non poſſint ſine immani quadam duritie: unde homini in ea neceſſitate conſtituto, ut alioqui hyemem ſine igne & calidis alimentis tranſigere debeat, licitum eſt minuta quæ humi jacent ligna, vepreta & geneſtas colligere in uſum foci proprii. Ratio eſt, quia vel domini tunc inviti non ſunt, vel irrationabiliter ſunt inviti.

PUNCTUM SECUNDUM.

De Acquiſitione Theſaurorum &c.

Theſaurus definitur, Vetus quædam depoſitio pecuniæ cujus non extat memoria, & quæ idcirco jam dominum non habet. Per vocem *vetus*, excluduntur res nuper reconditæ, quæ dominum habent, eum ſcilicet qui recondidit, aut ejus hæredes per vocem, *pecunia*, intelliguntur aliæ res mobiles, ut gemmæ vaſa aurea.

Jure Romano, *thesauri quos quis in loco suo invenerit*, ejus sunt *qui eos invenerit: idemque est si quis in sacro aut religioso loco, fortuito casu invenerit. At si quis in alieno loco, non data ad hoc opera sed fortuitò invenerit, dimidium domino soli, & dimidium inventori concedetur ..... cui conveniens est, ut si quis in fiscali loco, vel publico, vel civitate invenerit, dimidium ipsius esse debeat, & dimidium fisci, vel civitatis.* Ita habetur in Instit. L. 2. tit. 1. §. 39. Circa hanc decisionem, quæ locum habet in iis Galliæ locis ubi servatur jus Romanum.

Not. 1mo. thesaurum tunc tantùm esse totum inventoris, quando invenitur in fundo qui sit inventoris, quoad dominium directum simul & utile. Hinc si idem fundus duos habeat dominos directum scilicet, & utilem; & dominus utilis, ut feudatarius vel emphyteuta, thesaurum inveniat, tres partes pertinebunt ad inventorem, quarta verò ad dominum directum. Inventori enim ut sic, debetur dimidium; cùm verò inventor sit, ex hypothesi, etiam dominus ex parte [emphyteuta enim & feudatarius non sunt nudi usufructuarii) debetur adhuc ei media pars dimidii superstitis. Ità Lessius, qui simul docet usuarii, conductoris, habentis rem in pignus, imò & ipsius usufructuarii nudi, nullam haberi rationem, quia veri domini non sunt: unde si illi thesaurum invenerint, mediam tantùm ejus partem habere debent titulo inventionis. Aliud esset de eo qui fundum emisset à venditore redimendum; quia enim talis emptor dominus est, non tenetur ad restitutionem thesauri redempto fundo.

Not. 2do. hic agi duntaxat de iis qui thesaurum fortuitò inveniunt in alieno fundo: si enim eum invenirent *datâ operâ*, seu de industria, tunc thesaurus non esset inventoris, sed domini terræ in quâ inventus fuisset; ei ergo deberet totus restitui, in pœnam injuriæ quam inventor domino loci alicujus infert, cùm absque ejus licentia fundum ejus fodit. Hæc tamen restitutio non urget nisi post sententiam Judicis: & idem est cùm thesaurus magicæ artis auxilio inventus est.

Sed quid, si quis thesaurum domini consensu quæsitum invenerit? R. si quod pactum initum est inter dominum fundi & inventorem, illud servari debere: si verò nullum initum fuerit pactum tutius erit si inventor thesaurum ex æquo dividat cum domino, qui facilè præsumi non potest omnino juri suo cedere in gratiam inventoris.

Not. 3tio. jus esse communiter receptum in Gallia, tum consuetudinaria, tum quæ Jure Romano regitur, ut thesaurus in Ecclesia inventus, inventorem inter & Ecclesiam dividatur.

Quanquam

Quanquam aliqui negant Dynastam à tertia parte thesauri in Ecclesia reperti excludendum esse.

Not. 4to. in Gallia consuetudinaria hæc communiter teneri de thesauris. Si thesaurus inveniatur in via publica aut loco publico, pro parte cedit inventori; pro parte Regi aut viarum curatoribus, gallicè, *les Voyers*, quia viæ magnæ Regis sunt; secus de transversis, quæ cùm ad Dynastas pertineant, iisdem suam in thesauris partem attribuunt. Si in loco proprio, dividitur inter inventorem, & Dynastam, id est eum qui maximam in loco jurisdictionem habet. Si in alieno loco, tres in partes dividitur, quarum prima sit inventoris, secunda illius qui est dominus fundi, tertia Dynastæ. Quia tamen quædam consuetudines thesauros Regi soli vindicant, aut aliter & aliter de iis disponi præcipiunt, unusquisque tenetur in conscientia & strictè propriam loci sui consuetudinem indagare, & sequi.

Quæres 1mo. an qui emit agrum, sciens in eo latere thesaurum, istius dominium acquirat.

R. affirmat. 1mo. quia pretium rei cujuslibet non præcisè ex majori ejus utilitate, sed ex communi hominum æstimatione sumi debet; sed qui emit agrum de quo nunc agitur, supponitur pretium ejus secundùm communem hominum æstimationem solvere; 2do. quia non est dubium quin peritus pharmacopola qui magnam utilitatem cognoscit in herba alias vili, quæ est in fasce herbarum in usum jumentorum vendenda, possit fascem hanc pretio communi emere; ergo à pari.

Quæres 2do. an artifex qui in veteri quam dissolvit arcâ gemmas invenit, possit earum partem sibi retinere, ut inventori. R. si arca hæc pertineat ad alium qui ignoret originem hujus thesauri, nec prudenter suspicari possit, eum à majoribus suis reconditum fuisse, mediam partem pertinere ad eum qui gemmas invenit: quia nihil refert an thesaurus in terra lateat, an in re mobili. Undo si artifex arcam hanc emisset bona fide, non teneretur reperti posteà thesauri partem restituere venditori, ut qui nunquam ejus verè dominus fuisset; cùm rei prorsùs ignotæ nulla sit possessio.

Quæres 3tio. an lex quæ præcipit ut inventor certam thesauri partem fisco, aut proprietario applicet, obliget in conscientiâ ante sententiam Judicis. R. affirmat. Lex enim de dividendo inventorem inter & dominum fundi aut fiscum, thesauro, pœnalis non est: cùm constituta non fuerit ut puniretur inventor; ergo statim impleri debet.

Quod spectat ad res inventas, certum est 1mo. easdem domino suo, si fieri possit, restituendas esse.

Certum est 2do. dominum rei, magis aut minus inquirendum

dum esse pro qualitate rei; idque non solùm in loco ubi res inventa est, sed etiam in pagis & urbibus vincinis, si sit spes aut suspicio futurum ut dominus detegi possit: & præsertim cùm res magni est valoris.

Hæc autem inquisitio fieri debet expensis rei restituendæ, si inventor sit bonæ fidei; si verò malæ sit fidei, impensis ejusdem. Sed quæritur an, non invento post sufficientem inquisitionem domino, possit inventor rem facere suam, an non teneatur erogare pauperibus, quorum nomine hic veniunt non solùm egeni, sed & Ecclesiæ, Xenodochia: Monasteria quæ indigent; imò & opera pietatis, ut fundatio Officii divini. Sit

CONCLUSIO. Res inventa, cujus dominus cognosci non potest, ab inventore pauperibus est eroganda, aut pios in usus consumenda; exceptis quibusdam casibus.

Prob. 1mò. ex Concilio Mediolanensi IV. quod præcipit ut *res inventa pauperibus aut piis locis erogetur, si dominus diu requisitus non appareat.* Idem statuit Catechismus Romanus.

Prob. 2do. Ut res inventa pauperibus erogari debeat, duo sufficiunt: 1mo. ut qui rem amisit, remaneat ejus dominus; 2do. ut piam hujus rei erogationem velle meritò præsumatur: atqui utrumque verum est: 1mo. quidem qui rem amisit, amissæ dominus remanet, cùm ea nec privetur per legem ullam, nec per propriam voluntatem, ut patet; 2do. legitimè præsumitur velle ut ea res piè distribuatur. Legitimè enim præsumitur eam esse domini voluntatem, ut res quam recuperare nequit, expendatur aptiori modo, sibique & Reipublicæ utiliori: atqui sic expenditur cùm datur pauperibus; pessimè contra expenderetur plerumque, si remaneret penès inventorem, qui de bona fortuna gaudens, ea ut plurimùm abuteretur, aut certè ita uteretur, ut nihil inde, vel perditor, vel Respublica perciperent utilitatis; ergo.

Dixi *exceptis quibusdam* casibus. Res enim aquis abrepta & in ripa fluvii navigabilis inventa, pertinet ad Regem ex Constitutione Regia an. 1665.

Obj. 1mo. Si res inventa pauperibus distribuenda sit, ob præsumptam domini intentionem, thesauri eadem de causa pauperibus erunt restituendi: atqui falsum consequens ex dictis, ergo.

R. neg. maj. 1mo. quia thesauri dominum non habent, saltem qui humano modo reperiri possit; bona verò inventa dominum habent & quidem reperibilem, licet per accidens non inveniatur; 2do. quia leges thesaurum certis personis, non autem pauperibus adjudicant, quod non faciunt cùm agitur de rebus inventis.

Obj,

Obj. 2do. Legitimè præsumitur unumquemque velle quod magis in commodum sui vergit: atqui quòd res perdita maneat penès inventorem, magis vergit in commodum perditoris: tum quia si ipse rem alterius perditam invenerit, poterit eam sibi servare; tum quia rem suam faciliùs obtinere poterit ab inventore, quàm à pauperibus; ergo.

R. neg. min. 1mo. quia secundùm doctrinam nostram, perditor spiritualiter juvabitur tum sacrificio Missæ, tum precibus pauperum: hanc autem esse communiter hominum intentionem, patet ex eorum testamentis, quibus sollicitè cavent ut bona sua pios in usus dispensentur; 2do. quia in moralibus argumentandum non est ex unius aut alterius hominis dispositione, sed ex communi sapientum usu: atqui vix reperietur homo sensatus, qui bona sua penes hominem fortè helluonem remanere malit, quam penès Ecclesiam aut pauperes; 3tio. quia incommodum quòd objicitur vitari facilè potest, sequendo id quod præscribit S. Thomas infra referendus.

Ex his sequitur, absolutionem esse iis denegandam, qui bona inventa suos in usus vertunt: quia opinio contraria prorsus est improbabilis, & naturali legi adversa. Ceterum utilior rem inventam restituendi modus est, si ea expendatur ut offeratur sacrificium pro dominis: quòd si pauperibus detur necesse non est, ut detur pauperioribus; satis est si detur verè pauperibus amicis etiam aut consanguineis.

Quæres 1mo. an pauper rem inventam sibi applicare possit. R. communiter consulendum esse Confessarium, ut omne propriæ deceptionis periculum vitetur; si verò nullum sit periculum, opus non erit alieno consilio; atque hoc etiam locum habet in bonis incertis quæ ex injusta acceptione possidentur. Quia tamen hæc applicatio, sive eam tibi feceris, sive aliis pauperibus, hanc includit conditionem, *Si dominus non compareat* sequitur quòd domino comparente, res si adhuc vel apud te, vel apud pauperes extet in se, aut in pretio, sit ei restituenda.

Quæres 2do. sitnè aliquid restituendum domino comparenti postquam res inventa consumpta fuit.

R. 1mo. eum qui sufficienti abhibita diligentia rem bona fide inventam pauperibus distribuit, ad nihil teneri: secùs si res non adhibita sufficienti diligentia pauperibus donata esset: sic enim illata esset injuria domino, qui jus habet ne bona sua præproperè alienentur.

R. 2do. Si inventor malæ sit fidei, puta quia dominum non satis inquisiit, & postea pœnitentia ductus omnem quâ culpam reparet diligentiam adhibeat inutiliter, ita ut rem pauperibus elargiri teneatur; tunc eadem est ejus conditio, quæ furis.

Porrò

Porrò censent viri graves furem, qui dominum rei cognoscere non valens, ipsam pauperibus erogavit, non teneri ad restituendum: quia nec tenetur ratione rei acceptæ, cùm nihil apud ipsum extet, nec ratione injuriæ, cùm restituerit eo modo quo potuit ac debuit; nec ratione contractûs aut legis, cùm nullus existat contractus, nec ulla possit lex citari quæ secundam restitutionem præcipiat. Verùm ut omnis tollatur scrupuli locus, sequendum est in praxi quod docet S. Thomas aut quivis alius autor Opusculi 73. c. 16. *Si forte quibus facienda sit restitutio nescitur .... ad ipsam Ecclesiam* facienda est *hoc tamen addito quod debet ei Ecclesia promittere restitutionem faciendam, si necesse fuerit aliquando in tempore futuro, per inopinatam reversionem eorum quibus de jure erat facienda.*

Quæres 3tio. Possitne inventor retinere aliquid, vel exigere pro *mancia*, seu inventionis præmio.

R. 1mo. potest inventor repetere impensas quas fecerit in rei inventione; secus nihil de re retinere potest: sicut nihil ex bonis amici de quo bene meritus fuisti, retinere potes, si in te quidem gratus futurus erat, sed antè mortuus sit, quam gratitudinem suam exerceret.

R. 2do. Inventor à domino qui comparet aliquid petere potest titulo gratitudinis, quo etiam titulo tenetur dominus aliquid eidem rependere: at nihil exigere potest inventor quasi ex justitia debitum, quia dominus rem quæ tota sua est, nequidem ex parte emere debet. Hinc si dominus præmium promiserit, inventor debet ei relinquere omnimodam libertatem præmium hoc rependendi vel non: neque illud præcisè quia promissum sit, acceptare potest; quia retributio hæc secundum quid est involuntaria, solùmque offertur à domino, quia timet nè res sua sibi pereat, nisi hac arte alliciat inventorem; non ergo magis acceptare potest inventor præmium illud, quàm homo mutuo dans acceptare possit id quod sibi offertur à mutuatario; nisi constet id omnino liberè offerri.

Circa bona derelicta, sciendum est hæc seu mobilia sint, seu immobilia, Jure Gallico pertinere ad Dynastam loci; ad quem etiam pertinent animalia errantia & expavefacta, nisi intra certum tempus non eodem modo ubique definitum, repetantur à proprietariis. Sed hic duo emergunt dubia; unde

Quæres 1mo. an pro bonis derelictis haberi debeant bona naufragantium. R. negat. Idem dicendum de his quæ propter incendium ejiciuntur, aut per aquarum eluvionem auferuntur: hæc enim non ut domino pereant, sed e contra nè eidem pereant ejiciuntur. Quapropter cùm bona naufragantium fisco addicerentur à Comitibus Armoricæ, barbarum hunc morem

improbavit

improbavit Concilium Nannetense an. 1127. & qui bona hæc arriperent, fures esse declaravit.

Quæres 2do. an non saltèm ea retinere possit, quæ nisi apprehendisset peritura erant R. negat. quia res tandiu nostra est, quandiu consumpta non est: nihilominus unusquisque id retinere potest, unde compensetur labor suus, aut periculum quod in re alterius extrahenda & conservanda incurrit.

Quod spectat ad bona vacantia, [quo nomine ea intelliguntur, quæ relinquit quis ab intestato decedens sine hæredibus, qui ei juxta legem ab intestato succedant] hæc pertinent ad Regem, jure, ut aiunt, *Albinatus* vulgo: *Caduco*. Bona hæc Rex donare consuevit.

Excipiuntur ab hac Albinatus Lege, 1mo. Legati Principum his enim succedunt legitimi eorum hæredes, etiam non Regnicolæ; 2do. mercatores extranei qui habebant animum ad sua revertendi: 3tio. excipiuntur quoad mobilia bona, mercatores qui nundinas frequentant; 4to. alienigenæ, qui & quandiu in Universitatibus student. Extranei, etsi causa mortis donare, aut ad pias etiam causas legare non valent, possunt tamen inter vivos donare; quia quamvis moriantur ut servi, vivunt ut liberi: haud tamen successionum, legatorumve capaces sunt.

PUNCTUM TERTIUM.

De Præscriptione.

PRæscriptio seu usucapio definitur: Acquisitio dominii & juris per possessionem tempore à Legibus præscripto continuatam. Sed hinc jam à limine gravis nascitur difficultas, an præscriptio ad legitimum dominium sufficiat. Sit

Conclusio. Præscriptio legitima verus est rei possidendæ titulus, etiam in interiori conscientiæ foro: unde res gratuito etiam titulo comparata, si præscripta sit, domino comparenti restituenda non est.

Prob. 1mo. quia dominium quod præscriptione comparatur ut legitimum approbat Jus civile L. 1. ff. *De usucapionibus*. canonicum verò causa 16. q. 3. & tit. *De præscriptionibus*.

Prob. 2do. quia dominium quod quis præscriptione acquirit, in eum transfertur 1mo. autoritate Reipublicæ, vel Principum, nempe per Leges ab iis conditas; 2do. transfertur iis in casibus in quibus Respublica id potest. Nam Respublica, privatorum bona ab uno in alium transferre potest, cùm id bonum commune & civium pax postulat: atqui transferri præscriptione dominium

ne dominium ab uno in alterum postulant bonum commune & civium pax; tum ut puniatur eorum socordia qui res suas ab aliis possessas repetere negligunt; tum ut tollatur incertitudo dominiorum alioqui futura, si res ab aliis diu possessas repetere liceret: sæpè enim legitimi possessores suis privarentur bonis, quia sæpe fit ut quò quis legitimè magis rem possidet, eò minùs possit possessionis suæ validitatem probare; ergo.

Obj. 1mo. Per præscriptionem privaretur quis sua re sine culpa; quod est contra regulam 23. Jur. in 6.

R. neg. ant. Sic enim habet hæc regula, *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus*; atqui multiplex est causa cur homini sua res præscribendo auferatur; nimirum *nè semper incerta sint rerum dominia, & ne possessores immortali timore teneantur.*

Inst. ex reg. 48. ibid. *locupletari non debet aliquis cum alterius injuria vel jactura*: atqui per præscriptionem locupletaretur aliquis, &c.

R. dist. locupletari non debet ex jactura alterius facta per injuriam & autoritate privata, C. locupletari non debet utendo beneficio legis, N.

Obj. 2do. non potest quis rem retinere, quantumvis judiciali sententia sibi adjudicatam, cum agnoscit eam non esse suam, sed alterius; ergo neque etiam potest retinere rem alterius quam præscripsit.

Confirm. Lex in qua fundatur præscriptio, nititur falsa præsumptione, sicut prædicta judicis sententia. Nam ea lex supponit hominem potuisse impedire ne curreret præscriptio: atqui suppositio hæc plerumque falsa est, purá si quis nescierit fundum ab altero possessum, esse suum. Minor patet: prob. major, quia ex ipsâ lege, *contra impotentem & legitimè impeditum non currit præscriptio*; ergo.

R. ad 1. neg. conseq. Judex enim per sententiam nec transfert, nec intendit transferre dominium rei ab uno ad alium, sed solùm definit ad quem secundùm allegata pertineat res de qua litigatur: at lex præscriptionis, ob varias rationes quæ bonum commune spectant, verum in præscribentem transfert dominium; unde patet disparitas legem inter & Judicem qui falsa nititur præsumptione.

Ad 2. neg. ant. ad 3. neg. maj. Quod addis præscriptionem non currere contra impeditum aut impotentem dist: non currit in casibus jure exceptis, v. g. contra mente captos, pupillos aut minores, C. in ceteris casibus, N. Quapropter non teneris reddere rem ei qui invincibiliter ignorans eam esse suam, non impediit quominus præscriberes; atque si, præscriptionis benefici-

um ignorans eam reddidisses, posses eam repetere ut tuam. Verùm ad id necessariæ sunt quinque conditiones his expressæ versiculis.

Sit res apta; fides bona, sit titulus quoque justus;
Sis quoque possessor completo tempore legis.

Singulas singulis paragraphis prosequimur.

§. I.

De Materia Præscriptionis.

Materia præscriptionis, est illud omne cujus dominium præscriptione comparari potest. Ut autem intelligatur quæ bona præscribi possint, sufficiet ea recensere quæ sub præscriptionem non cadunt. Porrò non præscribuntur 1mo. res usibus publicis deputatæ, ut forum, pontes, viæ publicæ: alicubi tamen arbores publicis in viis plantatæ præscribuntur.

2do. quæ Principi ratione superioritatis ejus debentur, ut tributa, census, jus appellationis, &c. Ratio est, quia nihil præscribitur nisi secundùm leges Principis; is autem non fert leges juribus suis contrarias.

3tio. quæ ad Deum pertinent, putà res sacræ immobiles, ut Templa; itèm res religiosæ, ut cœmeteria, quia hæc sunt extra commercium; mobiles vero res sacræ, ut vasa sacra, ut alienari possunt autoritate Episcopi, sic & possunt præscribi.

4to. non præscribuntur à Laicis jura decimarum, primiciarum, & alia id genus spiritualia, quia hæc à Laïcis possideri non possunt. Sed hîc tria notanda: 1mo. ab Ecclesiâ contra Ecclesiam decimas posse præscribi per possessionem 40. annorum: 2do. licet contra decimas præscribi non possit, posse tamen præscribi contra quantitatem earum & solutionis formam, ad quod etiam requiruntut 40. anni; 3tio. decimas quæ *infeodatæ* dicuntur, & quæ à Laicis ante Concilium Lateranense III. an. 1179. possessæ sunt, ab iis legitimè retineri.

5to. non præscribuntur quæ juris sunt naturalis: sic præscribere non possunt subditi adversus Prælatum, ut ab eo non visitentur, vel ut non solvant *procurationem** ipsi tempore visitationis debitam. Potest tamen Ecclesia Collegiata præscribere adversus Archidiaconum, ut ab eo non visitetur; quia ejus dignitas est juris humani adversus quod præscribi potest.

6to. non præscribuntur fines Provinciarum, ** Episcopatuum

* *C.* 16. *de præscript.* ** *Ibidem.*

tuum aut Parochiarum, si de limitibus constet: alioqui enim præscribere potest Prælatus ut alterius Antistitis subditi ad se pertineant.

7mo. non præscribitur adversus hominem liberum, ut fiat servus. Instit. Lib. 2. tit. 6.

8vo. non præscribitur servus fugitivus, * quia sui ipsius furtum fecit: neque etiam præscribuntur *res furtivæ, & quæ vi possessæ sunt*; quia res transit cum vitio quo affecta est, quæ tamen non obstant nè res furtivæ annorum 30. spatio præscribantur, ab hærede vel acquisitore bonæ fidei.

9no. non præscribuntur res illius qui adeo impotens est aut impeditus, ut rem suam in judicio repetere non possit. Sic non præscribitur contra mente captum, aut eum qui amentiæ, vel dissipationis causa interdictus est; contra filium sub potestate patris existentem; contra uxorem cujus bonorum administratio penes virum manet; nec denique contra minorem 25. annis,

10mo, addi potest, in multis Galliæ locis nulla temporis possessione præscribi jura publici furni & molæ; item servitutes prædiales sine titulo; licèt ubique contra servitutes præscribi possit. Sed in hac materia necessariò consulendi sunt locorum mores.

Porrò notandum, Leges & Romanas & nostras cùm dicunt certa quædam bona præscriptioni obnoxia non esse, eo sensu aliquando debere intelligi, quòd ea bona non præscribuntur ordinario tempore; licet longissimo tempore, puta 30. aut amplius annorum, præscribi possint. Sic Jure Romano res fisci, fundus in dotem datus, res furtivæ, alicubi dicuntur non præscribi, alibi vero longa possessione præscribi dicuntur.

§. II.

De possessione & titulo ad præscriptionem requisitis.

Possessio, est Actus, aut jus detentionis rei. Actus detentionis vocatur *possessio facti*; jus detentionis vocatur *possessio juris*.

Possessio facti; est rei detentio adminiculo corporis, & animi & juris.

Dicitur 1mo. *detentio rei*: quo nomine intelligitur quidquid possideri potest, sive illud sit *corporale*, ut ager, domus, &c sive sit *incorporeum*, ut census, servitus, &c.

2do. *adminiculo corporis*: quia ut res incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi, vel manibus, ut feræ vel pedibus, ut insulæ, vel oculis, ut si antiquus possessor eminùs

* *Ibidem.*

nùs aut cominùs fundum mihi ostendat, & me acceptante possessionem ejus tradat. Apprehensio quæ fit manu aut pede, dicitur *vera*; *ficta* verò, quæ fit oculis, vel ope scripturæ seu instrumenti.

3tio. *animi*; quia ad possessionem requiritur intentio rem apprehensam occupandi ut suam.

4to. denique *adminiculo* etiam *juris*; quia ad possessionem requiritur ut leges non impediant nè detentio rei censeatur possessio ejus: qua de causa detentio rei sacræ à Laico facta, ne quidem est possessio facti, lege id prohibente. Detentio vero rei furtivæ profanæ, licèt injusta, est tamen vera possessio, quia Jus non impedit nè detentio talis rei sufficiat ad possessionem.

Possessio juris, est jus insistendi rei tanquam suæ, non prohibitæ possideri. *Jus* inquam, verum vel præsumptum, prout oritur ex possessione facti, vel justa in se, vel quæ justa præsumitur in externo foro; licet in se justa non sit. *Jus insistendi rei, &c.* id est rem ut propriam perseveranter tenendi, & tuendi contra perturbantes. *Non prohibitæ possideri* per Juris dispositionem, per quam prohibetur, v. g. nè locus publicus à privato possideatur, seu justè, seu etiam verè.

Possessio multipliciter dividitur. Nam 1mo. alia est quæ fit *proprio nomine*, ut in proprietario; alia quæ est *nomine alieno*, ut in depositario.

2do. alia est *justa*, quæ fundatur in titulo qui justus sit vel in se, vel ex bona fide; alia est *injusta*, quæ legitimo titulo destituta est.

3tio. præcipuè, alia est *civilis*, alia *naturalis*. Civilis est detentio rei adminiculo solius animi: quamvis enim ad inchoandam possessionem civilem requiratur adminiculum corporis simul & animi, ad eam tamen continuandam sufficit solus animus retinendi rem; hinc verè possidet is qui corpore absens à rebus suis, eas tamen animo retinet & occupat. Hæc possessio dicitur civilis, quia parit effectus civiles, nempe rei usucapionem & dominium fructuum.

Possessio naturalis ea est, qua res corpore & animo simul occupatur; ut cùm quis rem occupat de facto, quam etiam retinere vult.

Titulus est causa ex se habilis vel ad transferendum dominium, vel ad præbendam usucapiendi potestatem. Quadruplex distinguitur titulus: verus scilicet; coloratus seu apparens, existimatus, ac denique præsumptus.

Titulus *verus* est ille qui à parte rei subsistit, & qui sufficit ad fun-

ad fundandum jus quod quis se habere contendit, talis est emptio valida.

Titulus *coloratus* est ille qui bona fide creditur esse validus, licèt ob latentem defectum invalidus sit: talis est venditio ab eo facta qui contra legitimam existimationem vel rei venditæ dominus non erat, vel carebat alienandi potestate.

Titulus *existimatus*, seu *putativus*, est cùm nec vera nec apparens præcessit causa quæ dominium transferre posset; sed tamen errore probabili creditur præcessisse, ut si possideas quasi à servo emptam rem quam emi jusseras, & ille subripuit.

Denique titulus *præsumptus*, ille est quem jus ob temporis diuturnitatem intervenisse præsumit, etsi tamen fortè non intervenerit. Sit jam

Conclusio I. possessio est necessaria ad præscriptionem.

Prob. tum ex ipsa præscriptionis definitione, quæ possessionem involvit; tum ex hac regula Juris in 6. *Sinè possessione præscriptio non procedit.*

Porrò ut possessio ad præscriptionem sufficiat, requiritur 1mo. ut sit proprio nomine. Hinc tutor aut Monasterii procurator quia non sibi sed aliis possident, non sibi sed aliis præscribunt; 2do. non sufficit possessio precaria: quia quod accipitur precario, non possidetur ut proprium; 3tio. neque etiam sufficit possessio naturalis: nam depositarius, imò & fur naturaliter possident; nec tamen præscribunt; 4to. demum non sufficit cujusvis temporis possessio, sed requiritur possessio continuata per totum tempus quod lex exigit. Hinc si quis re, quam per aliquod tempus legitimè possedisset, privaretur justè, & eam iterum deinceps possideret, non posset annos prioris possessionis computare, & conjungere cum annis possessionis subsequentis, quia possessio non esset continuata.

Non est tamen necessarium ut possessio ab eadem persona continuetur; potest enim secundus possessor, annos quibus possedit, conjugere cum iis quibus possedit autor suus seu prædecessor.

Conclusio. II. Ad præscriptionem ordinariè requiritur titulus.

Prob 1mo. quia dominii traslatio non fit sinè causa ad translationem sufficiente: atqui ea causa & quidem sola est ordinariè titulus; cùm titulus esse soleat radix & fundamentum justæ possessionis.

Prob. 2do. ad præscriptionem requiritur bona fides: atqui hæc non subsistit sinè titulo. Non enim potest quis credere se habere jus rei possidendæ, nisi credat se habere titulum unde jus illud oriatur.

Porrò

Porrò non requiritur titulus verus: is enim si adesset, puta si res empta fuisset a legitimo ejusdem domino, opus non esset præscriptione. Sufficit ergo & requiritur titulus apparens, qualis est donatio ab eo qui putabatur esse dominus, licèt reipsa dominus non esset. Et is quidem titulus non præsumitur, sed probatur, cùm agitur de præscriptionibus quæ fiunt breviore vel ordinario trium, decemve aut viginti annorum tempore: at verò in præscriptionibus quæ vocantur longissimi temporis, quia nonnisi spatio 30. & 40. vel amplius annorum complentur, opus non est ut allegetur & probetur titulus: possessio enim tam longa locum habet tituli; & merito, quia verus titulus innumeris modis per tempus adeo longum perire potuit.

Limitatur hæc regula præsertim cùm res à possessore malæ fidei transit ad successorem ejus universalem seu hæredem, hæres enim aut legatarius, vel donatarius universalis, etiamsi bona fide successerint in hæreditatem sibi à possessore malæ fidei relictam, eam tamen nunquam præscribunt. Ratio afferri solet, quòd hæres ita personam defuncti repræsentet, ut fictione juris una sit cum ipso persona; adeòque & damna per eum illata resarcire debeat: qui autem damnum rei resarcire tenetur, multò minus rem illam quantumvis diù possessam retinere potest.

Sed mala fides autoris successori particulari non nocet: potest enim is si bonam fidem habeat, præscribere, non quidem prædecessoris sui possessionem computando, sed incipiendo præscriptionem à propria sua possessione. Porrò nomine successoris particularis, ille intelligitur qui in re aliqua particulari succedit, quocumque titulo: sive gratuito, sive oneroso, sive ex testamento, sive inter vivos, dummodo hæres non sit, aut hæredis conditionem suscipiens, prout eum suscipiunt legatarius & donatarius universales.

§. III.

De bona fide ad præscribendum requisita.

Bona fides est persuasio qua quis prudenter existimat rem quam possidet esse suam, licet fortè sua non sit; ut cùm quis absque ulla suspicione emit equum quem nescit furtivum esse. Hæc autem bona fides deesse potest, vel ab initio, vel in decursu solùm præscriptionis: quo in casu quæritur an locum habeat præscriptio.

Conclusio. Bona fides toto præscriptionis tempore necessaria est.

Prob. 1mo. tum ex reg. 2. Juris in 6. *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit;* tum ex Concilio Lateranensi IV. ubi sic: *Synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica, quam civilis .... unde oportet ut qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ.*

Prob. 2do. Si valeret præscriptio cum mala fide, possent simoniacus, usurarius, & latro res ablatas & diu possessas retinere: atqui illud est contra jus naturale, quod vetat ne cui fraus & dolus patrocinentur; ergo.

Quæres 1mo. quid sentiendum sit de Legibus municipalibus quæ vetant nè mercenarii elapso certo tempore, æqua laboribus suis stipendia repetere possint. R. Intentio hujusmodi Legum non est ut qui certi sunt se aliorum esse debitores, non solvant; hoc enim iniquum foret, sed ut operarii, aliive in foro externo actionem non habeant, quod æquitati consonum est: tum ut unusquisque sollicitus sit de postulando quod sibi debitum est; tum ut ii quibus aliquid præstitum est operæ, non subeant periculum bis solvendi.

Quæres 2do. an præscribat qui malam habet fidem, sed solùm ex ignorantià, quia falsò credit non licere sibi præscribere id quod possidet.

R. negat. quia lex 31. *Si fur, ff. De usurpat.* decernit præscriptionem nullam esse in hypothesi prædicta.

Quæres 3tio. an dubium tollat bonam fidem?

R. Vel dubium præcedit possessionem, vel possessioni bona fide inchoatæ supervenit. Si primum, fatentur omnes, bonam fidem ea dubitatione impediri, nec proindè cum ipsa præscriptionem inchoari posse. Quia non stat bona fides cum peccato: peccat autem qui apprehendit rem de qua dubitat an sua sit.

Si secundum, credimus cum non paucis, eum qui dubium habet grave & probabile, an res quam possidet sua sit necne, eo ipso non habere bonam fidem, nec præscribere posse; ac proinde eum non posse rem totam retinere sibi, sed teneri vel dividere pro ratione dubii, vel aliquam cum altero compositionem inire, &c. Ratio est. 1mo. quia ad bonam fidem requiritur ut quis *quietè* & tranquillè judicet rem esse suam: sed in dubio fundato & probabili, non potest quietum hoc judicium efformari, sed vacillans tantummodo; ergo. 2do. quia qui dubium grave & discretum habet, exponit se periculo rem alienam retinendi.

Nec nocet hæc juris regula; *In pari causa potior est conditio possidentis;* nam regula hæc non dicit in pari causa totum esse possidentis; sed in pari causa meliorem esse conditionem possidentis.

dentis. Porrò melior est conditio possidentis in nostra etiam opinione: 1mo. quia qui possidet, non tenetur statim rem abdicare, sed eam tandiu retinere potest, donec adhibita sufficienti diligentia, dignoscere possit, an sua sit, an alterius: 2do. quia cæteris æqualibus, majorem rei partem sibi retinere potest, cùm ex ipsa sua possessione jus quoddam habeat.

Quæres 4to. an & qui error impediat præscriptionem.

Certum est præscriptionem omnem fundari in aliquo errore; fundatur enim in bona fide qua per errorem existimas id esse tuum, quod tuum non est. Duplex autem est error: alter *juris*, cùm ignoratur ipsa lex; ut si quis nesciat requiri autoritatem tutoris ut aliquid validè à pupillo accipiatur: alter *facti*, cùm lex quidem cognoscitur, sed ignoratur hoc factum huic esse legi contrarium; ut si cognoscas illicitum esse aliquid emere à fure, sed nescias eum à quo emis, esse furem. His præmissis.

Dico 1mo. Error vincibilis juris aut facti, impedit præscriptionem. Ratio est quia reipsà bonam fidem impedit: nemo enim censetur bonâ fide ignorare id quod scivisset de facto, si sufficientem diligentiam impendisset.

Dico 2do. Error inculpatus facti præscriptionem non impedit sed facit. Patet id ex natura præscriptionis, quæ semper aliquid erroris supponit.

Dico 3tio. Error etiam invincibilis juris clari & evidentis impedit præscriptionem ordinariam.

Prob. Quia vis præscriptionis ex Legum dispositione pendet: atqui Leges excludunt præscriptionem fundatam in ignorantia etiam invincibili juris. Ita colligunt Doctores ex Leg. 4. ff. *De juris & facti ignor.* quæ sic habet: *Juris ignorantia negatur in usucapione prodesse: facti vero ignorantiam prodesse constat;* ergo qui aliquid usurario contractu acquisivit, qvive munus accepit à Religioso, id præscribere nequit, etiamsi supponatur bona fide credidisse neutrum esse illicitum: atque id extendit Molina ad eos etiam, qui ut milites, rustici, feminæ, ejus sunt conditionis in qua error legum toleretur; iis enim prodest quidem error, ut nec puniantur, nec in bonis suis detrimentum ferant, non autem ut resistente jure, alieni boni dominium comparent.

Dixi 1mo. ignorantia *juris clari*; quia si jus vere dubium sit, currrit præscriptio, quod licèt quidam negent, videtur tamen esse tutum, tum ob majoris Doctorum partis consensionem; tum quia lex dubia non est vere lex quam claram esse oportet ex cap. 2. dist. 4.

Dixi 2do. *præscriptionem ordinariam*, quia communior Do-

ctorum opinio tenet, eum qui ex invincibili juris errore quidpiam acquisiit, illud idem 30. annorum spatio præscribere: 1mo. quia præscriptio hæc nullibi irritatur in jure; 2do quia leges nequidem titulum requirunt ad præscriptionem extraordinariam

§. IV.

De tempore ad præscribendum requisito.

Not. 1mo. Rerum quæ præscribi possunt aliæ sunt *mobiles*, aliæ *immobiles*. Res mobiles eæ sunt quæ possunt loco moveri, ut animalia: ad res mobiles reducuntur debita mobilium, actiones ad ea obtinenda. Res immobiles eæ sunt quæ nequeunt loco moveri, ut ager, domus, &c. Ad res immobiles reducuntur eæ quæ in jure *incorporales* dicuntur, ut servitutes, jura & actiones ad immobilia, beneficia, census, reditus, jus patronatus, ususfructus. Quædam tamen mobilia, fictione juris immobilia reputantur, ut cuniculi in garena, pisces in vivario.

Not. 2do. tempus quod sufficit ad præscribendam rem unius, non semper sufficere ad præscribendam rem alterius: duplex enim est genus possessorum contra quos præscribitur. Alii sunt *privilegiati*, quorum bona non præscribuntur, nisi per tempus solito longius: tales sunt Ecclesiæ, Hospitalia, Monasteria, & communitates Ecclesiasticæ. Alii non sunt privilegiati, contra quos, ut valeat præscriptio, sufficit tempus communi lege requisitum, & ii *privatorum* nomine exprimi solent.

Not. 3tio. præsctiptionem dividi in eam quæ est longi, & eam quæ est longissimi temporis. Prima est 20. annorum vel infra: secunda est 30. annorum, & supra. Illa requirit titulum coloratum, ut supra dixi; hæc ordinarie non requirit, nisi in quibusdam casibus Jure expressis: sic Episcopus qui per annos 40. Diœcesis alterius decimas possedit, non præscribit tamen sinè titulo, *nisi tanti temporis allegetur præscriptio, cujus contrarii memoria non existat*; ex cap. 1. *De præscript.* in 6. Unde patet, supradictis præscriptionibus addi posse eam quæ est temporis immemorialis.

Not. 4to. plus aliquando, aliquando minùs temporis ad eandem rem præscribendam requiri; quia præscriptio nonnunquam dormit, aut interrumpitur. Præscriptio dicitur *dormire*, quando jam inchoata currere desinit; ita tamen ut finita causa propter quam dormiebat, incipiat de novo currere sicut antea, adeo ut posteriores anni cum prioribus jungantur licèt ii non numerentur quibus dormivit. Præscriptio *interrumpitur*, quando post-

quam inchoata est ita cessat, ut si rursùs reviviscat, posteriores anni cum prioribus continuari non debeant.

Dormit præscriptio, 1mo. tempore belli vel pestis, quandò jus non dicitur, vel homines alio diffugiunt; 2do. cùm Ecclesia caret Rectore, tunc enim cessat contra Ecclesiam; 3tio. cùm is contra quem præscribitur, non potest agere, qualis est pupillus durante pupillari ætate; absens ob publica regni negotia, captivus, &c.

Interrumpitur præscriptio, vel *naturaliter*, ut si possessor à rei possessione etiam per vim ejectus, intra annum non postulet restitui; vel *civiliter*, hoc est per actum juridicum, puta per litis contestationem. Si tamen actor rem non prosequatur, non interrumpitur præscriptio, quia qui litem sponte deserit, censetur ejus injustitiam agnovisse. His positis, sit

CONCLUSIO I. Res mobiles cum titulo per triennium usucapiuntur. Ita Justinianus Lib. 2. tit. 6. Instit.

Conclusio extenditur etiam ad bona mobilia locorum Religiosorum & Ecclesiæ cujuslibet, etiam Romanæ, ex communi Doctorum sensu.

Dixi, *cum titulo*, quia res mobiles, sive privatorum sint, sive Ecclesiæ, non præscribuntur sinè titulo, nisi spatio triginta annorum.

CONCLUSIO. II. *Res immobiles* privatorum, *inter præsentes decennio*, *inter absentes viginti annis* cum titulo *usucapiuntur* ordinariè. Instit. ibid.

Dixi 1mo. *res immobiles privatorum;* quia res immobiles Ecclesiæ Romanæ non præscribuntur nisi 100. annis; alterius verò Ecclesiæ, nonnisi annis 40. quod etiam locum habet in Monasteriis, Hospitalibus, aliisque locis quibus bona pias ad causas relicta sunt, & id observatur in Gallia. Nota quod si contra privatum præsentem jam cucurrerint quinque anni, & res illius incipiat pertinere ad Ecclesiam particularem, sufficiunt 20. anni ut contra eam compleatur præscriptio.

Dixi 2do. *decennio inter præsentes, &c.* Jure autem Gallico præsentes ii dicuntur; qui sunt sub unius aut Ballivi, aut Senescalli, ut vocant jurisdictione. Hinc patet quid intelligatur per absentes. Quòd si quis post transactos, v. g. annos quinque sub eadem jurisdictione, in aliam commorandi causa transeat, anni superstites duplicari debent: quia æquum non est ut quis habeatur tanquam præsens eo tempore quo reipsa absens fuit.

Dixi 3tio. *cum titulo* quia ad præscribendum sinè titulo requiruntur anni triginta.

Dixi 4to. *ordinariè*, quia quædam sunt exceptiones: sic Beneficium Ecclesiasticum per tres annos à pacifico possessore titulum

lum coloratum habente, præscribitur. Sed de his sicut & de plerisque casibus qui in hac materia pullulant, videndi locorum usus qui non omnes inter se conveniunt.

Quæres an detur remedium aliquod adversùs præscriptionem.

R. dari, scilicet *restitutionem in integrum*, quâ tribuitur alicui potestas suam sibi rem vindicandi. Conceditur autem 1mo. minoribus, id est iis qui nondum annum 25 .expleverunt; iis nempe in locis in quibus præscriptio contra eos currit; 2do. Ecclesiis & piis locis, etiamsi præscriptio sit 40. annorum: quia Ecclesia est instar pupilli & minoris; 3tiò. majoribus, non quidem in præscriptione 30. aut 40. annorum, sed in præscriptione 10. aut 20. annorum; modò probent præscriptionem, aut omnino sine sua negligentia, aut cum probabili sua ignorantia fuisse peractam.

PUNCTUM QUARTUM.

De cæteris acquirendi dominii modis.

PLures insuper sunt modi quibus dominium comparari possit: præcipui sunt alluvio, specificatio, accessio, confusio, commixtio & ædificatio, de quibus secundùm Gallicum Jus & Romanum loquemur.

Alluvio est *incrementum latens*, * seu insensibile, quod flumen ex uno prædio detrahit, & alteri paulatim adjicit. Incrementum hoc ad eum cujus fundo adjicitur, pertinet etiam in Gallia. Sed si repentina *vis fluminis, de tuo prædio partem aliquam detraxerit, & vicini prædio attulerit* (quo casu dicitur *incrementum patens*) *palam est eam tuam permanere.* ** Incrementa hæc, si magna sint & à nemine repetantur, censentur esse Regis in Gallia.

Specificatio est *cum ex aliena materia* *** qoddam opus *confectum est ab aliquo : ut si quis ex alienis uvis, vinum fecerit, aut ex alieno auro, vas aliquod fecerit. Quæri vero solet, quis eorum dominus sit: utrùm is qui fecerit, an potius ille qui materiæ dominus fuerit.* Circa quod, nisi aliud ferat consuetudo loci hæc regula statuenda videtur, ut quoties specificatio facilis est, & quasi sine arte, ita ut rei substantia laborem superet, res ei cedere debeat, cujus est substantia secùs si opus materiam superet; ridiculum enim est *picturam Apellis in Accessionem vilissimæ tabellæ cedere.* **** Tunc tamen pictor priori domino tenetur de damno tabulæ.

Accessio

* *Instit. lib.* 2. *tit.* 1. *n.* 20. ** *Ibid. n.* 25. *** *Ibid. n.* 15. **** *Ibid. n.* 34.

Accessio est cùm quid ornatus causa adjicitur rei alterius ut si quis alienam domum pinxerit: & tunc accessio ejus est qui rei dominus erat: quia *accessorium sequi congruit naturam principalis.* Si tamen ornamentum, rem cui adjectum est, pretio longe superaret, ut diximus de pictura Apellis, ornamentum haberetur pro principali, & pertineret ad artificem.

Commixtio & confusio. * eo differunt, quòd quæ confusa sunt novam pariunt speciem: sic ex vino & melle confusis, efficitur, nova species quam mulsum dicunt; mixta verò eandem servant speciem, ut grana tritici, vel oves, De his statuuntur regulæ sequentes. Prima: separari debent, quæ separari possunt, ut oves; Secunda: si separari non possunt, ut mel & vinum simul confusa; seu casu fortuito, seu ex utriusque domini consensu confusa fuerint, tunc quod resultat, utrique commune sit, pro rata materiæ.

Ædificatio dupliciter fieri potest, ** vel *ex aliena materia, in suo solo; vel ex sua materia, in solo alieno.* Si primum: valet in nostro, sicut & in Romano Jure hæc regula, *Ædificium semper solo cedit.* Quòd si quis aliena materia usus sit bona fide non tenetur nisi ad solvendam ejus æstimationem; si verò mala fide, tenetur insuper de omni, ut aiunt, interesse, de lucro cessante, &c. Si secundum: vel qui ædificavit, ignorabat se alieno in solo ædificare, & tùnc jus habet materiæ & artificii pretiùm repetendi; vel non ignorabat se in alieno fundo ædificare, & tunc in Gallia contra Romani Juris dispositionem potest adhuc exigere materiæ & impensarum pretium, nisi justa de causa velit Dominus, ut solum suum priori statui restituatur, ut aliquando contingit, cùm quis intra annum & diem ædificia minùs necessaria constituit in fundo unde retractu gentilitio extruditur.

ARTICULUS SECUNDUS.

De reliquis speciebus juris,

INter alias juris species numerantur ususfructus; usus, habitatio, emphyteusis, feudum, libellus, superficies, servitus, pignus & hypotheca, quibus affinis est possessio.

Ususfructus definitur. *Jus alienis rebus utendi fruendi, salva rerum substantia.* Instit. Lib. 2. tit. 4.

Dicitur 1mo. *Jus*: neque enim hic loquimur de usu actuali, quem Jurisperiti usum *facti* vocant; 2do. *utendi*: ut distinguatur

* Ibid. n. 27. ** Ibid. n. 29. & 30.

tur à Jure quod habet creditor in re sibi oppignorata; aut depositarius in deposito: hi enim si rebus illis domino invito utantur, tenentur ad restituendam æstimationem usus; 3tio. *fruendi* & sic distinguitur usufructus à mero usu. Nam simplex usuarius habet solummodò usum rei, v. g. equi, domus, agri, silvæ *ad necessitatem quotidianam;* unde superfluos fructus vendere * *jus quod habet, alii locare, vendere aut gratis cedere non potest: cùm is qui usumfructum habet, possit hæc omnia facere.* Instit. ibid. tit, 5.

Hic duo notanda, 1mo. fructus maturos quos antequam collegerit, moritur usufructuarius, non pertinere ad hæredes fructuarii, sed ad proprietarium rei. Sed vicissim, ** *si pendentes fructus jam maturos reliquisset testator, fructuarius eos ferret ... nam extantes fructus, ipso facto ad fructuarium pertinent.* In his tamen videndum quid ferat conventio qua quis usufructuarius constitutus est. Sic in Beneficiis fructus ultimi anni, annum à mense Januario, ut moris est, inchoando, successorem inter & titulares hæredes dividuntur pro rata temporis quo post inchoatum annum vixit titularis. Unde si Beneficiarius sub finem mensis Martii decedat, quarta pars fructuum *stantium* ad hæredes ejus pertinet;

2do. Non solùm in fructu esse immobilia, fundum v. g. & ædes; sed etiam mobilia, puta gregem cujus lana, lac & fœtus percipi possunt. Hinc in Jure, silva cædua, apes, seminaria plantarum, statuæ & alia id genus, in usumfructum relinqui posse dicuntur.

Dicitur 4to. *rebus alienis;* usufructus enim est servitus, quæ nonnisi in re aliena constitui potest.

Dicitur 5to. *salva rerum substantia;* quia usufructuarius rem integram proprietario reservare debet. Porrò ut salva maneat rei substantia, quædam sunt onera fructuarii.

1mo. enim *si gregis usumfructum habeat in locum capitum demortuorum,* alia capita, *è fœtu* quem recepit, *submittere debet* Instit. *De rer. divis.* §: 38. Si tamen singulorum capitum divisim, non gregis collectivè sumpti usumfructum habuerit, non tenetur ad alia substituenda capita in locum eorum quæ perierint. Idem dicendum si pecus ejus sit naturæ ut prolem non habeat.

2do. qui vineæ aut silvæ usumfructum habet, *in locum demortuarum arborum* aut vitium, alias plantare tenetur: & tunc *priores* quæ mortuæ sunt *ad fructuarium pertinent.* Leg. 18. ff. *De usufr.* *Arbores verò vi tempestatis, non culpa fructuarii eversas, ab eo substitui non placet,* ait Lex 59. eod. Verum arbores

* *Leg.* 10. *ff.* De usu. ** *Leg.* 27. *ff.* De usufr.

arbores istæ non cedunt fructuario, sed proprietario, qui eas impensis suis tollere tenetur. Si tamen eversæ arbores ad villæ refectionem necessariæ sint, iis uti poterit fructuarius.

3tio. Qui domus usumfructum habet, tenetur modicas reparationes de suo præstare, ne pereat rei substantia; non tamen majores, neque etiam ædes, si vetustate corruerint, reficere tenetur. Imo quamvis rem possit facere meliorem, qualitatem eius immutare prohibetur: unde ei ædes altiùs tollere non licet.

Ususfructus dupliciter acquiritur: 1mo. dispositione Legis & tunc dicitur *Legalis*: talis ille est quem pater Jure Romano habet in adventitio peculio filii sub potestate sua constituti, 2do. hominum voluntate, puta testamento, venditione, &c. & hic dicitur *conventionalis*.

Finitur autem ususfructus 1mo. per mortem usufructuarii; 2do. si res v. g. domus in qua constitutus est pereat. Quòd si ea reficiatur, non reviviscet ususfructus; 3tio. si fructuarius tanto tempore jure suo non utatur, quanto opus est ut dominus directus contra eum præscribat; 4to. si ususfructus * *domino proprietatis ab usufructuario cedatur*, (*nam cedendo extraneo nihil agitur*) *vel ex contrario, si usufructuarius proprietatem rei acquisierit, quæ res consolidatio appellatur*; si ad certum tempus vel ex Lege, vel ex conventione constitutus sit, eo enim exacto finitur.

In Gallia extinguitur ususfructus, morte etiam civili. Civiliter autem moriuntur 1mo. qui peremptorio & ultimo judicio ad mortem damnati sunt; 2do. qui carceri perpetuo, item qui triremibus, exiliove, in perpetuum aut ultra 9. annos mulctantur; 3tio. qui solemnia Religionis vota emittunt: quidquid enim eorum est, hæredibus cedit, non Monasterio.

Usus est jus utendi tantùm re aliena in usum proprium, salva jus substantia: unde multò minus competit juris usuario, quam fructuario. Nam qui merum habet usum domus, vix *hospitem recipere* potest ** neque alii jus suum cedere valet: qui usum habet fundi, oleribus, pomis, fœno, lignis uti potest, sed non nisi ad proprium usum: qui denique ovium usum haberet, iis solùm uti posset ad stercorandum agrum, non tamen uti agnis, lacte, vel lana quia hæc sunt in fructu. Plura verò potest fructuarius, ut patet ex dictis.

Dixi, *salva substantia*; quia usuarius, sicut & fructuarius; rem integram domino directo conservare debet: unde si cui legaretur usus vini vel panis, non tam videretur ei tribui usus quam dominium, quia rei substantia ipso ejus usu destruitur.

Atque

* *Institut. Ibid. n.* 3. ** *Instit: l.* 2. *c.* 5.

Atque hinc oritur quæstio, quæ olim inter Franciscanos magno animorum æstu agitata fuit, an in rebus quæ usu consumuntur, possit usus à dominio distingui; adeò ut possit Minorita uti vino ad bibendum, pecuniâ ad emendum, absque vero ejusdem vini aut pecuniæ dominio, quâ de re sit.

Conclusio. In iis etiam rebus quæ usu consumuntur, dominium ab usu separari potest.

Prob. 1mo. Ut usus in iis etiam rebus quæ per usum pereunt, à dominio distinguatur, sufficit ut possit quis earum usum concedere, non concesso dominio: atqui hoc non repugnat. Potest enim quis alteri tradere facultatem re suâ utendi; sed eà lege, ut quoties voluerit facultatem hanc revocet: tunc autem qui usum habebit, non habebit dominium; cùm ille verè dominus remaneat, qui rem suam ad se pro nutu revocare potest; ergo.

Prob. 2do. Conviva habet usum ciborum sibi appositorum: atqui tamen eorum dominus non est; semper enim prohiberi potest ab eo qui ipsum invitavit, iisque cibos jam mensæ impositos, removere, aut pauperibus largiri potest.

Prob. 3tio. Dominium rei non habet, nisi qui vult illud acceptare: atqui Minores acceptare nolunt dominium rerum quæ sibi dantur, sed usum duntaxat pro dantis aut alterius nutu revocabilem.

Obj. 1mo. Qui re per usum consumptibili uti potest, eo ipso potestatem habet ejusdem destruendæ; ergo & ejus dominium habet.

R. neg. cons. non enim satis est ad dominium, ut rem destruere possis; sed insuper requiritur ut ea rei destruendæ potestas non pendeat ab alio, ad cujus nutum revocari possit: atqui minoritæ re sibi certos in usus concessa non utuntur, nisi dependenter à voluntate alterius, &c.

Obj. 2do. Usus est facultas aliqua re utendi, salva ejus substantia: atqui nemo potest uti re usu consumptibili, salva ejus substantia; ergo res consumptibilis, usum non habet à dominio distinctum.

R. Majorem esse veram de usu, prout in Jure civili accipitur, quia Jurisperiti de usu differunt, prout versatur circa res quæ ipso usu non consumuntur: at si jus metaphysicè accipiatur, strictiùs definiri potest, Actus, vel facultas utendi re aliena, ad nutum illius ad quem pertinet ea res.

Habitatio definiri solet, Jus habitandi in alienis ædibus, salva earum substantia.

Habitatio domus in Jure etiam Gallico distinguitur ab usu domus: qui enim solum domus usum habet, eam per se habitare

tare

rare tenetur; qui verò jus habitationis habet, *non solum in domo per se degere, sed etiam aliis eam locare* potest.

Jus habitationis perdurat tota legatarii vita,* nisi aliter conventum sit. Si marito concessum sit extenditur ad uxorem, filios, domesticos; neque enim seorsim ab iis vivere præsumitur. Idem dicendum si uxori concessum sit, aut viduæ [modo non à priori marito] quæ ad ulteriores nuptias transvolet. sed si legata marito pars domus, toti ejus familiæ non sufficiat, non ideo alias domus partes sibi non legatas, poterit occupare.

Emphyteusis quæ sic dicta est à meliorando, est contractus quo res immobilis possidenda & fruenda alicui traditur, ea lege ut pensio annua inde domino directo præstetur. Hæc pensio quæ dicitur *Canon*, modica esse debet, prout emphyteuta plùs aut minùs ad meliorationem tenetur, Emphyteuta pensionis remissionem exigere nequit, eo prætextu quòd toto sterili anno nihi collegerit; imò si rei emphyteuticæ pars aquis abrepta, aut aliter perierit, quod residuum est integram, ut antè, pensionem debet: sed in eo casu emphyteuta à contractu resilire potest

Quæres 1mo. an rejici possit emphyteuta qui pactam pensionem non solvit. R. posse expelli, si pro Ecclesiasticâ emphyteusi per biennium, pro seculari per totum triennium non solverit: sed expulsionem hanc per Judicem, partibus vocatis decerni oportet. Expulsus autem emphyteuta, impensas quas in meliorando fundo posuit, repetere non potest: debet tamen Judex habita meliorationum ratione, congruam dilationem emphyteutæ concedere, ut vel solvere, vel emphyteusim suam aliis vendere possit, quod sinè consensu domini facere non potest.

Quæres 2do. an emphyteuta fundum, quo voluerit modo, meliorare possit. R. negat. Soli enim faciem immutare non debet; unde non licet agros in silvas, aut silvas in arationes vertere: si tamen emphyteuta fœno, pascuis, ligno indigeret, aut Baccho magis quam Cereri opportuna esset tellus, tunc vetitæ non essent eæ mutationes.

Feudum est contractus, quo rei immobilis dominium utile, alicui sub fidei & obsequii conditione traditur à domino rei ejusdem proprietatem retinente. Qui tradit, dicitur *infeudator*: qui accipit, *vasallus*, aut *feudatarius*: res data, *feudum*; ejusque proprietas ad vasallum magis quam ad dominum nunc pertinere censetur.

Jura domino à vasallis præstanda, alia sunt honorifica, ut fidelitas, alia utilia, quæ consistunt in quibusdam emolumentis. Jura dominis in singulis mutationibus debita, gallicè *lods &* ventes

* *Inst. lib.* 2. *tit.* 5. *n.* 5.

ventes, à die initi contractus, verè & ex justitia debentur unde qui rem feudalem vendit aut emit, [sunt enim ea de re variæ consuetudines] ea in conscientia solvere tenetur, etiam non requisitus.

Libellus est contractus quo emphyteuta, aut vasallus, rem suam emphyteuticam, aut feudalem, cedit tertio in emphyteusim aut feudum.

Superficies est jus quo quis alieni soli superficiem possidet, & in eo ædificare potest. Qui hoc jus habet, habet dominium utile domus superficiariæ, cujus proprietas penes dominum loci remanet.

Servitus sumpta activè, est jus quod quis habet in re alterius ut sibi aut rei suæ serviat. Servitus passive sumpta est ipsa rei subiectio in commodum alterius.

Servitus dividitur 1mo. in *realem*, & *personalem*, Realis ea est per quam res rei servit, ut domus domui cujus stillantes aquas excipit, Personalis ea est, qua res personæ obligatur, vel persona rei; res quidem, ut si jus habeam non propter agrum, sed aliunde, hac transeundi: persona verò rei, ut si Titius agrum meum excolere debeat. Ususfructus, usus & habitatio sunt propriè servitutes personales.

2do. Servitus dividitur in *urbanam*, & *rusticam*. Urbana ea est quæ urbano prædio debetur; rustica quæ prædio rustico debita est. Sed nota urbani prædii nomine, intelligi quodcumque ædificium à patre familias habitandum, sive sit in urbe, sive in villis & in vicis, & hortum amœnitatis causa annexum: per prædium verò rusticum intelligi prædium omne distinctum ab humano habitaculo, appendiceque illius horto amœno. Hinc ager stabula, horrea ab hominis habitaculo seperata; prædium rusticum constituunt, etiamsi in urbibus sita sint.

Urbanorum prædiorum servitutes * & *jura talia sunt; altius tollendi ædificii, & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi, item stillicidium avertendi in tectum, vel aream vicini, aut non avertendi: item immittendi ligna in parietem vicini.*

Servitus rusticorum prædiorum sunt iter, ** *actus, via*, aquæductus; dicunturque servitutes *nominatæ*.

Iter est jus quo quis pedes aut eques per alterius fundum transire aut ambulare potest: qui solùm itineris jus habet, etsi jumento vehi potest, jumentum tamen agere non potest ante se. Actus, est jus agendi jumentum aut vehiculum. Via, utrumque itineris & actus jus complectitur adeòque est jus eundi, & agendi jumentum & vehiculum. Aquæductus est jus aquam ducendi

* *Instit. l. 2. tit. 3.* ** *L. 2. ff.* De serv. præd. rustic.

ducendi per alienum fundum, sive canalibus, sive rivo per alterius terram depresso, quo aqua decurrat.

Servitutes rusticæ quæ *innominatæ* dicuntur, sunt, aquæ haustus, jus pascendi pecoris, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, &c.

Quæres, quibus modis servitus acquiratur.

R. servitutes alias esse quæ alicui libere conceduntur, & eæ comparantur ut alia quæcumque bona, putà venditione, &c' alias quæ necessario constituuntur: * ut *si quis sepulchrum habeat, viam autem ad sepulchrum non habeat;* is enim Judicis opera vicinum cogere potest, ut justo pretio iter sibi præstet ad sepulchrum.

Omnes servitutes præscribuntur *decennio contra præsentes, vel viginti spatio annorum contra absentes.* Leg. 13. Cod. *De servit.* Consulendi sunt locorum usus; nam v. g. in consuetudine Parisiensi, *nulla est servitutum præscriptio sine titulo:* unde, sive ruri sive in urbe, nequidem post annos centum servitutem præscripseris, nisi titulum exhibeas.

Servitus finitur non præscriptione solum, sed & contrariis pactis item reductione prædii ad dominum cui serviebat, aut destructione rei quæ servituti occasionem dederat. Sic si aruerit fons, in quo ut aquam haurires, per fundum meum transire poteras, jam hac transire non poteris: at revivescente fonte, revivescet jus tuum, etiamsi elapsum fuisset tempus præscribendi.

CAPUT TERTIUM.

De Restitutione in genere.

OBligationem restituendi parit injustitia, quæ definitur alieni juris violatio, & quæ proinde volenti, inferri non potest, cùm implicet lædi jus illius qui volens jure suo cedit, si tamen cedere non prohibetur, unde qui Clericum percutit volentem, subjacet censuræ, quia Ecclesia ob honorem sui totius vetat nè Clerici etiam volentes contumelia afficiantur.

Restitutio definiri potest, Redditio rei debitæ vel in se, vel in æquivalenti. Est quidem 1mo. redditio, ac proinde actus justitiæ commutativæ, quo constituitur æqualitas rei ad rem, inter jus personæ & rem quæ personæ illi redditur; 2do. est redditio *rei debitæ*: seu res debeatur ex injuria, furto, v. g. vel rapina:

* *Leg.* 12. *ff.* De elig.

rapina: seu debita sit alio titulo, depositi, v. g. commodati, &c. 3tio. est redditio in *se vel in æquivalenti*; quia restitutio fieri potest absque eo quòd reddatur, aut reddi possit illud numero bonum quod alteri ablatum est: ut si pecuniæ summam ei conferas cujus bovem occidisti. Ut restitutio fiat æquivalenter lucrum cessans & damnum emergens compensari debent, ut ex dicendis constabit.

Restitutio differt tum à satisfactione tum à solutione; à satisfactione quidem, quia satisfactio est injuriæ alicui illatæ reparatio, eò major quò dignior est persona offensa: restitutio autem neque necessariò supponit injuriam, ut patet in redditione mutui neque respicit personam, sed rem; unde major esse non debet restitutio quæ fit nobili quàm quæ plebeio. A solutione verò, 1mo. quia solutio supponit rem quæ solvitur diversam esse ab ea pro qua solvitur, restitutio verò ejusdem rei esse potest; 2do. quia solvi dicitur quod debetur, ex voto & juramento, non dicitur verò restitui; è contrario, depositum dicitur restitui non verò solvi.

His præsuppositis videndum an necessaria sit restitutio, quæ ejus radices, qua ex culpa oriatur, qui ad eam teneantur, quo ordine facienda, quinam demum ab ea immunes sint.

ARTICULUS PRIMUS.

De necessitate Restitutionis, ejusque radicibus.

CONCLUSIO. Restitutio in re aut in voto necessaria est ad salutem.

Prob. 1mo. ex Scriptura. Ezech. 33. *Si impius fecerit judicium & justitiam, & pignus restituerit, rapinamque reddiderit .... vita vivet, & non morietur.* Jacobi 5. *Merces operariorum ... quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* Unde sic: Illud est ad salutem necessarium, cujus omissio mortem infert animæ, & severam à Domino vindictam expectare debet: atqui ex citatis textibus restitutionis omissio infert mortem animæ, &c. Hinc notum illud S. Augustini Epist. 54. *Si res aliena propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur: si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum .... cum restitui potest.*

Prob. 2do. ratione. Omissio restitutionis est virtualiter furtum, est enim acceptio rei alienæ continuata: atqui fur salvari non potest; ergo nec qui rem alienam non restituit.

Dixi

Dixi, restitutio *in re, aut in voto*, quia ei qui restituere non potest, satis est ut sincerum habeat propositum, restituendi cùm poterit.

Obj. 1mo. Qui rem habet alienam, domino consentiente, aut irrationabiliter invito, non tenetur ad ejus restitutionem: atqui dominus consentit aut consentire debet, ut res sibi ablata retineatur à fure; alioqui præferret rem temporalem æternæ alterius saluti, quæ periclitabitur nisi consentiat ut alter rem illam sibi retineat.

R. ad 1. neg. min. si enim valeat pia hæc subtilitas, jam unusquisque rem alterius invadere poterit; nemini etiam in judicio opes suas defendere licitum erit, nè fortè fratris sui animam peccato exponat. Apage novum charitatis genus.

Ad 2. dico nos non teneri spirituale proximi bonum bono nostro corporali anteferre, nisi cùm proximus in gravi aut extrema constitutus est necessitate, à qua liberari nequit, nisi per boni nostri jacturam. At cùm homo animæ periculum non nisi propria voluntate subit, aliter ratiocinandum est; alioqui melior esset furum quàm virorum frugi conditio.

Obj. 2do. Rachel Genes. 31. furata est idola patris sui; David I. Reg. 27 legitur oves & boves abstulisse, atqui nec Rachel nec David leguntur restituisse; ergo.

R. 1mo. nec sancta fuisse omnia quæ fecerunt viri sancti, nec scripta fuisse omnia eorum pœnitentiæ opera: fieri ergo potuit ut restituerint, & hoc Scriptura non expresserit.

2do. Quod spectat ad Rachelem, multi eam accusant furti domestici, & ita sensisse videtur ipse Jacob cùm ad Laban dixit: *Apud quemcumque inveneris deos tuos necetur coram fratribus nostris.* Alii verò existimant potuisse Rachelem jure compensationis auferre idola Laban qui debitam filiabus suis dotem denegaverat, ut patet ex. v. 14. ibid.

Quod pertinet ad Davidem, abstulit ille pecora eorum quos Deus occidi jusserat: quibus autem eripi vita potest, iis & bona eripi possunt.

Quæres 1mo. an præceptum restituendi, affirmativum sit, an negativum. R. cùm S. Thoma q. 62. art. 8. ad 1. *Præceptum de restitutione facienda, quamvis secundum formam sit affirmativum; implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere.* Hæc autem negativi præcepti ratio est quid primarii in præcepto restitutionis: primariò enim vetamur retinere alienum, tum deinde ex consequenti illud restituere jubemur.

Hinc colliges 1mo. præceptum restituendi obligare *ad statim* sive agatur de animi præparatione, quia qui novit se rem al-

terius

terius habere, statim animum habere debet ejusdem quam pr mùm restituendæ; sive agatur de ipsa executione. Illud tamen *statim*, non mathematicè accipiendum est, quasi consistat in indivisibili; sed moraliter: moraliter autem id censetur statim fieri quod fit cum commodè fieri potest. Et verò dominus rationabiliter invitus non erit, si quis per levem moram, restitutionem differat.

Colliges 2do. hominem qui non restituit, cùm potest, semper peccare. Docet tamen Sylvius peccatum hoc unum esse & idem, nisi expressè vel tacite renovetur propositum non restituendi: expresse quidem, ut si positive statuas alienum detinere; tacite verò ut cùm advertis aut facilè advertere potes te alienum retinere, nec tamen proponis restituere. In hac autem continuatione gravitas peccati semper crescit, tum ratione damni quod diutiùs sustinere cogitur verus rei dominus; tum quia ipsa detentionis, imò & injustæ voluntatis diuturnitas, potest esse circumstantia notabiliter aggravans. Unde debet pœnitens aperire 1mo. à quo tempore rem alterius detineat; 2do. an eam semper restituere potuerit; 3tio. an voluntatem ejus retinendæ pluries iteraverit.

Colliges 3tio. negandam esse absolutionem pœnitentibus restitutioni obnoxiis, 1mo. cùm firmum non habent restituendi propositum, quo carere prudenter judicantur qui media ad comparandam restituendi facultatem necessaria non adhibent.

2do. Etiam in periculo mortis, cùm restitutionem quam per se possunt, hæredibus faciendam committunt. Et hoc præcipuè locum habet in Magnatibus, quorum testamenta vix unquam implentur ab hæredibus, qui satis se facere putant, si quam restitutionem avus patri, & sibi pater præcepit, hanc ipsi posteris suis, novis onustam debitis commendent.

3tio. Cùm toti solvendo pares, non nisi partem restituunt, sub eo prætextu quod dominus, utpotè dives, nihil ex hac dilatione patiatur detrimenti: peccas enim eo ipso quo alienum rapis, sive dominus inde damnum patiatur, sive non: crescit tamen peccatum crescente proximi damno.

4to. Cùm jam in aliis confessionibus polliciti se restituturos, necdum tamen promissis steterunt, quia æquum non est ut habeatur fides mendaci, nisi fortè, ait Sylvius, evidentia sinceritatis indicia præ se ferat, quibus absque ulla erroris formidine vir sapiens fidem habere queat.

Quæres 2do, quandonam censeatur non perseverare virtualiter propositum detinendi rem alienam, R. hos vulgò assignari casus 1mo, cum detentor contritionis actum elicit, & rem quam detinet restituere sibi proponit. Videndum tamen an non illusorius

illusorius sit ille contritionis actus: *à fructibus eorum cognoscetis eos*; 2do. cùm rei alienæ detentio definit esse peccatum, v. g. quia retentor factus est impotens ad reddendum: sed & videndum, an non is ita mente sit affectus, ut etiamsi possit restituere, nolit.

Quæres 3tio. quot sint restitutionis radices.

R. quatuor assignari posse, scilicet injustam acceptionem; injustam detentionem: injustam damnificationem; ac denique contractum aut quasi contractum.

Injusta acceptio est cùm res aliena domino rationabiliter invito usurpatur.

Injusta detentio est cùm aliquis rem alterius iniquè retinet, quod contingere potest absque injusta acceptione, ut si meas inter gemmas, alterius gemmam quam sinè advertentia collegi, detexero, eamque restituere nolim.

Injusta damnificatio, cùm cuipiam infertur damnum absque ulla rei ejus acceptione, aut detentione: ut cùm quis alterius ædes succendit, vel dolosè impedit nè bonum aliquod obtineat.

His titulis addi potest quartus, nimirum ratio contractus expliciti aut impliciti. Sic tenetur ad restituendum, qui pecuniam mutuò acceptam, fortuito casu amisit; sic ei restitui debet qui alterius absentis negotia spontè & utiliter gessit, aliquid pretio æstimabile pro illis impendendo; ut si flammam à domo ejus removerit.

Porrò plurimi interest scire quo ex titulo teneatur quis ad restituendum. Si enim tenetur quia rem alterius iniquè possidet, perseverat restituendi obligatio, re etiam destructa vel sublata; licet non inde ditior factus sit; quia iniqua damnificatio, fundat restitutionis obligationem quæ subsistit: donec realis ponatur damni reparatio. Si verò teneatur ad restituendum absque prævia injustitia, tunc si absque ipsius culpa pereat res quam restituere debebat, non tenetur nisi quantùm ex ea factus est ditior; quia totum obligationis ejus fundamentum inde est, quòd habeat rem alterius vel in se, vel in aliquo quod ei succedat. Est autem differentia inter rem ipsam secundùm se, & id quod loco ejus succedit, quòd res ipsa semper clamet domino, eique secundùm se debeatur quandiu superest, excepto præscriptionis casu; id verò quod loco rei succedit; tunc solùm domino debetur, quando & quantùm bonæ fidei possessor factus est locupletior. Ut autem hæc meliùs intelligantur, videndum est an non aliquando ad restituendum teneatur quis absque ulla culpa, &c.

ARTICULUS SECUNDUS.

De culpa Restitutionis obligationem pariente.

CUlpa duplex hic distinguitur, alia *theologica*, quæ est peccatum mortale vel veniale, alia *juridica*, quæ est omissio alicujus diligentiæ per ignorantiam, incuriam aut inadvertentiam ex qua alicui damnum creatur: non refert autem an omissio hæc peccatum sit, necne.

Culpa juridica triplex, lata, levis, & levissima; quibus addunt aliqui latissimam & latiorem.

Culpa *latissima* est diligentiæ, quam cæteri adhibere solent, omissio damnosa, ea intentione ut alter damno afficiatur. Talis est culpa militis excubias agentis, qui dormit aut dormire fingit ut faciliorem hosti accessum præbeat. Hæc culpa grande est peccatum, & verus dolus. Dolus autem est quævis machinatio ad decipiendum.

Culpa *latior* est dolus præsumptus: ut si sciens & valens impedire, non impediam tamen quominus v. g. fur rem apud me depositam auferat.

Culpa *lata* est omissio diligentiæ quam prudentes ejusdem conditionis homines, in ejusmodi rebus adhibere solent. Talis est negligentia ancillæ quæ domus januam claudere vesperè neglexit.

Culpa *levis* est omissio diligentiæ quam adhibent diligentiores. Talis est culpa illius qui librum reliquit in cubiculo, quod seris non occluserat, aut qui servum admisit probitatis non satis notæ.

Culpa *levissima* est omissio diligentiæ quam solertissimi in rebus ejusdem naturæ adhibent, qualis est illius qui cubiculum clausit, sed non probavit manu pulsando, an bene clausum esset.

Ex his, multa sunt quæ sinè ullo peccato contingere possunt, puta ex oblivione naturali, &c.

His positis videndum est qua ex culpa nascatur restituendi obligatio: sed antequam id præstetur, sedulò est observandum non eandem esse rerum omnium quæ alicujus culpa pereunt conditionem. Quædam enim non supponunt contractum, ut si bestia tua de se stabulum meum ingressa, ibi cum meis subrepta fuerit. Quædam supponunt contractum, aut quasi contractum. Contractus autem vel transfert dominium, ut emptio, & mutuum: vel non-transfert, ut locatum, & depositum.

tum. Insuper contractus vel cedit in utilitatem solius recipientis, ut commodatum; vel in utilitatem solius dantis, ut depositum; vel in utilitatem utriusque, ut locatum. Quasi contractus sunt negotiorum alienorum gestio, tutela, cura, officium Judicis, Advocati, Medici, &c. Sit nunc

Conclusio. I. Ad inducendam restitutionis obligationem sufficit, & requiritur culpa theologica venialis adversùs justitiam commutativam, extra casum contractus aut quasi contractus.

* Prob. 1ma. pars. 1mo. ex cap. 9. *De injuriis* ubi sic: *Si culpa tua datum est damnum; vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus, opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super his te satisfacere oportet*: atqui per peccatum etiam veniale, alicui injuria etiam formalis inferri potest. Nam infertur formaliter injuria ab eo, qui sciens & volens jus alterius lædit: atqui venialiter peccando lædit quis jus alterius sciens & volens; ergo.

† 2do. quia si venialis culpa non sufficeret ad inducendam restituendi obligationem, nullum esset veniale furtum; nulla restituendi lex iis imponenda qui per minuta furta magnam pecuniæ quantitatem congessissent; quod absurdum est.

Prob. 2. pars, quòd nimirum secluso contractu requiratur culpa theologica. Quia non tenetur quis ad restituendum, nisi ratione alicujus ex radicibus restitutionis quæ supra recensitæ sunt: atqui ubi deest tum contractus, tum culpa quævis theologica, deest omnis radix quæ restitutionis obligationem parere possit. Nulla enim est rei acceptio, detentio, aut damnificatio formaliter iniqua: cùm absit omne peccatum; nullus quoque est contractus aut quasi contractus, ex hypothesi; ergo.

Obj. 1mo. Sanciunt Romanæ, * & Gallicæ leges, ut animal quod alicui damnum sinè domini sui culpa intulit, ab eo qui damnum passus est occupari & retineri possit, nisi malit dominus feræ damnum totùm reparare; ergo.

R. 1mo. casus iste unicus est & singularis, adeoque est exceptio firmans regulam; 2do. ea lex, juxta theologos multos, non obligat in conscientia ante sententiam Judicis. Unde non videtur dominus peccare, si neque restituat, neque animal dedat, sed occultet; quando neque lata est contra ipsum sententia nec quidquam omisit eorum, quæ necessaria erant ut proximi damnum averteretur.

Obj. 2do. Jure naturali qui posuit inæqualitatem, tenetur eam reparare; sed qui alteri damnum intulit, etiam sine culpa posuit inæqualitatem.

 R. neg.

* *Instit. l. 4. tit. 9.*

R. neg. maj. generaliter intellectam. Ea enim solùm inæqualitas est necessariò reparanda, quæ est formaliter injuriosa non autem quæ nascitur ex casu fortuito extra contractum. Neque hoc durum videri debet domino qui damnum sensit; tum quia nosse debet neminem sinè culpâ puniri debere; tum quia ipse in simili casu immunis erit à restituendo.

Conclusio II. Qui ex culpâ veniali, grave damnum intulit, non videtur teneri ad reparationem totius, extra contractum. Ita viri graves.

Prob. 1mo. Injuria venialis citra contractum, aut quasi contractum, non debet tantam parere obligationem, quantam injuria gravis & plenè voluntaria; quia nimirùm obligatio restituendi minùs sumitur ex parte objecti, quàm ex parte injuriæ formalis; unde statim dictum est, ubi est grave damnum, & culpa theologica nulla, nullam esse restituendi obligationem: atqui si teneretur quis ex culpá veniali ad refusionem damni totius, injuria venialis tantam pareret restituendi obligationem, quantam injuria gravis, &c.

Prob. 2do. Obligatio restituendi, licèt non sit propriè pœna, pœnæ tamen rationem imitatur; est enim quoddam onus impositum delinquenti: atqui pœna, culpæ proportionata esse debet; ergo si levis sit culpa, pœna levior esse debet.

Hic duo notanda: 1mo. in dubio an culpa mortalis sit, an venialis, judicandum est eam mortalem esse, adeòque imponenda est damni totius reparatio: tum quia potior esse debet conditio innocentis, quam delinquentis; tum quia in operibus externis quæ graviter periculosa sunt, raró contingit, si quosdam vehementis passionis casus tollas, ut quis non tantùm attendat, quantùm ad peccatum mortale necessum est: opus enim graviter periculosum, naturaliter & quasi sponte suâ, mentis advertentiam excitat, ut experientia docet. Porrò cùm occurrit dubium aliquod in praxi, resolvendum est ex iis quæ communiter, non ex iis quæ raró contingunt.

Not. 2do. quod licèt non teneatur quis ex culpâ veniali, nisi ad reparandam illati damni partem, ad id tamen teneri possit sub peccato mortali. Quia tanta esse potest illati damni quantitas, ut pars culpæ veniali respondens gravis sit momenti.

Obj. Ut quis totam quam posuit inæqualitatem resarcire debeat, sufficit ut hæc ei secundùm se totam voluntaria sit: atqui res sic se habet in casu damni per culpam venialem illati; cùm qui illud intulit, ab eo toto potuerit & debuerit abstinere; ergo.

R. neg. min. non enim sufficit ut aliquis quomodocumque voluerit damnum proximi; sed requiri videtur ut id voluerit in

gradu qui injuriam formaliter gravem constituat: alioqui enim injuriæ solum levis reus, eodem plecteretur modo, quo qui gravissimam intulisset; quod justitiæ regulis minùs congruit.

At inquies, idem damnum intulit, ac si mortaliter peccasset; ergo eadem opus est reparatione.

R. dist. ant. idem intulit damnum objectivè, C. formaliter, N. Porro ut jam monuimus, non damni objectivè sumpti, sed injuriæ formalis præcipuè habenda est ratio: alioqui teneretur quis aliquando sinè ulla culpa theologica totum refundere damnum, quia fieri potest ut majus alicui damnum inferas ex inadvertentia, quam si sciens & volens eidem noceres.

CONCLUSIO III. Ad obligationem restituendi, supposito contractu, requiritur culpa lata, cum contractus cedit in commodum solius dantis; sufficit verò culpa levissima, si cedat in utilitatem solius recipientis; requiritur autem & sufficit culpa levis, si cedat in utilitatem dantis & recipientis.

Prob. 1. pars. Non tenetur quis majorem adhibere diligentiam erga rem alienam quam sinè ullo sui commodo recepit, quam erga res proprias: atqui ad majorem teneretur diligentiam, si restituere deberet ex culpa levi, vel levissima. Quisque enim censetur res suas prudenter curare, cùm in earum cura culpam omnem latam devitat, ut indicat ipsa culpæ latæ definitio; ergo qui servabat depositum quod ablatum est; nec de levi culpa, nec de casu fortuito tenetur regulariter loquendo.

Dixi, *regulariter loquendo*; quia de deposito teneris ex culpa etiam levi. *1mo. *si te ipsum deposito obtulisti, vel si aliquid pro ejus custodia recepisti;* quia tunc vel contractus vergit in utilitatem utriusque, vel majorem solito diligentiam promittere censeris; imo tenereris ex culpa levissima, si te tanquam diligentissimum custodem obtulisses, quia eo ipso diligentiam maximam promisisses; 2do. adhuc teneris ex culpa levissima, imo etiam de casu fortuito, si ex pacto ad casum fortuitum te obligaveris, si depositum transtuleris in locum periculosum, si fueris in mora, non reddendo cùm reddere poteras. *Pacto* ** enim *culpa vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.*

Prob. 2. pars quia postulat æquitas, ut qui rem alterius in solam sui utilitatem accepit, summa, ne quid dominus patiatur damni, utatur diligentia; ergo si librum tibi commodatum amiseris, quia januam non clausisti, vel quia non sat observasti an clausa esset, teneris ad restituendum.

Non tamen teneris ex casu fortuito, quia ubi nulla culpa vel pactio intercedit, res domino suo perire debet.

* C. 2. De deposito. ** *Cap. 2. sup.*

Excipe 1mo. Si commodatarius casui fortuito causam præbuerit; ut si equum Versalias usque acceperit, cum promissione ultrà non transeundi, & tamen ultrà progressus in latronum manus inciderit; 2do. si præcesserit pactum de re quocumque periret modo restituendâ; 3tio. si commodatarius sit in mora restituendi rem præfixo tempore, quæ interim perierit, aut deterior evaserit, quod verisimiliter sinè mora hac non contigisset.

Quæres 1mo. An eadem sit conditio precarii, quæ commodati. R. negat. Cùm enim precarium habeat hoc onus annexum, ut semper revocari possit ad nutum concedentis, meritò sancitum est, ut in precarii contractu non teneatur quis ad restituendum, nisi ex dolo aut culpa lata. Aliud est de commodato: commodans enim rem commodatam revocare non potest, nisi post usum & tempus de quibus conventum est; adeoque cum ex hac parte plùs habet oneris, ex alia minùs sustinere debet.

Quæres 2do. Quid juris, si res commodata apud commodantem peritura fuisset, sicut apud commodatarium, v. g. communi incendio? R. Nulla est tunc restituendi obligatio, quia commodatarius non est causa damni; supponimus enim eum incendii causam non esse.

Quæres 3tio. Si commodatarius res suas simul & alienas sibi commodatas liberare nequeat ab incendio, quid faciendum? R. Videndum in cujus utilitatem cedat commodatum. Si, ut fieri solet in utilitatem solius accipientis, debet ille præferre rem alienam suis propriis minoris aut æqualis valoris, non autem suis quæ pluris notabiliter valent. Si agatur de commodato impropriè dicto, quod magis vergat in commodum dantis, potest res suas etiam minoris valoris, rebus alterius præferre, Quòd si contractus sit in utilitatem utriusque, potest quisque ceteris paribus res proprias majoris aut æqualis valoris præferre alienis, non autem quæ sunt viliores. Idem dicendum de re deposita, conducta, in pignus tradita, &c.

Quæres 4to. An censeri debeat in culpa, qui rem sibi commodatam remittit per nuntium cujus culpa perit? R. Eos qui aliquid commodato accipiunt, non intendere obligari ad illud per semetipsos reportandum. Itaque vel eligunt aliquem de cujus fidelitate & diligentia certi sint quantùm satis est, vel non: si 1. restituere non debent, quia sinè sua culpa decepti fuere: si 2. restituere tenentur, quia tunc magnæ negligentiæ rei sunt. Si quis tamen per nuntium etiam fidelem remittat rem mutuò acceptam, quæ fortuito pereat in via tenetur de damno: quia mutuatarius rei mutuò acceptæ dominus est, res autem domino suo perit.

Prob.

Prob. 3. pars Conclusionis, quòd nempe sufficiat & requiratur culpa levis, si contractus cedat in utriusque contrahentis utilitatem; prob. inquam, quia in hoc casu nec sufficit culpa levissima, nec requiritur culpa lata: 1mo. quidem non sufficit culpa levissima, quia cùm hujusmodi contractus cedat etiam in utilitatem dantis, æquum non est ut accipiens ad tantam teneatur diligentiam, ac si contractus in solam suam utilitatem vergeret; 2do. non tamen requiritur culpa lata, quia propter oppositam rationem, æquum non est ut qui commodum percipit ex contractu, non teneatur ad majorem diligentiam, quàm si nihil inde perciperet emolumenti; ergo superest ut requiratur & sufficiat culpa levis.

Nautæ tamen, caupones, Stabularii de culpa etiam, levissima tenentur, etiamsi aliquid gratis apud se receperint.

Quæres 5to. An teneatur quis ante Judicis sententiam restituere id quod ex culpa levi vel levissima debet. R. affirmat. Quia id non solùm legibus sed & unanimi contrahentium usu constitutum est.

Conclusio IV. Ad obligationem restituendi ex quasi contractu, requiritur aliquando culpa lata; aliquando sufficit culpa levis, aut levissima.

Prob. Nam. 1mo. requiritur culpa lata, cùm quis ex officio aliquid facit in utilitatem alterius, sed gratis· qui enim gratis aliquid facit non censetur majorem spondere diligentiam, quàm quæ à prudentibus in eodem casu communiter expectatur; nisi se obtulerit alio diligentiore se offerente, quia tunc censetur eandem promisisse diligentiam, quam spondebat ille diligentior.

2do. Ex culpa levi tenentur qui ex Officio aliquid faciunt mercede conducti, ut Tutores, Curatores, Advocati, Medici, Chirurgi, Artifices, Architecti, &c. Ratio est, quia qui ex officio suo aliquid percipiunt emolumenti, majorem adhibere debent diligentiam, quàm si nullum inde lucrum reportarent. Equidem si Advocatus bona fide præstiterit id omne quod verè prudentes præstare solent, non tenebitur, si causa cadat, ad restituendum, tametsi omiserit aliquid quod non omisissent diligentissimi: sed si eam non adhiberit diligentiam quam diligentiores solent, est in culpa levi, & ad restituendum obligatur.

3tio. Varii sunt casus in quibus tenetur homo de culpa etiam levissima: ut v. g. 1mo. si se profiteatur diligentiorem & peritiorem aliis: tunc enim promittit saltèm implicitè, se plus præstiturum quàm præstent alii; 2do. si operas locet in re tanti valoris, ut ex natura sua singularem custodiam requirat, ut si agatur de lite ex qua sequi debeat familiæ alicujus infa-

 matio;

matio; aut si transferenda sit columna, quam sinè grandi periculo transferri non posse manifestum est; in his enim casibus tacita esse videtur diligentiæ maximæ postulatio & promissio.

Quæres, quid sentiendum de iis qui suo consilio nocuerunt. R. Si agatur de iis ad quos ratione officii vel professionis spectat consilium dare, quales sunt Confessarii, Theologi, Jurisconsulti, imò ii etiam qui pro idoneis consiliariis se gerunt, eos teneri ad restitutionem ex culpa lata. Ratio est 1mo. quia ex cap. 9. *De injur. Si culpâ tuâ datum est damnum; vel injuria irrogata.... aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt: jure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat: si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam;* 2do. quia qui ex officio consilium dant, eam saltèm adhibere tenentur diligentiam quam passim adhibent diligentes ejusdem professionis viri; ergo si eam non adhibuerint tenentur ad restituendum.

Imò qui mercede seu stipendio conductus (ut Medici, Advocati, Parochi) malum consilium dedit, videtur de culpa etiam levi teneri, ut notat Sylvius, & satis probant quæ hactenus dicta sunt. Unde multùm sibi metuere debent ii omnes qui ratione officii sui sunt imperitorum consiliarii: ex iis enim multi per liberiora consilia frequentem injustitiis causam præbent. Qui tamen bona fide exequitur id quod ex decisione Confessarii vel Advocati licitum esse putat, non tenetur ad restitutionem, nisi quatenus aliquid habet rei alienæ, aut ex ea ditior factus est: Advocatus verò & quilibet alius consulens ex officio, tenetur ad totum.

Ab hac ob datum consilium restituendi obligatione immunes sunt: 1mo. qui indicant se dubitare de casu proposito; 2do. qui dicunt ità quidem sibi videri, at monent ut alii consulantur; 3tio. ii ad quos ratione officii vel professionis non pertinet consilium dare, quales sunt idiotæ, rustici, mulieres, & qui pro idoneis consultoribus non se gerunt. Si tamen agitur de damno tertii, putà si suadeas alteri ut non restituat, peccas graviter & ad restituendum teneris, quia illi tertio damnum infers: nec obstat quòd veritatem ignores inculpatè; quia nihilominus imprudenter agis; utpotè qui in rebus quæ te præterunt, aliis consilium præbere ausis.

ARTICU-

ARTICULUS TERTIUS.

De iis qui ad restituendum tenentur.

HIc nobis dicendum est: 1mo. de Possessore bonæ fidei; 2do. de Possessore malæ aut dubiæ fidei; 3tio. de iis qui alterius damno cooperantur.

SECTIO PRIMA.

De Possessore bonæ fidei.

POssessor bonæ fidei ille dicitur, qui aliquid possidet quod sinè dolo & fraude suum esse putat, licèt sit alterius. De eo hæc certa sunt:

1mo. Quòd non peccet contra justitiam, rem alienam retinendo, minoris vendendo, & dissipando, quandiu durat bona ipsius fides.

2do. Quòd rem illam, etiamsi publicè emerit, gratis restituere debeat statim ac cessat bona fides, nisi satis effluxerit temporis ad præscriptionem. Deduci tamen debent impensæ quas in rei conservatione fecit emptor bonæ fidei.

3tio. Si cùm dominus comparet, res quam bona fide à fure emisti, jam alteri à te revendita fuerit, debes rescisso contractu, suam secundo emptori pecuniam reddere, quia venditor emptorem de venditione indemnem servare tenetur. Quòd si is, qui rem furtivam secundo loco emit, cum eadem non compareat, primus emptor seu bonæ fidei possessor id solùm vero domino restituere debet quo factus est ditior; quia id solùm penès se habet alieni boni. Et hæc quidem intelligenda sunt sensu paulò post explicando.

4to. Si is qui rem alterius bona fide comparavit, eandem legitimo quem cognoscit domino restituere culpabiliter moretur, jam erit malæ fidei possessor, ac proinde in eum cadent quæ infrà dicam de malæ fidei possessoribus. His præsuppositis, quæritur an qui alienæ rei quam inculpatè possidebat fructus percepit, eosdem cessante bona fide restituere teneatur. Circa quod

Not. 1mo. Nomine fructuum intelligi solet, utilitas omnis quæ ex aliqua re colligi potest, deductis impensis quæ fieri debent.

Not. 2do. Fructus dividuntur in *naturales*, *industriales*, *mixtos*, & *civiles*. Naturales ii sunt qui natura sola aut ferè sola operante

operante producuntur. Tales sunt fœtus animalium, fructus arborum, &c. Industriales ii sunt qui per hominis industriam proveniunt ex re merè sterili. Tale est lucrum ex negotiatione pecuniæ, ex artificioso usu alicujus instrumenti, ex rerum venditione, &c. Fructus mixti ii sunt qui partim naturaliter, partim ex industria proveniunt; sive æqualiter à natura & industria proveniant, sive paulo plùs ab una quàm ab altera. Dixi, *sive paulò plùs, &c.* quia ubi non parum est industriæ, licèt plùs sit naturæ, habenda est adhuc ratio industriæ. Denique fructus civiles sunt reditus qui ex certo jure alicui concesso secundùm leges percipiuntur. Sic *urbanorum prædiorum pensiones pro fructibus accipiuntur*, Leg. 36. ff. *De usuris.*

Not. 3tio. Eum qui rem alterius bona vel mala fide possidet, posse circa eam triplicis generis impensas facere; necessarias, utiles, & voluptarias. Impensæ necessariæ eæ sunt, quæ si factæ non sint, res aut peritura, aut deterior futura sit; ut si ædificium ruens reparatum fuerit, &c. unde industria & labor in re conservanda, in fructibus colligendis, inter expensas necessarias censeri possunt. Impensæ utiles eæ sunt, quæ licèt necessariæ non sint, rem tamen meliorem faciunt, & ejus reditum adaugent. * *Veluti si novelletum in fundum factum sit, aut si in domo pistrinum* quis, *aut tabernam adjecerit.* ** Demum *voluptariæ impensæ sunt, quas aliquis ad voluptatem fecit, & quæ speciem duntaxat ornant, non fructum augent, ut sunt viridaria, aquæ salientes & picturæ.* Fatendum tamen ex impensis voluptariis, multas esse quæ cùm rei valorem adaugeant, inter utiles recenseri debent; quia si dominus rem viridariis v. g. picturis instructam vendere velit, majus ex ea pretium percipiet. His positis, sit

Conclusio I. Possessor bonæ fidei non tenetur fructus merè industriales restituere.

Prob. Nemo tenetur restituere id quod suum est: atqui fructus merè industriales sunt illius à cujus industria prodierunt; ergo qui alterius instrumento usus est ad opus aliquod artificiale peragendum, opus illud sibi retinere potest. Et hoc extenditur etiam ad possessorem malæ fidei: unde si quis ex aliena pecunia, etiam iniquè parta lucratus sit, ludendo, vel mercaturam exercendo, non tenetur ad restitutionem hujusce lucri.

Conclusio II. Possessor bonæ fidei tenetur restituere fructus naturales, si extant: si verò non extant, restituere debet id quo factus est ditior.

Prob. 1. pars: Quia res quælibet domino suo fructificat: atqui

* *Leg.* 5. & 6. *ff.* De imp. in res, &c. ** *Leg.* 7. *Ibid.*

atqui possessor bonæ fidei, non est dominus rei, quæ ex hypothesi est aliena; ergo res illa non fructificat huic possessori, sed vero ipsius domino; ergo fructus ei restitui debent sive adhuc pendeant, sive jam collecti sint, modò adhuc extent. Deducendæ tamen sunt expensæ, quæ præmitti solent ut fructus colligantur.

Prob. 2. pars: Quia nemo justè ditior fieri potest ex alienis bonis; ergo id quo quis factus est ditior restituendum est, quia alioqui possideretur res aliena, saltèm in æquivalenti.

Ditior autem factus censetur, qui adhuc habet valorem rei alienæ sibi donatæ quam vendidit. Quive consumendo rem alienam, pepercit suæ, aut sumptibus quos ex propria fecisset, adeoque restituere debet quantùm propriis rebus pepercit. Si quis verò occasione rei alienæ quam suam esse putabat, majores fecerit sumptus quàm alioqui fecisset, si se credidisset minùs divitem, non tenetur ad restituendum; quia nec habet alienum, nec ex alieno ditior factus est. Porrò ex dictis suprà ubi de Præscriptione, sequitur eum qui fructus etiam naturales & civiles instar rerum mobilium triennio possedit, non teneri ad eorum restitutionem, quia res mobiles præscribuntur possessione triennali cum titulo colorato.

Quæres an Titius qui rem alienam bona fide viliùs emit à fure, & bona fide cariùs revendidit, teneatur pretii excessum restituere. R. Si excessus pretii à sola Titii industria provenerit, nulla est obligatio restituendi, ut patet ex dictis: si verò excessus non industriæ solùm, sed etiam rei venditæ fructus sit, Titius id solùm retinere potest, quod vir prudens judicaverit ipsius industriæ & labori respondere. Unde si Titius equum alterius hìc valentem 50. aureis, vendiderit Lutetiæ, ubi rariores erant equi, aureis 100. non satisfacit si solùm 50. domino reddiderit; quia licèt industria Titii causa sit cur hic equus Lutetiam conductus fuerit, non tamen causa fuit cur ibi valeret 100. aureis; ergo Titius retinere non potest nisi æstimationem laboris, industriæ & expensarum in equo illuc transferendo. Ratio est, 1mo. quòd res ubicumque sit, semper est domini, & domino valet, quod ibi valet, sive tanti valuisset in manu domini, sive non; 2do. quòd qui sentit onus, debeat sentire & commodum: atqui si equus ille periisset, aut deterior factus fuisset in manu possessoris bonæ fidei, onus illud in dominum cecidisset, etiamsi idem equus in manu domini, nec periturus fuisset, nec deterior evasurus; ergo à contrario æquum est, deductis deducendis, ut dominus augmentum ejus percipiat.

Hactenùs multoties dixi possessorem bonæ fidei repetere posse

posse expensas quas fecit; verùm circa hoc quædam sunt animadvertenda. Et 1mo. tenetur quidem dominus qui rem suam repetit, refundere valorem expensarum ameliorationis, at non ipsum valorem ameliorationis: sæpè enim amelioratio rei pluris valet, quàm expensæ in re amelioranda factæ, major autem ille valor ipso facto pertinet ad dominum rei; 2do. si expensæ superent valorem ameliorationis, dominus rei nihil debet pro hoc excessu, alioqui teneretur rem suam emere pluris quàm reipsa valeat, quod absurdum est; 3tio. si dominus rei, minori pretio, putà dimidio, meliorationem hanc per se facturus fuisset, non tenetur nisi ad refundendum dimidium pretii quod in his expensis insumpsit alter; 4to. si possessor ex fructibus rei tantùm percepit & consumpsit, quantùm expendit, nihil pro expensis exigere potest; quia per hoc eas compensavit.

Conclusio III. Fructus mixti, sive adhuc extent, sive iis ditior factus sit possessor bonæ fidei, restituendi sunt secundùm id quod naturales sunt, non verò prout sunt industriales. Patet ex Conclusionibus præcedentibus.

Conclusio IV. Quod dictum est de obligatione restituendi fructus naturales, ad fructus etiam civiles extendi debet.

Prob. Quia fructus illi maximè accedunt ad naturales; unde sæpè cum iis confunduntur. Hîc tamen deduci debent expensæ, si quæ factæ fuerint.

Quæres an repeti possint impensæ voluptariæ. R. affirmat. Si impensæ illæ auferri possint, absque rei vel fundi deterioratione. Sic qui villam alterius tabellis & statuis instruxit, hæc repetere potest; quod verum est etiam de possessore malæ fidei. Si verò ameliorationes ità fundo cohæreant ut ab eo vel nullatenùs, vel sinè gravi fundi læsione separari non possint, possessor etiam bonæ fidei damnum hoc pati debet, * non enim tenetur dominus rei sumptus *nullâ re urgente, sed voluptatis causa factos*, à quibus ipse abstinuisset, solvere. Monet tamen Domat postulare quandam æquitatem, ut, si fieri potest, hujusmodi sumptuum ratio habeatur.

SECTIO SECUNDA.

De Possessore malæ fidei.

Possessor malæ fidei, ille est 1mo. qui injustè accipit alienum, seu id quod judicat vel judicare potest non esse suum; 2do. qui licèt injustè non acceperit, injustè tamen retinet,

* *Leg. 27. ff. de negot. Gest.*

net, ut debitor & depositarius qui sunt in mora culpabili. Quæritur ad quid teneatur is malæ fidei possessor. Sit

Conclusio I. Possessor malæ fidei tenetur rem ipsam restituere, si extet; si verò non extet, pretium æquivalens reddere debet; etiamsi res ea casu fortuito perierit.

Prob. Tum quia locupletari nemo debet cum injuria alterius, tum quia qui inæqualitatem in alterius bonis suâ culpâ posuit, eandem reparare tenetur etiamsi nihil inde perceperit lucri.

Quæres 1mo. Si quis triticum, gemmas, aut similia, octo abhinc annis furatus sit, quomodo pretium æquivalens refundere possit. R. Restituendum esse pretium, non supremum, vel infimum, sed medium; quo res venundabantur cùm furto subreptæ sunt. Hoc autem pretium vel ex publicis regestris cognoscetur, si sermo sit de annona; vel ex libris mercatorum si agatur de gemmis & similibus. Quòd si gemma ab eo, cui subrepta est, ad præsens usque tempus servari debuisset, restituenda est secundùm valorem quem hodie habet, etiamsi fortè multò majorem quàm esset tempore ipsius furti: res enim domino suo crescit.

Quæres 2do. An qui subripuit & statim vendidit pullum equinum, quem dominus usque ad annos perfecti valoris servaturus erat, teneatur restituere equi perfecti valorem. R. affirmat. Quia alioqui damnum inter illatum & restitutionem, non esset vera æqualitas. Hic tamen 1mo. deduci debent expensæ quas pulli dominus facturus fuisset; 2do. cùm id quod est in spe, non æquivaleat ei quod est in re, restitutio hæc ad arbitrium viri prudentis temperari debet.

Quæres 3tio. Secundùm quem valorem restitui debeat triticum, quod vilioris erat pretii cùm subripuisti: v. g. 10. vendebatur libris; posteà cùm esset apud te crevit usque ad 20. ac demum decrevit ad 10.

R. 1mo. Si dominus rem suam servaturus erat usque ad tempus incrementi, & tunc eam venditurus aut consumpturus, tenetur malæ fidei possessor ad refundendum totum illius valoris incrementum. Idem dicendum, si res apud furem passa sit, etiam ex casu fortuito, detrimentum quod apud dominum passura non fuisset. Ratio est 1mo. quia malæ fidei possessor tenetur domino restituere & lucra cessantia & damna emergentia; 2do. quia quisquis est in morâ culpabili, tenetur de casibus fortuitis.

R. 2do. Si fur vendiderit rem tempore majoris incrementi, quam dominus tempore quo vilioris erat pretii vendidisset, restitutio facienda est secundùm valorem quem habebat res quo tempore vendita fuit à fure. Ratio est, quia sicut res est domini

mini quoad substantiam, sic & est domini quoad statum; ergo cùm res est in optimo statu, restituenda est domino; vel in se, vel secundùm pretium eidem æquivalens.

R. 3tio. Si fur rem vendiderit primo tempore quo minoris valebat, sufficere ut valorem hunc refundat, si rei dominus rem suam eodem tempore venditurus aut consumpturus erat. Ratio est, quia læsio de quâ agitur, non nisi in valore infimo damnificativa est, ad discrimen læsionis de quâ in præcedenti responso dictum est: hæc enim dominum privat re suâ in statu optimo constitutâ.

Dixi, *primo tempore;* quia si rei pretium creverit, & posteà decreverit in manibus furis, restitutio fieri debet secundùm majus pretium. Ratio est, quia obligatio semel à fure contracta, non extinguitur per fortuitum rei interitum, aut deteriorationem sequentem, sed restitutione solâ vel domini condonatione: porrò fur tenebatur ad restituendam rem eo ipso tempore quo pluris apud ipsum valebat; res enim quæ sive ab extrinseco, sive ab intrinseco melioratur, domino suo melioratur, eique pluris valet. Ità *S.* Raymundus.

Quæres 4to. An res quæ periit apud furem, restituenda sit, si apud dominum peritura erat.

R. 1mo. Si dubium sit an res apud dominum fuisset peritura, necessariò restituendum est: quia in dubio melior est conditio innocentis.

R. 2do. Si res apud dominum certò peritura erat, sed injustè, putà quia ab alio rapienda erat, non excusatur fur a restituendo: quia qui furtum alterius prævenit, non desinit esse fur.

R. 3tio. Si res non periierit apud furem quo tempore apud dominum peritura erat, sed posteà; fur adhuc est obnoxius restitutioni. Ratio est 1mo. quia res quam v. g. fur ex incendio eripuit; non desinebat esse domini sui; ergo eidem restituenda erat; ac proinde si fur restituere omiserit, fuit in morâ culpabili, consequenter ad quam tenetur de casu fortuito; 2do. quia alioqui qui hodie emisset equum cras apud se pereuntem, sed æquè periturum apud venditorem, non teneretur pretium ejus solvere, quod absurdum est.

R. 4to. Si res quæ apud injustum possessorem perit; simul eodem casu apud dominum fuisset peritura, censent viri graves restituendum esse; quia qui damnum verè intulit, damnum reparare debet: atqui fur in casu præsenti damnum verè intulit, hoc ipso quòd dominum rationabiliter invitum re suâ spoliavit. Neque casus subsequens efficit ut damnum non intulerit, sicut quòd Titius occidatur à Petro horâ tertia, alioqui

eadem

eadem horâ occidendus à Joanne, non facit quòd Petrus non sit verè homicida. Hæc opinio utpote tutior, nec minùs probabilis videtur melior in praxi, sed cum limitatione ad calcem sequentis casûs afferendâ.

Hinc colliges eum qui furatus est rem valentem 20. quæ paulò pòst decrevit usque ad 10. non satisfacere reddendo 10. etiam si res ea idem in domini manibus decrementum passura fuisset. Ratio est 1mo. quia fur tenebatur rem restituere quo tempore plurimi erat: atqui obligatio semel contracta rem restituendi secundùm maximum ejus valorem, solâ valoris hujus restitutione auferri potest: neque enim hinc tollitur, quòd dominus pro tunc re suâ usurus non fuisset; aliàs si servaturus erat eam in tempus, quo nihili esset; aut eam in ignem vel mare projecturus, nulla esset restituendi obligatio, quòd à nemine hactenus dictum est; 2do. quia si fur rem primùm abstulisset, quo tempore valebat florenis 20. libentiùs faterentur adversarii hoc pretium domino restituendum esse: atqui quòd fur rem vel abstulerit primùm, vel injustè retinuerit quo tempore pluris erat, idem est in sanioribus principiis; ergo.

Objiciuntur duo, eaque gravia: quòd fur æqualitatem ponat, actuale rei pretium refundendo: quandoquidem dominus sic constituitur in eo statu in quo alioqui futurus erat; 2do. quòd furi satis esset rem, si adhuc extaret in se, restituere prout est de præsenti, ut quid ergo ad eam pro præterito statu restituendam tenebitur?

R. ad 1. Ponendam esse à fure æqualitatem proportionatam damno quod dominus ex furto passus est; cùm ergo furtum pro certo tempore intulerit damnum florenorum 20. æquum est ut illud resarciatur. Et verò si res aliter esset, fur re 20. florenis vendita, 10. solùm restituere teneretur, ut qui iis solùm 10. dominum damnificasset.

R. ad 2. Reipsa satis non esse ut res secundùm se restituatur, sed debere superaddi aliquid unde compensetur valor à quo res excidit.

Quia tamen adductæ rationes non omne dubium perimunt, consulerem iis quibus hujusmodi restitutio facienda esset, ut mitius agerent cum restitutoribus. Imò non dubitem quin pro dubii gradu, quem rebus hinc & inde coram Deo perpensis sentiet unusquisque, minuenda sit restitutio: quia hæc juri creditoris commensurata esse debet, jus autem aliquid habens ambigui, minus est quàm jus liquidum; & hæc una vice pro ceteris ejusdem speciei casibus dicta sunto.

Conclusio II. Possessor malæ fidei restituere debet fructus omnes, tùm civiles tùm naturales, & mixtos etiam, qua parte naturales

te naturales sunt; quia res domino suo fructificat. Et hoc verum est: 1mo. etiamsi dominus hos fructus percepturus non fuisset, quia eo ipso quo producti sunt, in domini solius commodum producti sunt: deduci tamen debent expensæ; 2do. etiamsi malæ fidei possessor eos non perceperit, modò tamen rei dominus eos percepturus fuisset: secus si dominus eos de facto percepturus non erat: tunc enim nec lucratus est possessor malæ fidei, id quod erat alienum; nec amisit dominus id quod suum erat; 3tio. etiamsi possessor malæ fidei ditior inde factus non sit: qui enim rem alienam consumpsit malâ fide, eam restituere tenetur. Tenetur insuper malæ fidei possessor ad restituenda lucra cessantia & damna emergentia; quia alioqui non constitueretur debita æqualitas.

Quæres an possessor malæ fidei expensas detrahere aut repetere possit. R. Expensæ etiam voluptariæ, si à re in quâ aut circa quam factæ sunt separari possunt, possunt & repeti: à fortiori æquum videtur ut restituantur impensæ necessariæ & utiles. Ratio est, quia æquitas utcumque exigit ut dominus rei contentus sit rem suam sibi quoad se & quoad fructus totam restitui, absque eo quod ditior fiat ex alieno; equidem alienum illud te invito rebus tuis à prædone immixtum est, sed tamen alienum est: ergo non satis æquè agis, si tales impensas tibi serves, nihilque restituas ei qui ut conscientiam suam exoneret, totum restituit tibi. Et in hoc omnes ferè Theologi consentiunt.

SECTIO TERTIA.

De Possessore dubiæ fidei.

Possessor dubiæ fidei is est, qui vel acquisivit rem de quâ dubitabat an esset aliena; vel postquam bonâ fide acquisiit, dubitare incipit an res aliena sit, necne.

Circa primum, certum est, 1mo. eum peccare mortaliter qui rem acquirit, de qua dubitat an v. g. furtiva sit. Ratio est, quia se exponit periculo rem alienam possidendi, domino rationabiliter invito. Tenetur itaque homo in hoc dubii casu, malum quem habuit animum mutare: deinde sufficientem adhibere diligentiam, ut rei veritatem comperiat. Si autem adhibita convenienti diligentia perseveret dubium, videtur is aliquam rei partem sibi servare posse, quantitati dubii sui proportionatam; eam enim alteri ad quem ut pertinere, sic & non pertinere potest totam cedere, pœna est, quæ ante Judicis sententiam subiri non solet.

Hæc

Hæc autem procedunt de casû æqualis aut penè æqualis dubii. Si enim rebus omnibus coram Deo pensatis, longè probabilius appareat rem furtivam esse, res tota vel domino si cognoscitur; vel, si ignoretur, pauperibus donanda est cum omnibus fructibus: quia non possum prudenter judicare meum esse, quòd multò magis appareat esse alienum. Si è contra longè probabilius appareat rem non esse alienam, videtur eam ab acquisitore, & multò magis à possessore qui ipsam sua inter bona reperisset, retineri posse; quia in pari causa par esse judicium debet.

Quòd si cùm dubitare cœpisti an res penès te existens aliena esset, neglexeris inquirere rei veritatem, quam posteà detegere non vales, 1mo. peccasti mortaliter exponendo te periculo privandi alium re suâ; 2do. teneris & rem & rei fructus naturales ac mixtos restituere domino ab ipso dubii tempore, neque verò eos solùm fructus quos percepisti, sed & quos dominus percepturus erat si suam habuisset rem, reddere debes. Ratio est, quia ex tunc fuisti possessor malæ fidei, & violasti justitiam non expendendo jus alterius.

Certum est 2do. Si dominus compareat, suam ei rem esse restituendam, & quidem gratìs; cùm legitimus rei dominus rem suam solvere nè quidem possessori bonæ fidei cogatur.

Quæres quid de eo dicendum, qui dubitans an res aliena esset, eam emit, non animo retinendi, sed eam domino si posteà compareat, reddendi.

R. 1mo. Non tenetur is de casu fortuito, sed solùm ex culpa lata; cùm se habeat ut depositarius, qui rem servat in utilitatem domini. 2do. Potest exigere pretium quod pro servandis alteri rebus suis impendit; non enim tenebatur proprii boni dispendio alterius jacturam avertere. In his tamen habenda est ratio circumstantiarum: qui enim justo, aut etiam majori pretio rem à fure emeret, reddendam domino de eà parum laboranti, utiliter domini hujus negotia non gereret; unde tunc sufficiet ut dominus partem pretii refundat ad arbitrium viri prudentis: secùs si rem pluris emisset, quia noverat eam domino gratissimam esse, aut valdè necessariam.

Quod spectat ad eum qui postquam rem bona fide emit, dubitare incipit an sit furtiva; debet is 1mo. veritatem omni quo poterit modo inquirere; 2do. durante inquisitione, non potest illâ re uti, si sit usu consumptibilis: secus si non sit usu consumptibilis. An autem debeat dicti usûs pretium solvere, definiendum est ex natura usûs ejusdem: durum enim videretur; si quis equo ad modicum iter usus sit, eundem cogere ad restituendum; secùs si eo usus f erit ad agendum vehiculum

aut ad alia, quæ pœnosa sint: 3tio. si post sufficientem inquisitionem subsistat idem dubium, res vel ex æquo dividenda erit; vel tota ei cedenda cujus jus longè probabilius fuerit. Quod si vendatur, ut vendi potest, monendus erit emptor de conditione rei, ut nimirum eam domino si comparuerit restituat; & ideo minoris vendenda erit, quia ratione vitii hujus non tanti valet.

SECTIO QUARTA.

De iis qui ad restituendum obligantur, ratione cooperationis.

AD restituendum teneri, non eos solùm qui per se & proximè damnum inferunt, sed & illos etiam qui ipsis cooperantur docuit Innocentius XI. cùm hanc proscripsit propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati.* Ii porrò cooperari dicuntur, qui jubendo, suadendo, &c. causa sunt cur alius damnum inferat, quod quidem contingere potest novem modis, qui his versibus comprehenduntur.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Primi sex directè & positivè concurrunt, tres alii solùm privativè. Qui dato pretio alterum allicit ad inferendum proximo damnum, revocari potest ad mandantem, quia alium sibi subjicit ut ministrum voluntatis suæ; revocari etiam posset ad consulentem; quod ex circumstantiis æstimari debet. Antequam de cooperantibus sigillatim loquamur, quædam de illis in genere prænotanda sunt.

Not. Itaque 1mo. non omnes cooperatores eodem ordine & modo ad restituendum obligari; cùm ii ceteris in restituendo præire debeant, qui sunt principalis causa damni, ut infrà dicemus.

Not. 2do. Neminem ex iis qui damno cooperantur, teneri ad restituendum, nisi qui fuerit efficax causa damni: censemus porrò eum omnem esse efficacem damni causam, qui vel per se damnum operatur, vel sic cooperatur aliis, ut ex ejus cooperatione physicâ vel morali sequatur damnum alterius, sive interim alii per se solos id facturi fuissent, sive non. Unde si quis jam ità ad malum determinatus erat, ut consilium tuum nihil influxerit in ejus actionem, non teneris ad restitutionem, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 62. art. 7.

Ex quibus colliges, cooperatorem plùs vel minùs teneri ad restitutio-

restitutionem, prout plùs vel minùs in actionem damnosam influxit. Unde si influat solùm in partem damni, tenebitur solùm ad restitutionem partis: si influat in modum, v. g. si causa sit cur ille cui mors certò inferenda erat, ictiùs aut atrociùs occidatur, tenebitur in quantùm intererat damnificati, ut damnum tam citò vel tam atrociter non sustineret; si denique licèt cooperetur quantum est de se, ipsius tamen actio sit prorsus inefficax, ad nihil tenebitur.

Sed quid in dubio an mandatum v. g. influxerit? R. Teneri ad restituendum pro ratâ dubii, seu dubites an mandatum, consilium, vel auxilium iniquæ damnificationis executori dederis; seu certus te dedisse, dubites an in effectum influxerit.

Prob. 1. pars: Tum quia æquum videtur, ut qui dubitat an efficax alieni damni causa fuerit, non se gerat ut si certus esset se nemini nocuisse, ac proinde ut aliquid restituat secundùm gradum dubii sui, attendendo v. g. an & quousque exitialia aliis consilia dare solitus esset, &c. Tum quia qui seriò & graviter dubitat an votum emiserit, tenetur illud implere; ergo à pari.

Prob. 2. pars: 1mo. Quia innocenti magìs favendum est quàm reo: reus autem est qui consilium de se damnificativum dedit; 2do. quia qui actum de se validum posuit, potius judicare debet, eum suo non caruisse effectu, quam è contra.

Aliquando tamen valdè probabiliter æstimari potest consilium aut mandatum nihil influxisse in damnum alterius, ut 1mo. si damnificator neget se alieno consilio motum fuisse; ei enim, si aliunde fidem meretur, in interiori foro credi potest; 2do. si homicida v. g. post consilium datum, inimicum non occiderit, etsi fausta illius occidendi se se obtulerit occasio; sed solùm ad facinoris executionem devenerit, ob novas quæ inter utrumque exortæ sunt simultates, vel propter vetera odia quæ ex novâ occasione recruduerunt.

Quòd si certum sit injustæ damnificationis causam ab uno ex pluribus positam fuisse, sed dubitent illi, à quo præcisè posita fuerit, omnes tenentur ad partem damni restituendam, pro ratione damni & dubii. 1mo. quia tunc vel omnes restituere debent, vel omnes à restituendo eximi; atqui æquum non est ut omnes à restutione liberentur; 2do. quia qui in certâ hypothesi commodum sentiunt, in hypothesi opposita onus sentire debent, atqui in dubio quinam è certo numero damnum passi sint, omnes de quibus dubium est, recipere debent partem ejus quod restituitur; ergo à contrario, &c. Injustè tamen quidam nobiles certi quòd furtum ab uno è famulis, sed incerti à quo commissum sit, stipendii partem unicuique

famulorum subtrahunt; cùm plerumque non omnes damni causam posuerint, ut ii posuisse supponuntur de quibus loquimur in præsenti.

PUNCTUM PRIMUM.

De Mandante, & Consulente.

PEr *mandantem* intelligitur quisquis explicitè vel implicitè præcipit, & præcipiendo movet ad actionem injustè damnificativam. *Explicitè*, mandat, qui mandat verbis expressis; *implicitè*, qui mandat signis & nutibus; aut qui manifestat inferiori gratum sibi fore si actionem hanc exequatur. Hinc implicite mandant Magnates, cùm erumpunt in verba quæ vindictæ desiderium spirant. De mandante hæc communiter docentur.

1mo. Restituere debet omne damnum quod ex mandato suo secutum est, non minùs ac si ipsemet propriâ manu damnum intulisset. Actio enim ex mandato facta, magis tribuenda est mandanti, quàm executori; cùm mandans se habeat ad executorem, ut causa primaria ad instrumentalem.

2do. Non tantum tenetur de damno quod jussit, sed etiam de illo quod, habita circumstantiarum ratione, prævidere potuit ex mandato suo secuturum. Hinc si famulis iracundis præceperit ut aliquem baculi ictibus insigniter exciperent, tenebitur etiam de morte, licèt contra ejus prohibitionem evenerit. Quòd si mandatum de se periculosum non erat, & mandatarius præ malitiâ suâ plus fecerit, quàm fuerat sibi impetratum, mandans non tenebitur nisi pro ratione damni quod mandavit.

3tio. Qui mandatum suum revocavit; communiter non tenetur ad restituendum, etiam secuto effectu. Ratio est, quia mandans in hoc casu non est causa damni; sed mandatarius solùm utpotè qui suo, non autem mandantis nomine egerit. Porrò mandatum revocari potest, vel expresè vel æquivalenter, ut si mandans cum adversario affinitatem contraxisset, aut aliter cum eo in gratiam sincerè reddiisset. Si tamen mandatarius cognita magistri sui indole dolosa, revocationem hanc crederet non fieri seriò, sed ut faciliùs alii destruerentur insidiæ, mandans adhuc teneretur de damno, quia vi mandati poneretur effectus.

Dixi mandantem revocato mandato non teneri *communiter*, *&c.* nam adhuc tenetur in multis casibus; & 1mo. cùm mandati revocatio mandatario non innotuit ex incuria, v. g. vel

malitia

malitia illius qui onus susceperat hancce revocationem mandatario notificandi. Sic qui propinavit alteri venenum, cujus effectum posteà impedire conatus est, sed frustra, non desinit teneri ad restitutionem damni ex homicidio procreati; 2do. cùm mandatum etiam revocatum in damnum influit per modum consilii: putà si mandans mandatarii voluntatem tam potenter commoverit, ut alio opus sit remedio quàm simplici mandati revocatione; 3tio. qui mandatum jam revocare nequit, tenetur eum monere qui injuriam accepturus est, ut sibi invigilet: quia qui damnum cùm illatum est reparare debet, idem cùm nondum illatum est impedire tenetur. Si tamen id fieri non posset sinè longè graviori mandantis detrimento, morte v. g. aut gravissimâ infamiâ, aliter esset dicendum, quia ut non tenetur quis ad restituendum hîc & nunc, cùm id sinè graviori longè proprio incommodo non potest, sic nec alium in eodem casu monere tenetur: tenetur tamen ad resarciendum posteà damnum illatum, ut qui ejus causa extiterit. Imò si absque damno tuo longè graviori, damnum alterius avertere potes, teneris avertere, quia pejor est tua quàm innocentis conditio. Denique si mortem alterius nonnisi propriæ vitæ dispendio impedire queas, potiùs moriendum est, quàm sinendum ut alter vi mandati tui occidatur; 4to. si scias alium paratum esse alicui damnum inferre nomine tuo, nec id impedias cùm potes, teneris ad restitutionem: quia tenetur quisque etiam ex justitiâ impedire ne quis nomine suo damnum aliis inferat.

Quæres 1mo. An qui approbat damnum nomine suo illatum, quod tamen non mandavit, ad restituendum obligetur. R. neg. Ratihabitio enim non est causa efficax damni jam facti, sed inefficax in eo jam commisso complacentia. Si tamen ex tua ratihabitione moveretur alter ad non restituendum, jam esses causa injustæ detentionis; ac proinde tenereris ad restitutionem.

Quæres 2do. An mandans teneatur de damno, quod mandatarius ob iniqui mandati executionem patitur. R. Si mandans sit superior, tenetur de damno mandatarii: 1mo. quia subditus superioris mandato quasi cogitur moraliter, ità ut ferè invitus operari censeatur; 2do. quia mandans virtualem cum servo suo contractum inire videtur, quo eum à quocumque quantùm poterit, damno incolumem præstet. Quòd si mandans non sit superior, sed mandatarium stipendio conducat, negant plures eum teneri ad restituendum, quia mandatarius cui liberum fuit periculo huic se non exponere, omne quod patitur damnum imputare sibi debet; cùm volenti non fiat injuria. Jam de consulente.

Consulens

Consulens est ille qui alium ad damnificationem movet consilio, precibus, promissis; item hortando, motiva suggerendo, facilitatem ostendendo. De consulente hæc in praxi tenenda.

1mo. Tenetur ad restitutionem, quia est causa moralis & injusta damni: unde proscripta est hæc superiùs adducta propositio, *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.* Quòd si plures rem injustam consuluerint, omnes ex æquo ad restituendum tenebuntur, quia ex æquo ad damnum concurrerunt.

2do. Consulens tenetur ad restitutionem secundùm naturam damni quod vi consilii sui illatum est. Qui ergo consuluit alteri ut aureos 100. furaretur, totidem refundere debet. Qui jam verè determinato ad furandos 50. persuasit ut 100. subriperet, non nisi 50. restituere tenetur. Qui persuasit ut decem furaretur eo in loco ubi majorem esse summam noverat, quæ reipsa sublata fuit, ad summæ totius restitutionem obligatur, quia consilium dedit periculosum.

3tio. Qui consulit minus malum ei qui jam ad majus inferendum determinatus erat, aliquando immunis est à restituendo, aliquando non. Immunis quidem est, si minus malum consulat, animo solùm avertendi majoris damni; quia qui, v. g. Petro vaccam furari volenti, persuadet ut vitulum duntaxat auferat, proximi rem utiliter gerit.

Sed immunis à restitutione non est 1mo. si minus malum ex nocendi affectu consulat. Sic duo prædones quorum alter viatoris pecunia contentus, alterum à morte eidem inferenda averteret, ambo ad restituendum tenerentur; 2do. si consulat ut minus malum inferatur alicui de quo damnificator non cogitabat; non enim licet tibi rem Petri utiliter gerere cum dispendio Pauli. Si tamen consuleret tantùm ut potiùs divitis quàm egeni bona auferret; aut si volenti egenum spoliare, diceret duntaxat: Hunc relinque, alii sunt ditiores, nulla esset, saltèm juxtà multos, obligatio restituendi; quia, inquiunt, non tam hortaretur ad spoliandos ditiores, quàm ad parcendum pauperi.

Quæres an sit obligatio restituendi revocato consilio, secuto tamen effectu. R. Si consulens ità consilium revocet, ut totum motivum totamque quam dederat damni causam auferat, ad nihil tenetur etiam secuto effectu: tenetur verò si adhuc motivum & data causa subsistunt. Porrò tunc sufficienter tollitur omne mali consilii motivum, cùm motivum illud consistebat in precibus solis, blanditiisve, aut promissis, aut falsa do-

ctrina, falsove supposito, quæ retractata fuerint; secùs si consilii motiva petita fuerint ex damnificationis facilitate, delectatione, utilitate, &c.

Utraque hæc regula æquitati consentanea videtur. Si ergo consulueris Petro ut talem ineat contractum, quippe qui usurarius non sit; & posteà doctior factus ostendas contractum hunc verè usurarium esse, rationesque in contrarium allatas destruxeris, certum est quidquid faciat alter, te à restituendo liberum fieri. Pariter si Caïum blanditiis aut promissionibus determinaveris ad inferendam alicui mortem, & seriò hæc omnia revoces, jam Caïus, si quid faciat mali, non movetur nisi à se ipso. At verò si alteri malum consulueris, ostendendo quantùm inde percepturus sit utilitatis, & lætitiæ; item suggerendo modum & vias faciles exequendi; tunc revocato etiam consilio, remanet obligatio restituendi: quia adhuc subsistere potest totum consilii robur, motivum & impressio, adhuc, quidquid in contrarium dixeris, sentio quàm facilè, quàm impunè, alteri malum inferre possim, quantùm inde accrescere mihi debeat gaudii & utilitatis. Quandiù ergo momenta hæc per alia graviora non elidentur, consulens damni causa meritò judicabitur; quia non tam consilium revocaverit, quàm revocare conatus fuerit.

PUNCTUM SECUNDUM.

De Consentiente, Palpone, Receptante, & Participante.

Consentiens hic dicitur, qui externa approbatione efficaciter determinat ad inferendum alicui detrimentum: atque hujusmodi consentientem ad restitutionem teneri nemo ambigit, quia est efficax damni inferendi causa. Sed quia consensus aliquando simplex est complacentia quæ cadit in actionem ità determinatam, ut in eam non influat, quæri solet quandonam consensus sit efficax damni causa.

R. Tunc censeri causam, cùm consentiens ex officio tenetur non consentire, & damnum impedire potest. Unde ad restituendum obligantur 1mo. Consiliarii Regis, vel alii, qui bello iniquo, quod impedire possent, vel condemnationi iniquæ, suffragantur; 2do. qui in Collegio, Capitulo, &c. consentiunt ut vel indignus eligatur, vel rejiciatur dignus; 3tio. qui præ hominum metu, suffragari omittunt in Senatu, ità ut non avertant damnum quod avertere possunt, & ex officio avertere tenentur.

Sed hic oritur difficultas, an Senator v. g. qui inter postremos

mos suffragium ferens, consentit injuriæ, quæ jam irrevocabiliter decreta est sufficienti suffragantium numero, teneatur ad restituendum: quòd enim peccet, nullus dubitat, quia iniquitati consentit.

Certum est eum teneri de damno: 1mo. si suffragium dederit antequam damnum sufficienti votorum numero decretum esset; quamvis non obstante ejus suffragio, damnum sufficienter ab aliis statuendum fuisset. Ratio est, quia etiam sufficiens damni causa sinè illo ponenda fuisset, ipse tamen reipsa in damnum influxit; 2do. adhuc tenebitur si nesciat sufficientem esse suffragatorum numerum, ut si secretò ferantur suffragia: tum quia hic militat ratio præcedens, tum quia tunc fuit quantùm de se erat damni causa; 3tio. quamvis non dederit suffragium nisi postquam malum jam sufficienter decretum erat, adhuc tenebitur si tantæ erat authoritatis ut priores suffragatores à sua posset sententia revocare; tunc enim tenetur non solùm ut mutus, sed ut positivè concurrens ad damnum, quod ex hypothesi non erat irrevocabiliter decretum.

Tota igitur quæstio est de casu in quo præcesserit sufficiens suffragatorum numerus, qui à sententia sua deterreri non possint. Et tunc credimus Senatorem hunc teneri ad restitutionem: 1mo. quia promptiùs & alacriùs sententia iniqua executioni mandatur, cùm omnes in eam consentiunt; 2do. quia illi omnes ad restitutionem tenentur, quorum nomine damnum infertur: atqui damnum, posteriorum etiam suffragatorum nomine infertur; omnes enim damni inferendi facultatem conferunt, omnes iniquam quæ damni causa est sententiam formant & constituunt.

Palpo seu adulator ille dicitur, qui laudibus, applausu, adulatione ad damnum proximi provocat & accendit. Ad hoc genus referuntur qui offenso suam, si non ulciscatur, ignaviam exprobrant; qui vitam alicujus pauperem despiciendo, ad furandi artem impellunt; qui uxoris adulterium marito objicientes, causa sunt ut illa vel adulter occidatur.

Hi omnes tenentur ad restituendum, si contingat ut quispiam ex his laudibus, vel vituperiis ad inferendum damnum moveatur. Ratio est, quia sunt moralis causa damni, atque sæpè efficaciùs ad injustùm aliquod facinus determinant, quàm si idem expressè consulerent. Porrò necessarium non est ut adulatores directè intendant alterius damnificationem; sed satis est ut prævidere debeant, eam ex iniqua hac agendi ratione sequi posse.

Quòd si adulator hominem laudet de injustitia jam commissa, non tenebitur ad restitutionem, quia damni causa non fuit:

nisi

nisi fortè alter hisce laudibus ad aliud furtum, aut ad non restituendum id quod jam furatus est, impellatur.

Receptans ille est, qui sivè antè, sivè post illatum damnum, securitatem, fiduciam & commoditatem præbet damnificatori, ut vel malum inferat confidentius, vel illatum non reparet: tales sunt qui malefactoribus asylum promittunt, aut iisdem post patratum scelus, refugium præstant, sivè personas eorum, sivè res furtivas, sive maleficii instrumenta recipiendo & occultando; item qui spolia emunt, aut servant. Quòd autem hujusmodi receptatores de damno teneantur, patet quia ante furtum v. g. causa sunt injustæ acceptionis & post illud causa sunt injustæ detentionis. Quapropter si prædam in manibus habent, tenentur eam vero domino restituere, nisi graviora mala, incendium v. g. vel mortem, sibi à latrone inferenda vereantur: tunc enim satis est ut damnum postea compensent; ad quod non tenentur qui bona fide rem, quam furtivam esse nesciebant, receperint.

Hinc colliges inter receptantes meritò numerari, 1mo. Advocatos qui partis suæ injustitiam contra propriæ conscientiæ dictamen tuendo, causa sunt quòd parti læsæ non satisfiat; 2do. legionum præfectos, qui milites protegunt eosque ad varias extorsiones implicitè stimulant: Magnates itèm, qui cum officiarios, potentiæ suæ innixos, plures committere injustitias vident, non tamen obsistunt, sicque causa sunt cur malum eò liberiùs fiat, quò magis impunè.

Hinc etiam colligitur, eos qui malefactorem hospitio reciperent titulo amicitiæ, consanguinitatis, patriæ, &c. aut etiam qui eundem à Magistratu vel lictoribus quæsitum absconderent, aut fugiendi vias indicarent, non esse verè & formaliter receptantes: tunc enim exercent actum charitatis, ob quem reprehendi non possunt. Quòd si fur quem Justitiæ Ministris subtraxisti, denuò ad latrocinia revertatur, non teneberis ad restituendum, quia relapsus ille non nisi per accidens ex opere misericordiæ secutus est: si tamen cognosceres furem ex benigna tua in ipsum agendi ratione, occasionem arrepturum in nova proruendi crimina, tenereris de damno, ut qui malefactis ejus concurreres.

Participans aliquis dupliciter esse potest; 1mo. ratione rei acceptæ, licèt non ratione actionis ut cum qui furatus non est, suam in præda partem habet; 2do. ratione actionis damnosæ, cùm quis quoquo modo juvat ad actionem injustam, sivè aliquid de furto recipiat; sive non.

De participante ratione rei acceptæ idem dicendum, quod de possessoribus bonæ vel malæ fidei dictum est. Nempe si

rem

rem furtivam bona fide acceperint, eam si adhuc extat reddere debent; si non existat, satis est ut restituant in quantùm ditiores facti sunt. Si vero mala fide, tunc rem, vel aliquid æquivalens, etiamsi ditiores facti non sint, refundere debent, pro ratione damni quod intulerunt: unde si Petrus gallinam pullos 12. foventem occiderit, tenebitur de damno matris & pullorum: Paulus verò qui gallinæ partem cum Petro manducavit, non nisi de parte hac tenebitur, quia eò usque & non ampliùs alium damnificavit, nec alium in actione hac adjuvit ut supponimus.

Quod spectat ad participantes in actione damnosa, puta qui præbent auxilium, instrumenta, vel qui explorant, &c. certum est eos teneri ad resarciendum damnum pro rata, imo totum, si suas alii partes non restituant: & hoc verum est, sive damnum sine eis nihilominus fuisset illatum: sive non; quia reipsa damni hujus causa fuere.

Ex hoc capite ad restituendum tenentur 1mo. faber ferrarius qui adulterinas claves efficit; 2do. qui furi scalam applicat & tenet; quive eunti comitem se facit ut animos addat, aut qui exploratorem agit, portas aperit aut effringit; 3tio. institor seu factor usurarii, &c. 4to. qui venenum præbet ei quem eo usurum esse novit ad inimici sui mortem, aut qui arma subministrat homini jam ad occidendum parato; 5to. famuli etiam abstemii, qui aliis conservis Heri vina furantibus præsto sunt, aut circumspiciendo impediunt nè deprehendantur.

Quæres an rustici qui à militibus gravi metu coacti, fores effringunt, pecora è stabulis abigunt, per fenestras ascendunt, instrumenta præbent, prædas vehunt, &c. peccent & ad restituendum teneantur.

Ego quidem rebus maturè pensatis crederem hæc omnia esse illicita, cùm in his sit vera cooperatio furto. Sed quia Sylvius aliique viri graves, à quibus durum est recedere permittunt ut rustici prædas vehant, id improbare non ausim. Unde dici fortè potest, communi quodam multitudinis consensu stabilitum esse, ut unusquisque ad salvandam vicini sui vitam, aut bona direptis sibi bonis majora, jure suo cedat, eaque ab ipso transferri consentiat. Addendum verò erit, idem non fuisse permissum in aliis casibus supra enumeratis, prout ex Doctorum judicio colligi potest.

PUNCTUM

PUNCTUM TERTIUM.

De Muto, non obstante, &c.

MUtus ille est qui tacet cùm tenetur ex justitia loqui, dissuadendo, prohibendo clamando.

Dixi, *cùm tenetur ex justitia*, id est ratione officii, muneris, pacti vel contractus, Ratio est, quia qui ex officio tenetur malum proximi impedire, violat justitiam; quatenus non servat pactum quod fecit de impediendo proximi damno: qui vero ex officio non tenetur, solam charitatem lædit non autem pactum, quod ut supponitur, non fecit.

Dices; Qui à latrone pecuniam accepit nè clamaret, ad restituendum tenetur: atqui tamen non tenebatur ex officio ad avertendum illud damnum; ergo.

R. dist. maj. tenetur ad restituendum ut positive influens in actionem latronis, C. ut simpliciter mutus N. Itaque qui pacta pecunia latroni silentium spondet, eundem ex timido reddit audaciorem; ergo in damnum positive influit. Contra verò mutus de quo loquimur, negative prorsùs se habet; ergo non obligatur ad restituendum etiamsi ex odio, vel invidia taceat, quia odium & invidia solùm efficiunt, ut contra charitatem graviter peccet.

Non obstans dicitur ille qui ex officio vel pacto obstare tenetur, v. g. dando subsidium, aut operam, ne proximo noceatur. Tales sunt Duces belli, ministri Justitiæ, custodes nemorum, vinearum, gabellarum, & alii qui contractu quovis expresso vel virtuali, aliorum saluti invigilare debent. Tales etiam sunt patres respectu filiorum, tutores respectu pupillorum & domini qui non impediunt nè famuli sui, vel animalia sua quorum ferocitatem norunt, proximo damnum inferant.

Non manifestans est ille qui damnificatorem non manifestat, sivè ante illatum damnum: nè inferatur, sive post illatum ut resarciatur. Tales sunt adhuc custodes civitatum, silvarum, & quicumque ratione officii vel stipendii tenentur ad damnificatoris manifestationem. Et ii peccant 1mo, contra justitiam, unde damnum sua negligentia illatum resarcire debent; 2do. contra religionem, quia violant juramentum quod præstare solent. Ab utroque tamen peccato immunes esse videntur, si damnum tam leve sit, aut illatum à persona tam paupere, ut præsumi rationabiliter possit eum à quo constituti sunt custodes, non esse invitum. Sic alibi excusavimus eos, qui caduca & inutilia ligna quæ in saltibus jacent, ad vitæ sustentationem

stentationem colligunt: unde & tunc excusari debent custodes.
Ut solvantur aliqui casus,

Quæres 1mo. an vectigalium collectores, qui fraudantibus non obstant, teneantur ad mulctam pecuniariam quæ in defraudatores constituta est. Item an custodes qui sinunt introduci merces, quæ deprehensæ fisco cedere debebant, earumdem pretium solvere teneantur; an non satis sit ut solvant pretium quod pro introducendis mercibus à mercatore solvendum erat.

R. videri quod sic: quia merces quæ secundum se prohibitæ sunt, ut telæ indicæ, regio fisco quasi ex natura rei debitæ sunt; cùm Rex eas justis de causis suas esse velit si deprehendantur ergo qui eas intrare permittunt, videntur teneri ad restitutionem illis æquivalentem, quia in causa sunt cur iis Rex privatus fuerit.

Quòd ad alias merces quæ non extra commercium, sed certa quædam jura solvere debent, quæ nisi solverint, aut fisco applicantur, aut de quadam mulcta tenentur, quæro quid intendat Princeps dum urbium portas custodibus committit? An non 1mo. ut exigant vectigal? 2do. ut in lucrum Principis occupent eorum merces qui vectigal non solverunt, quatenùs hac agendi ratione partim consulatur bono communi, partim recuperet Princeps id quod occultis aliorum vel eorumdem mercatorum defraudationibus perdidit? Quidni ergo custodes incauti, aut pecunia corrupti, teneantur ad restitutionem vel mulctæ, vel ipsarum mercium? cùm causa sint cur iis Princeps fuerit defraudatus?

Idem servata proportione dicendum de custodibus sylvarum vinearum, &c. si enim conducti sint, ut fieri solet, non solùm ut vigilent, & damnum avertant, sed etiam ut malefactores manifestent, tenentur ad refundendam domino mulctam in locum prædonis cui pepercerunt (licet ad eam non teneatur ipse prædo, sed solùm ad damni reparationem, quæ sæpe minoris est quam mulcta) Ratio est quia custodes vi pacti cum dominis initi, tenentur ex justitia ad manifestandos hujusmodi deprædatores: porrò violatio justitiæ, restituendi obligationem inducit.

Quæres 2do. an custodes qui de industria latitant, ut fures deprehendant in furto, teneantur ad restitutionem. R. negat. non enim tenentur domino, quia damnum ipsi illatum satis compensatur per eos qui deprehenduntur; non etiam iis quos deprehendunt, quia nullam ipsis injuriam inferunt, cùm non teneantur ex justitia impedire nè peccent.

Quæres 3tio. an ad restituendum teneatur, qui clamare contra fures volentem impedit, unde sequitur alterius damnum. R.

teneri;

teneri; 1mo. Si alter ex officio clamare tenebatur, quia qui impediit ne clamaret, causa est cur alteri injustitiam fecerit; 2do. si per vim aut dolum eum impediat qui clamare voluit, etiamsi is ex officio clamare non teneretur; unusquisque enim jus habet nè quis defensionem suam vi aut dolo impediat: alias non tenetur, ut qui solam charitatem lædat.

Quæres 4to. an testis qui rei veritatem non aperit, teneatur ad restitutionem.

R. 1mo. Si testis ultrò non prodeat ad testandum, peccare potest contra charitatem, sed non peccat contra justitiam strictè sumptam; quia qui damnum passus est, jus non habet strictum, ut testis damni, ipsum reparari curet, antequam à Judice citetur.

R. 2do. testis legitimè citatus à Judice, seu per Monitorium, ut aiunt, seu aliter, si verum taceat tenetur ad restituendum: 1mo. quia qui vocatur in judicium, agit personam officiumque publicum, ac proinde ex pacto quodam, non autem ex obedientia sola veritatem aperire debet; 2do. qui falsum asserendo, aut verum tacendo, est causa damnorum alterius, qui implorato legis auxilio jus habet, ut sibi succurratur.

R. 3tio. eum qui à Magistratu citatus ut verum dicat, non comparet cùm potest, probabilius teneri ad restituendum: 1mo. quia per citationem Judicis, is qui læsus est jus acquirit ut damnificator suus manifestetur; 2do. quia sicut Judex qui ad jus dicendum invitus eligitur, debet reparare damna quæ inferri passus est; ita & testis, qui ex citatione contrahit quoddam onus à Republica sibi impositum.

Quæres 5to. an servus qui Heri sui bona dilapidari videt, & tacet, teneatur ad restituendum.

R. 1mo. fatentur omnes servum cui domus vel aliud quid particulariter commissum est; ad restituendum teneri, quia ratione officii sui obstare tenetur.

R. 2do. Communis quoque est sententia, servum cui commissa non sit specialis rerum cura, teneri de damno quod ab extraneis Hero suo advenit. Quis enim famulum conducit, nisi cum pacto saltem tacito quòd bona ejus servet, si possit?

R. 3tio. longè probabilius esse servum qui à conservis suis damnum communi domino inferri cognovit, teneri ad restituendum; 1mo. quia hoc etiam pacto saltèm virtuali conducuntur omnes servi; 2do. quia quo damnum faciliùs & diutiùs inferri potest, eò strictior incumbere debet illius avertendi obligatio.

Quæres 6to. an Confessarius ad restituendum teneatur, si pœnitentem restitutioni obnoxium, ad restituendum non obli-

get; vel

get; vel obliget eum qui non tenebatur. R. Confessarium etiam non Parochum ex culpa lata ad restituendum teneri: tum quia tunc est causa damni quod impedire potest & debet; tum quia Confessarius qui restitutionem non præcipit, se habet quasi qui negaret eandem fieri debere. Excipi solet casus in quo Confessarius pœnitentem officii sui monere omisit, vel ex incogitantia, cui & ipsi Sacramentorum ministri inculpabiliter obnoxii esse possunt, vel ex legitima persuasione quòd pœnitens, qui damnum à se commissum intelligebat, idem reparaturus esset.

ARTICULUS QUARTUS.

De Restitutionis affectionibus seu circumstantiis.

Restitutionis circumstantiæ hoc disticho habentur.

Quis, quid restituat, cui, quantum, quomodo, quando,
Quo ordine, quove loco, quæ causa excuset iniquum.

Ex dictis patet *quis* restituere debeat: *quomodo* autem facienda sit restitutio, nihil habet difficultatis; optimo enim modo restituit, qui quòd alteri debet, hoc reddit ad æqualitatem, sivè per se sivè per alium: nihil etiam interest an palam & occultè, nisi agatur de restitutione famæ, cui labes si palam inusta fuerit, palam resarciri debet. Superest igitur ut alias circumstantias prosequamur; quod ut fiat dicemus, 1mo. de ordine qui à damnificatoribus servari debet, quis nempe cùm plures in idem damnum influxerunt, omnium primus restituere teneatur; 2do. de ordine servando erga eos quibus restituendum est, & sic de ceteris.

SECTIO PRIMA.

De ordine quem damnificatores restituendo servare debent.

Not. 1mo. inter damnificatores qui ad se invicem relationem habent, & de quibus solis agitur in præsenti, alios concurrere inæqualiter, ut cùm unus mandat, alter exequitur, tertius consulit; alios concurrere æqualiter, sivè sint causæ magis principales, ut duo mandantes; sivè causæ sint minùs principales, ut duo consulentes.

Not. 2do. eos qui priùs in damnum influunt, teneri ad restituendum primo loco. Is portò ad restituendum *primo loco*

teneri

teneri dicitur, qui sic obligatur, ut eo restituente ceteri fiant liberi, alio autem restituente, ipse eidem refundere teneatur; is verò secundo loco teneri dicitur, quo restituente, ceteri, excepto primo, fiunt immunes, & sic de aliis. His præmissis, sit.

Conclusio. I. Is ad quem res furtiva pervenit; primo loco eandem restituere tenetur, sivè extet, sive non.

Prob. 1mo. quia obligatio ratione rei acceptæ, est omnium maxima, cùm res aliena semper domino suo clamet, 2do. quia facta rei restitutione ab eo ad quem res illa pervenit, ceteri damnificatores ab omni restitutione liberi sunt: quod non esset nisi is qui rem alienam habet, omnium primus ad restituendum obligaretur.

Dixi, *sive res extet, sive non*, quia quod quis rem alterius consumpserit, nova est iniquitas quæ eum à restitutione eximere non potest. Aliquando tamen à restitutione immunis esse potest, qui rem elienam consumpsit, neque factus est ex ea ditior. Sic si Herus ovem furto subreptam, à famulo suo comedi præcipiat, eo ipso in se suscipere videtur obligationem restituendi in locum famuli.

Conclusio II. Cùm plures æqualiter damno cooperati sunt, æqualiter restituere debent: uno autem deficiente, ceteri tenentur in solidum; quæ obligatio restituendi in solidum, locum habet in iis etiam qui minus quam alii cooperati sunt.

Prob. 1. pars, quia cùm omnes æqualiter damno cooperati sunt, non est cur unus plus restituat quàm alter.

Prob. 2. pars: illi obligantur ad restitutionem in solidum, qui non partem solùm damni, sed damnum totum resarcire debent, quod alii vel nolunt vel non possunt: atqui non partem solùm damni sed damnum totum resarcire debent qui damno huic efficienter cum aliis cooperati sunt. Singuli enim cooperatores sunt causa totius damni, non quidem totalitate causæ, sed totalitate effectùs. Nam 1mo. si plures auferant trabem quam quilibet eorum auferre non potuisset, palam est quòd totalitas effectûs, nempe trabis asportatio, sit unicuique attribuenda: quia uno deficiente trabes à ceteris asportari non potuisset, ut supponimus; 2do. si duo duas ponant actiones, quarum unaquæque per se solam satis fuisset ad effectum, evidens èst utrumque de toto damno in solidum teneri, quia uterque ita influit in effectum ut sit simpliciter causa illius: ut si duo letale homini vulnus seorsim infligant; 3tio. si duobus tignum per se ablaturis accedat tertius, qui iisdem opem ferat, ille adhuc in solidum restituere debet, quia nulla est damni pars in quam non influxerit; & licet alii sinè ejus auxilio damnum il-

laturi fuissent, reipsa tamen sinè ipso non intulerunt. Quòd vero fuerit tantùm causa partialis damni, probat quidem eum non teneri ad restitutionem totius absolutè; sed non probat eum non teneri ad totum, ex hypothesi quod alii non restituant.

Conclusio III. Cùm plures inæqualiter damno cooperati sunt, mandans primo loco restituere debet, deinde executor, tertiò ceteri cooperantes.

Prob. 1. pars: quia mandans est principalis causa damni; est enim causa tum efficiens quia non nisi imperio ejus damnum infertur; tum finalis, quia quidquid proximo infertur mali, propter mandantem inferri supponitur.

Et hæc intelligenda sunt non solum de mandante qui authoritatem habet: quales sunt pater, Judex, Præfectus militiæ; sed de eo etiam, qui vi, metu, aut fraude alium impellit & quasi cogit ut malum proximo inferat; itèm de eo qui suasit aut rogavit damnum nomine suo inferri. Ratio est, quia ii omnes & reipsa mandantes sunt, aut mandantibus æquivalent; & totum restituendi onus in se suscipiunt ex communi hominum æstimatione.

Prob. 2. pars, quia executor, utpotè physice in damnum influens, est principalis post imperantem ejusdem damni causa; ergo consulenti, palponi, &c. restituendo præire debet. Si tamen multi uno consensu in damnum aliquod conspirent, illudque unus ceterorum nomine exequatur, tunc omnes ad restituendum æqualiter tenentur; quia nemo eorum est qui non sit principium damni.

Prob. 3. pars: si enim nec imperans nec executor restituere velint aut possint, superest ut ceteri qui damni causæ sunt restituere teneantur.

Quæres 1mo. quis sit ordo inter eos qui minus præcipue cooperantur: tum positivè ut consulens, & palpo; tum negative, ut mutus, & non obstans.

R. Inter prædictos cooperatores hunc esse ordinem ut positive cooperantes ante eos qui privative solùm cooperati sunt; restituere teneantur. Ratio est, 1mo. quia positivi cooperatores, priùs influunt in damnum quam negativi; cùm isti ideo solùm peccent, quia aliorum actionem non impediunt; 2do. quia ineptum esset ut positivus cooperator; qui illatum damnum compensavit, recursum suum habere vellet in eum qui malam ejus actionem non impediit.

R. 2do. Inter cooperatores positivos minùs præcipuos, ad se invicem comparatos, non videtur esse aliquis ordo; sed omnes in eodem gradu ad restitutionem obligandi sunt: ita

tamen

tamen ut qui efficacius cooperatus est damno plus restituere teneatur.

Prob. 1. pars quia qui pari gradu influunt in damnum pari gradu ad damni reparationem concurrere debent: atqui consulens, consentiens, palpans, &c. pari gradu influunt in damnum; quia nemo eorum alterius nomine operatur; nemo aliud agit quam ut quempiam impellat, ut proprio suo nomine alteri damnum procreet. Hi autem impulsus, etsi alii aliis priores tempore esse possunt, una tamen concurrunt ad movendam damnificatoris mentem; ergo prædicti cooperatores non sic sibi subordinati sunt, ut alter ante alterum restituere teneatur: tenebitur tamen quilibet in aliorum defectum restituere.

Prob. 2. pars, quia qui magis contulit in damnum, majorem restitutionis partem, qui minus, minorem subire debet. Unde fieri potest, ut consulens ad minus teneatur quam palpans quia viri nobilis adulatio majorem quam plebei consilium efficaciam habere potest.

R. 3tio. si positivi cooperatores restituere non possint, is inter negativos ordo constitui potest, ut 1mo. restituat superior ex cujus incuria illatum est damnum, 2do. custos rei; 3tio. testis qui juridice interrogatus, damnificatorem non manifestat.

Prob. Quia superior ante custodem, custos ante testem damnum avertere debet; ergo ante alios restituere tenetur; alii verò non nisi in solidum.

Verùm hæc doctrina quoad superiores, pura Magistratus, & *politiæ* Præfectos, tunc tantum vera est, cùm vel custodes constituere negligunt, vel eorum actionibus non invigilant: alioqui enim custos particularis qui non obstat, ante Magistratum aut Ducem restituere debet, quia immediatiùs concurrit ad damnum, quod prospector generalis per se ipsum impedire non potest. Unde practica principiorum mox expositorum applicatio, magnam ad singulares circumstantias attentionem requirit. Sic aliquando causa negativa ad restitutionem ante causam positivam teneri potest: si quis v. g. non obstiterit damno, & damnificator ex præterita ejus negligentia ad inferendum novum proximo damnum excitetur, profectò non obstans primaria damni causa evadet, adeòque ante alios ad restituendum obligabitur.

Quæres 2do. an plures qui ad damnum aliquod non idem in individuo, sed diversum concurrerunt, teneantur ad restitutionem in solidum: puta si plures milites eandem in bello injustò urbem depopulati sint.

R. 1mo. eos non teneri, si alii aliis insciis & nullo pacto mo-

ventibus damnum intulerint: quia in hoc casu alii aliis cooperati non sunt.

R. 2do. si quis eorum qui damnum intulerunt, primus alios moverit; videndum est an moverit per modum causæ, an solum exemplo. Si moverit per modum causæ, rursus expendendum est in quo causæ genere moverit, an imperando, ut nonnunquam faciunt juvenes nequam, qui alios ætate & viribus inferiores ad scelus minis & imperio trahunt; an simpliciter consulendo, palpando, &c. in his autem casibus, sequendum est, quantùm circumstantiæ ferent, id quod statim diximus de ordine inter damnificatores observando.

Quod si quis alios solùm moverit exemplo, ut faciunt ii qui coram aliis furando, eosdem exemplo suo ad furtum excitant probabilius nobis videtur, & hic quoque esse obligationem restituendi 1mo. quia ex cap. ultimo *De injuriis*. *Si culpa tua datum est damnum, jure super his te satisfacere oportet:* atqui cùm prævidere potuisti probabiliter alium exemplo tuo movendum esse ad inferendum proximo damnum, jam idem damnum, culpa tua datum est; 2do. quia ex l. 30. ff. ad Leg. Aquil. *qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur* atqui in hoc casu damni occasionem præstitisti, ut fatentur omnes; 3tio. quia non minùs movet quis exemplo, quàm consilio; imo magis, quia *exempla trahunt* sed qui consilio movet, ad restituendum tenetur; ergo & qui movet exemplis.

R. 3tio. cùm plures ad furtum aliquod à singulis pro se peragendum conspirarunt communi consilio & consensu, sed absque eo quod alter alterius motor principalis extiterit, aut etiam traxerit exemplo ut cùm dicente uno: *Ecce eo ad prædam* exclamant alii, *Et ego id habebam in mente, jamque profecturus eram;* & hic quoque credimus urgere obligationem restituendi in solidum: 1mo. quia singuli milites in hac hypothesi, ex ipsa sua multitudine depopulandi audaciam sumunt; 2do. quia nisi tanta esset eorum multitudo, singuli nihil diriperent: facile enim à civibus impedirentur; ergo singulorum influxus magni est momenti.

Quæres 3tio. an cùm ille qui damnum passus est, debitum relaxat uni cooperatorum, alii à restituendo immunes fiant.

R. 1mo. si condonatio fiat ei qui primo loco restituere tenebatur, ceteros post ipsum à restitutione liberari: 1mo. quia ceteri in ejus tantùm defectum restituere debent; ergo eo nihil amplius debente, ceteri nihil debent; 2do. quia qui damnum passus est, non potest efficere pro nutu ut hic vel ille primo loco restituere debeat; ergo cùm eum à restituendo eximit qui primo loco tenebatur, ceteros omnes eximit.

R. 2do.

R. 2do. si condonatio fiat alicui qui non nisi secundo loco restituere debebat, anteriores & magis principales non eximi: quia principales tenentur independenter à posterioribus.

R. 3tio. si multæ sint causæ primariæ, aut secundariæ, & uni condonatio fiat, ceteras ejusdem ordinis causas adhuc teneri ad restituendum: non quidem partem illam quæ condonata est, sed id quod ea parte detracta supererit. Ratio est, quia singuli partes singulas debent; ergo uni remissio fieri potest, eàdem ceteris non facta.

SECTIO SECUNDA.

Quo ordine personis quæ læsæ sunt restituendum sit.

QUæstio procedit de debitore qui multis creditoribus diversi ordinis debet, sed omnibus satisfacere nequit.

Debita porro multiplicis sunt generis: nam 1mo. alia sunt *certa* ut si certò noveris te Titio debere centum aureos: alia sunt *incerta*, ut si dubites de debito, vel certus de debito, dubites cui debeas.

2do. Alia sunt quæ in dominium tuum transierunt, ut merces à te emptæ, sive adhuc extent apud te, sive non, alia sunt quorum dominium non habes, ut pignus, res furtivæ.

3tio. Debita alia sunt *realia*, cùm bona debitoris sunt creditori obligata per hypothecam generalem vel specialem; alia *personalia*, cùm creditor in personam debitoris non vero immediatè in ejus bona actionem habet.

4to. Debita, tum realia tum personalia, vel sunt *privilegiata*; vel *simplicia*, prout creditores sunt hypothecarii vel chirographarii; & utrique vel habent privilegia quibus præ aliis creditoribus solvantur, vel hisce privilegiis carent.

5to. Debita vel sunt *ex delicto*, ut si debeas quia furatus es vel *ex contractu* ut si debeas quia mutuo accepisti, &c. Itèm alia sunt ex titulo *gratuito*, v. g. promissione, legato, &c. alia ex titulo *oneroso*, puta emptionis, &c. His positis, sit

CONCLUSIO I. Debita ex delicto vel ex titulo oneroso, priùs solvi debent, quam debita ex titulo gratuito.

Prob. quia alioqui gratuita promissio vergeret in præjudicium tertii, illius nempe cui aliquid debetur propter delictum, aut emptionem &c.

Hinc colliges 1mo. quod illicitum sit acceptare dona vel legata illius, qui ex donationibus aut legatis efficitur impar solvendis debitis quæ titulo oneroso contraxit; 2do. quod hæres onerosa defuncti debita priùs solvere debeat, quam legata

etiam acceptata; imo quam res voto promissas; quia vota quæ in tertii præjudicium vergunt, à Deo reprobantur; hæc tamen utpotè quæ ipsam voventis personam ligent, priùs solvi debent quam legata.

Conclusio II. Res aliena extans priùs est restituenda domino suo, quam solvatur quodcumque aliud debitum; deinde solvi debent impensæ pro funere debitoris, itèm pro curatione ejus.

Prob. 1. pars quia hujusmodi res domino suo clamat; ergo ei præ ceteris est restituenda; ergo depositum pignus, res per usuram ablatæ, dominis suis reddendæ sunt non aliis creditoribus dividendæ. Quod si ignoretur dominus rei quæ in sua specie remanet; ut hæc vestis, tunc in pauperes aut opera pia erogari poterit, quia non tenetur debitor creditori satisfacere ex alieno: an verò id possit, expendemus Conclus. quarta.

Prob. 2. pars ex L. 45. *De relig. & sumptibus funerum.* Porro *sumptus funeris* æstimantur *pro facultatibus & dignitate defuncti.* L. 12. ibidem.

Quæres an res quam quis emit, & cujus pretium nondum solvit, ante omnia venditori reddi debeat.

R. In Gallia venditor rei immobilis qui pretium non recepit, ceteris creditoribus præfertur, etiam Regi, juxta art. 3. Edicti an. 1669. imo venditor ille jus habet rem, ut aiunt, suam insequendi, quocumque transierit: at non ita est de bonis mobilibus, quæ semel ab emptore revendita, à venditore occupari non possunt, [nisi aliud ferat loci consuetudo necessariò consulenda] possunt verò quandiu sunt in manu primi emptoris.

Conclusio III. Debita de quibus certo constat, priùs solvi debent, quam ea de quibus dubitatur an debita sint.

Prob. ex unanimi Theologorum consensu, qui magni esse debet ponderis: tum quia ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentissimi quique judicant; tum quia consensus ille indicat populos inter se quasi convenisse, ut priùs iis restitutio fieret quibus certò debetur, quam iis quibus nihil fortè debitum est,

Conclusio IV. Debita certa ante incerta hoc etiam sensu solvi debent, quod prius restituendum sit domino certo quàm incerto, etiamsi de debito constet; ita S. Antoninus 2. p. tit 2. c. 7. hæc tamen opinio non caret difficultate.

Prob. Ut debita certa de quibus loquimur, priùs restituenda sint quam incerta, sufficit, ut præsumi meritò possit dominum ignotum in id consentire: atqui hoc præsumi merito potest. Voluntas enim pia, & quæ domino ignoto favet, de unoquo-

que

que legitimè præsumitur: atqui voluntas ut debita certa priùs restituantur quam incerta, & pia est, & domino incerto favet 1mo. quidem pia est: cùm pium sit opem ferre iis qui ære alieno gravati, premuntur à creditoribus, idque quoddam sit genus eleemosynæ DEO acceptissimæ: 2do. eadem voluntas creditori incognito favet sic enim integrum servatur ejus debitum, ita ut debitor si ad pinguiorem fortunam redeat teneatur illud domino cùm comparuerit reddere, vel tunc saltem ipsum pios in usus expendere.

Obj. Dominus incertus seu ignotus tantùm habet juris quam notus; ergo non minùs ipsi satisfieri debet in persona pauperum quam ceteris.

R. dist. Tantùm habet juris, sed jus illud non eodem exigit modo pro pauperibùs ac pro se, vel hæredibus suis, C. & exigit illud eodem modo, N. vel enim debitor postquam creditoribus suis satisfecerit, ad priorem fortunam reverti potest, vel in eas conjectus erit angustias, unde moraliter loquendo resurgere non possit. Si 1. quis dubitet hanc esse creditoris ignoti voluntatem, ut debitor illud pauperibus non distribuat, quod aliquando recuperare ipse poterit. Si 2. an non æquè pium est ut debitor debita sua ex ære alieno solvere possit, quam ut illud pauperibus eroget?

CONCLUSIO V. Debita contracta ex delicto, non sunt priùs solvenda, quam quæ ex justo contractu oneroso prodeunt; sed inter utraque nullus est ordo.

Prob. quia nec positivo nec naturali jure ostendi potest majorem esse unius debiti quam alterius solvendi obligationem. Non positivo cùm jus positivum inter varia hæc debita nullibi distinguat. Non naturali; quia jure naturali unum debitum non ligat arctius quam aliud.

Obj. 1mo. in gratiam eorum qui debita ex delicto præferunt: Cùm ab omnibus culpis recedi non potest, ab iis primo recedendum est quæ graviores sunt: atqui rapina est culpa gravior quam furtum, & furtum quam usura; ergo priùs restituendum est pro furto quam pro usura, priùs pro usura quam pro contractu oneroso in quo nihil fuit mali.

R. dist. maj. recedendum est primò à culpis quæ graviores sunt, si sunt diversæ speciei C. si ejusdem, N. Sic si Petro fureris centum & Joanni decem non ideo priùs Petro quam Joanni restituere teneris: porrò delictum rapinæ & furti ejusdem speciei sunt quantùm ad actum restituendi.

Inst. Qui ex delicto damnum passus est, magis est & esse debet invitus quòd sua res retineatur, quam ille cui quidpiam debetur ex contractu; ergo.

 R. neg.

R. neg. conseq. obligatio enim restituendi non hinc desumitur, quod creditor magis aut minùs invitus sit id est animo magis impatienti rei suæ jacturam ferat, alioqui præ ceteris omnibus restituendum esset avaro seni, qui bonis suis tenaciùs adhæret: sed restituendi onus inde oritur, quod homo invitus sit objectivè, id est non cedat jure quod in rem suam habet; porrò venditor non magis cedit jure suo, quam is cui res sua subrepta fuit.

Obj. 2do. in gratiam eorum qui debita ex contractu oneroso præferenda esse putant: Quod ex contractu debetur, duplici fidelitatis & justitiæ titulo debetur; ergo priùs solvi debet.

R. dist. conseq. priùs solvi debet, si priùs solvi possit sinè injuria & damno alterius, C. si non possit, N. itaque exigit fidelitas ut quantùm inculpatè fieri potest, promissa tua impleas sed non postulat ut ei totum solvas cui totum solvere non potes sinè alterius dispendio: atqui si totum solveris venditori v. g. & nihil ei cujus equum furatus es, jam inde dispendium patietur ille cui furto tuo nocuisti; ergo.

Conclusio VI. Ceteris paribus creditori pauperi prius restituendum non est quam diviti.

Prob. quia paupertas non efficit ut pauper plùs habeat juris quam dives; ergo.

At, inquies, restitutio fit ut tollatur proximi damnum; hoc vero in paupere majus est quam in divite.

R. dist. maj. ut tollatur damnum proximi, id est ut reddatur proximo secundùm jus quod habet, C. secus N. cùm ergo jus in paupere, majus non sit quam in divite, consequens est quòd inter utrumque nullus sit præferentiæ ordo: si tamen pauper in extrema necessitate constitutus sit, imo in gravi juxta aliquos tunc præferri debet aut saltem potest diviti. Ratio est, quia cùm negatur aliquem alteri esse præferendum id semper intelligitur salvo ordine charitatis virtutum omnium Reginæ.

Conclusio VII. Creditoribus qui hypothecam aut privilegium habent priùs est satisfaciendum, quam iis qui non habent.

Prob. quia jus hypothecæ ideo legibus constitutum est, ut creditores qui eo gaudent, aliis anteponantur. Idem est de privilegiatis.

Porro circa privilegia & hypothecas sequendæ sunt locorum Consuetudines. Unde in casibus qui ad hanc materiam pertinent, Confessarius, nisi uberi juris legumque scientia instructus sit necessario consulere debet Advocatos & similes qui magnam Juris seu communis seu municipalis cognitionem adepti fuerint; in hac enim materia, sicut & in aliis circa quas jus

naturale

naturale nihil præscribit, standum est legibus locorum, & justæ consuetudini, quia obligant in conscientia.

Quæres 1mo. an debitor qui omnibus solvere non potest, & uni totum solvit prætermissis aliis qui privilegiati non sint, peccet contra justitiam.

R. vel ille cui debitor totum solvit hoc exegit in judicio, vel extra judicium, vel nullatenus. Si 1. tenetur debitor ei totum solvere etiamsi esset tempore posterior. Ratio est, quia *vigilantibus jura subveniunt*; & Legibus constitutum est, ut qui diligentior est in repetendo debito, ceteris præferatur. Si 2. crederem cum Lugo non sufficere privatam creditoris petitionem absque sententia Judicis, quia privata petitio non potest uni tribuere jus quod in aliorum detrimentum vergat. Si quis tamen aliter egisset bona fide, damnare non auderem. Si 3. debitor contra justitiam peccavit, quia debet unicuique tantùm largiri quantùm pro circumstantiis potest: hoc autem non facit, qui unum etiam non petentem ceteris anteponit, ut eidem gratificetur; ergo peccat contra justitiam, ac tenetur de damno alterius creditoris æquale jus habentis nisi eum juris vel facti ignorantia excuset.

Quæres 2do. an creditor qui jus prælationis non habens, solutionem ante alios recepit, teneatur aliis restituere. R. vel alii creditores jus prælationis habebant vi privilegii aut hypothecæ; vel non habebant nisi jus æquale. Si alii creditores prælationis jus habebant ei cognitum cui præ ipsis restitutum fuit tenetur is ad restitutionem ante sententiam Judicis; quia recipiendo id quod primo loco aliis debebatur, recepit id quod suum non erat, & aliunde iniquæ aliorum damnificationi cooperatus est. Si verò creditores alii non erant potiores jure, sed omnino pares probabilius nobis videtur, quod docent Lugo & Sylvius: creditorem qui totum debitum recepit, teneri ad restituendum aliis: quia creditor ille cooperatur tum debitori violanti justitiam; tum injustæ aliorum creditorum damnificationi, prout efficaciter impedit ne iis hic & nunc solvatur quod ipsis saltem ex parte solvendum erat.

At, inquies, creditor ille non recipit nisi quod suum est; ergo.

R. non esse creditoris id quod ei sinè aliorum injuria solvi non potest, ut in præsenti casu contingit. Fatendum tamen quod in re intricata & multum controversa facile excuset bona fides. Dico, *bona fides.* Si enim creditor debitum suum obtineat per fraudem v. g. simulando gravem inopiam non posset eximi à restitutione.

Hinc à fortiori sequitur, eum ad restituendum teneri, qui

aliquid gratuito titulo accipit à debitore quem inde scit conjiciendum in restituendi impotentiam. Ratio est quia cooperatur iniquæ actioni qua debitor solvendo imparem se constituit. Merito igitur proscripta est an. 1700. à Clero Gallicano propositio ista, *Etiamsi donatario perspectum sit, bona sibi donata à quopiam ea mente ut creditores frustrentur, non tenetur restituere, nisi eam donationem suaserit, vel ad eam induxerit.*

SECTIO TERTIA.

Cui facienda sit Restitutio.

CErtum est 1mo. restitutionem rei vero ejus domino cùm cognoscitur esse faciendam, si nihil obstet; quia hic est naturalis æqualitatem reponendi modus. Quod si dominus rei, fato functus sit, restitutio hæredi ejus facienda erit, quia hæres in omne jus mortui succedit. Hæres porrò dicitur quisquis de jure in hæreditatem defuncti succedit, sive ab intestato, sivè aliter.

Certum est 2do. rem à possessore malæ fidei ablatam, non ipsi sed domino esse restituendam: cavendum tamen ne injustus possessor restitutionis iterum faciendæ periculo exponatur, quod fiet si vel ipse, vel rei dominus, debito modo commoneantur. Sed quia fieri potest 1mo. ut res eadem secundùm diversos respectus, diversis personis restitui possit; 2do. ut legitimo domino non nisi periculose restituatur; 3tio. ut verus rei dominus non cognoscatur; inde fit ut variæ circa præsentem materiam exoriantur disceptationes, quas ut breviter expediamus, sit

CONCLUSIO I. Res ordinariè ei reddenda est à quo legitimo titulo possidetur, etsi non sit rei dominus.

Prob. quia si res commodata, deposita, locata, non reddatur commodatario, depositario, &c. sed domino commodatarii qui re illa utendi jus habent, læduntur; ergo nisi fiat iis restitutio peccatur contra justitiam, contrahitur onus iisdem restituend pro damno emergente, & lucro cessante. Pariter si vestis, vel farina, domino, non sartori, vel molitori quorum in manibus erant, reddantur, iisdem grave creatur incommodum; tùm quia forte laboris sui pretium amittent; tùm quia ab eorum quasi negligentium officina recedent, qui antea iisdem utebantur.

Dixi *ordinariè*, quia si possessor nihil patiatur detrimenti ex eo quod restitutio fiat proprietario, nihil interest an uni vel alteri fiat.

CONCLU-

CONCLUSIO II. Qui à possessore bonæ fidei accepit aliquid quod alterius esse comperit hoc vero ejus domino restituere debet, si gratis accepertt; si autem oneroso titulo comparaverit id reddere potest possessori, & pretium suum repetere.

Prob. 1. pars, quia ei facienda est restitutio qui jus in rem habet, non ei qui tali jure non gaudet: atqui possessor in præsenti casu nullum jus in ea re habet, quam supponimus alienam esse; ergo.

Quod si rem sinè gravi tui incommodo, domino v. g. nimiùm distanti restituere nequeas, sufficit ut eam reddas possessori nisi merito conjicias futurum fortè ut possessor eam domino non reddat; tunc enim habere te debes quasi inventorem, qui rem inventam ea qua par est cura servare debet.

Prob. 2. pars. Unicuique licet bono proprio consulere, cum id potest sinè alterius dispendio: sed qui rem reddit ei à quo emit, bono suo consulit sinè alterius dispendio: supponimus enim possessorem à quo res empta fuit esse hominem in cujus manu eadem res non periclitetur, & cui proinde non secùs ac fideli nuntio committi possit ad verum dominum transmittenda.

Hac occasione quæritur an qui rem emit à fure, hanc ei reddere possit ut pretium suum consequatur. Quæstio non movetur de eo qui rei quam animadvertit furtivam esse, possessionem inire noluit. Si quis enim numerata pecunia, gemmam recepturus, cognoscat eam non esse venditoris potest is & pecuniam suam recipere, & furtivam gemmam in manu furis relinquere: sicut qui rem alienam invenit in via potest eam ibi relinquere; si metuat nè propter eam furti redarguatur, quia licet unicuique sibi magis consulere quam alteri. Quæstio igitur procedit de eo qui tem furtivam apud se habere cœpit, ejusque possessionem iniit.

R. rem etiam bona fide à fure emptam, eidem reddi non posse, nisi moraliter judicari possit eam vel à fure vero domino esse reddendam, vel in manibus furis deprehendendam esse à domino prudenter admonito.

Prob. 1mo. Ideo, juxta Lessium & alios, rem furi à quo eam emisti reddere potes, quia tunc nullam domino injuriam facis cùm rem ejus in eo reponas statu in quo eam invenisti, & à quo eam extrahere cum proprio tui detrimento non teneris: atqui hæc ratio omni ex parte nutat. Nam 1mo. falsum est quod in hoc casu nulla fiat domino injuria. Qui enim rem è manibus furis ablatam eidem reddit, causa est cur dominus re sua privetur, re inquam, quæ semper domino clamat; etiam dum ab aliquo empta est; quia emptio nunquam efficere potest

ut res

ut res alterius eidem debita non sit; 2do. emptor rem restituendo furi, eam quidem non ponit pejori in loco quam fuerit ante emptionem; at eam pejori in statu ponit quàm fuerit post emptionem, quia res illa securè erat in manu emptoris, non ità verò in manu furis: atqui non potest emptor rem alterius semel bono in loco constitutam, in alio periculoso constituere. Quia res ad dominum pertinet cum omnibus suis *melioramentis:* atqui quòd res sit in statu securitatis, quoddam ejus est melioramentum; ergo qui hoc tollit, reipsa domino facit injuriam; & rem ejus in pejori quàm anteà erat statu reponit.

Prob. 2do. Ex istâ juris naturalis regula: Alteri nè feceris quod tibi fieri non vis: atqui nullus adversariorum vellet ut res sua quam quis bona fide emisset à fure, furi redderetur à quo eam non esset recepturus. Durum quidem est quòd quis pretium bona fide datum amittere debeat; sed si fur obiisset, si non inveniretur, si solvendo par non esset, an non res furtiva domino reddi deberet? ità sanè est ex omnium confesso: atqui ex eo quòd inveniatur latro qui solvendo par sit, dominus nihil amittit juris sui; ergo qui rem alienam reddit furi peccat & contra charitatem, & ut ex prima probatione liquet, contra justitiam.

Prob. 3tio. Non liceret emptori rem furtivam vendere extraneo, ut pretium suum recuperaret; ergo nec ipsi licitum est eam reddere furi; quia fur non plùs in eam juris habet quàm extraneus.

Obj. 1mo. Emptor rem reddendo furi jure suo utitur. Prob. Unusquisque jus habet, contractum ex unâ parte injustum, ex alterâ verò per errorem initum rescindendi: atqui talis est contractus emptoris cum fure.

R. ad 1. neg. ant. ad 2. dist. Unusquisque jus habet contractum injustum rescindendi, si fieri possit sinè injuria tertii, C. si non possit, N.

Inst. Rei dominus non potest rationabiliter invitus esse quòd rescindatur contractus de quo loquimur. Nemo enim rationabiliter invitus esse potest quòd alter propriis rebus magis consulat quàm alienis, cùm par est utriusque innocentia, par & causa; atqui res sic se habet in præsenti. Quandoquidem emptor non minùs ad pretium suum juris habet, quàm dominus ad rem suam.

R. ad 1. neg. ant. ad 2. neg. min. Par quidem est utriusque innocentia, sed non par est causa. Dominus enim nullo modo causa est cur emptor pretii sui jacturam subeat, sed id totum venditoris malitiæ, imputari debet: at verò emptor rem

restituendo

restituendo furi, causa erit cur dominus rei suæ jacturam faciat.

Obj. 2do. Non teneor damnum pati, ut alterius damnum avertam; ergo rem furi reddere possum.

R. neg. conseq. Non teneris quidem damnum pati ut alterius damnum avertas, sed teneris damnum pati, cùm illud evitare non potes nisi fias alteri & quidem innocenti moralis damni causa ut in præsenti casu.

Inst. Possem marsupium alterius tradere furi, qui mortem minitatur nisi tradidero? Possem quoque alterius supellectilia è domo mea ejicere si propter illa apud me reperienda de furto accusari possem: ergo à pari.

R. neg. conseq. Quia etsi bona primi ordinis, ut vita & fama bonis longè minoribus alienis præferri possint, absque eo quòd quisquam rationabiliter invitus esse possit; non sequitur quòd idem dicendum sit in casu nostro, in quo nec vita, nec fama in periculum venire supponuntur.

Conclusio III. Non semper licet rem vero ipsius domino restituere; putà cùm ex hac restitutione grave imminet ipsi aut alteri nocumentum spirituale vel temporale, quod quis sinè gravi proprio detrimento impedire potest.

Prob. Quia unusquisque damnum alterius quantùm potest, avertere tenetur: sed qui domino reddit rem quam prudenter judicet ipsi aut alteri perniciosam fore, vel in spiritualibus, vel in temporaneis, damnum ejus quantùm potest non avertit; ergo peccat qui reddit pecuniam ei quem cognoscit ea usurum ut Beneficium emat, &c. itèm qui reddit scalas ei quem scit iis ad furta & rapinas usurum esse. Licèt enim hæc omnia per se non ordinentur ad peccatum, ordinantur tamen ex prava recipientis intentione, quam, si possum; impedire teneor.

Dico, *si possum:* non enim teneor grave subire detrimentum ut alterius peccatum avertam. Cavendum tamen nè quis rem suam, etiam levis momenti alterius saluti anteponat, ut ii faciunt qui amicis suis media ad injustitiam sternunt, nè eos contristent.

Quæres 1mo. cui ergo facienda sit restitutio, si domino ipsi fieri non possit. R. Id definiri non posse nisi ex circumstantiis. Censent Navarrus, & Merbesius, eum qui Prælato rerum Ecclesiasticarum dilapidatori summam pecuniæ furatus est, posse & debere summam hanc non Prælato, sed Ecclesiæ quæ est vera illius domina restituere. Addunt restitutionem posse, imò debere fieri uxori, non marito, cùm maritus bona sua temerè dissipat: sic tamen, ut quoad esse potest, caveatur omnis perturbatio regiminis domestici. Sed, ut dixi, innumeræ occurrere possunt circumstantiæ quæ ad aliam agendi rationem

onem determinent. Sic differri debet restitutio, si spes affulgeat futurum ut rei dominus ad meliorem frugem revertatur; sic operariis in summa miseria positis, & qui debita mercede privantur, potiùs restituendum esset quàm Ecclesiæ, &c.

Quæres 2do. An peccet contra justitiam, qui alicui rem suam, ut gladium, reddit cùm prævidet inde creandum ipsi domino aut proximo detrimentum. R. affirmat. qui enim gladium reddit homini parato ad inferendam alii mortem, ad mortem hanc suo modo concurrit. Tunc enim se habet ac si proprium suum ensem commodaret: cùm hic & nunc nec teneatur nec debeat alterius gladium eidem reddere. Excipitur casus in quo nisi alteri rem suam reddideris, idem ab ipso passurus sis damnum quod aliis impendet; quia non teneris temporale alterius damnum, boni tui æqualis dispendio avertere.

Conclusio IV. Bona quorum dominus aut domini hæredes post diligentem inquisitionem cognosci non possunt, pauperibus sunt eroganda jure naturali. Sequitur ex iis quæ dixi agendo de rebus inventis.

Animadvertendum tamen Conclusionem hanc procedere de domino qui ignoratur, tam in communi quàm in particulari; aliter enim agendum est in praxi 1mo. quando dominus cognitus est in communi; quo pacto milites qui oppida, Provinciarum Præfecti qui Provincias dilapidaverunt, cognoscunt in communi quibus damnum intulerint, licet eos in particulari discernere nequeant; 2do. cùm cognoscitur rem pertinere ad unum è multis, sed quis unus ille sit definiri non potest.

In primo casu, restitutio in communi, si ità loqui fas est, fieri debet, idque in loco ubi damnum illatum est; adeo ut qui læsi sunt vel eorum hæredes recipiant, prout prudenter ex circumstantiis judicatur eos vexatos fuisse. Hinc optimi consilii est ut restitutio hæc fiat per manus Episcopi, vel Magistratuum, qui cùm faciliùs uniuscujusque jacturam cognoscere possint, tutiùs quoque debitam proportionem servare possunt. Quod spectat ad œnopolas & alios qui minori vel mensura, vel pondere vendiderunt, necessum est ut iis qui ad officinam suam venire solent, pretio viliori vendant, sic enim paulatim refundetur quod paulatim ablatum est: debent insuper aliquid pauperibus largiri, in gratiam extraneorum quos à se fraudatos fuisse cognoverunt.

In secundo casu restitutio ex æquo facienda est iis omnibus quos dubium respicit; quia non potest totum dari uni, quod prudenter judicatur non minus ad alios quàm ad ipsum pertinere.

Quæres

Quæres 1mo. Quid faciendum cùm cognoscitur in genere bona aliena quæ penes nos sunt, & quorum dominus ignoratur in specie, pertinuisse ad Infidelem qui piis operibus juvari non possit.

R. Bona hæc in manibus Principis aut Reipublicæ reponenda esse, ut in Communitatis utilitatem impendantur; si tamen bona hæc ad Regem aut Rempublicam aliquo titulo ut *albinatûs* pertineant: aliàs enim crediderim eum qui pagi alicujus Infidelis bona injustè depopulatus esset, teneri ad faciendam ibi restitutionem; quæ enim Cæsaris infidelis sunt, eidem reddi necesse est.

Quæres 2do. Quid sentiendum sit de iis, qui postquam remotas urbes spoliaverunt, superba alibi Monasteria, aut pauperum hospitia construi jubent. R. Iis eorumque directoribus graviter timendum esse: Deus enim * *odio* habet *rapinam in holocausto;* nec patitur ut qui nihil passi sunt damni, ex aliorum miseria lucrum reportent: unde restitutio iis est facienda qui læsi fuere.

SECTIO QUARTA.

Quantùm, quando, ubi, & cujus impensis restitui debeat.

CErtum est 1mo. tantum restitui debere, quantum ablatum est quia is est restitutionis scopus ut lædentem inter & læsum reducatur æqualitas. Hinc qui alium spoliando, simul excepit ignominiosè, debet & rem restituere, & pro honore læso facere satis. Hinc etiam ei qui rem alterius habet in individuo, non sufficit aliam æque bonam reddere, ubi dominus est invitus. Quia is, præsertim cùm specialem in rem suam affectum habet, gravem tunc patitur injuriam. Si tamen eadem res in specie restitui nequeat, quin inde fur occultus manifestandus sit, satis est ut reddatur æquivalens.

Quòd si res jam non extet, restitui debet valor ejus si notus sit; si verò ignotus sit, sivè quia generatim assignari non potest certus ablatæ rei valor, v. g. famæ & honoris, sivè quia rei destructæ quantitas ignoratur, ut si domum variis supellectilibus instructam combusseris, adhærendum est judicio viri prudentis, ità ut re plus inter & minus æstimata, vel attingatur æqualitas, vel ad eam quam proximè accedatur.

Certum est 2do. Ex dictis debita ratione rei acceptæ aut injustæ detentionis, restituenda esse quàm primùm moraliter; debita autem ex contractu, tempore secundùm pacta aut leges deter-

* *Isaiæ* 61.

ges determinato, quòd si tempus præfixum non fuerit, restitutio facienda est, vel cùm eam fieri exigit creditor, (si tamen debiti memor sit, aut metu vel aliter non impediatur à repetendo) vel cùm à debitore fieri commodè potest. Aliàs peccatur mortaliter, & contrahitur obligatio restituendi lucrum quodcumque cessans & damnum emergens; idque verum est etiamsi qui aliquid ex contractu debet, non interpelletur ad solvendum: nam dies definita *pro domino interpellat*, cap. final. *De locato & conducto.*

Quæres an debitor solvere possit ante præfinitum tempus. R. Vel terminus præfixus est in favorem debitoris, ut in mutuo & commodato evenire solet; vel in favorem creditoris. Si 1. debitor anticipatè solvere potest, quia unicuique licitum est cedere jure suo. Si 2. debitor anticipare nequit, quia alioqui inferret injuriam creditori, qui jus habet nè sibi solutio fiat ante præfinitum tempus. Jam videndum quo loco & quibus impensis restitutio fieri debeat. Quod quidem pendet ex circumstantiis; unde sit

Conclusio I. Sufficit ut qui rem alterius bona fide accepit, eam restituat in loco ubi ipsam possidet; unde si eam ad dominum absentem remittat, non tenetur suis expensis remittere.

Prob. Quia qui nullam alii injuriam fecit; nullum debet detrimentum subire, atqui possessor bonæ fidei nullam ei cujus rem habet, injuriam intulit; aliunde damnum subiret, si rem impensis propriis ad dominum remittere teneretur; ergo.

Si quis tamen rem alienam aliò transferret imprudenter, putà quia noluit à domino inquirere quid de re sua fieri vellet, tunc teneretur de impensis, quas dominus non fecisset: aliter dicendum si res aliò fuerit transferenda, quia possessor eam servare non potuit in loco ubi eam primò habere incœpit.

Si dominus nimiùm distans, ut apud Indos, moneri non possit, aut res minoris sit momenti quam ut certæ pro ea transferenda impensæ fieri debeant, tunc res vel pio in loco deponatur, ea lege ut reddatur domino si compareat; vel donetur pauperibus, præsertim consanguineis domini; quia hanc ejus esse voluntatem præsumi rationabiliter potest.

Conclusio II. Qui rem injustè accepit, propriis eam impensis restituere tenetur, idque in loco ubi eam dominus possessurus erat, si ablata non fuisset.

Prob. Quia dominus ex alterius iniquitate damnum perciperet, si rem suam aliò ablatam propriis sumptibus ad se revocare teneretur.

Hinc alienæ rei invasor, ad plures pro ea restituenda sumptus aliquando tenetur, quàm res secundùm se valeat. Certè

æquius

æquius est ut delinquens duplum perdat, quàm ut innocens dominus re suâ privetur.

Hic duo notanda: 1mo. debitor potest deducere impensas quas ipse dominus in re sua transferenda fecisset: satis est enim ut debitor dominum præstet indemnem; non requiritur ut ei lucrum afferat; 2do. si restitutio fieri non possit sinè sumptibus maximis, docent vulgò Theologi, ipsam ex quadam æquitate naturali differri posse, donec debitor eam sinè tanto detrimento facere possit, aut resciverit à creditore quid de re sua fieri velit.

Quòd si ea sit rerum conditio, ut nisi modo restituas cum maximis impensis, futurum sit ut nunquam restituere possis, damnare non ausim eum qui rem nec necessariam nec admodum utilem domino, daret consanguineis illius, aut saltèm pauperibus: quia creditor nec christianè nec rationabiliter velle potest ut res sua tanta cum inæqualitate ad se remittatur.

Conclusio III. Debita ex contractu, nunc in hoc, nunc in illo loco; nunc expensis unius, nunc expensis alterius contrahentis restitui debent.

Prob. Contractuum aliqui cedunt in commodum dantis solius; alii in commodum solius accipientis: atqui in primo casu restitutio facienda est expensis dantis; neque enim par est ut gravetur aliquis alteri favorem præstando. In secundo casu restitutio fieri debet expensis accipientis: hinc si tua causa equum commodatò acceperis, teneris eum propriis tuis sumptibus remittere; etsi non teneris eum longiùs mittere, quò dominus commigravit, nisi aliter commodantem inter & commodatarium conventum fuerit.

Sed quid juris si contractus cedat in utilitatem utriusque, putà si quis equum locaverit, aut pro servando deposito aliquid receperit pretii?

R. Impensas ab eo regulariter fieri debere, in cujus utilitatem vergit contractus, & ad cujus exigentiam communiter fieri solet. Hinc ex communi usu, qui equum conduxit tenetur eum propriis impensis remittere; qui verò depositum alteri credidit, illud impensis suis transferre debet, pretium enim non solet dari depositario ut rem remittat, sed ut compensetur ejus in re custodienda labor.

SECTIO QUINTA.

Cujus periculo restituendum sit.

Quæstio est de re quæ ab ipso possessore immediatè domino reddi non potest, vel quia abest dominus; vel quia possessoris

possessoris interest ut à domino non cognoscatur; cùm ergo ea res in via perit, seu culpa nuntii, cui commissa erat, seu casu fortuito, quæritur quis de eo damno teneatur. Ut solvatur quæstio

Not. 1mo. Hic non agi de nuntio quem creditor ipse elegerit, aut cujus eligendi libertatem reliquerit debitori, hoc tantùm petens ut unum assumeret qui pro fideli haberetur: in utroque enim casu damnum in creditorem cadit. In primo, quia nuntius ab ipso missus personam ejus repræsentat; in secundo, quia debitor id omne præstitit quod sibi à domino præscriptum est. Idem est cùm res commissa fuit nuntio Judicis authoritate designato, quia tunc debitor aliud restituendæ rei medium eligere non potuit.

Not. 2do. Rem quæ ad alium mittitur, ei vel per injuriam detentoris ereptam fuisse, vel non. Itèm res vel pertinet ad eum ad quem mittitur, ut equus conductus; vel ad eum qui mittit, ut res mutuo accepta. Sit

Conclusio I. Res quam quis sine sua culpa habet, si pereat in via, domino perit, non remittenti, si is sufficientem adhibuerit diligentiam.

Prob Quia res quæ sinè culpa mea perit; non mihi sed domino perire debet: atqui in præsenti casu, res sinè culpa mea perit, sinè culpa, inquam, vel præcedente, quia rem illam via iniqua non possedi; vel concomitante, quia omnem quæ necessaria fuit in ea remittenda diligentiam adhibui; ergo non mihi sed domino perire debet.

Hinc si bonæ fidei possessor convenerit cum domino, se per talem nuntium rem suam ipsi remissurum esse, tenetur ad restituendum, si eam committat alteri à quo diripiatur; quia alteri dando, est in culpa.

Conclusio II. Restitutio rei per injuriam ereptæ, fit periculo debitoris. Est communior.

Prob. 1mo. Quia debitor iniquus dominum prorsùs indemnem servare debet; ergo omne periculum subire tenetur. Hinc cap. ult. *De depos.* statuitur quòd *culpa* præcedente, *casus etiam fortuitus imputetur.*

* Prob. 2do. Si res illa inter ipsas debitoris manus periret, periret debitori, ut fatentur omnes; ergo à pari eidem debitori perit, si pereat inter manus nuntii, quia nempe nuntius rem ferens, personam gerit ipsius debitoris. Hinc idem homo bis & tertiò, ad ejusdem rei restitutionem obligari potest. Neque id debet videri durum, 1mo. quia longè durius est quòd innocens re sibi injustè ablata spoliatus remaneat; 2do. quia ex Reg. 86. in 6. *damnum quod quis culpa sua sentit, sibi debet, non aliis imputare.* Obj.

Obj. 1mo. Dominus tacitè consentit ut res ad se transmittenda, committatur personæ fideli. Quid enim exigere amplius possit sensatus quisque, quàm ut res sua ad se mittenda curetur omni sollicitudine qua fieri potest?

R. dist. Tacitè consentit, id est mavult ut res sua fideli quàm infideli nuncio committatur, C. id est rei suæ jacturam subire intendit si fortè ea pereat, N. Unum curat dominus, nempè ut rem suam recuperet, qua verò via eam recuperet, non satagit; sed quamdiu ea caret, tandiu jus habet ipsius repetendæ, quia hactenus subsistit inæqualitas quam fur removere debet.

Obj. 2do. Modus per Confessarium restituendi irà frequens est & usitatus, ut de eo consentire censendi sint omnes creditores; ergo.

R. Modum hunc valdè approbari, quia vix ulli periculo obnoxius est; at non eo usque approbatus est, ut creditor re sua privari velit, si hanc culpatè vel inculpatè in Confessarii manibus perire contingat.

† CONCLUSIO III. Res ex contractu debita perit creditori, cùm is ejus dominium servat; sed perit debitori, si dominium ejus in debitorem translatum sit.

Prob. Utraque pars, quia res quælibet sicut domino suo clamat, ità & eidem perit; ergo.

Hinc qui pecuniam mutuò acceptam remittit ad Titium cum pallio sibi ab eodem commodato; subire debet damnum pecuniæ, cujus, vi mutui, dominus evaserat; non autem pallii cujus dominium penes Titium perpetuò remansit.

ARTICULUS QUINTUS.

De causis à Restitutione excusantibus.

PEr causas quæ à restitutione excusant, intelliguntur, tum eæ quæ restituendi obligationem tollunt; tum eæ quæ restitutionem aliud in tempus differri permittunt. A restitutione liberant præscriptio, creditoris condonatio, compensatio legitima, pleræque ex aliis permittunt tantùm ut differatur restitutio. De Præscriptione suprà diximus, infrà verò de compensatione.

Quæres 1mo. An remissio creditoris restituendi obligationem tollat. R. affirmat. qui volenti non fit injuria: atqui ex hypothesi creditor est volens quòd sibi non solvatur; ergo.

Ut tamen valeat condonatio creditoris duo requiri solent:

1mo. ut non sit à Jure impedita, & annullata. Defectu hujus conditionis, non potest Canonicus qui Officio non interfuit, retinere distributiones tempori quo absens fuit correspondentes, etiamsi remissionem illarum obtinuerit; * quia hæc remissio à Tridentino rescinditur. Pariter nulla est remissio quæ fit à pupillo, aut furioso, quia Leges resistunt; 2do. ut sit verè voluntaria. Hinc remissio facta ex errore, vi, metu, vel fraude, nullius est momenti, aut saltèm rescindi facilè potest, ut dicam ubi de Contractibus.

Sed sufficitne ad condonationem virtualis domini voluntas. Affirmant plures modò ex conjecturis verè probabilibus de eadem voluntate constet: unde à restituendo eximunt tum filiosfamilias, qui aliquid non ità magni momenti furantur parentibus, quibus sunt charissimi; tùm ut plurimùm famulos & dominorum amicos, qui poculenta & esculenta arripiunt, sibi concedenda, si postulare auderent. Hæc doctrina videtur mihi plena periculi, & in praxi admodum dubia; certè non idem est, *condonassem*, & *condono*; itaque vel petenda est condonatio, vel restituendum, nisi res tam levis sit momenti, ut ex quodam usu condonata censeatur. Profectò præsumpta dominorum voluntas innumera quotidie furta parit: sic Capitanei qui milites vix 60. habent, ex præsumpta Regis voluntate pro militibus centum stipendium accipiunt.

Quæres 2do. Quid sit bonorum cessio, & an dispensat à restitutione, ob creditorum condonationem quæ intervenire solet.

R. ad 1. Cessio bonorum fieri dicitur, cùm quis solvendis omnibus debitis suis impar, quod residuum habet boni creditoribus suis dimittit, nè trahatur in carcerem, aut inde liberetur.

R. ad 2. Is qui bonis cessit, si quid posteà acquirat, illud in creditores refundere tenetur, retentis tamen quæ sibi suisque ad parcam sustentationem necessaria sunt.

Prob. 1mo. Quia si debitor ad nullam ampliùs restitutionem teneretur, qui pro eo fidejussorem se præstitit, liber etiam videretur: atqui definitum est l. 60. ff. *De fidejuss. teneri fidejussorem* in hoc casu; ergo. 2do. quia obligatio restituendi non tollitur, sed suspenditur solùm per impotentiam restituendi hic & nunc; ergo cùm cessio bonorum plùs privilegii vel à natura vel à legibus non habeat quàm impotentia, tollere non potest, sed tantùm suspendere restitutionis obligationem.

* Quæres 2do. An ingressus in religionem à restitutionis obligatione liberet.

Not. 1mo. quòd à Clementis VIII. tempore, quilibet debitores, religionem professi, validè vovent; nisi ea excipias Monasteria

*Sess. 24. cap. 12.

nasteria in quibus protestatur Superior nomine Communitatis, se eos admittere nolle, qui posteà deprehenderentur ære alieno gravati.

Not. 2do. debitorem qui habet bona, teneri ante ingressum restituere, quia nullam habet differendi causam, & aliunde non debet omitti præceptum restituendi ut impleatur consilium Religionis.

Not. 3tio. licitum adhuc esse juxta omnes, ingressum Monasterii, iis qui vident se in Monasterio perinde ac in seculo, creditoribus suis esse satisfacturos; aut se nec in seculo nec alibi unquam pares fore solvendo. His ergo sufficit ut bonis suis cedant.

Not. 4to. eum cujus debita sunt incerta, adeoque in pia opera expendi debent, posse Religionem ingredi, etiamsi speret futurum aliquando esse ut in seculo manens ea debita solvere possit. Ratio est, quòd ea debita sibi ut pauperi applicare possit, & quidem piè, cùm ea sibi applicet ut Religiosus fiat.

Not. 5to. eum qui biennio vel triennio potest consuetis laboribus se eo in statu constituere in quo debita sua totaliter vel ex magna parte solvat, teneri, suum in religionem ingressum differre; quia creditores ejus rationabiliter conqueri possent, quòd ardentiori zelo imparem se redderet debitis suis solvendis. Præcipua ergo difficultas est an, qui debita sua solvere nequit, nisi pluribus annis in seculo commoretur, imò nisi renuntiet Religioni, possit religionem ingredi.

R. Cum multis contra multos, eum qui in seculo remanens, debita sua solvere potest, iniquè agere dum ingrediendo Religionem, subit impotentiam restituendi.

Prob. 1mo. Ex cap. *Legem* dist. 53. ubi qui *Monasterium petunt, nullo modo suscipiendi* esse dicuntur, *nisi priùs à ratiociniis publicis absoluti fuerint;* ergo à pari Monasterium ingredi non debent, qui ære alieno gravati sunt; quia in utroque casu aliis injuriam inferrent, seque & Monasterium objicerent creditorum querelis, à quibus procul esse debent qui divino sunt servitio mancipari. Et verò non sunt facienda mala *ut eveniant bona:* atqui conjicere se in impotentiam solvendi debita, est quid malum, legique naturali adversum.

Prob. 2do. Non magis debitor Religionem ingredi potest, cùm remanendo in seculo creditoribus suis satisfacere potest, quam Religionem ingredi possit filius, cujus parentes ope ipsius & auxilio indigent: atqui filius hoc in casu Religionem ingredi non potest. Minor patet, major non minùs constat. Ut enim tenetur filius ex naturæ lege parenti indigenti alimenta præbere, sic & tenetur ex justitia debitor creditoribus

 satisfacere.

ſatisfacere. Non nego filium arctiori vinculo parentibus obligari, quàm creditoribus obligetur debitor, ſed quid ad rem? An ideò poteſt aliquid facere quod in grave tertii præjudicium vergat? nequaquam profectò. Eſto igitur minùs peccet quàm filius, qui naturæ legum immemor, ab egeno parente diſcedit, reipſa tamen peccabit, quod ſub quocumque boni prætextu nunquam licet.

Prob. 3tio. Non poteſt qui virginem ſub ſpe matrimonii defloravit, religionem amplecti, quia promiſſioni ſuæ ſatisfacere tenetur: atqui pariter debitor fructum laboris cujus capax eſt, debet creditoribus, iiſque ex pacto ſatisfacere tenetur; ergo.

Obj. Nemo tenetur ſolvere debitum cum detrimento boni ſui longè præſtantioris: atqui homo in caſu noſtro ſolvere non poteſt ſinè detrimento boni longè majoris; nempè ſalutis ſuæ quam exponit in mundo qui *totus in maligno poſitus eſt.*

R. neg. min. 1mo. Quia illud hominis bonum dici non debet, quod homo nec poſſidet, nec poſſidere poteſt ſinè præjudicio tertii: porrò debitor Religionem nec poſſidet actu, nec poſſidere poteſt ſinè tertii præjudicio; 2do. ſi Religio cuilibet homini etiam debitis onuſto majus indubiè bonum eſſet, graviter peccaſſent tum Sixtus V. qui profeſſionem hominis hujus aliquando irritam fecit; tum Ordines Religioſi qui ære alieno gravatos admittere nolunt: atqui hoc nemo dicere auſit; ergo.

Fateor tamen eum, qui extra Religionem ſalutem ſuam operari non poſſet, poſſe Clauſtrum ingredi, ſicut poſſet deſerere artem animæ ſuæ perniciosam etſi neceſſariam ut reſtitueret. Ratio eſt, quia in his caſibus creditores rationabiliter inviti eſſe non poſſunt cùm ipſi teneantur fortunæ bona pro ſalute proximi exponere; verùm hæc nihil efficiunt contra theſim noſtram, quæ de via communi intelligitur.

Duo hic addenda: 1mo. Superiorem qui hominem debitis gravatum ſcienter admittit ad Profeſſionem, debere ex Monaſterii bonis debita ejus ſolvere, aut ſaltèm permittere ut per opera ſtatui ſuo convenientia creditoribus ſatisfaciat: 2do. Religioſum hunc, ſi quid ſinè Superioris licentia creditoribus ſolvat furem eſſe, quia ex alieno reſtituit: *quidquid* enim *acquirit Monachus,* hoc *acquirit Monaſterio.*

† Quæres 4to. An liber ſit à reſtituendo, qui reſtituere non poteſt niſi per bona ſuperioris ordinis.

Not. Triplex diſtinguitur bonorum naturalium ordo: ſupremus, medius, & infimus. In ſupremo ordine ſunt vita, membra, virginitas, libertas, in ordine medio honor, & *bonum nomen* quod *melius eſt quàm divitiæ multæ;* in infimo bona fortunæ.

R. 1mo.

R. 1mo. Debitor non tenetur restituere cum dispendio bonorum ordinis superioris, si hæc juxta prudentum æstimationem longè superent damnum quod patietur creditor: si verò bona inferioris ordinis talia sint & in tanta quantitate, ut prudenter judicentur æquivalere bonis ordinis superioris, tunc facienda est restitutio inferiorum per bona superiora.

* Prob. 1. pars, Quia dominus rei nec est, nec esse potest rationabiliter invitus, quòd quis ei hoc in casu non restituat bona ordinis inferioris. Alioqui enim violaret istud Christi præceptum Matth. 7. *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines; & vos facite illis.* Jam verò qui aliquid velle non potest nisi charitatem violando, eo ipso non est rationabiliter invitus quod istud non fiat.

† Confirm. quia nemo credit hominem teneri vel vitam manifesto periculo objicere, vel se ipsum vendere ut debita sua solvat, aut restituat famam æqualibus suis: nemo etiam docet mulierem adulteram teneri crimen revelare, nè in bonorum divisione damnificentur filii legitimi cum quibus dividet spurius; imò contrarium traditur cap. 9. *De pœnit. &c.*

Prob. 2. pars: Etsi enim fama sit ex genere suo majus bonum quàm divitiæ: si quis tamen, vilis præsertim homo, rapuisset magnam alienæ pecuniæ quantitatem, quæ non nisi cum dispendio famæ ipsius restitui posset, certum est pecuniæ hujus restitutionem faciendam esse, cum periculo famæ raptoris, modò nihil vitæ ipsius timendum esset. Idem est si ad restituendum necessarius sit labor qui morbi alicujus facilè sanabilis periculum inducat.

R. 2do. Certiùs videri eum qui alium læsit in bonis ordinis supremi, teneri restituere per bona ordinis infimi, cùm aliter non potest. Ità S. Thomas.

Prob. 1mo. Quia alioqui pejor esset conditio hominis qui læsus est in bonis ordinis supremi, quàm illius qui in bonis inferioribus læsus fuit; prior enim plùs passus esset damni, & nullatenus compensaretur; posteriori, etsi minùs passo, ad æqualitatem restitueretur.

* Prob. 2do. Quia etsi bona ordinis supremi sub civile commercium non cadant, certum tamen est juxta communem hominum æstimationem, 1mo. quòd defectus formæ per divitias compensetur; 2do. quòd ipsa libertas quæ supremi ordinis bonum est, pro pecunia vendatur; 3tio. demùm quòd licet vita & membra nunquam satis compensari possint, vitæ tamen & membrorum damnum compensari utcumque possit. Porro justitiæ est non modò reddere justum quatenus est æquivalens, sed etiam prout est possibile; ergo bona ordinis supremi per

mi per bona generis infimi, ad arbitrium viri prudentis compensanda sunt, seu dando pecuniam homini quem membro truncaveris; seu, si ipsum occideris, procurando ipsi preces, nisi certum sit eum mortuum esse in statu in quo Ecclesiæ suffragiis juvari non possit, & efficiendo ut hæredes ejus nihil damni ex morte ejus percipiant.

† Quæres 5to. An qui debiti immemor creditori gratis donat quantùm ei debet, liber sit à restituendo. R. negat. Quia qui gratìs donat, non exercet actum justitiæ, sed liberalitatis; ergo semper remanet debitor: unde & creditor debitum repetere potest, nisi ex manifestis conjecturis colligat debitorem habere voluisse pro soluto si quid deberet: & hoc intendere debent, qui in juventute fructus ignotis dominis subripuerunt; cùm enim maturiores facti, egenis stipem erogant, generalem debita olim contracta resarciendi animum gerere debent.

Dices: Si debitor debiti sui meminisset, gratìs non donasset; ergo. R. Neg. conseq. aliud enim est *fecissem*, aliud *feci*, præsertim in pactis in quibus, non attenditur voluntas conditionalis, sed solùm actualis, quæ sola operatur.

Quæres 6to. An inopia, necessitas aut impotentia, sint justa restitutionis differendæ ratio.

R. affirmat. 1mo. quia ad impossibile nemo tenetur; 2do. quia generale est principium, id omne quod facit ut dominus vel creditor non sit circà dilationem rationabiliter invitus, legitimam esse differendæ restitutionis causam.

Quæres 7mo. Quænam necessitas efficiat ut homo restitutionem differre possit.

Not. Triplex est necessitas extrema, gravis, & communis. Necessitas *extrema* est status in quo persona usque adeò indigens est, ut nisi ei opem tuleris, periclitetur de vitâ; addunt aliqui vel de bono summi momenti, qualis est libertas. Necessitas *gravis* est cùm persona vel tam ægrè vitam ducit, ut vix eam sustentet; vel obnoxia est periculo incurrendi morbi, magnive incommodi morte minoris. Necessitas *communis* est cùm persona propter inopiam difficulter victitat. Hæ definitiones ad necessitatem spiritualem transferri facilè possunt. His præmissis,

R. 1mo. Extrema necessitas, tàm corporea quàm spiritualis, sivè nostra, sivè proximi, causa est restitutionis differendæ. Ratio est, quia ex vulgari axiomate; in extrema necessitate omnia, saltèm quoad usum, sunt communia. Hinc si restituere nequeas nisi adigendo filias tuas in periculum prostitutionis, aut filios in periculum latrocinii, potes & debes restitutionem differre; graviterque peccaret creditor, nisi huicce dilationi consentiret.

R. 2do.

R. 2do. Gravis necessitas & impotentia moralis, sive debitoris, sive eorum quos alere tenetur, est etiam sufficiens restitutionis differendæ ratio. Ratio est quia in gravi debitoris necessitate præsumi potest dominum esse rationabiliter contentum, quòd hic & nunc restitutio sibi non fiat: cùm in tali casu teneatur unusquisque proximo opitulari, vel donando, vel mutuum dando.

Hinc non tenentur ad restituendum hic & nunc, 1mo. qui ut restituerent, deberent vendere domum vel prædium multò minoris quàm valet; 2do. qui si damnum falsò quod condiderunt instrumento illatum statim repararent, subirent magnæ infamiæ periculum; 3tio. qui necessariò exciderent è statu quem justè comparaverunt. Secùs si rapinis, fraudibus, usuris eò pervenissent: quia hoc non est statum suum amittere, sed dimittere alienum, & ad proprium reverti.

Etsi porrò non est necessarium hic & nunc restituere, cùm alioqui excidendum est à legitimo statu, æquum tamen est, ut vir ære alieno gravatus, sibi de splendore & decentia detrahat quidquid ad statûs conservationem absolutè necessarium non est.

R. 3tio. Etsi homo in gravi necessitate constitutus possit quoad tempus rem alienam retinere, haud tamen eam subripere potest; est enim hoc furtis portam aperire, cùm unusquisque facilè sibi persuadeat se gravi necessitate constringi.

Quæres 8vo. An necessitas debitoris à restituendo excuset, si creditor in pari necessitate versetur.

R. 1mo. Si gravis sit debitoris & creditoris necessitas, restituendum esse 1mo. quia sola extrema necessitas omnia facit communia; 2do. quia dominus est rationabiliter invitus, quòd res sua ab alio detineatur in præsenti casu, & id adhuc evidentius est ubi debitum ex delicto contractum est, cùm ratio dictet innocenti potiùs quàm reo favendum esse: quapropter si ob solutionis dilationem creditor à legitimo suo statu excidere debeat, restituere debes sinè morâ, etiamsi futurum sit ut restituendo à tuo statu ipse excidas.

R. 2do. Si debitor & creditor in extremâ necessitate ambo constituti sint, videndum est, an creditor in hanc necessitatem conjectus fuerit ex furto rei suæ, an non ex alia causa.

Si 1. debitor tenetur ad restitutionem: 1mo. quia in pari causa melior est conditio domini innocentis; 2do. quia fraus & crimen reo patrocinarentur, si circa rem quam furto acquisiit, legitimo hujusce rei domino anteponeretur.

Nec dicas 1mo. In extrema necessitate omnia esse communia, 2do. teneri quemlibet magis ad propriæ vitæ quàm

ad alienæ

ad alienæ conſervationem; 3tio. meliorem eſſe conditionem poſſidentis.

Hæc enim vera ſunt 1mo. cùm neceſſitas ligitimi domini non concurrit cum neceſſitate alterius; 2do. cùm homo vitam ſuam conſervare poteſt abſque eo quòd alteri injuriam faciat; 3tio. demum, cùm dubius eſt aut ignotus dominus, melior eſſe poteſt conditio poſſidentis; non autem cùm conſtat de domino: jus enim domini prævalere debet iniquæ poſſeſſioni potiſſimùm verò in caſu extremæ neceſſitatis.

Quòd ſi creditor in extremam neceſſitatem conjectus non fuerit ex ſubtractione rei quæ ſibi debetur, cenſeo debitorem in extrema conſtitutum neceſſitate, non teneri ad reſtituendum hîc & nunc, ob rationes in Objectione præcedenti allatas, quæ ſaltèm valent cùm agitur de eo qui non eſt niſi cauſa innocens cur alter in pari extremæ neceſſitatis caſu conſtitutus ſit.

Quæres 9no. An privatio magni lucri quod faceret debitor, reſtitutionem differendo, ſit ſufficiens illius differendæ ratio. R. negat. quia æquum non eſt ut creditor ſuis privetur rebus, ut alter ex his lucrum faciat. Excipe, ſi debitor lucrum quærat, ut aliis ſatisfaciat creditoribus, quibus alioqui ſatisfacere non poſſet: tunc enim tenetur creditor ex charitate dilationem concedere, ſi commodè poſſit.

Quæres 10mo. An reſtituendum ſit tranſacta neceſſitate propter quam dilata fuit reſtitutio. R. affirmat. quia rationabiliter exigit dominus ut res ſua ſibi tunc reſtituatur, nec intendit dominium ejus transferre in debitorem. Poſſent quidem homines conſentire ut quoties aliquis in extrema neceſſitate conſtitutus foret, is rem alienam abſque reſtituendi onere, tanquam pauper in perpetuum retineret; ſed in id de facto conſenſiſſe non videntur.

Quæres 11mo. An qui difert ſolvere vel reſtituere id quod debet, teneatur creditori compenſare lucrum ceſſans & damnum emergens.

R. 1mo. Teneri quando debitum eſt ex delicto. Ratio eſt, quia alioqui debitor non reſtitueret creditorem in ſtatum à quo eum iniquè deturbavit. Et hoc verum eſt etiamſi debitor ſit ſolvendo impar, quo tempore lucrum domino ceſſat, aut damnum emergit: quia dum voluntariè eorum cauſam poſuit, eorum quoque periculum ſubire debuit,

R. 2do. Teneri adhuc, quando licèt fuèrit debitor ex contractu, fuit tamen culpabiliter in mora ſolvendi: quia etſi tunc ab initio non fuit debitor ex delicto, fuit tamen deinceps quaſi debitor ex delicto, quatenùs non reſtituit cùm potuit & debuit. Aliter dicendum videtur, cùm quis fuit in mora, ſed inculpa-

biliter:

biliter: quia ubi mora culpabilis non est, ibi nulla est aut esse potest damni causa injusta. Hinc ex Reg. 41. Juris in 6. *Imputari non debet ei per quem non stat, si non faciat quod per eum fuerat faciendum.*

CAPUT QUARTUM.

De Restitutione in particulari.

BOna in quibus aliquis injuriam pati & restitutionem exigere potest, vel sunt bona spiritualia; vel bona corporis; vel bona honoris & famæ; vel demùm fortunæ bona. De his seorsim disputandum.

ARTICULUS PRIMUS.

De injuria in bonis spiritualibus, eorumque Restitutione.

PEr bona spiritualia ea præcipuè hic intelliguntur, quæ immediatè conducunt ad salutem, ut gratia; aut mediatè, ut status Religionis. Imò hâc occasione quæritur, an restituenda sint ea quæ quis accepit sivè ad faciendum bonum ad quod jam tenebatur, sivè ab abstinendum à malo, seu denique ob factum, vel faciendum actum turpem. Et hanc methodum sequemur.

SECTIO PRIMA.

De Restitutione ob damnum illatum in bonis ad salutem pertinentibus.

VIdendum hic an ad restituendum teneatur, qui nocuit alteri in bonis spiritualibus pertinentibus ad gratiam, seu ipsum ab operibus piis retrahendo, seu eum ad peccandum impellendo.

Certum est eos, qui aliis sunt petra scandali, ad restituendum teneri, eo sensu quòd precibus suis efficere debeant, ut iis quibus scandalo fuere, Deo reconcilientur. Si enim justis dicendum sit cum propheta: *Ab alienis parce servo tuo;* necesse est à fortiori ut id dicant qui alios de industrâ impulerunt in peccatum. Quæritur an non ad aliquid aliud immediatius erga proximum teneantur, & quidem ex justitia. Sit.

Conclusio I. Qui vi, metu vel fraude alios ad peccatum

induxit, aut à bono retraxit; tenetur ex justitia ad damni hujus reparationem.

Prob. 1mo. Qui alium bono spirituali privat per vim aut fraudem, eidem injuriam facit, cùm vis & dolus annexam habeant injuriam: sed injuria omnis, ex justitia reparari debet, ergo.

* Prob. 2do. Magis certè ad restitutionem tenetur qui vi, &c. hominem induxit ut sibi noceret in bonis animæ, quàm qui eum vi vel metu induxit ut sibi noceret in bonis fortunæ: atqui iste ex omnium confesso tenetur ad restituendum; quia ut statim dixi, vis & fraus important injuriam, utpotè quæ lædant plenam hominis libertatem, in quam unusquisque jus strictum habet; ergo.

Dices: Volenti non fit injuria, sed qui vi aut metu fertur in peccatum, volens peccat; ergo.

R. dist. Volenti plenè & liberè non fit injuria, C. volenti qui non vult, nisi quia decipitur, aut quasi cogitur, N. Porrò actio illius qui vult ex vi aut metu, etsi satis voluntaria sit ut ille peccet, habet tamen aliquid involuntarii, ratione fraudis.

† Hinc colliges, 1mo. Eum qui incusso metu proximum in hæresi, Schismate, vel errore detinet, teneri amotis vi & metu, eundem pristinæ libertati restituere.

2do. Hæreticum qui alios decepit, teneri fraudem detegere, seu confitendo se hæresim docuisse, seu veritatem quam antè palam impugnavit, palam in scriptis vel concionibus prædicando. Idem dicendum de iis qui bonâ fide aliquid docuerunt, quod posteà ab Ecclesia reprobatur.

Conclusio. II. Qui sinè vi, metu & dolo fuit alteri peccandi author, sub aliquo respectu ad restituendum obligatur; sub aliquo non.

Prob. In peccato prodigalitatis v. g. ad quod amicum sinè dolo impuli, triplex est respectus: alter ad temporale amici bonum, cujus me authore, jacturam fecit; alter ad animæ ipsius sanctitatem à qua excidit peccando; alter denique ad Deum quem offendit: atqui horumce respectuum primus non inducit restituendi obligationem; quia potuit prodigus cedere jure suo, eoque reipsa volens & minimè deceptus cessit, ut supponimus. At restituendi obligationem inducere videntur respectus duo posteriores. Ideo enim non inducerent, quia peccans, utpotè sciens, & liberè consentiens jure suo cedit: atqui probatio hæc propiùs inspecta, undequaque vacillat.

1mo. Enim, etsi qui peccando animæ suæ nocet, liberè operetur, nusquam tamen satis spiritualis quam patitur ruinæ gravitatem capit; ergo se ipsum miserè decipit, eique, ego ad malum

malum inducens, deceptioni cooperor; ergo & hoc sensu dolose ago. Præterea in his quæ ad salutem animæ spectant non potest quis jure suo cedere; sicut nec potest cedere jure in vitam corporis sui; quia reipsa nullum habet jus in vitam suam; ergo sicut iniquus est qui alium consentientem imo & enixè rogantem interimit: ita & qui ad malum sollicitando, spiritualiter necat.

2do. Evidentiùs adhuc constat hominem, qui volens pecca strictam Deo injustitiam inferre, quæ nulla juris humani cessione dilui potest, quæque tum à peccatore, tum à peccati suasore resarcienda venit; ergo omni qua poterit via lacrymis, precibus, jejuniis, eum ad meliorem frugem, tum ex charitate, ut nemo diffitetur, tum ex quadam justitia revocare tenetur: hæc autem obligatio poriorem habet locum in Superioribus, quales sunt pater respectu filii, dominus respectu famuli, &c. hi enim ex officio, specialique justitia, suorum saluti invigilare tenentur. Materiam hanc fusiùs non prosequar, quia quisquis id quod ex charitate debet in præsenti negotio præstabit, vix quidquam eorum omittet ad quæ eum ex justitia obligari credo.

Quæres 1mo. an restitutioni obnoxius sit qui alium avocat à statu Religionis.

Certum est 1mo. eum bonum opus operari, qui legitimis de causis aliquem à Religionis proposito dimovet: ut 1mo. si eum videat Religioni ineptum; 2do. si in Religione quam vult ingredi non vigeat regularis disciplina; sed è contra amor seculi spiritus schismatis & erroris; 3tio. si postulantis parentes egeant; 4to. si is qui religiosam vitam amplecti cupit, longe plùs in seculo boni operatur quàm in secessu operari possit; 5to. neque etiam peccat qui alteri repræsentat vitæ communis onera & gravem, licèt aliquando seram, quæ malè vocatos manet, pœnitentiam.

Certum est 2do. eum qui alium à Religione retraxit; non debere vel ingredi Religionem, vel alium illius quem ab ea abduxit loco substituere. Quia ii tantùm ad Religionem admitti debent, quos Deus ad eam vocare dignatur ex eo autem quòd quis alium avocaverit à Religione, absit ut statim existimetur ad eam vocatus fuisse. Jam

R. eum qui vi, vel dolo, candidatum aut Novitium à Religione retraxit, teneri ad restituendum damnum inde proveniens tum candidato, tum Religioni; si verò eum non nisi precibus, consilio & suasione retraxerit, ad nihil teneri respectu Religionis.

Prob. 1. pars: quia in casu præsenti infertur damnosa & gravis injuria: 1mo. ei qui religionem ingredi proposuerat quia

ubi

ubi vis est aut fraus, ibi est injuria; unde debet is libertati suæ restitui, eique fraus est detegenda. Quin & efficiendum est ut vel ad priorem statum revertatur, si possit; vel ut de præstito malis suasionibus consensu coram Deo ingemiscat; 2do. infertur etiam injuria Religioni, quæ jus habet nè quis per vim & fraudem ab ea divertatur aut extrahatur cum ipsius præjudicio; unde si spes erat futurum ut Communitas utilitatem temporaneam consequeretur à candidato, illa Monasterio refundi debet, attendendo tamen varias quæ hic occurrunt circumstantias, an v. g. Novitius professioni proximus esset; an non præ naturali inconstantia sponte sua recessurus videretur, &c.

Prob. 2. pars ratione opposita. Qui enim sinè dolo, sed precibus aut consilio doli experte, a Religione quempiam avocat, Religioni injuriam non facit; quia quidquid ea boni sperare potest à Novitio, ab ejus voluntate pendet.

Et certè, si quis volenti eleemosynam Monasterio diviti erogare, suadeat ut eam potiùs alteri Monasterio aut pauperibus eroget, nulli est restitutioni obnoxius, quia reipsa Monasterium ante donationem consummatam & acceptatam jus strictum in eam non habet; ergo à pari in præsenti casu. Et hoc etiam verum est, si candidatus voto simplici se Religioni devovisset, quia Religio jus strictum non acquirit nisi per vota solemnia.

Quæres 2do. quid dicendum de eo qui professum abduxit à religione.

R. 1mo. Eum qui vi vel fraude professum à Religione extraxit, debere restituere tum Religioni, tum professo, quia utrique injuriam fecit. Quapropter Religioni refundere debet omnia emolumenta quæ Religiosus docendo, concionando, scribendo, domus negotia curando, erat ipsi procuraturus, deductis tamen expensis. Debet etiam restituere professo; tum reparando damna quæ patitur; tum eundem restituendo plenæ suæ libertati; tum omnimodè efficiendo ut ad priorem statum revertatur.

R. 2do. Si quis sinè vi & fraude professum avocaverit, censent pene omnes, illum ad nullam respectu professi restitutionem teneri, quia nulla ipsi utpotè volenti inferri potuit injuria. Quoniam verò labile est istud fundamentum, ut supra ostendimus, ad minùs addendum est seductorem hominis professi, omni qua poterit via niti debere, ut quem ab aratro abduxit, ad aratrum reducat.

Difficultas præcipua est, an in hoc casu restituendum sit Religioni. Affirmant molina & Vasquez, & probabiliùs; quia qui violat jus strictum alterius ad faciendam ei restitutionem tenetur: sed qui etiam sinè vi & fraude professum abducit, violat

jus

jus strictum Religionis. Religio enim ratione professionis quæ est contractus ultro citroque obligans, jus habet retinendi subditos suos tanquam membra; & ratione hujus juris, habet jus aliud in eorum laborem, qui sive strictè ab iis debitus sit, sivè non, ab iis tamen certò ponendus est. Et verò si quis Religiosum hunc interficeret, teneretur ad compensationem damni quod ex ipsius morte pateretur Religio; non secus ac injustus artificis occisor tenetur ejusdem artificis hæredibus compensare lucrum quod ipsis ex occisi morte cessat, licet ille ad lucrum hoc faciendum ex justitia non teneretur; ergo cùm non minùs noceat Religioni qui ab ea religiosum abducit, quam qui eum occidit, cùm in utroque casu Religio subdito suo privetur, consequens est quod in utroque casu damnificator ad restituendum teneatur.

SECTIO SECUNDA.

De restitutione facienda ab eo qui propter actum debitum, vel turpem aliquid accepit.

Opus in gratiam proximi præstandum vel eidem debitum est ex justitia vel ex charitate aut alia virtute, & opus istud vel sinè sumptu, aliove incommodo temporali præstari potest, ut si ad obtinendam alicui gratiam sufficiat ut eam petas vel non nisi difficile, cum sumptu aut periculosè præstari valet; ut si præbenda sint egeno medicamenta, si in aquam te conjicere debeas, ut hominem torrente abreptum salves. De his omnibus breviter dicendum, Sit

Conclusio I. Quæ quis accepit ut faciat vel omittat id ad quod faciendum vel omittendum tenebatur ex justitia, restitui ab eo debent.

Prob. quia qui vendit id quod suum non est, tenetur ad restitutionem: sed qui pretium accipit pro eo quod alteri debet ex justitia, vendit id quod suum non est. Quod enim Petro debeo non meum est, sed est potius res Petri; ergo. Atque hinc ad restituendum tenentur, qui ut rem inventam reddant; pretium exigunt; itèm Judices, Notarii, Ministri Principum qui pro obeundis muneribus suis plùs recipiunt quam sibi legibus permissum sit.

Hæc nostra Conclusio vera est, etiamsi non accipias pretium ab eo pro quo rem facere debes, sed ab alio tertio, puta ab ejus amico. Ratio est, quia nullum habes titulum vi cujus accipias id quod tibi datur sive à me, sive ab alio; ut v. g. reddas

mihi depositum meum, vel commodatum, vel rem meam quam inveni(ti, aut quam aliunde mihi debes; ergo.

Haud tamen ad restituendum teneretur ille cui offerretur munus aliquod sponte & per modum donationis omnino gratuitæ [etiamsi aiunt quidam, munus eo intuitu datum esset, ut quis promptiori & alacriori animo id faceret ad quod aliunde tenetur] nisi leges donationem hanc reprobarent: quia licet unicuique per leges non impedito rem gratis sibi oblatam recipere.

Conclusio II. Quæ quis accepit ad faciendum opus proximo debitum ex charitate, sunt restituenda, si opus illud sinè labore, sumptu & periculo fieri possit.

Prob. Tum quia tale opus ex communi hominum judicio non est pretio æstimabile; tum quia quod datur in hoc casu, non datur voluntariè, sed coactè, & quia vereor, ne si nihil dedero, id non facias, quod ex charitate mihi debes; unde si quid receperis ut indicares mihi furem qui res meas subripuit, vel locum in quo eas deposuit, debes id mihi restituere: idem est si quid exigas, ut in gratiam mei apud magnatem quo familiariter uteris, verba facias.

Obj. 1mo. Obligatio restituendi oritur solùm ex violatione justitiæ: sed qui accipit aliquid propter opus ex sola charitate debitum, non violat justitiam, sed charitatem tantùm, ex hypothesi; ergo.

R. neg. min. ille enim violat justitiam, qui pro opere quod ex communi hominum judicio non est pretio æstimabile, recipit aliquid reipsa sibi indebitum: atqui homo ille recipit aliquid reipsa sibi non debitum, pro opere quod cùm sine ullo sumptu vel labore fiat, non est pretio æstimabile; ergo.

Obj. 2do. Ubi valida est promissio, ibi licita est acceptatio: atqui tunc valida est promissio; ut dicam in Tract. de Contract.

R. neg. maj. si enim furi ne mortem mihi inferat, promisi cum juramento aureos decem, stat promissio: nec tamen potest fur summam hanc acceptare.

Quod si opus ex charitate debitum non possit sinè aliquo sumptu & labore fieri, censeo cum viris gravibus eum qui pretium recepit dummodo moderatum, non teneri ad restitutionem; quia cùm posuerit opus pretio æstimabile, ad quod neque ex officio, neque ex contractu tenebatur, non peccavit contra justitiam, sed solùm contra charitatem, unde ex charitate sola tenebitur ad restituendum. Hæc autem obligatio non eodem urget modo ac ea, quæ ex justitia rigorosa nascitur: unde aliquando expungenda esset ex Confessarii præscripto per elee-

mosynam restitutioni æquivalentem, puta cùm meliùs reparari non posset charitas læsa; aliquando consuetis pœnitentiæ operibus delenda foret, ut si mortuus sit, aut ad pinguiorem fortunam reversus is quo cum duriùs egisti: ubi & id notandum quod cui debes ex charitate, ille ut plurimùm debeat tibi ex gratitudine.

CONCLUSIO III. qui recipit aliquid pro actione vel omissione quæ solùm cedit in commodum accipientis, vel in honorem DEI, potest illud retinere.

Prob. quia qui aliquid recipit in præsenti casu, prudenter judicare potest illud sibi gratis & omnino liberaliter donatum esse. Nemo enim ab alio emit actiones aut omissiones liberas ei soli utiles vel DEO honorificas; qui ergo pro ipsis aliquid donat, meritò censetur illud liberaliter dare, sive ad honorem DEI, sive ad proximi salutem. Unde qui ab alio aliquid recipit ut fiat Christianus, ut in Paschate peccata deponat, illud retinere potest. Idem dic si Judex pecuniam recipiat ut rectè judicet, ita ut non intendatur jus tertii, sed sola Judicis salus.

Quæres an accepta ob turpem causam restitui debeant.

Not. 1mo. Per turpem causam intelligitur omnis actio peccaminosa, ut homicidium, testimonium mendax, & præcipuè opus meretricium.

Not. 2do. Meretrix duplex: alia publica, quæ majoris mali vitandi gratia toleratur, ut in Italia, alia privata, quæ deprehensa punitur.

Not. 3tio. Fatentur omnes ea quæ accepta sunt pro opere illicito nondum perpetrato, esse restituenda; quia non potest impleri conditio sub qua pretium promissum est; idque locum habet etiamsi mali operis promissio juramento fuisset confirmata, quia *non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum*, ex Reg. 50. Juris in 6.

Tota igitur difficultas est an qui aliquid accepit pro crimine jam perpetrato, v. g. meretrix pro sui prostitutione, ad illud restituendum teneatur. Duplex est in hoc puncto Theologorum etiam saniorum opinio. Alii censent meretricem posse ut sibi debitum retinere illud quod ex crimine percepit. Hæc opinio.

Prob. 1mo. ex L. 44. ff. *De condictione ob turpem causam.* ubi sic: *Quod meretrici datur, repeti non potest ... quia licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cùm sit meretrix.*

Prob. 2do. ex S. Thoma qui sic loquitur: * *Quod mulier*

meretricium

* *2. 2. q. 32. art. 7.*

meretricium exerceat, turpiter agit, & contra legem Dei: sed in eo quod accipit, non injuste agit, nec contra legem unde quod sic illicite acquisitum est retineri potest. Et vero cui restitueret? An pauperibus? sed quo jure? An ei cui dedit? sed quare melior erit peccatoris conditio quam peccatricis?

* Prob. 3tio. ratione. Si enim valeat promissio meretrici facta, patrato opere ex parte meretricis, haud dubie meretrix id quod recepit servare potest: atqui hæc promissio licet illicita, utpote quæ tendat ad crimen, valet tamen crimine impleto; *multa* enim *facta tenent, quæ facienda prohibentur.* Imo etsi non valeret promissio, valeret tamen datio, ut quæ nec naturali nec positiva lege irritetur; solumque pendeat à voluntate domini, qui re sua pro nutu abuti potest.

† Secunda opinio quæ docet meretricem teneri ad restituendum id quod ex crimine suo lucrata est, solumque id servare posse quod ad vitæ sustentationem absolute necessarium fuerit.

Prob. 1mo. quia opus peccati nihil meretur nisi pœnam æternam; ergo pro eo nihil pretii percipi potest.

Prob. 2do. Si actio meretricis aliquid mereatur pretii vel prout spectatur in genere moris, seu ut est peccaminosa; vel prout spectatur in genere entis, seu quatenus utilis est aut jucunda uni, alii verò damnosa aut periculosa: atqui neutrum dici potest. Non 1. & in hoc conveniunt omnes: non 2. 1mo. quia si res quæpiam quia est ens vendi potest, Sacramenta quæ entia sunt, & quidem nobilissima, vendi poterunt; 2do. quia ut utilis vendi non potest actio, quæ virtutem præcipuum animæ bonum interimit; 3tio. quia, si actio turpis vendi possit ut entitas alicui jucunda; parricidia, adulteria, sortilegia vendi poterunt, non quidem ut offensiva Dei, sed ut perpetranti periculosa, ei vero pro quo perpetrantur utilia & amœna. Hæc autem quis ferat?

* Prob. 3tio. Cùm res una alteri quæ invendibilis est, necessario & inseperabiliter cohæret, tunc neutra vendi potest, ut patet in labore ad administranda Sacramenta requisito: atqui voluptas actionis malæ necessario & inseparabiliter eidem cohæret; ergo neutra vendi potest, vel emi; ergo etsi homo rem suam pro nutu dare posse dicatur, haud tamen efficaciter eam dare potest, quandiu eam in solum criminis pretium dare volet.

Nec nocent; inquiunt, alterius opinionis momenta: unde respondent ad 1. vel hanc legem procedere in foro tantùm exteriori, non in foro conscientiæ; vel meretricem aliquid retinere posse, nón vi contractus, quasi aliquem inire valide possit,

sed ex

ſed ex conceſſione Reipublicæ quæ rei donatæ dominium in meretricem transfert, tum in mulctam fornicatoris, tum ut majora impediantur mala quæ ex meretricii ablatione conſequerentur. Unde ſequitur 1mo. meretrices quæ à Republica non tolerantur, & in quas ea proinde nihil dominii transfert, nihil ob crimen retinere poſſe, niſi quod neceſſarium eſt ut victitent; 2do. puellas quæ ſub matrimonii promiſſione defloratæ ſunt, ducendas eſſe in matrimonium, niſi quid obſtet, quia id unanimi legum conſenſu ſtabilitum eſt.

Ad 2. fatentur cum S. Thoma mulierem id retinere poſſe quod ſibi gratuitò & per modum eleemoſynæ ad neceſſariam ſuſtentationem donatur, ſi præcipuè illud ipſi etiam legibus adjudicetur, ut ſtatim dictum eſt: verùm ſi meretrix *ſuperflue ad fraudem vel dolum extorſiſſet ab aliquo, tenetur eidem reſtituere* ut ait S. Doctor. 2. 2. q. 63. art. 5. ad 2. Addi poſſet S. Thomam eo tempore vel eo loco ſcripſiſſe quo meretrices tolerabantur.

Ad 3. negant valere promiſſionem de dando meretrici pretio. Promiſſio enim quæ nullius eſt momenti, quæ nullam habet vim, quæ pro infecta haberi debet, quæ ſervari non poteſt, hæc inquam, promiſſio non valet, atqui talis eſt promiſſio de re ex ſe turpi juxta Leges civiles & canonicas, quas fusè refert Comitolus. *Pactum turpe* ait Gregorius IX. *vel rei turpis aut impoſſibilis, de jure, vel de facto nullam inducit obligationem.* Idem habetur Jure civili * *Stipulatio interpoſita de iis pro quibus paciſci non licet, ſervanda non eſt, ſed omnino reſcindenda.*

Confirm. Promiſſio hæc ante mali operis, aſſaſſinatus v. g. aut concubitus executionem nulla erat & invalida; quia alioqui foret vinculum iniquitatis; ergo non convaleſcit ex poſt facto: cùm ex regula 18. Juris in 6. non firmetur tractu temporis id quod ab initio non valuit.

Extra rem eſt quod objiciunt aliqui de homine qui die feſta veſtem aut calceos confecit: is enim pretium retinere poteſt, quia veſtis & calcei pretio æſtimabiles ſunt per ſe; & qui exigit ut hæc fiant, non temporis circumſtantiam exigit, ſed ſubſtantiam rei. Quòd ſi quis diei feſtæ circumſtantiam in pactum deducere vellet, pactum ex hac parte irritum foret, utpote de re mala.

Equidem non omnis promiſſio illicita, ſimul eſt invalida; valet enim promiſſio à prodigo facta, licèt illicitè; at invalida eſt omnis promiſſio de re totaliter turpi, quia in re turpi nihil eſt quod alio poſſit quàm gehennæ pretio commutari.

* *Cap. final.* De pactis.

Ex his colligit autor Collat. Parif. eas meretrices quæ non tolerantur, sed potiùs ejiciuntur ex urbibus, aut carceri traduntur, ut in Gallia, teneri ad restituendum id quod accepêre, nisi eo ad tolerandam vitam absolute indigeant. Ratio est, quia nullum habent titulum quo bona sic accepta retinere possint. Neque enim hoc possunt, vel ratione criminis, quod pretio dignum non est; vel ratione legis, cùm per ipsam non tolerentur.

† Adduxi præcipua quæ invenire potui utriusque opinionis momenta. Fateor me in secundam propendere, licet eos qui meretrices ad exactam restitutionem adigere nolunt, condemnare non ausim, quia id nulla satis evidenti lege constitutum est.

Sed duo hic addenda credo: 1mo. quidem eas multò meliùs sibi consulere peccatrices feminas, quæ ut peccata sua redimant, iniquitatis suæ fructum in eleemosynas, retento brevi necessario, insumunt. Idem & indubiè magis dicendum de iis qui ex homicidio, aliisve criminibus lucrum fecêre. Ii verò videntur teneri ad restituendum ei qui pretium dedit, nisi lex contrarium decernat; quia donator rei quidem suæ renuntiavit, sed de facto, non autem de jure, cùm per actum omnino nullum, renuntiaverit. Et vero nemo hactenus Judam redarguit, quod argenteos triginta, *pretium appretiati*, retulerit ad Sacerdotes.

2do. Si meretrix à peccato resipiscens ad hoc pietatis opus se sponte sua non determinet, hanc ei pro pœnitentia imponendam esse obligationem à Confessario: tum quia peccatum ejus hanc meretur pœnam; tum nè ex peccato lucrum reportet, sicque vel ad crimen alliciatur, vel ad illud, utpote boni sui originem, affectum conservet. Atque hinc colliges ea etiam quæ quis occasione criminis gratuito & absque prævia stipulatione recepit, vix unquam sinè periculo servari posse.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Restitutione ob injuriam in bonis corporeis.

TRiplici ex capite lædi possunt corporis bona 1mo. per homicidium; 2do. per mutilationem & alia ejusdem generis; 3tio. per struprum, adulterium, & similia. De his seorsim dicendum.

SECTIO

SECTIO PRIMA.

De Restitutione propter homicidium & mutilationem.

NOt. 1mo. Qui alium occidit aut mutilat, damnum duplex eidem infert: unum naturale, quod in vitæ aut membrorum privatione consistit, aliud temporale, cujus præcipuæ partes sunt 1mo. impensæ factæ in curatione ægri; 2do. lucrum ex morte hominis cessans; 3tio. damna quæ patiuntur hæredes sive quibus boni aliquid præstabat aut debebat defunctus.

Not. 2do. eum qui præter intentionem, aut prorsùs inculpatè, v. g. ob necessariam sui defensionem alium occidit non teneri ad restituendum, quia non peccat contra justitiam: sed videndum an non excesserit inculpatæ tutelæ moderamen: alioqui enim pro ratione excessus restituendum esset. Docent autem Navarrus & alii plures, eum cujus excessus mortale peccatum est, semper teneri ad damni totius restitutionem.

Ex quo obiter colliges eos qui in duello alium occidunt, teneri ad restitutionem, non solùm quando alius alium quasi invitum ad certamen attraxit, sed etiam cùm ambo æque libere in arenam descenderunt: 1mo. quia occisor vera est & injusta causa damnorum omnium quæ patiuntur uxor, filii & creditores occisi: ergo iis omnibus restituere tenetur; 2do. quia nullus eorum jure suo cessit, neque occisus eidem juri pro ipsis renuntiare potuit. Ut aliæ præcipuæ difficultates solvantur.

Quæres 1mo. an immunis sit à restituendo, qui potuit & debuit fugere, & non fugit. R. eum qui fugere potuit & debuit ut Clericus, Religiosus, imo omnes aut pene omnes Laici, teneri ad restitutionem. Ratio est, quia qui non fugit cùm posset, est injustus occisor. Cùm quisquis sinè necessitate alium occidit, injustus fit occisor. Porro injustus occisor tenetur ad restituendum.

Quæres 2do. an injustus occisor teneatur ad restitutionem damnorum realium. R. affirmat. Unusquisque enim tenetur ad resarcienda damna quæ intulit: atqui, &c. Hinc tenetur occisor ad restituendum hæredibus, etiam opulentis, 1mo. expensas quæ in occisi curatione factæ sunt; 2do. cibos quibus uti propter morbum coactus est, iis tamen deductis quos aliàs consumpsisset; 3tio. lucrum quod ex operis percepturus fuisset, neque deduci potest labor lucrando adhiberi solitus, tum, quia alioqui sæpè nihil esset restituendum, dum lucrum vulgò ex labore pendet: tum quia labor operarios juvat.

Quæres 3tio. an homicida teneatur restituere iis omnibus quos sustentabat defunctus. R. Homicida restituere debet iis quos occisus necessariò alere tenebatur, & alebat ex operis & quæstu, ut sunt pater, mater, uxor, filii. Non tenetur verò fratri, nepoti, & aliis hæredibus *non necessariis*, quos defunctus excludere potuisset; ii enim jus strictum ad hanc sustentationem non habent, unde eam ab hæredibus exigere non possunt. Si quis tamen ea intentione occidisset alium ut ii quibus ante benefaciebat, beneficii hujus jacturam facerent, utique ad hujus damni reparationem teneretur.

Dixi, *quos alebat ex operis:* quia si alebat ex bonis quæ extant, non tenetur occisor eos alere tametsi de ceteris damnis teneatur.

Sed si fratres aut nepotes ad inopiam redacti essent, an non iis restituendum foret id quod ab occiso accipere consueverant? R. negat. 1mo. quia iis solum restituendum est, quorum jus strictum violatum fuit: atqui hæredes non necessarii jus strictum non habent, ut diximus ergo. 2do. quia occisor ad nihil amplius tenetur, quam teneantur hæredes qui in bona defuncti succedunt, cùm perinde ad summum se habeat ac si universa defuncti bona sustulisset: atqui hæredes nihil strictè debent iis quibus beneficia conferebat occisus; ergo.

Porro hæc decisio non favet homicidæ, sed tantum hæredibus necessariis quibus occisor restituere debet tum illud quod ipsis ex justitia debebat occisus, tum illud quod idem occisus aliis gratuitò conferebat.

Quæres 4to. an occisor satisfacere teneatur occisi creditoribus. R. Cùm occisor non debeat hæredibus occisi, id quod dederit ejusdem creditoribus, propositam quæstionem vel nullius esse momenti, vel ut seria sit eo debere reduci, an creditori ante hæredem restituendum sit, an hæredi qui ipse creditori refundat. Postremum hoc nativo rerum ordini magis congruit, præsertim cum creditor ad hæredem recurrere soleat suum ab eo debitum recepturus. Existimo tamen hic æqui bonique habendam esse rationem: satius enim videretur egeno creditori restituere, quam hæredi ne obolum quidem restituturo; interim caveat debitor ne bis in idem conveniatur.

Quæres 5to. an solvi debeant impensæ funeris.

R. negat. nisi ex acceleratione mortis majores impensæ fierent, ut si vir nobilis extra patriam occisus ad prosapiæ suæ sepulchrum transvehendus fuerit; tunc enim pro illo excessu facienda erit restitutio attamen deduci deberent expensæ si quas in itinere facturus erat ille qui occisus est.

Quæres

Quæres 6to. an etiam aliquid restitui debeat pro damno naturali.

R. 1mo. contemptum qui in omni alterius mutilatione reperitur, compensari debere, sive veniam petendo, si hoc patiatur conditio lædentis; seu doloris signa exhibendo seu satisfactionem pecuniariam dando si læsus per eam placari possit.

R. 2do. probabilius videri occisorem eumve qui alium mutilavit, pro vita aut membro præcise sumptis, aliquid restituere debere: 1mo. quia damnum omne compensari debet quantum fieri potest; 2do. quia justum non est ut quis ab omni prorsus restitutione eximatur, eo quod nimium debeat, de quo supra.

Ex his sequitur 1mo. eum qui alapâ vel fustibus alium cædit, quive eum debilitat, aut deformat, ad pecuniariam compensationem teneri; 2do. æquitati valde consentaneum esse, ut occisor sacrificia & preces offerat pro occiso; eamque obligationem non pauci strictæ justitiæ esse censent. Unde & fur qui ablata restituere nequit, ad piam hanc restitutionis speciem obligatur.

Quæres 7mo. an occisor à restitutione immunis sit si pœnas luat pro homicidio; aut si occisus testetur moriendo se ei condonare. R. negat. Ratio primæ partis est 1mo. quod mors in homicidam à Judice decernatur, non ut parti læsæ satisfiat, sed ut vindicetur; 2do. Fur patibulo addictus non desinit teneri ad restituenda quæ abstulit; ergo nec occisor.

Ratio secundæ partis est 1mo. quod condonatio simpliciter facta intelligatur quoad legem charitatis, quæ præcipit ut diligantur inimici non autem ut à restitutione eximantur; 2do. quod in occisione alicujus duplex interveniat injuria: alia quæ infertur patri v. g. occiso, & circa hanc si remittatur à patre, occisor à restituendo liber fiet; alia quæ infertur filio patris occisi; hæc autem cùm sit ipsum jus filii, non nisi à filio condonari potest.

Quæres 8vo. an hæredes occisoris teneanturr ad restitutionem in ejus defectu. R. affirmat. idque etiamsi occisor morte punitus fuerit: quia hæredes ut in omnia jura, sic & in onera omnia succedunt. Solent tamen occisi hominis hæredes honestiores pœnâ talionis contenti esse; è contra hæredes occisi qui egeni sunt, plùs damni quod passi fuere, quam læsi honoris reparationem quæritare consueverunt.

Quæres 9no. an ad restituendum teneatur qui occidit Caium quem invincibiliter putabat esse Lucam hostem sibi infensissimum. R. teneri 1mo. quia reipsa est injustus occisor; 2do.

 quia

quia qui ædes alicujus incendere voluit, & alterius ſuccendit, non deſinit obligari ad reſtituendum ergo à pari.

Quæres 10mo. an etiam ad reſtituendum teneatur qui occidit hominem brevi moriturum; aut qui brachium amputavit alicui, qui paulo poſt non ex vulnere, ſed alio aliquo caſu mortuus eſt.

R. ad 1. eum qui occidit hominem paulo poſt moriturum ex infirmitate, vel juſte à Judice occidendum, non teneri ad reſtituendum, niſi pro lucris ceſſantibus, ſecundum breve illud tempus quo ſupervicturus erat: ſi vero ille ab alio injuſte occidendus erat, dico eum teneri ad reſtitutionem totius. Ratio primæ partis eſt, quod occiſus non ſit tunc cauſa niſi modici illius damni. Ratio ſecundæ partis eſt, quod damnum prout injuſtè illatum eſt, totum pendeat a tali occiſore qui non poteſt obligationem ejus reparandi dividere cum eo qui alioqui occiſurus fuiſſet quia is de facto non fuit occiſor.

R. ad 2. quod ſecluſa partium conventione, aut Judicis ſententia, ille qui alium mutilavit, ſola quæ ex vulnere uſque ad diem mortis emerſerunt damna reſarcire debeat; ut qui horum duntaxat cauſa extiterit: quod ſi jam mutilator cum mutilato de certa ſumma tranſegiſſet, ſtandum eſſet conventioni, ut quæ in incertum peracta ſit. Idem eſt ſi mutilator à Judice certam ad ſummam condemnatus fuerit.

Quæres 11mo. quomodo æſtimari poſſint damna realia quæ ex occiſi morte conſecuta ſunt. R. 1mo. ſpectandam eſſe occiſi conditionem, ſitne dives an pauper; juvenis an ſenex: doctus & ad laborem vigil, an in arte ſua imperitus & ſegnis, ſanus, an morbo ad interitum vergente oppreſſus; 2do. attendendum, id quod eſt in ſpe, ei quod in re eſt non æquipollere, 3tio. videndum etiam an non ſoleret tantum conſumere, quantum lucrabatur. Si quis mutilatus, artem ſolitam exercere nequeat, ſed alio modo quæſtum facere poſſit, erit id detrahendum.

SECTIO SECUNDA.

De reparatione Stupri & Adulterii.

DE iis ſolum loquemur impudicitiæ ſpeciebus quæ reſtitutionis obligationem pariunt; eæ vero ſunt præcipuè: ſtuprum ſeu defloratio virginis præſertim invitæ; & adulterium ſeu illicitus concubitus conjugatorum utriuſque, vel alterutrius. Tripliciter porro poteſt quis puellæ uſum obtinere: 1mo. ipſa conſentiente libere & abſolute, prout conſentire cenſetur, ea

etiam quæ cedit donis, precibusve quæ tunc fieri consueverunt: hæc enim à muliere, si serio velit, excuti facile possunt; 2do. ipsa renitente ita ut ad eam flectendam adhibeantur vis, minæ graves, falsæ persuasiones, preces admodum importunæ quales censentur quæ vel minis adjunctæ sunt; vel fiunt ab aliquo superiore, cui virgo præ *metu reverentiali* resistere non ausit; quanquam raro evenit ut preces a minis separatæ æquivaleant vi, puellamque vere invitam faciant; 3tio. demum si stuprator promittat puellæ se eam in matrimonium ducturum esse, quod quidem vel ficte, vel sincere promitti potest. Jam quæritur ad quid ii stupratores teneantur.

R. 1mo. eum qui sine vi, dolo, precibusve admodum importunis aut mediis extraordinariis, sed ex libero virginis consensu, licet muneribus, blanditiis, aut precibus ordinariis turpem corporis ejus usum obtinuit, nihil ei debere in foro conscientiæ. Ratio est, quia scienti, consentienti & jure suo cedenti non fit injuria: porro puella jure suo cedere potest, saltem quoad reparationem damni temporalis.

Not. tamen stupratorem aliquando à Confessario cogendum esse, ut vitiatæ puellæ dotem tribuat, si nempe dives sit, & ea egena, sicque subsit periculum nè ipsa jam vitiari facilior, de novo in crimen proruat; alias ad nihil tenetur respectu ipsius personæ corruptæ. Solet quidem stuprator in exteriori foro ad dotandam virginem condemnari, * quia vulgo præsumitur seducta fuisse, sicut præsumitur fuisse virgo, nisi contrarium probetur. Si tamen persona corrupta sciat interius se nec virginem fuisse, cùm à Titio cognita est, nec reipsa ab eo fuisse seductam tenetur ei refundere quidquid per Judicem sub his falsis præsumptionibus sibi adjudicatum fuit; nisi forte amasius suum ipsiusque puellæ crimen jactando, ipsam diffamaverit: quia diffamatio est damnum injuste illatum, quod resarciri debet, ut puella perinde ac antea nubere possit.

R. 2do. verius videri quod talis stuprator aliquid parentibus restituere teneatur: quia qui puellam sub potestate parentum vel tutorum adhuc positam stuprat, specialem iis injuriam infert. Non desunt tamen sani etiam Theologi, qui credant stupratorem satis puellæ parentibus satisfacere si veniam ab iis petat, aut doloris sinceri signa exhibeat. Hæc decisio admitti potest pro casu in quo vitiata puella vel nubere non vult; vel in claram æquè familiam nubit ac si corrupta non fuisset Verum si, ut puella juxta suam conditionem nubat, dos ejus à parentibus augeri debeat; censemus strictam damni hujus resarciendi

* C. 1. & 2. De adult.

sarciendi obligationem, stupratori incumbere; quia stuprator injusta est causa cur parentes damnum illud ferant.

Ceterum in usu est, ut si ex crimine secuta sit proles mulier ipsam à partu ad triennium alat; corruptor vero ab anno tertio & deinceps, donec proles sibi providere possit; imo à partu eam alere debet stuprator si ad id se obligaverit, aut id mulier præstare nequeat. Si infans expositus sit & ad Xenodochium translatus, debent parentes, si satis habeant facultatum, expensas solvere, quia hospitalia egenis non autem divitibus ædificata sunt, juxta communiorem sententiam.

R. 3tio. eum qui vi, fraude, aut falsis persuasionibus virginem vitiavit, teneri compensare quidquid inde puella aut parentes ejus damni percipiunt. * Imo quamvis nuptias non promiserit tenebitur in foro externo ad eam dotandam & ducendam: ad id tamen (nisi fœdata virgo nuptias corruptoris exigat, de quo infra) non tenetur in foro conscientiæ ante sententiam Judicis sed satis est ut ei procuret matrimonium æque conveniens, ac si deflorata non fuisset.

Quod si puella dotem nolit, sed exigat matrimonium cum injusto defloratore, debet is consentire: 1mo. quia etiam posito dotis augmento, non videtur redintegrari honor feminæ ablatus, nisi ea stupratori nubat, aut res sit occulta; 2do. quia hic pensari debet publicus contemptus, cui & ipsa & vir cui nubit exponentur; 3tio. quia vix fieri potest ut vir alius a stupratore, non vindicet in uxorem fastidia quæ experietur aut experiri credet, quoties sentiet aut suspicabitur sibi probro verti quod imminutam duxerit.

R. 4to. si puella vim passa æque nupserit ac si oppressa non fuisset, aut Religionem ingrediatur, ejus corruptor adhuc tenetur de compensatione quadam pecuniaria; quia reipsa damnum intulit, quod licet in se irreparabile sit, utcumque tamen per bonum ordinis inferioris compensari potest. Nec obstat quod puella sortem æque bonam nacta fuerit sicut enim qui alterius domum succendit, restituere debet, etsi alter; modo non in gratiam incendiarii, eandem domum restauraverit; ita à pari in præsenti casu: neque enim ex bona proprietarii domus vel puellæ fortuna lucrum reportare debet qui damnum reale intulit.

Quod spectat ad virgines quæ sub promissione matrimonii vera vel ficta corruptæ sunt, dico corruptores ad eas ducendas teneri. Ratio est 1mo. quia damnum omne injuste illatum, quale est in præsenti, reparari debet; 2do. quia nemini fraus sua & dolus patrocinari debent: patrocinarentur autem, si fictus animus

* C. 2. De adulter.

animus tolleret obligationem puellam indemnem faciendi; ergo qui ficte matrimonium promisit, non satisfacit pecuniam dando, nisi puella consentiat; aut jam non possit duci, puta quia corruptor aliam duxerit, aut plures deluserit eadem spe. Neque huic Religionem ingredi licet, quia hoc injustum foret, utpote quod adversaretur promissioni quæ executioni mandari debet.

Sed quid juris, si is qui matrimonium promisit, habeat votum castitatis, aut Religionis. R. Si votum deflorationem subsecutum sit, non desinit stuprator ad matrimonium obligari; quia tale votum non plus valet quam votum dandi pauperibus, id quod jam alteri debitum est ex justitia. Si vero votum præcesserit deflorationem, communior opinio docet puellam adhuc ducendam esse, saltem obtenta voti dispensatione. Ratio est 1mo. quia si quis vovisset daturum se pauperibus aureos centum, & postea grave alteri damnum inferret, quod sine iisdem aureis reparare non posset, non teneretur ad implendum votum, sed è contra, ergo à pari; 2do. quia damnum illatum potest & debet reparari eo meliori modo quo potest: atqui stuprator eam quam corrupit ducere potest, obtenta saltem dispensatione; ergo vel eam obtinere debet; vel Superiori exhibere rationes quibus ab ea petenda deterretur, ejusque judicio acquiescere.

Notandum tamen eum qui ficte nuptias promisit, ad id non teneri: 1mo. si præsumatur puellam deceptam non fuisse, sed temere & insipienter matrimonii contrahendi spem concepisse, quod præsertim contingit cùm magna est conditionum disparitas, ut si vir dives sit & nobilis, femina vilis & inops; 2do. si puella ex nimiis exaggerationibus, inconstantia & ambiguitate verborum, satis animadvertere potuerit promissionem fictam esse; 3tio. si deinceps cum alio fornicetur, cum per hoc etiam sponsalia dirimantur; 4to. si se virginem mentita fuerit, & jam corrupta fuisse deprehendatur: hoc enim casu non tam decepta est quam deceptrix; 5to. si puella nobilem se vel divitem finxerit, cum non esset; nam & in eo casu injuste decepit, & in injuriis datur compensatio; 6to. si prudenter timeatur ne ex tali matrimonio suboriantur graves discordiæ inter familias scandala, aliique id genus infelices exitus: 7mo. si puella jam nolit stupratori nubere, aut eam ipsi denegent parentes quo in casu censent multi, stupratorem non teneri ad dandam dotem puellæ, si hæc ejusdem aut pene æqualis secum conditionis sit quia ex Reg. 66. in 6. *cum non stat per eum ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.*

set. Excipe, si puella sine novo sui vel familiæ suæ opprobrio hominem hunc ducere non possit.

Sed quid si vir conditionis superioris; vere & ex animo nuptias promiserit;

R. eum promissis stare debere; nisi hinc graves rixæ, familiæ diffidia, vel scandalum grave merito timeantur. Ideo enim homo ille non teneretur promissis stare, quia superioris est status & fortunæ: atqui hæc ratio nulla est, tum quia jure suo cedere potuit, & reipsa cessit; tum quia excessus quo puellam superat, eidem puellæ debitus est ratione promissionis ab eo factæ, ab ipsa acceptatæ, & cui accedente legum consensu, nihil deest quominus in conscientia obliget. Et certe non minor est hoc in casu injuria à viro nobili aut locuplete illata; quam illata à plebeio; ergo non minus resarciri debet, si moraliter potest.

Unde sequitur 1mo. non sufficere ut ille homo puellam dotet, quia ipsi inferretur injuria, utpote quæ jus habeat ad nuptias sibi promissas; cui autem aliquid in una specie debetur, non satisfit si detur in alia specie; 2do. si eam ob aliquod superveniens impedimentum ducere non possit, puta quia vel aliam duxit; vel jam sacros Ordines suscipere præsumpsit, non satis esse ut ei restituat quantum sufficit ut ea virum ejusdem conditionis ducat, sed quantum ejusdem intererat ipsum habere in virum: quia puella hæc jus habet non solum nubendi perinde ac si deflorata non esset, sed nubendi viro talis conditionis; quanquam Magistratus moderari possint jus illud, ut quod ab ipsis magna ex parte dependeat.

Quæres quid juris, cum deflorator superioris status ficté promisit nuptias. R. Vel puella noverat notabilem supra se viri excessum, vel non. Si 1, credendum est communiter, eam non fuisse deceptam, nisi quia decipi voluit. Si 2. censent multi stupratorem non teneri ad eam ducendam, sed satis esse si ei provideat quantum oportet ut tam commode nubat, ac si corrupta non fuisset. Ratio est, quia mulier intendebat acquirere virum ejusdem secum conditionis, non multo superioris, cùm superioritatem hanc non cognosceret, ergo.

Ut ut sit, [dici enim posset puellam eum intendisse qui matrimonium sibi promisit, quisquis ille foret) certum videtur 1mo. stupratorem teneri ad ducendam puellam si id juraverit, nisi dispensationem juramenti obtineat, quia tale juramentum est de re licita & possibili; 2do. secluso etiam juramento, posse fieri ut stuprator in casu proposito, teneatur ad nuptias respectu unius puellæ, non respectu alterius. Si enim virgo corrupta bonæ sit indolis, nec consenserit in scelus, nisi v. g. quia à parenti-

à parentibus male vexatur, & in doloris æstu quæsiit vindicem an non magis tenetur qui ea sub ficta matrimonii promissione abusus est, ad ipsam ducendam, quam si abusus sit puella ad scelus expedita, & quæ matrimonii promissionem non exegerit, nisi quia crimini speciem colores que obtendere voluit?

Ex dictis colliges, eum qui viduam honestam, eamve quæ licet jam ab alio viciata esset, passim tamen ut virgo habebatur sub matrimonii promissione etiam ficta corrupit, ad eam ducendam teneri: si vero vi vel fraude, sed absque matrimonii pacto, ipsa abusus sit, ad compensationem damni cujuscumque inde nascentis obligabitur ante Judicis sententiam; quia eadem est hoc in puncto conditio ipsius, quæ virginis per fraudem & dolum defloratæ. Nunc dicendum de reparatione adulterii.

Triplex esse potest hominis adulteri status: vel enim ex adulterio secuta non est proles, vel certo secuta est, vel demùm dubitatur an secuta sit.

Si proles secuta non sit; nulla est facienda restitutio: tum quia per adulterium præcise non infertur damnum, sed solum injuria, pro qua, si tamen publica sit non tam debetur restitutio, quam satisfactio honoraria quæ fit per veniæ petitionem & signa doloris; tum quia transigere pro adulterio prohibitum est ne videatur maritus uxoris lenocinium facere. Si tamen post peractum sine consensu mariti adulterium talis transactio fieret censent non pauci eam valituram: quia lex eandem prohibens, nititur, lenocinii præsumptione, quam in præsenti casu nullum habere locum supponimus.

Si ex adulterio proles certo moraliter secuta sit ut si eo tempore absfuerit maritus, &c, debet 1mo. ali proles ubicumque, etiam in nosocomio, si ibi posita fuerit, 2do. Adulter debet pro parte sua, & in solidum pro toto, compensare damnum quod pater & legitimi hæredes patiuntur ex suppositione infantis spurii. Adulter enim est causa, tum damni huiusce, tum suppositionis quia prævidere potuit & debuit eam ex actione sua secuturam.

Dixi adulterum teneri *pro parte sua*, ad compensationem damni, quod patri legitimisve hæredibus illatum est. Non enim tenetur ad totum, nisi in defectum adulteræ, quia uterque est causa æque principalis totius damni.

Sed quid si alter alterum ad crimen inflexerit?

R. Si adulter, vi, minis, aut gravi metu etiam reverentiali, uxoris alienæ consensum extorserit, tenetur de toto, mulier vero non nisi in ejus defectum; quia adulter est tunc causa

magis

magis principalis adulterii, damnorumque inde consequentium. Si vero adulteram precibus solùm induxerit in crimen; censet Sylvius adulterum de toto damno teneri, sive quia magis influxit in crimen; sive quia damni totius reparandi onus in se suscepisse videtur. Hæc opinio non videtur mihi indubia, credo tamen eum qui alium ad crimen induxit, ad ampliorem restitutionis portionem teneri, quia duplici nocuit titulo, moventis scilicet ad damnum, & ejusdem damni executoris.

In dubio an proles sit mariti, an adulteri, debet iste pro ratione dubii restituere, 1mo. quia iniquum est ut in casu dubii, debeat unus, isque innocens, totum subire onus, dum alter, & quidem reus, ab eo planè immunis est: atqui maritus innocens totum subiret onus alendæ prolis, quæ fortè sua non est, dum adulter pessimus nihil contribueret ad alendam eandem prolem, quæ fortè sua est; ergo. 2do. quia ille ad damni reparationem tenetur, contra quem est ejusdem damni præsumptio: atqui contra adulterum est præsumptio damni. Ubi enim constat de actione per se sufficienter damnificativa, ibi contra actionis hujus authorem est præsumptio; unde ut à restitutione immunis sit, probare debet damnum ex actione sua non evenisse: atqui adulter actionem de se damnificativam posuit, & non probat, ut supponimus, damnum ex hac actione sua secutum non esse; ergo restituere debet tantò plùs quantò minùs probat se damni causam non esse.

Obj. 1mo. Nemo tenetur solvere priùs quàm ostendatur debitor: sed in dubio adulter non ostenditur debitor.

R. dist. maj. Nemo priùs tenetur solvere quàm ostendatur debitor, si alteri incumbat probatio contra eum facienda, C. si ipsi probationis faciendæ obligatio incumbat, N. sic non teneris alteri reddere rem quam suam esse dicit, & non probat, quamque tuam esse putas. Verùm si crimen admiseris de se damnificativum, puta si facem conjeceris quo tempore combusta fuit domus, tunc tibi incumbit ut probes ex hoc delicto nihil damni alteri creatum esse; quia postulat æquitas ut præsumptio sit contra nocentem.

Obj. 2do. In dubio melior est conditio possidentis: atqui adulter bonum suum possidet, & est in dubio; ergo.

R. dist. Melior est in dubio conditio possidentis, si de actu damnificativo non constet, C. si de eo constet, N. Certè hoc axioma militat contra adversarios: nam maritus adulteræ possidet bona sua; ergo in dubio an proles sit ipsius, non debet iisdem privari, ut prolem dubiam perinde ac certò suam alat.

Quæres 1mo. Ad quid teneatur adultera. R. Eam teneri

ad reparan-

ad reparanda, quantùm fieri potest, damna quæ ex crimine suo in maritum legitimosque filios derivantur. Hoc autem efficiet, plùs ex propriis bonis, si quæ habet, legitimis filiis quàm spurio relinquendo. Si verò paraphernalia bona non possideat, cautè & prudenter persuadere conabitur patri putativo, ut legitimos filios pluribus instruat bonis quam illegitimum. Item animum filii ad amplectendum Religionis statum flectere nitetur: si tamen divinæ vocationis signa præ se ferat. Denique rem domesticam majori quàm aliàs diligentia tractabit, de solitis sumptibus detrahet quantùm permittent status & valetudo, &c.

Quæres 2do. An mulier, quæ similibus modis damna hæc compensare nequit, teneatur indicare crimen suum. R. negat, generatim loquendo. Vel enim crimen revelaret marito, vel filio spurio: atqui nec marito nec filio illud revelare tenetur: tum quia revelatio hæc fieri non potest sinè magna mulieris infamia, quam subire nec tenetur, nec debet, quæ nomen bonum publicè habet, tum quia eadem revelatio gravium malorum radix esse potest, ut quæ mulierem mortis periculo exponat, & maritum periculo uxoricidii, aut saltèm odii perpetui; tum denique quia filius matri non credet, nec juxta multos, credere tenetur; aut si credat, vix probabile est quòd ità perfectus sit, ut propter solum justitiæ amorem renuntiet hæreditati quàm in exteriori forò retinere tutò potest.

Confirmat. Quia non est restituendi obligatio, cum ille qui debet est in impotentia morali, ille verò cui debetur, non est rationabiliter invitus: sed mulier quæ aliter satisfacere nequit; quàm suum crimen detegendo, est in impotentia morali, &c.

Hæc resolutio limitari solet 1mo. cùm adultera jam ante famam suam publicè perdidit, quia tunc ex ipsa sua declaratione grave non patitur incommodum. Si tamen vel gravia inde mala sibi vereretur, vel prævideret sibi non credendum, rem pandere non teneretur. 2do. cùm mulier prudenter judicat spurium, utpotè virum frugi, sibi fidem habiturum esse, (quod tamen rarissimè præsumi potest) tunc enim infamia nocentis apud unum aut alterum, minùs habet incommodi, quàm gravissima innocentum damna. Hac de causa docent Theologi, occultum alicujus crimen posse tertio revelari, ut avertatur grave damnum quod ipsi ab altero impendet.

Quæres 3tio. An filius teneatur credere matri quæ asserit eum illegitimum esse.

Respondent vulgò filium non teneri credere matri etiam juranti, nisi manifestis argumentis id probet, ut si demonstret patrem ante & post conceptionis tempus abfuisse. Ratio est quòd

quòd nemo unius, quamvis non suspecti, hominis testimonio credere tenetur in sui præjudicium; præsertim cùm testis ille turpitudinem suam allegat. Hæc opinio tam communiter recepta est, ut ei finè scrupulo adhærendum sit.

Quæres 4to. Quid de ea matre sentiendum, quæ plures filios convocans, ait: Unus ex vobis illegitimus est; vultis eum à me nominari, aut innominatum cum ceteris hæreditatem partiri? R. hanc agendi rationem esse iniquam: 1mo. quia omnibus metum gravem injustè incutit, efficitque ut plures renuntient parti hæreditatis sibi certò debitæ; 2do. quia per eam proles legitima illegitimitatis suspicioni exponitur; facilè enim continget ut qui spurius non est, ob certa oris & vultûs lineamenta pro spurio habeatur.

ARTICULUS TERTIUS.

De Restitutione famæ & honoris.

ARticulum hunc ab aliquot definitionibus auspicabimur.

Fama est bona opinio de alicujus excellentia, quæ opinio efficit ut habeatur pro bono vel absolutè, vel relativè ad scientiam, artes, &c.

Honor est testificatio excellentiæ alterius, facta per externam reverentiæ exhibitionem. Hinc fama in interiori judicio posita est, honor verò in externo æstimationis signo consistit.

Detractio est alienæ famæ injusta & occulta læsio vel imminutio; seu denigratio famæ hominis absentis.

Contumelia est alieni honoris injusta & aperta læsio, seu ablatio honoris hominis ipso præsente. Hinc contumelia, ut quæ coram & in faciem fiat, peccatum est detractione gravius, ut rapina pejor est furto, ideoque in confessione exprimi debet.

Calumnia est falsi criminis, vel defectûs impositio; & hæc sub detractione ut species sub genere continetur. Detractio enim octo modis fieri potest, 1mo. falsum aliquid imponendo; 2do. amplificando illud quod verum est; 3tio. occultum detegendo; 4to. sinistrè interpretando quod rectè ab alio gestum est; 5to. negando aliquem quibusdam dotibus frui, rectivè & boni quidpiam fecisse; 6to. dotes illas aut bona imminuendo; 7mo. tacendo iis in circumstantiis in quibus silentium pro vituperio habetur; 8vo. adeò frigidè laudando, ut facilè sentiant alii eum quem laudas parùm tibi videri laudis dignum. Hos detrahendi modos, quorum priores quatuor directi sunt, posteriores verò indirecti, exprimunt versus sequentes:

Imponens,

Imponens, augens, manifeſtans, in mala vertens;
Qui negat, aut minuit, reticet, laudatve remiſſè.

Ut pleniùs tractentur quæ ad tanti momenti materiam pertinent, videndum 1mo. an & quale peccatum ſit detractio; 2do. quam reparationem exigat; 3tio. an eam exigat ſemper & in omni caſu; 4to. quomodò & coram quibus fama reſtitui debeat; 5to. quæ cauſæ à reſtituenda fama excuſent.

SECTIO PRIMA.

An, & quale ſit peccatum Detractio.

Conclusio. Detractio eſt peccatum ex natura ſua grave, charitati ſimul & juſtitiæ contrarium.

Prob. 1mo. Ex Scriptura. Prov. 24. *Abominatio hominum detractor.* Rom. 1. *Detractores & contumelioſi* dicuntur *digni morte.* Et I. Corint. 6. *Neque fures .... neque maledici Regnum Dei poſſidebunt.*

Prob. 2do. Ex Patribus, S. Hieronymus in Pſalm. 100. docet detractionem fornicatione pejorem eſſe, *quia*, inquit, *qui fornicatur ſe tantùm occidit: Ille autem qui detrahit, & ſe & illum qui audit demergit.* * & in Pſal. 149. hæc profert quæ utinam ab iis qui in communi vivunt, ſatis ponderentur. *Non putent Monachi ſe debere eſſe ſecuros, dicentes: Grandia crimina non facimus in Monaſterio; non adulteror, non furtum facio .... grande ſcelus eſt, quando detrahis fratri tuo; lingua tua fratrem tuum interficis.* S. Bernardus Serm. 24. in Cant. *Qui detrahit, ferit charitatem lingua maledica, & quantùm in ſe eſt, necat funditus & extinguit.* Unde ſic: Peccatum illud mortale eſt, quod grande ſcelus dicitur, quod qui admittunt digni ſunt morte, & Regnum Dei non poſſidebunt: atqui talis eſt detractio ex textibus citatis; ergo.

Prob. 3tio. Quia detractio in fama, contumelia verò in honore proximum iniquè lædit, adeoque eum ſpoliat bonis quæ divitiis longè præſtant, juxta id Proverb. 22. *Melius eſt bonum nomen quàm divitiæ multæ;* ergo utraque charitati ſimul & juſtitiæ adverſatur.

Et hæc intelligenda ſunt de ea etiam detractione quæ ex loquacitate & levitate animi oritur, abſque intentione lædendi proximum: nam & hæc detractio eſt verè injuſta; quia jus habet proximus nè quis ſive ex loquendi prurigine, ſive ex alio motivo ea efferat quæ nata ſunt famam ejus imminuere.

Dixi detractionem eſſe peccatum ex natura ſua mortale.

Venialis

Venialis tamen esse potest, 1mo. ob defectum sufficientis advertentiæ; 2do. ob materiæ levitatem, ut si narretur levis alicujus imperfectio aut peccatum; (quanquàm fieri potest ut qui plures alterius defectus licèt divisim leves revelat, peccet mortaliter,) quia tot revelando, graviter bonam ejus existimationem lædere potest; 3tio. ob correctionis necessitatem: & sic excusari possunt parentes & domini qui erga filios & famulos verbis quibusdam contumeliosis utuntur: iis tamen abstinere satius est, ut pote quæ frequenter lædant, & rarò emendent.

Ad dignoscendam detractionis gravitatem hæc statui solet regula, ut detractio censeatur peccatum mortale, quoties irrationabiliter in materia gravi læditur honor proximi, quia tunc ei rationabiliter invito notabile damnum infertur: toties è contra propter oppositam rationem venialis judicetur, quoties leviter læditur proximi fama.

Hæc tamen regula suas habet exceptiones: unde docent Theologi, 1mo. exprobrationem rei levis immunem non esse à mortali, si fiat ex intentione graviter nocendi, iisve in circumstantiis in quibus prævidetur gravem proximo dolorem concitatura; 2do. id quod respectu unius personæ leve est, grave esse respectu alterius. Sic qui de puero aut famulo vili dicit quòd vanus sit, mentiatur sæpè, plus justo bibat, potest haud peccare mortaliter; secùs si hæc dixerit de Episcopo, de Superiore coram ejusdem inferioribus, de Sacerdote, aut etiam de Laïco magni apud plebem nominis. Ratio est, quia talium personarum fama multùm inde imminuitur, ab authoritate sibi necessaria excidunt, ideoque ab iis non audiuntur à quibus audiri debent; 3tio. ad detractionem etiam gravem satis esse, si de proximo ea dicantur quæ licèt nullam ex parte ejus culpam supponant, eum tamen aliorum contemptui exponunt. Hinc graviter peccant qui dicunt patrem alicujus triremibus fuisse damnatum; itèm qui occultum natalium defectum narrant, aut per convitii modum in faciem exprobrant: hæc enim quàm molestè ferri soleant nemo est qui ignoret; 4to. non eandem esse omnibus in locis ejusdem detractionis gravitatem: unde qui occultam alicujus ebrietatem revelat, graviùs detrahit in Hispania & Italia, quàm in Germania aut Belgio. Pari de causa excusant aliqui à mortali pueros, mulierculas, ac sortis infimæ viros qui certis convitiis apud plebeïos usitatis se lacessunt, quia his non habetur fides, & honor vilium personarum non censetur hisce injuriis graviter lædi.

Eos tamen qui hanc convitiandi consuetudinem habent, facilè à Confessariis absolvendos non putem: 1mo. quia in has contumeliæ voces erumpere non solent nisi irati; 2do. quia scandalum

scandalum audientibus ingenerant; 3tio. quia verba quibus utuntur de se famam imminuunt, & eos ad quos diriguntur nonnunquam gravissimè exacerbant.

At peccatne mortaliter qui de alio peccatum aliquod mortale refert, quod is à se admissum gloriatur, quodve in usu communi pro graviter infamante non habetur, putà qui narrat duellum militis?

Respondent Theologi etiam accurati, hic nullum aut leve duntaxat peccatum occurrere, quia hæc admissi duelli narratio, habita conditionis militaris ratione, gravem injuriam inferre non potest. Sed hæc opinio difficilis mihi videtur: 1mo. quia eadem de causa licebit varia alicujus contra castitatem peccata revelare: qui enim hæc admittunt, apud mundanos gloriam habent; 2do. quia viri probi duellistas ut misera diaboli mancipia habent; ac proinde suam iis famam verè aufert, qui nefaria eorum prælia revelat; 3tio. quia qui hujusmodi peccata narrant, iisdem ut honorificis applaudere solent, & sæpè, etiam præter intentionem; eos à quibus audiuntur, ad simile quid accendunt. Quapropter tutius est ab iis abstinere; & si propter hoc non retineantur pœnitentes, sive quia excusat bona fides, sive quia duellistæ ipsi jure suo cessisse videntur, saltèm potenter exhortandi sunt à Confessariis, ut deinceps taceant, præsertim cùm præteriit horumce certaminum memoria.

Ii etiam mortaliter peccant, qui licèt generalibus utantur verbis, magni tamen sceleris suspicionem & ideam in auditoribus excitant: quales ii sunt qui dicunt se de tali homine aliquid scire quod de eo nemo facilè suspicetur; aut se de eo quædam esse revelaturos, nisi ea æterno premi silentio charitas juberet: hæc enim ambigua detrahendi ratio plùs nocere solet, quàm si singulares alicujus defectus exprimerentur.

Quæres quid sentiendum de his qui detrahunt in communi, seu nemine in particulari designato.

1mo. Peccari mortaliter si detractio gravis in totam communitatem cadat, ut si de aliquo Ordine reveles sine causa nullam ibi esse disciplinam, omnes aut penè omnes ludo, & epulis incumbere; itèm de pago vel civitate, omnia ibi plena esse monopoliis, aut adulteriis. Ratio est 1mo. quia non magìs licet totius communitatis famam auferre, quam privatorum; 2do. quia ablatâ tam generaliter communitatis famâ, & ipsa privatorum fama tollitur.

R. 2do. Non peccat graviter qui ità dicit esse in aliqua urbe nefarios homines, ut suspicio nec quemquam privatum, nec ipsum communitatis corpus afficiat; quia nec privati hinc læduntur graviter, nec ipsa communitas: ut enim inter Apo-

 stolos

stolos unus fuit Judas; sic in multò ampliori communitate intelligitur nefarios quosdam homines esse posse.

R. 3tio. Peccat tamen graviter, qui designato Monasterio dicit in eo esse aliquem facinorosum: tum quia sic graviter imminuitur totius Monasterii fama, præsertim apud personas simplices; tum quia majus ingeneratur scandalum audientium animis, qui licet non multùm mirentur si in aliquo pago reperiantur homines quidam perditi, id tamen ægrè ferunt de Monasteriis.

SECTIO SECUNDA.

An, & quando detractio reparationem exigat.

CErtum est detractorem ad famæ reparationem teneri; ut qui causaverit jacturam boni, ejusque inter alia præstantissimi. Porrò hæc obligatio urget 1mo. quamvis quis nonnisi ex ignorantia detraxerit, putà si occultum alterius crimen revelaverit, quia illud publicum esse putabat; aut si illud de uno dictum, narratum existimavit de alio, ac de isto deinceps narravit: Ratio est, quòd justitia obliget quemlibet ad impediendum nè ex actione sua etiam inculpabili, alteri damnum creetur, cùm illud impedire potest. Sic qui ignoranter alienæ domui vel segeti ignem applicuit, eum, statim ac animadvertit, extinguere debet: atqui infamia tanquam ignis grassatur, viresque eundo acquirit; ergo.

Hinc si diffamatus aliquid percipiat damni postquam detractor errorem suum agnovit, is jam ad ejus restitutionem tenetur; quia qui causam damni à se positi non removet, censetur effectum ab ea prodeuntem velle: secùs si damnum illud alteri contingat antequam errorem suum agnoverit, quia tunc voluntaria ejusdem causa censeri non potest.

Quòd si, me verum crimen dicente de aliquo, alii hoc de alio dici putent, & de isto ulteriùs divulgent, non tenebor ad restitutionem famæ, & damni inde obvenientis, eò quòd vera damni hujus causa non sim, sed mala aliorum intelligentia, cujus occasio, non causa fui. Aliud esset, si malam hanc intelligentiam ex locutione mea secuturam prævidere potuissem; quia tunc damna inde orta, in causa voluntaria forent. Quod si errorem rescivero, tenebor ad avertenda damna quæ pati potest proximus, idque etiam ex justitia; quia hæc obligat ad efficiendum nè ex actione mea alii damnum sinè justa causa recipiant.

2do. Eadem obligatio reparandæ proximi famæ urget etiam

cum

cum propriæ famæ periculo; quia in pari periculo potior est conditio innocentis: imò urgeret cum periculo vitæ propriæ, si ex infamia immineret innocenti periculum vitæ, aut pernicies vel grave bellum Reipublicæ; quia damna quæ tunc pateretur infamatus, æquivalent aut præstant damno vitæ infamatoris. Si quis tamen propriam revelans malitiam non esset innocentem liberaturus, tacere deberet, quia nemo tenetur ad opus inutile cum proprio gravi incommodo.

3tio. Urget eadem obligatio, etiamsi occultum crimen uni tantùm viro probo ac tacituro detectum sit, etiam sub secreto: *Mallem enim*, ait optimè Soto, *crimen meum notum esse tribus aut quatuor, quàm uni gravissimo viro; nam pluris æstimo in bona esse æstimatione apud illum, quàm apud plures alios minoris æstimationis.* Unde qui uni tantùm viro probo talem detegit culpam, peccat mortaliter, nisi justa excuset causa ob quam excusari solent vir & uxor qui sibi mutuò filiorum peccata revelant.

Non peccat tamen, nec proinde ad reparationem tenetur, qui justa de causa alterius crimen etiam occultum revelat.

Hinc 1mo. alterius crimen etiam sub secreto sibi commissum (modò extra Confessionem, cujus sigillum etiamsi millies mori debeas, inviolatum servari debet) revelare potest, qui nisi revelet morte plectendus est; præsertim si alter ex hac revelatione, famæ duntaxat aut bonorum jacturam pati debeat. Ratio est, quia fidelitas non obligat ut alterius famam & bona cum vitæ propriæ dispendio conserves; atque hoc scire debuit qui criminis sui secretum tibi commisit.

Quòd si ex criminis alieni revelatione, ejus authori mors impendeat, potes aliquando ut vitæ propriæ consulas, illud revelare aliquando non. Potes quidem si crimen illud cognoscis sinè injuria illius qui ipsum commisit. Si verò vi fraude, aut alterius literas aperiendo sinè causa, hoc detexisti, tunc revelando addis injuriam injuriæ, adeoque fraudem tuam ejusque effectus imputare, tibi debes.

2do. Non peccat etiam qui crimen alterius revelat, ut justè innocentem tueatur.

3tio. Qui hoc facit ut communitatis damnum avertat. Sic licet Medici, Advocati, Confessarii ignorantias detegere. Sic etiam licitum est falsam alicujus paupertatem manifestare, nè veris pauperibus præjudicium inde creetur.

4to. Qui ut auxilium & consilium accipiant, illatæ injuriæ reparationem consequantur, &c. occultam alterius nequitiam amico suo exponunt. Imò id non pauci licitum esse credunt, si fiat ut quis atrocem injuriam passus, solatium recipiat: cùm

præsertim grave sibi ex dolore nocumentum, putà morbum veretur. Firmiùs tamen & sanctiùs sibi providebit, qui ad eum confugiet *qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.*

5to. Excusatur à culpa, qui puellæ jam inutiliter admonitæ denuntiat eum quem familiariùs videt, corruptum esse.

Sed in his omnibus sedulò cavendum 1mo. nè leves infundatæ conjecturæ pro seriis mali probationibus habeantur; 2do. nè plùs reveletur quàm ad avertendum malum necesse sit; 3tio. nè detegatur crimen, cùm alia via, v. g. correctione fraterna damnum impediri potest; 4to. nè pluribus detegatur, cùm sufficit ut aperiatur paucis.

Quæres 1mo. An peccet qui de defunctis detrahit.

R. affirmat. Quia mortui ut justè honorari possunt, sic & iniquè diffamari.

Quæres 2do. An crimen quod uno in loco publicum est, liceat in alio loco ubi occultum est revelare; & an qui revelant peccent, etiam adversùs justitiam.

Not. 1mo. Crimen tribus modis publicum esse potest, scilicet ut notorium, ut manifestum, ut famosum. Notorium vel est juris, vel facti. Notorium juris est, cùm reus vel de crimine damnatus est per Judicis sententiam; vel de eodem crimine à testibus convictus est in judicio, vel ibidem crimen confessus est, adeò ut illud jam nullâ tergiversatione in judicio celare possit. Notorium notorietate facti, est cùm crimen coram tot testibus perpetratum est, ut nullâ possit tergiversatione celari & excusari, saltèm coram majori communitatis aut viciniæ parte.

Manifestum est illud, quod cognitum est à majori communitatis aut viciniæ parte, ità ut media pars propriis oculis viderit, & media pars ab iisdem de visu testibus factum didicerit. Undè in notorio facti omnes quotquot scilicet ad constituendum notorium requiruntur per se ipsos viderunt; in manifesto autem pars una quæ non vidit, didicit à vidente.

Famosum est illud quod fama notum est; seu fama hæc prodierit ab uno solùm teste, sed cui omnes fidem dandam esse crediderint; seu eadem fama non nisi ex suspicionibus admodum violentis orta sit, ut si quis pallido & atro vultu, tinctus cruore, celeriter visus sit effugere è domo in qua repertum est inimici ejus proprio sanguine innatantis cadaver.

Not. 2do. Facilè non definiri quando res à majori communitatis vel viciniæ parte cognita censenda sit. Expendam id in Tractatu de Censuris, part. 1. cap. 5. Interim pro præsenti publicum judicari potest, id quod attenta facti natura, personarum qualitate, conditione communitatis, ità egreditur

limites secreti & occulti, ut moraliter ulteriùs diffundi debeat. His præmissis,

Dico 1mo. Qui juridicè per sententiam publicam infamatum in uno loco, infamat in alio ubi crimen ejus ignoratur, non peccat contrà justitiam, sed graviter peccare potest contra charitatem.

Prob. 1. pars, Quia reus per hanc Judicis sententiam omni in famam suam jure privatur pro omni loco: Judex enim jus habet reum quem publicè condemnat fama spoliandi, sicut & eum vita spoliare potest; ut ceteris exemplo sit & terrori: unde nocentes coram frequenti cœtu puniri solent.

Prob. 2. pars, Quia qui absque legitima causa alium infamat in loco ubi crimen ejus moraliter loquendo ignotum mansurum erat, lædit primum charitatis principium, quod vetat nè quis alteri faciat quod sibi factum doleret. Porrò quis velit ut sibi auferatur fama ad quam quidem jus non habet, sed quam sinè fraude possidet?

Dixi, qui infamat *absque legitima causa.* Si enim medicus v. g. vel hæreticus, bono quod alibi integrum servant, nomine utantur, ut incautos decipiant; potes & debes ostendere eos in tali loco damnatos fuisse, ob perniciem quam inferebant ambo, iste animis, ille corporibus.

Quòd si sententia adversùs reum in uno loco publicata, brevi erat in alio loco publicanda, sive per Judicem, sive per communem famam, is qui prima criminis nuntia fert, graviter contra charitatem non peccat; quia sive paulò citiùs, sive paulò seriùs fama destruatur, parvi admodùm momenti est nisi ex anticipatione illa gravia infamato damna contingant in bonis, &c.

Hic notandum, eam solùm sententiam propriè publicam dici, quam Judex publicam fieri intendit: Unde si sententia pro particulari aliquorum cognitione lata sit, qualis ea esse solet quæ adversùs Religiosum fertur in Communitate, peccat qui crimen extra Monasterium vel Collegium propalat, quia reipsa Religioni nocet, & hominem infamat coram iis ante quos jus habet nè infametur. Et id verum est, tametsi crimen illud paulò post divulgandum esset in alio loco; quia non magis licet diffamare eum qui paulò post injustè diffamandus est, quàm occidere eum qui statim ab alio est occidendus. Eadem de causa justitiam lædit, qui filiorumfamilias aut domesticorum peccata extra familiam divulgat.

Dico 2do. Si crimen sola facti vel famæ publicitate alicubi notorium sit, & reveletur eo in loco quo fama illud perlatura non erat, moraliter peccatur contra charitatem & justi-

tiam. Ratio est, quia qui revelat crimen alterius in casu propositio, jus ejusdem violat sinè causâ; habet enim alter jus ad famam suam pro loco in quo non est infamatus; nam infamia facti non tollit jus ad famam, nisi quantùm exigit notorietas facti: atqui notorietas in uno loco non exigit ut idem factum ubique divulgetur sinè causâ, ut hic nullam subesse supponimus. Et certè, an non iniquum est ut qui amissâ in uno loco famâ, in alium se transfert ut ibi piè vivat, de crimine quod imprudens admisit, turpiter infametur, & vel infamis, vel exul vivere cogatur?

Sed quid, si crimen in aliquo loco satis publicum, iis loci hujus incolis detegatur, quibus ignotum erat? R. Communis sententia tenet hic non esse peccatum saltem grave, etiam contra charitatem: 1mo. quia reus amisit jus ad famam per ipsam criminis sui publicitatem; qua etiam de causa, publicè defunctorum labes sæpè literis consignantur, licèt indè memoria eorum infamis efficiatur apud posteros & pluribus in locis quò alioqui eorum crimina non pervasissent; 2do. quia interest Reipublicæ ut mali, præsertim in genere contagioso, cognoscantur; 3tio. quia moraliter impossibile est ut quod coram multis factum est, ad ceterorum notitiam non deveniat. Si tamen criminis alicujus publicitas è Sacramentali confessione penderet, non posset ulteriùs sinè injustitia diffundi.

Dico 3tio. Mortaliter contra charitatem & justitiam peccat: 1mo. qui infamatum de uno crimine, infamat de alio occulto quod isti annexum non est; 2do. qui crimen olim fama sola publicum, sed oblivione, vel conversatione sancta deletum, nescientibus narrat, aliisve revocat in memoriam.

Prob. 1. pars, Quia qui fama excidit quo ad unum crimen publicum, eandem conservat quo ad alia quæ occulta sunt. Hinc graviter peccat qui scienti mulierem in adulterium cum Titio lapsam esse, narrat eandem similis cum Caïo criminis quod occultum erat, ream se constituisse: relapsus enim multùm infamiam auget. Sed si crimen aliud cum alio connexum sit, non peccatur, ut si de homine publicè ebrioso dicas eum cum uxore rixari, pueros non alere, &c.

Prob. 2. pars, Quia vel tempore, vel piis moribus res ad eum reducitur statum, in quo erat antequam publica foret: porrò antequam publica foret, peccasset qui eam revelasset sinè causa.

SECTIO

SECTIO TERTIA.

Quinam obnoxii sint Restitutioni famæ, & quomodo.

Dubium non est quin detractor, ad alienæ famæ reparationem potissimùm teneatur. Quærimus an etiam teneantur, 1mo. detractoris hæredes; 2do. qui eum detrahentem audierunt; 3tio. superiores qui coram se de suis aut aliis detrahi sinunt. Sit

Conclusio I. Hæres tenetur ad restitutionem damnorum quæ ab eo cujus est hæres illata sunt proximo per detractionem.

Prob. Quia tale onus reale est; ergo cum aliis oneribus sicut & commodis ad hæredem transire debet. Aliud est de restitutione famæ; hæc enim utpotè culpa personalis, ad hæredem non transit.

Conclusio II. Qui audit detrahentem hortando vel incitando ad detractionem, significando sermonem ejus sibi placere; itèm interrogando ut stimulos addat, peccat contra charitatem, & contra justitiam, unde idem contrahit restituendi onus quod ipse detractor.

Prob. Quia tunc alium inducit ad peccandum, & ad minus iniquæ ejus actioni moraliter cooperatur; ergo non minùs peccat quàm detrahens, imò *quandoque magis; unde Bernardus dicit: detrahere, aut detrahentem audire, quid horum sit damnabilius non facilè dixerim*, S. Thomas hìc q. 73. art. 4.

Quòd si auditor, qui aliàs non teneatur ex officio ad obsistendum detractori, interiùs de detractione gaudeat, exteriùs tamen non significet eam sibi placere, quod rarum est, non tenetur ad restituendum, quia non est damni causa: peccat tamen mortaliter contra charitatem, ut potè qui non avertat magnum proximi damnum, quòd sinè suo gravi incommodo repellere potest. Eodem modo peccat, qui quam novit calumniæ falsitatem non aperit quantùm potest; imò si contingat ut silentium tuum æquivaleat tacitæ confessioni defectûs qui imponitur proximo; quod fieri potest, si v. g. de Titio tibi notissimo coram te dicitur, eum esse spurium, aut ignobilem; peccas contra justitiam, quia tacitè approbas id quod non negas.

Sed peccatne qui nec lætatur detractione, nec eam ex curiositate audit; sed mutus manet ex aliquali metu displicendi detractori. R. Eum posse peccare graviter contra charitatem, 1mo. quia se habet sicut qui furi aliena bona subripienti, non obsistit

obsistit cùm potest; 2do. quia ille non amat proximum sicut seipsum, qui cùm possit damnum ejus absque notabili sui incommodo avertere, illud avertere non satagit. Addit Lugo hominem quandoque teneri ad impediendam detractionem cum aliquo suo gravi incommodo, si id necesse sit ad avertendum gravissimum & irreparabile detrimentum illius de quo detrahitur.

Ea tamen detractoribus resistendi obligatio, non obligat pro semper, sed tunc tantùm cùm prudenter judicatur resistentiam utilem futuram esse; unde cavendum est ne detractor potiùs inflammetur quàm coërceatur. Quòd si resistere apertè nequeas, vel discedendum est, vel sermo aliò est convertendus, vel tristioris vultûs specie ostendendum te iniquitatis participem fieri nolle: * nam *dissipat facies tristis linguam detrahentem.*

Ceterùm docet Decoq; *prædictam obligationem impediendi sub peccato gravi detrahentem, raram esse inter æquales, rarissimam in inferiore respectu personæ superioris:* 1mo. quia audiens præsumere potest publicum esse id quod dicitur; 2do. quia rei quæ dicitur falsitas sæpè ab audiente ostendi poterit, adeoque malum reparari; 3tio. quia periculum est nè si detrahens statim sistatur, culpæ gravioris suspicio audientium animis ingeratur; 4to. quia detrahens sæpè justam habet id quod revelat, revelandi causam; & etiamsi non habeat, gravissimè offensum se credit, si quis sibi obsistat; unde detractionis peccato à quo etiam monitus non abstinet, aliud iræ & odii contra monitorem adjungit. Et hæc, inquit, à scrupulosis ponderari debent.

Verùm, etsi harumce rationum ponderi nihil detractum velim, persuasum tamen mihi est, detractionis vitium ità temporibus nostris esse commune, ut sicut *pauci sunt qui huic vitio detractionis renuntient* pauci sint qui benigniorem detractoribus aurem commodando, animam suam non coinquinent. ** *Si cui* tamen *non placeat peccatum; sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multò minus quàm detrahens, & plerumque venialiter,* ait S. Thomas ubi suprà.

Conclusio III. Superiores, quales sunt Patres, Domini, Prælati, Regulares, &c. si Communitatem aut aliquod ejus membrum, vel ab extraneis, vel à subditis suis infamari videant, & non obstent, peccant contra justitiam, & in detractoris locum restituere tenentur.

Prob. Quia Prælatus tenetur ex officio, ac proinde ex justitia conservare ea saltem Communitatis aut privatorum bona quæ

* *Proverb.* 25. ** *Hieron. Epist. ad Celant.*

quæ majoris sunt momenti: atqui in hoc ordine est fama; ergo eam tueri debent etiam contra extraneos; & admittunt omnes saltem quantùm ad infamias quæ gravis sunt momenti.

Quæres an licitum sit legere libellum famosum qui crimina vera, sed occulta, sine ratione pandit.

R. Id jure naturali vetitum esse. Quis enim velit ut tales libri contra se editi, ab omnibus perlegantur? Porrò qui tales libellos conscribunt, primas tenent inter detractores, quia gravior est infamia quæ ad plures permanat.

Ex quo sequitur, eos etiam graviter peccare contra charitatem & justitiam, qui lecta vel audita sinè causa referunt coram iis quos sive ex levitate sive ex malitia probabile est iis fidem esse adhibituros. Ratio est, quia licèt fortè nolint ea credi quæ referunt, iniquè tamen se gerunt, ut qui prævidere debeant homines sic esse affectos ut de proximo malè potiùs quàm bene opinentur. Idem dicendum de iis qui hac utuntur formula. Dictum est mihi, non tamen credo, Petrum heri se inebriasse: hæ enim indiscretæ narrationes: nescio quid tetræ suspicionis semper ingerunt, ob summam hominis ad malè judicandum proclivitatem.

Conclusio IV. Fama restitui debet quàm primùm, & efficaciter, & coram iis omnibus coram quibus ablata est.

Prob. 1. pars. Bonum quod injustè detinetur & quod ex hac injusta detentione quotidie in deteriori statu reponitur, necessariò restitui debet quàm primùm id fieri potest: atqui fama injustè semel ablata, injustè detineri pergit, &c.

Prob. 2. pars. Quia damnum quod inefficaciter reparatur, reipsa permanet, vel saltèm secundùm se totum non desinit; ergo.

Porrò cùm fama tollatur, vel per impositionem criminis falsi, vel per revelationem occulti & veri, aliter & aliter in utroque casu gerere se debet detractor. In primo expressè & apertè retractare debet id quod dixit; imò & adhibere juramentum, aut rem coram Notario & testibus protestari, ut fecit aliquando fœdus S. Francisci Salesii calumniator. Ratio est, quia cùm necesse sit ut amborum, infamati nimirum & detractoris, alteruter infamis remaneat, præstat, ut in pari jure melior sit innocentis quàm sontis conditio. Hinc Confessarius infamatori absolutionem denegare debet, donec crimen suum reparaverit, nisi moraliter constet reparationem hanc quàm primùm esse faciendam.

In secundo casu, cùm nempe diffamatio facta est per revelationem veri criminis, longè major est difficultas. Volunt aliqui, ut infamatus publicè laudetur: sed vel laudatur in ea

materia in qua fuit infamatus, ut si quem adulterum esse dixisti, castum esse dicas, & tunc mentiris: vel in diversa, ut si temperantem & devotum dicas quem latronem esse dixisti; & tunc manet prior infamia, nec restituitur fama ad æqualitatem. Alii suadent ut detractor dicat: *Malè fui locutus, contempsi meliorem me; injustè proximum infamavi, mihi fides haberi non debet.* Et hic modus, etsi fortè apud plebeios valere potest, an quæso valebit apud prudentiores qui norunt, si crimen falsum sit, dicendum esse, *Mentitus fui?* Ut ut sit, diversus pro diversitate personarum quibus, & coram quibus facienda est restitutio, restituendi modus adhiberi debet; qui si efficax esse nequit, satius est ut condonatio ab infamato humiliter postuletur. Ex his sequitur, quàm sapienter dicat Henriquèz. *Quamvis universum genus humanum hoc pessimo vitio linguæ, sit plenissimum, paucissimos tamen esse qui, ut debent illud æstiment, pauciores qui de illo debitè conterantur, vix ullos qui famam restituant.*

Prob. 3. pars. Fama à detractore aufertur, vel coram iis quibus ipse proximi crimen immediatè revelat, vel coram iis quibus primi & immediati auditores, id quod à detractore audierunt, retulere: atqui coram iis omnibus restitui debet. Primò fatentur omnes, eam coram immediatis auditoribus esse reddendam, quia detractor coram iis damni causa fuit: atqui hæc ratio ostendit eam quoque restitui debere coram mediatis auditoribus, saltèm si detractor prævidere debuit, dictum suum ulteriùs divulgandum esse; tunc enim vera est & culpabilis causa cur infamatus apud istos quoque bonum quo fruebatur nomen amiserit; ergo.

At, inquies, impossibile est ut detractor cognoscat apud quos evolaverit infamatio; ergo.

R. Hinc sequi, quòd detractor retractationem suam, quantùm Christianè fieri potest, publicam efficere debeat, ut qui crimen didicerunt, criminis reparationem non ignorent. Si tamen auditores immediati per se reparent malum quod fecerunt, liber est detractor ab ulteriori reparatione.

Conclusio V. Qui ablatam famam non nisi summa pecuniaria compensare potest, eam sic compensare tenetur, etiam ante sententiam Judicis.

Prob. Quia ex dictis bona superioris ordinis, ut vita & membra, per inferioris ordinis bona compensari debent, cùm compensari aliter non possunt.

SECTIO

SECTIO QUARTA.

Quæ causæ à restituenda fama excusent.

DIco 1mo. Excusat impotentia physica; quia ad impossibile nemo tenetur.

Dico 2do. Excusat impotentia moralis: unde qui famam alterius, sinè suo longè majori incommodo, & præsertim periculo vitæ, reparare non potest, ad id non tenetur: nisi tamen læsus iisdem exponatur incommodis, de quo suprà.

Dico 3tio. Excusat inutilitas. Unde à restitutione immunis est, 1mo. qui revelavit crimen occultum, quod posteà factum est notorium notorietate juris aut facti; 2do. qui licèt alterius famam extinguere conatus fuerit hoc tamen præstare non potuit, vel saltem non nisi inefficaciter & ad tempus præstitit: quia damnum vel illatum non est, vel non obsistit. Injuria tamen quâ parte esset personalis, satisfactione reparanda esset; quia stat honorem lædi: etiam dum fama lædi non potest. Imò si, quod frequentiùs evenit, detractio tua in hominum mentes naturaliter malevolas dubii aliquid injecerit, tuum est malum hoc pro virili reparare, sicut teneris ad resarciendum quidquid proximus passus est damni, antequam vel Judicis sententiâ, vel aliter famam suam recuperaret.

Dico 4to. Si detractio vetus sit, & infamia in oblivionem abiisse prudenter judicetur, satius est silentium servare, quàm calumniam de se semper periculosam suscitare, inquirendo sollicitè an adhuc vivat in eorum mentibus qui eam audierunt. Quia tamen calumnia sæpè est ignis superpositus cineri doloso quem levior flatus excitat; si probabiliter conjici possit ejus memoriam non tam extinctam esse, quàm sopitam, efficiendum est omni via ut retractetur.

Dico 5to. Excusat etiam condonatio infamati; quia, ait S. Thomas, * *Nostri arbitrii est detrimentum famæ nostræ pati: nisi* tamen *hoc vergat in periculum aliorum:* & ideo condonare non potest vir publicus, ut Episcopus vel Parochus, qui si detractoris calumniæ finem & modum imponere negligant, jam ministerium suum dignè & utiliter obire non possunt. Addo cum S. Thoma, fieri etiam aliquando non debere detractionis condonationem, *propter bonum ejus qui contumeliam infert; nè de cetero talia attentet, juxta illud* Prov. 26. *Responde stulto juxta stultitiam suam, nè sibi sapiens videatur.*

Porrò fatentur omnes, eum graviter peccare qui semetipsum infamat

* 2. 2. q. 72. art. 3.

infamat iis in circumstantiis in quibus illatam sibi ab alio injuriam repellere tenetur.

Quæres an compensatio locum habeat in materia restitutionis famæ, ità ut qui de alio detraxit immunis sit à restituendo, cùm alter vicissim de ipso detraxit.

Certum est 1mo. Eum mortaliter etiam contra justitiam peccare, qui ut famam suam tueatur, falsum accusatori suo crimen impingit. Unde damnata est ab Innocentio XI. hæc propositio, *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam & honorem defendat.*

Certum est 2do. Eum peccare etiam graviter, qui ut præcisè illatam sibi infamiam compenset, infamatoris sui occultum crimen detegit: tum quia hæc agendi ratio nihil aliud est quàm vindicta prohibita Christianis; tum quia, ut nòn licet domum illus qui tuam incendit, incendere, sic nec famam infamatoris tui auferre licitum est; tum denique quia hæc recriminatio famam non restituit: an enim si accusator tuus adulter est, tu ideò pro fure non habeberis?

Quia tamen quisque jus habet propriam tuendi famam contra injustum invasorem, licet ea detegere unde testimonium ejus labefactari queat. Unde non peccas si probes eum mendacem esse, aut perjurum. Si tamen vel juramento, vel ope testium, vel probando *alibi*, ut aiunt, purgare te possis, peccas contra justitiam revelando crimen accusatoris tui; quia ejus honorem sinè necessitate lædis.

Certum est 3tio. Duos qui mutuò se denigraverint, posse mutuò sibi remittere omnem restituendi obligationem, nisi eorum infamia in aliorum detrimentum vergat. Imò mutua hæc condonatio facilè supponitur, cùm hæc infamia fuit æqualis.

Difficultas præcipua est, an cùm duo in eodem gradu sese infamaverunt, teneatur unus alterius famam restituere, si is æquè reus tam malè affectus sit, ut idem ex parte sua facere nolit.

R. Probabilius esse valere hic compensationem. 1mo. Quia *paria crimina compensatione mutua delentur*, ex cap. ult. *De adult.* 2do. quia fama quoddam est bonum humanum & temporale: atqui in rebus temporalibus si alter nolit tibi reddere quod debet, nec tu quod ei debes præstare teneris; 3tio. ideo negat Lugo compensationem habere locum in materia famæ, quia qui non restituit famam alterius, non ideo recuperat famam propriam: atqui hæc ratio non valet. Etsi enim in hoc casu non recuperet quis famam suam formaliter, at recuperat dispositivè, quatenus magis ejus restitutionem sperare potest

quia

quia detractor alter ut justitiam obtineat, justitiam facere cogetur; quàm è contra si semel obtinuerit, reddere non satagét. Si tamen detractores diversæ conditionis sint, vel alter ut minorem à se infamiam averteret, alterum graviori modo læserit, compensatio locum non habebit: unde tunc qui plùs læsit, tenetur ad restitutionem excessûs à se positi; quia alioqui non reduceretur æqualitas.

ARTICULUS QUARTUS.

De Furto, ejusque restitutione.

FUrtum definitur, Ablatio occulta rei alienæ invito rationabiliter domino: 1mo. quidem est *ablatio*, seu usurpatio, & sic distinguitur ab injusta damnificatione, qualis est domûs alienæ per incendium destructio; 2do. *occulta;* quatenus fur eam facit, aut facere intendit domino nesciente, & sinè vi; 3tio. *rei alienæ:* qui enim rem suam aufert, furtum non facit, etsi aliundè aliquando peccat. Videndum tamen an res quam aufers non sit aliquo modo aliena, ut esset si tu dominium directum haberes, sed alter dominium utile; 4to. *domino rationabiliter invito*, hoc est sinè consensu domini saltem prudenter præsumpto: si enim dominus vel consentire meritò judicetur, vel irrationabiliter consensum deneget, non est locus furto. In dubio præsumi debet dominum esse invitum, quia nemo censeri debet velle ut sibi res sua auferatur.

Rapina est alienæ rei usurpatio violenta, seu facta præsente domino, & invito: hinc rapina specie differt à furto in genere moris, quia furto specialem addit injuriam contra personam cujus læditur honos, dum ei quasi è manibus res sua violenter aufertur: unde fieri potest ut qui non peccat mortaliter in ratione furti, peccet mortaliter in ratione rapinæ, ut si rem levioris momenti per vim à persona illustri auferat.

Furtum dividitur 1mo. ratione modi, in manifestum, cùm fur deprehenditur cùm re furtiva; & occultum, cùm non deprehenditur; 2do. ratione temporis, in diurnum, & nocturnum; 3tio. ratione rei acceptæ in simplex, de quo hactenus; & qualificatum, quod vestitum est specialibus circumstantiis, quæ ipsum secundùm leges majori pœna dignum efficiunt; & dividitur in sacrilegium, plagiatum, abigeatum, & peculatum.

Sacrilegium est furtum vel rei sacræ in loco etiam profano; vel rei non sacræ in loco sacro. Plagiatus est, cùm vel mancipia

cipia à dominis, vel homines liberi subripiuntur, aut vendendi, aut in servos retinendi; si enim fruendi causa, dicitur raptus. Abigeatus est furtum pecorum; & hoc crimen in Galliâ morte plectitur non rarò, ob specialem quam habet repugnantiam cum fide publica, sub cujus præsidio animalia quædam passim in agris errare permittuntur. Peculatus est furtum rei ad fiscum vel ærarium publicum pertinentis, quod crimen publicani & vectigalium redemptores, innumeris committunt modis: dum alii vel non omne quod receperunt, suis in libris consignant; alii plùs exigunt quàm à Principe permissum sit; alii scedulas periisse suspicantes, pluries idem repetunt; alii differunt solutionem pecuniæ jam receptæ eamque interim dant ad usuram: unde hi omnes sedulò à Confessariis interrogandi sunt.

Rapina totuplex distingui potest, quotuplex vis personæ infertur; sive vis inferatur armis, sive intentato mortis metu. Ad rapinam etiam pertinent 1mo. injustæ tributorum actiones, quæ *concussio* dicuntur, 2do. exactio obsequiorum quorumdam, vulgò *corvées*, quæ licèt sibi indebita, viri potentes imponunt rusticis; 3tio. rapinæ pariter rei sunt, tum ii qui stipendio sibi publicè assignato non contenti, plùs aliquid exigunt; tum ii qui alios cogunt ut secum inæquales contractus ineant; tum ii demùm qui operarios debito privant stipendio, &c. His positis videndum 1mo. an, & quale peccatum sit furtum; 2do. quæ ejus sint causæ; 3tio. unde excusetur.

SECTIO PRIMA.

An, & quando Furtum sit peccatum mortale.

CONCLUSIO. Furtum est ex natura sua peccatum mortale.

Prob. 1mo. Quia furtum à Regno Cælorum excludit, ut patet ex his, I. Cor. 6. *Nolite errare, neque fures .... neque rapaces Regnum Dei possidebunt.* Zachar. 5. *Omnis fur... judicabitur.*

Prob. 2do. Illud peccatum ex natura sua mortale est, quod posita sufficienti materia, mortale est: atqui tale est furtum; cùm ubi sufficiens est materia graviter pugnet contra charitatem & justitiam. Hinc fures gravibus pœnis & ipsâ morte meritò plectuntur.

Dixi furtum esse ex natura sua mortale; quia fieri potest, ut sit solùm veniale, sive ex defectu cognitionis, sive ex levitate materiæ.

Quæres, quæ quantitas requiratur ut furtum aut quævis damnificatio in bonis fortunæ, sit peccatum mortale.

Nota 1mo. Furtum rei levis posse esse mortale per accidens, & quidem 1mo. ratione damni quod inde emergit, lucrive quod cessat: ut si à sartore auferas acum, cujus defectu per dies multos operas suas perdere cogatur; 2do. ratione doloris quem concipit alter ex ablatione rei suæ, licèt modicæ, quam affectu magno prosequitur; & tunc peccatum eò erit gravius, quò magis affectum hunc cognoveris; 3tio. ratione scandali, ut si leve quid eripias alteri quem nosti propter hoc blasphematurum esse; 4to. ratione intentionis, ut si parvum quid furando, habueris intentionem plura furandi si potuisses; de quo interrogandi sunt pœnitentes in confessione. In his tamen casibus peccatum non tam grave esset in genere furti, quàm in genere odii, aut injustæ damnificationis, aut appetitûs inordinati; unde si furto gravi annexa foret excommunicatio, vel reservatio, hæc per talia furta non incurreretur.

Nota 2do. à Theologis satìs communiter quatuor hominum genera distingui. Primum est illustrium qui splendidè vivunt; secundùm, eorum qui ex reditibus suis vivunt, sed non ità splendidè; tertium est artificum, qui suo se sustentant artificio; quartum, pauperum qui mendicando sibi consulunt. Hæc divisio quàm sit inadæquata, nemo est qui non sentiat. Ut enim de solis artificibus loquamur, quantum inter eos est discrimen? Quot gradibus descendendum erit, ut à divite mercatore ad miserum sutorem devenias? Prædictam ergo regulam non tradimus ut aliquid in quo pes certò figi possit, bene verò ut aliquid, quo utcumque dirigi possint Confessarii.

Dico igitur, nummum Francicum, assibus 60. constantem, sex florenis monetæ Polonicæ, satìs esse ad constituendum furtum mortale, respectu omnium, etiam Regum: unde etiam mortaliter peccabunt, qui alium quemlibet in valore trium librarum damnificabunt.

Prob. Summa quæ secundùm se notabilis est, & non levem parit utilitatem, etiam cùm de Regibus agitur, ad peccatum mortale sufficit: atqui talis est prædicta summa, quæ omnibus regiæ dignitatis oneribus ut oportet pensatis, ad ea sustinenda non parum juvat; ex ea enim Rex potest alere die una octo aut decem milites, qui eum cum vitæ suæ periculo ab hoste defendent; ergo.

Et certè, multi Doctores, furtum assium 50. ad mortale satìs esse putant. Unde sequitur 1mo. opinionem nostram pro rigida haberi non debere; 2do. eum qui Regi nummum subriperet, excepto uno vel altero asse, mortalis furti reum judicari deberè, quia quantitas furti mathematicè definiri nequit, sed tantùm moraliter: in moralibus autem parum pro nihilo reputatur.

Dico

Dico 2do. Sufficiunt asses 40. ad mortale, respectu eorum qui ex reditibus suis vivunt non ita splendidè: respectu artificum, si ars sit majoris lucri, asses 20. si lucri minoris, asses 10. respectu pauperum, asses 5. aut 6. & sæpe minùs.

Prob. Quia eæ omnes summæ respectivè notabiles censeri debent: 1do. quia sunt stipendium laboris gravis quo quis portavit pondus diei & æstûs; 2do. quia sufficere possunt ad victum diurnum; 3tio. quia utilitatem magnam pariunt, & ex privatione earum oritur incommodum non leve.

Ceterùm cùm merces operariorum pro dierum varietate varietur, ità ut major sit æstivo tempore, quam hyemali, sponte crediderim mercedem quæ medio hyemem inter & æstatem tempore datur operariis, ad furtum mortale sufficere & requiri; licèt minor summa ob circumstantias sufficere queat; ut si is, cui subrepta est, prolem numerosam habeat, &c.

Quæres 2do. An mortaliter peccet qui minima furta successivè adversùs eundem committit.

R. 1mo. Peccare mortaliter, si ab initio intendat per furta minuta magnam summam furari: quia intentio graviter proximo nocendi, grave est peccatum.

R. 2do. Etiam mortaliter peccare, qui absque intentione magnam summam ab initio furandi, ad eam pervenit quantitatem quæ ad peccatum mortale sufficit. Ratio est, quia qui videt se multis vicibus summam notabilem subripuisse, incipit esse detentor iniquus alieni boni in magna quantitate; ergo peccat mortaliter, saltèm ratione iniquæ detentionis. Imò videtur peccare mortaliter ratione iniquæ acceptionis; quia licèt partis ultimæ acceptio in se levis sit, juncta tamen moraliter cum præcedentibus, complet ablationem rei gravis: sicut ultimæ partis retentio, licèt de se levis, prout tamen moraliter conjuncta est cum retentione aliarum partium, complet retentionem gravem, estque gravis & mortalis retentio.

Atque hæc ratio bene ponderata ostendit quodlibet furtum leve cum præcedentibus moraliter conjunctum, & peractum postquam semel completa est materia gravis, esse peccatum mortale; quia cùm semel materia gravis & ad mortale sufficiens esse cœpit, toties ponit homo gravis injustitiæ complementum, quoties de novo furatur. Idque verum est, quamvis fur non posset actu restituere quantitatem præcedentibus furtis sublatam. Quis enim putet eum qui furatus est alienorum fructuum quantitatem proxime sufficientem ad mortale, quam restituere nequit, non peccare mortaliter eripiendo, quantùm requiritur ad complendam quantitatem mortalem.

Hinc colliges quo in statu sint famuli & ancillæ qui per

plura

plura furta levia, quantitatem quæ ad mortale sufficiat, complent & complere pergunt. Ii enim ex positis modò principiis quæ communia sunt, peccant & peccare mortaliter pergunt. Idem dicendum de liberis, qui parentibus aliquid singulis hebdomadibus subripiunt: quanquam major requiritur quantitas ut liberi mortaliter peccent; quàm ut famuli; imò major ut hi peccent in poculentis & esculentis quæ proprios in usus adhibent, quàm in iis quæ aliis donant, quia parentes aut domini in uno magis quàm in alio casu sunt inviti. Meritò igitur damnata est hæc thesis ab Innocentio XI. *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.*

Hic duo observanda, 1mo. requiri ad peccatum mortale, ut furta minuta moraliter continuentur: hinc furta illius qui ex aliena vite singulis annis aliquot racemos excerperet, non censerentur post plures annos in unum mortale coaluisse. Quorum verò tempus requiratur ut furtum moraliter discontinuari censeatur, certò definiri nequit: unde in dubio tutius est præsumere eum mortaliter peccasse, qui per plura minuta furta ad quantitatem notabilem pervenit; 2do. requiri, saltem secundùm multos, quantitatem paulò majorem ad peccatum mortale in furtis parvis quæ successivè post grave intervallum uni fiunt, quàm si fiant simul; quia damnum divisum ex communi hominum sensu non ità nocet, nec tam ægrè fertur.

Quæres 3tio. An etiam peccet mortaliter qui pluribus leves corradit summas, quæ junctæ in summam gravem exurgunt. R. affirmat. alioqui enim qui injustis mensuris vendunt, possent absque peccato mortali ditari, contra id Scripturæ: * *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus..... abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hæc.*

Confirm. ex censura hujus propositionis ab Innocentio XI. *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.* Et certè voluntas coacervandi, vel retinendi grandem alienæ pecuniæ summam, sinè mortali peccato esse non potest: porrò hanc haberet voluntatem qui leves pluribus summas corradere intenderet. Fatentur tamen communiter Doctores, summam paulò majorem requiri ad peccatum mortale, cùm quis diversis personis damnum creat, quàm cùm uni.

Ex his omnibus colliges, bona sic parta, sub mortali restitui debere quamprimùm, quia alioqui injustè continuaretur damnum notabile. Modus autem restituendi is esse debet, ut quibus in minori pondere vendidisti, iisdem quantùm fieri po-

* *Deut.* 25.

test in majori vendas, vel cum iis descendas in pretio. Deinde, ut quod verè furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel quia difficilior est executio quàm res tantilla postulet, vel periculum est infamiæ; hoc sive per Parochum qui suorum indigentiam novit, sive aliter, in pauperes loci quem læsisti, diffundi cures, vel in alia opera eidem loco utilia insumas.

SECTIO SECUNDA.

De causâ efficiente Furti.

Difficultas hic agitari solita in eo est, an peccent filii qui parentum, uxores quæ maritorum, famuli qui dominorum, Religiosi qui Conventûs bona sibi assumunt. Sit

Conclusio I. Filii qui parentum bona subripiunt, aut iniquè dilapidant, peccant mortaliter & ad restituendum tenentur.

Prob. 1mo. Ex Prov. 28. *Qui subtrahit aliquid à patre suo & matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps est homicidæ;* atqui particeps homicidæ mortaliter peccat, & quidem contra justitiam.

Prob. 2do. Peccat & verè furatur qui rem alienam, invito domino, rapit: atqui filii rem paternam rapiendo, verè rapiunt id quod alienum est. Filii enim etsi jus habent ut alantur à parentibus non tamen habent jus in bona paterna aut eorum administrationem quandiu vivunt parentes.

Hinc sequitur, filios teneri ablata parentibus restituere, si possint; ut si habeant castrensia vel quasi castrensia. Si non possint, tenentur post patris mortem ea in partitionem deducere cum aliis fratribus, nisi constet istos tantumdem paternis ex bonis expendisse; aut nisi jam pater debitum illud condonaverit, ut facilè concedit rogatus. Videndum tamen an pater remittere potuerit sinè gravi aliorum liberorum damno.

Hinc etiam colliges, quàm graviter contra justitiam peccent tot adolescentes, quia in ludum, & turpes excessus impendunt pecuniam sibi à parentibus ad honestos tantùm & præfinitos usus donatam, putà ut libros emant, theses defendant, &c. quique quotidie parentibus harum rerum ignaris fictitias necessitates obtrudunt. Certè juvenes non plus in pecuniam sibi à patribus missam habent juris, quàm patres dare intendant: atqui parentes nullatenùs intendunt pecuniam largiri filiis ut tempus otiosè terant, à fortiori ut in omni libidinum cœno se turpiter volutent; ergo.

Conclusio II. Uxores etiam graviter peccant peccato furti, si sinè mariti consensu notabile quid accipiant de bonis communibus, aut quorum administratio spectat ad maritum.

Prob. Quia accipiunt illud cujus maritus dominium habet, vel saltem administrationem & usumfructum: licèt enim uxor dotis totius & mediæ partis bonorum communium proprietatem habeat, horum tamen regimen ad maritum pertinet.

Aliud est 1mo. Si uxor quid capiat ut faciat eleemosynam, & donationes quæ apud similis conditionis feminas in usu sunt; nisi tamen vir sufficienter largiatur, nisi etiam ipsa excedat: 2do. si quid sumat, ut familiæ aut mariti damnum avertat vel temporale, aut fecit Abigail; vel spirituale, procurando ejus conversionem per eleemosynas & sacrificia; 3tio. si in honesta recreatione & in decentem sui ornatum hoc expendat, quod facere non censetur, si summam notabilem ludo exponat; 4to. si maritus prodigus sit & decoctor, poterit mulier clanculò ea subripere quæ sibi suisve necessaria erunt, alioqui enim maritus esset irrationabiliter invitus; 5to. si vir absens sit aut amens, &c. quia tunc administratio ad uxorem devolvitur, nisi aliunde à Magistratu provisum sit; 6to. si pater ejus, mater, aut proles ex anteriori matrimonio suscepta indigeant quoad vitam, quoad statum, poterit eis uxor de bonis communibus providere, petita tamen priùs, ut æquum est, à marito licentia: quàm si ille renuerit, potest & debet iis de dote sua succurrere; est enim hæc obligatio naturalis quam impedire maritus non potest. Atque hoc alii extendunt ad casum in quo uxoris frater aut soror indigerent: tum quia hæc misericors agendi ratio pacem in familiis fovet; tum quia maritus fratribus suis subvenire debet.

Hic tamen duo notanda sunt; 1mo. Confessarios non debere de facili habenas laxare mulieribus, utpotè quæ ad inordinatas donationes de se satìs propendeant; 2do. uxorem ea quæ parentibus dedisset, debere suam in partem referre cùm ad partitionem cum hæredibus viri deveniendum erit; 3tio. damnatam fuisse à Clero Gallicano anno 1700. hanc propositionem, *Potest uxor viro subripere pecuniam etiam ad ludendum, si mulier talis sit conditionis, ut ludus honestus, pari loco cum alimentis ac victu habeatur.*

Quod de uxore communitatis bona subripiente dictum est, idem dicendum de marito qui etiam ad restituendum tenetur, 1mo. si bona paraphernalia uxoris rapiat, id est, ea bona quæ uxor nec attulit in dotem, nec per contractum matrimonialem voluit esse communia: 2do. si dissipet dotem uxore invita, aut ad consentiendum coactâ, quia dotis proprietas penes uxorem permanet.

Sed quid si maritus magnam bonorum communium quantitatem donet, aut consumat uxore viribus totis reclamante?

 Divisi

Divisi sunt hic etiam Doctores; iis adhærendum puto, qui maritum hunc ad restituendum obligant: quia licèt administratio bonorum *communitatis* pertineat ad maritum, qui proinde de iis contrahere, eaque lucro & amissioni exponere potest, mediæ tamen eorum partis proprietas ad uxorem pertinet; ergo contra justitiam uxori debitam peccat maritus, qui bona hæc uxore rationabiliter invita dissipat. Hinc quoque opinor Confessarium non posse absolutionem marito huic impertiri, nisi totum, si labore & curâ majori potest, damnum resarciat: quia ad minus charitatem & quamdam legalis justitiæ speciem violavit, quam non alia via reparare posse videtur.

Conclusio III. Peccant peccato furti famuli & ancillæ qui herorum bona diripiunt ipsi, vel ab aliis diripi sinunt. Sequitur ex dictis: si enim peccent ipsimet filii-familias qui paterna bona tollunt quantò plus domestici, circa quos domini magis inviti sunt.

Excusantur tamen passim ii qui subripiunt aliquid ad edendum, quod si à domino peterent, concederetur: quia satis norunt domini res suas, eas præsertim quæ ad gulam pertinent, non ità administrari ut nihil adhærere soleat manibus contrectantium. Graviter tamen peccarent domestici qui hæc caperent ad compotationes, ad vendendum, aliisve donandum: item qui iis uterentur dapibus aut vinis, quæ herus sibi reservata esse voluit, aut quæ communiter domesticis non dimittuntur; ac ii demum qui furando sese exponerent pœnæ mortis qua domestica furta facilè in Gallis puniuntur.

Conclusio IV. Peccant mortaliter Religiosi, qui sinè Superiorum licentia aliquid de Communitate expendunt, sive in suum, sive in aliorum usum. Idem est de iis qui aliquid absque Superiorum licentia recipiunt & sibi retinent.

Prob. Tum quia disponunt instar dominorum de re cujus domini non sunt; tum etiam quia peccant contra votum paupertatis. Sed de his alibi.

SECTIO TERTIA.

De causis à Furto excusantibus.

Quæres 1mo. An necessitas excuset à furto.

R. affirm. Si necessitas sit extrema: secùs si sit gravis.

Prob. 1. pars: 1mo. Ex communi omnium sententia, quæ docet in extrema necessitate omnia, saltèm quoad usum, fieri communia; 2do. quia rei dominus rationabiliter esse non potest invitus, quòd homo qui aliter vitam suam conservare nequit,

nequit, eam conservet utendo alienis bonis, cùm non habet propria quibus utatur. Unde si dominus durior, te, dum extrema necessitate victus bonum ejus invadere cogeris, repellere vellet, posses eundem tanquam juris tui invasorem injustum repellere.

Sed transacta extrema necessitate, debetne res ei reddi cui subrepta fuit?

R. Reddi debere, 1mo. si adhuc extet in sua specie: sic qui ut vitæ suæ fuga consuleret, equum abstulit, eum restituere debet statim ac evasit ex periculo; 2do. reddi etiam debet quod in extrema necessitate emptum est, vel mutuò acceptum: tum quia contractus justè initi servari debent, tum quia qui emere vel mutuum accipere potest, non est simpliciter in necessitate rapiendi aliena, sed emendi, &c. 3tio. & illud quoque reddere debes quod subripuisti, si non sis absolutè pauper ut si alibi bona habeas. Tota igitur difficultas est an qui *re & spe pauper est*, ità debeat esse affectus ut reddat quod rapuit si ad pinguiorem fortunam devenerit.

R. Probabilius videtur nullam esse in hoc casu restituendi obligationem, etiamsi res subrepta magni sit momenti; (nam de re levi nulla est difficultas, quia res levis censetur data per eleemosynam, quæ in tali necessitate juris est divini & naturalis.) Ratio est, 1mo. quia res sic subrepta facta est communis, non solùm quoad usum, sed etiam quoad proprietatem: Deus enim hominibus bona simpliciter & absolutè dedit ad conservationem vitæ: huic porrò Dei dispositioni jus gentium, quo introducta est rerum divisio, præjudicare non potest; 2do. quia si dives pauperi extremam necessitatem patienti spontè daret id quod ei saltem ex charitate debet, pauper ille à restituendo immunis remaneret: atqui non est existimandum quòd propter improbitatem divitis, pauper pejoris sit conditionis, aut ipse dives melioris; alioqui is commodum ex peccato suo reportaret: ergo.

Neque hinc sequitur eum, qui ob extremam in qua versabatur necessitatem, restitutionem distulit, transacta necessitate sua liberum esse à restituendo: quia qui restitutionem rei alicujus distulit, non possidebat eam titulo necessitatis, sed vel ex contractu, vel ex delicto, &c. porrò contractus legitimè initi observari debent; delicta verò non remittuntur, nisi restituatur ablatum, cùm restitui potest.

Prob. 2. pars: Nimirum quod necessitas gravis non excuset à furto: 1mo. quia alioqui janua innumeris furtis aperta foret. Quot enim hodie homines gravi necessitate laborant? Quot facilè sibi persuaderent se in ea esse constitutos? 2do.

quia damnata fuit hæc propositio ab Innocentio XI. *Permissum est furari, non solùm in extrema; sed etiam in gravi necessitate.*

Sunt tamen necessitates aliquæ tam graves, ut moraliter æquivaleant necessitati extremæ, v. g. periculum gravioris morbi, vel servitutis; quo in casu licitum est in necessitate gravi, quod & in extrema.

Quæres 2do. An excusetur à furto qui rem suam sibi propria authoritate vindicat. R. affirmat. Modò res illa verè, liquidò, & totaliter sua sit. Ratio est quia tunc non rapit alienum. Quòd si res non sit certò tua, tunc eam auferre non potes, quia in dubio melior est conditio possidentis.

Ut tamen rem suam sua quis authoritate sibi vindicet, oportet 1mo. ut eam in judicio commodè obtinere non possit: 2do. ut absit omne scandali periculum: sæpè enim contingit ut qui tollit quod suum est, vel proximo quasi injusto detentori infamiam procreet, vel sibi quasi injusto raptori labem aspergat: 3tio. ut non exponat proximum periculo rem illam iterùm restituendi; non exponet autem, si quo convenientiori modo fieri poterit, ostendat sibi nihil deberi; 4to. si res actu debita sit: qui enim, ut aiunt, terminum habet, actu ut debitor vexari non potest; 5to. si res illa tibi debita sit ex justitia; neque enim sufficeret debitum antidorale. His positis conditionibus, non peccas vel contra debitorem, cùm non auferas quod ejus est, vel contra Judicem, cùm supponatur eum vel nolle, vel non posse debitum tibi tuum adjudicare.

Quæres 3tio. An excuset compensatio, putà, si cùm rem tuam recuperare non potes, aliam æquivalentem subripis debitori tuo.

R. 1mo. Non licet famulis, operariis, officialibus aliquid subripere, eo prætextu quod stipendium justo minus accipiant: 1mo. quia damnata est hæc propositio, * *Famuli & famulæ possunt occultè heris suis subripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod acceperunt;* 2do. quia debitum quod hujusmodi personæ prætendunt, certum non est; cur enim ipsis potiùs quàm dominis fides habebitur? Cur alium herum qui plùs daret non quæsivere? aut si invenire non potuerint, cur pro injusto habent pretium quod communiter pro talibus operis datur, & quod dominus augere noluisset, si eorum plùs lucrandi voluntatem compertam habuisset.

Aliud esset, ait Decoq, si servus ad quædam opera conductus, aliis insuper gravatus esset à domino, qui nihil pro eis adderet

* 37. *Innoc. XI.*

adderet stipendii: quanquam malim ut servus ab eo domino discedat, aut ei repræsentet laboris excessum cui merces amplior debeatur.

R. 2do. Cum S. Antonino * & aliis communiter, compensationem occultam positis necessariis conditionibus esse licitam. Ratio est, quia per eam nec violatur justitia commutativa, cùm ii qui compensatione utuntur, id solùm accipiant quod strictè suum est, ut supponimus; nec violatur Justitia legalis, cùm etiam supponamus ad Judicis authoritatem commodè recurri non posse. Et verò si pauper famulus cui ab hero debentur aurei centum quos obtinere nequit, præ manibus habeat aureos ejus decem, quis eum ad restituendum obligare ausit?

Porrò conditiones hic requisitæ eædem sunt quas statim requirebamus, ut aliquis rem suam tutò sibi propria manu vindicare possit; est enim uterque casus quædam compensationis species.

R. 3tio. Compensationes in jure odiosas haberi, raroque simul concurrere conditiones omnes sinè quibus eæ licitæ esse non possunt: adeoque hæc in praxi esse à Confessario observanda: 1mo. ut nunquam suadeat compensationem; 2do. ut consulenti an licita sit, respondeat Theologos communiter affirmare eam esse licitam cum requisitis circumstantiis; sed hanc boni sui recuperandi rationem esse periculi plenam, ideoque se eam consulere non posse; 3tio. si pœnitens ea usus sit proprio motu, perpendet prudens Director an adfuerint conditiones requisitæ; quæ si adfuerint, non obligabit pœnitentem ad restituendum, sed eum monebit periculi cui se se imprudens exposuit; 4to. raro fidem habebit famulis, inquieto hominum generi, qui vix unquam contenti sunt.

Ex his patet sartores qui vestium fragmenta vendunt, eo prætextu quòd pretium justo minus recipiant, ad restituendum teneri, si ea, ut solet, fragmenta vendant quæ domini abjicere non consueverunt. Quapropter, Confessarii in his furtis, etiamsi nondum ad mortale pertingant, dissimulare non debent, sed præcipere iisce furibus, ut rem ejusve pretium reddant, aut laborent vel meliùs, sed eodem pretio ac antè; vel si æqualiter, pretio minori.

Quæres an qui promisit alteri se soluturum esse id quod ipsi debet, nec usurum esse compensatione, teneatur stare contractui. R. affirmat. Quia promissio de re licita & possibili; jure naturæ obligat: atqui promissio non utendi compensatione est de re licita & possibili; utque hæc subsistat, satis est ut promittens cedere velit jure compensationis quo uti potuisset.

 Major

* 2. *par. tit.* 15. 1.

Major est difficultas an qui juravit se soluturum esse debitum, absque eo quòd expressè intenderet cedere compensationi; possit uti compensatione.

R. Cum plerisque etiam in hoc casu licitum esse uti compensatione, sive Juramentum sit factum ante debitum compensandum, sive post illud. Ratio est 1mo. quòd quisquis jurat se soluturum, semper hanc subintelligit conditionem, *Si debitum habuero solvendi*; sed posito compensationis casu, jam deest solvendi obligatio; ergo. 2do. quia juramentum sequitur naturam actûs cui adhæret, quoad conditiones tacitas quas habet contractus ex jure, aut consuetudine, aut etiam mente contrahentium: atqui compensatio regulariter locum habet in omni debito, ergo etiam in jurato, præsertim cùm non juratur nisi supposita conditione quæ non adest, ut ostendit prima ratio quam attulimus.

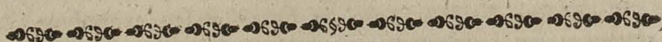

TRA-

TRACTATUS DE CONTRACTIBUS.

Communem methodum secuti: Tractatum hunc cujus notitiam Confessariis summopere necessariam esse nemo ambigit, duas in partes dividemus. Prima erit de contractibus in genere: secunda, de variis contractuum speciebus.

PARS PRIMA.

DE CONTRACTIBUS IN GENERE.

Ut omnia quæ ad contractus generice sumpti naturam pertinent amplectamur, videndum 1mo. quid & quotuplex sit contractus, 2do. quinam contrahere possint; 3tio. quis ad contrahendum requiratur consensus, & an consensui huic noceant dolus; error, aut metus; 4to. quam, & quando obligationem pariat contractus.

CAPUT PRIMUM.

De natura & divisione Contractus.

Contractus sumitur late & stricte.

Contractus stricte sumptus definitur, actus externus inter duos aut plures, ex mutuo eorum consensu ultrro citroque obligationem pariens.

Dicitur 1mo. *Actus externus* actus enim mere interior, etsi respectu Dei cordium inspectoris in voto, v. g. sufficere potest, respectu tamen hominis non sufficit; quia ut talis, nec ognosci, nec acceptari potest. Dicitur 2do. *inter duos aut plures;*

plures; quia idem homo secum contrahere nequit. Dicitur 3tio. *obligationem pariens;* obligatio enim est onus quod mutuò sibi imponunt contrahentes, ut v. g. unus laboret, alter laboris stipendium solvat. Dicitur 4to. *ex utraque parte;* & sic contractus strictè sumptus distinguitur à contractu latè sumpto, qui etiam *pactum* dicitur, & definitur, in Jure, Duorum pluriumve in idem placitum consensus, saltèm in alterutro obligationem pariens. Quapropter contractus omnis est pactum, sed non omne pactum est contractus strictè sumptus; venditio v. g. est contractus strictè sumptus; quia in venditore & emptore mutuam obligationem inducit. Promissio acceptata est pactum, quia inducit obligationem in promittente standi promissis. Promissio non acceptata nequidem est pactum, quia nullam, nè in promittente quidem, obligationem parit: sæpè tamen in Jure pactum & contractus promiscuè sumuntur.

Contractus dividitur 1mo. in *formalem* seu expressum, & *virtualem* seu implicitum. Contractus formalis est ille quo duo vel plures expresse de aliqua re conveniunt, cum obligatione vel mutua, si contractus strictè dictus sit, vel saltèm unius erga alterum, si contractus late sumatur. Contractus virtualis, ille est qui fit tacita partium conventione: sic Judex, Medicus, tutor, cùm hæc officia suscipiunt, eo ipso virtualiter spondent operam omnem quam adhibere solent ejusdem conditionis homines erga eos in quorum gratiam hæc munera exercent; & ii vicissim saltèm implicitè spondere censentur, se id retributuros, quod vi legis aut consuetudinis sancitum est. Hæ conventiones tacitæ vocantur *quasi contractus*, & vim habent ex justitia obligandi, sicut ipsi contractus.

Dividitur 2do. in *nominatum & innominatum.* Nominatus ille est qui proprium nomen habet: tales sunt emptio, venditio, locatio, societas, mutuum, pignus, & alii similes qui propria in Jure nomina habent. Contractus innominatus, est ille qui proprium non habet nomen, sed genericum duntaxat contract ûs aut pacti. Quatuor sunt ejus species: nempe do ut des do ut facias; facio ut des; facio ut facias. Do v. g. boves; *ut des* vinum; *do* boves *ut facias* opus in vinea mea; *facio* & laboro *ut des* mihi boves; *facio* opus in agro tuo, *ut* in vinea mea idem *facias*, vel ut me artem aliquam edoceas. In contractibus innominatis sub affirmatione comprehenditur negatio: unde si Petro des bovem ut aliquid non faciat, dicitur do ut facias. Quòd si partim pecuniam, partim aliam rem dederis, erit contractus mixtus, qui nomen à parte excedente desumet: ut si des mille aureos & equum pro fundo,
erit

erit emptio; si mille equos & paucos aliquot nummos, erit contractus innominatus.

Refert autem hujusmodi contractus dignoscere, eo quòd in contractibus innominatis facultas resiliendi, non ei quidem qui accepit, sed ei qui dedit, jure permissa sit: v. g. dedi pecuniam Titio ut Romam iret, hanc juridicè repetere possum si nondum ierit, aut præparaverit itineris impensas, nisi contractus ille *vestitus sit*, de quo statim. Aliter se res habet in contractibus nominatis, qui cùm ex una parte impleti sunt, ex alia impleri debent, ità ut non nisi mutuo consensu dissolvi possint.

3tio. Dividitur in contractum *bonæ fidei* & *stricti juris*. Prior ille est in quo Judex ex æquo & bono multa moderari potest, quæ licèt à contrahentibus expressa non fuerint, censentur tamen secundùm bonam fidem contractui inesse: tales sunt emptio, locatio, &c. Posterior, ille est qui strictam verborum interpretationem postulat, ità ut obligatio secundùm verba & non ampliùs extendatur: tales sunt emphyteusis, census, mutuum, stipulatio. Hæc distinctio parùm refert ad forum conscientiæ, quia omnes penè actus non tam attento verborum rigore quàm ex æquo & bono dijudicari debent.

4to. Dividitur *in nudum* & *vestitum*. Contractus nudus est conventio mera carens omni firmamento, quo actionem civilem parere possit; sive interim obliget in conscientia, sive non: contractus vestitus est ille, qui præter conventionem aliquod habet juris adminiculum, vi cujus oritur actio civilis. Contractus vestitur multis modis: ut 1mo. si sit contractus nominatus in suo genere perfectus; 2do. contractus etiam innominatus vestitur, si per scripturam fiat coram Notario; si juramento firmetur, &c.

5to. Dividitur in *gratuitum* & *onerosum*. Gratuitus qui etiam lucrativus dicitur, ille est in quo aliquid accipitur & nihil rependitur, ut donatio. Onerosus ille est in quo utrinque aliquid datur & redditur, ut emptio.

6to. Dividitur in *purum*, cui nullum adjicitur accidens; & *non purum*, cui additur aliquod accidens; & hic quintuplex est. Primus dicitur *ad diem:* ut si dicas, Promitto tibi centum nummos, sed non solvendos ante diem Paschæ. Secundus dicitur *ad conditionem:* ut Promitto tibi centum nummos si artium lauream obtinueris. Tertius *ad modum;* ut, Promitto tibi hanc summam, ut studia perficias. Quartus, *ad causam;* ut Do tibi pecuniam, quia pauper es. Quintus *ad demonstrationem:* cùm apponitur aliquod signum ad rem vel personam designandam, ut, Do tibi centum nummos in tali arca reconditos.

CAPUT

CAPUT SECUNDUM.

De causâ efficiente Contractûs.

AD contractûs valorem quatuor requiri solent: 1mo. ut qui contrahunt, habiles sint ad contrahendum; 2do. ut materia de qua contrahunt, sub contractum cadat; 3tio. ut contrahentes consentiant; 4to. ut formam si quæ sit Jure præscripta sequantur. Nunc dicimus de personis ad contrahendum habilibus, & præcipuè de iis quæ inhabiles sunt; ex iis enim aliæ satis colligentur.

Conclusio I. Illi omnes contrahere possunt qui liberam boni sui administrationem habent.

Prob. Illi contrahere possunt, qui boni sui dominium in alios transferre possunt: sed qui boni administrationem liberam seu Jure non impeditam habent, possunt boni sui dominium in alios transfere; cùm in hac potestate præsertim consistat libera boni administratio; ergo.

Hinc amentes, furiosi, prodigi, quibus boni administratio sublata est contrahere non possunt. Hinc etiam tutor, etsi bonorum administrationem habet, cum pupillo contrahere nequit quia id legibus vetitum est; nisi plures sint tutores, quorum alter alteri pupillum obligari consentiat, Verùm hæc expositione indigent.

Quæres itaque 1mo. possintne contrahere pupilli & minores. Ut solvatur quæstio.

Not. 1mo. Hic distingui filios-familias, infantes, pupillos, puberes, minores, majores, & emancipatos.

Per filiosfamilias, intelliguntur non solùm filii legitimi aut filiæ, sed etiam alii qui ex iis per viam masculinam nati sunt, quandiu sub patris aut avi paterni potestate existunt, quod verum est, etiamsi annum 25. excesserint. Quapropter si filius tuus legitimus filios aut filias procreaverit legitimè, ii omnes in potestate tua tandiu erunt, donec filius tuus emancipatus fuerit; tunc enim filii ejus aut filiæ sub ipsius potestate erunt. In Provinciis ut aiunt *consuetudinariis*, filiifamilias per matrimonium emancipantur, non in iis quæ jure scripto reguntur.

Infantes ii dicuntur quibus annus septimus nondum completus est: unde infantia à puncto nativitatis incipit, & ad septimum usque annum completum perdurat; & tunc incipit ætas impubertatis, aut pupillaris.

Impuberes, si mares sint, ii sunt qui necdum habent completos annos 14. aut 12. si sint feminæ. Pupilli

Pupilli ii dicuntur, qui cùm adhuc ſint impuberes, deſinunt eſſe in poteſtate patris, vel per ejus mortem, vel quia ab eo emancipantur.

Pupilli vel ſunt proximi infantiæ, vel proximi pubertati; infantiæ quidem, ſi propiores ſint termino in quo deſinit infantia; quàm ei in quo incipit pubertas; pubertati verò ſi è contra propinquiores ſint termino in quo incipit pubertas, quàm in quo deſinit infantia.

Poſt adeptam pubertatem filiifamilias utriuſque ſexûs dicuntur *minores*, donec pervenerint ad annum vigeſimum-quintum, quo completo *majores* vocantur. Filius annis viginti quinque minor extra patriam poteſtatem conſtituitur per emancipationem ſeu à parte, ſeu à Principe conceſſam.

Emancipatio minorum facit ut iidem de mobilibus ſuis diſponere poſſint, immobilia locare, eorumque reditus percipere; at immobilia vendere, oppignorare, de iiſve tranſigere non poſſunt, niſi de conſenſu curatoris qui eis hunc in finem datur, & vocatur *Curator ad cauſas.*

Not. 2do. Jure Romano pupillis & impuberibus dantur *tutores*, à tuendo vel tutando dicti; minoribus verò *curatores*, quia minus juris habent quàm tutores.

Tutores & curatores ſtatim ut electi ſunt, pupilli bonorum inventarium conficere tenentur; deinde operam dare ut bona immobilia fructum pariant, atque ut pecunia in annuos reditus convertatur. Uſura uſuræ pupillo debita eſt: unde cavere debet tutor nè uſuræ à pecunia prodeuntes otioſæ remaneant. Res *quæ tempore depereunt* vendi debent: ex iis tamen quædam ſunt conſervandæ, ut in villis pecudes, vindemiæ, inſtrumenta, & alia quibus pupillus pubertati proximus prope diem indigebit. Ceterùm tutores & curatores ad tutellam coguntur; unde ad reſtituendum tenetur tutor, qui rejecta tutela bona pupilli non curavit, antequam ab ea cura per Judicem liber exiſteret. His præmiſſis,

R. 1mo. Pupillos infantes aut infantiæ proximos, contrahere non poſſe in ſuum incommodum, poſſe, verò in utilitatem ſuam, *etiam ſine authoritate tutoris.* Itá legibus ſancitum eſt in favorem illius ætatis, ut juventus ei in damnis ſuccurreret, & in proſperè geſtis nihil afferret detrimenti. Fatendum tamen majorem qui cum pupillo aut minore contraxit, poſſe contractûs executionem recuſare, niſi pupilli aut minores tutoris conſenſum, aut Judicis decretum, ſi opus ſit obtinuerint.

R. 2do. Filius-familias impubes non obligatur civiliter ex contractu etiam de bonis caſtrenſibus, tametſi ex patris conſenſu

sensu contraxerit. * Obligaretur tamen pupillus, si cum tutoris consensu contraxisset, quia recursum habet in tutorem si male consensum præstet; at vero filius-familias patrem sibi obligatum non habet.

R. 3tio. res immobiles aut etiam mobiles quæ servando servari possunt; ut aurum, gemmæ, ceteraque mobilia pretiosa à pupillis aut minoribus, etiam de tutoris autoritate & consensu alienari validè non possunt, nisi accedat Judicis licentia, & probatio causæ exigentis ut hæc alienatio fiat; puta ut æs alienum solvatur. ita præcipitur Leg. 22, Cod. *De administr. tutor. vel curat.*

Sed mobilia quæ servando servari non possunt, id est, per triennium sana custodiri, qualia sunt vinum, vestes usu detritæ, &c. valide à pupillis alienantur, modo accedat autoritas tutoris. Minor qui curatorem non haberet, quod in jure Romano sæpe contingit, hæc per se alienare posset, quamvis si læsus fuerit, uti possit beneficio restitutionis in integrum. Sed minores qui mercaturam exercent, majores reputantur, neque sub minoritatis prætextu restitui possunt.

Quæres 2do. an sint casus in quibus pupilli sine tutoris autoritate contrahentes, civiliter obligentur.

R. esse. Primus est si pupillus ex contractu locupletior factus sit: unde si mercator pupillo mercem tradiderit non accepto pretio, mercem suam repetere potest, si pupillus pretium solvere nolit; si vero merx vel amissa, vel absque dolo consumpta fuerit, non plùs in civili foro solvere compellitur pupillus quam ditior factus est.

Secundus casus est, si res dolo pupilli perierit; tunc enim datur actio in eum, etsi non factum ditiorem. In pupillo infantiæ proximo non præsumitur dolus.

Quæres 3tio. an sicut Pupillus & minor qui sinè tutoris autoritate contrahunt, civiliter non obligantur, ita etiam non obligentur naturaliter seu in foro conscientiæ. Hæc quæstio nec movetur de pupillo infantiæ proximo: nam fere omnes concedunt eum non obligari naturaliter; nec de pupillis qui unicum tutorem habentes, cum eo contraherent; nec de iis demum qui bona immobilia vel mobilia pretiosa sinè Judicis autoritate alienarent: utrumque enim legibus prohibetur & irritatur, ut statim dixi. Lis igitur tota est de pupillo & minore, qui de mobilibus quæ ad triennium servari non possunt contrahunt sine tutoris aut curatoris licentia. Sit

Conclusio II. Pupilli & minores, etsi civiliter non obligantur, obligantur naturaliter; hæc tamen obligatio elidi potest.

Prob.

* §. 9. *De inut. stipulat.*

Prob. 1. pars 1mo. quia obligatio naturalis oritur ex consensu atqui pupillus pubertati proximus, & minor, sufficientem consensum habent; quandoquidem se se DEO per vota obligare possunt; quorum utique gravior est quam plerorumque contractuum obligatio; 2do. quia principali nullatenus obligato, non obligatur fidejussor, ut communiter docent Jurisperiti: atqui tamen fidejussor pupilli qui sine tutoris autoritate contraxit, obligatur civiliter, ut constat ex Leg. 25. ff. *De fidejuss.* ergo & pupillus naturaliter obligari debet.

Prob. 2. pars, quia ex omnium confesso pupilli & minores jus habent sibi propter infirmam ætatem legibus concessum; ut naturalem quam contrahendo susceperunt obligationem elidant, petendo à Judice rescisionem ejus; & qui cum iis contrahunt nosse debent se in hoc casu nunquam in tuto reponi, nisi minorum consensui tutoris consensum adjungi curent.

Obj. Si pupilli naturaliter obligarentur, transferrent in accipientem verum dominium summæ quam eidem solvunt: unusquisque enim legitime accipere potest quod alter sibi naturaliter debet: atqui pupilli dominium non transferunt in accipientem, ut constat ex §. 2. Instit. *Quibus alienare licet.*

R. dist. min. pupilli non transferunt verum dominium, si sint infantiæ proximi, C. si non sint proximi infantiæ subdist. non transferunt quoad immobilia, vel etiam mobilia quæ servando servari possunt, C. quoad alia subdist. non transferunt dominium civile, quia eorum actio à legibus non approbatur, C. non transferunt naturale, quod nempe fundatur in debito naturali, N.

Inst. Ex Lege 59. ff. *De obligat. & actionib.* & aliis passim pupillus mutuam pecuniam accipiendo, jure naturali non obligatur; ergo.

R. dist. pupillus juxta leges non tenetur obligatione naturali efficaci, quæ liget & arctet simpliciter, quia eam elidere potest si velit, ut qui non absolutè teneatur stare contractui, C. nullo modo naturaliter tenetur, N. An autem & quando obligatio quam mutuum accipiendo contraxit pupillus elidi possit ope Senatusconsulti Macedoniani expendam paulò post.

Ex Conclusione nostrâ sequitur, 1mo. eum qui accepit aliquid à pupillo & minore, absque autoritate tutoris, posse illud retinere donec pupillus beneficio restitutionis utatur; 2do. pupillum & minorem non teneri solvere id quod ludendo perdidit, aut alio contractu promisit, [nisi, ait Laiman juraverit se soluturum, de quo infrà:] posse vero civilis legis favore se tueri: si enim solvisset, posset uti beneficio restitutio-

nis

nis in integrum: atqui ex Reg. 71. Jur. in 6. *qui ad agendum admittitur, est multo magis ad excipiendum admittendus.* Quid enim hic circulo opus est ut primo solvas, deinde id quod solveris repetas?

Ad quid ergo inquies, inservit ea naturalis obligatio quam à pupillo contrahi dicimus?

R. obligationem hanc tradere creditori verum jus accipiendi & retinendi id quod sibi à pupillo solvitur, nulla opposita legis exceptione.

Quæres 4to. an minor qui pecuniæ summam mutuo accepit; & expendit, eandem restituere teneatur; an vero rescisionis Literas quibus in integrum restituatur, tuta conscientia obtinere possit.

R. facilitatem pecuniæ filiis familias & minoribus mutuo dandæ repressam fuisse Senatusconsulto *Macedoniano* * Sed quia Leges Romanæ in Galliis vim & robur per se non habent, ideo quæstionis hujus solutio è Gallicis Autoribus repetenda est; itaque.

Dico 1mo. filiumfamilias ad pecuniæ mutuo acceptæ restitutionem in conscientia non teneri, si mutuo dans prævidere potuerit eam à mutuatario turpiter aut inutiliter esse impendendam.

Prob. 1mo. quia Senatusconsultum Macedonianum etsi minùs apud nos habet extensionis quàm apud Romanos, viget tamen in Gallia ad sensum conclusionis nostræ; in Polonia, ubi non est lex expressa recurritur ad Ius Romanum. 2do. quia mutuò dans subjecit se imposito per legem oneri, ut nempe pecuniâ suâ privetur, si eã filius-familias restituere nolit. Hoc autem onus justè impositũ est, nè scilicet filii debitis graventur, & ut ea solvant, parentum vitæ insidientur; 3tio. quia postulat publica utilitas ut irrita non sit lex sapientiæ plena, quæ mutua hæc prohibet, ne pupilli eorum spe bona sua dissipent: atqui lex ea irrita foret, si filiifamilias non possent in conscientia petere restitutionem in integrum: tunc enim eadem ferme facilitate invenirent viros lucri avidos qui sibi mutuo darent; ergo.

Extenditur hæc Conclusio; 1mo. etiamsi pater filiifamilias postea è vivis excesserit: mutui enim datio in orgine invalida, per patris mortem non validatur; 2do. etiamsi filii-familias qui mutuo acceperunt, majores sint, modo paternæ potestati adhuc subjaceant, puta quia emancipati non sunt;

Dico 2do. Multi tamen sunt casus in quibus filiifamilias & minores pecuniam mutuo acceptam restituere tenentur. Ut 1mo.

* L. 1. *ff.* De Sen. Mac.

1mo. si inde locupletiores facti sint; 2do. si mutuans mutuatarium *patrem-familias esse crediderit, non vana necessitate deceptus, nec Juris ignorantiâ, sed quia publicè pater familias plerisque videbatur;* Leg. 3. ibid. 3tio. si mutuans mutuò dederit eâ mente ut minoris bonum procuraret: tunc restituendum erit, etsi præter mutuantis opinionem bene fundatam, id quod mutuò datum erat malos in usus expensum fuerit. Addit Comitolus pupillum, qui vel cum Indo de mercibus huc asportatis, vel cum rustico legum inscio de re aliquâ contraxit, teneri pactum justè pretium exsolvere, etiamsi eæ res jam perierint: quia hinc urget obligatio conscientiæ, inde verò non videtur invocari posse beneficium legis.

Quæres 5to. quinam adhuc sint ad contrahendum inhabiles.

R. multos esse. Ut 1mo. qui morte per contumaciam damnati sunt, & contumaciam, ut aïunt, non purgavêre; 2do. qui triremibus, aut exilio in perpetuum mulctati sunt; 3tio. muti & surdi: sed iis dantur curatores, qui eorum nomine contrahunt.

Uxorum longe pauciora sunt quàm maritorum jura: 1mo. enim Senatusconsultum *Velleïanum* vetat ne mulieres fidejubeant, seu se se pro aliis obligent; 2do. uxor contrahere & disponere non potest de bonis familiæ, de dote ejusve fructibus, cùm maritus præsens est, & hæc bona administrare potest; quia etsi dotis totius proprietas penes uxorem est, ejus tamen administratio ad virum, ut ad familiæ caput pertinet.

Validè etiam contrahit, seque citra mariti autoritatem obligat mulier: 1mo. cùm ea possidet bona *quæ Græci parapherna dicunt,** *quæque Galli peculium appellant.* 2do. cùm mulier quoad bonorum communionem à marito separata est: tunc tamen ** *eadem mulier nullam habet licentiam* bona hæc, etsi separata, *alienandi vivente marito, & matrimonio inter eos constituto;* unde separatio hæc dat jus administrandi, non alienandi bona immobilia; 3tio. si maritus uxorem speciali alicuï commercio vacare patiatur; ea enim de tali commercio validè paciscetur, etiam absente nec autore marito; secùs si mulier non aliud agat commercium quàm maritus, quia tunc non tam est mercatrix quàm institrix.

* *L.* 9. *ff.* De Jur. dot. ** *L.* 29. *C.* De Jur. dot.

CAPUT TERTIUM.

De causa formali Contractus.

CAusa formalis seu forma contractûs consistit in consensu, & in verbis consensum exprimentibus. Videndum ergo 1mo. quis & qualis ad contrahendum requiratur consensus; 2do. an consensus ille cum errore, dolo & metu conciliari possit.

ARTICULUS PRIMUS.

De consensu ad Contractum requisito.

QUæres 1mo. an ad valorem contractûs requiratur consensus interior. R. affirm. 1mo. quia ad contractum requiritur duarum vel plurium voluntatum conventio; atqui ubi deest consensus omnis, ibi nulla esse potest voluntatum conventio. Conventio enim voluntatis, ejusdem actum & assensum importat: porro non consentit voluntas cùm negativè se habet, & multo minus cùm positive renititur; 2do. quia per contractum id quod nostrum erat ad alios transfertur: atqui sine vero nostro consensu id quod nostrum est, aliorum fieri nequit; sicut sine nostro consensu id, quod alienum erat, nostrum fieri non potest; ergo.

Obj. Si ad validitatem contractus requiratur consensus interior, facta venditione verbis solum externis emptor plenum rei sibi traditæ dominium non habebit: atqui falsum consequens. Fatentur enim omnes emptorem non teneri in foro conscientiæ rem sic emptam reddere venditori se simulatè vendidisse dicenti; ergo.

R. 1mo. retorq. argumentum. Qui matrimonium contraxit cum persona quæ simulate consensit, non tenetur eidem se ficte consensisse dicenti fidem adhibere: atqui tamen inde non colligitur quod valeat contractus matrimonialis absque interiori consensu factus; ergo à pari in proposito.

R. 2do. neg. maj. & dico emptorem rei sic emptæ plenum habere dominium, non propter validitatem contractus, quæ nulla est; sed vel propter præsumptionem quæ ex verbis verum consensum exprimentibus resultat, & subsistit quandiu suffi-

cientibus argumentis non eliditur; vel propter dispositionem Reipublicæ, quæ ut fictè consentientem puniat, aufert ab eo dominium rei qua per solum contractum privatus non esset.

Quæres 2do. an consensus debeat esse voluntarius. R. consensum voluntarium esse debere sufficienti aliqua voluntate. Voluntas autem vel est *formalis* ut cùm quis expresse aliquid vult; vel *virtualis*, quæ in formali rei alterius volitione consistit, ut si equum emis, vis etiam eo uti posse; vel *debita* seu *legitima*, cum quis debet velle, etiamsi forte non velit. Formalis sufficientissima est, & non semper requiritur: virtualis sufficit, & fere semper requiritur; debita seu legitima aliquando sufficit, ut si quis in extrema necessitate positus panem ab homine invito accipiat; valet enim hæc acceptio, quia homo ille volens esse debet, & est irrationabiliter invitus.

Quæres 3tio. an in contractu consensus signis exprimi debeat. R. affirmat. quia homo qui cum altero contrahit, humano modo sese eidem obligare debet; hoc autem efficere non potest absque signis exterioribus.

Ea porro multiplicis sunt generis: 1mo. enim aliquando sufficiunt nutus, unde surdi & muti matrimonium contrahere possunt.

2do. Aliquando verba aut literæ solæ sine scriptura authentica, ut *in emptionibus*, *venditionibus*, *locationibus*, *conductionibus societatibus*, *mandatis*, Instit. Lib. 3. tit. 23. quod etiam in Gallia servatur.

3tio. Aliquando verba indeterminata sunt, ut in contractibus modo citatis; nonnunquam vero adeo sunt determinata, ut qui unum alterius loco usurpat, causâ suâ cadere possit: quod præsertim locum habet in retractu gentilitio.

4to. quidam sunt contractus; * qui *ut substantiam capiat obligatio*, rei traditionem requirunt; & hi sunt, mutuum, commodatum, & pignus.

5to. nonnulli contractus sola scriptura perficiuntur: sic jus scripturam exigit ad contractum emphyteuticum de re Ecclesiastica, & ad eos etiam contractus qui insinuatione indigent.

ARTICULUS SECUNDUS.

An consensus ex errore vel dolo elicitus sufficiat ad Contractum.

Certum est eum qui in contractibus alium decipit, mortaliter aut venialiter peccare, secundum naturam damni quod

* *Instit. ibid.*

alteri affert; sed quæritur an valide contrahat. Quæ difficultas ut solvatur.

Not. 1mo. Error est existimatio falsi: dolus vero est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum & decipiendum alterum adhibita.

Not. 2do. Error est vel circa substantiam rei, ut si farinam avenæ emas, ratus eam esse tritici; vel circa accidentia, ut si tritici farinam emas, sed bimam, non recentem, qualem eam esse credideras.

Error & dolus circa accidens seu qualitatem rei accidentalem, duplex. Alter dicitur *dans causam contractui*, alter dicitur *incidens in contractum*. Error dat causam contractui, cum is qui contrahit, seclusο errore non contraheret; ut cum quis emit equum tardum, quem velocem existimabat, tardum ceteroqui non empturus, si eum talem cognovisset. Error vero dicitur duntaxat in contractum incidens, cum est causa non quod emas simpliciter, sed quod libentiùs & carius emas id quod sublatis errore & deceptione adhuc emeres, sed non tanti.

Ad errorem circa substantiam revocatur error, tum circa naturam contractus, ut si credas tibi donari quod tibi venditur; tum circa motivum substantiale contractus; ut si Titio promittas pecuniam, præcise quia eum tibi consanguineum esse credis, cum non sit. Ad errorem circa accidentia pertinet error circa illud omne, quod est intrinsecum contractui, sive eo cognito contractus adhuc fieret, sive non.

Not. 3tio. Error prodire potest: 1mo. ab altero è contrahentibus qui decipitur; 2do. ab alio contrahente qui decipit; 3tio. à tertia persona. His positis, sit

CONCLUSIO I. Error & dolus circa substantiam rei, irritum faciunt contractum.

Prob. Quia ubi est error & dolus circa substantiam, ibi necessario deest substantialis consensus. Qui enim v. g. vendit gemmam, quam vitrum esse putat, non consentit in alienationem gemmæ sed vitri. Similiter qui emit vitrum ratus esse gemmam, non consentit in emptionem vitri, sed gemmæ; adeoque re comperta tenebuntur vel rescindere contractum, vel eum ad æqualitatem reducere.

Nihil autem refert sitne error *antecedens*, quo scilicet sublato contractus non iniretur; vel *concomitans*, quo etiam sublato, contractus adhuc fieret: nam si volens emere vinum, emas oleum, quod etiam & fortè libentius emisses, adhuc contractus non valet, quia nullus fuit consensus circa oleum, sed circa vinum.

Obj.

Obj. Qui Petrum absolvit, quem Joannem esse putat, valide absolvit; ergo a pari.

R. neg. conseq. quia persona quæ absolvitur non pertinet ad substantiam Sacramenti, & absolvens intendit & intendere debet personam præsentem quæcumque ea sit, absolvere; secus in contractibus.

Conclusio II. Dolus incidens in contractum, etiam ab uno è contrahentibus, non irritat contractum, nec sufficit ad eum rescindendum.

Prob. Ibi verus est contractus, ubi verus est utriusque partis consensus in id, de quo contrahitur: atqui ubi est error aut dolus solum incidens ... dolus enim qui intervenit circa qualitatem rei, non tollit consensum hunc; tum quia necesse non est, ut qui contrahit, omnes rei qualitates noscat, alioqui vix ulli forent validi contractus; tum quia deceptus de quo nunc loquimur, non habet animum huic contractui expresse vel tacite repugnantem; vult enim actu contrahere, & id adhuc vellet licet minori pretio, si rei qualitatem quam nescit, compertam haberet.

Ergo contractus, in quo emptor etiam ex dolo venditoris ultra dimidium pretii deceptus est, rescindi nequit ad arbitrium emptoris, sed ad æqualitatem reduci debet, nisi venditor eum rescindi consentiat. Porro restituendus videtur excessus supra pretium, quod dedisset emptor, re ut erat cognitâ.

Ergo si virgini quam Parisiensem putabas matrimonium promiseris quod eidem cognitæ, ut est Lugdunensis promissurus fuisses, non vitiatur contractus. Vitiaretur vero, si quam liberam putabas duxeris, etsi cognitam pro serva, pariter duxisses; ibi enim intervenit Lex Ecclesiastica tale matrimonium reprobans.

Limitatur assertio, si intentio actu aut virtute conditionalis sit, ita ut nolit quis contrahere nisi existente tali qualitate tunc enim error ex contrahentis mente ipsam afficit substantiam.

Conclusio III. Contractus quibus error aut dolus causam dedit validi sunt tum positivo, tum naturali Jure; infirmi tamen sunt, & ad arbitrium partis deceptæ rescindi possunt.

Prob. 1. pars 1mo. ex Instit * ubi sic *Si metu coactus aut dolo inductus aut errore lapsus stipulanti Titio promisisti quod non debueras promittere, palam est te Jure civili obligatum esse, & actio, quâ intenditur dare te oportere, efficax est, sed iniquum est te condemnari, ideoque, datur tibi exceptio, quod metus causa aut doli mali, &c.* ergo valet Jure civili contractus ex dolo, sicut & ex metu antecedente factus; ita tamen ut contrahenti qui

* *Lib. 4. tit. 13.*

qui dolum passus est competat exceptio, qua contrahentis alterius à quo deceptus est, actionem elidere potest.

Prob. 2do. ex omnium confesso; satis voluntarium est, & ideo valet matrimonium, licet & ei dolus causam dederit, & sine dolo conjux nullo modo contraxisset; ergo contractus de quo agitur, defectu sufficientis voluntarii irritus dici non potest. Ratio ulterior hæc est, quod etiam cùm dolo subsistant & cognitio rei, & consensus in eam accipiendam vel tradendam, differunt enim hæc duo, Contrahere noluissem, & Nolui contrahere: posterius consensum tollit, non prius; alioqui infirmi forent omnes pene contractus, cùm fere semper aliquæ occurrant circumstantiæ, quæ si prævisæ fuissent, deterruissent à contrahendo.

* Prob. 3tio. Si contractus cui error aut dolus causam dedit esset invalidus, vel quia in eo esset dolus simpliciter, vel quia dolus ille oriretur ab alio contrahente; cui fraus sua patrocinari non debet: atqui neutrum dici potest. Non 1. quando enim contrahens semetipsum decepit, aut à tertio deceptus est sine alterius contrahentis participatione, valet contractus, modo deceptio non sit circa substantiam rei; & tamen tunc occurrit dolus ille de quo nunc agitur. Non secundum, 1mo. quia alioqui intervenire deberet aliqua lex, vi cujus contractus iste in se simpliciter bonus, in tali casu irritus fieret: atqui nulla est hujusmodi lex; sed è contra, ut ex prima probatione nostra patet, 2do. quia non magis dolus, cum oritur ab altero contrahente, subvertit contractū de quo nunc loquimur, quam subvertat contractum matrimonii; 3tio. quia si injuria decipientis opponeretur valori actûs, actus subsistere non posset; etiamsi vellet deceptus in eo permanere: atqui falsum consequens, decipiens enim tenetur stare contractui, si deceptus velit, cum à nemine dolus & turpitudo in sui favorem allegari possint.

† Prob. 2. pars ex citata Lege, *Datur tibi exceptio, quod metus causa aut doli mali, &c.* atqui contractus, qui ad nutum alterius partis destrui possunt, sunt admodum infirmi, quatenus obligationem irrevocabilem non pariunt; ergo.

Circa hæc tamen notand. 1mo. contractum eum solummodo rescindi posse, qui ex natura sua dissolubilis est. Hinc matrimonium & Professio Religiosa rescindi non possunt, quia indissolubilia sunt: unde tales contractus id habent proprii, ut voluntas in eos sine omni restrictione consentiat, adeo ut tollat sibi facultatem postea resiliendi; quod ita fieri debuit, ne incerta forent matrimonia & professiones, quæ incertudo pugnat cum certitudine status.

Not. 2do. apud Gallos Judices esse in usu, ut contractuum executionem

executionem, quantum fieri potest, urgeant, deceptoribus ad damni reparationem condemnatis.

Obj. Ille contractus non valet, qui jure naturali nullus est: atqui talis est contractus cui error causam dedit. Contractus enim injustus, Jure naturali nullus est: atqui talis contractus Jure naturali injustus est; cum in eo non servetur æqualitas jure naturali imperata.

R. ad 1. neg. min. ad 2. neg. maj. non enim quidquid injustum est, eo ipso invalidum censeri debet, ut patet in excommunicatione, quæ injusta simul & valida esse potest. Ratio est quod ut aliquid illicitum sit aut injustum, sufficiat ut in aliqua parte minus præcipua æquitati naturali repugnet; ut autem sit invalidum, necesse est, ut defectus in ipsam substantiam cadat: porro fieri potest ut substantia secundum se bona sit, tametsi vitiosis quibusdam qualitatibus vestiatur: hinc tritum illud & ubique receptum axioma, *Multa prohibentur fieri, quæ facta tenent.*

ARTICULUS TERTIUS.

An valeant Contractus ex metu facti.

Not. 1mo. Metus est futuri & instantis periculi causa, mentis trepidatio, seu inquietudo ac perturbatio, eaque vel levis est, vel gravis seu respectivè, seu absolute, prout dixi agendo de Actibus humanis

Not. 2do. metum oriri posse vel *ab intrinseco*, ut ab infirmitate; vel *ab extrinseco*: extrinsecum vero illud vel *necessarium* est & *naturale* ut naufragium incendium; vel *liberum*, ut homo: homo autem vel *juste* metum incutit, ut Judex qui stupratori exilium minatur, nisi eam dotet quam corrupit; vel *injuste*, ut dum sicarius gladium intentat, nisi bursam porrigas.

Not. 3tio. Metus ab intrinseco vel incutitur ad obtinendum contractum; vel alia de causa & in alios fines. His præmissis sit

Conclusio I. Metus gravis ab agente intrinseco vel extrinseco naturali incussus, non irritat contractus, vota, promissiones; modo, quod hic semper supponimus, rationis usum non pervertat.

Prob. quia votum in tempestate emissum, item promissio vel donatio in morbo metu mortis pauperi vel Ecclesiæ facta, valent: atqui tamen vota hæc & donationes fiunt ex metu gravi; ergo.

Ratio ulterior est, quia talis metus voluntarium non tollit. Hinc Tridentinum sess. 14. cap. 4. docet attritionem ex metu pœnarum exortam, plenamque terroribus, non esse *dolorem coactum, sed liberum ac voluntarium*; ergo.

CONCLUSIO II. Metus gravis ab agente extrinseco libero juste incussus non irritat contractum.

Prob. quia cùm metus juste incutitur, contrahens, etsi secundum quid invitus, reipsa tamen manet vere liber, neque conqueri potest, quod sibi fiat injuria; alioqui jam metus juste incussus non esset. Hinc qui sponsalia contraxit, posset ad matrimonium compelli per excommunicationis metum; sicut qui puellam corrupit, alicubi damnatur, ut vel eam ducat, vel pereat suspendio.

* Dices. Cap. 4. *De his quæ vi, &c.* dicitur ea *quæ vi metusve causa fiunt, carere robore.* Et Lucius III. cap. 17. *De sponsalibus*, loquens de muliere quæ sponsalia jurata adimplere recusabat, dicit, *quod cum libera debeant esse matrimonia, mulier hæc potius monenda est quam cogenda*; ergo.

R. ad 1. in eo capite agi de metu injuste incusso, ut ex sola lectione patet. Adde quod ea nonnunquam in Jure dicantur carere robore, non quæ nulla sunt, sed quæ possunt rescindi vel ab eo, qui metum passus est, vel à Judice.

Ad 2. non negat Lucius III. matrimonia ex metu facta valida esse; sed suadet: ut, quantum fieri potest, plena contrahentibus libertas relinquatur; quia ex coactione, tametsi justa, *difficiles exitus solent frequenter haberi*, ut ibidem loquitur Lucius, qui certe non exitûs difficultatem, sed matrimonii invaliditatem allegasset, si matrimonia ex quocumque gravi metu facta vere irrita esse credidisset.

† CONCLUSIO III. Metus injuste incussus, sed non ordinatus ad extorquendum consensum in contractum, non invalidat contractum hunc, saltem si non fiat cum eo, qui metum incussit.

Prob. Idem esto de ceteris contractibus judicium, ac de promissione decem aureorum quos Titio per viam transeunti pollicitus es, ut te à sicariis liberaret: atqui promissio hæc licet ob metum injustè incussum facta, de se valida est, eamque implere teneris: metus enim tuus non fuit contractus tui causa, sed solum occasio; neque sicarii mortem tibi minati sunt, ut Titio decem aureos promitteres, ut supponimus; ergo. Si tamen, quod in pari casu raro contingit, Titius te sine ullo labore liberasset, non posset id quod promisisses, recipere, nisi gratis omnino dares.

Sed quid si promissio fiat ei qui metum incussit, sed non eo

animo

animo ut te ad contractum impelleret: puta si quis in aquam te projecerit, non ut pecuniam tibi tuam extorqueret, quam tamen ei mortis metu promittis? Sit ea de re

Conclusio IV. Metus quilibet injustè incussus, invalidat contractum cum injusto vexatore initum, si tantum habeat pro objecto liberationem ab injusta ejus vexatione. Ita communiter Scotistæ.

Prob. quia in contractu qui pro objecto habet solam liberationem à vexatione injusta, venditur res invendibilis. Nam ex hypothesi venditur liberatio ab injusta vexatione: atqui liberatio hæc vendi non potest ab injusto vexatore. Quod enim mihi stricte debitum est, mihi vendi non potest: atqui liberatio & immunitas ab injusta vexatione mihi stricte debita est; jus enim strictum habeo, ut metu injusto non vexer, & qui me injuste vexat, tenetur ex justitia desistere; ergo.

Hinc si furi mortem tibi inferre volenti, aut domum tuam comburere, bursam dederis ut desistat, nulla est datio, teneturque latro id omne, quod hac via recepit, ante omnem Judicis sententiam restituere.

Obj. In contractu de quo loquimur sufficiens occurrit voluntarium; & quidem aliquando majus quàm in contractibus ex timore juste incusso factis; ergo talis contractus valere debet.

R. neg. conseq. non enim dicimus contractum hunc defectu libertatis invalidum esse, sed negamus in eo reperiri materiam, quæ ab alio vendi possit, adeoque eum defectu materiæ vendibilis invalidum esse contendimus.

Quæres an contractus in quibus aliquid utrinque datur & accipitur sint validi, si fiant cum injusto vexatore, qui eos extorqueat gravi metu.

R. 1mo. non paucos esse hujusmodi contractus, qui invalidi sint ex Legum dispositione. In hoc ordine sunt 1mo. matrimonium, ex cap. 15. *De sponsalibus* & merito: quia cum matrimonium sit ex natura sua indissolubile, & vinculum mutui amoris, gravissima sequerentur incommoda ex matrimonio coacto & tamen valido; 2do. Idem juxta multos dicendum de sponsalibus, quæ cum sint via ad matrimonium, perinde ac ipsum libera esse debent. Et vero si valerent sponsalia ex metu gravi inita, obligarent ad actum invalidum, nempe ad matrimonium subsequens, quod invalidum esset, utpote ex metu gravi contractum; 3tio. Promissio dotis aut ejus solutio; quia dos utpote matrimonii accessoria, naturam ejus sequi debet; 4to. * Professio Religiosa: hæc enim utpote matrimonium quoddam spirituale & indissolubile, non minus voluntaria esse debet

* *Cap.* 1. De his quæ vi.

debet quam matrimonium carnale; 5to. * Promissio aut traditio rerum Ecclesiæ, quod ideo sancitum fuit, ut Ecclesiis res suæ conservarentur. Hac de causa alienatio rerũ Ecclesiæ etiam sponte facta sine solemnitatibus, non valet: quanto minus valida esse debet ea, quæ per metum extorta est; 6to. ** Addunt bene multi autoritatem tutoris per metum extortam; electionem per metum factam; item & jurisdictionem etiam coactam, nullius esse validitatis.

R. 2do. extra casus mox allatos posse saltem prædictos contractus rescindi ad arbitrium illius cui timor incussus est: 1mo. quia æquum non est, ut qui injuriam fecit, ullum ex ea commodum reportet; 2do. quia si leges positivæ tales contractus ipso jure invalidos esse non pronuntient, ut existimant multi, præcipiunt tamen ut ad arbitrium illius qui metum passus est rescindantur. Ita docet Justinianus supra p. 501.

Porro non refert 1mo. sitne metus gravis absolute, an respectivè tantum; quia quod operatur metus gravis in viro constanti, id levis facit in femina; 2do. nec refert utrum qui metum incussit, reipsa malum inferre intenderet, necne; quia metus eodem modo consensum extorquet, sive malum re ipsâ impendeat, sive non, modo apprehendatur, ut vere & proxime impendens: an autem malum sic apprehensum fuerit, aut apprehendi debuerit, Judicis est ex circumstantiis discernere.

Si vero metus levis sit, nec contractum irritat, nec Jure saltem positivo irritandum facit: tum quia ex Reg. 184. ff. *Vani timoris justa excusatio non est*: tum quia alias daretur locus infinitis litibus, dum quisque se metu adactum fuisse prætenderet. Si tamen certum esset quod sublato metu etiam levi consensus datus non fuisset, exigeret jus naturale ut contractus ad arbitrium illius, qui metum passus esset, rescinderetur; quia qui metum etsi levem incutit, veram infert injuriam, quam tollere ac resarcire tenetur, tum eum qui ex metu egit libertati suæ restituendo, tum lucrum omne cessans ac damnum emergens compensando.

Quæres quid adhuc juris ei competat, qui deceptus est ab alio aut metum passus.

R. 1mo. utrumque posse deceptorem aut vexatorem obligare ad standum contractui, utpote qui pro nutu deceptoris aut metum incutientis rescindi non possit.

R. 2do. triplex ei qui per dolum aut metum contraxit competit actio in foro exteriori. Prima dicitur *redhibitoria*; hoc est, ad rehabendum suum pretium, & rem suam alteri restituendam. Hæc durat jure communi per sex menses à die celebrati

* *Cap.* 2. De Jureiur. ** *L.* 1. *ff.* De autor. tutor.

celebrati contractus. Secunda dicitur *quantò minoris*, & datur ad repetendum à venditore excessum pretii, seu tantum quantò minoris rem illam fuisses empturus, si defectum ejus cognovisses. Hæc actio per annum durat, & idcirco intentari ab eo potest qui actionis redhibitoriæ tempus imprudenter effluere permisisset; conceditur etiam eadem actio iis qui decepti sunt infra dimidium justi. Tertia actio est *in id quod interest decepti non decipi*; seu est jus non solum reddendi rem, aut pretii excessum obtinendi, sed etiam habendi compensationem damnorum omnium quæ ex contractu subsecuta sunt: ut si vendideris ovem morbidam quæ alias infecit, teneris ad compensandum quidquid cessavit lucri, aut damni emersit.

CAPUT QUARTUM.

Quam, & quando Contractus obligationem pariat.

NOt. 1mo. Obligatio definitur, vinculum quo quis astringitur ad aliquid dandum, faciendum aut patiendum, vel non dandum aut non faciendum.

Not. 2do. Obligatio duplex. Alia *antidoralis*, quæ fundatur in convenientia: alia *naturalis*, quæ inducit debitum ex præcepto, seu charitatis, aut religionis seu justitiæ; & hæc posterior effectus est contractûs.

Not. 3tio. Obligatio ex justitia triplex est. Prima naturalis tantum, quæ obligat in conscientia, quamvis in foro externo non det actionem; secunda civilis tantum, quæ dat actionem in foro externo ob aliquam præsumptionem, quamvis in conscientia non obliget; tertia naturalis & civilis simul, quæ obligat in foro conscientiæ & dat actionem in foro exteriori.

Not. 4to. Obligatio ratione principii quadruplex assignatur in Inst. * *Aut enim ex contractu, aut quasi ex contractu est; aut ex maleficio, aut quasi ex maleficio*. Obligatio ex contractu ea est, quam parit contractus quilibet: Obligatio ex quasi contractu ea est, quæ citra conventionem nascitur ex facto non turpi; sic cùm quis negotia absentis gessit bona fide sine literis ac mandatis, obligatus ei est rei dominus, ex jure in Gallia recepto. Obligatio ex maleficio, ea est quæ oritur ex delicto doloso, veluti ex furto, & rapina. Obligatio ex quasi maleficio, seu ex quasi delicto, ea est quam contrahit quis ex actione im-

* *L. 3. tit.* 14.

ne imprudenti: ut si ex alicujus *cænaculo dejectum, effusumve aliquid est* quod alicui transeunti nocuit.

Certum est 1mo. contractum omnem secundum leges initum parere obligationem in utroque foro; atque id probat vel ipsa contractus definitio.

Certum est 2do. contractum etiam nudum Jure positivo non irritum, parere obligationem in conscientia, licet in exteriori foro actionem non tribuat, nisi juramento confirmetur. Ratio est quia ex consensu mutuo exteriori oritur jus quod sine injuria lædi non potest: talis porro consensus in contractu etiam simplici reperitur.

Sed triplex hic occurrit difficultas. Prima, an contractus positiva lege ita aliquando irritetur, ut nullam obligationem pariat. Secunda, an contractus in se invalidus, accedente juramento obliget. Tertia, an contractus conditionalis obligationem pariat.

ARTICULUS PRIMUS.

An obligent Contractus quibus desunt solemnitates positivis legibus imperatæ.

NOt. solemnitates contractuum sunt quædam conditiones quæ ex legum præscripto in contractibus adhiberi debent v. g. ut contractus fiat coram Notario, ut certus intersit testium numerus. Ex iis vero conditionibus quædam requiruntur ad *esse simpliciter*, quædam *ad melius esse*.

Conclusio. Contractus quibus desunt conditiones primi generis irriti sunt, etiam in foro conscientiæ; secus si desint solum conditiones secundi generis.

Prob. 1. pars. tam ad minus potest Princeps certas quasdam apponere contractibus conditiones, quibus sublatis illi non valeant, quam id possint privati homines in privatis quos inter se ineunt contractibus: atqui hujusmodi conditiones quotidie apponunt privati, quibus subsistentibus valeant contractus, non subsistentibus vero, iidem irritentur; ergo.

Prob. 2do. quia de facto appositæ sunt variis contractibus certæ conditiones quarum defectu iidem non valent: sic irritæ sunt etiam in foro conscientiæ, quædam maritum inter & uxorem donationes legibus contrariæ; ergo qui ex pacto per legem irrito aliquid acquirit, illud retinere non potest.

Obj. Lex quæ contractus sine certis solemnitatibus factos irritat, fundatur in præsumptione fraudis; ergo quando certus

ero

ero nullam esse fraudem in aliquo contractu, per eum obligabor in conscientia.

R. neg. ant. lex enim contractus irritans non semper fundatur in præsumptione fraudis, quam Legislator scit aliquando reipsa non inveniri; sed fundatur in periculo fraudis, quod semper reperitur. Hinc nuptiæ clandestinæ nullum in foro conscientiæ robur habere possunt.

Prob. 2. pars: quia multa prohibentur fieri quæ facta tenent; ergo si contractus probibeatur tantum propter accidentales loci, temporis, vel personæ circumstantias, non desinet valere: sic valet matrimonium tempore Adventus celebratum, sicut & valet si contrahatur à persona quæ simplex castitatis votum emisit.

An porro circumstantiæ propter quas contractus lege positiva prohibetur, accidentales tantum sint, an essentiales dignosci poterit, 1mo. ex verbis quibus utitur Legislator: unde invalidus erit contractus, si autor legis declaret eum esse prorsus nullum, aut non posse ex eo debitum peti, sive in Judicio, sive extra ipsum, aut si quod ex tali contractu acquisitum est, restitui præcipiat; 2do. si posito quod constaret Legislatori nullam in contractu esse fraudem v. g. in matrimonio clandestino vellet tamen ipsum pro infecto haberi.

Hinc colliges, plurimi omnium interesse ut Confessarii perspectas habeant leges Regni, locorumque consuetudines, cum alioqui in perpetuo versantur periculo approbandi ut validum id, quod Principes & Magistratus ut invalidum rejiciunt.

ARTICULUS SECUNDUS.

An Contractus de se minus validi juramento confirmentur.

NOt. 1mo. contractus de se minus validi, ii sunt, qui vel prorsus sunt invalidi, seu à natura, seu à jure; vel licet validi sint, possunt tamen rescindi. Quæritur ergo an & quousque supervenienti juramento confirmentur.

Not. 2do. aliud est juramentum esse validum, aliud contractum juramento confirmari: primum enim subsistere potest sine secundo. Ut juramentum validum sit, satis est ut possit & debeat servari ob honorem divini nominis; & hoc contingere potest etiamsi ei in cujus favorem juratum est, nullum jus acquiratur: sic si juraveris latroni, te certam pecuniæ summam ei esse soluturum, solvere debes: verum tota hæc tua obligatio respicit Deum, nec jus ullum tribuit furi. Ut vero juramentum

mentum confirmet contractum aliquem, necesse est: ut eum in sua specie validum faciat, ita ut ille quocum contraxisti, præter obligationem juramenti propriam, quæ tota est in ordine ad DEUM, jus habeat justitiæ, & ex ea contractus executionem urgere possit, sive contra contrahentem ipsum, sive contra ejus hæredes. Sit

CONCLUSIO I. Juramentum contractui superveniens, obligat sive contractum confirmet, sive non, quando servari potest sine peccato aut præjudicio alterius: secus si servari non possit sine peccato gravi aut levi jurantis.

Prob. 1. pars quia divini nominis reverentia exigit, ne DEUS in testem falsitatis adducatur: atqui DEUS in testem falsitatis adduceretur, &c. ergo.

Excipe, si jus contrarium statuat. Sic conjugii promissio etiam jurata, sed ex metu, non valet.

Prob. 2. pars. 1mo. quia ex regula 58. in 6. *non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum*: 2do. quia juramentum non est vinculum iniquitatis: atqui juramentum iniquitatis vinculum necessario foret, si obligaret cum sine peccato gravi aut levi servari non potest.

Obj. 1mo. Si res ita sit, 1mo. qui juravit se usuras soluturum esse, eas solvere tenetur, 2do. qui latroni pecuniam spopondit, tenetur promissis stare; 3tio. qui juravit se reversurum ad carcerem, illuc reverti tenetur, etiamsi sciat se illic iniqua & atroci morte plectendum esse: atqui hæc omnia plane absurda sunt; alioqui sceleratis sua patrocinaretur iniquitas.

R. ad 1. & 2. neg. min. sic enim statuit Alexander III. cap. 6. *De jurejur. Debitores .... si de usurarum solutione juraverint, cogendi sunt Domino reddere juramentum.* Idem de promissa furi pecunia dicendum. Neque tamen furi vel usurario sua patrocinatur vis & iniquitas, quia, ut statim pergit idem Pontifex, *cùm usuræ solutæ fuerint, creditores ad eas restituendas sunt Ecclesiastica severitate, si necesse fuerit, compellendi.* Ratio est, quod usurarius aut alius quilibet depredator, nullum in res meas jus acquirat ex eo, quod DEO fidelis esse velim.

R. ad 3. etiam neg. min. idque ad mentem S. Augustini, qui Epist. 125. profert exemplum Reguli, *qui ad carcerem se rediturum Carthaginensibus non per sacramenta Christi, sed per dæmonum inquinamenta juraverat: & certissimos cruciatus, & horrendi exempli mortem .... ne pejeraret, accepit.* Et vero tale juramentum est de re licita, cum licitum sit hac via exitum & libertatem ad tempus obtinere; est quoque de re possibili, cum eò reverti possis ubi mors certa te manet.

Monet tamen Sylvius, eum qui cùm juravit, sciebat quidem carcerem esse injuriosum, sed necdum sciebat subesse periculum mortis, non videri obligatum ad revertendum; quia juramentum erat de re sub modo & conditione quæ jam non subsistunt. Ceterùm in utroque casu peti posset & obtineri juramenti relaxatio, nisi ex ea immineret scandalum, aut Christianæ Religionis injuria; putà si inde futurum esset, ut Hæretici existimarent nullam apud nos esse juramenti religionem, aut docere nos, datam hosti fidem servandam non esse; tunc enim deneganda foret dispensatio.

Obj. 2do. Promissio metu gravi iniquè extorta, caret robore; ergo & juramentum eidem superadditum.

R. neg. conseq. Disparitas est quòd promissio fiat homini qui vim inferendo *meretur*, ait S. Thomas; * *ut ei promissum non servetur:* at verò juramentum dirigitur ad DEUM qui ipsum non extorsit, nec meretur invocari in testem falsitatis.

Inst. Accessorium sequitur naturam principalis; ergo si promissio extorta metu irrita sit, irritum erit quod ei accessit juramentum.

R. dist. ant. Accessorium sequitur naturam principalis, si sit ejusdem naturæ cum principali, C. si sit diversæ, semper sequitur naturam principalis, N. Porrò juramentum non est ejusdem speciei cum promissione homini facta: hæc enim hominem, illud DEUM respicit.

CONCLUSIO II. Contractus vim, dolum, aliamve injuriam continens ex parte illius cui juratur, non ità firmatur juramento, ut rescindi non possit.

Prob. Ex variis capitibus tituli 24. *De jure jurando* in quorum primo mandat Gregorius III. ut *creditores ad juramenta super usuris sibi solvendis præstita, relaxanda, Ecclesiastica districtione compellantur.* In secundo absolvitur à juramento Laudicen. Episcopus, *quia nefanda coactione juravit*; ergo juramenta ad confirmandos contractus extorta, non ità obligant, ut non possint ab Ecclesia rescindi. Et verò qui alii injuriam intulit, eandem reparare tenetur; ergo jus illius non est firmum, cùm & ei renuntiare debeat, & possit jurans ob acceptam injuriam petere & obtinere juramenti relaxationem.

Quæres, an qui juravit usurario vel furi se ei pecuniam esse daturum, seque juramenti sui relaxationem petiturum non esse, eam petere possit.

Respondet Laiman his verbis: » ** Si aliquis juravit latroni » se pecunias soluturum, solvere debet, nisi juramentum ei re- » laxetur, sed solutas in Judicio repetere potest..... Si autem » solvens

* 2. 2. q. 89. art. 7. ** *Lib. 4. Tract. 3. cap. 7.*

»solvens juravit quoque se in Judicio non repetiturum, tunc »obligatur quidem juramento, quominus civilem actionem »instituere possit; verumtamen de crimine accusare non pro- »hibetur ad publicam vindictam seu punitionem. Quòd si »etiam non accusaturum de crimine juraverit, poterit tamen »denuntiare, ut ex officio Judex procedat. Si denique jura- »vit quoque non denuntiaturum se crimen; tunc juramento »non obligatur eo casu quo Judici denuntiare necessarium esse »videtur ad publicam, & aliis etiam perniciosam injuriam »avertendam: itèm si injuriam passus juridicè posteà in Judi- »cio interrogetur; *quamvis inde eventurum sit ut* indirectè & »consequenter, *recuperet pecuniam* quam solvit cum juramen- »to non repetendi. Quorum omnium hæc est ratio, quòd juramentum præsertim iniquè extortum, strictè omnino debeat explicari. Ut hæc decisio magis confirmetur, sit.

CONCLUSIO III. Qui juravit se aliquid daturum, & juramenti dispensationem petiturum non esse, aut se rem datam reti petiturum non esse, tenetur huic juramento stare.

Prob. 1mo. Ex his Innocentii III verbis cap. 4. *De his quæ vi*, &c. *Mandamus, quatenùs si* Titium *ad resignationem constiterit vobis, per talem metum fuisse coactum qui potuerit & debuerit cadere in constantem virum, non obstante prædicto juramento, quo non ad non repetendum, sed ad resignandum solummodò tenebatur, præfatam Ecclesiam ei restitui facias*; ergo si Clericus ille juramento se obligasset *ad non repetendum*, jam repetere non potuisset, adeoque debuisset juramento suo stare.

* Prob. 2do. Juramentum de quo hic agitur, debet servari si potest; potest verò, quia in salutis dispendium non vergit. Si enim vergeret in salutis dispendium, jam esset de re illicita, adeoque fieri non posset: quis verò putet nefas esse quòd viator ut imminens sibi letum declinet, polliceatur latroni se ei nummum unum aut alterum certa die traditurum, nec unquam apud judices acturum esse, ut hanc summam recuperet, sive obtenta juramenti dispensatione, sive aliter? Hæc profectò cuilibet attendenti incredibilia videbuntur; ergo.

Obj. Juramentum de non petenda dispensatione lædit Ecclesiæ potestatem; hæc enim jus habet ut qui læsus est, opem ejus implorare possit; ergo non valet hocce juramentum.

R. 1mo. Argumentum nimis probat: ex eo enim sequitur eum qui jurasset se bona sua non esse recuperaturum ope judicis Ecclesiastici, non solùm posse, sed etiam teneri eadem recuperare confugiendo ad Ecclesiam, nè authoritas ejus lædatur; quod nè ab ipsis quidem adversariis admittitur.

R. 2. neg. ant. Ecclesiam enim non lædit qui ad eam non recurrit,

recurrit, quia jure suo vel sponte vel secundùm quid invitus cedit; bene verò qui per vim obstat nè ad eam recurratur: unde hic peccat latro tale juramentum extorquens, non autem viator qui illud emittit, ut vitæ suæ consulat.

† Conclusio IV. Si contractus ex natura sua irritus sit, non firmatur juramento; sed validum est juramentum, si sit, de re licita.

Prob. 1. pars. Quia juramentum, utpotè contractui extrinsecum, nihil in substantia ejus immutat; ergo id quod ex se invalidum est, validum non facit.

Prob. 2. pars, Quia juramentum toties impleri debet, quoties impleri potest absque peccato, propter divinæ majestatis reverentiam. Hinc si jurando promiseris te non revocaturum esse testamentum tuum, perjurus eris si revoces; valida tamen erit revocatio, quia testamentum ex natura rei habet, ut usque ad mortem revocari possit.

Conclusio V. Si contractus Jure solùm positivo irritus sit, firmatur juramento, cùm non est irritus nisi in gratiam boni privati; non firmatur verò cùm lex eum irritavit immediatè propter bonum commune.

Prob. 1. pars. 1mo. Quia unicuique licet renuntiare favori pro se directè & principaliter per Legem introducto nisi hoc aliunde prohibeatur; hâc autem positivâ renuntiatione, perinde est ac si non esset Jus positivum: atqui sublato Jure positivo contractus est ex se & ex natura suâ firmus, ut supponitur; adeoque ex se obligat ex justitia; ergo posito juramento quod propriam suam religionis obligationem inducit, renascitur, ut ità loquar, obligatio naturalis ex justitia quàm contractus ex se & ex natura suâ habebat: adeoque talis contractus firmatur juramento; seu, quod idem est, duplicem parit obligationem aliam quidem ex religione, aliam verò ex justitia.

Prob. 2do. Ex cap. 2. *De pactis* in 6. ubi sancitur ut *pactum patri factum à filia dum nuptui tradebatur, ut dote contenta nullum ad bona paterna regressum haberet, quamvis hoc improbet lex civilis; si tamen juramento non vi nec dolo præstito firmatum fuerit, ab eadem omnino servari debeat,* ut potè quòd *non vergat in æternæ salutis dispendium nec redundet in alterius detrimentum;* ergo actus jure civili irritus, aliquando firmatur juramento.

Prob. 2. pars. Quòd contractus Jure positivo in gratiam boni communis irritus, non firmetur juramento. Ratio est, quia tale juramentum est de re bono publico contraria, adeoque illicita; ergo nullum parere potest effectum.

Hâc de causa non valet juramentum sponsalibus ex metu contractis appositum; quia inde sequerentur odia & lites quæ publicæ paci adversantur. Pariter non valet juramentum quo Clericus donationem concubinæ factam confirmare niteretur, quia hæc donatio prohibita est in favorem publicæ honestatis. Denique censent non pauci eum qui juravit se vel soluturum, vel non repetiturum esse id quod ludo vetito amiserit, non teneri juramentum hoc servare; sive quia noceret bono publico, quod exurgit ex bono privatorum; sive quia facilitas jurandi subverteret sapientissimas leges in gratiam boni privati constitutas: & hoc summoperè à Confessariis pensandum est, à quibus idcircò consulendæ sunt locorum leges, nè plùs tribuant juramento, quàm ei tribuendum sit.

ARTICULUS TERTIUS.

De obligatione Contractus conditionati.

NOT. 1mo. Conditio alia est de præterito, alia de præsenti, alia de futuro, quæ sola propriè intelligitur nomine conditionis. Conditio iterum alia est *impossibilis*, ut, promitto tibi aureos mille si Cœlum manu tetigeris: alia *necessaria*, vel *ab intrinseco*, ut si DEUS existit: vel *ab extrinseco*, id est, ex suppositione decreti divini cogniti, ut si futurum sit generale Judicium: alia *contingens* quæ vel pendet ab eo cui imponitur, ut Promitto tibi villam si hoc anno non nupseris, & dicitur *potestativa*; vel non est in ejus potestate, ut, Promitto tibi equum si Galli Germanos superent, & *casualis* dicitur: vel partim est in ejus potestate, & partim non, diciturque *mixta*, ut, Promitto tibi centum nummos, si patris tui gratiam mihi concilies. Denique conditio alia est *indifferens*, alia *honesta*, alia *turpis*, eaque vel apponitur matrimonio & ultimis voluntatibus, vel aliis contractibus.

Not. 2do. Quando conditio impletur, dicitur *purificari*; & contractus conditionatus dicitur fieri *purus*, atque ex *conditionato* transire in *absolutum*. Sit

CONCLUSIO I. Contractus sub conditione de præsenti aut præterito, hic & nunc validus est aut invalidus, prout conditio hic & nunc posita est, vel non.

Prob. Quia valor aut nullitas hujusce contractûs tantummodo pendet ab existentia actuali aut præterita conditionis appositæ; ergo valet contractus si conditio sit aut fuerit, secùs verò non valet.

CONCLUSIO

CONCLUSIO II. Neque etiam suspenditur contractus, si conditio sit de re necessariò futura.

Prob. Quia conditio necessariò futura æquivalet conditioni præsenti, propter eventûs certitudinem.

CONCLUSIO III. Si conditio sit de futuro contingenti, contractûs executio suspenditur usque ad eventum illius.

Prob. Quia qui promittit rem sub conditione non necessaria, non intendit eam dare nisi posita conditione, quæ fortè non ponetur.

Non potest tamen promissor resilire ante conditionis tempus; 1mo. quia sua conventione injecit sibi obligationem expectandi eventum conditionis; 2do. quia contrahens alter jus habet conditionatum, quo nonnisi voluntate propria privari potest. Illud autem jus aliquando transit ad hæredes, aliquando non. Non transit quidem in ultimis voluntatibus: neque etiam in contractibus inter vivos factis sub conditione potestativa alligata ipsi personæ, & quæ proinde per ejus hæredes impleri non possit: unde qui promisit aureos centum Petro si Titiam duceret, quam quia mortuus est ducere non potuit, nihil debet hæredi Petri. Transit verò in aliis contractibus, quia promissarius acquirit jus rem promissam obtinendi statim ac adimpleta fuerit conditio; hoc autem jus & spes ad hæredes transferuntur.

Sed quid juris, cùm legata est Petro summa si Mariam duceret, & hæc nuptias Petri recusat.

R. Legatum Petro tradendum esse, quia ex Reg, 66. juris in 6. *cùm non stat per eum ad quem pertinet quominùs conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.* Idem eadem de causa dicendum, si promittens ipse conditionis adimpletionem impediat; nisi tamen qui conditionem apposuit, circa eam liber remaneat: Si enim promiserim Titio aureos mille si uxorem ducam, non ideo tenebor uxorem ducere, & summam dare: secùs si hanc promisissem ea lege, ut mihi tale matrimonium procuraret.

CONCLUSIO IV. Statim ac posita est conditio, contractus de conditionato transit in absolutum sine novo consensu.

Prob. Quia contrahentes volunt & intendunt ut valeat contractus statim ac ponetur conditio de qua conventum est: & hoc ità volunt, ut alter sine alterius consensu contrarium velle non possit.

Excipiunt aliqui contractum matrimonii, quem si conditionatè initus esset, novo indigere consensu volunt: 1mo. quia contractus matrimonii est natura sua perpetuus, & semel validè initus rescindi nequit: atqui matrimonium sub conditio-

 ne de

ne de futuro contingenti initum rescindi posset. Si quis enim ante eventum conditionis contraheret absolutè & per verba de præsenti cum alia, verum esset, inquiunt, secundùm hoc matrimonium: ergo consensus conditionalis ad prius matrimonium datus non sufficit, adeoque purificata conditione, novo opus est consensu: 2do. quia ex Concilio Florent. ad matrimonium requiritur consensus de præsenti: sed consensus de futuro non est de præsenti; ergo consensus de futuro, a futura conditione dependens non sufficit.

Hæc opinio à multis impugnatur: fatentur tamen omnes tutius esse & consulendum, & ut qui sub conditione contraxerunt, ea impleta, novum consensum exteriùs de præsenti apponant, ut sic omnis scrupulus & dubietas in materia tam gravi eliminetur. Sed de his alibi.

CONCLUSIO V. Contractus sub conditione impossibili aut turpi initus, jure naturæ invalidus est.

Prob. 1mo. Quia valor hujusmodi contractûs secundùm contrahentium intentionem pendet à tali conditione: ergo si ea conditio vel poni non possit, vel poni non debeat, contractus censeri debet nugatorius: 2do. quia conditio ad valorem contractûs præscripta, debet esse obligatoria: atqui nemo ad rem turpem obligari potest; ergo.

Dixi, *jure naturæ*, quia jure positivo, conditiones impossibiles aut turpes pro non adjectis habentur in matrimoniis & ultimis voluntatibus. De matrimoniis id patet ex cap. 7. *de conditionib. apposit.* ubi statuitur: ut *conditiones appositæ in matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, in ejus favorem pro non adjectis habeantur.* Quòd si, ut ibidem additur, *conditiones contra substantiam conjugii inferantur, putà si alter dicat alteri, Contraho tecum si generationem prolis evites, vel donec inveniam aliam honore vel facultatibus digniorem, aut si pro quæstu adulterandam te tradas; matrimonialis contractus quantumcunque sit favorabilis, caret effectu.*

Quod spectat ad ultimas voluntates, ut testamenta, conditio naturâ aut Lege impossibilis, pro non apposita habetur. Ratio discriminis inter alios contractus & testamenta hæc est, quòd in aliis contractibus qui conditionem impossibilem adjiciunt, * *contrahere velle non creduntur, sed potiùs jocari*; at verò ** *in ultimis voluntatibus conditio impossibilis adjecta, pro non scripta habetur, quia nemo de morte cogitans ludere velle censendus est.*

Hic notandum conditionem non nubendi in ultimis volun-

tatibus

* L. 31. ff. De obligat. &c. ** L. 3. ff. De condit. & demonstr.

tatibus appositam, haberi pro non adjecta: unde si legaveris Mariæ aureos mille *si non nubat*, valet legatum, etiamsi nubat; quia conditio hæc Reipublicæ nociva, & sic quodammodo turpis judicatur. Non valet tamen legatum factum viduæ ea lege ut ad alias nuptias non transeat, si ad eas transierit; tum quia secundis nuptiis minus favetur: tum quia sæpe familiarum interest, ut vidua non nubat. Si quid alicui legatum sit, ut nubat, tenet legatum etiamsi non nuptias sed Religionem amplectatur: quia inhonestum esset retrahere à statu perfectiori. Si tamen in genere legaverit quis ad procurandas puellis nuptias, legatum in Monialium dotes converti non debet, quia expressa testatoris voluntas observanda est, cùm lex non obsistit.

Ad pleniorem materiæ hujusce intelligentiam, quædam dicemus de contractibus non puris, quos in quinque classes divisimus suprà, quique vel conditionati sunt, vel accedunt ad conditionatos.

Dico itaque 1mo. contractus *ad diem certum* statim parit obligationem, cui tamen debitor ante præfixum diem satisfacere non tenetur. Si verò tempus *incertum* sit, ut si promiseris certam summam cùm navis ex Indiis venerit, suspenditur obligatio: quia hujusmodi contractus resolvitur in conditionalem de futuro contingenti.

Dico 2do. Contractus *sub modo* obligat statim: & non est irritus, etiamsi modus non impleatur: unde si quis legaverit summam ut Missæ celebrentur, hæredes legantis non possunt rei legatæ possessionem sibi vindicare eo prætextu, quòd non servetur modus: sed tantùm habent jus ad cogendum legatarium ut Missas celebret, aut celebrari curet. Ratio est quia modus non se habet ut conditio effectum suspendens, sed ut onus dispositioni adjectum, ad quod subeundum tenetur alter strictè & ex justitia, sed non illico sub pœna nullitatis. Si tamen legans expressè voluisset ut donatio nulla foret, modo non impleto, donatio hæc reipsâ corrueret statim ac modus non impleretur. Dixi, *si expressè voluisset:* tum quia in causis piis specialiter statutum est, ut donatio Ecclesiæ facta sub modo, eo etiam non servato, revocari non debeat, nisi in donatione fuerit expressum; tum quia in dubio donatio præsumitur principaliter facta propter DEUM.

Dico 3tio. Contractus *ad causam* non valet, si causa quæ finalis est non subsistat; valet verò, etsi non subsistat causa solùm impulsiva.

Prob. 1. pars. Causa finalis ea est quæ ità movet contrahentem, ut sine ea actu & de facto contrahere aut disponere non

lit: atqui implicat valere contractum tali causa sublata; quia implicat valere contractum absque consensu ullo; ergo.

Prob. 2. pars. Causa impulsiva ea est quæ movet quidem ad aliquid promptiori animo faciendum, sed ità tamen ut contrahens adhuc rem in se velit, etiamsi desit talis causa: atqui hujusmodi voluntas ad valorem contractus sufficit. Unde si Titio pauperi, quem parentem esse tuum putas, eleemosynam tribuas sponte magis ob cognationis affectum, valet tua donatio, etiamsi cognatus non sit, quia primariò intendis pauperem, quisquis ille sit, sublevare: porrò motivo principali subsistente, subsistit dispositio.

In dubio præsumitur causam non fuisse finalem sed solùm impulsivam, quando disponens ei favere intendebat in cujus gratiam disposuit; atque ità judicari solet in exteriori foro. Si tamen sciat Confessarius causam fuisse finalem, judicare debet contractum esse invalidum. Imò plerumque apud Judices habet hic locum exceptio doli, si probet hæres legantem aliàs legaturum non fuisse.

Quæres, an si quid dederim Titio, ut mihi negotium grave prosequenti faveat, valida sit donatio, si Titius mihi defacto non faverit.

R. Non valere si hac solùm conditione dederim ut faveret: si verò quidpiam dederim ut animum ejus allicerem, valet donatio; non enim exegi ut faveret, sed allicere volui: unde vel nullam donationi meæ apposui conditionem, vel solùm tacitam & generalem cujus defectus contractum non annullat.

Dico 4to. Error *in demonstratione*, si sit circa substantiam aut personam, vitiat contractum; secùs si non sit nisi circa accidentia. Utraque pars probata manet ex iis quæ superiùs dicta sunt de errore in contractibus. Hinc valet contractus, si dicas, Dono equum meum quem emi Parisiis, licèt non emeris, aut alibi emeris: aliud dicendum esset, si è pluribus equis quos emisses, unum emisses Parisiis, & is jam non subsisteret.

Sed quid dicendum si quis dixerit, Lego aureos 10. quos debet mihi Petrus, & Petrus aureos 100. debeat? Omnesne aurei legati censebuntur?

Respondent. Vel demonstratio apposita est *taxatè* seu ad restringendum id quod datur, & tunc ille solùm numerus debetur qui expressus est, quia tunc constat mentem testatoris fuisse ut ampliùs non donaretur; vel apposita est *demonstrativè* tantum, seu ad denotandum id quod legatum est, & tunc debetur id totum quod demonstratum est.

Porrò hæc afferri solet regula ad dignoscendum, an taxatè, an demonstrativè solùm apponatur demonstratio. Cùm incipit

pit dispositio à numero vel mensura, demonstratio apponitur *taxatè:* cum autem incipit dispositio à re ipsa quæ datur, demonstratio apponitur *demonstrativè.* Unde si quis dixerit, *Do centum aureos in tali arca reconditos, vel decem jugera talis prædii,* non debentur nisi aurei centum, aut jugera decem, etiamsi plùs contineat arca vel prædium: si verò dixerit, *Do pecuniam quæ est in tali arca, & constat ex aureis centum,* vel *tale prædium quod constat decem jugeribus,* dandum est quidquid arca nummorum habet, aut ager jugerum.

Si in nomine legatarii testator erravit, nihilominus valet legatum, cùm de persona constat. * Idem est cùm ambiguitas demonstrationis personæ tollitur ex circumstantiis.

PARS SECUNDA.

DE CONTRACTIBUS IN SPECIE.

DIcam primò de contractibus onerosis, deinde de gratuitis.

CAPUT PRIMUM.

De Venditione & Emptione.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid Venditio; & à quo perficiatur.

VEnditio definiri potest, *Pactio mercis pro pretio;* emptio verò, *Pactio pretii pro merce.* Nomine *rei* aut *mercis* intelligitur quidquid pecunia æstimari & compensari solet: nomine verò *pretii* intelligitur pecunia: si enim merx pro merce daretur, esset permutatio, non emptio; nisi unà cum alia merce daretur pecunia cujus valor mercis adjunctæ valorem superaret. Porrò pretium debet esse determinatum, quia si res vendatur pretio indeterminato, seu quod voluerit dare emptor, non stat contractus, ex Leg. 35. ff. *De contrah. empt.*

Sed si pretium tertiæ personæ determinandum remittatur, adeò ut promittat emptor, venditore consentiente, se id soluturum

* *Instit.* Lib. 1. tit. 20. n. 29.

luturum quod Titius decreverit, posita Titii æstimatione perficitur contractus. * *Sin autem* Titius *vel noluerit*, *vel morte*, v. g. præventus *non potuerit pretium definire*, *tunc* irrita erit venditio. Quòd si emptor justum pretium promittat, nihil determinando, non valet venditio, ex communi sententia, propter pretii incertitudinem; nisi pretium esset lege taxatum.

Res sufficienter determinata est, etiamsi ignoretur, qualis aut quanta sit, ut cùm emitur res in spe, putà lactentes agrorum spicæ, quæ multis modis perire possunt. Qua ratione emi etiam potest jactus retis in mare. Quòd si piscator esset in causa ut non caperentur pisces, teneretur emptori de *interesse*. Est tamen illud discrimen inter emptionem jactûs retis, & emptionem fructuum, quòd si piscator nihil ceperit, pactum pretium ei solvi debeat: non autem si ager aut arbor nullos fructus attulerit, quia ex dispositione Juris emptor hac solùm lege contraxit, ** *si fructus nascantur.*

Quæres, an venditio solo partium consensu verbis vel signis expresso perficiatur; an non ad ejus perfectionem requiratur traditio rei.

R. Venditionem aliquo sensu perfici ex sola partium consensione; alio autem non perfici completè, nisi traditione rei.

Prob. 1. pars, Ex Instit. *** *Emptio & venditio contrahitur simul atque de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum sit, ac nè arrha quidem data fuerit*; ergo contractus venditionis substantialiter & in genere contractûs solo partium consensu peragitur.

Hic tria notanda: 1mo. si contractus venditionis à Tabellione scribi debeat, non erit obligatorius antequam ab eo scriptus fuerit, & contrahentium subscriptione munitus: imò si vocati testes necdum subscripserint, partium altera, alterâ invitâ resilire potest. In Galliis venditiones quæ centum libras superant, vel coram Notario fieri debent, vel privata partium signatura muniri; nec valet probatio per testes ex Edicto Molinensi anno 1566. 2do. quibusdam in locis contractus venditionis non censetur perfectus nisi data sit arrha, tunc autem arrha perit danti, si renuat contractum perficere: non tamen ubique licet resilire, etiam cum arrhæ jactura; 3tio. si emptor rem gustare, probare aut videre velit, venditio, etsi de pretio conventum sit, non obligat nisi postquam res, putà vinum degustatum fuerit.

Prob. 2. pars, ex L. 9. ff. *De publ. in rem act.* ubi definitur rem duobus *bona fide ementibus* venditam, ejus esse *cui priori*

* *Instit. lib.* 3. *tit.* 24. ** L. 1 *ff.* De condit. &c.
*** *Instit. lib.* 3. tit. 24.

ori tradita est, etiamsi alter ante eum emerit: atqui si venditio omnino perfecta esset ex partium consensu, res jam antè ab alio empta, non posset esse illius cui priori tradita est; alias enim posteriori emptori traderetur id quod perfectè alterius erat. De Galliæ Jurisprudentia dicam art. 5. sect. 1.

Qui vendere possint colligitur ex iis quæ anteà diximus de causa efficiente contractuum; superest una difficultas quæ moram facessere possit: An scilicet possit quis cogi ad rem suam vendendam.

R. 1mo. Neminem, communiter loquendo, cogi posse ad rei suæ venditionem: tum quia contractus omnis ex libero partium consensu fieri debet; tum quia ei fit injuria qui rem suam alienare cogitur.

R. 2do. Esse aliquos casus in quibus possit aliquis cogi ad venditionem rei suæ: 1mo. enim tempore publicæ necessitatis cogitur quis ad vendendum frumentum, aut alia ejusdem generis; 2do. statuitur in Jure, ut si fundus privati necessarius sit ad constructionem civitatis, Ecclesiæ, fori, viæ publicæ, possit is ad fundi venditionem cogi. Imò si quis in fundo quem cum alio communem habet, Ecclesiam ædificare velit, poterit socius cogi ad venditionem suæ partis.

Nec obstat quòd Achab peccaverit volendo extorquere à Naboth vineæ ipsius venditionem. Nam 1mo. Lex non permittebat Judæis hæreditatis paternæ alienationem, nisi cùm gravi necessitate premebantur; 2do. Israëlitarum jura hæc erant, ut hæreditatem venditam in Jubilæo recuperare possent; at vineam suam si in hortum regium conversa fuisset, Naboth nunquam recuperaturus erat.

ARTICULUS SECUNDUS.

De re vendibili.

Ex dictis constat vendi posse omnia quorum quis dominium & liberam administrationem habet, & quæ pretio æstimari possunt; nisi venditio ratione specialis prohibitionis invalida sit aut illicita. Hinc vendi possunt; non quidem res spirituales, aut spiritualibus annexæ, ut Beneficia, jus patronatûs, Olea Sancta; sed res corporeæ, actiones, & bona tum præsentia tum futura: & licèt omnia donari non possint, nè quis intestatus maneat, omnia tamen vendi possunt, quia qui omnia vendit, de pretio quod accepit testari potest.

Quæres 1mo. An licitè vendi queant quæ ad pravum usum inservire possunt, ut fucus feminis. Ut

Ut solvatur hæc maximi momenti quæstio, notand. quædam esse ex se tam mala, & ad malum usum determinata, ut cadere non possint sub usum bonum aut indifferentem, ut maleficium, libelli infamatorii, &c. Quædam verò sunt absolutè indifferentia, ut arma offensiva, chartæ lusoriæ, fucus, idola; quæ, ut ad cultum à Gentilibus, sic ad ornatum à curiosis emuntur: hæc verò quæ absolutè indifferentia sunt, non raro sunt respectivè mala, ut idolum respectu Gentilis. His præmissis,

Dico 1mo. Res per se malas, malumque ad usum determinatas vendi non posse sine peccato ex se mortali: quia, ut docet S. Thomas, * qui hæc vendunt, præbent *directè aliis occ asionem peccandi.*

Hinc graviter peccant qui libellos famosos condunt, divulgant, aut vendunt. Idem dicendum de cantilenis adversùs proximi honorem concinnatis; idem etiam de libris magiæ aut Hæreticorum, nisi iis vendantur quibus concessa est eosdem perlegendi licentia, quique iis abusuri non esse dignoscuntur. Unde colliges quid sentiendum de Bibliopolis qui libros obscœnitate plenos, aut hæresim spirantes obvio cuique divendunt.

Dico 2do. Res indifferentes, quibus emptores possunt benè aut malè uti, non possunt sine peccato iis vendi quos venditor verisimiliter credit iis abusuros. Ratio est, quia qui hæc vendit, alterius peccato cooperatur: unde non licet Judæo agnum ad immolandum vendere, aut idolum Gentili, hæc enim venditio, etsi de se indifferens, est tamen ad malum determinata ex circumstantiis.

An fucus mulieribus vendi possit, pendet à quæstione, an ex vultum pingendo peccent: peccant autem secundùm id S. Cypriani, ** *Opus Dei est omne quod nascitur; diaboli quodcumque mutatur.* Quia tamen ut notat S. Thomas, *** *non semper talis fucatio est cum peccato mortali, sed solùm quando fit propter lasciviam, vel in Dei contemptum:* hinc qui fucum vendit non peccat mortaliter, nisi iis vendat quas cognoscere potest, eo in usum mortaliter malum usuras: peccat tamen saltem venialiter, ut & ipsæ mulieres, quia, juxta S. Thomam, *de fucato ornatu semper est peccatum.*

Quod spectat ad venena, regia declaratione anno 1682. constitutum est: 1mo. ut ea quæ suam semper veneni naturam servant, à nemine vendi possint; 2do. ut quæ rebus aliis mixta possunt inservire, nonnisi Medicis & aliis similibus, qui probi seu per literas, seu aliter cognoscantur, vendi queant;

3tio.

* 2. 2. q. 169. art. 2. ** *Tractat. de habit. virg.* *** *Ibid. ad 2.*

3tio. ut Medici, Chirurgi, Pharmacopolæ, &c. ipsum veneni corpus non vendant, sed solùm cum iis fuerit admixtum, è quorum consortio habet ut prosit.

Quæres 2do. An valeat rei alienæ venditio.

R. Venditionem hanc esse invalidam & validam sub diverso respectu: 1mo. quidem est invalida, quatenùs venditor certum & inconcussum, quod ipse non habet, rei dominium transferre in alium non potest; 2do. est tamen eo sensu valida, quòd nec venditor pretium reddere teneatur, nec emptor illud repetere possit, nisi post rei evictionem, neque hinc damni quidquam patitur emptor, quia venditoris est probare, suum esse id quod vendidit.

Quæres 3tio. An quæ emuntur pecunia aliena fiant ementis, an ejus cujus est pecunia.

R. Emptorem qui suo nomine rem acquirit ex alterius pecunia, rem illam facere suam regulariter loquendo. Colligitur ex L. 48. §. fin. de *furtis*, juxta quam *nummus qui redactus est ex pretio rei furtivæ, non est furtivus.* Quapropter si fur ex pretio rei furtivæ panem emat, tam pistor comparabit pecuniæ dominium, quàm fur dominium panis. Tenetur tamen qui aliena pecunia emit, non modò suam alteri pecuniam, sed & quidquid ille damni hac occasione passus est refundere.

Dixi, *regulariter*, quia quæ emuntur pecuniis Ecclesiæ, pupilli, minoris, aut militis, transeunt in dominium illius cujus est pecunia.

Quæres 4to. An Officia vendere licitum sit.

R. affirmat. Quia hæc Officia secundùm se pretio sunt æstimabilia, cum & honorem temporaneum, & multam lucri occasionem importent. Debent autem vendi viris probis, pretio non nimio, nè emptores ad pretii soluti compensationem populos vexent: imò taxandum est, si fieri potest, stipendium eorum qui munia hæc exercent laboribus correspondens, nè arripiat unusquisque quantùm poterit.

Bursas verò vendere non licet, quæ in Collegiis fundatæ sunt ad pauperum studentium sustentationem: unde qui exacto suo tempore, eas vendunt, vendunt id quod suum non est, quodque gratis acceptum, gratis dimittere debent. Qui verò Bursas illas pretio comparaverunt, non ideò magis ea possunt aliis vendere, quàm qui rem alienam emit, possit eam domino divendere.

ARTICU-

ARTICULUS TERTIUS.

De Pretio.

NOt. 1mo. Pretium est pecunia valori rei commensurata. Pretium aliud est *legale* seu *legitimum*, quod Magistratûs decreto constitutum est; aliud *vulgare* aut *naturale*, quod communi hominum æstimatione independenter à Lege positiva taxatum est, & dicitur *pretium fori*.

Pretium vulgare triplex distinguitur: *infimum*, infrà quod justè descendi non potest; *medium*, ultrà quod justè ascendi, & infrà quod justè descendi potest; & *supremum* seu *rigorosum*, ultrà quod justè ascendi nequit. Ex hac pretii naturalis latitudine provenit, ut unus emat 10. & statim vendat 12. absque peccato, quia emit infimo, & supremo vendit.

Justi pretii latitudo facilè assignari non potest, potiusque taxanda videtur prudenti hominum judicio, pensatisque omnibus quæ concurrunt, quàm certis & fixis limitibus constituenda. Admitti tamen solet hæc regula, ut res quo erit vilior, minùs habeat latitudinis in pretio, plus verò quò fuerit pretiosior. Unde si medium rei alicujus pretium sit 10. infimum erit 9. supremum 11. & erit duorum latitudo: si verò rei pretiosæ pretium sit 100. infimum erit 95. supremum 105. & sic habebit latitudinem 10.

Not. 2do. Pretium rei non repeti solùm ex physico ejus valore; aliàs pluris valeret mus, utpotè vivens, quàm margarita; non etiam ex comparatione cum usu rei, gemma enim modici est usûs, & pluris tamen valet quàm ingens vini copia; neque etiam ex rei necessitate, alioqui panis unus sine quo vitam amplius protrahere non potes, pluris tibi vendi posset, quàm pretiosa quæcumque supellectilia. Prima igitur justi pretii ratio repetenda est ex comparatione pretii cum re juxta communem hominum æstimationem considerata; major autem vel minor æstimatio peti debet ex majori vel minori copia tum mercium, tum pecuniæ, tum etiam emptorum. Quin & modus vendendi efficit ut res minoris æstimentur; viliori enim pretio væneunt quæ sub hasta venduntur, quàm quæ apud mercatorem; quæ * aversione emuntur, quàm quæ minutatim; atque vetus est adagium, merces ultroneas vilescere.

Id tamen & charitati & justitiæ plerumque adversatur, hinc enim fit ut cum pauperibus res suas vendere coactis non servetur æqualitas, sed afflictis addatur afflictio nova. Fatendum

* Calkiem.

dum tamen eum non peccare emendo pretio minori, qui rem qua non indiget emit, ut venditori gratiam præstet, aut qui emere non potest quin aliquid patiatur incommodi. At hic bona fide opus est, & pensandum quòd sicut venditor injustè agit, cùm ob emptoris necessitatem solam pretium adauget; sic & injustè agit emptor, cùm pretium præcisè ob venditoris necessitatem minuit: unde meritò propositionem hanc damnavit anno 1665. Facultas Paris. *Potest aliquis emere rem viliùs ab eo qui vendit necessitate compulsus, quia ex modo vendendi minuitur.* Hæc ut magis ac magis elucescant; sit

Conclusio I. Si nullum sit pretium legale, res vendi debet juxta pretium naturale: qui aliter fecerit, tenetur ad restituendum.

Prob. 1. pars. Quia venditio justa non est, nisi res & pretium commensurentur: non commensurantur autem, si res non vendatur secundùm pretium naturale.

Prob. 2. pars. Non servatur æqualitas quoties pretium non commensuratur rei; ergo contrahitur restituendi obligatio.

Hinc tenentur ad restituendum, 1mo. qui ultra justum pretium vendunt extraneis; quia cum his sicut & cum aliis servari debet æqualitas; 2do. qui fraude vel mendacio inducunt alium ad emendum majore pretio quàm aliàs emisset, quamvis non ultra summum pretium: quia emptor jus habet, ut dolo & fraude non adducatur ad rem rigoroso pretio emendam; ergo venditor tunc est causa iniqua cur lucrum cesset emptori; 3tio. qui postquam rem pretio infimo vendiderunt, occultè accipiunt supremum, seu emptorem decipiendo in numeratione pecuniæ, seu aliquid de re subtrahendo. Ratio est, quia non licet agere contra conventionem, & contra jus alterius ex ea acquisitum; 4to. qui pluris alicui rem vendunt ob majorem ejus in ipsam affectum. Ratio est, quia affectus, utilitas & indigentia emptoris non cadunt sub dominium venditoris: ergo venditor non hinc pluris rem suam æstimare potest, quòd alii sit necessaria. Communis tamen ementium affectus pretium augere potest, quia communem hominum æstimationem, undè pretium pendet, adaugere potest.

Sed non saltèm liber est à restituendo, qui ultra justum pretium vendit, eò quòd sibi pretium hoc ab emptore offeratur? R. negat. Quia quod ultra legitimum pretium offertur, censeri debet oblatum ex errore qui voluntarium perimit, aut ex affectu in rem, aut ex necessitate: non autem liberaliter, nisi contrarium rationabiliter præsumatur, ut in Principibus, & aliquando in amicis.

Quæres 1mo. An venditor pretium mercis augere possit, & quibus de causis. R. affirm.

R. affirmat. Quia certæ sunt occasiones propter quas res pluris valet, quàm alioqui valeret. Eæ verò sunt, 1mo. copia pecuniæ vel emptorum, & mercium penuria: tunc enim merces quæ & quæruntur à pluribus, & difficiliùs inveniuntur, pluris æstimari consueverunt; 2do. impensæ in mercibus conquirendis & conservandis adhiberi solitæ. Dico, *solitæ:* quia si unus aut duo mercatores, plures fecerint impensas quam alii, non ideo pretium augere possunt, sicut nec minuere debent, si ordinarias impensas non fecerint: quia nec infortunium, nec felicitas venditoris unius aut alterius, communem hominum æstimationem mutant; 3tio. si merces minutatim vendatur: plus enim laboris subit, qui sic, quàm qui simul & in magna quantitate vendit; 4to. rationabilis domini affectus in rem quam in alterius gratiam vendit, quia tunc venditor non solùm re sua se privat, sed commodo suo & delectatione; hæc autem pretio sunt æstimabilia: hinc domus quæ quia avita est, pluris æstimatur, pluris vendi potest; 5to. lucrum quod cessat, aut damnum quod emergit ex venditione hic & nunc facta: ut si venditor rem certò reservaturus erat in aliud tempus quo verisimiliter pluris vendenda esset; aut si quia nunc merces suas vendit, futurum sit ut alias cariùs posteà emere cogatur. Et hoc verum est, tametsi, pretium rei à Principe taxatum foret; quia Princeps constituit pretium super re ipsa secundùm se, non habita ratione damni aut incommodi quod venditor rem vendendo sustinere potest.

Circa duos posteriores casus, quatuor sunt notanda: 1mo. Venditor monere debet emptorem, cur rem pluris vendat quàm valeat secundùm se; quia forte nollet emptor venditoris incommodum redimere; 2do. qui pluris vendit merces, quia eas aliud in tempus servaturus erat, debet deducere tum impensas quas in iis servandis facturus erat, tum varia pericula quibus obnoxiæ sunt merces, quæ diu servantur; alioqui non servaretur æqualitas, dum venditor plus hodie reciperet, quàm post tres menses recepturus erat; 3tio. Si venditor rem suam ultrò vendendam offerat, non potest quidquam ex justitia exigere pro damno emergente; quia non tenetur emptor avertere incommodum quod alter sponte subire vult; 4to. Mercator sub prætextu particularis affectûs, mercem suam cariùs vendere nequit; quia ratione muneris sui paratus esse debet ad res suas justo pretio alienandas: imò qui non est mercator publicus, affectum suum intra rationis & moderationis terminos reducere debet, nè pretio enormi redimatur.

Quæres 2do. An res quæ nec habent pretium vulgari æstimatione determinatum, nec constitutum Lege Principis, ut gemmæ,

gemmæ, accipitres, eximiæ veteres picturæ, vendi possint quanti dominus volet. R. Quidquid sentiant aliqui, res hujusmodi vendi debere secundùm communem hominum in hisce materiis intelligentium æstimationem, alioqui incurri obligationem restitutionis. Ratio est 1mo. quia res quælibet eo debet pretio vendi, quod inspectis omnibus ipsi commensuratum prudenter judicatur: atqui tale est pretium quod viri intelligentiores judicant respondere rei quæ nec vulgari fori æstimatione, nec Principis edicto taxata est; 2do. quia alioqui venditor qui rem suam 100. valere judicat, posset eam vendere 1000. si videret eam alicui placere, qui ipsam quocumque tandem pretio comparare velit: atqui hoc absurdum est; ergo perperàm dicunt aliqui excessum condonari ab emptore: neque id præsumi debet, nisi res signis evidentibus constet. Hic quædam animadvertenda.

1mo. Facilè conveniunt Theologi majorem esse pretii harumce rerum latitudinem, quàm earum de quarum valore nemo disputat; 2do. res quædam apud nos vilissimæ, magni æstimantur apud alios, ut apud Japones specula, & vicissim: unde cùm communis æstimatio pretium constituat, res illæ pretio magno vendi possunt, iis in locis ubi multi æstimantur; 3tio. si tam emens quàm vendens rei pretium ignorent, & se ignorare scientes de eo conveniant, valet contractus, nec ulla est restituendi obligatio, etiamsi aliquis eorum in dimidio læsus sit, quia uterque sorti se commisit contrahendo, & sic se exposuit tam lucro quàm damno.

Quæres 3tio. An res quæ venduntur sub hastâ, *à l'encan*, ut in licitationibus publicis, emi possint supra aut infra pretium vulgare. R. affirmat. Ratio est, quia potestas publica illud pro justo pretio extraordinarii hujusce fori æstimare censetur, quod in publico emptorum concursu, tanquam in quodam examine approbatum fuerit.

Cavendum tamen ut absint fraus & dolus, quæ multis modis adesse solent: ut 1mo. si venditor occultos rei expositæ defectus celet; 2do. si fictos licitatores immittat, qui se emptores simulent ut pretium augeatur; 3tio. si proxenetæ merces eo tempore vendendas proponant, quo paucos emptores adfuturos esse præsentiunt, ut res iis adjudicetur quibus favere volunt; 4to. si emptores inter se conspirent nè ullus ultra tale pretium ascendat. Solet tamen excusari à culpa, qui sine vi & dolo rogat amicum ne plus certa quadam quantitate offerat, ut ipse justo pretio, infimo tamen aut mediocri rem obtinere possit.

Conclusio II. Si quod sit pretium legale, merces juxta illud & non aliter vendi debent. Prob.

Prob. Quia pretium legale justo Principis aut Reipublicæ decreto constitutum esse supponitur; ergo decreto huic est obsequendum, adeò ut, qui taxam constitutam non servat, graviter peccet, & ad excessûs restitutionem teneatur, etiamsi lex aliam imponat pœnam.

Ceterùm lex Principis semper justa præsumi debet, donec de contrario constet.

Hic quædam notanda, 1mo. pretium legale consistere in indivisibili: unde qui plùs exigit, tenetur ad restitutionem excessûs. Licet tamen emptori remissionem obtinere si potest; quia taxa imponi solet non ut emptor minùs solvat, sed nè ad plùs solvendum à venditore cogatur: qui tamen nulla taxati pretii obtenta remissione rem accepisset creditò, posteà pretium legale solvere teneretur; 2do. sicut res quæ minùs valet quam sit taxa constitutum, non potest justè vendi pretio per Principem constituto, quia alioqui taxa in emptorum favorem posita, in eorundem dispendium cederet; sic etiam si res notabiliter excedat alias quæ communiter vendi solent, potest licitè vendi supra pretium legale; quia lex Principis cadit in res ut ordinariè esse solent: verùm ut à lege communi tutò recedi possit, excessus debet esse notabilis, alioqui lex inutilis redderetur, quia quilibet venditor contenderet mercem suam ordinariâ meliorem esse.

Quæres 1mo. An merces tanti vendi possint Lugduni, ubi minor est taxa, quanti Lutetiæ ubi taxa est major, si Lutetiam deportandæ sint. R. affirmat. Si vendens sumat in se periculum transvehendi merces Lutetiam, quia tunc contractus perficitur solùm Lutetiæ, nisi aliter expresse conventum sit. Si verò emptor merces illas propriis sumptibus transferre debeat, palàm est contractum Lugduni perfectum fuisse; ideoque venditor sequi debuit taxam Lugdunensem.

Quæres 2do. An mercator qui cognoscit magnam mercium copiam paulò pòst esse superventuram, ob quam earumdem valor insigniter minueretur, possit merces suas pretio currente vendere. Idem quæritur de emptore qui scit mercium pretium brevi tempore adaugendum esse, an scilicet easdem vel in usum suum, vel aliis revendendas currenti pretio quod longè minus est, emere possit.

R. affirmat. Cum S. Thomâ; colligiturque ex Genes. 41. ubi Joseph, sciens futuram septem annorum sterilitatem, ob quam frumenti valor supra modum augendus erat currenti pretio ingentem illius copiam emit & reclusit. Ratio est quia mercator in præsenti casu rem suam vendit legitimo pretio. Nam legitimum rei pretium illud est, quod res habet ex communi

muni hominum æstimatione: atqui mercator tunc rem vendit eò pretio quod habet ex æstimatione communi; neque enim privata unius aut alterius scientia communem æstimationem mutat: ergo. Et verò se habent merces aliquantò pòst augendæ, sicut moneta propediem augenda: atqui moneta propediem augenda non valet hodiè id quod tunc valitura est; ergo à pari.

Objiciuntur præcipuè duo, 1mo. quòd justus rerum valor sumitur ex prudenti hominum æstimatione, consideratis circumstantiis omnibus, etiam futuris: sed in prædicto casu, quòd tanti æstimentur merces, non provenit ex prudenti judicio, sed ex errore, ut per se patet; 2do. Si sciret venditor mercem brevì corrumpendam, v. g. equum brevì moriturum, vinum brevi in acetum conversum iri, teneretur defectum exponere, aut saltèm descendere in pretio; ergo à pari.

R. ad 1. neg. min. prudens enim est judicium quod fertur de re secundùm omnes circumstantias quas viri prudentes de eâ cognoscere possunt: atqui tale est judicium quo merces illæ tanti æstimantur.

Ad 2. neg. conseq. disparitas in eo est, quòd copia vel inopia rerum ociùs aut citiùs futura, sit extrinseca rebus, adeòque eas magis aut minùs bonas non faciat; sed nec eas pluris æstimari facit, cùm ignota esse supponatur; at verò bonitas rerum earumve corruptio, aut ad corruptionem dispositio, rebus ipsis intrinseca est, adeòque rerum valorem intrinsecùs mutat.

Obj. iterum. Ex assertione nostrâ sequeretur 1mo. posse aliquem sua quæcumque bona vendere currenti pretio, tametsi cognosceret hæc intra paucos dies ab hoste diruenda; 2do. Senatores qui scirent brevi promulgandam esse legem, quâ minueretur monetæ valor, aut ejusdem usus interdiceretur, posse totam quam habent expendere, aut permutare; 3tio. eum qui prænoscit Principem cum Curiâ suâ ex hoc loco recessurum, posse domum suam inibi existentem tanti locare ad integrum annum, quanti ab ignorantibus toto anno valitura æstimatur: atqui hæc omnia sunt absurda; ergo.

Respondet Henricus à S. Ignatio; vir qui in suspicionem laxioris doctrinæ facilè non veniet, neg. min. & dicit hæc nullatenùs absurda esse. Et fatendum est ea ex probationibus nostris satis legitimè sequi. Major quidem est controversia de Senatoribus qui ut tales, Edicti promulgandi notitiam habent: quia inquiunt Molina & Lessius, Magistratibus ex officio incumbit procurare & conservare civium bona; ergo scientia sua cum civium detrimento uti non possunt, licet ea uti possent cives particula-

particulares, aut ſaltem qui ut tales, promulgandi Edicti notitiam haberent.

Attamen citatus Henricus parem in hoc caſu eſſe putat Senatoris ac civis alterius conditionem, 1mo. quia æquum non eſt ut Senator qua talis deterioris ſit conditionis quam alii cives; 2do. quia nullo Jure prohibetur privatâ ſuâ ſcientia in commodum ſuum uti, nec tenetur civium commoda procurare aliter quam efficiendo, ut Leges ſerventur, non autem iis ità conſulendo, ut ſibi male conſulat. Quod autem Senatoris venditio in damnum emptoris cedat, per accidens eſt, utpotè proveniens non ex venditione, ſed ex lege ſuperventura. Ita etiam ſentiunt Covarruvias, Corduba, Lugo, & àlii apud prædictum autorem.

Fatendum tamen, haud licitum fore Senatoribus, vel Regis promulgationem ex induſtria differre, vel promulgationem hanc familiaribus ſuis præ aliis revelare; quia ex officio ſuo tenentur ſecretum ſervare, & efficere ut unus præ alio non gravetur.

At, inquies, ſaltem vetat charitas ne pretio currenti vendantur res brevi minùs valituræ; vetat enim ne quis cum aliorum jactura lucrum quærat.

R. neg. ant. etſi enim certo conſtet *abundantioris eſſe virtutis, ſi* talis venditor *pretium minuat*, ad id tamen ſub peccato teneri non videtur, quia non vetat charitas ne quis ſibi conſulat, utendo jure quod habet ex Legibus; & ex juſta rerum æſtimatione, tametſi alius inde aliquid per accidens capiat detrimenti.

Peccaret tamen contra charitatem, qui tantam alicui venderet copiam rerum, ut is in magnam neceſſitatem inde conjiceretur, quia ſicut præcipit charitas ut proximo graviter laboranti etiam cum aliqua bonorum jactura ſuccurramus, ſic à fortiori vetat ne ex paupertate ejuſdem divitias nobis comparemus.

Peccarent vero contra juſtitiam, qui longe vehementius ſolito urgerent emptorem, eumve fraudibus & mendaciis circumvenirent, ut multo plures quam alias merces emeret. Idem dico de iis qui ſcientes brevi augendum pecuniæ valorem, magnas ſummas mutuo accipiunt, quas alioqui non accepiſſent. Ratio eſt, 1mo. quia qui ſic ſe gerunt, ex communi hominum ſenſu pro deceptoribus habentur; 2do. quia populus à quo pendet pretium naturale, non ita conſenſit in pretium certo tempore pro mercibus conſtitutum, ut illud juſtū eſſe velit, quando grave inde ſequitur emptoris detrimentum, niſi bona fides venditorem excuſet: magna enim bonæ hujus fidei habenda eſt
ratio,

ratio, ut patet ex casu supra adducto de venditore, qui, si sciat vinum paulo post alteratum iri, tenetur ad restituendum; secus si vinum quale apud se erat bona fide vendiderit.

ARTICULUS QUARTUS.

Ad quem pertineant fructus & periculum rei venditæ.

DIfficultas hujus quæstionis ex eo oritur, quod inter Theologos non constet quousque perficiatur contractus venditionis per consensum partium, & ante rei traditionem. Paucis dicemus quod hac de re fusiori & satis ambiguo sermone alii explicant.

1mo. Nulla est difficultas quin re vendita, & emptori qui pretium solvit tradita, fructus omnesad eum pertineant, quia plene rei dominus constituitur. Idem docent si fides de pretio habita sit emptori, aut ei concessa sit ad solvendum dilatio.

2do. Cùm emptor pretium quidem non solvit, sed obtulit, ita ut venditor sit in mora rem tradendi, docent adhuc communiter, fructus omnes esse emptoris, quia res ei debita est; adeoque & fructus qui ex ea nascuntur: unde venditor tunc tenetur in foro conscientiæ ad omne *interesse*, tam intrinsecum, quam extrinsecum, quia mora sua culpabili causa est damni totius: Interesse *intrinsecum* sunt omnes fructus ex re percipiendi, *extrinsecum* vero sunt fructus ab industria emptoris dependentes, ut, si rem alio ubi carior fuisset, translaturus erat.

3tio. Major & præcipua difficultas est, an quando pretium non est solutum, nec pro soluto habitum sed emptor est in mora, an, inquam fructus sint venditoris, an sint emptoris. Alii, fructus venditoris esse dicunt; quia res domino suo fructificat; alii, ut Lessius, censent fructus omnes statim à peracto venditionis contractu, pertinere ad emptorem, nisi expresse aliter fuerit conventum; quod si conventum fuerit ut fructus sint venditoris, conveniri quoque debet, inquiunt, ut toto illo tempore periculum sit etiam venditoris.

In Gallia qui rem frugiferam emit credito, percipit quidem fructus, sed tenetur pretii interesse solvere, etiamsi res per accidens nullos fructus ferat, ut si domus vel non locetur, vel nonnisi pretio longe minori locari possit. Hæc jurisprudentia pro qua præcipue citatur *Arestum* Curiæ Parisiensis, diei 8 Octob. an 1597. congruit tum Juri Civili, * in quo statuitur

* *L.* 13. §. 10. *ff.* De act. empt.

tur usuras seu interesse *pretii post diem traditionis* deberi ab emptore, *quia cum re emptor fruatur, æquissimum est eum usuras pretii pendere;* tum rationi, 1mo. quia si emptor fructus perciperet, & non solveret interesse, sequeretur inæqualitas inter contrahentes, dum venditor re sua careret ejusque fructibus & pretio, emptor vero hæc omnia servaret, sub prætextu quod subeat periculum interitus rei; quod periculum moraliter loquendo nullum est. Quale enim est periculum prati? quale domus bene fundatæ? Et si quod sit, an non emptor illud eodem subiret modo, si pretium solvisset 2do. quia alioqui emptor rem emptam aliquando facilè solveret intra paucos annos ex annuis ejusdem rei reditibus.

Neque vero usuræ illæ *lucratoriæ* sunt, quas fatemur legibus prohiberi; Sed *compensatoriæ*, quæ ab iisdem approbantur, quæque tenent locum fructuum quos dominus percepisset, si rem suam non vendidisset credito.

Jam videndum ad quem pertineat periculum rei.

Not. 1mo. Per periculum rei intelligitur interitus rei, ve ejus deterioratio.

Not. 2do. Res vendita, vel est determinata *in specie*, ut hic equus, hoc dolium vini, vel est *in genere* solum determinata, & indeterminata in specie, ut si dicatur, Vendo tibi decem oves gregis mei. Rursus res determinata potest vendi *quoad corpus* vel *quoad mensuram*. Quoad corpus quidem, quando aliquid determinatum venditur unico pretio, ut si dicas, Vendo tibi hoc dolium vini 50. nummis: quoad mensuram vero quando res non venditur unico pretio, sed pro unaquaque mensura pretium assignatur, ut si dicas, Vendo tibi hoc dolium unamquamque metretam tribus florenis; hoc prædium nummos 20. pro singulis jugeribus. Venditio non desineret esse quoad corpus, etsi adderetur quantitas rei, v, g. Vendo tibi hoc dolium quod continet metretas centum: quanquam exigeret æquitas ut pretium augeretur vel minueretur, si postea detegeretur error in quantitate; nisi aliter convenerint contrahentes.

Non loquimur hic nisi de venditione ita perfecta, ut licitum non sit partibus resilire. Non loquimur etiam de re tradita; eam enim emptori perire nemo negat. Quæstio igitur procedit de re pereunte ante traditionem: sit

CONCLUSIO. I. Res vendita, etiam ante traditionem, perit emptori, si sit determinata in individuo seu in specie, ut hæc domus, aut si quoad corpus vendita sit; modo tamen perfecta & absoluta sit venditio, nec venditor sit in culpa vel mora.

Prob.

Prob. ex Inſtit. Lib. 3. tit. 24. §. 3. *Cùm emptio & venditio contracta eſt, quod effici diximus ſimul atque de pretio convenerit ... periculum rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinet, tametſi adhuc èa res emptori tradita non ſit:* ergo licet venditio ante traditionem non transferat inconcuſſum rei dominium in emptorem, transfert tamen in eum ex Legis diſpoſitione rei periculum, ſicut & ejus commoda; qui autem commodum ſentit & onus ſentire debet.

Hinc colligit Pontas, vinum quod aliquando vitium contraxit, emptori deperiiſſe, ut ſtatuitur *L. Si vinum* ff. *De peric. & commodo rei vend.* Notand. tamen cum Cujacio & Ferriere ibid. quod *vino vendito perfecta venditio non cenſetur ante deguſtationem; quia non ſolet vinum emi niſi ſub conditione deguſtandi* unde deguſtatio hæc eſt conditio venditionem ſuſpendens.

Dixi 1mo. in Concluſione: *modo venditio perfectà ſit & abſoluta;* quia conditio ſuſpendit contractum, ut alibi diximus.

Dixi 2do. *modo etiam venditor non ſit in culpa vel mora,* Venditor enim rem cuſtodire tenetur donec tradiderit: quapropter ſi res pereat aut fiat deterior, ejus culpa gravi vel levi, ipſe de damno tenebitur; ſecus ſi culpa ejus leviſſima fuerit; ut patet ex iis quæ alibi diximus de Contractu qui cedit in utilitatem utriuſque contrahentis. Sed major eſt venditoris obligatio ſi ſit in mora, tunc enim tenetur etiam de caſu fortuito. Si ſolus emptor ſit in mora, periculum ad ipſum pertinet. Si alter poſt alterum ſit in mora, periculum eſt illius qui poſterior eſt in mora, niſi tamen mora prioris ſit cauſa moræ poſterioris. Si vero uterque ſimul fuerit in mora, damnum in ſolum emptorem cadit ex L. 51. ff. *De action. empti. &c.*

Conclusio II. Res indeterminata; vel determinata quidem, ſed vendita quoad menſuram, & non quoad corpus, perit venditori, quamdiu non eſt menſurata: idem dicendum de re nondum numerata aut ponderata.

Prob. quia hujuſmodi venditiones fiunt ex diſpoſitione Juris ſub hac tacita conditione, *Si res per traditorem fiat determinata:* aut. *Si res menſuretur coram emptore, aut alio qui vices ejus gerat.* atqui periculum rei venditæ ſub conditione pendenti, pertinet, ad venditorem; tandiu autem pendet conditio, donec res menſurata aut ponderata fuerit; ergo.

Hinc ſi emeris decem oves ex grege, & totidem mortuæ ſint, non tibi perierunt, ſed venditori. Ratio eſt; quia emptor retinetus in genus: *genus* autem *perire non poteſt*, ex recepto axiomate.

Sed quid, ſi grex totus perierit? R. vendi-

R. venditor numerum quem indeterminate vendidit, aliunde præbere debet: quod si in pactum debuisset se numerum hunc ex tali grege esse desumpturum, & is sine domini sui culpa periisset, sufficeret ut acceptum pretium redderet, & ad id teneretur, ex Sylvio & aliis quibus adjungimur.

Obj. ex Leg. 34. ff. *De contrahenda empt. Si emptio ita facta fuerit, Esto mihi emptus Stichus aut Pamphilus, in potestate est venditoris quem velit dare . . . sed uno mortuo, qui superest dandus est: & ideo prioris periculum ad venditorem, posterioris ad emptorem pertinet. Sed & si pariter decesserunt, pretium debebitur, unus enim utique periculo, emptoris vixit. Idem dicendum est etiamsi emptoris fuit arbitrium quem vellet habere;* atqui ea Lex manifestè pugnat contra decisionem nostram. Qui enim emit è grege Petri decem pecora, emit disjunctim decem hæc, vel illa, ergo ceteris pereuntibus, decem hæc, quæ supersunt debentur emptori, ut eidem debetur Stichus, si mortuus sit Pamphilus, ergo si decem hæc postrema pereant, perire debent emptori, cui per aliorum mortem quodammodo determinata sunt; sicut si post Pamphilum moriatur Stichus, is emptori perit.

R. cum Lugo neg. paritatem. Ratio est, quod quando disjunctim emitur unus servus ex duobus, is absolutè emitur: quare qui ultimus manet, absolutè & jam determinate emptus est. At verò cùm res ad mensuram vel numerum emitur, declarant expresse Leges eam non emi absolutè, sed sub hac conditione, si numeretur, &c. ergo quandiu numerata non est, soli venditori perire debet.

Hic tamen notandum est, quod licèt periculum rei indeterminatæ, vel venditæ ad mensuram, pertineat ad venditorem quoad substantiam rei; periculum tamen valoris rei spectat ad emptorem; quapropter si res interim melior fiat, aut deterior, absque venditoris culpa, incommodum sicut & commodum in emptorem cadet.

ARTICULUS QUINTUS.

De obligationibus Venditoris & Emptoris.

PRæcipuæ emptoris obligationes sunt; 1mo. ut pretium integrum solvat tempore constituto; 2do. ut restituat quanto minoris rem emit, 3tio. ut si venditor rei pretium ignoret, hunc moneat, vel generaliter dicendo rem pluris valere, vel etiam specialiter, si opus fuerit, assignando justum pretium, licet infimum

mum assignare possit, quia infimo emere potest: unde ad restitutionem tenetur qui ab hebete rustico gemmam emit multo minoris quam sciat eam valere; quod verum est etiamsi rusticus eam offerat pretio viliori. Quod si quis emeret gemmam, cujus ipse solus miram aliquam virtutem cognosceret; aut herbarum fasciculum, in quo laterent herbæ pretiosæ, statim nisi emantur, à venditore tradendæ animalibus in pabulum; sufficeret ut eam emeret pretio communi: quia privata sua cognitio ei nocere non debet.

Obligationes venditoris sunt 1mo. ut rei venditæ dominium tradat prout conventum est; 2do. ut quandiu eam servat, servet quasi suam; 3tio. ut rescindat venditionem vi, metu, vel dolo factam aut emptoris damnum ritè compenset; 4to. ut emptorem de occultis rei defectibus admoneat; 5to. ut evictionis lege teneatur. Ex his obligationibus prima, quarta & quinta specialius sunt investigandæ.

SECTIO PRIMA.

De traditione & evictione rei.

Conclusio I. Res multis successivè vendita & nulli tradita, ei est tradenda qui prior emit.

Prob. quia prior emptor plus in rem emptam juris habet; tum quia qui prior est tempore, est etiam potior in jure; tum quia res priori vendita, non potuit sinè ejus injuria vendi posteriori; ergo ut hæc injuria reparetur, res ei qui priùs emit est tradenda; quod verum est, etiamsi uterque emptor asserat rem sibi fuisse traditam; quia seclusa traditione evidenti, jus prioris potius est, ideoque ei in dubio favendum. Si tamen posterior pretium solvisset, non prior, huic ille præferendus esset, quia legitimè præsumeretur traditionem posteriori factam esse.

Conclusio II. Ejus est res vendita, cuï tradita est, sive sit prior, sive posterior.

Prob. 1mo. quia ex L. 15. Cod. *de rei vendit. Quoties duobus .. prædium distrahitur, manifesti juris est, eum cui priori traditum est in detinendo dominio esse potiorem.* Ergo qui secundo loco emit, fit dominus rei, idque meritò constitutum est nè ex inscripto ante diem contractu, eludantur legitimi emptoris jura; 2do. quia ex alibi dictis, per venditionem solam non acquiritur nisi jus ad rem, per traditionem vero acquiritur jus in re. Hæc juris Romani dispositio respicit bona immobilia perinde ac mobilia.

 Quòd

Quòd de venditione, idem dicendum de promissione, donatione, imo locatione: licèt enim ille cui domus locata est, non acquirat per traditionem verum ejus dominium; acquirit tamen jus detentionis, quo tueri se potest contra alium conductorem etiam tempore priorem; huic verò non competit, nisi actio personalis in locatorem.

Porrò Conclusio nostra limitatur; 1mo. cùm primus emptor jus habet ex privilegio acquirendi dominium sinè traditione, ut loca pia & civitates, ex L. final. Cod *De sacrosanctis Eccles.* Unde in locis ubi prædicta lex viget secundus emptor aut donatarius, rei etiam traditæ dominium non acquirit, quia resistit privilegium loci pii, &c. 2do. cùm secundus emptor etiam privilegiatus rem emit mala fide, seu conscius prioris venditionis. Quin etiam evinci potest res uni, etiam privilegiato, & primæ venditionis nescio tradita, si priori res debita sit ex titulo oneroso, posteriori verò gratis donata sit. Non tenetur tamen donatarius bonæ fidei restituere creditoribus, antequam petant, quia neque ratione rei acceptæ, neque ratione injustæ acceptionis tenetur.

Nunc paucis dicendum de evictione. Est autem evictio rei quam quis emit aut dono accepit ab eodem abductio per Judicis sententiam, *Evicta re ex empto, actio non ad pretium duntaxat recipiendum, sed ad id quod interest competit* emptori, ex L. 70. ff. *De evicti.* Porrò ad id obligatur venditor in conscientia, etiam ante sententiam Judicis, cùm rem quam vendidit sciebat esse alienam: si vero id ignoraverit, non tenetur reddere emptori interesse vel damna; at eidem pretium restituere debet, aut saltem id quo ditior factus est. Si emptor sciens & volens rem alienam emerit, venditor ad nihil tenetur respectu ipsius, quia scienti & consentienti non fit injuria; sed tenebitur erga verum rei dominum, posito quòd emptor aut nolit, aut non possit damna ejus compensare.

Evictio locum habet non solùm in venditione, sed in quolibet alio contractu oneroso, itèm & in usufructu, quia est quasi pars rei venditæ.

Si res vendita in eodem sit statu cùm evincitur ac cùm vendita fuit, sufficiet ut venditor restituat & solvat, 1mo. pretium acceptum; 2do. impensas contractus 3tio. quod ad rem obtinendam solvendum fuit, ut jura censualia.

Si rei valor imminutus sit vel ab intrinseco, quia nunc minoris venduntur res ejusdem naturæ quam tempore contractûs; vel ab intrinseco, puta quia *ex mille jugeribus traditis ducenta flumen abstulit*, non tenebitur venditor bonæ fidei nisi valorem præsentem refundere emptori; in hoc enim solùm valore consistit

sistit

sistit damnum quod patitur. Si è contra rei valor creverit, venditor incrementum hoc emptori refundere tenetur, quia emptor damnum hoc ex evictione patitur. Quæ verò sit venditoris obligatio erga dominum cui res evicta reddetur, colligendum est ex iis quæ dicta sunt ubi de Possessore bonæ & malæ fidei.

Venditor de evictione non tenetur, 1mo. si emptor non denuntiet motam esse litem super illa re, ut videat an eam defendere velit; 2do. si expressum fuerit in contractu, ut venditor bonæ fidei de evictione non teneretur; aut si venditore absente emptor non appellaverit.

SECTIO SECUNDA.

An teneatur Venditor rei defectus aperire.

VItium rei vel manifestum est, vel occultum; utrumque verò potest facere rem emptori vel periculosam, vel noxiam; periculosam, cùm emptor vel nullatenus, vel sine periculo ea uti non potest; noxiam verò, cùm res quæ quia vitiosa est minoris valet, tanti venditur ac si nullum haberet defectum, ut si quis vèndat vinum aquâ mixtum. Sit

Conclusio I. Vitium occultum debet à venditore etiam non rogato manifestari; si rem emptori periculosam faciat aut noxiam, aut inutilem ad effectum propter quem emitur.

Prob. quia ex D. Thom. 2. 2. q. 77. art 3. *dare alicui occasionem periculi vel damni semper est illicitum :* atqui *venditor ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem quod rem vitiosam offert, si ex ejus vitio damnum vel periculum incurrere possit; ergo si hujusmodi vitia sunt occulta, & ipse non detegat, erit illicita & dolosa venditio, & tenetur venditor ad damni recompensationem.*

Obj. 1mo. Non tenetur puella quæ occulto amissæ virginitatis vitio laborat, illud aperire amasio volenti eam ducere; ergo à pari.

R. neg. conseq. quia puella se diffamaret, ad quod regulariter loquendo nemo tenetur: venditor verò mercis suæ vitium detegens, seipsum non infamat; sed potiùs probitatem suam exerit.

Obj. 2do. non magis tenetur venditor ignotum rei suæ vitium detegere emptori, quam emptor ignotam venditori rei ipsius bonitatem aperire teneatur: atqui emptor non tenetur, &c. potest enim quis emere agrum in quo thesaurum esse novit, &

dominum

dominum non monere; item emere fasciculum herbarum in quo detegit herbam pretiosissimam.

R. ad 1. neg. min. ob rationes supra allatas.

Ad 2. neg. conseq. Ideo enim licitè emitur ager in quo latet thesaurus, quia thesaurus non est pars fundi, nec magis pertinet ad dominum fundi, donec eum invenerit, quam ad eum qui emere vult, & cui privata sua scientia non debet obstare quominus rem quæ nullius est acquirat. At verò defectus de quibus nunc agitur, sunt pars intrinseca rei, sicut & bonitas ejus; ergo emptor de iis moneri debet, etsi dominus fundi de thesauro hic latente moneri non debeat. Nota, aliud esset de venis metallicis aut mineralibus: eæ enim sunt partes vel fructus fundi; ac proinde de iis moneri deberet venditor, saltem in locis ubi eædem venæ ad Principem non pertinent.

Quod spectat ad fasciculum herbarum, eadem est disparitas quia fasciculus ille non venditur nisi secundùm rationem pabuli animalium, sub quo respectu herba pretiosa non pluris valet quam aliæ: è contra equus venalis, v. g. venditur ut ex eo capiantur usus omnes ad quos equi inservire solent; quod fieri nequit si occulti quos habet defectus eum ad hujusmodi usus inhabilem aut periculosum præstent.

Ex conclusione nostra colliges quid de iis dicendum sit; 1mo. qui in aures equi aut aselli pigri, mercurii guttam infundunt, ut genorosi appareant; 2do. qui in sacci summitate triticum melius collocant; aut in extremitate dolii pisces meliores reponunt, ut deceptus emptor, ex iis quæ apparent judicet de iis quæ inferiùs posita non videntur; 3tio. qui tenebras quærunt ut vitium mercis celent; 4to. qui rei suæ defectus tam confusè declarant, ut potiùs insinuent rem suam omni carere defectu: quales sunt qui postquam dixerunt se nolle de ullo rei suæ vitio teneri, addunt v. g. se vendere equum, sive cæcus sit, sive calcitro, aut mordax, involvendo cum defectu quo laborat, plures alios quos evidenter non habet, ut in iis aperte mentiendo, putentur in aliis mentiri; 5to. qui pannum adustum vendunt pro durabili, domum ruinosam pro firma, aromata evanida pro recentibus, ovem morbidam quæ gregi morbum inferat; 6to. qui aliquo artificio augent pondus aut volumen mercis, ut lanii qui parum è carnibus detrahunt sanguinis, rustici qui avenam perfundunt aqua, aut lanam in locis humidioribus reponunt: perinde enim est sive circa quantitatem fallas, sive circa qualitatem.

CONCLUSIO II. Si vitium rei non reddat rem noxiam, nec periculosam, nec notabiliter minùs utilem quam emptor rationabiliter exoptet, non tenetur venditor vitium ejus etiam oc-

cultum

cultum aperire, nisi interrogetur: debet tamen minuere pretium pro ratione vitii. Ita S. Thomas quodlib. 2. art. 2. & alii communiter, juxta quos Conclusio etiam vera est, cùm venditor probè scit rem ab emptore emptam non iri, si nosset rei vitium.

Prob. quia alioqui mercatores negotiationi valedicere deberent, si quælibet mercium vitia deberent semper non interrogantibus aperire, nec stare possent commercia sine quibus Respublica subsistere nequit: mercatores enim omnis generis & qualitatis merces emere coguntur, emptas non possunt semper conservare ut vellent, ipsi sæpè decipiuntur dum merces aliunde accersunt: si ergo nonnisi merces indefectuosas vendere cogerentur, funditus a fortuna caderent, quia vel emptores ab emendo deterrerentur, vel pretium justo minus offerrent.

Hinc patet eos excusari posse, qui merces defectuosas offerunt iis quos prævident minus pretium oblaturos esse; aut qui vinum minùs exquisitum iis offerunt, qui magis exquisitum vellent, modò descendant in pretio, & non sit notabile discrimen in ordine ad societatem humanam. Si quis tamen vinum notabile & purissimum quæreret ad medicinam; qui ei lymphatum vinum venderet, teneretur de damno secuto. Pariter si vinum quod conservari nequit vendideris ei, qui non emit nisi ut conservet: vel monere eum debes de vini tui qualitate, vel de damno indè secuto teneris. Debes etiam monere, cùm vides nisi monueris rem ab emptore tanti esse revendendam, ac si omni careret defectu.

Sed quid si vino aqua misceatur?

R. 1mo. est restituendi obligatio, si mixtio vel noxia sit, vel vinum reddat inutile, aut si tanti veneat ac si mixtum non esset.

R. 2do. si vinum maneat utile, & pretium minuatur ac demùm emptori indifferens sit ut hoc vel illud vinum habeat, non videtur venditor adversus particularem emptorem peccare, sed justitiam legalem violat, & peccat adversùs Rempublicam quæ hujusmodi mixtiones odit. Unde Facultas Parisiensis an. 1665. propositionem hanc, *Licitum est tabernariis vinum aqua miscere, & agricolis triticum paleis*, aut tritico secale, *& communi pretio vendere, dummodò deteriora non reddantur iis quibus communiter venduntur*, damnavit ut falsam, ac bonæ fidei, & publicæ justitiæ contrariam.

Conclusio. III. Si vitium rei manifestum sit, & facile animadverti queat, venditor, si non interrogetur, non tenetur ad ejus manifestationem, maximè dum emptor scientiæ suæ fidens

nihilque

nihilque de rei qualitate interrogans, ex mercibus, sibi oblatis eam eligit quæ sibi placuerit magis.

Prob. ex S. Thoma; cujus doctrina ab omnibus recipitur in præsenti. *Si vitium*, ait S. Doctor hic q. 77. art. 3. *sit manifestum: puta cùm equus est monoculus ... & si venditor propter hujusmodi vitium subtrahat quantùm oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium rei; quia fortè propter hujusmodi vitium emptor vellet plus subtrahi de pretio, quam esset subtrahendum: unde potest licitè venditor indemnitati suæ consulere vitium rei reticendo.*

Confirm. quia tunc venditor non decipit emptorem, vel ex parte pretii, ut supponitur, vel ex parte vitii de quo non loquitur, quia non tenetur emptoris partes agere, ostendendo ea quæ per se patent, quæque ipse dignoscere potest si debita utatur diligentia, aut in casu dubii interroget.

Quòd si venditor animadvertat emptorem non percipere vitium etiam apertum, ob ingenii hebetudinem, debilitatem visus, &c. tunc eum monere debet, sicut monere deberet de vitio occulto. Ratio est; quia hoc vitium licèt in se manifestum est tamen respectu hominis hujus occultum.

Etsi verò non est contra justitiam non monere emptorem dum judicio suo fidit, potest tamen id esse peccatum etiam grave contra charitatem, ut si videat venditor emptorem ex simplicitate decipi, remque quam emit ei inutilem fore, licèt aliis inutilis futura non esset. Imò non desunt qui hic aliquid justitiæ contrarium subesse putent, præsertim si res empta, non inutilis tantum, sed & ementi noxia esse debeat.

Conclusio IV. Si venditor bona fide vendat ut integram, rem cujus vitium ignorat, non peccat; debet tamen re cognita rescindere contractum, vel emptori excessum pretii refundere.

Prob. 1. pars, quia hujusmodi venditor supponitur laborare ignorantia quæ excusat à peccato; & hinc est quòd non teneatur compensare damna, si quæ inde provenerint.

Prob. 2. pars, quia venditor alioqui fieret malæ fidei possessor, utpotè qui retineret excessum pretii quem cognovit suum non esse.

Quòd si venditor dicat se rem vendere sicuti est, nec in se ullatenùs suscipere velle periculum vitii occulti, si quod habeat; modò venditor reipsa nullum in re sua vitium cognoscat, tunc censetur emptor eam periculo suo emere; & si quid in ipsâ vitii detegat in posterùm, nullam adversus venditorem actionem habere potest, debet tamen venditor in pretio descendere, quia imponit emptori onus subeundi periculi quod est pretio æstimabile.

ARTICULUS SEXTUS.

De divisione Emptionis & Venditionis & præcipuis ejusdem speciebus.

VEnditio multipliciter dividitur, 1mo. ratione rei, alia est rei mobilis, ut librorum; alia rei immobilis, ut fundi; alia rei se moventis, ut equi.

2do. ratione modi quo perficiuntur contractus, alia est absoluta, alia conditionalis, alia cum pacto retrovendendi, addictionis in diem, &c.

3tio. ex parte loci & modi quo ad executionem reducitur, alia est quæ fit sub hasta, voce præconis; alia quæ non fit palam. Item vel fit mercibus minutatim, vel in cumulo venditis.

4to. ex parte finis: vel enim emitur res ut revendatur, sive mutata per artem & industriam, sive nullatenus mutata, & est negotiatio; vel non fit ob hunc finem, & est communis venditio.

5to. ratione pretii, alia fit creditò, alia fit numerata in præsenti pecunia; alia denique fit anticipata solutione.

6to. ratione personæ, alia est quam venditor per se facit, alia quam facit per proxenetas.

7mo. alia fit taxato ad nutum venditoris pretio, & dicitur monopolium; alia fit simpliciter.

Cùm autem variæ illæ venditionum species multa in praxi, cui potissimùm insistimus, scitu difficilia & necessaria includant, ideò de iis quas nondum attigimus specialiùs differendum. Sit itaque

SECTIO PRIMA.

De Venditione & Emptione cum pacto factis.

VEnditio & emptio fieri potest cum triplici pacto; 1mo. retrovenditionis vel redemptionis; 2do. legis commissoriæ; 3tio. addictionis in diem, quibus adjungam contractum Mohatra, & retractum gentilitium.

Venditio cum pacto de retrovendendo, vulgo: *Wyderkaff* tripliciter fieri potest, 1mo. in gratiam solius venditoris, cùm nempe res aliqua venditur eâ conditione ut si venditori placuerit, emptor hanc illi revendere teneatur. [Et hoc quidem pactum

pactum multis modis fieri potest; 1mo. ita ut possit venditor redimere quandocumque voluerit; 2do. ut non possit ante certum tempus, 3tio. ut non possit post certum tempus, 4to. ut possit certa anni parte, v. g. in fine cujuscumque anni, non autem alio quovis tempore. 2do. in gratiam solius emptoris, cùm venditor tenetur rem suam redimere & recipere statim ac emptori placuerit; 3tio. in favorem utriusque, cùm contrahentes inter se conveniunt, ut quoties emptor reddiderit venditori rem emptam, reddatur ei pretium. Quæritur an ii contractus liciti sint; qua de re sit

CONCLUSIO I. Contractus cum pacto retrovenditionis in favorem solius venditoris, licitus est, si adsint conditiones necessariæ.

Prob. 1mo. Licitus est ille contractus qui approbatur in Scriptura, nec prohibetur Jure vel civili, vel canonico: atqui talis est contractus cum pacto retrovenditionis, de quo loquimur: 1mo. enim approbatur, imo & quasi præcipitur cap. 25. Levit. v. 24. *Cuncta regio possessionis vestræ sub redemptionis conditione vendetur.* & v. 29. *Qui vendiderit domum intra urbis muros, habebit licentiam redimendi donec unus impleatur annus.* Verum quidem est quòd juxta Moisis legem fructus interim ex possessione percepti in pretii partem computari deberent; at id ex rei natura necessarium non est, ut mox patebit, 2do. is venditionis modus nedum Jure civili reprobatur, imò ab eo autoritatem habet, ut patet ex L. 2. Cod. *De pactis inter emptorem & vendit. &c.* 3tio. Eadem venditio satis evidenter approbatur in Jure canonico: ibi enim approbantur census redimibiles, de quibus infra: atqui ii census semper annexum habent pactum redimendi in gratiam venditoris; ergo à fortiori idem pactum in aliarum rerum venditione fieri poterit.

Prob. 2do. Dominus rei ità est illius arbiter, ut possit emptori imponere omne onus quod voluerit modo & in pretio juxta ejusdem oneris gravitatem descendat, & nihil faciat contra Leges; ergo sicut posset domum vendere ea lege ut emptor eam nunquam alienare posset, sic & eam vendere potest hoc pacto, ut emptor eam non semper retineat, sed vel sibi, vel alii retrovendat certo tempore.

Obj. Usurarius est communi sententiâ contractus pignoratitius, per quem homo qui pecuniam mutuò dat alteri, recipit in pignus fundum fructiferum, & fructus perceptos non computat in partem sortis: atqui contractus venditionis cum pacto retrovenditionis similis est contractui pignoratitio; in hoc enim sicut in illo emptor accipit fructus rei emptæ, &

nihilominus

nihilominus totam sortem seu omne quod dedit pretium recipit; ergo.

R. neg. min. in contractu enim pignoratitio est mutuum saltèm virtuale, adeòque & usura statim ac aliquid, fructus nempè, accipitur supra sortem: at in contractu cum facultate *redimendi*, nihil est quod mutuum sapiat. Nam 1mo. ubi est mutuum, potest mutuans post certum tempus sortem suam repetere, invito etiam mutuatario: sed ubi est solum pactum retrovenditionis, emptor pretium recuperare non potest si venditor nolit; 2do. in mutuo tenetur mutuatarius sortem reddere, etiamsi pignus quod mutuanti dedit, perierit, modò perierit sine istius culpâ: atqui in casu contractûs sub retrovenditionis pacto facti, res empta emptori perit, nec tenetur venditor pretium reddere, nisi res quam vendidit reddatur sibi.

Dixi in Conclusione, *si adsint conditiones necessariæ.* Eæ verò sunt, 1mo. ut contrahentes veram habeant intentionem emendi & vendendi; si enim malint mutuum exercere, quam vendere & emere non carent usura; 2do. ut hæreditatis venditæ dominium pertineat ad emptorem qui fructus percipiat ut suos, & subeat rei periculum, prout res unaquæque domino perit; 3tio. ut servetur identitas rei venditæ, ut si vendatur vacua, vacua revendatur; si cum fructibus, cum fructibus redimatur; 4to. ut non vendatur pretio nimis vili; quod reprobatur in jure. Debet tamen res cum pacto retrovenditionis vendita, minùs vendi quàm valeat secundùm se, quia gravamen quo rem non possides incommutabiliter, sed aliquando eam revendere cogeris, debet pretium ejus minuere, ad arbitrium viri prudentis, ità ut habeatur præsertim ratio termini ad rem retrovendendam præfixi; 5to. nec addi debet pactum quòd res minoris revendatur, cùm possit pluris valere cùm revendetur, quàm cùm empta est. Imò res hæc generatim pluris revendi debet, quam empta fuerit; quia emptori datur cum gravamine, cùm autem revenditur ab emptore, tanti valet quanti secundùm se æstimatur quia tunc nullo gravata onere revenditur.

Conclusio. II. Contractus venditionis cum pacto redimendi in favorem solius emptoris, in praxi tutus non est; sed procul amandari debet.

Prob. Contractus ille sic fit: Petrus emit à me vineam vel pratum mille aureis, quos dat cum pacto ut cùm ipse voluerit, ego hæc redimere tenear: colligit ipse fructus vineæ vel prati, & postea vult ut ea quæ vendidi, mille aureis redimam: atqui hic contrahendi modus usuram sapit. Quid enim est hoc aliud quam mihi mille aureos mutuo dare, & fructus vineæ meæ instar lucri supra sortem percipere?

Nec

Nec dicas in hoc contractu veram esse emptionem, ut ex eo patet quod si res pereat, emptori pereat; unde is pretium suum recupare non poterit in casu quo res actu & de facto periisset.

Nam 1mo. hæc probant fieri quidem posse ut in rigore & metaphysicè hujusmodi contractus usuram non includat; sed non probant eum non esse periculi plenum; 2do. quale subit periculum qui pratū emit, aut alia id genus? 3tio. qui hujusmodi contractum omnino non condemnant, varias requirunt conditiones, quæ ferè nunquam apponuntur ab hominibus lucri avidis: ut v. g. fructus percepti in partem pretii computentur, aut saltem ut emptor majori pretio rem emat, propter onus ab ipso impositum venditori rei redimendæ; eamque venditor redimat pretio minori, utpotè qui eam redimendo, nullum emptori onus imponat.

Ex his colliges, contractum cum pacto retrovenditionis in favorem utriusque, licet minùs habeat periculi, satis tamen habere mali, ut permitti non debeat; præsertim cùm faciliùs sit emptori rem reddere perceptis ejusdem fructibus, quam venditori reddere pecuniam: solent enim qui bona sua sic vendunt, vel vendere simulant, in magnis angustiis esse.

Ut explicetur an legitima sit venditio cum aliis pactis facta.

Quæres 1mo. an licitum sit pactum *legis commissoriæ.*

Not. pactum illud sit cùm quis eâ lege vendit, ut nisi emptor intra certum tempus pretium solvat, res sit inempta, & contractus irritus, nisi tamen venditor in cujus solius arbitrio est legem commissoriam exercere; ei renuntiare malit, & contractui stare. Est & alia pacti legis commissoriæ acceptio de qua infra cap 3. art. 4. sect. 2.

R. pactum illud licitum esse, 1mo. quia approbatur in Jure civili; 2do. quia nemini facit injuriam.

Quæres 2do. quid sit venditio cum pacto *addictionis in diem.*

R. eam esse qua aliquid venditur eâ conditione, ut si alius intra tempus definitum meliorem offerat conditionem, sive aliquid addendo pretio, sive solvendo loco & tempore opportuniori, sive aliter, res maneat inempta. Et hæc venditio iisdem de causis justa est & licita, propter quas licitam esse diximus venditionem cum pacto legis commissoriæ; modò absit fraus & dolus: putà, si venditorem pœniteret contractûs, & fictum emptorem induceret, qui majus pretium offerre simularet.

Sed ad quem dissoluto contractu pertinebunt fructus medio tempore percepti.

R. Quæsti-

R. Quæstionem hanc pendere ex modo quo venditio celebrata fuit: si enim venditor usus sit verbis directis, disertè exprimentibus contractum ipso facto nullum fore, ac si venditio celebrata non esset; tunc fructus intermedio tempore percepti ad venditorem pertinere debent, prout ad eum pertinerent, si venditio nunquam celebrata fuisset. Ratio est, quia venditio hæc non fuit absoluta, sed sub conditione si pretium solveretur, aut meliorem conditionem alius non offerret: unde contractus remansit in suspenso, & sic fructus domini esse debent pro illo tempore quo conditio perfecta non fuit. Si verò venditor usus sit verbis obliquis & indirectis, quibus exprimeret contractum esse rescindibilem in posterum, vel rem redituram esse ad venditorem; tunc fructus medii temporis ad emptorem pertinent, quia tunc contractus absolutus fuit, & solùm dissolvitur ex tempore quo conditio melior offertur, vel pretium non solvitur. Cautè tamen monet Lessius, in his non tam inspiciendam esse formam verborum, quæ sæpè ambigua est, quàm mentem contrahentium, quando res in foro conscientiæ agitur.

Quæres 3tio. Quid sit contractus quem Hispani vocant *Mohatra*, vel *Barata;* & an sit licitus.

R. 1mo. Contractus Mohatra, is est, quo homo pecunia indigens, emit *creditò* à mercatore merces pretio majori, easque statim ipsi vendit viliori pretio: & hoc præcipuè invenitur in aurificibus, qui vasa aurea vel argentea vendunt rigoroso pretio habita ratione operum & artificii, & ea statim emunt non habita ratione operis; unde vas quod centum valet ratione materiæ & operis, centum vendunt *creditò*, & posteà numerata pecunia emunt 80. non considerando nisi pondus auri & argenti.

R. 2do. Contractum hunc, si fiat ex pacto, illicitum esse: unde peccat contra justitiam, qui summo vel medio pretio merces vendit cum pacto ut sibi revendantur pretio infimo & numerata pecunia.

Prob. 1mo. Quia Innocentius XI. hanc damnavit propositionem, *Contractus Mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævriè inito cum intentione lucri.*

Prob. 2do. Quia contractus Mohatra mutuum usurarium continet. Ibi enim est mutuum usurarium, ubi quis virtualiter dat mutuo octoginta, ut accipiat centum: atqui sic se res habet in præsenti contractu, ut patet ex casu aurificum quem statim retulimus: ergo.

An autem contractus ille secluso omni pacto & scandalo

licitus sit, controvertitur. Negat S. Antoninus; affirmant alii communiter. Si enim rem quam summo pretio emi, possim statim alii vendere pretio infimo, cur eandem non possim eodem pretio vendere ei à quo ipsam emi, cùm hanc ipse bona fide vendidit, & nec explicitè nec virtualiter exegit à me ut eam ipsi retrovenderem? Certè fatentur omnes eadem vasa quæ mercator pluris vendidit, posse in alia occasione ab eodem minori pretio redimi, quia secundùm communem æstimationem vasa argentea non tanti valent in manibus privati hominis, quanti in manibus aurificis.

Quæres 4to. Quid sit retractus gentilitius, & an licitus.

R. Esse jus concessum proximo venditoris consanguineo intra certum tempus rescindendi contractum venditionis, & ad se revocandi rem immobilem, idem reddendo pretium, quo res illa ab extraneo vel à remotiore consanguineo empta fuerat. Porrò retractum hunc, licèt vi ejus res immobilis eodem debeat pretio retrovendi quo empta est, omnino licitum esse, hinc patet quòd multarum nationum moribus, Principum & Legum authoritate, populorum qui sub eo pacto vendunt & emunt consensu, & aliquali res avitas in familiis conservandi necessitate introductus sit. Definitionem ejus explicabimus per partes, ut varios qui ad hanc materiam pertinent casus, resolvere faciliùs possint juniores Confessarii.

Dicitur 1mo. *Jus:* ac proinde peccat contra justitiam, qui fraude & dolo v. g. simulando se pluris emisse, impedit nè venditoris consanguineus rem à proximo suo parente venditam retrahat.

Dicitur 2do. Jus concessum *proximo parenti:* hinc generatim loquendo, peccant contra justitiam, 1mo. qui rem retractam reddere nolunt parenti viciniori qui jure suo uti vult. Sed hic videndæ locorum Consuetudines: quædam enim, ut consuetudo Parisiensis & aliæ non paucæ, propinquiori qui lentior est in retrahendo præferunt diligentiorem; quædam verò propinquiorem præferri decernunt: si plures in eodem gradu positi jus suum exercere velint, præfertur diligentior; 2do. qui rem retrahunt vel in favorem amici, vel ut majori pretio vendant. Alia est conditio domini feudalis: is enim jus suum retractûs *feudalis* seu *censualis* potest alteri cedere, vendere, & omni modo transferre.

Dicitur 3tio. *Intra certum tempus;* elapso enim anno & die tollitur facultas retractûs: is verò annus currit contra majores & minores, absentes & præsentes, absque ulla spe restitutionis.

Dicitur 4to. *Rem immobilem:* quia mobilia etsi pretiosa, census consignativi (secus de prædiariis,) officia & ususfructus retrahi non possunt.

Quæres

Quæres an non possit pauper consanguineus rem retrahere ut eam majori pretio revendat, seque aq inopia liberet. R. Non posse, quia jus retractûs non est licitum nisi in casu per leges expresso: porrò leges non permittunt retractum nisi ut bona à majoribus relicta, in familiis perseverent, non autem ut consanguinei ab inopia se relevent. Quapropter qui retrahit, sinceram habere debet voluntatem boni quod retrahit conservandi, eo fermè modo quo qui Beneficii possessionem init, debet velle illud servare; licèt fieri possit ut aliqua in posterùm superveniente causa ab eo recedat.

SECTIO SECUNDA.

De Negotiatione.

NEgotiatio propriè dicta, est actus quo quis rem aliquam comparat eo animo ut integram & non mutatam vendendo lucretur; unde differt ab artificio, quo quis emit v. g. ferrum ut inde clavos conficiat, & vendat cariùs. Quæritur an negotiatio per se licita sit.

CONCLUSIO Negotiatio per se nec mala est, nec prohibita.

Prob. 1mo. Ex S. Augustino in Psalm. 70. *Negotiatio hominem non facit malum, sed iniquitas & mendacium.*

Prob. 2do. Quia negotiatio ex omni parte bona esse potest, etiam ratione finis, de quo major est difficultas; potest enim quis lucrum labori suo respondens intendere, tum ut familiam suam sustentet, tum ut patriam juvet rebus necessariis, cùm non omnis ferat omnia tellus.

Obj. Cap. 11. dist. 88. sic habetur: *Nullus Christianus debet esse mercator aut si voluerit esse, projiciatur de Ecclesia.*

R. 1mo. Cum Sylvio in q. 77. art. 4. verba illa desumpta esse non ex Chrysostomo, sed ex Opere imperfecto in Matthæum; *quod non pauca habet à fide aliena.*

R. 2do. dist. Mercator vix aut nunquam, id est difficilè potest DEO placere, C. non potest absolutè, N. Itaque vix potest negotiator placere DEO, quia sæpius in lucro finem ultimum constituit, aut utitur *mendacio, & perjurio*, ut dicitur cit. C. 11. unde fatendum negotiationem adeò plerisque hominibus esse periculosam, ut ejus exercitium nemini facilè persuadendum sit; quò facit id Eccli, 26. *Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt; difficilè exuitur negotians à negligentia*, salutis nempe, ut intelligunt Doctores, & efficaciùs probat experientia; *& non justificabitur caupo*, sive venditor, *à peccatis labiorum.* Quia tamen peccata hæc cum DEI gra-

tia vitari absolutè possunt, meritò dicimus *aliquando* licitum esse *negotiari.*

Quæres quibus in casibus negotiatio sit illicita.

R. Negotiationem posse illicitam fieri 1mo. ratione finis, ut si fiat propter solum lucrum, & tunc est peccatum saltèm veniale; si verò ita fiat ut in lucro constituatur finis ultimus, tunc erit, ut loquitur Sylvius, execrabile vitium, etiamsi absque alia quavis injustitia exerceatur. Censetur verò mercator ultimum finem suum in lucro reponere, quando plùs lucrum diligit quàm DEUM, paratus scilicet DEI & Ecclesiæ præcepta potiùs transgredi, quàm lucri acquirendi occasionem prætermittere; 2do. ratione materiæ, ut si vendatur res non vendibilis, ut chrisma: vel res quæ licèt ex se vendi possit, prohibetur tamen vendi justa lege, putà si vendantur Infidelibus arma, ferrum, aut vasa sacra integra: secùs si hæc fracta sint, quia tunc sanctitatem amiserunt; 3tio. ratione temporis: unde peccant qui diebus festis vendunt; qui tempore Quadragesimæ carnes distribuunt, sive Catholicis, sive Hæreticis qui non ægrotant: ii enim Ecclesiæ legibus ratione Baptismatis subditi sunt; 4to. ratione loci, ut si venditio fiat in cœmeterio, vel locis divino cultui mancipatis. Est quidem alicubi consuetudo, quòd cerei & Sanctorum Imagines in Templo vendantur; sed abusivè, nisi rationabilis excuset necessitas; 5to. negotiatio illicita est, aliquando ratione personæ: sic in Gallia prohibitum est nè viri nobiles, aut Justitiæ Officiarii mercaturam exerceant minutatim; sic etiam Clericis negotiari non licet, de quo alibi.

SECTIO TERTIA.

De Venditione facta creditò, vel anticipata solutione; itèm de Emptione chirographorum.

TRiplex hic difficultas discutienda: Prima, possintne res cariùs vendi creditò, seu ob dilatam solutionem, quàm præsente pecunia. Secunda, possintne viliùs emi anticipata solutione, seu cùm priùs solvitur pretium quàm tradantur merces. Tertia, liceatne chirographa minoris emere quàm contineant. Sit

CONCLUSIO I. Non licet creditò vendere supra latitudinem pretii naturalis aut legalis, ità Theologi omnes cum S. Thoma 2. 2. q. 78. art. 2. ad. 7.

Prob. Illud licitum non est, quod mera est usura: atqui cariùs vendere ob concessam solutionis dilationem mera est usura; idem enim est ac pecuniam ex qua solvendum erat pre-

tium

tium mutuam dare emptori, & pro ea majorem accipere pecuniæ summam.

Dixi *Supra latitudinem pretii:* quia fatentur omnes eum qui creditò vendit, vendere posse summo pretio; sicut qui anticipata solutione emit, infimo pretio emere potest, quia hæc pretia in se ipsis justa sunt.

Fatentur etiam omnes licitum esse cariùs vendere creditò: 1mo. ratione lucri cessantis aut damni emergentis: sed debet venditor emptorem monere se ob illud lucri cessantis incommodum pluris ei vendere quàm res mereatur, ut meliorem, si possit, alibi fortunam quærat. Addit Bannez attentè observandum esse à Confessariis, an non fictus sit ille lucri cessantis titulus, ut esse solet, sive quia mercatores tantam habent pecuniæ copiam, ut eam totam in negotiationibus impensuri non sint; sive quia tot merces habent, ut partim eas oporteat vendere numerata pecunia, partim creditò: unde dum creditò vendunt & rigoroso pretio, tam lucrantur, quia multas merces distrahunt, quàm lucrarentur si præsente pecunia venderent, quia & minùs mercium distraherent, & eas minori vendere pretio cogerentur.

2do. Cùm venditor pretium suum obtinere non poterit sinè expensis, quia expensæ faciendæ locum habent damni emergentis; ut si emptor absens esse debeat, aut si non soleat solvere nisi potest multa venditoris ad eum itinera, &c.

Quæres an venditor qui credebat se vendere numerata pecunia, & cui tamen emptor non vult statim solvere, possit eò quòd creditò vendat majus pretium accipere. R. Vel venditio perfecta est, vel non: si 1. non potest quidquam exigere supra pretium conventum, si 2. potest intra justam latitudinem pretium augere, quia supponitur venditio nondum peracta esse.

Conclusio II. Non licet infra pretium vel legitimum vel naturale emere propter anticipatam solutionem.

Prob. Quia, ut loquitur S. Thomas, *ista anticipatio solutionis pecuniæ, habet rationem mutui* ab emptore dati, *cujus quoddam pretium est quod diminuitur de justo pretio rei emptæ;* ergo.

Quæres an sumi debeat pretium a tempore quo res traditur, an ab eo quo venditur.

R. Sumendum esse à tempore quo res traditur. Ratio est, quia res aliquot post venditionem mensibus tradendæ, non emuntur prout sunt actu cùm venditio fit, sed prout erunt cùm tradentur: ergo ut justum sit pretium, debet constitui secundùm æstimationem quam habebunt eo tempore quo tradentur: ergo iterum, si quid de eo pretio detrahatur, detrahitur ob anticipatam solutionem, quod est usurarium.

Favet admodum caput finale *De usuris*, in quo tria notant Theologi: 1mo. in dubio an merces tempore traditionis *plùs vel minùs* valituræ sint, possunt vendi juxta pretium quod habent tempore contractûs & solutionis anticipatæ; quia in hoc casu æqualis est sors vendentis & ementis: 2do. si vendens statuerit merces servare usque ad tempus, quo pluris verisimiliter vendentur, idque declaraverit emptori, potest absque injustitia propter lucrum cessans eo pretio merces vendere, quo vendendæ erant eo tempore ad quod illas servaturus esset, deductis tamen expensis quas ad earum conservationem facturus erat, & computata frumenti v. g. & olei diminutione; 3tio. si certum sit è contrario merces pluris valituras tempore traditionis, injustus & usurarius censeri debet, qui ob anticipatam solutionem eas viliori pretio emit.

Quod spectat ad tertiam difficultatem de chirographis, an minori pretio emi possint; sensus quæstionis est, an si Petrus dederit mihi chirographum quo obligatur ad solvendum mihi 100. nummos post sex Menses, possit quis facta mihi in præsenti solutione, hocce chirographum 90. tantùm nummis emere. Huic quæstioni alia conjungitur, an liceat annuum censum ex *contractu consignativo* emere minori pretio quàm creatus sit.

R. Vel chirographa quæ emuntur sunt liquida, certa, facilis solutionis; vel sunt litigiosa, solutionis incertæ, & quæ non sine difficultate & molestiis exigi possint. Si primum, non licet hæc minoris emere quàm contineant. Ratio fundamentalis sic proponi potest; iniquus est contractus in quo non servatur æqualitas pretii cum re empta: atqui in contractu quo chirographa certa & facilia emuntur minoris quàm contineant, non servatur æqualitas pretii cum re empta. Ut enim tunc non servetur æqualitas pretii cum re empta, unum sufficit, nempe ut nummi centum post sex Menses solvendi, tanti valeant quàm nummi centum actu præsentes: atqui secluso lucri cessantis aut damni emergentis periculo, centum nummi post quatuor aut sex Menses solvendi, tanti valent quanti nummi centum præsentes: quando quidem valor eorum ob solam solutionis dilationem minui non potest; alioqui licita esset usura, quæ ob solutionis dilationem aliquid accipit supra sortem; ergo.

Et verò qui chirographum centum nummorum post sex menses solvendorum emit nummis 90. præsentibus, idem facit ac si nummos 90. actu mutuò daret, ea conditione ut post sex menses centum reciperet: atqui hoc mera est usura.

Obj. Ex Reg. 204. ff. *minùs est habere actionem quàm rem:* atqui

atqui cùm emitur chirographum; non emitur pecunia, sed actio ad illam.

R. dist. ant. Minus est habere actionem, si res ad quam datur actio obtineri non possit sine periculo, labore & expensis, C. si sine his difficultatibus res obtinenda sit, ut sæpe fieri potest, N.

Ex his principiis colligit Habert, non licere contractum census consignativi minori emere pretio quàm quo creatus est. Et verò extat apud Pontas v. *Achat.* cas. 15. resolutio anno 1673. à multis Sorbonæ Doctoribus emissa, qua usuraria declaratur emptio census consignativi minori pretio facta, quàm idem census valeat secundùm se, & ratione principalis. Huic sententiæ ut tutiori & probabiliori regulariter adhærendum est.

Quòd si chirographi aut census solutio difficilis sit, & incerta, fatentur omnes licitum esse hæc minori pretio emere: sicut enim quod tantùm est in spe, minoris valet, quàm quod est in actu, ità quod dubium est, minoris æstimatur quàm quod est certum. Non potest tamen census redimi à vendente, nisi eo quo constitutus est pretio.

Sed quid si debitum in se arduum & difficile, possit facilè & absque expensis recuperari ab emptore, eine licebit emere pretio viliori?

R. affirmat. Tum quia valor rei non sumitur ex utilitate privata ementis, sed ex communi hominum æstimatione, quæ profectò dubium chirographum longè minori loco haberet quàm certum, si uterque venalis exponeretur: tum quia major utilitas quæ tunc emptori accrescit, non ex ipsa re proficiscitur, sed tota oritur ex industria vel fortuna emptoris; ergo utilitas hæc proprium est emptoris bonum, quod ei proinde vendi non potest ab eo qui chirographum vendit: venderetur autem si majus ab eo quàm à ceteris omnibus pretium exigeret. Et verò merces magno pretio vendi possunt ab eo relativè apud quem eædem merces non jam tanti sunt pretii, eò quòd noverit magnam propediem earundem copiam in eum ubi vendit locum adventuram esse; ergo à pari.

SECTIO QUARTA.

De Venditione per Proxenetas; & ea quæ fit accepta arrhâ.

NOt. 1mo. Per Proxenetas seu factores ii intelliguntur, quibus aliquid committitur vendendum aut emendum nomine committentis.

Not. 2do. Certum est proxenetas qui rem supra justum pretium vendunt, teneri ad restituendum excessum, non domino, sed emptori, cùm huic, non illi injustitiam fecerint.

Not. 3tio. Quòd si rem vendendam industria sua melioraverint, ideoque majori vendiderint pretio possint aliquid sumere quod industriæ suæ respondeat. Idem dicendum si ad rem majori pretio vendendam extraordinaria usi sint diligentia, & qualis nec debetur domino, nec ab eo exigi solet: ut si factori commissa sit res Parisiis vendenda, & is non nisi viginti in ejus pretium reperiens, eam aliò transtulerit ubi triginta intra justi pretii latitudinem vendita fuit.

Not. 4to. Certum adhuc esse, quod si expressè vel tacitè cum domino convenerit proxeneta, ut retineat id in quo excedet pretium sibi præfixum, possit illud servare. *Expressa* est conventio si dicat dominus, Tanti rem vende, quod ultra erit tuum esto: *tacita* verò, si dominus ei qui nec famulus suus est, nec ità amicus ut operam ejus gratuitam fore meritò præsumat, si inquam, ei dominus venditionem committit, nihil ei assignando stipendii pro labore & industria; meritò enim præsumitur in stipendium assignare quod ultra præfixum pretium invenerit, nisi diligentiam excedat & laborem. Cavendum tamen nè occultæ compensationi janua temerè aperiatur. His præcisis casibus.

Quæritur 1mo. An proxeneta qui vendit supra vel emit infra constitutum sibi pretium, possit id quod supra, vel infra est sibi retinere. R. neg. Quia nullo ex titulo tale incrementum assumere sibi potest. Non ratione rei quæ sua non est; non ratione laboris, quia stipendium pro eo recipit, seu particulariter, seu generaliter si sit famulus qui quot annis certa mercede donatur; non etiam si se sponte obtulerit, ut tanquam amicus aliquid emeret aut venderet; non denique quia dominus ei pretium hoc expresse aut tacitè assignaverit, quod hic non supponimus; ergo.

Quæritur 2do. An si rei dominus dixerit proxenetæ, Vende librum hunc libris Gallicis decem aut novem, quæ sunt pretium medium & infimum, possit proxeneta rem pretio illo sibi emere, & sic factam suam aliis summo pretio revendere, incrementum sibi servando. R. Id licitum esse, utpotè quod nullum afferat damnum, seu domino cui datur pretium quod ipse præfixit, seu aliis quibus venditur in summo pretio, quia summo pretio vendere licet cùm sit intra latitudinem justi.

Ad hanc tamen commercii speciem necessum est, ut proxeneta rei sic emptæ periculum in se suscipiat, & statuat taxatum à domino pretium solvere, etiamsi contingat ut rem

tanti

tanti vendere non possit, quanti ipsemet emit. Et hæc conditio tam necessaria est, quàm rara in praxi.

Hinc colliges, non nisi cautè, & vix unquam permittendum esse ut sartores, architriclini, &c. aliquid à mercatoribus apud quos emunt accipiant; quia quod iis cedit, à domino pro quo fit emptio solvi soleat.

Si tamen sartores & alii, jam completo contractu aliquid accipiant à mercatoribus qui hac gratitudine eos ad officinas suas pertrahere nituntur, id reprehendi non potest; imò nec essent culpandi, si quid ante perfectum contractum acciperent, modò aliunde eorum pro quibus emunt negotium fideliter peragant, quod quia vix unquam evenit in praxi, vix unquam tolerandum est. Utique constat venditores plerosque mentiri cùm dicunt sartoribus, se in eorum duntaxat gratiam diminuere pretium mercis; quandoquidem sæpius sic affectus est mercator, ut alteri cuilibet eodem venderet pretio, quo sartori vendit. Quapropter hæc multùm pendent à circumstantiis; atque hic satius est stringi, quàm laxari habenas.

Ex his solvi potest casus magni momenti nobis non ità pridem propositus in hunc modum. Michaël pinguem à Rege consecutus Abbatiam, ejusdem locandæ curam committit Joanni rerum suarum præposito, Invisit Andreas Joannem, eique decem libellarum millia promittit, ea conditione ut se ceteris conductoribus, qui quantumcumque volent pretium spondebunt, præponere dignetur. Annuit Joannes, & postquam increvit licitatio, quousque increscere potuit, Abbatiam locat Andreæ, qui in animi bene memoris signum, pactam pecuniam, (Gallicè *pot de vin*) tradit Joanni. Quæsitum est an Joannes summam hanc sibi posset asservare.

Negavimus, 1mo. quia licèt non ignorent domini præpositos rerum suarum solitos esse in hisce occasionibus aliquid accipere pretii, adeoque in id consentire censeantur, haud tamen censentur consentire in lucrum immensum quale illud est de quo agitur in casu proposito; præsertim cùm hæc lucri species non famulis, sed dominis cedere consueverit; 2do. & hæc ratio capitalis est quia revera jacturam hanc patitur Michaël. Certum enim est Andream magno tractandæ Abbatiæ desiderio captum fuisse, cùm tantam, ut aliis præponeretur, summam obtulerit; ergo si certus non fuisset, se ob initum cum Joanne pactum, ceteris licitatoribus præferendum esse, eosdem majoris pretii oblatione superasset, & forsitan ab iisdem tandem fuisset superatus, ut quotidie contingit; ergo iterùm Joannes in causa fuit cur Abbatia minori locaretur pretio, ac proinde malè gessit rem heri sui, cui idcirco ad minus restituere debet id quod percepit.

Quod spectat ad arrham, ea describitur, Species quædam pignoris quod ab emptore venditori datur, sive ut ostendat se venditionem habere pro perfecta, sive ut rei emptæ pretium solvere incipiat, seu demum in mulctam, si fortè contractui stare nolit. Hinc arrhæ suum, prout facta est conventio, effectum habent, quia *licèt regulariter arrhæ sint perfectæ emptionis & venditionis argumentum, aliquando sunt argumentum emptionis & venditionis contrahendæ*, ut ex variis quas citat Legibus colligit Ferriere in Instit. Lib. 3. tit. 24. Tom. 5. Quòd si nulla circa arrhas facta sit conventio, sequenda est legum dispositio. Jure communi * *is qui recusat adimplere contractum, si quidem est emptor, perdit quod dedit: si verò venditor, duplum restituere compellitur.*

SECTIO QUINTA.

De Monopolio.

MOnopolium definitur, Conspiratio qua pauci aut plures mercatores conveniunt ut vel soli, vel certo, quod ipsi præfixerint, pretio mercem aliquam vendant. Imò qui secum statueret rem certo quodam pretio vendere, is monopola diceretur.

Fatentur omnes licitum esse monopolium, si fiat authoritate publica, putà cùm unus vel pauci à Principe obtinent facultatem ut ipsi soli certas merces vendant, quas ab uno vel paucis vendi expedit, sive ob utilitatem quam indè capit Respublica, sive quia ut certæ quædam merces comparentur & expolientur, tot necessarii sunt sumptus ut ob damni periculum nemo eos in se suscipere vellet, nisi haberet privilegium ut solus venderet.

Sed cum monopolium tripliciter adhuc fieri possit; 1mo. dum aliqui variis stratagematibus efficiunt ut aliæ merces in urbem non introducantur, sicque majori pretio suas venumdent; 2do. dum plures mercatores conveniunt de non vendendis aut emendis mercibus, nisi certo quod ipsi assignaverunt pretio; 3tio. demum dum unus aut pauci merces omnes aut majorem earum partem coëmunt, ut eas quo voluerint pretio distrahant; idcirco de iis nobis est disserendum. Sit itaque

CONCLUSIO I. Peccant contra justitiam qui vi vel fraude impediunt nè alii merces suas in civitatem invehant, unde tenentur ad restituendum, tum civibus qui cariùs emere coacti sunt, ob majorem mercium inopiam, tum mercatoribus quos ab introducendis mercibus suis prohibuerunt.

Prob.

* *Instit. Ibidem.*

Prob. Quia cauſa ſunt injuſta damni quod patiuntur tum cives, tum alii mercatores; utrique enim jus habent nè vel ſibi mercium abundantia per vim & dolum auferatur, vel mercaturam ſuam exercere prohibeantur. Hinc patet quàm graviter peccent urbium Præfecti, qui ut cariùs res ſuas vendant, alieni frumenti aut vini ingreſſum prohibent.

Si tamen alienarum mercium adventus cauſa foret cur cives aut vicini merces ſuas legitimo pretio vendere non poſſent, liceret extraneos mercatores excludere: tum quia poſtulat commune bonum, ut loci incolæ extraneis præferantur; tum quia Reipublicæ intereſt ut pecunia ſua extra Provinciam non aſportetur. Pariter ſi quis precibus ſolùm efficeret, nè mercium copia in civitatem inveheretur, ut ipſe ſuas commodiùs venderet, poſſet nequidem contra charitatem peccare, ſi nempe juſta ex cauſa lucrum ſuum intra pretii latitudinem intenderet.

Conclusio II. Peccant contra juſtitiam mercatores qui conveniunt de non vendendo niſi ſupra pretium rigoroſum, aut non niſi pretio rigoroſo.

Prob. 1. pars. Quia nemini ſupra pretium rigoroſum vendere licet. Hinc mercator qui monopolii particeps non eſſet, vendere tuta conſcientia non poſſet eo pretio quod alii monopolæ ſupra rigoroſum conſtituiſſent. Idem ſervata proportione dicendum de emptoribus qui conveniunt ut non niſi infra pretium infimum emant. Ratio eſt, quia pretium illud reipſa injuſtum eſt. Si tamen merces ob monopolium raræ factæ eſſent, poſſet is etiam qui monopolii particeps non eſſet, eas pluris vendere, quia merces raræ pluris in rei veritate valent quàm communes.

Prob. 2. pars. Quia Cives jus habent nè cogantur emere ſummo pretio, aut vendere infimo; hinc juxta Leges forum rerum venalium liberum eſſe debet ad contrahendum intra juſti pretii latitudinem.

Obj. Ante conventionem venditores jus habebant vendendi ſummo pretio merces ſuas modò tamen intra latitudinem juſti: atqui jus illud per conventionem inter ſe factam non amittunt, & nihil aliud poſt eam conventionem faciunt, quàm ut merces ſuas ſummo & tamen juſto pretio diſtrahant.

R. neg. min Et dico venditores facto monopolio non ſolùm vendere pretio rigoroſo, quod licet, ſed alios cogere ut emant pretio rigoroſo, quod non licet, quia non licet ſuam ementibus libertatem auferre.

Inſt. 1mo. Si quis amico ſuo conſulat ut vendat pretio rigoroſo, non peccat: ergo nec monopolæ qui idem inter ſe faciunt.

R. neg.

R. neg. conseq. Monopolæ enim non tantùm sibi invicem consulunt, sed etiam inito contractu, imò nonnunquam juramento se ad certo pretio vendendum obligant: ex hac verò ipsorum obligatione, quam simplex consilium non pareret, sequitur in emptoribus necessitas rigoroso pretio ea quæ sibi necessaria sunt comparandi; per hoc autem justitiam lædi contendimus.

Inst. 2do. Qui violant justitiam tenentur ad restituendum; atqui ii monopolæ ad id non tenentur; tum quia non nisi justo pretio vendidere; tum quia quid restituere debeant assignari non potest.

R. neg. min. Et dico eos teneri ad restituendum, non propter excessum pretii, sed propter injustè ablatam civibus libertatem emendi infra summum, aut vendendi supra infimum: hæc autem restitutio ex prudentis viri arbitrio facienda est; attendendo præsertim spem majorem aut minorem quam habere poterant cives emendi viliori pretio, aut vendendi majori. Censent aliqui contractum reduci debere ad pretium medium; & id satis justum videtur, quia sic reponitur æqualitas.

Fatendum tamen excusari emptores qui statuerent infimo solùm pretio emere ubi venditores summo tantum pretio vendere statuissent; quia ut clavum clavo pellere; sic monopolium monopolio abigere licet, quò ad æqualitatem deveniatur. Si tamen una pars à monopolio suo desisteret, teneretur & alia desistere à suo.

CONCLUSIO III. Quando unus vel pauci merces omnes congerunt ut eas aucto pretio vendant peccant contra justitiam, & restituere tenentur.

Prob. Quia mercatores de quibus loquimur pretio nimio vendunt; vendunt enim quasi rarum & deficiens id quod reipsa abundat.

Et certè frumentum in horreo unius hominis iniquè collectum, non pluris valet quàm si apud multos esset divisum: atqui tamen non venditur ab uno uti venderetur à pluribus; ergo.

CONCLUSIO IV. Qui merces suas supprimunt ut inde earum pretium augeatur, peccant contra justitiam.

Prob. Quia causa sunt cur rebus non raris pretium imponatur ac si raræ forent; adeoque ut nimio emantur pretio: atqui hæc agendi ratio non charitati tantùm, sed & justitiæ adversatur.

Neque tamen injustitiæ accusandi sunt qui merces suas in illud servant tempus quo eas cariores fore præsumitur; modò carita-

caritatem hac arte non inducant, quia tunc nulli injuriam inferunt.

Ad monopolium injuſtum referuntur alia quædam illicita ut 1mo. ſi artifices inter ſe conveniant, vel ut ſuos solùm filios aut nepotes artem ſuam edoceant non autem extraneos, niſi forte pretio injuſto; vel ut opus ab uno inchoatum ab altero non perficiatur; vel ut operas ſuas non niſi certo pretio locent; 2do. ſi mercatores falſum diſſeminent rumorem naves v. g. mercibus onuſtas, ſubmerſas eſſe, vineas vel oliveta gelu decocta, monetæ valorem immutatum iri, &c. ut interim eo quo voluerint pretio vendant aut emant, 3tio. ſi fictos apponant licitatores, qui plus offerant ut alii aſcendant in pretio.

CAPUT SECUNDUM.

De Mutuo.

MUtuum aliquando ſumitur pro ipſa re quæ mutuo datur, ut cùm dicitur dari vel reddi *mutuum*; aliquando & ſæpius pro *contractu* quo ea res alteri datur, atque hæc mutui acceptio præſentis eſt inſtituti; mutuum verò ſic ſumptum definiri poteſt. Contractus quo res numero, pondere, vel menſura conſtans, uſuque conſumptibilis, transfertur in alterius dominium, cum obligatione aliam ejuſdem ſpeciei & bonitatis poſt temporis lapſum reſtituendi.

Dicitur 1mo. *contractus*, quæ vox tenet locum generis: ſic enim mutuum cum aliis contractibus convenit.

Dicitur 2do. *quo res in alterius dominium transfertur*; & ſic diſtinguitur tum ab iis contractibus quibus dominium non transfertur, quales ſunt depoſitum, conductio, locatio; tum ab iis qui non requirunt traditionem rei, quales ii ſunt qui utcumque verbis perficiuntur, ut emptio, & venditio.

Dicitur 3tio. *quo res numero, pondere, vel menſura conſtans*, &c. mutuum enim verſatur circa res quarum aliæ in numero dantur, ut pecunia, oves, fructus; aliæ in *pondere*, ut panis, caro, argentum; aliæ in *menſura*, ut oleum, aliaque liquida vel arida: hinc ut metreta vini, ſic ovis una mutuo dari poteſt. Hinc etiam quia liber, equus & ſimilia non ſolent tradi ad pondus, numerum, aut menſuram, non reputantur eſſe hujuſce contractus materia, ſed commodati.

Dicitur 4to. *uſu conſumptibilis*, quia mutuum in iis rebus

esse solet, quarum usus principalis adjunctam habet rei consumptionem, seu *physicam*, qualis est consumptio rerum quibus ad victum utimur, seu *moralem*, quæ in alienatione aut permutatione consistit, qualis est consumptio pecuniæ, quæ licèt non pereat physicè, dicitur moraliter consumi; quia ità desinit esse alienantis, ac si in rerum natura non esset.

Dicitur 5to. *cum obligatione reddendi aliam ejusdem speciei & bonitatis.* Mutuum quatenus habet annexam obligationem *reddendi*, differt à ceteris contractibus gratuitis, v. g. à donatione, in qua nullum est onus reddendi: quatenùs res reddenda debet *alia* esse, differt à commodato, locato, & conducto, in quibus, res eadem reddi debet: quatenùs verò res hæc reddenda, licèt alia in individuo, *eadem est specie*, differt mutuum à permutatione, quæ rebus potissimùm diversæ speciei perficitur.

Porrò res in eadem specie morali reddi debet, id est, ejusdem esse bonitatis cum re tradita à mutuante: unde licèt vinum nobile & deterius ejusdem speciei physicæ sint, haud tamen per deterioris vini restitutionem mutuatarius satisfaceret, si à mutuante generosius vinum accepisset: res enim reddita ejusdem cum accepta valoris esse debet, ut servetur æqualitas: ejusdem, inquam, valoris, non extrinseci, qui pro temporum varietate variatur, sed intrinseci. Hinc potest quis satisfacere restituendo in tempore constituto frumenti modium ei quem acceperat non imparem, tametsi frumenti valor multùm imminutus sit.

Dicitur 5to. *post temporis lapsum;* sicque mutuum differt à cambio, in quo data re una, statim altera redditur, putà nummus aureus pro argenteo. Ex mutuo exurgit in mutuante obligatio non repetendi statim mutuum, sed tempore præfixo: quòd si nullum præfixum fuerit, id ex arbitrio viri boni, vel Judicis decreto determinandum est, inspectis natura rei, persona, & usu ad quem mutuum accipitur. Qui mutuum statim & sinè causa repetens, grave mutuatario damnum afferret, graviter peccaret contra charitatem, quin & contra justitiam; quia violaret contractum: cùm sit de natura contractus *mutui*, ut res non repetatur nisi post tempus seu determinatum, seu indeterminatum ad quòd res illa concessa fuit. Etsi verò mutuans rem mutuo datam non possit pro nutu repetere, eam tamen ad nutum mutuatarii recipere tenetur. Quòd si mutuatarius fuerit in mora culpabili, debet damnum mutuanti exortum compensare.

Ex hac definitione colliges 1mo. quòd si Petrus à Paulo 50. nummos mutuatus, statim à furibus expolietur, damnum mutuatarii

tuatarii eſt: ipſe enim, utpotè dominus, de caſu etiam fortuito tenetur; 2do. quòd ſi Titius Joanni mutuos dederit aureos decem, ſingulum quemque viginti libellarum, quorum valor creverit ante tempus reſtitutioni præfixum, non poterit idem Titius niſi ducentas libellas exigere, quia non ampliùs mutuo dedit, ſicut poſita aureorum diminutione, eandem nihilominus ſummam meritò repeteret. Poſſet tamen eandem monetam exigere, ſi de hoc, pacto quopiam juſto cum mutuatario conveniſſet: ut 1mo. ſi mutuans pecuniam ſuam ſervaturus erat uſque in illud tempus, nec mutuo dare voluerit, niſi cum onere reſtituendi ſibi paris conditionis nummos, aureos pro aureis, &c. 2do. ſi de futuro pecuniæ valore & gradu incertus, ad ſe pertinere vellet & emolumentum augmenti, & diminutionis periculum.

Etſi verò ſufficit reddere valorem quem mutui tempore habuit pecunia, non tamen ſufficit reddere valorem quem mutuî tempore habebant frumentum, vinum & ſimilia, ſed hæc ſecundùm ſubſtantiam eadem reddi debent menſura qua recepta ſunt. Ratio eſt, quia in pecunia non conſideratur entitas phyſica, ſed valor ab extrinſeca Principis æſtimatione dependens: in frumentis verò ex uſu communi attenditur bonitas intrinſeca, & phyſica rerum ſubſtantia. Quapropter ſi frumenta & vina pecunia æſtimentur, æſtimari debent pretio quo tempore ſolutionis veneunt; hoc enim ex iis pretium compararet mutuans, ſi hæc reſtituta ſibi in eadem ſpecie vendere vellet.

Veriſſimum tamen eſt quod in his mutui & uſuræ caſibus, *conſcientia aut excuſat, aut accuſat:* unde quod uni vacat à culpa, hoc alius ſine uſuræ peccato non facit. Ponderanda igitur eſt plurimùm intentio mutuantis, & dicendum, quòd *quandocumque in mutuo vel ex mutuo intenditur ſpes lucri, tunc non caret vitio uſuræ... Poteſt autem excludi ſpes lucri ab intentione dantis mutuo, & ſic intendens in mutuando excuſatur ab omni vitio uſuræ.*

Unde colligit Pontas, 1mo. eum qui alteri mutuos dat frumenti modios decem; medio menſe Octobri, quo tempore venit quiſque modius aſſibus triginta, paciſci cum eo poſſe ut ſibi totidem modios reddat exeunte menſe Junio, quo tempore communiter venduntur modii ſinguli 45. aſſibus; 2do. poſſe aliquem menſe Martio vel Aprili certam frumenti menſuram mutuo dare eo pacto, ut eadem menſura cum dimidio ſibi reddatur, menſe Auguſto vel Septembri, ſi conſtet, aut probabiliſſimum ſit id quod à mutuatario reddetur, non pluris tunc valiturum quàm valeat id quod à mutuante accepit. Ratio eſt,

quia

quia *aliud est vitare damnum, aliud sperare lucrum.... quicumque enim ex mutuo sperat lucrum, peccat usuræ vitio... sed non sic, qui ex mutuo vitat damnum.* Porrò qui exigit ut frumentum quod usque ad mensem Junium servaturus erat, sib solvatur juxta pretium quod eo tempore habet, damnum vitat lucrum verò non facit.

Variæ porrò assignantur notæ quibus rectane sit mutuantis intentio dijudicari possit. Prima est, ut mutuans *omni tempore paratus sit rem mutuatam accipere, etiam ante illud tempus determinatum quo res verisimiliter debent esse cariores. Hoc modo spes lucri, etsi per accidens intendatur, non tamen per se, quia non tollit rationem gratuiti à mutuo.*

2do. Quod attinet ad casus de frumentis alio tempore quo cariora erunt restituendis, debet mutuans velle frumentum suum, nisi mutuo dederit, servare in illud tempus quo pluris venibit.

3tio. Non potest exigere ut res quam mutuo dat, v. g. frumentum, sibi reddatur tempore quo frumentum carius futurum est, nisi propter solam damni proprii vitationem, putà nè frumento carens: teneatur alibi emere pretio majori, & sic reportet *damnum de gratia mutui facta proximo.* Ita idem author Opusc. 63.

CAPUT TERTIUM.

De Usurâ.

VIdendum hic 1mo. quid, & quotuplex sit usura, & quo jure prohibita; 2do. quibus ex titulis aliquid supra sortem accipere licitum sit; 3tio. an vitiosa sint pacta quædam quæ mutuo addi solent, ut pactum remutuandi; 4to. discutiendum quinam ad restituendum ratione lucri usurarii teneantur; 5to. explicandæ sunt usurariorum pœnæ; 6to. & id videndum, an liceat mutuum accipere sub usura; 7mo. paucis agendum est de Montibus pietatis.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Usura, quotuplex, an vetita.

USura dupliciter sumitur, 1mo. pro actu vi cujus aliquid supra sortem recipitur; 2do. pro objecto hujus actûs, seu

pro lucro quod ex mutuo nascitur. Usura priori sensu definitur, Contractus mutui cum obligatione reddendi sortem & aliquid supra sortem præcisè vi mutui.

Dicitur 1mo. *contractus mutui*: usura enim necessariò præsupponit mutuum, vel *expressum*, de quo explicitè convenitur; vel *implicitum*, seu *tacitum*, quod fit quando sub titulo alterius contractûs verè fit mutuatio.

Dicitur 2do. *cum obligatione*, civili nempe & strictâ, sive expressa sit, sive tacita, de quâ paulo post.

Dicitur 3tio. *reddendi ..... aliquid supra sortem*; quod alii *accessionem ad capitale*, alii *lucrum dicunt*. Hujus autem lucri nomine intelligitur omnis & sola res pretio æstimabilis; cujus generis sunt non ea solùm quæ in foro venduntur, sed & quodlibet munus, onus, aut civilis obligatio: hinc usurarius est qui intentionem habet mutuatarium obligandi, ut Beneficium sibi conferat; licèt enim Beneficii collatio, utpotè spiritualis, pretio æstimari nequeat, ipsa tamen conferendi obligatio pretio æstimabilis est.

Dixi, *omnis & sola res*: hinc quia amicitia licèt pluris æstimetur quàm pecunia, reipsâ tamen auro & argento non æstimatur, usurarius non est, qui ex mutuo alicujus amicitiam intendit, de quo infrà.

Dicitur 4to. *præcisè vi mutui*: nam usurarius non est, qui lucrum aliunde quàm à mutuo percipit etiam illicitè, ut cùm aliquid suprà legitimum pretium venditur: unde talis venditor non incurrit pœnas usurariorum.

* Quia verò usuræ patroni notionem ejus invertunt, ut aliquid supra sortem absque injustitiâ percipi posse ostendant, ideo sit

Conclusio. Legitima est allata usuræ definitio.

Prob. Legitima est ea definitio, quæ eruitur ex Scriptura, & ex Patribus, nec aliunde peccat contra Logicæ regulas: atqui talis est allata usuræ definitio.

1mo. quidem fundamentum habet in Scripturis cùm in eis usura explicetur per exigentiam incrementi sortis, per acceptionem majoris quàm quod datum est pretii, ac denique per superabundantiam & excessum supra rem mutuo datam; ut patet ex Levit. 25. *Si attenuatus fuerit frater tuus ... nè accipias usuras ab eo*: ecce præceptum; *nec amplius quàm dedisti* ecce præcepti explicatio. Et statim ibid. *Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, & fructuum superabundantiam non exiges.* Unde S. Ambrosius, post relatum eundem Levitici textum pergit: *Generaliter hæc sententia Dei omne sortis excludit augmentum.*

Idem colligitur ex Ezech. cap. 18. *Si genuerit vir filium... ad usuram dantem & ampliùs accipientem, numquid vivet? non vivet.* Et statim: *Quòd si genuerit filium qui ... usuram & superabundantiam non acceperit, hic non morietur.* Ibi usuræ conscius est, qui *amplius & superabundantiam* accipit; ergo ex eo loco breviter & nervosè definiri potest usura, *Accessio ad sortem ex mutuo percepta;* quæ definitio ab ea quam attulimus reipsâ non differt.

2do. prædicta definitio fundatur vel potiùs continetur disertè in Patribus. *Usura est*, ait Tertullianus Lib. 4. contra Marcion. *mutui redundantia. Usura est*, ait Augustinus, in Psal. 36. *si plùs quàm dedisti expectes accipere. Usura est*, ait Basilius, in Psal. 14. *si plùs quam sortem acceperis.*

3tio. Demùm, eadem definitio nullis Logicæ regulis adversatur: est enim brevis, clara genereque & differentiâ constat; ergo.

Hinc apparet quam vitiosa, quàm verbo DEI contraria sit hæc usuræ definitio à politicis quibusdam conficta: Usura est *lucrum ex mutuo pauperibus aut indigentibus dato, exactum aut speratum.* Quasi verò Scriptura & Patres usurarium lucrum restrinxerint ad mutuum quod pauperibus datur.

† Usura dividitur à Jurisconsultis in *lucratoriam, compensatoriam & punitoriam.* Prima ea est, quâ percipitur lucrum ex mutuo. Secunda, quâ exigitur aliquid supra sortem propter compensandum creditoris damnum. Tertia, quâ imponitur pœna mutuatario in reddenda sorte moroso.

Usura lucratoria, de quâ solùm agimus, dividitur 1mo. in realem, & mentalem. *Realis* est cùm vel apertè lucrum in pactum deducitur, ut si quis dicat, Do tibi centum, eâ lege ut exacto anno reddas centum & quinque; vel saltèm exteriùs insinuatur mutuum non dari nisi sub spe & voluntate aliquid recipiendi supra sortem, ut si dixerit fœnerator: Nosti morem meum in mutuando; vel, Spero futurum ut hæc pecunia â te non revertatur vacua. *Mentalis* ea est quâ lucrum ex mutuò intenditur, & de facto percipitur, sed absque pacto quocumque exteriori. Hinc patet usuram non dici mentalem, ut pleraque peccata dicuntur mentalia, quia scilicet in solâ mente consummantur; sed sicut simonia, quæ licèt exteriùs perficiatur, dicitur mentalis quandiu fit absque pacto.

Dividitur 2do. in formalem seu apertam, & virtualem quæ etiam palliata dicitur. *Formalis* ea est, quâ ex mutuo formali & simplici percipitur lucrum: *virtualis* verò quæ sub specie alterius contractus exercetur, & in eo quasi imbibitur, ut cùm cariùs vendis præcisè ob dilatam solutionem.

Dividitur

Dividitur 3tio. in *pactionalem*, quandiu solùm est in pacto, & nondum recipitur; & *exactionalem*, cùm recipitur de facto.

Dividitur 4to. in usuram *sortis*, qua datur lucrum pro pecuniâ acceptâ; & usuram *usuræ*, quâ pro *interesse* non soluto lucrum datur, quatenus nempe ex usurâ non solutâ novum conficitur capitale, quod ad primum capitale accedit, & parit etiam interesse.

Dividitur 5to. ab usuræ patronis, in legitimam quæ modum à Legibus definitum servat, & non legitimam, quæ in justis finibus non sistit. Ut appareat an genuina sit hæc divisio, videndum an usura exerceri aliquando possit. Variæ porrò eâ de re prodierunt opiniones.

Prima Judæorum est & Græcorum schismaticorum, qui usuram quamlibet sive à pauperibus, sive à divitibus exigatur, licitam & utilem societati existimant. Nituntur priores Lege Mosaicâ; posteriores nonnullis Imperatorum legibus, quæ labente jam Imperio usuram non tam probaverunt, quàm toleraverunt.

Secunda est Pseudo-Reformatorum, qui post exprobratam toties Ecclesiæ Romanæ in doctrinâ laxitatem, usuram alii aliis rationibus ducti comprobarunt. Dux ac magister erroris incedit Calvinus, qui usuram docet licitam duplici hâc conditione: 1mo. ut à pauperibus non exigatur; 2do. ut quæ exigitur à divitibus, non nimia exigatur, sed modum legibus definitum servet.

Eidem propè systemati stabiliendo allaboraverunt Catholici quidam, quos inter autor libelli *De la pratique des Billets*, juxta quem duplex est mutui genus: unum, quo res ad consumptionem datur, quod plerumque fit respectu indigentium; alterum, quo datur ad negotiationem, ut fieri solet cum mercatoribus, qui ex mutuo res suas amplificant. In primo casu usuram esse fatetur quidquid exigitur ultra sortem; verùm à fœnoris labe excusat quidquid in secundo casu percipitur lucri ultra capitale.

Verùm ceteris hoc in puncto palmam præripiunt Jansenistæ in Pataviam profugi. Hi scilicet variis scriptis, sed eo potissimum cui titulus: *Defense des contrats de rentes rachetables des deux côtès*, docent imprimis usuram naturali jure non prohiberi; 2do. eandem lege divinâ vetari quoad pauperes, qui pecuniam usu consumunt; non quoad divites qui ope commercii aliquid pecuniæ æquivalens acquirunt; 3tio. & hanc fuisse Ecclesiæ totius per duodecim sæcula opinionem, quam duce

Scoto sex circiter abhinc seculis temerè & imperitè opugnaverint Scholastici.

Tertia opinio vel potiùs sententia, est omnium sincere Catholicorum, quibuscum sit

CONCLUSIO I. Usura jure divino tam novo, quàm veteri prohibita est.

* Prob. ex Deuter. 23. *Non fænerabis fratri ad usuram sed alieno: fratri autem tuo quidquid indiget absque usura commodabis.* Unde sic: Ut eo loco usura quælibet prohiberi intelligatur, tria sufficiunt: 1mo. ut ea generatim erga omnes prohibeatur: 2do. ut non prohibeatur nisi quatenus mala 3tio. ut ex eo quod erga alienigenas permittatur, nihil possit adversùm nos concludi: atqui hæc tria constant.

Primò usura erga omnes generatim prohibetur. Hæc enim verba, *Fratri tuo commodabis quidquid indiget*, textum hunc ad pauperes restringere non possunt: tum quia competunt cuilibet mutuanti etiam minimè egeno; cùm is duntaxat mutuum petat qui apud se non habet quod petit, adeòque eo indiget, etsi nec extremâ, nec gravi necessitate laboret: tum quia eadem verba, *id quod indiget*, neque in textu hebraico, neque in Versione Septuaginta Interpretum, neque in Versione syriacâ, neque demum in ullâ aliâ leguntur: tum denique quia ex hoc loco conclusere Patres, nullum ex pecuniâ etiam negotiatoribus traditâ posse percipi emolumentum, cujuscumque tandem sit generis. *Plerique*, inquit S. Ambrosius, * post relatum hunc textum, *refugientes præcepta Regis, cùm dederint pecuniam negotiatoribus, non in pecunia usuras exigunt, sed de mercibus eorum tanquam usurarum emolumenta percipiunt ... Fraus ista & circumscriptio Legis est, non custodia; & putas te piè facere quia à negotiatore velut munus suscipis ... Quodcumque sorti accedit, usura est; quod velis nomen ei imponas, usura est.* Ubi S. Doctor non legit cum Vulgatâ; *id quod indiget*, & usuram vocat quidquid ultra sortem percipitur; ergo usuras etiam moderatas Deuteronomio prohiberi putat, etiam cùm à negotiatoribus, sive in pecuniâ, sive in aliis rebus postulantur.

† Prob. 2do. ex Psalmo 14. ubi sic legere est: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? ... qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Quibus verbis consonat id Ezech. 18. *Si genuerit vir filium ... abominationem facientem, ad usuram dantem, numquid vivet? non vivet.* Unde sic cum S. Ambrosio: ** *David benedictum æstimavit & dignum habitatione cælesti, qui pecuniam non dedit ad usuram si ergo qui non dedit, benedictus sine dubio maledictus qui ad usuram dedit.* Concinit Hierony-

mus

* *Lib. de Tobia c. 14.* ** *Ibid. c. 15.*

mus in Psalm. 14. his verbis: *David Evangelicum describens virum, & eum qui habitaturus sit in monte sancto Dei ... in cunctos generaliter fœnus fieri vetavit*: Porrò quod generaliter vetitum est homini Christiano, illud sive paulò moderatius fiat sive non; prohibitum dici debet.

Ex quo etiam colligere est, factam in veteri Testamento usuræ prohibitionem non ad præcepta judicialia seu politica, sed ad moralia referri debere, cùm Ambrosius & ceteri Patres Lege Mosaicâ & Prophetis utantur, ut probent usuram, quia turpem & injustam, Christianis hominibus esse illicitam.

Prob. 3tio. ex his Christi verbis Luc. 6. *Mutuum date nihil inde sperantes; & erit merces vestra multa.* Unde sic: Qui præcepit ut mutuum detur sine ullâ lucri spe ille usuram prohibet: atqui Chistus in textu citato, verè præcipit ut mutuum detur sine spe lucri. Ea enim verba, præcepti, non autem puri consilii loco haberi debent, in quibus præceptum tota agnovit antiquitas: atqui in his verbis, *Mutuum date nihil inde sperantes*, verùm præceptum tota agnovit antiquitas. Minor absque eo quod adducatur longa autoritatis Patrum catena, satis probabitur è Salmasio non ignobili moderati fœnoris defensore. Sic ille Lib. de usuris cap. 20. *Hæc Domini verba jugulum usuræ petere, non nemo ex veteribus Patribus & ex recentioribus Theologis existimavit Tertullianus inter antiquiores, nè alios nominem &c. Basilius inter Græcos, &c.*

† Conclusio II. Usura prohibita est jure Canonico, Cæsareo & Gallico.

Prob. 1. pars ex Concilio generali Viennensi, quod omnium instar erit: hæc verò ejus sunt verba, *Si quis in istum errorem inciderit ut pertinaciter affirmare præsumat, exercere usuras non esse peccatum; decernimus eum velut hæreticum esse puniendum.* * Idem variis in conventibus aut Synodis sanxère Gallicani Præsules: ità inprimis Conventus Melodunensis an. 1579. Concilium Remense an. 1583. Burdigalense anni ejusdem, Tolosanum an. 1590. Narbonense an. 1606. Hæc sunt Remensis Concilii verba; *Quisquis præter sortem præcipuam ex mùtuo aliquid amplius exegerit vel acceperit, cujuscumque generis illud sit, modò pecuniâ æstimari possit, usurarius esse censeatur.*

† Prob. 2. Pars, quia etsi Constantinus Magnus aliique Imperatores non pauci usuras non abrogaverint, certum tamen est easdem ab iis nunquam approbatas fuisse, sed majoris mali vitandi gratiâ toleratas; atque hoc evidenter colligitur ex Novellâ 83. Imperatoris Leonis qui in eo ipso decreto quo usu-

ras permittere videtur, agnoscit eas juri divino adversari. Nec mirum quòd ità de usuris senserint Principes Christiani, cùm vel ipsi Ethnici usuræ iniquitatem agnoverint unde veteres Romani majori odio fœneratorem quàm furem prosequebantur, *& in legibus posuerunt furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli oportere.* Verba sunt Marci Catonis Lib. de Repub. in procem.

Probari posset tertia pars longâ serie Edictorum quæ à Principibus Francis prodiere: * pauca quædam referemus. Carolus Magnus in Capitularibus Lib. 1. cap. 15. *Usura est ubi ampliùs requiritur quàm datur, v. g. si dederis solidum, & ampliùs requisieris.* Lib. 5. cap. 36. *Usuram non solùm Clerici, sed nec Laïci Christiani exigere debent* & Lib. 6. cap. 201. *Venerandi canones, & divina prohibet autoritas usuras accipere.*

† CONCLUSIO III. Usura jure etiam naturali prohibita est; Communis est & certa.

Prob. Jus naturale prohibet illud omne quod æqualitatem tollit: atqui usura æqualitatem tollit. Ibi enim tollitur æqualitas ubi plus exigitur quàm datum fuerit: sed omnis usurarius plùs exigit quàm ab eo datum est: *Recompensatur enim secundùm æqualitatem* aït S. Thomas, * *si tantùm reddatur ei quantùm mutuavit;* ergo cùm recipit centum quos mutuò dedit recipit id omne quod dedit; ac proinde si recipiat centum viginti, plus recepit quàm dederit; adeoque æqualitatem lædit simul & justitiam.

Ceteros aliquid supra sortem exigendi titulos qui plus habent difficultatis, discutiam articulo sequenti.

† Obj. 1mo. contra primam conclusionem; illud non prohibetur jure divino, ut per se malum; quod expresse approbatur in Scripturâ: atqui usura ..... Prob. minor. ex Deuter. 23. *Non fœnerabis fratri tuo ad usuram ..... sed alieno* ibidem c. 28. *Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies.* Et Exod. c. 21. *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes;* ubi usura nonnisi erga pauperes prohibetur. Denique Christus ipse usuram approbat Matth. 25. ubi de servo pigro conqueritur his verbis: *Oportuit ergo te committere pecuniam meam numulariis, & veniens ego recepissem utique quod meum est cum usurâ.*

R. ad 1. neg. min. & ut objectos textus sigillatim solvam.

R. ad 1. è capite 22. Deuter. tripliciter: 1mo. nego min. hæc enim verba, *Fœnerabis alieno,* nec præcipiunt, nec per-

mittunt

* 2. 2. q. 78. art. 1. ad 5.

mittunt usuram respectu alieni, sed hunc, ut ipse notat Molinæus usuræ defensor, sensum habent: Si quem usuris opprimas, jam non tractas ut fratrem, sed pro extraneo habes, ac pro hoste. Ex iis verò sic intellectis, nihil in usuræ patrocinium colligi potest.

R. 2do. cum S. Thomâ, * *Quod ab extraneis usuram acciperent Judæi, non fuit eis concessum tanquam licitum, sed permissum ad majus malum vitandum*, eo fermè modo quo certis in locis toleratur meretricium, quod absit ut â Christianis permissum censeatur.

Adde quod ex eo textu, quantumvis rigorosè accipiatur, id unum sequi possit, licitum fore Christianis usuram exercere erga alienigenas, infideles scilicet, Turcas aut idololatras, non autem erga Christianos, ut nec Judæis erga Judæos fœnerari licitum erat: imò, ut profundè ratiocinatur S. Thomas,** neque id erga quemquam licebit Christianis, qui debent *omnem hominem habere quasi proximum & fratrem, præsertim in statu Evangelii ad quod omnes vocantur*; ergo ex datâ Judæis licentiâ, quæcumque ea fuerit, nihil colligere possunt Christiani.

† R. 3tio. dist. Judæis licitum erat usuras exercere, Deo jus concedente Judæis in alienigenarum bona, sicut iis aliquando licentiam dedit Egyptios spoliandi, C. secùs, N. Solutio est S. Ambrosii, Lib. de Tobia c. 15. *Quis* inquit, *erat tunc alienigena, nisi Amalec, nisi Amorrhæus, nisi hostes? ... Ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere .. ergo ubi jus belli, ibi etiam jus usuræ.*

R. ad 2. è cap. 28. Deuter. fœnus ibi accipi pro mutuo, non pro usurâ: *Promittitur* enim Judæis ait S. Thomas, *abundantia divitiarum, ex quâ contingit quod aliis mutuare possint.* Sic Eccli. 29. dicitur: *Qui facit misericordiam fœneratur proximo suo*: ubi fœnerari idem est ac misericorditer mutuare.

R. ad 3. negando usuram in veteri Lege erga solos pauperes prohiberi: contrarium patet ex suprà adductis Scripturæ textibus. Neque vis eorum elidi potest ex objecto Exodi textu, aliisve similibus: quia hæc verba, *populo meo pauperi*, non continent restrictionem; alioqui & hæc verba, *qui habitant tecum*, restrictionem quoque continerent; ita ut Judæi exigere potuissent usuras etiam à fratribus suis egenis, modo in eadem cum ipsis civitate non habitassent, quod nè adversarii quidem admittunt. Ergo, ait Grotius, hæc verba *populo meo pauperi*, non restringunt legem, sed exempli causâ posita sunt, quia plerumque

* 2. 2. q. 78. a. I. ** Ibid.

rumque contingit ut pauperes magis quam divites egeant opis alienæ.

R. ad 4. in parabolis spectandum esse finem, cetera verò non debere urgeri ad vivum. Ecquis enim villicum iniquitatis imitari hinc ausit, quòd de domini sui bonis amicos sibi prudenter fecisse dicitur? Quis fratri in extremis posito negandam opem credat, quia ad exemplum proponuntur virgines prudentes, quæ fatuis oleum negaverunt? Soli igitur inhærendum parabolæ scopo, qui is est, aït S. Thom. ibid. ut *in bonis à* Deo *acceptis semper proficiamus*; ex quo utique nihil in gratiam usuræ colligi potest.

* Obj. 2do. contra secundam Conclusionem: 1mo. usura multis Digestorum & Codicis textibus approbatur; 2do. eam approbant ipsa Cleri Gallicani Comitia quæ an. 1650. 1657. & sæpiùs deinceps præceperunt ut quæstori suo ob anticipatam necessariæ pecuniæ solutionem, decem pro centum solverentur.

R. ad 1. usuras de quibus loquitur Jus Civile vel non approbatas fuisse, sed majoris mali vitandi gratiâ toleratas, vel id in quo ex hâc parte deficiebat Jus Civile, correctum fuisse Jure Canonico, quod usurariorum fautores Hæreticis annumerat, & usurarios gravibus subjicit pœnis.

R. ad 2. Galliæ Præsules non magis usuræ accusari posse, dum alicui decem pro centum solvunt, quàm usuræ accusari possit, qui pecuniâ indigens adit Judæum, eique aliquid supra capitale solvendum pollicetur, quia non patitur rerum suarum status ut aliter agat. Adde quòd Præsules nostri id quod supra sortem concedunt, per modum compensationis largiantur quia ingentes quibus egent summæ sinè magnis sumptibus coacervari non possunt.

† Obj. 3tio. contra tertiam Conclusionem. Jus naturale permittit ut homo pretium accipiat pro eo quod non tenetur facere; sed plerumque qui dat mutuo, ad id faciendum non tenetur.

R. neg. maj. qui enim vendit vinum aut aliquid aliud, facit id ad quod non tenetur, nec tamen potest aliquid exigere seorsùm à pretio vini & supra ejus valorem; ergo à pari qui dat mutuo, &c. Ratio est, quòd sicut libera vini venditio, non est æstimabilis seorsùm à vino, quia nec prodest emptori, nec venditori incommodum affert, nisi ratione vini quod venditur; ità gratuita pecuniæ mutuatio non est æstimabilis seorsùm a pecuniâ: unde non potes aliud pro mutuo ipso, aliud pro gratiâ quam facis mutuando pretium exigere; sed dum reddetur tibi id quod dedisti mutuo, sufficienter recompensatus eris, ut loquitur S. Thomas.

Obj.

Obj. 4to. Pecunia numerata seu præsens pretiosior est numerandâ & absente; cùm possit quis per primam negotiari, non per secundam; ergo 90. aurei præsentes æquivalent aureis centum post annum numerandis; adeòque centum accipere post annum, non est accipere supra sortem, nec proinde usurarium esse.

R. damnatam esse ab Innocentio XI. propositionem istam: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit qui non majoris faciat pecuniam præsentem quam futuram, potest creditor aliquid supra sortem à mutuatario exigere, & eo titulo ab usurâ excusari.* Et reipsâ aurei centum per se & secluso omni quod ex iis fieri posset lucro, non pluris hodie valent quàm post annum. Quòd si mutuans ex iis certò moraliter lucrum facturus erat, haud dubium est quin aliquid ratione lucri hujus sibi cessantis possit supra sortem exigere: verùm ratione pecuniæ ipsius nihil exigere potest; alioqui cùm in omni mutuo essentialiter detur pecunia præsens nonnisi in futurum reddenda, nullum esset mutuum ex quo non posset aliquid recipi supra sortem, quod Scripturæ, Patribus & rationi esse contrarium suprà probavimus.

Inst. 1mo. Tam licitum est aliquid recipere pro usu pecuniæ mutuo datæ, quàm pro usu domûs locatæ: atqui licitum est aliquid recipere pro usu domûs, &c.

R. neg. maj. ideò enim aliquid ratione domûs locatæ recipi potest, tum quia non transfertur dominium domûs; tum quia principalis domi usus non est ipsâ ejus consumptio, ut per se patet: at pecuniæ mutuo datæ dominium ex rei naturâ transfertur, eaque consumi non potest quin moraliter destruatur; ergo longa est inter hæc disparitas.

* Inst. 2do. Pecunia consumitur quidem in manu pauperis, qui ex eâ res ad victum necessarias comparat; at non consumitur moraliter in manu negotiatoris qui ex eâ aliquid æquivalens & multò melius acquirit; ergo.

R. Achilleam hanc adversariorum probationem omni ex parte nutare: 1mo. enim non aliter plerumque consumitur pecunia in manibus pauperis rustici, qui ex eâ vaccam v. g. vel frumentum seminale emit; quàm in manibus negotiatoris; & tamen necdum asserere ausi sunt adversarii, licitum esse pauperi mutuum dare ad usuram; 2do. sæpiùs quoque evenit ut rebus in contrarium versis non modò nihil lucretur mercator sed quidquid acceperat mutui, deperdat; 3tio. cùm lucratur, de eo quod suum evasit lucratur; ergo nihil hinc rependere tenetur.

Obj. 5to. Lucrum quod facit mutuatarius, partim ex ejus industria

dustriâ, partim ex mutuantis pecuniâ proficiscitur, ergo iniquum non est quòd lucrum illud mutuantem inter & mutuatarium dividatur, ut in societate.

R. dist. conseq. iniquum non est ut lucrum dividatur, si pecunia remaneat in dominio creditoris seu mutuantis, ut accidit in vera societate, C. si pecunia transeat in dominium mutuatarii, ejusque periculum ad ipsum pertineat, N. Porrò pecunia per mutuum transit in dominium debitoris seu mutuatarii quî eius periculum subit, quocumque modo pereat; ergo totum lucrum ejus esse debet. Contra verò *ille qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus, ità quod cum periculo ipsius mercator de eâ negotiatur, vel artifex operatur: & ideo sic licitè potest partem lucri inde provenientis expetere tanquam de suâ.* Ita S. Thomas ibid. a. 2. ad 5.

De usuris & censibus quo ad Regnum Poloniæ videatur tractatus *P. Szmiglecki* Soc. Jesu. hac de re vulgari linguâ editus: & dissertatio super eadem re brevi in lucem proditura.

ARTICULUS SECUNDUS.

† *Quibus ex titulis possit aliquid exigi supra sortem.*

EX iis qui usuram per se malam esse fatentur, plures usurariis incogitanter favere. dum tot admiserunt aliquid supra sortem recipiendi titulos, ut si ii verè sufficiant, nemo nisi hebes usuræ reus esse possit. Eæ porrò in medium adductæ sunt aliquid supra sortem recipiendi radices; nempe labor in pecuniâ numerandâ; carentia gaudii quod parit pecuniæ suæ visus, obligatio non repetendi pecuniam usque ad certum tempus; difficultas recuperandæ sortis, ejusque amittendæ periculum; lucrum cessans & damnum emergens, de quibus sigillatim est differendum. Sit

* CONCLUSIO I. Labor in numerandâ pecuniâ non est sufficiens titulus aliquid supra sortem recipiendi.

Prob. quia labor ille in omni mutuo reperitur, cùm non detur mutuum v. g. pecuniarium, nisi numeratâ pecuniâ; ergo leges quæ prohibent nè in mutuo accipiatur aliquid supra sortem, nullam laboris hujus rationem haberi voluerunt; alioqui unâ subverterent manu quod alterâ ædificare conarentur, dum mutuum gratuitum esse juberent, & simul permitterent ut quid exigeretur pro labore, sinè quo mutuum dari non potest. Adde

Adde quòd si rigorosè loquendo possit quis exigere stipendium diei quam in numerandâ pecuniâ insumpsit, stipendium illud non majus esse debeat, si multò majorem summam mutuo det quàm si minorem; cùm minùs insumpsit temporis in numerandâ majori, quæ v. g. solis aureis constat, quàm in numerandâ minori quæ ex minutiori monetâ consistit. Deinde stipendium hoc singulis annis iterari non posset, quia pecunia mutuo data semel tantùm numeratur. Quæro autem an ità agant usurarii?

Conclusio. II. Carentia pecuniæ non est ratio sufficiens ad exigendum aliquid supra capitale.

Prob. quia carentia illa mutuo essentialis est, cùm fieri nequeat ut quis pecuniam det mutuo, & eam simul retineat, ergo cùm propter ipsum mutuum non liceat aliquid supra sortem recipere; nec id quoque propter carentiam ejus licitum esse potest.

† Conclusio III. Obligatio non repetendi sortem ante certum tempus, non est legitimus aliquid supra eandem sortem recipiendi titulus.

Prob. 1mo. quia propositionem hanc, *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem recipere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus*, reprobavit Alexander VII. eamque verbo Dei contrariam declaravit Conventus Cleri Gallicani anni 1700.

Prob. 2do. Non licet exigere aliquid pro eo quod est de intrinsecâ ratione mutui; cùm id sit accipere ultra sortem vi mutui: atqui obligatio non repetendi sortem ante certum tempus etiamsi longum, &c. De ratione enim mutui, prout à precario distinguitur, est quòd repeti nequeat ad nutum mutuantis, sed post tempus determinatum vel ipsomet mutui contractu, vel per circumstantias necessitatis ad finem mutui; ergo tempus illud, seu longum sit, seu breve, est de ratione mutui in ordine ad finem ejus; ac proinde nihil pro eo accipi potest.

Obj. 1mo. In contractu mutui servari debet plena mutuantem inter & mutuatarium æqualitas: atqui si non compensatur obligatio non repetendi sortem, jam non servabitur æqualitas ex parte mutuatarii: mutuatarius enim redditione mutui compensabit quidem mutuum; at non compensabit obligationem non repetendi quæ civilis est, & pretio æstimabilis.

Confirm. Tam potest qui dat centum nummos mutuo, aliquid exigere pro obligatione eos non repetendi, quàm id possit pro obligatione eosdem mutuo dandi: atqui ex omnium confesso potest quis aliquid accipere ut paratus sit toto v. g. anno mutuum dare, si id exigatur, ergo à pari.

R. ad

R. ad 1. neg. min. si enim tenetur mutuans expectare tempus præfixum, ut repetat pecuniam mutuo datam, tenetur mutuatarius 1mo. toto hoc tempore subire periculum rei; 2do. paratus esse ex gratitudine ad remutuandum, & expectare rei à se mutuandæ refusionem; 3tio. si agatur de merce, putà de tritico, tenetur ipsum sanum & deterius non factum reddere, quòd non fit sinè certis sumptibus à quibus immunem se facit mutuans: atqui hæc omnia mutuatarii onera satis compensant obligationem non repetendæ sortis, quam contraxit mutuans; ergo.

Ad confirm. neg. maj. onus enim quod in se suscipit aliquis ut semper ad mutuo dandum paratus sit, præcedit ipsum mutuum [& quidem cum dispendio mutuatarii, qui solus rei suæ si pereat, damnum feret,] & sinè eo consistere potest; adeòque distinctam habet æstimabilitatem ab ipso mutuo, quæ consequenter solâ mutui [si fortè exigatur] refusione compensari non potest: atqui obligatio sortis non repetendæ mutuo ipsi intrinseca est, & aliunde satis compensatur per periculum rei quod subit mutuatarius; ergo non est par utrobique ratio.

Inst. Eadem in praxi sequuntur incommoda, si liceat ultra sortem accipere pro obligatione mutuo dandi; dicet enim mutuans, Ego pro mutuo nihil ultra sortem volo, sed gratis ad mensem mutuo, & obligo me ad mutuum per alios menses 12. prorogandum, & pro hâc obligatione aureum unum volo.

R. neg. maj. obligatio enim ad remutuandum virtualiter singulis mensibus, idem est in rei veritate cum obligatione ad non repetendum mutuum per totum annum; ideòque verum est mutuum quod pro anno uno datur: ergo pro eâ exigere aliquid palliata est usura.

Cùm enumerati hactenùs tituli ab omnibus penè Theologis ad aliquid supra sortem exigendum insufficientes judicentur, idcircò leviori eos calamo attigisse satis fuit sed cùm de aliis qui sequuntur major sit disceptatio, eos specialiùs indagare opus est. Sit igitur

SECTIO PRIMA.

† *Utrùm ratione periculi liceat aliquid supra sortem accipere.*

NOt. 1mo. distinguunt non pauci duplex periculum in mutuo: unum generale, quod idcircò *intrinsecum* dicunt; aliud particulare seu *extrinsecum*. Periculum generale illud est quod reperitur in omni mutuo, vel *secundum se spectato*, ut quòd bona illius cui datur mutuum, perire possint incendio, aliisve

casibus

casibus fortuitis; vel *spectato secundùm finem* ad quem mutuum ordinatum fuit à DEO, ut quòd mutuatarius sit pauper, fidejussorem obtinere non possit, &c. certum est enim ex Scripturis, mutuum in gratiam & levamen pauperis præsertim institutum fuisse, ut cui per eleemosynam succurrere teneremur, ei per mutuum aliquando opem feramus. Periculum *particulare* illud est, inquiunt, quod à mutuo hìc & nunc separari potest, ut si pecunia detur homini nullius conscientiæ, prodigo, merces per hostium castra, aut vias latronibus obsitas deferenti, quique cùm pignus vel sponsorem dare possit, quo tollatur periculum, neutrum dare vult; & cui tamen quia ferox est, & ad vindictam alacer, mutuum negare non audes.

NOT. 2do. mutuantem posse vel suscipere in se periculum sortis, adeò ut hâc pereunte sine mutuatarii culpa, mutuans nihil repetere possit præter pretium sibi pro assecuratione suâ promissum; vel periculum illud mutuatario relinquere; ità ut mutuatarius rem restituere debeat, quocumque modo perierit. Sit jam

CONCLUSIO I. Non licet aliquid supra sortem accipere ratione periculi quod in omni mutuo secundùm se spectato reperitur.

Prob. 1mo. Non licet aliquid accipere supra sortem pro eo quod est de ratione intrinsecâ mutui: atqui periculum generale est de intrinsecâ ratione mutui, ut ex ipsâ periculi hujus definitione patet; ergo.

* Prob. 2do. Mutuantis conditio melior esse non debet conditione mutuatarii; plena enim esse debet in omni contractû æqualitas: atqui longè melior esset mutuantis quàm mutuatarii conditio, si posset mutuans aliquid supra sortem exigere ratione periculi intrinseci: quia & pretium mutui reciperet; & interim immunis esset à periculo cui obnoxius erat servando apud se rem suam, quæ inibi, sicut & apud mutuatarium innumeris casibus fortuitis absorberi potest; ergo.

† CONCLUSIO II. Non licet etiam aliquid ultrà sortem recipere propter periculum quod reperitur in mutuo spectato secundùm finem ad quem fuit à DEO ordinatum.

Prob. 1mo. quia præcepit DEUS ut mutuum gratis pauperi daretur: atqui mutuum nunquam gratis dabitur, si liceat aliquid recipere ultra sortem propter periculum paupertati, si ità loqui fas est, annexum, cùm tale periculum à tali mutuo moraliter inseparabile sit; ergo prohibitum est jure non solùm divino, sed & naturali, aliquid accipere propter periculum tali mutuo annexum.

Nec dicas, periculum illud auferri posse per fidejussorem aut pignus,

pignus, ac proinde illud reipsâ extrinsecum esse mutuo. Qui enim ob inopiam mutuum accipere coguntur, moraliter & ordinariè non possunt fidejussorem aut pignus mutuo æquivalens præbere; cum igitur etiam erga hujusmodi homines servari illud debeat, *Mutuum date, nihil inde sperantes*, sequitur nihil ab eis supra sortem recipi posse.

Prob. 2do. quia opinio quæ propter periculum paupertati annexum permittit, ut quid supra sortem accipiatur, manifestè cedit in oppressionem eorum qui pauperiores erunt. Si enim pro periculo quidpiam accipere licet, plùs aliquid pro majori periculo accipere licebit, atqui majus esse solet periculum, prout pauperiores sunt ii quibus mutuo datur; ergo magis opprimi poterunt.

Conclusio III. *Si* mutuans in se sortis periculum recipiat, potest eo titulo aliquid supra sortem recipere.

Prob. quia præter contractum mutui reperitur in hoc casu contractus assecurationis: atqui pro istâ assecuratione potest mutuans aliquid accipere: sicut & quilibet alius qui sortem assecuraret; ergo.

Dices: si mutuans constitueret se fidejussorem, nihil accipere posset, ergo nihil etiam accipere potest si assecuratorem se constituat.

R. neg. conseq. Ratio disparitatis est, quòd mutuans, se fidejussorem constituendo, non aliud subiret periculum, quàm dando mutuum simpliciter; tam enim positâ suâ fidejussione actionem habet in mutuatarium, quam si nulla intervenisset fidejussio: at vi contractûs assecurationis mutuans excidit à jure repetendi mutui, quia res assecurata assecuranti perit; ac proinde mutuans illud rei suæ, si fortuitò pereat, non repetendæ onus subiens, potest aliquid ultra sortem accipere, sicut & quivis alius assecurator.

Superest una eaque gravis difficultas, an propter periculum probabile & extrinsecum possit aliquid exigi supra sortem. Pro affirmativâ stant Theologi plures magni nominis, & è quibus alii de Ecclesiâ benè meriti sunt, ut Lugo, Fagnan, Cabassut; alii licèt in multis peccaverint, ut Ethica, nusquam tamen laxitatis accusati fuêre.

Probant autem 1mo. ex decisione sacræ Congregationis de Propagandâ fide, quam approbavit Innocentius X. quæque typis Romæ edita est an. 1645. His autem verbis interrogata fuerat S. Congregatio. *In Sinarum Regno lege stabilitum est, ut in mutuo triginta pro centum accipiantur, absque respectu lucri cessantis aut damni emergentis. Quæritur utrùm Sinensibus sit licitum pro pecuniarum suarum mutuo, licet non interveniat lu-*

crum

crum cessans aut damnum emergens, prædictam pro centum triginta Regni lege taxatam quantitatem accipere. Et causa dubitandi est; quia in recuperandâ pecuniâ est aliquod periculum, scilicet quod qui accipit mutuatum fugiat, vel quòd tardet in solvendo, vel quòd necessarium sit coram Judice repetere, vel propter alia hujùsmodi. S. Congregatio usuras triginta pro centum reprobavit; sed simul *censuit* Sinenses, si aliquid *recipiant* non ratione *mutui immediatè & præcisè*, sed *ratione periculi probabiliter imminentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodò habeatur ratio probabilitatis periculi & qualitatis ejusdem, ac servatâ proportione inter periculum & id quod accipitur.* Et Innocentius X. præcepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia responsa hujus Decreti observarent, & illis uterentur, donec sua Sanctitas, vel Sedes Apostolica aliud statuerit: atqui mira esset & inaudita hæc agendi ratio, si Congregationi & Pontifici Romano persuasum fuisset eos criminis usuræ reos esse, qui aliquid propter periculum sortis in casu proposito acciperent; ergo.

Probant 2do. quia pro eo exigi aliquid potest, quod potest haberi tanquam damnum quoddam emergens, sicut & jactura lucri probabiliter futuri, atqui incursio periculi sortis haberi potest tanquam damnum emergens, cùm minoris valeat pecunia probabiliter non recipienda, vel non nisi difficulter recipienda, quàm pecunia absque periculo & difficultate præsens; ut ex eo constat quod minoris ematur debitum periculosum, quàm si periculo careret; quia qui illud emit exponit se periculo debitum illud non recipiendi, vel non nisi difficulter recipiendi, tametsi aliquando contingat illud absque difficultate recipi: ergo mutuator summæ in mutuatarii manu periculosæ licitè potest amplius exigere, quàm si eam committeret manui non periculosæ, pro eo quòd se expónit periculo eam non recipiendi, licèt posteà contingat eam facilè recipi.

* Prob. 3tio. Licitum est ex autore Opusc. 73. de usurâ cap. 7. cariùs vendere supra latitudinem pretii currentis, propter *periculum futuræ difficultatis* quam venditor probabiliter timet *in sorte recipienda*; ergo à pari in proposito. Prob. conseq. Ideò in hypothesi allatâ cariùs justo vendere licet, quia plùs valet pecunia præsens, & ab omni periculo immunis, quàm pecunia non sine magnis difficultatibus recipienda; atqui pariter sors præsens & ab omni periculo immunis, pluris valet quam sors non recipienda, vel non nisi difficulter recipienda; ergo par utrobique ratio.

† Etsi momenta hæc non sunt contemnenda, opposita tamen opinio præferenda est in praxi. Sit itaque

Conclusio

CONCLUSIO. IV. Non licet sub prætextu periculi cujuscumque aliquid supra sortem accipere.

* Prob. 1mo. quia ipsi oppositæ sententiæ defensores, varias requirunt conditiones quas vix unquàm in praxi servari fatentur: 1mo. enim, inquiunt, necesse est ut absit intentio lucrandi ex mutuo; quia alias, etiam secluso pacto, erit usura mentalis; 2do. periculum debet esse verum; probabilibûsque fundatum conjecturis; non autem fictum, prout facilè fingitur ab iis qui lucrari amant; 3tio. mutuatario liberum esse debet fidejussorem aut pignus pro assecuratione sortis mutuanti præstare; 4to. mutuans non plùs pro isto periculo exigere potest, quàm vel ipse, vel mutuatarius alteri dari vellent pro hujusce periculi assecuratione; 5to. ità servandæ sunt justitiæ leges, ut non violentur leges charitatis: atqui conditiones illas pauci eorum norunt qui mutuo dant, pauciores ad praxim redigunt; ità enim plerique lucro inhiant, ut seclusâ ejus spe mutuum non darent; cùm probabile periculum sentiunt, mutuo non dant: inter periculi qualitatem non distingunt, sed ab omnibus æqualiter exigunt; fidejussores aut pignora recusant, ut quocumque tandem modo aliquid supra sortem recipiant, &c. ergo rarum est ut in eorum agendi rationem non irrepat usuræ fuligo.

† Prob. 2do. solvendo præcipuum contrariæ opinionis fundamentum. Si quid supra sortem accipere liceat pro periculo, utique pro periculo extrinseco: atqui supponunt adversarii non autem probant dari periculum mutuo extrinsecum. De ceteris enim idem sit judicium, ac de mutuo quod datur homini prodigo litium amanti, aut qui in mari procelloso navigat: atqui periculum huic mutuo annexum, est quidem extrinsecum mutuo ut sic, sed non minùs huic vel illi mutuo intrinsecum est, quàm intrinsecum sit periculum annexum mutuo quod datur pauperi.

Nec dicas periculum hoc dato pignore vel sponsore auferri posse. Nam 1mo. vix contingit ut qui eget pecuniâ, & pignus dare potest, non det; 2do. minùs adhuc contingit ut mercator pecuniam suam, neglectâ justâ securitate in manum decoctoris aut imprudentis projiciat; 3tio. denique si res ità esset, periculum tali mutuo intrinsecum esset, utpotè quod positis mutuatarii conditionibus non posset ab eo separari; sicque vel denegandum esset mutuum, vel sequenda mutui conditio.

* Nec dicas iterum, eum qui aliquid supra sortem exigit propter damnum emergens, nihilominùs sequi naturam mutui, quam proinde sequi etiam possit, qui propter periculum, aliquid supra sortem postulat.

Ideo enim quis propter damnum emergens, aliquid licitè recipit;

recipit, quia nisi recipiat, verè & defacto perdit; nihil autem verè & de facto perdit, qui quidpiam exigit ob periculum. Non nego fieri posse ut perdat; sed non ideo magis aliquid supra sortem exigere potest, quàm qui mutuat pauperi, & qui etiam potest totum perdere: atque hinc corruunt quarta & quinta probatio, quæ si quid, certè contra pauperes probant.

Confirm. Quia periculum circa sortem, non affert aliud damnum quàm ipsius sortis: at verò damnum emergens affert damnum à damno sortis plane diversum; ergo ex eo quòd licitum sit aliquid exigere propter damnum emergens, non sequitur licitum esse aliquid propter sortis periculum exigere.

† Quod spectat ad S. Congregationis decisionem dico 1mo. judicium hoc saltèm prout ab Innocentio X. confirmatum est, non esse definitivum, sed emissum *donec sua Sanctitas aliud statuerit*; ergo aliud statuere potest, ac proinde opinionem hanc in eodem ac antea erat statu relinquit; 2do. non satis constat quomodò res se habeant in regno Sinensi, ut quidpiam inde generaliter colligi possit: certè una circumstantia naturam rerum penitus mutat. Sciendum ergo esset id omne, quô S. Congregatio determinari potuit; hoc autem vulgò ignoratur: unde prout à Romanis Theologis didici, ægrè fert eadem Congregatio ut decisiones suæ publici juris fiant, quia edi solet decisio, non editis motivis; 3tio. potuerunt Theologi Congregationis opinionem huic nostræ oppositam judicare probabiliorem, prout à tot aliis Theologis judicatur; 4to. demum exigebat fortè Sinensis Ecclesiæ status, ut populi in bona fide relinquerentur, idque majoris mali vitandi gratia: sic aliquando Lugduni vetitum est ne cambium ibi exerceri solitum impugnetur.

SECTIO SECUNDA.

An aliquid supra sortem accipi possit ratione lucri cessantis, damni emergentis, &c.

NOt. Tunc dicitur alicui lucrum cessare, quando non acquirit lucrum aliquod temporale, quod probabiliter acquisiturus erat si mutuum non dedisset: ut si pecunia quam mutuo dedit usurus erat in emptionem vineæ, vel ad negotiationem. Tunc verò dicitur damnum emergere, cùm quis ob mutuum aliquid suis in rebus patitur detrimenti: ut si cariùs debeat emere triticum; si agrum colere nequeat, &c. Quæritur an iis de causis liceat aliquid ultra sortem exigere. Sit.

Conclusio. Licet mutuanti aliquid ultra sortem exigere, tum

tum propter damnum emergens, tum propter lucrum cessans; modò serventur aliquæ conditiones.

Prob. 1. pars 1mo. Quia non teneor damnum pati ut alteri benefaciam: atqui paterer damnum ex beneficio alteri collato, si jacturæ quam propter mutuum feci compensationem exigere non possem; ergo.

2do. Si quis exigat a mutuatario impensas in transmittendo ad eum mutuo factas, non peccat, quia hoc unum agit ut indemnem se præstet; ergo à pari in proposito.

Prob. 2. pars 1mo. Quia ut aliquid titulo lucri cessantis recipere liceat, satis est ut pecunia negotiationi, aut alii lucro certo vel probabili destinata, & per hoc fructifera, pluris valeat quàm ipsa eadem secundùm se præcisè spectata: atqui pecunia sic destinata pluris valet. Valet enim præter se ipsam id quod valet spes lucri probabilis: atqui spes lucri probabilis per se pretio æstimabilis est, cùm constet spem probabilem capturæ piscium justo pretio vendi posse, ut non semel diximus; ergo.

2do. Licet ex communi sententia aliquid ultra sortem recipere, propter damnum emergens: atqui lucrum cessans est damnum aliquod emergens, quia non solus ille damnum patitur qui perdit aureos centum quos habet defacto, sed & is etiam qui ab eorum quos habiturus erat consecutione impeditur, quique sicut jus suum & spem alii vendere poterat, sic & ei vendere potest cui mutuum donat; ergo.

Prob. 3. pars Enumeratione conditionum quæ à sanioribus Theologis exigi solent, ut justè exigatur aliquid supra sortem in casibus propositis.

Prima conditio est, ut lucrum cesset, aut damnum emergat ex mutuo, verè, non fictitiè, vel ex culpa mutuantis: porrò non censetur lucrum cessare ratione mutui, nisi cùm mutuans dat pecuniam verè & certò negotiationi destinatam. Unde si mutuans apud se pecunias otiosas habeat, aut si amicus ipsi mutuum offerat, non censetur ei lucrum cessasse ob mutuum; quia etiam post mutuum idem potest percipere lucrum quod anteà. Idem dicendum si mutuans alea perdat: tunc enim si quid damni patitur, illud non mutuo, sed insanæ ejus agendi rationi tribuendum est.

Secunda conditio est, ut lucrum sit certè aut verisimiliter, & quidem justo titulo, percipiendum, si facta non fuisset mutuatio. Hinc 1mo. qui per mutuum impeditur à consecutione lucri injusti, non ideò potest aliquid supra sortem recipere; 2do. qui pecuniam suam experiendi gratia commissurus erat commercio alicui planè dubio, nihil etiam supra sortem exigere posset: lucrum enim merè possibile non censetur cessare;

sed

sed requiritur probabilis ejus futuritio, quia possibilium ratio non habetur.

Tertia est, ut mutuator non exigat integrum quod sperat lucrum, sed quanti spes æstimatur. Ratio est: 1mo. quia *id quod est in spe, non æquipollet ei quod est in re*; 2do. quia minùs æstimatur lucrum periculo & expensis subjectum, quàm si ab iis immune fuerit.

An verò deducenda sit æstimatio laboris in tali lucro comparando, controvertitur. Negant multi & nos cum ipsis; alioqui cùm labor lucro acquirendo plerumque æquivaleat, ut cernere est in agricolis & mercatoribus, vix unquam aliquid supra sortem ratione lucri cessantis posset accipi. Si tamen labore ad aliud converso mutuans lucrum futuro lucro par reportet, nihil est quòd exigat; si mediam solùm partem, debet hanc deducere.

Quarta est, ut mutuans moneat mutuatarium de lucro cessante: quia fortè nollet mutuatarius cum hoc onere mutuari, sed meliorem alibi fortunam quæreret. Unde si mutuator compensationem lucri cessantis in pactum non deduxerit, mutuatarius ad eam non tenetur. Non enim tenebitur ex contractu mutui, cùm vi mutui ad solam sortis restitutionem teneatur: non etiam ratione injustæ damnificationis, quia supponitur non fuisse causa damni per culpabilem restituendi moram: nec demùm ratione rei acceptæ quia mutuum reddendo penitus se liberat.

Quinta est, ut compensatio lucri cessantis non exigatur eo ipso tempore quo datur mutuum, neque ex mutuatis pecuniis extrahatur: si quis enim mutuo det centum nummos, & statim pro lucro cessaturo retrahat decem, jam reipsa non mutuat centum, sed nonaginta; adeoque injustè tantum exigit, ac si reipsa centum mutuo dedisset. Existimant tamen aliqui eum nihil acturum mali, qui ab initio acciperet aliquid à mutuatario in alio genere quam in quo mutuum dedisset; adeò ut si mutuent centum aureos, possit ab initio recipere triticum valens decem, pro compensatione lucri cessantis; modò tamen nihil inde mutuatarius subeat incommodi; quia aliàs bis idem solveret.

Sexta est, ut mercator malit negotiari, si enim mallet mutuare, mutuum daret spe lucri, contra illud, *Mutuum date, nihil inde sperantes.*

Quæres 1mo. An si mercator ultro subtrahat negotiationi pecuniam suam ut eam det mutuo, possit aliquid supra sortem accipere. R. negat. Ratio est, quia hæc pecunia, utpotè quæ negotiationi destinata non sit, non pluris valet quàm per

per se æstimetur: porrò plùs accipere quàm per se valeat pecunia, usurarium est; secùs si pecunia negotiationi verè destinata esset, tunc enim esset semen lucri distincti ab eo quod ex mutuo præcisè nascitur.

Sed quid, si mercator intra se dicat, Vellem negotiari, nisi multi mutuum peterent? R. Mercatorem hunc in eo etiam casu nihil posse supra sortem recipere. Ratio est, quia reipsa tali homini lucrum non cessat, cùm, ut supponimus, reipsa nolit negotiari. Nec refert quod vellet negotiari: quia primariò intendit mutuum dare, si possit, non verò negotiari, nisi in hypothesi quòd nemo occurrat qui pecuniam ejus mutuo accipere velit, quod non facit ut ei reipsa lucrum cesset.

Hinc sequitur mutuantibus seriò esse inculcandum, ut mutuent animo charitatis, non ut lucrum majus aut certius ferant; aliàs convincuntur auctarium quærere, non tam ratione lucri cessantis, quàm ratione mutui: tale verò motivum efficit ut saltèm mentaliter usurarii sint.

Quæres 2do. An si mutuatarius auctarium promiserit pro damno probabiliter emersuro, quod tamen de facto non evenerit, teneatur auctarium illud solvere. R. negativè. Quia mutuans auctarium exigere non potest nisi ad suam indemnitatem: porrò cùm damnum de facto non contingit, nulla opus est indemnitate. Aliud est si mutuatarius pacisci velit cum mutuante de certa pecuniæ summa, vi cujus quasi redimere velit periculum probabile, non autem eventum expectare. Tunc enim mutuans, etsi nullum posteà damnum ferat, poterit tamen auctarium exigere, ratione periculi cui fuit subjectus, quod quidem periculum pretio est æstimabile. Et verò legitimi sunt contractus in quibus contrahentes commodo & damno se exponunt, atqui mutuans de quo hic major est difficultas, ut commodo sic & damno se exponit: ut enim lucrari, sic & perdere potest; quia si multum damni patiatur, nihil ultra pactam pecuniam exigere poterit; ergo. Tunc autem pacta pecunia minor esse debet, quia damnum probabile non tanti est quanti reale.

Hic expendendum est an donatio sufficiens sit titulus ad accipiendum supra sortem.

Nota. Ubique constat, licitum esse mutuanti id accipere quod sibi gratis & liberaliter à mutuatario donatur: tum quia lex mutui legi gratitudinis contraria non est; tum quia mutuans pejoris non est conditionis quia mutuum dedit, quàm si non dedisset; imò melioris, cùm beneficium gratificatione dignum sit. Tota igitur quæstionis hujus difficultas in eo est, ut dignoscatur an mutuatarii donatio gratuita sit, & omni carens vitio:

vitio: quod examen etsi Confessarii prudentiæ committi solet, à nobis quoque faciendum est.

Et quidem 1mo. in hac sicut & alia qualibet donatione, attendendum est ad circumstantias, putà ad quantitatem rei datæ, ad conditionem dantis, si sit amicus, dives, talia largiri solitus iis saltèm qui de ipso bene merentur.

2do. Præsumi non debet donatio merè gratuita, si mutuans eam à se intendi signo quopiam insinuaverit: itèm si mutuatarius mutuum petat ut inopiæ suæ medeatur; ac demùm si munus ante sortis solutionem offeratur, quia præsumendum est illud dari ut terminus solutionis prorogeretur. Ceterùm si quædam sint utrinque signa quæ dubiam faciant donationis libertatem, iis adhærendum est quæ aliis verè fortiora sunt, quia ex Jure, *præsumptio præsumptione retunditur.*

3tio. Abesse debet scandalum: si enim hæc conditio etiam sola desit, peccabitur non quidem contra justitiam, sed contra charitatem, aliasve virtutes.

Quæres an usuraria sit intentio illius qui lucrum sperat ex mutuatarii liberalitate.

R. 1mo. Usuram esse si quis vi mutui aliquid supra sortem exigat, etiam solo titulo gratitudinis: 1mo. quia damnata est ab Innocentio XI. propositio hæc, * *Usura non est dum ultra sortem aliquid exigitur; tanquam ex benevolentia & gratitudine debitum; sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum;* 2do. quia quod ex gratitudine datur, spontaneè prorsùs & liberaliter rependi debet: quod autem exigitur, eo ipso coactè datur: datur enim vi pacti quod de se necessitatem inducit; 3tio. quia aliàs insignes usurarii ea subtilitate se purgarent: quid enim eorum interest an auctarium recipiant quasi ex justitia aut alio titulo debitum, modò ipsum verè recipiant?

R. 2do. Si mutuans speret tantummodò lucrum, ut ex gratitudine dandam, & plenam relinquat mutuatario libertatem, eum non ideò censeri debere usurarium. Non enim est usura id sperare quod non est usura accipere: atqui ex dictis usura non est, si quis quid accipiat sibi gratuitò donatum. Porrò mutuans judicatur ex sola gratitudine sperare auctarium, cùm ità affectus est, ut nollet retinere quidquid sibi à mutuatario non libenter donaretur.

ARTICU-

* *Prop.* 42.

ARTICULUS TERTIUS.

De pactis quæ mutuo addita Usuram parere possunt.

NOtand. 1mo. Generale est S. Thomæ principium, toties usuram committi, quoties pro mutuo, ex pacto tacito vel expresso, ac proinde ut strictè debitum accipitur quodcumque munus, vel imponitur onus pretio æstimabile, quia illud omne pro pecunia habetur, cujus pretium pecunia potest mensurari.

Not. 2do. Tria præsertim esse pacta quæ mutuo adjungi solent, & ut onera mutuatario imponi. Primum est amicitiæ, vel injuriæ condonandæ. Secundum est remutuandi. Tertium est pœnæ conventionalis.

Amicitiam in pactum deduci posse pro mutuo nemo ambigit, utpotè quæ ex iis non sit bonis quæ pecunia æstimantur. Idem est de iis amicitiæ urbanitatisque signis, quæ absque mutuatarii molestia & incommodo exhiberi possunt: tota igitur difficultas est de tribus aliis pactis & ante omnia quidem de pacto condonationis; cujus occasione ut generalia, quæ variis difficultatibus occurrere possint, stabiliantur principia.

Dico 1mo. Quidquid aliàs ex justitia debitum erat, potest à mutuante ex pacto exigi ratione mutui.

Prob. Id quod tunc à mutuante exigitur, non est lucrum indebitum, sed propriæ vexationis redemptio quæ jam debita erat. Quapropter si mutuans solùm exigat ut mutuatarius privatam vindictam non exerceat, vel ut ab iniqua exactione cesset, vel ut debita sibi summa refundatur, non est quod usuræ labem vereatur.

Dico 2do. Probabilius est mutuantem stipulari posse ut mutuatarius vel alteri, vel ipsi mutuanti reddat ea quæ iis solùm debita sunt ex charitate, religione, aut alia simili virtute distincta à justitia, v. g. ut mutuatarius faciat aliquam eleemosynam ad quam ex voto tenetur; ut si dives sit, pauperi graviter egenti succurrat, quod ex charitate debebat; ut si Medicus sit, mutuanti ægro stipendium daturo ferat opem quam is ab alio habere non potest.

Prob. 1mo. Quia obligatio civilis quæ obligationi alterius virtutis superadditur, non potest haberi ut onus verum, & pretio æstimabile; quia non tam cedit in utilitatem mutuantis quàm ipsius mutuatarii, quem obligat ut officio suo non desit; 2do. quia fatentur omnes mutuantem à mutuatario exigere posse ut desistat ab injuria quam mutuanti vel alteri inferre

nitebatur:

nitebatur: sed quando petit ut adimpleat ea ad quæ jam tenetur ex charitate vel voto, &c. exigit tantùm ut desistat ab injuria quam DEO vel ejus charitati inferret, ea non implendo; ergo.

Dico 3tio. Qui exigit ut mutuatarius condonet reparationem injuriæ ad quam mutuans vel alius jam à Judice condemnatus est vel condemnari debet, quamque mutuatarius nec ex justitia, nec ex charitate remittere tenetur, usuram committit.

Prob. 1. pars. Quia hoc nihil est aliud quàm debitum pecuniarium & quidem legitimum extinguere velle vi mutui, quod est velle pecuniam supra sortem ex mutuo.

Prob. 2. pars. Quia impedire ne quis reparationem ad quam jus legitimum habet juridicè obtineat, est eidem imponere onus pretio æstimabile, seu efficere ut juri suo renuntiet; quod usurarium est. Si quis tamen vi mutui intendat alterius amicitiam, ut ex ea perveniat ad injuriæ condonationem, non peccat; quia si tunc remittatur injuria, non ex pacto, sed liberè & libenter condonabitur. Ut solvantur aliæ difficultates

Quæres 1mo. An immunis sit ab usura, qui mutuum dando exigit ut mutuatarius ipse remutuet quoties mutuans indiguerit; vel ut justo pretio emat apud mutuantem, in molendino ejus molat, domum ejus locet, &c.

R. negat. Quia obligatio remutuandi, est pretio æstimabilis: unde qui acciperet pretium pro obligatione mutuum dandi quoties id alius exigeret, non committeret injustitiam; ergo talem obligationem ex mutuo exigere, ut debitam, est lucrum ex mutuo reportare. Idem dicendum de obligatione molendi apud alium, aut emendæ apud eum mercis, quia licèt non sit gravamen ratione pretii quod justum esse supponitur, est tamen gravamen ratione libertatis, quæ etiam pretio æstimabilis est.

Dices 1mo. Ex suprà concessis potest mutuans exigere à mutuatario id quod iste debebat ex charitate, vel religione; ergo cùm mutuatarius ex gratitudine remutuare teneatur, poterit mutuans remutuationem hanc exigere.

R. neg. conseq. Disparitas est, quòd obligatio pacti supra obligationem gravem ex charitate, aut alia simili virtute graviter urgente, pro nihilo reputetur in materia mutui, magisque vergat in commodum mutuatarii, qui sic à peccato contra charitatem aut religionem abstinere compellitur: at verò obligatio supra debitum puræ gratitudinis addita, magni momenti esse censetur; quia gratitudo leviter obligat, vixque sub veniali, & aliunde ei innumeris modis satisfieri potest: sicut de

pacto quod strictè & in certo quodam genere arctat, ut satis patet.

Dices 2do. Ubi est usura, ibi est injustitia; ubi autem est injustitia, ibi est restituendi obligatio: atqui in prædicto casu nulla est obligatio restituendi; quid enim ei restitues cui nonnisi justo pretio vendidisti?

R. Restituendum esse dupliciter: 1mo. relaxando obligationem injustè impositam; 2do. aliquam dando ex viri prudentis arbitrio compensationem pro tempore quo mutuans alium injustè ligatum tenuit; atque etiam refundendo quidquid is hac de causa damni passus esset.

Sed quid si Titio mutuam pecuniam postulanti dixero: Dabo quod vis, modo hic & nunc mutues mihi vinum quô indigeo, R. Cum Sylvio hic non subesse usuram, quia ab eo qui à me officium amicitiæ postulat, possum vicissim idem officium petere; eumque si id præstare nolit, ut ingratum repellere. Id tamen usurarium aut saltèm injustum foret, si Titius vinum quod mutuum peto, non posset mihi præbere sine majori suo incommodo; secùs si utriusque par sit incommodum, quia tunc plena erit æqualitas.

Quæres 2do. An mutuans pacisci possit ut mutuatarius præfixo tempore sua culpa non restituens, aliquid ultra sortem solvat in pœnam, etiam secluso lucro cessante, aut damno emergente. (Quæ pœna dicitur *conventionalis*, quia ex consensu contrahentium constituitur: unde differt à pœnâ tum *judiciali*, quæ à Judice contra mutuatarium decernitur, nisi tempore constituto satisfaciat; tum *legali*, quæ lege vel statuto imposita est, qualis ea est quæ tutori imponitur ut solvat quinque pro centum, si pecunias pupilli sua negligentia steriles & otiosas relinquat.)

R. Pœnam conventionalem absque usura mutuo apponi posse, si adsint necessariæ conditiones.

Prob. Quia pœna hæc apponitur ex contrahentium consensu, & ob finem legitimum, nempe ut contractuum firmitati consulatur, & puniatur negligentia vel iniquitas mutuatarii, qui mutuum invito benefactore suo retinet: atqui in iis omnibus nihil est iniqui; ergo.

Pœnam verò quæ sic imposita fuerit ante sententiam Judicis solvere tenebitur in conscientia is qui fuerit culpabiliter in mora: quia justa conventio jure naturali independenter à sententia Judicis obligat, licèt pœnæ judiciales punitivæ & involuntariæ Judicis sententiam prærequirant.

Dixi, *si adsint conditiones requisitæ*, eæ verò sunt 1mo. ut recta sit mutuantis intentio; ità ut sincerè intendat rem mu-

tuatam

tuatam condicto sibi tempore restitui, non verò ut magìs cupiat mutuatarium esse in mora ut auctarium solvere cogatur; nec stipuletur de pœna pro tempore quo prævidet mutuatarium solvendo imparem fore; nec tempus illud de industria breve præfigat; ut mutuatarius solvere non possit.

2do. Ut pœnæ solutio non exigatur integra, si pars sortis reddita jam fuerit; quia æquum non est ut pro toto puniatur, qui non nisi in parte deliquit.

3tio. Ut pœna non exigatur nisi propter moram culpabilem; quia iniqua esset conventio, sicut & lex quæ pœnam etiam innocentibus decerneret.

4to. Ut mora sit utcumque notabilis, & habita rei qualitate reputari non possit quasi nulla. Hinc mora diei unius, imò & hebdomadæ, non sufficit communiter loquendo, nisi inde damnum emergat mutuanti, aut eidem lucrum cesset.

5to. Ut pœna non sit nimia, qualis esset si sors dupliciter assignaretur in pœnam, aut si conventum esset ut mutuans suum faceret pignus acceptum.

6to. Ut absit scandalum.

Ergo, inquies, licitum erit in contractu mutui pactum *legis commissoriæ*, per quod pignus à mutuante retinetur in pœnam moræ mutuatarii.

R. Pactum hoc saltèm ob usuræ præsumptionem prohibitum esse, cap. 7. *De pignoribus*. Et verò cùm pignus regulariter superet debitum in cujus securitatem datur, non posset à mutuante retineri, saltèm absque eo quòd pœna eum inter & mutuatarium conventa, immoderata esset, quod pugnat contra quintam conditionem, quam omnes necessariam esse agnoscunt ad hoc ut pœna conventionalis legitima sit. Quòd si pignus non excedat notabiliter debitum, & ita censeri possit esse pœna moderata, neque mens creditoris sit quòd alter pœnam incurrat, nisi sua culpa non solverit ad præfixum diem, pactum erit validum.

Quæres an ob legum dispositionem creditor qui nullum reipsa ex dilata solutione damnum sustinet possit usuras percipere.

R. Cum Sambovio creditorem posse *interesse* sibi á Judice assignatum percipere, etiamsi nihil passus sit damni, modò tamen debitor sit in morâ culpabili. Ratio est 1mo. quia pœna supponit quidem culpam, sed adversùs eam absque alio ullo titulo decerni potest; 2do. quia, ut statim dixi, potest mutuans pacisci de pœna pro mora mutuatarii, secluso alio quocumque lucri cessantis aut damni emergentis titulo; 3tio. quia leges quæ debitorem morosum ad usuras condemnant, non

innituntur

innituntur præsumptioni damni creditoris, quæ sæpius falsa esset; sed existimationi quòd debitor culpabiliter morosus mulctari mereatur, quod semper verum est. Hic tamen valdè cavendum nè mutuans usurariam intentionem gerat, ut ii gerunt qui mutuo dantes peroptant ut mutuatarius præfixo tempore mutuum reddere nequeat; ac proinde ut ab eo usuras obtineant.

ARTICULUS QUARTUS.

De iis qui ratione lucri usurarii ad restituendum tenentur.

QUæstio esse potest: 1mo. de usurario reali; 2do. de usurario mentali; 3tio. de eo qui ex contractu quem usurarium nesciebat; percepit auctarium, quod hic & nunc alio titulo legitimo percepturus fuisset; 4to. de tutore qui pupilli pecuniam ad usuram dedit; 5to. de hæredibus usurarii; 6to. demum de iis qui usuræ cooperati sunt: sit

Conclusio I. Usurarius realis tenetur restituere. Ità passim habetur toto titulo *De Usuris.*

Prob. 1mo. Quia Usurarius alienum habet domino rationabiliter invito: atqui id ad inducendam restitutionis obligationem sufficit; 2do. quia mutuatarius vel non intendit quidpiam juris in usurarium transferre; vel si id intendat, nihil operatur ob resistentiam juris & nullitatem contractûs.

Hinc colliges 1mo. quòd si res data usurario apud eundem crescat, valor ille pertineat ad mutuatarium; quamvis si decrescat aut pereat, pereat ipsi usurario, utpotè qui malæ fidei possessor sit; 2do. creditorem quem usurarius pro summa pecuniæ remittit ad mutuatarium; non posse hanc ab isto exigere; quia cùm usurarius ad eam nullum jus habeat, nec ullum creditori suo tradere potest.

Conclusio II. Usurarius mentalis, seu, ut hic intelligimus, qui sinè ullo pacto etiam implicito aliquid supra sortem recipit, tenetur ad restituendum.

Prob. Tum ex cap. 10. *De usuris;* tum quia usurarius etiam mentalis, injusta via recipit id quod per usuram recipit; ergo tam usurarius est quàm qui recipit ex pacto adeoque sicut & ille restituere tenetur.

Quæres quid facto opus sit, 1mo. si mutuatarius sponte aliquid & ex liberalitate offerat quod mutuans animo usurario recipiat; 2do. si mutuatarius aliquid animo usurario, nempe ut solutionem debiti tradat, & id mutuans sibi ex mera liberalitate tradi putet.

R. In primo casu mutuans tenetur ad restituendum ratione conscientiæ erroneæ, nisi eam prudenter deponat comperta rei veritate: sicut qui pallium rapit quod alienum putat, cùm tamen sit suum, tenetur illud restituere donec sibi constiterit illud suum esse. In secundo casu mutuans comperta rei veritate, rem & extantes rei fructus, mutuatario reddere debet: quia talis donatio nulla est, & nè quidem dominium transiens confert. Quòd si mutuans rationabiliter dubitet, quo animo mutuatarius rem aliquam sibi donet, an gratis, an ut lucrum ex mutuo, restituere tenetur etiamsi alter in rei veritate, sed non comperta, gratis donaverit. Ratio est, quia qui dubitat num res sit aliena, non potest possessionem inchoare; quia exponit se periculo alienum invadendi.

Conclusio III. Qui bona fide contractum usurarium fecit, alium etiam magis lucrativum facturus si prioris injustitiam cognovisset, tenetur ad restitutionem auctarii percepti.

Prob. 1mo. Quia qui bona etiam fide contractum usurarium fecit, auctarii dominium acquirere non potuit. Non enim potuit vel ratione contractûs, utpotè invalidi; vel ratione bonæ fidei: quia bonæ fidei possessor ad restituendum tenetur, ut alibi diximus; ergo.

Prob. 2do. Si quis ob bonam fidem auctarium in casu prædicto retinere posset, qui bona fide emit infra justum pretium, vel supra justum vendidit, posset etiam cognita veritate excessum retinere, dicendo se alium contractum cum eodem, vel cum alio facturum fuisse, si illius quem actu fecit injustitiam cognovisset: atqui falsum consequens ex omnium sententia.

Prob. 3tio. Quia contrahens ille, etsi habitualem habeat animum modo alio contrahendi, si iste justus non sit; reipsa tamen non habet actualem animum alio modo contrahendi; nec ipse, vel ille quicum contrahit alium defacto consensum actualem habet: atqui tamen contractus ab actuali, non autem ab habituali tantùm intentione pendet; ergo.

Si tamen contractus quem facis, non sit necessariò usurarius, sed sub aliquo respectu justus, immunis eris ab usura, si *virtualiter* & *implicitè* justum aliquem titulum intendas, volendo v. g. eo contrahere modo quo viri pii & artis periti contrahunt, aut non aliud reportare lucrum quàm quod mercatores justè reportant: at hic cave non esse confundenda hæc duo, *Volo sic contrahere;* & *Voluissem sic contrahere, si cogitassem:* quamquam enim prius sufficere potest, non tamen posterius.

Conclusio IV. Tutores restituere debent id quod ex pupillorum denariis usurariè comparaverunt.

Prob. Quia ex dictis, usura per se mala est & illicita: ergo

non

non magis in pupillorum quàm in aliorum gratiam exerceri poteſt.

Quæres cujus damno reſtitutio hæc fieri debeat, an tutoris, an pupilli. R. Si res uſuraria extet in ſpecie apud pupillum, tenetur eam mutuatario reſtituere: at ſemper recurſum habet in tutorem, ac proinde quomodocumque ſe res habeat, totum quod hic eſſe poteſt damnum, in tutorem cadit. Si tamen tutor pecunias pupilli ſui bona fide mutuo dediſſet, v. g. ſecundùm Provinciæ conſuetudinem, cui neminem repugnare audiiſſet; non teneretur ad reſtituendas uſuras quas eadem bona fide in pupilli commodum convertiſſet, etiamſi poſteà moneretur contractum hunc uſurarium eſſe prout docet Habert; ſed non video cur pupillus ipſe, ſi hinc ditior factus eſſet, à reſtituendo liberaretur

CONCLUSIO V. Hæres uſurarii reſtituere tenetur.

Prob. Quia hæres repræſentat perſonam defuncti.

Quæres an hæredes uſurarii vel cujuſlibet alterius debitoris teneantur reſtituere in ſolidum.

Ut ſolvatur hæc quæſtio, revocandum eſt in mentem, debita quibus teneri quis potuit mortis ſuæ tempore, alia eſſe *ex contractu*, aut *quaſi contractu*; alia *ex delicto* aut *quaſi delicto*, ut uſuras & furta: quæ autem ſunt ex contractu, vel hypothecaria eſſe, vel merè perſonalia. His præmiſſis quæ alibi expoſuimus, ſit

CONCLUSIO VI. Hæredes tenentur in ſolidum ad reſtitutionem debitorum quæ ex contractu proveniunt, ſi ſint hypothecaria; non tenentur verò niſi pro parte, ſi ſint perſonalia. Unde in hoc caſu ſi Petrus aureos mille moriendo debebat, & ex quatuor filiis ejus, tres ſint qui nolint, vel non poſſint ſolvere, ſufficit ut quartus partem ſuam ſolvant, ſecundùm menſuram hæreditatis quæ ad eum pervenit; non verò tenetur in aliorum defectum ſolvere.

Prob. Debita hypothecaria debitis merè perſonalibus ut in foro exteriori, ſic & in foro conſcientiæ præferri debent: atqui non præferrentur, ſi debita perſonalia deberent in ſolidum ſolvi ab hæredibus; ergo. Major patet tum ex diſpoſitione Legum quibus obediendum eſt; tum quia alioqui ſi non prorſus, at præcipua ſui parte inutiles forent hypothecæ, quandoquidem nullum præferentiæ jus tribuerent in foro conſcientiæ; quo præſertim homines dirigi debent. Minor non minùs conſtat. Ideò enim præferuntur debita hypothecaria perſonalibus, quia hypotheca, utpotè quæ non dividatur & tota ſit in qualibet boni parte, dat creditori facultatem jus ſuum totum inſequendi ubicumque poteſt: atqui pariter creditor perſonalis jus
ſuum

ſuum totum in quamlibet boni partem exerceret, ſi hæredes in ſolidum reſtituere deberent, tunc enim ceteris deficientibus ab uno ſolo exigere poſſet id omne quod ſibi debitum eſt; ergo.

Obj. 1mo. Debitor fato functus perſonalem debita ſua ſolvendi obligationem contraxerat: atqui obligatio perſonalis ad omnia bona extenditur; ergo omnia defuncti bona, etiam cùm ad hæredes tranſierunt creditori obligata manent, unde & ii in ſolidum ſolvere tenentur.

R. diſt. min. Obligatio perſonalis ad omnia bona extenditur, & iis diviſis, ſimul dividitur, C. & tota in unoquoque manet, ità ut unus pro aliis ſolvere teneatur, N. Itaque tota obligatio in hæredum totalitate reperitur, ſed diviſim; quia diviſa defuncti perſona in hæredes, diviſa quoque proportionaliter tranſire debet obligatio quæ realis non eſt, ſed perſonalis.

Inſt. Ergo creditor poſt debitoris mortem pejoris eſt conditionis quàm ante.

R. neg. antec. Imò creditoris jus augetur, quia tranſit in omnia ſingulorum hæredum bona, ea etiam quæ aliunde habuerunt: unde etiam in conſcientia ultra vires hæreditatis reſtituere tenentur, niſi inventarium confecerint.

Obj. 2do. Hæreditas ad hæredes non pertinet niſi poſt ſolutionem debitorum; ergo antequàm quatuor hæredes quidquam hæreditatis capere poſſint, debitum totum expungere tenentur.

R. Hinc ſequi nullum in particulari hæredem jus habere ad portionem ſubſtantiæ quæ ipſum contingit; niſi partem debiti ei quam percepit hæreditatis parti adæquatam ſolverit; ſed nihil inde contra nos.

Conclusio VII. Cùm debita ex delicto prodeunt, ut uſuræ, hæredes ad eorum ſolutionem in ſolidum non tenentur, niſi vel delicto cooperati ſint, vel à parte læſa facta ſit contra defunctum litis conteſtatio ante mortem ejus.

Prob. 1mo. Ut hæredes hominis uſurarii in ſolidum teneantur ad reſtitutionem, oportet ut creditor qui damnum paſſus eſt, expreſſam vel tacitam habeat hypothecam in bona illius: atqui creditor uſurarii nec expreſſam nec tacitam habet hypothecam in bona illius. Non *expreſſam*, hæc enim non niſi expreſſo contrahentium conſenſu comparatur; non *tacitam*, ea enim niſi legis beneficio conceditur: atqui nulla eſt lex, nullum Regis edictum quo qui ab uſurario mutuum recepêre, hanc in ejuſdem uſurarii bona hypothecam acquirant; ergo.

Prob. 2do. Quia opinio oppoſita, quam olim poſt Gloſſam ſecuti ſunt Canoniſtæ, nullo ſatis firmo Juris Canonici textu nititur;

nititur; nam caput 9. *De usuris*, nullam obligationem solidariam indicat.

Duo hic addenda: 1mo. Si consuetudine alicubi receptum esset, prout in Normannia receptum esse dicunt, ut creditor usurarii hypothecam haberet in ejus bona, tunc hæredes in solidum restituere tenerentur; 2do. hæredem aut legatarium, &c. ad quem res ipsa per usuram parta devenisset, teneri ad eam restituendam seu mutuatario qui dederat, seu, quod in tota hac materia locum habet, ejusdem hæredi; seu in utriusque defectum, pauperibus aut Ecclesiæ.

Conclusio VIII. Qui cooperantur ad usuras, ad restituendum tenentur, sicut & ii qui furto cooperantur. De hoc conveniunt omnes; sed dubium est quis proximè satis & efficaciter cooperetur. Qua de re.

Dico 1mo. Qui consulit usuras, aut pecuniam præbet ut exerceantur, tenetur ad restituendum. Ratio est, quia uterque est causa satis efficax damni, & actioni formaliter injustæ cooperatur.

Dico 2do. Domini temporales, Judices, Advocati qui causa sunt ut vel solvantur usuræ, vel solutæ non restituantur, peccant contra justitiam, & tenentur in solidum restituere: quod extendi solet ad eos etiam qui cùm possint, usurarios suis è locis non eliminant. Ratio eadem est quæ superioris casûs. Damnari tamen non potest Princeps qui ob gravem Reipublicæ necessitatem usuras tolerat.

Dico 3tio. Notarii etiam eidem obnoxii sunt restitutioni, si instrumenta conficiant vi quorum solvendæ sint usuræ: itèm ministri principales usurariorum, ut proxenetæ, factores, correspondentes. De Notariis id expressè sanxit Ludovicus XII. De proxenetis & mediatoribus eodem imò acriori modo loquuntur Comitia Blesis habita. Proxenetæ verò ii sunt qui quærunt eos qui pecunia indigent, adducuntque ad usurarios, & eorum partes agunt: si enim mutuatarii partes agant, ei beneficium potiùs quàm injuriam præstant, nec causa sunt cur mutuum gratis non detur.

Qui non nisi remotè concurrunt, quales sunt ii qui recipiunt pignora, eaque custodiunt; qui pecuniam numerant, & omnia in rationum librum referunt, plerisque Theologis à restituendo immunes videntur; quia nimis remotè cooperantur, vixque aliud faciunt quàm manus suas denigrare.

Porrò restitutio iis facienda est qui usuras solverunt inviti: secùs aiunt plures, si de iis sermo sit qui lucri majoris avidi sine necessitate pecuniam sub usura receperunt; ii enim pecunia quam sponte obtulerunt, privari merentur, sicut simoniaci.

Quia

Quia tamen non est privatorum inducere pœnas, & res domino etiam injusto clamat; nec arguere ausim qui mutuatario restitueret, nec secluso locorum usu exigere ut alii restituat.

ARTICULUS QUINTUS.

De pœnis Usurariorum.

USurarii alii *publici* sunt, seu *notorii*; alii *occulti*. Publici tales sunt vel *notorietate juris*: vel *notorietate facti*, de quibus suprà.

Publici usurarii sunt 1mo. infames, ac proinde irregulares & inhabiles ad officia & Beneficia; * 2do. *Nullus* publicos usurarios *ad Confessionem admittat, sive ipsos absolvat; nisi de usuris satisfecerint, vel de satisfaciendo pro suarum viribus facultatum præstent idoneam cautionem.* Cap. 2. *De usuris* in 6. 3tio. *Testamenta manifestorum usurariorum* sinè satisfactione vel cautione *facta, non valent, sed sunt irrita ipso jure.* Ibid. 4to. Sanxit Concilium Lateranense III. ut *nec ad communionem admittantur altaris, nec Christianam, si in peccato suo decesserint, accipiant sepulturam.* Cap. 3. *De Usur.*

Circa hunc Canonem duo notanda, 1mo. non excluduntur usurarii ab Officio divino, quia ex toto excommunicati non sunt jure communi, licèt particularibus locorum statutis sæpe excommunicentur, ut indicat hæc formula, *Pro excommunicatis denuntiamus sortiarios, publicos usurarios, &c.*

2do. Quia non omnis notorietas facti sufficit in Gallia, Parochi, cùm de neganda usurariis, aliisque peccatoribus publicis nondum juridicè condemnatis sepultura agitur, ad Episcopum recurrere debent. Nam malè agit, juxta Pontas, Parochus qui hominem in ebrietate notoria, ** & habituali blasphemia mortuum, inconsulto Episcopo Christiana privat sepultura, quam & ei solemniter dare debet, si Episcopi responsa recipere nequeat; cujus rationem hanc affert, quod ad negandam alicui sepulturam, præcedere debeat Ecclesiastici Judicis sententia.

Ceterùm hanc in conscientiæ foro erga usurarios agendi rationem servare debet Confessarius: 1mo. publicam *pro modo culpæ* publico peccatori *** *pænitentiam injungere debet;* ut scandalum reparetur; 2do. usurariis impendi non debet absolutionis beneficium, antequam publica eorum appareat emendatio per condignam satisfactionem; 3tio. cautionem dare debent de satisfaciendo; quòd si non possint, satis est ut jurent se non

* *Can.* 11. 3. *q.* 7. ** *V.* Sepulture. *cas.* 1. *** *Trident. Sess.* 24. *cap.* 8.

ſe non poſſe, & ſe omni ope facturos ut reſtituant; 4to. ait S. Thomas, * *Uſurarii* etiam occulti, *ſic compellendi ſunt ad reſtitutionem, ut beneficium abſolutionis eis denegetur, niſi reſtitutionem faciant plenam, quantùm potuerint, aut dilationem petierint ab his quibus reſtituere tenentur,* ſi actu reſtituendo impares ſint. Et hæc ſeveritas tunc præſertim adhibenda eſt, cùm in præcedenti Confeſſione moniti, promiſſam reſtitutionem executioni non mandaverunt.

Quæres an peccet qui mutuum accipit ſub uſuris.

R. Cum S. Thoma, hic q. 78. art. 4. *quòd nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum ſub uſuris: licet tamen ab eo qui hoc paratus eſt facere, & uſuras exercet, mutuum accipere ſub uſuris propter aliquod bonum; quod eſt ſubventio ſuæ neceſſitatis, vel alterius: ſicut etiam licet ei qui incidit in latrones manifeſtare bona quæ habet,* (*quæ latrones peccant diripiendo*) *ad hoc quòd non occidatur.*

Hinc colligunt Theologi unanimiter, licitum eſſe ei qui pecunia indiget, hanc ab eo poſtulare *qui* ad uſuram dare *paratus eſt:* quia nempe licet, ab alio petere id quod licitè præſtare poteſt, quamvis ex malitia ſua non ſit licitè præſtiturus; modò tamen adſit juſta peccatum ejus non impediendi cauſa, qualis hic intervenit; cùm mutuatarius non teneatur ſub gravi ſuo damno malitiam mutuantis impedire.

Colligunt 2do. Bene multi, peccare mutuatarium, etiam in extrema neceſſitate poſitum, qui alium inducit ad ſibi ſub uſuris mutuandum, dicendo abſolutè: *da mihi mutuum, & tot ſolvam pro usuris.* Tum quia qui ſic petit, alium inducit ad malum, quod ſinè peccato fieri non poteſt; tum quia abſolutè petere non licet id quod ab alio abſolutè fieri non poteſt.

Hinc liquet quòd aliud ſit accipere mutuum ſub uſuris, aliud petere ſub uſuris. In primo caſu mutuatarius ſignificat duntaxat animum patiendi, ex hypotheſi quòd alter a prava diſpoſitione non recedat: in ſecundo directè ad malum inducit, quod non licet. Quòd ſi mutuatarii propoſitio, hæc aut alia æquivalens foret, Da mutuum ſaltèm ſub uſuris, ſi, ut debes, gratis dare nolis, docet Sylvius eam à peccato liberam fore.

* *Opuſc.* 70. *cap.* 19.

APPEN-

APPENDIX.

De Montibus pietatis.

MOntes pietatis ſunt notabilis cumulus pecuniæ, alteriuſve rei mutabilis, ut farinæ, &c. collectus ut indigentium neceſſitati per mutuum ſubveniatur, nè opprimantur uſuris.

Ea porrò quæ horumce Montium miniſtri mutuo dant, ſub certis dantur conditionibus. 1mo. non debent dari niſi pauperibus; 2do. non niſi ad certum tempus, v. g. ad annum; 3tio. debet iiſdem miniſtris dari pignus, vendendum ſi ſors præfixo tempore non reſtituatur, ità ut reſiduum pretii mutuatariis reddatur, diſtracto capitalis valore; 4to. ſive vendatur pignus ſive reddatur capitale, tribuendm eſt Montium miniſtris aliquid ſupra ſortem, tum pro eorum ſuſtentatione, domûs reparatione &c. tum pro ſolutione cenſuum, ſicubi iis Montes gravantur. Ob hanc ultimam conditionem diſputari ſolet an, montes pietatis ab uſura immunes ſint; aliæ enim conditiones nihil habent quod in maximum pauperum juvamen non cedat. Sit.

Conclusio. Montes pietatis ſub aſſignatis conditionibus facti, liciti ſunt.

Prob 1mo. quia approbati ſunt tùm à Concilio Lateran. ubi prohibetur ſub pœnâ excommunicationis nè quis contra diſputare auſit; tum à Concilio Trid. quod Seſſ. 22. de reform. c. 8. Montes pietatis recenſet inter *pia loca* quæ ab Epiſcopo viſitari debent.

Prob. 2do. ab intrinſeco. Ideò tantùm culpari poſſent Montes pietatis, quia in iis aliquid ſupra ſortem recipitur: atqui non ideò culpari poſſunt. Ad id enim ſatis eſt ut legitima ſuppetat ratio aliquid ſupra ſortem recipiendi: atqui res ita ſe habet. Certa enim debet aſſignari merces Montium miniſtris, cum eâ mercede digni ſint: tum quia pecunias ſervant, omnique curâ ſemper paratas habere ſatagunt; quæ cura, utpotè mutuum antecedens, pretio æſtimabilis eſt: tum quia non ſinè magno labore pignora cuſtodiunt, excutiunt, & alia ejuſdem generis multa in gratiam mutuatariorum præſtant: atqui iis aſſignari nequit merces condigna, niſi aliquid ſupra ſortem recipiant, aut aliquid pereat Montibus, quibus id periret quod in ſtipendium miniſtris daretur; ergo.

Confirm. ſi amicus unius diei intervallo hîc diſtans mutuum à me petat, quod ad eum mittere cogar per hominem condu-

ctum, dubio procul & sortem, & hominis à me missi impensas exigere possum; ergo à pari Montium custodes pro impensis quas necessariò faciunt aliquid ultra sortem exigere possunt.

Tempus est ut loquamur de aliis contractibus qui ad mutuum magis accedunt, & sæpe ad usuram; quales sunt contractus societ tis, cambii & censûs.

CAPUT QUARTUM.

✠ *De Contractu Societatis.*

Contractus societatis definitur, Duorum vel plurium conventio contribuendi ad commune lucrum & damnum, secundùm proportionem rerum contributarum.

Dicitur 1mo. *conventio*, honesta nempe & quæ si facta non esset, non posset qui alium pecuniâ aut industriâ adjuvit, in lucri vel damni partem venire, sed ad summum stipendium labori suo debitum percipere; & tunc esset contractus locationis vel conductionis, non societatis.

Dicitur 2do. *contribuendi ad commune lucrum*; ut 1mo. si alius pecuniam, animalia, naves conferat, alius industriam & laborem; 2do. si ambo partim pecuniam conferant, partim industriam.

Dicitur 3tio. *secundùm proportionem; &c.* quia finitâ societate, qui in eam æqualiter contulerunt, æqualiter dividere debent; qui inæqualiter, non nisi inæqualem in lucro partem prætendere possunt: & idem est de damno, quod, vel æqualiter, vel proportionaliter est dividendum.

Sed quæritur 1mo. an si finitâ societate nullum sit lucrum tantumque restet pecunia ab uno sociorum collata ea dividi debeat ipsum inter & alium qui operas pecuniæ æquivalentes contulit.

R. negat. 1mo. quia tantùm perdit qui negotiationi vulgò proficuæ subjecit pecuniam suam, eàmque sterilem recipit, quàm qui nihil ex industriâ suâ percepit emolumenti; 2do. quia qui pecuniam confert in societatem, majori semper obnoxius est periculo, quàm qui solam confert industriam: prior enim duplici semper subjacet periculo amittendi nempe pecuniam, & lucrum; posterior verò non nisi lucri amittendi periculo obnoxius est; 3tio. quia, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 78. a. 2. ad 5. *qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifici*

per

per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum: sed remanet ejus, ita quòd periculo ipsius mercator de eâ negotiatur, vel artifex operatur. Ergo si pecunia pereat, perire illi debet qui pecuniam contulit; & si supersit, eidem reddenda est, ut qui sentit onus, sentiat & commodum. Sicubi tamen vigeret consuetudo, aut inter partes convenisset; ut capitale unà cum lucro vel sinè lucro devideretur inter socios; iis etiam in divisione comprehensis qui solam operam contulissent, illa divisio sortis licita esset. Atque hoc sæpissimè usu-venit in societate de animalibus initá, quâ finitâ, dividuntur plerumque animalia quæ societatis capitale constituebant.

Quæritur 2do. quis solvere debeat impensas quæ pro bono societatis fiunt ab eo qui operas ponit.

R. eas solvi debere ab omnibus sociis nisi aliter constitutum sit, vel privatâ sociorum conventione, vel loci consuetudine; unde impensæ itinerum, solutionis vectigalium; morbi, expoliationis à furibus in quorum manus inciderit qui societatis causâ peregrinabatur, & alia id genus damna, quæ quis proximè ob datam rebus societatis operam passus est, ab omnibus ferri debent; atque sumptus illi priùs deducendi sunt, quàm lucri rationes computentur; lucrum enim non æstimatur nisi deducto ære alieno.

At socii non tenentur de damnis quorum societas non nisi causa remota est, aut quæ qui operas ponit suâ solum culpâ passus est. Hinc si socius iter conficit, & interim res ejus domesticæ dilabantur, aut propter ejus absentiam, * *eum hæredem quis instituere desiisset, aut legatum prætermisisset, aut patrimonium suum negligentius administrasset,* damnum illud solus pati debet, *quia id non in societatem quamvis ejus occasione impensum est.* Ceterum ex alibi dictis patet eum qui societatis negotia curat, teneri de culpâ latâ & levi, non de levissimâ.

Quæritur 3tio. an licitus sit societatis contractus in quo exigitur pignus pro securitate capitalis, si fortè alterius culpâ pereat, R. affirmat. Ratio est, quia qui pecuniam suam in societatem tradit, hanc eâ conditione tradere potest, ut alter socius ex eâ non negotietur nisi tali loco, tali tempore, & talibus in circumstantiis, adeò ut si hæc ab altero non serventur, pecunia ei pereat; ergo pro pecuniæ hujus securitate pignus accipere potest, illudque servare, si pecunia perierit ex culpâ socii alterius.

Hactenùs dicta à Theologis omnibus probantur, sed duo sunt

* L. 60. *ff.* pro socio.

ſunt contractus de quibus ſeriò diſputant: alter ſpectat ſocietatem quæ fit in educandis animalium, ut ovium & vaccarum gregibus; alter ſpectat ſocietatem cui annectitur aſſecuratio pro capitali, & venditio lucri incerti pro certo; de quibus ſeorſim eſt dicendum. A poſteriori initium diſputationis ducemus.

ARTICULUS PRIMUS.

De tribus Contractibus.

TRes contractus ſic fiunt. Petrus init contractum ſocietatis cum Paulo negotiatore, apud quem aureos centum deponit ut uno induſtriam, altero pecuniam conferente, uterque lucretur. Petrus ſperat ſe ex hoc contractu circiter triginta aureos eſſe lucraturum ſupra capitale, ſed veritus nè capitale ſuum pereat, init cum eodem Paulo contractum alium aſſecurationis, eique ut ſuam ſibi pecuniam aſſecuret, aureos decem promittit. Rursùmque exiſtimans meliùs ſibi fore ſi lucrum habeat certum, cum Paulo tertium contractum init, eique lucrum majus quod ſperat, & quod incertum eſt, vendit pro decem v. g. aut duodecim aureis ſibi donandis, ſive negotiatio benè aut malè ſuccedat; & ſic ſalvo & extra periculum conſtituto capitali, propter triplicem hunc contractum *ſocietatis*: nempe *aſſecurationis* pecuniæ & *venditionis* lucri majoris incerti pro lucro certo minore, contingit ut Petrus certò recipiat decem aut duodecim ſupra ſortem. Quæritur an is contractuum circulus ab omni uſuræ vitio immunis ſit, ſive fiat ſemel vel ſucceſſivè inter eos qui ſocietatem inierunt; ſive fiat cum aliis perſonis extra ſocietatem conſtitutis. Sit

Conclusio I. Tres contractus inter ſocios facti, ſimul aut ſucceſſivè, prorſus ſunt illiciti.

Prob. 1mo. ex Bullâ *Deteſtabilis* quam an. 1586. emiſit Sixtus V. ubi ſic: » Damnamus & reprobamus omnes & quoſcumque contractus & conventiones & pactiones poſt hæc ineundos aut ineundas, per quos ſeu quas cavebitur perſonis pecunias, animalia aut quaſlibet alias res, ſocietatis nomine tradentibus, ut etiamſi fortuito caſu quamlibet jacturam, damnum, aut amiſſionem ſequi contingat, ſors ipſa ſeu capitale ſemper ſalvum ſit, & integrum à ſocio recipiente reſtituatur; ſive ut de certâ quantitate, vel ſummâ in ſingulos annos, aut menſes durante ſocietate reſpondeatur: ſtatuimuſque hujuſmodi contractus, conventiones & pactiones, uſura-

» rios

„ rios & illicitos post hæc censeri debere, atque in posterùm „ non licere iis qui pecunias, vel animalia, aut alias res in „ societatem tradent, de certo lucro, ut præfertur, percipiendo „ inter se pacisci, & concordare. "

His conformiter propositio hæc, *Si contractui societatis adjungatur contractus assecurationis capitalis, ac venditionis lucri incerti pro certo, virtute trium horum contractuum licitum est exigere lucrum certum, cum assecuratione capitalis.* Damnata est an 1664. à Facultate Parisiensi, ut *falsa, scandalosa, inducens ad usuras committendas, variasque aperiens artes eas palliandi, justitiam & charitatem violandi, &c.*

* Reponunt adversarii: 1mo. tres contractus non reprobari per Sixtinam ut jure naturali illicitos, cùm Pontifex solùm dicat eos *posthac in futurum censeri debere illicitos:* 2do. addunt eam solùm à Sixto V. prohibitam fuisse societatis speciem, in quâ periculum summæ capitalis & lucri in alium socium rejicitur vi solius contractus societatis non autem vi duorum qui ei superadderentur contractuum, assecurationis nempe, & venditionis fructuum; prout testatur Comitolus Lib. 3. q. 12. Casuista non laxus.

Refellitur prima responsio. Contractus enim de cujus justitiâ vel injustitiâ à Navarro interrogatus fuerat Romanus Pontifex, reprobatur, quia per eum *irrepit versutè & callidè humani generis hostis ... ut incautos homines ..in usurarum voraginem .. fœde immergat.* Addit Sixtus, se *nuper cum magno dolore* audivisse *hoc malum in quasdam Provincias* irrepsisse *contra æquitatem & societatis justitiam.* Quæro an ii sint characteres contractûs in se liciti, & justitiæ legibus consentanei.

Refellitur secunda responsio. Damnat enim Sixtina *contractus omnes per quos cavebitur personis pecunias societatis nomine tradentibus ut etiamsi fortuito casu ... amissionem sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit;* prout Navarrum inter & Soto controvertebatur; atqui hanc Navarri cum Soto controversiam, de quâ tantùm consultus fuerat Pontifex, nè quidem attigisset, nedum diremisset, si non loqueretur de assecuratione sortis, prout fit in tribus contractibus; ergo.

Quod refert Comitolus, dixisse Toletùm eos solùm à Sixto prohibitos fuisse contractus, qui ante prohibitionem justi non erant, nihil facit contra nos qui contendimus tres contractus in se malos esse & semper fuisse; licèt post Sixti definitionem magis adhuc *in futurum* illiciti censeri debeant.

Adde quòd ex dicendis evidens futurum sit, capitale non nisi

vi ipsius societatis assecurari in tribus contractibus, si propriè loqui velis; cùm reipsâ qui pecunias suas in prædictam societatem confert, nihil pro hâc assecuratione rependat assecuranti, nisi lucrum quod fortè non erit: unde facilè contingit ut qui assecurat, perdat simul & industriam suam & capitale quod assecurat, & hujus assecurationis pretium, quod nullum erit, si nullum sit lucrum.

† Prob. 2do. Ibi est usura, ubi aliquid ultra sortem accipitur vi mutui: atqui in *triplici*, seu, ut alii dicunt, in *trium contractu* aliquid supra sortem accipitur, ut patet, nec accipitur nisi vi mutui. Ad id enim sufficit ut ex tribus contractibus simul unitis verum exurgat mutuum: atqui res ità se habet. Ibi enim est mutuum, ubi verum rei dominium in alium socium transfertur: atqui vi trium contractuum dominium rei in alium socium transfertur. In eum enim transfertur dominium rei, cui res perit, quique non magis à liberâ ejus dispositione potest impediri, quam quilibet alius mutuatarius: atqui per triplicem fit ut res alteri socio pereat, & ut is non magis quàm quilibet alius mutuatarius à liberâ ejus dispositione impediri possit, quia quocumque tandem modo de eâ disponat, nihil ad alium spectat; cui satis esse debet si capitale suum & aliquid ultra, prout conventum est, recipiat ut statim dicemus in responsione ad secundam objectionem.

* Prob. 3tio. Ea contractuum conjunctio illegitima est, quæ societatem destruit, aut non efficit nisi societatem leoninam; atqui talis est trium contractuum conjunctio. Ad essentiam enim societatis requiritur essentialiter damni lucrique communio & æqualitas: atqui communio hæc planè tollitur per novam trium contractuum subtilitatem. Qui enim tradit mille sub spe lucrandi 150. & ex isto lucro cedit centum, tum pro assecuratione capitalis, tum pro venditione lucri incerti, quid aliud facit, nisi quòd per circulos & ambages tradit mille, ut quidquid contingat, recipiat mille & quinquaginta? Hoc autem non est tradere mille in societatem, sed in mutuum cum auctario restituendum.

Prob. 4to. ideò potius licitum est lucrari ex societate, quàm ex mutuo, quia mutuans nec industriam ullam negotiationi mutuatarii impendit, nec ullum rei mutuo datæ periculum subit: atqui idem contingit positis tribus contractibus; ergo ex iis (sive desinant in mutuum sive non,) non magis quàm ex mutuo ullum potest lucrum percipi; videtur enim plena & adæquata esse paritas. Datur pecunia in tribus contractibus, datur & in mutuo, ex parte eam dantis nullus est labor, nulla opera in

mutuo; idem eſt in tribus contractibus: aſſecuratur ſors in mutuo à mutuatario: aſſecuratur & in iſtis à recipiente.

At datur, inquies, in tribus contractibus pecunia ut ex eâ fiat negotiatio. Sed contra: ad negotiationem non ſufficiunt verba hæc, *Negotiari volo*; ſed requiritur realitas & ſinceritas: an verò is ſincerè negotiari vult, qui ſeu benè, ſeu malè ſuccedat negotiatio, vult lucrum percipere?

† Obj. 1mo. Non reprobantur tres contractus, niſi quia ſupponuntur degenerare in mutuum uſurarium: atqui falſum eſt quòd degenerent.... In mutuo enim periculum rei pertinet ex naturâ rei ad mutuatarium: atqui periculum in tribus contractibus non pertinet ad alterum ſocium ex naturâ rei. Aſſecuratio enim capitalis quam præſtat tibi, non acquiritur à te niſi vi pecuniæ de quâ cum eo paciſceris ut rem tuam aſſecuret tibi; ergo.

R. 1mo. tres contractus adhuc injuſtos fore, etiamſi in mutuum non degenerarent, ut docet ultima noſtra probatio.

R. 2do. ad 1. neg. min. ad 2. diſt. periculum non pertinet ad alterum ſocium ex naturâ rei, id eſt vi contractûs ſocietatis, C. vi contractûs aſſecurationis ſimul & venditionis fructuum qui ſuperadduntur, N. Quòd autem ex utroque reſultet mutuum implicitum, patet ex dictis, & ex modo dicendis patebit.

R. 3tio. diſt. aſſecuratio quam alter ſocius præſtat, comparatur per pecuniam quam alter reipsâ non ſolvit, ſed ad ſummum ſolvere fingit, C. per pecuniam quam alter defacto ſolvat, N. Si enim in negotiatione expoſueris libellas mille, quas tibi ut alter aſſecuret polliceris libellas quadraginta, ita ut pro ducentis incerti lucri libris quas ſperas, non niſi centum certi lucri percepturus ſis, palam eſt te mutuo dare mille libellas, ut quidquid tandem eveniat, percipias ſexaginta; quas ergo dare videris libellas quadraginta, reipsâ non tradis, quia ſtatim reſtituuntur tibi, cùm de capitali tuo, & certâ ſupra ſortem ſummâ percipiendâ paciſcaris.

Hinc verè dici poſſet, in triplici contractu totum periculum in alium ſocium refundi ex naturâ contractûs, prout eſt talis; & ſic ex naturâ rei unde ulteriùs ſequitur contractum hunc eſſe uſurarium. Si enim Petrus diceret rotundè Joanni: Do tibi libellas mille hâc duplici conditione, 1mo. ut ſi pereant etiam fortuitò, tibi pereant; 2do. ut poſt annum reddas mihi mille & quinquaginta, vera eſſet uſura, ut fatentur omnes, ſecluſo, ut ſupponimus titulo lucri ceſſantis, atqui idem dicitur in tribus contractibus, hoc uno diſcrimine, quòd in primo caſu dicatur nitidè & formaliter, in ſecundo verò caſu per circuitus & ambages.

* Obj.

* Obj. 2do. De essentiâ mutui est translatio dominii à mutuante in mutuatarium, sed pecunia socio uni per alterum assecurata non transit in dominium assecurantis. Si enim in ejus dominium transiret, utique quia ipsi periret, eamque quidquid eveniat restituere teneretur: atqui hæc ratio nulla est. Quandoquidem res perit cuilibet assecuranti, tametsi quilibet assecurans rei dominus non sit; unde universaliter verum non est illud, *res domino suo perit;* cùm depositum sæpe pereat depositario, qui tamen ejusdem dominus non est.

R. 1mo. Sive triplex contractus desinat in mutuum sive non, non major est titulus lucrandi ex societate sic initâ, quam ex mutuo; quia ex S. Thomâ, * ut socius sit lucri particeps, requiritur ut tale habet dominium vi cujus ipse rei periculum subeat; quod non contingit in triplici contractu.

R. 2do. ad 1. neg. min. ad 2. nego maj. Non dico pecuniam transire in dominium alterius socii præcisè quia ipsi perit; sed quia reipsâ ei ut domino perit: perit autem ei ut domino, quia non nisi per injustitiam a libero ejususu impediri potest; porrò non nisi injustè à libero reiusu impediri potest, quia jam nihil alterius socii interest, quos in usus hæc impendatur pecunia, modò & sortem & supra sortem aliquid recipiat. Male igitur exigitur à socio ut pecuniam hanc in tali negotiatione insumat, quia cùm mercator ille non teneatur rem illam individualiter restituere, sed valorem ejus, non potest impediri quominus eâ pro nutu utatur, nisi fortè cùm esset solvendo impar, interdiceretur ei, certo commercii genere admodum periculoso, quod & in alio quovis mutuo fieri posset, absque eo quòd hæc mutuantis lex probaret eum vel rei mutuo datæ dominum manere, vel aliquid supra sortem posse stipulari. Longè aliter se res habent in vectoribus qui v. g. vinum assecurant, ipsi enim tenentur rem eandem in individuo restituere, negotiator vero solùm in specie: ipsi re illâ uti non possunt, nisi salvâ ejus substantiâ, nec proinde ad placitum, secùs mercator ille.

At, inquies, homo ille non vult pecuniam suam mutuo dare: Dist. non vult verbo tenùs & in speciem, C. reipsâ, N. Vult enim muto dare qui vult lucrum referre, non vi præcisè societatis & negotiationis: atqui sic se habet homo ille; alioqui sublatâ vel non succedente negotiatione nihil exigere deberet.

Obj. 3tio. Tam contractus assecurationis contractui societatis addi potest, quàm deposito, locato, &c. atqui his sæpe adjicitur, ergo.

R. neg. maj. assecuratio enim est quidem præter, sed non

* q. 78. art. 1. ad. 5.

contra

contra naturam depositi, quod in eo situm est, ut res alicujus alteri custodienda committatur, quod optimè subsist.t, etiamsi res illa assecuretur: at verò assecuratio prout fit in tribus contractibus, ipsam evertit societatis naturam, quæ æquam lucri damnique communionem importat, & subsistere nequit si rei in societatem adductæ dominium in alium transferatur; ut in triplici contractu transferri probavimus.

† Obj. 4to. Tres contractus justè fieri possunt cum diversis personis, modò servetur æqualitas; ergo & justè cum eâdem personâ fieri possunt, modò eadem servetur æqualitas; justitia enim in hâc æqualitate consistit, non in habitudine ad personas.

R. neg. conseq: Ratio disparitatis multiplex est, eaque evidens. Nam 1mo. Societas requirit quidem lucri & damni communionem, sed inter socios: an enim desinet societas mea cum Titio, si pater meus ut mihi animos addat, capitale meum assecurare velit? 2do. assecuratio per alium facta societati planè extrinseca est; nec de eâ quæri potest vel socius meus, quem hæc assecuratio nullatenùs respicit; vel ille qui rem meam assecurat, cum ei planè indifferens sit an res quam assecurat sit in societate posita, vel non, modò ea non plùs in societate periclitetur quàm extra, aut si periclitetur magis, majus etiam pro assecuratione pretium impendam; 3tio. vi trium contractuum societas in mutuum degenerat, quatenùs socius sine injustitiâ à libera rei dispositione impediri non potest: atquì si capitale meum per tertium assecuretur, jam hæc mutui ratio non subsistit, quia socius non plùs circa rem meam libertatis habet, quàm si hæc assecurata non fuisset; ergo.

Conclusio II. Licitus est contractus societatis cum assecuratione capitalis, si lucrum non vendatur; vel cum venditione lucri, si non assecuretur capitale.

Prob. 1mo. Ille contractus jure saltèm naturali licitus est (eum enim ob usuræ periculum jure positivo reprobari posse non diffitemur) qui nihil eorum habet vitiorum quæ in tribus contractibus redarguuntur. atqui *duplex contractus* quem mox descripsi, nihil eorum habet vitiorum quæ in tribus contractibus redarguuntur. Hoc enim in iis præcipuè redarguitur, quòd degenerent in mutuum: atqui duplex contractus in mutuum non vertitur. Ibi enim nè mutui quidem umbra esse potest, ubi sociùs alter pecuniæ in societatem adductæ dominus non efficitur, atqui socius pecuniam assecurans, ejus dominus non efficitur; cùm verè teneatur hanc impendere in negotiationem de quâ inter ambos conventum est; ut nempe qui pecuniam dedit ex eâ recipiat fructus, si qui proveniant; ergo.

Quòd

Quòd si lucrum vendatur, multò minùs alter pecuniæ dominus erit, cùm, si pereat: ei sit peritura qui eam in societatem contulit; ergo.

* Prob. 2do. Ideò contractus de quo agitur licitus non esset quia is cui res sua assecuraretur nullum subiret periculum: atqui falsum consequens. Ut enim æquale sit utrinque periculum; satis est 1mo. ut summa quam unus tradit ad obtinendam rei suæ assecurationem, planè æquivaleat periculo quod alter subit; 2do. ut summa hæc verè solvatur assecuranti, non fictè, prout in triplici contractu fieri diximus: atqui ità res est; 1mo. enim ut supponimus, qui rem suam sibi assecurari curat, justum pro hâc assecuratione pretium solvit 2do. pretium illud non fictè sed vere solvitur, etiamsi nihil ex societate percipiatur lucri, adeoque eo sensu perditur; 3tio. si nullum ex societate percipiatur lucrum, unusquisque sociorum suam damni hujus partem sentit. Porrò nihil horum in tribus contractibus reperitur; ergo.

Obj. 1mo. Consilium Burdigalense an. 1583. ab Apostolicâ Sede in omnibus approbatum; & Conventus Melodunensis an. 1578.[a] Sic loquuntur: *In societate animalium quæ inæstimata alicui dantur custodienda, sive ut operas præstet, omnes casus etiam fortituiti semper sint periculo ejus qui dederit, nisi accipientis & custodientis dolo aut magnâ negligentiâ damnum accidisse contigerit. Non fiat pactio ut sors semper sit salva, etiam ex primis fœtibus.* Addunt eadem Concilia, quod *si animalia dentur æstimata, ità ut sors danti salva sit, nihil omninò percipi possit;* ergo contractui societatis nè addi quidem potest contractus solus de assecuratione sortis.

R. 1mo. ex allatis textibus ad summum sequi, contractum, duplicem positivo jure reprobari, ut qui periculo non careat & palliandis usuris inservire possit.

R. 2do. dist. antec. non debet fieri pactio ut sors salva sit gratis, & vi societatis solius, C. non debet fieri pactio, etiamsi justum pro assecuratione pretium solvatur, subdist. non debet, id est, qui pecuniam in societatem confert, exigere non potest, ut alter socius suum sibi capitale assecuret, etiam pro certâ mercede, si ejus periculum in se sumere nolit, quia circa hoc omninò liber esse debet, C. non debet, etiamsi socius alter sponte assecurare velit, aut ad id etiam socium alterum invitet, N. Hanc enim assecurationem si sponte fiat, & legitimo pretio, nihil per se habere mali, probant ea quæ statim adduximus argumenta.

† Obj. 2do. Assecuratio capitalis societatem evertit funditùs. Præcipua enim societatis conditio est ex S. Thomâ, ut pecunia collata

collata subjaceat periculo conferentis, vel saltem alterius socii periculo non subsit: atqui res ita non erit, si socius alter sortem assecuret; ergo.

R. ad 1. dist, ant. assecuratio capitalis vi ipsius societatis facta, societatem evertit, C. assecuratio legitimè facta, prout eam explicuimus & supponimus; N. Hæc enim assecuratio à socio facta non magis societati nocet, quàm si fieret à tertio; hæc autem ex dictis non nocet societati.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Societate animalium.

Contractus societatis animalium, qui gallicè dicitur redditio bestiæ; vel *Chatel*, seu *Capitale*, quia animalia in hoc contractu locum tenent fundi, seu capitalis, definiri potest, *Conventio duorum vel plurium, quorum alii certum quemdam animalium numerum, in societatem conferunt; alii vero hæc animalia servant & pascunt, ut ex fructibus lucrum percipiant.* Qui dat animalia, ut oves, vaccas, &c. apud nos dicitur *le bailleur* dator, qui eadem custodienda & pascenda recipit, dicitur *le preneur* acceptor.

Quæres 1mo. an ille contractus licitus sit.

R. affirmat. quia tam licet animalia in societatem committere villico, quàm pecuniam mercatori.

Ad id autem tres requiruntur conditiones. Prima est, ut si animalia sinè *accipientis* dolo vel culpa pereunt, non ipsi pereant, sed *tradenti.* Ratio est, quia res unaquæque domino suo perit: atqui tradens remanet dominus, nec alio quàm dominii hujus titulo lucri particeps esse potest; ergo. Et certè, sublatâ communione in damno, nulla esse potest communio seu societas in lucro.

Secunda conditio est, ut accipiens, villicus v. g. animalia pascat, & accuratam lucri totius rationem reddat; hoc enim solo accuratæ custodiæ titulo suam sibi in lucro partem vindicare potest.

Tertia conditio est, ut in proventuum seu lucri divisione servetur æqualitas, ità ut *tradens* commensuratam capitali suo seu bestiis; *accipiens* verò adæquatam labori & industriæ partem recipiat.

Ex hisce principiis aliquot solvam conscientiæ casus in hâc materiâ proponi solitos, ut aliorum qui hic proponi non possunt, haberi solutio faciliùs possit.

I. Titius

I. Titius dat Petro oves ducentas & vaccas viginti post factam earum æstimationem, iis conditionibus: 1mo. ut singulis mensibus certa lactis, casei, aut lanæ quantitas à Petro reddatur; 2do. ut exacto contractûs tempore, vel pretium quo animalia hæc æstimata fuerunt reddatur à Petro, vel alia ejusdem valoris animalia; 3tio. ut interim à Petro pascantur, custodiantur, &c. Valetne is contractus?

R. negat. quia nulla est hic societas, cùm Petrus totum subeat rei sibi datæ periculum, utpotè qui eam secundùm factam illius æstimationem reddere teneatur; ergo Titius nullam in lucro partem prætendere potest. Et certè talis contractus vel est mutuum, vel venditio: si mutuum, usura est manifesta ex eo lucrum percipere; si venditio, quam æstimatione fieri dicunt Leges, venditor nihil ultra æstimationem percipere debet.

II. Sed quid, si Petrus assecuret quidem capitale Titio, sed vicissim Titius majorem lucri futuri partem concedat Petro, ut eum ab hujusce assecurationis pretio indemnem faciat?

R. hoc nihil esse aliud quàm tres contractus. Nam 1mo. Petrus subit periculum gregis pro parte lucri quam fortè non percipiet, quia fortè nullum erit lucrum; 2do. Petrus de hoc grege pro nutu disponere potest, absque eo quòd legitimè conqueri possit Titius, cui satis est si tempore præfixo & sortem & lucrum ultra sortem recipiat. Porrò tres hosce contractus planè iniquos esse patet ex dictis. Aliud esset juxta nos, si Titius certum & reale pretium pro assecuratione Petro consentienti solveret; tunc enim si quid esset lucri partem ejus exigere posset: si nihil, nihil exigeret.

III. Lucius vaccas 40. Paulo dedit ad sex annos, sub iis conditionibus: 1mo. ut Paulus eas pascere ac servare teneatur, & tres aut quatuor frumenti modios Lucio singulis annis retribuere debeat; 2do. ut Paulus unoquoque anno duodecimam capitalis partem acquirat; 3tio. ut exacto sex annorum circulo, Lucium inter & Paulum ex æquo dividantur capitale & fructus *le fond & le croit.* Peccatne hic contractus.

R. in hoc contractu, qui alicubi vocatur *Gazaille*, nihil esse mali, modò, 1mo. id quod perit, & necdum acquisitum est ab *accipiente*, pereat danti seu *socio*; 2do. modò etiam id quod Paulus recipit singulis annis, aut in fine contractûs recipiet, sit industriæ ejus commensuratum, &c. Ratio est, quia in tali contractu qui præter societatem continet & venditionem; plena est æqualitas.

Ceterum hi societatis contractus multiplici modo iniri possunt. Fieri enim potest ut *accipiens* mediam capitalis partem solvat, sive ex novis fœtibus, sive ex pecuniâ sua, & tunc dici-

tur *Chetel affranchi*; vel ut hæc non solvat, tuncque dicitur *Chetel non affranchi*. In secundo casu periculum pertinet ad dantem; in primo, pertinet ad utrumque sed in secundo casu *dans* totum capitale recipit, nisi casu fortuito perierit; in primo & capitale, utpotè quòd commune factum sit & lucrum ex æquo dividuntur.

CAPUT QUINTUM.

De Cambio.

CAmbium, quod generatim idem est ac permutatio unius cum alio, quodcumque illud sit, strictiùs hic sumitur pro permutatione pecuniæ cum pecuniâ: qui recipit pecuniam, dicitur *campsarius*; qui dat, dicitur *campsor*, *colibista*, *bancarius*, *nummularius*.

Cambium definitur, *Contractus quo pecunia pro pecuniâ commutatur cum lucro campsoris.* Differt à venditione, in qua pecunia commutatur cum merce; à deposito, in quo eadem numero res reddi debet; à mutuo, quod ex lucri intentione fieri nequit cùm è contra campsor possit lucrum intendere, de quo statim.

Cambium dividitur in fictum & reale. *Fictum*, quod & *siccum* appellatur, illud est quo pecunia non permutatur reipsâ, sed permutari fingitur; ut cùm datur pecunia recipienda non eo loco quo fingitur, sed eo loco quo datur, quamvis alio tempore. *Reale* est illud quod non fingitur, sed verè fit. & triplex est: *Manuale* seu minutum quo præsens pecunia de manu ad manum pro aliâ diversæ speciei mutatur, ut aurea pro argenteâ; gallica pro hispanicâ. *Locale*, seu cambium per literas, quòd est permutatio pecuniæ præsentis cum distanti; ut si hic des pecuniam campsori, ut eam per literas cambii amico tuo Romæ restituendam curet. *Temporale*. quo hodie v. g. datur pecunia, putà centum nummi, ut post tres aut quatuor menses reddatur eadem pecunia cum duobus nummis supra centum: atque illud est celebre Cambium quod alii Lugdunense vocant, quasi Lugduni in usu positum; alii Nannetense & Francofurtense eâdem de causa. Quæritur an varia hæc Cambia licita sint? Sit

Conclusio I. Cambium per se licitum est, servatis servandis.

Prob. quia cambium & Reipublicæ utile est, & nihil habet mali: 1mo. quidem Reipublicæ utile est, imò & necessarium, cùm

cùm Cambii ope multorum damna & incommoda vitentur: multi enim indigent pecunia minuta; multi pecuniis quæ in aliis quò peregrinaturi sunt Regnis currunt; multi suas sinè magno latronum metu deportare non possunt: his verò incommodis per cambium subvenitur: 2do. Cambium nihil habet mali. Si quid enim in eo redargui posset, hoc utique quòd vi cambii aliquid supra summam à campsore datam recipiatur: atqui hoc culpari non potest; quia justo fit titulo, impensarum scilicet, sinè quibus non potest campsor omnis generis monetas colligere, ut satisfaciat cuilibet indigenti; correspondentes habere, ministros, domum, aliaque id genus huic commercio necessaria conducere; ergo.

Obj. 1mo. Non plus valent centum nummi in auro quàm in argento; ergo qui pro eorum commutatione aliquid recipit, non servat æqualitatem.

R. dist.ant. non plùs valent ratione sui & simpliciter, C. ratione impensarum quas campsor facere tenetur, N. Cùm autem impensæ illæ sinè quibus cambium subsistere nequit, pretio sint æstimabiles, nihil mirum si pro ipsis possint campsores aliquid accipere; alioqui frustra ponerent *operam & sudorem suum in re licita ad utilitatem aliorum*, Opusc. 73.

Obj. 2do. Ex dictis alibi, res non est carior, quia utilior est emptori; ergo.

R. Non vendi à campsore utilitatem quæ se teneat ex parte ipsius emptoris, sed eam quæ se tenet ex parte rei venditæ, quam campsor sinè multis impensis procurare non potest emptori; has verò impensas campsor pati non debet.

Inst. Ergo campsor nihil recipere poterit, cùm cambium in ipsius utilitatem cedit ut cùm ei utilius est habere pecuniam Parisiis quam Lugduni.

R. neg. ant. 1mo. quia cùm etiam longe utilius esset campsori pecuniam hic quàm alibi habere, nihil ultra constitutum Ligibus pretium recipere potest; 2do. quia utilitas quam tunc percipit campsor, bonæ ejus fortunæ, & arti imputari debet; quam artem sinè multis sumptibus exercere non potest.

CONCLUSIO II. Cambium siccum illicitum est.

Prob. Quia cambium illud verum est mutuum ex quo lucrum sinè alio titulo percipitur; quod usurarium est, ut per se patet. Tale cambium est, si quis mercatorem adeat Lutetiæ à quo mille nummos mutuos accipiat, quos quidem mercator mutuos dare nolit, sed ad cambium duntaxat cum obligatione eosdem restituendi Lugduni, quamvis sciat campsarium iis non indigere Lugduni, sed Parisiis, neque eos alibi quàm Parisis esse restituturum: unde hoc cambii genus reprobavit S. Pius V. Bulla *In eam.* anno 1571.

CONCLU-

Conclusio III. Cambium temporale, sive Lugduni, sive alibi exerceatur, est usurarium.

Prob. Quia in hoc cambio datur hodie pecunia cum obligatione eandem reddendi cum auctario, post aliquot, tres v. g. menses; & hoc auctarium Lugduni majus aut minus exigitur, prout pecunia plùs aut minùs valuit per tres elapsos proximè menses qui singulas inter nundinas currunt: quòd si post illud tempus non solvatur promissionis valor, renovatur promissio, & auctarium quod jam debitum esse supponitur, capitali additur, ità ut solvi debeat usura usuræ, quod quidem tunc, & malè, vocatur *recambium:* atqui contractus ille videtur plenus iniquitatis: 1mo. quia auctarium non exigitur nisi pro carentia pecuniæ, ad certum tempus, & pro solutionis dilatione; unde quò major est dilatio, majus exigitur auctarium: atqui pro carentia pecuniæ, aut dilatione solutionis, aliquid supra sortem exigere, mera est usura, ut alibi dictum est; 2do. quia nequidem negotiatoribus licitum est usuras usurarum exigere: atqui eas vi cambii hujus exigi dicunt; ergo duplex hic intervenit iniquitas.

Ceterùm illud solùm impugno cambii genus quod descripsi: si enim aliter exerceatur cambium Lugdunense, ut aliqui loci hujus incolæ me præsente, dixerunt, de eo penes alios esto judicium.

CAPUT SEXTUM

De Censibus.

Census, vulgo: *Prowizya albo Czynsz*, prout præsentis est instituti, definitur, Jus percipiendi annuam pensionem ex re vel persona alterius utili vel fructifera.

Dicitur 1mo. *Jus*, seu facultas exigendi pensionem, quam qui debet, dicitur *censuarius & venditor*, quia pro certa quam mutuo recipit pecuniæ summa, aut alia re æquivalenti, vendit alteri jus certam certo tempore pensionem recipiendi: is verò cui ea debetur, dicitur *creditor, censualista & emptor*, quia illud pecunia sua emit.

Dicitur 2do. *Ex re vel persona alterius;* quia jus hujus pensionis non tantùm potest fundari in re, v. g. domo vel àgris; sed etiam in persona; modò aliquid, sivè ex officio, sivè labore & industria lucrari possit.

Census dividitur in reservativum, & consignativum. *Reservativus*

vativus est jus percipiendi certam pensionem quam quis sibi reservat in re fructifera, cujus plenum alteri dominium tradit. Ad hanc speciem pertinent census dominicales, qui dominis competunt, eò quòd translata in aliquos particulares fundorum quorumdam proprietate, aliquam sibi ex iis pensionem reservaverint, quasi in recognitionem. Census verò *consignativus*, de quo hic sermo, est jus quod quis dato & constituto alteri personæ pretio, ab eadem emit ut certam quotannis pensionem recipiat, juxta taxam Principis & leges locorum.

Census consignativus subdividitur: 1mo. ex parte rei super qua constituitur, in realem, personalem & mixtum; 2do. ex parte pensionis, in pecuniarium, & fructuarium; 3tio. ex parte temporis quo durat, in temporalem, vitalitium, & perpetuum; 4to. ex parte modi quo creatur, in redimibilem, & irredimibilem.

Census *realis* ille est, qui constituitur super re fructifera, ut domo, eamque perpetuò comitatur adeò ut ad quemcumque res illa transit, simul & transeat annexum ei pensionis onus, donec legitimè redimatur.

Census *personalis* ille est, qui immediatè constitutus est super ipsa persona, quæ sibi, vel suis etiam hæredibus obligationem imponit solvendi ex labore suo, vel etiam ex bonis si quæ habeat, certam pensionem. Hic census non transit in realem, quamvis pro ejus assecuratione detur hypotheca; quia res hypothecata primo loco non obligatur, sed duntaxat in defectum personæ.

Mixtus est ille, qui tam super re quàm persona constitutus est & tales esse solent census hodierni.

Pecuniarius est ille, qui solvendus est in pecunia; *fructuarius*, qui in fructibus, ut vino.

Temporalis est qui ad certum tempus, ut ad annos viginti constituitur: *vitalitius*, qui ad vitam hominis: *perpetuus*, qui in perpetuum constitutus est, ità ut per se nunquam expiret.

Redimibilis ille est qui redimi potest ad nutum, vel censuarii, vel censualistæ, vel utriusque: *irredimibilis*, qui non potest redimi. His præmissis, quæritur an, & qua conditione prædicti census liciti esse possint.

Extra controversiam est, census reservativos omnino licitos esse: tum quia eos adhibuit Joseph, cùm Ægyptiorum bona pro tritico in Pharaonis dominium asserta, pòstmodum Ægyptiis restituit, annua super his pensione Pharaoni reservata: tum quia æquum est ut qui rei suæ alteri vassallo vel non, proprietatem confert, aliquam in ea pensionem, reservare possit. Hic tamen multiplici modo peccari potest ut dicam in

Tract.

Tract. de Statuum Obligat. Jam quæritur an licita sit emptio reditûs pecuniarii, saltèm novi, sive perpetui, sive temporalis. Qua de re sit

CONCLUSIO I. Census realis est licitus: licitus quoque est census personalis in locis in quibus non viget S. Pii V. Constitutio.

Prob. 1. pars. 1mo. Ex unanimi hodie Ecclesiarum, Monasteriorum, Fidelium, imò nationum omnium consuetudine, à quibus census prædicti approbantur & exercentur. Adde SS. Pontifices Martin. V. Calixtum III. Nicolaum V. & alios, re ponderata, prædictos census ab omni malo immunes judicasse.

Prob. 2do. Quia tota quæ in his censibus redargui potest inæqualitas hinc petitur, quòd emptor censûs certam singulis annis pensionem recipiendo, post temporis lapsum plùs recipiat quàm dedit: atqui hæc ratio non probat ullam hic esse inæqualitatem. Qui enim fundum fructiferum emit, pretium suum post aliquot annos recuperat, & temporum lapsu summam, eâ quam venditori dederat majorem consequitur, nec tamen ullius injustitiæ accusatur. Ratio utriusque hæc est, quòd ex communi hominum sensu, summa per multas partes divisa, nec recipienda nisi successivè, & sic variis incommodis, & periculis exposita, non tanti valet quanti istarum partium collectio simul possessa, quæ & nullis penè obnoxia est incommodis, & ad quodlibet lucri negotiationisque genus longè utilior est & commodior.

Prob. 2. pars. De censu personali, 1mo. quia potest quis alteri gratis concedere jus annuæ pensionis super persona sua; ergo & vendere, quia pretio æstimabile est, adeoque & vendibile; 2do. quia persona non minùs per artem suam potest esse fructifera, quàm ager & domus; ergo sicut vendi potest pensio super agris aut prædiis, sic & vendi potest pensio percipienda ex lucro quod persona suo sibi labore acquiret; 3tio. idem probat usus totius Galliarum Regni, in quo census personales vigent, & nunquam à supremis Curiis, Præsulibusve nostris reprobati fuêre; haud dubio reprobandi, si vel usuram, vel ullam injustitiæ labem continerent.

Dixi, *in locis in quibus non viget Pii V. Constitutio:* nam S. ille Pontifex, ut usuris censûs nomine palliatis occurreret, Bullam *Cùm onus* anno 1569. emisit, quâ statuitur, *censum constitui nullo modo posse nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de sui naturâ fructiferâ;* adeò ut *re in totum vel pro parte peremptâ, aut infructosâ in totum vel pro parte effectâ, census ad ratam perire debeat.* Sed illæ conditiones nec in Gallia, nec in Hispania aut Belgio, imò nec Romæ ob

servantur, cùm ibi census personales in usu sint, & vix ullibi ità creentur ut sequi debeant conditionem rei super quâ constituti sunt; unde eâ ex toto pereunte, illi nequidem ex parte pereunt.

Obj. Census minoris emitur quàm valeant omnes pensiones speratæ; ergo emptio illius est illicita, quia centum aurei, v. g. per partes solvendi, idem valent ac simultanea eorum collectio: alioqui mutuans cum pacto non repetendi sortem, nisi per partes, posset aliquid ultra sortem exigere, pro hujusmodi mutuo, quod tamen usurarium foret; ergo.

R. ad 1. neg. conseq. Et iterum dico, & ex communi hominum æstimatione, id quod solvitur per partes longô intervallô à se dissitas, multò minoris valere quàm simultaneam istarum partium collectionem; alioqui nunquam satis solvi possent prædia ex quibus reditus successivi quidem, sed perpetui colliguntur.

Nec nocet, quòd ex pecunia mutuo data, & per partes restituenda, nihil ultra sortem recipi possit: magna enim est censum inter & mutuum disparitas: 1mo. quia pecunia mutuo data communiter loquendo post tempus satis breve repeti potest, secùs pecunia ad censum data; 2do. quia mutuans pacisci potest, ut si pecuniâ sua gravissimè indigeat, eandem & citiùs, & totaliter repetat; non sic censualista, qui nec pensionum collectionem, nec pecuniam mutuo datam repetere potest, quibuscumque sit in angustiis; 3tio. quia in mutuo nihil emitur, ut hinc patet quòd pecunia non transeat in dominium mutuatarii, nisi cum onere eandem restituendi priori domino; at in censu emitur jus ad pensionem, & pecunia pro pretio data tam plenè & absolutè transfertur in dominium censuarii, seu venditoris, ut possit eam nunquam restituere.

Quæres 1mo. Quænam sint in Galliis censûs constituendi conditiones.

R. Tres esse præcipuas. Prima est, ut emptor seu censualista sortem in perpetuum alienet, nec unquam cogere possit debitorem à quo solvitur census, ut eam restituat emptori. Secunda, ut venditor possit se liberare cùm volet, seu censum redimere, refundendo emptori pecuniam suam. Passim tamen in usu est, ut venditor qui redditione pretii censum extinguere volet, id *per bimestre ante* denuntiare debeat emptori; quia quisque libertate sua rationabiliter uti debet, nec æquitati consonum satis videtur, ut pridie ante monetæ diminutionem sua emptori pecunia refundatur. Tertia demùm conditio est, ut reditus seu pensio solvatur secundùm taxam Principis.

Quæres 2do. An non igitur constitui possit census irredimi-

bilis;

bilis; an nòn censùs redimibilis aliquid includat mali. Ut solvantur eæ quæstiones, revocandum in memoriam pactum de redimendo fieri posse, vel in gratiam solius venditoris, vel in gratiam solius emptoris, vel demum in favorem utriusque. Sit

CONCLUSIO II. Census perpetuus sive irredimibilis licitus est jure naturali. Ità vulgò Theologi.

Prob. Quia idem sentiendum est de emptione censûs, ac de aliqua quavis emptione: sed emptio quælibet ità fieri potest, & solet, ut venditor nullum habeat jus rem semel venditam ab emptore retrahendi; ergo & censûs emptio ità fieri potest, ut venditor jus redimendi nullum habeat.

Obj. In censu qui ex parte censuarii irredimibilis est, plùs gravatur debitor quàm si ab usurario mutuum accepisset; in hoc enim liberare se posset sorte redditâ, in illo verò non potest; ergo.

R. neg. ant. Gravamen enim usuræ prorsùs iniquum est, gravamen verò in censu impositum justum est, cùm fundetur in venditione, quæ solet esse perpetua. Et certè si valeret objectio, iniqua foret & justo gravamini conjuncta venditio, vi cujus emptor fructus perpetuò recipit, adeò ut venditor iis nunquam frui possit, etiamsi sortem reddere velit; hoc autem est contra communem omnium sensum.

CONCLUSIO III. Census redimibilis ad nutum venditoris, prout in Gallia constituitur, est licitus.

Prob. Quia venditio censûs redimibilis, nihil est aliud quàm venditio rei cum pacto de retrovendendo in favorem venditoris; atqui talis venditio licita est, ut dixi sup. p. 542.

De censu ad nutum emptoris redimibili quid sentiendum sit, colliges ex iis quæ ibidem diximus.

CAPUT SEPTIMUM.

De Locatione, Conductione, Deposito, &c.

LOcatio & conductio sunt unus idemque contractus, qui ex parte locantis *locatio*, & ex parte locatarii *conductio*, appellatur.

Locatio est contractus quo usus vel fructus rei aut personæ ad certum tempus pro pretio traditur: conductio est contractus quo accipitur ille usus vel fructus. Suæ sunt locatori & conductori obligationes.

1mo. Locator efficere debet ut conductor re uti vel fru-

 liberè

liberè possit. Non tenetur tamen de vi majori, ut si Princeps domum locatam usurpet, si ea pereat incendio.

2do. Locator occultum rei locatæ vitium aperire debet, ut si domus ruinosa sit; si spiritibus vexata, aut vexari dicta; si equus onera abjicere & excutere consueverit: unde tenetur de damno, si scienter vitium celaverit. Si res inutilis sit, locator nihil accipere potest; si utilis quidem, sed minùs quàm pactus est locatarius, minuenda est pensio. Et hæc in foro conscientiæ vera sunt, sive defectus evidens sit, sive non; modò eum sciverit, aut scire potuerit locator.

3tio. Debet & locator impensas in re factas, necessarias nempe & utiles solvere, nisi aliter conventum sit.

4to. Rem ante tempus constitutum repetere non potest, nisi id exigant necessitas reficiendæ domûs, mali conductoris mores, solutionis defectus, &c. itèm si locator domo sua verè indigeat, &c.

Conductoris seu locatarii varia sunt onera, 1mo. re conducta uti non debet, nisi in usum pro quo conduxit; sic equô ad vehendum onus uti non potest, qui eum ad ferendum hominem conduxit; nec majus onus imponere, qui de minori pactus est; 2do. tenetur de dolo, culpa lata aut levi, non sua tantùm, sed & sublocatariorum aut famulorum; 3tio, *culpæ locatarii* * *& illud adnumeratur, si propter inimicitias ejus vicinus arbores succiderit.* Propter inimicitias, inquam, ex conductoris culpa procreatas: si quis enim alterius odium incurrerit, quia contra eum testimonium dixit, haud æquum est ut id sibi in damnum imputetur.

Aliæ conditiones, ut quòd pensio conventa solvi debeat, res locata constituto tempore restitui, ut ante id temporis res sine causa non deferatur, parùm difficultatis habent. Pensio solvenda est, etiamsi ex parte conductoris, licèt absque ejus culpa, contingat ut re locata, v. g. equo uti non possit: secùs si equus morbo afficiatur, aut domus corruat, vel ob bellum inhabitari non possit. Idem dicendum de eo *qui operas suas locavit;* ** *is enim totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non stetit quominùs operas præstaret.* Qui malè aut segniter laborant ad restituendum tenentur, prout majoris aut minoris damni causa fuêre.

Superest una difficultas, cui nempè res locari possit.

R. Rem ei locare non posse qui prævidetur ea abusurus; unde peccas 1mo. si arma cuipiam locaveris quem iis usurum putas ad occisionem; 2do. si meretrici loces domum, etsi eam nemini locare possis; imò etsi locationis pretium tibi ut subsi-

stas

* *L.* 25. *ff.* de Locat. ** *L.* 28. *ff.* de Locat.

ſtas neceſſarium ſit. Ratio eſt, 1mo. quia non licet alteri procurare occaſionem & commoditatem peccandi; 2do. quia ex S. Carolo Borom. abſolvi non poſſunt, qui aleæ *& ejuſmodi luſibus indulgent, vel qui domum in hunc finem præparatam aperriunt:* atqui minus eſt illius peccatum qui Academiam tenet, quàm qui meretrici domum locat; ergo, ut verbis S. Hieronymi utar, *melius eſt ut emolumentis carnalibus careas, quàm dum vis lucrificare, cauſam habeas ruinarum.*

Limitat hanc reſponſionem Sylvius, ſi & mulieres illæ ſunt ad meretricandum reſolutæ, & à Republica tolerentur in ea civitatis parte in qua ipſis elocatur domus, & peccatum diſpliceat elocatoribus... tunc enim elocatores illud peccatum impedire non tenentur. Ità & Pontas.

Ut autem domum meretrici locare non licet, ſic nec eam pati quis poteſt in domo ſua quam ſceleris puram crediderat, & poſtmodum meretricem eſſe comperit.

Nec dicas domûs locationem ad peccatum non inducere, nam neque etiam locatio gladii ad occiſionem inducit, & tamen occidere volenti, gladium locare non licet. Domus ergo per ſe non inducit, ſed peccandi commoditatem præbet, quam præbere illicitum eſt.

Depoſitum, commodatum, &c. hic ſumuntur pro contractu, tametſi ſæpe ſumantur pro re depoſita, commodata, &c.

Depoſitum eſt contractus quo res cuſtodienda traditur alteri, ab eoque ſuſcipitur, ut reddatur eadem, non ſolùm ſpecie, ſed etiam numero, ſaltèm ut plurimùm. Ad depoſitum requiritur ſuſceptio ex parte depoſitarii qui alioqui non tenetur de depoſito.

Depoſitum duplex: aliud judiciale, aliud privatum. Judiciale, quod etiam dicitur *ſequeſtrum*, eſt conrractus quo res de qua eſt controverſia, alteri tertio cuſtodienda traditur, ut ei reſtituatur cui adjudicata fuerit. Privatum, quod ſcilicet fit privata partium authoritate, aliud eſt voluntarium, quando quis nullo cogente rem ſuam committit alteri; aliud neceſſarium, cùm cogente incendiô, ruinâ, ſeditione aut alio ſimili, ſua quis alienæ fidei concredit.

Quæres 1mo. Qui poſſint eſſe depoſitarii. R. Quemlibet ratione utentem, ſeu pupillus ſit, femina, vel etiam religioſus, niſi privata Ordinis aut locorum lex reſiſtat: Monaſterium tamen rei hujus, etiamſi Religioſi dolo pereat, periculum in ſe ſuſcipere non cenſetur niſi Conventus ſuam in fidem atque cuſtodiam recepiſſet depoſitum; niſi itèm res depoſitarii dolô in Conventûs utilitatem fuiſſet impenſa: tunc enim Monaſterium teneretur id reſtituere quo ditius evaſiſſet, nè locupletare-

tur cum alterius injuria; quæ quidem regula ex iis limitanda est quæ dicta sunt ubi de Possessore bonæ fidei, & ex natura impensarum quas fecisset depositarius.

Quæres 2do. Quæ sint depositarii obligationes.

R. Debet 1mo. depositum ea curâ & fide servare, quâ res proprias; unde si suas viliores salvet cum jactura depositi, tenetur de ejus damno; 2do. non potest uti re deposita sine domini consensu expresso aut tacito, vel saltem prudenter præsumpto; quia usus rei concessus ei non fuit, sed tantùm custodia. Hinc tenetur ad restituendum, si usus sit re, ut equô, veste, cujus usus prætio æstimabilis sit. Quòd si depositarius utatur vino aut tritico apud se depositis, certò sciens se res ejusdem pretii & valoris habiturum, quo tempore depositum repeti debet, tunc deponentis negotia utiliter gerit, quia si res istæ casu fortuito perirent, damnum pertineret ad deponentem.

Censent etiam multi, depositarium uti posse pecuniâ quæ sibi traditur sacculo nec clauso, nec obsignato, modò certus sit se eam soluturum cùm exigetur; modò etiam non consistat in veteri moneta, quæ curiositatis magìs quàm usûs gratiâ conservetur: verùm & hîc opus est legitimè præsumptâ deponentis voluntate, ut colligitur ex leg. 29. ff. *Depositi.*

Quæres 3tio. An possit quis depositum retinere titulo compensationis. R. negat. Est enim depositum res adeò sacra, ut leges tùm canonicæ tum civiles in eo noluerint esse locum compensationi; prout ex cap. 2. *De deposito*, & leg. 11. *Cod. Depositi.* Sunt tamen qui rem depositam pro expensis in ea factis retineri posse doceant, nisi lex aliqua locorum obstet.

Quæres 4to. An depositum semper reddendum sit ei qui dedit, aut ad beneplacitum ejus. R. negat. Sic reddi non debent ensis furioso, pecunia ei quem designaverit alienigena in hoc Regno decedens, ut quæ ad Regem pertineat jure albinatûs; ac demum peculium Religioso, nisi sit spes futurum ut hoc ipse Monasterio restituat.

Duo hîc annotanda: 1mo. depositum, si fortè in mutuum transeat, putà quia deponens illud cum plena utendi facultate suscipit, perire depositario; 2do. Deponentem in recuperanda re sua præferri ceteris creditoribus, quoties eadem res subsistit in specie; secus si vel mutata fuerit, vel apud alium existat.

Commodatum est contractus quo res alteri gratuitò conceditur ad certum usum pro tempore determinato, ante quod repeti non potest.

Differt 1mo. à locatione, in qua pro rei usu pretium exigitur; 2do. à mutuo, in quo non usus tantùm, sed & proprietas transfertur; à deposito, in quo nè usus quidem ordinariè

conceditur; 4to. à precario, quod ad nutum revocari potest, cùm commodatum repeti non possit, nisi elapso tempore ad quod datum, est: quia ex cap. unic. *De commodat. non oportet nos beneficiô decipi, sed juvari.* Unde si quis ante præfixum tempus rem commodatam retrahat, tenetur de damno quod inde patitur commodatarius.. Si tamen aliquod commodanti damnum ex rei suæ carentia inopinato immineret, posset illam repetere; etsi commodatario idem incumberet damnum, quia nemo intendit contractum merè gratuitum cum tanto sui incommodo subsistere.

Tenetur commodans aperire vitium rei commodatæ, si sit periculosum: * alioqui tenebitur de damno cujus causa erit: debet etiam extraordinarias impensas facere. Commodatarius verò tenetur ad modicas & ordinarias, v. g. ad nutriendum equum, non tamen ad impensas morbi gravis quo equus absque culpa illius laboraverit. Non potest etiam commodatarius uti re in alium usum quàm cujus gratia sibi data est.

Precarium non differt à commodato, nisi quia usus rei precario datæ ad nutum concedentis revocari potest.

Mandatum non activè ut nomen sonat, sed passivè sumitur, estque obligatio aliquid agendi in alterius commodum gratis suscepta: si enim pretio suscipiatur, est *locatio operæ*, potiùs quam mandatum.

Mandatarius negotium susceptum conficere tenetur: voluntatis est enim suscipere mandatum, necessitatis consummare. Non potest mandati fines excedere, putà pluris emere quàm sibi præceptum sit; non potest mercedem exigere, nisi promissa sit; aut ex circumstantiis judicari possit executionem rei non gerendam esse gratis & stricto mandati titulo, sed potiùs titulo locati & conducti: prout de iis præsumi debet, qui non gratis sed pro mercede obsequium præstare solent. Et id à Confessariis maximè est ponderandum, ut aditum præcludant occultis compensationibus, quæ in hac præsertim materia plenæ sunt periculi. Ceterùm spes remunerationis, quæ mandatarium aliquando accendit, jus eidem strictum non largitur, solùmque ex gratitudine mandantem obligat.

Qua ex culpa teneantur depositarius commodatarius & mandatarius, dictum est pag. 389.

* L. 17. *ff.* Commod.

CAPUT OCTAVUM.

De fidejussione, Assecuratione, Pignore, Hypothecâ, Transactione.

Fidejussio, Gallicè *Caution*, est contractus quo quis in se suscipit obligationem solvendi debitum alterius, si debitor ipse non solverit.

Fidejussio vel est judiciaria, quæ decernitur à Judice; vel est conventionalis, quæ fit ex libero partium consensu, & de ista loquimur.

Variæ sunt conventionalis fidejussionis conditiones: 1mo. enim non obligatur fidejussor, si invalida sit ob dolum v. g. aut jam extincta condonatione, compensatione, &c. debitoris principalis obligatio; quia non intendit se obligare pro eo qui reipsa non debet. Hinc si equus pro cujus commodato te sponsorem fecisti, casu fortuito pereat ad nihil teneris; nisi commodatarius fuerit in mora reddendi, tunc enim in ejus defectum poteris conveniri. Quòd si forsitan te præstitisses fidejussorem pupilli, vel minoris, qui se in integrum restitui fecisset; tunc de debito ejus non desineres teneri, ut qui hoc prævidere potueris.

2do. Quia *plùs in accessione esse non debet*, * *quàm in principali*, fidejussor non potest ad plùs obligari quàm principalis debitor: *ad plus*, inquam ratione quantitatis, loci & temporis; nam major esse potest ejùs obligatio ratione vinculi, ut si eam juramento confirmet, si hypothecam præbeat, &c.

3tio. Fidejussor tunc solum conveniri potest à creditore, cùm creditor jam petiit debitum à principali debitore qui solvere non possit; nisi tamen vel debitor procul absit, vel fidejussor renuntiaverit juri quod habet nè ante debitorem conveniatur, &c.

4to. Fidejussoris obligatio transit ad hæredem, eumque *obligatum relinquit, cum rei locum obtineat*, L. 4. ff. & 23. Cod. *De fidejussoribus*.

5to. Tenetur solvere ante sententiam Judicis, sicut & ipse debitor cujus in locum succedit.

6to. Si multi sint fidejussores, quorum unus solvendo non sit, ceteri in solidum tenentur; omnes tamen à creditore conveniri oportet, nisi huic *divisionis* beneficio renuntiaverint,

Quòd

* *Instit.* L. 3. tit. 21. §. 1.

Quòd si unus aliis inconsultis solverit, non in alios sed in solum debitorem jus & actionem habet, nisi se creditoris juri subrogari curaverit.

Præcipua fidejussoris jura hæc sunt: 1mo. agere potest contra debitorem, ut restituat sibi tum illud omne quod solvit, tum damna quæ passus est: debitor enim vi contractûs fidejussorem debet indemnem servare, modò is non solverit ante terminum debitori concessum à creditore; 2do. cogere potest creditorem ut sibi cedat omnem actionem, cùm personalem, tùm hypothecariam quam in debitorem habet: imò apud nos jura hæc habet ex natura rei; 3tio. non manet obligatus si creditor vel novum cum debitore ineat contractum circa rem fidejussam, v. g. domum denuò seu expressa seu tacita reconductione locando, quod quidem *novatio* dicitur; vel debiti petitionem suo tempore specificè expreſso neglexerit.

Quæres 1mo. An liceat pro fidejussione pretium à debitore exigere. R. Censent multi id non esse illicitum nisi pro fidejussione quæ à periculo & molestia immunis sit. Ratio eorum est, quòd nemo teneatur gratis assumere onus pretio æstimabile: atqui onus fidejussoris est pretio æstimabile. Onus enim illud est obligatio solvendi in futurum, seu mutuo dandi post certum tempus; item satagendi ut debitor non fiat solvendo impar, &c. atqui onus illud adeò pretio æstimabile est, ut mutuans illud sine usura à mutuatariis, exigere non possit, sicut nec exigere potest ut mutuatarius se sui vel alterius fidejussorem facere teneatur.

Si dicas illud onus satìs compensatum iri, cùm sua fidejussori pecunia restituetur ab eo cujus in locum solverit. Reponunt id falsum esse: nam ei quidem reddetur fortè quidquid in defectum debitoris coactus est solvere creditori; at nihil reddetur quo compensetur grave quod subiit onus, paratam aliquando per quatuor annos habendi pecuniam ex qua creditori satisfaciat, si eidem debitor præstituto tempore satisfacere non possit. Quidni ergo, inquiunt, fidejussor pro onere illo quod mutuum præcedit, & ab eo distinctum est, aliquid exigere possit; sicut exigere posset si eum alter rogaret ut certo tempore paratus sit pecuniam mutuo dare? Et verò quid aliud agit fidejussor, quàm quòd spondet se pecuniam, si opus erit, certo tempore mutuam daturum esse?

Confirm. Si illicitum sit de pretio pro fidejussione pacisci, utique quia pactio hæc degeneraret in mutuum virtuale, quatenùs fidejussor quasi dare censetur alicui pecuniam, quam ei procurat dum ejus fidejussorem se constituit: atqui hæc ratio nulla est tum quia in mutuo etiam virtuali reperitur vera

traditio,

traditio, quæ non occurrit in fidejussione; tum quia fidejussor nihil exigit pro solvenda in locum debitoris pecunia, quod usuram involveret; sed pro eo quòd obligationem hujus debiti solvendi suscipiat. Id tamen, ait Habert, quod pro fidejussione exigetur, moderatum esse debet. Imò ob periculum usuræ quæ facilè irrepit, tutius est, & proborum praxi magis accomodatum, ut fidejussor nihil unquam exigat, nisi de aliquo propter periculum damni emersuri, pretio convenerit. Ceterùm potest mutuans pretium alicui dare, ut se in ipsius mutuantis gratiam fidejussorem constituat: posset quoque idem mutuans aliquid accipere a fidejussore quò eum liberaret ab obligatione sua si debitor solvendo impar futurus esse judicaretur.

Quæres 2do. Qui fidejussores esse possint. R. Possunt omnes & soli, qui liberam rerum suarum administrationem habentes, se suaque obligare possunt, nec à natura vel jure prohibentur. Prohibentur à natura, furiosi, infantes, aliique rationis usu destituti. Prohibentur à jure, 1mo. milites saltèm tempore expeditionis, nisi rem suam fidejubeant; 2do. pupilli aut minores curatorem habentes, si sine ejus authoritate fidejubeant; 3tio. filiifamilias, nisi castrensi aut quasi castrensi peculio fruantur, &c. Verùm hæc quæ pro locorum varietate varia sunt, & ad Jurisperitos se ipsis pertinent, fusius prosequi superfluum fuerit.

Assecuratio est contractus quô quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se vel gratis, vel pacto pretio, ad eam si perierit compensandam. Negant aliqui contractum hunc esse licitum, si assecurans nullam ad rei assecuratæ conservationem, sit operam adhibiturus. Sed malè 1mo. quia in hoc contractu utraque pars æqualiter exponitur lucro & damno. Dominus enim rei rem quidem suam recipiet, etsi perierit; sed simul exponitur damno pretium pro assecuratione datum perdendi: pariter assecurans potest lucrari pretium sine labore; sed obnoxius est periculo solvendi valorem rei si perierit.

2do. Si contractus ille illicitus esset, vel ratione periculi quod suscipitur, vel ratione pretii quod etiam sinè labore exigitur. Neutrum dici potest. Non 1. aliàs illicita foret fidejussio, quæ simili periculo obnoxia est: non 2. quia susceptio talis periculi ex omnium judicio pretio est æstimabilis; cùm nemo sit qui libens aliquid non conferat ut sibi assecuretur sua res variis periculis objecta.

Requiruntur autem conditiones aliquæ. Prima, ut pretium respondeat quantitati periculi; secunda, ut periculum subsit probabiliter, vel saltèm subesse ab utroque judicetur: hinc peccaret

caret contra juſtitiam, qui aſſecuraret navim quam cognoviſſet jam ad portum perveniſſe; aut qui ſciens rem ſuam jam periiſſe, de ejus aſſecuratione cum aliquo paciſceretur; tertia, ut ille cui merces aſſecurantur, ſervet conditiones de quibus juſtè conveniri potuit, v. g. ut navis talem viam teneat ſi fieri poſſit, aliis oneribus non gravetur, &c. quarta, ut aſſecurans habeat vel habere poſſit undè ſolvat: aliàs inſignis eſt nebulo qui perdere non valens, agit ut lucretur; & reſtituere debet ſi quid receperit, etiamſi res incolumis ad metam deveniat.

Pignus eſt contractus quo res *mobilis* à debitore *traditur* creditori ad debiti ſecuritatem, ut ex ea poſſit peti ſolutio ſi debitor non ſolverit.

Hypotheca eſt contractus de quo res *immobilis obligatur* creditori, ut ex ea pariter peti poſſit ſolutio. Pignus & hypotheca in jure non rarò confunduntur.

Pignus dividitur in *prætorium*, quod Judicis ſtatuto; *conventionale*, quod ex partium conſenſu; & *legitimum*, quod ipſa Legis diſpoſitione conſtitutum eſt: ſic bona tutoris ſunt hypothecata pupillo. Hypotheca, alia eſt univerſalis, per quam bona omnia cùm præſentia, tùm futura obligantur; alia particularis, id eſt, unius vel plurium rerum in ſpecie; & hæc rem afficit & ſequitur quòcumque tranſeat, donec expungatur debitum.

Obligationes illius qui aliquid in hypothecam aſſignat eæ ſunt: 1mo. ut rem quæ pro multis debitoribus non ſufficit, pro iis omnibus in hypothecam non det; quia alioqui debitores omnes ex ea ſolutionem capere non poſſunt. Quòd ſi poſteriores creditores priorem aliorum hypothecam cognoverint, iis utpotè volentibus non fit injuria; 2do. debet refundere creditori impenſas quas iſte in pignoris conſervatione fecerit, quia alioqui creditoris conditio deterior fieret ex pignore; 3tio. non poteſt rem hypothecatam vendere, niſi priùs emptorem monuerit; quia cum hypotheca ſit onus rem afficiens, deciperetur emptor ſi rem emeret onere gravatam, quam liberam putat.

Obligationes verò illius qui pignus accipit aut hypothecam, ſunt 1mo. ut ea diligenter ſervet & curet nè pereant, tenetur enim de culpa lata & levi. Poteſt autem creditor ipſum pignus oppignerare ex Leg. 1. Cod. *Si pignus pignori datum ſit*; 2do. ut ſtatim reſtituat pignus, debito integrè ſoluto; 3tio. ut ipſum non vendat, niſi debitor ſit in mora ſolvendi, & eo priùs monito; quòd ſi pluris vendat quam debitum ſit, exceſſum debet reſtituere debitori.

Tranſactio definiri ſolet, Pactio inter plures utrinque oneroſa de re dubia & lite incerta.

Dicitur

Dicitur *pactio onerosa:* si enim gratuita foret, non tam esset transactio quàm condonatio; 2do. *de re dubia:* si enim jus alterutrius clarum esset, ei, si ad transigendum cogeretur, fieret injuria, quia juri suo renuntiare compelleretur. Ubi facta est transactio, vix datur locus restitutioni in integrum, quia ut in ludo, aliisque sortis contractibus, ità & in transactione paciscentes incerto eventui se spontè & reciprocè committunt; adeoque quæri de læsione non possunt, nisi ea tam enormis sit, ut dolus præsumi queat.

CAPUT NONUM.

De Ludo, Sponsione, & Loteria.

LUdus, jocus, & lusus, differunt, quia *ludus* propriè dicitur in factis; *jocus* in verbis, & *lusus* magìs fit voluptatis causâ quàm spe lucri.

Ludus generatim est jucundum aliquod dictum vel factum ad animi relaxationem. Ut licitus sit ludus, hæc requiri solent: 1mo. ut sit in materia quæ nihil habeat illiciti, & obscœni; 2do. ut nec sæpius, nec diutiùs ludatur quàm exigit necessitas reficiendi vires animi. *Parum de delectatione sufficit ad vitam, quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo:* ait Aristoteles apud S. Thomam; 3tio. ut serventur circumstantiæ omnes ratione loci, temporis, & personæ; *nam in talibus aliquid decet unum quod non decet alium,* ait idem S. Doctor. Hinc vetat Concilium Senonense, nè Clerici in publico pilâ aliisque ludis ludant, maximè cum Laicis.

Ludus sumptus pro contractu, est certamen ad animi relaxationem institutum, quo ludentes inter se paciscuntur ut victori res aliqua quasi præmii loco cedat.

Triplex est ludorum genus: alii merè pendent ab industria, nihil aut ferè nihil à fortuna, ut ludus pilæ; alii merè pendent à fortuna, & nihil aut ferè nihil ab industria, ut ludi taxillorum, multi chartarum ludi, aliique quotquot dicuntur * alea: alii demum mixti sunt, & partim à fortuna, partim ab industria pendent, ut plures etiam chartarum ludi.

Dicimus porrò ex hisce ludis nullum esse qui *ex natura rei* prohibitus sit, modò serventur *conditiones requisitæ,* quas sæpiùs violari contingit.

Prob.

* Jeux de hazard.

Prob. 1. pars. 1mo. quia ſicut poteſt quiſque rem ſuam alteri ſimpliciter & abſolutè donare, ſic & eam poteſt in alium transferre ſub aliqua conditione, ſive à fortuna ſolùm, ſive etiam ab induſtria pendeat.

2do. Quia ſi quis ludus ex natura rei prohibitus eſſet, maximè alea: atqui fieri poteſt ut omni prorsùs peccato careat, præſertim in Laicis, ſi temperatè fiat, abſque prava circumſtantia, & ut expedit ad officia ſua alacriùs proſequenda. Leges enim quæ contra hujuſmodi ludos citantur, damnant duntaxat aleatores, ſeu aleæ deſervientes, aleator autem dici non poteſt, qui raro moderatè, & recreationis causâ alea ludit. Adde quòd permittant modicam exponi pecuniam, * qualis in convivio veſcendi cauſa ponitur.

Dixi *ex natura rei;* quia aleæ ludus ſaltèm frequens, Jure civili & Eccleſiaſtico, etiam Laicis interdictus eſt. De lege civili patet ex toto titulo *De aleatorib.* ff. & Cod. De Jure eccleſiaſtico patet tum ex Concilio Illiberit. can. 79. *Si quis fidelis,* inquit, *alea luſerit, poſt annum poterit communione reconciliari;* tum ex Synodo Quiniſexta can. 50. *Qui alea luſerit excommunicetur.*

Hinc colliges cum S. Raymundo de Pennafort l. 2. Sum. tit. 2. *quòd peccatum eorum qui aleæ deſerviunt ſit mortale, cùm tales pœnæ* quas decernunt citatæ leges, *non ſint imponendæ pro levi crimine.* Idem docet S. Antoninus 2. p. tit. 1. juxta quem tamen *ludere quid modicum, ut pueri faciunt vel ob recreationem & moderatè, non videtur eſſe mortale,* quæ exceptio regulam graviter confirmat. Et vero, ait S. Bonaventura, in ludo *multa committuntur peccata ſcilicet fraus, mendacium, perjurium, blaſphemia, ſcandalum, amiſſio temporis, & ira frequenter;* unde *ludus ſatis videtur habere rationem peccati mortalis.*

Nec dicas Leges ſuperiùs adductas contraria conſuetudine abrogatas fuiſſe. Nam 1mo. conſuetudo contraria non præſcribit contra legem cùm lex ea à ſaniori multitudinis parte ſervari pergit: atqui ſapientiores, præſertim è Clero, ab aleis prorsùs abſtinent; 2do. conſuetudo contra legem non præſcribit, cùm Legiſlator reclamat: atqui ab ipsis Ecclesiæ incunabulis nova ſemper contra aleatores, præſertim Clericos, prodierunt ſtatuta: quin & Trid. Seſſ. 22. cap. 1. *De reform.* confirmat antiquos Canones quibus alea prohibetur: huic autem Decreto hactenùs paruiſſe Gallicanos Præſules, teſtantur Rituales libri ſingularum Diœceſeon, & Statuta Synodalia; ergo.

Prob.

* *ff. L.* 11. *tit.* 5.

Prob. 2. pars. Quæ ſpectat conditiones ſervari debitas. Præter eas verò quas jam retulimus, eæ in contractu ludi neceſſariæ ſunt; 1mo. ut ludentes liberam habeant diſpoſitionem boni quod exponunt, & id perdere poſſint abſque eo quòd ſuis desint officiis, ut eleemoſynæ in pauperes, debitorum ſolutioni, &c. Hinc qui lucratur à filiofamilias non habente caſtrenſia, &c. ab uxore non habente paraphernalia, à Religioſo, &c. peccat & tenetur ad reſtituendum, nisi hi quibuſcum luſit, eorum à quibus pendent ſufficientem conſenſum obtinuerint, aut nisi id quod ab iis perditum eſt, *ſi quid modicum de quo præſumi poſſit quod patres, tutores & hujuſmodi non curarent.* Ità S. Antonin.

2do. Ut ſumma quæ ludo exponitur ſit modica, ſecundum uniuſcujuſque facultatem, & non major quàm opus ſit ad animi delectationem, & nè ludus langueat: qui enim majores ſummas exponunt, præter multa quibus ſe exponunt peccandi pericula, lucrum avidè & principaliter intendunt, quod aliqui mortale peccatum cenſent, ut Vega; alii verò plures nonniſi peccatum veniale eſſe volunt, ut Navarrus.

3tio. Ut abſit omnis fraus: unde qui decipiunt in numero calculorum, qui chartas abſcondunt, eaſve ſpeciali quo diſtingui poſſint ſignô notant, peccant graviter, & ad reſtituendum tenentur, tum lucrum hac arte acquisitum, quia iniquè acquiſitum eſt; tum id quod alter certò aut probabiliter acquiſiturus erat. Quòd ſi dubium ſit an alter lucraturus fuiſſet, cenſeo reſtituendum eſſe quanti valebat ſpes victoriæ in eo qui deceptus eſt.

4to. Ut inter luſores ſufficiens ſit æqualitas: cujus conditionis defectu tenetur ad reſtituendum, tum qui certò ſciens ſe alium peritiâ notabiliter excedere, exceſſum illum ſilet; tum qui nihil amittere poteſt æquale ei quod alter exponit.

5to. Ut abſit coactio, & alter alterum ad ludum vel incipiendum, vel continuandum non pertrahat per injurias, fraudes convitia, imo per preces ità importunas, ut malles rem tuam periclitari, quàm tantis affici moleſtiis. Porrò qui ſic alium pertrahit, aut qui minatur ſe id quòd jam perdidit non ſoluturum, nisi alter in ludo perſiſtat, ad reſtituendum tenetur; quia qui me invitum aut quasi invitum ad ludum traxit, eſt iniqua damni mei cauſa; ſi verò ipſe perdiderit, non teneor reſtituere, quia verè & abſque cujuſquam injuria lucratus ſum. Sic reſtituere debet qui decipit in punctorum numeratione, non qui decipitur.

Quæres an lucrum ex alea ſervatis ludi conditionibus percipi poſſit.

R. Cum

R. Cum Haberto & aliis quibusdam, in hoc Galliæ Regno distingui debere inter lucrum actu perceptum, & fidem solvendi datam. Lucrum perceptum ex ludo etiam prohibito, tuta conscientia retineri posse videtur: 1mo. quia, * ut docet S. Thomas, non ideò semper acquisitio est invalida, quia id ex quo acquiritur est illicitum; 2do. quia nullum prodiit à Regibus nostris Edictum, quo aleatores ante Judicis sententiam restituere teneantur.

Lucrum verò quod necdum solutum est sed promissum duntaxat, non debet in conscientia solvi, quia citata Ludovici XIII. Constitutione, hæc solvendi promissio nullam prorsus obligationem parit. Idem Princeps aliud anno 1629. emisit Edictum quô patribus, matribus, avis & tutoribus sit facultas repetendi id quod filii aut minores perdiderint; eas verò Leges etiamnum vigere ex variis Senatûs Parisiensis Declarationibus probat Pontas v. *Jeu.* cas. 3.

Si tamen summa quam quis aleâ amisit, levis momenti foret, eandem solvendam esse crederem quia id exigit usus apud viros frugi receptus. Ceterùm ea est Parlamentorum consuetudo, ut in litibus occasione ludi commotis, majorem summæ partem nosocomiis, nihil verò ludenti adjudicent.

Sponsio, Gallicè *Gageure*, est contractus quo plures de veritate vel eventu rei contendentes, sibi invicem aliquid spondent, ut ejus sit qui verum dixerit.

Hic contractus, si adsint conditiones requisitæ, licitus est tum quia nullo jure probibetur; tum quia quidam est fortunæ contractus, quo uterque contendens, pari jacturæ & lucri periculo expositus est.

Conditiones eæ sunt: 1mo. ut res de qua agitur eodem intelligatur sensu à contendentibus; alioqui enim non consentirent in idem, nec proinde contraherent; 2do. ut res de qua contenditur sit utrique incerta; quia jam non esset æqualitas in spe & periculo, quæ ad sponsionis justitiam requiritur.

Sed quid si de eventu certus, alii notitiam meam manifestem, & is nihilominus velit contendere?

R. 1mo. Consentiunt omnes eum qui à principio certus erat de veritate rei quam sustinet, sed altero pertinaciter contradicente, incipit dubitare, putà quia advertit aliàs contigisse non semel, ut in iis etiam quæ certa sibi videbantur, deceptus fuerit, consentiunt, inquam, eum posse licitè lucrari, ob periculum quod tunc imaginatur.

R. 2do. Si certus sis ab initio, & certus esse pergas, non potes è sponsione lucrari: quia in contractibus onerosis, qualis est

* 2. 2. q. 32. art. 7.

est sponsio, attendi debet justitia & æqualitas cum proportione ad contractum venditionis & emptionis quem alii contractus imitantur: sicut ergo venditio vitri pro gemma invalida est, etiamsi emens monitus rem quæ venditur gemmam non esse, sed vitrum, credere noluerit; ità à pari venditio juris ad lucrum, & spei ejusdem lucri, in qua consistit tota sponsionis natura, reipsa nulla est, si jus illud seu spes, etsi ab alio magni fiat, propter ejus errorem, in se tamen non subsistit.

Loteria, vel, ut alii dicunt, *ludus ollæ*, est pactum multorum aliquid in commune ponentium, unde jus habent sortiendi, quis pro pecunia quam intulit multùm accipiat, quis parum, quis nihil. Non convenit inter Theologos an loteriæ vacent à peccato. Negant alii ut Sambovius: affirmant alii ut Sylvius, Nat. Alexander, Besombes, & hæc opinio verior apparet: 1mo. quia nunc penè unanimi etiam timoratorum consensu confirmata videtur.

2do. Quia loteria spectari potest ut ludus quo ludentes exponunt aliquid iis cessurum quibus aliquæ schedulæ sorte obvenerint; porrò talis ludus nihil ex natura sua habet mali. Sors enim divisoria quam hic occurrere conqueritur Sambovius, *non videtur habere nisi fortè vitium vanitatis*, cùm à fortuna expectatur, prout docet S. Thomas, unde si subsit rationabilis causa per quam vitium illud vanitatis tollatur; nihil supererit mali.

3tio. Loteria spectari potest ut contractus emptionis, quo plures certa pecunia emunt jus sortiendi & acquirendi illud quod sorte contigerit: porrò emptio rei incertæ non est illicita.

4to. Demùm spectari potest ut donatio conditionalis, quam omnes qui ad loteriam pecunia sua concurrerunt, faciunt in gratiam eorum qui felicem schedulam obtinuerint; & hæc quoque donatio nihil habet vitiosi.

Sed & hic variæ requiruntur conditiones: 1mo. ut qui loteriam suum in commodum instituit, non plùs notabiliter ea via lucretur, quàm lucraretur si alio quovis contractu licito merces suas distraheret: in iis autem magni momenti loteriis quæ Principis authoritate creantur, potest excedi in lucro ad arbitrium prudentium; 2do. debent undequaque abesse fraus & dolus: 3tio. cavendum est, quod multi non cavent, nè solo avaritiæ & cupiditatis impulsu pecunia in loteriam conferatur. Itaque hoc intendi debet, ut promoveatur bonum opus, in cujus gratiam loteria instituta est, placidè expectando an hac occasione velit Deus nos aliquid acquirere.

CAPUT

CAPUT DECIMUM.

De Promissione.

Dicendum nunc de contractibus gratuitis seu lucrativis, quo nomine intelliguntur promissiones, donationes & ultimæ voluntates.

Est autem promissio, Libera & spontanea fidei datio de re licita & possibili, quæ si fiat sub certa verborum formula qua unus rogat & alter promittit, dicitur stipulatio; v. g. *Spondes te hoc facturum? spondeo.*

Dicitur 1mo. *datio fidei*; & sic distinguitur à *donatione*, in qua non est fidei datio, sed rei. Est autem hîc fides, non simplex voluntas faciendi, sed obligatio ad faciendum: unde qui dicit, *promitto*, si merum propositum significare velit, non censetur strictè promittens, nec ut talis obligatur, & sic intelligendi sunt pœnitentes cùm promittunt Deo se nunquam esse peccaturos.

Dicitur 2do. *libera*: si enim fraude vel metu extorta sit, nihil aut parum valet, nisi juramentum accesserit, de quo vide quæ dixi cap. 3. & 4.

Dicitur 3tio. *spontanea*, id est gratuita vel liberalis, quia nullum imponit onus promissario; & sic differt à promissionibus utrinque onerosis, in quibus tam promittens quàm promissarius ad aliquid se obligant.

Dicitur 4to. *de re possibili & licita*; quia nulla contrahi potest obligatio de re vel mala vel impossibili. Quòd si res promissa, partim licita sit, partim illicita, quod licitum est fieri debet quod illicitum omitti, quia *utile non debet per inutile vitiari.* * Si promissio majoris boni impeditiva sit, non desinit obligare, modò sit de re bona, quia minus bonum plus aliquando homini placet quam majus; & sic differt promissio à voto, quod non obligat nisi fuerit de bono meliori. Ut solvantur quæ ad promissionem pertinent.

Quæres 1mo. an promissio etiam gratuita in materia gravi obliget, & qua ex virtute.

R. promissionem hanc si acceptata sit, obligare sub mortali idque ex justitia; si vero acceptata non sit, obligare solùm ex veracitate.

Prob. 1. pars, quam tenent multi contra multos. Omnis

* *Reg.* 37. *in* 6.

contractus parit obligationem ex justitia: atqui promissio acceptata est contractus quidam jure gentium institutus; ergo ejus obligatio in gravi materia gravis esse debet.

Prob. 2do. Obligatio justitiæ ea est quæ parit jus exigendi aliquid: atqui promissio etiam gratuita jus illud parit. Promittere enim non est solùm affirmare se aliquid facturum, sed insuper se ad id faciendum alteri obligare, ideoque jus ei dare exigendi quod ipsi promissum est: hinc queri solent homines illatam esse sibi injuriam, quoties quis datam & acceptatam fidem frangit. Et verò qui nudè affirmat se aliquid facturum ad id tenetur ex veracitate; ergo qui promittit, magis obligatur.

Prob. 3tio. Fatentur ipsi adversarii promissionem parere obligationem strictam, si fiat coram Notario, testibus aut in scriptis, & reipsa hujusmodi promissio dat actionem in foro exteriori: atqui extrinsecæ illæ formalitates novam promissioni obligationem non addunt, sed supponunt. Vis enim promissionis à mente tota pendet: non à verborum sono, signisve exterioribus; ergo meritò dixit Augustinus * *Omnis fidei violator iniquus est.*

Fatendum tamen 1mo. gravitatem obligationis quæ ex promissione nascitur, pendere ab intentione promittentis, quia promissio est quasi lex privata quam sibi quisque prout vult imponit; 2do. quantitatem quæ in furto sufficit ad mortale, hic non sufficere, sed majorem requiri; quam aliqui statuunt quadruplo ampliorem.

Prob. 2. pars, scilicet quòd promissio non acceptata, quæ potiùs vocatur *Pollicitatio*, non obliget ex justitia: 1mo. quia obligatio justitiæ ex parte promittentis, importat jus strictum ex parte promissarii: porrò jus illud non habetur nisi à consentiente. Et verò qui jus illud acquirit, tenetur ad gratitudinem *cùm beneficium acceptare, sit libertatem vendere*, ex communi adagio: atqui nemo ad gratitudinem se obligat nisi volens; 2do. quia qui promittit non videtur habere animum se obligandi saltèm strictè donec alter acceptet; ergo quandiu conditio hæc impleta non est, non obligatur strictè, sed ex veracitate solùm quatenùs quilibet dictum suum verificare tenetur, nisi adsit rationabilis mutandi causa. Hæc autem obligatio levis est, & non obligat sub gravi ut communiter docent Theologi, nisi inde oriretur grave proximi damnum, ut si Medicus promiserit se subventurum ægro graviter periclitanti, qui spe frustratus notabiliter læsus sit.

Ex hâc promissionis obligatione colliguntur aliæ ejus conditiones quæ in ipsius definitione minùs expressè continentur.

Debet

* *Lib. 1 de Doctr. Crist. c. 36.*

Debet enim esse deliberata, & eâ quidem deliberatione quæ ad peccatum mortale sufficit; hoc enim tantæ obligationis opus sine pleno consensu & advertentia impositum non censetur. Debet esse immunis à dolo & errore circa substantiam, vel causam finalem, nè desit consensus substantialis, &c.

Quæres 2do. an omnis promissio ut obliget debeat acceptari, & quomodo.

R. 1mo. multos esse qui certas quasdam pollicitationes independenter ab acceptatione obligare putant quales eæ sunt quæ fiunt Universitati, Ecclesiæ, Hospitali, vel Civitati ad instaurandas ejus ruinas. At id de jure Gallico falsum videtur; cùm juxta illud nè quidem valeat donatio pari in casu, nisi accepteтur.

R. 2do. acceptationem sic fieri debere ut promissori vel donatori innotescat: unde si promissarius vel donatarius promissioni aut donationi præsens sit, verbis aut signis exprimere debet eam sibi acceptam esse, ut sic duorum voluntates in unam concurrant: porrò ut promissio non onerosa censeatur acceptari, regulariter sufficit taciturnitas illius cui fit, juxta hanc Juris regulam. * *Qui tacet, consentire videtur*; quæ cùm ex leg. 8. ff. *De procurat.* locum non habeat ubi de præjudicio tacentis agitur; locum habere debet, cùm agitur de tacentis beneficio. Ita illi; sed in Galliis quoad donationes non sufficit silentium, de quo infra.

Quòd si absit promittens aut donator, debet per literas aut nuntium, promissarium de promissione certiorem facere; nec sufficeret quòd alius tertius promissionis conscius eam proprio motu referret promissario, sicut nec satis esset si promissarius acceptationem faceret coram aliis qui promittentem non repræsentarent. Hinc facilè colliges, mortuo donatario aut promissario nullam esse promissionem. An verò ab hæredibus acceptari possit, disputatur. Negant multi; quia hæredes succedunt solùm in juribus defuncti quæsitis & realibus: & verò quæ amico gratis promittuntur, plerumque hæredi nec pro pretio darentur.

Quæres 3tio. quandonam promissio vel donatio valida & acceptata revocari possit.

Certum est quasdam esse promissiones pleno jure irritas: sic promissio Beneficii Ecclesiastici nondum vacantis, quovis modo facta, est illicita & nulla ex Concilio Lateran. III. ** etiamsi nullum in particulari promittatur quia sic *mortis alienæ votum ingeritur.* Sed hîc loquimur de promissione validâ. R. Desinit obligatio promissionis humanæ: 1mo. cùm res promissa

Rr 2

* *Reg.* 43. *in.* 6. ** *Cap.* 2. de Concess. Præb. *in* 6.

missa fit inutilis aut noxia promissario, impossibilisve aut illicita promittenti: quia tunc cessat materia promissionis: 2do. cùm promissarius obligationem remittit: quia tunc cedit jure suo; 3tio. cùm promissio facta est ob causam quæ non fuit, aut non est: ut si promiseris tabellam ei quem errore facti crediderás de te bene meritum esse; aut dotem egenæ virgini, cui ampla contigit hæreditas; 4to. cùm duo sibi vicissim promiserunt, & prior promissis stare non vult: tum quia frangenti fidem non est servanda fides; tum quia cùm paria sint utriusque partis jura, locum hic habet compensatio; 5to. cùm res ita mutatæ sunt, ut prudenter judicetur promittentem noluisse hunc casum comprehendere: tum quia vir prudens non censetur voluisse se in omnem eventum obligare; unde hæc fuit promissionis ejus conditio tacita, *nisi quid eveniat aut detegatur, quod virum prudentem à promissione retraheret*: tum etiam quia sicut ex reg. 81. Juris in 6. *in generali concessione non veniunt ea quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus*, si in specie peterentur; ità nec ii in promissione comprehensi sunt eventus, qui si menti occurrerent, deterrerent à promittendo ergo in hisce casibus desinit, aut potiùs nulla est promissionis obligatio.

Hinc non tenetur stare promissis, 1mo. qui rem promissam quam vilioris esse pretii crediderat, multò majoris esse deprehendit, præsertim si tanta promissio vires ejus superet; 2do. qui promisit se tali die culturum esse proximi sui vineam, & uxoris quæ gravi torquetur morbo curam gerere debet; 3tio. qui puellæ quam virginem existimabat, nuptias promisit, haud promissurus si nosset esse corruptam; 4to. qui pollicitus erat se pecuniam mutuo daturum, & eâ ob improvisam necessitatem indiget, &c. Atque hoc extendunt etiamsi promissio fuerit jurata; quia juramentum promissionem non firmat, nisi eo sensu quo facta est; unde si promissio tacitam habeat conditionem sive ex mente promittentis, sive ex natura rei, aut dispositione Juris, juramentum eam non tollit, sed solùm secundum eam, promissionem confirmat.

CAPUT UNDECIMUM.

De Donatione.

DOnatio est liberalis rei alicujus collatio; id est traditio realis, pariens dominium & jus in re.

Donatio

Donatio dividitur 1mo. in absolutam, & conditionatam. Hæc conditionem annexam habet, illa non.

Dividitur 2do. in donationem *inter vivos*, & donationem *causa mortis*. Prima ea est qua quis sic donat, ut velit rei donatæ dominium, se vivente in donatarium transferri. Secunda est, qua quis actualiter quidem donat; sed tantum vult, se mortuo dominium transferri: ut cùm quis dicit; Do tibi centum nummos post mortem, vel cùm moriar.

Inter utramque donationem hæc sunt discrimina: 1mo. donatio causa mortis licet ab homine sano fieri possit: mortis tamen intuitu fieri debet, cum ejusdem mortis mentione; secùs donatio inter vivos: 2do. donatio inter vivos de se irrevocabilis est, nisi certis in casibus, de quibus infrà; donatio verò causa mortis essentialiter revocabilis est. Hinc donator inter vivos juridicè cogi potest ad traditionem rei, non donator causa mortis. Quòd si donator sibi reservare voluerit facultatem de re inter vivos donata pro nutu disponendi, aut si donationis instrumentum penes se servaverit, invalida est donatio. An donationes causa mortis differant â dispositionibus testamentariis: in Gallia quidem definitum est per Edictum Ludovici XV. Anni 1731. In Polonia vero hujusmodi donationes, præsertim inter conjuges, causa mortis, tam de Bonis mobilibus quam immobilibus, valent & practicantur, sub diversis denominationibus: ut pote: *Darowizna na przeżycie*: *Kwit z Inwentarza*: *Dożywocie wzaiemne*: de quibus videantur Juris Consulti Poloni.

Hâc occasione quæritur an donatio manualis, & actuali traditione consummata, si fiat in ultimo unde quis decedit morbo, sit valida.

R. donationem hanc de se esse validam, si fiat bona fide, & non cedat in injuriam alterius: 1mo. quia donatio, causa mortis irrevocabilis est, & inter vivos facta reputatur, cùm eam actualis traditio subsequitur: unde donatio Bibliothecæ â Religioso ægrotante, & inde mortuo facta, confirmata est per sententiam Curiæ Paris. an. 1587. 2do. quia ita responderunt periti Magistratus & Jurisconsulti, quorum sententiam per amicos interrogavi. Quia tamen decisionem hanc ab uno eximiæ notæ viro, nunc dignissimo Præsule, acriter impugnatam vidi, eam non nisi ut opinionem probabilem propono; iisque qui in hoc versabuntur casu author sum, ut peritiores locorum Magistratus aut Jurisperitos consulant, quia quod alicubi permittitur, alibi expresse rejici potest.

Quæres 1mo. quænam ad donationis validitatem requirantur conditiones,

R. quatuor requiri; prima est ut donator sit ad donandum habilis

habilis: unde generaliter loquendo ii soli inter vivos donare possunt, qui liberam habent de re suâ disponendi facultatem. Ad id autem quædam adhuc requiruntur conditiones, quarum defectu donatio nulla est: ex iis verò aliæ se tenent ex parte corporis, aliæ ex parte animi; aliæ demum necessariæ sunt ab extrinseco, quia Legibus præscribuntur.

Hinc validè donare non possunt, 1mo. qui à natura muti sunt & surdi simul, ita ut nec scriptura, nec voce voluntatem suam certò exprimere possint.

2do. *Furiosi, quia mente carent.* * *Item prodigus cui bonorum suorum administratio* à Judice *interdicta est.* Imò ligatur prodigus statim ac parentes ejus contra eum agere cœperunt.

3tio. Filii-familias jure Romano non possunt, quandiu sunt sub patris potestate, disponere inter vivos nisi de bonis, quæ ità ad eos pertinent, ut pater nequidem eorum usumfructum habeat.

4to. Pleræque Galliarum Consuetudines ad hoc ut quis inter vivos de bonis immobilibus disponere possit, requirunt annos 25. ** Major est diversitas circa ætatem qua quis validè testari possit: quædam enim Consuetudines annos 25. requirunt, aliæ 15 duntaxat. His Consuetudinibus obsequi debent etiam Novitii in Religione, qui nisi ætatem Consuetudinibus locorum in quibus degunt requisitam adepti sint, valide non testantur, ut sæpius judicatum est.

5to. qui civiliter mortui sunt sive morte *infami*, ut qui triremibus & exilio in perpetuum condemnati sunt; sive morte *heroica*, ut Religiosi Professi, nec donare, nec quidquam sibi in particulari accipere possunt. Alia est ratio Patrum Oratorii, & Presbyterorum Missionis, qui omnes è Clero sunt seculari succeduntque parentibus, & iis parentes.

6to. Filii illegitimi in universo pene Galliæ Regno disponere possunt de bonis suis tam inter vivos, quàm causa mortis. Iidem etiam donationis accipiendæ capaces sunt, modò ea universalis non sit. Quòd si ex adulterio aut incestu nati sunt, nihil ultra alimenta recipere possunt.

7mo. Multæ sunt Consuetudines quibus prohibetur nè durante matrimonio maritus quidquam directè aut indirectè, sive donatione inter vivos, sive alio quovis modo uxori donet; aut uxor marito, excepta eâ specie doni quod mutuum dicitur, & quo ambo paciscuntur ut qui alteri superstes vivet, usumfructum mediæ partis bonorum Communitatis percipiat, iisdem bonis quoad

* *Instit. lib. 2. tit. 12.*

** In Polonia requiruntur quoque 25. anni ætatis, ut quis de bonis immobilibus disponere possit.

quoad dominium directum penes hæredes defuncti qui prolem non reliquit, remanentibus. Aliæ permittunt ut maritus donet uxori, non uxor marito. * Eæ Consuetudines à Confessariis necessariò consulendæ sunt, nè præ imperitia eas approbent donationes quæ reprobantur locorum legibus, quibus unusquisque in conscientia obsequi tenetur.

Hac occasione quæres, an sponsus de futuro, possit quidpiam futuræ suæ conjugi dare brevi manu: an itèm possit in instrumento matrimoniali agnoscere sibi allatam esse dotem majorem eâ quæ revera allata est.

Respondet ad 1. Pontasius, ante contractum licere partium uni id alteri dare de quo secundùm leges disponere valet; inito autem jam contractu coram Notario, neutram partem quidquam alteri dare posse sine consensu parentum, qui contractui interfuerint: idque verum est, etiamsi necdum matrimonium in facie Ecclesiæ celebratum sit. Primum caput non ab omnibus omnino admitti, sed à *pluribus* docet Livoniere p. 307. & id quidem cum grano salis intelligendum est, ut statim patebit.

R. ad 2. hanc dandi rationem illicitam esse, & sæpe injustam 1mo. quia Notarius sine mendacio, quod apud eum perjurium est, testari nequit sponsam id attulisse in dotem quod reipsa non attulit, & quod nequidem cum auxilio futuri conjugis, qui sæpe plura pollicetur quam præstare queat, afferre posset; 2do. quia sponsi his plerumque circuitibus utuntur: ut plus amasiæ donent, quàm lege permissum sit; Unde colliges quidquid pars parti relativè ad futurum matrimonium donat, publicè donandum esse ut injustitiis occurratur; & sic temperanda videtur præcedens Pontasii decisio. Ipse tamen nuper de secundo casu consultus, censui uxorem dotem falso recognitam à conjuge retinere sibi posse; quia deerant & filii & creditores qui fraudari possint & aliunde non plus datum erat, quam lege permissum esset. **

Secunda conditio est, ut donatarius recipere non prohibeatur. Hinc donatarii esse non possunt, qui certam in alios autoritatem habent; sicque nullæ sunt donationes in vivis, vel testamento factæ 1mo. à pupillis, &c. in gratiam tutorum curatorum eorumque uxorum, nisi jam tutores rationes suas reddiderint; 2do. à Novitiis tam erga domum, quàm erga ceteras domos Ordinis in quo profiteri debent; 3tio. ex eadem suspicione

* Id locum habet in Regno Poloniæ: In Lithuania autem, tam maritus uxori quam uxor marito quasvis donationes facere potest.

** In Polonia inter nobiles, si sponsa virgo sit præter dotem quam affert titulo dotalitii, alia similis summa ei adscribitur per sponsum.

ne nimii in donatoris animum imperii cautum est, ne Medici, Chirurgi & alii id genus; Advocati quoque & Procuratores quidquam ab iis recipiant quorum negotia gerunt nisi tamen Medici, & similes aliquid à testatore recipiant titulo vel consanguinitatis, vel necessitudinis antiquæ, &c. 4to. neque etiam donatarii esse possunt incestuosi, adulteri, & quibusdam in locis concubinarii. An autem idem dicendum, si crimina hæc remanserint occulta, dubitatur. Negarunt Sorbonici quidam Doctores eâ de re consulti: idque vix improbare ausim; tum quia lex civilis pœnalis strictè interpretanda est, tum quia dubium est an occulta crimina punire intendat. Ut ut est potest adulter publicus adulteræ suæ, incestuosus incestuosæ, &c. providere de alimentis.

Tertia conditio est, ut res quæ datur, dari permittatur, eo saltèm modo quò datur. Hinc non valet 1mo. donatio in fraudem creditorum facta, sed pleno jure nulla est; 2do. Donatio omnium bonorum inter vivos Jure Romano licita, in quibusdam Consuetudinibus illicita est, in aliis verò licita, nisi donator prolem habeat, cui legitima debeatur. Etsi autem inter vivos licita sit hæc omnium donatio, non tamen valet si fiat causâ mortis; donatio inter vivos quæ futura perinde ac præsentia bona comprehendit, nè quidem quoad præsentia valet; ea solùm exceptâ donatione quæ in conjugum, aut futuræ eorum prolis favorem fieret in contractu matrimoniali.

Quarta conditio necessaria ad validitatem donationis, est ut hæc certis vestiatur formalitatibus. Eæ verò tres jure communi numerantur, acceptatio scilicet, traditio; & insinuatio.

1mo. Necessaria est *acceptatio* quia ut habet reg. 69. ff. *invito beneficium non datur.*

2do. Necessaria est *traditio.* Traditio autem duplex, realis, & ficta. *Realis,* cùm donator rei dominium directum & utile in donatarium actu & absolutè transfert: *ficta* verò, cum donator ità rei proprietatem transfert in donatarium, ut ejus usumfructum sibi retineat, &c. Traditio ficta plerisque in Consuetudinibus sufficit, sed non sufficit in iis Consuetudinibus quæ expressè requirunt ut donator re sua penitus se exuat ut donatarium ea quasi induat.

3tio. Demum requiritur absolutè *insinuatio,* qua nempè donationes in Acta publica referuntur; quia donationes ignotas non esse, omnium interest, præsertim creditorum quibus ex donationibus præjudicium creari posset. Circa insinuationem hæc notanda.

1mo. Insinuari debent, tum donatio, tum acceptatio: insinuatio solius donationis irritam eam faceret; 2do. insinuationi obnoxiæ

obnoxiæ sunt donationes; tum inter vivos, tum causâ mortis; 3tio. ea insinuatio minoribus necessaria est, etiamsi curatores eorum qui eam incuria suâ omisère solvendo pares non sint. Necessaria est quoque in donationibus quæ fiunt Ecclesiis, Monasteriis, Hospitalibus, Communitatibus: legatum tamen summæ mobilis semel solvendæ Ecclesiis, Communitati, &c. si trecentas libellas non excedat, insinuationem non exigit. 4to. donatio summæ pecuniariæ de manu ad manum facta non indiget insinuatione. Ratio est, quòd nulla lex generatim prohibeat eam donationem quæ ab homine vivente fit brevi manu; sed certis duntaxat personis, putà marito, uxori, &c.

Quæres 2do. an, & quibus de causis donatio inter vivos possit revocari.

R. posse quatuor de causis. Prima est ingratitudo donatarii: nè verò causam hanc leviùs & faciliùs quisquam obtrudat, jura varios enumerant casus in quibus locum habere censetur. Itaque si donatarius in donatorem *injurias atroces effundat* * *vel manus impias inferat, vel jacturæ molem ex insidiis suis ingerat, quæ non levem sensum substantiæ donatoris imponat: vel vitæ periculum aliquod ei intulerit, vel quasdam conventiones sive in scriptis donationi impositas, sive sine scriptis habitas, quas donationis acceptor spoponiit, minimè implere voluerit. Ex his tantummodo causis: si fuerint in judicium dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, donationes everti concedimus.* Ad injuriam revocari potest, si donatarius donanti alimenta deneget. Si donans antequam ingratitudinis actionem intenderit, moriatur, eadem actio ab hæredibus ejus intendi non poterit.

Secunda revocandæ donationis causa est, cùm filii absque parentum consensu, aut obtento, aut saltèm requisito, ad nuptias convolant. Atque hæc causa ad præcedentem revocari potest, cùm gravior parentibus injuria inferri nequeat, quàm si ipsis inconsultis eligatur status tanti momenti.

Tertio. Revocatur donatio quævis, etiam mutua, aut remuneratoria, per nativitatem prolis etiam posthumæ, aut per legitimationem ejus, modò hæc legitimatio fiat ope matrimonii subsequentis. Si tamen donator rei donatæ fructibus post ortum pueri, ejusve legitimationem frui perrexerit, non tenebitur ad fructuum restitutionem, nisi à die notificatæ sibi hujus nativitatis, vel legitimationis. Mortuâ prole non reviviscit donatio unde si donator idem quod priùs dare volet, novâ opus erit dispositione.

Quarto.

* *L.* 10. *Cod.* De revoc. donat.

Quarto. Revocatur etiam donatio, cùm facta est contra officium Pietatis parentibus aut liberis debitæ; ut cùm per eam filii *legitimâ* suâ privantur.

CAPUT ULTIMUM.

De ultimis Voluntatibus.

NOmine ultimæ voluntatis intelligitur, Actus quo quis legitimè statuit quid de rebus suis post mortem suam fieri velit. Hujus species, aut quasi species sunt testamentum, codicillus, legatum, fideicommissum, & donatio mortis causâ. De hâc egimus; de aliis restat paucis dicendum.

Testamentum est ultimæ voluntatis dispositio solemniter facta cum institutione hæredis.

Dicitur 1mo. *ultimæ voluntatis dispositio*, per quod convenit cum aliis ultimis voluntatibus.

Dicitur 2do. *solemniter facta*, quia cùm Reipublicæ multi intersit, ut qui de rebus suis disponunt, id liberè faciant, & non ex alienâ suggestione; certæ quædam Jure civili & municipali institutæ sunt formalitates, quarum defectu testamenta non valent.

Dicitur 3tio. *cùm hæredis institutione:* est autem hæredis institutio, nominatio successoris in universum jus testatoris; eaque institutio tam necessaria est in locis quæ Jure Romano reguntur, ut sine eâ stare non possint testamenta.

Testamentum jure communi dividitur in *solemne*, in quo servantur omnes solemnitates à Jure præscriptæ; & *privilegiatum*, quod valet etsi non omnes eæ formalitates serventur: tale est testamentum vel à milite, vel ab alio, tempore pestis, confectum.

Dividitur 2do. in *scriptum* seu *clausum*, & *nuncupativum*. Clausum est illud in quo testator *scripto* disponit de bonis suis coram testibus, quibus tamen non indicat quomodò de iisdem bonis disposuerit; sed solùm declarat, tali scripto ultimam suam voluntatem contineri; curatque ut Notarius & septem testes à se invitati involucrum ipsius subscriptione quisque sua, suoque sigillo confirment. Septem porrò testes in testamentis illis necessarii, debent esse mares, puberes, & capaces donationis testamentariæ. *Nuncupativum*, est illud quod viva voce, & sine ullâ scripturâ fit coram septem etiam testibus ejusdemque conditionis.

Dividitur

Dividitur 3tio. in *olographum*, quod propriâ teſtatoris manu ſcribitur; & *non olographum* ſeu *ſolemne*, quod à teſtatore dictatum eſt, & à publicâ perſona acceptum. Teſtamentum olographum non viget in locis quæ Jus ſcriptum ſequuntur, iis exceptis quæ a Curia Pariſienſi jus petunt: viget verò in Provinciis conſuetudinariis, & meritò, cum ea teſtamenti ſpecies extra ſuſpicionem maxime poſita ſit. Ad hocce teſtamentum nulla requiritur ſolemnitas, niſi ut totum à teſtatore ſcriptum ſit, ſine additionibus aut interlineis ab extranea manu appoſitis debent etiam exprimi locus & tempus, menſis & dies, idque ſub pœnâ nullitatis neceſſarium videtur. Subſcriptio à teſtatore indubiè appoſita teſtamento alienâ manu exarato non ſufficeret.

Formalitates ad teſtamentum ſolemne in Galliâ conſuetudinariâ, ſicut & in Polonia requiſitas recenſere non poſſumus quia pro locorum varietate variæ ſunt, tam circa eorum qui teſtamenta recipiunt, quam circa teſtium qualitatem. Varias illas formalitates ſuis ſinguli in locis noſſe debent & tenentur Parochi, aut qui eorum loco deſerviunt Parochiæ: cùm enim infirmorum voluntates ex proprio officio exſcribere ſoleant, & in foro exteriori irrita declarentur teſtamenta quæ debita ſolemnitate carent, eorum ignorantia grave populis præjudicium & damnum procrearet. Forma teſtamenti in Ritualibus haberi debet. Nec Vicarii, nec alii quicumque Preſbyteri præter Parochum aut deſervientem teſtamenta exſcribere poſſunt, præterquam tempore peſtis.

Quæres an teſtamentum ad piam cauſam ſine requiſitis ſolemnitatibus confectum, in foro interiori nullum ſit, ita ut hæredes etſi cognitam habeant teſtatoris voluntatem, non teneantur illud exequi.

R. Ubicunque non eſt lex civilis quæ hujuſmodi ad pias cauſas teſtamenta irrita declaret, ad eorum valorem ſatis eſt ut de defuncti voluntate indubiè conſtet.

Quæres an ſi Eccleſia rem ſibi cum onere legatam acceptare nolit, poſſint hæredes eam ſibi retinere.

R. poſſe ſi teſtator expreſſerit ſuæ eſſe intentionis, ut legatum ad hæredes ſuos redeat, ſi non acceptetur. Si verò nihil tale expreſſum ſit, legatum ad aliam Eccleſiam deferendum eſt, ſi hæc illud cum onere ſuo acceptare velit: alioqui minuenda ſunt onera legati; idque fiet ſecundùm mentem legantis, qui præſumitur voluiſſe de Eccleſia bene mereri, & ex errore ſolùm vel inadvertentia nimium onus ipſi impoſuiſſe.

Hic notandum quod ſi Eccleſia rem legatam prorſus acceptare noluerit, eam alios in uſus pios impendendam eſſe.

Ex

Ex dictis sequitur, à fortiori irritum esse in aliis quibuscumque casibus pro utroque foro testamentum cui desunt formalitates à Legibus sub pœnâ nullitatis requisitæ. Et vero ut tale testamentum irritum censeri debeat, duo sufficiunt: 1mo. ut qui Reipublicæ præsunt, illud irritare possint; 2do. ut illud de facto irritaverint; atqui utrumque certum est, 1mo. enim qui authoritatem habent, possunt hominem reddere ad testandum inhabilem, nisi cum tali solemnitate testetur; tum quia id necessarium esse potest ut vitentur doli & lites; tum quia si contractus matrimoniales ex quarumdam formalitatum defectu irritari potuere, multò magis & testamenta, 2do. testamenta absque debitis formalitatibus facta, à Principibus, iisve qui Reipublicæ administrationem habent, de facto irritata fuisse patet ex omnium locorum Legibus, quæ testamenta contra loci consuetudinem facta nullius esse roboris decernunt: Quod autem eæ Leges non fundentur in præsumptione fraudis actualis, inde patet quòd testamenta rescindantur à Magistratibus, etiam cùm certò iisdem constat nullam de facto fraudem intervenisse.

At, inquies, iniquum est ut quis absque culpâ suâ privetur facultate de re sua disponendi: *Nihil enim tam conveniens est naturali æquitati*, ait Justinianus; *quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi.*

R. id iniquum non esse, cùm hoc postulat publica utilitas: sic valet præscriptio, etsi homo per eam rebus suis absque culpa privetur. Quod dicit Justinianus, intelligi debet de voluntate cui Jura non resistunt, sic impediunt Leges nè homo clandestinè corporis sui dominium transferat.

ARTICULUS UNICUS.

De Codicillis, Legatis, & Fideicommissis.

CODicillus est ultimæ voluntatis dispositio circa ea quæ quis vult post mortem suam fieri, absque hæredis institutione. In Galliâ consuetudinariâ, ubi locum non habet hæredis institutio, eo solùm differunt condicilli à testamentis, quod codicilli habeantur ut supplementa quibus aliquid testamentis additur aut detrahitur: unde formalitates quæ ad testamenti valorem requiruntur à Consuetudinibus, ab iisdem requiruntur ad validitatem condicillorum.

Legatum est ultimæ voluntatis dispositio, quâ testator aliquid alteri

alteri donat, eidem ab hærede præſtandum. Aliquando ſumitur pro re ipſa dono relictâ.

Fideicomiſſum non differt à legato, niſi quod in fideicommiſſo verba diriguntur ad hæredem, ut aliquid donet tertio, v. g. *Volo hæredem meum ſolvere centum nummos Titio;* at in legato verba ad ipſum legatarium diriguntur, ut: *Lego centum nummos Titio.*

Legatum ſicut & fideicommiſſum, duplex, particulare, & univerſale. *Particulare*, cùm alicui deſignatum aliquod bonum legatur, ut ſumma pecuniæ, villa; *univerſale*, cùm aliquis bona omnia ſua legat, aut omnium bonorum partem, ut mediam & quartam, &c. aut hæc hæredis fidei committit alteri tradenda. Quia porrò contingebat ut hæredes legatis aut fideicommiſſis gravati, nihil ex hæreditate perciperent, ſanxerunt Romanæ leges ut ad eos pars quarta bonorum teſtatoris ſemper deveniret; & hæc quara pars cùm è legatis detrahitur; *Falcidia*, cùm verò è fideicommiſſis, *Trabelliana* nuncupatur.

Quæres quid ſentiendum in foro conſcientiæ de fideicommiſſo in favorem illius qui per leges legatarius aut hæres inſtitui nequit.

R. 1mo. teſtator & qui talis diſpoſitionis executionem promittit, mortaliter peccant, quia juſtæ legis ordinationi reſiſtunt; 2do. Legatum illud ſive à fideicommiſſario, ſive ab iis in quorum favorem relictum eſt legitimis hæredibus reſtitui debet; quia nec pertinet ad fideicommiſſarium; cui donatum non fuit, nec ad uxorem defuncti, v. g. aut filium ſpurium, in iis Conſuetudinibus quæ hujuſmodi perſonas ad hæc legata inhabiles eſſe decernunt.

Sed quid ſi teſtator certam pecuniæ ſummam legaverit Titio, abſolutè & ſimpliciter, cum intentione quam tamen non expreſſit, ſed de quâ ex circumſtantiis moraliter certus eſt Titius: ut eandem ſummam uxori vel filio defuncti redderet?

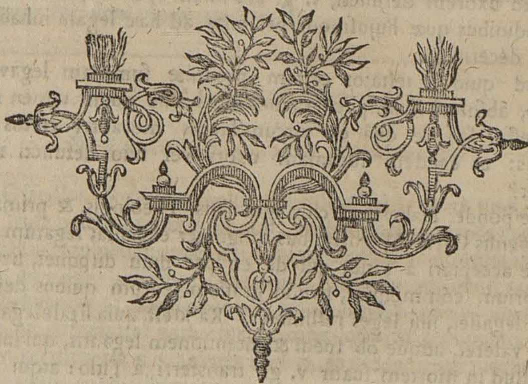
Reſpondet Habert, re cum gravibus Theologis, & primariis Pariſienſis Curiæ Magiſtratibus diligenter expenſa; legatum hoc poſſe acceptari à Titio, qui de eo pro nutu diſponet, ſive in proprium commodum, ſive in gratiam eorum quibus defunctus legaſſet, niſi leges reſtitiſſent. Ratio eſt, quia ſi tale legatum non valeret, utique ob ſpem & intentionem legantis, qui intendit illud in mortem ſuam v. g. transferri â Titio: atqui hæc intentio & fiducia non irritant tale legatum: donatio enim abſoluta, neque reſcinditur ob intentionem donantis, neque ob donatarii infidelitatem. Unde ſi quid abſolutè dederis Petro;

tro, intendens ut in pauperes beneficus foret, subsistit donatio, etiamsi is spem tuam fallat: alioqui, ut suprà dictum est, vix ulli subsisterent contractus; cùm innumera quotidie eveniant, quæ si prævisa fuissent, deterruissent à contrahendo.

Nec dicas legatum hoc esse in fraudem legis, & contra legislatoris mentem.

Nulla enim lex vetat nè homo certam boni sui partem leget extraneo, qui de ea pro nutu suo disponat, etiam in favorem illius cui testator legare prohibebatur. Neque sic fallitur mens legislatoris: tum quia legislator non prohibuit donationem extraneo factam absolutè; tum quia supponimus legatarium id quod accepit, donaturum non esse uxori v. g. vel filiis defuncti, si nulla suppetat legitima ratio id faciendi; sed iis solùm in casibus, in quibus uxor non haberet unde commodè sustentaretur, aut marito diu & graviter ægrotanti, multa præstitit obsequia, &c. Hactenùs, & iisdem fermè verbis citatus Theologus. Huic decisioni ut subscribam, necesse est ut indicia ex quibus legatarius intentionem legantis cognovit, non includant virtuale pactum quo legatarius tacitè se obligaverit ad reddendum testatoris uxori legatum.

Hic operæ pretium fuerit annotare legatum non viva voce, sed solùm in scriptis revocari; neque hìc valeret probatio per testes.

AD.

AD TRACTATUM DE *PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.*

APPENDIX

DE DECIMIS.

CUm hujusce Tractatûs Author, qui in fusioribus Prælectionibus suis Theologicis de Decimis egerat, in hocce suo Compendio, de illis mentionem non fecerit, operæ pretium Visum est, ea quæ hac de re scripsit. in Epitomen contrahere, ac notis quibusdam, ad Usum Regni Poloniæ (sub asteriscis ✲) servientibus illustrata, ad calcem hujus Voluminis apponere.

Ut materia hæc ut oportet pertractetur, explicandum. 1mo. Quid & quotuplicis sunt Generis Decimæ. 2do. An, & quibus, & quo titulo debeantur. 3tio. Quâ ex re debeantur, à quibus, quo tempore & modo. 4to. Quatenus & quo pacto præscribantur.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sint Decimæ, & quomodo dividantur.

DEcima juxta vim nominis est: Portio ex Decem Una, juxta communem nominis usum definiri solet: Decima pars omnium fructuum & proventuum juste acquisitorum, Deo ejusque Ministris quotannis solvenda.

Dicitur 1mo. *Decima pars* quæ vox locum generis tenet, ut quæ conveniat Decimis etiam ad profanum finem ordinatis, de quibus sæpe mentio fit in Jure Civili. Ut Lib. 3. Cod. *de Metallis.*

Dicitur 2do. *Omnium fructuum & proventuum*; quia ex cap. 23. *De Decimis. Fidelis homo de omnibus, quæ licite*

potest

potest acquirere, Decimas erogare tenetur. Quæ an hodiernæ disciplinæ congruant statim expendemus.

Dicitur 3tio. *Juste acquisitorum* secundum id, quod cap. 27. 1. q. 1. ex Prov. 22. habetur: *Hostiæ abominales, quæ offeruntur ex scelere.*

Hæc tamen limitantur à Canonistis. 1mo. enim, inquiunt: Decimæ prædiales etiam ex rebus injuste & illicite acquisitis debentur, quia sunt onus ipsi terræ inhærens transiensque ad quemvis possessorem.

Dicitur 4to. *Deo ejusque ministris solvenda.* Nam ex Innocentio III. cap. 26. h. t. *Deus Decimas in signum universalis Dominii sibi reddi præcepit, suas esse Decimas & primicias asseverans.* Consonat Tridentinum Sess. 25. *De Refor:* cap. 12. Cum autem DEUS hominum dona per se non recipiat, quid æquius quam ea conferri iis, qui DEI vices agunt, & à negotiis Mundi avulsi pro eo legatione funguntur.

Decimæ dividuntur 1mo. In Prædiales, Personales & Mixtas. Prædiales, quæ etiam reales dicuntur, eæ sunt, quæ etiam solvuntur de omnibus terræ fructibus, Agrorum v. g. pratorum, vinearum, arborum, hortorum.

Personales sunt pars Decima lucri Personalis, ejus nimirum quod provenit ex Negotiatione, Artificio, Militia, Mercatura, secundum illud quod cap. 66. XVI. q. 1. ex Augustino & Anselmo desumptum est. *De Militia, de Negotio, de Artificio redde Decimas.* Verum hæc nihil ad nos, cum nullæ sint in Polonia Decimæ Personales, sicut nec in Gallia & Germania.

Mixtæ eæ dicuntur, quæ partim proveniunt à natura, partim ab industria hominis; quales sunt eæ, quæ percipiuntur ex Animantibus brutis, v. g. ex eorum fœtibus, lacte, lana &c. quæ tamen species Decimæ à pluribus Canonistis rejicitur, vel quia in pluribus locis non viget, sicut & in Polonia, vel quia ad Prædiales revocatur, cum & hæc plus vel minus humanam exigant industriam.

2do. Decimæ Prædiales subdividuntur in Majores seu Grossas, & Minores, quæ etiam minutæ & virides dicuntur. Majores eæ sunt, quæ percipiuntur ex majoribus fructibus, ut frumento, siligine, hordeo, avena, Vino & Oleo. Minores, quæ ex minoribus rebus percipiuntur, puta fabis, pisis, lentibus, fænis &c. Ad minores etiam revocantur quæ prodeunt ex Animalium partu, ut Agnelli, vituli &c. Sunt qui velint Decimas dici majores, aut minores, non habita ratione rei, sed quantitatis, quæ pro soli varietate varia est; certe perceptio illorum quæ inter exempla minutioris Decimæ recensita sunt, majores inter censetur, ubi hæc præcipuæ sunt Parochiæ opes.

Ita Hiericourt p. 4. cap. 1. n. 2. & Bouſchel. v. Dimes cap. 4. n. 3.

Subdividuntur 2do. In Veteres, ſeu Antiquas, & Novales. Antiquæ petuntur ex terris jam antiquitùs cultis. Novales ex terris noviter cœptis coli, ſecundum id Innocentii III. cap. 21. *De verborum ſignificatione. Eam credimus Prædeceſſorum noſtrorum intentionem fuiſſe . . . ut novale intellexerint agrum de novo ad cultum redactum, de quo non extat memoria, quod aliquando cultus fuiſſet.*

Dividuntur 3tio. In ſtrictè Eccleſiaſticas & temporales. Strictè Eccleſiaſticæ ſunt eæ, quæ juxta primævam ſuam inſtitutionem Clericis hodiedùm intuitu ſpiritualis eorum Miniſterii ſolvuntur. Temporales quæ etiam Laicæ, feudales, vel infeudatæ dicuntur, eæ ſunt, quæ ad dictum finem primitùs inſtitutæ, vel uſurpatæ ſunt à Laicis, vel in eos ab Eccleſiâ juſtis de cauſis tranſlatæ, nimirum ut Eccleſiam tuerentur. Eæ Decimæ dicuntur feudales, quia *jus utile* decimandi, in feudum datum eſt Laicis *jure directo* penes Eccleſiam remanente. Quod ſi ſpiritualis titulus omnino extinctus ſit, ita ut ipſum proprietatis jus in Laicos tranſlatum fuerit, quod quidem à ſolo Papa fieri poteſt, tunc eæ decimæ ſunt merè Laicales, & ut ajunt, ſeculariſatæ.

ARTICULUS SECUNDUS.

An, quibus, quo Jure & titulo debeantur Decimæ.

DEcimæ ſpectari poſſunt vel quo ad ſubſtantiam & materialiter, quatenus nempe ſunt ſtipendium Eccleſiæ Miniſtris ad decentem eorum ſuſtentationem conceſſum; vel formaliter, prout conſtant certâ & determinatâ quantitate, decimâ videlicet parte fructuum, ſit jam.

CONCLUSIO I. Decimæ quoad ſubſtantiam ſumptæ, debentur Jure naturali, Divino, Canonico & Civili.

Prob. 1ma. pars: Quia jus naturale poſtulat, ut qui nobis obſequium præſtant, his congruum ſtipendium rependamus; ergo cum Eccleſiæ Miniſtri fidelibus obſequium præſtent, ſeu eos quæ ſalutis ſunt edocendo ſeu diu noctuque Sacramenta deferendo, ſeu pias preces, gemituſque ſuos pro iis effundendo; exigit lex ipſa naturæ, ut hi illis congruum præbeant ſtipendium, quod ſecundum dicta idem eſt cum decimis materialiter ſpectatis. Quin & ea juſtitiæ lex ita Gentium omnium cordibus inſita eſt, ut Ethnici ipſi Sacerdotibus ſuis neceſſaria quæ-

cunque ſemper ſuppeditaverint; uti conſtat ex Gen. 47. aliiſque pluribus exemplis quæ videris apud Bouſchel ibidem cap. 1. n. 6. Equidem ignota eſt apud Orientales Decimarum penſatio, forte ob legem 39. Cod. *de Epiſcop.* Verum ibi Decimarum vices habet ſolutio tributi Imperatoriis Legibus conſtituti, quod generaliter expreſſum eſt in Novel. 3. & 43. Juſtiniani, & tandem taxatum Aureâ Bullâ Jſaaci Comneni. Van Eſpen cap. 1. n. 14. 15. 16.

Prob. 2da. pars. Quia ex Chriſto apud Matth. 10. *Dignus eſt Operarius* Evangelicus *mercede ſua* unde Apoſtolus 1. Cor. 9. *Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant de Evangelio vivere.* Et vero ait idem ibidem *quis militat ſuis ſtipendiis unquam? ... Quit paſcit gregem & de lacte gregis non manducat?* Merito igitur *Decimæ non ab homine, ſed ab ipſo Domino* dicuntur *inſtitutæ* cap. 14. *De Decimis.* Cui concinunt cap. 24. & 26. eodem, & capita plura XVI. q. 2. & 7.

Prob. 3tia. pars. 1mo. ex toto tit. *De Decimis* qui etiam in 6. Clementinis, & Extravag. reperitur. 2do. Ex Tridentino Seſſ. 25. De Reform. cap. 12. ubi ſic: *Non ſunt ferendi, qui variis artibus Decimas Eccleſiis obvenientes ſubtrahere moliuntur... cum Decimarum ſolutio debita ſit Deo, & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt.*

Prob. 4ta. pars. Ex Capitularibus Regum Francorum ubi ſic Lib. 2. cap. 39. edit. Baluz. *Qui Decimas poſt creberrimas admonitiones & prædicationes Sacerdotum ſolvere neglexerint, excommunicentur.* Simile quid ſanxit anno 829. Ludovicus Pius Ibid. Lib. 5. cap. 101. In idem annis labentibus conſpirarunt Reges Chriſtianiſſimi, atque inter alios S. Ludovicus anno 1269. Philippus Pulcher anno 1303. Et præ cæteris Carolus IX. Edicto 8. Martij anno 1560. Hæc porro de Decimis formaliter ſumptis dicta; pro iiſdem penes ſubſtantiam acceptis concludunt à fortiori.

☩ Prob. eadem 4ta. pars. Ex Jure Regni noſtri Poloniæ. Mieciſlaus primus in Polonia Princeps Chriſtianus circa annum 965. *Decimas omnis generis frugum de ſuis juxta ac Nobilitatis Plebiſque agris Edicto perpetuo Epiſcopis adſcripſit; ita quidem, ut eæ Decimæ poſt Meſſem ab ipſis Aratoribus ad conſtitutum locum conveherentur. Inde autem inferioris Ordinis Sacerdotibus & Miniſtris Eccleſiaſticis in ſua cuique Diœceſi certæ portiones Epiſcoporum jure ſempiterno ab eo deciſæ & attributæ ſunt.* Cromerus Lib. 3. Volum. Leg. 1. in Præf. §. 2. Caſimirus III. anno 1458. confirmans Privilegia Vladiſlai Jagellonis dicit: *Noſcat igitur tam præſens ætas, quam poſteritas futurorum, quod quamquam Sacris Canonibus ſalubriter*

ſancitum

ſancitum & Lege humana utiliter ſit proviſum, quod quicunq; Princeps, Capitaneus, Baro, aut Nobilis, Miles aut Vaſallus, & generaliter quævis alia Perſona ſpiritualis aut ſæcularis … Decimas quas ſibi Deus in ſignum univerſalis Dominii pro alimento ſervientium reddi cenſuit, … rapuerit, invaſerit, occupaverit, aut illicitè detinuerit … niſi omnia reſtituerit, pœnis Eccleſiaſticis debet ſubjacere. Hæ leges ſunt quidem de Decimis formaliter ſumptis, at ex illis fortius adhuc confirmantur Decimæ materialiter ſumptæ v. V. Leg. 1. fol. 193.

An autem Decimæ etiam formaliter ſumptæ juris ſint Divini controvertitur. Veteres quidam Canoniſtæ ut Abbas Hoſtienſis, Innocentius &c. Decimas ſaltem Prædiales etiam in nova Lege à DEO præceptas eſſe contendunt. Nituntur ii 1mo. variis Juris Canonici textibus, qui Decimas *præcipiente Domino, Divina conſtitutione, juxta Divinæ Legis Authoritatem &c.* ſolvendas eſſe perhibent; 2do. Matth. 23. ubi Chriſtus de ſolutione Decimarum loquens ait: *Hæc oportuit facere & illa non omittere;* 3tio. Math. 5. ubi idem Salvator: *niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quam Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in Regnum Cælorum;* ergo adminus ſolvendæ ſunt Decimæ prout à Phariſæis pendebantur. Verum hæc ſolvi poſſunt. Unde

Ad 1. Patres & Pontifices Divino Jure decimas deberi dixerunt, non quia extet lex Divina quæ decimam fructuum partem pendi præcipiat; ſed partim quia Clericis Divino jure debetur ſuſtentatio, quæ Decimarum nomine non male exprimitur; partim quia lex de ſolvendis Decimis ab Eccleſia condita eſt ad normam legis à DEO Judæis olim traditæ; partim quia quandoque Jus Divinum dicitur, quod Divinæ legi conſentaneum eſt. Ita Sylvius congruenter D. Thomæ 2. 2. q. 87. art. 1.

Ad 2. Verba iſta *Hæc oportuit facere* pro eo tempore dicta ſunt, quo vigebat Lex Moſaica. Imò nec vox *oportuit*, ſtrictam neceſſitatem denotat, cum ex probabiliori interpretum ſententia non deberentur Decimæ Mentæ Anethi, & Cymini, ſed ſolum de *area & Torculari* ut dicitur Num. 18. v. 27. & 30. Id eſt de Frumento, Vino & Oleo.

Ad 3. Argumentatio hæc nimis probat, ſcilicet Chriſtianos ultra decimam partem debere Sacerdotibus; cum Decimam hanc tam exacte ſolverent Phariſæi. Senſus ergo Chriſti eſt, Fidelibus agendum eſſe ut Phariſæos jugi Perfectionis interioris ſtudio ſuperent, caveantque ne, ut illi virtutem totam in exteriori apparatu conſtituant, futuri alioqui *ſimiles ſepulchris dealbatis.* Ibid. cap. 23. v. 27. Quo autem tempore Deci-

mæ, prout ferè nunc solvuntur, pensitari cœperint, non constat omnino. Id sat pluribus receptum est, sæviente Ethnicorum Principum æstu, Decimas necdum inter Ecclesiasticos proventus numeratas fuisse. Indicat id satis aperte Cyprianus Lib. *de Unitate Ecclesiæ* cum ait: *Nunc de Patrimonio nec Decimas damus.* Idem S. Doctor testatur Ep. 66. sportulas Decimarum vices subjisse, prout eam in Epistolam notat Rigaltius.

Extincta persecutione, & refrigescente simul fidelium erga Pastores suos munificentia, auctâ etiam Christianorum multitudine, cujus inopiæ subveniendum erat, senserunt piissimi quique Ecclesiæ Doctores è re esse ut Præpositi Christiani gregis certos statosque reditus haberent. Hinc Decimas, ad imitationem Judæorum suadere cœperunt. Hieronymus in cap. 3. Malach. Chrysostomus Hom. 5. in Ep. ad Ephes. atque ea lex æquitati tantopere consona, ità brevi crevit, ut S. Cæsarius Arelatensis, qui exeunte sæculo V. vixit, in sermone de reddendis Decimis hæc verba efferat: *Decimæ ex debito requiruntur; & qui eas dare noluerit, res alienas invasit.* Obligationem hanc certius expressit Synodus Matisconensis II. Can. 5. ubi Decimarum solutionem quasi rem ratam præcipit his verbis: *Statuimus ac decernimus, ut mos antiquus à fidelibus reparetur; & Decimas Ecclesiasticis famulantibus cæremoniis, populus omnis inferat: quas Sacerdotes in usum pauperum, … prærogantes, suis Orationibus pacem populo ac saltem impetrent. Si quis autem contumax nostris Statutis saluberrimis fuerit, à membris Ecclesiæ omni tempore separetur.*

Hanc legem, quam omnium ea de re legum antiquissimam esse censent non pauci, confirmaverunt leges aliæ complures, seu à Conciliis seu etiam à Principibus editæ; ex quibus aliquæ supra allatæ sunt. Nunc videndum, quibus solvendæ sunt Decimæ.

Conclusio II. Decimæ omnes olim Episcopo loci solvebantur, ab eo cæteris Ministris pro merito & exigentia distribuendæ: verum hodierno jure Decimæ Parochis solvuntur; nisi obstet contraria consuetudo.

Prob. 1ma. pars. Ex Can. 1. XVI. q. 7. ubi sic loquitur Gregorius VII. *Decimas sub manu Episcopi esse censemus, ut ille qui cæteris præest, omnibus juste distribuat … quia inhonestum videtur ut alii Sacerdotes habeant, & alii detrimentum patiantur.* An vero disciplina hæc ubique in usu fuerit dubium faciunt Canones mox citandi.

☼ In Polonia hunc usum fuisse ex lege supra citata Mieciflai constat.

Prob.

Prob. 2da. pars. 1mo. Ex vita Joannis VIII. qui diu ante Gregorium VII. floruit. Ibi sic: *Decimas unumquemque fidelem illi Sacerdoti dare censuimus, in cujus Parochia eum proculdubio constat... manere.* Idem adstruunt plura ejusdem ætatis Decreta quæ refert Gratianus XVI. q. 1. Can. 42. & sequ. sed luculentè Innocentius III. qui consultus, utrum in Paræciis, quarum Decimæ non a Pastore sed ab aliis antiquitùs colliguntur, novalium Decimæ ab ipso Pastore, an ab iis qui cæteras Decimas colligunt, percipiendæ sint? Respondet: *Quod cum perceptio Decimarum ad Parochiales Ecclesias de jure communi pertineat, decimæ novalium, quæ fiunt in Parochiis earumdem, ad ipsas proculdubio pertinere noscuntur, nisi ab his qui alias percipiunt Decimas, rationabilis causa ostendatur, per quam appareat novalium ad eos Decimas pertinere.* Atque hinc manavit illud Canonistarum Axioma, Campanile esse solum Parocho titulum ad Decimas.

2do. Ex Concilio Cabilonensi anno 813. *ut Episcopi & Abbates de Agris & Vineis, quæ ad suum & fratrum stipendium habent, Decimas ad Ecclesias deferri faciant: familiæ vero ibi dent Decimas, ubi Infantes eorum baptizantur, & ubi per totum anni circulum Missas audiunt.* Atque ea lex ait Van Espen ibid. cap. 3. n. 11. tam strictè observatur jam dudum ut nullam hodie in Parochialium Ecclesiarum Decimis portionem habeat Episcopus nisi forsan ex particulari conventione vel titulo aliqua eorum pars ipsi reservata fuerit.

Dixi, *Nisi contraria obstet consvetudo.* 1mo. enim multorum Doctorum sententia est *quartam* singularum Decimarum partem de jure communi debitam esse Episcopis. Ut colligere est ex cap. 13. & 16. *De Officio Jud. Ordin.* & ex cap. 4. *De Præscrip.* Id ipsum tenet Fagnan. in c. *Cum contingat* 29. h. t. n. 13. Et Reinfenstuel hic n. 107. is tamen addit *quartam* hanc contraria consuetudine in multis loci esse sublatam. 2do. Cum Decimæ olim penes Episcopos forent, hi aliquam earum partem quartâ majorem sibi quandoque & Cathedralis Ecclesiæ Canonicis reservarunt, & quidem citra injustitiam, tum quoad Episcopos, quorum aliquando breves erant reditus, & onera gravia; tum quoad Canonicos, qui genuini sunt, & ut aiunt nati Antistitum Consiliarii.

3tio. Quia ad erigenda vel dotanda Monasteria concessæ sunt Parochiales Decimæ Monachis, qui Parochorum primitivorum nomine fructus percipiunt, & congruam Vicariis portionem ad victum suppeditant.

Conclusio III. Decimæ pensitari debent titulô Religionis & Iustitiæ.

Prob. 1ma. pars. Ex cit. cap. 26. ubi docet Innocentius III. *Quod Deus Decimas in signum Universalis Dominii sibi reddi præcepit, suas esse Decimas & primitias asseverans*: atqui quod debetur in testificationem universalis Dominii Dei, illud debitum est titulô Religionis; ergo.

Prob. 2da. pars. Quia Decimæ debentur ut pars stipendii, quô se egenosque sustentare debent Clerici Decimatores; *Decimæ namque tributa sunt egentium animarum.* Can. 66. XVI. q. 1. jam vero debitum est ex justitia, quod debitum est titulô stipendii; ergo.

Hinc peccant graviter qui Decimas vel subtrahunt, vel ex iis componunt quæ in area vel Torculari deteriora sunt; aut non solvunt ubi juxta locorum consuetudinem solvi debent. Hinc cap. 66. XVI. q. 1. *Si tardius dare Decimas peccatum est, quanto pejus est non dedisse.* Et iterum: *Hæc est Dei justissima consuetudo, ut si illi Decimam non dederis, tu ad Decimam revoceris. Dabis impio Militi quod non vis dare Sacerdoti.*

Saltem inquies non sunt pensitandæ Decimæ Clericis, qui aliunde abundantes habent reditus, aut qui eos malos in usus impendunt.

R. ad 1. Decimas Clericis etiam ditibus solvi debere, quia Decimæ non penduntur Clericis præcisè ut egenis; sed 1mo. quia præcepit Deus saltem mediante Ecclesia, ut hac ratione supremum ejus in omnem terram Dominium agnoscant homines, prout docet Innocentius III. cap. 26. h. t. 2do. Quia qui Decimas percipiunt, ministrant spiritualia, nemo autem etsi dives propriis stipendiis militat; nec debet quis, quia pauper non est, jure suo privari. Adde quod Clerici quidquid è Decimis superfluum est honestæ sustentationi, in egenos aut pias causas impendere debent.

R. ad 2. Cum eodem Innocentio III. ibid. *quod fideles prætextu nequitiæ Clericorum nequeunt Decimas aliis, quam quibus ex mandato Divino debentur, pro suo arbitrio erogare: cum nulli sit licitum aliena cuiquam concedere, præter Domini voluntatem.* Et Concilium Constantiense damnavit hanc propositionem: *Decimæ sunt puræ eleemosynæ & Parochiani possunt propter peccata suorum Prælatorum ad libitum suum auferre eas.*

ARTICULUS TERTIUS.

Qua ex re Decimæ solvi debeant.

CIrca res è quibus præstandæ sunt Decimæ.

Quæres 1mo. An minutorum fructuum Decimæ debeantur? Cum hi cum majoribus granis mixtim seruntur & colliguntur, gravis de eo est controversia, quæ non semper eodem modo à Judicibus dirempta fuit. Quandoque enim Parochis non sunt addictæ Decimæ, nisi major esset grani decimabilis quantitas; quandoque ad abigendas colonorum fraudes, etiam ob minutam rei decimabilis quantitatem adjudicatæ sunt rei totius decimæ; quandoque demum, (& hæc tandem invaluisse videtur Jurisprudentia) æstimata est rei decimabilis quantitas, & hinc decimæ proportionaliter addictæ sunt vide Dunod. p. 92.

Quæres 2do. An non aliquando solvi possint Decimæ ex fructibus qui in aliena Parochia nascuntur?

R. Geminam sub proposita quæstione latitare difficultatem. Prima est, an qui in una Parochia Domicilium habet, de prædiis quæ in aliena possidet Parochia, Decimas dare teneatur ei, à quo recipit Sacramenta. Secunda est, an cum Parochia in plures subdividitur Ecclesias, possit Matrix Ecclesia solitis Decimis privari, quæ Ecclesiis recens constructis accrescant.

Quod ad Primum attinet, Decimæ Prædiales solvi debent Parocho cujus intra limites existunt Prædia, nisi in contrarium sit loci consuetudo. Patet id ex cap. 13. h. t. ubi universaliter & indistincte statuitur, ut si *terræ ... intra certam alicujus Ecclesiæ Parochiam fuerint, Decimas earum eidem Ecclesiæ assignari, faciat Episcopus.* Hujus autem Sanctionis ratio affertur duplex. 1mo. Quod Decimæ Prædiales, sint onus rebus ipsis inhærens: porro in oneribus realibus non inspicitur Colonus, sed locus ubi res sita est; secundum id L. 4. ff. *De censibus. Qui agrum in alia Civitate habet, in ea Civitate profiteri debet, in qua ager est: agri enim tributum in eam Civitatem debet levari, in cujus territorio possidetur.* 2do. Quia *difficile nimis videtur, ut una Ecclesia* in territorio, imo & quandoque *in Episcopatu alterius recipiat Decimas; cum ex hoc locorum & Episcopatuum fines confundi non immerito videntur.* cap. 18. h. t.

Dixi, *nisi extet in contrarium loci consuetudo*; huic enim, utpote, quæ in Decimarum materia, sicut & in aliis pluribus vim habeat legis, incunctanter adhærendum erit; prout statui-

tur eodem t. cap. 18. cui consonat cap. 20. Ibidem: *æquum est ut illi Ecclesiæ Decimæ personales reddantur à fidelibus, in qua Ecclesiastica percipiunt Sacramenta. Decimas vero Messium vel fructuum, si coluerint in alia Parochia, quam in ea in qua habitant... tu eligas in hoc casu, quod per consuetudinem diu obtentam ibidem noveris observatum.*

Quæres 3tio. An novalia Parochis omnibus debita sint? Pro solutione quæstionis.

Nota 1mo. Novalia dupliciter sumi posse, propriè, & impropriè. Novalia propriè sunt fundi, qui cum vel nunquam, vel nonnisi ultra memoriam hominum culti fuerint, nunc novissimè coli cœperunt, ut cum paludes in Vineas, aut loca vepribus hirsuta, in agros frugiferos vertuntur: Novalia hoc sensu sumuntur cap. 1. & 21. *De verb. signif.* Novalia minus propriè sumpta, sunt fundi, qui cum olim fructus à Decimis immunes ferrent, nunc novam experti culturæ speciem, fructus decimabiles pariunt.

Nota. 2do. Extra dubium esse Novalium Decimas pertinere ad Parochos, qui cæteras loci Decimas percipiunt. Unde quæstionis sensus est, an Parochi, qui Decimatores in hoc loco non sunt, novalium decimas intra limites Parochiæ suæ percipere debeant.

R. Decimas novalium hactenus incultorum Parochis deberi. Quia ita decrevit Innocentius III. cap. 29. h. t. *Cum perceptio decimarum ad Paræciales Ecclesias de jure communi pertineat, Decimæ Novalium, quæ fiunt in Parœciis earundem, ad ipsas proculdubio pertinere noscuntur; nisi ab illis qui alias percipiunt decimas, rationabilis causa ostendatur, per quam appareat novalium ad eos decimas pertinere.* Idem decernit Alexander IV. cap. 2. Ibidem.

※ De istis Novalibus, extat Bulla Leonis X. in Lib. 3. Constitutionum Provincialium, pro Regno Poloniæ data anno 1515. quæ incipit: *Decet Romanum Pontificem,* &c. deinde de novalibus quæstionem dirimens dicit: *Ubicunque in Regno Poloniæ, & locis illi vicinis, sylvæ vel mericæ, aut earum pars ab antiquis agris progrediens, simul & successive in futurum extirpabuntur, agros antiquos contingentes agrorum novalium hujusmodi Decimas, Rector Parochialis Ecclesiæ hujusmodi, vel Clericus aut Canonicus, vel alius quicunque ratione Beneficii, per eum obtinenti in Villa vel Territorio novalia hujusmodi evenerint, percipiat ut prius, & sicut agrorum antiquorum decimam percipiebat; ubi vero intra gades & limites antiquæ Villæ in Sylva aut merica, sive in agro aut prato, intra Sylvam & mericam, villa locabitur, sive construetur de novo, aut*

nuncupa-

nuncupabitur Villæ antiquæ nomine, sive non, dictarum Villarum Decimæ novalium hujusmodi, ad Archiepiscopi, Episcopique Diœcesani, in cujus Diœcesi, nova villa ipsa existit, mensam spectent & pertineant. Si autem Villa antiqua, modo Polonico locata de inculto loco, ad alium cultum locum & arabilem transferatur, & ejus incolæ antiquos agros colentes, aliquid progressive extirpent; is decimam percipiat, ad quem antiquorum agrorum Decimæ perceptio spectabat.

Quod attinet ad novalia minus propriè sumpta, quæritur: an si fundus rei decimabilis ferax, versus sit in fundum non decimabilem v. g. ager frumentarius in Sylvam, ex eo ut antea Decimæ solvi debeant.

Fatentur omnes 1mo. eum qui agros suos non colit, non teneri ad decimas in specie. Dico *in specie;* quia si mutua inter fundi proprietarium & decimatorem facta esset conventio de tali summa singulis annis solvenda, ad eam teneretur proprietarius, sive agrum coleret, sive non; nisi ager aquis periisset. Ita Grimaudet Tract. de decimis Lib. 3. cap. 3.

2do. Unicuique licitum esse fundi sui culturam immutare, quia rei suæ quisque moderator est & arbiter.

An autem factâ hac fructuum fundi conversione, debeat quis decimas è fructibus novis, qui in loco non sunt decimis obnoxii, serio disputatum est. Asseruere multi, imo omnes tempore Feureti, ut patet ex Lib. 6. *De Abusu* qui plura hanc in rem citat Tolossani & Parisiensis Senatus Consulta.

Ratio est 1mo. Quia Decimæ sunt onus rei seu fundi; porro onus cum ipsa re transit; 2do. Quia alioqui penes proprietarium esset Decimatores fraudare jure suo; cum ad id sufficeret soli superficiem immutare. Opposita tamen opinio tuta est practice nisi subsit dolus; 1mo. Quia sicut qui fundum minime decimabilem, vertit in decimabilem, eo ipso debet decimas quas non debebat antea; sic à contrario in proposito casu: neque enim æquum est ut decimator in hypothesibus oppositis commodum semper sentiat, & nunquam onus; 2do. Quia si proprietarius Decimas non debeat, cum fundi sui culturam negligit, non est cur debeat, cum fundi superficiem immutat.

Ab hac tamen Regula excipiendi essent casus doli, & excessus; ne scilicet tot jugera verterentur in culturam à Decimis immunem, ut inde notabile damnum perciperent decimatores; quem in sensum judicavere Senatus Aquisextiensis, Tolosanus &c. de quo vide Dunod pag. 75.

Quæres An è fructibus Hortorum aut loci septi decimæ solvi debeant?

R. Deci-

R. Decimæ ex hortis communibus non solvuntur nisi quibusdam in locis. Si tamen fundus arabilis aut Vinea muro circumcluderetur, ex utroque Decimas pendi necesse foret. Quin & ex septo leguminum duntaxat feraci deberentur Decimæ, si in eo conclusa esset magna pars terrarum, quæ prius Decimis obnoxia fuisset. Cæterum si in frumentaria terra extent Arbores frugiferæ, moris est, ut Decimator, ex iis Decimas non percipiat; alicubi tamen contraria invaluit consuetudo, ut observat Hericourt n. 26.

ARTICULUS QUARTUS.

Qui ad Decimas tenentur.

QUæstio est an ad Decimas teneantur pauperes ipsi, Episcopi, Religiosi, Parochi, qui sua in alienæ Parochiæ limitibus prædia habent. Qua de re

Dico 1mo. Ne ipsi quidem Pauperes à Decimarum solutione liberi sunt. Ratio est, quia Decimæ quocunque tandem Titulo debeantur, vere debitæ sunt: porro pauperes sua sicut alii debita solvere debent, nisi in extrema sint necessitate, vel hanc ex solutione debitorum sint experturi; *ut dictum est de causis à Restitutione excusantibus.*

Exigit tamen Pastoralis charitas; ut si ad asserenda Ecclesiæ jura Decimæ percipiantur ex miserorum bonis, eæ iisdem in æquivalenti restituantur: præsertim cum Decimæ sint *tributa egentium animarum* ex cap. 66. XVI. q. 1. Cæterum *non Hæretici tantum, sed & infideles ac Judæi compellendi sunt ad dandas Decimas, de possessionibus, de quibus antequam ad Judæos quocunque titulo pervenissent, Christiani Decimas dare consueverant, ut sic Ecclesiæ conserventur indemnes.* Ita Innocentius III. cap. 18. *De Usuris.*

Dico 2do. Receptum est ut Episcopi ex Episcopalis Mensæ reditibus Decimas non præstent, sunt enim Episcopi Diœcesis suæ totius primarii Parochi. Idem pari jure de Parochis qui fundos Parochiæ suæ annexos in alterius Parochia possident. Imo communis Canonistarum opinio tenet Clericos simplices non teneri ad Decimas fructuum, quos è Beneficio suo percipiunt, nisi in casu paulo post assignando. Assertionis hujus ratio desumitur ex cap. 2. *De Decimis. Novum genus exactionis est, ut Clerici à Clericis Decimas exigant, cum nusquam in lege Domini hoc legamus: non enim Levitæ à Levitis Decimas accepisse leguntur.*

Aliud est 1mo. Cum Clerici quicunque ii sunt sæcularia possident bona: tum quia quo ad hæc ejusdem sunt cum cæteris conditionis; tum quia res transit cum onere suo; unde si res à Parocho acquisitæ jam antea alteri Ecclesiæ Decimas deberent, ad eas Parochus teneretur, cum Decimator jure suo spoliari non debeat, & ita judicatum fuisse anno 1699. testatur Hericourt n. 31.

Aliud est 2do. Cum Beneficia dotata sunt ex prædiis ex quibus antequam in dotem assignarentur, solvebantur Decimæ, illæ iisdem quibus antea solvi debent; ita Fagnanus in C. *nuper.* 34. *De Decimis* n. 10. & aliunde res quævis transit cum onere suo.

Dico 3tio. Religiosi tam exempti, quam non exempti de terris & possessionibus acquisitis hactenus, & amodo acquirendis *Decimas integrè solvere tenentur, illis Ecclesiis quibus eædem terræ & possessiones fuere decimabiles, nisi super hoc speciali jure, vel privilegio sint muniti.* Ita statuit Alexander IV. cap. 2. *De Decimis* in 6.

ARTICULUS QUINTUS.

Quo tempore & modo Decimæ præstari debeant.

Circa tempus percipiendarum Decimarum nulla est difficultas, fructuum enim Decimæ debentur tempore quo iidem fructus colliguntur. Circa modum solvendi Decimas.

Quæres 1mo. An nullam expensarum rationem habere debeat Decimator?

R. Decimas Prædiales deberi ante omnem expensarum deductionem, prout cum cæteris docet Cabassutius Lib. 2. cap. 29. n. 3. Notat tamen Zipoeus Consult. 1. ad animandos Agricolas, ad steriles myricas aratro subjiciendas, glebas à vepribus & sentibus occupatas purgandas &c. solere interdum quibus jus est Decimarum, cultoribus ad aliquot annos immunitatem Decimarum ex toto vel in partem tribuere.

Quæres 2do. An in materia Decimarum valeat transactio vi cujus Decimæ non *in specie* solvantur, sed in certa granorum aut pecuniæ quantitate?

R. Hujusmodi transactiones speciem alienationis continere; adeoque in iis exigi formalitates ad alienationem Ecclesiastici boni necessarias.

☩ Pro Regno Poloniæ edidit Breve Urbanus VIII. an. 1634. ratione ejusmodi transactionum seu compositionum Laicorum Nobilium,

Nobilium, cum Rectoribus Eccesiarum Parochialium in quo hæc habentur: *Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis & Episcopis dicti Regni Poloniæ, tenore præsentium committimus, ut compositiones per Ecclesiarum Rectores, & Laicos faciendas, super quantitatem Decimarum confirment; vel illas approbent de consensu Rectorum: & ubi non adest illorum consensus, Ordinarius assumptis duobus de suo Capitulo, una cum illis causam super compositione facienda cognoscat, ac terminet appellatione remota, ubi Decimæ quolibet anno non excedunt florenos quinquaginta in valore earum; & quatenus excederent dictum valorem, tunc semel appellare liceat, & apellatio per Metropolitanum, assumptis pariter duobus de suo Capitulo, cognoscatur, & terminetur. Quatenus vero Metropolitanus esset Ordinarius, tunc appellatio cognoscatur & terminetur per Nuntium Apostolicum, in eodem Regno commorantem; & quatenus primæ instantiæ, ab eodem Nuntio cognoscerentur, tunc à sententiis dicti Nuntii appellationes ... committantur per eundem Nuntium, alteri Episcopo ejusdem Regni, qui pariter assumptis de suo Capitulo duobus, insimul cognoscant & terminent; quod si contentio erit inter aliquem Episcopum & Nobilem, tunc causa cognoscatur per Metropolitanum, assumptis pariter duobus de suo Capitulo &c.*

☩ Observandum est circa hoc Breve 1mo. Compositionem ineundam Decimatoris cum Nobili Decimam pendente Manipularem ut in posterum loco hujus Decimam solvat pecuniariam ad bona tantum terrestria extendi; Bona enim Regalia Decimæ manipulari obnoxia remansisse, decisum est in Comitiis Generalibus Regni post obtentum jam illud Breve videlicet anno 1635. *Pacificando differentias, quæ inter Statum Equestrem, & Ecclesiasticum, respectu Decimarum ex Bonis Nobilium (cum ex bonis nostris regalibus, juxta antiquam consuetudinem, sine ulla contradictione tenutariorum nostrorum libera remanet decima manipularis) ad hoc usque tempus non sunt finitæ. Et cum Generalis per omnes Diœceses compositio propter inæqualitatem fundorum, non possit fieri; Statuimus ex expresso consensu Sedis Apostolicæ ut Episcopus in sua Diœcesi compositiones de consensu Rectorum factas & faciendas ... approbet, æviternis temporibus.* v. Vol. III. fol. 857.

☩ Observandum 2do. Breve supra relatum compositiones dictas approbans, & Constitutionem Breve hoc acceptantem; voluisse litibus & differentiis ex solutione Decimæ manipularis emergentibus remedium adferre, minus tamen (ut experientiâ compertum est) feliciter. Etenim bona Terrestria ut ab aliquibus Possessoribus de anno in annum melius exco-

luntur,

luntur, sic ab aliis negliguntur. Dum cum Parocho componitur taxatur Decima manipularis secundum fructus mediocres, ponamus illo tempore anno videlicet 1635. pretium mediocre mensuræ tritici florenis fuisse 8. Parochum Decimatorem in aliqua Villa, ex Decima manipulari, potuisse habere mensuras ejusmodi 15. assignantur itaque Parocho tempore compositionis floreni 120. labentibûs annîs excoluntur agri novi, Veteres meliori introductâ agriculturâ, fertiliores redduntur, supra medium augentur illius Villæ agrorum fructus, an non reclamabit Successor Parochus? & de enormi (ut pote supra medium) læsione, quærulabitur & litigabit. Ponamus econtra, intermissam in aliqua Villa agriculturam, agros olim fertiles, nunc conspici vepribus hirsutos, paludibus abundantes; olim dum in statu meliori erat, compositum est cum Parocho pro 120. florenis, quos nunc Possessor vix ex omnibus fructibus 200. colligere potest, reclamabit utique, & se enormiter læsum exhibens compositionem rescindi petet; at dum constanter Decimus manipulus pandetur, secundum antiquam consuetudinem, utrique parti omnibus temporibus, quôcunque positô bonorum statû, satisfactum erit.

ARTICULUS SEXTUS.

De Præscriptione Decimali.

DUplex in præsenti materia haberi potest præscriptio; activa quæ jus tribuat ad Decimas antea non perceptas; & Passiva, quæ eximat à Decimis antea pensitatis. De utraque dicendum.

SECTIO PRIMA.

De Præscriptione Activa.

CONCLUSIO Decimas Ecclesiasticas ab Ecclesia contra Ecclesiam posse præscribi non item à Laicis, quantacunque sit istorum possessio.

Prob. 1ma. pars. Ex cap. 6. *De præscript.* ubi sic Alexander III. *Ad aures nostras pervenit duas Ecclesias litigasse super Decimis, quas una earum in alterius Paræcia annis 40. possedit; tuæ fraternitati tenore præsentium innotescat, quod de jure Divino & humano, melior est conditio possidentis: quia Quadragenalis præscriptio omnem prorsus actionem excludit.*

Prob.

Prob. 2da. pars. Quia non est capax præscribendi, qui non est capax possidendi: atqui Laici nullam ad Decimas pure Ecclesiasticas capacitatem habent; sicut nec ad Ecclesiastica Beneficia, quorum Decimæ sunt Appendices; ergo *cum Laici Decimas detinere non possint, eas nulla valent præscribere ratione.* ex cap. 7. *De præscript.*

Quæres quoto opus sit tempore ad præscriptionem activam Decimarum?

R. Ecclesiam à Parochiali diversam, contra Ecclesiam Parochialem non præscribere, nisi vel concurrat titulus cum possessione 40. annorum vel defectum tituli suppleat possessio immemorialis. Ita Bonifacius VIII. cap. 1. *De præscript.* in 6. *cui enim jus commune contrarium est, non sufficit bona fides, sed necessarius est titulus, qui possessori causam tribuat præscribendi; nisi tanti temporis allegetur præscriptio, cujus contrarii memoria non existat.* Atqui jus commune contrarium est ei, qui contra Ecclesiam Parochialem præscripsisse contendit; cum Decimæ primario in favorem Pastorum institutæ sint; ergo.

Sed quid si Parochia contra Parochiam præscriptione uti velit?

Aliqui ut Covarruvias, Pirhing, tempus 10. annorum ad præscriptionem hanc assignant; rationem dant, quod cap. 12. & 18. h. t. in ejusmodi controversia decernatur *standum esse consuetudini, diu obtentæ*, tempus autem 10. annorum habetur pro diuturno, ex L. 1. Cod. *De præscript.*

Alii tamen & probabilius in hoc casu requirunt 40. annos cum bona fide ad præscribendum. Ratio est: quia Ecclesia Parochialis in Decimarum materia non est deterioris conditionis, quam alia quæcunque Ecclesia non Parochialis, vel Monasterium, Capitulum, Hospitale; atqui nec Clericus quivis privatus, nec Parochus, Capitulumve, aut alia causa pia præscribere potest contra Ecclesiam non Parochialem quo ad immobilia bona, nisi annis 40. cum bona fide, secundum illud Alexandri III. *De præscript.* cap. 7. *Illud autem te scire volumus, & tenere, quod adversus Ecclesias minorem præscriptionem quam annorum 40. Romana Ecclesia non admittit, licet quidam Canones comprobent tricennalem.*

SECTIO SECUNDA.

De Præscriptione Passiva.

Quæritur hic, an qui Decimis obnoxii sunt, contra Decimæ Ecclesiasticæ pensitationem præscribere valeant?

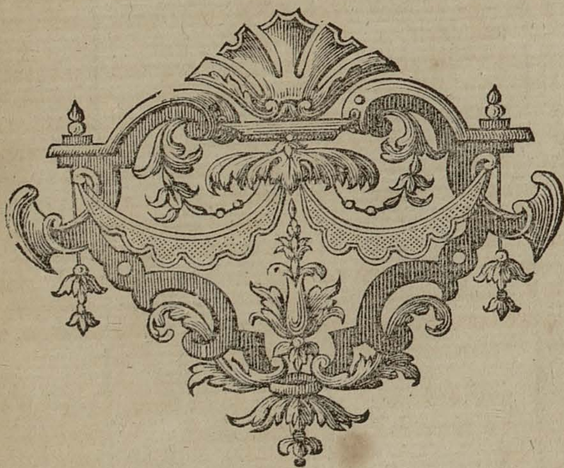
Dico.

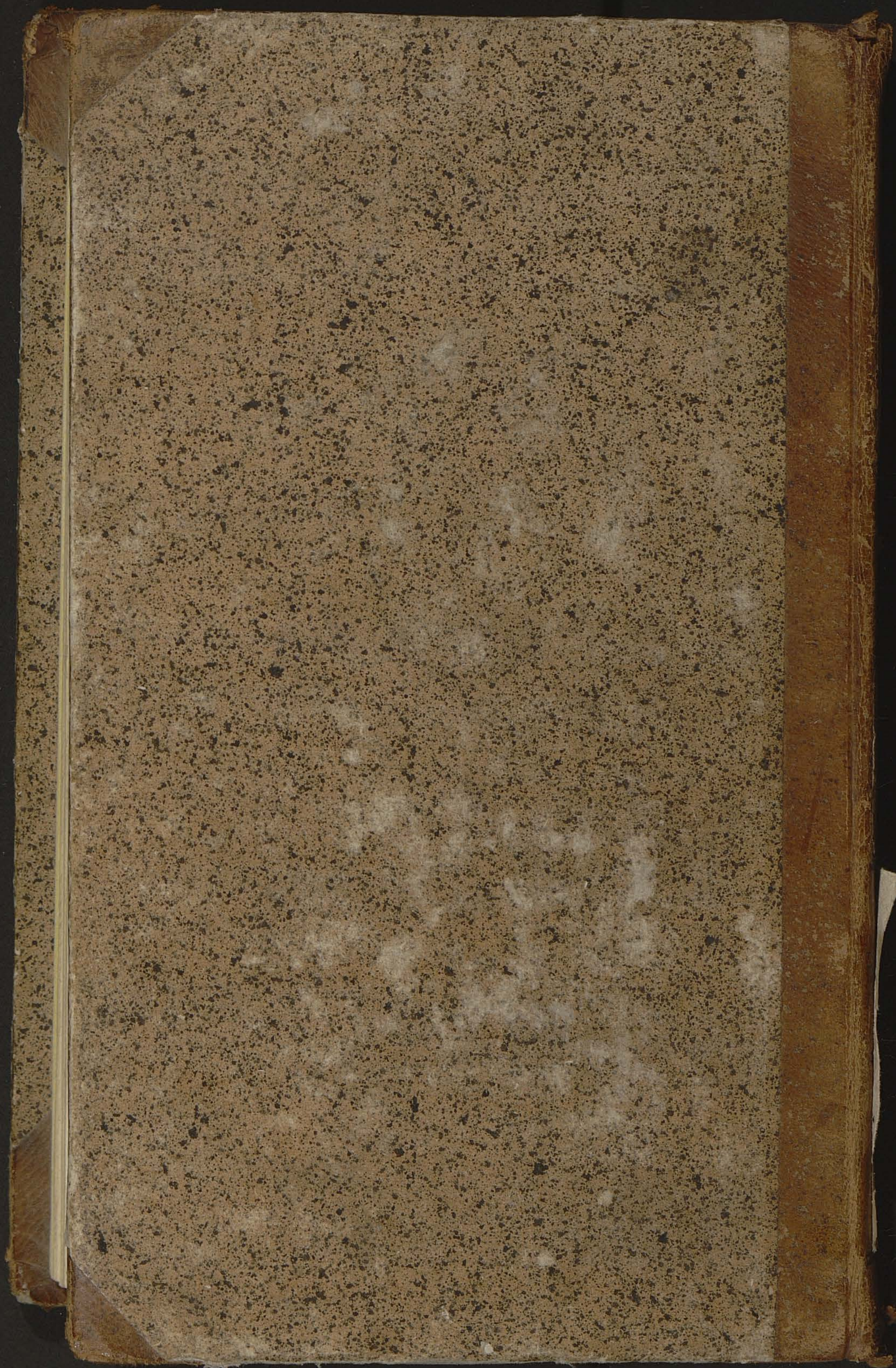
Dico. Si Decimæ ſpectentur materialiter præſcribi non poſſunt; ſi formaliter, poſſunt præſcribi ſecundum ſententiam negantem ejuſmodi Decimas deberi jure naturali.

Prob. 1ma. pars. Decimæ materialiter ſumptæ, ſunt, ex dictis, ſtipendium Eccleſiæ Miniſtris ad eorum ſuſtentationem debitum: atqui contra ſtipendii hujus debitum præſcribi non poteſt, quia contra onus Jure naturali impoſitum, præſcribi nequit; ergo.

Prob. 2da. pars. Juxta dicta in Concluſione: Decimæ formaliter ſumptæ, ſunt certa certorum fructuum portio: atqui contra portionis hujus ſolutionem præſcribi poteſt. Ad id enim ſatis eſt, ut portio illa neque naturali lege, neque Divina præcepta ſit: atqui rem ita ſe habere, probabilior eſt multorum contra paucos opinio. Unde nec prioribus Eccleſiæ ſæculis pendebantur Decimæ formales, nec hodiedum in Orientali Eccleſia penſitantur. Porro *durum eſſet dicere, quod omnes homines Italiæ & Orientalium partium damnentur, qui Decimas non ſolvunt.* ait S. Thomas. *Quodlib.* 2. art. 2.

FINIS TOMI II.

COLLETI

INSTITUTIONES

THEOLOGICAE